This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

B 1,103,776

SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

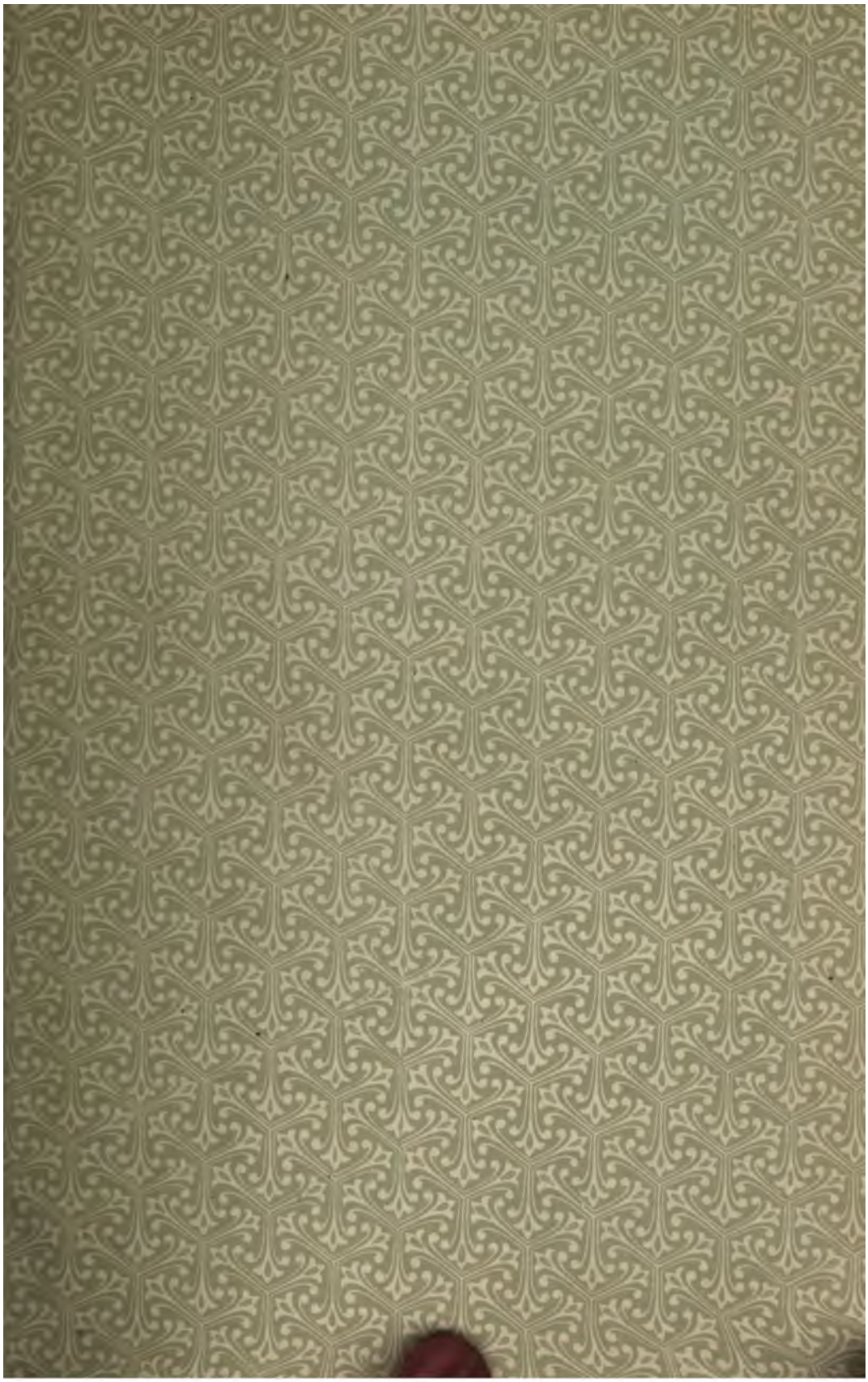

Slovenské Pohľady.

ČASOPIS

zábavno-poučný.

Redaktor a vydavateľ:

Jozef Škultéty.

ROČNÍK XIV.

V TURČIANSKOM SV. MARTINE.
TLAČOU KNIHTLAČIARSKO-ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU.
1894.

AP
58
.S5
S63
v.14

Dunning
T24-135148

OBSAH.

Básne.

Strana

Na Herodovom hode. Od Martina Sládkovičovho, str. 37, 89. — **Po rokoch.** Od Somolického, str. 42. — **Vo väzení.** Od Somolického, str. 56. — **Rodákom,** Márie Javorinskej, str. 105. — **Dumy.** Od M., str. 106. — **Spievaj!** Od T. M., str. 107. — **Z básní Somolického,** str. 110. — **Slzy sa mi v očiach zaiskrily ...** O., str. 113. — **J. B.,** Dedinec, str. 113. — **Skromné veršíky,** Martina Sládkovičovho, str. 185. — **Dvaja orli.** (Vajanskému 24. febr. 1894.) Od Somolického, str. 187. — **Lebka,** Somolického, str. 188. — **Dojmy.** Z básní Somolického, str. 216. — **Spomienky,** Ľudmily Podjavorinskej, str. 220. — **Veď zavše skúmam ...** Od Ľudmily Podjavorinskej, str. 220. — **Z večerných dúm,** Ľudmily Podjavorinskej, str. 221. — **Deň hasne ...,** str. 221. — **T—ovi,** od J. D., str. 222. — **Segedínsky plnmesiac.** Od Svetozára Hurbana-Vajanského, str. 251. — **Svitlo svetlo.** Od Márie Javorinskej, str. 302. — **Jarné popevky.** Od Martina Sládkovičovho, str. 302. — **Ó, spievaj, rod môj!** Od Podtatranského, str. 303. — **Z kvetov srdca.** Od Ľudmily Podjavorinskej, str. 352. — **Pútnik.** Od Martina Sládkovičovho, str. 354. — **V máji.** Od Somolického, str. 356. — **Materinská reč v cudzine.** Od T. Horala, str. 366. — **Z veršov P. P. Vrbického,** str. 368. — **Dobre sa maj ...** Od Podsokolovského, str. 369. — **Prosba,** Podsokolovského, str. 370. — **Z básní Somolického,** str. 426. — **Sokoli.** Od Vladimíra Šťastného, str. 436. — **Povodeň.** Od Martina Sládkovičovho, str. 437. — **Oblaky.** Od Martina Sládkovičovho, str. 439. — **Pevec.** Od Martina Sládkovičovho, str. 484. — **Skamenelá mati.** Podáva Podtatranský, str. 486. — **Na Veľkú Maru.** Od Bočka, str. 540. — **Smrť Jánošíkova.** Od Jonáša Záborského, str. 569. — **„Hamlet".** Od M., str. 603. — **V dobe kvetov.** Ľudmily Podjavorinskej, str. 605. — **Erotes,** str. 679. — **Svieť, slnko!** Od Somolického, str. 741.

Novelly, poviedky.

Temný hrdina. Poviedka I. Vazova. Z bulharčiny preložil Jaroslav Ďumbiersky 10
Z našej dediny, Rozprávky. Spisuje Terezia Vansová 33, 107, 201, 674, 742
Starý mládenec. Od Somolického 35
Zápisky zo smutného domu. Od Martina Kukučína 43, 408
Mladý dub. Od Somolického 73
Slovanka. Od G. Vallona 77
Rôznymi cestami. Ľudmily Podjavorinskej 92, 137
Suratská kaviarňa. L. N. Tolstého. Preložil D. M. 222
„Rieka sa rozihrala". Napísal V. Korolenko. Preložil J. Maro . . . 230
Na prievoze. Od Ľudmily Podjavorinskej 265
Pamätlivý. G. I. Uspenského 274
Z umrlčej hlavy panna. Národná povesť z Tekova. Spísal A. B—y . 280
Veľký hriešnik. D. N. Mamina-Sibiriaka 290, 321
Malé deti. T. Ansteya 364
Černokňažník a bača. Z ľudových povestí. Spísal A. B—y 370
Fako Dura Kotúlku. Napísal Nechtík 385
Tyfus. Poviedka A. Čechova 393
Provinciálny klub. Alfons Daudet 428
Po rokoch. A. Budínsky 431
Nikdy! I. N. Potapenko 449
Hlovik medzi vzbúreným ľudom. Od Jonáša Záborského 505
Mazepova láska. Od Jonáša Záborského 533
Archanjel Gabriel. Legenda. A. B—y 540
Burenčicha. Poviedka V. Curikovej. Preložil J. Šk. 576
Bál v Jedde. Napísal Pierre Lotti. Preložil J. M. 606
Luzern. L. N. Tolstého. Preložil J. Šk. 725

Divadelná hra.

Zimozel. Od F. S. 457, 509

Strana

Rozpravy, články.

Slovenský rukopis s konca XVI. a počiatku XVII. storočia. Príspevok k dejinám jazyka slovenského. Od Jána Mocku 1
Kôl. Od Pavla Križku 18
Študovanie slovenčiny. Od Pavla Križku 83
Sreznievskij na Slovensku roku 1842. Vypísal Jozef Škultéty 114, 357
Maďari a Slovania v minulosti. Z rozpravy K. J. Grota . . . 165, 206
„Striga" Dora Struhárová. Obrázok zo XVII. veku. Podáva Pavel Križko 174
Znali Slovania peklo? Črta z mytologie, od K. Chorváta 227
O náboženských piesňach kancionálu turo-lúckeho. Podáva V. Houdek 281
O slávikoch. Od I. S. Turgeneva, preložil Vršatský 349
Meď a jej vlastnosti. A. B - y 361
Ako povstal slovník Vuka Karadžića. J. Šk. 398
Vychádzka na Ceylone. A. V. Jelisejeva 488
Svadobné obyčaje. Z Mikušovskej doliny. Podáva Vršatský 519
Lev Tolstoj o Maupassantovi. Preložil Šk. 524
Kráľ Gabriel Bethlen v Kremnici. Od Pavla Križku 590, 663
Pokyny národno-hospodárske. S rozpomienkou na Ondreja Červenáka. Od $\mu + \tau$ 643
Stopy tureckého hospodárenia v Trenčiansku v XVI. a XVII. storočí. Od J. L. Holubyho 653, 697
Smrť, pohrab a mrtví v tradicii a zvykoch ľudových. Napísal Krištof Chorvát 711

Slovenský jazyk.

Študovanie slovenčiny. Od dr. Fr. Pastrnka 58, 126, 188, 252, 304, 743
„Potya". Príspevok ku slovníku. — ský 63
Povery a obyčaje zo Zvolenskej stolice. A. B—y 130
Niekoľko prísloví a porekadiel zo sbierky F. Šujanského 194, 256, 313, 440
Príspevky k poznaniu slovenskej reči. Od Pavla Križku 308
Krátke poznámky a doklady. F. Šujanského 371, 491
Ukážka z nárečia horno-zvolenského, t. r. handelského. Podáva F. Š. 544, 614
Študovanie slovenčiny. Samuel Smetana 548

Beseda.

Rok 1893. Od Šk., str. 64. — **Vrchlický o Kollárovi.** Šk., str. 66. — Knižný obchod, str. 133. — **Význam niektorých porekadiel.** Podtatranský, str. 316. — **Z ľudového humoru.** K. Ch., str. 377. — **Zaniklé pamiatky hradov na Slovensku.** A. B—y, str. 379. — **Kronika liptovsko-sv.-mikulášska z rokov 1848—1849,** str. 443. — **Bosna a Hercegovina roku 1893,** str. 494. — **Bulharské literárne pomery roku 1893,** str. 499. — **Z literárnej pozostalosti Ľudovíta Kubániho,** str. 551. — **Nové veci o štátnom prevate vo Francúzsku roku 1851,** str. 616. — **Román veľkého kráľa,** str. 618. — **Zemianski veršovníci slovenskí.** Sbiera Rehor Uram, str. 624, 683, 752. — † **Peter Tomkuliak,** x., str. 681. — † **Cár Alexander III.** J. Šk., str. 748.

Literatúra.

Slovenské kalendáre na rok 1894. Dr. J. A. Wagner, str. 70. — **Tovaryšstvo.** Šk., str. 72, 198, 258. — **Vekodruhovia,** str. 72. — Heydukova knižka **Cymbál a husle,** str. 136. — **Priateľ dietok,** str. 200. — **Spevy slovenské.** Sosbieral J. A. Fr. Jančík, str. 319. — **Rečňovanky A. H. Škultétyho,** str. 319. — **Maják** str. 320. — L. N Tolstého **Kreutzerova sonáta** s Doslovom a nemenovaného pôvodcu Myšlienky vzbudené Doslovom. Preložil dr. Dušan Makovický, str. 380. — Jaroslava Vlčka **Dějiny české literatury.** Sešit třetí, str. 382. — **Slovenské Spevy.** Diel II., sošit 5., str. 382. — **Český Lid** o Zátureckého sbierke slovenských porekadiel, str. 382. — **Magyarország dalokban.** Szerkeszti és kiadja Serly Lajos. Od Poludnického a Lka, str. 557, 689. — **Letiace tiene** a sedem drobných obrázkov Vajanského v českom preklade, str. 563. — Andreja Kmeťa **Veleba Sitna.** Šk., str. 628. — O pěstování národního vyšívání. Renata Tyršová. (Český Lid.), str. 630. — **Niekoľko myšlienok o románe Eleny Maróthy-Soltészovej: „Proti prúdu".** Od M. K., str. 754.

Slovenské Pohľady.

Slovenský rukopis s konca XVII. a počiatku XVIII. storočia.

Otázny rukopis obsahuje v sebe 44 kázne na rozličné sviatky a príležitosti, ktoré z počiatku sú latinsko-slovenské a pozdejšie čisto slovenské, pochodia z r. 1598—1607. Kázne tieto sú od rozličných, zväčša neznámych pôvodcov. Na konci kázne „v deň volby nového magistratu“ držanej udaný je rok 1600 a počiatočné písmeny J. A. H., bez pochyby meno pôvodcovo značiace. 17 kázní určite má za pôvodcu Jura Schmidelia breznianskeho. Pochodil z Brezna, študoval vo Wittembergu, kde bol 22. sept. 1595 od Egydia Hunnia za kňaza do Nem. Lupče ordinovaný. Roku 1599 prešiel do B. Bystrice za slovenského farára, kde ešte roku 1607 úradoval, odtiaľ do Sv. Heleny v Turci, kde vyvolili ho za dekana. Dňa 16. mája 1611 držal pohrabnú reč z Ezech. 37. kap. nad rakvou grófky Margity Nyáry v Sučanoch, ktorou zapáčil sa bráneckým Nyárovcom tak, že nasledujúceho roku povolali ho za farára do Senice, kde zastával od r. 1614—1617 úrad seniora. Zomrel 26. júla 1617.

Kázne tieto vpisoval do knihy neznámy Kremničan, ako vidno z poznámky na liste 64: „Cremnitii Anno 1607. Foeliciter (sic) finem imposui huic labori 29 Junii,“ a na liste 152. na konci 14. kázní Schmideliových o ceste učedlníkov do Emaus je poznamenano, že Juro Schmidelius dokonal kázne tieto „concionando“ v nedeľu Exaudi a odpisovateľ hotový bol s odpisom v 9. nedeľu po sv. Trojici 1607. Odpisovateľ veľkú pozornosť venoval písmu. Je to od počiatku do konca krásny, pravidelný švabach.

Zaujímavá je táto stará pamiatka ohľadom spisovnej reči, ktorá je ovšem česká, ale so slovenskými slovami, výrazmi, grammatickými formami veľmi smiešaná. Dve zvláštnosti českej reči, totiž hlásky *ř* a *ě*, riadne sa neužívajú, a jako z nasledujúcich ukážok vidno, už na sklonku XVI. stoletia razila si cestu slovenčina do písomníctva.

V kázni z r. 1598 hovorí pôvodca, že keď by strom od zeme po najvyššie nebo dosahoval a „brytvami ostrymi, ihlami naplneny byl, však že prez *tie* chtelby se predrapati a tam predce prijíti do nebeskeho kralovstvi.“ „Maria pak vyznamenava Trpká t. j. byedami obkličena.“ V kázni z r. 1600 z príležitosti voľby nového magistrátu (snáď v B. Bystrici) držanej, je reč o potrebe svornosti. „Na protiv pak tomu, kde toliko jest hnev, svarove, svady, nejednota, roztržitost, mrkotaní, hlodaní a žaplení, tut se zle veje, deje, mele, stele, tam malo radosti a čerty se tam na svadbe kuty.“ Z balsamu podobenství berúc, hovorí: „vyborne vonejícy vec jest kdy cirkevní a školní spravcové v krestianske svornosti a jednote jsu. Na protiv

---

šľachetnej snahe. Zo spisov Tablicových vidím, že v knižnici jeho nalezaly sa diela, ktoré dnes darmo hľadáme. Ako sa mohly stratiť? Známa lakomosť Tablicova nedovoľovala mu, aby bol za živa do spoľahlivých rúk odovzdal poklad knižničný. Po smrti jeho shabala nehodná rodina jeho, v Krupine bývavšia, nielen majetok, ale i knihy, a neznajúc ich oceniť, rozhádzala ich a na povalu odsúdila. Po čase požiadal Sládkovič majiteľa, aby mu predal daktoré knihy; tento poslal ho na povalu, aby si vybral koľko mu ľúbo, a keď mu za tri hodné koše kníh ponúkol pár dvadsiatnikov, bol vo vytržení a hotový dať mu na dodavok aj ostatné. Ale Sládkovič prišiel pozde! Mnohé *unica* Tablicovej knižnice stratily sa navždy. Tak hynú poklady naše! *Pôvodca.*

pak tomu pachnu a smrdí jakožto čertov trus (salvo honore) kdy kazatel na kazatele *stríle*, z tuha teše, kreše jak jedovatí hady.“ „Skrze lidsku trpezlivost spurnejšie a zlobivejšie bývají.“ „Daj a zachovaj pri nás svornost.“ „Musíš byti tichým ne pomstivi žadostivym, nemusiš se hned pozbuzovati, trhati, vztekati a frkati jako rozpalena škopa a psina divoka.“ „Po tretie musiš take často *třpky* trpezlive jísti t. j. trpezlivým a mírným byvati.“

Menovite Juro Šmidelius vyznačuje sa slovenčením spisovného jazyka. V sobášnej reči hovorí: „Rovne jako tischler hnedky z prvu jestli dve dosky dobre spojí, tehdy prve nežby mel klí pustiti, na celu se doska rozpukne, pakli nedobre hnedky z prvu spojí, potom nikdy nebude moci klí dobre držeti. Tak i v manželství, jestli hnedky z prvu láska se spojí, nebude moci žádna vec rozlučiti atď., ale jestli hnedky su zvady, tu potom nemuož nikdy srdečnej a uprimnej lásky byti.“ „To je ten magnet, který srdcia lidské spojuje.“ „Jestli hnedky pri počatku zvlašte manželstva z lecijakovej pričiny M(anžel) zloreči, hromem diably po kutech haze, z Puchova do Kyjova beží, tehdy velmi snadno všecka láska manželska može zastydnuti.“ „On mne neverí, jen si s niekym stojim již mne potvára a podezrenu ma. Kde to diabel muože vtrusiti, již pol mše odspival.“ „Mají míti (manželia) společné vrecúško, společnú truhlu.“

V inej kázni hovorí Šmidelius, že „Saul vzal od Boha prikázaní, aby mečem zahladil všech Amalekitských a žadnemu neodpustil, ani mužom, ani ženám, ani mládencom, ani dítkam, ani volom, jejich ovciam, velbludom a oslom.“ Duch Sv. je na Apoštolov *vyliatý*. Pán Buoh Ducha sv. z milosti dar*úva*. Buoh nad možnost nepok*ušiava*.“ Užíva formy, ako: za *tie* veci, mysl*ieti*, d*uo*vody, po tretie atď.

Zaujímavá je reč na deň Gregora držaná, keď mladých žiačkov do školy privádzali. V nej nachodíme stopu v predošlých stoletiach i v iných krajinách rozšíreného, teraz už cele zaniklého zvyku, že na Gregora rektor poslal starších žiakov po domoch, kde boly deti, ktoré maly započať do školy chodiť, a títo spevom svolávali malých žiačkov do školy. V jednom školskom kancionáliku z r. 1745 nasledujúcu už „napravenú“ pieseň spievavali:

Kdo své dítky miluje, vede je k dobrému,
A rád je dává do školy, by se učili tomu,
Nejprvé Boha znáti, Stvořitele svého,
Víře je vyučovati, v Krista Syna jeho.
Pročež ty, matko milá, dej nám svého syna,
Ať on hned od své mladosti k dobrému přivyká.
Pakli nám žáčka nedáte, na papír nám dejte,
S jedným grošem, nebo s dvúma málo zúbožíte,
Žáčka odměníte.

Po tomto říkati mají:

Páni rodičové milí,
Dejte žáčka do školy.
Bude se učit Boha bát,
Pobožne žiť, vás poslúchať.

Tento zvyk panoval za časov Šmideliových i v B. Bystrici. Z jeho reči vidno, že v deň Gregora napred boly služby Božie v chráme, potom starší žiaci „skrze rekordaciu mladých žáčkov do školy volali“ a prichádzajúcich „rektor radostne s muzikov zavituje a s nimi, jakoby v nove se sobáši.“

Kázeň osnovaná je na slovách Pánových: nechte dítek jíti ke mne, a slovenské formy a výrazy len tak sa hemžia v nej. Školy sú mu „Boha všemohúceho varštatove“, ktorý chce „žeby dietky do varštatu jeho byly privádzané“. „Dosvedčuje mnohými duovody, že tento spuosob vyučovati mládež jest najvýbornejší.“ „Ani stav svetský, ani hospodársky, ani cirkevný nemuož bez škuol a literného umení státi.“ „Musí vždy se niektorý zamiešati i učený mezi sedláky.“ „Své školy držiavali a vychovávali študentov.“ Hovorí, že žiaci majú v svojom ruchu chodit, „aby žák mohol býti rozoznaný od Balona, hajdúcha a jiného kluka, aneb koraluška. Šalamún praví, že z chuoze a z odevu muž byva poznávan.“ „K mravnosti prináleží, aby pred šedivov hlavov povstávali, regentov, kazatelov atď. úctive poctili a klobúček snímali.“

„O ceste dvuch učedlnikov z mesta Jeruzalema do mestečka Emaus“ máme od Šmideliusa 14 kázní z r. 1607. Na ukážku z nich dávam nasledujúce vety: „Po dnes kazatelom slova božího tak se deje v svete. Kdy niekdo potrebuje doktora, aneb procuratora musí mu koňa aneb koč poslati a tak ho pekne priviesti; ba ještě prikáže služebníkom, aby ho pekne na ceste varovali, dobre chovali, že by se snad v niečem nerozhneval. Než kdy kneze, byť horší cesta byla musí per pedes, ještě mluví, však jest to jeho úrad, nech prijde co skorej. To musejí všickni okusiti, který Kristu Pánu v kostolích a v školach slúží, dokud voz Eliášov neprijde.“ „Dennice, aneb jako my nazývame zornice.“ „Sv. Jeroným píše, že za jeho času sedláci v zemi Židovskej za pluhom v žatve a vinobraní najpeknejšie žalmy spívali.“ „Práčka nejaka nechtela do domu svého uhliara prijati mluvice: O milý uhliari nemuožme my spolu meškati, nebo co ja čistím a bielím, to by ty všecko tvým uhliarským vrecom a tvými šatami učiernil.“ „D. Luther jedneho času s statečným a znamenitým zemanom na lov byl vyšel, na ceste pak sedíce na voze rozjímal o žalme 147. Počal ten jistý vykládati a prišedši domov sepsal ho s výkladem na papír a jako tam v predmluve pekne píše, že na voze kdy na polovaní šel pravé své duchovné polovaní držal a 147 žalm spolu s jeho výkladem chytil, který mu za najrozkošnejšie polovaní a za najhrdšie zviera stál, že kdy ho domov prinesol, mohol ho mezi jiných roztalovati a sebe predce celého zachovati.“ „Kdy v najvetšej slave a v najlepšom kvete byl.“ „Radi ho pri sobe zdržiavali.“ „Athanasius svatý a pobožný biskup, kdy jedneho času musel pred svými neprítelmi utíkati pres more a neprítele *tuli tuli* za nim se plavili a jeho doháneli, prosil pána Boha, aby mu z toho nebezpečenství pomohol, tu Pán Buoh jeho protivníkov potrestal slepotú.“ „*Aj* jine veci i *tie* najmenšie videti a poznati mohol.“ „Narástlo mu srdce.“ „Ty znáš a vieš všecko.“ „Tu tehdy haní se a tupí všickni Páni a

rychtari, který o úbohých lidí se ani ozrieti nechtejí. Mnozí sú takový týchto časov grobiani, prve než se človek chudobny k nim doklopa, par strevíc *zodere.*" „Nehnevá se na neho, že se jim v reč *vtiera.*" „*Aj tie* deti o tom po ulicíach mluví." „Požial se to Pánu Bohu, že tak dobre zaslužený človek, který nikdy žádnemu krivdy a žialu neučinil, tak ohavnú a težkú smrt podstúpiti mel." „To se jim nemuože do hlavy *spratati.*" „Ale on dava jim dobru kapitulu a nazýva jich *telci*, ne mudrými." „Žial jest to najvetší rektorovi, kdy vždycky čita a čita, avšak jeho žáčkove nic neprospívají." „Niektera draha mast čím více ji človek mezi rukami zvlašte v teplej svetnici muie, tím více vonia." „Kdo vie jestli jest pravda anebo nie." „Hríchy nevolným lidem podstrčiavali." „Chcešli, že bych ti sukni podriapal a dieru v tvých shybiech učinil?" „Sadol s nimi za stuol, vzal chlieb." „Ale dokud došiel, všecku repu pojel." „Chlieb náš vezdajší jieme. „*Dnu* do ruky. *Dnu* zavrenými dvermi." „Aby se hostia sniati mohli. „Vojakom dava se jejich plat, *vincúrom* a pastýrom jejich mzda." „Jestli co žajdlem kupují, jestli loktem všudy prosí, dajžemi ješte, jestli na krčme, prilejže, dolievaj, jestli zboží na trhu, prisypajže mi, dobre mi domieravaj a není žadnej takovej veci ve svete, kdeby človek nemluvil v prodávaní aneb kupovaní dodajže mi, kdy máš dodati." „Hlas silnejšie znie." „Provázek silnejší je ve tri aneb ctyri *huby*, než ten který jest v jednu." „Za cizie hriechy dosti učiniti." „Kristus mel býti obet silná a dokonalá, kteraby mohla sniesti horkost hnevu božího, prevyšiti smrt, premuoci diabla a lidem priniesti vecné vysvobodzení." „Pán Buoh prikazal, aby lid izraelsky krvov tohoto beránka *cepy* anebo *slemene* nade dvermi pokropil, aby prvorodzené lidu izraelskeho vysvobodzene bylo." „Syn marnotratný, ktery oblácel se v pekne šaty aksamitové sotva potom hunku otrhanú miti mohol." „Tam *idi* k tvým korbelárom, kterí ti pomohli tvuj díl prožrati."

Velmi casto prichodia slová, ako: sviecka, ortiel, polievka, šidierstvo, prostriedok, predok, duovod, viera, babské bobony, ihra, ihracka, duor, povlaka, šiator atď. a slovesá: ohliadnúti, smiati, predriapati, vidieti, utierati, zdržiavati, poihravati, zamlčiavati, zapriahati, nuzi trieť, nahieho zaodievali, povlaku s očí strhnúť, z registru vymazúva, zle sa vedie, co se bude diati atď.

Nápadná je casto užívaná forma slovesa: *prichaze* na posledy smrt, rád s lidmi *zachaze*, kdy nekdo z neco byti muože a *nevynáše* se, radej s druhym smýšle, na kancel *prináše*, srdce mé *premýšle* o slovu tvem, medicína *zaháne* všeliku bolest, úžitek *prináše*, *nedopúšte*, *neodpúšte* atď.

I sberateľ porekadiel najde tu vzácny príspevok, a nakoľko sú ony známe, má tu dôkaz, že už pred 300 rokmi známe boly.

V kázni z r. 1601: „Nic není tak tence upradeno, aby nebolo na svetlo pronešeno.

Jakový Pán, takový krám.

Kazateľ J. A. H. v kázni z r. 1600 trefne vedel odvolávať sa na staré porekadlá a ich upotrebiť. Vyratujúc ctnosti, ktoré na-

pomáhajú svornosť, ako je pokora, tichosť a snášanlivosť, hovorí: „toto sú tri zela, kterežto nerostu v leda zahrade a v každe príhrade. *Nebo Adamové deti sú divné smeti*, pyšné, pomsty žádostivé, netrpezlivé.“ O podozrení hovorí, že je vec slepá „a kde se snadno verí pochlebníkom, podlizačom a utrhačom, tam svornost stálosti miti nemuože. Nebo rovne jeden tak jest dobrý jako druhý, který lidí tajne podáva a který rad a s rozkoší takovým ulisným podlizačom hadom jedovitým a pavukom ucha propujčuje. *O tomže i predkové naši mluvívali, že utrhačovi diabel sedí na jazyku, tomu pak, který utrhaní poslúcha, v ušach.* Zvlašte pak kdys niekde v posedzení merkuj na gamby. *Mluvíšli co v posedzení o uherských slivkách, o benatskem mydle, o polskem medovníku, o českem hrachu, nikomu tým neuškodíš.*“

Kárajúc lahkovernosť, že pobožný cisár Konstantin na upodozrievanie svojej druhej ženy dal tajne zahubiť syna svojho z prvého manželstva Krispa, používa *staré príslovie: „Ach prudké skoky ne vždy se darí.“*

Šmidelius používa nasledujúce porekadlá: „dobre hovorieval starec Bothyani: *Longum consilium, privatum commodum, discordia Baronum, perdidit regnum Hungaricum.*“ *„Kam vítr, tam plášť.“* *„Kdo se dotýka smoly, zamaže se od ní.“* *„Co jednov rukov buduje, druhov kazí, co jednou podáva, druhu vychytáva.“*

„Krátke kázne a dlúhe klobasy“ s anekdotou: „Byskup nejaký faráre na vsi prosil, aby mu jednu kázeň udelal a bylo práve na fašangy, a protož dvorany, kterí by radi byli fašangovali, prišli k farári a prosili ho, aby na čas pomnel a dluho nekázal, jako naši predkové mluvili: krátke kázne a dluhé klobásy, tak to najlepší na tento čas se rymuje. Odpovedal kazatel: nu dobre, práve v dobrý čas mne napominate. Kdy pak vstúpil na kancel, rozpamatal se, že ho mnozí prosili, aby co nejkratší kázen udelal. Tedy dal dvoranom ten krátky text z reči Krista Pána: „iďte zlorečení, a rekl: nu toto je dosti krátko. Než jestli by chteli take dluhu klobasu miti, tehdy že mohu sobe take i nasledujíce reči k tomu vziti: do ohne večného. Tam budete moci tie klobásy piecti.“

„Kde by si tak pozde šiel? *Vieš, že kdo chodí po noci, hledá kyjovej nemoci.*“ Príbuzné je tomuto i to príslovie: „z Púchova do Kyjova beží.“

„Jedna straka zo kra a deset do kra“ v spojitosti tej myšlienky: „Co je o jedneho kneze? Težšie nám o pastýra, nežli o kneze.“ K tomu pripojuje Šmidelius nasledujúcu anekdotu: „nevdeční farníci, kdy se jejich kazatel preč odberal a na ráno již mel vystati, zavesili mu v noci na dvere pár nových strevíc a napsali k temu: Surge et ambula (vstaň a choď). Což kdy ten dobrý muž vstavší ráno videl, vzal strevíce a napsal na dvere: Hic mos est horum, nevdek in fine laborum“ t. j. tito ludia majú vo zvyku, že dokonanú prácu nevďakom odmeňujú.

Z týchto ukážok vidno, že spisovná reč na Slovensku na konci XVI. stoletia značne sa sblížila k reči národa. Tie početné formy

slovenské nie sú nahodilé, v nich patrne javí sa snaha, spisovnú reč českú prístupnou a srozumiteľnou učiniť ľudu slovenskému.

V tejto snahe nestál Šmidelius osamotene. Viac-menej slovenčili spisovnú reč aj iní. V písanom kňazskom vokátore cirkve ev. ružomberskej z r. 1598 stretáme sa so slovami a formami slovenskými, ako na pr.: raž, hospodársky riad, retez v kterej jest meru i dva ohniv s hákom a s obručov, mažiar, povraz vozový vetchý, jeden fliadrový stuol, druhý biely, dve bočky, jedna kiad zvaracia na puojde. Genitív prídavných mien ženského rodu končí sa vždy na *ej*, na pr. kvetnej, začatej atď.[1]) Podobne „V artikuloch duchovenstva štítnického“ z r. 1591 stretáme sa s rečou slovenskými formami zhusta popretkávanou, na pr.: „aby snad z hodnieho dopuštení Božieho ta jejich radost neobrátila se jim v najvetšú žalost.“ Kdy Pán Buoh niekomu s svojou Hospodarinou dieta nahodí, tedy sám otec má svojho faráre za posloužení krstu sv. prositi, rovne tež kmotrov a krstných otcov a krstných mater tenže Otec sám má žádati a žadnu ženu, ani babu nemá posielati. Krštenie aby jen jedno bylo. — Na rusadlnie sviatky podle starieho obyčeje králov staveti atď. — Nedelnie a svátečnie dni. — S krížikom po uliciech a domiech chodit. — Pohanskie nad mrtvým telem nariekania.[2])

Zaujímavá je s tejto stránky dosiaľ nepovšímnutá, lebo veľmi zriedkavá kniha Daniela Príbiša, farára harhovského a seniora bratstva pri nižnom Hornade, ktorá vyšla v Levoči u Vavrinca Brewera r. 1634 pod titulom: „Katechismus Dr. M. Luthera, ku kterému pridané jsú try knižecki 1. Rosarium animae, 2. O spůsobu modlení, 3. Písně duchovní.“ Knihu svoju venoval „Vysoce Urozenej a Velikomožnej Paňej, Panij Kateriny Turzo Grof Velikomožného a na Kežmarku slobodného Pana, Pána Tökölj Ištvána manželki vernej.“

Príbiš je snáď posledným predstaviteľom tohoto spisovnú reč slovenčiaceho smeru. Pokrok vidno pri ňom v tom, že mäkčeňom označuje samohlásku *e* tam, kde ona v slovenskej reči predchádzajúcu spoluhlásku zmäkčuje. On píše: „dněs, něponěsie, nepokazil, nenašiel, kdě, těraz, nebudě, prosté, hledajtě, klopajtě, němoc, nahledněme, nalezněme, nědá, nevstal, ostatněj.“ Zo slov Príbišom zhusta užívaných uvediem nasledujúce: dnuká, doviedol, dietkami, porúčam, zanáša, zasiatý, povedie, vedieť, poradiť, plačú, podošva, hriadka, čujem, slituváva se, navracia se k nemu, nedoviera, zapiera dvere, lev revúci, uliečení, sniesti, najvíc, najmenší, najsnadnejší, najmilejší atď. Uvediem ešte nasledujúce vety: Pod má najmilejší do zahrádky mojej. — Který jí lieči vonnými kvietkami. — Podaj mi ruku pravú víry tvojej a nasleduj mne do tejto zahrádky ružovej, v kterej odpočíva tvůj milý Kristus Pán mezi všemi na svete najpeknejšími a natrhaj atď. — Čím nový hrnček navrie, tým

[1]) Vidz Jozefa Podhradského: Evanj. cirkevní Noviny z r. 1860. Roč. I. č. 29, str. 236.

[2]) Vidz Ladislava Bartolomeidesa: Memorabilia provinciae Csetnek. Neosolii 1799 str. 222.

i rozbitý jsa pachnuť budě. — Čím si dalej od hríchu, tým si bližej při Pánu Bohu a čím si hlubšie v hříchu, tým si dalej od Boha a bližej smrti. — Radeji bichme to sami mali, nežli jemu žičili. — A nečakaj, aby ti Pán Kristus nalieval. — Abys času pokáni nezmarhal, který tobe až do dneška Pán Buoh poprial. — Dněs nězatvrzujtě srdcia vaše. — Kristus Páu praví, že jich žádal diabel osievati jako pšenicu na riečici. — Sedlák ne tehdy žnie, kdy rozsíva, ale čeká na čas zrelosti. — K tobe se hrnieme, jako kurátka pod krýdla matěre svej. — Osviet mysl našu. — Uprostried tak muohých neprátelov. — Meštěky vyprazdnili.

Z týchto ukážok vídno, že slovenčina už na konci stoletia XVI. hlásila sa k svojmu právu, mocne si raziac cestu do spisovnej reči. Nie sú to len slová a formy slovenské, ale hlavne ustrojenie viet a vôbec slohu, čím sa slovenčina od spisovného jazyka českého rôznila a čo ju ľudu slovenskému ľahko srozumiteľnou robilo. A o to hlavne šlo. Tí, čo slovenčinu vnášali do spisovnej reči, robili to k vôli tomu, aby širokými vrstvami ľudu boli ľahko pochopení. Nepokračovali ovšem dľa istých jednotných pravidiel, ale keď už spisovná reč tak presýtená bola slovenčinou, ako to z výšuvedených pamiatok patrné je, bolo treba len muža, ktorý by do ústroja reči slovenskej hlbšie nahliadnuc vystavil pravidlá pravopisu slovenského. K tomu však neprišlo.

Osudná porážka Čechov na Bielej Hore u Prahy dňa 8. nov. 1620 a po nej nasledovavšia 30-ročná vojna, ktorá dala západnej Europe cele inú tvárnosť, zastavila i snahu uviesť slovenčinu do spisovnej reči temer na dve stoletia. Po belohorskej bitve nasledovalo stíhanie a vyháňanie evanjelikov z Čiech a Moravy. Zástupy ľudu a intelligencie so zlomeným srdcom opúšťaly drahú vlasť a ubieraly sa do cudziny. Slovensku dostal sa značný podiel ako z ľudu, tak i z intelligencie česko-moravskej. Nebolo slovenského seniorátu, aby v ňom niekoľko exulantských kňazov nenašlo prístrešie a úrad. A kto vypočíta tých početných lekárov a vedomcov vôbec, ktorí vo vlasti našej sa osadili? Bratri, ktorí nad iných vynikali pestovaním a znalosťou českej reči a nimiž pozostavené diela čo do reči počitujú sa i dnes za klassické v literatúre českej, títo bratri založili na Slovensku tri sbory, v Skalici, v Púchove a v Lednici pomerne s početnou intelligenciou. Keď Ján Amos Komenský r. 1650 navštívil tieto sbory, v Skalici shromaždila sa početná šľachta bratrská a v Púchove prítomno bolo 20 kňazov bratrských [1]). Tento prírast exulantskej intelligencie na Slovensku znamenite prispel k rozšíreniu a utvrdeniu češtiny u nás na dlhé časy. V tom istom smere pracovala exulantmi už r. 1632 založená knihtlačiareň v Trenčíne, pozdejšie knihtlačiarne v Púchove a v Žiline povstalé. Razom pretrhnutá bola niť tohoto spisovnú reč slovenčiaceho smeru a Príbišovo výšspomenuté, r. 1634 vydané dielo možno považovať za posledné tohoto druhu. Roku 1635 vydal Juro Tra-

[1]) Obšírnejšie o tom vidz: Príspevok k historii exulantov česko-moravských v Uhorsku. Cirkevné Listy r. 1892, str. 184.

novský *Phialu odoramentorum*, t. j. modlitby v klassickom slohu a v čistej češtine. O rok pozdejšie, totiž r. 1636, vydal *Cytharu Sanctorum*, t. j. piesne duchovné, a každým rokom množily sa tiskopisy v správnej češtině vyšlé z kníhtlačiarne ako trenčianskej, tak i levočskej Vavrinca Brewera [1]).

Tým spôsobom zamedzené bolo slovenčenie spisovnej reči, ačkoľvek mnohí slovenskí mužovia cítili, jaké ťažkosti robí čeština menovite u nás neobvyklými slovami a nahradzovali ich na Slovensku známymi. Daniel Sinapius-Horčička v knižočke svojej: „Záhrádka dušičky pobožné" v Dražďanoch r. 1676 vydanej píše: hrádza, prochádzka, meškať miesto prodlévať, ňevesta, ňepokoj, ňedostatky atď., a v predmluve ku knihe svojej: „Perlička dítek Božích", v Levoči r. 1684 vydanej, medziiným hovorí: „Přílisnu bádanici a čárky v orthographii, o které se mnozy nad mír v psaní starají, nehrubě jsem nasledoval: slov slovenských v zemi naší obyčejných, však k čistotě české se bližících, sem se dokladal: obzvlaště pak toho coby bylo mohlo slov rozum zacloniti, pilně sem se varoval a k cyli ménu totiž zřetedlnosti a lehkosti všudy sem směroval. Obzvláště poněvadž se mnohé slová v čisté češtině, tak nám Slovakům *jako chodník na Tatry* neznáme nachazejí (ku pr.: medle, brzo, jho, podrobny), proto jako mluvíme, tak y psati máme, ne čtirży, ale čtiry, ne křt, ale krst. Protož jako ten, který ořechy hledá, nehned se domů navracuje, jestli z počátku na hvyzdáky trefuje, ale postupuje dále a lísky prikloňuje: tak my pro některých slov chatrnost nemáme hnedky ruce opuštěti, za jazyk náš se stydeti, ale radej to staré usus me genuit praktikovati." Odvoláva sa ďalej na to, že sami Česi v predošlých časoch (benátska biblia 1506) písali: sloviech, Cierkev, Božieho, nakladuom, osvietiti, povolanie atď. „Žáden se tehdy i dnes nemá z některého malého slov nakřivení horšiti, jestli toliko podstata slova a rozum reči nebýva měněný." Podobne vyslovuje sa i Ján Šimonides v predmluve svojho obšírneho diela „Vysvětlení krestianského učení" z r. 1704, kde hovorí: „Vyznávam i to, že sem orthographiam a čarky, o které se mnozy v psaní velice starají, hrubě nenasledoval. Slovenských v Zemi naší obyčejných sem se dokládal, obzvláště pak toho, co by mohlo smysl slov zacloniti pilně sem se varoval a k cýli ménu, totiž k zřetedlnosti a k snadnosti v řeči naší nevybroušené všudy sem směřoval a nerozumitedlných slov českých vystříhal a to poněvadž mnoha slova v čisté češtině se nacházejí nám Slovákům neznámá, pročež jako my v Uhřích z větší částky mluvíme, tak i psáti máme."

Vidno z toho, že títo mužovia nehorlili veľmi za čistotu spisovnej reči českej. Šlo im v prvom rade o „zretedlnosť a lehkosť". Ba Daniel Sinapius-Horčička v svojom „Neoforum latino-slavonicum,

[1]) Že z kníhtlačiarne Brewerovej r. 1634 vyšlé Príbišovo dielo plné je tlačiarskych chýb, kdežto o Tranovského bezprostredne za tým tlačených dielach nedá sa to povedať, to si možno len tak vysvetliť, že i Brewer uznal za nutné, aby si zaopatril českej reči náležite znalého sadzača. Títo potom opravovali rukopisy a odstraňovali z nich pravopisné chyby.

Nový trh latinsko-slovenský“ [1]), veľmi blízko stál smeru Šmidelíom a Príbišom zastúpenému. Ale nová generácia: Daniel Krman, Matej Bél, Pavel Jakobei a Pavel Doležal, horlive zaujala sa za čistotu spisovnej reči a prerazila. Slováci jali sa písať české mluvnice, z ktorých i Česi učili sa reči svojej.

Temný hrdina.

Povedka od *I. Vazova.*

I.

Nenko pozde vracal sa domov. I tohoto večera prichodil zamračený, s ovesenou hlavou. Mladý ešte človek ponášal sa na starca: postava nachýlená, čelo zbrázdené starosťami, pohľad zbitý a zmútený, chod ťažký a vláčny jako u nezdravého človeka; výraz tváre krutý, nesympatičný a hrubý, jaký býva u človeka následkom dlhých trampôt a stálej podráždenosti. Vchádzajúc oboril sa na deti, vrieskajúce na dvore, a vošiel do jednej z dvoch izbietok, nachádzajúcich sa v úzadí dvora. Tam už bola zapálená petrolejová lampa. V kúte ležala žena tváre ešte mladej, no vycivenej. Pri nej stálo dievčatko v zodraných šatočkách a podávalo jej hlinenú mištičku s jakýmsi nápojom.

Nemocná, zazrúc Nenka vchádzať, podvihla hlavu a pýtala sa slabým hlasom:

— Čože je, Nenko?

Nenko shodil čiapku, ťažko spustil sa na truhlu a mračno podoprel si hlavu, nedajúc žene odpovede.

Ona uhádla, čo sa pýtala.

— Tak zase nič? šeptala bolestne.

— Jako ti je? pýtal sa muž rezko a vstal.

— Vždy tak, odvetila.

— Nepocítila si poľahobu od toho lieku?

— Nie. Nekúpili sme, Nenko.

Nenko s hnevom obrátil sa k dievčatku.

— Dela, či som ti nedal lev, kam si ho podela?

Dcéruška niečo zamumľala, potom sa pustila do plaču.

— Počuj, Nenko, nesrď sa, hovorila nemocná a zbladla. — Za pol leva kúpili sme chleba, veď či nevieš? deti nemôžeš rečmi odbaviť... A za ostatok kúpili sme petroleja a mydla.

Nenko odvrátil sa od ženy; lutá muka vyrazila sa mu na tvári. Chodil po izbe s očima sklopenýma.

— A zajtra treba opäť peniaze. Osem pažerákov, a nemám deravej babky.

---

[1]) Vidz Jaroslav Vlček: Dejiny literatúry slovenskej, str. 12.

— Matka Kristova! vzdychala nemocná, čože si počnem s nimi, keď zajtra pustia sa do plaču, že sa im chce jesť. Dokiaľ bolo zdravie, vždy sa našla aká taká práca. Teraz i ja som uľahla... čo sa bude diať, neviem. Hľaď, Nenko, hľaď, keď ťa vidím takého utrápeného, ani ja sa tak ľahko nezodvihnem. Hľaď, hľaď, Nenko!

— Čo mám hľadieť, Anna! Od toľkého času klopem na tisíce dverí a kde nič tu nič. I baj[1]) Filip staral sa, aby mi zaopatril miesto pri bariére — druhý ho dostal.

— Čože ti vykoná baj Filip? Esnaf[2]) človek. Ty mocných sa drž, Nenko. Zajdi opäť k pánu Chajkovi.

Nenko sa smraštil.

— K Chajkovi? K tomu nepôjdem viac; ten vždy len: „jestliže, a veď uvidíme“, kedykoľvek prídem k nemu s prosbou. Starého čerta sa ten stará. Bol som mu treba, keď sme ho mali voliť za deputáta. Vtedy čo sa mi všetko nenasľuboval, len aby sme shodili Stojana Kunčeva. A teraz? Na úbožiaka i Pán Boh zabudne.

— Choď len zajtra, dotušovala žena. On i mne bol riekol, že postará sa o teba. On môže, veľký človek je.

Nenko položil si čiapku na hlavu a zamieril k dverám.

— Kamže teraz?

— Opäť k baj Filipovi, je teraz v sklepe. Požiadam ho, aby mi požičal pár groší. Treba nám ich zajtra na liek a na všeličo.

— Bože, daj mu dobrého zdravia, že shliada na nás a má s nami milosrdenstvo.

— Už mi je hanba, Anna, aj k baj Filipovi chodiť. Vždy ho klamem, že mu zaplatím, že dnes-zajtra nájdem si prácu. A on opäť dáva. Hovorím ti, hanba mi je už. No tebe treba sa liečiť. Zažmúrim oči i teraz a potom čerti nech ma vezmú...

A Nenko vybehol von.

II.

A skutočne, ťažké bolo položenie tohoto človeka. Nenko bol chudobný ako kostolná myš. Jestli by bol samotný, tieto slová nemaly by miesta u nás: jedna duša, nech je tomu jako chce, vyživí sa; no Nenko mal veľmi početnú čeľaď: šestoro detí, z nichž najmenšiemu bolo päť mesiacov a matka, následkom pôrodu, od toľkého času nemocná. Týchto šesť detí žiadalo jesť ráno a večer, každý deň, a nemali každý deň čo jesť; nemocná nemohla sa do ničoho chytiť, neozdravievala. Hovoria, že bremä je nám ľahšie, keď ho sdieľajú i iní; v pravde niet úžasnejšej muky pre otca v položení Nenkovom. Celý rad nezdarov v živote bol priviedol Nenka do tejto žalostnej krajnosti. Drobný, no čestný kupec pred rusko-tureckou vojnou, prišiel v nej na mizinu, jako tisíce a tisíce Bulharov v Trákii. Po skončenej vojne usadil sa v polosborenom rod-

[1]) Baj, bajno, brat, bratko, dôverné oslovenie.

[2]) Esnaf, turecké slovo, toľko čo cech čiže spolok ľudí jednoho a toho samého zamestnania.

nom meste, ktoré nechcel viac opustiť. Tam započal so všeličím kupčiť, prevádzať remeslá a rôzne práce, no vo všetkom sa opálil, všetko mu šlo naopak, z roka na rok šiel viac a viac dolu, až rozlietal sa chatrný kapitálik. Vlani zatvoril skliepok a zostal ešte baj Filipovi dlžen. Od toho času je bez roboty a hľadá nejakú službičku, aby sa mohol i s rodinou pretĺcť.

— Pracoval, hrdloval som — nič naplat; len služba ostala mi jediným útočištom. Veľkí kupci vykonali ako i ja: povesili kupčenie na klinec a dali sa na služby s mesačným platom, hovorieval si Nenko.

I hľadal službu. Najprv chcel sa stať razsilným [1]) v nejakej kancelárii (vedel trochu čítať a písať, vyššie nerúbal), potom sa namáhal najsť službu niekde na mýtnici alebo železničnej stanici, nakonec s povďačnosťou bol by prijal, jestli by ho postavili na bariéru, aby tam dozeral, no preňho nikde neotváralo sa miesto. Vskutku, dva razy bol sa dozvedel o uprázdnenom mieste razsilného, no keď sa predstavil, aby oň žiadal, odpovedali mu, že nemôžu ho prijať, lebo že nie je „pobornik“ [2]). — „Vyhorel som!“ odvetil on, no nadarmo. A tak chodil bez roboty viac než pol druha roka, bezvýsledne prekračujúc prahy a klopajúc na dvere o službu. Každým dňom stávalo sa jeho položenie ťažším; najprv nedostatok, potom nemota cerily sa zo všetkých dverí a okien jeho domu. Žena jeho priadla dňom i nocou jako nejaká mašina a len z drobného predaju priadze živila sa rodina; no od piatich mesiacov ľahla nemocná a leží dodnes — a hlad zavítal hosťom.

Nenka celý deň nebývalo doma a len pozde večer prichádzal s čelom srditými vráskami a čiernymi oblakmi pokrytým. Deti zamĺkaly, jaknáhle zbadaly otca. Prichodily mu jako malí mučitelia a tyrani, poslaní mu od Boha za trest, s gágormi večne otvorenými a žiadajúcimi jesť; a on im, deťom, prichodil ako strašidlo so smraštenou svojou tvárou, všetkým však prichodilo obydlie čiernym, podobajúcim sa temnici, ktorá ich tiesnila a dusila svojimi holými stenami, od nejž však nemohli sa odorvať...

III.

Deti, jakonáhle zbadaly, že otec vyšiel, s hlukom vhrnuly sa k matke, každé s kusom chleba v rukách. Bosé, otrhané, so zbľadlými tváričkami, vyhladnuté daly sa do chleba. Obstanúc matku, s nevinným počudovaním a roztúženo hľadely v jej tvár, vyziablu dlhou nemocou. Ona prižmúrila oči, jakoby driemala. Ťažký rozhovor, ktorý mala pred chvíľou s mužom, kde skutočnosť opäť sa roztvorila pred jej očami v celej svojej neutešenosti a beznádejnosti, rozstrojil ju silne a umoril. Hľadela si teraz odpočinúť, kým nepokojné deti robily šum v izbietke. Dela chodila za niečím von a dnu, no nie o večeru šlo jej pre otca, ktorý od toho času, čo

[1]) Razsilný = úradný sluha.

[2]) Bojovník za svobodu. Tak menovali bulharských povstalcov pred osvobodením.

žena uľahla, nejedával doma. Ačkoľvek dievča bolo ešte mladé, núdza naučila ho pracovať a starať sa, a ono znášalo všetky domáce starosti, opatrovalo nemocnú, chodilo na trh, do apatéky a odnášalo židovi Šalamúnovi jedno za druhým posledné nádoby a čo sa našlo v dome. No vyprázdnený domec a pusté police pokazovaly, že od dávna nebolo už čo odnášať a predávať...

V jednom kúte deti razom zamĺkly a ufrkly von. Počuly dvere buchnúť, znak, že otec sa vracia. Skutočne, Nenko sa vracal s batôžkom v ruke. Divná vec, jeho tvár bola celkom druhá: blahý úsmev ju osvetľoval a už od dávna nebola mu taká prívetivá a milá.

— Anička, zaspala si? spytoval sa nemocnej.

Ona otvorila oči a naskutku spozorovala výraz tváre. Podoprúc sa laktami, podvihla sa na hlavnici.

— Dobrá novina, riekol.

— Čože? Baj Filip? spytovala sa ho žena rozčulená.

— Baj Filipa som videl, no prv než som odišiel k nemu, stretol ma pán Chajkov a mi riekol, že nároćky ma hľadal dnes, aby mi oznámil, že mi našiel službu, veru áno, a zajtra aby som sa ustanovil na polícii.

Tvár nemocnej zasvietila.

— Jaká služba, Nenko?

— Žandár! odvetil Nenko.

Slovo to vyslovil bez oduševnenia. Zrejmá vec, táto služba nebola mu po vôli: on ani nebol hľadal, ani nemyslel stať sa žandárom.

A na tvári ženinej popri radosti vyrazilo sa podivenie.

— Pánu Chajkovi toto sa podarilo najsť pre mňa, dokončil Nenko: — z kupca žandár; prijmem, čože si počnem, nepôjdem kradnúť. Buď Bohu chvála, že sa i to našlo.

— Svätá Bohorodička, buď Ti za to chvála, koktala Anna, prežehnávajúc sa.

— Kdeže sú detváky? Nech príjdu, aby sme si všetci zaveceráli, kúpil som niečo pod zuby, riekol Nenko, rozberajúc šatku.

— Hej, Delka, zavolaj tých malých darebákov!

Od mnohých mesiacov nebol sa Nenko doma usmial a neriekol deťom láskavého slova. Teraz, keď i jemu usmial sa osud, dobré city a otcovská nežnosť ozvaly sa v jeho od prírody dobrom srdci. Deti so zadivenými a zvlaženými od nekonečnej detinskej radosti očami obstaly otca, ktorý po prvý raz, miesto hrubých pohľadov a pohlavkov, rozdával krotké úsmevy. Dobré robí človeka dobrým. Následkom tajného psychického účinku i matka razom cítila sa lepšie. Zúčastnila sa na večeri a s veľkou chuťou vypila pohárik dobrého vína, pre ktoré Nenko bol poslal Delu. Nenkov príbytok v tento večer zažiaril všeobecnou, duševnou radosťou; nádej, konečne, zavítala tam hosťom.

IV.

Nová služba, hoc i nebola Nenkovi po srsti a nezodpovedala jeho charakteru, našla v ňom rozumného a účinlivého vyplniteľa.

Bol si vedomý, že táto služba bola preň a jeho rodinu spasením; privinul ju tedy s oddanosťou, temer s láskou.

Vrchnosť skoro spozorovala jeho ráznosť a umnosť a vážnejšie výkony jemu sverovala. I inak Nenko ožívnul, obodril sa a zmenil: tvár vyjasnila sa a zmladla, oči zaleskly sa živo a sebavedome. Tmavo-žltkastá žandárska uniforma priliehala mu a krásne stála na vzpriamenej teraz postave. Jeho deti, keď prichodil teraz domov, s vytržením hrnuly sa k nemu, lapajúc ho za červené šnúry a podvihujúc jeho ťažkú šabľu. Maly nevýslovnú radosť, vidiac otca v takom pestrom „kapitánskom" obleku. I Anna náhle ozdravievala, už mohla poprechodiť sa po dome a do čoho-toho chytať sa. Nenko z platu z prvého mesiaca uspel dosť zalátať dier: dom bol zaopatrený najpotrebnejšími vecami a každý večer, keď nemal službu, čakala ho doma skromná večera; čiastkou platu z nasledujúcich mesiacov mienil zaplatiť dlh baj Filipovi. Skoro vzmáhala sa domácnosť Nenkova, vďaka rozumnému podeleniu mesačného platu. A Nenko vždy viac a viac lnul k svojej službe, stavšej sa svetlou epochou v jeho temnej a veľmi trudnej existencii. Táto jeho revnivosť bola ešte posilňovaná okolnosťou, že dobre s ním zaobchodil prístav, bezprostredný jeho predstavený, človek prísny, no rozumný.

Nasledujúceho mesiaca cítil sa ešte lepšie. Jeho predošlý predsudok proti policajnej službe zmizol úplne. Nenkov pochopil, že to na budúce bude jeho poprišťom, i riešil držať sa ho pevne. No v polovici druhého mesiaca zkrsol oblak na obzore Nenkovom: naznačili druhého prístava. Bol to úradník hrubý, sverepý a neporiadny, nemajúci ani spôsobnosti predchodcovej, ani jeho spravedlivosti, aby ocenil vlastnosti svojich podriadených a naplnil ich oddanosťou k sebe; on uspel len naplniť ich strachom. No podriadení spozorovali, že on je mocnejší od prvšieho prístava, lebo sa dopúšťal rôznej ľubovôle, nebojac sa zodpovednosti; iste, on opieral sa o silný chrbát. Nenko strojnásobnil energiu a úsrdnosť, len aby neposkytol najmenšej príčiny k nespokojnosti. Trpelivo znášal všetky hrubianstva a nespravedlivosti svojho nového predstaveného. V ňom to zvrelo, ale hneď sa zase aj upokojoval. Plašil ho prízrak predošlej biedy, a z tej príčiny ľahko pretrpel terajšie nehody. Jaké ničomné boly tieto v porovnaní s predošlými! No i tie zmizly mu z umu, jaknáhle našiel sa doma, v kruhu rodiny, jejž prozreteľnosťou bol on teraz. Dom bol mu náhradou za mračný a studený účastok [1]). A jeho život tiekol ďalej ticho, temer šťastlivo.

V.

Tretí mesiac, čo slúžil, a bol to mesiac august 1886., priniesol nám známe historické nepokoje, ktoré silne odrazily sa i na sudbe Nenkovej. Policia vzkypela zimničnou, vášnivou činnosťou. Jako všetky žaláre a účastky, i účastok Nenkova naplnil sa zatknutými. Nenko vyvinoval pri tom najúsrdnejšiu horlivosť. On všade bol.

[1]) Policajný komisariát.

Človek prostý a s veľmi ohraničeným občianskym vzdelaním, on veľmi nejasno chápal značenie udalostí, pri nichž i jemu dostalo sa hrať chatrný zástoj. Žiadne druhé mravné pohnútky, ani politická vášeň, neviedly ho pri tom. „Politika je pre veľkých ľudí, a nám drobným človiečkom patrí sa len poslúchať, čo tamtí rieknu, a chrániť si ten kus chleba, ktorý nám dáva krajina," rozumoval Nenko. Po čas jednoho celého týždňa sťa blesk spúšťal sa na všetkých, ktorých mu kázali zatknúť. V ňom prebudil sa inštinkt kopova a už aj slasť nachodil v tom hone na ľudí. Len jedna príhoda dotkla sa ho citlivo: bol prinútený odviesť do žalára i baj Filipa, ktorý mu bol tak pomáhal v ťažkých časoch. Keď večer o tom zmienil sa pred ženou, táto strašne sa rozhnevala, no skoro i ona sa presvedčila, že Nenko ináč urobiť nemohol, keď bol taký rozkaz. Vôbec v týchto búrlivých časoch Nenko len málo ostával doma a len čo napochytre hodil niečo do seba, už zase chvátal na účastok, kam ho volaly mnohé práce a kde aj nocúval.

Raz večer, asi o hodinu, čo domáci boli vyprevadili Nenka od večere a práve ako sa chystali ľahnúť si, klopalo sa na vráta. Po klopaní Anna poznala, že muž vracia sa — prečo asi? pomyslela si.

— Dela, choď otvoriť otcovi.

Nenko skoro vošiel do dvora, Anna šla mu v ústrety, no on, nerieknuc ani slova, vošiel do izby. Pri svetle lampovom žena videla, že tvár jeho je veľmi ustarostená. Znepokojená pýtala sa ho, čo sa prihodilo.

On, hodiac žandársku čiapku na kufor, utrel si hojný pot s čela a vydýchol si zhlboka a mračno.

— Uhnal si sa opäť a si sa spotil. Čože je, Nenko? opätovala žena.

— Zle je, zle, Anna, neopytuj sa... vykoktal hlucho.

Anne srdce sa zachvelo pri týchto strašných slovách a slzy náhle zablysly sa jej v očiach.

— Čože je, vari ťa prepustili? spytovala sa hlasom stiesneným.

Nenko sa zľakol, vidiac, jak strašne zbľadla Anna a sa rozochvela; ponáhľal sa ju uspokojiť.

— Nie, to nie, Anna... počuj...

— Nie? Nuž a čože je? prečo si prišiel?

A ona vpíjala sa svojím bôľnym, plamenným zrakom v jeho oko.

— Nie, hovorím ti, Anna... počuj... drkotal.

— Nenko, pre Boha, povedz, čo je vo veci!

Nenko vydýchol si hlboko a dlho.

— Nuž hľa, čo je vo veci, začal, narovnajúc sa a rozhodne pohliadnuc na bľadú tvár ženinu. Prístav ma dnes večer zavolal k sebe do kancelárie. Našiel som ho rozsrdeného, opilého, prekliateho, jako vždy. Hovorí mi: — Nenko, koľko ľudí si vpratal dolu do izby účastkovej? — Jedenásť ich je tam, pane prístav... — Je tam i Stojan Kunčov? — I ten je tam, odvetil som. — Nuž, rečie, odveď ich ztadiaľ a daj na druhé miesto, len Kunčov nech zostane v izbe. — Dobre, pane, i tak ma prosili, aby som ich premiestil, že sa idú podusiť... — Ty, moc mi tu nerozprávaj! Po-

čúvaj, čo ti poviem: len jediného Kunčova necháš v izbe a sviažete mu ruky. — Na rozkaz, pane prístav, rečiem. — Počuj ešte, hovorí mi ďalej, či vidíš tam ten prút?... A ja sa dívam do kúta: nie prút, ale celý kôl... Začal som chápať, kam to cieli. — Vezmi, rečie, tento prút, ty máš zdravé ruky, a tlč, tlč, tlč, dokiaľ ani jedna kosť nezostane zdravá. Počuješ?... Mne vstaly vlasy dúbkom. — Pane prístav, hovorím, odpustte, no ja nemôžem niečo takého... ja som bol človek, kupec... — Čo za čerta si bol, neviem; teraz slúžiš vlasti a za vlasť nielen toto urobiť, no i život treba ti dať. Počuješ: za spasenie vlasti život treba ti dať! A jestli rozsudzuješ, shoď uniformu a šablu, v túto chvíľu!... Oči zaleskly sa mu jako zverovi. Ja som bol jako na tŕni. Ja mám ísť tĺcť človeka drevom, jako psa! Či mi urobil niečo Kunčov? Ja mám zdvihnúť ruku na človeka nevinného a brať si ten hriech na dušu? Chcel som to riecť prístavovi, no ten jako vzteklý... A pomyslel som i na teba i na deti, že opäť budem bez chleba, keď ma vyženú. Len keď toto som si pripomenul, Anna, svet sa so mnou zakrútil. Myslím, myslím, potom som si riekol: nech sa stane čo chce, a...

Nenko sa prerušil a nedopovedal. Pohliadol na ženu.

— A čo som mal urobiť? pýtal sa placho.

— Mal si žiadať, aby ťa prepustili zo služby! skríkla Anna, strieľajúc naň očima.

— Žena, a tak som aj urobil a nikoho som nebil... A opäť bude sa hladovať, riekol Nenko nízkym hlasom.

— Tak? dobre; ja už ozdravievam, budem pracovať. Boh nás neopustí! zvolala Anna s detinskou radosťou. No v tej chvíli, keď Nenko odišiel, aby si svoje veci doniesol s účastku, niečo jako by ju bolo stislo za hrdlo, a ona, vrhnúc sa na zem, zaštkala jako šialená: hlad, muky, nehody nastávaly od zajtrajšieho dňa...

VI.

Nasledujúceho dňa veselý rozhovor viedol sa na účastku.

— Ach, ale je len mechom uderený! čudoval sa jeden; — chleba sa zriecť k vôli — Kunčovi. Nuž a pomohol tým komu? Kunčov predsa bol bitý.

— A jako bitý; bude ho páliť, dokiaľ bude živý, doložil druhý ostroumno.

— Naozaj, strašnou babou pokázal sa tento čudák Nenko.

— Vari Kunčov bude ho teraz mesačne vyplácať?

— Ale i my sme sa natĺkli do vôle. Mne sa až ruka povykrútla, hovoril suchý, čierny žandár, vystierajúc pravú ruku vozduchom.

— Nuž a koľkože ste mu ich dali, čítali ste?

— Ja som čítal palice za istý čas, potom som to tak nechal.

— Ja som ich čítal, ozval sa mladý žandár, ktorému fúziky sotva započaly šibať.

— Koľko ich bolo? Dvadsať i päť?

Mladý žandár pozrel dookola a riekol:

— Veľmi si ďaleko, Christo! Koľko ráz zahrmí delo v Carihrade, keď je bajram, ty si bol tam?

— Sto a jeden raz?

— Áno!

A žandár novým víťazným pohľadom zmeral žandárov.

— A vždy po holom?

— Áno.

— Nuž ale veď ste z neho bubon urobili! smial sa ktosi veselo a hlasno.

— Ale vám i reval jako turská trúba.

— A prečože ho bili?

— Tam ho čerti vedia. Chajkov a prístav včera večer niečo si pošepli, nuž potom... Radosť vám bolo dívat sa, jako lietaly z neho kusy mäsa, jako nejaký červený vodoskok.

A všetci sa rozosmiali.

Po týchto lakotných podrobnostiach prešli opäť na Nenka, obsýpajúc ho posmeškami a úkorami pre jeho bojazlivosť, dokázanú onoho večera. A veru bolo prečo smiať sa: pre týchto ľudí bolo nepochopiteľné a nedostižné, jako Nenko pre takú ničomnú, malichernú vec mohol sa zrieci služby.

Ó, ukrutná doba! Ó, ukrutné plemä!

Hrdinstvo milosti nie je známo duši tvojej! Ukrutnosť je podstatným živlom našej bulharskej prírody, ona prenikla telo a krv našu hneď s prvým dychom života a s otráveným mliekom našich matiek — rabýň. Nehovorte mi o výnimečných časoch, neospravedlňujte politickými búrami, rozorvavšími našu zem, tento úžasný zjav v našom národnom charaktere. Dejiny žiadnej evropskej revolúcie v XIX. veku nie sú poznačené takými ukrutnými zverstvami a ohavnými ukrutnosťami. Ani jedna z týchto revolúcií nemá Konári, Staropatici [1]) s ich zverskými mučeniami. Tiekly potoky krve, padaly tisíce hláv, borily sa trónv a kráľovstvá, no tieto udalosti boly len strašné, nie hnusné ukrutnosťou. Jestli zabiješ ozbrojeného a nebezpečného ti nepriateľa, to dá sa odpustiť, je to prirodzený, ukrutný prírodzený zákon samoobrany, ačkoľvek i to gróf Tolstoj považuje za zločin a za vec, nesnášajúcu sa s vysokým ideálom kresťanstva. No aby si mučil alebo dal mučiť sviazanú, bezpomocnú žertvu bez osohu, bez potreby, často ju ani nepoznajúc, to je kanibalské barbarstvo, dajúce sa objasniť len najnižšou kultúrnou úrovňou; a že sme my Evropejci, národ progressívny, to jakože ináč vysvetliť u nás ten samý hrozný zjav, jestli nie vrodeným duši našej, srastlým s nami ešte od detinstva ukrutenstvom a nemilosrdenstvom k bližnému My videli sme nedávno v hlavnom meste vešanie niekoľkých zločincov. Či viete, kto vykonal tento úžasný a ošklivý akt? Niekoľko strážárov, ktorí dobrovoľne prijali zástoj kata. Niektorí z nich iste sú ľudia ženatí, majú rodinu, a večer bez zachvenia budú objímat svoje nevinné dietky tými samými rukami,

[1]) Strašné zverstvá sa tam popáchaly. Príde čas, kde si o tom prehovoríme. *Prekladateľ.*

ktorými obesenca v jeho potupnom závoji priväzovali o povraz. Vo Francii, kde tiež jestvuje trest smrti, vláda by sa nahľadala, pokým by našla, za jakú chceš náhradu, ochotníka, ktorý by zamenil „ärárneho“ kata, jestli by sa tento niekam podel. Táto ukrutnosť srdca nie je len podielom ľudí nízkych tried, ľudí deklassovaných, — ona je prirodzenou i ľuďom osvieteným, s universitným vzdelaním! Nesmiem uvádzať príklady, lebo hanba oblieva mi čelo. Vyžeň prírodu bránou a ona vráti sa ti oknom, hovorí svetové porekadlo. Tak i u nás: knihy, nauka, ideologia uspejú len na čas uspať v duši našej sverepé inštinkty, no nie aby ich vypudily z nej. Takéto preporodenia nestávajú sa tak ľahko, celým pokoleniam treba k tomu pracovať; potrebné sú obrovské úsilia, aby sa zmäkčily mravy v tomto národe a aby si primal toho, čo nosí šabľu, a toho, čo drží knihu, aby poznali, že prv, než stávajú sa Bulharmi a tigrami, sú *ľuďmi*. Ja by som si prial, aby v našich školách popri iných naukách uviedla sa nauka nová: *láska k človečenstvu*. Nechže táto veliká humánna idea prenikne i do kolíb, i do palácov, i do cirkve. Namiesto slov: „Jednota dáva silu“, devísa to vysokopolitická, nech sa položia nad bránou Národného Sobrania krotké slová Ježiša Krista: »**Miluj bližného svojho!**«, devísa vysokoľudská. K nám prenikly zpoza mora rôzne nové progressívne učenia: máme partisánov socialismu, demokracie, máme strany národné i ultranárodné. Či niet nikoho, kto by založil stranu milosrdia?!...

Z bulharčiny preložil *Jaroslav Ďumbiersky*.

Kôl.

Príspevok k poznaniu pravekej kultúry slovenského ľudu.

Napísal *Pavel Križko*.

„Naša milá,“ — dľa listu jednej z roduverných dcér slovenských — vzácna, bohatá, no tak veľmi uhanená, potlačená, s patričných i nepatričných miest zaznaná a nepoznaná reč slovenská“ zasluhuje plným právom, aby sme sa s ňou čím častejšie a čím dôkladnejšie zaoberali, jej vzácnosti rad-radom sebe, svojim rodákom i celému svetu objavovali a predstavovali a z jej bohatstva aby sme čím viac koristili.

Už som sa bol viackrát pokúsil vhĺbiť sa do tejto nevyčerpateľnej bane a zakaždým sa mi podarilo vyniesť nové a nové skvosty na Božie svetlo, i verím, že nielen ja, ale i mnohí iní delníci bezpečne môžu a budú iste ešte dlho chodievať pre poklady, složené a nahromadené v slovenskej reči.

Možno, že snáď mnohým bude táto moja viera zdať sa detinskou a že nejeden pokrúti nad ňou hlavou, no ja prajem každému srdečne rád voľnosť a svobodu v jeho náhľadoch, myslím však, že som povinný ako Slovák upozorňovať vždy a všade svojich rodákov

na prednosti našej materčiny a budiť v synoch a dcérach slovenských cit a túžbu, aby sa i oni do svojej reči celou dušou vhĺbili a spoločnými silami aby pomáhali zbudovať jej dôstojný stánok.

Nech sa nikto nevyhovára, že nemá ku tomu potrebnej zručnosti a známosti, lebo taká výhovorka nič nestojí. Ona je iba riedkou plachtičkou, majúcou ukryť pred cudzím zrakom našu netečnosť, ľahostajnosť a nevšímavosť. Nesmrteľný náš spevec, Ján Kollár, hovorí, že „často tichá pastúchova chyžka môže viac pre národ delati, nežli tábor, z nehož válčil Žižka“, a táto jeho výpoveď zakladá sa na zkúsenosti, na pravde. Ona má nás obodrovať, napĺňovať dôverou v seba samých a ponúkať ku spolučinnosti na dedičnej roli národa.

I najprostejší a najneučenejší človek slovenský môže, ak len skutočne chce, začrieť do pokladov v jeho reči složených a prispieť čím-tým k lepšiemu oboznámeniu sa s touto rečou a k objasneniu toho, čo sa vôbec v nej až posiaľ oku nášmu kryje. Ktože by napríklad z nás nebol v stave odpovedať na otázky p. dr. Pastrnkom predložené a vyličiť reč slovenskú v svojom kraji? Koľkú učenosť že požaduje sosbieranie a spísanie miestnych názvov? Alebo aké vedy treba k tomu, aby sme zapisovali zriedkavé slovenské slová alebo názvy pastierskych, roľníckych, loveckých, remeselníckych, kupeckých výkonov a nástrojov, alebo bylín, nerastov, živočíchov, chorôb a podobných vecí? Chuti, chuti nám treba, chuti a vytrvalosti. Keď tej bude, utvoríme veľké dielo. I najďalší naši potomci budú sa ním honosiť a žehnať zaň svojim dávnym otcom a matkám.

Ja snažím sa vystihnúť v slovenskej reči odblesk historie vôbec a historie slovenského národa obzvlášte. Viem dobre, že ako žiadna reč na svete, tak ani naša slovenská reč neopatruje v sebe dejiny slovenského národa sťa by v nejakej knihe vpísané, no viem i to, že sú v nej i také slová, ktoré nám otvárajú viac-menej jasný pohľad i do minulosti, i do vekov dávnych, veľmi dávnych, ktoré sú ako by mostami medzi našou dobou a dobami zašlými, začasto od nás na viac tisícročí vzdialenými.

O niektorých takých slovách hovoril som už v posavádnych prácach, teraz chcem stručne, v krátkosti hovoriť o *kole* a jeho dakedajšom význame. Bude to — dúfam — dôkazom a jasným poučením pre všetkých, že začasto majú nemalú cenu pre objasnenie dřievnych pomerov nášho národa a jeho členov i malichernými zdajúce sa byť slová a pofažne nimi vyjadrené pochopy, alebo nimi označené predmety a veci.

Hľa, veď je kôl v našich očiach veľmi nepatrnou vecou, poneváč ho iba dľa dnešného pochopu a len v terajšom smysle tohoto slova známe a poneváč na kôl, slovo i predmet, jedenkaždý len so svojho osobného stanoviska pozeráme.

Zažehnajme však na chvíľku prítomnosť, svlečme na čas so seba osobné naše názory a postavivši sa duchom mimo seba, ponorme sa do dávnej minulosti a vidzme, čo nám živá naša reč o kole hovorí i čomu nás ona o tomto predmete učí. Potom zaiste postaví

sa nám vypuklo pred oči drievny význam a dôležitý u našich dávnych pradedov zástoj nepatrného teraz kola. Nepatrný teraz kôl zavedie nás až ta hlboko do minulosti, do ďalekého praveku.

Kolom zoveme teraz, ako nám je všetkým dobre známo, kus okrúhleho a na jednom konci ostro a končito zakresaného dreva, slúžiaceho nám buďto sťa stĺp za podporu v plotoch, pri stromkoch a pri podobných veciach, buďto za páku pri zdvíhaní ťažších predmetov, pri prevaľovaní brvien a v podobných prácach. Iného úkolu a významu nemá kôl v našich dobách.

Inak bolo však tomu v dávno zašlých časiech.

Naši pradávni predkovia živili seba a svoje rodiny prvotne iba lovom a divo rastúcimi bylinami a tak teda záhrady a ploty istotne nemali, ani pestovaním stromovia sa v tých časiech ešte nezaoberali. Z toho prirodzene nasleduje, že ani kôl sťa stĺp pre podporu v plotoch a pri stromoch veru nepotrebovali. K takým účelom začali ho upotrebúvať iba pozdejšie, keď totiž v prvotnom svojom vývine už značne boli pokročili a pojediné kusy zeme sťa osobný majetok znať a ochraňovať sa naučili a konečne i čím lepšie vyúžitkovať snažiť sa začali.

Prvotne bol kôl našim praotcom zbrojou i nástrojom.

O tom, že bol zbrojou a síce okrem vlastných rúk a snáď i zubov iste najstaršou zbrojou, o tom nám svedčí slovo *skolit*.

Toto slovo stalo sa v pospolitom živote už dosť zriedkavým, lebo miesto neho hovorievame teraz častejšie *srazit* alebo *zabit*, avšak u lovcov nevyšlo až posiaľ a bez pochyby nevýnde ani budúcne nikdy z úžitku.

A divno! Nie o ľuďoch, lež o psoch hovoria lovci, že skolili. „*Už skolil*“, počuť lovca vtedy, keď šľakujúci pes našiel stopu po divom zvierati a začal brechať. Týmto všeobecne známym a užívaným výrazom označujú začiatok skutočného lovu.

Avšak i o zápasníkoch sa hovorieva, že ten alebo ten svojho protivníka *skolil*, totiž na zem povalil a prípadne i zabil, bárs pri zápase nemal ani jeden zápasník v ruke kôl alebo kolu podobnú zbroj, ako i honiaci pes nemá žiadnej roboty s kolom.

Akože máme tomuto výrazu správne porozumieť?

Nebude zbytočným prizrieť sa tomu k vôli inému slovu, vyjadrujúcemu tiež podobnú činnosť.

Keď teraz niekto zabije človeka alebo daktoré zviera paľnou zbrojou, puškou, mažiarom, alebo delom, hovorievame, že ho *zastrelil*. Naša reč podržala v tomto prípade pre výkon, čo do konečného výsledku, totiž zabitia, síce s dávnejším zastrelením úplne rovný, no čo do spôsobu jeho uskutočnenia celkom rozdielny, novší výkon svoj starší výraz, lebo dobre vieme, že z pušiek lietavajú guľky a nie strely a že strely bývaly iba za dávnejších čias, asi do polovice zo šestnásteho storočia, vypúšťané z lukov čiže z kuší i konaly tú istú službu, ktorú konajú teraz guľky. V slovese *zastrelit* udaná je zreteľne zbroj, ktorá daktorý život zničila, totiž *strela*.

No i v slove *skolit* vídať celkom zreteľne ku takémuže cieľu

služivší nástroj, totiž *kôl*. Toto slovo nám svedčí a nás učí, že, istotne dávno, veľmi dávno, upotrebovali naši predkovia kôl sťa svoju zbroj, aby ňou potrebných ku živnosti zverov lovili a aby sa pred nimi, obzvlášte pred väčšími dravci bránili, keď im vyhnúť a ujsť nemohli a o svoj život s nimi zápasiť museli.

Nemecké slovo *Keule* označuje, ako známo, to isté, čo našské slovo kyj, čiže nášmu kolu celkom podobnú zbroj a obecný ľud nemecký neupotrebúva ho nikdy v tom smysle, v ktorom my Slováci známe teraz kôl, totiž sťa stĺp; Nemci majú pre tento pochop výrazy *Pfahl*, *Pflock*, *Säule*. I nemecké slovo *niederkeulen* je nášmu slovesu *skolit* i čo do významu úplne rovným, i čo do kmenu *kol* — *keul* až príliš podobným, a obe tieto nemecké slová znázorňujú tiež jasno, že *kôl* — *keule* bol kedysi zbrojou.

Z veľkej podobnosti oboch slov a z totožnosti ich významu nechcel by som zatvárať, že predmet i jeho názov *kôl* prevzali Nemci od Slovanov alebo naopak a že ho prispôsobili svojej reči sťa *Keule* a potažne že Slovania premenili toto slovo v svoje *kôl*, skôr sa domnievam, že boly tieto slová obom, ba snáď ešte i iným indo-europským rečiam už od prvopočiatku spoločné. Jednoduchosť tejto zbroje robí veľmi pravdepodobným, že človek, bývajúci v takých krajoch, kde boly i stromy, siahnul všade najsamprv za kolom, totiž za daktorou odlomenou končitou haluzou alebo konárom, keď zdaly sa mu byť jeho zuby a ruky (srovnaj slovenské *klov* = zub a nemecké *Klaue* = paznecht, dráp, pazúr) k nápadu alebo k obrane príkrátkymi, príslabými, alebo vôbec prinedostatočnými. Tu nebolo treba veľa vynalezavosti, ani hlbokého premýšľania, a tak nielen človek slovenský, ale i bársktorému inému národu patriaci istotne siahal predovšetkým za takouto zbrojou i nemusel čakať, kým ho obznámia s ňou inorodci.

I latinské slovo *percellere* poukazuje na zbroj alebo na nástroj, ktorým sa klalo, bodalo, lebo jeho smysel a význam je prebodnúť, *preklať*.

V tomto latinskom slove je základom slabika *cel*, alebo vlastne *kel*. Známe zaiste, že latinská reč v svojich slovách netrpí hlasu *k* pred samohláskami *e* a *i* a len dľa tohoto zákona octlo sa v *percellere c* na miesto *k*; v iných súrodých slovách má i táto reč hlas *k*. Čo sa však týka samohlások, tie sa v kmenoch zavše i menia, napríklad *rob*-iť a na-*ráb*-ať, alebo latinské *can*-o a ce-*cin*-i, a zavše v živej reči i celkom vystávajú, ako na pr. *kol*-e a *kl*-ať; na samohlásky teda nemožno príliš sa opierať. Máme-li všetko toto živo pred očima, nuž snadno zbadáme, že i latinské slovo *percellere* (píšem nie dľa fonetického, ale dľa umelecky sostaveného a platného pravopisu) nestojí v inom pomere ku slovenskému slovu *kôl* a *preklať*, ako v tom, čo i nemecké slová *Keule* a *niederkeulen* ku tomuže slovenskému slovu *kôl* a *skolit*, alebo inými slovmi rečeno, že všetky tieto slová, totiž *kôl*, *skolit*, *preklať*, *keule*, *niederkeulen*, *percellere* pochodia z jednoho jediného žriedla a všetky že nám znázorňujú kôl sťa zbroj.

Tu mi však napadá ešte i iné latinské slovo, totiž *incolumis* =

neporušený (totiž na tele), neranený. Pôvodný a vlastný smysel tohoto slova poukazuje na zápas, na boj, v ktorom rozdávajú sa údery, rany, a kmen tohože slova označuje jasno a určite nástroj, zbroj, totiž *col* = *kol*, ktorý je v zápase, v boji použity; *incolumis* teda znamenalo pôvodne toľko, ako *kolom* neranený, na tele neporušený, a ja by som slovo *incolumis* preložil doslovne *nekolený* alebo *nepokolený*, *nepoklaný*.

Avšak kôl slúžil našim drievnym predkom nielen sťa nápadná a obranná zbroj za love i v boji, nachodíme ho sťa nie nepatrný nástroj v ich spoločnosti i pri pokojných, domácich prácach.

O tomto nám podáva svetlo a svedectvo predne slovo *kálať*, totiž štiepať, drobiť, štvrtiť. Drevo alebo kameň kálať značí dnes toľko, ako štiepať drevo alebo kameň a potažne iné tvrdé predmety a veci.

V slove *kálať* nevystupuje síce slovo *kôl* v pôvodnej svojej podobe, ako v slove *skoliť*, no nesmieme zabudnúť, že toto poslednejšie označuje jednodobnú, to prvšie však trvajúcu alebo lepšie rečeno trvanlivú (duratívnu) činnosť. Avšak v jednodobnom tvare slovesa *kálať*, totiž *koliť*, napríklad „*rozkolil kláta*“ — tak som počul často hovoriť Dolnoštubňanov — už stojí *kôl* pred nami v rýdzej svojej podobe.

Z rečových tvarov „rozkoliť peň, klát“ atď. vídať patrne, že kôl bol dávnym Slovákom a Slovanom práve takým nástrojom, akým je pri štiepaní dreva nám dláto, klin, sekera. I v slove *rozkoliť* tak, ako v slove strieľať, zračí sa na vidomoči ten nástroj, ktorým vykonávala sa patričná práca (štiepanie, kálanie).

Veľmi sa mi zdá byť pravdepodobným, že slovo *klin* je takrečeno mladším bratom slova *kôl*, povstavšie až vtedy, keď naši predkovia prvotnú podobu kola v príhodnejšiu ku štiepaniu a kálaniu prestrojili a takto nový druh kolov, majúci im slúžiť iba za nástroj k určitým cieľom, utvorili.

Že v slove *klin* nevyznieva ani prvotné *kol*, ani *kel* sťa kmeň, to ma nemýli v mojom predpokladaní. Veľká zovnútorná podobnosť klinu s kolom a účel, ktorému klin slúži, totiž kálanie, rozkolovanie, hovoria za veľmi blízku príbuznosť oboch týchto slov.

Ešte väčšou robí túže pravdepodobnosť to, že i nemecké slovo *Keil*, znamenajúce to isté, čo slovenský *klin*, je, keď nie na pravopis, ktorý sa menil i mení, ale na výslovnosť pozor dáme, takmer totožným so slovom *Keule*.

Na slove *klin* vidíme nielen to, že už naši pradávni predkovia umom hýbali, keďže si pre isté druhy svojich prác i vhodné nástroje robili a potažne starší svoj známy nástroj kôl v klin prestrojovali, ale i to, že už v tých dobách, keď sa ich reč takmer ešte len tvoriť počala, že cítili potrebu toho, aby nie celkom rovné veci osobitnými slovmi označovali a tak i veľmi jemné rozdiely mluvou svojou správne a zručne vyjadrovali. Táto vlastnosť slovenského a vôbec slovanského ľudu stala sa základom nesmierneho bohatstva v slovách, akým sa právom honosia slovanské reči a medzi nimi obzvlášte naša reč slovenská.

Mimochodom buď rečeno, že i v slove *skala* zjavuje sa mne veľká príbuznosť s klinom, kolom a obzvlášte so slovesom kálať, a myslím, že tým slovom označili naši pradedovia produkt, výrobok práce, povstalý z kameňa kálaním, štiepaním. Jazykozpytci učia, že pre slovo *skala* je kmenom *s-kel*, v ktorom sú zakladnými hlasmi tiež *k* a *l*, ako i v slove *klin*.

No kôl bol našim pradedom i tým, čím je nám teraz čakan, motyka, styk a pluh, keď započali sa okrem lovu zapodievať i obrábaním zeme a čistiť ju z kamenia, krovia a koreňov i pripravovať, aby sa stala súcou pre rodenie a živenie istého druhu bylín, obylia, majúcich živiť ľud a dodávať mu potrebný pokrm, nakoľko mu už začalo chýbať mäso z divých zverov, dlhovekými stálymi honbami a lovmi časom istotne značne prerieďených. Nepodvratný dôvod o pripravovaní zeme kolom k orbe a sejbe a vôbec k roľníckym prácam zachovalo nám sloveso túto činnosť našich praotcov označujúce a jasno i určite znázorňujúce, totiž *kolčovať*, *klčovať*, ktoré je každému Slovákovi veľmi dobre známe a stále ešte i teraz užívané, trebárs za našich dôb a možno už od dávna zem kolom, kolkom nekolčujeme, ale k tejže práci iných nástrojov upotrebúvame.

I sloveso *klať* vyjadruje podobne takú činnosť, ktorá diala sa prvotne týmže nástrojom, totiž kolom, neštiepajúc, nedrobiac, ale bodajúc a vŕtajúc.

Všeobecne užívané výrazy: „pravda oči kole“, alebo „kole ma v prsiach, v boku“, vyjadrujú jasne nástroj — kôl —, ktorým pravda narába, alebo ktorý dakomu vo vnútornostiach bolesť robí. I o daktorých zveroch hovoríevame, že kolú, trebárs bodajú rohami a nie kolmi. Bez pochyby primala našich predkov zovnútorná podobnosť rohov s kolmi (i tieto i tie sú zaiste na jednom konci končité a obyčajne viac-menej dlhé a valcovitej podoby) k tomu, že totožný výkon oboch týchto tak rozdielnych vecí vyjadrili jedným a týmže slovom. A že neupotrebili k označeniu tejto činnosti roh, ale kôl, to zdá sa dokazovať, že výsledky tejže činnosti, totiž bolesť bodnutím zapríčinená, zbadali prv pri kole než pri rohu.

Klanie v prsiach alebo v boku, alebo i všeobecne známa choroba *kolika*, zjavujúca sa u ľudí i u zverov, je dľa starodávneho názoru našich predkov tiež výsledkom práce ostrého, vo vnútornostiach ľudských i zvieracích vŕtajúceho a bodajúceho nástroja-kola.

Hľa, ako jasno a pekne zrkadlia sa v týchto názvoch chorôb a s nimi súvisiacich rečových tvaroch pochopy a názory pradávnych našich predkov, nachodiacich sa na prvotnom stupni svojho vývinu a pohybujúcich sa následkom toho svojimi myšlienkami ešte výlučne iba v hmotnom svete. O príčinách svojich bôľov vo vnútornostiach, kam okom nazrieť nemožno, nemajú ešte jasného pochopu a pravej známosti, no cíta predsa bolesť a snažia sa vysvetliť si jej príčinu. A tu porovnávajú trápne vnútorné pocity s podobnými city na zvonkajšom tele kolom, jeho úderom alebo radšej bodnutím zapríčinenými i nachodia, že iba kôl, táto ich jediná zbroj a jediný

nástroj, zapríčinil im vnútri také bolasti, aké pociťujú zovnútorne po uderení alebo bodnutí týmto predmetom.

Veľmi je pravdepodobné, že tento prvotný názor o príčinách vnútorných bolastí primal onodobných našich predkov i k upotrebovaniu proti klaniu a kolike takých liekov, nad ktorými sa teraz pravda smejeme, ktorých však prostý a nevzdelaný Slovák predsa za našich časov dosť pevne a húževnato sa pridŕža. Rozumiem zažehnávanie, odklínanie, kadenie a podobné pomôcky proti ranám, „porobeninám“ a vnútorným bôľom. Proti zvonkajším úderom a z nich pochodiacim bôľom bránil sa slovenský praľudovek kolom a proti vnútorným bôľom, ba tiež i proti zvonkajším ranám = porobeninám bráni sa jeho pozdný potomok odklínaním. Či neprejal dedictvom tento spôsob liečby? Bez pochyby.

Neviem síce s istotou, no zdá sa mi, že i slovám *kliať*, *zaklínať*, *preklínať*, *odklínať*, *kliatba* je základom takže slovo *kol*, i chápem ich prvotný a vlastný smysel tak, že naši pradedovia, utvoriví tieto slová, vyjadrovali a želali tomu-ktorému človeku asi také položenie a také trápne pocity, aké sami zakusovali po uderení alebo po bodnutí ich tela kolom, totiž bolasti všelijakého druhu, zovnútorné i vnútorné a vôbec nešťastné položenie. Veď už i veliká podobnosť slovies *prekliať* a *zakliať* so slovesmi *preklať* a *zaklať* zdá sa tomu silno nasvedčovať. Nízky stupeň duševného vývinu, na ktorom vtedy naši pradedovia ešte stáli, a hmotný názor, ktorý sa v týchže slovách javí a zračí, hovorí snáď dosť výrečne za pravdepodobnosť, že tomu vskutku tak byť mohlo.

No nepatrný v našich očiach kôl preukazoval našim dávnym pradedom a ich mladi ešte i iné služby; ba tieto preukazuje až posiaľ i nám, ich ďalekým potomkom.

Ktože by z nás neznal *kolísku*?

Matka-roľníčka, idúca do poľa a nemajúca pri kom nechať svoje dieťa, bráva so sebou i za našich čias tri koly, stavia ich na úvratiach alebo na medzi, vešia na ne plachtu a ukladá do nej svoj poklad, aby bol chránený, kým ona pracuje.

Hlavnou a základnou čiastkou tejto detskej postele sú koly, preto i nazvali ju naši praotcovia a naše pramatky kolískou. A tento názov podržali stále a preniesli i na také detské hajdy (postele), aké vídavame v mnohých domoch, kde nemluvňatá kolísavajú, trebárs na týchto kolískach už nevídať žiadnych kolov. Ony sú nakreslené v prostonárodnej hádke, hovoriacej o novomódnej kolíske, že „štyri nohy, dve podošvy, dušu nemá, dušu nosí“.

Malučkým umožnil kôl ustrojiť k ochrane a k odpočinku kolísku, odrastlým však a celým rodinám tiež k ochrane pred nepohodou a nepriateľom a k odpočinku po denných prácach a starostiach *kolibu*.

Koliba! Dnes dočasný byt pre drevotárov, uhliarov a pastierov, zavše i pre majálesníkov, niekdy stály dom pre našich predkov.

Ako pri kolíske, tak i pri kolibe boly a sú hlavnou a podstatnou čiastkou koly, a ztade i meno.

I *kôľeň* je Slovákovi takým staviskom, ktorého spodná, zá-

kladná čiastka záleží z kolov, teraz obyčajne zo stĺpov. Ale vieme dobre, že kôleň býva z bokov otvorená, stien nemajúca budova, kdežto koliba máva aspoň len tri, totiž prednú a dve bočné, z dosák zhlobené alebo z prútia a haluzín ustrojené steny.

Opisovať podrobno rozličný útvar a ústroj kolíb na tomto mieste bolo by zbytočnou vecou, ale nechcem mlčaním pominúť, že náš ľud, ako známo, nazýva ovčiarske koliby začasto nie kolibami, lež salašmi, dávajúc im takýto názov hlavne vtedy, keď sú urobené zo srubov a keď ich krov nespočíva na koloch. Za svojho detinstva nepočul som vôbec ovčiarsku kolibu inak zvať, ako salašom. Naproti tomu hovorieva tenže náš ľud miestami i o biednych, nízkych a menovite cigánmi obývaných domcoch, že sú koliby, trebárs by i nemaly kolov, ale záležia zo srubov.

Domnievam sa a myslím, že nie bezzákladne, že koliba bola prvotným a najstarším bytom drievneho ľudu slovenského. Ju začali si strojiť, kadenáhle dospeli naši dávni pradedovia vo svojom vývine tak ďaleko, že staly sa im byty v jaskyňach a podzemných prázdninách, alebo snáď i v starých bútlych a dutých stromoch neprihodnými a nie tak, ako koliba, príjemnými. Domy naučili sa stavať istotne o veľa pozdejšie[1]), lebo tieto sú stavbami zložitejšími a tým samým nútiacimi nás predpokladať o veľa väčšiu zručnosť a vyšší stupeň duševného vývinu u ich strojcov-staviteľov. Slová *chalupa*, *chatrč* zase nemajú ten istý všeobecný význam, ktorý má slovo *dom* alebo *koliba*, sotva teda zastupovaly niekedy to miesto, ktoré zastupuje teraz v našej reči slovo *dom*, alebo *byt*, *obydlie*, a iného výrazu alebo slovenského slova nemám, ani niet pre tenže pochop, ako *koliba*.

Už sama jednoduchosť takéhoto stavu dopúšťa jeho vysokú starobylosť, lebo k utvoreniu a čiže — lepšie rečeno — ku zhotoveniu koliby netreba človeku hlbších vedomostí, ani ďakej zvláštnej obratnosti, ktorú by si mohol snáď nadobudnúť iba dlhším cvičením. Mohli teda veľmi dobre začať si stavať koliby drievni naši predkovia, kým sa ešte nachodili na dosť nízkom stupni svojho vývinu.[2])

---

[1]) Dr. Martin Kříž píše vo svojom výbornom diele „Kůlna a Kostelík", vydanom v Brne 1889, na str. 212 a nasl., že Slovania znali stavať domy už v tých časiech, keď ešte jeden jediný, nerozdielny národ tvorily, a dokazuje to tým, že majú i v terajších svojich deviatich rečiach — pravda, slovenskú neberie osobitne do ohľadu — spoločné a totožné názvy pre dom a všetky jeho čiastky.

[2]) S Miklošičovou mienkou ohľadom koliby nemôžem na žiaden spôsob súhlasiť. On totiž píše v diele: „Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen, T. str. 88: *kaliba*: bulg. koliba, serb. koliba, kleinruss. kołyba, polnisch dial. koliba, rumänisch kolibe, albanesisch kolibe, türkisch koliba. Das Wort stammt aus dem griechischen καλύβη. Der Weg aus dem Griechischen gieng durch das Türkische. Die Türken sind die Verbreiter dieses sowie anderer griechischen Worte." V čomže bývali naši dávni pradedovia pred tisícročiami, keď ich iba Turci, títo najpozdnejší dostahovalci, s kolibou oboznámili? A či Gréci neznajú tiež i slovo δόμος vedľa svojho καλύβη práve tak, ako i Slovácí znajú slová dom i koliba? No dosť o tomto, hárs by bolo možno ešte viac hovoriť o tejže kapitole.

Tu je, tuším, na mieste spomenúť, že latinské slová *columna* (čítaj: kolumna = stĺp, nekončitý kôl), *incola* (č. inkola = obyvateľ), *colonia* (č. kolonia = osada), *colonus, colona* (č. kolonus, kolona = sedliak, sedliačka) a snáď i *culina* (č. kulina = kuchyňa z nemeckého slova Küche) majú za základ tiež kmeň *col* (čítaj: *kol*) a ako poukazuje smysel slova *columna*, zdá sa byť i pôvod a počiatok tohoto kmeňu so slovenským kmeňom *kôl* čiže *kolъ* nielen rovnako znejúcim, ale i úplne totožným.

Či je tomu skutočne tak, to nech určia jazykozpytci. Ja konštatujem pri tejto príležitosti, že pre také stavby, aké obecný Slovák označuje slovom *koliba*, latinská reč má a zná iba výrazy *casa* (čítaj: *kaza*) a *tugurium*, v ktorých niet o kole ani slychu, ani chýru.

Ostatne že kôl bol veľmi dôležitou čiastkou pre ľudské byty i v tých krajinách, kde zjavujú sa už počiatkom historickej doby, mnohými storočiami pred Kristom Pánom, národy italské a keltické, toho dôkazom sú známe kôlne stavby v Itálii a vo Švajciarsku, siahajúce svojím jestvovaním hlboko do dôb predhistorických. Či slovo *colonia* neoznačovalo prvotne práve takú kôlnu osadu? Jeho kmeň i tvar zdá sa tomu nasvedčovať.

Ten istý kmeň, totiž *kol*, majú konečne za základ i miestne názvy *Kolba* a *Kolbička*.

S týmito názvami stretáme sa u nás, nakoľko znám posiaľ ja, v hornom Turci, kde a síce v dolno-štubnianskom chotáre zovú Kolbou vedľa Rovnej Hory a Kolbičkou vedľa majera Mútnika ležiace hory, a v hornom Tekove, menovite pri obci Hornej Vsi, kde je jedna čiastka Čertovho Vrchu tiež Kolbičkou zvaná. No stretáme sa s nimi i v iných, Slovanmi obydlených krajinách, a menovite v Bulharsku, kde celá obec má tenže názov *Kolba*.

Význam tohoto slova by bol vlastne dej slovesa *kolić, klať*, tak, ako *voľba, kosba, prosba, vozba* sú dejmi a výplodmi činnosti, označenej slovesmi *voliť, kosiť, prosiť, voziť* Avšak vysvetľovať názvy *Kolba, Kolbička* týmto spôsobom nezdá sa mi byť správnym a síce preto, že ony označujú hory čiže ďahy a osady, teda veci a predmety viditeľné, názorné (konkrétne), kdežto *kolba* sťa dej slovesa *kolić* tak, ako voľba, kosba, prosba, vozba atď. sú iba odťažennými (abstraktnými) pochopmi istých výkonov. Myslím, že miestnymi názvami *Kolba, Kolbička* označený je nie tak sám výkon, ako radšej to miesto, kde sa tenže dej odohral, teda kde sa klalo = kolmi zápasilo = lovilo alebo bojovalo, a dľa toho by bola Kolba = lovisko alebo bojisko. I latinské slovo *clades* (čítaj: klades), majúce ten istý koreň, neznamená sám dej, totiž bojovanie kolmi, lež radšej výsledok takéhoto deju, boja, totiž *skolenie*, premoženie, porážku. Toto je môj súkromný náhľad. Možno, že je správnym a základným, a možno i to, že sa mýlim. No lepšieho a prirodzenejšieho výkladu pre miestny názov Kolbu, Kolbičku nie som si v stave utvoriť. Slovenské *Kolba* a nemecké *Kolbe* stojí iba v takej súvislosti, ako slovenské *vínko* (známy nápoj) a latinské *vinco* (čítaj:

viuko = vítazím), a kto odvodzuje *Kolbu* od *Kolbe* ten sa nachádza na bludnej ceste.

Týmto by bol predmet s mojej strany vyčerpaný.

Avšak slová *kôl* a jeho výrastky, ktoré som pospomínal, zaujímaly ma i z jazykozpytného stanoviska, lebo sám ústroj mnohých slov podáva začasto i svetlo o vecnej stránke starožitností, a pán dr. Franko Pastrnek mi tože stanovisko laskave objasnil nasledujúcim listom:

„Sděluji Vám slova, která se do rodiny s *kolem*, *klem* a *kletbou* počítají, ovšem jen potřebná.

1. *kolъ* = Pfahl. Podle Miklošiče již nasledující kořen není tentýž, jako tento.

2. **kol*-ti = klati, praesens kolją, slovensky kolem. Významy v staré slovančině: stechen, schlachten, tödten. Iterativum: -kalati.

3. *kъl-*: české kel, genitiv kla = Keim, verbum kъlêti, kъliti = keimen.

4. *kъlъ*: česky kel, klu = Hauer.

Slovensky, totiž podle středních nářečí = spisovně, měla by obě tato slova 3 a 4, která podle Miklošiče nejsou totožná, zníti **kol*; nevím, jsou-li v lidu slovenském skutečně známa.

5. *klen*, *-klьn-*: staroslovanský infinitiv klęti, praesens klьną, slovensky kljať, klajem, česky kláti, klnu. Od toho pochází staroslovanské klętva, česky klatba, slovensky kljatba, pak iterativum -klínati.

To jsou tedy bezpečné etymologie.

κωλική (čítaj: kólike), latinsky *cōlica* (č.: kólika), byla původně nemoc v střevu tlustém, κῶλον (č. kólon), nyní nezánětná bolest v tenkém i tlustém střevu a v břiše vůbec.

Kolébati a kolýsati: kořen podle Miklošiče jest *kol*. Avšak jaké kol? O tom nic nepoznamenal.“ —

Veľmi som povďačný za tieto zprávy pánu dr. Pastrnkovi, a verím mu úplne, že jazykozpytci a menovite Miklošič takto ustálili spomenuté kmeny čiže korene. Zo spôsobu písania týchto koreňov, posudzujúc reč iba okom, mohol by však človek a k tomu ešte zdanlive i s veľkou pravdepodobnosťou zatvárať, že slová z vypočítaných koreňov utvorené nemajú medzi sebou zhola žiadnej spojitosti, že nevyrástly z jedného jediného prakmena a následkom toho že neoznačujú také pochopy a veci, ktoré majú pôvodne iba jedno jediné źriedlo a len jeden jediný základ. A predsa som ja s mojej strany o protivnom presvedčený.

Nechcem sa škriepiť s mužmi v jazykovede odborne vzdelanými a ani najmenej nepomýšľam na uštrbenie slávy Miklošičovej, pred jehožto nevšednými zásluhami o slavistiku sa vďačne korím, pritom všetkom bych sa však cítil byť vinným, kebych z otrockej plazivosti pred akoukoľvek a ktoroukoľvek auktoritou zamlčal svoje presvedčenie a kebych nevyslovil i v tomto prípade, že s Miklošičovou mienkou ohľadom spomenutých koreňov len podmienečne súhlasím. Súhlasím totiž iba v tom, že tieže korene na základe cyrillo-metodejských písomných pamiatok, takzvanej to staroslovan-

činy, sú úplne správne sostavené. Že by však mały byť prakmenmi slovanskými, to za pravé uznať nemôžem.

Staroslovančina, o ktorej som sa posiaľ nikde nemohol ani dočítať, ani dopočuť úplne hodnoverných a spoľahlivých zpráv, ktorý slovanský národ by ju bol v obecnom živote užíval, složená je, ako známo, v spisoch, pochodiacich z kresťanského deviateho a z nasledujúcich storočí. Jej k vôli bola ustrojená azbuka, ponevač — ako svedčí mních Chrabr — pohanskí Slovania len črtami a rezmi, a keď stali sa kresťanmi, iba s núdzou písali svoju reč písmenami gréckymi a latinskými bez ustrojenia. Azbukou potom písali vierozvestovia slovanskí a ich nástupníci svoje spisy a reč v nich složená bola a je hlavne základom pre slavistiku.

Že slovanská reč koncom minulého tisícročia bola už značne vyvinutá a že i jej slovné bohatstvo bolo o veľa väčším, nežli prv, pred 1—2 tisícročiami, alebo práve ako bolo na počiatku jej tvorenia, ako i to, že daktoré jej slová prvotnú svoju podobu do tých čias istotne viac-menej boly zmenily, ktože by rozumný o tom mohol alebo chcel pochybovať? A slavistika opiera sa o túto reč, o túto dobu. Ako sa javia slová v spisoch staroslovančinou písaných, tak ich brali a berú slovanskí jazykozpytci za základ svojich prác a na tomto a takom základe ustálil i Miklošič svoje výšudané korene.

Všeobecne veríme, že azbuka mala v sebe značky = písmeny pre všetky v staroslovančine zjavujúce sa hlasy, a možno, že táto viera i úplne zodpovedá skutočnosti. Možno však, že tomu tak i nebolo, že patričný ustrojiteľ alebo ustrojitelia azbuky predsa všetky hláskové odtienky nespozorovali a pre ne osobitné značky neutvorili a poťažne podobné hlasy iba jedným značkom znázorňovali. Hľa, veď i my píšeme a dobre sa písmom svojím vzájomne i rozumieme, a predsa koľké má hlasové odtienky, ba i hlasy naša slovenská reč, pre ktoré sme ani posiaľ nemali, ani teraz ešte nemáme osobitných písmen. Pánom dr. Pastrnkom tohoto roku zahájená akcia, totiž skúmanie slovenských nárečí *(ó! keby jej veľkú významnosť a dôležitosť všetci moji rodáci i náležite pochopili a v ťažkej tejto práci zo všetkých síl pomáhať mu chceli!)*, odkryla nám razom na všetkých stranách tento nedostatok, lebo každý vypĺňovateľ jeho filologických hárkov viac-menej cítil, že sú v nárečí nim opisovanom i také hlasy, pre ktoré nenašiel značku ani v našej abecede, ani v slovanskej azbuke. Či tento neodtajiteľný fakt, javiaci sa u nás Slovákov ešte teraz na konci devätnásteho storočia, nedopúšťa možnosť, že mohlo tomu práve tak byť i pred tisíc rokmi so staroslovančinou, keď sa tvorila pre ňu azbuka? A ak tomu tak bolo, ak i vtedy zostaly daktoré jemné hláskové odtienky bez zvláštnych značkov, či z toho nedostatku nemuselo celkom prirodzene nasledovať, že podaktoré slová a v nich a s nimi i ich korene zostaly nie dosť markantne písmom znázornenými? I azbuka bola ľudským dielom a žiadne ľudské dielo nie je úplne dokonalým. Možné nedostatky v azbuke a snáď i prvotné chyby v písme, stavšie sa verným odpisovaním a prepisovaním starších spisov novšími písarmi potomne pravidlom, môžu byť jednou z príčin, že z jednoho jedi-

ného kmeňu pošlé slová javia sa v staroslovančine sťa by mały za základ iné, osobitné korene. Druhú príčinu, že sa slová, dľa môjho presvedčenia z jednoho a tohože žriedla pošlé, v staroslovančine už tak od seba boly odchýlily, hľadal bych v odvečnom zákone premenlivosti, ktorému je všetko podrobené na tomto svete. Tento zákon oprávňuje nás predpokladať, že i staroslovančina podstúpila i v celku i vo svojich jednotlivých čiastkach mnohé premeny, kým došla ta, kde ju zastihla azbuka a jej pomocou povstavšie písomníctvo.

Toto sú však iba hypotesy a tými bych sa nikdy neopovážil otriasať základy, na ktoré založil Miklošič hore vypočítané kmeny.

No ja som začrel svojím článkom do tých a takých čias, v ktorých slovanská reč ešte tak mnohé premeny nebola podstúpila, podstúpiť ani nemohla, lebo tie časy delia celé dlhé veky, snáď tisícročia od začiatku staroslovanského písomníctva, a tu javia sa môjmu oku celkom iné obrazy a zjavy. A tieto obrazy a zjavy vzbudily a utvrdily vo mne i celkom iné náhľady a presvedčenie o otáznych kmeňoch a z nich utvorených slovách.

Okrem toho sa domnievam a, myslím, že tiež nie bezzákladne, že naša slovenská reč v mnohom ohľade až podnes zachovala svoj starobylý ráz neporušený a mnohé archaismy že sú v nej o veľa presnejšie a lepšie, než v iných slovanských rečiach, uložené. V tomto náhľade utvrdzuje ma nesmierna húževnatosť nášho ľudu, pridržajúceho sa merave všetkého, čo svojským byť cíti. On udržal verne nielen četně svoje starodávne zvyky a obyčaje, z nichžto mnohé jasno svedčia o pohanskom pôvode, ale i svoj kroj, trebárs okolné národy svoj odev stále meníly. A utvrdzuje ma i tá okolnosť, že národ slovenský, v dolinách tatranských od nepamätných čias usadlý, bol stále zókol-vôkol inými slovanskými kmeňmi otočený a inorodcom a ich vplyvu vystavený v miere nepomerne menšej, než iné plemená slovanského veľnároda. Ani čudské a tatárske národy, ako u Rusov, ani Gréci, Latínci a Turci, ako u Juhoslovanov, ani Nemci, ako u Čechov a Polabanov, ani Sarmati, ako u Poliakov, nezaľahli nikdy stále a trvácne na národ slovenský a nezkazili jeho reč. Viacstoročné panstvo latinčiny, započavšie sa už v desiatom storočí, ačpráve bolo celou všemohúcnosťou stredovekej cirkve podporované, nezanechalo v slovenskej reči takmer ani stopy; nemecké osady na Slovensku zmizly bez toho, aby boly okrem daktorých slov dáke znaky v slovenskej reči po nich pozostaly a súsediaci s nami od tisíc rokov Maďari obohatili svoju reč slovenskými slovmi, ale na slovenskú reč tiež nemali znatného vplyvu. Pamätajúc na všetko toto, považujem slovenskú reč, trebárs i nemá tak starých písomných pamiatok, ako staroslovančina, ešte za súcejšiu pre skúmanie prvotného a pôvodného materiálu, z ktorého sú utvorené slovanské reči, nežli samú staroslovančinu, tiež nie prázdnu cudzojazyčných prímeskov.[1])

Odbočil som mimovoľne, no vraciam sa ku svojmu predmetu.

[1]) S takýmito veľkými nárokmi pravdepodobne prepadneme. *Red.*

Našim starodávnym pradedom bol až po istú dobu duševný, vidinný svet celkom neznámy. I oni, sťa celok a nielen sťa jednotlivci, prežili a prežiť museli dobu detinskú, v ktorej dobe znali svet práve tak, ako teraz deti, iba v toľkej miere a v takom spôsobe, v koľkej a v akom boly v stave im ho predstaviť ich smysly. Čo nezbadali okom, uchom, chuťou, vôňou, alebo makaním, to všetko im bolo neznámym. Len dojmy ich smyslami na nich urobené pôsobily i na ich ducha a tvorily v ňom isté predstavy, isté myšlienky. Tieto dojmy a z nich povstavšie predstavy nemohly však zostať v duchu toho-ktorého človeka vždy pochovanými; jeho pocity alebo okolnosti ho nútily, aby ich urobil zrejmými, aby ich zobrazil. A toto zobrazenie dialo sa čiastočne posunkami, no z najväčšej čiastky rečou. Dojem zvonkajší odzrkadlil sa v ľudskom hlase. Rozličné dojmy vylúdily z hrdla ľudského i rozličné hlasy, jeden a ten istý dojem však istotne býval zobrazený i tým istým hlasom, alebo tými istými hlasmi, a takéto hlasy, alebo hlasové skupeniny staly sa pre reč, pre slová základmi, kmenmi čiže koreňmi. Že tomu nemohlo byť ináč ani u našich pradávnych predkov, to iste uzná každý, kto je presvedčený, že na tomto svete nič nepovstalo hotového razom, ale že sa všetko vyvinovalo postupne a len prirodzenou cestou až po tú výšku, ktorej mu bolo možno až posiaľ dosiahnuť.

Nuž teda! Naši praotcovia spozorovali zrakom a chmatom predmet dlhý, okrúhly a končitý, a zobrazili dojem, ktorý bol týmto predmetom v ich duchu vzbudený, hlasmi *k-l*, *kol*, *kel* alebo *kôl*. Stálymi sú v tomto kmene len spoluhlásky *k* a *l*; samohláska hneď sa v ňom zjavuje, na pr. *k-o-le*, hneď jej niet, na pr. pre-*kl*-ať. Či — prosím — možno právom sa domýšľať, že by predmety a veci, kolu až veľmi podobné, boly na ich ducha celkom iný dojem urobily a že by ich boly primaly k tomu, aby tento dojem inými základnými hlasmi označili? Ja myslím, že by to bolo bývalo veľmi neprirodzeným a dačo takého že nemožno ani len predpokladať o našich predkoch, nachodivších sa na prvom stupni svojho vývinu. Oni museli — a možno, že ešte včaššie, nežli kôl — zbadať tiež zrakom i *klov*, *kel* u daktorých zverov a k tomu i zo semäna a poťažne zo zeme vytykajúci *klík*, *kel* a ich zrak im i u týchto vecí ukazoval, že sú pomerne dlhé, okrúhle a končité, zovnútornou podobou a ústrojnosťou inému predmetu, kolu, úplne rovné, ačpráve menšie. Či tieto veci, *klov* a *klík*, nemusely urobiť tiež taký dojem a vzbudiť tiež taký obraz v ľudskom duchu, ako kôl? Komu by tu bolo možným najsť rozumné dôvody na zápornú odpoveď? Hľa, i frása: „zdal sa byť nevinniatkom a vykloval (niekde i vykluval) sa z neho planec" stojí smyslom svojím vo veľmi tesnom súvise s frásou: „vyklalo sa šidlo z mecha". V oboch zaiste označuje patričné sloveso dej totožný, totiž činnosť vrtajúcu, bodajúcu z vnútra na vonok a síce v prvšej fráse klovom alebo klom, niečim sťa by živým, a v druhej kolom, predmetom bezživotným.

Živá naša slovenská reč ukazuje tu a svedčí patrne, že slová *kôl*, *klov*, *kel* (diminutív *klík*) a z nich utvorené *klať*, *kálať*, *kolika*,

kolíska, koliba, Kolba, kliatba, klovať a *kľuvať, kľúčiť* a iné do tejto rodiny patriace zakladajú sa pôvodne na jednom jedinom názore, dojme a predstave a tak že i vyrástly z jednoho jediného koreňa.

Ba čo viac! Slovo *kolmo* svedčí, že do zeme vbitý kôl slúžil Slovákom a slúži až posiaľ za prímer a za vzor, dľa ktorého označujú, ktorým znázorňujú prostopadný smer. V tomto prípade je poloha kola, teda nahodilá jeho vlastnosť, obrazom, nímžto označujeme podobnú vlastnosť i u druhých vecí. Či sa tu nenatíska sama sebou myšlienka, že naši predkovia u kola ešte i inú a síce stálu jeho vlastnosť spozorovali a kôl pomôckou (prímerom, vzorom, obrazom) ku znázorneniu tejže vlastnosti v iných prípadoch tiež urobili? Myslím jeho valcovitú podobu, jeho okrúhlosť. Aspoň slovo *okolo, okolie, okolkovať, kolo, koleso* a iné sem patriace slová mohly byť tým istým právom a dľa tohože zákona, ako slovo *kolmo*, z toho istého koreňa utvorené.

V takomto svetle javia sa mne tieto slová, preto mi je ani nemožno presvedčiť sa o základnosti nauky Miklošičovej, že by totiž maly pochodiť z rozličných koreňov. Dúfam, že som dosť jasno znázornil svoj náhľad a odôvodnil duchom našej živej reči a prirodzeným smyslom potažných slov jeho oprávnenosť.

Zbýva mi ešte niečo prehovoriť o dobe, v ktorej slovná rodina *kol* povstala, lebo táto otázka i mňa samého veľmi zaujíma, i mnohého z čitateľov prítomnej mojej práce iste tiež bude zaujímať.

Určiť ovšem nemožno ani mne, ani sa istotne nepodarí nikdy nikomu vyskúmať a ustáliť nielen rok, alebo desaťročie, ale ani storočie, ba snáď tisícročie, v ktorom sa nachodili naši dávni pradedovia na tom stupni, kde sa obznámili s predmetom, alebo s predmetmi tejto slovnej rodiny za základ slúživšími a podnet ku jej povstaniu davšími. No vo všeobecnosti možno riecť, že od tej doby už pominuly celé dlhé veky, celé tisícročia, že počiatok a pôvod tých slov môžeme celkom bezpečne hľadať prinajmenej v tých časiech, kedy Slovania, Latyši a Litvíni, Nemci, Latíni a Gréci ešte iba jeden jediný celok tvorili. O Keltoch čiže Vlachoch, Albáncoch, Arijcoch a iných k indo-europskému plemenu patriacich národoch nemožno mi súdiť, či vtedy ešte tiež s nami iba jeden ľud, jeden pranárod boli, lebo neznám ich reči, neznám, či i v tých sú po tejže slovnej rodine pamiatky a stopy.

Stojtež tu dôkazom toho ďalšie dáta, ktoré mi laskave sdelil p. dr. Fr. Pastrnek.

„*Keule* feminimum aus mittelhochdeutschem *Kiule* fem. = Keule, Stock, Stange, verwandt mit neuhochdeutschem *Kaule* aus mittelhochd. *Kûle*. Nebenform für *Kugele, Kugel*“. Fr. Kluge, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache, 1889, str. 168. „*Keule* ist Stange mit kugelförmigem Ende“; tamže str. 193.

Etymologie slovesa latinského *-cellere:* per-cellere není snadná. Fick, Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen, 4 Auflage, 1891, str. 387 ustanovuje kořen: *kelo* = schlagen, brechen, biegen a odvozuje od toho z latinského: per-cello, re-cello, calamitas, incolumis, clâdes, clâva z řeckého: κλάω, κλῆμα, κλών (čítaj:

klaó, kléma, klón), a srovnává s tím litevské kalù, kálti = schlagen, hämmern, pak i slovanské kolją, klati = pungere.

Brugmann, Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen, I, 314: řecké κολωνός (č. kolónos) = Hügel, latinské ex-cello, collis, gótské hallus = Fels, litevské kél-ti = heben, kalnas = örtliche Erhebung, Berg.

Jest to tedy sporná věc. Columna jest totéž jako colu-men a cul-men, proto Fick slova toho pod *kel* neuvádí."

Z týchto dát vysvitá jasno, že slovný kmen *kol*, *kel*, *k-l* majú a znajú nielen Slováci a Slovania vôbec, ale i Nemci, Litvíni, Gréci a Latíni, a síce v slovách, ktoré sú smyslom svojím buďto celkom totožnými alebo aspoň podobnými a príbuznými slovám našim.

Ťažko myslieť, že by tieto a okrem nich i slová mnou až posiaľ pospomínané iba u jednoho z týchto národov boly sa zrodily a potom i k iným národom akoukoľvek cestou a akýmkoľvek spôsobom že by sa boly dostaly, ťažko takto myslieť z príčin viacerých a závažných. O veľa prirodzenejšie a pravdepodobnejšie je, že základ a koreň týchže slov spolu s prvými svojimi výhonkami bol známy našim pradedom prv, než sa na Slovanov, Litvínov, Nemcov, Latínov a Grékov rozpadúvať a deliť počali. Tento základ vzal zo spoločného majetku každý z týchto národov dedične do novej svojej vlasti so sebou a tvoril i budoval na ňom ďalej, jeden viac a druhý menej, jeden tým a druhý zas iným spôsobom; čo utvorili spoločne, to poznať už po jeho zovňajšku i po totožnom smysle, a čo každý z nich osobitne si ustrojil, to kam ďiaľ mení sa podobou i významom.

No a z historie známe, že Gréci boli už Grékmi v druhom tisícročí pred Kristom Pánom a tak teda nie viac čiastkou nášho spomenutého pranároda, ale celkom osobitným, od Slovanov, Litvínov, Nemcov a bez pochyby i Italov oddeleným. Podobne i Latíni a s nimi príbuzné italské národy začínajú sa zjavovať už v ôsmom predkresťanskom storočí sťa osobitný celok, odlúčený a oddialený bytom i mluvou od Grékov, Slovanov, Litvínov a Nemcov. I Slovania sú známi Herodotovi sťa národ od Grékov rozdielny už v piatom storočí pred Kristom Pánom a Nemci vystupujú onedlho po tomto čase na historické javisko. Zo všetkých týchto faktov môžme s veľkou pravdopodobnosťou zatvárať, že tieto národy prinajmenej už v treťom tisícročí pred Kristom Pánom prestaly byť jednotným celkom a z toho nasleduje, že je kôl, kel, klov tvorbou ešte staršej doby.

Nie sú to zaujímavé veci?

Hľa kôl, nepatrný predmet, akou je znamenitou pomôckou ku koľkému toľkému osvetleniu vekov dávno zašlých, vekov našim očiam prehustou tmou zastretých!

On bol pradávnym našim predkom najstaršou zbrojou, on nástrojom v boji, na love i pri dobývaní živnosti a pri iných pokojných prácach, ako i podstatnou čiastkou pre ich byty, strojené k ochrane mladým i starým, on umožnil nám sprítomniť si spôsob

ich myslenia a zobraziť ich názory, kým ešte boli len na hmotný svet obmedzenými, on stal sa i základom prítomného článku.

Či chápete, milí rodáci, potrebu a dôležitosť štúdovania slovenskej reči?

Z našej dediny.

Rozprávky.

Spisuje *Terezia Vansová.*

III. [1])

„Žienka, chyť sa zvonka!“

Naše staré ženičky poznaly ju, tú „Babušku“. Tá bola tiež taká len malá, ale pohyblivá ženička. A nebola sprostá. Predtým to tie ženičky všakovô vedely, dnes nevedia a neveria už nič. Babuška vedela krásne prípoviedky rozprávať. To, čo ona rozprávala, už dávno sa ztratilo, ako vlna vo vlnách; len málo ostalo v pamäti našich starých, málo. Mládež to už ani veriť nechce, ako by to ani pravda nebola, — ani o vedomých ženičkách, ani o strigách (kameň im a sv..... v ušiach).

Babuška rozprávala, ako Marku Šuchovie — pravda, už dávno, niečo zpoza plachty vyviedlo. A to vraj bolo takto:

Marka bola mladá ženička a bývala tu v „dolinke“ za farskou záhradou, kde ešte i teraz Šuchovci bývajú. Marka mala malô a ležala za „plachtou“ s veľkými kohútmi, hodvábom vyšívanými. Na prípecku ležala stará mať. Vyjmúc tých dvoch nebolo nikoho v dome. Chlapi to pásli kone, to boli na furmanke; bolo ticho v izbe i na dvore.

Zrazu zobudí sa Marka a zodvihne hlavu. Ktosi zavolal ju na meno:

„Marka, Marka!“

Hlas vidí sa jej byť známy, skoro ako hlas mužov. Sadne na postieľku a načúva, a tu len zas počuje:

„Marka, Marka, hybajže von málo.“

Ona vstane a ide za hlasom. A to len volá ju a vedie ďalej hore sadom až k tomu kameňu, kde to močidlo nad farskou záhradou. Tam rastie materina dúška, kvitnú belasie zvonce, myší chvostík, strieborník a iné.

V tom počuje zase ten istý hlas blízko; ale už nevidí sa jej taký známy, ako jej rozkazuje: „Žienka, chyť sa zvonka; žienka, chyť sa zvonka!“

Slabosť a strach nadchodí mladú ženu. Ona klesá k zemi a chytá sa niečoho rukami, ako človek, ktorý padá, alebo topí sa; i počuje v tom zase hlas druhý, akoby tomu prvému v odpoveď:

[1]) Vidz *Slovenské Pohľady* 1893, str. 21.

„Nič nemáš do nej, lebo má dúšku v ruke...“

Vôňa materinej dúšky rozniesla sa vzduchom a ticho vôkol zavládlo...

Doma dieťa zaplakalo, stará mať zobudia sa:

„Marka, Marka, či spíš? Či si to ty bola tamvon, či prisnilo sa mi, že dvere zívly?“ Marka neodpovedá.

Sídu stará mať s prípecka, zažnú svetlo, posvietia za plachtu: tu Marky niet.

„Pane na nebi, toto je nie s kostolným riadom!“ zvolá zostrašená žena a počne sháňať súsedy, aby išly hľadať Marku, čo je s ňou.

Našli ju, našli tam pri tej skale „omhletú“ (ako mhla). V ruke pevno sovrenej mala chĺpok materinej dúšky. Keď ju prebrali, ona rozprávala im, čo a ako sa s ňou porobilo.

Tak sa zdá, že zvonky neznamenajú dobré. Rada by vedieť, či aj inde. Nemci hovoria: „Glocken bedeuten Tod.“ A keď mladý zať dá kvietok mladuche a je to náhodou zvonček, oni vraj nesídu sa, alebo umre jeden z nich.

IV.

„Pekná“ a väzeň.

Bývala raz tu za Rimavou, tam, kde teraz Petricovie kolešňa stojí, malá, štúpla ženička. „Peknou“ ju prezývali.

Jednu sobotu išla ženička do Soboty na trh. Zastala si na námestí, predávala tuším plátno. Idú tade rabi — po dvaja — a na predku i za nimi pandúr. Idú vedľa nej a „Pekná“ díva sa zvedave, lebo to na Píle nevidí. Tu osloví ju jeden rab:

„Zkade ste, nevesta?“

„Z Píly,“ povie ona smelo a popošla za ním.

„Z Píly! Ej, či viete tie studničky v Stvorňovom?“

„Ako by som ich nevedela! Veď aj my tam máme kosienku.“

„Ver' by sa rád napil z tej vody!“ vzdychol si starý, chorý rab. „Ej, neraz priľahol som si ku tým studničkám a pil, pil, kým mi duša žiadala.“

„Je to za voda!“ prisviedča „Pekná“.

„Ako oheň,“ doložil starý. „Povedal by vám dačo, nevesta, keby ste mi tej vody doniesli.“

„A čoby som nedoniesla, veru donesiem; ak chcete, celú bodničku vám donesiem.“

„Veru zjavím vám, kde leží „základ“ tam pri jednej z tých studničiek. Bude vám dobre i vašim deťom.“

„No, čakajte ma na dnes týždeň, tu budem.“

S tým rozišli sa s rozdielnymi túžbami v srdciach.

„Pekná“ nemala ani strpenia do toho času, kým nenabrala vodičky zo studničiek do malej bodničky. Jej žiadosť rabova nebola podivná. Náš ľud nemá mnoho viac nad dobrú vodu, a ťažko ju postráda v Sobote a na dolnej zemi, kam chodí na žatvu.

Ako prišiel piatok, ona vzala vodičku na chrbát a putuje pešo

do Soboty, aby ráno včas už bola na mieste. Vyzerá, čaká rabov, — čaká dlho darmo. Okolo nej schodia i rozchodia sa ľudia, jedno predáva, druhé kupuje. Ten chváli, tento haní, a tu počuť divnú miešaninu slovenských a maďarských slov. Jedna známa osobnosť sobotského trhu volá na „Peknú“:

„Kupte, ženička, kleba, dobrá, puha, zítrá pečená!“

Ale „Pekná“ ju nepočuje, smiech jej rodných odzneje naprázdno...

Vodička už oteplieva, čakaný neprichodí.

Ide tade zástup do cintorína. Smutný to sprievod. Vopred chlapec s čiernym krížom, kňaz i kantor za ním a potom rad rabov, po dvaja spolu. Medzi nimi štyria nesú rakev jednoduchú. Márne vyzerá „Pekná“ svojho „starého“ medzi nimi; za rabmi zase stráž pod bajonettami...

Ľudia zastávajú a hľadia vážne za smutným sprievodom. Chlapi snímu klobúk — hľadí aj „Pekná“.

Ktosi spytuje sa: „Koho to nesú?“

„Nuž raba, — či nevidíte; starého, Slováka — umrel včera ráno,“ odpovie Sobotan.

Tak poznala „Pekná“, že prišla pripozde, že vyniesli ho a s ním sľub jej daný o tajnom „základe“.

Starý mládenec.

Črta. Od *Somolického.*

Štefan Hájnický, merupäť-ročný mládenec, majiteľ pekného kaštieľa, 300 oviec, 20 koní atď. atď., vysoký tlstý muž, vstávajúc jedno ráno s divána, na ktorom večer zaspal, buchne päsťou na stôl a zlovestným hlasom skríkne: „Ďuro!“ Dvere sa otvoria a vojde sluha Ďuro, pretierajúc si oči. „Čo si ma nezobudil, ty galgan; hľa, teraz ma šija bolí, čo som zle ležal. Ak sa to ešte raz stane, že ma necháš spať na diváni — ja, nech som dobrým! ožením sa ti...“

Ďuro otvoril ústa do korán, zívnul a zamrmlal: „Na službu, pán veľkomožný.“ Zvrtol sa, vyšiel. Pán Hájnický zazíval, natiahol sa na diván a o chvíľu už zase chrápal. Ďuro tiež, ač už slnce vysoko stálo, spustil čižmu, ktorú začal leštiť, a kľačiaci zaspal. Kefa mu z ruky vypadla, buchla — precítnul.

„Ďuro, Ďuróó!“

„Na službu, pán veľkomožný.“

„Vieš, čo som ti povedal; prečo si ma nechal na diváni spať? Všetko ma bolí. Vieš, ty darebák, ja sa ti už teraz iste ožením. Povedz Jozefovi, nech zapriahа, pôjdeme na Vysokú...“

„Na službu, pán veľkomožný.“

Ďuro sa poškrabal v predsieni za ušima, pokrútil starou šedivou

hlavou a kázal priahať. „Už vidím, on — on nemá toto — všetko tu — hm; lebo — ženiť — hm — hm," myslel si a ukazoval na svoje čelo.

Keď koč zhrkotal pred kaštieľom, Ďuro sa strhol, lebo zase bol zadriemal v starom foteli, čo stál v pitvore azdaj od sto rokov.

Vbehol do chyže: „Pán veľkomožný, koč stojí!"

Hájnický skočil s divána: „Nuž ty oplan, ani mi len podriemať nedovolíš? Just sa ti ožením!"

Umyl sa, zapálil si cigaru a šiel na Vysokú — ženu konať.

Ďuro díval sa dlho za ním, vrtel hlavou a hundral: „Muselo ho — toto — tej noci — mora — hm; žena — nono; spať — nie žena." Vošiel do pánovej chyže, zavdal si panskej terkelice a sobral sa na dvor hundrať.

Keď Hájnický bol neďaleko Vysokej, rozkázal zastať: „Kam vlastne idem a čo chcem? Hm, ženiť sa! To to, veď je ona krásna, nie mladá, tak tridsať, hm... Zatiahni, Jozef, do Kalinov, rozumieš?"

Keď už boli vo dvore, pán Hájnický dostal akýsi strach, zamrmlal pod fúz: „Tomu je len ten Ďuro príčina, no veď mu ja!..." Nemal času ďalej sa zastrájať: vyšiel mu v ústrety pán Kalina. Bozkali sa, vošli do chyže Kalinovej, kde pri pohárku pán Hájnický dcéru Kalinovu za ženu pýtal. Sľúbila sa.

O hodinu už Ďuro vítal svojho pána ako zasnúbeného.

„Tak ti treba, Ďuro, žením sa; no veď ty budeš vedieť, čo je to nechať ma celú noc na diváni spať!..."

Ďuro nevedel na to poznámky, než obyčajné: „Na službu, pán veľkomožný."

* * *

Po dobrom obede dobre sa drieme. Pán Hájnický má síce o piatej hodine odísť na sobáš, ale zdriemnuť môže, veď ho zobudia. Ďuro sľúbil sväto-sväte, že ho o štvrtej zobudí. No, ale aj Ďuro mal dobrý obed, i jemu sa zíde tých driemot. Dovoľme im teda obom, nech si chrápu...

Bije päť hodín: u Kalinov na Vysokej sú hostia sídení, čakajú len na mladého zaťa. Nechodí, čože sa stalo? Mladucha je v strachu, slzy si utiera a jej otec hreší na všetkých starých mládencov.

Už je šesť hodín, mrká, ale mladého zaťa kde nič, tu nič. Čo počať? Jeden ochotný družba sadne na koňa a letí do Hájnik. U Hájnického na dvore stojí štvorka s nádherným kočom a kočiš na baku drieme. Družba oddá koňa sluhovi, letí schodmi a potkne sa na Ďurove nohy, len toľko, že zachránil tvár pred úderom. Ďuro vyskočí, pretre oči a vpáli do pánovej izby: „Pán veľkomožný, nech sa páči vstávať, už sú štyri!"

Pán Hájnický pretre oči, umyje sa a, sadnúc do koča s hundraním na Ďura — letí na sobáš. Nik sa ho nespytoval, že čo tak pozde, lebo družba už bol vyklebetil, že mladý zať pred sobášom — zaspal.

Na Herodovom hode.

Od *Martina Sládkovičovho.*

Čo vidím, čujem? Čo za dinom-dánom, hoj?!
Či z tíši hrobu vstal snáď Balsazár, kráľ spupný,
by v jedno shromaždil zas druhov svojich voj
a slávil s nimi hod, ach, hriešny, prepotupný?
by sprznil hriešnym rtom zas čaše posvätné
a zbľadlý čítal zas tie slová pamätné
a čul ich výklad, slov tých »mene mene tekel« —
a strašno zhynúc vnov, sa octnul na dne pekiel?...

Čuť vravot živý zas, čuť hudbu, cvengot čiaš
i rujný-bujný ples i smiechy roztopašné —
Hľa, terem preskvostný: klenutia pyšná tiaž
na mramorové zvisla stĺpy krásno-strašné,
a medzi stĺpmi, hľa, plá šarlát bohatý
i zlatom prehojno pretkaté brokáty,
tam kryštál, drahokam i zlato dráždi zory
i pláva všetko to vo svetiel zlatom mori.

Balsazár — v šeole... Nie on to, nie veru,
no Herod Antipas (syn onoho »Veľkého«,
čo dietky kántriť dal) — ten dáva večeru,
hľa, skvostnú, keďže deň je narodzenín jeho.
Nech zná vraj šíry svet, že jeho nemýli
hlas muža Božieho, čo v zbožnom úsilí
na brehoch Jordána k pokániu volal vážne,
zval k odriekaniu, krstil, cestu kliesnil snažne.

Nech zná vraj šíry svet, čo Herod v stave je:
Hrad hrdý Machárus nech zotrasie sa plesom,
až zstoná Attarot, na jehož väziach dlie,
pod tiažou orgií, pod vírom, plesom-besom —
Chcem skvelý, slávny hod, chcem manny nežnú slasť
i hrnec Egypta, stád prvých tuk i masť,
mok najohnivších révchcem, všetkých lahôd za dosť,
chcem hudby hrom i šepot i omámenia sladosť.

A všetko stalo sa. Za stolom prehojným,
pod tiažou lahôdok až stonajúcim bôľno,
v tereme preskvostnom (kadidlá opojným
dýchajú dychom) kvet národa dlie spolno
na kreslách vábivých pri hode preskvelom —
Kment, šarlát jagotá sa v blesku veselom —
Čuť hudbu, cvengot čiaš i spev i vravot čujný,
čuť roztopašný smiech i výskot rujný-bujný.

Na mieste zvýšenom pri stole vrcholi
sám Herod Antipas. Šat jeho blýska zlatom
na závod s korunou v bezuzdnej povoli
a povedomých síl jas v zraku jeho vzňatom.
Po boku jeho však i prázdne kreslo zreť,
že Herodiady, preds' ľahko srozumeť,
snáď prijsť má ešte len, snáď práve vzdialila sa
čias novších Jezábel a lstivá, spupná krása.

Tam sedia kniežatá a predných semeno,
nejeden Saducej, v pôžitkov náruč jatý,
proroci nevery, jašterčie plemeno,
jak zval ich Spasiteľ, keď hnev ním hnul vše svätý,
tam chasa lichotná od vesla krajiny,
povlekonosiči, tam drzí vojíni,
magnátstvo Galilee — rumeň vína v tvári
a rozkoš smyselná z vysadlých zrakov žiari.

Vráz všetko zatíchlo, veď Herod sám dal znak,
len hudba tichúnko sa mieša v jeho slová,
na hovoriaceho sa každý uprel zrak:
»Môj pozdrav mocnársky vám, verným, znov a znova.
Vraj časy svitly zlé, vraj v jarme stoná ľud
a Boží ide trest a blízky Boží súd,
Aretas Arabský, môj bývalý tesť, zbrojí,
chtiac pomstiť dcéry los — No tu sme, tu sme svoji« —

»Čo zbroj nám Areta? Trest Boží? Boží súd?
Ech, veci neznáme... Nech čokoľvek si vraví
muž čudný z Nazaretu, zmlčí tužibuď,
jak onen podivín, odetý srsťou ťavy
a pásom koženým, už zmĺknul neškoden —
Keď veriť: veriť chcem, no v nehu, rozkoš len,
len v krásu, vrelý bozk — Hach, čaše nech sa spenia,
zduň hudbo, zahyň strasť vo víre omámenia!...«

Tak rečnil panovník, — nu pravý Saducej
i Epikurej v jednom, opútaný svetom,
neverec, rozkošník, rab vášne horúcej,
bárs občas prístupný aj šľachetnejším vznetom,
no nieto stálosti, niet rázu, sily zas —
vo vetre trsť — Tak rečnil Herod Antipas.
A čaše zcvendžaly, v to hudba, potlesk živý
až striasol teremom vír hlučný, jasot divý.

»Na večné veky živ buď, kráľu slávny náš,
na večné veky ži s Herodiádou vnadnou
i s krásnou Salome! Ty vernosť našu znáš —
My nezmeníme ju, nie dobou žiadnou, žiadnou, —

tvoj národ k nohám ti hold priamy skladá dnes!« —
Tak v odvet zavznelo. V to hudba, hluk a ples —
Čuť roztopašný smiech i výskot rujný-bujný,
čuť hudbu, cvengot čiaš, i spev, i vravot čujný.

Tak počuť napríklad: »A čože čudný muž
od brehov Jordána? Či pravda, chýr čo vraví:
vraj káral Heroda?« — »Ej, ten mu dodal už:
ty cudzoložník vraj — hriech, — kajaj sa v čas pravý« —
»Hja, Herodiáda — vieš —« »Muž to zvláštny ver'
(tu málo podumal) a v púšti vždy sťa zver —
kobylky krmom mu« — (Tu zhlaholil smiech hostí —
vypili do dna až) — »No už on v bezpečnosti« —

»A veru dobre tak, bol svrchovaný čas:
ľud k nemu hrnul sa a, kto zná: sprísahanie —
(zrak splál mu tajnostno a temer zamrel hlas)
i Herod dopúšťa —« »Ach, pletky — čo ti tanie? —
Rec radšej, jako sa ti ľúbi Salome?«
»Je krásna —« »Púčok sic len ešte v prielome,
no keď sa prelomí, rozvije —« »Pozdná tá mne —
no Zillah, rozkoš — ó!« — »Mňa mučí Maryamne.« —

No tichšej mysle tam je jeden, temer až
do dumy padá vše a zdá sa: nesúhlasí —
(ja mnel by: Nikodem, ktorého túžby tiaž
v čas nočný doviedla ku Kristu) ten čuv hlasy
o Kristu posmešné sa vzmužil: »Darmo je:
On zvládnul srdciami a činí výboje:
On lásku k všetkým chce, i lásku k nepriateľom,
hnev, pomstu zatrativ, a v slove sladkom, smelom

»zve k nebies kráľovstvu, kde spravedlnosť, mier
a radosť v Duchu vraj —« (»Že kráľstvo? anathema —
— v reč ktosi — »Herod sám je kráľom« —) »Iný smer
i spôsob jeho: duch vraj —: kráľ, bárs nemá
kde hlavu sklonit', kráľ a lekár najvyšší —
(tu pohyb nevole navôkol) neprevýši
ho žiadny v zázrakoch a divoch, ktoré činí —
— sám videl som — On vniká srdca do hlbiny,

»On hľadá hriešnikov, ich berie na milosť, —
slasť plynie z jeho úst až srdce blahom tanie —
Messiáš nebodaj On, s nebies prišlý hosť —
ja neviem — medzitým« — Kol sieňou rehotanie:
»Ešteže Messiáš, hahaha! — v radoch čuť —
a kráľ vraj — jakýže? vraj k nebu kliesni púť,
vraj divy, zázraky, vraj všetko zvráti v svete —
hahaha! známe ho: je tesár v Nazarete!« —

Reč vzala iný smer: že Pilát prišiel vraj
na stopu sprisahaniu: prelomiť moc Ríma:
dal mnohých postínať, on pritom ináč aj
vraj súži Boží ľud, ni predných nevyníma —
Kol pohyb strnutia, — no zase vír a ples
reč bohorúhavá, zas hudba, štrng a bes,
až chvie sa Machārus, Attarot stoná v stesku —
Tak slávi Herod hod stred hluku, vresku-tresku.

No ináč vonku tíš. Už polnoc pripadla
a nebom oblaky sa v divných tvaroch stelú:
Hľa, kási šelma mniem, hľa, sťaby žihadlá;
hľa, jakby kýsi meč, sťa ruku zrel by zchvelú —
A zpoza pretrhlín sa díva chvíľkami
v dol luna pobľadlá, a veru zdá sa mi,
že hnevom, nevoľou sa mraští dopokona —
i chvie sa Machārus, Attarot clivo stoná...

*

Pod pyšným Machārom — (hľa, schody vedú v dol
v sklepisté podzemie do chodieb clivých skrýše,
kde tmavá — temnica) tam trýzeň, strasť a bôľ,
no posvätený mierom Božím s nebies výše...
Jak hrozná temnica! Čuť pleseň vlhkú, hnis,
kút každý odpornosť a všaký všade hmyz, —
okienko jako dlaň, lúč luny vpadá cezeň
a oku javí sa — sťa ľudský tieň by — väzeň...

Na údoch okovy, — tvár bľadá, vychudlá
pod tiažou veľkých dúm na mužnej zvisla hrudi,
kosť ruky tlakom pút mu tmavo zarudla
a ťažký občas vzdych zo siných rtov sa lúdi;
no čelom velebným mier, ktorý hlása nám,
že on ta nepatrí, že on nie doma tam,
no skôr ta patrí ten, kto puto naňho vloží —
Nuž, kto to, neznáte? — Ján Krstiteľ, muž Boži...

A on, muž Boží, tu? A on, muž Boži, tu?
On? Jehož poslal Bôh sám kliesniť cestu Pánu
v svet, v každú dušu, v hriech a márnosť zarytú,
ňou zatriasť presilno a zvolať: Vstaň, už k ránu,
hľa, slnko milosti už vstáva, čuj dňa zvon,
spln sladkých sľubov tu: už ide, ide On,
už blízko kráľovstvo je nebies, spása naša — —
Nuž on to, prorok v duchu, v moci Eliáša?...

On? Ktorý vskutku tam na brehoch Jordána
na púšti rozbil stán, povrhnuv slasťou sveta

i každou rozkošou: — na ňom, hľa, sotkaná
z veľbludej srsti rúza, bedra priodetá
koženým pásom; pokrm: kobylky, med hôr —
i s dobrým svedomím hrmieval v hriešnych sbor,
v jašterčie plemeno: Čiň pokánie, vznieť vieru:
Aj, Boží Baránok! — — Nuž on to? On to veru...

Veď k Herodovi tiež sa sblížil smelo Ján
so zvláštnou prísnosťou, by k pokániu ho volal
a cestu pripravil i do kráľovských brán —
Hlas velel svedomia, vznet svätý — neodolal
i neotálal, nie, no smelo prišiel tam,
na líci zbožný vznet a v zraku svätý plam,
i vravel zmužile: »Bôh s tebou, Antipasu,
znaj: nebies kráľovstvo sa blíži — plnosť času —

»i jak ho uvítaš? Kde srdce kajúce
a spráhle túžením? — ach, zánet malý leda —
Ty blúdiš, nešťastný — Kol všade horúce
už túžby — ale ty? ach, v bahne, beda, beda!
Ty hynieš v nevere a v hriešnych rozkošiach,
rab vášní, slabúch — hej! nu, šiesto —, znáš ho? hach!
kde česť, kde svedomie, ach, nepovšimneš ani
jak hrozný zvisnul trest na zhrdcoch prikázaní —

»Ty cudzoložník, vidz, ó, hnusný hriechu kvas!
Nie, nijak nesluší ti manželku mať brata —
Už blíži kráľovstvo sa nebies, čas už, čas,
plač horko, kajaj sa.« — Tak hrmela reč vzňatá,
až strnul Antipas a zbľadla jeho tvár,
no v zápäť studu pýr a hnevu v zápäť žiar —
A Herodiáda? Tiež čula — osteň v hrudi:
v jej srdci ranenom sa žiadosť pomsty budí.

Ach, krutá ženština! Veď ona ešte viac
než Herod vzteká sa a dráždi, podpaľuje —
Nuž rujno splesala, keď Herod utlumiac
čo lepších hnutí hlas (veď Písmo dosvedčuje,
že prístupný im bol, i Jána nemálo
si vážil, slúchnul vše) — by snáď sa nezdalo,
že boji sa snáď ľudu — vzmužil sa a Jána
jal v žalár, — splesala, no diaľ ju páli rana...

No milšie, milšie tu, než v tereme tamhor:
Tu strážcu toho nebies nedriemajúceho
ni nespiaceho sdlieva milostivý zor —
A tamhor? ostrie zreť mniem meča blyskavého
nad hlavou zhýralcov — na vlase visí len.
Tu: bránka k nebesiam, — ó, shovej, Jáne, deň

ti svitá preslávny a večný; venec slávy
ti chystá Hospodin i v hlavu ti ho vstaví —!

Však tamhor v komnate sa tmolia dokola
na vulkanickej pôde zatratenci veční,
pod nimi ziva tlama hladná šeola,
z nejž žihá v prívet útrap veľký, nekonečný...
Ó, milšie, milšie tu, tu Boží zneje hlas:
Vzývajte v kríži mňa: ja vysvobodím vás.
Však tamhor čuť mniem hrozné »mene mene tekel«
a čuť mniem v hurhaji ples diabla, jasot pekiel...

(Dokončenie.)

Po rokoch.

Poď, nádej, zpät a nehnevaj sa,
že som ťa nechcel sledovať,
že som sa rúhal tvojim slovám
a nechcel som ťa sestrou mať;
už inak cítim, inak myslím,
už môžeš ďalej — chceš-li — lhať.

Tak pusto bolo v mojej hrudi,
sťa na Sahare spálenej —
nie, nemôžem ja smelo kráčať
bez palmy tvojej zelenej;
poď, družka, bližšie, nehnevaj sa:
daj sily duši umdlenej!

Viem, hneváš sa mi, že som rozťal
tú reťaz, čo nás spájala,
pohŕdal tebou, hanil všetko,
čím nado mnou si vládala;
dnes uznám: mňa si ľutovala,
keď v slzách si ma objala...

Zabúdaj, sestra, na rozluku,
na nevďačníka horkú reč,
príď skorej ku mne, náruč čaká,
príď jasná — oblek smútku svleč,
bo verným chcem ti zostať bratom,
či príde mier, či britký meč.

Bez teba nemá život krásy,
ba ôstim rastie nevera,
bez teba um sa zmieta chorý,

ba celý život príšera:
ty svietiš ľudstvu, sestra lásky,
či žije a či umiera.

Nachýľ sa k uchu, šeptaj sladko
o budúcnosti plnej krás,
buď vernou družkou, ako predtým:
poď bližšie, bližšie, tu už čas!
Či slovám mojim nechceš veriť?
Nuž fakľu svoju teda zhas!

A nepohŕdaš? prišlas' teda?
ó, vitaj, nádej, nastokrát!
Sej kvety, ruže, hruď už čaká,
ja láskou budem polievať...
Buď verná mi a ľúb ma sestrou!
Nie! buď až k hrobu moja mať!

Somolický.

Zápisky zo smutného domu.

Sobral *Martin Kukučin.*

I.

Nie je to ľahká vec najsť si dobrý byt i na Královských Vinohradoch. Zvlášte začiatkom oktobra, keď sa prihrnie študentstvo, bárs na Vinohradoch je bytov nových a elegantných veľmi mnoho.

Vybral som sa i ja na trpkú cestu — hľadať byt, lebo nechcel som bývať na ulici. Prácu poľahčuje tá obyčaj, že na dom, kde je taká izba, vyvesia cedulu. V takých cedulách sa vyznať vyžaduje mnoho psychologie i veľkých praktických zkúseností. „Zde jest byt pro svobodného pána neb dámu v I. patře k pronajmutí. Zvláštní vchod.“ Na takú cedulku som sa nikdy neulakomil. Drahota nesmierna sa z nej škerí.

Vošiel som náhodou do Kučkovej ulice a na rohovom dome visí cedulka: „Zde jest pokoj pro svobodné pány k pronajmutí. K zeptání u domovníka.“ Oznam dosť skromný, ale ten dodatok vyzerá ako kosýlka. Partaj nebodaj podplatila domovníka, aby izbu do neba vychválil a nedal patričnému tak ľahko sa vyšmyknúť. „No, nie som dnešný,“ myslím si. „Ani domovníkovi nedám sa tak ľahko oblafnúť.“

Vošiel som bránou do malého dvorka a zo dvora do domu, vlastne na chodbu. V pravo dvere, nad nimi nápis: Domovník. Ozval sa zpoza dverí buchot kladivca, ako keď sa vtĺkajú klince do podošvi. Domovník to bude iste, lebo, ako známo, na Vinohradoch domovník je buď čižmár alebo hokynár. Tí môžu vysedávať doma, preto ich domáci páni radi berú za domovníkov.

„To je gusto! Pokoj jako ratejna!“ chválil izbu domovník, kráčajúc predomnou schodami. „Světla mají hromadu a ticho taky. Je to vdova s holkama a nemá dětích.“

Nechcel som ho podchytávať, ako je to, že nemá detí a predsa má holky. I hovoriť prišlo ťažko, lebo ma viedol do oblačnej výšavy — na III. poschodie. Naraz sme sa našli na chodbe, kde bola tma, že ju mohol bezpečne krájať. Skoro som sa bál, že ma tu chytí za hrdlo a skričí: „Vezmeš si kvartiel, či nevezmeš?“ Ale nestalo sa to. Tma sa razom rozpŕchla. Domovník otvoril totiž dvere i obzrel sa, či idem za ním a či som snáď utiekol. „No tak. Už jsme tady. Vono je tady drobátko tma, ale jen ve dne. Vedu jim pána do bytu!“ oznamoval to už domácim.

Vstúpil som do neveľkej izby, vlastne kuchyne. Stôl, kanap, dve postele, pár stoličiek, čosi kuchyňského riadu a Singrovka. „Chudoba, psota, bieda!“ To sa mi ozývalo zo všetkých kútov.

Predomnou stojí ženská drobná, chudorľavá, čisto, ale chudobne oblečená. Jej oči dotkly sa ma zbežne a hneď zablúdily do kúta. Dve dcéry stoja za stolom, neďaleko obloka — jediného v izbe — a zvedavo si ma merajú. Jedna sa náramne ponáša na matku. Iba že je vyššia, ale prihrbená. Je tiež taká chudá i taká čierna. Mladšia je veľmi pekná, plná, pleti sviežej a očí veselých, usmievavých. Odvrátily sa k obloku, ako zbadaly, že ich prezerám.

„Tak račte se podívat — to je tady vedle,“ ozvala sa stará. Ona šla po predku, ja za ňou. Domovník si stal do dverí — vari aby ma tak chytro neprepustil.

Utiecť nebolo príčiny. Izba neveliká o jednom obloku, ale čistá, čistá. Vidno, že tri ženy sa o ňu starajú. Stôl, kasňa, kanap, šifonér, posteľ, obrazy a veľké zrkadlo proti dverám, práve nad kanapom. Obraz pod zrkadlom vábil hneď moju pozornosť. Nad rakvou devy plače otec, mať a brat. Obraz malý, jednoduchý, ale nie jarmaročný. Nevynikal pestrotou bariev, naopak, všetko zachádzalo v akejsi pošmúrnej šedosti. Ale práve to, myslím, výhodne vzbudzovalo náladu. Na tvári mrtvej devy sídli nekonečný, svätý mier i tutlaný žiaľ. Vôbec myslím, že pôvodca musí patriť k lepším maliarom. Nad posteľou visí druhý obraz, tiež deva, ale živá. V čiernom oblečená, ruky k modlitbe složené, žiaľ v tvári i slzy na riasach. S tou čerňou živo kontrastuje žltý, bohatý vlas, rozpustený na pleciach. I z neho veje bôľ a spolu tichá resignácia.

Už toto ma vábilo vziať si túto izbičku. Vidno v nej i vkus, i trošičku pohodlia. Hľa, pri posteli neveliký stolík, prikrytý čipkovým obrúskom. Možno i v posteli čítať, keď sa zunuje večer sedeť.

„Jaká jsou kamna?“ preskočil som hneď k čiernej próse života. Pec, ako známo, v zime vzácna vec, a nechcel som, aby ma z izby vykädila.

„Dobré, velice dobré,“ odpovedá ona. A na pohľad nieto vskutku čo vytýkať. Sú hlinené, biele, nikde nevidno špáry, ani začadeného pásu. „Umývadlo také dostanete,“ riekla razom a hneď zatíchla.

„Vziať — nevziať,“ čítam si na gombíkoch. Hľa, ani som nezbadal, že dvere sú sklenené. Bude mi vidno do izby — vec ne-

príjemná! Sú na nich záclony, ale riedke. Hm, nemilá vec, naozaj. Hľa, prezerajú si ma zpoza záclon dievčatá, sťa indického slona. Šepkajú — ale hneď sa odvracajú, keď zbadaly, že som pozrel na ne. „Hm — budem ich i ja vidieť!“ pomyslel som si. „Uvidíme, kto koho vytrucuje.“

„A co žádáte?“ Už som bol úplne rozhodnutý. Iba cena ma mohla odstrašiť.

Zacenila mi tak nízko, že pomýlený začal som znovu prezerať, či je to pravá izba, či tu nebude dáky úskok. No všetko tu je pravé, solídne. Vysvetlil som jej, že budem tu bývať samotný, a že za takúto izbu platí sa toľko a toľko.

„Tak přidáte zlatku a za obsluhu zlatku!“ rozhodla ona. Summa bola ešte i takto hlboko pod normálom.

„No prát se s ní nebudou, když více nechce!“ pošepkal mi domovník do ucha. „Berou, když jim ho dává. To mají ňákej pokoj!“

Vrátili sme sa do kuchyne a ja vyčítal som nájom na prvý mesiac.

„Já ještě neměla pány v bytě,“ podotkla akoby zahanbená, berúc peniaze.

„Tak? Vy jste se teprv přistěhovala do Prahy?“

„Ba ne! Ale teď v letě umřel mi muž.“

„Ale — ale,“ chcel som ju tešiť. „A co se mu stalo?“

„On byl u dráhy. Tak od toho.“

„Neměl chuť k jídlu?“ pýtal som sa hlasom kšeftovným. Každému chorému počul som predložiť túto otázku. Vykĺzla i mne viac z obyčaje.

„Inu — tak.“ Iste nevedela, čo odpovedať: moja otázka ju patrne prekvapila. I domovník si utrel fúzy päsťou. Dievčatá z nezrady sa rozchichotaly a odvrátily k obloku. Ja som sa zapálil. Mať pozrela na ne hnevlivo a riekla: „No — co to?“ Ale tie i ďalej tutlajú smiech.

Po obede som zaujal byt a do večera cítil som sa ako doma. To môže iba človek zvyklý sťahovavému životu, ako ja. V kuchyni panuje hrobové ticho. Ani dýchnuť sa neopováža. Len tu i tu zaklope na chvíľku Singrovka. To ma trochu hnevá. „Veď sa ony rozkrákoria, keď ma poznajú bližšie,“ uspokojoval som sa. Presedel som celý večer nad knihou a v kuchyni ani slova. Iba okolo deviatej čo prišla pani postlať a doniesť vody. Keď som o desiatej ľahal, v kuchyni bolo už tma; čuť len tiché, odmerané dýchanie a tu i tu nesrozumiteľné slovo. Ktorási zo súsediek hovorí zo sna.

Požehnával som osud, že ma viedol do tohto domu. V izbe čistota, ticho a jednostaj teplo. Pec je priamo geniálna! Lopatka uhlia a už je teplo. S domácimi málo hovorím, len čo je najnutnejšie. Dobre zostať zapätým, aspoň človek nemá klebiet. Keď prechodím kuchyňou, vstane všetko z miesta ako na kommando a v chóre ma pozdravuje: „Má ucta.“ Bol by dal mnoho za to, keby som tak neviditeľne mohol sedeť na ich kanape. Či i vtedy tak mlčia, keď ma nieto doma! No nebude to tak. Neraz čujem hovor

do tmavej chodby, idúc domov. Ale razom zatíchne, keď otvorím dvere, ani čo by sekol. Vidno, že sa mňa boja.

V nedeľu z obedu som nechodil domov. Až okolo deviatej som sa vraciaval. Raz v nedeľu ma čosi zašlo, že som musel ísť domov okolo štvrtej. Našiel som celú rodinu vyobliekanú, menovite mladšie dievča. Bola veselá, líca červené. Jej smiech som začul do tmavej chodby. Postavili sa zase do gliedy a privítali ma svojím: „Má ucta!“ Ale bolo ich o jednoho viac. Pri Adélke sedel na kanape mladý človiečik. Videl som, ako vypustil jej ruku zo svojej, keď som vhupol do izby. Človek veľmi úhľadný, vyriadený, čistý s usmievavou, skoro hladkou tvárou. Veľmi sympatický zjav! I on sa postavil a poklonil sa mi.

„Aha — milovník Adélkin!“ pomyslel som si, idúc izbou. Robil som, ako by ho ani nevidel, lebo Adélka bola v rozpakoch. Staršia, Maťenka, uhádla vari moju myšlienku. Pokrytecky sa usmiala.

Od tých čias každý deň som ho vídal u našich. Prichádzal večierkom a doniesol i večeru: niečo od údenára, mäso alebo salámu. I poháre s pivom zjavily sa tu i tu na stole. Pani bývala v taký čas veselšia a, zdá sa, i nie tak bojazlivá. Neraz som pristihol Adélku s frajerom na chodbe, alebo na schodoch. Stáli si družne, i za ruky sa držali. Nebodaj ho šla vyprevadiť. Stretol som ich viac ráz i na ulici sa prechodiť. Vôbec prestali sa predo mnou ukrývať.

Raz v treskúcej zime, koncom novembra, okolo polnoci som šiel domov. Brána sa obyčajne o desiatej zaviera. Zacengal som energicky. Zvonec je starej sústavy: na drôte, nie elektrický. Čakám, čakám — cengám ešte tuhšie a zas čakám a chodím a cengám... V nohy ma oziabalo, čakanie ma omrzelo. Čo robiť? Domovník alebo zaspal, alebo zvonec je zkazený. Nadišlo ma pokušenie chytiť zvonec a, ako istý známy urobil, vysnovať drôt na ulicu i so zvoncom.

Na šťastie v prízemí domu nášho je „restaurace“, volá sa „U bílého skopa“. Ozýva sa z nej spev a klavír. Chodievajú sem najviac delníci a preto v stred týždni býva tu mrtvo, zato v sobotu a v nedeľu veselo. Vstúpil som dnu. Hustý, štipľavý dym búšil ma do prsú — div ma o zem nehodilo. V jednom konci „logálu“ sedí plno ľudí, v druhom sa tancuje s animom. Vypil som pohár piva, také tu volajú „patoky“, t. j. slievky. Nuž ale čo nevykoná človek, keď sa chce dostať do postele premrznutý, ustatý a ospalý? A bez tejto obete hostinský by ma nebol prepustil, ale by mi bol nadal, že som „špína“ a že tu „není žádný volný průchod“.

Vyšiel som rozhorčený do dvora a zo dvora do chodby a poď ku dverám domovníkovým. Čo mi ruka stačila, zabúchal som mu päsťou na dvere. V celom dome zhrmelo.

„Co jsou to za lumpi!“ vykríkol domovník, vybehnúc ku mne taký, ako bol v posteli. Zapálil som sirku a zasvietil mu rovno do očú. Zažmurkal a až teraz sa spamätal, kto stojí pred ním.

„Kde máte zvonec?“ kričím ja a bezohľadne odstrčil som ho na bok. Drôt, vidno, beží do izby, ale zvonec bol by nedbal vidieť. Vkročil som dnu a podivil sa. Ten zvonec predsa nemôže zvoniť —

napchaté sú doň klky. „Tak, vy tak!“ vykríkol som. „Tohle je pořádek? A já mám tady zvonit!“

V posteliach sa vynorily z perín všakové postavy. Tam domovnica v bielom čepci a dvoje detí pri nej, tam akýsi šuhaj, ktorého vídam tmoliť sa v pantoflach a bez kabáta po dvore. Možno syn. Tamto zas Andula domovníkova, strapatá, vyvaľuje na mňa oči. Toto a domovníkova prestrašená tvár ma razom skrotilo. Sirka mi vyhasla, zostali sme vo tme — a ja sa musel tajne rehotať nad jeho skvelým výmyslom.

„Vážnosto — vono ten zvonek nezvoní. Dnes je jako neděle a tam v logálu je takové holoty a vědí, to pořád trhali za kliku a já si moh' nohy uběhat. Tak já todle udělal, ať si zvoní — vědí. A slušnému lidu, jako voni, jsem nezavřel. Vážnosto — dyť je brána odevřena. Líběj' se podívat!“ A chytá ma za ruku a v tej zime uteká so mnou do brány. Skutočne otvorená!

Ako snadno mohol som vojsť do domu, len kľučku stisnúť! Ale kto videl kedy takéto poriadky? Bol som zahanbený nemálo, keď sme vošli do domu.

„Víte, to také není v pořádku,“ hovoril som už miernejšie. „Což kdyby to zvěděla policie?“

„Ale 'dou, vona se to nedozví! Kde pak: to se nebojej'!“

Táto episoda ma veľmi rozveselila. Zaspal som sladko a spal do bieleho dňa, dlhšie, nežli obyčajne. Šiel som, ako obyčajne, na polhodinu sa prejsť, kým sa izba vyriadi, vykúri. V kuchyni ma pristavila pani a odprosovala pre nočnú nepríjemnosť.

Schodiac do prízemia, dohonil som pani Srbovú. Vyobliekaná, s košíkom na ruke ide akiste kupovať dennú potravu. Obzrela sa na mňa a jej okrúhla, červená tvár sa mi usmiala. I na chodbe sme sa často stretávali, nikdy sa mi takto neusmiala.

„To jste znamenitě proved' v noci. Já se smála! Já mu to přeju. S klíčem od sklepu nebo od půdy jaké průtahy! Ze všeho kouká zpropitné. On ze všeho chce vytloukat zpropitné. A to holečku nejde. Hezky jste mu zahrál, znamenitě.“

„Má služba, vážnosti!“ začuli sme z chodby v pravo. Bol to domovník prívetivý, vľúdny. „Jak se vyspali po včerejšku? Ale to byl ruml, co, pani Srbová?“

Ja som sa tiež usmial a bez slova vyšiel na ulicu.

II.

Táto dramatická udalosť pozdvihla ma v očiach všetkých partají v dome. Pán Adolf Wolf, sluha vinohradskej záložne, ktorý býval hneď v susedných dverách (vchod zo známej tmavej chodby), neodpovedal už na môj pozdrav blahosklonným: „Má 'cta!“ ale naddvihoval čiapku, striebrom obšitú; nečakal môj pozdrav, ale ostentatívne ma predišiel s úctivým: „Má služba!“

Celý dom tušil, že som človek „nějaké lepší střídy“. Vídali na mojom stole knihy v poetickom neporiadku, ako to býva u lepších učencov. Ale akej profesie! To nevedel nikto, ani „pan hejt-

man ve výslužbě". Zenon Kotýnek, ktorý býval v I. poschodí, mal tri izby, bol plesírovaný na pravej nohe a ktorý všetko vedel, i to, čo varí dnes pani Amalie Soukupová, majiteľka trafiky, bývajúca v prízemí, hneď pri domovníkovi. Vedelo sa, že študent: ale aký študent! V dome nebývalo v ostatnom čase študenta. Čo bol ostatný predo mnou, bol technik. Domovník vynašiel medzi ním a mnou akýsi súvis a pozdravoval ma: „Má služba, pane inžinýr!" Snáď v nádeji, že ak sa mýli, ja opravím mýlku a tak sám rozlúštim záhadu.

Ja som titul prijal: tak celý dom ma zval inžinýrom. Veď titul nerozhoduje, len nech je poriadny. Keby ho bol odmietol, boli by ma začali volať „pane doktore" — titul už tak diskreditovaný, že Pepíci sa pozdravujú: „Doktore, tě Bůh!" A že som usurpoval cudzí titul? Veď na titul doktora mal som práve toľko práva, ako na titul inžinýra.

Ale zanedlho som obanoval, že som sa zastrel do tak prísneho inkognita. Každý mesiac odbýval „Klub Sejčků" v prízemnej reštaurácii nášho domu takzvaný „přátelský večer". Bol to „spev", tanec a solové výstupy, čili „vejšlapy". Brávala na takých večeroch účasť i krásna pleť, takej i takej povesti. Nie div, že skoro každý taký „dýchánek" nekončil sa solovými vejšlapy, ale všeobecnou revolúciou. Lebo „láska není věchet slámy" — a tu žiarlivosť mala dosť príležitosti k zblčaniu. Hostia poskákali zpoza stolov a hádzali do seba najpohyblivejšími movitosťami — pohármi. Potom by boli pochytali stoličky, keby nebolo hostinského. Ale tento deus ex machina zakročil obyčajne v pravý čas, bol chlapina ako buk a vypil cez deň 20 pohárov svojho piva — rozvadené stránky „vylial" na ulicu, kde bolo viac priestoru pokračovať v týchto olympických hrách, pri ktorých nechyboval krik, lárma zo strany účastníkov samých, i divákov. V taký čas ulica inokedy tak tichá, temer mrtvá, oživla. Obloky sa pootvárały a dámy i páni vo fantastických nočných úboroch s účasťou pozerali tieto zápasy. Tomu ďakujem, že viem, aké má na košeliach krajky pani Adamcová z oproti, i slečna Kulhavá, ktorá teraz býva v Mikovcovej ulici č. 5. Polícia prišla posbierať ranených, dakedy ani to: prišla ako „Schlusseffekt", keď sa už obloky zavierały a bojište bolo celkom opustené.

Raz po tejto scéne začul som v susednej kuchyni neobyčajný ruch. Lampa zažatá, šepot, tichý plač, naliehavé dohováranie, šuchot pantoflí, čľapotanie vody, sťa keď sa dakto umýva. Čo robiť? Pozrieť, čo sa robí? To vari nejde, vzhľadom na nočný čas. Ľahol som si teda a o chvíľku i zaspal.

Ráno, prechodiac v obvyklú hodinu kuchyňou, vidím na kanape Adelkinho mladého človeka. Sviatočný, elegantný oblek, ako vždy, ale tvár bľadá a okolo čela obviazaný servít.

„Co je? Co se stalo?" pýtam sa.

„Ale, pane inžinýre, já tam dole seděl, zrovna u dveří do výčepu. Najednou se stala rvačka, já jdu pryč a už jsem ji měl. Akorát do čela! Já vykřík' a už jsem nemoh' z místa. Krev tekla

a jen mne vyvedli. Teďko půjdu na úřad. Byl to zlatník, taková holota!"

„Ale-ale," polutoval som ho. Viac urobiť som nemohol v jakosti inžinýra. A bolo mi ozaj ľúto, že som nemohol obslúžiť milého našej Adélky, ktorá bola veľmi smutná. Nemohol som premerať ranu, „kolik cm. dlouhá, široká a hluboká", vysondovať „spodinu": myslím, to by mu bolo veľmi poslúžilo. A konečne potešiť ho i ostatných: „Nebojte se, nebezpečný to není", ako to treba doložiť.

Po obede som ho už u nás nezastihol. Vystal vôbec dakoľko dní. Raz, keď mi stará večer postielala, začal som ju examinovať. Mladý človek ma veľmi zanímal.

„Jak je tomu mladému člověku?"

„Václavovi?" strhla sa poľakaná, že sa jej vôbec dačo pýtam. „Už lepší. Na klinice mu to zašili. Moc to bolelo. I vlasy má pryč na té straně."

„Vida! Proč tam leze? Patří snad mezi ně?"

„Ba ne! On se jen namáť."

„Tam chodí nejvíc zámečníci a truhláři," podchytával som ju.

„Holota je to. To nejsou žádní dělníci."

„On ale není truhlář."

„Ba ne! On je holič. Moc jemný člověk! Tak si ho ta naše oblíbila, tak dochází. Kdyby byl trošinku starší. Ale co dělat!"

„Vždyť se oni vemou!" potešoval som ju.

„On je moc hodný, což o to. Ale vojna!"

„To se ňák spraví. Ona zatím naroste..."

Pravdu riecť, že tento šuhaj je barbier, veľmi ma prekvapilo. Sortu týchto ľudí nikdy som neznal zo života privátneho. Znal som ich s tej strany, ako sa ukazujú vo svojich „atelieroch". Úslužných, podlízavých, dotieravých, klebetných, sladkých, protivných. Možno, keď vyndu z ateliéru, smývajú i tie vlastnosti so seba, ako posmývajú s rúk zápach všakových vodičiek a mastí, ktorými cez deň nasiakli. Možno sú v atelieri iní a inde zase iní. Istá vec, že Adélky bolo mi ľúto. Dievča ako malina, a holičský atelier! Predstúpil predo mňa obraz holičskej dielne, kam som sa chodil strihávať. Z ulice vhupneš do izby, vykúrenej, až vlasy dvíha, naplnenej vôňami. Na stene obraz: Präsident Grévy prijíma novoročných gratulantov. Za zrkadlom karôtky pre abonentov po 1 zl. 20 kr. Izba predelená plachtou v „dílnu" a rodinnú svätyňu, z ktorej sa ozýva žalostným plačom dieťatko a maf večným: „Či-čí, či-čí!" I ju som videl dva razy. Rozkasanú, roztrasenú.

„Taká bude naša Adélka!" pomyslel som si nie bez účasti a doložil: „Biedna existencia!"

Ja som si predstavoval, že môj pomer s domácimi je úplne zreteľný, správny a jasný. Ale presvedčil som sa, že svet súdi ináč.

V sobotu večer šiel som do schôdzky. Na ulici som zbadal, že som zabudol v izbe zápisnicu spolkovú. (Bol som vtedy perom nášho spolku.) Letím po schodoch, vbehnem do tmavej chodby. Kuchyňa prázdna.

„Budú v mojej izbe najskôr umývať, kým som preč," pomyslel

som si. A naozaj, z mojej izby ohlášal sa ženský smiech. Vpálim dnu a prekvapilo ma zvláštne divadlo.

Stolík celkom inde, skoro pri peci, i veliký akýsi; i posteľ inde i zrkadlo väčšie. Deva v rakvi pod zrkadlom chybí... Čo to za čary? Okolo stola asi pol tuctu dievčat, mne málo známych. Je tu i pani, lenže je tučná, blondína a červená. Pozerá mi do očí smelo, ba vyzývavo akosi.

„Čo tu robia tieto?“ pýtam sa sám seba, pozdravujúc dámy. „Čo tu hľadá pani Sommrová?“ Ja som ju dosiaľ vídal iba na schodoch, vo dvore pri studni, kde mala prvé slovo medzi slúžkami a kuchárkami zo súsedstva. Vídal i v skliepku hokynárskom, hneď pri bráne, kde tiež nedala jazyku zaháľať. Jej muž, pán Josef Sommer, je strážnikom pri policii. Neraz, keď má službu, vbehne do domu, chlipnúť si pár lyžíc teplej rannej polievky s kutľami, ktoré pani Sommrová výtečne pripravuje.

„To jsou k nám hosti!“ zvolala a vstrčila stoličku ku stolu, medzi dve dievčatá, ktoré sa pomkly ochotne. „Co pak nám nesete, pane inžinýre?“

Ja som už prehliadol situáciu. Vošiel som o poschodie nižšie, do cudzieho bytu. Na Vinohradoch nič divného. Poschodie jedno ako by z oka vypadlo druhému: tie isté chodby, to isté rozdelenie izieb.

„Odpusťte, pani Sommrová,“ začal som úprimne, „já jsem se zmýlil. Zapomněl jsem něco na bytě a tak jsem vešel k vám místo nahoru.“

„A to je dobrý, tohle to!“ rozosmiala sa ona i celý chór dám. „Však já vím, že jsou to vejmluvy!“ pohrozila mi prstom. „Tamdle Andulka ví, proč ste to udělal.“

Andulka domovníkova, švárno dievča, sklonila hlavu nad šitie a nepozrela do hora. Priznám sa, obzrel som ju dakoľko ráz pozornejšie. Možno, sverila sa dakomu a tak prišla pani Sommrová k tejto divnej kombinácii.

„Ale paní — co to povídají!“ karhá ju Andulka, hľadiac do šitia. „Co si pan inžinýr pomyslí?“

„'dyť von ví, že já žertuju. Bodejť bude za tebou koukat, když má tam nahoře.“

„Pani Sommrová!“ pohrozil som jej ja. „Jak já k tomu přijdu?“

„Bóže, 'dyť já vím, jak to chodí. Ona tam bude svadba. Ten holič Nešpor bere to z vostra. Ale to víte: takovej pán na bytě a holka má milýho!“ Rozhodila ruky a zas spustila do lona. „'dyť to víme!“

Dievčatá sa rozchichotaly, možno viac na mne, ako na nej. Lebo som bol ako na tŕňoch.

„A Nešpor to za nich vodnese!“ doložila s ohromným smiechom.

„Odpusťte, já pospíchám.“ Vstal, porúčal som sa a vybehol. Z tmavého ambitu začul som hlučný chichot z izby Sommrovskej.

Vybehol som do nás. Na kanape sedí Adélka a pri nej stará a Mařenka. Adélka je bľadá, schvátená; placho, zlomeným okom hľadí na mňa. I ona, i všetky sa dívajú, kde sa ja tu tak naraz

beriem. Ale len chvíľku. Adélka zastenala, oprela hlavu o stôl, ako človek, ktorému je hlava ťažká.

„Co je?“ pýtam sa.

Stará stojí nemo a neodpovedá. Mařenka tiež klopí oči.

„Stalo se ji snad něco?“ vyzvedám ďalej.

„Ono je ji trochu špatně. Má píchání,“ odpovedá stará.

„A co nejdete k lékaři?“

„Ono to nic není. To mívá teď často.“

„Hm-hm.“ Pokrútil som doktorsky hlavou a doložil: „Ať si lehne. Bude ji lépe.“

Vzal som zápisnicu a bežal do schôdzky.

Na túto historiu zabudol som dosť skoro. Adélka bola síce stále bledá, iba čo sa pretmolila, ale zdá sa, nebezpečie nehrozilo. Všetci boli spokojní. Nešpor dochádzal veľmi často. Neraz som ich dostihol na schodoch, ako sa držia za ruky. Už neodskočili jeden od druhého: bol som ako domáci.

Prichodily Vianoce, chcel som si dať šiť šaty. Bol som „ve stadiu přísných zkoušek“ — schudol som neobyčajne. Musel som si dať vziať nový meriak, ak som nechcel, aby šaty visely na mne ako na kolíku. A to bola práve najväčšia ťažkosť. Môj krajčír býval totiž na vidieku, a tak nemohol mi sám vziať mieru. A mieru vziať poriadne, to môže iba krajčír. Kde nájsť takého dobrodincu, čo by vzal druhému, neznámemu krajčírovi mieru? V takej súre obrátil som sa na starú.

„Velice ráda!“ prisvedčila mi veľmi ochotne. „Můj bratr je krejčí, tak to udělá. Mařenka se staví pro něho.“

Pred poludním prišiel muž nevysoký, chudorľavý, veľmi úslužný a zdvorilý. Podobal sa veľmi našej starej.

„Odpusťte, pane Dolejš, že jsem vás o to prosil. Byl bych šaty jednoduše objednal u vás — ale nešlo to. Mám strýce krejčího, tak víte...“

„I to nic nedělá, nic nedělá. Já bych s radostí posloužil, pane inžinýre. Já dělám také panu professoru N. z techniky. Vždyť ho ráčíte znát. Také panu staviteli Kudrnkovi. On bydlel zrovna u nás naproti. Teď bydlí v Klicperově ulici a já mu pořád šiju.“

„Jak pak bych je neznal! Slušní páni!“ A naozaj som ich znal, ale len z videnia. Či sú slušní, alebo neslušní, to som už isto nevedel. Vedel som iba to, že ich šaty nemožno vyhlásiť za vrchol krajčírskeho umenia.

I vzal mi meriak. Bohužiaľ zkúsil som po nečase, že ho zbabral. Myslím predsa, že naschvál, aby môjho „strýčka“ skompromittoval. Aspoň tie šaty nemohol som obliecť. Boly by veľmi dobré bývaly môjmu mladšiemu bratovi z III. gymn. triedy — keby ho bol mal.

Poďakoval som mu vrelo i ponúkol primeraný honorár.

„To ne!“ zvolal urazený. „To nemohu. Když je to u sestry, a pak — byla pro mne dcera!“

„A — tedy máte dceru?“

„Inu, Mařenku!“

„Tahle, co je u nás?“

„Která pak? Co pak to nevíte?“ A rozosmial sa.

„Já myslil, že ona je mojí domácí.“

„Ne. Ona ji přijala. Ona neměla dětí a já jich mám dost. Osm. Tak si dvě vzala — tyhle ty holky.“

To ma veľmi prekvapilo. Predsa mohla stará vycítiť, že dievčatá považujem za jej dcéry: a nikdy ma nevyviedla z bludu. Susedstvo vedelo, ako sa vec má, jediný ja som nevedel.

Večer, idúc kuchyňou, vytýkal som im to. Mařenka odpovedala celkom otvorene: „Nám je tetinka jako maminka. My ji máme tak rády. Již jsme byly u pana děkana, abychom se mohly psát po ní. Ale nám to ještě z úřadu nepřišlo.“

Domáca pani sa neohlásila. Hľadela smutno a či tupo do kúta. Neviem, či vedela, čo sa okolo nej robí. Iba na mňa keď pozrela, neistota, ba úzkosť zračila sa jej v očiach. Prišlo mi jej ľúto a netrápil som ju viac márnymi otázkami.

Medzitým prikváčili ma starosti. Rigorosum! Dopoludnia, kým bolo ako tak vidno, prezeral som mikroskopické präparáty. Mikroskop náramne znepokojil moje domáce. Viem, že dievčatá boly by daly po zube, keby ich tak bol raz zavolal nazrieť do tých bájnych svetov, ktoré otvára ľudskému zraku táto podivná mašina. No bol som zamyslený, snáď i nevrlý — nemaly smelosti ani narážkou vyjaviť takú žiadosť.

Za ten čas III. poschodie malo pohrab, ktorý obstaral „chvalně známý ústav pana Luxe“ — ako o tom písaly jedny noviny. Bolo 12 fiakrov pred domom a štvorka ťahala smútočný voz s truhlou. Šesť a šesť „zřízenců“ spomenutého „chvalně známého ústavu“ tvorilo špalier s fakľami okolo voza. Celý dom bol na nohách. Ja som pozeral na sprievod s III. poschodia a videl všetko z vtačej perspektívy. Tak pochovali môjho súseda, ktorý sa volal: „František Srb, hospodářský správce hraběte Castaldo di Castaldi na odpočinku.“ Zanechal mladú ešte vdovu, lebo už starý sa ženil druhý raz, a dvoje dievčat. Známa pani Srbová obliekla nové čierne šaty, ktoré jej znamenite pristaly.

O Novom roku zavítal zas do domu bociau, a síce do domácnosti pána Václava Konvičky, „dílovedoucího v továrně pana Antonína Fialy, truhlář stavby a nábytku.“ Vec zasluhuje preto spomenutia, že pani Konvičková je mladšia sestra mojej domácej. Nespomenul som ju dosiaľ, a to preto, že málo chodievala do nás, bárs bývala len o poschodie nižšie. Ostatný čas málo vychádzala z domu, pre svoj stav. Potom i preto, že bolo mnoho drobných detí, ktoré prichádzaly jedno po druhom, ako sa vyjadrila pani Sommrová: „tak říkajíc podávaly si kliku“. Osoba takto dobrá, veľmi driečna, dobre rozrastená. Stavím sa, že Adélka na ňu sa udá, keď bude pár rokov za svojím Nešporom vydatá. Tu som tiež bánoval, že som inžinýrom. Pani Konvičková ochorela a ja by jej bol vari dačo pomohol. Preto nemohla ani kojiť najmenšieho Konvičku. Chlapec to bol ako dubec. Ja som ho síce nevidel na vlastné oči, ale myslím, že musel byť „chlap“, keď ho nesklátilo do hrobu takzvané

mlieko „z první parní mlékárny knížete Furianiho“, ktorým ho napájali.

Na fašiangy zas bola svadba. Andulka domovníkova vydávala sa za mladého človeka, ktorého som vídal tmoliť sa po dvore bez kabáta, v pantofliach. Bol som veľmi zvedavý na svadobný kondukt, ale žiaľ, ušiel mi. Bol som práve v ústave patologicko-anatomickom, keď sa šlo na sobáš. A tak nemôžem ani povedať, ako vyzerala domovníkova Andulka a či jej „nastávající“ šiel i na sobáš bez kabáta a v pantofliach.

III.

Tieto udalosti ma menej zanímaly, ako by ma boly inokedy. Rigorosum bolo pred samými dvermi. Že ma čaká, vedel som — nezabúdal som naň vo dne. Ak som šiel na prechádzku, myslel som naň. Celý svet ukazoval sa mi v nových farbách: všetko som videl cez medicínske okuliare. I na ľudí som hľadel so stanoviska medicíny. Nesmierne som sa tešil, keď som stretol hemiplegiou, alebo dačím takým navštíveného; myslel som si: „To je veľmi krásny prípad!“ Zabudol som, že patričnému ani zďaleka to nebolo „krásnym“. I pán Josef Liška, pensionovaný účtovník banky, ma veľmi zaujímal. Mal tabes a nemohol chodiť. Dal sa voziť vo vozíčku po trotuári v parku vinohradskom. Jeho chorobu som sledoval veľmi pilne a nikdy som nechýbal pri tom, keď z vozíčka vystúpil a dal sa polo previesť, polo preniesť na lavičku pod košatým gaštanom. Zaujímal ma tiež pán František Dlouhý, portýr istého pivovaru, kde sa čapuje „černý kozel“. Musel ich hodne vytrúbiť denne, lebo bol pivom celý preplákaný a ruky sa mu nehorázne triasly. Diagnostikoval som na ňom alcoholismus chronicus, i raz som sa ho spýtal, či sa mu v noci nesníva o myšiach, potkanoch, šváboch, policajtoch, a či nevyskočí dakedy z postele a nerobí kravaly. On na mňa pozrel s opovržením a riekol iba: „Ale jdou, mladej pane! Na mne s takovejma věcmi nepřijdou. Mně se nezdá rajn kór nic.“ V mojich očiach málo kto bol zdravý. Mal alebo tuberculosu, alebo neurastheniu a žena skoro každá migrénu alebo hysteriu.

Keď som náhodou stretol dakoho žltého, už som uvažoval o rôznych druhoch žltačky a jej príčinách. Dačo mi nebolo jasné, alebo sa vyšmyklo z pamäti: ja hybaj chytro domov študovať choroby pečene. Neraz som sa v knihách tak rozčulil, že modzog nechcel a nemohol ďalej pracovať. Veda sa miešala, jedno s druhým poplietlo, práve tak, ako vo sklepku pána Karla Broučka medzi múkou sa našlo čosi gypsu a medzi „pravou sekedinskou“ paprikou múčka z tehál, ovšem pravých, podolských tehál. Tu som sa vmyslel živo, že v takomto pomiešanom stave stojím pred professormi — a zmocnil sa ma strach a beznádejnosť.

Že tedy aspoň vo sne som užíval požehnanie mieru? Veru ani s tým sa pochváliť nemôžem. Koľko ráz som sa prebudil vyzváraný, ako by ma bol z kúpeľa vzal, čo sa mi snívalo, že robím zkúšku a padám, padám...

Termín sa neuprosne blížil, nadišiel predposledný deň. Smutne som ho pozdravil, lebo som potreboval ešte aspoň dva týždne, aby bolo prebraté všetko, čo som si umienil prebrať. Čo robiť? Obliekol som sa do čierneho, natiahol biele rukavice a šiel sa predstaviť professorom, u ktorých som mal zajtra skladať. Aká to nemilá robota! Sliediť za jeho pohľadom, či ti nehrozí zkazou. Oblažuje ťa každé slovíčko z jeho úst, ak len v ňom nie je skrytá nevoľa. Si v desiatom nebi, ak si ho našiel v dobrej nálade a usmeje sa ti, alebo ťa prívetivo obodrí. Do samého obeda trvalo toto lovenie professorov a ja s velikou úlevou som sa vrátil domov, sťa by bol polovicu rigorosa urobil.

Po obede nové prehrabávanie kníh a hárkov, doplňovanie najcitlivejších medzier, upchávanie najzjavnejších trhlín a špár. Nové rozčulenie, nový strach. Keď slnko zasedalo, poukladal som knihy a urobil nad nimi kríž. Šiel som medzi bodrých priateľov. A medzi nimi som okrial, obveselil sa, zabudol na všetky strasti, cítil sa voľne, ako svobodný občan v svobodnej vlasti. O desiatej večer som prišiel domov, hneď som sa sobliekol a ľahol. Bál som sa, že nezaspím i snažil sa myslieť na príjemné veci. Tak som skutočne dosť skoro zaspal.

Prebudil som sa, z ulice nehorázny krik, plesk, tresk. Dolu bol zase akýsi „přátelský večer", ktorý sa skončil obvyklým spôsobom a ktorého dozvuky ma práve prebudily. Otvorím oblok — i celá ulica otvára obloky. Trvá to hodnú chvíľu, kým sa vec ako tak skončila a hrdinovia sa rozišli. Na veži vinohradskej radnice bijú práve tri hodiny.

Zavieram oblok, líham do postele v príjemnom vedomí, že mám ešte štyri hodiny odpočinku. „A dnes máš rigorosum! O štrnásť hodín sedíš za zeleným stolom..."

Do rána som už oka nezažmúril. Probúval všakovak — čítal do sto a zas od sta po jedno: darmo! Myšlienky ma prenasledovaly, burcovaly zo sna. Bolo mi v posteli horúce, tesno, nevoľno. Zdá sa mi, že ma pochytila horúčka, i puls bil rýchle. Hotová choroba! Ako sa začalo rozvidňať, sobral som sa a umyl studenou vodou. Na knihy som nepozrel, ale som šiel do kaviarne a prečítal všetky možné noviny. Čo som to tam čítal, neviem; myslím, ani vtedy som to nevedel. O jedenástej som vyšiel na Priekopy a zamiešal sa medzi elegantných zahaľačov pražských, ktorí „zmírají nudou", lebo nechce sa im robiť, ani myslieť. Ktorí sa vo dne povaľujú v posteli, na kanape a zívajú nudou; ožívajú ako netopieri večierkom, keď sa rozžihajú na Priekopách lampy a slúža do svitu Bacchusovi a Venuši. Tam som sa i ja strcal medzi týmito tôňami v elegantných, módnych šatách oblečenými až do obedu.

Po obede som si pospal. Bol som pevnejší, i hlava akási čistejšia. O pol piatej zas vyobliekaný šiel som pomaly do ústavu, kde mala byť zkúška. Ako som záviděl nádenníkom, čo stáli u hŕby tehál a jednu po druhej vkladali ich do košíčkov elevatora, ktorý ich vynášal hore, na druhé poschodie. Iste boli šťastnejší, aspoň ani jednomu z nich netrešťala tak hlava, obťažkaná múdrosťou.

V ústave som našiel oboch kollegov, ktorí mali so mnou skladať. Všetkým nám bolo akosi voľnejšie, ľahšie, keď sme videli, že v utrpení máme súdruhov. Rozoberali sme ešte v náhlosti otázky, ktoré jeden-druhý úplne neporozumel. Prišla komisia, my sadli za zelený stôl do pohodlných foteľov.

Nasledujúcej pol tretej hodiny minulo, sťa keby bičom plasol. Nevedel som, čo sa dookola robí, ani čo sa so mnou robí. Bol som úplne zaujatý vecou. Zadivil som sa, že vonku je už skoro tma, keď ostatný professor sa uklonil nám kandidátom a odišiel do bočnej miestnosti, kde sa spisoval protokoll. Iba teraz som videl, že sieň je skoro plná. To všetko kandidáti, ktorí sa chystajú k tejto zkúške a prišli sa presvedčiť, „jak to půjde“. Sú i daktorí známi medzi nimi, ale ja ich málo rozoznávam. I kývajú mi rukou, ale ja to nepozorujem. Divne sa cítim; nie smutno, ale ani nie veselo. Tak sa cítil barón Bačkorovič, keď mu doktor vyňal modzgy a na mise ich popremýval. Spamätal som sa iba vtedy, keď „Spectabilis“, t. j. dekan našej fakulty postavil sa k zelenému stolu s protokollmi v ruke a usmievajúc sa vľúdne, preriekol: „Pánové prošli všichni!“

V sieni nastal zvláštny ruch. Všetko sa shrnulo okolo nás a motalo sem a tam. Drgali ma, socali ma, dodievali do mňa so všetkých strán.

„Kollego, gratuluju.“

„Děkuju mockrát.“

„Gratuluju!“

„Díky!“

„Dobře to šlo. Starý X dnes byl dobře naložen.“

„To ano.“

„Ty, kollego: dle čeho jsi studoval farmakologii?“

„Z archů.“

„Máš je? Půjč mi je, prosím!“

„O, ano, jen si zajď pro ně.“

Kto všetko gratuloval, kto mi stískal ruku, kto si čo vypožičiaval odo mňa — to všetko neviem dnes, ani vtedy som nevedel. Mne sa to všetko miešalo dovedna. Ale radosť bola vo mne, taká široká, prajná radosť. Bol by dal všetko, čo som mal i nemal. Bol by každého objal, vybozkával. Pedelovi, ktorý mi doniesol kabát a pomáhal mi ho obliecť, vtisol som do ruky, myslím, zlatku. Áno, zlatku — to bola moja ostatná. „Děkuju, pane doktore, a gratuluju,“ riekol tíško.

„Co mu to dáváš, člověče!“ zhrosil sa ktosi pri mne. „Vždyť toho dostane dost a dost o promoci. Tak jako tak musíš mu pak dát pětku. Jak ho to vychováváš!“

„Ale jdi, kamaráde. Nech to!“

Vyšiel som radostne z ústavu, rozopäl som svrchník, ukázal čierne šaty, bielu kravatu. Ostentatívne som navliekol na ruky biele rukavice. Idúc k našej bráne, zazrel som v hokynárstve pani Sommrovú, vyzerala zo dverí na ulicu. Pozdravil som s úsmevom a vehementným krokom vošiel do dvora. Topánky mi vrzgaly i tak, no ja ešte tuhšie dostúpal som na ne idúc schodmi, len aby vrzgo-

taly ešte lepšie. „Čo, nech vidí celý svet, že som dnes robil rigorosum — a urobil.“ Tak kričalo čosi vo mne a srdce mocne búchalo.

Dvere kuchyne roztvoril som do korán. Vplával som dnu sťa najmenej dvorný radca s Leopoldom na prsiach. Pozdravil som ich ja prvý a pýtal sa ešte: „Jak se máte, co děláte?“ Boli zničení touto zriedkavou vľúdnosťou odo mňa. Ba sa mi pozdáva, že pánu Nešporovi som i ruku podal a stisol, navyknutý dnes prijímať gratulácie. Adélke som chytil briadku a podvihol tvár do hora a riekol: „Proč pak je tak smutná okrasa našeho domu?“ Na to stará nenašla hneď odpovede a sgolomutená hľadela s jednoho na druhého. Adélka pozrela bokom, falošne, a riekla: „Pan inžinýr je ňák veselý!“, za čo som ju — prvý a ostatný raz — uštipol v líce.

S nenávisťou som sobliekol gála, pohádzal všetko na hŕbu, rukavice šmaril k peci a s úprimnou rozkošou obliekol svoje prostonárodné šaty. V kuchyni stáli všetci ako strnulí. Vidno, že kým som sa preobliekal, rokovali pilne, čo sa to so mnou porobilo a naraz môj príchod ich vyrušil. Stará stojí, nevie kam sa dieť predo mnou. Akoby sa ma väčšmi bála, než dosiaľ. Vidno, že moje šťastie ju srdečne teší. Možno, by prehovorila, vyjavila, čo má na jazyku, keby sa nebála. Bolo mi jej naozaj ľúto, a aby ju zašianal takých rozpakov, radšej som sa pretvaroval, že jej nevidím.

Mařenka a Nešpor hľadia na mňa bystro, usmievavo. Možno čakali, že sa rozkrákorím s nimi a že sa ma budú môcť opýtať, čo ma to potkalo. Iba Adélka sedí už na kanape, ruky složené do lona, trochu schýlená hľadí kamsi pod stôl. Tak mi preletela divná myšlienka, že toto dievča dáko ostarieva.

„Dnes přijdu pozdě,“ riekol som im veselo.

„Pan inžinýr se povyrazí!“ ozval sa Nešpor.

„To, víte — někdy neškodí.“

Nešpor sa rozosmial nad touto výpoveďou. Ja chcel som dačo povedať, ale Adélka, stará: čo s nimi? Aká s nimi reč?

Pružným krokom vystúpil som z izby a zavrel dvere.

(Dokončenie.)

Vo väzení.

Sťa orol lietal duch môj mladý,
bol vichru sokom jeho let,
ja neznal nízkych zemských túžob,
mne úzkym zdal sa celý svet.
Pel nevinnosti nosiac v duši,
hruď kypela mi krásami.
Ó, krásy, kde ste, kam ste zašly?
No márne túžim za vami.

Lež načo vzdychám? Marné túžby,
keď ruky režú okovy:
sám zdepčil som vás v divej vášni,
vy neprídete k väzňovi;
vám svetlo treba, tu noc vládne,
len v svetle sa vy rodíte,
ja uschnem v tme a bez nádeje:
jej žiaľny život krášlite!
Nie! leťte domov, čo tu chcete?
Tu putá a nie vaša vlasť,
my nehodníci bijeme vás:
hnev, dýka, úklad, divá päsť...
Ach, prázdno, hlucho v mojej hrudi,
sťa zvon, čo srdce utratil.
Zvoň teraz, reťaz, veď som draho
za tvoje zvuky zaplatil.

Sťa krupaj rosy poľný kvietok,
tak nevinnosť ju zdobila,
na tvári mala kvety jara,
z jej očú láska žiarila. —
Bol krásny deň, ja šiel som s otcom,
do chrámu Bohu úctu vzdať,
pred chrámom stáli starší z ľudu:
čas chváliť, lebo krivdu kliať.
My tiež si stali podľa zvyku,
no nestáli sme dlho tam,
bo kýsi kočiar zmútil hovor
a — ona išla rovno k nám.
S ňou kráčal vážne starík otec:
»Daj Pán Boh šťastia, ľudkovia,
od dneska bývam medzi vami,
sme jednej cirkve údovia!«
Tak rieknuv podal všetkým ruku
a ona na mňa hľadela;
čo ďalej bolo, nepamätám,
viem: kási hmla ma zastrela.
Kam oko zrelo — ona stála,
sen, myseľ ona krášlila.
Dnes? ona asnáď vysmieva ma,
hruď moja čierna mohyla.
Po dlhých túžbach svitla doba,
by hrdý muž si pokľakol:
»ó, milosť, drahá, nezavrhni!«
Ja vtedy na stav zabudol.
A ona? ona zažiarila,
nie milosť — ruku podala,
ja vstav jej pery pobozkal som
a ona dlho plakala...

Ó, slzy, vpily ste sa v srdce,
mňa oblažily — zabily,
ó, prečo ste len neostydly
na hrudách mojej mohyly?
Za jedno leto kvitly slasti,
za jedno leto lásky máj,
však prišiel mráz — i hromy bily —
blesk jeden — zvädol krásny raj. —
Noc. Vidím: moja drahá deva
mladuchou sedí... bledá tvár...
on, mladoženich, pri nej sedel,
on, boháč, ale v láske lhár.
Hruď moja roztrhnúť sa mala,
tvár moja stála v plameni,
ja zaťal päsť a v tejže chvíli
v žlč žalosť sa mi premení...
Ja vošiel dnu a pozrel na ňu:
zavrela oči — zsinala...
len jedna guľka... jeho telo
zem na tretí deň objala...
Už márne túžiš, duša moja,
tvoj osud večné strádanie,
tvoj život steny mokrej celly,
čiň, máš-li sily, pokánie!
Som vrahom. V biednom svojom srdci
nemôžem city vyhubiť, —
ba načo ľudia v putách žijú,
keď lepšie v chladnom hrobe hniť?...
Zvuč desno, reťaz, uč ma poznať,
že pre mňa umrel celý svet,
že vrahom som, že na obzore
už skvelej dúhy pre mňa niet!
Buď s Bohom, drahá, nesúď, nesúď,
ja sám už seba odsúdil.
Už mrká, tmí sa — s Bohom, život!
Ja túžil žiť a zle som — snil...

Somolický.

Slovenský jazyk.

Študovanie slovenčiny.

Účastenství při podniku mém dialektologickém přestává. Našli se zajisté milovníci a milovnice jazyka svého rodného, kteří vzácnou, nezištnou podporou k společnému dílu přispěli. Jména jejich vděčně budou zaznamenána. Avšak to všechno jsou jednotlivé ukázky, někdy hojné, někdy kusé, jimž se doplnění nedostává. *Souvislosti*

geografické není. Jaká toho příčina jest, to zde rozebírati nehodlám. Jen to chci podotknouti, že ochoten jsem všímnouti sa každé rady, která se mi poskytne. Posud však všechny mé zprávy, které v těchto listech uveřejněny byly, zůstaly bez ohlasu. Nikdo se nenašel, kdoby nesprávnosti opravil, nikdo, kdoby neúplnosti doplnil.

Mám ustati na této dráze? Mám opustiti započaté dílo? Neučiním toho. Vytrvám a sestavím z toho, co mi po ruce jest a co dále ještě mi poskytnuto bude, *nové příspěvky k poznání jazyka slovenského,* oddávaje se té naději, že po mně vznikne šťastnější badatel, jenž nedostatečný material můj doplní a bohatství nářečí slovenských celé vyloží.

Několik příspěvků ovšem i nyní vděčně mi zaznamenati jest. Pan *K. Chorvát* poskytl mi své poznámky o výslovnosti turčanské. Vel. p. far. *J. Novák* zaslal výtečnou fotografii lidu perneckého a podrobný popis kroje, s obzvláštním zřetelem na krojové názvy. Obraz i s popisem uveřejněny budou v „Českém Lidu". Prostřednictvím p. uč. *Lud. Izáka* obdržel jsem několik listů vel. p. far. *D. Kováča,* psaných nářečím ratkovským. P. archivář *P. Križko* podal mi opis nářečí veternického, které tím zajímavo jest, že obyvatelé Veterníku, malé obce při Kremnici, jsou patrně poslovenčení Němci. Nářečí veternické neliší se valně od střední slovenčiny, avšak přízvuk jest jiný: slyšíš-li zdaleka starého, poctivého Slováka Tom. Šmída, domníváš se, že dosud rozmlouvá nějakým nářečím německým. Zároveň obdržel jsem opis nářečí Žarnovické Hutě, který shotovil p. *Ján Gontko* a popisem kroje doplnil p. P. Križko. Pěknou sbírku zvláštních slov a výrazů zaslala mi slečna *Drah. Križková.* Vynímám zde několik na ukázku:

vietor sa zabil = prestal duť, fúkať. V slovníku Jungmannově (V. 113) nacházím jen: *„vítr se tiší, utišil se, utichl, ulehl, přestává, přestal, od větru pokoj jest".* Frase *„vietor sa zabil"* jest tedy nová. Jelikož *„vítr se láme"*, tedy znamená zde *„zabil sa"* asi tolik, jako české *„rozbil, rozlámal se"*, jako se o nádobě slovensky říká: *hrniec je na krúpy zabitý.* Záturecký (Kott).

iď zdochýňať = spať. Jest to patrně tentýž obraz, jako když se řekne *„oheň zdechl"*, *„vatra zdochýňa"* = krepiert, *„zdechlo mi"* = vyhaslo mi v dýmce Bartoš, Dial. 298., tedy obraz smrti. *„Zdechnouti"*, t. j. ducha vypustiti, užívá se nyní jen o zvířatech; v staré češtině však ještě i lidé *„zdychali"*. *„Iď zdochýňať"* znamená tedy tolik jako *„iď umierať".*

dlhý korenček pustil = dlho niekde ostal, jest způsob mluvení velmi malebný. Lidová řeč vůbec jest daleko obraznější, než kosmopolitická fraseologie tak zvaného vzdělaného světa. Třeba nám sáhnouti do starobylé poesie, abychom podobného obrazu našli. Tak v bibli bratrské (Eccl. 23, 31) čteme: *nepustí synové její kořene* (Jungm.).

vozil sa po ňom = ohováral ho. U Jungmanna a Kotta nacházím jen ze starší češtiny doklady pro tuto názornou frási. Tak praví Bartoš v Kronice (z r. 1530): *voziti se po lidech na kázáních*

= auf den Menschen herumreiten, sie hunzen; Komenský dí: *jazyk po nebi i zemi se vozí, bylé i nebylé v hromadu plete.* Jinde čteme: *závisť se ráda po cizích vozí* (Kott IV. 668).

rád by krpce striasť = zomret Této fráse nenacházím nikde. Známější (Jungmann II, 126) jest již rčení: **už vytrčil kopytá** = zomrel. Tak mluví na moravském Valasku: *natáhl krpce* (Kott VI. 749), jinde *natáhl hnáty* (Kott VI, 313), *namastil holenky* (Kott VI, 326). Zvláštní jest výraz: **tam je, kde loj kopú** = zomrel. Jak vznikla tato fráse a co původně znamená? Konečně ještě jednu frási podává slečna Križková: **išiel morky pásť** = zomrel. Dokladů opět nenacházím nikde. Známi ptáci domácí, jež na Moravě a na Slovensku zovou *moráky* a *morkami* (= krocani), objevují se zde jako symboly smrti. Stalo se to nejspíše proto, že lid při *morkách* myslí na *morenu.*

Těchto několik ukázek tuším dostačí, aby se poznalo, jakých zásluh si slečna Križková o jazyk slovenský dobyla, a jakých zásluh si každá Slovenka dobyti může, když vše zapisuje, co se v nářečích pozoruhodného vyskytuje.

Dále chopil se díla i stud. techn. p. *Joz. Dohnány*, jenž má mnoho schopnosti pro taková pozorování, a popsal mi nářečí, jakým hovoří v Kremničke (v Tekově), pak v Prievidzi (v Nitře). Vítám počátek a doufám, že náš milý Jožko bude pokračovati.

Přihlásil se dále vysokoct. p. dr. *Sam. Medvecký* s popisem nářečí zvolenského a připojenými vzácnými poznámkami o kroji a povaze lidu. Pan dr. Medvecký, ač povolání a nemoc ho krušĺ, sestavil přece svůj výborný příspěvek, „aby sa mu lahostajnosť nepripisovala". Srdečné díky za příspěvek a za povzbuzující slova: „Majte len trpelivosti a vytrvalosti!"

Mnohou podporu poskytl mi p. theol. *Jul. Bodnár.* Přinesl arch s popisem řeči lidové v Turíčkach, Cinobáni, Mládzove atd. v Novohradě, jenž spolu s uč. Lud. Bodnárem shotovil. Dále poučil mě o národopisné hranici slovensko-maďarské v Novohradě a Hontě, pak ve stolici Prešporské.

Nezapomenul na mne i milý přítel vel. p. *Kap. Pospěch*, poslav mi krátký „rozhovor v skalickém nářečí", pak popis lidové řeči v Nižném Šebeši, v Šariši. Jest to první ukázka šarišského nářečí a proto velmi cenná. Doufám, že přítel Pospěch i dále mě bude podporovati. Zároveň připojen byl arch s nářečím, jehož se užívá v Egbelle (Gbelách), Radimově atd., v Nitranské, od vel. p. *M. V. Medlena.*

Konečně obdržel jsem arch ze Senného v Novohradě, na němž p. uč. *Ján Molnár* tamnější nářečí bedlivě popsal. I z Ameriky přinesl mi přítel *Blaho* několik listů, jaké tamnější Slováci, nejvíce Šarišané, redaktorovi Rovniankovi posílají.

Abych stesky své odůvodnil, podávám zde přehled míst, odkud se mi dosud popisů nářečních vůbec dostalo.

Presporská: Pernek, Modra.

Nitranská: Skalica, Egbell, Sobotište, Senica, Čáčov, Brezová,

Kostolné, Stará Turá, Lubiná, Horné Bzince, Žlkovce, Frašták, Prievidza.

Trenčanská: Beckov, Bošáca, Mikušovce, Zárječ, V. Bytča, Rajec, Stránské, V. Ostratice; Skalité (polsko-slov.).

Orava: Zázrivá, Medzihradnô, Malatiná, Jasenica, Krivá, Bielypotok, Habovka, Zuberec; Rabča, Jablonka — poslední dvě místa: polsko-slov.

Turec: Kláštor pod Znievom, Necpaly, Mošovce, Sv. Michal, Slovenské Pravno.

Tekov: Veterník, Horňaves, Jastrabia, Kremnička, Vieska, V. Lovča, Žarnovická Huta, Tepla.

Zvolenská: Baňa čili Španodolina, Jabríková, Radvaň, Selce, Zvolenská Lupča, Hjadel, Brezno, Handle čili Čierny Hronec, Očová, Detvanská Huta, Dobronivá.

Hont: Štiavnica, Pukanec, Prenčov, Beluj, Počuvadlo, D. Badín, Terany, Drieňovo, Cerovo, Senohradz, Dačolôm, Zahorce.

Novohrad: Sennô, Závada, Luboreč, Uderiná, Turičky, Zelenovo.

Dolní zem: Sarvaš, Čaba, Hajdušica, Kysáč, Stará Pazova.

Gemer: Hrachovo, Drienčany, Lukovište, Kraskovo, Brádno, Klenovec, Lom, Tisovec s Hámrom, Píla, Muráň Dlhá Lúka, V. Revúca, Ratková, Štítnik, Rédová, Helpa, Telgart, Vernár, Sykavka.

Liptov: Likavka, Černová, Sliač, Sielnica, Svaty Mikuláš, Sv. Peter, Hybbe, Pribylina, Vychodna, Štrba.

Spiš: V. Hnilec, Delava, M. Hnilec čili Hnilčik, Odorín, Danišovce, Batizovce, Lučivná; Franková, Jurgov — tato dvě místa polsko-slov.; Poráč, Zavadka, Lipnik — tato tři místa rusínská.

Šariš: Nižný Šebeš.

To jsou tedy veškeré mé příspěvky. Uvážíme-li, že dobrá polovice podává popisy jen neúplné, jež kontrole a doplnění nutně vyžadují, že jen menší část poskytuje mi důkladnější obraz jednotlivých nářečí, že konečně jen některé popisy, což jest věcí velice přirozenou, předmět svůj všestranně vyčerpávají: myslím, že mi každý přisvědčí, když dosavadní svůj material označím jako — pěkný začátek.

Jak tedy pokračovati, aby material ten se rozmnožil, aby geografické mezery, dosud mnohdy neuvěřitelně velké, vyplněny byly? Radilo se mi, abych prostřednictvím rozšířených časopisů slovenských hleděl si příspěvků získati. Milerád ujal jsem se této myšlénky. Na prosbu mou přepsal a upravil vys. důst. p. děkan Frant. Šujanský jednu ze svých znamenitých povídek trojím nářečím: seleckým, priechodským a rajeckým, já pak obrátil jsem se k redaktorům „Národního Hlásnika“, „Domu a Školy“, pak „Literárných Listů“ s tou uctivou žádostí, aby povídku tu uveřejnili, připojujíce prosbu, aby doslovně do místního nářečí přepsána a mně, po případě redakci, zaslána byla.

Přál bych si, aby povídka ta všude, a sice co nejvěrněji, podle místní výslovnosti a podle místního nářečí, přepsána a mně zaslána byla, i tam, odkud již příspěvky mám. Z takových míst bude to doplněk, z jiných nová ukázka.

K tomu cíli kladu ji zde v nářečí rajeckém:

[illegible]

[illegible] pri kalvarkoch [illegible]

[illegible] horúčosci [illegible] veľki.

[illegible] kadlubni. [illegible] pot [illegible] šelijakích [illegible]

[illegible] valach. a [illegible] skvor [illegible]

[illegible] otvore- [illegible]

[illegible] rozum čiseť.

[illegible] na dešč, — [illegible] jakisik céfku [illegible]

[illegible] bákoce a [illegible] že sa búrka blíži, [illegible]

[illegible] ale nestačeli poisc pár [illegible] sa a f tem začnú [illegible] spuscel sa dešč. as sa tak [illegible]

[illegible] celi utrmácaní [illegible] stavaňja.

[illegible] prijali a privitali hoscich. mali žjal [illegible] dali sa him osušic. a čo mali, s tím [illegible] a z mljekom.

[illegible] f tej sloce. zle prišlo aj hve-[illegible] prvému čažoba. a druhému ščipaňje v ža-[illegible]

[illegible] feľčjar. i dával ochorelím kapki [illegible] niš ňeosoželo, a teda, [illegible] museli zavolac babu. nuž a tá s boskú pomocú obom [illegible]

[illegible] i spituvali sa. kec prišjel k sebe, hodzinára, kelo je hodzín. Ale f tem déždži presjakli mu hodzinki a zastali. nuž ňevedzel mili hodzinár. kelo je hodzín.

A f tem kohút na poljení (na povale, na pvojďe) zaspjeval.

Prví ras hlásí kohút, hodzina s polnoci, ozve sa domácí hlas.

O chvilu znovu zaspjeval kohút.

Hodzina druhá, ozval sa zasek domácí hlas.

Na trecí spev kohúcí uš stávali domácí.

No, pani, prereče jeden s tích troch, uš vjeme kelo bilo!

Darebná tu naša hodzina! Tu z nás, dze je cap hvezdárom, baba felčjarom a kohút hodzinárom, tu je z nás ňeňi ničeho!

I vráceli sa, otkúľ boli prišli, do mesta.

Ve Vídni, dne 21. prosince 1893.

František Pastrnek.

Wien, IX. Schwarzspanierstrasse 15.

»Potya«.

(Príspevok ku slovníku.)

Slovenská intelligencia často počína užívať tohoto maďarského slova, nenachodiac zaň náhrady v slovníkoch našich. Loos ho vykladá prídavnými: *darobný, slobodný*, čo však nezodpovedá jeho významu v živote. Slovák povie

za „*potya* vacsora, ebéd“ = večera, obed *zdarma, zadarmo*. Často počuť: Zadarmo sme dostali večeru; zadarmo sme mali obed; dosť sa u nás zadarmo napil a najedol.

Za sloveso „*potyázni*“, ktoré Slováci na „poťázovať“ skomolujú, nemáme s mojím vedomím takého slova, ktoré by sa vždy krylo svojím významom s maď. „potyázni“. Toto je príčinou, že intelligenti naši, vyšlí zo škôl maďarských, presadzujú slovo cudzie do slovenčiny. Inakšie sa chová ľud. Nezná maďarského „potyázni“ a preto užíva dľa potreby svojských výrazov. Tieto odporúčame aj intelligencii.

Na čo Maďar povie „potyázni“, to Slovák dvojakým spôsobom vyslovuje:

a) *S príhanou a opovržením:* Szeret potyázni = rád vyjedá, rád vyžiera, rád vyžíva. Potyafráter ő = Je on vyžierač, vyžívač, vyjedač. Poneváč „poťázuje“ nielen ten, ktorý *vyjedá* alebo *vypíja*, ale každý, kto jakékoľvek pôžitky zdarma a bez úmyslu navracovania rád prijíma, preto *vyjedač* a *vyžierač* nekryjú sa úplne svojím významom s maď. potyafráterom. Naproti tomu *vyžívač* kryje sa s ním úplne.

b) *Bez príhany a opovrženia:* Potyáztunk = *obživili sme sa*; boly priateľove meniny. Potyabelépti jegy = vstúpenka *zdarma*. Potyára játszik = *hrá bez peňazí*.

Riekol som, že je *potya* maďarské. Tým som len toľko chcel povedať, že ho nepokladám za *slovenské*. Je veľmi pozoruhodná vec, že ho niet v maď. historickom slovníku, ale s druhej strany pozoruhodné je i to, že Maďari znajú aj formu *potom* = potom áron venni: odpoly zdarma kúpiť. O pôvode slova je inak diskussia — voľná.

—*ský.*

BESEDA.

Rok 1893.

I toho roku literárna činnosť slovenská sústredňovala sa najviac v časopisoch. S poviazanými krýdlami dosť je udržať iskru života — lietať nemožno. Okrem prác v časopisoch tlačených, literárné naše snahy predstavujú sa nasledovne:

Knihkupecko-nakladateľský spolok v Turčianskom Sv. Martine vydal od milého nášho spisovateľa Martina Kukučina povesť *Dies irae;* u Salvu v Ružomberku vyšla povesť *V zajatí*, od Gregora Urama Podtatranského. *Knižnice zábavného a užitočného čítania*, vydávanej v Senici od Jána Bežu, vyšly sošity 19, 20—21, 22—23 a 24. *Knižnička Slovenských Pohľadov* rozmnožila sa o dve čísla: jedno obsahuje Fr. Šujanského *Povesti a bájky*, druhé *Protivy*, povesť od Ludmily Podjavorinskej. Fr. Richard Osvald vydal A. Záhorského básnickú rozprávku *Andrej Skala*. U Horovitza v Trnave Martin Huska dal tlačiť *Betlehem*, podľa nemeckého prepracovanú vianočnú hru pre školské dietky. V Baňskej Bystrici vyšiel *Výbor z básní Alexandra Petőfiho*, v preklade Emila Podhradského; v Trnave u Horovitza Fr. O. Matzenauer začal vydávať *Alexandra Petőfiho lyrické básne* (3 sošity). U tohože vydavateľa v preklade Martina Kollára vyšla rozprávka *Čierni a červení*, od Konráda Bolandena.

V Turčianskom Sv. Martine u Knihtlačiarskeho úč. spolku Daniel Z. Lauček vydal III. diel svojich filosofických štúdií: *Ľudské povedomie*. Vážna práca je prof. Gustáva Kordoša *Merník* pre školu a dom, vydaný Salvom v Ružomberku. Tamže vyšlo *Opatrovanie dieťaťa* v prvé tri roky, preklad Jura Babku — preklad veľmi neslovenský. Nákladom Bežovým v Senici Ladislav Pauliny vydal III. sväzok svojho vzácneho trudu: *Dejepis superintendencie nitrianskej*. Viedeňskí Slováci obstarali a v Ružomberku u Salvu vydali prácu Miloslava Bohutienskeho: *Životopis Jána Kollára*. Nakoľko obsahuje hodne slovenských článkov a zpolovice i vydaný je slovenským spolkom, tu možno zaznamenať i viedeňský sborník *Jan Kollár 1793—1893*, ktorým vôbec najdôstojnejšie bola oslávená storočná pamiatka narodenia veľkého syna našich Mošoviec. Na tento rok padla i storočná pamiatka ustrojenia Učeného slovenského tovarišstva, z ktorej príležitosti Fr. Richard Osvald usporiadal a vydal obsahom bohatý, rozmermi a vystrojením svojím prekvapujúci sborník literárnych prác: *Tovaryšstvo*.

Spolok sv. Vojtecha vydal: *Legenda* čili Čítanie o Svätých a Vyvolených Božích, časť VII., od A. Truchlého; Mravnej čítanky sošit VII., obsahujúci: *Manželstvo v Kristu a cirkvi*, od M. H. Nákladom Fr. Richarda Osvalda vyšlo 5. číslo *Knižnice katechetskej* a *Sviatosť stavu manželského a manželstvo občianske*, od Martina Husku, ako 1. číslo Katolíckych Hlasov.

U Salvu v Ružomberku Michal Bodický vydal svoju kázeň (Nábožné kázanie), povedanú v Petrovci roku 1892; tamže vyšlo od Karla Hrdličku: *Artikule alebo Články viery* a učenia cirkve ev. a. v. pre konfirmandov.

Z úspechov slovenskej literatúry možno zaznamenať, že *Suchá rotolesť*, román Svetozára Hurbana-Vajanského, vyšla v českom preklade v Prahe u Edv. Beauforta, ako svazok 7. a nasl. Přítele Domoviny. *Protivy*, povesť Ľudmily Podjavorinskej, vydali v Gorici bratia Slovinci, ako 4. sošit Slovanskej Knjižnice. Olomúcka Matica slovanská začala vydávať v češtine novelly Svetozára Hurbana-Vajanského zo starších ročníkov Slovenských Pohľadov.

Slovenských Spevov, sbierky národných našich piesní s melodiami, u Kníhtlačiarskeho účast. spolku v Turčianskom Sv. Martine vyšiel 4. sošit II. dielu. Ján Francisci vydal 2. sošit *Trávnic*, 100 národných piesní slovenských, harmonisovaných na klavír Miloslavom Franciscim.

Slovenské nárečia opísať s veľkou odbornou pripravenosťou a s nemenšou zaujatosťou za vec podnikol dr. František Pastrnek, docent slovanskej filologie na universite viedeňskej. O výsledkoch svojej práce skoro celý rok podával zprávy v Slovenských Pohľadoch. Žiaľ len, že v sbieraní materiálu nedostáva sa mu od nás dostatočnej podpory. I tu vadia naše neblahé pomery. Málo je po našich krajoch ľudí, ktorým záležalo by na slovenskom jazyku; no i tí, ktorým je on nadovšetko drahý, alebo pomerami ostali skutočne neuspôsobenými konať podobnú službu, alebo mylne sami pokladajú sa za neuspôsobených, alebo konečne chybí im potrebná energia.

Učinkovaním *Museálnej slovenskej spoločnosti*, sriadenej v Turčianskom Sv. Martine na čele s horlivým Andrejom Kmeťom, mohlo by sa napraviť všeličo zo zameškaného v tomto smere. — —

Všetky prostriedky, ktoré dnešný štát má v rukách, i toho roku boly používané k zlomeniu Slovákov. Zakazovali a rozháňali nám verejné shromaždenia, v ktorých chceli sme vyslovovať svoje žiadosti; nebolo nám dovolené sväťiť storočnú pamiatku narodenia Jána Kollára, v Martine i v Mošovciach museli sme sa potýkať so žandárskymi bodákmi, mnohí z nás sú dosiaľ prenasledovaní a po súdoch preháňaní; v ev. cirkvi na základe synodálneho zákona maďarisátori už pristupujú k trhaniu predunajského distriktu. No dnes už sami oni, ktorí za posledných rokov nechceli znať ničoho o národných právach Slovákov, Rumunov, Srbov atď., začínajú spomínať prevrátenosti v krajinských pomeroch a potrebu riešenia národnostnej otázky. Solidárna akcia Rumunov, Slovákov a Srbov proti nárokom a zámyslom maďarským len čo začala sa, už sľubuje úspech.

Z Ameriky, kam pred biedou a rozličným požehnaním uhorskej „svobody“ odchodia nám ľudia, s potešiteľnými zvesťami prenikaly k nám i smutné. Práve od tých, ktorí medzi Slovákmi za oceánom účinkujú pod národnými heslami, neradi počujeme prízvukovanie slovenskej kolonie a agitovanie za to, aby ľud náš stále

osádzal sa v Spojených Štátoch. Už slová „nová vlasť", vtedy, keď v Amerike ešte nebolo Slováka, ktorý ženu, deti alebo rodičov nemal by tu doma, len zlý človek uviedol do upotrebovania. Agitáciu za osádzanie sa v Amerike odôvodňovať materiálnymi výhodami, je zásada nenacionálna! Ak výhody osôb, jednotlivcov maly by byť najvyšším cieľom, tak neraz bolo by možno ospravedlniť i maďaronstvo. Zakladať kolonie za oceánom, kde jestli nie v druhom, tak iste v treťom pokolení každý náš človek ztratí svoju národnosť, nie je pre nás, nepočitujúcich ani tri milliony duší. *Šk.*

Vrchlický o Kollárovi. V slávnostnom výročnom shromaždení Českej Akademie 3. decembra Jaroslav Vrchlický mal prednášku o Jánovi Kollárovi ako básnikovi (Jana Kollára dílo básnické. Lumír, 8). Začal mienkou Aleardiho, že sú dva druhy poesie, jedna plná pokoja a olympickej jasnosti, poesia všetkých vekov, nepatriaca výlučne žiadnej krajine; druhá vášnivejšia, majúca svoje korene v otčine, v tôni rodnej zvonice, na dvore domu materského — prvá poesia Homera, Virgila, Torquata Tassa, druhá poesia prorokov starozákonných, Danta, Shakespeara, Byrona. So svojej strany Vrchlický k prvým kladie ešte Ariosta, Götha, Shelleya a Puškina, k druhým Schillera, Mickiewicza, Lermontova a — Kollára. „Nekladl bych — pokračoval český akademik — ani tak hlavní váhu na to, obzírá-li autor celý svět, anebo jen úzký kout otčiny, jako spíš na to, jak co objímá, na jeho temperament. A tu i při nebezpečí starého pořekadla „omnis claudicat comparatio" neváhal bych označiti první kategorii básníků jménem umělců, druhou pak jménem věstců. Řekl bych i proroků, kdyby příliš slavnostní zvuk tohoto slova nedělal dojmu pósy a nebyl snad jinak vykládán. Jedno je jisté. U prvních převládá klid a jas při tvoření, vcházíte v ona „templa serena", o nichž mluví starý básník, u druhých je živlem bouř, vášeň, záchvat, vše, co se připisovalo starým prorokům či věštcům. Stačí položiti vedle nebo proti sobě Homera a Danta, Goetha a Mickiewicze aneb zůstaňme už na půdě domácí: Čelakovského a Kollára... Oba druhy poesie teprve dohromady podávají básnického člověka celého, myslím v jeho celé mohutnosti poetické. Důkazem pro to se mi zdá, že přírodou samou jaksi je k tomu pracováno, že se v každé skoro literatuře oba druhy doplňují, představujíce takto poesii toho kterého národa. Vedle Götha postaven Schiller, vedle Danta Ariosto, vedle Homera Aischylos. V menších ovšem rozměrech u nás vedle Čelakovského Kollár."

O hlavnej podstate a jadre Kollárovej poesie hovoril: „Kollár pracoval více fantasií a srdcem, aspoň poměrně více než kdokoliv z jeho současníků na českém Parnasse. Něco živelného bylo v něm, co hraničí s démoničností, něco, co se vznáší nad meze tohoto světa a skutečnosti... Své nejlepší věci psal jistě vždy jako ve varu a víru; nedovedu si představiti, že by „Předzpěv" aneb některá čísla lepších sonetů mohla povstati chladnou kombinací, umě-

leckým rozpočtem. Psal, když naň sletl ten apokalyptický pták, kterému říkáme nadšení, a tam psal ohněm a slzami. Kde psal jinak, z rozmyslu a shledávaní učených udajů, jiných a jiných drobnůstek, nerozehřál se sám více, jen pracně shledával rýmy k vyvolenému jednou schematu — důkazem toho nejlepším dvě poslední části jeho veledíla. Básníci takoví jsou více méně improvisatoři. Slovo trochu z módy neb s příhanou vyslovované, ale nevím pro okamžik lepšího. Ani Mickiewicz se zaň nestyděl, nadepsav nejkrásnější skvost svých Dziadů, velkolepý monolog Konrádův, improvisací. A je známo z jeho životopisu, jak jej napsal jedným tryskem, jak vyšlehl z jeho duše s celým napjetím všech sil duševních a fysických. Neznám — ovšem v jiných poměrech obsahu a formy — druhé větší improvisace, než jakou je právě Předzpěv Kollárův. Jsou velcí mistři, kteří i v největším vzruchu vášnivého tvoření dovedou zachovati klid Olympanů a dívati se takřka sobě samým přes rameno, aniž jich to uráží — a při tom dovedou tvořiti dlouho, stejnoměrně po celý život. Jsou jiní, kteří se stejným, neochabujícím zápalem a posvěcením uměleckým kladou kamínek ke kamínku do své mosaiky a scelí ji klidně, že nerozezná oko nezasvěcence ono skládání a tmelení, nýbrž vidí jednotný krásný, života plný obraz. Jsou konečně jiní, kteří jen vybuchnou jako zázračný květ aloe a jednou vydají dlouho nastřádaný náboj v jednom díle nesmrtelném a pak jen živoří plamínky a oharky velkého ohňostroje, aneb zhasnou záhy docela. K těm posledním patřil Jan Kollár...

„Kollárovi stejně jako oběma jeho předchůdcům Josefu Jungmannovi a Milotu Zd. Polákovi patří vedle básnického jména především také titul předního pěstitele mluvy domácí. Byl to kus olbřímí práce provésti nepodajný a abych řekl ještě poloospalý jazyk, který sotva choditi uměl, dlouhou řadou básní ve formě tak složité a umělecké, jako je sonet. K monumentální práci Jungmannova převodu Miltonova Ztraceného ráje přibyl tu ještě rým v takovém neobvyklém českému uchu sdružení, a právě on to byl, který vedl básníka ještě hloub do bání jazykových, polozasutých a neznámých, než mohl to učiniti Jungmann prostým v překladu Ztraceného ráje pouze nerýmovaným veršem.“

Bližšie charakterisuje dielo Kollárovo takto: „Portálem, který je sám o sobě sroubem v stylu staré Hellady, vcházíme v romantický park, plný kiosků, partií lesních a lučních, v pravý kaleidoskop nálad, obrazů krajinářských s historickým pozadím a ovzduším, s perspektivami v minulost i budoucnost českou i slovanskou. Prolog je stylem klassický, monumentální, lapidární, činí tu jako samostatná, velebně sklenutá architektura zcela pro sebe, projdete jím a vítá vás něco zcela jiného, něco romantického, skoro moderního — báseň v sonetech, které se k sobě pnou a pojí dost volně, jako zrna na růženci, a které místy činí dojem čerstvých momentních zápisků z deníku poetického turisty.“ Nasleduje porovnanie Slávy dcery s jedným z najväčších diel modernej poesie vôbec, s Byronovým Childe-Haroldom. „Slávy dcera v jistém měřítku je naším

Childe-Haroldom, jest také básní v své době moderního turisty, ovšem s trochu staromodním průvodem Mílka a věčně moderním, protože lidským průvodem nadšeného pro velkou minulost vlastence!“ O sonete Slávy dcéry tu poznamenáva: „Spojte sonety Kollárovy v strofy jednotné, a jeho 14-řádková jistě nezadá Byronově 9-řádkové sloce.“

Výtečne určuje postavenie Míny v básni. Vychodiac zo sonetu „Ode Babigory...“ (I, 112, vydanie 1845), kde Kollár rozlomí si srdce na dvoje a dáva „jednu půlku vlasti, druhou Míně,“ Vrchlický hovorí: „Ale to nesmí nás klamati. Jistě již tenkrát vlast a Mína kryly se v nitru básníkově, byly to jen dvě jména pro jeden cit a pojem, byla to jen dvojí maska jednoho zjevu. V hloubi jeho duše byla především vlast, vypůjčila si v době básníkova rozpuku a květu krásnou tvář Míny, nic víc, odložila brzy masku, transfigurovala se takřka před zrakem naším; Mína se stala symbolem lásky k vlasti tak dobře, jako Beatrice Dantova symbolem theologie v „Božské komedii“. I k tomu je třeba velké mohutnosti tvůrčí, aby takováto proměna bytosti živé v bytost abstraktní a allegorickou nebyla násilná, náhlá, nepřirozená. Nemyslím, že Kollár hned zprvu, skládaje první znělky své, pouze lásce jeho k Míně svědčící, měl na mysli vlast a Slovanstvo, psal zajisté jako každý pouze erotické básně, že byl zamilován, ale v jeho duchu bez jeho vědomí jistě už se vždy při slově Mína ozvala vlast, jinak by slití ono nemohlo býti provedeno tak hladce, tak, by se naň snadně přistoupiti mohlo... Cit silný, mužný propukává u něho s vehemencí neobyčejnou hlavně v sonetech zpěvu III., týkajících se povšechných zájmů a otázek slovanských. V erotice je vždy jaksi skonejšený, víc elegický, po ztrátě brzy se těšící. Lze snadno souditi z toho, že láska k Slovanstvu a vlasti byla vždy u něho přece jen pružinou hlavní a specielně láska k dívce cit podružný, sekundérní. Ustoupí pak také brzy láska k dívce lásce k Slovanstvu docela.“ Tu dokladá však Vrchlický, že v Slávy dcere pritom všetkom sú pravé perly českej erotiky.

Medziiným potom dokazuje, že hojnosť a bohatosť myšlienková bola básnickému duchu Kollárovmu vrodená, a nie naštudovaná. „Bylyť mu zajisté velké myšlénky stejně vnukány jako velké obrazy a velké city, a v této trojici fantasie, citu a rozumu vidím nezvratný důkaz geniálnosti původce „Slávy dcery“... Jeho básně mají vždy jádro, jsou těžké až na některé hříčky, o nichž jsme soudu svého netajili. (Hračky tie ukazoval v znelkách I. spevu 21, 33, 36 a ešte vari vo dvoch, a pripísal ich vlivu cudzích vzorov, menovite Petrarkovmu.) Takové stravě nebyli zvyklí v Čechách a bylo třeba zase toho zápalu pro ideje Kollárem hlásané a také třeba sdružení dvou druhých jeho stěžejních básnických mohutností, obraznosti a citu, aby poesie jeho myšlénková mohla si raziti cestu nejen do srdcí, nýbrž i do myslících hlav tehdejších vrstev. A poesie, která není pouhým výlevem citovým v lahodné formě anebo hříčkou slovní a rýmovou, je právě poesie moderní. Poesií myšlénkovou čelili Parini a Foscolo v Italii arkadickému klinkání, tou se zdvihl

Byron nad ulízané sloky některých lakistů, tou přikryl Schiller chabé pokusy svých předchůdců: jeť tedy Kollár také prvním naším básníkem opravdu moderním; on učí mysliti svého čtenáře, neopájí jej pouze hudbou slova a rýmu, ale vlévá do srdce a mysli bohatou setbu zárodků myšlénkových, obraceje ducha k velkým cílům a snahám."

O formálnej stránke básnického diela Kollárovho Vrchlický písal v Sborníku viedeňskom, preto v svojej akademickej reči len nakrátce resumoval svoju mienku. „Kollár volil pro hlavní, základní část své skladby formu sonetu, formu, která v době jeho byla teprve v plénkách. Je to forma zajisté krásná, ale stejně těžká a komplikovaná... Proč právě volil sonet, který při všem chce býti pánem samostatným, každý pro sebe a těžko se spájí v řetěz, to je hádankou. Myslím, že ještě dřív, než na Slávy dceru vůbec myslil, psal první ryze erotické básně a výlevy svého citu sonetem... později byl už ve jhu a ve vleku této formy a k vůli žádoucí jednotě zevnější se jí přidržel, ačkoliv později, zvláště ve dvou posledních zpěvech, kde musil nahrazovati vzlet archeologií a poesii výpočtem jmen a dát, jistě tato forma více mu překážela než mu pomáhala a jej nesla. Jedno však vždy dobré bylo při těchto básních, t. j. skutečná škola, jíž tu sotva vzkříšený jazyk prodělal. Mluva posud těžká a toporná musila se probírati několikerým jhem a spřežením rýmů, byla energií a silou vůle neobyčejnou takřka vlita jako tekutý bronz v kadlub čtyřzvuku a trojzvuku neústupného a jednotvárně skoro komandovaného. Ani změny rythmu trocheje v jamb, ani změny rýmu ženského v mužský Kollár si nedopřál... A co při tom padá na váhu, sáhl do pokladu jazykového rukou smělou, snad až někde příliš smělou. Ale i to je přirozené, v každém velkém tvůrci je vždy utajeno kus smělého novotáře, a tvůrcem velkým bez odporu Kollár byl a logicky byl i novotářem. Mnoho se v jednotlivostech neujalo z jeho novot, ale celkový výtěžek jazykový jest ze Slávy dcery na dobu svou překvapující. Toho „bujného oře" mluvy naší, o kterém později tak krásně pěl Čelakovský, on skrotil rukou pevnou, poháněje jej z lučin a pastvisk idylických svahů Tempe až k závratným výším Pindu i Sinaje."

Zastaviac sa pri znelke: „Co z nás Slávů bude o sto roků?" a citujúc z nej:

„Vědy slavským potekou též žlabem,
kroj, zvyk i zpěv lidu našeho
bude moduým nad Seinou i Labem!"

rečník Českej Akademie dokladá: „Ne bez dojmutí čteme právě po letech místa taková. Zda zastarala? Sotva. Aspoň zkušenosti dob posledních mluví více a více v prospěch básníkův." Takéto slová počuť dobre nám padne práve od Jaroslava Vrchlického, ktorý dosiaľ neukazoval veľkú zaujatosť za Slovanstvo. Z tohoto temer dalo by sa súdiť, že staval sa horším, než li bol.

O Kollárovi ako básnikovi z reči Vrchlického iste viac zostane, než zo studených rozborov, rozhúpaných lanským jubilejným rokom.

I Česká Akademia môže byť povďačná Vrchlickému. Vytýkalo sa jej, a veru slušne, že neurobila ničoho za Kollára. Po svojej slávnostnej schôdzke dňa 3. decembra už nestojí s takými holými rukami oproti tým výčitkám.

K reči Vrchlického pravdepodobne vrátime sa, keď vyjde o Kollárovi študia, ktorú ešte čakáme. *Šk.*

Literatúra.

Slovenské kalendáre na r. 1894. V našej kalendárnickej literatúre zaznačiť musíme rozhodný pokrok, už či týka sa jakosti, či množstva. Na trimillionový národ je síce osem kalendárov nie mnoho, no porovnajme len kalendárnickú literatúru našu z doby terajšej s tou pred pár decenniami. Ovšem, že kalendáre Lichardove zavážily silno — pritom všetkom aj v tomto obore napredujeme a naše kalendáre na rok 1894 akoby boly jedným odbleskom toho národného života, ktorý začiatkom r. 1893 rozličným spôsobom bol zahájený a ktorý trvá aj teraz, a dá Bôh, privedie nás do krajšej budúcnosti.

Slúži mi ku milému uspokojeniu, že mnohé tie skromné rady, ktoré v svojom referáte o kalendároch na r. 1893 dovolil som si dať ct. redakciam kalendárov, boly laskave povšimnuté, a tu menovite vyzdvihnúť musím nakladateľstvo p. Karla Salvu, ktorý svojimi dvoma kalendármi takmer zahájil novú dobu kalendárnickej literatúry našej. No mnoho je ešte, čo dalo by sa previesť pri zdokonalení našich kalendárov, a preto chytám sa aj toho roku pera, by napísal som niekoľko poznámok o našich kalendároch na r. 1894.

Mne dostalo sa dosiaľ do rúk nasledujúcich *osem* kalendárov:

Slovenský obrázkový kalendár, roč. 23. Turčiansky Sv. Martin.

Slovenský domový kalendár, sostavil a vydal Karol Salva, roč. 11. Ružomberok.

Tranovský, evanjelický kalendár, vydáva Karol Salva, roč. 1. Ružomberok.

Nový domový kalendár, vydáva Uhorsko-krajinský vzdelávací spolok slovenský, roč. 9. Budapešť.

Viliama Méhnera *Obrázkový kalendár rodinný*, sostavil Ján A. Ferienčík. Budapešť.

Viliama Mehnera *Nový malý obrázkový kalendár*, sostavil Ján A. Ferienčík. Budapešť.

Patrik svätovojtešský, vydáva spolok sv. Adalberta (Vojtecha), roč. 23., red. F. Otto Matzenauer. Trnava.

Národný kalendár, vydal Národný slovenský spolok, roč. II. sostavili P. V. Rovniarek a Dr. J. A. Wagner. Pittsburgh, Pa.

Všetky kalendáre tieto sostavené sú v dobrom, kresťansko-mravnom duchu, slúžia pravdá rôznym cieľom, no národného ducha nášho [illegible]. My však od národného slovenského kalendára [illegible] svojom referáte podotkol — žiadame viac [illegible] kalendár v ľude toho národného ducha

aj roznecoval, a v tomto ohľade na prvé miesto položiť nutno Salvov Domový a potom z domácich kalendáre Méhnerove.

Čo robí nám Salvov Domový vzácnym, to je, odhliadnuc od ostatného obsahu jeho, rubrika: Kronika národného života — taká mala by byť v každom našom kalendári. A v tejto rubrike menovite odstavce o našich spolkoch zasluhujú zvláštneho povšímnutia. Veď v tom naša národná činnosť — a túto znať má každý. Pán vydavateľ iste aj ďalej pokračovať bude v tom a zdokonalí tieto odstavce; dobre by bolo s každým mestom započať riadok, aby tým snadnejšie bolo hľadať. Dobre by bolo bývalo zmieniť sa aj o ľudových shromaždeniach a o iných momentoch národného života nášho. Ostatne počiatok je urobený a malo by každému na srdci ležať v tomto ohľade podporovať prácu pána vydavateľa zasielaním mu kratučkých správ o spolkoch a iných prejavoch národného žitia a bytia nášho. K odstavcu o najnovšie vyšlých slovenských knihách mal by som tiež tú poznámku, aby ho sostavil dľa toho, kde akú knihu možno dostať — tedy: v účast. kníhtlačiarni v Turčianskom Sv. Martine (adressa: Účastinárska kníhtlačiareň, Turóc Szt. Márton), u K. Salvu v Ružomberku (adr.: K. Salva, Liptó-Rózsahegy) atď.

Pán Ján A. Ferienčík už vlani v dobrom duchu sostavil oba kalendáre Méhnerove — toho roku sú ony už celkom naše: vďaka za to tak sostavovateľovi, ako aj vydavateľovi. Formát, zovňajšok ten samý, čo vlani, no to teplo, ktoré previeva celým kalendárom k nášmu ľudu! Len ráčte si prečítať hneď prvú besiedku *Zmok* — srdce mi až tak trepotalo, keď som ju čítal — a koniec? Najpraktickejšie odporúčanie *našej* ľudovej spisby! Bárs by takých rozprávočiek mnoho bolo po našich kalendároch. Pán redaktor aj v básňach dobre vyberal. Tak je, v kalendári nemusia byť nové, veď ani tie skvostné perly našej národnej poesie nezná ľud náš. Pán redaktor iste mal na ume, že „Sláva šľachetným“, „Spievajže si, spievaj...“ znať má každý Slovák. Ale už aj dojímavá básnička *Na roboty* (str. 65 väčšieho kalendára) robila by nám kalendár milým, nespomínajúc ani poesiu Hviezdoslava, Vajanského a iných. A Věšínova Slovenská svadba, reprodukovaná na prvej strane kalendára, len výši ešte jeho cenu.

Martinský mal by byť viacej národným — prízvukovali sme to už vlani. Kalendár, to je ten najlepší prostriedok k rozširovaniu národnej idei medzi naším ľudom.

Keď vyzdvihol som národný charakter našich kalendárov, nechcel som tým povedať, že cirkevné kalendáre naše nepestujú tiež ducha národného. O Pútniku rozpisovať sa nemusím, známy je on už dobre u katolíckeho obecenstva, a tento ročník stavia sa čestne ku predošlým. Tranovský, kalendár evanjelický, je zjav nový. Nádejeme sa, že neostane bez následníkov a budúce ročníky že shromaždia väčší počet spisovateľov okolo seba. V budúcich ročníkoch dobre bude viac zreteľu mať na slovenský život — veď toľko tej látky tak na blízku! Čo sa vonkajška týka, to sa repräsentujú oba kalendáre Salvove na prvom mieste.

Nakoniec ešte o americkom pár slov. Keď ročník minulý vy-

získal si všeobecného uznania, toho ešte vo vyššej miere zaslúži ročník prítomný. Je on skrz na skrz národný, a aby som na literárnu cenu jeho poukázal, vytrhnem len niekoľko názvov článkov: K novému roku, báseň od Fr. V. Sasinka; Jako kolár Obruč synovi k úradu dopomohol, od Ant. Bielka; Kolumbia, od Vajanského; Svetozár Hurban Vajanský, životopis; Neprajníkom, báseň od Hviezdoslava; Samo a Svatopluk veľký, historická rozprava; Ján Francisci Rimavský, životopis; Poddanstvo v Uhorsku, dlhšia úvaha; Počiatky duševného a národného života slovenskej kolonie v Amerike; Úvahy o vysťahovaní, atď. atď.

O časti kalendárnickej neprichodí mi mnoho hovoriť. V piatich kalendároch je kalendárnická časť sostavená pisateľom riadkov týchto, tú posúdiť musí tedy iný. Ja len na mieste tomto vzdávam vďaku tým cteným redakciam, ktoré povolily mi uviesť malé, dľa môjho zdania prospešné reformy v časti kalendárnickej.

Dr. *J. A. Wagner.*

Tovaryšstvo. Sborník literárnych prác v storočnú pamäť prvého „Učeného Slovenského Tovaryšstva". Usporiadal a z pomoci priateľov slovenskej spisby vydal Fr. Richard Osvald. I. V Ružomberku. Tlačou knihtlačiarne Karla Salvu. 1893. Str. 4° 344. S mnohými vyobrazeniami.

Vystrojenie tohto pamätníka je také, že na prvý pohľad považovali sme to za zbytočnú vec. No ukazovalo by to na zastaralý pochop. Tlačené slovo slovenské nikdy nemá dostať ozdobnejšiu formu? V dobe, kde pri potrebnej zaujatosti na všetko najdú sa peniaze, len na vystrojenie slovenskej knihy nemá sa ich vôbec dostať? Teší nás, že trebárs o mäcénoch ešte nie — no už môžeme hovoriť o štedrých rukách pri slovenskej literatúre. Čím najskorej bude reč v našom časopise o obsahu tohoto krásneho sborníka.

Vekodruhovia. Pre prostonárodny ľud a mládež Uhorska sostavuje dr. Ladislav Kőrösi. Vychádza v uhorskom, nemeckom a slovenskom vydaní. Cena jednotlivého sošitu 60 f. Predplatná cena na päť sošitov 2 koruny. Vekohistoričná knižnica. Prvý sošit: XIII. Lev pápež. V Budapešti, 1894.

Ako vidno, jazyk je strašný, barbarský. No jazyk môže sa napravať, zdokonaľovať. Horšie je, že podnikateľ veľmi široko chce rozprestrieť ruky. Životopisy svojich „Vekodruhov" súčasne podávať i po maďarsky (Kortársaink), i po nemecky (Zeitgenossen) — vlastne svoj maďarský text on chce predať Slovákom i Nemcom. To nejde najmä za našich časov. Dnes pre Slováka a Maďara nie je ani modlitba tá istá. Pravda, málo je slovenských spisovateľov, ťažko je o knižky slovenské. No my už dočkáme, a budeme odporúčať len spisy takých ľudí, ktorí sú naši, ktorí trpeli a trpia, alebo aspoň cítili všetky neresti, svalivšie sa na slovenský národ. Pán vydavateľ podáva i menoslov „vekodruhov", o ktorých chce písať Slovákom Povieme mu úprimne, že z každých desiatich nám zhola nič nezáleží asi na ôsmich. O tých nech poučuje len svoj národ.

Rok 1894. Sošit 2.

Slovenské Pohľady.

Mladý dub.

Báseň v próse od *Somolického.*

I.

Bolo to, tuším, v prvý deň mája. Vesna, ledva že začalo sa brieždiť, vyšla na prechádzku hájom; vtáci so spevom ju sprevádzaly; duby, jedle, svrčiny, ač medzi sebou od včera večera akosi v hneve stály, smierily sa, vidiac Vesnu, a klaňaly sa jej: celý háj bol chválospevom... Kto by sa čudoval útlej žaludi, ktorú nemilosrdná jaseň so stromu shodila a milosrdný vetrík kôrou zakryl, že i táto, počuv sladký šum Vesniných šiat a počuv krásny spev vtáctva, roztúžila sa a žiadalo sa jej pozrieť: čo je to, čo sa robí? Veľká jej túha premohla nesnádze, odtisla kôru a pozrela, no nie už žaluď, ale taký drobný dubček, veselý a svieži urobil poklonu prvý raz Vesne. Bolože to radosti, i otec i pri ňom stojacia mať radosťou plakali, keď videli, ako ich útly synček opiera na nich drobné očká a tlieska ručičkama, vidiac mimoidúcu Vesnu. Aj Vesna tešila sa mu, lebo zablahoželav starým dubom, pocelovala ich útle decko. Prišiel rad na krstiny: kto bude krstným otcom a kto krstnou materou? Celá dubová rodina radila sa, ale nijako nemohla vymyslieť niečo po srsti, dali teda decku na vôľu (lebo ono hneď bolo múdre), aby samo volilo. Núkalo sa ich dosť: jedľa, svrčina, tisina, buk, hrab, nuž všetky stromy, čo boly v háji; iba smutná vŕba nepodvihla svojich listov a neotvorila ústa, lež ticho počúvala jednačku, ač mala tiež právo ohlásiť sa, keďže neďaleko mladého dubca i ona stojí. Zadumená stála a nezastarela sa, ale ani na ňu nik sa neobzrel. Rozhodol mladý dub, že krstným otcom má byť buk a krstnou matkou jedľa, a tak sa aj stalo. Na krštení Vesna predsedala, vtáci spievaly — riaditeľ hudobného sboru bol čierny drozd a bombardistom medveď —, pozvaný bol celý háj, jedlo sa, pilo na zdravie malého dubca do bieleho rána; Boh vie, dokedy by krštenie bolo trvalo, keby pán oblak nebol zazávidel zábavu. Tento od jedu, že nebol pozvaný, nad ránom sám sletel dolu a tak začal v zlosti očima kresať, zubami zatínať a v rozlútenosti fúkať sa, že vyjmúc Vesny, ktorá sa ho nebála, celá spoločnosť rozutekala sa. Pán otec i mamka, trošku viac užijúc vína, než treba, zabudli v trme-vrme aj na svoje dieťa, a nebyť tam

smutnej vŕby, ktorá len pri dverách sedela na hostine, bolo by milé decko skrepenelo od zimy a bitky. Smutná vŕba striasla sa a zakryla listím úboža, aby mu iskry oblaku, čo tak zubami škripel, nezaškodily. Útly dub i potom mnoho ráz zakúsil dobrotu smutnej vŕby a bol jej vďačný; krstní rodičia neozreli sa oňho, teda i on nenatískal sa im, lež priľnul úprimnou láskou k vŕbe. Táto sľubovala mu, že bude naňho vždy pamätať, ba že i deťom rozkáže, aby mu boly dobrými. —

Roky sa míňaly a mladý dub rástol. Mnoho bolo i trudných chvíľ, ale ako zdúžel na mládenca, všetko hrdinsky pretrpel. Ba stalo sa už asi dva razy, že hrom zahryzol do jeho šije, ale sila z koreňa, Vesna a dobrá smutná vŕba všetko zahojily, tak že keď začalo hrmieť, blýskať sa a jedle z koreňa vylamovať, on ako pravý junák zasmial sa a obyčajne posmieval sa hromu i víchru; ak tí hučali, hučal i on ešte lepšie.

No žijeme preto, aby sme umreli, a tak to býva aj v háji.

Raz v zime prišli akísi ľudia so sekerami a pílami a začali píliť i ťať: padol otec, padla mať. Nárek bol veľký, lebo nielen títo, ale aj druhá silná rodina so srdcepreryvajúcim vzdychom a kvílením padala na sňah. Mladý dub triasol sa strachom i žiaľom, no smutná vŕba tešila ho: neboj sa, nestane sa ti nič.

Krstní rodičia ani sa len neukázali ochrániť alebo aspoň len potešiť svoje krsňa.

Rodina padla, odviezli ju, ale silný junák zostal.

II.

Von z dediny na lúkach rapoce mlyn, len taký na jeden kameň, čo je v stave početnú rodinu zaopatriť chlebom. Mlynár Čierny býva a nasýpa už v tomto mlyne asi desať rokov: platí prenájomné od mlyna panstvu a stará sa, aby jeho rodina mala dostatok a netrpela núdzu. Nemá dňa, ni noci, len aby dačo vymlel aj pre súsek, na predaj a nie len na chlieb pre svojich. A netrávil nadarmo noci, lebo keď prišiel mlyn na predaj (panstvo dogazdovalo), on kúpil mlyn a vyplatil hotovými bez toho, že by bol musel obligáciu podpísať.

Raz večer, nasypúc plnú korčuhu zrna, pripálil si uhlíkom zpod kozuba drevienku a prevalil sa pod pecou na lavicu. Šťastný bol, že darmo nemozoľoval: hľa, tie múry, ten mlyn, to je ovocie jeho mozoľov. Tak sladko mu padlo oddýchnuť si pod vlastnou strechou... ešte aj tá fajočka taká je dnes sladká, i ten mlyn rapoce, ani čoby v tom bola dákasi nebeská hudba...

„Bože môj, ďakujem Ti, že som tak šťastný! Mám kde hlavu skloniť a ak popraješ zdravia, ani deti moje nemusia sa báť, ako ich do života uvediem... Vďaka, Hospodine, vďaka!“

Mlynár sadol si, položil fajku na nálepok, priložil triesky pod kozub a dumal, ale to bola sladká duma. Keď zrno sišlo, nasypal s fakľou, zavrznutou medzi zubami, a prišiev do chyže, stal si

k posteli, kde spala žena s najmladším deckom. Sotva pozrel jej do tváre, otvorila oči.

„No, a ty nespíš?“ pýta sa on.

„Nespím veru, ale myslím, čím by sme sa mali Pánu Bohu odslúžiť za to dobrodenie, že sme sa dožili nielen vlastnej strechy, ale aj istého chleba.“

„Vidíš, starká moja, aj ja som o tom myslel a len preto som prišiel sem, či reku nespíš, aby sme sa poradili, ako ďakovať Pánu Bohu za to požehnanie.“

„Ja som už všeličo myslela, ale ani to, ani to sa mi nezdá: jedno je primoc na naše sily, a druhé — vieš, neviem nič uhádnuť.“

„A vieš, čo som ja myslel? Tu neďaleko nás v tých jamách stalo sa už mnoho nešťastia v zime, ako v lete, nuž som prišiel na tú myšlienku, že tam na tej krížnej ceste postavíme kríž. Drevo kúpime a ostatok spravím ja. Nuž, čo myslíš?“

Mlynárka neodpovedala, lež prežehnavše sa, podala mužovi pravicu a on tomu dobre rozumel. —

Mlynár nebol ospanlivý následkom tejto myšlienky a preto mlel do svitu; na svite vstal najstarší syn a tento obhajoval mlyn. Starý zadriemal, ale vždy hral sa mu úsmev na ústach.

Krásna myšlienka: na pamiatku kúpy mlyna postavia v súsedstve kríž!

III.

Hneď ráno klopal v panstve mlynár a prosil, aby mu dovolili sotať duba v háji, takého, aký sa mu páčiť bude.

„Ale to stojí mnoho, na výber.“

„Nech stojí koľkokoľvek, ja platím.“

„Nuž, keď platíte, dajte teda dvadsať zlatých a potom si vyberte duba, aký sa vám bude páčiť.“

„Tu sú.“

Mlynár, natešený, s písomným dovolením pre horára, hľadal furmana. Nik nebol doma, iba rychtár, ktorý nechodieval na zárobky; čo zažiadal, to aj hneď vyplatil, a brali sa do hája. —

V to ráno prebudivšia sa smutná vŕba akosi veľmi srdečne a so slzami v očiach prihovárala sa junákovi dubovi.

„Syn môj, čaká ťa veľká sláva, tak že sa ti ľudia i anjeli klaňať budú a zlí budú utekať pred tebou. Chystaj sa!“

„Snáď sa vám to len prisnilo, mamička moja.“

„Nie, syn môj, i mne spočítané sú hodiny a ty, ktorého som tak milovala a ošetrovala, budeš príčinou mojej smrti: ty ma srútiš na chladnú zem. Ale dobre tak, lebo čas je, aby som i ja šla na odpočinok — na oheň v neďalekom salaši. Mám však deti a tie sprevádzať ťa budú, moja dcéra bude ti vernou sprievodkyňou, dá ti tieň v sparnách, lebo tebe veľká budúcnosť kynie. Závideť ti bude celý háj; neraz počuješ vzdychy, keď budú okolo teba voziť mŕtvoly stromov — brvná. Klaňať sa ti budú nielen zemské tvory, ale i anjeli.“

Štíhly junák dub zadumal sa; vedel, že vŕba pravdu hovorí, ako vždy, ale ľúto mu bolo, že on má byť príčinou jej smrti.

Voz zahrkotal v háji a mlynár počal hľadať. Pot tiekol s neho, ale len nič nenašiel. Už bolo poludnie, keď došiel k mladému dubcu.

„Ty si ten opravdivý; sem sa, chlapci!“

Zacvendžala píla, zahryzla sekera a mladý dub padal do náručia smutnej vŕby. Objali sa priatelia a pobozkavše sa posledný raz, svalili sa na zem. Zem zastonala a vtáctvo zaspievalo smutný žalm. Iba mlynár tešil sa a vykrúcal fúzy.

IV.

Na krížnych cestách pri jamách neďaleko mlyna stojí kríž, vykresal ho mlynár z mladého, štíhleho dubca. Predtým každý rok stalo sa v týchto jamách nešťastie, a teraz, ako tu kríž stojí, nepočuť nič. Pri kríži stoja dva stromy: mladá lipka, ktorú tu zasadil mlynár, a s druhého boku — smutná vŕba, ktorú tu zasadila žobráčka-vdova. Mala príčinu. Pred rokami jej muž — len šesť rokov boli spolu — kopal tu v jamách piesok na cesty i — zasypalo ho. Ona, úbohá, biedna vdova nemala zkade pamätník postaviť, i dožila sa, že ho postavil mlynár. Keď bola pred pár rokami v háji na hubách (nie pre seba, ale na predaj), našla tam mladý strom, taký smutný, opustený ako ona, i priľnula k nemu láskou, vykopala ho a zasadila ku krížu na oslávenie Spasiteľa a na pamiatku svojho muža.

*

Blíži sa k polnoci. Hviezdy na nebi usmievajú sa a, zdá sa, že klaňajú sa tomu, čo na kríži visí. Mladá lipa i smutná vŕba, ktorú ona zasadila, spievajú posvätný žalm. Pod krížom kľačí stará nevládna žena a skrúšene sa modlí k tomu, ktorý spasil svet a iste do svojho raja prijal i jej muža, s ktorým ona tiež síde sa, lebo silná je jej viera, ako to dreva kríža, a zelení sa jej nádej, ako listie tých stromov.

„Ukrižovaný Bože! — vzdychá ona — stará som a nevládna, ani len po dobrých ľuďoch nevládzem chodiť, buď tak láskavý, prijmi ma už k sebe, lebo zima príde a neviem, kam sa vrhnúť!?“

Listie obrátené k západu zrazu zašumelo smerom k východu a, zdalo sa, ako by sa i ten blach, predstavujúci Krista, i to drevo bolo pohlo...

„Nerúhaj sa, stvora Božia — ohlásil sa ktosi žobráčke za chrbtom —, keď ty nevládzeš, ja vládzem, a zimy sa neboj. Boh požehnal moje mozole, na vďak postavil som tento kríž, ale veľmi, veľmi ďakujem Jemu, že môžem postaviť k Jeho oslave ešte aj živý kríž: u mňa najdeš, kým budeš žiť, pokojný kút. Čo mám, dám: poď za mnou!“

Nemohla starká pohnúť sa; pomodlil sa on s ňou „Otčenáš“, vzal ju do náručia a doniesol do rodinného kruhu, kde aj po niekoľkých rokoch ako „matka“ umrela.

V.

Roky letia ako voda. Čas je neúprosný, a čo zlosť nezkazí, do toho zahryzne on. Mlyn na lúkach stojí, ale mlynár, dedič, je druhý. Lipa vyschla, lebo jej pri koreni nerozumné deti ohňa nakládly i podťaly jej nohy: v noci odniesli ju cigáni a napátili z nej uhlia. Smutná vŕba, lebo nemal kto dozerať, od sparna a črvote, zhrbatela; akýsi zlosyn, ktorý nielen starých ľudí že nectil, ale aj mrtvým pokoja nedal, zaťal do nej sekerou a ona dodýchala. Blachová podoba Kristovho tela tiež padla, vietor ju vraj odniesol, ač myslím, že pravdu má starý kostolník, hovoriaci: anjeli ju vzali, aby nebola potupená.

Kríž, dubový kríž dlho — dlho ešte stál. Tenklo drevo, lebo zub času, víchrice doňho zahrýzaly, ale striedka zdravá bola. Posledný raz videl som ho, keď sa už nahýňal pred severným vetrom a o krátky čas — nebolo ho. Kam sa podel — nik mi nevedel povedať, snáď ho anjeli presadili do raja.

Duby rastú v háji, ale nenajde sa vďačného človeka, čo by sotal driečneho dubca a postavil na prázdne miesto nový kríž, kto by k nemu zasadil mladú lipu a smutnú vŕbu.

Slovanka.

Napísal *Georges Vallon.*

Bolo to v Hercegovine, kde ja ako dopisovateľ novín zúčastnil som sa povstania v rokoch 1875—76. V jednej srážke bol som ranený v nohu a súčasne hlava moja oboznámila sa s čerkeským kinžalom. Ztratil som povedomie a držali ma za mrtvého, čo bolo veľkým šťastím pre mňa, lebo v tej vojne nemali smilovania ani nad zajatými, ani nad ranenými.

Ležiac na tráve, sviežosť ktorej ma pomaly prebrala, počul som chrapot ranených, chvíľami i krik alebo fŕkanie koňa. Noc nastúpila, moji súdruhovia zmizlí, unesení víťazstvom. Na svetlom, postupne temnejúcom nebi videl som supa, strežúceho na korisť, a smelého orla, odnášajúceho na svojich krýdlach posledný lúč slnca.

Potom všetko zhaslo dovôkola.

Mal som zimnicu. Hviezdy, ktoré skoro vyšly na nebi, predstavovaly sa mi, v svojom tichom kmitaní, ako oči na mňa hľadiace, oči tých, ktorí ma ľúbili a spali teraz tam vo Francúzsku, ktoré ja viac vidieť nemal som nádeje.

Načo som ja bol v Hercegovine? Ozaj, načo?... Či žiadalo sa mi dobrodružstva tak veľmi, že milšia mi bola guľa, než radosti parížske, milšia vojna za cudzie záujmy, než opojná atmosfára úspechov a pôžitkov?

Áno, bol som tým zachvátený. Temer ešte ako chlapec roku 1870 stal som do zbrane, oplakal som krvavými slzami našu porážku a

potom už cítil som sa vojakom. Povinnosťou mojou bola odplata. A trebárs nejasne, ale tušil som, že z požiara, podpáleného hrstkou smelých ľudí, z toho vulkana, striasajúceho balkánsku pôdu, vybúši plameň, ktorý pre nás bude, možno, úsvitom...

Obkľučovaly ma vysoké hory, ktorých vrchy vyrezávaly sa čudnými formami na nebi, horiacom hviezdami. Šum bystriny, spúšťajúcej sa po skalách, uspával ma uprostred nočnej tíšiny, šelest stromov, oblievajúcich ma svojou chladnou vlhkosťou, ako by mi prinášal posledný pozdrav mojej milej rodiny. Pomaly som zaspal...

Keď poznove otvoril som oči, môj um, dosahujúci už hranice tohto života, bol zaujatý čudným dojmom.

Bol som ja na tomto svete a či na druhom? Čítal som Kanta, Darvina, Schopenhauera, celú plejadu filosofov, upierajúcich budúci život a otvárajúcich umu ľudskému nové svety, v ktorých nikdy nerastú kvety. Sám som si myslel, že som nakazený touto nemocou veku. A čo! Trebárs by moje vyznanie pritiahlo na mňa kliatbu tej školy, no keď zobudil som sa tejto noci, ja veru nebol som nasledovníkom Schopenhauera.

Veľmi tešil som sa životu, ponevráč, už či tu, či tam, ale žil som, a spolu s tou radosťou cítil som nasladenie, ktoré poskytovala mi blízkosť anjela.

Pocítil som ľahké dotknutie sviežej ruky na svojom rozpálenom čele a v tom počul som niekoľko slov, povedaných po srbsky. Po tých znakoch domýšľal som sa, že to bola ženská.

— Skorej! odpovedal druhý hlas krátko. — Môžu prísť bašibozuci!

A zdvihli ma tichúčko s veľkou ostražitosťou. Viac nebolelo ma nič... Tá, ktorá zachránila ma pred smrťou, možno, ešte pred horším než je smrť, podopierala moju ranenú hlavu, a v nežnom dotýkaní jej prstov ja cítil som dušu, plnú sústrasti.

Keď som sa prebudil, bol som sám. Dovôkola úplné ticho: holé steny slabo osvetlené lampadkou, horiacou v kúte pred obrazmi. Videl som, že nachodím sa v dome Hercegovinca, lebo mnoho ráz bol som priateľsky prijatý v podobných domoch ešte na začiatku vojny. Domy tie sú jeden ako druhý: dedinská jednoduchosť a podoba malej pevnosti — preto, že nemajú okien. Cítiť, že to národ silný a prostý, vždy hotový k vojne, ešte i v čas mieru.

Vošla ženská so zažatou lampou v ruke a priblížila sa ko mne. Hneď som ju poznal.

— Ako sa cítite? pýtala sa ma po francúzsky.

Mňa prehradilo od neočakávanej veci. Už drahne času prešlo, čo nepočul som svoj rodný jazyk.

Podvihla trochu lampu, aby ma lepšie videla. Ja tiež prizrel som sa jej lepšie.

Poznáte slovanskú ženu, nie tú, ktorú môžete potkať medzi našimi hosťmi, opatrenú všetkými prelesťami, nadobudnutými na medzinárodných shromaždeniach, a ktoré ju len spotvoria, ale Slovanku, pravý typ svojej rasy, s jej podivnou krásou, príťažlivými dôstojnosťami a čarovnými nedostatkami? Hlavná vec, či ste ju

videli v čas vojny, ktorá postaví do popredia jej hlavné dôstojnosti — heroismus, hrdosť a jej veľkú dušu, zvučiacu unisono s jej otčinou?

Mne razom takou predstavila sa Milena Grigorievna.

— Vy tu nebojíte sa... sami? spýtal som sa jej, neodpovediac na jej otázku, mysliac na stále nebezpečenstvo, ktoré hrozí bývajúcim na samom javišti vojny, takej nemilosrdnej vojny.

— Ja sa nebojím, odpovedala mi s jemným úsmevom: — nie som sama... Ale vy aby ste čím skorej vyzdraveli.

Ja nemal som nič proti tomu. O týždeň na hlave ostal mi len šrám, ale s nohou bolo ešte zle. No či som sa mohol žalovať?

Milena bola okuzľujúca ošetrovateľka, a ja, — ja som ju ľúbil!

Nesmejte sa. Ja žil som už toľko, že naívnym nemôžem byť, a dobrodružstvá, ktoré hľadať šiel som na Balkán, veru neboly milostnej povahy. Temer nepovedome oddal som tejto ženštine, spojujúcej v sebe krásu, zmužilosť a všetky vyššie snahy svojho národa, lepšiu časť svojho srdca.

Bola ona Černohorka. V očiach, odrážajúcich nehu východného neba, okamžite zahorel jej hnev, akonáhle spomenuli Turkov. Do tých čias ja nevedel som, čo je nenávisť potlačeného oproti potlačovateľovi. V celých pokoleniach nahromadené utrpenia, hanba, smäd neukojenej pomsty konečne preplnia srdcia a nastane výbuch, vracajúci národom svobodu, nimi úplne zaslúženú.

Dom bol veľký a, ako vôbec v hercegovinských rodinách, preplnený ľuďmi. No, vyjmúc hospodára Dimitra, starca, tútora Mileny, všetko samé ženské.

Mužskí všetci ušli do hôr.

Už som znal, prečo Milena hovorila po francúzsky a prečo svojím vychovaním a vzdelaním stála vyše svojho kruhu, prečo ona v dome Dimitra, napriek svojej mladosti, mala vážnosť, akú požíva len žena alebo nevesta hospodárova.

Bola dcérou černohorského vojvodu a cestúvala s otcom; bola v Paríži. Keby obstanovka, ktorá ju okružovala, nebola jej dodávala zvláštneho, divého pôvabu a originality, bolo by ju možno držať za Parížanku, pri jej slovanskej spôsobnosti prispôsobovať sa.

Sirota, ona utúlila sa v tejto patriarchálnej rodine a panovala tu, ako zbožňovaná kráľovna.

Takú družku našiel som ja tu, v tejto ďalekej krajine, pokrytej nepriechodnými horami, kde po sňahu a búrkach tiekly rieky ohňa a krve! Aká radosť počuť svoj rodný jazyk v týchto ružových ústach, sedávať celé hodiny pred očami, svietacimi ako južná noc, vidieť ju každé okamženie pri drobných domácich starostiach, kde tak jasne ukazovala sa hybkosť jej drieku a jej nežná, mladá grácia.

Keď konečne mohol som chodiť, Milena hovorila mi raz večerom:

— Zajtra pôjdeme preč odtiaľto. Ja, môj tútor a niekoľko ženských, — ja im ponesiem potravu a patrony. Ostatné idú na Čiernu Horu. Tu je už príliš nebezpečno.

Takýto spôsob utekať pred nebezpečenstvom bol dôstojný Mileny.

— Ja pôjdem s vami, jestli dovolíte, povedal som jednoducho.

— I ja som tak myslela, odvetila ona.

Pohli sme sa na svite. Starý Dimitrij s vážnosťou patriarchu požehnal mladé matky, ktoré povinnosť vyháňala z tejto krajiny, zaliatej krvou: ony šly, ťahajúc za sebou vozy, naplnené rozličnými najvzácnejšími a najnevyhnutnejšími veciami, deťmi a potravou. Deti svieže, veselé a smelé, tak sa videlo, so žiaľom opúšťaly tento kraj.

Milena a jej tútor dlho, dlho hľadeli na dom — nízku, chladnú izbu, na stenách ktorej neblýskala sa viac stará zbraň s perlmutrovými inkrustáciami, vytiahnutá po povstaní z nejakého potajomného miesta [1]) — na dedinský mlyn, kde melú kukuricu, na všetkých tých skromných svedkov ich rodinného šťastia.

— Vie, že všetko toto viac neuvidí, hovorilo mi dievča.

A skutočne, všade, kde len boly stopy ľudského obydlia, zostaly len rozvaliny a popol.

Náš malý zástup bol plný oduševnenia. Bolo známo, že Srbsko hýbalo sa, že popi hlásali povstanie na Čiernej Hore, že Peko Pavlovič, Semenovič a iní vojevodcovia víťazili a že ston sústrasti a súcitu niesol sa z Ruska k slovanským bratom.

Bolo z počiatku jara. Uprostred tejto divej prírody mňa nič neupomínalo na uchvacujúce pocity, ktoré mal som pod pomarančovými stromami v Dubrovníku, vo viniciach a pod morušiami Albanie. Tu jar bola taká surová, ako sama krajina, ako tie neúrodné skaly, neoživené ani stromami, ani kvetami. Bolo čosi tragického v tom obnovení, práve tak, ako v celom tom plemeni krásnom a a silnom, obdarenom zmužilým srdcom, smelo idúcim v ústrety smrti.

Raz večerom stretli sme pár Hercegovincov, nesúcich na nosilkách raneného povstalca. Chcel ešte raz vidieť rodnú dolinu.

Ženské, ktoré boly s nami, padly na kolená. Umierajúci bol milovaným a váženým vojenským náčelníkom a verným priateľom. Padol pri obrane rodiny a viery. V úzkej kotline, medzi dvoma skalnými stenami na 500 metrov výšky, predstavil sa mi obraz, jeden z najúchvatnejších dľa svojho tragismu, ktorému podobný namaľoval štetec Čermáka.

Milena bola v melancholickej nálade, čo s ňou stávalo sa riedko; lebo vynikajúcou črtou jej charakteru bola živosť a sdielna, no seriózna veselosť.

Prizeral som sa jej, bola očarujúca v kroji hercegovinskej ženy, v svetlej jubke, s pestrou, jasnou zásterou, driečikom a vyšívanou košeľou; oblek tento nosila s takým prirodzeným pôvabom, ako by bola preodetou kňažnou. Sedela na skale, neďaleka od ohňa, kde ostatné ženy hotovily večeru. Temný cestovný plášť ležal jej u nôh. Bola krajšia a príťažlivejšia než kedykoľvek... Ja nemohol som sa zdržať a vyznal som jej lásku. Ona zľahka zapálila sa a smutne sa usmiala. Cítil som, že môj osud riešil sa tým úsmevom.

---

[1]) Pod panstvom tureckým len begovia (muzulmanskí renegáti) mali právo nosiť zbraň.

Mlčanie, nasledovavšie za tým niekoľko sekúnd, zdalo sa mi byť celou večnosťou.

— Priateľ môj, ja som Slovanka, hovorila konečne tichým, ako sa mi videlo, bezzvučným hlasom. — Ja náruživo milujem svoju spustošenú, ponížený, olúpenú otčinu... A krem toho...

Ešte znížila hlas.

— Okrem toho, som zasnúbená...

Pocítil som strašný úder v srdci.

— Odpustte mi... prehovoril som akosi.

Ona meravo pozrela na mňa svojím jasným pohľadom.

— Nemám vám čo odpúšťať. Odpovedala som otvorene na vaše vyznanie. Moje slovo je pre mňa tým svätejšie, že môj ženích, Lako Danilovič, čestne bráni záujmy slovanskej veci... Zajtra ho uvidíte.

Na druhý deň, po priechode cez podivné mosty, pozostávajúce z brvna, prehodeného ponad roklinu, na dne ktorej reve horný potok, — dostali sme sa do tábora v Gatčku. Aký život! Akí vojaci sú z tohoto ľudu! Opojení nedávnymi víťazstvami, oni už videli v budúcnosti otvárajúce sa pred nimi krvavé pole slávy a svobody!

Neveľký oddiel čiernohorských dobrovoľníkov viedol priateľské vyjednávanie s malinkou hercegovinskou armádou. Ach, akí krásni junáci, a čo som ja bol v porovnaní s nimi! Všetci boli v svojich národných odevoch, v ktorých ešte lepšie vystupovaly ich hrdé, strojné postavy; na hlavách červené čiapočky vyšívané zlatom, na znak neodvislosti, a čiernym na znak smútku.

Boli tam i Bosniaci a Bulhari, ktorí prišli poučiť sa, ako treba shadzovať jarmo. Bolo i niekoľko ruských officierov — tí spustili kozácku pieseň, plnú ohňa a poesie. Černohorci, stojaci okolo nich, inštinktívne začali s nimi ťahať a ich mužské hlasy zvučaly krásne a čudne uprostred nočnej tíšiny. Ostatní vnímavo poslúchali, opretí na zbraň. Niektorí, v istej vzdialenosti, krepčili pri balalajke národný tanec. Veľké ohne osvetľovaly túto scénu, a nad nami v horách stráž stála na svojich miestach.

Spomienky o tomto večeri nevyhladia sa mi z pamäti.

— Lako Danilovič, riekla Milena, predstavujúc mi veľkolepého Černohorca, so smelými, hrdými črtami líca a plamenným pohľadom.

Ja musel som stisnúť podávanú mi ruku. Ale čosi vo mne — hrdosť a či poctivosť — protestovalo proti vyjaveniu tohto falošného priateľstva, keď moje srdce bolo preplnené nenávisťou. Bolo mi na zblaznenie... Mne sa videlo, že Milena ma ľúbila.

Keď všetci zasnuli okolo ohňa, ktorý bol udržovaný z poriadky, priblížil som sa k Lakovi, uverený, že on nespí.

V okamžení vyskočil, ako som sa mu zblížil. Možno, že čakal ma.

— Ja ľúbim Milenu, hovoril som hrubo. — Viem, že ona je vaša oddanica. Ak chcete, budeme sa biť.

Nevidel som mu dobre tvár, ale urobil taký pohyb, ako by sa chytal revolvera; potom sa premohol a doložil:

— Na svite, ak neprídu Turci.

— Na svite, opakoval som ja.

Hlas triasol sa mu od tajeného hnevu, čo mne slúžilo k veľkej spokojnosti. Aspoň i on bude trpieť.

Na svite ukázali sa Turci. Aká čudná vec je vojna, keď srdce človeka sa búri a hlava mu horí! Do tých čias ja bojoval som v jednej ruke so zápisnou knižkou, v druhej s trstenicou. Teraz musel som mať zbroj. V týchto krajinách úctu žien požívajú len vojaci.

Srdce mi tuho bilo pri pomyslení na druhú bitku. Videl som na vlastné oči, ako malinký, ale mladý a chrabrý národ vydobýja si svobodu a dvíha sa.

Množstvo odrezaných nosov prevyšovalo všetko, čo som dotiaľ videl. Áno, títo ľudia všetko postavili na poslednú kartu, a krem toho ich nikdy neučili pekným manírам. Niet milosrdenstva! S jednej i druhej strany nenávisť bola jednako veľká.

V svojom bojovnom záchvate ja zabudol som Milenu, Dimitra, Laku... natoľko, že vytrhol som jednoho povstalca z rúk bašibozuka, ktorému rozrazil som hlavu revolverom. Divno mi prišlo, keď v osvobodenom poznal som môjho osobného nepriateľa.

— Ďakujem, riekol mi trhano Lako.

— Bol ranený, ale zato vrhol sa ako lev na Turkov. Len pozdejšie, keď zmizli poslední bašibozuci, prenasledovaní našimi, zradily ho sily.

Opreli ho o strom. Milena opatrne a umelo umývala mu tvár sviežou vodou z rieky Moravy.

Skoro prišiel k povedomiu.

Dal mi znak, aby som pristúpil, a zadržal svoju snúbenicu pri sebe. V tom ostatní oddialili sa; bolo mnoho ranených, potrebných pomoci.

Lako zdvihol sa. Tvár mu okamžite zbĺkla, ako zora, potom strašne zbľadla. Chytil ma i Milenu za ruky.

— Vy zachránili ste mi život, riekol s namáhaním. — Ak vás ona ľúbi, vezmite si ju!

Ale Milena prudkým pohybom vytrhla svoju ruku. Celá vypriamila sa pod vlivom zachvátivšieho ju hnevu, pery sa jej triasly, bola veľmi krásna.

— Nikdy! zvolala. Ty dal si mi slovo a ja tebe... Opováž sa povedať, že ho zrušíš.

— Moja drahá, milovaná!

Mne nepozostávalo inšie, ako vzdialiť sa.

Ale nechcel som odísť, kým ešte raz nevidím Milenu. Našiel som ju pozdejšie na brehu toho samého potoka, kde brala vodu pre raneného. Bola sama a plakala.

— Ja odchodím, hovoril som, skloniac sa nad ňu.

Zdvihla na mňa svoje veľké oči, v ktorých ja hľadal som odblesk svojho šťastia. Ešte nikdy nebola taká krásna, taká smutná, taká rozhodná.

— Dobre urobíte, hovorila.

Podala mi ruku, a razom, neočakávane ťažko sa rozplakala.

— O, Milena, vy ma ľúbite, zvolal som, ako ztratený.

Podvihla sa a priamo hľadiac mi do tváre, hovorila:

— Áno, ja vás ľúbim... Márne skrývať, keď vy to viete. Ale ešte väčšmi ľúbim svoj rod, svoj malý, uhnetený rod, v srdci ktorého horí oheň, dostatočný objať celý svet... Môj snúbenec mi zosobňuje národ, je syn jeho a jeho obranca. Prednejší mi je Lako, lebo on je Slovan.

— Ale ničíte si srdce, Milena. Vy budete trpieť!...

Ona hrdo sa usmiala.

— Nie, veď som ja tiež Slovanka.

Naklonil som sa k jej ruke, ktorú však nesmel som bozkať, lebo pocítil som zvláštnu úctu k tejto deve. Pery moje len zľahka dotkly sa na pleci jej šiat, čo u nich dopúšťala obyčaj.

— Odpustite, Milena!

Ale razom ona sklonila sa mne na prsia.

— Utečme, šeptal som jej do ucha. My ľúbime sa... Všetko ostatné nič neznamená. Ja odvediem ťa do mojej otčiny; budeš milovaná ako kráľovna...

Prudko vytrhla sa z môjho objatia.

— Ostaňte s Bohom! povedala s plačom.

Posunkom, ktorý zdal sa mi byť tragickým, ukázala mi na šiator, kde ležal Lako.

— Ak on bude žiť, ja budem jeho vernou ženou... Ak umre, jeho vdovou.

Viac nevidel som Milenu... No viem, že Lako neumrel.

Či sú šťastliví? Áno, odpovedá mi moje srdce, preto že sú Slovania. Tento národ čerpá zo svojich životných síl spasiteľnú vieru a osvežujúcu poesiu.

V ďalekej minulosti Milena pre mňa splýva sa so svojou slovanskou rodinou. Znajúc, že táto je na ceste k sláve, prvej ja ochotne odpúšťam moje bývalé bôle.

Študovanie slovenčiny.

Svitá, chvala Pánu Bohu, svitá!

Už od dlhšieho času badať, že sa začíname prísnejšie zaoberať pozorovaním svojho vlastného slovenského bytu a skúmaním našej slovenskej reči. Už i prv sme sa tým zavše zaoberávali, ale činnosť naša obmedzovala sa zväčša na pretriasanie rečových zvláštností alebo pamiatok v súkromných kruhoch. Avšak „verba volant, scripta manent“ (= slová ulietajú, písmo zostáva), hovorí latinské porekadlo a dľa jeho znenia i uletely všetky takéto ústne priateľské rozpravy do zabudnutia; z nich nevezme úžitku ani prítomnosť, ani budúcnosť. Teraz konečne začíname svoje pozorovanie i písmom zaznačovať a pomocou tlače rozširovať svoje výskumy v širších kruhoch a zachraňovať ich i pre budúcnosť. A — čo obzvlášte mňa

nevýslovne teší — počet sberateľov a sberateliek vzácneho tohoto materiálu množí sa ustavične; ku spoločnej práci spiechajú i posiaľ nečinné ruky a priberajú sa k nej i takí, ktorých učenosť neoddelila od slovenskej pôdy tak veľmi, ako tých, ktorí sa v školách štúdovaním rozličných rečí zabývali a tým samým stali sa i menej schopnými ku tak základnému pochopeniu a líčeniu slovenskej svojskosti. Mnohí síce sa ešte i teraz domnievajú, že vzdor najlepšej vôli nie sú v stave niečím prispeť ku spoločnému dielu a len z prílišnej skromnosti netrúfajú si sdeliť verejnosti, čo sami pozorujú, alebo spozorovali. No mýlia sa veľmi a môžu mi veriť, že jedenkaždý zjav a jednakaždá strana nášho národného bytu je dôležitým a zaujímavou a že každý koná dobrú službu, prispievajúc čím-tým ku náležitému objasneniu, znázorneniu a pochopeniu našej minulosti i prítomnosti.

Že môže každý Slovák a každá Slovenka, keď len chce, pomáhať snášať materiál ku budúcej stavbe kultúrneho pomníka slovenského, ba prípadne i k nakresleniu verného obrazu našej národnej minulosti, o tom nech svedčia nasledujúce tri listy.

I.

Liptovský Sv. Mikuláš, 1. okt. 1893.

Len nedávno čítala som v Pohľadoch článok „Ešte niečo o baníctve“, a tu na strane 486—7 i o slove *mosúr*, po ktorom by sa malo pátrať, na ktorých stranách Slovenska je toto slovo vôbec známe. Toto vyzvanie posmeľuje ma k týmto riadkom, ktorými chcem sdeliť, že veru slovo *mosúr* je u nás v Liptove nielen známe, ale i bežné. U nás je napríklad celkom obyčajným výrazom: tak vyzerá, ako mosúr“, „odutý ako mosúr“, „aký je smosúravený“. Takto pripodobňujú k mosúru človeka odutého, to jest neprívetivého, omrzlého, nechutného, omosúraveného. Teda čože je vlastne ten mosúr, ku ktorému toľko prirovnaní? Povolanejší by mali tomu na stopu prísť, ja sa tiež o to postarám. Chodieva každú zimu jedna ženička z Bodíc, rýdzej to slovenskej dediny, so šípkovým lekvárom, ktorý u nás vedia ženičky znamenite pripraviť, a tá, rozprávajúc mi celý svoj spôsob varenia, podotkla, že je najlepšie vtedy šípky oberať, keď sú už cele „*zmosúravenie*“, dobre mrazom doštípané, stiahnuté, umrštené. Na každý prípad, ak len príde tejto zimy, budem pátrať u nej ďalej po slove tom, Vám tak zaujímavom.

Túto maličkosť sdeliť držala som za milú povinnosť. Keby ona bola nejakým tým zrniečkom! Koľko u nás takéhoto poľa úhorom ležiaceho a tých pokladov zakopaných, čo na svoj „čarovný prút“ čakajú. Bár by sa tento čím skôr zjavil v jasných umoch a ochotných dušiach slovenských!

Klema Ruppeldt.

II.

Lipt. Sv. Mikuláš, 8. okt. 1893.

... Na Váš list dovoľujem si ešte toto v krátkosti poznamenať. Asi pred dvoma rokmi doniesly Pohľady článok „Tkáčstvo“, v kto-

rom bolo i vyzvanie, aby i iní z iných krajov a vidiekov sbierali a opísali menovite v tkáčstve užívané názvy. Po tak zovrubnom a dôkladnom spise, aký podáva spomenutý článok, sa pravda nik viac neohlásil. No pre rôznosť reči, potažne pre poznanie a porovnanie názvov v iných vidiekoch, čo za veľmi potrebné držím, ja, majúc práve príležitosť v našej rýdzej dedinke Ilanove, povyspytovala som sa u takrečeno najlepšej tkáčky-gazdinej, ktorá práve i súkno tkala, o názvy i stručný priebeh práce, chcejúc to, ako hovorím, len pre porovnanie poslať do Pohľadov. Tu v meste, kde priadky-tkáčky-gazdiné už cele vymierajú, tiež som ešte našla starenu priadku-tkáčku vraj výtečnú, od ktorej som tiež posbierala, čo a ako som mohla. Dovoľujem si to poslať Vám k akému-takému upotrebeniu. Priložte zrniečko k väčšej hŕbke. Tak mali by sme všade sbierať tie na pohľad drobné kamienky ku stavbe našej národnej veľkolepej, až by nás poznal svet. Ale čo, keď sa ani sami nepoznáme. A veru má mnoho, mnoho poučného tá naša milá, vzácna, bohatá, no tak veľmi uhanená, potlačená, s patričných i nepatričných miest zaznaná a nepoznaná reč slovenská.

Výsledky mojich výskumov o tkáčstve sú tieto:

Ľan a konope sa trhá, *rafá*, močí, *roztáča*, suší: potom sa *buchká*, trepe, seká, vytiera, češe, nadieva, pradie. K tomu sú potrebné prístroje: *buchanka*, sekačka, *rafalo*, štet, koník, *sedalnica*, stupy, válov (kde sa lomí), trlica, trepačka (trojna). Tak srobený ľan, konope, zrebe sa nadieva na kúdeľ, praslicu, jejžto čiastky sú: *ťapka*, *kres*, *čapík*, kúžeľ, trak. Potom sa pradie, to jest: vlákno sa potahuje, niť *šúľa*, sliní, zvŕta vreteno a naň obvíja. Vreteno má na spodku pripravený *obrtlík*, *vŕtku*. Poznamenať hodno, že vo Spiši vretená majú bez obrtlíkov a vŕtok a tak pradú, tedy rôznosť, čo všetko by bolo treba sosbierať. Na vretene navité niti je už pradza, ktorú s vretien svíjajú na motovilo a svitá volá sa pradenom. Toto zhotovuje sa tak, že sa každých 50 nití zauzlí, čo je pasmo, *povesmo*, 5 povesiem je *laket*, 10 laktov polovička a 20 laktov pradeno.

Pradená sa vyvárajú, zvárajú a z nich ide pradza na *kozu* = *brkalá* = *terefere* = svíjačky, snuvalá, *činy*, potom na špule, *riadky*, čo sa pradza drží (tu špuliar, piestik). Z činov na návoj sťa osnova druhá časť pradze príde čo útok svíjaná kolovratkom (ktorá toto ešte má), ináč s motovila, *tereferkou* snuvaná na *brkalce*, cievočky, špulky. Keď je návoj navitý a „nasnuvaný“ na krosná, tká sa. Krosná pozostávajú z týchto čiastok: dva stavy, podnože, návoj, na tomto dve hlavy, palička, *prosesť* (kade sa tkanivo otáča, to sa tam tiež prosesť volá), člnok, v ňom drevce a na tom cievka, bilá, brdo, *obrtačky*, nitelnice, ciepky do pradze, ciepok do návoja, kolok na pripúšťanie, návoj na zadku s paličkou, *prejmy*, kliny do prejmov, hruška, závažie = vážka, trámy, rázpinky na prosesť, mazivo = šlichta, kvačka na ciepkach zavesená. Pradza, keď sa pripúšťa, natiera = odmazúva sa do niteľníc od návoja.

Staré krosná, ako tieto opísané, sú vraj už vyše storočné u Niž-

ných Koniarov v Ilanove a sú ešte spolu so sedadlom zhotovené. Toto sedadlo sa ináč *sedačka* menuje.

Nuž či by ste nenašli i v tomto niečo à la mosúr neznámeho, ačpráve viem, že máte dosť *omosúrených* šípok tiež i u ludí.

Dá sa upotrebiť? Nepísala som darmo?

Klema Ruppeldt.

III.

Velmei rád zvelkou ochotnostov bisom viskumal starobile veci. O čipkach mi nikdo nemóže z istotóu povjedat že ako sa počali ako do senohradzi prišli a ako je tomu davno ešte vpočjatku tomto 19tom stoleti na čepce nepotrebovali čipke lebo boli roškaste Len 80at 90at rokov počali nosit remeselníčky kovačke mlinarke a potom aj sedliačke, na košeliach a na plachtach tam uš aj v predešlom 100 leti čipke sa potrebovali ale to tak vizera ako by boli len učenskye ako by sato bolo okolo 140cat rokov počalo višivania ale volačo driov vzalo počjatok ale preca sa to dozaista presvečiti nemožem...

O počiatku obci Senohrade sa rospravke od starcou že počali bidloviska stavăti naprepoštovici a ket vraj jim kohuti tam spievat nekseli, potom za čali obec v nakle ale ket tam psi štekat neštekali, potom sa preniesli ta kdeje aj teras dedina.

Dedina dolni koniec naproti fare horni rat kde stoji, tam že boli panske staviska magacini naseno tak že Ešte pred 50at rokami aj mojí v našom dvore vykopavali z dubovích stlpov hrubje pne tak že od toho velkeho skladu sena aj to mäno dostala obec *Senohrad*

natich fundošách nazahumní bola pracharen tak sa aj podnes napracharni mänuje,

tam je aj studna pramenita ktera sa aj teras obci dobre odsluhuje dostala mäno od dreva tam vela bivaleho pri pracharni v stjenkách *„zastjenkami“*.

potkostolom bival pivar dreveni,

na vrchu kuchiny medzi kostolom a majerom sa fundamenti z domu o kterom sa hovori že bol klaštor tam je aj studna zametana s ktorej sa aj teras voda prejšti, otomto mi vedel rozpravati pán Otto pokorni kteri je v Antole horar. Že aku si knihu u nebohiho Siladiho videl a či aj snej čital o počiatku senohrade a o spomenutich vecách

pod kostolom v brale djera sa otvorila pred 54ma rokami sama od seba akoby bola schvalne zamurovana hovori sa o nej šakovo že je to len cuk vrchom z akej si pivnice okterej sa ten čas nevedelo ked cestu robili popred tu djeru lebo cesta na sucham bola po zafaru ulicou a tade kde bívaju teras cigani tam sa stare cestiska

dali sa už vjac razi do preskumania tej djeri ale len tak rečeno taky lachky ludja kteri začali a hnet nahali pracu len to hovoria že po 3ri laktrovej dlšky djere že je djera do hlbokosti atam že je veliky priestor kterimu konca kraja že dočjahnut

nemohli, nad brehom timto aj predkovja aj terajší obivatelia že vjac razi aki si ohen videli, nuž že čije tak nevjem Buh vje čije ten čas nedoplneny ešte v kterom by sa skryša otvorit mohla

O kislej vode v chotare že bola či stari či mladi každi hovori ale tam kde sa onej hovorilo a istilo že kde ma bit tam je šimakou las par krokou od jeho izbi je už aj ta studna vikopana je znamenita voda ale kislinu nema žjadnu ale sa Este asi 3ri močariska o kterich je škriepka jeden hovori tam druhi tam nuž ale sa raz presvečit musime ked nam Pan Buh da dožit príhodniho času k tomu lebo sa to takje močariska skterich zaiste vodu nikdo nekostuva, aj kde sa potok slatinka začina je studna s bjelov vodov a chud ma običajnu

Stružny potok to možne že spravedlive to mäno ma od toho že tam bivali pekne ribi tam už teraz nieto žiadon potok ani vodi len v par studniach ktorje tamejši obivatel Valent Štefan vikopal, poskonča tej udolky sa 2ve plesa nie velke ale tam tak pekne velke ribi sa nachodja že sa v chotare aj vovätčich vodach jim podobne nenajdu

V horach od turopolskyho a leštjanskeho chotara sa volá *Durovo Uhlisko* tam že palili dvaja bratja uhlia (kovači,) tam že vichodil aky si drak ty vikopali šopu a povrchu zahadzali chrastim tak že ta potvora tam vpadla aju tam zamordovali za odmenu majetok, Balažiho na Modrom kämeni dostali, s tich bratov jeden bol Duro atak že sa zato ten ďach Durovim uhliskom manuje

Istej ďach od Leštjanskyho chotara že nemohli žjadom rosút vinjesti pokjal je spravedlivi chotar tedi museli dvaja jedem Leštan a jeden senohradžan bojovat spolu Senohradžam zabil loštana pritej probe tam natom meste urobili chotar, od toho času sa ten ďach vihranvo mänuje

Sa viac vrchov pomänovej od bivalich hvor kdeakvo drevo riastlo, asice *Jasenov Vrch Ulipi U klena Brezinka prijavore pri hrabe pod Cerej Haj Huština Rúbania Sekanina nadrieni u čjerneho dreva*, mäna od bivalich laznikou *Mikulašov las Kozov las Bartošov las stari las mišova dolinka rimajov vršok Vidov Vršok* a. t. d. od položenia *močar bahništia vjazovčia nablate kamenica šaštim Suchi potok Litavica Vrbovak*

Ešte mnohe mäna v chotare sa nachadzajú okterich nevjem od čoho dostali vlasne mäna,

Volačo Ešte spanom Kaplanom možne že pozbjerame ktere veci som ja zapomnel alebo som sa nane ešte neviptal

Pozdravujem srdečne, Pánu Bohu poručajúc Zustavam k službam ochotný poniženy sluha

V Senohrade 1893 12/II *Popaleny Štefan*

Odovzdávajúc tieto listy širšiemu obecenstvu, nemôžem sa zdržať, aby som ich pôvodcom nevyslovil srdečnú a úprimnú vďaku za ich ochotu.

Viem dobre, že človeka iba za zábavou túžiaceho ani najmenej nebudú zaujímať tieto listy, veď ony nie sú smysly dráždia-

cimi románmi alebo zvedavosť v napnutí udržiavajúcimi rozprávkami, ale pre človeka zaoberajúceho sa seriósnou prácou a snažiaceho sa pochopiť slovenský ľud, ako náleží, sú tieže listy istotne cenným a zaujímavým príspevkom ku slovenskej vede. Nie zrniečko, ale celá sbieročka vzácneho stavebného materiálu pre slovenského lexikografa, jazykozpytca, topografa a kultúrneho historika je v nich uložená, z ktorej bude teraz už môcť každý čerpať, čo je potrebným pre jeho odborné práce.

Už v prvom liste sú príklady, objasňujúce smysel slova *mosúr* cennou pomôckou ku vypátraniu pôvodu a objasneniu tohoto záhadného slova, a takouto cestou by sa nám snáď podarilo konečne i určiť, či je tože slovo kvietkom z cudzej reči a či predsa slovenským, svojerodým. A koľkože má nie menej záhadných slov naša slovenská reč? Koľké tu pole úhorom ležiace?

Druhý list, podávajúci výsledky pilnej sberateľkyne, má nielen značný počet takých slov, ktoré by si darmo hľadal v slovníkoch slovenských a slovanských, ale i celý rad tkáčskych, technických výrazov mne posiaľ neznámych (sú tlačené ležiacim písmom) a medzi týmito ich je viac práve tak, ako mosúr, záhadných. Ku týmto poslednejším patria *rafalo*, *rafať*, *kres*, *obrtlík*, *terefere*, *prosesť*, *prejma*. Nie sú to všetko slová s tak temným smyslom, ako napríklad Zvolen, Orava, nakle, Sitno, Urpín a podobné? I *brkalo* a *brkalce* by snáď dakto ku predošlým pripočítal, avšak bulharské slovo *vrkalo*, označujúce to isté, čo slovenské slovo *koleso* (toto je Bulharom v Macedonii nie známe), vypomáha nám z nesnádze a jeho pomocou vidíme, že tkáčstvo a menovite jeho liptovské technické výrazy zachovalo od konečného vyhynutia u nás také slovanské slovo, ktoré ináče zo slovenskej reči už celkom vymizlo.

Do obšírnejšieho uvažovania jednotlivých slov púšťať sa teraz nechcem, no myslím, že i tie slabé náčrtky, ktoré som urobil o oboch listoch, odpovedajú na otázky, završujúce list druhý, že sa to veru všetko dá veľmi dobre upotrebiť a pani pisateľka týchže listov že ich istotne darmo nepísala, ale nimi slovenskej vede dobrú a platnú službu preukázala.

Tretí list konečne sdeľujem doslovne a až na písmenu tak, ako ho napísal senohradský roľník, Štefan Popálený [1]), a robím to preto, aby sme mali pre budúcnosť i tlačom zachovanú pamiatku a vzor, ako myslievali a ako písavali slovenskí roľníci v našej dobe.

List sám vypočituje značný počet topografických názvov a rozpráva okrem toho i povesti a náhľady obecného ľudu o povstaní Senohradu a o prírodných a iných vlastnostiach a zvláštnostiach senohradskej obce a jej chotára.

Hľa, príklady! Hodné, aby ich čím viac dcér a synov slovenských nasledovalo.

Sl. Redakcia Slov. Pohľadov istotne popraje miesta každému, komu sa nebude ťažiť snášať materiál pre slovenskú vedu.

Pavel Križko.

[1]) Originál nachodí sa u p. Andreja Kmeta, prenčovského farára, lebo ten list bol jemu písaný.

Na Herodovom hode.

Od *Martina Sládkovičovho.*

(Dokončenie.)

Hej, tamhor medzitým za stolom prehojným,
pod tiažou lahôdok až stenajúcim bôľno,
v tereme preskvostnom (kadidlá opojným
dýchajú dychom) kvet národa dlie spolno
na kreslách vábivých pri hode preskvelom —
Kment, šarlát jagotá sa v blesku veselom,
čuť hudbu, cvengot čiaš, i spev i vravot čujný,
čuť roztopašný smiech, i výskot rujný-bujný...

A brokátová v tom v ráz zšušti opona
a Herodiáda sa kvapno v sieni zjaví —
jej úbor čiry skvost — zvznel jasot, poklona.
Hneď pošla k Herodu, prisadla, čos' s ním vraví
čajs' tajno. Prekvapeno zre ju Antipas,
podumal — v zraku jas — zas duma — zase jas
a v posled prikývnul. Tá hbito vzdialila sa,
kýs' dämonický úsmev na jej tvári jasá...

Čuť hudbu, cvengot čiaš, i spev, i vravot zas,
čuť roztopašný smiech, i výskot rujný-bujný...
V ráz krokom ľahučkým, obliata kúzlom krás,
v sieň vskokla Salome... Čuť vôkol sotva čujný
zchvev prekvapenia, veď, ach, číra nevina,
veď decko ešte čajs', len púčok-kvetina,
no púčok krásny, kyprý — čaká, aby dozrel —
či možná vec? veď mnohý chlipno na ňu pozrel...

V jej oku veľkom, čiernom, snivom, prekrásnom
zreť zprvu milý rozpak, studu, stesku pablesk,
no mizne — zmiznul v smeve prejasnom,
kol ústok zjasal zúbkov beloskvúcich záblesk.
Šat staby z ružohmly jej štíhly hali stan
a ruža nachová — snáď zo Sáronských strán —
plá hruďou mladistvou, na jejžto jarnú krásu
sa spúšťa vlnisto noc hodvábneho vlasu.

Čo ona hľadá tu? Čo ona hľadá tu,
v tej tlupe zhýralcov? Kde oko matky strážne?
Ach, matka — hyena, veď v ruke opratu
má ona: navliekla to ona krvobažne,
i tuší výsledok: zdar špatných úkladov —
Zná slabosť Heroda: rab chúťok, nápadov
rímskeho dvoru: svodné tance ženštín ľúbi — —:
»Zatanči Salome: on Jána zhubí, zhubí...«

— tak mnela — splesala, veď vhodný prišiel deň —
»tu pomsty čas, ó, nepáľ zánet túžby vrelý,
nenávistného žitia zhasne pochodeň.« —
Tej tanec začal sa. Jak hybký, švižný, smelý —
čuť cveng v to zvončekov — ó, prelesť! mladý úd
čajs' netkne podlahy... Lež kdeže mrav, kde stud?
Veď predsa: tuto — teraz — ona — takto — veru,
hejveru neslušno... Duch matky jal snáď dcéru?...

I tančí Salome. Zrak hosti vysadlý
a lačný vnoril sa v jej ľahké, pružné skoky.
V tých zrakoch hnusoba sa srdca zrkadlí, —
i v tvári Heroda pôžitok prevysoký,
až hltá zrakom zručné tanca výkony, —
a zpoza brokátovej tajmo opony
sa Herodiáda na tanec dcéry díva, —
v jej zraku triumf kýs' sa dämonický skrýva...

Skončila. V tvári vznet, dme búrno jej sa hruď,
kol jasot ohromný — (Cez prieves brokátový
sťa v jasot ozvena) — »Poď k otcu oddýchnuť,
poď, dieťa — Herod tak — poď, púček ľaliový,
ach, krásne, nevidel ni cisár Ríma sám —
Čo žiadaš v odmenu? šperk jaký? drahokam?
zlatohlav? Čokoľvek — bárs cárstva polu — i to
dám — svedok Jehova!« — Tá odbehla hneď hbito. —

Čuť spev i cvengot čiaš, i hudby hlučný vzmach,
čuť roztopašný smiech, i výskot kolotavý...
A dolu medzitým Ján stoná v okovách. —
No kdeže Salome? Tá práve k matke vraví:
»Ach, matko, otec rád, vraj krásne, krásne znám —
čo chceš vraj v odmenu? šperk jaký? drahokam?
zlatohlav? čokoľvek, bárs cárstva polu — i to
dám — svedok Jehova! — Ó, poraď, poraď mi to!« —

»Ó, verná, poslušná ty dcérka (V čielko jej
v tom vtiskla bozk) — že šperky, rúcha, drahokamy?
Tých dosť máš, i dám ja — Pol cárstva? inu, hej,
by bolo — Ale nie, tiež nepozdáva sa mi —
Dač zvláštne, nevídané«... Šeptá čosi v sluch...
No v sieni prehlučný vždy viac sa vzmáha ruch:
čuť hudbu, cvengot čiaš, i spev i vravot čujný,
čuť roztopašný smiech, i výskot rujný-bujný.

V ráz krokom ľahučkým, obliata kúzlom krás,
v sieň vskokla Salome. Hluk stíchnul, všetky zraky
na nej sťa žihadlá, a napnutosti jas
na tvárach, zvedavosť: kia žiadosť, popros jaký?

S poklonou nežnou tá stojí pred Herodom
i vraví: »Otče, ó, ak milosť našla som
pred tebou, nuže splň svoj slávny prísľub zcela:
na mise daj mi hlavu Jána Krstiteľa...

Kol pohyb strnutia. Čo? snáď sa vrátily
dni Achaba a Jezabel?... I zbľadol
sám Herod prestrašno, pre popros nemilý
sa skormútiv, ním mítor planých citov zvládol.
No slovo kráľa, sľub — jak? zrušiť, odvolať?
veď predsa — nemožno... hľa, vôkol krajny znať...
Ó, krutý duše boj! jak neukrotno víri!
Vše bľadne Herodes, vše hlboko sa pýri...

Jak? muža-proroka? bez viny? — kýsi hlas
v ňom volá — kdeže Bôh? ó, beda, beda, beda!
Ó, Herodiádo, tvoj pokyn, — ký ťa ďas —!...
Had krutý svedomia, ó, jako páli, zjedá —
No boj je skončený... Ó, plesaj, ženo zlá,
tu tvoje víťazstvo, spln žhavých túžob — hľa,
kat — drabant k clivej skrýši Jána už sa bere —
Krok temný v podzemí, — zvrzgaly ťažké dvere. —

Už nečuť cvengot čiaš, ni hudby hlučný vzmach,
ni roztopašný smiech, ni výskot kolotavý...

*

A dolu medzitým Ján stoná v okovách,
no žalmom tíši strasť, i Hospodina slávi.
On k Bohu vznáša sa na krýdlach zbožnosti
a vrúcne vyznáva, že ten na výsosti
je jeho pevný hrad, je útočište jeho,
kde neprihodí sa mu pranič škodlivého.

Ba zhlaholí vraj hymn a cestou spravenou
kráľ slávy prijde a s ním plnosť spásy,
svet šíry radostnou sa zchveje ozvenou,
veď túžob horúcich spln prinesú mu časy
Čo národy sa búria, prečo smýšľajú
vec najvýš daromnú v premárnom hurhaju?
On ide — tu už k spáse ľudstva upadlého,
a blahoslavení sú dúfajúci v neho. —

Tak spieval Ján. Až strnul, váhal chvíľu kat,
no rozkaz — rozkaz... Ján vplynul v Boha celý
a temer nezbadal... Bezslovný, strmý vzhľad
kat oprel naňho... Blysnul meč... Ktom Jána zchvely
sťa slová: »Pomiluj, ó, Bože!« — Stalo sa —
a duša zbožná vzlietla vozvýš v nebesá...

No tamhor nečuť viac už cveng, ni výskot rujný,
ni roztopašný smiech, ni hudbu, spev ni bujný.

Sťa plachý holúbok povoľa brnkla v noc —
Na tvárach duma clivá, trápna, rozorvaná, —
čo ešte chcú? ich drží kúzelná kás' moc. —
V tom stŕpli, užasli — —: na mise hlava Jána,
jak zbožná, milá tvár, v nej mier, sťaby vo snách —
Herodiáda plesá: slasť, ó, rozkoš, hach!
I schytí ihlicu, ňou pichá v mrtvé ústa — —
Vstal Herod bľadý, odšiel, — sieň už prázdna, pustá.

*

Pod pyšným Machárom spev tichý, tklivý čuť
— v to kvíľba srdečná —: »Ó, Bože Zebaote,
vidz, ide sluha tvoj: ó, pospeš privinúť,
daj slávu, pokoj mu po kríži, strasti, psote,
vstav v hlavu mučeníka slávy korunu
a blahom večným sýť ho svojho u trónu,
i zveleb, spas ho v sláve, v svetle neskonalom —
Kyrie elejson! Adonaj šalom, šalom!« —

To učenici vďační nesú Jána v hrob. —
Čul Herod — nezaspal, veď svedomie ho kúše,
had jedovatý, — počul, a od dávnych dôb
po prvé zaplakal zas rujno, z hlbín duše —
Snáď slza pokánia, snáď želie, ľutuje...
Či smyje s duše kal, či Bôh sa zmiluje?...
Spev v diaľke zatichnul. Kol tíš a pokoj králi,
a jasná zornička plá vo východnej diali...

Rôznymi cestami.

Poviedka. Od *Ľudmily Podjavorinskej.*

I.

„Aký je ten svet pekný," dumala Marka Brožkovie, stojac v preddomovej záhradke a sníve dívajúc sa do diaľky. „Kde len pozreš, všade samý kvet, ako by každá hrudka zeme bola sa rozvila, a spevu — sťa by z každej kvetinky vyletel bol škovránok. A predsa ešte žiada sa čosi: len zdvihnúť sa hore, hore, ako ten škovránok, a zaleteť ďaleko, ďaleko..."

Marka povzdychla si. Sama nezná, prečo jej je od istého času tak divne, tak smutno i veselo zároveň, keď rozhliadne sa po dolinke zanovenej, ozdobenej a osviežené prelesťou mladej Vesny. Nevie dosť vynadívať sa na to všetko, a predsa nedostačuje jej tá

krása prírody a žiada sa čosi, čo dojímalo by ešte mocnejšie a dopĺňovalo zbožnú náladu, do ktorej v chvíľke takéhoto pozorovania upáda. A tu potom príjde jej závideť škovránkovi ľahké krýdelcia, ktoré unášajú ho za jeho túžbami, a tu potom zatrepotá jej srdce, ako by ho chcelo nasledovať a zaletieť hore, hore nad oblaky — — alebo aspoň hen za prešporské vŕšky. Nuž nie je div: už toto tretia jar, čo povinnosť odvolala z tohto kraja Štefka Halúzku a privrela ho do prešporskej kasárne — a jaseň ešte tak ďaleko!...

Len pred nedávnom príroda počala rozvíjať svoje jarné vnady. Na vysokých vrchoch hen na severnej strane ešte belejú sa fľaky snahu, ale dolinka už zelená, sťa poliata smaragdovou tekutinou. Nižšie vŕšky už tiež rozzelenaly sa; ba ovocné stromy sú už v plnom kvete, tak že celá dedinka zmizla v tej bielej kráse. Iba štíhlá veža čneje ponad koruny líp, čo obstupujú potokovský kostolík. Tie ešte len chystajú sa rozviť — ale o pár dní už tiež zaodejú sa v nádherné zelené rúcho. Na juh dolinka šíri sa a otvára utešený pohlad na Považie, nímž blyští sa striebristá stuha rieky. Na úzadí modrastého pohoria vidno srúcaniny hradu, svojím vážnym pošmurným zjavom veľa prispievajúceho k romantike okolia. Krásny je ten považský kraj, veľmi krásny! Snáď od toho tiež, že obývaný je sviežim, zdravým ľudom, že odráža sa v ňom ozvena sladkých, drahých zvukov slovenčiny. I slniečko ako by rado predlievalo tu: Veľká noc sotva za dvermi a ono už hreje až milo, ako by po zimnom odpočinku nevedelo vynadívať sa s bezoblačného azúrového neba. Denná jeho púť je už-už skončená — na západe už zardel sa nebosklon do ružova — a ono ešte váha, poslednými lúčami pozlacujúc vyvýšeninu, až na ktorú sa dedinka rozprestiera. Sú to všetko drobné biele domce, v ovocných sadoch ako roztratené. V ich strede vypína sa jeden veľký so šindľovou strechou a rozsiahlym dvorom. Staval ho síce ešte otec terajšieho majiteľa Martina Halúzku, ale strecha na ňom zánovná a celý vystrojený nanovo. I záhradka, v nejž zastala neter Halúzkova, Marka Brožkovie, obitá je novými latkami. Divne pozerali všetci Potokovčania, keď vlani Halúzka shodiť dal ešte dosť dobrý slamený pokrov a dal spraviť strechu šindľovú; i celý dom zreparoval dokonale. Bola to už jeho vlastnosť, že nerád trpel niečo, čo nebolo dľa jeho vkusu alebo nezodpovedalo určeniu, a keď chytil sa do práce, nuž vykonal ju už poriadne. Ľudia mienili, že s opravou domu dočkať mohol aspoň do toho času, kým jeho synovec Štefko, uňho vychovaný, vráti sa od vojska; ale on práve sponáhľal sa, kým tento nebol doma. Nech vidí, ako má sa prichytiť i sám k práci — a nech všetko v poriadku dostane sa mu pod ruku. Halúzka i tak na jeho pomoc v hospodárstve nikdy veľmi sa nespoliehal: Štefko, vyučený kolárstvu, v posledné dva roky, čo bol doma, viacej pracoval v svojej dielni a len v najsúrnejších prácach pomáhal na poli. Halúzka, napriek svojim päťapäťdesiatim rokom, bol ešte dosť silný a svieži zastať si všetko sám a od jakživa nespoliehal sa na Štefkovu pomoc. Kým iní gazdovia svojich sotva šľabikáru odrastlých synkov prijriahajú do ťažkej poľnej práce, on svojho synovca zaviedol k miest-

nemu kolárovi na vyučenie. Keď vyučil sa, zase dal ho pracovať do blízkeho mesta, aby vycvičil sa i ináče a vyzeral ako na majstra patrí. On trápil sa s paholkom a nájomníkmi (ako starý mládenec nemal vlastnej pomoci), ale Štefko prišiel si domov ako pán. Potokovčania krútili nad tým hlavami — a Halúzka usmieval sa. „Hja! musíme hľadeť, aby sme i my mali svojich majstrov," riekol súsedom, keď vytýkali mu, že nehľadel dožiť sa pomoci na „synovi". „A naposledy nezaškodí, keď vie i ináče vydobývať si vezdajší chlebík. Aké sú teraz časy, tú hrudu dnes máš, zajtra nemáš. Tu strežie na teba žid-pálenčiar, tamto žid-úžerník — ani nenazdáš sa, ktorému môžeš padnúť do pazúrov. Ak vieš remeslo a nespustil si sa ešte Boha a cesty statočnosti, vysúkaš rukávy a staneš do svojej práce. Remeslo ti nikto nevezme. Čo raz naučíš sa, akobys' mal poklad, ktorý vždy má svoju cenu. Len nech ti od lenivosti nezhrdzavie..." Súsedia prisviedčali, prisviedčali — ale rozišli sa s pevnou mienkou, že Martin Halúzka je divný človek.

A milí súsedia mali i viacej dôkazov jeho „podivínstva".

Ešte bol Štefko iba deväťročný, keď zrazu Halúzka vzal na seba nové bremä: prijal do domu, ako za svoju, päťročnú Marku Brožkovie. A nielen ju, ale i jej matku. Pravda, táto bola jeho vlastnou sestrou, ale predsa Potokovčania nevedeli dosť prenadivit sa nad týmto činom. Veď nebolo o nej ani chýru temer pätnásť rokov —: bola sa vydala proti vôli rodičov i celej rodiny, a hneď po sobáši — obávajúc sa prenasledovania spoluobyvateľov za to, že „prehodila vieru" — odišla i s mužom kdesi na Dolnú zem. Pred sobášom otec vyplatil jej z majetku peknú summu, s doložením, aby sa mu viacej nikdy na oči neukazovala — a ani nebolo o nej počuť. Až tu zrazu prišla i s deckom, ale zostarnutá, vymučená, chorá — len umrieť a umrieť. A Halúzka nie aby sa bol k nej zachoval ako zasluhovala, on ešte prijal ju, a prijal i jej dieťa. Vtedy bol ešte dosť statným mládencom, a keby bol mal vôľu, mohol dostať ženu, akú by bol chcel; ale on radšej trápil sa sám a pri pomoci iných ľudí, a delil chlieb svoj s deťmi svojich poblúdilých, brata a sestry. Majetok jeho, hodne stenčený výplatou brata a sestry, vtedy nevynášal veľa, ale potreboval ustavičné zdokonaľovanie, opravy, i v domácnosti mal hodne starostí. Viedla mu ju stará tetka, ale sám dohliadať musel i na varečku, i na Štefka. A tu vzal si nové starosti s Markou. Tejto matka chorela ustavične, a v domácnosti temer nič nebola platnou, nuž kým Marka nedorástla, znať bolo v dome nedostatok ženskej pozornosti. Kým bol Halúzka mladší, ľudia povrávali si ešte vždy o jeho ženbe, ale potom cele zatíchli. I na príčinu jeho mládenectva zabudli pomaly. Bolo síce všeobecne známo, že bol už ako zasľúbený s dievčatom z rodiny, ale kým bol vojakom, predchytil mu ju jeho starší brat. Prijdúc domov, zastihol ju v dome ako nevestu. Bola sa vychovala v dome ako sirota, ale mala po rodičoch malý kapitálik, a preto bola by sa vydala i inde. No starý Halúzka, ktorého ľudia považovali za pobožnostkára a pritom skupáňa, nemohol vraj dopustiť, aby kým Martin je „na vojne", nevesta a či jej kapitálik uklzol

z domu: sobrali ich so starším Ondrejom. Martin i jako mladík bol tichej, dobráckej povahy, ale predsa nemohol ticho hľadeť na šťastie bratovo a nevernej milenice — — Ondrej musel vystúpiť z domu a započať hospodárenie na svoju ruku. Ale nemal v ňom šťastia; príliš oddajúc sa pálenke, umrel o krátky čas, strhnúc za sebou hodnú časť svojej výplaty. I žena nasledovala ho zanedlho. Mladý Štefko dostal sa Martinovi. Zčiastky vlastnej nezmestnosti pričitujúc smutný osud bratov, umienil si nahradiť chlapcovi rodičov, žiť iba jemu a kedysi urobiť ho svojím dedičom. No osud čiastočne zmenil jeho plány, keď prišla do domu sestra s dieťatom. Tá síce po práve už nemohla do majetku čiahať, ale on už vtedy rozhodnutý bol strany Markinej budúcnosti.

Od toho času v dome Halúzkovom tiekol život dosť ticho. Halúzka pracoval okolo hospodárstva, opravoval, lopotil sa — jeho sestra zase mala na starosti deti a dakedy pomáhala starej tetke v domácnosti. No sotva Marka povyrástla trochu, už ona ujala sa všetkej práce v dome a Brožková utiahla sa celkom. Bola vraj chorá, a že nikto nevídal ju v dome, povrávalo sa, že viacej duševne. — V posledné dva roky, kým odišiel za vojaka, Štefko pracoval ako miestny kolár, sám na svoju ruku. Riadny tok žitia nič nezmenilo, až jeho odchod do kasárne. V hospodárstve síce nie veľmi bolo badať jeho neprítomnosť; ale, ako sa povrávalo, tým viac pocítilo tú zmenu srdce Marienkino...

Nuž nie div, že ona zavše vybehne do záhradky a s túžbou zahľadí sa nad modravú reťaz hôr, ku ktorým vinie sa železničná trať. I teraz jej bielu sviežu tvár zatieňuje výraz túžobnej dumy. Keď tak stojí v tichom zabudnutí, v ružovom osvetlení zapadajúceho slnka, snive dívajúc sa do diaľky, jej postava zdá sa ešte plnšou, mocnejšou. Je sotva devätnásťročná, ale vážny výraz tváre a trochu ostrejšie nakreslená črta zádumčivosti pri jej súmerne krojených detsky sviežich ústach robí ju staršou. No, keď zrazu pozre hore, jej veľké čierne oči umierňa ten dojem prílišnej zralosti: sú krásne, hlboké a pritom štveračivé a plné vrelosti. Ujo Halúzka, ktorý samý prvý zaľúbil sa do nich, hovorí, že smejú sa i vtedy, keď nechcejú. Ale keď ona zasmeje sa veselým zvonným smiechom — a to stáva sa často — tu zalesknú sa tie oči tak zvláštne, že vtedy nik neznal by určiť ich farbu. —

Marka zadívala sa dolu na cestu. Ich dom stojí na vyvýšenine, cesta z neho vedie dolu vŕškom k dedinskému potoku. Tento plynie si prostried dediny, cele ľubovoľne, tu raziac si cestu na široko, tu vťahujúc sa úzko medzi brehy vŕbinou porastlé. Dolu naproti domu Halúzkovie na ľavom jeho brehu stojí mlyn. Tu narazený je medzi daštené steny, padá na mlynské koleso a tečie si zase neviazane ďalej. Vody je síce dakedy veľmi málo, ale mlynár je preto vždy dobrej mysle. Je tu iba na arende, nuž môže odísť, keď smluva vyjde — viazaný tu nie je na veky. No a toľko vždy vymele, že núdze nemá: je len sám, so starou matkou, nuž ešte i odloží niečo...

Práve vybehol z mlynice, zadíval sa hore k Halúzkovie domu

a zbadajúc Marku, berie sa rovno k nej. Je to ešte mladý, asi štyriadvadsaťročný šuhaj, trochu nízkej postavy, ale veľmi peknej, príjemnej tváre. Rusé malinké fúziky tratia sa v jeho vždy uzardelej tvári, že vyzerá až veľmi mladistve a dievčensky. Modré oči prezrádzajú dobrotu srdca a vždy veselú náladu. Zazrúc ho, Marka zľahka strhla sa — ale tvár zjasnila sa jej radostným úsmevom. Šuhaj pozdravil ju vesele a zastal zvonku pri záhradke. „Čo robíš, Marka?“ spýtal sa, začervenajúc sa ešte viac. Celý zaprášený je múkou, ale vrstva tohto púdru len slabo mierni rumenec na jeho tvári.

— A nič; tu, hľa, pozerám priesadu. Vzišla pekne, ale teraz kdesi tratí sa, že len kde-tu korienček, — odvetila vážne, ako sa patrí na gazdinu. Napriek tomu, že oči šuhajove upreno spočívajú na jej tvári, je úplne pokojná: ako by ani nevidela, ako výmluvne planú jej v ústrety.

— Aká vážna! posmieva sa on. — Radšej pozri, či máš dosť rozmarínu. Zajtra nedeľa, bude treba na „pero“ lebo na voňačku... Však pôjdeš na muziku?

— Nepôjdem ver' — čo by som tam robila? Mňa nič nevábi medzi vás...

— Hej, nevábi! vzdychol šuhaj žialne; viem, prečo ťa nevábi! Inokedy nehovorila si tak, a rada si bola, keď mohla si sa zabaviť medzi chasou. Vieš, pred troma rokmi — pokračoval, ponížiac hlas a oprúc sa rukama o plot, — ako vytancovala si sa neraz! Ale viem: vtedy tam bol Štefo — a ten je teraz ďaleko...

— Čo ma po ňom? zvolala prudko, začervenajúc sa, ale poznať, že príjemne jej je pohovoriť si o ňom. — Veru nemáš mi čo vytýkať. Mne je všetko jedno, či je tu alebo nie... zalhala s úsmevom, veľmi šelmovsky odvracajúc tvár od Paľka.

— Len bych ti neveril! doráža šuhaj zase, akosi viacej pre vlastnú istotu, než aby ju poškádlil. — Však vieme, že ste už akoby svoji... Nuž jakoby ináče! Halúzka veru nedovolí, aby jeho mozole prepadly na cudzieho. A ty si tiež taká! Ty myslíš, že už není nad Štefa — — že nikto by ťa nemal tak rád, ako on. I chudobný má srdce — ešte inakšie, ako bohatý. Hej, Marka! keby si vedela — — — ale načo hovoriť: ty i tak nechceš porozumieť... Neraz stojím v mlynici pri obloku, dívam sa na teba, ako stojíš tu a vyhliadaš na cestu. Viem, čo vyzeráš, i to viem, na koho myslíš si vtedy — a predsa nemôžem vytrhnúť ťa zo srdca...

Šuhaj vravel tieto slová veľmi vrele, akosi bojazlive pri tom pohliadajúc na devu, od nejž delila ho iba nízka latková ohrada. Na jej tvári bolo badať živú účasť, ale i akýsi veľmi šelmovský výraz, ktorý Paľka vždy privádza do rozpakov. Takmer každodenne, vo väčších-menších odchýlkach počuje takéto vyznanie z jeho úst a, jako zdá sa, ono lichotí jej a baví ju. Paľko je švarný šuhaj, má také pekné modré oči a pozerá nimi tak vrúcne — — veru, keby srdienko už nebolo spiate, sladko bolo by zadívať sa do nich a zacítiť tak, ako by si on želal...

Cele pohodlne oprela sa ďalej o plot a hľadí upreno naňho.

Delí ich iba nízky plot a šuhaj cele zblízka môže hľadeť do jej čiernych štveračivých očí — ale on sklopil zrak: veď pozerajú tak výsmešne!

— Nemáš srdca, Marka! veru nemáš srdca! vraví šuhaj žialne. — Keby si sa aspoň neusmievala — keby si sa aspoň *takto* nedívala na mňa! Ale nepovieš tak ani tak, len mučíš ma podaromne. Keď ja hovorím o tom, čo mi najviac na duši leží, ty odpovieš mi posmechom. Keby si už aspoň povedala, že ma nemôžeš vystáť...

— Prečo nie, Paľko, veď si ty dobrý človek, — vetila Marka a, nevdojak snáď, upustila svoju plnú, ale upracovanú rúčku na jeho stranu.

— Dobrý človek! odvráva netrpezlive, — hovoríš, čomu sama neveríš. Keby som ti bol dobrý, my už dávno boli by sme na čistom, už dávno bola by si mojou ženou — — Len raz keby si bola ku mne inakšia — veru neviem, čo by som dal za to! pokračuje, pochytiac jej ruku a veľmi silne tisne ju v svojej. Ona nebráni — len zase usmieva sa tak, že Paľkovi hlava zatočiť sa môže z toho úsmevu. Jej prstíky, plné, ale od práce červené, pália ho v dlani; sú horúce, horúce...

— Marka! keby si ma len raz pobozkala, Dunaj bych preskočil zato! vraví veľmi naivne, ale s horúcim citom. Ona zasmiala sa vesele a, vysvobodiac svoju ruku z jeho, odskočila na bok.

— Medzi nami iba plot, nie Dunaj! vraví posmešne, — viem, ani ten nepreskočíš.

— Preskočím — ak ma bozkáš.

— Bozkám — ak preskočíš.

Šuhaj sotva zadržiac sa jednou rukou, prešvihol sa ponad nízku ohradu. Marka zasmiala sa zvonivým smiechom, vyletela zo záhradky a vbehla do dvora.

Obyčajne takto asi končia sa ich rozhovory; všetky jeho vážne reči a prácne sostavené koncepty rozplynú sa v jej žartoch a on, chcej-nechcej, žartuje tiež. Marku baví to, že zná tak s ním zatočiť — ale dakedy ozve sa jej svedomie vyčítave. „Nemala by som taká byť, veru nie!“ myslí si i teraz; „ja ozaj len žartujem, a jeho to iste bolí... A ešte ma ľudia vezmú v reč, že som taká, taká...“ chcela povedať: koketná, ale neznala to slovo. „Ale veď ja sama nemôžem zato, že sa na každého usmievam — — bárs len jednoho mám rada...“

A bárs len jednoho má rada, nezdrží sa, aby nebežala k obloku, pozrieť za Paľkom. Prešla cez dvor na ľavú stranu do pitvora a rýchle otvorila izbené dvere. Tam už rozkladá sa večerný súmrak, ale ešte svetla dosť, aby videla cele jasne: pri obloku stojí štihlá vysoká postava mladíka; svetlo z obloka padá zrovna na jeho tvár, že jasne zrieť jeho dosť pravidelné črty tváre a nevelké počerné fúziky. Na gaštanových kučeravých vlasoch strojno sedí mu vojenská čiapka. Teraz obzrel sa k dverám, uzrel ju a — smeje sa, smeje...

— Štefko! vyrazila z hrdla, úžasom stiesneného, v tom okamihu.

— Veľmi krásne! veľmi krásne! vraví kývajúc hlavou a, neprestávajúc usmievať sa, berie sa k nej. Berie sa k nej a [illegible]áva

jej obe ruky. Marka takmer skamenela podivením a ľaknutím. Bože! on videl, že stála s iným! On videl, ako usmievala sa naňho, ako stískal jej ruku... Či nevidel snáď? Veď, hľa! nehnevá sa: z jeho veselej tváre čerpá nádej, že nespozoroval nič...

— Nuž, nečakali ste ma — však? vraví veľmi rozmarne. — Ako vidíš, Mariška, prišiel som nenadále. Pánov napadla dobrá vôľa: pustili ma prv o pár mesiacov. Nuž, aspoň nezmeškám...

Marka vydýchla si a spamätala sa trochu. Prvá radosť nad nenadálym shľadaním odobrala jej výmluvnosť a i obvyklú bystrozrakosť. V jeho zraku číta iba radosť — radosť, a nebadá ani ten štveračivý prízvuk, ktorý vložil do poslednej vety. Rada by prerieť niečo, ale môže len zasmiať sa radostným smiechom. Na šťastie vonku vrzla brána — hneď ozval sa piskľavý vrzgot orných koliesok. „Strýko ide, strýko!“ zvolala (ona tiež, ako Štefko, volala brata svojej matky strýkom), spešne vytrhla svoju ruku z rúk Štefkových a vybehla.

Akosi zvláštne sa usmievajúc, i Štefko pobral sa za ňou. Vyšiel do rozsiahleho dvora. Hneď na pravo pitvora zíva priestranná kôlňa, ďalej na tej strane je záhradka na zeleniny, miesto plota obohnaná nízkym, odo dvora miestami sosypaným múrom. Hneď pri nej studňa s vysokým srubom a pri nej válov napájať statok. Stajne sú na tej strane, čo bydlo, a podlhovastý štvorhran dvora zaviera stodola. Je veľká, opatrená vo dvoch stenách vrátami. Ňou možno prejsť na záhumnie, a tadiaľ poľnou cestou do poľa alebo s poľa s vozom. — Štefko nebol doma už vyše dvoch rokov, a teraz prichodí mu tento dom i dvor takým cudzím akýmsi, napriek tomu, že tu vyrástol, tu sa vychoval. Strýca vlastne považoval si ako otca a ctil si ho veľmi. Halúzka bol veľmi prísny človek, ale so svojimi chovanci zachádzal akosi po kamarátsky.

— Vitaj, synku! volá i teraz, prv než Štefko uspel pozdraviť sa. Odpriahá volky pri studni; pri nich v nastalom súmraku šereje sa biela šatočka Markina. Paholok Martin odvádza druhý pár volov tej istej srsti do stajne. Halúzka sám podáva ruku Štefkovi. — Vari si s buka spadol, že tak nenadále? No, chvalabohu! dobre si urobil, synku! Veď som ti hovoril — obrátil sa k Marke, čo tam odpínala ihlice z jarma — straka rapoce na komíne, dostaneme hosťa, — a ty nie a nie. Nechcela si veriť; že kto by vraj prišiel... a tu ho máš!

— Marka ma nečakala, vraví Štefko zase tým tónom, akým shováral sa s ňou v izbe. Avšak tá iste nepočula — beží ku studni naťahať vody pre smädné voly. Štefkovi napadá, že kedysi bývalo to ich spoločnou prácou, a zachcelo sa mu vžiť sa do starých zvykov. Dlhá tyčka, na nejž upevnené je vedro, temer vlastnou váhou padá dolu, ale hore ide to ťažšie. So smiechom snažia sa predstihnúť jeden druhého, ktorý prv dosiahne vedro rukou. On chcel jej v tom zabrániť, no Marka len pohla ramenom a jeho ruka zanorila sa až po lakeť do vody. Zasmiala sa vesele, zvonno, a dala sa na útek, lebo Štefko hrozí ofľusknúť ju vodou. Bežala voľne, vediac, že ju bude nasledovať, lebo veď takýto výstup odohrával sa

medzi nimi častejšie; ale on zostal pri strýcovi a odvádza volky k válovu.

Nemala času nad týmto zamyslieť sa; rýchle vbehla do pitvora, aby nastolila večeru. Tá bola už prihotovená, teraz bolo treba iba hrnce znovu pristaviť k ohňu. Zažala lampu, vošla do izby, kde boli sa zvítali so Štefkom, a chytila sa do prikrývania stola. O chvíľu vyhriata vybehla von, aby všetkých pozvala k večeri.

Po večeri Halúzka zostal sedeť pri stole, aby poshováral sa so Štefkom. Marka pomáhala Katre, starej posluhovačke, riadiť v pitvore, no započula každé ich slovo. Rozprávali o vojenskom živote, a Štefko zase rozkladal, ako pekne býva sa to vo veľkom meste. Hlas jeho znel plno a neobyčajne mile. Nemohla zdržať sa, aby polootvorenými dvermi nepozrela naň a aby sa mu pritom neusmiala. Štefko bol teraz skutočne krajší, ako keď odchádzal z domu. Jeho pekná tvár zjemnela a počerné fúziky dodávajú mu mužského a panského výzoru. I oči, tie pekné čierne oči, pozerajú smelšie do sveta. Zračí sa v nich viacej ráznosti a samodôvery, bez toho, aby ztratily na mäkkosti a hĺbke. Marka s úľubou zahľadela sa na jeho ruku, honosiacu sa jemnosťou a belosťou, ako po pansky obracia papirosku a podnáša ju k perám, ktoré sú plné a jemne krojené. Vôbec celý zjav Štefka prezradzoval, že pohyboval sa i mimo kasárne. Jej páči sa tá zmena. Strýc prichodí jej pri ňom taký drsný akýsi... Prevyšuje Štefka temer o hlavu, je plecitý, silný a vlasy má dlhé, za uši sčesané. I poctivý, dobrácky výzor Halúzkovej tváre zdá sa jej prispievať k tej prostote... Štefko oproti nemu vyzerá ako opravdový pán. Nevdojak napadlo jej pozrieť na svoje ohorené, upracované ruky a červené prsty — a zamyslela sa dumami, ktorým porozumela až pozdejšie.

— Zkúsil si svet, synku! započula hlas strýcov; — rád som veru, že ťa tá vojenčina neobišla. Aspoň videl si jedno-druhé, čo môže ti byť k osohu. No a teraz sprav si, ako chceš; alebo zostaň pri remesle, alebo buď pri pluhu, ako ja.

— Mňa vždy viacej tiahlo remeslo, ako gazdovstvo, preriekol Štefko trochu tichším hlasom, než keď rozprával o meste, trochu začervenajúc sa pritom. — Remeslo je lahšie, ako to večné sedliačenie, a ani človek nie je tak prikutý k jednomu miestu. Keď nedarí sa mu tu, môže sa pokúsiť inde, kde prácu lepšie platia.

Tvár Halúzkova zachmúrila sa trochu, ale hneď vyjasnila sa zase. — No, ako chceš, preriekol pokojne. Dobrý remeselník neztratí sa vo svete, i ocenia si ho všade. Drž sa teda svojho, i tak to bude iba kým som ja na svete. Potom budeš gazdom, ako ktorý iný a k remeslu nebudeš mať času, iba akby v zime. Nuž a teraz, odkedy tvoj bývalý majster umrel, o kolára u nás bieda; zídeš sa v dedine. Premýšľal som si všeličo: dala by sa tu vo dvore po dolnom boku vystaviť pekná dielňa. I chyža by sa prilepila — boli by ste pekne v novom. — Veľmi významne pozrel na Štefka, ale ten akosi veľmi uprene zadíval sa na modravé kotúče dymu, vinúce sa z jeho papirosky. — K hospodárstvu by si sa nemusel ani

zreť: k tomu my s Markou dostačíme... A s tou stavbou znechám sa na teba: rob si, ako chceš a jako vieš...

— To si ešte premyslíme, prerušil ho Štefko a jakosi zvláštne sa usmejúc, zamyslel sa.

Marka vzala umytý riad a vošla dnu. Na Halúzkovu širokú tvár vysadol štveračivý úsmev.

— Keď si len tu, synku! zahovoril veselo, dívajúc sa bokom na Marku, šťastím usmiatu. Čo sme sa naplakali za tebou! Marka — tá síce ani nesmyslela si — ale ostatní! Ani noci, ani dňa nebolo pre Štefka: oči uplakané, líca pribľadlé, zápražka pripálená, polievka presolená...

— Jaj, iďte, strýko! akí ste vy! zvolala Marka, v tvári celá červená, pohliadajúc bokom na Štefka. — Keby ste len nevraveli...

— Nonono, chlácholil ju Halúzka so smiechom, — veď ja nevravím o tebe. Čože ty — ty ani nesmyslela si si, ale Katra! Čo stvárala tá stvora! (Katra bola stará posluhovačka v dome.) Hľadím na ňu: stojí na jednom mieste ako socha a díva sa, díva... A keď i zaspievala si, to vždy iba: „Kde si, můj premilý...“ A večer vzdychá a plače: „jujujú...“

Halúzka zastrel si tvár rukama, komicky napodobňujúc Katru, ale vlastne Marku, ako plakávala. Marka priskočila k nemu a zastrela mu ústa dlaňou, no, vidiac, že Štefko smeje sa, rozpačitá a zapálená vybehla von.

— Dobré dievča, na môj pravdu! riekol Halúzka, keď Marka zapleskla dvere. — A jako ťa vyčkávala! ako ťa má rada! Nuž Pán Boh pomohol: rád budem, keď uvidím poriadok. Máte sa radi — nuž, myslím, netreba iné... Ty poriadny remeselník, ona pracovitá žienka —: čo Bôh požehnal, riadiť dľa jeho svätej vôle, a On požehná i na ďalej...

Štefko pohliadol naňho ako v nedorozumení, no hneď sklopil zrak a tichým krokom vyšiel von.

Marka vybehla z pitvora a smejúc sa pritlumeným blaženým smiechom, prešla po dvore. Už zotmilo sa cele a bolo všade ticho, len zo stajne znel rozhovor paholka Martina s Katrou. Bolo to obligátné dohováranie sa jednoho s druhým; Martin veľmi ťažko niesol, že Katra vždy večer drží v stajni prehliadku. Pruh svetla padal otvorenými dvermi na dvor a osvecoval vedro, vážne kolísajúce sa nad srubom. Marka prešla ku kuriencu, čo pristavený bol ku kôlni, a zachlopiac dverce, pošla nazpäť po dvore. Idúc násypom, zastavila sa pri oblôčku malej komôrky: dnu bolo tma a ticho. Tam bývala jej matka, ktorá už pár rokov žila tu utiahnutá, temer ani nevychádzajúc z nej. Chcela vojsť dnu, ale zazrela Štefka — a pošla k nemu. Mesiac práve vynoril sa z drobných mráčkov; pri jeho svetle videla ho cele jasne, ako stojí opretý o drevený stĺp násypu a pozerá hore ku hviezdam. Tvár jeho bola veľmi vážna, i ten sebavedomý úsmev zmizol s nej. Miesto neho zračilo sa v nej ako veliká, veliká starosť. No Marke vedomie jej vlastného šťastia odňalo obvyklú bystrozrakosť: teraz nezná čítať v jeho tvári. Len to vie, že on ju tu čaká. Veď neraz stáli tu spolu, ešte prv než

odišiel za vojaka, a tie tiché chvíľky robily ich oboch tak nevýslovne blaženými...

Pošla zrovna k nemu. On strhol sa, no hneď usmial sa na ňu krátkym, tichým úsmevom. — Pekný večer! prerieknol rýchle, ako by len na to čakal, vysloviť tie slová. — Ale tak divne prichádza mi zase doma byť, pokračoval, znovu zadívajúc sa kdesi do prázdna. — Ako by to boly celé veky, čo býval som tu a s chasou zachádzal si na posedky. Takmer zabudol som už na to všetko — až teraz prichodí mi to do pamäti...

— Takí ste vy, mužskí! usmiala sa Marka, mäkkým pohľadom zierajúc mu do tváre. — Dnes páči sa vám tu a zajtra Boh zná kde; nuž ľahko zabúdate, kde vám dobre bolo. A ešte vy, vojací! Vám dotiaľ sa páči jedno miesto, kým neprijdete na iné. Však na Prešporok sa bude ťažko zabúdať... Je to pekné mesto, Štefko?

— Áno, veľmi pekné, odvetil Štefko živo. — Ako veselo je tam o tomto čase! Ľudí plno, ako na jarmoku, a hluku, šumu, že zprvu hlava sa točí z toho. Ale keď človek zvykne, potom je tam veľmi dobre.

— Ja by som nezvykla, prerieknula Marka s úsmevom, nevšímajúc si, že Štefko vraví akosi príliš presvedčive. — Mne bolo by pusto a clivo za takýmto životom. Na dedine je predsa krajšie...

— Oj, to už nie! zvolal živo. — Čo máš tu na dedine? Iba prácu a trápenie, a za všetko to neužiješ žiadnej dobroty. V meste i práca ľahšia, i zárobok hodne väčší, a zábavky koľko chceš. Že by si nezvykla? Oj, zvykla veru; ako ľahko je tam zvyknúť! Ja ver' neznám, ako zabudnem a privyknem zase tu — —

— Ale veď tam vraj nieto lúk ani hôr, len samé domy, a mne cnelo by sa za poľom, prerieknula Marka, ktorá v zamyslení preslyšala jeho poslednú vetu. Tam nič nedržalo by ma tak, ako tu, v šírom poli, v horách...

Štefko pristúpil k nej bližšie a jakosi zvláštne zahľadel sa na ňu. — A čo, keby si tam mala dačo — keby si tam mala dačo, čo držalo by ťa ešte mocnejšie, ako tu? riekol akosi divne.

— Oj, to už nie — nikdy! zvolala s veselým smiechom, uhádnuc, kam asi Štefko mieri. — Ako by to mohlo byť? Myslíš, že mne zapáčil by sa taký mešťan? Veď to musia byť akísi divní ľudia! Hľa, vy vojací ste len po dva-tri roky v meste, a jakí prijdete? Ani kabáta svojho, ani reči svojej. Kabát cudzí, reč skomolená akási... i takto cele inakší... Marka hovorila slová tieto tak, ako jej práve napadly, ani veľmi nerozmýšľajúc o hlbokej pravde, ktorá tají sa v nich. — A potom každý by chcel byť pánom. Robiť nič —: veď pri práci nemôže sa držať ako svieca, ani nemôže mať mäkké biele ruky. Nuž takí ste vy mužskí, takí! Sotva shodí huňku, už hneď je nesvojský — taký maznák akýsi...

Marka nemohla vidieť, že tvár Štefkova začervenala sa až po hrdlo.

— Tebe teda neľúbil by sa taký „nesvojský", prerieknol po chvíli, silne prízvukujúc posledné slovo; — a čo, ak som i ja taký?...

— Ty? Nie, ty si nie taký. Veď ty už vtedy mal si kabát svoj, majstrovský. A jak by takto ináče — — to len teraz, kým odvykneš a chopíš sa práce. Najtiaž striasť trochu tú vojenčinu, už budeš zase, ako si bol — budeš zase náš... Toto vravela už s pevnou istotou, presvedčená o pravdivosti svojho výroku. Vravela s presvedčenosťou vrelej svojej lúbosti, z nejž — ako sa jej teraz zdalo — nemohlo byť iného východu, ako ten obapolne vysnitý...

Jasným tichým večerom zavznely zvuky piesne lúbostnej, dojemnej, akýmsi dedinským umelcom vyludzované z harmoniky. Marka strhla sa: vedela, že to Paľko, ktorý obyčajne o tomto čase, nechajúc mlynicu na učňa, chodí vyhrávať jej do dvora. A skutočne, už vrzla brána a ktosi zastal vo dvore. Marke napadla dnešná scéna v záhradke, a rýchle chcela odbehnúť. V tom Štefko chopil ju za ruku a silne ju stisol. — Neutekaj, Mariška! prerieknol zrazu akosi veľmi vrele, — však to ten, čo dnes tamto pri záhradke...?

Teda videl, videl všetko! Krv shrnula sa jej do hlavy pri tej myšlienke a ruka, ktorú držal v svojej, veľmi silne sa striasla. Znovu urobila pokus, ako by unikla, avšak v tom okamihu on objal ju okolo pása a, práve ako vtedy, keď vyznali si obapolné sladké tušenie, s úsmevom zahľadel sa do jej očí...

A toto razom vrátilo jej rozvahu. — Aký si dobrý, že sa nehneváš! zašeptala, opätujúc stisnutie jeho ruky a nevyvinujúc sa z jeho objatia. — A veď niet v tom ničoho, skutočne ničoho: i tak nemal by si sa prečo hnevať... („Ja len teba rada mám," chcela povedať, ale predsa nevyslovila to.) Veď ja nemôžem za to, že on chodí; dosť sa mu nazakazujem...

Ruka Štefkova razom klesla s jej pása.

— *To* sa nedá zakázať! vraví akosi divne; ale z hlasu jeho nevyznieva to milé prekvapenie, ktoré dalo sa očakávať. — To sa nedá zakázať! Zakáž vlastnému srdcu: nemiluj tohoto, ale iného! Zakáž: nemiluj, ja nechcem, veď on netúži po tom... Len čo raníš ho podaromne. A jako to bolí!... ako veľmi to bolí!...

Hlas Štefkov znel pritlumene, zvlneno a tak divne akosi; ale Marka nerozmýšľa nad jeho slovami. Veď už zase chopil ju za ruku a tisne ju tak silne, tak silne...

— Načo *ho* mučíš? Načo *ho* mučíš? zopätoval ešte pritlumenejšie.

— Deti, spať! ozval sa z pitvora hlas Halúzkov. — Aký toto neporiadok?! doložil akoby nadureno, ale vypadlo to veľmi láskave a nežne. Marka vbehla dnu, žmurkajúc očima neprivyknutýma k svetlu. Halúzka už kľačal pri stole, majúc ruky sopiate a lakťami opretý o nízky stôl. Široké rukávy starosvetskej košele sošmykly sa, objaviac jeho mocné, prácou otúžené ramená. Bolo dojemno vidieť mohutnú postavu, skláňajúcu sa v zjavnej pokore nad Tranosciusom. No modlil sa nazpamäť, vyslovujúc slová polohlasným šepotom a dľa zvyku upierajúc oči ku poličke nad stolom, na nejž černel sa rodinný skvost: biblia.

„Aký je dobrý! Aký je dobrý!" dumala Marka, odkrývajúc ujcovu posteľ a chystajúc na lavici lôžko pre Štefka. „Nenahneval

sa, že stála som s iným.. Veď vie, že by som Paľka nikdy nemohla rada mať. A nielen Paľka, ale ani nikoho iného, iba jeho. On to vie — práve tak ako i ja to cítim... A ešte ľutoval ho, že načo ho mučím. Nuž veď ja nemôžem za to, že nedá si povedať!" A Marke v tej chvíli príjde naozaj ľúto, že Paľko je do nej zaľúbený a ona nemôže tú ľúbosť odvetiť. „Čo by bolo zo Štefka, keby som ho zanechala?!" myslí si veľmi naivne, ale s hrdosťou v duši. Je hrdá na svoju lásku — ale iba za to, že to odveta na jeho. „No veď už skoro bude koniec všetkým daromniciam a my budeme šťastní, šťastní..."

Halúzka poševelil sa, zavzdychol a ešte raz uprúc oči k biblii, vstal hore. — Spať, dievča, spať! riekol, láskave pohladiac ju po líci drsnou dlaňou. — Zajtra treba včasne vstať: pôjdeme do oračky až „na Chotárne", nuž budeme včas raňajkovať... A že mi veselá vstaneš! doložil, s komickou vážnosťou hroziac ukazovákom. Nech viac nevidím utrápenú tvár a vyplakané oči! Nono, — zvolal, odtískajúc ju jemne, keď dôverne a lichotne pritkla sa k jeho širokej hrudi; — choď už, choď: ženích v dome, treba sa vyspať na červeno...

— Strýko môj, ako vás ja rada! zašeptala s blaženým úsmevom. Vyprevadil ju až pred pitvorné dvere (Marka spávala s matkou v komôrke, do nejž vchádzalo sa dvermi zo dvora), a vrátil sa až vtedy, keď už zapadla závora na komore.

II.

V komôrke bola tma. — To si ty, Marka? ozval sa slabý hlas, ktorý patrne chvel sa radosťou.

— Ja, mamička! A vy ešte nespíte? riekla Marka, hľadajúc na obloku zápalky. Našla ich a, škrknúc, zažala malú lampku, na hrane pece položenú. Svetlo razom ožiarilo nevelkú chyžku. Bola sotva pár krokov široká, len s jedným oblokom, opatrená iba najpotrebnejším, cele jednoduchým náradím. Nízky dubový stôl bol pri lavici, čo stála pozdĺž obločnej steny. Pri peci bola veľká tulipánmi pomaľovaná skriňa, kúpená do výbavy Markinej; hneď vedľa nej Markin kolovrátok s prasličkou. No kúdeľ už nebola na nej, i červená šnúrka bola sosňatá s nej a priviazaná na pere kolovrátka. To aby budúce konope neboly otočené púpencom. V kúte stála jednoduchá daštená posteľ, i nad ňou visely periny na tenkej žŕdke. To bol celý prepych tejto chyžky: nebolo tu tanierov a čbánkov, ako v izbe Halúzkovej. Biele steny boly prázdne, bez všetkých ozdôb, iba nad stolom černel sa obraz v jednoduchom, úzkom rámci, predstavujúci Bohorodičku. Zahalená v rúšku plamennej farby a ruky majúc sopiate u srdca, v ňomž čnelo sedem mečov, bolestná a trpiaca zierala z rámca, nad nímž zavesený bol čierny ruženec s mosadzným krížkom. Obraz a ruženec bol svedkom utrpenia jednoho života, a jako v Halúzkovej izbe biblia, tak tieto symboly viery zase tu mali byť zdrojom útechy a nádeje.

Na pelasti postele sedela schúlená, ako sa zdalo, už stará žena,

ruky majúc sopiate na lone. Jej tvár, vpadnutá a plná vrások, bola až príšerne bladá, onej farby, ktorá pokrýva tvár človeka už-už nad hrobom stojacieho. No farba tá trvala už roky a nebola náhlym predzvestovateľom smrti. V jej očiach ešte lesknul sa život, ale zierala z nich hĺbka bolasti a utrpenia. Vlasy, vykukujúce zpod čierneho ručníka, boly už biele; ač nemala viacej ako päťdesiat rokov, vyzerala ako starena, ktorá už zúčtovala so životom. Ku tomuto výzoru však najväčšmi prispievalo jej strnulé držanie tela: bola na pravý bok ochrnulá od dávnejšieho času. Zprvu síce nebolo to tak zle a koľko-toľko mohla užitočnou byť v domácnosti, ale v posledné dva roky už temer nevychádzala z chyžky. Marka opatrovala ju ako dieťa, nežnou starostlivosťou snažiac sa urobiť jej život aspoň znesiteľným. Dnes snáď po prvý raz stalo sa, že nedoniesla jej večeru sama, ale poslala k nej Katru.

Marka vzala nízky stolček a podložila ho matke pod nohy. — Bolo vám smutno, mamička? spýtala sa, nežno pozerajúc jej do tváre. — Dnes prišla som za vami hodne pozdejšie... Však vám Katra povedala, že Štefko prišiel?...

— Nie, ale veď bol tu on sám. Prišiel pozrieť, ako sa mám, a posedel si chvíľu. (Marka začervenala sa: to bolo iste vtedy, keď ona s Paľkom sa shovárala pri záhradke.) — Dobrý šuhaj ten Štefko! pokračovala Brožková. — Tak pekne shováral sa so mnou a povyspytoval sa na všetko. I to, čo ty robievaš, a či chodíš medzi mládež... A jako opeknel za tie dva roky! Teraz je cele inakší akýsi; tá vojenčina nebola mu na škodu.

— Však nie? zvolala Marka, živo sadajúc si na stolček a skladajúc si šatku s hlavy. Takto uvoľnené vrkoče vlastnou váhou padly dolu až do pása. — Keby ste, mamička, vedeli, ako som rada, že prišiel, zahovorila tichým hlasom, hladiac chudú kostnatú ruku matkinu vo svojej. — Tak mi je, ako by sa mi razom otvoril iný akýsi život a s ním dačo velice, velice radostného... Ach, mamička, ako zle je to, že vy ste tu taká žalostná a ja vám nemôžem spomôcť — — a tak rada by som, aby ešte i vám bolo dobre. Veď mne je tak dobre, tak dobre!...

Na tvári Brožkovej objavil sa okamžitý úsmev. — Netráp sa o mňa, dušička! prerieka zvlneným hlasom; — keď ty si šťastná, vtedy ani mne nemôže zle byť. A veď i ja bola som, ako ty teraz, doložila so vzdychom, a mdlý úsmev zahral okolo jej bezfarebných pier. — Ale u mňa to skoro pominulo, veľmi skoro... Možno, nezaslúžila som si toho šťastia. Možno preto, že nepotvrdilo to požehnanie rodičovské... Ale u teba je ináče; ty budeš šťastná po celý život, lebo modlitba moja sprevádzať vás bude oboch. O, jak povďačná som Bohu za ten dar!... Modli sa, dieťa moje! Ani v šťastí nezabúdaj na Pána Boha. A nezabúdaj ani na ujca, lebo len Bohu a jemu ďakovať máš za všetko dobré. Čo by bolo z teba, keby nás nebol privinul?! On napravil, čo som ja previnila na tvojej budúcnosti... A teraz tak ľahko bude mi umrieť, keď viem, že zanechávam ťa istým rukám... Nie, nechaj len, nechaj, riekla, keď Marka pri spomienke o smrti zakryla jej ústa rukou,

— je to nezbytná vec a pre mňa lepšie, o veľa lepšie... „Cieľ ten je uložený človeku každému..." a cesta moja k nemu je skončená. Neprekonala som ju bez poklesnutia — — ale On je dobrý a milosrdenstvo Jeho trvá na veky. Čo previnila som na svojom šťastí, zaiste neutrhne z tvojho...

Marka sklonila hlavu na lono matky a zaplakala voľnými, vrelými slzami. Brožková pohliadla na obraz Matky Božej a, hladiac bohaté vrkoče dcérine, i ona zaplakala.

Ó, požehnaná láska materská! Ty očisťuješ dušu, z ktorej vyvieraš a zároveň ochraňuješ belostnosť duše, ktorú objímaš. Ty si zázračným talismanom dobra a pevným základom mravnej sily toho, na nehož rozostieraš svoje anjelské krýdla. Slzy tvoje, *v takúto* chvíľu padajúce na hlavu dcéry, sú drahocenná zjavná záruka šťastia. — —

(Dokončenie.)

Rodákom.

Tak ako slávik nečaká na zváča,
keď zachváti ho srdca túženie,
nocou opúšťa vrelé územie,
kde slastí belčov víchor rozburáca.

Pravda, že slzou krvavou ho zmáča,
však tajno-bolné citu kvilenie
vidí len mrk a mrku hviezdenie,
a družka verná, sladké jeho vtáča.

No utiši sa, bo má i nádeje —
veď dobre tuší, Tatrám až zapeje,
jak zradujú sa: »On už tu je, tu je!«

A svätodúška hneď krik ozdobuje;
ach, jako by nie, keď on, citno hlasý,
otuženejšej nevynašiel krásy.

*

Tak lúčite sa, bratia, i vy s nami,
zalievajúc sa v slzách žalosti:
v nádejach jedni, druhí v úzkosti
premeriavate morá zreničkami.

A keď za vami šíre oceány
zasekly brány hrúzotemnosti,
tu srdcia vaše plné ľúbosti
zatúžia zrazu za svojmi bralami.

Zpiatočné »s Bohom« ľahšie vám už padne,
kým v duchu domce staviate úhľadné
pre svoje milé Aničky a Zuzky.

Oj, pocit zvláštny, pocit ty sladušký,
kto by ťa neznal — jak by ťa uhádol —
no v mojom srdci oznoveč si zmladol.

*

Nie chalúpky len, ó, ja celé bašty
vystavila som, pravda, v povetrí,
do buniek iskier vdýchla po dve-tri:
hej, čušte mi tam, ako medik v plášti . . .

Mária Javorinská.

Dumy.

Viera.

Že viera šiesty smysel je vraj človeka! —
Oj, šťastný, v kom smysel tento — živý:
osvieti púť žitia, boja sa nezrieka,
premôže blud a chápe i divy.

Hriech.

Svet je krásny, človek špatný, —
keď ho schváti hriech hýrivý,
keď prírody zákon zruší:
hriechom Bohu sa sprotiví!

Sudba.

Na sudbu viac hromžiť nejdem,
— čo mi to osoží? —
Bársaké človeku kríže
beh žitia uloží,
ostáva krúžok činnosti:
vynalož ho dľa možnosti!

M.

Spievaj!

Kým moja lutna smúti
a oko v slzách hasne:
v raj obrať tieto kúty,
ach, spievaj, dievča krásne!

Kým dávnych dedov skutky
peť budú moje básne,
a sláviť ich boj prudký;
ach, spievaj, dievča krásne!

Kým našich časov bieda
a krivdy preúžasné
mi divo mysľou slieďa;
ach, spievaj, dievča krásne!

Kým myseľ snov raj tvorí
z fárb pestrých tvojej priazne
a úfa ich splň skorý;
ach, spievaj, dievča krásne!

T. M.

Z našej dediny.

Rozprávky.

Spisuje *Terezia Vansová.*

V.

Po Tatároch.

Dievčatá boly sbierať borovnice (čučoriedky); nasbieraly s plné hrnčeky, i „doberáčiky" boly do poly — i posadaly si ku kríčku a oddychovaly. Ktorá mala kúsok chleba, vytiahla, ujedala si. Jedna z nich, dievčatko umné, dnes je už stará mati, — pochytila akýsi papeček a hrabkala prchkú zem zpopod kríčka. (Len tak v myšlienkach a zo smiechu.) Ako tak hrabká, len z hračky, tu príde palička na niečo tvrdého, dievčatko zarazí sa, hrabe ďalej, — niečo sa zabeleje, i vyhrabe hlavu ľudskú, umrlčiu. Deti polakané poskákajú s miest svojich a berú sa v útek. No neujdú ďaleko: zvedavosť ťahá ich nazpäť, i hrabú ďalej v úžase a očakávaní i najdú tam kosti celého, patrne veľkého človeka. Rozprchnú sa deti laknutím a strachom hnané, aby doma rozprávaly o tomto strašnom náleze.

U Máňov na peci sedí starý Poten i Pangrátom menovaný. Už je starý, staričký. Pri ňom jeho sestrička, ešte staršia. Ona bola vydaná tamdolu pri ceste a odvtedy prezývajú ju menom, ktoré bez prepýtania nemožno vysloviť. Aj v matrike je tak zapísaná. S ňou i toto meno pošlo, len staré babky ešte vedia o ňom. Oba, braček a sestrička, sú už zase deti. Dcéra Potenova, Marika, necháva im v hrnku jesť, keď sama musí ísť s druhými do poľa, a ono ti tá starká vždy oklame toho svojho starčeka: zobudí sa skôr ako on a poje mu všetko. On potom plače, a keď príde dcéra domov, žaluje sa jej: „Nenahaj mi viac, Marika, dita mojo, s ňou, ale mne polož tuto na polien, kde ona nedočiahne, a jej na kozúbok.“ — „No veď tak vám urobím, len už neplačte,“ teší dcéra, tiež už stará. Starci už len ako deti, hneď sa bijú, hneď hladkajú sa, hneď s čriepkami sa ihrajú.

Starý Poten bol krajcom v dedine. Hovoril, že bol rodom z Liptova. Mal vraj zámožných príbuzných, ale oni nestarali sa oň a on o nich. Prišiel na Pílu, i priženil sa do Paľov a potom meno to i jemu prischlo, ako stáva sa to i teraz u nás, keď niekto sa prižení. Bol chudobný, všakovak bolo i vtedy medzi ľuďmi, bola bieda, a tak len pri chudobe sa živili. Keď horko-ťažko zmohol sa na jednu kravičku, tu našla sa zlá osoba, čo mu ju závidela, porobila jej — a skoro bolo po kravičke.

Detí pribývalo, ale chleba nie. No, poručeno Pánu Bohu, žil si Poten aj na ďalej len tak bohabojne, a keď nemal šitia, chodil po poli a štepil stromy ovocné; hľa, aj teraz ešte stojí v Miškovie sade strom, jabloň veliká, „potenom“ nazvaná.

Jednoho dňa prišiel k Potenovi chlap veliký a silný ako jedľa. „Bože daj šťastia!“ poklonil sa. „Bože daj,“ zaďakuje krajec a núka príchodzieho sadnúť si. Ale ten ostane opretý o valašku na izbe stáť a spytuje sa: „Či ste vy krajec?“ — „Ej, veru som,“ odpovedal Poten. — „No, keď ste, či mi ušijete nohavice, také po mojej vôli?“ — „Čože by som neušil, keď je to moje remeslo. Či ste si doniesli na ne?“ — „Doniesol, tu je všetko: postav, haras a pracky. Ale že, krajče, nech budú cifrované, také, ako sa mne patria.“ — „Vari sa chcete frajerke zapáčiť?“ Príchodzí zasmial sa a pokýval hlavou. „A kedyže budú?“

Krajec udal termín. „No, dobre; ale že sa usilujte, nebude vám so škodou.“ Keď termín prišiel, ustanovil sa aj ten istý chlap do chyžky Potenovej. Chyžka je malá a chlapisko ozruta, plná izba ho bola. Poten, ako privítal hosťa, vstal od stola a sňal s drúka nohavice už hotové, tam prevesené. I postavil ich na stôl. Stály vám tie nohavice samy na stole, ako by už v nich bol chlap oblečený. Bolo to majstrovské dielo. Sám neznámy — istotne taký „dobrý chlapec“, alebo „postranný“ chlap, zasmial sa im a riekol: „Dobre, krajče, ste ušili tie nohavky, páčia sa mi; ej, veru páčia. A teraz, čože bude za pláca?“ Poten vedel, že tento človek aj má peniaze, aj dobre zaplatí; ale on nechcel zapýtať veľa, aby ho neurazil. I okolkuje: „Mám veľa drobných detí a nemám kravičky — rád by ju kúpiť, ale niet zkade.“ — „No, keď je tak, tu máte na

tú kravu.“ I vysypal na stôl za priehrštie strieborných peňazí. Kúpil si potom Poten kravičku a požehnával neznámeho dobrodinca, a keď dievčatá išly do hory, kázal im spievať:

„Ej, leštie, leštie, zelené leštie,
dajže, Bože, dajže tým zbojníčkom štestie.“

To sa tým „postranným“ veľmi páčilo a nejedna vraj dievčina prišla obdarovaná domov.

A Poten bol i múdry človek. Čítaval v starých kronikách a kancionáloch, čo mohol dostať do rúk; i na fare radi ho videli, i Mariku, najmladšie dievčatko, na fare mu vychovávali. A on rozprával, čo vyčítal z kníh a čo počul od starých, potom deťom i detným deťom — tak aj o tých Tatároch, psohlavcoch. Ako ukrývali sa naši predkovia tu po vrchoch, i jamách a sami si kopali diery a jaskyne, kde ukrývali sa pred Tatármi. Hľa, ešte i dnes za „Holubencom“ jesto so šesť dier, v ktorých nachodili sa pozostatky ľudské.

Keď dievčatká s borovnicami domov prišly, rozprávala Betuška, aj Eržikou zvaná, svojmu starému tatkovi o tých kostiach, nalezených pod Trstím. A starý otec zamyslel sa a potom poviedal: „Hm, hm — to sú, dievka moja, kosti kresťanské; to ukryl sa sedliak pred psohlavcom, a kto vie, ako tam biedne zahynul.“

V izbe už sišli sa súsedia a súsedky — bola nedeľa a popoludnie — i rozprávali si o tom, čo Eržika hovorila. Jedna stará ženička počúvala, počúvala a vzdychla: „Ach, Pane Bože, a tie kosti zato nemajú pokoja, že sú nie po kresťansky pochránené.“

Nič viac nepovedala, ale vyšla von a cez dvor domov, lebo tak oblok do obloka bývala s Máňovci; doma vzala motyku i košiar a šla sadami hor' na Trstie, cestou, ktorú Eržika opísala.

I našla to miesto — kosti rozmetané. Sbiera ona tie kosti do toho košiarika všetky do jednej a myslí pritom, aké márné stvorenie je človek. A aká pomíjajúca je sláva i radosť, i bohatstvo a všetko zemské zbožie. Potom položila košiarik na bok, vzala motyku, i vykopala hrob. A sadla si k nemu, zaspievala „Žádné okamžení“, prežehnala hrobček, prežehnala kosti, ktoré dnu vložila i s košiarikom a pochránila vo meno Božie všetko pekne. „Tu spočívajte. Ach, áno, áno, ‚prach si a v prach se obrátíš‘, hovorí Písmo sväté, a my sme len také červíčky na zemi.“

Keď bol hrobček hotový, obložila ho trávičkou a zapichla dva papečky na znak kríža. Potom sadla si ku hrobu a dívala sa dolu do doliny. Nebo „batožkavelo“ sa, slnce zašlo, v doline hmly sa ťahaly. Po stráňach ovce do košiarov sháňali malí honelníci a zvončeky, liatovčeky, zahlaholily. Akoby na ohlas ozval sa z dediny hlas zvona, velebne, vážne, ako na pohrab.

„Ach, Bože môj!“ vzdychla starena, „to ti na pohrab,“ doložila, ruku nežne položiac na miesto, kde kosti zahrabala. „Nech Bôh je milostivý dušičke tvojej a tvojim kostiam dá tiché spočinutie...“

Z básní Somolického.

Pravda.

Čo dvíhaš hlavu slnkom ožiarenú,
  či asnáď čakáš oslavu od sveta?
  Či zabudla si od lanského leta,
že priviazali posmech k tvojmu menu?

Tam lanské leto, ale ľudia žijú,
  sťa vlani blúďa — horou chabé deti,
  nie slnko im, lež kahan dobre svieti,
a hlavy svoje pštrosom v piesok kryjú.

Ni vidieť teba, lebo slepíš oči,
— tak črvoť dumá v tmavej svojej skrýši —
aj verný vlani od teba dnes bočí;

oj, mnohý syn sa nevďačnosťou pýši!
Len krivda s tebou, pravda, pekne žila:
materou svojou — posmech! — pokrstila...

Mráz.

Zamĺkly háje, hory obelely,
  len jarok ešte tichú pieseň spieva,
  i nebies báň sa hmlami zaodieva,
na poliach pusto — ľudia nevymreli?

Preč odletely vtáčkov spevné sbory,
  bo prišiel mráz a strašil hladom-chladom,
  by velel sám v tom háji našom mladom:
»Do hája — volá — žreci Kykymory!«

Vlk jemu družbom, víchor milým spevom,
  on nenávidí krásy v žitia raste,
i drobnú mušku bije s divým hnevom.

»Však príde jar — tak viera stará, istá —
  (vy Tomášovia, lúč jej nevyhaste!)
»a v háji spevu slavné hody schystá!«

Dr. Alexandrovi D—vi.

Prelietly roky, veľké žitia kroky,
a ideále? ó, tie neulietly!
Bárs krýdla majú, s životom sa splietly
a ony tíšia prosaické skoky.

Čas diaľke bratom — oba prisahali
na nás sa vrhnúť, ale marná práca;
či bratstva reťaz má byť netrváca,
už v ohni srdca bôle posváraly?

Prelietly roky — i my krýdla máme,
my neraz sladko do náručia padli,
priateľstvo naše času nezadáme;

ni nezábudky naše neuvädly.
Cit nezná medzí, mlunnou iskrou lieta,
nepára stromy, ale srdcia splieta.

V predvečer Dušičiek.

Zapáľte svetlá, poďte na hrobitov,
kam hlahol zvonov živých volá dnes,
zahrúžte srdcia v hĺbku zbožnej dumy,
nech zmĺkne všetok všedný ruch a ples;
len plameň sviec a plameň vďačných duší
nech pretká noc a spiacich k žitiu vzruší!

Zapáľte svetlá, ale iskrou srdca,
tu práva hmoty navždy prestaly,
vylejte slzy na mohyly drahé,
kde v lete kvety rosou plakaly:
s modlitbou vrúcou keď sa slzy slejú,
i kosti mrtvých pokojnejšie tlejú.

Tu rovní sme a rovné žiale máme —
stav, pýcha rodu, lebo ľudský vek?
To všetko kryje tmavožltá hlina,
tu rovno platia za kuvikov škrek.
Preč s nadutosťou! zem sa na ňu hnevá,
bo jej je všetko: zrno, ako pleva.

Má každý svoje: matka oplakáva
ratolesť útlu — nádej, podporu;
tam bosá dcéra na matkinom hrobe
v modlitbe skrýva svoju pokoru.

A vidíš devu, čo pri múre stojí?
Hľa, plače — za kým? zasvietiť sa bojí . . .

Sme rovní, rovní — marné vaše svetlá,
keď nevieš z citov vydať plameňa,
oj, nezohreje mrtvých more svetiel,
keď vaše srdcia sťaby z kameňa . . .
Sme všetci rovní — rovné duší lkanie,
by obstáli sme v slavné zmrtvýchvstanie!

Kto hrude žil a neznal ducha krásy,
zakúsil v hrobe farchu vlažných hrúd;
kto v lieni žil a iba slasti pijal —
tam jeho pamäť, veď on iba trúd!
Lež kto ste žili dobru, ideálom:
pamiatka vaša na kameni stálom!

Zapáľte svetlá, duše rozohrejte,
spomienkou slušno dnešok zasvätiť;
kto žil za národ — nesmie umrieť nikdy,
pamiatku jeho sluší deťom ctiť.
Zapáľte svetlá! — srdce na zvon bije —
len hmota zhnije, duša večne žije!

Dym??

Oj, tvrdé jarmo, čo nás jarmí,
a tvrdšie slová, čo nás tešia:
tam bratia s cesty vystupujú,
tu, svätiac pokoj, dobrí hrešia.

Žiť — nežiť! prísny osud velí,
a jarmo: žiješ z tvrdej hrudy!
Tu čierna duma srdce sovre:
vrah ssaje zlato z tvojej rúdy.

Na väzách ťažké jarmo sedí,
čo šiju Tatry kloní k zemi;
my tichí bez slov mátožíme:
i hrob nám kopú, bo sme — nemí.

Slzy sa mi v očiach zaiskrily . . .

Slzy sa mi v očiach zaiskrily,
keď odchádzal ten šuhajík milý,
nepodal mi ruky, len sa zháčil
a klobúk si až na oči stlačil.

Čakal slovo, viem, odklínajúce
pre to svoje zamámené srdce,
a mne ľútosť hrdlo sťahovala — —
snáď si myslí, že som si s ním hrala.

Pravej lásky v svete tak na mále,
jako kvieťa na tej hôľnej skale;
hodno pre ňu, hodno krky lámať,
ale hriech je, ťažký hriech je klamať.

Hej, nesľubuj, čo nemôžeš zistiť;
radšej vyjdi pred dom chodník čistiť
a namaľuj naň tri kríže radšej:
»zarúbaná cesta, vráť sa s kratšej!«

O.

J. B.

Vyhýbaj sa tôňam,
vyhýbaj sa tme;
nám je svetla treba,
pomĺkvení sme.

Von sa na vzduch svieži!
I nám svieti deň!
Odsoť makovice,
úmorný z nich sen.

Na zemi raz žiješ,
neminie ťa bôľ,
a keď už máš trpeť,
nuž za lásku voľ.

Dedinec.

Sreznievskij na Slovensku roku 1842.

(V Prešporku. Na Devíne. V Nitre. U Hollého v Maduniciach. V Pešti. V Štiavnici. Turčiansky prísažný. Na Lietave. V Orave. Na Kriváni.)

Izmaíl Ivanovič Sreznievskij, do svojej smrti (1880) professor slovanskej filologie na universite petrohradskej, v septembri roku 1839 vybral sa z Charkova na tri roky za hranicu, do slovanských zemí, aby sa pripravil na katedru slovanskej filologie, ktorá na základe štatútu z roku 1835 práve sriadovala sa na ruských universitách. Za tie tri roky pochodil — možno povedať, že krížom-krážom — Česko, Moravu, Halič, Slovensko, Horvatsko, Dalmáciu, Čiernu Horu a Srbsko, a s týchto svojich ciest po väčších partiách posielal matke listy, ktoré temer každodenne písaval pre ňu. Čo videl a zkúsil, o všetkom usiloval sa uvedomiť matku, ako Lamanskij hovorí, matku umnú, vzdelanú, vrelo milovanú. Sreznievskij vtedy už mal 27—30 rokov, ale z listov jeho dýcha taká detinská oddanosť, taká prostota, že už s tejto stránky sú veľmi vzácne.

A listy tieto, obsahujúce mnoho zaujímavého nielen pre Sreznievskeho životopis, ale pre všetkých nás západných a južných Slovanov, ležaly nepovšimnuté za 50 rokov. Vyzrel ich svojím orličím okom professor Vladimír I. Lamanskij, a tlačí ich od počiatku roku 1892 v svojej *Živej Starine*. V poslednej knižke (1893, III.) obsažené sú i listy, písané roku 1842 zo Slovenska.

Dňa 19. marca 1842 Sreznievskij z Viedne prišiel do Prešporka, ako on hovorí, do Bretislavi. V liste toho samého dňa písanom čítame:

Vo Viedni mal som starostí vyše hlavy: prišiel som na policiu o pass, začali opytovať sa ma, ak dlho ostanem v Bretislave, a načo som tam, a kade pôjdem ďalej, a predsa len nedali mi pass, ale poslali ma k posolstvu o certifikát na cestu do Uhorska; prišiel som do posolstva, nedali mi certifikát bez passu; opäť na policiu za passom, opäť k posolstvu a opäť na policiu, najprv v č. 6, potom v č. 2. Veci nechal som si u Vuka [1]). Vuk chcel ma odprevadiť, ale nemohol, lebo ponáhľal sa k Milošovi [2]) (zval i mňa, no tak bol by som musel ostať vo Viedni na celé 24 hodiny a vziať si byt), ale vyprevadil ma na paroloď...

A tak som opäť [3]) v Uhorsku. Za chrbtom Karpaty, na srdci Slováci, — a oni sú to príčinou všetkých výsluchov a certifikátov; oni milujú Rusov, a Maďari ich nenávidia, ako i Rusov; Austrijci každého ruského cestovateľa držia za emissára, a veľmi krivo pozerajú, že ja tak dlho chodím po Austrii, interessujúc sa o samých Slovanov.

---

[1]) Vuk Št. Karadžić.
[2]) Kňaz Miloš Obrenović.
[3]) Prvý raz bol v novembri 1841, na ceste zo Srbska, u Kollára v Pešti; ale šiel hneď ďalej do Viedne.

Šiel som k jednomu zo zdejších horlivých Slovanov, Štúrovi, s ktorým obznámil som sa ešte v Halle, nenašiel som ho doma, nechal som mu kartu, a čakám.

V liste 24. marca písanom hovorí o meste: „Bretislava má obyvatelov 35.000, ale je omnoho menšia od Charkova, a v mojich očiach ani nie tak pekná. Rozpoložená je po brehu Dunaja a ide do vrchu, na ktorom stojí starý zámok. Rynkov jest viac, domy nevysoké. Obyvatelia sú zväčša Nemci, ale ľud na uliciach je slovenský." Na tretí deň, v nedeľu, bol už v *Modre*, v chráme. „Modra je malinké mestečko, tri hodiny cesty od Bretislavi. Tu brat Štúrov je rektorom gymnásia, a my so Štúrom prišli sme sem tretieho dňa a zostaneme do zajtra. To je prvá moja vychádzka k Slovákom; ja som tu ako doma."

2. apríla. *Bretislava.* Dnes bol som na lekcii v lyceume. Lekciu mal Štúr: prednáša srovnávaciu slovanskú grammatiku v slovenskom nárečí. Auditorium bolo plné. I jeho poslúchajú z lásky k rodnému jazyku, i on prednáša bez platu. O 2. hodine bola beseda: študenti deklamovali a čítali svoje práce. Ušľachtilá mládež... A čo tu musia trpeť Slováci — samá bieda. Ešte i na pravoslávnych Srbov chcú zdvihnúť ruku a preložiť i bibliu, i kanony, i všetky cirkevné knihy zo staroslovanského do maďarského jazyka, a prinútiť modliť sa po maďarsky. Všetko to robí sa dľa zákona, ktorý oni sami si donášajú...

V krátkom liste 23. apríla píše: Dnes bol som so Slovákmi piť mlieko na jednej z hôr, okružujúcich Bretislavu od severa. Večer bol čudesný; mesiac na prostriedku neba, s hory výhľad na Dunaj a zadunajskú nekonečnú rovinu. Do 40 mladých ľudí postavilo sa do kola, spievali a v lese ozývaly sa ich piesne. A aké piesne! Muzikantovi neznať ich je hriech; a ja, nemuzikant, počúvajúc niektoré, nemohol som sa zdržať sĺz.

24. apríla. *Na Devíne.* Takých rumov som ešte nevidel, alebo aspoň už dávno sem nevidel. Podo mnou, môže byť na 150 siah, od západu na východ tečie Dunaj, a od severa vpadá do neho Morava; vody Dunaja sú čisto svetlé; vody Moravy žlto-mutné; Dunaj prerezáva ich, ale ony, ešte dlho nemiešajúc sa s vodami Dunaja, tečú u ľavého brehu o sebe. Na strelke vypína sa útesistá granitná hora — prvý stupeň Karpatov — dvoma vrcholmi, na nich rozvaliny zámku Devína (Nemci to spotvorili na Theben), a za horou na Dunaji mestečko tohože mena. Na samom vrchu — zo stavania ostala len terrassa — sedím na skale, píšem a teším sa výhľadom. Tento vrch je celý jedna skala, na ktorú i vyjsť bolo by ťažko, keby nie srúcané múry; zachovalo sa tu nie mnoho: niže terrassy zachovaly sa steny akejsi sály; ešte nižšie na kuželovitej skale stojí kaplnka, hotová, ako sa zdá, každú minútu spadnúť do Moravy, a medzitým zachránivšia na sebe ostatky bielych a červených trojuholníkov, ktorými bola okrášlená; s druhej strany, niže,

steny domu na dvoje poschodí, vedľa nich studňa, v hlbine ktorej vidno dvere, bez pochyby majúce spojenie s vnútornosťou skaly; prostred skaly dvere do skaly a odtiaľ priechody podskalné. Na druhom vrchu je tiež gruppa rozvalín a niže nich po svahu hory k Dunaju opäť rozvaliny s ostatkami dvúch veží. Celé priestranstvo, na ktorom vidno rozvaliny zámku, zaujímajú po dĺžke nemenej 500 alebo 600 krokov a v šírke do 300. Tu bývali veľkomoravskí kňazia Svätopluk a Rastislav. Všetko ukazuje, že zámok bol nielen pevne, ale i dosť pekne stavaný...

Chcel vidieť i Nitru. V nedeľu veľkonočnú, 1. mája, písal *z Nitry:* Ešte tretieho dňa vymenil som si kartu na diližans, že dnes pôjdem do Nitry. Včera dozviem sa, že po tieto dni má prísť do Bretislavi jeden zo ctihodnejších Slovákov, Hodža, a že nasledovne už nenajdem ho v Liptovskej stolici, a jestli odídem z Bretislavi, nepotkajúc sa s ním tu, tak vôbec ho neuvidím... Nitra leží u podnožia ohromnej hory Zobora na veľkej rovine, prestierajúcej sa vedľa neho. Starý zámok stojí na skale, akoby nenadále vystúpivšej alebo svalivšej sa so Zobora. S hory, po ktorej spúšťali sme sa na rovinu, výhľad na Nitru, na Zobor — radosť. Samú Nitru málo znám, ale môžem povedať, že páči sa mi svojou originálnosťou: všade vidíš ľud, Slovákov, prostodušno veseliacich sa, hostincov pre nich je celý rad, neobyčajná živosť na ulici, so stoličkami a stolmi vychodia pred vráta sedeť a pracovať. Nemecký jazyk počuť veľmi riedko, ešte i v seminárii na moju nemeckú otázku odpovedali: nem tudom — nerozumiem, žiadajúc ma hovoriť po maďarsky; ja na to odpovedal som so svojej strany: nem értem madjarul, ale kdy chcete po slovensky, to půjde...

V Nitre Sreznievskij obznámil sa s Eugenom Geromettom, potom 3. mája cez Hlohovec dostal sa do Maduníc. — Nuž, tu som — píše toho samého dňa. Madunice sú dedinka, neveľká, nebohatá, s malým kostolom, s chudobným farským domom; no povestná u Slovákov viac než mnohé veľké a bohaté mestá. Tu je farárom Ján Hollý, veľký poet, česko-slovenský Deržavin. K môjmu poľutovaniu, nenašiel som ho doma; odišiel do mesta Trnavy dnes ráno, a vráti sa možno len pozde večer. Sedím v izbe jeho kuchárky a čakám. Možno, ešte mi bude treba čakať niekoľko hodín. A žiada sa mi už skorej vidieť Hollého. Slovák, ktorý viedol ma sem, rozprával mi o ňom mnoho: „Takého kňaza nenajde sa ani medzi tisícmi, takého dobrého človeka ani na celom svete niet; od nikoho nežiada ničoho — ani desiatok, ani za pochovávanie alebo sobášenie, čo dajú, to vezme, a sám porozdáva, preto je i chudobný. Ale on na to ani nemyslí: už mu dávali i lepšie fary, chceli ho spraviť kanonikom, — nechce, chce i umrieť v Maduniciach. A piesne ako skladá, hej!..."

4. mája. *Trnava.*

Sediac s kuchárkou, vypytoval som sa jej o Hollom, a k tomu, čo mi rozprávala, dokladaly svoje poznámky dievčatá-slúžky. Na hospodárstvo on nemyslí, všetko necháva na kuchárku; bývalo i tak,

že kuchárka sa opila, a on ostal celý deň na chlebe, a aby nevidel opitú kuchárku, odišiel do svojho hája Mlieča a presedel tam do 10—11. hodiny večernej. So ženskými hovorí len vtedy, keď je to nevyhnutná vec, a hovoriac nikdy nepozre hore. I s mužskými hovorieva tak, že málo pozre na nich. Všetci v okolí, i kňazi i zemani, milujú ho, radi by ho vídať častejšie; ale on nerád má spoločnosť, vychodí zo svojich Maduníc len v prípade krajnej potreby. Ďalej od Bretislavi ešte nebol. — K večeru kuchárka šla prestlať mu posteľ a zavolala ma pozrieť si jeho izby: sú dve, jedna dosť veľká, dosť biedne meblovaná, s posteľou pre hosťa, a druhá malá, s policiami na knihy, s písacím stolom, s jeho posteľou, nečistá; v tejto druhej on sedáva vždy, tu i obeduje (on len obedúva, raňajok a večere nezná). „Ale tu je chladno," hovorím, a chcel som ísť na druhú stranu, ku kuchárke, keď razom otvoria sa dvere a v nich zastane vysoká pevná postava. „Či mám česť vidieť vás, slovutný pane Hollý?" Dávajúc rozkazy kočišovi, aby posnášal s voza veci, postava odpovedala mi akosi neochotne, ani sám neviem, čo. No, myslím si, to nejaký farár súsedný, divný človek, i hovorím mu: „Vy iste chceli ste tiež vidieť Hollého; ale nie je doma, a možno vráti sa ešte pozdejšie z Trnavy." Postava obrátila sa ku mne a pýta sa: „A vy potrebujete niečo Hollého?" — „Ó, áno: ja by som šiel na kraj sveta, aby som len jeho mohol vidieť." — „A odkiaľ ste?" — „Som ruský cestovateľ." — „Rus? Rus? O, Bože môj!" A my objali sme sa, ako rodina, ako otec so synom. Kuchárka priniesla sviecu, a ja som uvidel tvár známeho neznámeho: bielu, dosť plnú, pokrytú sviežim rumencom, so svetlými očami, s dlhými bielymi vlasmi, vážnu, možno povedať hrdú, a medzitým detsky, nevinne dobrú. Radosť, že vidí Rusa, oduševňovala ho. Hollý objímal ma, bozkával, stískal mi ruky. „Rus?! Ó, vy, Rusi, ste veľký národ, sláva Slovanov! Rus!" Utieral si slzy. Prešli sme do malej izbičky, zapálili si fajky a hovorili o všeličom. Moje meno bolo mu už známe; ale si nemyslel, že by som prišiel k nemu. Celý večer, do $^1/_2$1. hovorili sme o Rusku, o ruskom národe, o cárovi, o kozákoch. Zná veľmi dobre našu historiu, vie množstvo anekdot, objasňujúcich ruský charakter, o Nikolajovi hovorí s oduševnením rodeného Rusa. Vôbec nikde nevidel som tej hlbokej lásky k nám, našej sláve i nášmu cárovi, ako u Slovákov: v tom sú jednaki i Slováci evanjelici, i Slováci katolíci. Jedni i druhí vážia si i naše pravoslávie... Ráno som ani nepočul, kedy Hollý vstal a šiel do chrámu slúžiť. O $^1/_2$9. vrátil sa, a opäť shovárali sme sa o Rusku. Pred obedom išli sme do hája Mlieč, kde on napísal veľkú časť svojich diel: bol dážď, ja nahováral som ho, aby ostal doma, aby ma pustil samého, ale on nijako neprivolil. Háj dosť hustý, ale väčšie stromy všetky vyrúbané, ľud nechal nesoťatým len duba, pod ktorým Hollý rád sedáva. „Predtým bol vetvistejší — hovoril Hollý — sviežejší, zelenší, ale teraz, keď ostal sám, musí trpieť od vetrov a búr." Pod ním sedáva na tráve, a keď je mokro, prejde na najbližší peň. „Tu mi nikto neprekáža: nikto ma nevidí, ani ja nikoho, a myšlienky skladajú sa voľne na papier."

Vráfac sa, obedovali sme. Potom ja prečkal som dážď, vzal som si sprievodcu a vybral som sa na cestu. Hollý odprevadil ma do najbližšej dediny; lúčiac sa, bozkával ma na ústa a v čelo, požehnával, hovoriac: „Nezabúdaj, milý druh, v svojej veľkej rodine na nás, biednych Slovákov; povedz svojim, že my ich milujeme, ako bratov, a modlíme sa za nich Bohu: mocnému skutok, slabému modlitba.“ Plakali sme, lúčiac sa, a lúčili sme sa niekoľko ráz. — Hollý je vysokého vzrastu, dosť pevný muž, velebnej postavy. Každý, uvidiac ho, povedal by, že je narodený za básnika: o dávno minulom hovorí akoby o tom, čo práve mal pred svojimi očami, všetko živo cíti, plače, pripomínajúc niečo veľkého alebo krásneho, alebo zlého. Prostodušný je, ako dieťa; o tom, čo je dvojsmyselnosť, falošnosť myšlienky alebo citu, on, tak sa zdá, nemá ani poňatia; skromnosť obdivuhodná: on nemôže nevedieť, ako ho ctia, ešte i cudzinci (prichádzajúci do piešťanských kúpeľov, dve míle od Maduníc), a medzitým s hlbokým, iskrenným citom hovoril mi: „Uver, milý druh, mne je ťažko, mne je horko, že nezasluhujem tej pozornosti, ktorú mi preukazujú. Ja chcel by som urobiť i to, i toto, ja cítim nedostatky v svojich prácach, ale nestačia sily.“

5. mája. *Trnava.* Od Maduníc do Trnavy prišiel som za 3 hodiny. Dedinky slovenské, cez ktoré som šiel, sú dosť čisté: domčeky sú štukatúrované zvonku, kryté slamou, stoja rovnými líniami. Na poli počuť piesne ukrajinských nápevov. Trnava je malinké mestečko, ale veľmi milo vystavené. Ulice rovné a široké, jest mnoho veľkých domov, 9 chrámov, preto i nazýva sa Trnava malým Rímom. Zo starých múrov sú ešte ostatky. Za $^1/_4$ hodiny dôjdem do Bretislavi...

7. mája. *Bretislava.* Hodžu našiel som v Bretislave: mladý človek, veľmi vzdelaný a plamenný Slovák. Ó, keby takých viac v tomto uhnetenom národe. Štúr má veľmi mnoho starostí, preto s ním trávim temer celý deň. Na večer schádzame sa všetci.

8. mája. *Paroloď „Karl Franz“.* Včera, dozvedevší sa, že odchodím z Bretislavi, a to tak, že viac sa nevrátim, prišli ku mne rozlúčiť sa Srbi a Slováci, najprv jedni, potom druhí, poručivší za všetkých hovoriť jednomu zo súdruhov, ďakovali mi za navštívenie Bretislavi, za priateľstvo, za rady, sa bratskú vzájomnosť... Ja by som si želal, aby niekto z Rusov, ja sám želal by som si byť svedkom podobnej scény. Odpovedajúc im, nakoľko mohol som vyjadriť svoje city v ich nárečí, ja som plakal; vidiac v celom zástupe mravných šuhajov jednu myšlienku, jednu nádeju, jednu modlitbu a k sebe taký iskrenno-rodný cit, zaplakal by na mojom mieste každý. Večer strávili sme s Ľudovítom Štúrom a Michalom Hodžom, a pobratali sme sa na celý život. Takými bratmi môžem sa pýšiť. Dnes o 6. hodine u nás (Hodža ide spolu so mnou a nocoval u mňa) už izba bola plná mladými Srbmi a Slovákmi, že nás pôjdu odprevadiť na paroloď. V zástupe prišli sme k brehu,

rozlúčili sme sa, oddelili, odišli, no klobúky a čiapky ešte dlho, dlho kmitaly sa nad hlavami. Jednoho takého lúčenia bolo by dosť k tomu, v kom ešte neprebudil sa cit slovanský. S Bohom, Bretislava, kvitni pre budúcu slávu Slovanov!... Ja idem do Pešti.

Po obede pri Vacove. (Pekný opis cesty od Prešporka po Pešť.)

Pešť. O $8^1/_2$ pristali sme k brehu, a keď sniesli sme si batožinu k „Anglickej kráľovne", hneď šli sme ku Kollárovi a zabavili sme sa do 10. h.

9. mája. *Pešť.* Ráno bol som u Pavlovića [1]), u Subbotića [2]) a potom obedoval som u Kollára. Po obede šli sme o 2. h. s Kollárom k Doležálkovi, s ktorým stretol som sa včera na parolodi, odtiaľ vybrali sme sa do Jirmy (Üröm, hodina od Budína) kde pochovaná je Alexandra Pavlovna, nebohá manželka palatína (Jozefa). V doline medzi horami leží táto osada. V strane od osady, okrúžená záhradami, stojí kaplnka, veľmi maliuká, no krásne vystrojená z divého kameňa a mramora; ďalej dom pre spevákov, a ešte ďalej dom sviaščennika otca Amfilochia... Rúcho, čaša a nádoby, evanjelia, ruško, všetko veľkolepe bohaté. Pod kaplnkou krypta. Tam v medenej rakvi, pokrytej malinovým aksamítom, leží druhá rakev, obitá brokátom, a v nej spočíva telo. Jeden kľúč od rakve je u arcikniežata, druhý u sviaščennika, a rakev otvára sa na dôkaz len pri premene sviaščennika. Omša slúži sa každú nedeľu a vo výročité sviatky. Keby krajine hrozilo nejaké vojenské nebezpečenstvo, telo prevezie sa do budínskej pevnosti (to už stalo sa dva razy)...

11. mája. Bol som u ctihodného vydavateľa Hollého diel, M. Hamuljaka. Či nie je trpko pomyslieť si, že tieto nesmrteľné tvorby mohly sa tlačiť len v 300 exemplároch, a že, ponevač predplatná cena je veľmi nízka (6 zl. str. za štyri veľké sväzky), nuž Hamuljak musí doložiť svoje peniaze. Biedni Slováci: Maďari ich prenasledujú, obecenstvo majú malé, a pomoci odnikiaľ!

Nasledujúce listy sú z Ostrihomu, Nemiec, B. Štiavnice a Kremnice. Odtiaľto Srieznevskij prešiel do Turca a 21. mája písal z Teplíc:

Opäť v Tepliciach, — a to v Turčianskej stolici, odkiaľ prichodia k nám Slováci s liekami, ktorí tu zovú sa *olejkármi*. Väčšia časť tejto stolice predstavuje dolinu, okrúženú so všetkých strán horami, na ktorých kde-tu ešte dosiaľ ostal sňah. Cesta z Kremnice ide do hora, medzi lesmi jedľovými, a vedľa nemeckých dedín; potom postupne spúšťa sa, napokon za Starou Štubňou ide po doline. Dolina veľmi veľká, pokrytá luhami, poliami, lesmi, zväčša tiež jedľovými. Príroda vôbec je tu prekrásna. Kúpele sú teplé. Ja kúpal som sa dnes v najchladnejšom, a i ten je dosť teplý. So mnou ešte kúpali sa muž so ženou, neviem kto. Hostí zdá sa byť ešte málo. Izby sú plané: náradie sedliacke, dlážka nečistá. Zo-

[1]) Todor Pavlović, srbsko-horvatský spisovateľ, redaktor „Srbského národného listu", „Srbského letopisu".

[2]) Joran Subbotić, známy srbsko-horvatský spisovateľ novej doby.

stanem tu predsa do utorka (dnes je sobota): sľúbil prísť Hlaváč [1]), že spolu pôjdeme k akýmsi rozvalinám. Čas netratím, a medzitým i vykúpem sa. Od Kremnice sem sú štyri hodiny cesty... Okolo Kremnice jest mnoho kretinov, ľudí nízkych, hlúpych, ledva pochopiteľne hovoriacich, — a sú všetci Nemci.

Z Hája, s farárom Martínym, bol na Hrádkoch, neďalekom vrchu, kde kedysi stál zámok. List z Mošoviec datovaný je 27. mája; s rodinami mošovského farára Kuboviča, blatnického farára Mešu a s mošovským učiteľom Čipkajom bol v Mažiarnej. „Tam — píše v rečenom liste — sme i varili, i piekli, i pražili a spievali, a medzitým do mojej zápisnej knižky dostalo sa mnoho zajímavého, čo mi rozprávali. Teraz sme opäť v Mošovciach a sberáme sa na novú cestu. Blatnica je povestná tým, že má mnoho Rusov, t. j. olejkárov, chodiacich po Rusku; oni sú bohatí ľudia; hovoria jazykom pomiešaným, ani slovensky, ani rusky, majú samovary a čašky, a pijú čaj, prijali rôzne ruské obyčaje, niektorí po rusky hovoria dosť dobre, i sám farár sa naučil."

Blatnica, 29. mája. Ja som ešte vždy tu, v Turčianskej stolici. Tretieho dňa štyria šli sme do Sklabine, na starý zámok. Včera celý deň ostal som v Blatnici a vypytoval som sa o obyčajoch, a dnes chcem byť na svadbe. Pred troma dňami večer pili sme čaj u jednoho z Moskálov (ako tu zovú chodiacich do Ruska): čaj bol dobrý kedysi, ale ztratil vôňu a razí rozličnými masťami. On mne hovoril, že Blatničania, keby nechodili do Ruska, nemohli by žiť.

Ivančiná, 1. júna. Mal som historiu. Škoda, že podrobne rozpovedať nemôžem ju v liste. 29-ho (nedeľa) bol som v Blatnici na svadobnom obrade a po obede s farárom a jeho ženou šli sme do Mošoviec. Tu sme pili čaj, spievali, tancovali. O 12. hodine večer prišiel prísažný, ktorý, keď zvedel o mne, chcel ma vidieť. Z počiatku bolo dobre, ale keď opil sa vína a čaju s rumom, chcel sa ukázať ako dôležitý úradník; ja som mu poznamenal, že sme v privátnej spoločnosti a všetci rovnako privátni ľudia. Ich, ich bin ein privat? zreval on a pustil sa do mňa, hovoriac, že v stolici i sám Kaiser von Oesterreich závisí od neho, že mňa on môže vziať do areštu, môže ma zavesiť. Ja ukázal som mu hodiny (bolo $^1/_2$ po polnoci) a poznamenajúc, že rozhovorom môžem ho priviesť ešte do väčšieho pokušenia, povedal som mu dobrú noc. Aber der Pass? — Pass ukážem zajtra, dnes chcem spať. S tým odišiel som do druhej izby. [2]) Ešte väčšmi vzbúril sa môj prísažný, kričal, hrozil, a to tak trvalo do $^1/_2$4. Meša zastával ma, hovoril, že takým zachodením so mnou podá mi zlú mienku nielen o sebe, ale i o hlúposti celej stolice. Pomaly sa utíšil. Meša prišiel ko mne, prosiac ma, aby som mu ukázal pass a zbavil sa ho. Odpovedal som: nech príde ko mne ex officio s dotazom, kto som a či mám pass. On prišiel,

[1]) Slovenský ev. farár v Kremnici.

[2]) V listoch svojich Sreznievskij menuje každého človeka, ktorého poznal: len meno tohoto typického úradníka turčianskeho zamlčal zo šetrnosti.

ja prijal som ho, ako novú, celkom neznámu osobu, ukázal mu pass; on začal prosiť za odpustenie a v dobroprajnej horlivosti svojej povedal, že mi dá foršpont (záprah, ktorý tu dávajú bez peňazí, z úradnej potreby). Ostatne smierením vec sa neskončila: on odišiel len o 6. hodine, keď napil sa kávy. Vtedy len ľahli sme si spať. Po obede všetci šli sme do Ivančinej, kde je farárom Soltys, jeden zo známych spisovateľov[1]: chceli ma odprevadiť. Deň minul sa príjemne, ja ostal som nocovať u Soltysa, na druhý deň mysliac ďalej. Včera šli sme so Soltysom k rieke Turcu, keď razom nám dajú znať, že prišiel slúžny a chce ma vidieť. Prosil ma ukázať pass, vypytujúc sa o mojich cestách a shovárajúc sa dosť zdvorile; ale potom povedal, že môj pass nie je dostatočný, že teraz v Uhorsku panuje nacionalismus (t. j. maďarismus), že Slovania povstávajú proti nemu, chceli by mať za kráľa ruského cára a že preto každý Rus je podozrivý (v zátvorke dokladá: verdächtig). Ďalej radil mi ísť k viceišpánovi stolice a poprosiť ho, aby mi visoval pass. Viceišpán kto vie kde je, preto odhodlal som sa priamo k hlavnému išpánovi, bývajúcemu v Mošovciach, na svojom majetku. So Soltysom vrátil som sa do Mošoviec, bol som u hlavného išpána, veľmi dobre ním prijatý, a dostal som od neho vlastnoručné viso. Na moje podivenie, ako mi mohol slúžny povedať, že každý Rus je podozrivý v Uhorsku a že pass, vydaný vládou ruskou a potvrdený vládou austrijskou, nie je dostatočný, barón Révay[2] odpovedal mi: Odpustte hlúposti toho, ktorý to povedal, a aby ste viac nemali do činenia s hlupákmi, predložte všade svoj pass viceišpánovi sami. Zdržiaval ma na večer, ale ja chcel som ešte navštíviť dom, kde narodil sa Kollár, i katolícky kostol. Brat Kollárov je kožušník, veľmi chudobný. V kostole videl som drevené sochy Cyrilla a Metoda, bez všetkých rímskych príznakov, postavené v ráme s dvermi, podobnom našim skladňam[3], a na dverách obrazy gréckej školy v zlatom poli. Nocoval som v Mošovciach, ale dnes vrátil som sa do Ivančinej, cestou som zmokol, a preto musel som ostať na noc. Nie ja prvý bol som zastavený v Turčianskej stolici: i od kráľa saského, keď šiel z Karpatov, pýtali tu pass, a vymohol sa darmi. Turčianski zemani sú neobyčajne biedni, niektorí sú chudobnejší od najchudobnejších sedliakov, a ich je množstvo; ale pritom chcú sa ukázať bohatými.

Z Turca, zo Slovenského Pravna, Sreznievskij šiel cez Žiary Nitrianskou stolicou do Trenčína. Potom obrátil sa hore Váhom. Dňa 7. júna píše zo *Žiliny:*

... U Bystrice sú rozvaliny zámku na neprístupnej skale. Vôbec tu zámkov v rozvalinách po horách veľmi mnoho. Za By-

[1]) Ondrej Soltys. Jeho spis: „Apologia, to jest Obrana, kterau se odrodilci, jenž od své národnosti Slowanské odstupují, brániti chtějí, ti pak, kteří w ni stojí, posiluiti se mohou", vydaný v Budíne, 1841, pod menom Ondřislava z Prawdomluwic, dr. Ján Jakubec v svojej štúdii „O živote a pôsobení Jana Kollára" (Praha, 1893) mylne privlastňuje Kollárovi.

[2]) Dord, otec terajšieho barón Fr. Révaya.

[3]) *Skladni*, dve dosky s obrazmi svätých.

stricou začínajú sa nebielené začadené domky. Lud je tu neobyčajne biedny: poľa málo, a národa mnoho; jediný priemysel je splav dreva po Váhu na Dunaj, pltí ide množstvo, ale poneváč z toho zárobku málo, nuž Trenčania musia chodiť do iných stolíc za chlebom, a chodia nielen do iných stolíc, ale i ďaleko po svete. Turčania chodia ako olejkári, Trenčania ako drotári, drotujú rozbité hrnce, predávajú jednoduché nože, drevenú hubu (práchno) a p. Zachodia až do Ameriky. Rozpráva sa, že raz dvaja Trenčania sišli sa v Amerike a nemálo boli zadivení: jeden bol kňaz, druhý drotár; drotár prišiel spovedať sa ku kňazovi, a kňaz nepoznal svojho rodáka, kým drotár nezačal modliť sa po slovensky. Hoc sú domky i biedne, ale vidieť ich je príjemno: domca za zeleňou stromov temer nevidno, celý dvor je ako sad, krytý jabloňami, čerešňami, višňami, lipami, topoľmi, divými kaštanmi atď.

Pri obede počul som, že lud tu chleba neje, len zemiaky; zbožie predá a z toho zaplatí daň. Strašná vec pomyslieť si, že daň vytrhuje posledný kúsok z úst.

Dnes po obede šiel som do dediny Lietavy ($1^1/_4$ hodiny od Žiliny), do hôr. Poloha veľmi podobá sa Friulskiam, kde som bol za 13 mesiacov: tieže skalité hory, potoky po kameňoch, len zelene viac a dedinky hoc sú tiež tak nečisté, no nie z kameňa, ale z dreva. Nad Lietavou dvíha sa na ohromnej, príkrej skale zámok... Ďalej na juh je hora Žibrid, v doline pod horou, hovorí lud, bol monastyr čiernych mníchov, ale teraz ani stopy po ňom. Lietavskí páni ho spálili, mnícha vzali na zámok, mučili, potom shodili so skaly zámkovej; kam padol, tam skaly sa roztvorily a opäť uľahly, ako by sa nič nebolo stalo. Mních ostatne, hovorí lud, bol kacír. Na Lietave je farárom ctihodný starec Horecký... dobrý Slovák. V chráme, v stavbe ktorého pozorovať niečo pravoslávneho (rozdelený je na tri časti: oltár, chrám a predná sieň), majú starý obraz, predstavujúci množstvo nahých, preklatých kolmi, na ktoré boli shodení shora, kde stoja ľudia v tatárskych dlhých kaftanoch, a jednoho, akoby Nemca, v kostyme XVII—XVII. storočia, kopajúceho jednoho nahého shora dolu nohou. Medzi nahými je mnoho bradatých, a jeden v rímskej mitre, tiež nahý.

Nasledujúci list je zo *Sučian* (8. júna), začína sa: „Ja som opäť v Turčianskej stolici.“ O dva dni písal z *Jasenovej:*

Včera zavčas ráno vybral som sa zo Sučian na sever do Oravskej stolice, z doliny opäť do hôr, opäť po brehu Váhu medzi skalami, potom nechal som Váh na pravo a hore brehom Oravy prišiel som do Istebného k ev. farárovi Matúškovi. Predobrý mladý človek, žena jeho prelestná mladá dáma z bohatého domu a úprimná, ako sestra. Chrám je tu drevený, chudobný. Dnes s Matúškom šiel som na Oravský zámok, prináležavší Turzovi, teraz ho majú mnohí. Smelo je postavený na úzkej čnejúcej skale, a zachránil mnoho zo starého času. Tam sme obedovali, potom šli sme do mestečka Kubína, sídla Oravskej stolice... Kubín je mizerné mestečko... Večer prišli sme do Jasenovej, kde je farárom Cochius, mladý člo-

vek, hotujúci sa ženiť a pre mňa veľmi úžitočný. Tu ostanem na zajtra. U týchto ľudí som ja ako doma. Orava je celá v horách. Dnes videl som so zámku i Tatry. Sňahu na nich ešte dosť. Táto stolica je povestná plátennícmi, ako Turčianska šafranníkmi a Trenčianska drotármi: plátno vozia oni do Turecka, Grécka atď.

Sv. Mikuláš, 13. júna.

Včera prišiel som sem pod večer: toto je hlavné mestečko Liptovskej stolice. Z Jasenovej bolo treba vyjsť na spodok ohromnej hóry Choč a potom spustiť sa k Váhu. Tu pri vchode do Liptovskej doliny stojí mestečko Ružomberok, biedne, no súce na obraz, lebo dovôkola sú ohromné malebné hory. Mikuláš a Vrbica sú dve mestečká, spojené uliciami. Jest niekoľko poriadnych domov, no všetkých je málo a všetky sú bez poriadku. Tu je farárom Hodža. Len čo vrátil sa z Viedne a večeral u tesťa; šiel som ta a obznámil som sa s tesťom i s mladou Hodžovou ženou. Milo je hľadeť na tento pár holúbkov. Hodža bol vo Viedni s druhými a so superintendentom Jozefym prosiť vládu o ochranu proti Maďarom. Metternich a Kolovrat prijali ich veľmi pekne; Ludvik vzal prosbu a možno dúfať, že prosba podaná je nie nadarmo. Dnes ráno strávil som čas zčiastky doma, zčiastky s Fejérpatakym, zdejším knihkupcom, obedoval som u Hodžu, po obede šiel som s kaplánom Nosákom do Demanovskej jaskyne, na 2 hodiny od Mikuláša. V jaskyni boli sme za 2 hodiny. Je na spôsob Adelsbergskej, ale stará, už netvoria sa v nej kvapkovce, vchod je neobyčajne strmý, ťažký. Jedna časť, Ľadová diera, je veľmi zajímavá: tam všetky figúry sú z ľadu, strašné, krásne, originálne. Ľad nikdy netaje.

16. júna. Tretieho dňa ráno s Nosákom a mešťanom Belom šiel som z Mikuláša na prechádzku k Tatrám. Celá Liptovská stolica okrúžená je horami, dosiaľ pokrytými sňahom, vlastné Tatry na severo-východe, s troma svojimi hlavnými končiarmi, Kriváňom, Gerlasským končiarom a Lomnicou. Netrúfali sme si vyjsť ani na jeden z končiarov, lebo sňahy úplne ich pokrývajú, predsa odhodlali sme sa na cestu — pozrieť si aspoň plesá (hôrne jazerá), ak nie niečo iné. Cestou zašli sme do Sv. Jána (osada). Tu je pozoruhodná ozvena: opakuje 14 slabík veľmi zreteľne... V Hybiach sme nahovorili za spolupútnikov doktora Guota a kandidáta Krausa, a vezmúc si za sprievodcu lovca Hakeľa, rozhodli sme sa pokúsiť sa vyjsť na Kriváň, i šli sme nocovať pod samú horu do lesa. Tam v lese stoja koliby, dobre vystavené z dreva, nie horšie od srbských chyží. Len čo dobrali sme sa k nim (o $^1/_2$11. h.), už nahromadily sa oblaky a začal biť hrom... Rozložili sme si ohňa v kolibe, nabrali na noc suchého dreva; Nosák navaril nám polievky a hovädziny, Guot napiekol slaniny a mäsa na ražni; vína, chleba, syra mali sme dosť; boli sme všetci veselí. A Hakeľ dodával nám ešte viac bodrosti, ubezpečujúc, že k ránu nebo sa očistí. A vskutku, po troch búrkach, hrozne rozliehavších sa medzi horami, slnce vstalo jasne, ostaly len husté hmly po horách. Zjedli sme po kúsku syra a chleba, zapili vínom a vybrali sme sa na cestu o pol

šiestej. Asi hodinu šli sme lesom, potom holým svahom veľmi pohodlne, a tak došli sme pod končiar, vedľa troch sediel. S posledného pozrel som opäť na končiar a opakoval som aspoň desiaty raz, že ja nechápem, ako by bolo možno dostať sa na vrch. Je tak strmý, ako len môžu byť strmo postavené schody, — a ničoho okrem skál a sňahu. „Ej, poďme," hovorili mi priatelia a začali sme sa škriabať. Hakeľ šiel popredku a ukazoval cestu: opravdová koza, behá, skáče s kameňa na kameň nad priepasťami, ako so stolca na stolec, robí cestu po sňahu, a len on sám má bremä (v kapse chlieb, víno, syr, prach, gule) a pušku. Mne, nezvyknutému, bolo najťažšie; na niektorých miestach už nevedel som, ako urobiť nasledujúci krok, ktorého kameňa chytiť sa rukou, kam preložiť nohu, a liezť po sňahu bolo i strašno i protivno: už som len čakal, ako poletím do priepasti. Táto historia trvala vyše hodiny, a ja ani sám neviem, kde som sa vzal konečne u pamätníka saskému kráľovi, ktorý tu bol pred niekoľkými rokmi. Končiar je celkom zavalený sňahom; len okolo pamätníka sa stopil, a ešte bolo pre nás miestočko asi na kvadrátnu siahu. Tu sme si posadali. Všetko dovôkola bolo zakryté hustými oblakmi hmly: boli sme akoby v nebi, a to trvalo od 10. do 11. hodiny. Zajedli sme si, začali piť za zdravie každého, kto nám je drahý, spievať. Medziiným spievali sme jednu patriotickú pieseň slovenskú. Pri verši: „My stojíme stále, pevne" sme vstali, a nestačili sme dospievať, zadul silný vietor, rozohnal hmly a my videli sme Tatry pod nohami, a ďalej Liptovskú stolicu, Spišskú, časť Zvolenskej, Šarišskej, Oravskej, časť Haliča do Krakova. Výhľad veľkolepý [1]). Tatry sú pokryté ešte všade hlbokým sňahom.

[1]) Bohuš Nosák, pozdejší Nezabudov, v II. ročníku *Nitry* (1844) ospieval to nasledovne:

Nezábudky kriváňske

slovutnému mužovi, professorovi Izmailovi Sreznevskému.

1.

Brat môj! na sňažnom Kriváni my stáli,
Smutno sme vo hmle šedivej sedeli:
Naším sa spevom balvany ozvaly,
My kvetné kraje pod sebou videli;
A keď sa tichých pohly vetrov vania,
Spievali sme im pieseň z mrtvých vstania.
My tu v nadšení, ako bratia stáli,
O, by sme večne i bratmi zostali!

2.

Brat môj! po skalinách Kriváňa mochatých
My s jeho vetrami dolu sme leteli,
Chodiac kolo plesov po stráňach kvetnatých,
O vlasti Slovanov oba sme mysleli.
Tys' v svojej radosti sladko sa usmieval,
Lebo spevné brehy Dnepra prekvitajú:
A moje stenanie vietor ta zavieval,
Kde moji krajania plačú a vzdychajú;
A vo prudkom hvizde šumel len a šumel,
Ako by i Tebe, i mne porozumel. —
Aj! Ty s ním poletíš k voľnej Ukrajine,
Ja s ním budem spievať v kriváňskej doline.
Ozvem sa ja v piesni smutnej i veselej,
Tebe a Slavianstvu prajúc z duše celej . . .

Šňah tento steká dolu a tvorí plesá; videli sme ich s Kriváňa sedem. Do poludnia ostali sme na vrchu, potom začali sme sa spúšťať. Hakeľ vybral druhú cestu, s druhej strany končiara, hovoriac, že tam bude ľahšie spúšťať sa. Ja pritom všetkom nechápal som, ako sa spustíme a, priznám sa, myslel som, že nevrátim sa živý. Predsa všetko skončilo sa šťastlive. S pol hodiny šlo to s mukami, ale potom, hoc i nie ľahko, no privykol som skákať a bolo nám veselo. O 3. hod. boli sme už opäť v kolibách. Kraus nešiel na Kriváň, ale varil nám mäso. Večer boli sme v Hybiach a tam ostali sme na noc. Nechceli nám veriť, že boli sme na Kriváni, a sám Hakeľ tvrdí, že sme my prví, ktorí sme sa odhodlali pred Jánom ísť na Kriváň...

Z Liptova prešiel do *Baňskej Bystrice*, kde 20. júna písal: Včera bol som na Hodžovej kázni: hovoril o tom, čo značí človek prísny k samému sebe i iným, a hovoril výtečne. Ani som nemyslel, že je on, môj milý Miško, taký čudesný kazateľ... Ťažko mi bolo rozlúčiť sa s týmto dobrým milým párom. On melancholik, ona veselá, on charakteru tvrdého, ona červená sa za každým slovom, a oba sú dobrí, milí, že viac ani žiadať...

Toľko vyšlo v poslednej knižke *Živej Stariny*.

Sreznievskij — prepisujeme ešte z úvodu V. Lamanského v *Živej Starine* (1892, I) — už od mladosti na Ukrajine privykol obcovať s ľudom, privykol ho študovať a s pozornosťou a láskou chovať sa k jeho životu, potrebám, starine. V čas svojho cestovania len v zime a pozdnou jaseňou žil Sreznievskij v mestách, sedávajúc pri knihách a rukopisoch, schádzajúc sa s učenými a spisovateľmi, navštevujúc divadlá a spoločenské shromaždenia, z jari hneď vydával sa na cestu, robiac na poštových vozoch, príležitostiach, na koni, člnkoch, na paroloďach, sám alebo s jedným-druhým priateľom zpomedzi Slovanov, alebo, ako raz, s P. I. Preisom, len menšie partie, z väčšej časti chodiac peškom po západných slovanských dedinách, osadách, mestečkách... V poslednom čase nemálo u nás bolo uverejneno denníkov, zápisiek, listov s počiatku štyridsiatych rokov, ale ozaj bolo by nám ťažko ukázať v našej literatúre ešte druhý, taký podrobný, plný a zaujímavý sborník listov kohokoľvek z pozoruhodných ruských spisovateľov a učených za tie roky... Miesto čestné a obzvláštné prináleží Sreznievskemu medzi jeho najbližšími vrstovníkmi ruských cestovateľov po Europe. Vyjmúc Boďanského a Preisa, Kovalevského, A. N. Popova, Čižova a Rigelmana, písavších, ostatne, nemnoho o svojich zkúsenostiach, — Panov, Jelagin, nakoľko známo, nič nepísali a netlačili o svojom cestovaní po slovanských zemiach, — všetka vtedajšia učená a literárna naša mládež (ako i najväčšia jej časť z predošlých, a takže z pozdejších pokolení) na cestách svojich po Europe zdržovala sa výlučne v románskych a germánskych stranách, len niekedy podívajúc sa na niekoľko dní do Prahy a, pobesedujúc nedlho s Hankom alebo inými, obyčajne predstavovala si, že už všetko urobila k vôli známosti s celým ne-

ruským Slovanstvom, poháňala sa ďalej na západ. Preto i všetky cestovné listy, zkúsenosti a rozpomienky vrstovníkov Sreznievskeho vzťahujú sa na Itáliu, čiastočne Španielsko, Francúzsko, Nemecko, čiastočne Angliu, hlavne na ich sídelné a značnejšie mestá, osád a dedín a ich obyvateľstva však vôbec netýkajú sa. Listy a zkúsenosti Sreznievskeho (na počiatku štyridsiatych rokov) týkajú sa zahraničia, Europy, no nie vlastnej, nie jej častí románskej a germánskej, lež slovanskej, Rusku rodnej a najmenej známej časti... Tam Rusi boli hlavne turistmi, divákmi, tu Sreznievskij bol cestovateľom a bádateľom, pozorovateľom a maliarom najmä dedinského ľudu... Čo videl a opisoval Sreznievskij, toho ohromná väčšina ruských čitateľov nikdy nevidela a ledva niečo o tom i čítala, o mnohom z toho nikde ani nemohla dočítať sa.

Tak Lamanskij.

Jozef Škultéty.

Slovenský jazyk.

Študovanie slovenčiny.

Během tohoto měsíce obdržel jsem následující příspěvky: Vd. p. far. *M. Bodický* poslal mi čtyři archy, na nichž popsal sám 1) nářečí Pondelské a 2) Selecké v Gemeri, pak rolník *Ondrej Fingys* 1) nářečí Váľkovské, v Gemeri, a 2) Česko-Brezovské, v Novohradě. Nářečí, jež v obcích těchto, a s malými prý odchýlkami, též v Lahôtke, Suché, Zalužanech a Sušanech v Gemeri panuje, již tím se odchyluje od ostatních nářečí gemerských, že souhláska *č* zůstává celkem nezměněna: *chlapčok, učitel.* Jen v Selcích je přechod: *brašek* (= braček), *švo* (= čô). Jiná společná vlastnost je *e* za *y* a *ej* za *ý: rebe* (= ryby), *rebník,* v množném počtě: *nachetali, nalapali zmo rejb* (anebo též *ryeb*). Tak vyslovuje se též v Hrachove a sousedních obcích. Společné jest dále oněm obcím tvoření instrumentálu *z radosťeu, za našjeu horou, chôdzjeu.* Dále důležité *ej* za spisovné *ia* = dlouhé *ę*: *oňi trápej, oňi vejžú, vejc* (viac). Pak *-mo: chovámo, zmo,* ač též *-me* zaznamenáno: *sme* v Pondelku, *chováme* v Selcích. Jsou však i rozdíly. Tak v Pondělku vyslovují: *son* = som, *učiťeľon* = učiteľom, kdežto v ostatních jmenovaných obcích *-m* zůstává. Infinitiv v Pondělku vyznívá *-ť: hádzať,* jinde však na *-ťi: lúčaťi.* S poděkováním za tyto příspěvky opakuji co nejsnažněji prosbu o další ukázky a poznámky.

Velmi svědomitě vyplnila vct. paní *Ludm. Markavičová* arch nářečím svého rodiště, Krajného v Nitranské. Mluví se tam, abych jen některé zajímavosti zde uvedl, na příklad: *bólch tam* = bol som tam, *jách oral* = ja som oral, *ščerajch bola,* dále *bjélennä, koženný, masso, trojjé,* všechny slabiky jsou tvrdy: *zvonit, kone, njegdo* — vždy s tvrdým *n* atd. Obzvláště důkladný je popis kroje, na jehož názvosloví pilný zřetel brán. Kéž spanilomyslná paní Markovičová neustane k společnému dílu prispívati!

Dobrou myšlénku měl p. uč. *Ján Izák* v Modre. Uložil svým mladým žáčkám, aby přes vánočné prázdniny napsaly, věrně podle své domácí výslovnosti, každá nějakou rozprávku. Výsledek podle mého soudu je pěkný: obdržel jsem 21 takových krátkých rozprávek a vidím, že nejen pro studium jazykové, nýbrž i lidopisné vůbec příklad p. uč. Jána Izáka zasloužil by hojného následování.

Jednu kratičkou z těch rozprávek připojuji zde na ukázku: *Ošálení kmotr.* Boli dvá kmotrovci, jeden ból skúpi a druhí málo sprejní. Títo sa chceli jeden druhého uhoscit. V jeden den boli u málo sprejného, ale sa precaj dobre zabávali aj uhoscili. Na druhí den mala bit hoscina u teho skúpeho. Pani kmotra prichistala dve pečené kurence. Pán kmotr išél do komori núš pobrúsit, abi mohél ti upečené kurence pokrájat. F tem donde pán kmotr na hoscinu a píta sa, dze je kmotr, a ona mu rékla, veru že je f komore a brúsi núš, hovoril, ket príndete, že vám odreže obidve uši. Nastrašení kmotr ležbi si mal dat uši odrezat, račik sa zebral a utekal preč. Tu príndе kmotr s komori z nabrúsením nožem a hovorí k svojéj ženi: Tušim tu už ból kmotr. Na to žena otpovedzela: Veru ból, a uchicil obidve tí pečené kurence a utekal preč. Tu lakomí kmotr aj z nožem v ruki schopil sa a utekal za ním a ked ho zazrel, kričél: Pane kmotre, aspon jedno! A on mu otpovedzel: Ba bouprisám, ani jedno, a chicil si obidve uši, lebo sa bál, že mu ích odreže. A on pítal od neho jedno pečené kura. —

„Pohnutý Vaším oprávneným steskom v Slov. Pohľadoch neotálam ďalej, ale posielam Vám to, čo mám a tak ako to mám zachytené a na papier vrhnuté z tej našej milej „rozmajtej“ slovenčiny“, píše mi vel. p. far. *Ján Vansa* a připojuje několik archů svých výborných zápisek, jež mi nejen nové příspěvky o nářečí „Pilansko-Hačavském“ poskytují, nýbrž obzvláště mnohé velmi zajímavé výrazy, porovnání a přísloví. Vynímám několik ukázek. Pozoruhodná je výslovnost *vouna* = vlna, *vouňaška* = vlňačka, hrubá zásterka ženská z vlny. To jest opět stopa vlivu sousedních Rusínů, jenž se i ve slově *„hou“* — tak se na zavolání ozývají — jeví: neboť i u sousedních Rusínů oslovený se tak hlásí. Podobně je adverbium *au, án* (= ejhle, hle) oběma sousedům společné. Dále je pozoruhodné vysouvání *d* před *n*: *saňi si lou* (= sadni si dolu), jako před *l*: *jeu bi* (= jedl bych). Jména krav jsou v Malohontě obyčejně slovenská: *rušaňa, sivaňa, straka* atd., avšak voly a koně „zovou“ obyčejně maďarsky: *sarvaš, bimbó, čilag* atd. Zajímavá slova a fráze: *do tvrdej noci, doumat sa* (dovtípit se), *nadsluhovat* (nad povinnost sloužit), *poľahota* (ulehčení) atd. V předešlém čísle Pohľadů zpoměl jsem rčení: *už je tam, kde loj kopú.* Pan far. Vansa myslí, že to znamená, buď „že tam, kde hlinu (= hrob), podobnú loju, kopú“, buď že místo, kde „loj kopú“, značí to, co není, tedy smrt. Dále uvádí rčení: *krpcí striasť* i *striasol krpcami* (= zomrel), *složil kosti, tot nebude viac kašu dúchať* (= zomrel). Malebné je porovnání: *ľad ako nebo, ňespau som ako tá Rimava*; výrazná jsou přísloví: *má uheľ na chrbte* (= má velkú starosť, platiť dlžobu), *prílišnô spania, žobrácko kochania* (připsala paní

Vansová). Z těch několika příkladů vidí se, kolik zajímavých slov a průpovědí nalézti lze, když se pilně pozornost na řeč lidovou obrací a hned všechno zapisuje.

Prostřednictvím p. archiváře P. Križka obdržel jsem dále arch s popisem nářečí Bansko-Bystrického, jenž při pomoci p. Sam. Klobušického velmi bedlivě sestavila slečna *Anna Križková*. Významná je při tomto nářečí všeobecná měkkost hlásek *t, d, n: na ďeďiňi*, plur. *hoďiňi, ňeviňích, s tima ďjoučenci, matkiňe slová, chljep natretí* atd. Tedy jako v Brezně anebo v Pukanci.

Vel. p. far. *Vansa* zároveň přepsal též uveřejněnou rozprávku „o hvezdárovi, felčiarovi a hodinárovi na dedine" do nářečí „Pilansko-Hačavského" a zahájil takto řadu těch, kteří touto cestou mé ukázky nářeční rozmnožují.

Druhý, jenž vyzvání mého v posledních Pohľadoch uposlechl, byl Čáčovský pan učitel *C. Gallay*, jenž uveřejněnou rozprávku mluvou a v duchu čáčovského nářečí přeložil. Takovým spůsobem podána věrná ukázka toho nářečí, jež dřívější mé vědomosti platně rozmnožuje. K tomu dodal p. uč. Gallay mnohé důležité poznámky. Tak slyšeti v množném počtu nejen *takoví*, nýbrž i *tacoví;* hovoří se: *tí chuapci*, avšak *ti dzíťence, ti dzecka*, tedy krátce a ovšem tvrdo.

Větší úspěch než v Pohľadech mělo uveřejnění oné rozprávky v „Národním Hlásniku". Našlo se dosud pět čtenářů a jedna čtenářka, kteří prosby v tom časopise vyslovené si povšimli. Pan red. *A. Pietor* byl tak laskav a zaslal mi všechny ty příspěvky, začež mu upřímně děkuji.

Rozprávku přeložili do svého nářečí: p. *Michal Bencúr*, kolár v Slovenském Komlóši v Békešské stolici; pan *Ondrej Hronec* ve Velké Slatine ve Zvolenské stolici; pan *Samuel Janko*, cestár v Modre v Prešporské stolici; pan *Andrej Petráš* na Smolinském (v okolí Šaštinském) v Nitranské stolici; konečně i jedna paní, jak sama připojila, „židovka" *Leonora Hoffmannová*, rod. *Tausková*, v Rovném-Makove, pošta Vysoká, v Trenčanské stolici. Jeden čtenář „Národního Hlásnika" neposlal překlad oné rozprávky do svého nářečí, nýbrž jinou obšírnou ukázku, totiž p. *Jozef Bohúň* v Bielom Potoku, rozprávku „Jožef a Jäno" podle nářečí Šôšovského, v dolním Liptove.

I nastávající uveřejnění v časopise „Dom a Škola" mělo již potěšitelný výsledek. Mladý typograf u p. K. Salvy v Ružomberku, *Šimon Roháček-Uher*, rodem ze Staré Turé v Nitranské, sázeje onu rozprávku, „osmelil sa, nakoľko mohol", mé žádosti vyhověti a poslal mi nejen překlad oné rozprávky do svého rodného nářečí, nýbrž i mnohé zajímavé a cenné poznámky.

Od p. arch. Križka obdržel jsem konečně přepis oné rozprávky do nářečí Bansko-Bystrického, jenž velmi pečlivě shotovila slečna *Anna Križková*.

Jak viděti, mohlo by vyzvání všeobecné, kdyby tak zvaná vzdělaná třída věci se náležitě ujala, míti velmi pozoruhodné úspěchy. Neboť ti všichni, jež vyzvání v časopisech uposlechli, vykonali svou

práci s příkladnou bedlivostí, mnohem svědomitěji než by ledakdo si myslel. Považuji za svou povinnost, vysloviti jim zde srdečné díky a upřímné uznání.

Tím by zpráva má byla ukončena. Avšak zdá se mi užitečným, připojiti několik věcných poznámek k náhledům a výkladům, jež v poslední době tiskem projeveny byly.

V článku o „Kole" p. archivář *P. Križko* vyslovil (na straně 21. tohoto časopisu) následující myšlenku: „Čo sa však týka samohlások, tie sa v kmenoch zavše i menia, napríklad *rob*-iť a na*ráb*-ať, alebo latinské *can*-o a ce-*cin*-i, a zavše v živej reči i celkom vystávajú, ako na pr. *kol*-e a *kl*-ať; na samohlásky teda nemožno príliš sa opierať." Těmito slovy naznačen princip, proti němuž nynější jazykověda co nejrozhodněji se na odpor staví. Tak myslívalo se kdysi pred sto lety, nyní stanoviska takového úplně zanecháno. Nynější jazykověda učí, a trvám správně učí, že veškeré změny hlásek, jak samohlásek tak souhlásek, dějí se podle jistých zákonů, fysiolických a psychologických, jež částečně již vyloženy jsou, částečně však výkladu ještě očekávají. Či nedokazuje to zkoumání nářečí slovenských též jasně? Či neplyne to zřejmě i z těch rozborů, které o některých slovenských nářečích v těchto listech uveřejněny byly? Kdyby zajisté totožnost souhlásek *k-l* dostačovala k důkazu, že slova *kól*, *klov*, *kel* atd. (na str. 30—31) „vyrástly z jednoho jediného koreňa", pak by počet takových slov lehce se mohl zdvojnásobit. Či nebylo by snadno, připojiti i slova: *kláda* (rus. *koloda*), *kolêno*, *klakol* (rus. *kolokol*), *klas* (rus. *kolos*) atd.?

Druhá poznámka týká se staré církevní slovanské řeči, o níž p. archivář Križko (str. 28, 29) úplně nesprávně soudí, že by sloužila za jediný základ slavistiky a že by kmeny její byly prakmeny slovanskými. I takové názory jen lidé věci nezkalí měli a mají. Skutečná však vědecká slavistika tak nesoudí. Pro nás je stará církevní slovančina nejstarším písemným svědkem: v tom leží celá její veliká váha. Její hlásky a formy se přirozeně uvádějí, jakožto nejstarší spolehlivé doklady; avšak žádnému vědeckému badateli na mysl nepřichází, aby hlásky a formy ony považoval za praslovanské, nemůže-li se to z živých jazyků slovanských náležitě dokázati.

Tolik ku článku o „Kole". A nyní obraťme se k druhému článku, jenž do jazykozpytu slovenského zasahuje a v poslední době na světlo vyšel. Mínim výbornou rozpravu vysoce důst. p. děkana *Fr. Šujanského* o „osobných a rodných jmenech slovenských" v nádherně upraveném I. svazku „Tovaryšstva", jež p. vydavatel laskavě mi zaslal. Vděčnost svou a zároveň radost nad pěkným počátkem chci osvědčiti následujícími poznámkami.

Běží o výklad possessiv na *-é*, jako *Liščé*, *Turzé*, *Valentovie*. Nechci prozatím hájiti positivní stránky mého výkladu, že přípona *-é* je původu maďarského; myslím, že positivní výklad třeba odložiti, až všechny rozmanité tvary těch possessiv v nářečích slovenských na jevo vyneseny a oblast jejich platnosti ustanovena bude. Jen to chci zde vytknouti, že důkaz pro vznik z *-ich*

dosud nelze mi uznati za provedený. Mé námítky jsou: 1) Slovanské jazyky takových nesklonitelných přivlastňovacích adjektiv neznají. Tuto vážnou námítku nelze zlehčiti poukazováním, že (prý) „nie je to prípad osamelý, že slovenskému výrazu preto, že sa taký v ostatných slovanských jazykoch nenachodí,... i na slovo vzatí filologi... odopierajú slovanskosť“ (str. 270). Nevím, jaké výrazy by to býti měly. Příklady uvedené: *baňa, čipka, voľakto* nemohou míněny býti, protože již Miklosich všechny tři za slovanské považoval, srovn. Die slav. Elem. im Magy. č. 15 a 820, pak Etymol. Wört., obzvl. str. 151 a 377, kdež výslovně učí, že maďarské *vala* (valaki) pochází ze slov. *voľa*. 2) Že by koncové *-ch* v nářečích slovenských, buďto všeobecné, buďto jen v některých případech, odpadnouti mohlo, rozhodně popírám. Výrazy *päť zlatý, desať zlatý, sto zlatý* nevznikly odsutím *-ch* z *päť zlatých* atd., nýbrž tím, že stará, správná vazba v zapomenutí upadla a genitiv nahrazen nominativem, jako se na Slovensku též praví *dve sto, tri sto, pet sto*, což už Šembera v Základech dialektologie československ., str. 63, poznamenal. Tak je to i ve výrazu *na ši svätí* anebo *na še svätí*, jenž ve Zvolenské a snad i jinde obecným jest. V Dačolome, v Hontě, říkají zase *na šich svjat*. Jinde nazývají se svatodušní svátky prostě *ducha* (Brezno). Z takových příkladů pro odsouvání a přisouvání hlásek nelze nic vyvoditi. V otčenáši modlí se lid obyčejně, a sice nejen na Slovensku, *jenž si na nebesi*, místo starého správného *na nebesích* (slovensky spisovně by bolo *na nebesiech*), avšak zajisté jen proto, že mluví *na nebi, na zemi* atd. a že na starobylý plural *nebesa* dávno zapomněl. To všechno jsou osamělé tvorby, z nichž každá svou zvláštní příčinu má: na onu kategorii přivlastňovacích adjektiv na *-é, -ie*, jež vždy bez *-ch* se objevují a po Slovensku velmi rozšířené jsou, jich applikovat naskrze nelze. 3) Či možno i hontanské formy *Bartolojo, Janovicojo* považovati za genitivy pluralis? Myslím, že to nijak učiniti nelze. Tyto formy dosud vysvětliti neumím. A proto jsem hotov uznati, že i ony formy na *-é, -ie* jsou dosud záhadny. Neboť ovšem je patrno, že jazyk maďarský, vyjma snad některých slov, neměl na jazyk slovenský vlivu nijakého.

Ve Vídni, dne 24. ledna 1894.

František Pastrnek.

Povery a obyčaje ľudu slovenského.

(Zo Zvolenskej stolice.)

Umienil som si, že podám na tomto mieste verejnosti niektoré povery a obyčaje, ktoré dosiaľ zachovaly sa v Jabríkovej a Tajove a ktoré ovšem i v iných dedinách okolo B. Bystrice budú tiež dobre známe. O úplnej sbierke tu nemôže byť ani reči, veď jednotlivcovi je to ani nemožné. K tomu treba viac pracovníkov a sberateľov.

Započnem hneď prvým dňom a tak prejdem cez celý rok.

Nový rok. Chlapcov a mužských radi púšťajú v deň tento hneď za rána do domu, lebo chlap znamená šťastie. Naproti tomu žena v deň tento je nemilým hosťom, znakom nešťastia; preto i samy ženy chráňa sa toho, aby nemusely ísť do súsedov hneď za rána. — Keď chlapci prídu na Nový rok ráno do domu, hovoria obyčajne: „Doniesli sme vám oceli, aby sa vám hrnce, miske, rajnice nebily.“ Za to dostávajú odmenu.

Tri králе. Posviacanie domov, ináč koledou menované. Tu chodí s kňazom i učiteľ alebo organista, ktorý má úlohu spievať, jako i na izbené dvere značiť kriedou rok a tri začiatočné písmeny troch kráľov. Mnohé gazdiné, po odchode kňazovom, sotrú nápis s dverí, aby im vraj sliepky skorej niesly. Dievky zase zakrúcajú sa do obrusa, ktorý bol po čas koledy na stole prestretý, aby sa čím skorej vydaly.

Ostatný fašang, čas rozpustilej zábavy. V posledné dni ostatného fašangu chodia dedinskí mládenci s muzikou z dom do domu, dajú sa hostiť, za čo oni povykrúcajú každú dievku a ženu v dome. Domáce gazdiné rady tancujú s veľkými tanečníkmi, aby maly v tom roku veľké konope.

V ostatné dni fašangové nerady pradú, alebo šijú, lebo takej žene sa vraj potom rady prsti sbierajú.

Kvetná nedeľa. Svätia sa púzalky a čítajú pašie dľa Matúša evanjelistu. V deň tento matky berávajú so sebou do kostola malé deti, ktoré ešte nevedia hovoriť — aby sa skorej naučily.

Na *Veľký piatok*, pred východom slnka, chodia sa kúpať alebo umývať na vodu, aby nemali vredy, a dievky pod vŕby česať sa, aby maly dlhé vlasy.

Vo *veľkonočnú sobotu*, ináč bielu, keď po odviazaní zvonov začnú prvý raz zvoniť, dievky bežia na vodu sa umývať, aby neboly pehavé.

Vo *veľkonočnú nedeľu* domáci jedia spolu veľkonočné vajce. Každý, kto by sa snáď na cestách zatáral, nech rozpamätá sa na toho, s kým toto vajce jedol — príde na pravú cestu.

Sv. Jána krstiteľa. V predvečer tohoto dňa ešte na mnohých stranách páli sa vajano, ale v Tajove a v Jabríkovej od dávneho času už nie; lebo keď boli posledný raz pálili na mieste terajšej kalvárie, prišiel zrazu veľký víchor, ktorý celé hlavne ohňa nosil na domy, načo sa i dnes po mnohých rokoch rozpamätúvajú, a sväto-sväte veria: že vtedy, v ten večer, od kremnických vrchov letel čarnokňažník na drakovi.

Miesto toho zachovaly sa iné obyčaje. Dievky v predvečer Jána idú po ostredkoch, kde sú narastené konope, a váľajú sa po nich, a ak tie konope do rána vstanú, tak i tie dievky, čo sa váľaly po konopách, do roka sa vydajú. (Ale toto váľanie sa po konopách má za následok mnoho ráz i predháňanie k rychtárovi, kde majiteľ domáha sa svojho práva.) Ďalej dievky berú černobyľ a prhľavu, ale nesmú ju preniesť ponad vodu, a zapchýňajú do smetísk alebo hnojísk, a v ktorú stranu naklonia sa cez noc tieto byliny, v tú stranu vydá sa patričná dievka.

Vychádzajú ďalej, aby nasbieraly bielych králikov, a tieto zapchýňajú nad dvere zvonku, a síce toľko, koľko ľudí a dobytka je v dome. Každý králik určený je pre jednoho živého tvora. Zvädne-li ktorý cez noc, tak patričný človek alebo zver do roka zhynie.

Z ostatných letných mesiacov málo čo mi je známo.

Vianoce. Toto slovo „Vianoce" tak milo účinkuje jak na mladého, tak i na starého. Ono má v sebe niečo tajomného a radostného. Deti radujú sa stromku, darom vianočným a betlehemu. Pečú sa koláče a opekance, ktoré jedia sa s makom v Štedrý večer. Dievky pri pečení opekancov, keď sa prvé upečú, bežia chytro s nimi na preddom a volajú psov; jestli nadhodí sa pes, dievča má veľkú radosť, že mu môže dať opekanec — lebo v tú stranu sa vydá, odkiaľ vyšiel ten pes. — Podobné čary robia sa s opekanci i na utiereň, keď dievky kladú opekance do svätenice, a ten, ktorý pri omočení ruky do svätenej vody chytí opekanec, bude jej mužom.

Na *Štedrý deň* dedinský pastier roznáša brezové prúty, na ktorých priviazaná je i tisina. Za to dostane pár krajciarov, koláč a pálenky do krbky, ktorú so sebou nosí. Prútmi týmito pošibú malé deti, aby sa nedoštievaly. Prúty cez celé sviatky stoja v kúte za stolom opreté, a keď na jar po prvý raz vyháňajú statok na pašu, tým prútom ho vyženú. — Na Štedrý večer jedia cesnak, a ním potierajú i dvere na stajňach, aby strigy nemohly škodiť.

Vianočné omrvíny so stola, jako i škrupiny z orechov bývajú schovávané a veľmi sa upotrebujú pri okiadzaní opuchlín a statku. V zobky uvarený hrach na Štedrý večer rozsýpa sa po kútoch, aby si vraj v noci anjeli, keď ľudia pospia, prišli posbierať.

Komu sa kýchne v Štedrý večer, ten dožije do roka.

V nedeľu ráno komu sa na lačno kýchne, bude mať v tom týždni škodu.

V Štedrý večer podkladajú pod obrus na stôl peniaze, aby im cez celý rok nechybely.

Okrem týchto zaznačím ešte nasledujúce povery a obyčaje:

Keď niekto z domu vychádza a stretne sa s kňazom, to znamená nezdar jeho cesty. Naproti tomu, keď stretne cigáňa, to je šťastie, preto i papuče cigáňske, po cestách potratené, sbierajú a nosia do príbytkov ako užitočnú vec.

Pravou nohou z domu vykročiť, aby cieľ cesty bol šťastne dosiahnutý.

Z cesty sa domov vrátiť, je istá vec, že sa už zle bude viesť.

Ak niekomu sa sníva, že mu vypadol zub, a ak videl i krv, to znamená smrť v rodine. Podobne vo sne vidieť odpadnúť podošvu z obuve má taký istý význam. Jestli mŕtvy má jedno oko otvorené, tiež umre niekto v rodine.

Keď psa počuť pri dome vyvýjať a sliepku kikiríkať, hrozí nejaké nešťastie v dome.

Kukučku po prvý raz na jar počuť kukať a nemať peňazí pri sebe, nie je dobre.

Mlieko večer po západe slnka neradi dávajú z domu, a dajú-li, posolia ho trošku a s vŕškou spravia kríž prstom na dvere. — Mlieko

nezakryté zo stajne niesť, to sa málo stáva, alebo keď slnko svieti, aby ho vraj *slnečnica* neopálila.

Mladá nevesta, keď od sobášu prichádza do domu mladého zaťa, najprv ide kuknúť do komína, aby v tom dome čím skorej privykla. — V deň sobášu vidieť jamu na cintoríne otvorenú, to je zlé znamenie pre mladoženíchov, lebo im hrozí blízka smrť. Ktorý z mladoženíchov prvú noc skorej zaspí, ten i skorej umre.

Pred Ďurom ubiť prútom hada, ktorý žral žabu — ten prút veľmi dobrý je k processom.

V deň pred Jánom gazdiné pchajú lieskové prútiky do ostredku, aby im muchy a iný hmyz nezničil posadené rastliny.

Uhlie, na ktorom v bielu sobotu staré posvätené oleje boly spálené, berú a ponad strechu domu prehadzujú — aby oheň na ten dom neprišiel.

Prúty, lámané z brezy, ktorá stála na Božie telo pri oltáriku, berú sa a pchajú, aby hrom do takého domu neudrel.

V čas búrky dobre je schovať sa pod liesku, lebo do liesky nikdy hrom neudre, preto že na úteku do Egypta Panna Mária pred dažďom pod liesku sa ukryla.

S prázdnou nádobou niekoho predísť nie je dobre.

V pondelok ráno peniaze dostať znamená dostávať celý týždeň.

Povery a obyčaje z nášho kraja týmto ovšem ani zďaleka nie sú vyčerpané.

A. B—y.

BESEDA.

Knižný obchod.

Vo veľkých literatúrach žalujú sa, že obecenstvo kupuje málo kníh. Vo Francúzsku, kde dovoz cudzích kníh obnáša ročne 5 miliónov frankov, vývoz francúzskych však rozprestiera sa do 17 miliónov, vydavatelia sú nespokojní, že v skladoch hromadia sa im exempláre, ktoré viac nikto nechce. A vo Francúzsku sú pohotove všetky podmienky k prospievaniu knižného obchodu. Tam kniha v 10.000 exemplároch tlačená je zo skromnejších; diela populárnych spisovateľov vydávajú sa v 30—50.000 výtiskoch, Zolove niektoré romány nielen tlačia, ale i predávajú sa v 200.000 exemplároch. Stredné romány Georgese Ohneta, i vypočítané len na stredne vzdelané obecenstvo, dosiahly bájočného rozšírenia. Minulo sa ich do $6^1/_2$ milliona výtiskov. A považiť treba, že okrem toho množstva kníh, dávaného do obchodu žijúcimi spisovateľmi, mnoho vydáva sa i z diel starých, najmä Alexandra Dumasa otca a Eugena Suea. Za hranicu kníh francúzskych čo rok ide viac exemplárov. Nehovoriac o Belgii a francúzskom Švajciarsku, knihy francúzske dobre sa miňajú v Hollandii, Nemecku, Rakúsko-Uhorsku, Rumunsku, Itálii, Španielsku a Portugalsku. V Rusku predtým len v Petrohrade, Moskve, Odesse a Varšave objednávaly sa francúzske knihy,

teraz už idú i do Charkova, Kijeva, Tiflisa a Batuma. A pritom všetkom vydavatelia francúzski žalujú sa, že im ležia veľké zásoby kníh.

Knižný obchod temer ešte vyvinutejší je u Nemcov. Nielen mestá, ako Lipsko, Berlín, Stuttgart, Dražďany, Vratislava, ale i také, ako Braunschweig, Jena atď. majú veľké vydavateľské firmy. Koľko nemeckých spisov ide ročne len do súsedných slovanských zemí. A predsa žalujú sa i nemeckí knihkupci a vydavatelia. Z príležitosti posledných vianočných sviatkov istý nemecký knihkupec, ktorému, napriek hojným reklamám, neminuly sa prihotovené detské knihy, sviatočné diela belletristiky a rozličné skvostné vydania, roztriedil nemeckých kupovateľov kníh na päť kategorií. Najprv sú učenci a znalci, ktorí, vojdúc do knihkupectva, vedia veľmi dobre, čo chcú. Do druhej kategorie prináležia ignoranti, ničoho neznajúci, ale veľmi neskromní. Oni len trápia knihkupcov. Nie sú spokojní s ničím, z plného hrdla prejavujú nevoľu a škodia obchodu. Ich protivou je tretia gruppa, najpríjemnejšia pre knihkupcov. Sú to ľudia literárne nevzdelaní, ochotne berúci a platiaci, čo im knihkupec odporúča. No v celku od nich tiež neutŕži sa mnoho. Do štvrtej kategorie prislúchajú mládež a dámy. Čítajú všetko — všetkých súčasných známych spisovateľov. Ak vyjde niečo od týchto autorov, to kúpia si hneď, ale viac — nič. Piatu kategoriu tvoria kupujúci knihy veľkého formátu v skvostnej väzbe so zlatorezom. Obsah je pre nich ľahostajná vec. Kto je pri najväčšom formáte najlacnejší, to je v ich očiach i najlepším spisovateľom. — Duchovné potreby stredného človeka v Nemecku záležia v čítaní novín, v navštevovaní divadla, v hre v karty a vysedávaní v hostinci pri pive. Čítajú najviac dámy, i to zväčša francúzske romány. Georges Ohnet je u Nemcov takým populárnym spisovateľom, ako v samom Francúzsku. Dobrou inštitúciou sú v Nemecku čitárne, ktoré z každého lepšieho románu kupujú i po 200 výtiskov.

V Itálii vážne hlasy hovoria, že asi od roku 1883 pozorovať neprestajný úpadok literatúry a knižného obchodu.

A príčina? Dľa jednomyseľnej mienky rozsudných ľudí príčina tohto nedobrého položenia záleží v preplnení knižného trhu. Zavalený je takou massou tovaru, že nevie si s ňou rady. Najnovšie časy porodily fabrikáciu kníh. Píšu a tlačia sa knihy nikomu nepotrebné. Nedávno istý knihkupec v Lipsku rozposlal obecenstvu, najmä známejším osobnostiam, takéto otázky: „Kto je váš obľúbený hrdina v histórii?“ „Aké vlastnosti ľúbia sa vám u ženy?“ „Kde by ste žili najradšej?“ Obecenstvo „láskave odpovedalo“ na tieto a množstvo podobných otázok, knihkupec to všetko zložil, dal vytlačiť a knižka bola hotová; — lacná, lebo platiť honorár nepotreboval. Ale knižnému obchodu poškodilo sa i úpadkom literárnej kritiky. Svedomitá kritika, založená na rozumení veci, v literatúrach západnej Europy vytíska sa platenou knihkupeckou reklamou. Takáto „kritika“ môže chváliť, koľko chce, čitateľ nedá sa jej dostať, keď raz ňou už bol ošudený. Vo Francúzsku vyvinul sa zvláštny spôsob literárnej podnikavosti, ktorý iste len škodí knižnému obchodu. Okrem toho, že dielo spisovateľa vychodí vo feuilletone denníka a potom tlačí sa v knižnom formáte, právo na jeho tlačenie

môžu si nadobudnúť všelijaké periodičné vydania. Týždenníky, mesačníky a rozličné drobné lístky platia za to veľmi nízky honorár. Ostatne — dľa našej mienky — ani jedno, ani druhé, ani tretie neujíma tak knihám, ako veľká rozšírenosť novín. Pri dnešných novinách temer niet času na čítanie kníh. Pritom ešte najhoršie je, že čítaním novín nezvelebujeme svoj duchovný fond, nenapomáhame svoje vzdelanie: čítame jalové reči parlamentárne, dňový interess majúce úvodné články, na široko rozpustené politické udalosti a kriminálne príhody — všetko veci, ktorých hodnota prestáva často s najbližším dňom.

*

Nemajú príčinu žalovať sa vydavatelia a knihkupci anglickí. Vo Veľkej Britanii ročne tlačí sa 8 do 9 tisíc sväzkov; v tom počte sú, pravda, i nové vydania starších diel. Obľúbené knižky predajú sa i v 300 tisíc exemplároch. Tu pripočítať treba ešte 1,300.000 kilogrammov kníh, dovážaných ročne z cudzozemska, v cene $2^1/_2$ milliona zlatých. Táto ohromná massa kníh, anglických i cudzích, rozširuje sa cez tisíce primeraných žľabov. Čitárne a ambulančné knižnice sú najlepšími klientmi vydavateľov a knihkupcov. Z týchto knižníc niektoré kúpia i do tisíc výtiskov niektorého nového románu. Knižnice zaopatrujú čítaním vyššiu i strednú buržoásiu; potom je veľké množstvo knižníc pre ľud (free libraries) temer vo všetkých mestách Anglie, zaopatrujúcich duchovným pokrmom robotníkov a čeľaď. — Zo starých spisovateľov sú stále populárni len Thackeray, Dickens, Walter Scott a Bulwer. George Eliot (Mary Anne Evans) prestáva byť miláčkom obecenstva a Ouida (Louise de la Ramé) veľmi tratí čitateľov. Z cudzích spisovateľov Angličania radi čítajú Lva Tolstého, Julesa Verna a Alfonsa Daudeta, ktorého román *Sapho* v anglickom preklade minul sa v 40.000 exemplároch. — Otázka: čo čítať? často zaujíma i Angličanov. Nedávno chcel ju riešiť F. Harison, ktorý bojí sa záplavy hlúpych kníh, tohoto mora tlačiarskej farby a, vystríhajúc pred potopou, radí čítať len najvýtečnejšie knihy. Proti nemu vystúpil Artur Balfour, známy rečník konservatívnej strany v nižnej snemovni, a mienku svoju formuloval: „Čítajte všetko, i stredné veci, aby ste neodvykli od čítania a mohli ste si zachovať, čo je dobré."

O rozšírenosti kníh v Rusku bude možno hovoriť vtedy, keď od roku 1861 prejde ešte aspoň raz tridsať rokov. Teraz (dľa zprávy N. A. Rubakina) tlačí sa v Rusku ročne okolo 6000 spisov v 20 millionoch exemplárov. Roku 1887 vyšlo 5442 spisov v 18,540.390 exemplároch, roku 1892 už 7188 spisov v 24,819.933 ex. Pomerne je toho veľmi málo. Novín a periodických časopisov majú v Rusku okolo 900, teda asi sedem ráz menej než v Nemecku a temer päť ráz menej než vo Francúzsku. Pravda, takých hrubých, výdatných mesačníkov nemá ani jedna literatúra, ako ruská. Ruský čitateľ tohoto času živí sa hlavne staršími spisovateľmi: kupuje stá tisíce sväzkov Puškina a Lermontova, oduševňuje sa *Biednou Lizou* Karamzina, lyrou Deržavina, ešte i Lomonosova. Diela nových autorov nemíňajú sa tak skoro, ako možno by bolo očakávať. Piate vydanie Nekrasova, vyšlé roku 1888 v 15.000 exemplároch, dosiaľ

sa nerozpredalo. Veľkou ujmou rozšíreniu kníh je vydavateľské výlučné právo. Puškin rozširuje sa vlastne len od roku 1887, Lermontov od roku 1891 (vtedy minulo 50 rokov od ich smrti a vydavateľ — u jednoho i druhého Glazunov — ztratil výlučné právo). *Obryv* Gončarova, *Zápisky lovcove* alebo *Otcovia a deti* Turgeneva v nemeckom preklade stoja po 30 kr., v pôvodine vôbec nemožno ich dostať o sebe, len v súbornom vydaní. Wolf vypúšťa diela Pisemského vo vydaní, ktoré stojí 34 ruble. (Od roku 1887 desať sväzkov Puškina možno dostať i za 1 rubeľ a 50 kop.) Glazunov spiera sa vydávať jednotlivé diela Turgeneva, Gončarova. Ostrovskij je tiež v zajatí svojho vydavateľa.

V literatúre českej blahodarne účinkujú dva spolky: literárny spolok chrudimský a jednota literárna v Jindřichovom Hradci. Prvý za 16 rokov rozšíril kníh medzi svojimi členmi za 15.456 zl., druhý za sedem rokov kníh a časopisov v cene 6660 zlatých. Príklad nasledovania hoden pre malé literatúry a bojujúce národy.

Literatúra.

Osvěta. Ročník 24. 1894. Číslo 2. V Prahe.

Obsah: Z nynější Černé Hory. Píše prof. Josef Wünsch. — Alfred Tennyson. Napsal dr. V. E. Mourek. — Přímé volby do říšské rady. II. Boj o český sněm a chabrus, od Jos. J. Toužimského. — Hnízdo. Z Ptačích motivů od Adolfa Heyduka. — Za vánice. Vypravuje Otakar Jirmař. — O poesii Adolfa Heyduka. Literární črta od dr. Ladislava Šebka.

O knižke Heydukovej *Cymbál a husle* tu čítame: „Jest málo tak původních knih v domácí literatuře, tak vlastenecky a politicky významných a přece tak vnitřní poesií sytých, jako Cymbál a husle. Co do ceny umělecké patří k domácím dílům řádu prvého, a kdy by dílo básníkovo bylo tak všeobecně srozumitelné jako dílo hudebníkovo, malířovo, sochařovo a stavitelovo, skvěly by se Cymbál a husle dávno na repertoaru děl literatury světové. Heyduk znal Slovensko z vlastního názoru. Jeho dvojí cesta na Pohroní a Považí vyvábila v něm řadu básnických představ; seznalť kraj i lid, jeho mrav i život, ale co nejvíce uchvacovalo básnickou mysl Heydukovu, byl osud toho ušlechtilého, ale utlačeného a uhněteného kmene slovanského. Maďarisace již té doby mocně se rozvíjela; seznání útrap národních a politických, toť bylo pro svobodomyslného a láskou k národu planoucího ducha Heydukova ostnem, aby se lidu toho ujal. Básník rozený ani jinak nemohl; z těch myšlenkových popudů vznikla sbírka Cymbál a husle. Nejen cenu básnickou, ale i politicko-vlasteneckou má kniha Heydukova: ve formě díla uměleckého přesně a výrazně zapěl Heyduk to, co duši jeho naplnilo při spatření světa slovenského, výstražně zněl hlas jeho písně Slovákům, výhrůžně Maďarům. Té doby, kdy v Čechách málo se myslilo na šlapanou větev slovanskou, Heyduk s písní na rtech zabouřil českou veřejností; ale vlastní jeho kmen měl sám příliš mnoho činiti, aby se byl mohl se zdarem obrátiti na ochranu svých spolurodáků.“

Rok 1894. Sošit 3.

Slovenské Pohľady.

Rôznymi cestami.

Poviedka. Od *Ľudmily Podjavorinskej.*

(Dokončenie.)

III.

Halúzkovci od nepamäti bývali v Potokovciach. Prisťahovali sa vraj s inými v časoch husitských a rod ich udržoval sa v tenkej línii cez dlhé roky. Obec po dlhé časy volila si svojich predstavených z ich rodu; posledný rychtár z rodu Halúzkovcov bol otec Martinov, ktorý nielen že slúžil obci za vzor usilovnosti a zbožnosti, ale i majetkom vynikal nad ostatných. Bol to vraj človek veľmi prísny a ako horlivý evanjelik vo veciach náboženských neústupný. A že práve vtedy akosi rozkvasila sa bola v Potokovciach nenávisť medzi protestantmi a menšinou katolíkov, túto svoju neústupnosť mal príležitosť častejšie dokázať. Jeho súsed Brožka priznával sa ku viere katolíckej, a že s Halúzkom aj ináče boli v sporoch, prechovávali smrteľnú zášť jeden oproti druhému. Túto zášť čiastočne zdieľali i Halúzkovi synovia, Ondrej a Martin. Brožka bol práve taký zaťatý tvrdohlavec, ako jeho súsed, nuž zavše pre maličkosť dostali sa do sporu, a to stávalo sa pred očami celej dediny a jaksi so spolunsrozumením oboch strán. Spory také zhola nič neposlúžily ani jednej ani druhej strane — a Halúzkovcom staly sa ony osudnými.

Halúzka i ako otec bol veľmi prísny. Synov, i keď už boli odrastení, držal na úzde ako za maly; nesmeli sa zúčastniť ani najnevinnejšej zábavy a všetek svobodný čas museli počúvať prečítovanie z biblie alebo i sami čítať. Touto prísnosťou vychovať mienil z nich vážnych a silných pre život a pevných vo viere. Martin, mäkká dobrácka povaha po matke, ľahšie podliehal otcovmu vplyvu; ale u staršieho Ondreja tou pedantnou prísnosťou len-len že nedosiahol práve opačný cieľ. Povahou o veľa samostatnejší, ťažko niesol tuhú nadvládu otcovu, túžil po svobode a vyúžitkoval k tomu každú prajnú chvíľu. Možno, práve preto vábilo ho všetko, čo otec držal za hriešne, že mal to zakázané od neho. Pravda, boly to všetko nevinné zábavky, akých zúčastňovala sa mládež všeobecne, ale v očiach Halúzkových každá radovanka bola proti učeniu Kristovmu. Preto aj Ondrejovi veľmi prišlo vhod, že obliekli mu vo-

jenský kabát; tešil sa, že takto unikne stiesňajúcemu otcovmu vlivu. Ale svoboda jeho trvala krátku dobu: slabý na rameno, ktoré si bol ako chlapec vymkol, o pár týždňov poslali ho nazpäť. Halúzka bol tomu veľmi rád, lebo práve o rok odobrali mu mladšieho urastlého Martina. Tomu zase ťažko padlo lúčiť sa s rodnou dedinou: tichosť, sporiadanosť a ustavičná chrámová nálada, ktorá panovala v ich dome, lahodila jeho mäkkej duši a trochu príliš rozcítenému srdcu. No a tajne choval niečo, čo rozluku strpčovalo mu: miloval tichou, snivou, vzdychajúcou láskou dievčinu, čo prižívovala sa u nich. Zaprisahal ju na živého Boha, aby zachovala mu vernosť. Ona sľubovala — sľubovala — — a o tri roky našiel ju už ako ženu Ondrejovu. Tento krok, nešťastný i vzhľadom na manželov, bol počiatkom rozladu a rozkladu domu Halúzkovského. Ako už spomenuto, Martin videl sa byť oklamaným, a v návale žiaľu vystúpil proti bratovi. Ondrej chopil sa príležitosti a predstierajúc nesnášanlivosť bratovu, chcel vystúpiť z domu, tešiac sa nezávislosti a svobode. Halúzka osvedčil sa v tejto veci neočakávane povoľným: kúpil Ondrejovi domček, postúpil mu istú časť poľa, a ten počal gazdovať na svojom. Martin pomaly utíšil sa, počal zabúdať a, zdalo sa, že bude v dome ako prv, keď tu zrazu chrámová nálada domu porušená bola novým úderom, ktorý dom Halúzkovský potriasol od základu.

Anna, dcéra Halúzkovie, vyrástla v strojnú peknú pannu — ale povahou veľmi podobala sa svojmu staršiemu bratovi. I ju stiesňala vôľa otcova, i u nej zvrely tie isté duševné processy, čo u Ondreja. Že rodičia držali ju v ústraní, že bola pekná a dcérou bohatých rodičov, zhrdla a zatúžila za čímsi hodne romantickým... Jednoho dňa z čista-jasna prišiel súsed Brožka a s pekelným úsmevom v tvári pýtal Annu pre svojho syna, pre nenávideného inoverca. Bol vyučený krajčír a len pred pár mesiacmi navrátil sa s vandrovky. Halúzku to zprvu omráčilo, potom spravilo zúrivým — ale nepomohol si nič: dcéru *musel* dať nenávidenému katolíkovi, ač vedel, že ona tým krokom zriekne sa viery, v ktorej sa zrodila. Vyplatil jej istú časť peňazí a vyžiadal si, aby mladí manželia odsťahovali sa a aby ona nikdy neprekročila prah rodného domu. Bola to smutná svadba; nebol tam starostlivý otec, aby požehnal dcére na cestu, o nejž táto netušila, že bude tak trnistá; nebola tam láskavá matka, aby vpletla rozmarín do vlasov dcériných... A veď i rozmarín uvädol na oblôčku komôrky...

Zrieknuc sa viery, v ktorej sa zrodila a ktorú tak pevnou, železnou vôľou pestoval otec u svojich detí, predstúpila pred oltár s vierou novou, ale s nepokojom a ľútosťou v duši. No už bolo pozde. Hneď po sobáši odsťahovali sa mladí Brožkovci na Dolnú zem a od toho času nebolo v rodnej dedine ani chýru o nich. Len po troch rokoch prišiel list, v ňomž Brožková pre milosť Božiu prosila požehnanie pre svojho druhorodzeného synka. Ale Halúzkovci už oba boli mŕtvi, a Martin — nepísal. Bol veľmi zanevrel na sestru, že uvalila dvojnásobnú hanbu na ich rod, ktorý po dlhé časy stál v čele obce bezúhonný... A gazdoval i ďalej s pokojnou

mysľou na majetku už hodne scvrknutom, a Boh požehnával mu na ňom. Keď bral k sebe Štefka, už sirotu, pevne bol odhodlaný žiť a hospodáriť iba jemu. Na sestru temer už zabudol. Až tu po pätnástich rokoch zrazu prišla i s dieťaťom. Bolo to práve v žatvu, v deň nedeľný; on hral sa s deväťročným Štefkom vo dvore, keď vošla bladá, zmučená, zostarnutá o tridsať rokov. Zprvu ani nepoznal v tej vyziablej žene bývalú driečnu, krásou a zdravím kypiacu Annu, a len keď bližšie prizrel sa do jej vráskami rozrytej tváre, z nejž zieralo dvoje príšerných smútkových očí, vtedy postriehol známe črty — a jeho srdce v tom okamihu ako by bolo skamenelo. Pojala ho zlosť, že klesla tak hlboko. V jednom okamihu vyčítal z jej tváre všetko, čím previnil sa na nej jej svodca a tohto otec. Vedel, že to všetko bolo pekelné dielo starého Brožka, aby dokázal svojmu sokovi klátivosť a nestálosť jeho viery v srdci jeho vlastného decka. Veď on veril, že jeho úsilím založená tam bola skalopevne, nezvratne. V jej očiach mohol jasne čítať, že prichodí k nemu ako k bratovi, ktorý v prvom rade pre lásku môže odpúšťať; ale on mohol byť iba prísnym, nesmieriteľným sudcom. Mal ešte toľko rozvahy, že odstránil deti a zavrel dvere. Ale potom už neznal sa viacej. Jeho silná, mohutná postava vypružila sa, akoby narástla, jeho inokedy krotké, milé oči sršaly hnevom a na čele navrela mu modrastá žila, znak duševného napnutia.

— Čo si prišla? čo si prišla? rozkríkol sa na ňu hlasom, chvejúcim sa od rozhorčenia. — Či už ani studu nemáš, že opovažuješ sa prekročiť prah tohto domu? Či ani kliatba otcova nie je ti svätá, že rušíš ju, keď už on hnije v hrobe?! Ty sniesla si ho so sveta — sišiel hanbou nad nezdarnou dcérou. Nuž preč z tohto domu — nech nepreborí sa tá zem pod tebou.

Hlas Halúzkov zlyhal — od rozčulenia nemohol ďalej. Brožková stála pri dverách s batôžkom v ruke, neživá, nemŕtva. Zrazu hodila sa na zem. — Odpusť mi, pre milosrdenstvo Božie, odpusť pri pamiatke rodičov! zvolala, silne objímajúc jeho kolená. Halúzka zasmial sa špatným, pekelným chechotom: — Pri pamiatke rodičov! Nedovolávaj sa toho, čo mne je sväté, ale čo ty poškvrnila si! Či si pamätala na tých rodičov, keď spolčila si sa s diablom proti nim, keď zapredala si mu *svojho* Krista? Či pamätala si na tých rodičov, keď klamala si Boha i svet? Preč, preč, prekliata!

Úbohá žalostne zaúpela. — Nuž aspoň dieťa, aspoň nad dieťaťom sa zmiluj, keď mne nevieš odpustiť. Ono nemôže za hriech matky — jeho nech nestihne pokuta za rodičov! Ja pôjdem — len ona, Mária...

— *Mária!* vykríkol silne, náružive, — *Máriu* nechať si v dome, aby ustavične pripomínala mi hanbu materinu! Aby ustavične pripomínala mi menom svojím tú, ktorú vzýva miesto Boha a Jeho Syna...

— Pre Boha! ustaň! Ona je nevinná: ona nie je tej viery, čo ja. Kňaz taký krstil ju, ako kedysi teba a mňa...

— Veľmi krásne, veľmi krásne, milá sestra! zasmial sa potupne, prechádzajúc sa po chyži hore-dolu. — Teda nie ti dosť na

dávnej zrade, teraz zase novú páchaš na vlastnom dietati. (Brožková zúfalým posunkom vztiahla ruky k nebu, avšak pri posledných slovách jej ruky klesly a ona bezvládne oprela sa o vereje.) — No, to trest Boží, to Božia kára! pokračoval ešte vždy zlostne. — Veď či môže byť dačo horšieho, ako keď matka odtrhnutá je od vlastného dieťaťa! Keď nemôže vychovávať ho, ako Boh prikázal. Keď nemôže viesť ho k Bohu ani vlastným príkladom, ani modlitbou!... Či sa ty modlíš s ňou? A *jako* sa modlíš s ňou? *V svojej* viere nemôžeš — to nedopustí ti svedomie... Snáď jej modlitbu — tú, ktorú i teba učili, tu pri tomto stole? To tiež nemôžeš — tá pálila by ťa na jazyku, na duši, ako uhlie žeravé — — A teraz ju vychovávaj! vychovávaj! Vychovávaj ju, hovorím. Veď ju k zbožnosti, k pokore, k ctnosti! Čím ju zaviažeš? Čo ti ručí, že nespraví to isté...? Hľa, trest Boží! Na vnuke pomstí, čo nezdarná dcéra zvinila na rodičoch. Hľa, trest Boží!...

Brožková bez hlesnutia klesla k zemi. Jej tvár osinela, pery sovrely sa jej kŕčovite. Hlava udrela sa o roh steny; tým pohybom šatka a čepec skĺzly sa s hlavy a jej šedinami prekvitlý vrkoč padol na podlahu. Halúzka strnul — — a v nasledujúcom okamihu už odnášal ju na svoje lôžko.

Keď tetka, čo riadila mu domácnosť, vrátila sa z kostola, našla ho skloneného nad akousi ženou, ktorá dýchala zťažka, ako chorý v poslednom zápase so smrťou. Ale smrť nechodila... Prebdel pri nej celú noc, rozčuleno chodiac po chyži hore-dolu. Nad ránom uspokojil sa trochu, sosňal bibliu a čítal so svraštelým obočím, s chvatom, ako by v nej dočítať sa chcel rozhodnutia. Už brieždilo sa a ružový svit zory zahrával na obločnej stene, keď vstal a pristúpil k lôžku. Nemocná ležala ešte vždy bezvládne, ale dych už stal sa pravidelnejším. Pobozkal sestru na čelo a kľaknúc k posteli, sopial ruky a pohrúžil sa v modlitbu.

Privolaný lekár vyslovil nádej na čiastočné uzdravenie chorej — a hneď na tretí deň po príchode Brožkovej privolaní majstri prichytili sa do prestavovania i tak zbytočne veľkej komory. Halúzka pilne dohliadal na všetko, a sotva minul sa týždeň, už bola útulná chyžka pripravená. Marka, päťročná dcérka Brožkovej, za ten čas už cele oboznámila sa s novým okolím, a svojím švitorením tak zaujala Halúzku, že si ju naozaj obľúbil. A k tomu osvedčila sa tak výbornou spoločnicou niečo pridivokému Štefkovi, že sám Halúzka tešil sa z ich kamarátskych hier.

Keď Brožková natoľko ozdravela, že mohla prejsť po izbe, počala shľadávať Markine hábočky a sväzovať ich do batôžka, čo so sebou priniesla. Halúzka, vracajúc sa s poľa, stretol ju už na dvore úplne na cestu pripravenú, vedúcu Marku za ruku. Začervenal sa až po hrdlo; zastydel sa za svoju prudkosť oproti úbohej sestre, ktorú vysotiť chcel do šíreho sveta, keď ona s nádejou v odpustenie a v jeho lásku prekročila prah rodného domu. Nemohol pozrieť na ňu — ale dobre videl, že z jej žiaľom zakalených očí padá slza za slzou... Rýchle pristúpil k nej a, nežno pochytiac ju za ruku, vovidol ju do novej chyžky. Po čas celej svojej nemoce

Brožková len málo slov počula od svojho brata, preto prekvapil ju teraz nežný, láskavý tón jeho hlasu. — Nerob mi to, Anička! oslovil ju menom, ako kedysi, kým ešte uznával ju za svoju sestru a rodičia za dcéru; — náš dom je dosť veľký pre teba i pre tvoju dcéru, a vo svete i tak nemáš kde hlavu sklonif. Nuž zostaň tu; budeme žiť iba týmto deťom...

Brožková zaplakala radostným plačom. — Aký si dobrý, aký si dobrý! zašeptala, ešte vždy stojac na prahu. — Ale jako zostanem ti tu i s dieťaťom?... A či nebude ti na ťarchu žiť so mnou — nehodnou...?

— Ticho, nehovorme viac o tom, prerušil ju Halúzka, zase začervenajúc sa. — Bôh je mocný, veliký v láske a milosrdenstve. Spasiteľ odpustil tým, čo pribili ho na drevo kríža! my aspoň bratovi a sestre odpúšťajme... Nežno posadil ju na lavicu a vzal jej z ruky batôžok, ale, sám súc rozčulený, upustil ho na zem. Z neho vypadol obraz Bohorodičky a ruženec s mosadzným krížkom, častým upotrebovaním odretý. Halúzka sovrel pery a jeho obočie stiahlo sa veľmi hrozivo; jediný pohľad na odznaky viery sestrinej sklátil celý tak ťažko nadobudnutý mier. To dohnevalo ho najviac, že ten ruženec bol častým upotrebovaním odretý do biela... No, vidiac, že sestra zastrela tvár rukama, znovu vzbudený cit bratskej lásky zvíťazil. — Hľa, i Boh chce, aby si neodchádzala, keď ukázal toto znamenie, prerieknol, sadajúc si k sestre na lavicu. — On viedol ťa sem, aby smierili sme sa a aby si sa uspokojila — nuž prečo by sme sa lúčili? Snáď pre toto? — ukázal pokynom hlavy na obraz a ruženec, s ktorým sa už Marka pohrávala. — My nemôžme súdiť, či je toto dobre alebo zle —: to ponecháme Jemu, ktorý riadi dobré i zlé. Veď bez Jeho svätej vôle ani *toto* by sa nebolo stalo... A kto môže rozsúdiť, či mám ja pravdu vo svojom a či ty?... Cesty života sú rozličné, ale všetky majú svoj počiatok v Bohu. I cesty Jeho verných sú rozličné, ale všetky vedú k Nemu, ktorý je jediný od vekov na veky...

Halúzka hovoril už viacej sám k sebe; vidno bolo na ňom, že každé slovo hlboko zakorenené je v jeho duši, že nevyslovuje ho len tak, ako mu práve napadá. V sociálnom živote bol pokrokár, avšak zbožnosť jeho nebola tá bežná, ani tá, ktorej učia v škole, ale bola to zbožnosť, čo dedí sa s pokolenia na pokolenie, ktorá v horských chalúpkach nášho ľudu tvorí hlavný základ tej veľkej úprimnosti a holubičej krotkosti oproti svojmu neľútostnému, macošskému osudu. Zbožnosť tú ssaje nemluvňa z pŕs matky a zbožnosť tá živí sa každý deň tými rannými a večernými chvíľami, v ničhž celá rodina spoločne zaspieva pieseň, odriekanú čeľadným otcom a v ničhž jeden po druhom kľaká ku stolu, ku tomu domácemu oltáru, aby jeden každý odriekal svoju vďaku alebo prosbu...

A Halúzka vzal obraz i ruženec a vlastnoručne zavesil oboje na stenu, oproti dverám. Čin tento vyplynul z toho okamihu, keď pri lôžku chorej sestry hľadal odvetu a rozriešenie v biblii a keď potom bozkal ju na chladné čelo.

— No a teraz... už je dobre, tak je dobre! prerieknol jasným

hlasom, s úsmevom v tvári. — Ideme síce rôznymi cestami, ale choďme si každý svojou, tak ako Bôh prikázal... A dívajúc sa kdesi stranou, tichšie dodal: — Ale Marku mi nechaj —: tá bude *naša*...

Brožková pochytila mu pravicu a prv než mohol zabrániť, pritkla k nej svoje zvädlé, vlhké pery. Zmätený, ale akýsi veľmi spokojný vyšiel von — a odvtedy lásku svoju delil na dva spravedlivé diely.

Ale na tú krásnu dôveru, s akou pohodli sa so sestrou, už nikdy viacej nedošlo. Už nikdy ani jeden z nich nedotkol sa slovom minulosti a Halúzka viacej nevykladal pred sestrou svoje názory o Bohu a náboženských otázkach. Iba keď Marka mala ísť po prvý raz do školy, vtedy boli nútení dotknúť sa tejto pre oboch chúlostivej veci.

Bola to dosť všedná, ale predsa dojímavá historia, vytekajúca z jedného slabého okamihu. Ten ťahal za sebou reťaz poblúdeného života.

Šťastná nikdy nebola opravdive, a i to, čo ona za blaho považovala, bolo iba chvíľkové omámenie a podobalo sa snu morfiumom privábenému. A za tými chvíľkami, kúpenými za drahú cenu, nasledovaly hodiny vytriezvenia a bôľu. Jej muž nikdy nemiloval ju opravdive: celá jeho láska a ich spojenie sosnované bolo starým Brožkom — a keď oni potom unikli z rodiska, iba ženu svoju viniľ zo všetkého. Odsťahovali sa na Dolnú zem, kde on prevádzal remeslo. Ale vzdor tomu, že ona dostala peknú výplatu, nedarilo sa im veľmi. On stal sa ľahkomyseľným, navštevoval krčmy a zábavy, a remeslo klesalo. Bol to dosť trápny život... Na čas síce vždy podarilo sa mladej žene upútať ho, a síce vždy, keď narodilo sa im dieťa. Ale nežnosť mizla zase, keď uložili malú rakvičku do cintorína. Štyria synkovia umreli im vždy za krátko po narodení, všetci na jednu a tú istú nemoc, a pomer manželov zakaždým len zhoršil sa. Možno, keby deti boly žily, že láska rodičovská utvorila by bola pásku medzi nimi — takto bolo jej počúvať výčitky mužove, pravda nezaslúžene. Ona trpela trojnásobne: nielen že trápilo ju svedomie za to, čo previnila proti rodičom, nielen že ťažko niesla sklamanie v láske mužovej, o nejž myslela že je nezmerná, že vynahradí jej všetko, čoho za jej cenu zriekla sa — ona i v smrti dietok videla trest Boží. A bolo medzi nimi vždy horšie a horšie, až konečne, po deviatich rokoch, krátko pred narodením Markiným, muž opustil ju. No jej ako by odľahčilo sa týmto krokom; speňažiac čo málo zostalo, dostala sa do mesta čisto protestantského, a tam potom Marku pokrstil kňaz tej viery, v ktorej i ona zrodila sa. Bolo to síce ako klam — ale ona týmto činom mienila ukojiť svoje svedomie a takto verila zachovať život dieťaťa. A či skutočne Božou vôľou, či že dieťa bolo silnejšieho organismu, ako jeho štyria bračekovia, Marka vychovala sa. Brožková chránila si ju ako klenot, pracovala, strádala, len aby ona netrpela núdzu. Bola práčkou v tom istom meste — ale nevydržala to dlho. Upadla do nemoce — a práve vtedy došla jej akosi zpráva, že jej muž akýmsi činom

prišiel o život. Nemohúc viacej pracovať toľko, aby vyživila dieťa i seba, starosť o dcéru premohla hanbu a strach pred rodinou: vybrala sa do rodnej dediny. Brožkovci boli už dávno mrtví, na rodinu mužovu alebo svoju spoliehať nemohla — zostal jej iba brat Martin. A jeho odpustenie potom smierilo ju samu so sebou. Posledné roky, ako temer bezvládnej, boly jej dosť trápne, ale vidiac zkvitať dcérine blaho, oddane niesla svoj kríž. Tichá, smierená a oddaná do vôle Božej, očakávala anjela večného mieru, ktorý prevádza do toho lepšieho života, v ňomž niet rozdiel v hodnosti, ani náboženství, ale iba odpustenie a smierenie.

IV.

Od príchodu Štefkovho uplynulo pár týždňov. Belostné a ružové kvety ovocných stromov opŕchly, za voňavé fialôčky nakvitlo nádherných ruží, a lipy, čo ako venec obvily potokovecký kostolík, zaodely sa v svieżu zeleň a zakvitly nekonečným množstvom žltého medonosného kvetu.

U Halúzkov žili tichým, povrchne pokojným žitím. Halúzka zamestnaný bol hospodárstvom a pritom bol spokojný a veselý ako človek, ktorý pracuje a vie, že nepracuje nadarmo, ale má pritom istý cieľ. Cieľom jeho bolo: deti svojho brata a svojej sestry vidieť šťastnými. A pevne veril, že cesta ku tomu šťastiu je pripravená. Ač nevyslovil to ešte, ale mal úmysel v jaseň vystrojiť svadbu — veď o láske jednoho k druhému nepochyboval. Aby mladí mali na čom založiť si budúcnosť, o to staral sa roky: teraz len na nich bolo uviť si hniezdko stáleho šťastia...

Ale pri myšlienke na toto šťastie v poslednú dobu srdce Markino vždy sovrel akýsi bolestný cit. Nebol to cit priamej pochybnosti, ale iba akási žalostná tucha, akoby splnenie toho šťastia unikalo do diaľky, zatískané tajnou, jej samej nepovedomou mocou. Ona verila v Štefkovu lásku — veď sama ľúbila ho tou tichou, veriacou, oddanou ľúbosťou, ktorá pre život zná iba jeden psychologický vývin za možný: ten, ktorý si sama báji a tvorí. Lenže takáto ľúbosť často osvedčí sa zlým psychologom — už zato, že všetko stavia si do svojho ružového svetla. — Štefko síce nebol už taký rozmarno-veselý, ako kedysi, ale vážnosť slušala mu veľmi dobre, dodávajúc mu viacej mužského rázu. Často tiež býval zamyslený akýsi, ale to dalo sa pripísať zmene žitia. Marka tešila sa, že až s chuťou chopí sa práce, zmení sa i jeho nálada. No v tomto nie veľmi splnilo sa jej očakávanie. Štefko síce celé dni trávil v svojej dielni, ale ako sám vravel, práca nešla mu od ruky. Raz nástroje boly mu nedostatočné, raz zase nevyhovovala mu práca sama. Marka sama počula, ako raz rozprával strýcovi o jednej dielni v Prešporku, kde vraj častejšie chodieval a zo záľuby i pracoval jedno-druhé. Voviedol ho ta jeho známy, kolár Vŕba, ktorý je v tej dielni dozorcom. Tam išlo to vraj všetko cele ináče: vyrábali jemnejšie kolárske predmety a tovarišov bolo hodne. Tam

páčila sa mu práca: veď i nástroje boly cele iné, vyhovujúce určeniu kdežto tu, v jeho „dielni“ (mal svoj domček v dedine, kde pracoval alebo len tak trávil celé dni i večery) bolo všetko tak neprime rané... Toto bolo asi, čo rozprával a Marka jedine v tomto hľa dala príčinu jeho zmeny. Tá „panština“ i v remesle chytila sa ho nuž ťažko zvykať mu na dedinský život...

„Ale veď on zvykne,“ teší sa ona, „veď on bude cele inakší nech len budeme svoji. Možno, trápi ho i myšlienka, ako zariadim sa so stavbou...“ A zase napadá jej nová potešiteľná myšlienka snáď i nad tým trápi sa, že on od jakživa nemal veľkej chuti k ho spodáreniu, a takto kedysi, keď by sa Halúzka pominul, nepozo stane mu iné, ako odhodiť nástroje do kuta a chopiť sa pluhu. Ve strýc vždy hovorieval, že ani v hrobe nemal by pokoja, keby ma jetok prišiel do cudzích rúk. Nuž Marka v tomto najväčšmi videl príčinu jeho zadumčivosti a že je taký divný akýsi...

Je síce ku nej vždy veľmi nežný, ale chvíľky, ktoré doma trávi sú také krátke! Ani večer nemá jaksi času výjsť ku záhradke. Býv obyčajne v dielni alebo i v mlynici u Paľka. Bývajú často spolu ač o dajakom uršom priateľstve nieto reči. Paľko vidí v ňom šťast nejšieho soka, a toto zahládza medzi nimi každú dôvernosť. Paľk vôbec od istého času zmenil sa — už ani Marke nestavia sa d cesty, ale vyhýba jej. Ona badá to, ale zaujatá svojím, nie cele bez vadným šťastím, ľahostajná je oproti strasťam iného.

V jeden deň napadla ju tucha toho čohosi neurčitého mocnejši než inokedy. Bola sama doma — matku nerátajúc: všetci boli n lúkach, čo za rána pokosilo sa. Štefko tiež nadobudnul chuti a šie ta ešte včera, v nedeľu večer, i s paholkom. Bolo pred Jánom, nu to pravý pôžitok stráviť tichu, teplú noc na lúkach. Dnes šie i strýc, a i Marka teraz odpoludnia mala výjsť za nimi s olovrantom Inokedy bolo to jej najväčšou radosťou — dnes váha akosi a, riaďa po dome, duma o všeličom, čo ju rozrušuje a ustavične zamestnáv jej myseľ. Sto ráz opätuje si, že nemá príčiny k pochybnosťam opätuje si v mysli slová Štefkove, jeho pohľady, celé jeho chovanie ale keď už uspokojí sa trochu, tu nechtiac pomyslí si na včerajšol a zase len zaduma sa neveselými, stiesňajúcimi dumami...

Včera, ako obyčajne v nedeľu, Štefko po kostole zašiel si medz mládež, a keď vrátil sa pod večer domov, zasadol v izbe za stô akýsi veľmi zamyslený. Nezbadal ani, že vošla Marka, až keď za stala pri ňom, spytujúc sa ho, čo je taký smutný? Zprvu neodvetil rozpačite klopiac oči, ako by rozmyšľal nad čímsi, čo ťažko vyriecť ale predsa vyriecť sa musí... Potom pozrel na ňu pohľadom takýn zvláštnym — ale práve vošiel strýc, a Štefko o chvíľu sobral s na lúky.

„Či je možno, že by ma už nemal rad?“ po prvý raz namanul sa jej otázka, a srdce stiesňa tak, až ustáva jeho rýchly tlkot a dych kráti sa jej pri tom. No hneď zdá sa jej vývod ten tak ne možným, že skoro usmiala by sa tej pošetilosti. Veď potom, ke odchádzal, lúčil sa tak mile, že to zase dodáva jej novej nádeje

„Nie, nie je možno, aby zabudol, ako sa už štyri roky radi máme! A prečo by ma odľúbil? Veď ja nezapríčinila som nič, čo mohlo by ho odpútať... Iba ak som mu pristará — ak som mu nie dosť pekná...“

A už beží do izby k zrkadlu. Z neho ziera na ňu biela, svieža tvár s jemným rumencom na lícach, k nemuž tak dobre svedčia jej veľké čierne oči, ktoré, i keď by nechcela, usmievajú sa. Ústa síce nepokoja ju trochu: sú ako mak väčšie, pery snáď viacej vypuklé, ale za nimi belejú sa dva rady bezúhonne pekných zúbkov. A už sama na seba usmieva sa úsmevom, bez nehož nehľadia do zrkadla ženy samoľúbe, pekné i menej pekné, ktoré často berú zrkadlo na radu. Ale už v nasledujúcom okamihu zapálila sa až po biele hrdlo a zahanbená kladie zrkadlo na oblok. „Čo mi z toho, že som — že som nie celkom špatná, keď neviem udržať tú jeho vernú lásku?! Keby aspoň pre to miloval ma opravdove, bol ku mne ako kedysi...“ Ale hneď zľakla sa tej myšlienky. Čože, ak ľúbil by ju *iba* pre tú peknosť — či bola by to ľúbosť pravá, ozajstná?... Ak ľúbi iba jej svieže líce, mladistvú pružnosť postavy, lesk očí — čo potom, keď to všetko pominie sa? A to pominie tak skoro!... Čím potom pútať ho a ošťastňovať, čo je hlavný cieľ ženy? Hľa, mamička boli vraj krásna, ale ona nepamätá ich tvár inakšou ako svraštelú, s vpadnutými očami, vyrážajúcu veľký smútok duše... Čo, keby tak i ona, nepredvídanou okolnosťou alebo bez nej, razom ztratila to, čo v jeho očiach je vzácné?... „Boh chráň, aby ľúbil ma iba preto, že som v jeho očiach pekná,“ myslí si akosi uspokojene; „to nebola by tá pravá ozajstná láska, pri nejž jedine mohli by sme tak žiť, tak spokojnými byť, ako si ja myslím...“

A to uspokojilo ju trochu. Zašla do komôrky k matke, a o chvíľu už bola na ceste na lúky. Dedina bola pustá ako po vymretí, ale zato v poli bolo živo. Bolo práve pred žatvou, ľudia ponáhľali sa s inými poľnými prácami, aby potom nerušene sobrať mohli Božie požehnanie. Slniečko pripekalo, obloha javila sa v najkrajšej azúrovej farbe. Volanie prepelice a monotónny spev svrčkov ohlášal sa to zrejúcej raži, ňouž viedol chodníček ku lúkam. Vetrík nehol sa, ale klasy pohybovaly sa a na hladine zbožia tvorily sa vlny ako na hladine jazera. Marku razom nadišla dobrá vôľa. „Predsa je ten svet veľmi krásny,“ dumala, zastanúc a rozhliadajúc sa dookola. Dopodrobna znala letné krásy tohto okolia, a predsa vždy s úľubou zahľadela sa na biele domce a štihlú vežu, vykukajúcu zo zelene stromov, na stuhy zrajúceho obilia, na tuhú zeleň hôrky, akoby zavislej nad dedinkou. Bolo to ako utešené panorama, prevedené živými, sytými farbami, množstvom odtienkov splývajúce v súladný celok. A pri tom pozorovaní Marku nadchodí ako chrámová nálada. Všednosť mizne; už nehľadí na tú zeleň ako na niečo k žitiu potrebné, ona nevidí v tom zlatistom obilí iba chlebodarnú hmotu: ona vidí nádherné dielo Božej ruky a všetko to utvrdzuje v nej vieru v toho, z Jehož vôle obnovuje sa všetko každej jari. A s radosťou vzťahuje si to na seba: „Pán Boh je taký dobrý [illegible] je

možno, aby mne utŕhal z môjho šťastia, keď všetkým dáva, všetko obohacuje...“

Veselá a ľahká akási sbehla chodníčkom dolu vŕškom, pod nímž zelenala sa veliká tabla lúk, dookola jelšami ohradená. Asi polovica sena bola ešte na koreni, ale Halúzkovie už ležalo v rovných radoch. Na konci lúky stál drabinovec a pri ňom volky uviazané o oje. Vzduchom ozývaly sa mocné údery sekery: paholok Martin sotínal jelšu, vyrastlú z ohrady. Pri ňom Halúzka, len tak bez svrchného odevu. I čižmy vyzul: je mu horúce a oblečenému pri práci nepohodlno. Na jeho okrúhlu červenú tvár vysadol znoj a jeho mohutná postava zdá sa popri štihlom, vytiahlom Martinovi ešte mohutnejšou. Marku privítal radostným zavýsknutím, ako mladík, a uvelebiac sa v tieni, hneď pustil sa do prineseného olovrantu.

— Štefko šiel „pod Stráne“, riekol, iste že zbadal nepokojný pohľad, ktorým sliedila po lúke; — súsed vraj už pokosil a iste zajal i do našej. My začneme až rosa padne. Ak chceš, môžeš mu olovrant ta zaniesť; bude mu aspoň dobre chutiť...

Marka usmiala sa a hneď sobrala sa na menované lúky. Boly hneď neďaleko, ale ležaly hodne nižej, že už zďaleka mohla ich prezrieť. Na vyšnom konci dve-tri ženy obhrabávaly; pri nich tmolilo sa pár pastierikov. Dobytok majúc na úhoroch za potokom, oni oddali sa zábavke. Nad lúkami potok rozramenil sa, jeho slabšia polovica rezala lúky na pravé polovice. Na lúke Halúzkovie stály dva topole, ako dvaja rodní bratia; Marka už zďaleka zbadala v ich tieni šeriť sa niečo. Vedela, že to Štefko v tieni si hovejúci — a srdce jej zabúchalo. Podlieť si s ním vonku, tu v Božej prírode, zdalo sa jej tak mile. Sišla na lúky a šla hore nimi, veľmi opatrne, aby ju nespozoroval. Vysoká tráva, vyrastajúca na brehu potôčka, hodne nezábudkou prerastená, tlumila jej kroky. Chcela ho prekvapiť zrazu. Veď on i tak sotva nazdáva sa, že by ju tu mal spatriť. Ležal dolu tvárou, hlavu rukou podopierajúc, a upreno pozeral dolu do trávy. Marka prišla až k nemu a, tajac šelmovsky smiech, nahla sa nad neho...

Ale už v nasledujúcom okamihu zbľadla a vypružila sa. Tieň jej štihlej postavy padol z tieňu topoľov práve pred neho. On udivene vzhliadol hore a, žmurkajúc, ako kto nemôže sa spamätať z milého zabudnutia, usmial sa. Ale úsmev hneď zmizol s jeho tváre. Stála nad ním vypružená, bľadá, s výrazom okamžitej, akejsi detskej ustrašenosti v zraku, upreno pozerajúc na jeho pravú ruku, v nejž držal — malú podobizeň.

Zobrazovala mladú slečnu s vysokou frisúrou, s vlasmi na čele na krátko ustrihnutými, s hrdým úsmevom v tvári a s kytkou ruží na hrudi. Vzdor okamžitému návalu rôznych citov, Marka zapálila sa: to množstvo čipiek na obleku vyobrazenej nedostačovalo: akoby jej ktosi tie pekné šaty oddrapil od hrdla až dolu k hrudi...

Sama nevediac prečo, usmiala sa a pohliadla Štefkovi do tváre.

— Čo to máš, akú princeznu? spýtala sa tichým hlasom, ale srdce ako by jej zamrelo v tom okamihu.

— To je nie princezna, preriekol celý červený v tvári, kloniac

hlavu čo najviac k zemi; — to je nie princezna, zopätoval sotva slyšateľno, — to je dcéra Vŕbova, toho z Prešporka.

Marke zatiahol sa svet hmlou. Srdce zabúšilo jej znovu, ale tak, že pocítila okamžitý fysický bôľ na lavej strane. Nevedela, ako uchopila sa topoľa, u nehož stála: spamätala sa až vtedy, keď pocítila pálčivú bolasť na líci: pritkla sa ku kmenu topoľa tak silne, že sa temer poranila. Siahla si k čelu — a razom ako by prezrela.

— To toho, čo si k nim chodil? spýtala sa s akýmsi neprirodzeným pokojom, zase usmievajúc sa úsmevom, s nímž pred chvíľkou pozorovala *jej* podobizeň. Štefko vzhliadol na ňu. Tá smrteľná bľadosť už tratila sa z jej tváre: ruky majúc spiate, hlávku o poznanie nazad vztýčenú, javila sa mu krásna, trpiaca — ale ďaleká a neprístupná v urazenom cite. Štefko vztýčil sa pod vplyvom jej pohľadu — ale v tom okamihu pocítil jej ruku na svojej hlave a razom klesol nazpäť.

— Prečo si *to* tajil?! prerieka akosi mdle, nechávajúc ruku svoju na jeho hlave. — Prečo si tajil, keď to už ináče byť nemôže? Bolo by lepšie, o veľa lepšie... Teraz by už bolo otrnuté a nebolelo tak veľmi... Načo si tajil?! zopätovala ostrejšie.

— Nehnevaj sa, Marka, nehnevaj sa, ale sám nemôžem zato! Dosť mi bolo ľúto, že oklamávam tvoju vernú lásku, ale nemohol som vyrieť, čo ma mučí... (Pri slove *láska* ruka Markina nervósnym pohybom vztiahla sa nazpäť.) Prišlo *to* na mňa zrazu a od toho času nemôžem ináče myslieť, ináče cítiť... Je *to* so mnou ustavične, kdekoľvek sa pohnem. Sám Pán Boh zná, prečo prišlo *to* na mňa, keď sme sa my dvaja tak radi mali...

Štefko vzdychol a znovu sadol do trávy. Marka zase oprela sa o topoľ, tiskajúc ľavú ruku k hrudi. Srdce bilo jej už pravidelnejšie: ale jej bolo, sťa by medzi každým úderom spočívala celá večnosť, ako by každým úderom odtrhlo sa jej kus života.

— A ona... má ťa rada? riekla ako zo sna, dívajúc sa kdesi do prázdna.

— Áno... veď už dva roky chodil som k nim. Nuž teraz vieš, prečo býval som smutný, pokračoval, vzchopiac sa a zastanúc pri nej. — Ja tak rád bol by som ti vyznal všetko, poprosil ťa, aby si sa nehnevala — ale tak ľúto mi bolo zarmútiť ťa...

— Prečo? Na mňa sa ty neohliadaj. Čo si pomôžeme, keď Boh usúdil ináče, ako sme si — ako som si myslela! Čože o mňa — len ty keby si bol šťastný... Jej polootvorené pery potriasly sa. Skúmave zahľadela sa naňho očami, prestátym vzrušením akoby zväčšenými. — Ty si šťastný, Štefko, pravda, ty si veľmi šťastný...?

On záporne zavrtel hlavou. — Bez nej niet pre mňa šťastia! odvetil smutne, dočahujúc konárik topoľa. — Ako môžem byť šťastný, keď sme odtrhnutí jeden od druhého... Ale už to nevydržím! nevydržím! Pre mňa i tak nie je *takýto* život — a bez nej ešte! Teraz mi je už ľahšie, že ty znáš — nuž odoberiem sa a pôjdem, kde ma srdce ťahá. S jej otcom dohovorili sme sa už: prijdem a zariadíme sa na svoju ruku. On spoľahne sa na mňa —

a potom sa s Gizelou soberieme... Mne od jakživa nepáčilo sa hospodárenie, pokračoval už cele pokojne, — mne by tu nikdy tak dobre nebolo, ako tam...

Marke teraz napadlo, ako zamyslela sa v ten večer po jeho príchode, keď polootvorenými dvermi dívala sa na jeho panské vystrojenie a pozorovala svoje upracované červené ruky. Vtedy nerozumela vlastným myšlienkam, veď vtedy domnievala sa, že poja ich obapolné city: dnes vidí rozdiel, veľký rozdiel...

— Si muž, svet máš otvorený — prečo váhaš?

— Otvorený! otvorený! odvrával s utrápenou tvárou, že Marku nevdojak pojala mocná útrpnosť. — A strýc? Čo povie strýc? Ten nepovolí; ja viem, že nepovolí! Možno, teba skorej by slúchol, keby si sa chcela prihovoriť... Aká si dobrá, Mariška! zvolal oduševnene, uchopiac ju za ruku, keď ona pokývala hlavou. Jeho utrpenie razom zatlačilo do úzadia všetok bôľ, okamžite nakopený v jej duši. Vedela už cele jasne, že blaho jej je zničené — zničené; ale *jeho* šťastie vyžadovalo ešte i od nej obete. — Ty si anjel, ty si ako anjel! opätoval úprimne, ako by vravel sestre, ku ktorej prilnul iba nežnou bratskou láskou. — Ty si taká, taká... ja ver' neznám ani, aká si, ale tuším by som ani hoden nebol, aby si bola mojou... Ty najdeš si inakšieho, hodnejšieho, ako ja...

Smutne zavrtela hlavou a temer násilne vyprostila ruku svoju z jeho.

— Načo hovoriť, čo nikdy, nikdy byť nemôže!... S Bohom! dodala náhle a rozochvelá pošla po lúke, neobzerajúc sa nazpäť. Šla po samom kraji potôčka, brodiac sa trávou a zašľapujúc nezábudky, čo slizavým tokom nepokojené, potriasaly drobné, modré očká. Inštinktívne pošla k potoku, čo pretekal popri lúkach. Voda postudenila jej bosé nôžky a tento fysický pocit priviedol ju trochu k pamäti. Zastala na druhom brehu a zhlboka vydýchla si. Nevdojak zazrela Štefka, jako stojí s prekríženými rukama a díva sa za ňou. V hlave zhučalo jej, k srdcu privalil sa vrelý prúd krve pod vplyvom jeho pohľadu. Uhla sa trochu stranou a nervósnym pohybom shodiac s hlavy šatočku, naberala vodu oboma dlaňama a počala ňou obvlažovať čelo, líce a páliace oči. Bola by rada zaplakať si voľnými uľavujúcimi slzami, ale nemohla iba zastonať urvalými kŕčovitými stonmi — — A potom už sama nezuala, ako prešla poľom, dedinou: príroda nezdala sa jej už ako chrám, ale iba nakopená, ju stiesňajúca hmota. Len čím skorej túžila do úzkej komôrky, sadnúť k nohám matkiným a zaplakať si, zaplakať... Avšak pohľad na malé okience, zastreté bielou záclonkou, za ňouž ona, úbohá trpiteľka, modlievala sa za stálosť toho blaha, čo dnes zrumilo sa jej na veky, pripamätoval jej nemožnosť takej útechy. „Nie, nie! aspoň dnes ešte nech nedozvie sa, čo trpím, aká som nešťastná!"

Pred vrátami mihol sa belavý zjav šuhaja. Bol to Paľko: zazrel ju, zdvihol klobúk, a odvrátil sa. Krv vbehla jej do tváre; zastrčila závoru vrát a klesnúc na pitvorný prah, vypukla v kŕčovité fikanie.

V.

— Vari čert vtiahol do domu! proti zvyku šomral Halúzka, rozčuleno chodiac po izbe hore-dolu. Práve prišiel Martin so zprávou, že na pol ceste „zpod Stráne“ zlomilo sa im koleso na voze so senom. Včera — nepozornosťou Štefkovou — prehodili fúru do výmolu a nakladanie vzalo im štvrť dňa. Predvčerom Štefko zlomil kosu, ktorou Halúzka už pätnásť rokov kosieval. A keby nevedomky, na dáky kameň v tráve, ale ako by náročky zaťal do pňa topoľa. — Kto to vídal, takým nepozorným byť! Veď pokosím i okolo vláska, čo ho nepretnem, nie to pri topoli ako veža! hneval sa Halúzka. — Dnes zase toto. Hovoril som mu: lúkota je rozštiepená, treba vsadiť novú, i ráf padá s kolesa — a on ako by nepočul. Kolára mám v dome, a kolesá rozsýpajú sa mi na prostried cesty.

Marka zamestnaná bola osievaním múky a počujúc obviňovanie strýcovo, ani nehlesla. Dve prebdelé noci a toľko dní zanechalo zrejmé stopy v jej tvári: bola bledá, prepadnutá, i ústka, predtým zdravo-červené, utratily trošíčku na peknom útvare. Predtým boly tak detsky svieže a pritom panensky vábné — prežité útrapy a duševné muky vyryly k nim črtu bôľnej dumy. Tajný, nikomu nepovedomý žiaľ mučí dvojnásobne a rýchlejšie podejstvuje na telo. I jej oči zmenily sa: už nepozerajú tak usmievave, štveračive. Dopoly okrúžené fialovou známkou zierajú vážne a zhlboka. Nie sú to už oči mladej zaľúbenej dievčiny — sú to oči ženy, precítivšej prvú bolasťnú kapitolu svojho životného románu — —

— Čo mu len vošlo do hlavy? pokračoval Halúzka už miernejšie, pozerajúc bokom na Marku, ako by od nej čakal odvetu. — Neznám pochopiť, čo sa robí s ním: predtým veselý, samý žart a smiech — dnes ako starý mrzút. Príjde ku stolu, ale ako by nedovidel do misy, vzdychne a ide zase preč. Vari ho zlé čosi predišlo alebo čo? Mlčím, nehovorím tak ani tak, ale keď ani reči, ani práce...

Marka složila sito a pošla k stolu.

— Nehnevajte sa, strýko, prosím vás! zahovorila prosebne. — Veď on sám nemôže zato, že je taký... Veď on bude zase ako býval — až bude zase všetko dobre...

Dlho zdržiavané slzy nedaly si viacej rozkázať a prúdom vyhŕkly z jej uhlistých očí. Halúzka zľakol sa účinku svojich slov a hneď pokúsil sa usmiať. I za ruku ju berie; je studená ako ľad.

— Nono, blázonko! veď ty zato nemusíš plakať, že sa zleňošil. Veď sa ja nehnevám — božechráň! A ty hneď do plaču, sťaby bohvie čo... Nuž ak sa mu nechce v poli robiť, nech sedí pri remesle; ak ani to, nech prikladá na oheň a mieša zápražku. Potom i ty budeš veselšia...

Veľmi šelmovsky pohliadol jej do tváre, slzami zmočenej — ale ona neusmiala sa, len pritkla sa k jeho hrudi a túli sa k nej ako zranené vtáča.

— Ach, strýko! keby ste vedeli! keby ste vedeli! volkala žalostne. Mučivá tajnosť už-už derie sa na jazyk. Snáď [illegible]hne na

duši, keď sverí sa, keď vynarieka žiaľ svoj na hrudi súcitného človeka. Ale čosi hatí ju a nedovolí vyrieť...

— Nuž čo: pohašterili ste sa, pohašterili? Veď i ty si taká: ako by ti každú chvíľu zápražka prihorela. Nechcem miešať sa medzi vás —: mladô poharká sa zavše a zase sa smerí, škoda by bolo starému prsty páliť. Nuž ale: načo to? Znáte sa od malička, máte sa radi, a predsa neshody a hnevy. A prečo? Pre pletku iste — pre daromnicu!... Rozum! rozum!

Marka vyvinula sa a zastala pri stole. Strýcove reči ovialy ju chladom, i on sám zrazu zazdal sa jej takým cudzím akýmsi... Nemožno, nemožno, aby porozumel, čoby aj hneď riekla... Možno, i *to* pomenuje pletkou a rozmarom... I slzy jej prestaly tiecť. Razom cíti sa dosť silnou konať za *ich* lásku.

— To je nie pravda, čo vy hovoríte, preriekla vážne so stiahnutým obočím. — Štefko není malý chlapec, aby pre daromnicu hlavu ovesil. Ale veď vidíte i sami: jemu nepáči sa tu; nuž ako bude veselý? Práca mu nechutí, ani nič nie mu je po vôli: jemu veľmi, veľmi cnie sa za Prešporkom. On nemôže odvyknúť. Nuž prečo ho držať? Pustite ho, kde sa mu žiada...

Halúzka pozrel na ňu ako v nedorozumení. Jej vážnosť videl až teraz opravdivou, i napadlo mu mnohé, čomu prv neprikladal významu. Neznal síce, čo je vo veci, ale tušil, že medzi nimi udalo sa dačo, čo zasahuje do pomeru jednoho k druhému. Teraz za najlepšie uznal privoliť ku všetkému, čo ona žiada...

— Nuž čo robiť, keď je tak, riekol po chvíli. — Veď ho ja tu nedržím nasilu, keď vy nechcete tak ako ja. Nech ide, kde si žiada, kde ty chceš, aby šiel. Len by som rád vedel, prečo? Prečo sa mu tu nezdá?... Sám, z vlastnej vôle — lebo si ho ty odpúdila? Chráň sa, dievča! zahrávať so svojím šťastím! Chráň sa, hovorím. (Halúzka počal sa rozčuľovať: myšlienka, že by mal Štefka zase postrádať, ranila ho, a v tom okamihu musel viniť dakoho z toho.) Ty nevieš, čo je to za šťastie, svojou menovať lásku — vernú lásku!... Smej sa, smej! doložil, zbadajúc, že čosi ako úsmev zahralo v jej bladej tvári. — Myslíš, že chlapská vernosť rastie na vŕbe? Keď jednu pustím, sosnímem si druhú?... Ale také ste vy, ženy, všetky ste také! Pobaviť sa a nechať kedy sa páči. Čo dnes nasľubuje, zajtra odtají; čo dnes naprisahá, zajtra zaprisahá. Čo na tom, že zkazí dakomu celý život!...

Halúzka sadol za stôl a chopil sa za hlavu, až teraz počínajúcu prekvitať prvými šedinami. Dávne rozpomienky v tejto chvíli znovu ožily v jeho duši — a so strachom poznáva v Marke Betku — tú Betku, jejž nestálosť vplývala na celý jeho život... Zrazu vzchopil sa a skúmave zahľadel sa na ňu.

— Nuž čo máš proti nemu? spýtal sa prísnym, sudcovským hlasom, akým ešte nikdy nehovoril s ňou. Snáď neuí ti dosť pekný — či poriadny? Snáď zabieha ti za inou? Pravda, nie — ani jedno nemôžeš mu vytýkať. Nuž omrzel ťa, omrzel...

Bladá tvár Markina začervenala sa až po hrdlo. Slová strýcove ranily ju hlboko svojou nespravedlivosťou. Len jedno slovo — a

ona stáť bude pred strýcom čistá a nevinná... možno i zvíťazí nad tou druhou. Možno, strýc opre sa jeho odchodu, snáď privedie ho zase k rozumu. A keď aj nie, aspoň bude ho mať denne na očiach, počuje hlas a i on *musí* vídať ju... Zachvela sa — ale nie radosťou nad týmto nápadom. Veď či neznenávidel by ju ako prekážku *ich* šťastia, či nemusel by sa mu život sprotiviť v tomto dome?

„Chcela sa pobaviť — omrzel ju," to jediné utkvelo jej z chaosu myšlienok jasne, a teraz chopila sa toho s radosťou.

— Nuž áno, zalhala tíško s trpkým úsmevom v tvári, kŕčovite tisnúc obe ruky, chladné ako ľad, k hrudi. — Pravdu máte, strýko! ja nikdy nemala som ho rada opravdive...

Halúzka vzchopil sa zpoza stola.

— Není pravda! není pravda! Sama nevieš, čo hovoríš! Len sa vyhováraj, vyhováraj! Prečo plakávala si po dva roky? Či i to bol klam — i to odtajíš? Pravda, ja, starý blázon, uveril som vtedy, uverím i dnes. Mňa ľahko oklamať. Ale aspoň na starobu by si mohla ohľad mať. V starostiach o vás ošedivela táto hlava. A teraz toto!... Halúzka zalomil ruky a znovu počal prechodiť sa po izbe. Marka zase počala plakať. Plakala ako dieťa, fikajúc a strhávajúc sa. Halúzku ten plač zase obmäkčil.

— Nuž nech je, ako Boh chce, riekol, zastanúc nad ňou. — Keď chce ísť, nech ide, ale najprv musíte sa smieriť. Ja viem, že všetko iba pletky, vrtochy; nadobudnete rozumu a bude zase dobre. Len netreba pri prvej nepohode zúfať, ako by šiel svet spadnúť...

A o dva dni už bol Štefko na ceste za svojím domnelým šťastím. Šiel s ľahkým srdcom a s jasaním v duši — veď, ako sa domnieval, viedla ho ozajstná verná láska k pomeštenej kráske, dcére Vŕbovej. Pravda, bolo i čosi pravdivého v jeho cite — ale bol to cit náhle vzplanutý, podobný fosforovému plamienku, aký v mestách vzniká za každým krokom. Vzplanie náhle — ale zaniká pri prvom nepriaznivom zavanutí. Že u Štefka bol v stave udržať sa temer dva roky, to nutno pripísať tomu, že Štefko vyrástol na dedine, no a že cit ten živený bol nádejou — nádejou, ktorú ako nebeskú mannu prijímal od nej, čo zdala sa mu tak vysoká a vznešená...

S Vŕbom oboznámil sa hneď po nastúpení vojenskej služby. Vŕba bol tiež z vidieka, zanímal sa o Štefka i jako o zručného pracovníka a obľúbil si ho skoro. Štefko chodieval často k nemu a spolu s ním do dielne, kde Vŕba bol dozorcom. Pozdejšie navštívila Štefka iba dielňa, ale i dorastajúca Gizela. Bolo to milé, jednoduché dievčatko, ktoré len nedávno navrátilo sa od tetky z dediny, kde sa od malý zdržovala. Vŕbovci vedeli, že na Štefka čaká pekné dedictvo, remeselník bol dobrý — nuž radi prijímali jeho návštevy a Giza tiež netajila svoju náklonnosť k nemu. Vŕba ustavične spomínal, ako by to bolo dobre, keby pracovali spolu. Pán, u ktorého bol Vŕba dozorcom, postúpil by im vraj svoju dielňu i peniazmi pomohol by pre začiatok. Pravda, i Štefko musel by do toho dačo vložiť — ale to predbežne nie je práve potrebné.

rozvažoval, veril slovám Vŕbovým, veril i Gize — a pre nádeje, kynúce mu s tejto strany, zabudol na plány strýcove i na prostú oddanú Marku. Tajne prial si, aby tiež i ona bola našla náhradu zaňho, a keď pri svojom príchode videl ju stáť a žartovať s Paľkom, v prvom okamihu zdala sa mu tak snadnou celá rozluka. No zbadajúc, že mýlil sa, že ona ešte vždy pridŕža sa sľubov, ktoré vymenili spolu — stal sa slabým, nerozhodným — až konečne náhoda vyzradila všetko. Potom už nerozmýšľal vela, čo počína a čo počne ďalej; lúčil sa cele ľahko. Rozišli sa dobre: Marka statočne premáhala sa, že Halúzka nezbadal, čo tají za úsmevom, s ktorým podávala Štefkovi ruku na rozlúčku. Vedela, že týmto lúčia sa navždy — srdce stahovalo sa bôľom pri tej myšlienke, ale ona usmievala sa a vravela o jeho návrate. Veď bolo to *jemu* k vôli, veď požadovalo to *jeho* šťastie...

Pred odchodom povolal si ho Halúzka do izby a oddal mu sporiteľničnú knižku na šesťsto zlatých. To bolo všetko, čo uspel zachrániť z podielu Štefkovho otca. — Mladíkovi peniaze, dietatu britva, riekol, sám ukladajúc mu knižtičku do batôžka; — ale veď ty si už v tom veku, kde má byť rozvaha. To je tvoje, gazduj si, ako vieš. Chcem zkúsiť, či bude z teba gazda. Nuž veď viem, že nepremárniš, ale možno zíde sa ti... Naposledy aj dobre, že ešte zachcelo sa ti do sveta — aspoň zkúsiš. Len Boha a práce nespúšťaj sa! Ale Marke nemal si toto urobiť, doložil tichšie; — ako vyčkávala ťa po dva roky! Nuž neviem, čo je medzi vami — ale úfam, že neodchádzaš na dlho. Oba ste ešte mladí, a ja pri hospodárstve ešte zastanem svoje miesto, ale predsa rád videl by som poriadok. Nuž nechajte hlúposti stranou a ostatné zariadíme si nejako... A veď ty rád prijdeš, Štefko! žartovne zahrozil mu prstom, — rád prijdeš, na môj pravdu!...

A proroctvo toto malo sa splniť prv než by sa bol nazdal. Už o tri týždne prišiel od Štefka list, v ňomž oznamuje svoj príchod. Halúzka zajasal v duši a sta mladík behom bežal oznámiť tú potešiteľnú zvesť Marke. Veď ako trápilo sa, nebožiatko, nad jeho odchodom! Ako by so Štefkom bola zapadla celá radosť jej života. Nebolo jej veselých piesní, ktorými kedysi ohlášal sa celý dom, ani jej žartov, ktoré neraz i Halúzku rozveselily. Bľadá a nemluvná chodila po dome, mechanicky vykonávajúc obvyklé práce. I jej prítulnosť a dôvera k strýcovi zmizla. Halúzkovi nie neprávom zdalo sa, že ona jaksi vyhýba rozhovoru s ním, aby snáď nespytoval sa niečo. A on, ač dobre videl zmenu, aká sa s ňou stala, nespytoval sa na nič. Bol v domnení, že oni dvaja poharkali sa pre dačo, Štefko odišiel iba preto, že chcel ju poškádliť — a ona teraz lutuje. Ako starý mládenec nie veľmi znal vnikať do tajností ženského srdca a nikdy nenapadlo mu lámať si hlavu nad takými pletkami. Teraz list Štefkov prišiel mu ako holubica mieru. „Už bude dobre — už bude zase dobre!“ jasal, sháňajúc sa po Marke. Našiel ju v záhradke pri okopávaní zelenín; ale motyčka ležala na chodníku a ona bezmyšlienkovite zierala pred seba. Vidiac ujcovu rozradostnenú tvár a list v jeho ruke, okamžite zachvela sa nádejou.

Čo, keby tak ešte všetko mohlo dobre byť?! Veď či je možno, aby už bol koniec všetkému — a na veky, na veky...!

Trasúcou sa rukou rozvinula list a dychtive čítala dosť úhľadne písané riadky. „Môže Vám byť divné, že odišiel som tak zrazu," zimničné rozochvelá čítala medziiným; „sám sa divím, že mal som odvahu tak zrazu odtrhnúť sa... Veď o pár dní vysvetlím Vám všetko, a Vy mi iste odpustíte, že neurobil som ináče. Teraz len toľko, že som u Vrbu a pracujem v dielni, kde on je dozorcom. Kým bol som vojakom, chodil som s ním sem častejšie, než teraz zišlo sa mi, že oboznámil som sa s jedným-druhým. Ale remeslo nejde tak, ako som si ja predstavoval, ani zárobok není taký, ako som myslel. I živobytie je drahé..."

Halúzka pretrhol ju radostným smiechom.

— Nuž lapil si sa, vtáčku, lapil! smial sa, tlieskajúc si na dlaň. — Však si neprestajne húdol svoju: „Mne sa to ‚sedliačenie' nepáči, ja iba do mesta. Tam i prácu lepšie platia, i remeselníka ocenia si." A ono, čerte, uctia si ťa i na dedine, ešte skorej, len rob, ako patrí... A už zase lamentácie: život je drahý! Nuž: zamiechcelo sa mu mesta, vytrucoval sa a prijde. Prijde, na môj pravdu, ani sa, dievča, nenazdáš!

A zase zahľadel sa na ňu veľmi šelmovsky; ale ona nepozoruje, tak veľmi zabratá je do čítania. Každý riadok prezrádzuje jej, že Štefka trápi veliká akási starosť.

„Nuž pomyslel som si, že soberiem sa domov," čítala ďalej, „mám Vám tak mnoho hovoriť a aj veľmi poprosiť Vás o dačo. Možno, nahneváte sa na mňa; ale veď ste Vy vždy takí dobrí boli ku mne, aj sestra moja, Marka, je taká dobrá... Dá Boh, že všetko dobre bude. Veď som už v rokoch, kde treba rozhodnúť, tak či tak — —"

Marka složila list, znepokojená a rozčulená jeho obsahom. Posledná veta vysvetlila jej pošetilosť okamžitej nádeje. Vedela, prečo nazýva ju sestrou; znala, že on prijde iba preto, aby vysvetlil strýcovi všetko a vyprosil si jeho svolenie ku tej druhej... A zase napadlo jej, či nemala by zradiť ona a pripraviť ujca na to, čo od neho Štefko bude požadovať. Ale hneď zavrhla tú myšlienku: cítila, že už nemá práva zasahovať do otázky, rozhodujúcej nad *jeho* šťastím...

A myšlienka, že za takýchto okolností nútená bude s ním byť pod jednou strechou, počuť slová, potvrdzujúce ortieľ jej lásky — lásky, ktorej jemu netreba, o ktorú nestojí, bola jej mukou. Ako pozrieť do jeho tváre, z nejž zierať bude šťastie jeho — a šťastie tej druhej...? A či bude dosť silnou zatajiť city svoje, žiaľ svoj tak, aby on nezbadal? Aby nezbadal, že ešte i vtedy, keď už pre ňu niet úfnosti, niet nádeje, jej srdce predsa tlkotá ešte tou istou láskostou, ktorej mučivá beznádejnosť len novej dodala sily... Chcela opanovať sa, chcela zatajiť to všetko — ale či možno zatajiť? *To* nezatajíš! nezatajíš! Môžeš zatajiť slovami —: zrak tvoj pretlumočí tým zrejmejšie. Môžeš nútiť sa do chladnosti —: zradí ťa každý úder tvojho srdca pred samým sebou. Čo ústa nevyslovia, vyzradia

oči, vyzradí zvuk hlasu i každý pohyb v prítomnosti bytnosti milovanej. *To* nezatajíš! nezatajíš! Je to nebeská mluva, ktorá vraví za nás tam, kde potká ju sladké usrozumenie, a proti nám tam, kde lepšie bolo by, keby sme ju umlčať mohli na veky. Je to nebeská mluva, ňouž prvý raz zahovorily oči našej pramati Evy, ktorá zostáva večne novou, nezovšednelou...

— Veď som to vedel! rozkladal Halúzka veselý, rozjarený, ktorému týmto listom ako by kameň spadol so srdca. — Hovoril som: veď ty prijdeš, oj, rád prijdeš — a tu ho máš! Sotva tri týždne, už zachcelo sa mu nazpäť. Nuž nespytujem sa, začo, prečo bolo to všetko — ale i tak dobre. No teraz, ako som povedal: *rozum!* Život krátky nepremárniť daromniciami. Boh usúdil, aby ste boli svoji, On dá i srozumenie, i odpúšťať naučí... Nuž hore hlavu, dievča! Vystrojíme svadbu, akej nebolo vo troch chotároch. Ešte i ja omladnem vaším šťastím...

Na bladej tvári Markinej zahral smutný vynútený úsmev; ale Halúzka vidí v ňom úsmev blaha, úsmev šťastnej nevesty. Veselo šiel po práci, v mysli spriadajúc si obraz jasnej budúcnosti svojich chovancov, ňouž ešte i on okreje...

Nenapadlo mu, že ruka Božia zasiahnuť môže v plány ľudské práve vtedy, keď domnievame sa, že postavené sú skalopevne, nezvratne...

Na druhý deň veselý a rezký vyšiel do poľa ku svážaniu raži... a na poludnie priviezli ho domov mŕtveho. Dľa očitých svedkov spadol s voza vysoko naloženého a zostal na mieste. Privolaný lekár zistil, že pri páde ranila ho mrtvica. Štefko sotva stačil prichvátať k postlaniu svojho pestúna.

VI.

Nenadála, náhla smrť Halúzkova vzrušila celú dedinu. Každý ľutoval ho ako poriadneho, nábožného človeka a pilného, príkladného hospodára. Že žil a pracoval ako na kresťana slúší, to bol by každý dosvedčil. Keď dosadol na otcovo miesto, majetok rozkúskovaný a rodinnými nesrovnalosťami i zanedbaný, nevynášal veľa. Ale Halúzka priviedol to natoľko, že dnes počíta sa medzi prvé v dedine. On nepridŕžal sa starých zvykov a nezodpovedajúceho riadu hospodárskeho: v posledné roky držal si časopis a čítal hospodárske knihy, ktoré požičiaval si od učiteľa. Z nich rozmnožoval svoje známosti a dľa nich kupoval stroje, ktorými práca ľahšie a rýchlejšie šla od ruky. A to všetko konal iba preto, aby chovancom svojim zabezpečil istú budúcnosť. Nuž Boh odvolal ho prv než mohol zavŕšiť dielo započaté.

Smrť Halúzkova ako hrom z čista-jasna udrela do domu a sprevracala všetko na ruby. Jeho riaditeľ odvolaný bol práve vtedy, keď tí, čo prevziať mali farchy hospodárenia, preťažení boli každý svojou strasťou. Marku táto rana ohlušila nadobro. Chodila po dome ako bez ducha, nemluvná, nečinná, podobná svojej matke, ktorá už len mechanicky preberala ruženec. A táto predsa ešte

neznala všetko: neznala, že blaho jej dcéry stroskotalo sa, že zejú na dom nové zkúšky a snáď i pokonné rozpadnutie — —

Ani Štefkova prítomnosť nič neprospela. On sám nevládal starať sa o veci vedľajšie, zahrnutý súc i touto i vlastnou starosťou. Už týždeň minul od pohrabu strýcovho, a on ešte neprebral sa k jasnému rozhľadu. S Markou takmer nevídali sa: keď bol doma, ona nevychádzala z komôrky a on zase temer celý čas trávil v niekdajšej svojej dielni. Ale nepracoval: všetky nástroje už poskladané a odnesené boly do domu; len previezť ich niekam na nové bydlo. Ale Štefko ku tomu ešte nerozhodol sa. Prišiel s pevným úmyslom zradiť strýcovi všetko a po dobrom či po zlom odísť za svojou túžbou. Pravda, chcel mu hovoriť i o peniaze. Vŕba síce plán o prevzatie dielne, pri pomoci svojho terajšieho pána, odložil vraj „na čas", ale chcel vidieť, či Štefko môže vložiť potrebné peniaze do toho. Ak áno, tak i svadba odbavila by sa. Ak nie, Štefko vyrozumel, že Vŕba hľadal by iného spoločníka. Iného spoločníka! Štefko tušil, čo znamenalo by to pre jeho lásku... Preto sobral sa domov. Smrť strýcova zničila jeho plány, ale, ako sa zdalo, otvorila iné ľahšie cesty. Halúzka umrel bez testamentu: majetok pripadol rovným dielom jemu, ako synovi brata zomrelého, a Marke, ako dcére sestry Halúzkovej. Lenže práve z tohoto bodu vyskytovalo sa preň tisícero ťažkostí.

V jeden deň mal Štefko dlhú poradu s rychtárom a pri odchode tohoto Marka nevdojak započula, čo Štefko vravel, že neodkladne musí odísť „usporiadať isté záležitosti". Slová tieto ako meč bodly ju v srdce a znovu vzbudily city, smrťou Halúzkovou zahlušené. Doteraz bolo by jej pripadalo hriešno spomínať svoje nešťastie, keď Boh naložil iné. A teraz zrazu pridružilo sa i to... Nevedela, čo Štefko tým odchodom zamýšľa, neznala, ako začne alebo skončí sa ich verejná rozluka: jej iba to bolo jasné, že on odchádza — odchádza navždy...

Pod dojmom tejto mučivej myšlienky zašla si ku hrobu ujcovmu a tam zaplakala horúcimi, uľavujúcimi slzami. Vrátila sa pokojnejšia a, po prvý raz od smrti ujcovej, zašla si do záhradky vo dvore, ktorá miesto plota ohradená bola miestami už sosypaným múrom. Kedysi bola to dreváreň, dnes rástly tam zeleniny a bujné tekvičie veľkými listami a žltými kvetami zdobilo stenu, ťahajúc sa ňou až na dvor. Bol pekný, letný predvečer, aký už sám v sebe prináša úľavu a uspokojenie. Katra s Martinom boli v poli pri práci; prvá úzne ujala sa celého hospodárstva a len jej pričinením žatevné práce nezasekly sa. Sama riadila všetko a, divno! i vždy opponujúci Martin pokorne niesol jej nadvládu. Dakedy prišla Štefkovi referovať jedno-druhé, ale Marku nevyrušovala. Dobrá starenka uhádla, že deje sa i čosi iné v duši mladej devy, čo podkopať hrozí jej šťastie. A Marke dobre padla táto šetrnosť: aspoň nerušene mohla sa oddať svojmu žiaľu a tajným, iba Štefkom tušeným mukám.

Sediac tu v záhradke, zase len zamyslela sa o tom, čo pretrpela a čo ju čaká. Zrazu vyrušil ju vrzgot brány: ktosi prichádzal cez nezamknutú stodolu zo záhumnia. Sediac tu na lavičke, pri-

stavenej pri samej stene, bez namáhania mohla prezrieť celý dvor, bez toho, aby ju kto videl. Kľakla na lavičku a vyzrúc ponad múr, zazrela Štefka s Paľkom. Posadali si na srub studne, zahrúžení v tuhý rozhovor. Marka mohla počuť každé ich slovo i obom hľadieť do tváre.

— Nuž každý máme svoje trápenie, započula tichý hlas Paľkov, — ja tiež tak, ako aj ty, len že mňa nedotýka sa tak veľmi. Mne tiež umrel ujec, ale ja nesmútim tak, ako ty. Neznal som ho a, jako mamička vravia, od jakživa nebol veľmi k nám. Kým žil kdesi na dolných dedinách, ani nepočuli sme o ňom, až zrazu na smrteľnej posteli pomyslel si na nás a poručil mi svoje nashŕňané groše. Pravda, není toho veľmi veľa, ale predsa toľko, že nemusím potĺkať sa po arendách.

— Nuž kúp si tento mlyn, kde si, a budeš na svojom. I oženiť sa môžeš, a bude ti dobre.

— To už neurobím, riekol Paľko ešte tichšie nežli prv. Kedysi, kým *úfal som sa*, myslel som, že sa tu osadím; ale teraz ani za svet. Čo ma tu môže držať?... Paľko vzdychol zhlboka. — A ženiť sa nikdy, nikdy nebudem. Iba jedna je, ktorú by som chcel — nuž keď tá nie, žiadna iná...

Marka zatajila dych a načiahla sa ponad múr. Chránená veľkými listami tekvičia, videla oboch, a oni ju nemohli spozorovať.

— To sa povie, prehovoril Štefko, dívajúc sa stranou a jaksi nedôverive sa usmievajúc, — to sa povie: „Iba táto alebo žiadna“, a sotva sa nazdáš, už opätuješ to pri inej.

— Ja nikdy — nikdy! prerušil ho prudko. Ako by to mohlo byť?! To už nikdy není tá pravá, ozajstná láska... Nuž poviem ti dačo, pokračoval, červenajúc sa jako dievčina a odvracajúc tvár stranou, — nuž poviem ti, Štefko, veď je už u mňa všetkému konec — veď už akoby svoji... Ja som mal Marku veľmi, veľmi rád...

Po dlhom čase Marka pocítila akúsi teplotu u srdca — ale bol to iba okamžitý pocit. Upreno zahľadela sa na Štefka, ako asi dojalo ho to vyznanie. Nedojalo ho; je ten istý, ako by ani nepočul, nevraví ani slova.

— A už ju nemáš rád? spytuje sa po chvíli, ale hlas jeho zneje tak drsne akosi... Veď s nami je už tiež konec — — Nebolo nám súdeno sobrať sa, nuž načo stáť v ceste jeden druhému? Pôjdeme každý svojou...

Oprela hlávku o múr a silne pritkla ruku ku ľavému slychu.

— Ako je to možno! ako je to možno! zvolal Paľko hlasom podivenia, ale zároveň ako vo vytržení. Pozerá uprene na Štefka a Marke zdá sa, že tým istým pohľadom, akým ona pozerala na ujca, keď prinášal list Štefkov a v ňom zvesť, že ide sa vrátiť. Bol v ňom záblesk nádeje — pošetilej nádeje.

— Sám neviem, ako sa to stalo, prehovoril Štefko akosi veľmi žiaľne; — bárs by sa nikdy nebolo stalo! Ale to už bolo tak usúdené, aby sa to rozišlo medzi nami... Ona trpí, a ja — mne tiež nevodí sa najlepšie...

A pritlumeným hlasom vyrozprával žasnúcemu Paľkovi celú historiu svojho obznámenia sa s Gizou a jako sa s Markou rozlúčili. A ona vypočula to všetko, tichá, zdanlive pokojná kľačiac na lavičke. Len ruku tiskla ku ľavému boku silnejšie a silnejšie... Bolo jej mukou, že jej tajnosť, ktorú ani vlastnej matke nesverila, on zrádzal inému — a práve *tomuto!* A teraz, keď tento zbohatol, stal sa nezávislým, samostatným!... Prv ona hľadela naňho s úsmevom, ktorý práve tak dobre mohol brať za výsmech svojich citov — — ako on bude hľadeť na ňu?

— Nie si hoden jej to urobiť! zvolal prudko. — Nie si hoden, aby si ju zanechal... a pre takú — pre takú akúsi...! Či máš svedomie?... Preto teda bľadla, preto bola smutná! Iný vážil by si ju ako kus zlata — a ty takto!... Počuješ: keby na mňa len raz pozrela opravdive — keby mňa len trošíčku rada mala, na rukách by som ju nosil za to! Ale teraz neustanem, neustanem, kým nebude mojou! Už aj zato, aby si videl, že ona bude šťastná aj bez teba. A budem si ju vážiť ako poklad; mamička budú mi ju chrániť ako zrenicu — — A ty si takýto! Nevieš, čo zahadzuješ — veru nevieš. Neznáš, čo stojí jej dobrota, jej krása...

Markina tvár stiahla sa na nervósny úsmev — ale hneď zabolel ju ten úsmev. Slová Paľkove ako by boly rozvlažily v jej srdci pramienok nežných citov, ktoré doteraz nebadala... Pocítila nocnú túžbu zaplakať si, zaplakať...

— Nemáš rozumu, na môj pravdu! znovu zavznel hlas Paľkov, ešte rozhorčenejšie než prv. Prečo si jej sľuboval — a nie len ty, ale i tvoj strýc? Prečo si jej nakázal, aby ťa čakala? A tajil si, aby nikto z dediny nezvedel, čo zamýšľaš. A teraz zrazu odhadzuješ sa — a pre pletku, pre daromnicu akúsi... Na ňu nehľadíš: len tebe aby bolo po vôli. Na ňu nehľadíš: len ty aby si bol šťastný...

— Veru, pekné šťastie! zasmial sa Štefko zrazu akosi veľmi zlostne. — Myslel som, že to bude ináče, keď oni vábili ma — a Gizela tuším predsa nemá ma rada tak, ako Marka... Keby som napoň vedel, že ma neklame...

Marka zachytila sa múru, aby podivením neklesla. Teda takto ľúbi ho tá, pre ktorú ju zanechal! Teda takto odpláca jeho vernú lásku, za ktorú hotový je ku každej obeti! A v tej chvíli už predstaví sa jej podobizeň cele inakšou. Už rozumie tomu hrdému úsmevu na jej tvári. A ač vidí ju iba v myšlienkach, razom sprotivila sa jej s tým vysokým účesom, kytkou ruží a s oblekom, ktorý ako by jej od hrdla oddrapil ktosi... „On trpí, on není šťastný!“ zahovorilo čosi v jej srdci, a vedomie toto zase zatíska do úzadia všetko, čo trpela a čo ju čaká. Zase len to tanie jej na mysli, ako pomohla by...

— Veru pekná láska! zasmial sa Paľko veľmi opovržlive. — Nuž a prečo sa podkladáš a nenecháš všetko tak?

— Ja už nemôžem tak ľahko. Veď to je to, že nemôžem! Nuž poviem ti: my chceme zariadiť sa s Vŕbom na jednu ruku, a len tak by sme sa mohli s Gizou sobrať. Ale k tomu treba peňazí. Prišiel som, že poprosím strýca, aby pomohol, lebo je to

veľmi súrna vec. A teraz čo?... Mal som šesťsto zlatých — tie sú už tam. Ak neprijdem skoro s ostatnými, Vŕba obzre sa inde a Gizela tiež...

— Hahaha! zasmial sa Paľko násilne. — Nuž lapili ťa, pekne ťa lapili! A keby si aspoň vedel, že si prvý...

— Mlč, prosím ťa! prerušil ho Štefko, celý zrudlý v tvári. — Banujem, že som ti riekol, keď ty smeješ sa so mňa. Keby si radšej poradil, čo počať!

— Čo si počneš? Daj majetok na bubon a zanes peniaze ta, kde *peniaze* potrebujú.

— Keby to bolo tak ľahko, vzdychol Štefko, ako by ani nezbadal posmešný prízvuk, ktorý Paľko vložil v poslednú vetu. — Ale tu je práve chyba, že nemôžem. Majetok ešte není môj, a ani môj nebude, lebo tu je i Marka. Dalo by sa to síce previesť, ale to všetko potrebuje dlhé usporadovanie, a ja potrebujem peniaze hneď, aby som mohol odísť. Vŕba na sľuby nedá nič —; jak neprijdem teraz — — A kým Marka není plnoletou, ťažko počať niečo. Keby sa aspoň hneď teraz vydala, stala by sa plnoletou, a ostatné išlo by ľahko...

Prúd krve privalil sa jej k srdcu, do hlavy, a zatemnilo sa jej pred očima. Nepočula už, čo vraví, ako dalo by sa previesť rozdelenie majetku. Cítila sa pokorenou — pokorenou v cite, ktorý jej bol všetkým... a dievčenská hrdosť vzbúrila sa v nej k mocnému vzdoru. Ale tá opovrhovaná láska zase len zahovorila v jeho prospech — a ona razom stala sa rozvažitou a počala rozmýšľať. Nedbajúc viacej na ich rozhovor, prešla po záhradke, rozrušená, znepokojená, zimnične sa zachvievajúc. Jej bladá tvár zase sčervenala, i pery zase dostaly svoj vypuklý tvar, a oči, tie pekné hlboké oči, vzplanuly odhodlanosťou...

Vráta vrzly: Štefko vyprevádzal svojho dôverníka, toho, čo by ju „na rukách nosil“...

Siahla si k čelu a odhrnúc s neho rusé vlasy, čo vymanily sa zpod ručníčka, zasmiala sa ako v horúčke.

VII.

Štefko strávil temer celú noc bezsenne. Včerajší rozhovor s Paľkom rozčulil ho a vnukol mu myšlienky, o ktorých sa mu predtým nezdalo. Jeho obavy o stálosť Gizelinu v sľuboch boly nie bezzákladné: Gizela veľmi zmenila sa od toho času, ako vyriekla prvé *áno*. Vtedy len pár mesiacov čo trávila u rodičov — pozdejšie zvykala mestu a prispôsobovala sa mu, i oblekom i spôsobami. Vŕbovci síce nezmenili sa: boli k nemu vždy tak srdeční, ale keď vravel Gize o svojej láske, ona tak zvláštne usmievala sa...

Včera, už po odchode Paľkovom, zašiel si na poštu. Čakal ho lístok, z nehož vyrozumel, že Vŕba je už netrpelivý. To rozladilo ho už cele.

A teraz rozmýšľa nad mnohým, nad čím predtým nepozastavil sa. A už mnohé je mu jasné, čo predtým nerozumel. Tak pripomína

si cele jasne, jako Vŕba najprv dôkladne povyspytoval sa na strýca i na jeho majetok prv, než pozval ho k sebe. Jako potom Giza dávala mu znať, že jej není cele lahostajný... Nárážke Paľkovej, že lapil ho pre peniaze, temer i sám počína veriť, a pri tej myšlienke búri sa v ňom urazená hrdosť a sebaláska. Pripomína si, jako Vŕba hneď, keď prišiel k nemu za pomocníka, zmienil sa o peniazoch. On ponúkol mu svoju sporiteľničnú knižku — a Giza od toho času pozerala naň tak výsmešne akosi a trápila ho denne novými rozmary. Teraz nadišlo ho vedomie, že zahráva si s ním, cele jasne, a krv búri sa mu pri tej myšlienke. Najradšej vzchopil by sa a rovno bežal spýtať sa: či není to všetko iba vylhané? Včera pevne odhodlaný bol vziať si podiel, opustiť rodnú dedinu a založiť si budúcnosť dľa nárady Vŕbovej. Rozhovor s Paľkom posvietil mu na mnohé, čo predtým nevidel, a teraz, premetávajúc sa na lôžku a svierajúc v ruke *jej* podobizeň: podobizeň dekoletovanej slečny, s vysokým účesom a hrdým úsmevom v tvári, čosi násilne hlási sa: či je možno, aby neklamala? Či mohla by ťa táto tak rada mať, ako jednoduchá, prostá Marka? A keď by — už či z rozmaru, či pre dačo iné — zažmúrila oči teraz, či pozdejšie nebadala by rozdiel tým väčšmi?...

A nie dosť takýchto myšlienok, tejto mučivej neistoty, už pridružuje sa zase iné. Nechtiac spomína si, jak Paľko vrúcne vyznával, že Marku rád, že bol by šťastný s ňou. Ač vedel to zo slov Markiných, teraz predsa prekvapilo ho to jaksi nemile a ešte teraz zachvie sa jaksi pri tej myšlienke. „Ten si ju vezme; Pane Bože! ten si ju vezme, a bude im dobre. Bude im dobre, lebo budú sa radi mať. Oni budú šťastní — a ja...“ Nezná, ako ešte dopadne to s ním. „No, prečo by sa tiež ona nevydala, keď ja chcem vziať si inú?“ hnevá sa sám na seba, ale divný cit ten lomcuje ním novou silou. „Závistník! závistník!“ hreší sám seba, násilne zažmurujúc oči. Ale čosi zradného vraví mu, že závisť to není, není — ale cit ďaleko hlbší, cit, ktorý pociťujeme, keď ztratiť máme čosi veľmi, veľmi drahé...

V takýchto myšlienkach zaspal krátkym, nepokojným snom. Keď zobudil sa, bolo už dosť svetlo a ružový pruh na obloku značil, že slnko chystá sa zo svojho palácu na dennú púť. Prvá jeho myšlienka bola, že včera umienil si ísť do mesta, k advokátovi na radu, a preto rýchlejšie počal sa obliekať. Zahodiac na seba sviatočné šaty, vyšiel ku studni umyť sa. Všade bolo ešte ticho, iba Martin povolával v stajni na volky, chystajúc sa s nimi ku svážaniu. Drabinovec už pripravený stál na dvore; veľký červený kohút práve vyletel na rázvoru a prenikave kikiríkal.

Idúc okolo komôrky, jejž oblok zastretý bol belostnou záclonkou, Štefkovi napadlo, o čom v noci rozmýšľal — a začervenal sa pri tom. Vyšiel do brány: dedinka bola ešte tichá, iba veselý klepot mlyna rušil súlad ranného okamihu. Z mlynice vyšla stará Katra, za ňou vykukla múkou poprášená hlava Paľkova. Zadíval sa ku záhradke, siahol rukou ako po klobúku a hneď zase zmizol. Štefko tiež pozrel ku záhradke — a mechanicky stisol pery. Stála

tam Marka, bosá, obnaženými lakťami opretá o plot, ako sa zdalo, chtive čakajúc prichádzajúcu Katru. Iste chodila s odkazom k Paľkovi. S odkazom od nej — a zase prinesie odvetu...

Jej tvár v ružovej žiare zory, ktorá nádhernou farbou obliala nebosklon na východe, javí sa Štefkovi svieža, ružová, že podivil sa nad jej krásou... Čo sa jej robí, že je taká premenená akási? Teraz vzhliadla naňho — pokojne, ba jaksi hrdo. Okolo jej pier, tak plných a až neprirodzene červených, zahralo čosi ako úsmešok... V tom okamihu vzkypela v ňom malomocná zlosť. Prudko pristúpil bližšie k nej. „Dobré ráno!" povedal, zastanúc v otvorených dverách záhradky. Žaďakovala pokojne a pevným hlasom, a zase tak vzhliadla naňho. I ten úsmešok objavil sa pri jej ústach a oči, tie pekné, hlboké oči, ktoré hľadievaly naňho tak vrúcne, žiara tak divne, tak divne...

Len včera skrývaly sa pod riasami, keď maly sa sosňať s jeho — len včera vyhýbala mu, a dnes...

Pristúpila k nemu cele blízko.

— Kdeže tak zavčasu? spytuje sa akosi rozmarne, zrakom premeriavajúc jeho sviatočné vystrojenie.

— Do mesta, odvetil, klopiac oči pod vlivom jej pohľadu.

— Do mesta? A len tak — bez fruštika?

— Len tak... odvetil zase, červenajúc sa viac a viac. Ich otázky a odpovede sú cele bezvýznamné; ale on cíti, že zavieva z nich čosi, čo dvojí ich na veky... Že nie tam na lúkach, keď vyznal sa jej z lásky k inej, ale tu, teraz trhajú sa pásky medzi nimi...

A v duši jeho zrazu vzbudilo sa čosi nežné a spolu bolestné — dvíha sa to, rastie, zaplavuje každú jeho myšlienku, každý cit, celú jeho bytnosť, chce vyraziť v podobe výkriku alebo aspoň slovca — slovca, nímž zmenilo by sa všetko...

— A čo tam? znovu zavznel jej pokojný, chladný hlas, a zase cíti jej prenikavý pohľad na tvári. Razom ako by sklesol zkadiaľsi.

— K advokátovi, odvráva ako zo sna, siahajúc si k čelu, kde razom pocítil ako nekonečnú prázdnotu.

— K advokátovi! zopätovala posmešne. — K advokátovi!... No v tom okamihu zbľadla, jej pery zachvely sa ako k bolestnej výčitke, ruky bezvládne jej klesly... Rýchle postúpila ku predu — Štefko mechanicky uhol na stranu a ona zmizla v dome.

Rozčulený a sklesly akýsi vyšiel do poľa. Blúdil hore-dolu bez súvislej myšlienky, bez cieľa, vyhybajúc, aby nikoho nestretol. Asi o hodinu napadlo mu, že chystal sa vlastne do mesta, a až teraz zbadal, že zabudol si klobúk. Ako vrátiť sa teraz preň? Nie, nemožno mu ta ísť, kde je ona! Snáď by zase tak pohliadla naňho, ako pred hodinou, a posmešný ten pozor zdal sa mu neznesiteľným.

Teraz ako ochranný útulok napadla mu dielňa, kde pracovával kedysi tak šťastný vo vedomí, že miluje a že je milovaný...

„Prečo som nezostal vždycky tu — prečo som nie ako vtedy!?" zalkal, siahajúc si k hlave a len násilím zadržujúc slzy. I na strýca si spomnie — ale nie ako vďačný, milujúci synovec. Pred pamiatkou

dobrého človeka stojí ako hriešnik, hotujúci sa porúcať všetky jeho dobré snahy a ustávania.

Vrátil sa poza humná k dedine. Malý domec, ktorý on použil za dielňu, nebol veľmi ďaleko od domu Halúzkovie, ale stál ďalej medzi humnami, akoby zasotený z radu dedinských domkov. I obloky obrátené do sadu, lebo kedysi stálo tu väčšie stavisko. V terajšej dielni bývala kedysi osamelá vdova, ktorej Halúzka pomohol peniazmi, keď pán Samuel Spitzer hrozil jej predať pozemok i chalúpku. Po jej smrti domček zostal mu a Štefko osadil sa tam so svojimi nástrojmi. Teraz stál prázdny, opustený a Štefko už ani nezamkýňal ho. Bola to iba neveľká chyža a malá komôrka bez obloka, do ktorej vchádzalo sa z izby. V nej poskladané mával drevo, teraz povaľovalo sa tam pár postrúhaných kusov. V izbe tiež bolo prázdno, iba strúhacia stolica povalená bola pri obločnej stene. Po zemi rozhádzané boly kúsky dreva a stružliny, s povaly visely siete pavučín. Nik už nevyrušoval pilných pracovníkov: mohli snovať do vôle.

Štefan pristúpil k obloku a bezmyšlienkovite zahľadel sa do sádku, v ňomž smutne čnelo pár zakrpatelých, len riedko listím obdarených stromov. Zrazu strhol sa: po chodníku prichádzala štíhlá ženská postava. Šla s chvatom, úzkostlive sa obzerajúc, či dakto ju nepozoruje. Bola to Marka — — ale čo tá sem ide? Veď ona sem temer nikdy neprichádzala! A čo povie, keď najde tu jeho, o ňomž myslí, že už dávno je v meste. Nie, nie, nechce sa stať s ňou! Rýchle pošiel k dverám — ale jej kroky už ozvaly sa na podstene, mal sotva toľko času, že uskočil do tmavej komory a zastal pri dverách. Dvier vlastne nebolo: strhnuté s pántov, pristavené stály pri stene, a Štefko prezrieť mohol celú chyžu.

Zastala v izbených dverách a rozhliadla sa dookola. Iste prekvapilo ju, že dvere našla otvorené a tu niet nikoho. Bola rozpálená a dýchala rýchle ako po prudkej chôdzi. Prešla izbou, i do komory nazrela, ale prichádzajúc z úsmia, nespatrila ho, ač delil ich iba krok. Opäť prešla izbou po dvere. Červeň už tratila sa z jej tváre; oči leskly sa jej zase akýmsi Štefkovi neznámym leskom; ale nebol to už ten chladný, ba ani hrdý a posmešný pohľad, ktorým ráno zierala naň. Triaslo sa v tom zraku čosi ako úzkosť: bol to zrak chorého, stojacieho pred lekárom. Vie, že operácia bude bolestná — ale pomôže.

Zase prešla k obloku a veľmi zadívala sa von. Každý jej pohľad bol akýsi nervózny, netrpelivý —: vidno, čaká kohosi a preto je taká netrpelivá, že ten *ktosi* neprichádza... Štefkom zavládla mocná zvedavosť — a zase divný ten cit, ktorý v noci nazval závisťou.

Zrazu strhla sa, začervenala, ustúpila od obloka a v nasledujúcom okamihu už vrhla sa na kolená. Kľačí, ruky majúc spiate, oči upreté k povale a jej pery kŕčovite sa pohybujú. I slzy vyronily sa z jej očí a stekajú dolu tvárou ako jasné, priezračné perly... Modlí sa vrúcne, skrúšene, že Štefko dojatý tají dych. Zdá sa mu hriešnym vidieť slzy, ktoré nik vidieť nemá, počuť vzdychy,

čo každému majú zostať tajné. Zdá sa mu hriešnym byť v blízkosti devy, keď ona, mysliac sa v istote, v modlitbe vylieva city svoje pred Tým, ktorý vniká do najtajnejšieho záhybu ľudského srdca...

Na podstene ozvaly sa kroky — a ona rýchle vstala a stiera stopy sĺz. I rukou siaha ku ľavému boku, ako by utíšiť chcela nedočkavé srdce, i zmenila sa už celá... Akoby vlastnou vôľou, zase skrásnela tak, ako ráno, a s úsmevom díva sa ku dverám...

Zastal tam Paľko, svieži, vyumývaný, celý žiariac šťastím...

Štefkovi vzbúrila sa krv. „Hľa, svätá! svätá!“ zašeptal, zatínajúc ruky. Teraz už vie cele jasne, že žiarlivosť je to, čo lomcuje ním a pozbavuje rozvahy. „Kto by si to bol pomyslel? Ako hovorievala neraz: ‚Na veky! na veky!‘ — a už zase schôdzky s iným. Sotva striasla sa jednoho, už iný bol napohotove. A veď oni už *vtedy* — už *vtedy* schádzali sa! Preto tak ľahko niesla rozlúčenie — preto ľahko bolo jej zabúdať!“ A čo vtedy bolo mu milé, dnes pokladá jej za previnenie: že neomdlievala tam na lúkach, keď oznámil jej, že nechce ju, ale inú — že nežalovala celému svetu, neprenasledovala ho, ale ide svojou cestou...

„A prečo by nešla?“ myslí si, zlostne akosi pritom usmievajúc sa. „Vari pôjde za mníšku, keď ju prvý nevzal?! Alebo bude navždy takto: stará dievka?!“ A tá gloriola svätosti, v ktorej javila sa mu len pred chvíľou, keď videl ju pohrúženú v modlitbe, už padá s nej... i tie smútočné farby jej obleku zdajú sa mu ako drzé urážanie pamiatky zosnulého. „Hanba! hanba! Jej dobrodinec ešte neostydnul v hrobe, a ona už myslí na márnosti svetské!“... Že on sám zaujatý je iba takýmito starosťami, to nepozoruje teraz. Ako obyčajne býva s nami všetkými: vlastné poblúdenie nevidí, ale chybný krok iného rozhorčuje ho. „Hja! matka! matka! Bola by blázon, aby bola inakšou...“

A vzdor tomu, že napadla mu ošklivá myšlienka, zase usmial sa zlostným úsmevom...

Paľko zastal pred ňou. Jeho biela, svieža tvár vyzerá práve tak panensky, ako inokedy — ale už neklopí oči. Už nestojí pred ňou ako žiačik, ktorý vyparátil dačo, ale pozerá na ňu smelo, s výrazom veľkej nežnosti v zraku. Jej tvár začervenala sa a zase pobľadla — a zase ten divný svit v jej očiach...

— Dobre, že si prišiel, Paľko! preriekla akýmsi zvláštnym, nesvojským hlasom. — Ja som už myslela, že neprijdeš... Nehneváš sa, že som ťa zavolala?

— Ako by som mohol — ako by som mohol hnevať sa! zahovoril rýchle, s radostným chvením v hlase. Keby si mi neviem čo urobila, ja by som sa nikdy nenahneval.

— Never sa! mdle usmiala sa ona, — možno hneď teraz, keď poviem ti slovíčko, ty sa nahneváš a obanuješ, že si prišiel...

— Nikdy! prerušil ju chvatne, dvíhajúc ruku ako k prísahe. — Nikdy! Ako by som mohol?! Na tvoje slovo do ohňa by som skočil... veď vieš, že som ťa vždy rád videl...

— A už ma nerád vidíš?...

Marka oprela sa o obločnú dasku a bokom pohliadla na Paľka, zrovna do jeho modrých, úprimne žiariacich očí...

Štefkom trhol ten pohľad. „Jako mu nadráža!“ myslí si. Zdá sa mu, že hnevať by sa mal, ale on pocítil veľkú ľútosť pri tom pohľade. „Na mňa nikdy *takto* nepozrela. Mňa predsa nikdy tak nemala rada, ako tohoto!... I poznať to na nej: ako zmenila sa celá! Z očí jej to svieti, na tvári jej to sedí — i na ústach: len vyrieť, len vyrieť. A *vtedy* som to nikdy nezbadal...“

— Nuž: teraz ťa zase rád vidím, preriekol Paľko vesele, — ale už som ťa aj nerád videl, doložil, zachmurujúc tvár, — už som ťa ani vidieť nemohol...

— A kedy to bolo? spytuje sa Marka, zase pozerajúc na neho tým pohľadom, čo pred chvíľou Štefka tak rozrušil. Teraz napadá mu, že Giza dívava sa takto, ale tiež nie naňho, na Štefka — a razom sprotivila sa mu spomienka na ňu. Ale divno! *táto* stojí tu pred ním, a *táto* neprotiví sa mu zato — ba ako by rástla v jeho očiach: tejto dodáva to nového kúzla, ktoré nikdy netušil. A ťaby pomocou toho kúzla unikala kdesi, unikala...

— Kedy to bolo? zopätovala pritlumene.

— Vtedy, keď myslel som, že je už pre mňa koniec všetkému; keď myslel som, že ja už nemám čo úfať! hovoril jasave. — A povedal som si: tu umrelo to všetko... položil obe ruky na hruď — a už nikdy neožije, nikdy! Už pochované je na veky!... Jeho oči zažiarily zvláštnou krásou a divný blesk vzňal sa v nich, že ona — snáď po prvý raz — odvracia zrak, aby nemusela hľadieť do jeho... Schvátil ju za obe ruky: — A ožilo to, Marka, ožilo! A nebude už umierať... Ty si svobodná, svobodná...

Na jej tvári objavil sa trúchly úsmev.

— Verím ti, Paľko, že ma rád — a verila som ti už vtedy, keď hovorieval si mi o tom koľko ráz v našom dvore... („Teda schádzali sa, predsa sa schádzali!“ Ale Štefka už nehnevá tá myšlienka, len ľútosť kási nadišla ho. I slzy tisnú sa mu do očí, a stojac tu v tmavej komore, pritisnutý ku verejam a dívajúc sa na tých dvoch, čo, obliati slnečnou žiarou, padajúcou na nich oknom, stoja tesno jeden pri druhom, oba zapálení, šťastní, on cíti sa ako vyňatý z iného akéhosi krajšieho sveta. A každé ich slovko, každý ich pohľad socia ho ďalej od neho... „Gizela!“ zopätoval si akosi zúfale; ale myseľ nezastaví sa pri tom mene, srdce nezachveje sa. I táto kotva padá v bezodnú priepasť...) Nuž verila som ti už vtedy, ale predsa nerozumela som... Teraz je už všetko ináče... A ty by si ma ešte i teraz chcel?

— Či by som ťa chcel? Veď si ty už moja... moja! Ja to viem, ja to cítim, bárs som ešte nehovoril s tebou o tom. Už včera som to cítil. Nuž, Štefan povedal mi všeličo — a i Katra zradila... Vieš: okienko zabudla si otvorené, ona počula, ako radily ste sa s mamičkou a jako plakaly ste obe. Aj to počula, ako vravela si, že ty len moja budeš — že zvykneš, a budeš mi vernou, dobrou ženou... Nuž sám Pán Boh dal, aby sa takto stalo. Nik nás už, duša moja, nerozlúči...

— Ty si divný človek, Paľko! prerušila ho, rozpálená do temna a celá zachvievajúc sa nervnou vnútornou triaškou, — ty si divný človek: veď teraz dobrým právom mohol by si sa odvrátiť odo mňa! Kým držala som sa za iného, neslúchala som na teba. Ty si zbohatol, môžeš si preberať — a teraz by si mňa chcel? Ale ty nevieš všetko: ty nevieš, že ja som chudobná, že ja nič nemám. Od *neho* nič neprijmem — doložila s chvatom, hrde vztýčiac strojnú hlávku; — akým právom siahala by som do Halúzkovského? Mamička boli vyplatená zo všetkého, a ja nechcem, nechcem . . .

— Dobre máš, duša moja! Nech si Štefan vezme bohatstvo: nám bude dobre i bez neho. Nech len teba mám, čo ma po celom svete. A uchopiac ju za obe ruky a s veľkou nežnosťou zadívajúc sa jej do očí, doložil: — A aby si nemyslela, že neviem všetko, nuž poviem ti: ty ho ešte i teraz rada máš!

Štefko, tajac dych, nahol sa z komory.

Začervenala sa a zase obľadla, jej pery postriasly sa a celá tvár stiahla sa jej ako tvár dieťaťa, keď veľmi silne chce zaplakať.

— Nuž áno! zvolala zvýšeným hlasom, jemne odtískajúc ho od seba a skrúcajúc hlávku stranou, že Štefko celkom dobre môže vidieť slzy, ktoré vyronily sa z jej očí . . . — nuž áno: ja ho ešte i teraz rada mám. Tak teraz povedz, či chceš, aby som bola tvoja . . .

Paľko sovrel ju do náručia.

Nestačila vykríknuť, pokarhať ho — kási mocná ruka odtrhla ho od nej a sotila ďaleko. A tá istá ruka už ovíja sa okolo jej drieku a vinie ju silne, vrúcne . . .

Paľko sosbieral sa so zeme a pohliadol hore: Štefko stojí pri nej a, celý vzrušený, vzťahuje ruku proti nemu.

— Nepribližuj . . . nepribližuj sa! volá hlasom, v ňomž trasie sa znovuzrodené šťastie, — jako Boh na nebi, len ona bude mojou ženou!

A Marka oddane položila hlávku na jeho plece a zaplakala tichým, šťastným plačom . . .

*

Nič nezmenilo sa v tej Božej prírode. Ten vŕšok nad dedinkou zase je tak krásne zelený, i lipy vôkol potokovského kostolíka zase zaodeté sú v svoje kvetné nádherné rúcho, i to pole vlní sa zlatom zrajúceho obilia. A dedinka nezmenila sa tiež: veď život dedinský plynie príliš vážne, rozvážite, než aby za dva roky udaly sa pozoruhodné, zovňajšie zmeny. Ale predsa niečo: potokovecký mlyn má novú strechu, i zdvihnutý je o poschodie — veď opatrený je novým strojom. A v ňom tiež nová osobnosť: veľký, ramenatý, s okrúhlou čiapkou na vlasoch múkou zaprášených. Dosadil ho nový majiteľ mlyna, pán Samuel Spitzer: kúpil ho za polovičnú cenu, keď jeho vtedajšiemu majiteľovi nehodil sa arendátor. Paľko vysťahoval sa z neho i s matkou a odišiel z dediny prv než u Halúzkov slávili tichú svadbu. Nuž, ťažko hľadieť na šťastie, o ktorom mysleli sme si, že zkvitne pre nás . . .

I dom Halúzkovie na pohľad je ten istý, iba strecha a ohrada záhradky sčernely trochu. Už nik v jasné večery pri nej nezastane. Gazda vtedy obyčajne dohliada pri statku a šumná gazdiná zvŕta sa pri ohnisku. Tu i tu odbehne do izby —: veď tak smiešne, plačlivo ozýva sa čosi ztadiaľ.

Pri hrobe Halúzkovom zdvihol sa nový rov, ale i ten už zarastlý je trávou a kvietím. Obyčajne v nedeľu popoludní nad mohylami brata a sestry skláňajú sa dve vďačné deti a pomodliac sa za mŕtvych, rozhovoria sa o ich dobrote a svojom šťastí.

Maďari a Slovania v minulosti.

Z rozpravy *K. J. Grota.*[1])

V mnohovekovej, od nepamäti trvajúcej borbe slovanského sveta s germánskym za svoju národnú samobytnosť a politickú nezávislosť, za svoju kultúrnu individuálnosť a náboženské vyznanie mocou vecí mały tú alebo inú účasť mnohé plemená inorodé, už či to boli dočasní neprosení hostia Europy, hľadavší bojovej slávy a koristi, alebo národnosti od počiatku stále osadené v hraničiach gréckoslovanského sveta, najmä v jeho západných pohraničných krajoch. Mnohým z nich prichodilo hrať nemálo vážnu rollu v historii tejto veľkej borby, spravedlive nazvanej „hlavnou osou, okolo ktorej krúti sa historické koleso mnohovekového bohatého a rozmanitého života kresťansko-arijských plemien Europy a Asie.“ (V. Lamanskij.) Ale nikomu z týchto inorodcov, ani Litovcom, ani severo-západným Finnom, ani Rumunom, tým menej Albáncom, ani rôznym asiatským prišelcom, počnúc od Hunnov až po Mongolov, ani samým Turkom, nedostalo sa takej neprestajnej, činnej a vidnej rolly v týchto germánsko-slovanských pomeroch, ako národnosti maďarskej, čo vysvetľuje sa predovšetkým geografickým položením, ktoré Maďari zaujali v Europe...

Roviny stredného Dunaja — táto historická stanica mnohých plemien i kočovných vojsk Asie v epoche ich útokov na drievny grécko-rímsky svet, táto aréna ich neprestajných srážok a krvavej borby — ešte v IX. storočí poskytovaly útočište na svojom stepnom priestore ostatkom niekdy strašných Avarov a zostaly temer nedotknutými kultúrou súsedného osadlého obyvateľstva. V tomže čase Slovania, dávno už osadení dovôkola — po celom karpatsko-dunajskom a s druhej strany alpsko-dunajskom území, začínajú rozhodne poberať sa k sjednoteniu a politickej organisácii: na území terajšej Moravy a čiastočne severo-západného Uhorska i drievnej Pannonie vzniká veľko-moravský štát, tak preslávený náboženské-

[1]) Мадьяры и Славяне въ прошломъ. Историческія справки о славизмѣ въ государственной жизни Угріи. Профессора К. Я. Грота. Варшава, 1893. Viď *Slovenské Pohľady* 1893, str. 703.

kultúrnym a osvecujúcim účinkovaním slovanských apoštolov; dŕžava kňazov Rastislava a Svätopluka šíri svoje politické panstvo i kultúrne vlívanie na súsedné západno-slovanské zeme i plemená, usilujúc sa takým spôsobom byť centrom politického sjednotenia západného Slovanstva a semeniskom národnej kresťanskej kultúry na pôde národnej cirkve. No tieto významné a potešiteľné pre Slovanov zjavy sú sviazané, k poľutovaniu, s inými, pre nich hroznými a osudnými. Latino-germánsky západ už začal vtedy svoje dôsledné dorážanie na slovanský svet, ktorý ledva bol sa složil štátne i politicky, a cíľac vážne nebezpečenstvo v začínavšej sa kultúrnej a politickej konsolidácii a tvorčej účinlivosti dunajského Slovanstva, nameril všetky svoje sily v túto stranu, aby zavčasu zlomil túto prekážku svojich snáh a hlbšie vbil na tomto vážnom a výhodnom pre neho punkte (na Dunaji) mocný nemecký klin do nestuhnutého ešte slovanského tela. Posledné desaťletia IX. veku poznamenané sú touto úpornou a zúfalou, no nerovnou borbou práve len čo operivšieho sa dunajského Slovanstva s dávno stuhnutými silami nemeckého západu... Celý rad smutných zjavov a nehôd vo vnútornom živote Veľkej Moravy stal sa spojencom jej vonkajších nepriateľov a približoval osudné vybavenie borby. Dostačí pripomenúť skončenie Metoda (885) a nasledovavšie rozrušenie jeho veľkého diela, založenja slovanskej cirkve v Morave, potom smrť kňaza Svätopluka a nastúpivšie nepokoje i domáce trenice, pozbavivšie Moravu vnútornej politickej jednoty a definitívne otvorivšie do nej cestu vlivom a intrigám vonkajších nepriateľov, t. j. Nemcov, ktorí už prv uspeli uviť si v nej hniezdo na pôde možno oddávna osadlého tu nemeckého elementu. Mladé, ešte nekonsolidované slovanské kniežatstvo už iste bolo potrasené v svojich základoch, a vzhľadom na rastúci nápor Nemcov, rozhodne postupovavších k svojmu cieľu, možno bezpečne povedať, že dni jeho už boly sčítané, ale pokorenie Moravy latino-nemeckým západom muselo mať ťažké následky i pre osudy súsedných slovanských plemien. Taký úsudok podopiera sa ešte našimi známosťami o súčasných úspechoch pokojného aggressívneho postupovania Nemcov v zemiach Slovanmi obydlených — na juh od Dunaja, vo východno-alpskom kraji a v Pannonii. Tu menovite dôsledne umelými rukami vbíjal sa nemecký klin do tela nestuhnutého. Za celé storočie (od konca VIII.) s neveľkými prestávkami (najmä v epoche rozkvetu veľko-moravského kniežatstva) nemecký súsed v osobe svojich predstaviteľov — občianskych i duchovných a mnohých kolonistov — s úspechom viedol svoju politickú i kultúrnu vec kolonisácie a ponemčovania slovanských krajov, a koncom IX. veku nemecký element upevnil sa v Korutansku, vo Východnej marke a konečne v hornej a dolnej Pannonii. Už neveľké priestranstvo delilo predné nemecké stráže od centrálnej tissko-dunajskej roviny, temer neobydlenej a ešte očakávavšej svojich pánov...

V tom samom čase, okolo roku 894, ktorý stal sa osudným pre Moravu smrťou Svätopluka, teda práve pred tisíc rokmi, na historickú rovinu rieky Tisy a stredného Dunaja privalila sa, ako

západní historikovia hovoria, „posledná vlna“ sťahovania národov, vlečená sem silou okolností a túhou po koristi a pritom povzbudzovaná i jednou z horiacich sa na Dunaji politických síl, krátkozrakými na tento raz Nemcami. Bolo to ešte v uralskom svojom pradomove silne poturčené finské plemä Maďarov, ktorí našli si tu, na priestore dunajských rovín, i nový domov i ľahko dostavšie sa im panovanie nad súsedným pokojným a zemedelským slovanským i neslovanským obyvateľstvom...

Tieto historické momenty a dáta ukazujú, tak sa nám vidí, s dostatočnou určitosťou tú rollu, ktorú mali Maďari v medzinárodnej drame, odohrávanej na Dunaji na rozhraní IX. a X. storočia. No oni ešte väčšmi utvrdia sa v nej nasledovavším svojím historickým rozvitím a svojou činnosťou, menovite založením v polovici X. storočia samostatnej uhorskej, v podstate svojej maďarsko-slovanskej državy, ktorá, sjednotiac dunajské Slovanstvo, trebárs i pod cudzou a prišlou silou, po istý stupeň nemohla nezdediť historické úlohy padlej Moravy[1]). Nesúhlasiac považovať maďarskú pohromu za bezpodmienečnú biedu pre Slovanstvo, my naopak myslíme, že

[1]) Známa mienka Palackého v tejto veci: „Národu maďarského vpád a usazení se v Uhřích náleží mezi nejvážnější skutky veškerého dějinstva; i po celé věky neuvalila se pohroma osudnější na svět slovanský. V devátém století Slované byli rozšířili sídla svá ode hranic bošťanských až ku Peloponnesu; i ačkoli za dávnou svou nevázaností všelijak od sebe se dělili, však proto všude dokazovali se býti statnými, jemnými a přičinlivými. U prostřed rozsáhlého jejich pásma bylo Rostislavem a Svatoplukem počalo dělati se jádro, jehožto zdárné rozklíčení slibovalo někdy utěšený květ vzdělanosti křesťanské i národní pospolu; přízeň, které požívati mělo i od Říma i od Carhradu, ručila mu za prospěch téměř nekonečný. K tomuto jádru byliby někdy, za vniterným i vnějším puzením, přilnuli pomalu všickni kmenové slovanští; od něho byliby přijali s křesťanstvím, neli politické nové ústavy, alespoň osvětu novoevropejskou i národní, umy a průmysl, jednotu jazyka, písma i literatury; jakož na západu, pode vplyvem římským, vyspěla monarchie Francká, podobně bylaby na východu, ne beze vplývání ducha byzantského, vzrostla veliká říše slovanská, a východní Europa bylaby od tisíci let nabyla vůbec jiné tvárnosti, nežli se stalo. Tím ale, že Maďarové, vnikše do samého srdce ústrojí vznikajícího, je zahladili, zničeny jsou všecky takovéto čáky navždy. Údové těla velikého, nebyvše ještě ani vzrostli, rozpadli se již opět, ana hmota cizí vložila se násilím mezi ně; úd jeden o sobě sám, společného všem směru neznaje, pečoval každý článek napotom zase jen o sebe, mařil síly své v malicherných půtkách se sousedy, aniž více kdy pevně státi mohl proti cizozemcům, spojeným ústřednosti mohutnou, jelikož na společném jejich prospěšenství založenou.“ Dějiny české, I. 225—226.

Hunfalvy, brojac proti mienke Palackého, ako takej, ktorá „rozsieva nenávisť“ proti Maďarom, hovorí: „... ale tým viac treba nám hutovať, že i maďarskí spisovatelia pokladajú ju za múdry súd a môžu vyčítať z nej národnú slávu.“ Magyarország Ethnographiája, 18[illegible]. 456.

Maďari spôsobili síce značný úder dunajským Slovanom, ale zato utvorili pre nich a nasledovne vôbec pre grécko-slovanský svet silnú priehradu proti latinsko-germánskemu západu, akú samo toto Slovanstvo, ponechané na svoje rozrôznené sily, v tom čase utvoriť ešte nemohlo.

Historia uhorského štátu nasledovavších vekov, až do konca predošlého veku, je plná faktami, svedčiacimi práve o takom značení tohoto nového politického činiteľa v historii strednej Europy. Za tú historickú službu Slovania neostali dlžni Maďarom. Slovania, nachodiac sa na vyššom stupni kultúry a prevyšujúc ich i svojím počtom v novozaloženom štáte, dali im všetko to, čo pomohlo im stať na nohy uprostred europejských národov a hlavne oproti západnej Europe i zachrániť svoju individuálnosť. Len s pomocou Slovanov, v úzkom spolku a spolupracovníctve s nimi vydobyli si Maďari vidnú historickú rollu a politické značenie.

Pomery slovansko-maďarské, obdržavšie skoro charakteru priateľského sblíženia pri spoločných záujmoch oproti západným súsedom, musely stať sa určitými a ustáliť sa v polstoročnej periode lúpežných nábehov maďarských na západnú Europu (907—955), v ktorom čase Slovania privykli vidieť v nich bič na svojich večných nepriateľov, a Maďari zase, obznámiac sa s europejskými pomermi, štátnym strojom i politickými snahami západu, najmä Nemcov, cítili v dunajských Slovanoch spoľahlivých spojencov a oporu pri vydobývaní si samostatnej rolly uprostred ostatných europejských národov a štátov.

Akú ohromnú a výlučnú účasť musel mať slovanský element v utvorení uhorskej dŕžavy, stane sa samo sebou pochopiteľným z okolností osadenia sa Maďarov v novom domove a z etnografického zloženia zemí, nimi štátne sjednotených. Nehovoriac už o silnom primiešaní slovanskej krve k maďarskej, hneď za prvých časov (najmä po vyničení maďarských rodín skrze Bulharov v Atelkuze) a potom ešte vždy väčšom, účasť tá vyteká hlavne z príčin kultúrnobytových. Kočovní polodiví Maďari, trebárs i výbojcovia, nemohli neprísť pod všestranný vliv osadlého kultúrneho obyvateľstva, i začali rýchlo osvojovať si byt, mravy, vieru a pochopy Slovanov, ktorými boli okrúžení. Tento process poslovančenia Maďarov musel za prvé storočia ich historického života (do konca X. veku) postúpiť natoľko, že k epoche založenia a ustrojenia uhorského kráľovstva sv. Štefanom v jeho národe už boly hotové všetky potrebné elementy a materiál k vystaveniu štátnej budovy Uhorska na čisto slovanskom základe, t. j. na základe slovanských politických inštitúcií a bytu.

Jestli potom otvoríme stránky uhorskej historie od X. storočia, poprezeráme ju do nového veku a vnikneme v jej charakter i zvláštnosti, jestli ďalej obznámime sa s terajším typom Maďarov, ich životom a bytom, konečne s ich jazykom, tak presvedčíme sa, že toto všetko, i historia, i terajšia tvár tohoto plemena, nosia na sebe jasnú pečať slovanského elementu, stopy jeho účinkov a poručníctva, a nasledovne potvrdzujú spravedlivosť zvýš rečeného.

Skutočne, že na pr. v jazyku maďarskom slovanský element je veľmi značný, to je fakt všeobecne známy: objasneniu a vyskúmaniu tohoto elementu posvätené sú špeciálne vedecké trudy; známo je ďalej, že národný typ a charakter Maďarov obsahuje v sebe mnoho čŕt slovanských, ktorými veľmi líši sa na pr. od typu germánskeho a iných. A čo týka sa národného bytu Maďarov, ich domášneho a sociálneho života, ich mravov a obyčajov (ešte i vo vrchných vrstvách spoločnosti, na pr. zemských pánov), každý bližšie obznámený s nimi bude uznávať značnú časť ich slavismu. Ale nechajúc na strane všetko toto, prináležajúce k oblasti etnografie, zastavíme sa tu len pri faktoch a dátach *historických*, ktoré od všetkého lepšie vyjasnia nám všetku podstatu maďarsko-slovanských pomerov v staré časy, k poľutovaniu cele zabudnuté a tendenciózne zatemnené v povedomí terajších Maďarov.

Dielo vnútorného ustrojenia a zbudovania Uhorska na bytových princípoch, účinkovavších v zemiach Maďarmi podrobených, — prispôsobenia k týmto slovanským inštitúciam a spoločenským formám primitívnej organisácie kočovnej hordy, prináleží celkom veľkému zakladateľovi uhorského kráľovstva, sv. Štefanovi (997—1038), ktorému Uhorsko ďakuje i politické sjednotenie i sformovanie svoje. Inštitúcie a zákony sv. Štefana ukazujú jeho pozoruhodnú politickú múdrosť a prenikavosť. Nie ľahko bolo dať trvácnosti a stálosti vznikajúcemu štátu s takým rôznorodým obyvateľstvom, väčšina ktorého (a pritom práve kultúrnejšia), prináležala k plemenu, majúcemu ešte iné centrá príťažlivosti mimo Uhorska — v samostatných politických organismoch svojich súplemenníkov. Aby dosiahol túto stálosť, Štefan založil svoje dielo na dvoch hlavných princípoch: po prvé, on nenanucoval svojim poddaným cudzie, zďaleka vzaté inštitúcie a formy, ale múdre použil toho, čo predstavoval národný život tuzemského obyvateľstva, a po druhé previedol v svojej dŕžave ten princíp, ktorý jediný mohol zložiť rôznorodé elementy Uhorska a vyrovnať ich záujmy, menovite princíp plnej plemennej rovnoprávnosti a širokej autonomie dľa krajov. A Štefan skutočne dosiahol toho, že jeho štátny systém stal sa nepodvratnou životnou silou Uhorska napriek všetkým nasledovavším čiastočným jeho narušeniam feudálnymi princípmi a poriadkami, ktoré predierały sa od západu. Ponechajúc svojim poddaným, Maďarom, Slovanom a iným rodákom rovnoprávnosť a samosprávu vo forme pevnej, trebárs i dosť rozdielnej stoličnej a hradskej ústrojnosti so županmi a palatínom, na základe slovanského župného systému, Štefan súčasne upevnil kráľovskú moc potlačením moci bývalých plemenných staršín a racionálnou vojenskou organisáciou (po stoliciach). Nepúšťajúc sa tu do podrobností tejto ústrojnosti, poznamenáme len toľko, že jej resultátom bola skutočná rovnoprávnosť plemien a spolu v starom Uhorsku nebolo žiadneho národného antagonismu. Štátnym jazykom bola neutrálna latina, zachovavšia svoju rollu nepretržite až do terajšieho stoletia, trebárs prevládajúce značenie slovanského elementu a kultúrne príčiny neraz podvihovaly slovanský jazyk do rolly officiálnej, zákonodarnej a diplomatickej. Ale

taký nevyhnutný ústupok sile okolností a kultúrnym pomerom naskrze neviedol k plemennému nepriateľstvu a súperníctvu; spoločný patriotický cit bol naproti tomu veľmi silný v Uhorsku: každý jeho občan bol predovšetkým dobrým patriotom, Uhrom, zostávajúc zároveň dobrým Maďarom, Slovanom, Rumunom, Nemcom atď.

Pri takýchto podmienkach utvorenia uhorskej državy ona už v čas svojho prvého vystúpenia na europejskej politickej aréne javí sa državou poloslovanskou a potom podržuje vo väčšej alebo menšej miere tento charakter a zodpovedajúce jemu značenie po všetky nasledujúce fásy svojho historického života nielen v periode svojej samostatnosti, lež čiastočne ešte i po jej utratení. Slovanský element zaviedol Uhorsko veľmi často na cestu opravdove slovanských politických záujmov, a v tomto pomere boly veľmi významné epochy a momenty v historii Uhorska. No taký jeho smer závisel ovšem nie od samých príčin a podmienok jeho vnútornej organisácie, ale i od vonkajších jeho politických sväzkov a potykov, a tu prvostupňovú rollu hralo jeho centrálne položenie v západnom Slovanstve, ktoré neraz svádzalo ho, zdarne sjednotivšie v sebe predstaviteľov temer všetkých plemien slovanských, k vyplneniu ešte širšej úlohy, k politickému sjednoteniu aspoň celého západného Slovanstva!

Jestli dobre prizreme sa elementom, ktoré neprestajne pestovaly a podporovaly slavismus v Uhorsku, ktoré zároveň boly hlavnými cestami alebo vodičmi jeho mocného vlívania na vnútorný život a politiku Uhorska, tak uvidíme, že ich možno sviesť k niekoľkým hlavným momentom; dľa svojej podstaty tieto môžu byť ustanovené takto: 1) etnický moment, 2) kultúrno-bytový, 3) náboženský alebo cirkevný, 4) dynastický a 5) politický.

Čo týka sa prvého, *etnického*, ten v základných črtách svojich nepotrebuje zvláštneho výkladu. Prevažný počet slovanského obyvateľstva, s postupným politickým rozvitím a rozšírením hraníc Uhorska ešte vždy sa rozrastavší, bol hlavným činiteľom v pomeroch maďarsko-slovanských, podstatnou podmienkou značenia slavismu v Uhorsku. Maďari neboli tak mnohočíselní, ako ostatní prišelci s východu. Zaujmúc najmenej obydlené územie, centrálnu dunajskú rovinu (tisskú i pannonskú), miestami však už predsa obsadenú Slovanmi a okrúženú so všetkých strán na povýšenejších miestnostiach temer kompaktným slovanským obyvateľstvom, nekultúrni Maďari zrazu ocítili sa pod výlučným vlivom svojich slovanských spoluobyvateľov i súsedov a museli nevyhnutne podrobiť sa všetkým jeho následkom. Jestli maďarská národnosť i bola podopretá v nasledujúcich vekoch novoprišlými, privábenými na stredný Dunaj tiež zčiastky príbuznými elementmi (tureckými), t. j. Pečenegmi a Polovcami, osadivšími sa na tissko-dunajských rovinách za rôznych časov v dosť veľkom počte, predsa s postupom času, so vzrastom obyvateľstva číselný pomer Maďarov k Slovanom jestli sa i zmenil, to na žiaden spôsob nie v prospech prvých, ale ovšem cele v prospech posledných; k tomu pripojily sa ešte jedno za druhým nasledovavšie územiálne výdobytky Uhorska (zemí slo-

vanských), počnúc od XI. storočia (menovite celé Slovensko, východno-karpatské kraje, Sriem, Horvatsko so Slavoniou a Dalmáciou, dočasne Halič, Bosna a i.), a slovanská kolonisácia Uhorska v rozličné periody jeho historického života (ruská vo východnom Uhorsku, česká v severnom, najmä v XV., i XVII. st. a zvlášte srbská na juhu od XIV—XV., hlavne však v XVII. a XVIII. storočí). V priebehu dlhých vekov mocou vecí značná časť slovanskej krve primiešala sa k maďarskej, a nepochybne menovite tejto okolnosti Maďari mnoho ďakujú za zachovanie svojej národnosti, ktorá sama v sebe nemá ani dosť húževnatosti, ani plodnosti, a bez primiešania krve mladého, silného a plodného slovanského plemena bola by iste odsúdená k rýchlemu vymieraniu, nasledovne ku konečnej záhube.

Ale nielen prevaha slovanského elementu v samom Uhorsku bola mocným faktorom v jeho historii. Nanajvýš vážny bol fakt súplemennosti jeho slovanských národností s bezprostredne s nimi súvisiacim obyvateľstvom súsedných štátov, Česka, Poľska, Ruska, konečne Srbska a Bulharska. V týchto štátoch na severo-západe, severe, východe a juhu nachodily sa takrečeno plemenné centrá pritažlivosti uhorských Slovanov, i nie je div, že poslední, často putaní mravne týmito centrami, vťahovali svoju otčinu do diel a politiky súsedných štátov, nútac ju tu slúžiť ich záujmom, tu používať ich k ochrane svojej samostatnosti alebo k uskutočneniu širších politických úloh. Takým spôsobom všetky tieto pomery, vytekavšie z etnografického položenia Uhorska — v prostriedku západného Slovanstva, — nemohly nebyť prirodzenou oporou slavismu v živote uhorského štátu.

Najbližším resultátom etnického momentu je *kultúrno-bytový*. Nakoľko pochopiteľné a prirodzené je značenie prvého, natoľko bola zákonná, nevyhnutná a nutná prvostupňová rolla tohoto druhého momentu v rozvití uhorského slavismu. Ináče ovšem ani nemohlo byť pri kultúrnej prevahe Slovanov nad Maďarmi. Už hovorili sme vyššie o následkoch tohto fakta v rozvití maďarskej národnosti a v processe utvorenia a složenia uhorského štátu. Značenie týchto slovanských základov ukazovalo sa nepretržite vo všetky epochy histórie tak samostatného, ako už i pokoreného Uhorska. Skutočne, na čom mohol zákonnejšie a bezpečnejšie zakladať slavismus v Uhorsku svoje práva na rukovodiacu rollu a význam, ak nie na kultúrnej prevahe slovanského elementu a na slovanských bytových základoch, prenikavších od vrchu do spodku celý politický stroj Uhorska, ktorý, ako sme povedali, stal sa jeho hlavnou životnou silou.

Od kultúrno-bytového momentu najprirodzenejšie je prejsť k náboženskému. Rozumieme tu to zblíženie a tú jednotu, ktorá jestvovala niekdy u Maďarov a Slovanov v sfére náboženstva a cirkve a vďaka ktorej slovanský element nemohol nemať i touto cestou svoj vliv na vnútorný život a charakter Uhorska. Pravda, náboženský moment v Uhorsku kryl sa celkom s momentom nacionálno-slovanským pomerne len za nedlhý čas, lebo grécko-východná viera a slovanský obrad, vo forme ktorých Maďari prijali kresťanstvo, začaly zavčasu a dôsledne vytískať sa z Uhorska rímskymi ná-

rokmi a latinstvom, konečným koncom zvíťazivšími, ale pritom všetkom tento tak dlho a úporne državší sa grécko-slovanský obrad alebo „stará viera“, ako ju zovú Maďari (medzi ktorými, poznamenať treba, ona i pozdejšie mala nemálo privržencov), hrala v starom Uhorsku rollu vážneho činiteľa v dlhej borbe jeho so západom za samobytnosť a v zachovaní jeho slovanského charakteru. Mimoriadne vážnym je samý fakt prvého osvietenia Maďarov — kresťanstvom východnej cirkve — od Slovanov a Grékov, podľa slovanského obradu. Veľká Morava zanechala Uhorsku dedictvom výsledky cyrillo-metodejskej činnosti a národnú slovanskú cirkev, do ktorej vstúpili i noví prišelci, víťazi nad Slovanmi, a skrze ktorú slovanská národnosť v prvé časy mala na nich taký mocný kultúrny účinok. Napriek všetkým úsiliam západu a Ríma (ktoré začaly sa asi od konca X. stoletia) v osobe nemeckých missionárov a predstaviteľov súsedných západných cirkví a rôznych horlivcov latinstva, stará uhorská cirkev so slovanským obradom zachovala vynikajúcu rollu a pevnú posíciu do druhej polovice alebo do konca XII. stoletia. Process polatinčenia Uhorska potom ešte rýchlejší je po vymretí dynastie Arpádovičov, pri talianskych Anjuancoch (Karol Robert a Ludvik I.), pri Žigmundovi a poľsko-českých Jagajlovičoch. Ale i v nasledujúce stoletia (po XII-tom) napriek všetkým nepriaznivým okolnostiam slovanský obrad ešte vždy drží sa v Uhorsku, najmä na východných a južných stranách, čiastočne však i medzi samými Maďarmi. Jestli konečne i cele ustupuje v biskupstvách od Ríma závisiacich nátisku katolicismu, keď medzitým s druhej strany šíria sa v Uhorsku západné reformacionálne vieroučenia (husítstvo, luteránstvo a kalvinism), zato kolonisačné dviženie, začavšie sa v stoletiach XIV. a XV. od východu a najmä od juhu, prináša namiesto neho nové massy pravoslávneho obyvateľstva (hlavne Srbov), a títo noví osadníci Uhorska majú vynikajúcu účasť v ďalších osudoch a politických dielach krajiny, ako v poslednú epochu jej samostatnosti, tak i za časov turecko-habsburgského panstva, pričom ich konfessionálne záujmy v úzkom spojení s národno-slovanskými hrajú prednú rollu. Oproti novým nepriateľom svobody, samobytnosti a autonomie Uhorska, Habsburgom, ich význam je analogičný s tým, aký mali kedysi horliví privrženci „starej viery“ a slovanského obradu v borbe stredovekého Uhorska s vládobažným západom. V týchto posledných, možno povedať konservatívnych (v náboženskom i bytovom pomere) elementoch najlepší králi uhorskí nachodili spoľahlivú oporu v svojej samostatnej politike a štátnych úlohách, ktoré vždy kryly sa so záujmami uhorského Slovanstva. Bohužiaľ, i Slovania na juhu Uhorska skoro rozpadli sa nábožensky, v krajine rozdvojily sa záujmy náboženské a národno-slovanské a potom už i Maďari skorej a ľahšie boli odtrhnutí od tej pôdy, na ktorej vyrástlo ich kresťanstvo a prvotná kultúra. Akokoľvek, upierať význam náboženského momentu v historickom rozvití maďarsko-slovanskej vzájomnosti nijako nemožno. Akokoľvek usilovali by sa zľahčiť terajší maďarskí a vôbec západní historikovia rozmery, silu a značenie grécko-východného alebo pravoslávno-slovanského prúdu

v cirkevnej historii starého Uhorska, veda má už dostatočných a dosť presvedčujúcich svedectví a dát, môže si utvoriť positívny súd o pravých jeho rozmeroch a sile, trebárs ovšem zaujímavá otázka táto čaká ešte na pilné a podrobné preskúmanie.

Nasledujúci vážny faktor v historickom rozvití uhorského slavismu, alebo, jestli sa tak lúbi, maďarsko-slovanskej vzájomnosti nazvali sme *dynastickým*. Rozumieme slavismus na uhorskom prestole, v krvi a smýšľaní uhorských panovníkov. Závisel alebo od značného poslovančenia jedných uhorských dynastií, maďarskej a inoplemenných, — alebo jednoducho od slovanstva iných. Poslovančenie prvých objasňuje sa ako všeobecnými kultúrno-bytovými podmienkami, ktoré účinkovaly v Uhorsku a od ktorých neboli zabezpečení ovšem ani panovníci, ich rodina a dvor, tak i zahraničnými účinkami a potykmi pri častých rodinných dynastických sväzkoch so slovanskými súsedmi Uhorska: Českom, Poľskom, Ruskom, Srbskom atď. Netreba pritom spúšťať so zreteľa, že za starodávnych časov osobné rodinné pomery a rodinné záujmy panovníkov maly vôbec v politike viac váhy a moci, než teraz, a preto i v politickom živote Uhorska všetky podobné dynastické spolky a sväzky maly podstatné značenie. Tie rodinné pomery nielen odrážaly sa na osobných sympatiach, vzhľadoch a politickom smýšľaní panovníkov, lež i robily cestu predstaviteľom tejto príbuznosti k moci a vlivu u trónu i vo vládnych sférach. Príkladov toho bolo by možno uviesť nemálo, počnúc dátami z historie dynastie Arpádovičov (spomeňme si trebárs palatína a bána Srba Beluša pri Gejzovi II). No nedajúc sa strhnúť v stranu, uvedieme niektoré vedomosti o slovanskom elemente na prestole uhorského štátu, ovšem len v epochu jeho neodvislosti, lebo s definitívnym utratením neodvislosti uhorská koruna prechodí k dynastii nemeckých Habsburgov, týchto zavzatých nepriateľov Slovanstva a všetkého slovanského.

Arpádovičí, prvá a jediná národno-maďarská dynastia Uhorska, panovali do začiatku XIV. storočia (1301), t. j. temer dve tretiny celej periody politickej samostatnosti Uhorska. Že i v panovníkoch tejto národnej dynastie, za štyri storočia spravovavších osudy Uhorska, tiekla značná časť slovanskej krve (najmä v XI. a XII. st.), že mnohí z nich boli v blízkych rodinných sväzkoch s rôznymi slovanskými dynastiami Česka, Poľska, Ruska, Srbska a Bulharska, a to značne odrážalo sa na ich smýšľaní a politike — o tom presvedčuje nás celý rad faktov, z ktorých dostačí uviesť trebárs niektoré. Mnohí panovníci z Arpádovičov mali Slovanky za ženy. Ešte otec sv. Štefana Gejza prišiel do rodiny s poľskými Piastovičmi, vezmúc si (po druhý raz) Adelheidu, sestru kniežaťa Mečislava I. Andrej I. († 1061), živší dosť dlho v Rusku, mal za ženu ruskú kňažnu Anastasiu Jaroslavovnu a bol privržencom východnej cirkve a slovanského obradu. Jeho brat Bela I. mal za ženu dcéru Mečislava II. poľského. Kráľ Koloman (1095—1114) vzal si ruskú kňažnu Eufemiu Vladimírovnu, ktorú však skoro odvrhol pre klebety, no z tohoto manželstva narodil sa v Rusku povestný Boris, ktorý bol dlhé časy prätendentom na uhorský prestol

a hral značnú rollu v uhorských dielach v prvej polovici XII. veku. Bela II. (1131—1141) mal Elenu, kňažnu srbskú (dcéru Uroša Veľkého), a syn jeho Gejza II. (—1161) známu svojím umom i charakterom ruskú kňažnu Eufrosínu Mstislavovnu, tak že tento kráľ, sám zpolovice Slovan, bol okrúžený svojím slovanským príbuzenstvom, v ktorom zvláštne vplyvnú rollu hral jeho ujec, spomenutý Beluš. Mali Arpádovičí ešte i pozdejšie Slovanky za ženy, no dostačia i vypočítané príklady. Ešte častejšie prichodili do rodiny kráľovia z domu Arpádovského so slovanskými panujúcimi rodmi vydávaním svojich dcér za ich členov. Vypočítanie takých manželství, nezostávavších obyčajne bez následkov politických, zaujalo by príliš mnoho miesta. Obmedzíme sa niekoľkými zvláštnejšími príkladmi. Dcéra Belu I. a sestra sv. Ladislava, Elena, bola za mužom za horvatským kráľom Zvonimírom. Ako známo, toto bolo príčinou zamiešania sa Uhorska do diel Horvatska a rozšírenia sem jeho moci. Sestra Belu II., Adelheida, bola za Sobeslavom českým; dcéry Gejzu II. (Alžbeta a Odola) boly vydaté za synmi kráľa českého Vladislava II., kňazmi Bedrichom a Svatoplukom. Dcéra Belu III. Konstancia bola druhou ženou kráľa českého Přemysla Ottokára I. Dcéra kráľa Andreja II. Mária bola ženou Jána Asieňa II., cára bulharského, — okolnosť, vlívavšia na nasledovavšie uhorsko-bulharské pomery, v ktorých hrá značnú rollu i vydanie dcéry Belu IV., Anny, za známeho bána Mačvy, ruského kňaza Rostislava Michailoviča; iné dcéry Belu IV. boly tiež za slovanskými kňazmi: Elena za Boleslavom (V.) poľským a Konstancia za haličským kňazom Lvom Danilovičom, konečne dcéry Štefana V. (Katarína a Alžbeta) boly za srbskými kráľmi Dragutínom a Milutínom. Všetkých týchto faktov je snáď viac než dostatočno k odôvodneniu našej mienky, že i v epochu maďarskej dynastie slovanský element v Uhorsku nachodil si istú podporu i v samej tejto dynastii, po istý stupeň poslovančenej. Mnohí uhorskí králi z tohoto rodu, dokázavší sa v historii energičným zastávaním starých základov a samobytnosti Uhorska vo vnútornej ústrojnosti, náboženstve, kultúre a zahraničnej politike, istotne účinkovali tak zčiastky pod vlivom slovanských krvných náklonností, povedomých alebo inštinktívnych.

(Dokončenie.)

„Striga" Dora Struhárová.

Obrázok zo XVII. veku.

Podáva *Pavel Križko.*

Jedna z najnebezpečnejších povier v minulosti bola istotne tá o čarodejníkoch a čarodejniciach, o strigôňoch a strigách, lebo táto povera pohltila životy mnohých a to začasto celkom nevinných ľudí, zapríčinivšia im ešte prv tak mnohonásobné útrapy a tak hrozné

muky, o akých by sme mohli právom pochybovať, keby neboly v úradných zápisniciach a súdnych výrokoch zapísané a často celkom do podrobna vypočítané a nakreslené.

I dnes ešte verí obecný ľud, a to nielen náš slovenský, ale i nemecký — o maďarskom ani nehovoriac, — na strigôňov a strigy a nejedna stará ženská osoba, — zriedkavejšie chlapi, no medzi týmito najviac pastieri, — býva upodozrievaná, že vie „porobiť", „počariť", trebárs jej samej o tom ani sa nesníva; chýr nevdojak povstane, rozletí sa a ľudia mu veria. No ľud si pohovorí a tu i tam sa takej osoby i stráni, ale pre ňu samu nemá taký chýr iných, horších následkov.

Ináče však tomu bolo ešte pred pol druha sto rokmi, kým totiž i vzdelaní ľudia a medzi nimi i kňazi, učitelia a úradníci alebo iní moc majúci mužovia na strigy a strigôňov sväto-sväte verili, lebo títo cítili sa byť povinnými súdiť všetky tie biedne stvory, ktoré upadly do podozrenia, že sa zaoberajú čarami. Mučiac a súdiac takéto nešťastnice, domnievali sa, že tým Pánu Bohu slúžia.

Posledná „striga", sedliačka Katarína Belavá z Hornej Vsi pri Kremnici, bola po trojročnom väznení, vyslúchaní a viacnásobnom mučení roku 1729 v Kremnici spálená. Mukami ju donútili soznať najabsurdnejšie veci, ktorým by dnes ani školské dietky iste viac neuverily, a v trapiech priviedli ju k tomu, že udala asi do sto ľudí, žien i mužov, za svojich pomocníkov, za také a takých, akou bola ona, strigy a strigôňov. Najviacerých z nich pravda ani len po mene prv neznala, a keď už bola na hranici a plamene začaly otáčať jej zmučené telo, vtedy verejne odvolala mukami vynútené vyznanie a vyhlásila všetkých za nevinných.

Takéto hrdelné pravoty však nebývaly, bohužiaľ, zriedkavými, ani nebývali sudcovia milosrdnejšími; ony kvitly po mnohé, veľmi mnohé veky, trebárs už začiatkom XII. storočia živší uherský kráľ Koloman tvrdil, že niet strígy. Jediný tento človek však, čo priam bol i kráľom, nebol v stave odvrátiť ľudstvo s mylnej cesty a urobiť koniec strigôňskym processom.

Človeku, čítajúcemu takéto pravoty, prechádza často mráz chrbtom a krutý bôľ a žiaľ nad nejednou obeťou sviera mu srdce tak, že nevie začasto, či má viac ľutovať nešťastníkov súdu do rúk upadnuvších a či bezodnú slepotu a ošklivú zverskosť ich sudcov.

Tieto strigôňske processy však kreslievajú zhusta život a mravy dávneho ľudu slovenského dosť obšírne a verne, a sú tým samým cennou národopisnou pomôckou. Toto tvorí ich svetlú stránku.

Z početných takýchto strigôňskych processov, pokonávaných pred kremnickým mestským súdom, vybral som a prítomne podávam pravotu Dorinu Struhárkinu. Vybral som práve túto preto, že je jednou z najmiernejších strigôňskych pravôt a že nám podáva nemálo národopisnej látky. A abych vyhnul každému nedorozumeniu, že som ju snáď jednostranne pochopil a miesto meravej skutočnosti snáď svoje osobné náhľady predniesol, podávam ju prosto v doslovnom preklade.[1])

[1]) Spísaná je vonkoncom v nemeckej reči, do ktorej sú vše vmiešané

Vpísaná je do mestskej zápisnice čiže do takzvaného kuriálneho protokolla z roku 1642.

Strana 154, 1. septembra, bod 4.

„Pán Ján Ehrenreich Ehrenreitter[1]) odovzdal mestskému súdu v pominulých dňoch jednu starú ženu z Ihráča[2]), majúcu, ako ona sama vraví, 80 rokov, menom Doru, ženu Andreja Struhára, na žalobu husárov, ležavších 23. pominulého mesiaca augusta v Ihráči, pre obvinenie z čarodejstva, že chcela voľačo čariť koňskou lebkou, dvoma husacími vajci a dakoľkými skalkami. Keď bola preto vyšetrovaná, hovorí, že jedna súseda dala sa s ňou do svady a preto že maly obe prísť pred súd, aby však tam process vyhrala, radila jej jedna žena, jej kmotra z Jastrabia[3]), zvaná Dora Knežková, ktorú bola o radu požiadala, že jej bude označenými vecmi ku tomu napomocnou. Inšieho nič nevie, keby mala byť hneď i na prach spálená.“

Strana 155, tohože dňa.

„Dostavili sa rychtár a prísažný z Ihráča a hovoria, že bola Dora pominulého času husármi i súsedmi najdená nad tou koňskou lebkou a vajcami, preto že bola k p. Ehrenreitterovi sfa zemskému pánovi odvedená a ten že ju odovzdal súdu.

1. Martin Kuka z Ihráča hovorí, že sa o Dore už dávno nesie chýr, ako by bola mlieko počarila a viac iných kúskov postvárala, že bola viac ráz preto obžalovaná, že sa však zakaždým zase vyhovorila a osvobodila. Podobne že vstrčivšia do pošvy jedno husacie pero, prišla s ním medzi statok, tu tento ztratil mlieko, a cíta ešte i teraz, že dáva ich dobytok málo mlieka.

2. Ďurko Rechmann, ktorý tiež už bol prv dva razy rychtárom, hovorí, že sa už dávno vraví o Dore, že by bola čarodejnicou, i tvrdí podobne, že i kravy i kozy málo mlieka dávajú.

3. Matúš Fabian že počul od starých ľudí, že sa zaoberá čarodejstvom, obzvlášte okolo statku.“

Strana 157, 5. sept., bod 3.

„Kubík Ritz hovorí, že husári, keď videli Doru sedeť na tých čarodejných veciach, strčili ju silou s nich dolu a našli túže koňskú lebku a vajcia. Rychtár a prísažní že hovorili, akby nebola trestaná, že zapália obec. I to vraví, že očarúva statok, a jedna krava, ktorej bola mlieko odobrala, prišla ku Doriným dverám a ich rohom vyrútila.

2. Janko Ritz udáva, že bola pre čarodejstvo za hodný čas veľmi podozrivou.

3. Daniel Vervoha hovorí, že nič nevidel, len čo počul od iných ľudí.

4. Dorka z Ihráča nevie nič inšieho, ako že veľa masla narobila a že sa dlho o nej rozprávalo.

---

i latinské výrazy, a slovenské slová „kedi, todi“ tiež na jednom mieste, kde notár vysvetľuje nemecké „dann — wann“.

[1]) On bol vtedy pánom šašovského panstva v Tekove.

[2]) Ihráč je dedina neďaleko Kremnice.

[3]) Jastrabie je dedina s Ihráčom súsediaca.

5. Katruška vraví, že potom jej statku mlieko odobrala a preto statok predať musela.

6. Eva Jakoba nechce nič o nej rozprávať, lebo nič nevie.

7. Lížbeta že často počula od iných, že statku mlieko odobrala.

8. Druhá Lížbeta že ešte nebýva dávno v Ihráči, len 22 roky, preto že nič nevie.

9. Žofia hovorí, že už 30 rokov tam býva. Ona že mala počuť mačky mravčať v dome u Dory už pred 30 rokmi a vtedy že sa malo o tom divne hovoriť, a straniva mlieka, že ho mala statku odobrať, počula často rozprávať.

10. Anča tiež udáva, že počula od iných, že mlieko odobrala.

11. Katarína nevie nič inšieho, ako že sa dlho o nej povrávalo.

12. Marína vraví, že pred ôsmimi rokmi kúpila od Dory kravu, ktorá však bola na mlieku pokazená a divo behala sem i tam i bežala vždy na Dorine dvere.

13. Anka nevie zhola nič, lebo len nedávno prišla ta z Klačian.

14. Dora tiež nevie nič, ako že ludia o nej hovoria, že mlieko odníma.

15. Babuša hovorí, že sa už dávno o nej povrávalo, že statku mlieko odoberá.

16. Ozana[1]) nevie nič viac, ako že koláče piekla a krave žrať dávala a že je u Dory ešte vždy viac mlieka, ako u iných.

17. Anka Ďurkova vraví, že je ešte iba od šiestich rokov v Ihráči.

18. Dora nechce nič vedieť, lebo je ešte len od dvoch rokov tam."

Strana 164, 15. sept.

„A táto schôdzka bola na dnes najviac svolaná pre tú starú ženu z Ihráča, ktorá bola pre oznámené čarodejstvo mestskému súdu odovzdaná. Táže mala byť ešte raz podobrotky vyspytovaná, a keď vkročila, bola jej predložená otázka, od koho naučila sa čariť. Ona udala, že jej muž pustil sa do svady s jednou súsedou pre rozložený oheň, pri ktorom tá chcela prať, a opätovala výpoveď ohľadom Knežkovej z Jastrabia, bez toho však, že by jej Knežková bola kázala i husacie vajcia ku tomu priložiť. Ku koňskej lebke priložila i deväť kamienkov, ktoré husári odhodili. Podobne sa jej stavia pred oči, či tým husárom syru nedala? Títo vraveli, že pomali z toho syru, že je nie pravá. Odpovedá áno na prvšie; poslednejšie tají. Ďalej: či ju husári pre pivo do mesta poslali? Potvrdzuje. 3. Medzitým všetko v dome prekutali a našli koňskú lebku s priloženými ku nej vecmi, ale prv ešte, než prišla domov, položili to všetko na predošlé miesto; potom začali v jej prítomnosti všetky kúty v dome poznovu prehľadúvať, tu sa hneď na koňskú lebku posadila a chcela ju ukryť, odkiaľ ju husári mocou odtrhli. Ona všetko toto celkom tají, obzvlášte že nesedela na koňskej lebke a čoby priam mala byť na prach spálená. Ostatne hovorí, že tá z Jastrabia je už preč; jej muž že jej mal to povedať. Potom sa

[1]) Zuzanna, Zuza.

jej sdelujú výpovede skoro všetkých Ihráčanov, ktoré soznali proti nej súdobne dňa 5. tohoto mesiaca. Ona soznáva, že je tomu už asi 30 rokov, ako bola u Dócovcov [1]) pre osoh zo statku obžalovaná, rozpráva však i okolnostach, totiž že mala mať vtedy chovanicu, ešte posiaľ žijúcu, a tá že mala v Štedrý večer najsť u súsedy Oržiky, ktorá už dávno umrela, na stole kúsok chleba, z toho že máličko zjedla a voľačo ešte domov doniesla. Ako ho videla (Dora Struhárová), zľakla sa ho, lebo bolo v ňom čosi badať, i dala ho svojej jalovici zožrať, ktorá na to veľa mlieka a v prvý rok takmer samú smetanu dala. Z toho povstal chýr, a na ten chýr bola spolu i s Petrom Fabianom u Dócovcov do väzenia uvrhnutá, potom zase prepustená. Čo sa týka výpovedí, prednesených svedkami, hovorí, že je to všetko lživé a ničomné. Keď sa jej rieklo, že však istotne všetko sozná, odpovedala, že nič nesozná. Čo však Marína pastierka proti nej svedčila, žiada, aby jej to Marína do očí povedala.

Za tým ustanovila sa u p. mestského rychtára v prítomnosti p. vicenotárovej Marína pastierka a bola pre svoju výpoveď zo dňa 5. t. m. so starou, lapenou Dorou z oči v oči postavená a rozpovedala jej do očí viac než raz priebeh o kúpe s kravou, totiž, že keď túže kravu pred ôsmimi rokmi od Dory kúpila, nemohla cez celý mesiac od nej žiadneho mlieka dostať, prečo i bola veľmi ustaraná, kým jej tamejší súsedia neporadili, že by mala ísť k Dore, ale nie do domu, lež zostať na ceste stáť, a poneváč krava vždy na svoju starú hospodu behávala, že by mala Dore rieť: „Krava je tamdnu a peniaze sú moje," tu Dora kázala jej domov ísť, a poneváč sa krava dotyčne mlieka potom popravila a v tomže lete veľa mlieka dala, kým ho zase začala tratiť, schla a zhynula. Dora odporuje svojej protivnici a tají všetko, ale Marína trvá stále pri svojej výpovedi a chce ju i dosvedčiť, a terajší ihráčsky rychtár, ktorý bol i vtedy úradským, svedčí, že Marína doniesla i k nemu to mlieko, ktoré divno vyzeralo, a preto sa mu i sťažovala, oznamuje však pritom, že okolo toho času začal statok padať."

Strana 168, 19. sept.

„Stará Dora bola zase predvolaná a obšírne napomínaná, aby pravdu vyznala a tým svoje svedomie oblahčila a osvobodila. Hovorí na to, že ju v Lehotke poniže Švába [2]) Habelka ku Knežkovej upravila, hovoriac, že je Knežková v takých zakázaných veciach dobre vycvičená, ospravedlňuje však Habelku všetkým činom z každej nepravosti. Ďalej sa ospravedlňuje Dora, že otáznou koňskou lebkou spolu s tými inými kúskami nikdy nechcela škodiť ľuďom, lež že sa ufala týmto domnelým čarodejstvom obdržať pred súdom vrch nad svojou súsedou; ostatne nič nesoznáva, ačkoľvek jej bol hneď i kat pred oči postavený."

Strana 171.

---

[1]) Dócovci vládli vtedy ešte Šašovom a ku tomuže zámku patriacim panstvom.

[2]) Obe tieto obce sú dediny, ležiace na hradskej z Kremnice do Sv. Kríža vedúcej a súsediace s Ihráčom a Jastrabím.

„Tohože dňa okolo šiestej odpoludňajšej hodiny.

Ponevač stará Dora z Ihráča pre koňskú lebku najviac svoju kmotru Doru Knežkovú obviňuje, preto bola na jej, tej z Ihráča, žiadosť ku konfrontácii a zodpovedaniu sem predvolaná. Táže rozpráva, že bola pred siedmimi týždňami, počitujúc od pominulého utorku, v Ihráči a predávala pálenku. Tu stála stará Dora vo dverách svojho domu a volala ju s ulice dnu. Tam už videla v dome tú koňskú lebku a pri nej deväť kamienkov z potoka, a keď sa jej ďalej opýtala, čo chce tým urobiť, mala odpovedať, že to potrebuje ku právu. Na to bola tá z Ihráča s Knežkovou z oči v oči postavená i rozpráva jej doslovne, ako bolo už viac ráz zaznačené a zostáva pri tom, že bola Knežková jej učiteľkou, ako to i netajila, ani tajiť nemohla, keby toto i u svojej vlastnej matky bola videla a počula. Podobne upomína Martin Kinka starú Doru na husacie pero v nožovej pošve. Ona stojí na tom, že ho nevdojak, keď šla s mužom na salaš, na ceste zodvihla a do pošvy vložila, ale to nikomu ku škode urobiť nemienila. Avšak Kinka hovorí, že práve v tom čase bolo počuť veľké sťažnosti a žaloby, že statok mlieko tratí, a stavia za príklad včerajšiu Marínu. A ponevač už bol deň veľmi ku koncu pokročil, nemohlo sa viacej nič vziať pred seba."

Strana 177, 30. sept., bod 3.

„Pán rychtár prednáša slovutnej rade straniva oznámenej čarodejnice z Ihráča, ako sa má s ňou naložiť, či má byť, nechtiac podobrotky nič viac vyznať, ustálenému mučeniu podrobená? Väčšina hlasuje za to. Medzitým bola ešte raz z verejného väzenia predvolaná a poznovu napomínaná. Dokladá ku predošlému, že nevie, či Knežková pri tej koňskej lebke dačo vravela; podobne že jej Knežková naložila, že musí tými vecmi tajne narábať, aby nikto ku tomu sa nedostavil a ju pri takej práci nenašiel. Že však ľudia z Ihráča ku Habelke o poradu chodievali, toho je príčinou, že sa Habelka s jej pastorkyňou pred tým vadila a bez pochyby preto u Knežkovej i o radu sa dopytovala. Hovorí ďalej, že ju čert tento raz dokonale uviedol v pokušenie. Ostatne protirečí svedkami predneseným výpovedám, predsa však soznáva, že zpomedzi súsedov ona len raz mlieko k richtárovi zaniesť musela." Rozpráva i to, ako treba ztratené mlieko zase dostať; toto je maličkosťou na dedinách; veď ona to u svojej svokry videla. Konečne soznáva, že bola pre mlieko v podozrení a obžalovaná. Na to sa čtená rada vyslovila, budúceho štvrtku, to bude dňa 2. oktobra, ešte raz sa sísť v miestnostiach väzenia. Medzitým bude treba dobre sa k tomu rozmysleť."

Strana 179, 2. oktobra.

„Ohľadom starej Dory stojí výrok predvčerom pretriasaný, totiž najprv ju postrašiť všelijakými k mučeniu patriacimi prípravami, a keby toto ničím neprispelo k ďalším soznaniam, potom má byť, ponevač sú k tomu dostatočné príznaky na porúdzi, ľahkým spôsobom mučená, čo sa má diať zajtrajšieho dňa, dnes však má pán slovenský kazateľ vypátrať, ako stojí s jej kresťanstvom a vierou, a má sa usilovať ostrým napomínaním priviesť ju k obšírnejšiemu

spoznaniu jej hriechov. Na to pán kazateľ oznamuje, ako sa (Dora) ku smrti pripravuje a veľmi si žiada prijať večeru Pána dľa evanjelických obradov.“

Strana 179, 3. októbra.

„Dňa 3. októbra o ôsmej raňajšej hodine dostavili sa do verejného väzenia s pánom mestským rychtárom [1]) nasledujúci radní páni: p. Ján Geiszlitzer, p. Ján Örtl, p. Ján Sockh, p. Zachariaš Müller, p. Ján Karesz a p. Zachariaš Helvig a na zvesť o jej hotovosti ku smrti vypočúvali zase starú Doru. Táže bola v hlavných veciach opytovaná, totiž čo predsa ešte zamýšľala a chcela robiť tou koňskou lebkou a inými ku nej priloženými vecmi, lebo jej soznaniu nemožno veriť, ponevádž sa v ňom klátila, hovoriac, že by bola túže koňskú lebku upotrebila (sťa ochranný prostriedok), keďže statok tak padá. Odvoláva sa na Knežkovú; že však prvotne padanie statku spomínala a predstierať mala, to sa preto stalo, že chcela Knežkovú zamlčať a nie odkryť.

Ponevádž častejšie i to hovorila, že ztratené mlieko možno zase dostať, tak by musela i vedieť, ako môže inému statku mlieko odobrať. Na to nechce nič zrovna odpovedať; tají, že to nevie, ani nerobila.

Keď bola takto asi za dve hodiny dobrota pri nej upotrebená, ale okrem predošlého nič viac nedocieleno, bol jej predstavený kat s rozličnými nástrojmi, patriciami k mučeniu alebo trápeniu. Ona vraví: „Chcem všetko trpieť, ale bez viny.“ Vôbec ona je celkom zatvrdilá a odvážlivá, že chcela sama vynsť na mučiarsku stolicu.

Medzitým oznámila, ako prišiel k nej pred trimi nocmi akýsi do šatky zahalený mužík, ktorý sa dotknul svojimi rukami jej hrdla, ona sa mu však obránila, odstrčivšia ho od seba svojimi sviazanými rukami, a nič nehovorila. Potom sa jej i čosi iného v ženských šatách predstavilo a pri dverách stálo, a toto stalo sa máličko pred polnocou. Žalárnik a kat oznamujú, že skoro každej noci mátalo. Ponevádž podobrotky nič viac soznať nechcela, bola odovzdaná katovi. Ten jej čo najhroznejšie sovrel v krútke [2]) najprv oba palce, potom po dva nasledujúce prsty na oboch rukách, že jej krv vystúpila z nechtov, ale nič iného nevyznala, bárs jej žalárnik do očí hovoril, že položila pred kladu, v ktorej bola vo väzení držaná, krížom holubacie pierko a prútik z metly. Na otázku, prečo to urobila, odpovedala, ponevádž počula, že by tam malo mátať. Keď však veľmi bolestne kričala a prosila, aby boly krútky popustené, hovorila, ako terajšia rychtárka, menom Dora z Ihráča, pred dakoľkými rokmi na ceste, kade mal byť statok po prvý raz na pašu hnaný, kus soli pri jednej studničke zakopala, čo i pred rychtára a pred prísažných prišlo, ale potajomne celá táto vec do zabudnutia upadla; o tom však má ešte dobre znať celé súsedstvo, ktoré by i malo byť o tej veci vypočuté. Ponevádž však toto soznanie nepatrí k veci, bola poznovu do „šraubštoku“ zavrznutá,

[1]) Vtedy bol rychtárom Jur Rösch.
[2]) „Eingeſchraubt“ stojí v pôvodine.

no nechcelo nič viac nasledovať. Potom kat oznámil, že jej chce vlasy a nechty z rúk a nôh odrezať, čo i urobil, potom nechty na prach spálil a dal jej ich piť vo víne. Za tým bola sviazaná vložená na ťahaciu stolicu [1]) a keď sa jej povedalo, že iste i Knežková svoju čiastku dostane, hovorila, že je Knežková toho i hodná i že to zaslúžila. Na otázku: prečo? vraví, že ju Knežková učila. Nastojilo sa na tom, čo ju učila, a ona hovorí, že ju nič neučila a tak teda stále sa kolíše v svojich rečiach. O svojom mužovi svedčila, že nič nevedel o týchto veciach, ani o koňskej lebke.

Nepráve bola rukami až nad seba vystretá a chvíľkami hore potrhovaná [2]), predsa nechcela nič viac soznať. I dva sväzky sviec boly jej na postrach zapálené. Potom bola dolu spustená, s poznámkou, že sa páni o štvrtej hodine večernej do väzenia zase dostavia, medzitým že si má vec dobre rozmyslieť. O 2. hodine popoludní bol p. slovenský kazateľ ešte raz k nej poslaný, ktorý jej veľmi dohováral, aby si pripustila k srdcu jeho reč a snažiac sa vyhnúť väčšej vrchnostenskej prísnosti, aby všetko vyznala, aby nepovedala nič viac, ako prv, lež pritom oznámila, že je hotová umrieť, avšak miernejším spôsobom trestu, a prosí vrúcne, aby jej povolili spoveď a prijatie večere Pána. I jej muž Andrej Struhár sám prihováral sa za ňu, aby ju miernejšou smrťou trestali.

Predoslaným a uzavretým spôsobom dostavili sa predmenovaní páni zase na mieste, kde ju upomenuli na dnešné udalosti. Na to hovorí podobrotky, že mala v obyčaji každoročne v Štedrý večer koláče čiže pagáče piecť, do ktorých dávala okrem rozličných zeliniek a korienkov i oblátky, ktoré dedinský učiteľ v ten čas rozdával, podobne že brávala i surové mäso a pekávala ho spolu s pagáčmi, čím inému statok odberala a to kedy-tedy, ako hovorí, od päťdesiatich rokov robievala. Také pečenie pagáčov chcela prv tým okrášliť, že ich preto dávala svojmu statku, aby zostal pekný a tučný. Okrem toho oznámila a vyjavila, že bude môcť tou koňskou lebkou a k nej priloženými vecmi očariť osoby, ktoré budú sedieť pri súde, že, ako tie husacie vajcia ločkaly, aby tak i oni (sudcovia) ločkali, ako je tých deväť potočných kamienkov tvrdých, aby tak i ich srdcia zatvrdly oproti jej protivníci, a ako koňská lebka tie veci pokrýva, aby tak ukrytým zostalo i jej konanie, a v to verila a pevne sa na to spoliehala; tento výklad mala dostať od Knežkovej."

Strana 184, 4. okt.

„Dňa 4. t. m. je prítomný pán rychtár so všetkými ostatnými radnými pánmi v mestskom dome.

Keď úbohá hriešnica po vykonanom prv srdečnom vyznaní, ako i po zjavnom oželení a bôli z popáchaných svojich hriechov sa vyspovedala, zotrvala, keď bola v prítomnosti p. mestského notára a

[1]) V pôvodine „Rödhbanth".

[2]) Dľa obyčaje onej doby sviazali i tejto nešťastnej obeti ruky na chrbte, pretiahli povraz cez tú väzbu a tým spôsobom ju hore ťahali, pričom jej pravda ruky v plecných kĺboch celkom vykrútili a chtiac bolesti ešte viac rozmnožiť, potrhovali chvíľkami visiace telo do výšky.

p. Helviga ohľadom včerajšieho soznania z článku na článok vyspytovaná, stála pritom, dodajúc k tomu, že každoročne na Ďura — „bona venia“ — biely psí výkal s kadidlom miešavala, svoj statok pred prvým vyhnaním na pašu tým na hlave a ľadviech potieravala a mastievala, a to tiež za päťdesiat rokov robievala, čím tiež inému statku mlieko odberávala a svojmu pričahovala. Ročite pekávala v Štedrý večer toľko koláčov, že mohla s nimi vynsť cez celý rok, i dala skrz oboch pánov ešte raz prosiť, aby jej zmiernenú smrtnú pokutu prisúdili, čo jej bolo včera i slúbené.

Výrok, týkajúci sa starej Dory z Ihráča.

Prítomná, vekom zošlá Dora z Ihráča prehrešila sa vo veľmi veľkej miere svojimi, cez tak dlhý čas páchanými čarodejnými skutkami proti božským prikázaniam oboch tabúl, menovite proti 1. 2. 3. 7. a 8. prikázaniu, ponevač od svojho Boha a Stvoriteľa ľahkomyseľne odpadla, smluvu svätého krstu prestúpila a složila svoju dôveru v mrtvú mrcinu a koňskú lebku, že totiž položila pod lebku dve husacie vajcia a 9 potočných kamienkov v istej nadeji a pevnej viere, že tým svoju planú pru so súsedou, s ktorou upadla predošlého leta do nebezpečnej hádky a svady, pri súde začarí a pravotu vyhrá, dokladajúc jej výklad, že, ako ločkajú tie vajcia, tak majú klátiť sa i súdne osoby, podobne ako sú tvrdé tie podložené potočné kamene, tak majú zatvrdnúť i ich srdcia oproti jej protivnici a konečne ako pokrýva táže koňská lebka tie veci, tak že má zostať i jej pra zakrytá. Potom obrazila a bolestne zarmútila spomenutá Dora dľa svojho včerajšieho a dnes opakovaného soznania celé tamejšie súsedstvo, keď vzala ku rozličným zelinám a koreňom i oblátky, ako ich dedinský učiteľ rozdeľuje v Štedrý večer, potom surové hovädzie mäso ako i myrrhu a tymian dovedna a každoročne pekávala z predmenovaných vecí toľko pagáčov alebo koláčov, že mohla mať dosť z toho pre svoj statok na celý rok žrádla, čím cudziemu statku mlieko odberala a svojmu prispárala. Podobne tiež každoročne na Ďura svoj statok, namastiac ho prv rozličnými hokuspokusmi, pred pastiera vyháňavala a toto ku najväčšej škode tamejšiemu súsedstvu okrem iných povercivých kúskov od päťdesiatich rokov vystrájavala a robievala.

Ponevač teda táto Dora, ako je obšírne udané, chcela súd, ako sa pevne domnievala a verila, výšuvedenými čarodejníckymi kúskami popliesť, očariť a prevrátiť, potom i proti siedmemu prikázaniu odnímaním mlieka veľmi sa previnila, prehrala dľa obsahu najprísnejšieho príkazu všemohúceho Boha, potom i dľa všetkých na dobrom základe spočívajúcich práv svoj život a v plnej miere zaslúžila, aby bola za živa na hranicu položená a spálená. Že jej však bolo včera i dnes následkom jej tak dojímavého upenia a prosenia slúbené otcovské omilostenie, zmierňuje sa dnes táže dobre zaslúžená pokuta, oproti tomu sa za právo vyhlasuje, aby bola ona, Dora, skrz kata najprv mečom zo života do smrti vyprevadená a súdená (= odpravená), potom spolu s tou koňskou lebkou na hranicu vložená a na prach spálená. Jej, úbohej hriešnici ku dobre zaslúženému trestu, každému však, aby sa pod ztratou svojho života pred

takým chránil, k odstrašujúcemu, škaredému príkladu, a to všetko k vôli právu.“

Takto znejú súdne zápisky, vzťahujúce sa na túto pravotu.

Čímže sa teda úbohá Dora Struhárka tak veľmi previnila, že po pretrpených mukách bola statá a spálená?

Všetky tie prečiny a zločiny, z ktorých ju obviňovali i husári i svedkovia a ktoré boli v stave po mnohých námahách sostaviť i jej prísni sudcovia, neboly ničím iným, ako s jednej strany holým a bezzákladným upodozrievaním a s druhej strany čírym hlupstvom.

Jednoduchá sedliačka z Ihráča, nevidevšia snáď nikdy žiadnej školy, lebo veď ešte ani dnes po pol treťa sto rokoch niet školy v tej obci, utiekla sa v strachu pred zemským pánom a jeho súdom ku takým odpomocným prostriedkom, aké jej poradila jej kmotra, tiež taká jednoduchá žena, Dora Knežková [1]), a složila svoju úfnosť a nádeju v koňskú lebku, zkazené vajcia a potočné kamienky; bola teda oddaná povere. Povera bola jej základnou chybou a jedinou pravou príčinou jej múk a potupnej smrti. No ktože by jej počítoval za hriech, že bola osobou nevzdelanou a tak i povere ľahšie prístupnou?

Jej sudcovia boli vrchnosťou a náčelníkmi kremnického meštianstva, toho meštianstva, v jehož lone už v pätnástom storočí školy jestvovaly a asi od polovice šestnásteho veku až do roku 1673 kvitlo na široko a ďaleko pochvalne známe, ba chýrne gymnásium, okrem počiatočných škôl slovenskej, nemeckej a osobitnej dievčenskej. Nemožno žiadnym spôsobom pochybovať, že títo páni boli napospol odchovancami týchto a daktorí z nich i iných vyšších škôl; nemožno pochybovať, že medzi vzdelanosťou Dorinou a vzdelanosťou každého z jej sudcov bol istotne velikánsky rozdiel.

A hľa, v povere boli odsúdenej žene úplne rovnými.

Ona verila v mátohy, a oni tiež, lebo rozprávky Dorine, žalárnikove a katove ani slovíčkom nezavrátili. Ona verila, že svojimi čarovnými vecmi zemského pánov súd preinačí a oni dotvrdili, že to skutočne mienila a chcela urobiť. Ona verila, že pagáčmi, smiešanými so zelinkami, korienkami, oblátkami a surovým hovädzím mäsom, dopomôže svojmu statku ku kráse a mlieku a oni tiež o tom ani najmenej nepochybovali. Ona verila, že, namastivšia svoj statok psím výkalom a kadidlom, zachová ho pri dobrej sile a bude mať z neho osohu, a oni ju v tej povere ešte prevýšili, veriac a tvrdiac pevne, že nielen toto skutočne dosiahla, ale i cudziemu statku mlieko odobrala a svojím strigôňstvom škodievala. Na toto poslednejšie Dora neverila a v tomto ohľade dokázala sa byť lepšia svojich sudcov, vyškolárených to nemeckých pánov.

Títo vzdelanci však nevideli, že ohľadom pôverčivosti medzi

[1]) Straniva tejto písal kremnický magistrát dňa 21. sept. tohože roku do sv. Kríža Jánovi Szőllőssymu, písárovi a správcovi sväto-krížskeho arcibiskupského panstva, k nemuž patrilo i Jastrabie, obšírny list, zaznačený v úplnom znení do mestskej zápisnice, a v tomto liste mu vyrozprával obšírne, že Dora Knežková z Jastrabia bola učiteľkou Dory Struhárovej v čarodejstve i odporúčal mu lapiť a súdiť i Doru Knežkovú.

nimi a Dorou z Ihráča niet vlastne zhola žiadneho rozdielu, necítili svoje nedostatky a osobujúc si právo prísne súdiť a trestať každé, čo priam i len zdanlivé prestúpenie prikázaní Božích, — pravda nie na sebe a seberovných, tam oni ukázali sa zavše v inej podobe, odvolávajúc sa na kresťanskú lásku —, neštítili sa slabú ženu, osemdesiatročnú starenu, najprv mučiarskymi nástrojmi strašiť a potom i „miernejším spôsobom" mučiť. Zavrznúť prsty do krútky, že až striekala krv z nechtov, odrezať vlasy a nechty na rukách i na nohách a vykrútiť ruky z kĺbov: to bolo v ich očiach ešte maličkosťou, a že dovolili — kresťania — po smierení sa s Bohom túžiacej a istej i veľmi blízkej smrti do očí hľadiacej žene spoveď a potom zmučenú a istotne už polomrtvú nešťastnicu najprv sotať a len potom spáliť: to nazvali otcovskou milosťou.

Veru ťažko je človeku, čítajúcemu takéto veci, zadržať chladnú rozvahu a nezvolať v spravedlivom hneve: „Kresťanstvo a osveta! kde ste boly, keď vaši vyznavači a hrdí privrženci na takýchto divadlách sa pásavali?"

K vôli celku stojž tu ešte výťah z pokladničnej hlavnej knihy toho roku.

Tam čítam pod záhlavím „Výdavky na majstra Hamerla" [1]) toto:

„Dňa 27. septembra. — Ponevráč majster Hamerl zase prišiel po dva razy pre starú čarodejnicu z Ihráča, zaplatilo sa mu na trovu 2 zl.

Potom keď tento musel cez celý týždeň tu čakať, dalo sa na trovu 2 zl.

Za sviece a povrázok k mučeniu zaplatilo sa 28 denárov.

Podobne keď kat spomenutú čarodejnicu najprv mečom odpravil a zatým túže mrtvú spálil, zaplatila sa patričnosť 2 zl. 50 denárov.

Tak sa dalo i mestskému drábovi za vyvolávanie [2]) jeho obyčajné, totiž 1 zl.

Potom sa dalo čarodejnici za chovu a chlieb do väzenia na viac ráz 72 denárov.

Katovi a úbohej hriešnici do väzenia za víno po 10 den. platilo sa 80 denárov.

Tieto položky obnášajú 9 zl. 30 denárov."

Z mestskej pokladničnej knihy teda vídať, že bol súd nad domnelou „strigou", Dorou Struhárkou, nielen vynesený, ale i skutočne vykonaný a kat za prácu, sťatie i spálenie, dvoma i pol zlatmi odmenený.

No v tomže roku vyplatila mu mestská pokladnica okrem stáleho platu i viac takýchto odmien.

Dňa 22. febr. totiž vpísali do tejže knihy, že za Zuzannu Grondl,

---

[1]) Majster Hamerl bol toho času katom, slúžiacim všetkým siedmim banským mestám za stály plat a býval stále v Baňskej Bystrici, kde zachovala pamiatku naň až posiaľ „Katovňa", ulička to popod mestské hradby od lazobnej brány ku mestskej nemocnici (tu bolo jeho bydlo) vedúca.

[2]) Keď viedli alebo viezli odsúdenca na popravisko, išiel pred ním mestský dráb a hlasno vyvolával jeho vinu a nad ním vynesený súd.

zavraždivšiu svoje dieťa, ako i za jej pomocnicu pri tomto skutku a za babu vyplatilo sa katovi 4 zl., vyvolavačovi 1 zl., mučenie stálo 1 zl. a za chovu 2 zl. 59 den., súčtom 8 zl. 59 den.; všetky tri boly stať.

Dňa 24. mája zaznačili za Zuzannu z Čremošného, prehrešivšiu sa proti 5. a 6. Božiemu prikázaniu smilstvom a zavraždením novorodzeniatka a za to stať, katovi 3 zl., vyvolavačovi 1 zl. a vražedlnici na víno 80 den. a za potravu 1 zl. 50 den., súčtom 6 zl. 30 den.

Svodcu tejto nešťastnice odsúdili tíže sudcovia pre cudzoložstvo, lebo bol ženatým, iba na 200 zl. pokuty, ponevač prosil zaň jeho brat Jeremiaš Čech, potomný prvý Hellenbach, značnejší komorský úradník. Sám svodca Daniel bol mestským pisárom v Dolnej Štubni v Turci a mal, ako vídať, vplyvnú rodinu.

Dňa 13. júla vyplatili mestskému drábovi 1 zl. a na víno 20 den. za to, že vyprevadil z mesta na jeden rok vyhnatého baníka Vita Nagela a navždy vypovedanú Spanlangovu dcéru Alžbetu, oboch pre smilstvo. O tejto hovorí súdna zápisnica, že bola z poly blbá a nemala dobrého rozumu a o jej svodcovi, že ju násilne sviedol k tomu skutku.

Dňa 8. nov. dostal kat za vyprevadenie z mesta vypovedaného pre smilstvo a krádež Jura Gambáča 3 zl. a vyvolavač 1 zl., súčtom 4 zl.

a dňa 15. decembra dali drábovi 1 zl. za vyprevadenie z mesta starej Lindnerky, obvinenej a usvedčenej z krádeže.

Dľa týchto úradných zápiskov boly vražedlnice mečom, v smilstve a krádeži dolapené osoby vyhnanstvom trestané, ba členovia znatnejších rodín ešte i pre cudzoložstvo iba peňažite pokutovaní. A toto boli nielen dľa vtedajších, ale čiastočne i dľa dnešných právnych pochopov skutoční zločinci.

Porovnáme-li už teraz ich tresty s trestom nešťastnej Dore Struhárke právne priznatým, ale z „otcovskej milosti“ v ľahší premeneným, totiž s upálením, nuž vysvitne z toho porovnania, že v tých časiech boly „strigy“ považované za väčších zločincov, než vražedlnice svojich vlastných detí.

A prečo? Lebo sudcovia videli mrvu v oku brata svojho, a v svojom vlastnom brvná nepozorovali.

Skromné veršíky.

Orol.

Vysoko na bralisku orol hniezdo snuje,
kŕdeľ hlúpych havranov pod ním poletuje.

Havran sa len prizerá orlu-junákovi,
usmieva sa posmešne, v posled zkráče, slovi:

»Kmotre, brachu, počujže: či máš všetkých doma?
Čože to tak vysoko staviaš do paroma?!

Prečože nie, ako my, tu dol', bližšie k brázdam?
Nemáš nič nad pohodlie, — blazniеš, tak sa nazdám«...

Orol-junák, bez toho aby zastal v práci,
zmeral okom havrana, zdumav: neboráci —«

Potom vetil vedome: »To náš zvyčaj dávno,
srastlý s našou prírodou, — nám to krásne, slávno —

Drž si svoje pohodlie, brázdu a jej zbožie:
ja mám voľnosť, výšavu; druh môj: slnko Božie!«...

*

Slnkom plá nám idea, dúhou maľovanou:
Hlupec nech sa čuduje — A my? — Vozvýš! za ňou!...

O gunárikovi.

Bol raz gunár gunárik, sňažisto sa belal,
ale veľkú chybu mal: labuťou byť želal.

Cele iste veril, že netreba nič inšie,
len krok vystreť vlnisto — a sa splnia vinše...

Od chasy sa utiahnul do samoty spešno, —
hrdo naťahuje krk — Jój, jak smiešno, smiešno!...

Fabula sa skončuje, jedným k poučeniu,
k výstrahe tiež nebodaj, — iným k potešeniu.

Svätojanská muška.

Svätojanská ležala muška v mäkkej tráve,
brilliantom svietila krásne, veličave.

Žaba sa k nej prikradla mochu hnilobinou,
svätojanskú zapľula mušku hnusnou slinou...

Riekla muška žalostne: »V čomže moja vina,
že ma takto hanobíš? ach, pre Hospodina!« —

Žaba hnusnú roztvoriac papuľu jak vráta,
vrkne zlostným s úškľabkom: »Čo máš svietiť, špata!« —

*

Rod môj, rod môj jasavý! Hach, hľa: v líci bledom —:
strp len, — dáždik obmyje, žaba pukne jedom...

Obťatý stromček.

Stromček práve obťatý lkal: »Och, záhradníku,
prečo trpím, prečo tú ztratu prevelikú?!« —

»Nehorekuj — vetil ten —, braček preúprimný,
počkaj jara, uvidíš divy, — zpeješ hymny.

Jazva dávno zcelená v novej vzkypí sile, —
zpučíš o moc slávnejšie, zkvitneš roztomile.

Epopeju zaspievaš zvučnú, požehnaný, —
a mne smačným ovocím zaplatíš — za rany.«

*

Často, často, prečasto ten, kto bere, dáva;
prekážkami rozvitok rýchlejším sa stáva;
často, často, prečasto ten, kto rani, hojí —:

Či náš národ hnetený zúfať by mal v boji?...

Martin Sládkovičov.

Dvaja orli.

(VAJANSKÉMU 24. febr. 1894.)

Kam, otče môj? — Do hviezdnych krajov, synu,
pre svetlo idem slovenskému ľudu,
čo v baniach kope vrahom zlatú rúdu —
by videl seba, videl vrahov vinu.

Hoj, otče môj, ty ľúbiš svojho syna,
ty pojmeš i mňa k žriedlu Božej slávy!...
Nuž dobre, pojmem — otec orol vraví —
lež prikra cesta k tvári Hospodina;

a snesúc svetlo, krivda v slepej zlosti
snáď postele ti v mokrej rabskej celle,
bo jej je heslom: orlov do pevnosti!

Hoj, otče môj, veď tvoje nosím meno,
tvoj let mi svätým, mám tiež krýdla smelé:
len vyššie, vyššie, horám na temeno!

Somolický.

Lebka.

Čia lebka to? snáď môjho pradedova,
či krásnej ženy zdobily ju vlasy?
Rec, kam sa dely tváre tvojej krásy,
jas očú, hlas a farba purpurová?

To všetko nič, lež ducha v tebe hľadám,
rec, kam sa podel, v ktorých stranách býva?
Je v krajne svetla a či tma ho skrýva?
Len pravdu povedz, bo už dávno hádam.

Ty nehovoríš, svedok s tamtej strany,
lež jasne vravia tvoje strašné jamy:
»Po smrti hmote jazyk zaviazaný,

lež jazyk ducha viažeme my sami...«
Dosť pravdy riekla za tie okamihy:
to vyčítala z môjho ducha knihy...

Somolický.

Slovenský jazyk.

Študovanie slovenčiny.

Zájem pro podnik dialektologický opět oživuje a vzrůstá. Tento uplynulý měsíc přinesl mi mnohé, krásné příspěvky. Viděti, že stesky mé, jimž jsem v prvním čísle tohoto ročníku průchod dal, nezůstaly bez dojmu. Tak píše mi p. uč. Gallay: „Prv než bych pristúpil ku pokračovaniu z predošlého listu, dovoľujem si tú skromnú prosbu v mene dobrej veci predniesť Vašnosti, abyste reku neochabovali a nedávali sa strhať náladám, jaké tlumočia i slová v posled. čísle „Slov. Pohľadov“! To je stará vec, že je u nás mnoho „oblomovčiny“, no pritom všetkom na dobrej vôli nechybí. Všeobecná mienka medzi odborníkmi našimi je tá, že ráčite byť povolaným previesť úlohu, na ktorú ste sa podobrali. Bol by tedy hriech vzdávať sa tej myšlienky pre netečnosť jedneho alebo druhého! Nás treba len hýbať, aby sme nezaspali — a potom to už ide! Pri týchto okolnostiach vaše dielo sa môže oneskoriť (potahom na jeho

vydanie tlačou), ale aby sa potrebný material predsa konečne — ač i pozdejšie — nesosbieral, o tom ani reči. Národná naša hrdosť, ktorá chvala Bohu ešte nevytuchla v nás, tomu nedovolí! A tak tedy len mužne k činu, a hore rukávy v prospech dobrej a ušlachtilej veci! Načo troškárit?! Vy, jako celý človek, celý vedomec, povolaný ste vo svrchovanej miere podať slovanskej verejnosti dielo celé!" Ano, *dílo celé*, to byl ovšem můj původní plán. A sice celé, dokonalé, ne tak mým vlastním přičiněním a mou vlastní prací, o níž p. uč. Gallay velmi lichotivě soudí, nýbrž přispěním *celého Slovenska!* Všechna nářečí slovenská měla býti důkladně popsána, osobitosti a hranice jejich měly býti vytknuty, a pokud možná mělo i připojeno býti, co o jednotlivých nářečích v minulosti je známo, dále jestli rozdíly nářeční nesouvisí s jinými projevy lidu slovenského, s jeho krojem, obydlím, zaměstnáním atd. To všechno mělo býti sneseno a prozkoumáno, abychom vyložili, nejen jak po všech končinách lid slovenský mluví, nýbrž jakými cestami této různosti dospěl a do kterých dob minulých tyto osobitosti sahají. Při tom nemyslel jsem, že by takový *popis a výklad nářečí slovenských* mohl vykonán býti v krátké lhůtě jednoho roku. Naopak, hned jsem počítal delší řadu let, až by potřebný material z celého Slovenska souměrně byl pohromadě.

Nyní, po zkušenostech prvního roku, vidím, že dílo v takové celosti sestaviti mi nelze. Jsou zajisté po Slovensku horliví jednotlivci, kteří myšlénku mou radostně uvítavše, vzácné podpory mi poskytují, jakož to opět následující zpráva dokazuje. Avšak té všeobecnosti, bez níž dílo mé úplným se státi nijak nemůže, té jsem dosud nedosáhl. Ani první pokus s otaznými archy, ani druhý s rozprávkou o „hvezdárovi, doktorovi a hodinárovi na dedine" se nevydařil všeobecně.

Vzdávaje se naděje, že by se mi podařilo nasbírati dostatečného materialu *k úplnému popisu nářečí slovenských*, tím radostněji vítám všechny příspěvky, které dosavadní mou sbírku platně rozmnožují a obohacují.

Takový je hned příspěvek vel. p. far. *Jul. Žarnovického* v Peníku. V nářečí pezinském napsáno je „svadebné rozveselení", k čemuž připojeny názvy oděvu, nářadí v izbě, nářadí kuchyňského, konečně několik výrazů lidových, pak krátké ukázky nářečí ze Svajnsbachu, z blízkého Eisgrubu, z Šenkvic, z Vajnor (pri Prešporku), něco i z Perneku. Výtečnou ukázku nářečí pezinského přidala spanilomyslná paní *Žarnovická*. Při této příležitosti mimoděk opět vzpomínám znamenitých příspěvků, jež poskytly mi dosud některé ruce roduvěrných Slovenek. A kolik ještě stojí opodál! Kéž podaří se mi, povzbuditi je všechny k součinnosti při této jemné, pro vnímavou mysl ženskou jakoby stvořené práci!

Pezinským nářečím vyplnil můj otazný arch i p. uč. *J. Zigmundík*, pomocí vel. p. *D. Kraupa*, a připojil několik poznámek.

Krátkou ukázku nářečí z okolí Gajar v Prešporské obdržel jsem laskavostí p. red. *A. Pietra*.

Pěknou řadu výrazů a přísloví Čáčovských, věrně podle tamnější

výslovnosti zapsaných, poslal mi p. uč. *C. Gallay.* Některé výrazy: *to vám je jeden fazón!* (superlativ zlého) *už je ten mamičín!* (opilý) *jak sem mu jednu vylíčiu* nebo *zavjesiu, porad byu na hromadze.* Neobyčejné jsou formy: *A de ideš? Na-á za* **ludmama,** *nesem objet. Šak bych sa byua ráda aj skúrej vypravit, ale šak styma* **dzetmama** *je porádem jakási robota.* Z přísloví: *Do pro lucké strscu, čert pro jeho smiechem. Frašták išieu, Frašták prišieu. Šak nám žito neprší. Čas puací, čas trací.*

Znamenitý svůj sborník propůjčil mi velezasloužilý p. uč. *Ludovít V. Rizner.* Jest to ona kniha, z které již p. far. T. Šmýd čerpal pro slovník Kottův a z níž i pan Ad. Záturecký vyňal velikou zásobu přísloví slovenských. Sborník však má teprve nyní pravou cenu, jak to z vlastních slov Riznerových vysvitne. „Môj Sborník obsahuje," píše mi můj vzácný přítel, „slová a frásy nielen bošácke, ale aj inde posberané a zo spisovateľov slovenských povyberané. To všetko muselo sa jedno od druhého oddelit, abyste videli, čo je bošácke a čo cudzie. Ďalej potrebné bolo všetko i viackrát prejst a vypravit, lebo som si nebol istý, ako sa ktoré slovo vyslovuje. Chodieval som teda so svojím rukopisom po večierkoch (inokedy nebolo teraz času) ku našim sedliakom do ích príbytkov, tam dal som si od nich všetko vyslovovat, a kde čo bolo treba, opravil som. Ako ráčite videt, je to teraz hodne strakaté, nuž ale správné. Mnohé veci najdete i viackrát spomenuté. Mojím princípom je: radšej jednu frásu lebo odchýlne znejúce slovo päťkrát napísat, než ani raz. Z prísloví a porekadiel odpísal si p. Záturecký vyše 1600, ktoré vraj dosial vo svojej velikej sbierke nemal. Nuž keby sa v každom kraji tieto poklady ľudu nášho tak pilne sbierały, ako u nás, a ony, po celom Slovensku posbierané, vyšly by tlačou, celý vzdelaný svet by sa nám musel klaňat." Slova tato by měla nalézti ohlasu po celém Slovensku. V každé dolině, kdyby Pán Bůh požehnal tak bedlivého sběratele, dal by se sestaviti podobný Sborník.

Z přebohatého obsahu jen několik ukázek: *neprerékél aňi slova aňi pól; vyhodzil 'o ze sella; ňebudz takým lakoscivým* = bojazlivým; *ňeňjé som toho žánný* = žiadostivý; *ňemec,* plural *ňenci, nesém sól ot Dúvida* = Dávida; *do podrackéj školy chodzí hrúza dzecí; padél hore znak a uderil sa o nos; došla k nám z ňenadálosci; dodává mu chuci g učeňú ljéskovicú; ňebolo ňičového ňidze, nuč čo sa naďabilo, to kúpil.*

Zářiečským nářečím psaný list poslal mi vel. p. far. *Žigm. Križan.* Při tom několika slovy zmiňuje se o hlavním rozdíle mezi nářečím zaričeckým a žilinským. Na místo *buem* praví Žilinčan *budzem,* místo *chojí* poví *chodzí,* místo *kej* poví *kedz,* místo *išjal, prišjal* poví *išvol, prišvol.* Jiných rozdílů p. far. Križan nevytýká; jsem přesvědčen, že jich bude více a proto snažně prosím o ukázku nářečí Žilinského, odkud dosud ničeho nemám.

Krátkou rozprávku v nářečí jabrícko-tajovském obdržel jsem od p. *And. Budaya.*

Vel. p. *Jos. Kačka* poslal mi: 1) Piesne handelské z Čierneho

Hronca, 2) staršie handelské piesne, 3) opis handelskej svatby, 4) niektoré povery ľudu handelského. Některou krátkou písničku chci zde připojiti.

Išieu Janíček, išieu polovať,
išla si Mariška naňho čudovať;
streliu na líšku, zabiu Marišku,
tam ona leží na čiernom vŕšku.
Ej, ženy, ženy, kebyste znaly,
aká to bieda, keď je muž starý,
ťažký jak hlina, zimný jak voda,
pri ňom nevesta, ako jahoda.

V písni té vězí patrně celá ballada. Jiný popěvek zní žertovně:

Keď som išieu hore hajkom briežkom,
zapadla mi moja hlávka sniežkom;
čvo že je to za slniečko jarnie,
že mne z mojej hlávky sniežok neodpadne.

Vel. p. Jos. Kačka připojil též popis toho vskutku bídného živobytí, které onen dělný lid slovenský na Čiernom Hronci provozuje, pak starší fotografii oněch různých postav pod ohromnými širáky. Konečně přidáno několik slov o řeči lidové v Polhore. Polhorec hovoří všechno zkrátka: *mleko;* postruhník volá se *maskal;* dále poví: *jedol som cez masty* = bez omasty; *išol som bez* Vepor = cez Vepor, *išol som bez kratke* = cez krátké: *iďem variť šalata, iďem maskal pecť.* Prosil bych o další ukázky.

Velmi pečlivě vyplnil mi theolog p. *Ján Palic* můj arch nářečím ratkovským a připojil celou studii o tomto svém rodném hovoru, provázenou hojnými ukázkami. „Medzi obecným ľudom žijúc," tak píše při tom, „mal som a i mám príležitosť počúť, ako ľud jednotlivé slová vyslovuje, a tak čo do výslovnosti patrí, nemyslím, že by som niečo nesprávne bol udal." Napsal-li jsem dříve, že o tomto nářečí mohu si utvořiti jasný obraz, myslel jsem to ovšem jen relativně: nyní vidím, že všechny mé dosavadní ukázky byly neúplné. Tím více povděčen jsem p. Palicovi za jeho vzácný příspěvek. Mám nyní kratší a delší popisy toho zajímavého nářečí od čtyř původců. S potěšením pozoruji, že se zprávy všech čtyř popisů, až na některé menší odchýlky, které nyní opraviti mohu, znamenitě shodují. Jest to skvělý důkaz, že „Ratkovăné" jsou bystré hlavy, a že s obzvláštní láskou k svému rodnému nářečí hou. I pan uč. *Lud. Izák* poslal mi opět soukromý list p. faráře D. Kováče, psaný nářečím ratkovským.

Ze studie a ukázek p. *Palica* vynímám: stupňování: *pekný, krájší, najkrájší; róný, rónéší; sprostý, sprostéší.* Takové *é* objevuje se též ve slovech: *néšó, néšla* (neišla), *směje să, k né* (nej), *jé* (jej, *dobré* atd. Neobyčejný úkaz je koncovka jmen ženských *-c* místo *-ca: polovic, jălovic, pivnic, stolic* atd. místo *polovică, stolică* atd. *„Ratkoväne su šică remeselníci; so svojim tóvárom na chrbte, chodă na jarmoki. Z tohoto händlovaně skrslo văc porekadžjal. Koj prišó do dáké dedžini Ratkovän, obišajne ho s tim previtali: kăkă? Z Račkovă? Za toto să hnevali, a tak să to potom na nich pri-*

schlo.“ Domácí název však zní jenom „*Ratkováne*“. Podivné je, že v Ratkové říkají „*Cisovec*“ místo „Tisovec“. Srovnej *scisnútá* = stisnútá, *scisk* = stisk. Vůbec o rozmanitých změnách, z nichž *ć* a *dž* vzniká, teprvé nyní nabývám důkladnější vědomosti.

Chci zde vyložiti, jak i v této změně, podle hojných ukázek, kterých mi p. *Palic* poskytnul, lze objeviti podivuhodnou zákonitost, jež stejnou měrou obě souhlásky *ť* a *ď* zasahuje.

Proměňuje se *ť* v *č*: 1) na konci slov: *mač* (mať), *zač* (zať), *lakeč* (laket), instr. *lakčom*, *hneč* (hneť = hneď); infinitivy: *lášač* (lúčať), *šič* (šiť), *ujč* (ujíť) a podobně *vajč* (vejíť), *prič* (přijíť), *prěč* (přejíť), *vinč* (vyjíť). 2) Následkem toho *sť* přechází v *šč*: *došč* (dosť), *radošč*, *z radoščó*, *horúšešč* (horúčosť); infinitivy: *ješč* (jesť). 3) Vůbec každé *šť* zaměněno skupinou *šč*: *na Trščú* (jméno vrchu Trstie), *Ploščáne* (obyvatelé obce Pleskó, ratkovsky Ploskva), *meščáne*, *ešče*. 4) Každé *ťi* mění se v *či*: *plačí* (platí), *lečí* (letí), *čicho* (ticho), *oprvači né* (protiv ní), *Lačinákó hámor* (majitel nazývá se „Latinák“). 5) Tak i z každého *sti* a *šti* vzniká *šči*: *šiščit* (čistiť), *dolina Ščitnická*, *rjaka Ščitnik*, *ščiri* (štiri = čtyři). 6) Konečně mění se i *tjé*, to jest dlouhé *tě*, v *čja*: *učjarajúc slzy*, *prečjarajúc*, *pričjarali*; a podobně *f kaščjalu* (v kaštielu).

Tytéž podmínky objevují se při změně *ď* v *dž*. Tedy: 1) *odpovedž* (odpoveď), *žäludž* (žaluď), *medvedž*, *hrudž* (hruď), ačkoliv myslím, že se vyslovuje: otpoveč, žäluč, medveč, hruč; *po svadžbách*. 2) *dedžina*, *dedžinka*, *vidžímo*, *sedží* (sedí), *vindži* (imperat. vyndi), podobně plur. *džiždže*, instrum. *džiždžom*, kdežto nomin. bude asi zněti *džišč*; pak *džím* (dým). 3) *džjal* (diel), *džjara* (diera), *podžjavaly* (podievaly), *vidžjak* (vidiek) a *vidžjacki dom*, pak *vedžja* (vedie) a *vivedžja* (vyvedie), a následkem toho, že se tak časuje, vznikly další formy *prädžú*, *kladžú*. 4) Z původního *džina* (dyňa) vzniklo nynější *džunä*, plur. gen. *džún*.

Od nejmenovaného zasílatele obdržel jsem poštou z Ružomberka krátkou ukázku nářeční z obce Komjatna v Liptově. Tam už „trieznevajú“, jako v dolní Oravě, a mají mnoho jiných zvláštností, o nichž by velmi žádoucno bylo, nabyti bližších zpráv. Na příklad čtu v této ukázce: *rasmäjúc sa*, *praudu mäš*, *to nemämä urobiť*, *to nám mä biť pämätno*. Kéž se našel, kdo by mě o tomto nářečí poučil.

Tak i krátká ukázka nářečí ve Važci, kterou jsem laskavostí p. red. *A. Pietra* obdržel, pochází od nejmenovaného původce. Vaštjane tak hovoří, všechno tvrdo: *jach ani necitif*, *jach šjef*, *popitaf ho*, *pred krčmof*, *tje ti ho poznaui*, *uudja* = ludja, *vivouiui ho* = vyvolili ho. Prosím o další ukázky.

Pěknou rozprávku, nářečím malo-hnilčianským (ve Spiši) psanou, zaslal mi konečně p. uč. *Ján Kovalčík*.

Rozprávku p. děk. Šujanského o „hvezdárovi, felčiarovi a hodinárovi na dedine“ zaslali mně: 1) „podľa toho, ako v Prividzi hovoria“ vel. p. far. *Martin Hoits*. Velmi povděčen jsem za připojené „poznámky“. Kéž každý zasílatel hodně mnoho takových „poznámek“ přidá! 2) Nářečím mikušovským p. uč. *A. D. Svoboda*.

3) Nářečím polsko-slovenským z okolí jablonského v Oravě vel. p. far. *Fr. Zvada.* 4) Trojím nářečím: krivským, bielopotockým a zázrivským (v Oravě) vel. p. far. *Joz. Štefanica.* 5) Nářečím v Slovenském Pravně, v Turci, obecným, theolog p. *Kr. Chorvát*, nyní v Roztoku. 6) Nářečím v Novej Bani, v Tekově, běžným, rolník p. *Štefan Volf.* 7) Nářečím radvanským (ve Zvolenské) vel. p. far. *Martin M. Braxatoris.* 8) Nářečím zeleňavským (v Novohradě) p. uč. *Lud. Izák.* 9) Dvojím nářečím: likavským (v Liptově) a čiernohronecským (handelským, ve Zvolenské) vel. p. far. *Joz. Kačka.* 10) Ako vravia v Sielnici, v Liptove, p. uč. *A. P. Zátureckého.* 11) Nářečím malo-hnilčanským, ve Spiši, p. uč. *Ján Kovalčík.* Všem těmto horlivým přispívatelům k společnému dílu vzdávám vřelé díky.

Ku konci vracím se k obrazným výrazům, kterých se na Slovensku užívá pro „umírání“ a „smrť“. Známo je všeobecně rčení *„len je už též na pravdze“* (Pezink) anebo *„na pravdze božjéj“* (V. Bzince); o nemocném na úmor praví se ve Švajnsbachu *„knezovi do nohavíc, do vačku hledzí“*; dále poznamenal vel. p. far. *Žarnovický* takové výrazy: *hodzil krpcom, už je hore bradú, mrdol fúzom, vytŕčiu kopyta, zatráseu krpcama.* K těmto a takovým výrazům podotýká p. *Iz. Žiak-Somolický*, předně, že se v Turci obyčejně praví *„rád by krpcí striasť“* (nikoliv *„krpce“*), pak že obraz *„vytrčil kopytá“* je z koně vzatý, souhrnem, že všecky takové výrazy, též *„tam je, kde loj kopú“*, jsou posměšné. Poslední obraz vykládá takto: „Loj v slov. domácnosti hrá veľký zástoj ako omasta, teda by táto frása znamenala asi toľko: tam je, kde je tak dobre, že loj kopú.“ Laskavý čtenář zpomene si zajisté, že vel. p. far. J. Vansa onen obraz jinak vysvětloval (viz str. 127). Mně, upřímně řečeno, žádný z obou výkladů neuspokojuje a proto očekávám jiné výklady. Za posměšný považuje p. Žiak-Somolický i výraz *pôjdeš morky pást.* „Myslím (dí), že je to len hra: umreš, mora, morena.“ „Slovák, keď vážne hovorí, povie najviac krátko: zomrel, vypustil ducha, alebo aj pádne označí smrť utvorením slovesa zo zamestnania zomretého: dooral, domlel, kňaz dokázal, čižmár dopodšíval, čo však aj toľko znamená, že patriční následkem nejakej nehody alebo vlastnou vinou prestali orať, mlieť, kázať, podšívať atď. *Už si tam, kde loj kopú* povedia aj tomu, komu niet nádeje na vyžitie, t. j. zomreš. To isté znamená: *pôjdeš na dolnú zem s daskami* (v Turci *s doskámi*).“ K tomu připojuje p. Žiak-Somolický další výrazy pro „smrť“: *smrť mu je za chrbtom; už ho viac nebude hlava bolieť; nohy sa mu podlamujú, už pôjde; zahryzol do zeme; zem rýpe; čert ho vzal; len duša chodí doňho spávať, pôjde; už mu cengajú; na mrcha koni sedí.*

Ve Vídni, dne 23. února 1894.

František Pastrnek.

Niekoľko prísloví

zo sbierky *F. Šujanského.* [1])

Kde vlčura (l. barančina) nestačí, podši líškou. Dľa P. Ch. Č. 254.

Ľudským rečiam never. Po ľudských žľabiech kalná voda teče.

Hore vrchom pomaly, dolu vrchom nenáhli, — a po rovnej zajmaj. (Pravidlo voziarske.)

Ideš pomaly — bieda ťa dohoní, ponáhľaš sa — dohoníš biedu. Dľa P. 260.

Za miazgy píštelky krútia (totiž z vŕby).

Kým je železo žeravé, kuj.

Kedy oheň horí, vtedy kašu varia. Dľa R. 260.

Jak neudržíš za rohy (za hlavu), za chvost neudržíš. Srb. 261.

Drž sa času. Po nečase čas býva.

Iné časy, iný svet. 262.

Hory s horami sa neschádzajú, ale ľudia s ľuďmi.

Malý, ale ho je dosť. Starý, ale jarý.

Dorastú štencom (l. vlčkovi) zuby (časom sa ukáže, čo je v ňom). 266.

Horší pes, ktorý nebreše a kúše.

Do čoho ťa nejest, toho sa netýkaj. Daj tomu pokoj, čo sa ťa netýka.

Svet komu je, komu nie po vôli.

Čo na jednom nedochodí, to sa na druhom vynahradí. Čo nedojeme, to dopijeme.

Treba žiť (ísť) so svetom.

Boha sa spustil, sveta sa chytil.

Spusť sa Boha, chyť sa vŕby! volali na tonúceho, keď on na Boha volal; ale nebárs sa spasil, kto Boha sa spustiv, vŕby sa lapal.

Všade (vždy) dačo chybí.

I starému kocúrovi myš niekedy ujde.

Svojich chýb nikto vidieť nechce.

Viac očí viac vidí.

Mnohých sa raď, jednoho sa drž. Ľudí sa raď, a rozumu sa drž.

Radšej menej, ale dobrého. Dobrého mnoho nebýva.

Kto doma sedí, toho v krčme nenabijú.

Poslúchaj dobrých ľudí = slúž verne. Srov. 288.

Pod mierou užívaj (teda niže miery ešte).

Veku pribýva, života ubýva.

Šedivému sa posmievajú, že mu hlava kvitne, a štrbavému, že sa mu zuby režú.

V starej peci čert kúri. — Starý, a rozumu nemá. Starý čert horší (starý horší mladšieho, — dávne zlo horšie novšieho). Chráň sa starého čerta. Kde čert nestačí, ta starú babu pošle.

Umrláček volá: kto za kým! kto za kým! a kuvik (pôtik): poď! poď!

Čím viac krížov na chrbte, tým ťažšie nohám.

---

[1]) Vidz *Slovenské Pohľady* 1893, str. 698.

Smrť si príčku najde. Všade smrti príčka (príčka = príčina).

Mrtvých z hrobu nedvíhaj. Mrtvým daj pokoj v hrobe (neohováraj mrtvých, a zabudnutých vecí nespomínaj).

Najtiaž začať, potom ide.

Dva kohúti nesnesú sa na jednom smetisku.

Dobrý gazda: otec mať.

Jaký gazda, taká i čeliadka.

Sedliak za pluhom rozumy sbiera. A Mr.: Do mesta po groši, a na selo po rozum. Čel. M. 329. Sedliak má tvrdú hlavu. Sedliak na všetkých robí. Sedliaka pán, pána žid, a žida čert; ale vraj napoledy sedliak ešte i čerta oklame.

Prvého trhu sa drž. Prvého kupca sa nespúšťaj.

Predajná krava každá je teľná, a kobyla jako chceš, — jak chceš žrebná, jak chceš nie.

Kde sa dvaja perú (prú), tretiemu do vreca naháňajú.

Kto má moc a vládu, ten má vždy pravdu. Chudobný (biedny) nikde nemá (nenajde) pravdy. Chudobný čo za voz pravdy dovezie, a bohatý len za hrsť, predsa len bohatý vyhrá.

Hoď kameň do vody. (Zabudni na to.)

Jakoby kameň hodil do vody. (Tak zabudnuto, tak pominulo.)

Kto krivo prisahá, toho Boh zabije. (Lud verí, že: Krivoprísažník nedožije do roka.)

Myšlienky len Boh súdi.

Vzal žid, a žida čert.

Kto začína, ten je vina (na tom vina). Kto začal, na tom najväčšia vina. Na kom dostiha, na tom vina.

Kto v peci líha, druhého tam s ožehom hľadá. Kto v peci, myslí, že sa všetci.

Žena mužovi od Boha daná, l. súdená. (Ktorá v „sľuboch", t. j. pred sobášom umre, to je „súdenica", z tej bude „vila".)

Čert po vene, keď niet Boha pri žene.

Ofera sa mine, a oltár ostane (žena a veno. Platí tiež i o národných obetiach). Obeť sa minie a oltár ostane, i tak: Oferu čert vezme a oltár ostane. Trenč.

Zle je v dome, kde žena kikiríka a muž kotkodáka (krákorí), l. kde žena nohavice nosí, a muž sukňu.

Veľa otčenášov (detí), veľa chleba.

Planému riadu najlepší osoh vezmeš, keď ho do ohňa hodíš.

Starí ľudia rozumom, mladí rukama.

Dobrá pomoc, ale chlebu pomora (pomocníkom daj jesť).

Daj Bože sily do každej žily, a chuti do každej tekuti! (Tekuť, pl. tekute = extremitates corpores = ruky, nohy.)

Prišlo z dráča na marháča, a z marháča na naháča.

Proti ránu svine obárajú (porekujú hráči tomu, kto zo začiatku vyhráva).

Oko sa bojí, a ruka urobí.

Z malého pána malý strach.

Kelerova trúba (o hlúpom človeku). (Kto Keler? srovn. Lehel kürtje.) Ty trubiroh!

Keď sa červík do stromu zažerie, do tých čias ho žerie, kým ho nezožerie.

Už z posledného mláti. Už je na ostatnej stupke.

Baží za tým, dobre (div) mu to oko nevyskočí.

Starému už hlas uteká (tratí hlas). Štrbavému jazyk uteká. Kukučka po Jáne! (Kto má už starý, lebo zachriplý hlas.)

Premýšľa (prehutuje), jako zlatnícky učeň.

Kto je múdry, aj piva vie navariť.

Žiaden človek bez chyby, žiadna cesta bez úhonu.

Od smrti niet (není) lieku.

I zdola vody prútie rastie. (Keď nižší vyššieho karhá.)

Neskoro (pozde) zajaca chytať za chvost, keď si ho za uši nechytil.

Psa dosť, ale sala (sadla) málo, — riekol sedliak, keď mu pochválili, že má hodného syna.

Večerný hosť nerád odchodí (o daždi).

Kostol driapať (otŕhať), a faru pobíjať.

Ovos ťahá voz.

Hore groš, dolu dva (viac stroví, nežli zarobí).

Junec s grošom líha, a s dvoma vstáva. Kôň vybehá, vôl vyleží, totiž osoh.

Kúkoľ múkoľ. (Kde kúkoľ sa rodí, i múky jesto.)

Kto nechodí na dom, na toho ide dom, kto nejde na strechu, na toho strecha ide.

Beatus est parochista, ubi nullus kobylista. (Kobylkár = priezvisko zemanov, polatinčeno po našsky: „kobylista“, ponáška na Caballeros.)

Vae vobis parochistae nam hic dantur kobylistae l. nobilistae. (Zápisky vo farských knihách.)

Tak žime, aby bolo i chleba i neba.

Gazda ploty páliť, a popol predávať.

Vdovec ženu dostane, ale nie matku deťom totižto.

Psota po prielohoch do dediny chodí.

Teraz každý čert chce byť v dome pánom, a každá sviňa chce mať osobitný chliev (žalujú sa gazdovia na čeľaď).

Kde sú diely, tam sú diery. Diely, diery.

Vzaly ho baby do prádla: alebo ho operú na čisto, alebo roztrhajú na zdrapy (na handry). Dostal sa ženám do úst.

Čím viacej sa čert začesával, tým viacej mu rožky vytŕčaly.

Čo Nemec vymyslí, to Slovák spraví.

Bláznov nesejú, a rodia sa.

Mlynára sa múka lapá a ševca smola.

Tvŕdza rozum vzbúdza.

Krátka modlitba a dlhá klobása, malá prosba a veľký dar; naobrat: Dlhá modlitba a krátka klobása.

Vrany neprekváčeš, škriepneho nepreškriepiš.

Čo je nie očiam, to ani ústam.

Sľuby tvoje, sľuby, jako na pni huby: huby opadajú, sľuby oklamajú.

Kto má statok, má škodu, kto má deti, má žiaľ (nad ztratou).

Komu telie, tomu reve.

Kto so psy líha, s blchami vstáva, kto zlým obcuje, zlé sa ho chytá.

Boli traja bratia: prvý luhal, druhý kradol, tretí visel (ten istý jeden).

Už ich nerozdelí alebo nerozlúči, len rylo a motyka, totiž manželov.

Tenká priadka prišla si od hrubej šiat požičať. Tenká priadka, poď do tanca! — Nemôžem, nemám šiat. — Hrubá priadka, poď do tanca! — Hneď, len si šaty preoblečiem. Trenč.

Kto má koláč, i družbu najde. Nôž sa k chlebu najde, nie tak o sluhu, jako o službu.

S baranom ovca do páru. Nie sú ťažké baranovi rohy. Čím starší baran, tým tvrdší roh. Ťažko barana s vlkom smieriť. Nebola to ovečka, čo sa s vlkom vodila.

Dedina, rodina. Na dedine jako chceš, v meste jako môžeš. Čo dedina to milá, čo hodina to iná (hudú veselí žobráci).

Niet kocúra doma, myši majú lehostaj.

Kedyže sa sídeme opäť, kmotrička? — A najskôr u krznára za bidle (jako líšky).

Privykol psote, jako cigáň šibenici.

Jaké semeno, také plemeno. Čo seješ, to veješ.

Robota mu smrdí. Nevonia mu to — nechce sa mu.

Zješ ty čerta! rohatého!

Príde na psa mráz.

Dá Boh, že i my vyhoríme, ale ti ani ja nedám na našinci klince sbierať.

Z malého pána malý strach. O lásku nestojím, hnevu sa nebojím.

Hnoja a peňazí nikdy dosť není, vravia sedliaci.

Opilému sám Boh s cesty vyhne.

Stroma nezoženem, jak haluze neobtnem, riekol rubač; smysel: nedôjdem konca, jak neodstraním prekážky.

Keď do (medzi) husí hodíš, tá zagága, ktorú si uhodil.

Koľko krajov, toľko obyčajov. Čo dom, to iná obyčaj v ňom. Jaký kroj, tak sa stroj.

Mnoho by treba bolo plátna, keď bys chcel ústa ľuďom zašiť.

Kde oheň, tam hneď vietor i zlodej.

Nevieš, kto sa ti ešte zísť môže.

Keď sa žobrákovi palica v ruke ohladila, neľahko ju opustí. Ač je žobrák sytý, ale nie kapsa.

Chudobný s bohatým (mocný so slabým) neťahaj sa za prsty.

Chudobná to myš, čo len jednu má dieru.

Kto nechce poslúchať svojho, bude cudzieho.

Staršiemu poctivosť (a deťom chleba s maslom, dokladajú).

Ráno do kostola, ob deň do roboty, večer k priateľovi, v noci spať.

Počiatok vody, konec chleba. (Hory.)

Pri sprostom maj ty rozum, a pri múdrom ešte viac.
Pravda sa na každého zmestí.
Kde často hody, tam neďaleko hlady.
Osnovy dosť, ale útku málo. (Márnomyseľný.)
Skúpy dvakrát platí, lenivý dvakrát chodí.

Literatúra.

Tovaryšstvo. Sborník literárnych prác v storočnú pamäť prvého „Učeného slovenského tovaryšstva". Usporiadal a z pomoci priateľov slovenskej spisby vydal Fr. Richard Osvald. I. V Ružomberku. Tlačou kníhtlačiarne Karla Salvu. 1893. Str. 4° 344. Cena 3 zl.

V sborníku spomína pôvodca hlavného článku „Učené slovenské tovaryšstvo", že Jozef II. povedal o nenemeckých národoch svojej ríše: „Nevzdelávate svoje rodné reči — naučte sa teda po nemecky, bude to i pre učených vôbec i pre jednotu monarchie s výhodou." Taká poznámka bodla ovšem do svedomia citeľnejších, ňouž boli upozornení, že svoj národný jazyk treba vzdelávať. Tí citeľnejší však vyrastali v školách Máriou Teresiou reformovaných. Pre Slovákov takou školou bol menovite generálny seminár, umiestený v obnovenom prešporskom zámku. Z ústavu toho vyšiel i Anton Bernolák. On a jeho tovarišia založili prvú jednotu vzdelávania slovenského v Učenom slovenskom tovarišstve, dali silný výraz individuality národnej... Pragmaticky líčiac prebúdzanie národné na konci minulého stoletia, pôvodca hovorí: „Naši lepší predstoroční Slováci pocítili tarchu času, keď národné nároky nabývaly určitejšie formy. Duch, ruch a prúd ten dal im porozumeť, že k podstate národného života patrí i národná reč... Slovákov celá historia zračí sa v ich národnom mene. Z historických rumov slovenskej dávnovekosti zostala nám jedna vzácna pamiatka: podstatné meno *Slovák* a prídavné meno *slovenský*. Jedno nám dáva národnú osobitosť v starej Pannonii, druhé ukazuje našu príbuznosť s celým Slovanstvom. Obe označujú našu národnosť, jejž najsvätejším attribútom je reč. Učené slovenské tovaryšstvo (čili škola bernolácka) už i preto zaslúžilo si menovať sa slovenským, lebo vynieslo na povrch oné určité a praktické pojmy a navrátilo oným menám pravý ich význam."

Učené slovenské tovarišstvo zakladalo sa v Trnave (— „pod klassickou Belohoravou vôkol-vôkol je krásny slovenský svet a Trnava metropolou tej peknej slovenskej zeme" —) roku 1792, do života bolo uvedené roku 1793. Polemicky, ale objektívne a svojimi pevne kladenými vetami spisovateľ vykladá slovenskosť tovarišov. „Slovenským zvalo sa Učené tovaryšstvo a na ten epitet: *slovenské* zvláštny dôraz kládlo. Vediac, že nenie dákym akademickým areopagom, povolaným rozhodovať v ťažkých otázkach vedy a umenia dľa odborov, len ostýchavo pridávalo si epitet *učené*; miesto tohoto často čítame vo spisoch Tovaryšstva ten skromný název: „literné",

avšak vždy, všade, v každých okolnostiach žiadalo byť slovenským a takým aj bolo. Nadmieta sa, že u bernoláckych tovaryšov na nízkom stupni stálo povedomie národné. Bár to i dopustíme strany daktorých jednotlivcov, ale spolok Uč. sl. tovaryšstva proti takej narážke obránime. Kto číta ich spisy a pozná, odkiaľ čerpali ducha slovenského, nabude presvedčenia, že veľká väčšina tovaryšov boli úprimní, horliví rodoľubovia; a náčelní mužovia, ktorí spolku ducha dodávali, boli tak obetiví, ideálni Slováci, jakých málo za dňov našich... Oni kráčali za šľapajami Toho, ktorý pochádzajúc z jednoho národa, uprostred národa toho žil, pôsobil, dobročinil, trpel a umrel na potupnom dreve kríža, aby obetujúc sa v prvom rade za svoj národ, smrťou svojou vykúpil všetky národy zeme. Oni nasledovali príklad Toho, ktorý žiadal si *zavržcným* byť pre svoj národ, aby tenže nebol zavržený, a jehož hlas, jako učiteľa národov, rozišiel sa po celej zemi. Oni riadili sa príkladom tých apoštolských mužov, ktorí mluviac rozličnými jazykmi všetkým všetko učinení sú, aby všetkých získali Kristu a jeho nebu. Podobnú čistú, obetivú lásku darmo by sme hľadali u odrodilcov, spreneverivších sa národu. Každý odrodilec klesne na nájomníka: chlieb, mzda, zisk, chvála svetská je jeho zámerom, túžbou života. Nie tak Učení slov. tovaryšia: cieľom ich snáh bola sláva Božia, pokrok a spása národa.“ (Str. 30, 31.)

Vedľa hlavného stánku trnavského spolok mal pobočné stánky v Nitre, v trenčianskej Rovnej; k tomuto pripojili sa jednotlivci i z Oravy, Liptova a Turca.[3]). Tretí pobočný stánok bol v Baňskej Bystrici, štvrtý v Šariši. Vzácnym príspevkom v štúdii tejto je menoslov členov Učeného slovenského tovarišstva. Taktiež chválime nové vytlačenie, trebárs vo výťahu, tých listov, ktoré z rozličných strán Slovenska boly podochodily Fándlymu, Bernolákovi a do centra spolkového, a ktoré Fándly bol podal verejnosti v svojom *Hospodárovi* 1800. Zachovaných a prístupných výtiskov Hospodára je už málo: listy takéto sú vítanými dokumentami pre literárnu i kultúrnu historiu Slovákov.

Na počiatku rozpravy, hneď v úvode, spisovateľ vyslovuje nespokojnosť, že miesto historie Učeného slovenského tovarišstva podáva len črty historické, miesto sústavného celku len čiastice. „O nás a našich predjednostoročných tovaryšoch platí to slovo Písma: „medzi svojich prišli, a svoji vlastní ich neprijali... Behom jedného veku nesmierne mnoho zanedbano. Ajhľa, keď by len pred 30 rokmi domysleli sme sa boli oslávit storočnú pamiatku narodzenín slávneho nášho patriarchu Antona Bernoláka (* 1762 $^{3}/_{10}$), alebo ešte

[3]) Hovoriac o trenčianskom stánku a Trenčiansku vôbec, pôvodca kladie poznámku: „Poznanie minulosti obodrí prítomnosť k slávnejšej budúcnosti. Trenčania majú široké pole historického zpytovania vo vidieku svojom. Divú romantiku početných v rumoch ležiacich zámkov Považia a osudy poťažných ich vladateľov poznáme už jak tak, čas je obrátiť celú pozornosť na dobrácky ľud a jeho dávnejšie i novšie osudy.“ Radi stretáme sa s takýmito zásadami v slovenských spisoch. Uvidíme i dolu nižšie, že pôvodca je silný slovenský charakter.

dačo prvej pamiatku narodzenín ohňom lásky k Bohu a národu strávivšieho sa Jura Fándlyho (* 1754), jako na príklad slávia tohoto roku Slaviani storočné narodzeniny slávneho slavistu Jána Kollára — o koľko ľahšie bolo by nám pripadlo teraz záslužné dielo slávenia storočnej pamiatky mužov činu z tak zvanej školy bernoláckej, ktorí svojimi prácami položili základ slovenskému písomníctvu, áno slávič pamiatku oných hrdinov, ktorí s obetovaním seba prví razili cestu k slovenskému literného umeniu, chváliť a slávič oných verných synov národa, ktorí svojím združením a zpružením síl sjednotili sa *prví* v slovenské tovaryšstvo, jemuž nič podobného v hustej tme predošlých století nenachádzame... Tak je, keď by v rokoch 50-tych, 60-tych boli sme sa domysleli daň vďaky a úcty priniesť našim dávnym verným, tenkráť, keď národ (aspoň jeho lepšia čiastka) zbožne slávil tisícletú pamiatku pokresťanenia skrz sv. ap. Cyrilla a Metoda, keď zakladal vlastné ohniská pre vedu a umenia, keď otcovia a mäcéni národa žili ešte a žehnali šľachetným snahám jeho, keď vzácne sbierky verných ochrancov a pilných opatrovateľov spisby slovenskej (ako na pr. Rešetkova, Hamuljakova a t. pod.) boly ešte úplné a pre nás prístupné — o koľko ľahšej bolo by napredovalo terajšie podujatie naše.“ To je tak; no konštatovaním tohoto ukazuje sa i nespravedlivosť kritiky, ktorá Vlčkovým Dejinám literatúry slovenskej, písaným tiež tak pozde i po päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch, v tomto punkte príkre vytýkala neúplnosť. Pôvodca vyzýva rodákov slovenských, aby pomáhali očistiť, zrnom historickej pravdy obsiať a pomníkom vďaky ozdobiť prvú slovenskú roličku. (Dokončenie.)

Priateľ dietok. Poučno-zábavná knižnica pre slovenskú mládež. Vydáva Karol Salva. Sošit 1. V Ružomberku. Tlačou a nákladom kníhtlačiarne Karla Salvu. 1894. Str. 16° 48. Cena 10 kr.

Pred rokami Priateľ dietok bol vydávaný ako časopis. Tento terajší spôsob, kde každý sošit tvorí sám o sebe celok a predáva sa i jeden bez druhého, iste bude primeranejším pre naše pomery. Obsah je rozmanitý, dosť dobrý. Pravda, nie ľahko je písať pre útlu mládež verše a rozprávočky. Ak nemáš povolania, tu naučenosťou svojou ničoho nedodáš: daromná je primeranosť látky, daromné pekne poukladané slová. Preto kusy Somolického v tomto sošite, trebárs maly by svoje slabiny vo vypracovaní alebo i v koncepcii, sú všetky milé a budú iste konať službu. V rozprávke Vršatského: „Ako spriatelil motýľ Miloša s Jurkom“ nie je pravda, že by títo malí priatelia preto boli bývali dobrými žiakmi, „ponevač obidvaja *vedeli*, že vzdelanosť, učenosť je najistejší majetok.“ V tom veku to iste ani pôvodca nevedel. Keď vo forme belletristickej dovolíme si písať o živých osobách („Pod hôrkou kríž“), buďme veľmi opatrní, lebo ľahko dopustíme sa ťažkej krivdy... Oľga Vraný je barbarisovanie slovenského mena; v škole deti iste zovú ju Oľga Vraná.

Rok 1894. Sošit 4.

Slovenské Pohľady.

Z našej dediny.

Rozprávky.

Spisuje *Terezia Vansová.*

VI.

Rimava — riava.

Ide povesť o našej Rimave, že každý rok musí mať ľudský život za obeť. Veru, veru, dosť často prihodí sa, že z jari, keď v tisovských vrchoch topí sa snah, Rimava vzrastá na rieku, nestrieska ani hate, ani brehy, ani mosty a lavice cez ňu preložené, strhne so sebou dieťa na brehu sa ihrajúce, alebo ženu načierajúcu do kupy vodu.

Alebo keď príde príval v lete, vzrastú potoky Losinec, Rejkovo (Turek-Rejka), Ľadovo, Dolinka a Holubov potok, a tu berie divá riava skaliská a vŕby a vlečie ich ani čoby hračky boly, že to len tak hrkoce a hučí v tých mutných vlnách, ako keď by sa deti obrov na skálky ihraly... A pred každým takým prípadom hučí to vo vode už vopred a ľudia si povrávajú: „zase dakto sa zatopí".

Za dávnych časov, keď ešte Trstie bola jedna veliká hora a jedle veľkánske rástly až po brehoch Rimavy, mala táto iné koryto. Tiekla ona tam, poza kolešne[1]), kde len nedávno ešte ľudia prišli na stopy zhnitým doskám, pozostatkom tej píly, od ktorej obec dostala meno, keď usadili sa tu pristahovalci, odtrhnuvší sa to z moráňskej posádky, to z husitských vojov, to boh vie odkiaľ.

Za Míškovie[2]) kolešňou je i teraz krútňava. Voda pení sa a víry rozbíjajú sa jedna o druhú.

Ale niet pamätníka tomu ani medzi staršími, len z úst do úst nadpovedia ešte staré ženy, že za jednej Veľkej noci Rimava dostala dva ľudské životy za obeť.

I vtedy, tak jako i dnes, chlapci kúpavali dievčatá. A dievky, vediac, že neujdú tomu, čo im je súdeno, nezbrdaly sa, ba čo aj zubami drkotaly, ony šly ku Rimave — „vďačne, koj musely", kde ich taký parobok potom „otrepal" do prostred do vody. A voda ešte ľadová — dievčatá volaly na ratu, na mamičky, ale „u Boha

[1]) Stodoly, humná.
[2]) Na Píle hovorí sa: Míškovce.

pomoc"; iba keď boly ako myši, vtedy už bežaly domov preobliecť sa; dakedy aj nie, veď háby uschly i tak, a zdravému to neškodí. A za to musely dievčatá pekne krásne uhostiť chlapcov pálenkou a koláčom.

Bola tu vraj dievka driečna, jediná dcéra svojej matere. Ilenkou ju volali, nemala páru medzi pilianskymi dievčatmi. Hrdo si viedla, i hrdo sa nosila. Mala by bola záletníkov dosť, ale ona nechcela ani jednoho, len Štefan, chudobného komorášov [1]) syn, páčil sa jej: ale čože, keď im bránili veľmi, i otec i mať, i celá rodina. Lebo vám aj medzi sedliakmi jesto vyšší i nižší — a to najlepšie vraj, keď len svoj ku svojmu.

V tú istú Veľkú noc, keď toto sa stalo, Ilenka tak nechcela a nechcela sa dať obliať. A chlapci (známa vec je, že chlapci sú huncúti) nechceli upustiť od nej a na veľa predsa len vytiahli ju z úkrytu a vliekli ku Rimave.

No ona ešte aj tým mala ujsť — mocne sa im bránila. Konečne Štefan, nazlostený a „roznáturený" na ňu a na tých, čo mu ju bránili, schytil Ilenku cez pás a niesol ju ku Rimave.

„Do krútňavy s ňou, do krútňavy!" výskali parobci.

„Jaj, kvietky moje, nieže ju, nie... prechladne, alebo ožobráči sa mi moje dieťa!" volala a prosila matka.

Ale Štefan brodí sa vodou a hodí Ilenku do prostred riavy, ale ona drží sa jeho hrdla, ťahá ho za sebou a vlny krútia, rozbíjajú sa, hučí to v nich, ako chór vodných panien. Dvíhajú sa Ilenkine vrkoče i plovú okolo jej hlávky, len ona nehybná, hlávka k nebu obrátená, oči otvorené hľadia bezvýrazne na zostrašených ľudí, ústa akoby k výkriku, osinetė.

Niektorí na brehu stojaci ešte smejú sa, iní už bedujú:

„Jaj, Bože ti môj, čo sa stalo, zle sa stalo. Deti, deti, čože sa nehýbete?"

„Ilenka, dieťa moje! Ľudia, ak ste z Boha, ratujte mi moje dieťa!" volá matka, zúfale zalamujúc rukama.

Medzi krikom chlapov a plačom žien opovážil sa ktosi do vody ku tým dvom mladým. Ťažko ich bolo roztrhnúť, oba už boli mŕtvi. Keď Štefana osvobodili od Ilenky, voda zafarbila sa krvou. A to na spodku vody v hlbokom nánese bola kosa, obrátená hore ostrím svojím. Na tú hodil Štefan Ilenku svoju, a kosa prebehla mladým tielkom dievčaťa a prebodla i Štefanovi prsia.

Tak mala Rimava v tú jar dva mladé ľudské životy. Odvtedy mnoho vody ušlo dolu Rimavou, mnoho životov ľudských zahynulo vo vlnách rozľútených, a tak to bude ďalej, kýmkoľvek nevyschne Rimava, nespustnú obce okolo nej.

VII.

Vlkolak.

„Ja neviem, či by to mohlo pravda byť, ale tí starší povedali, aj sám ten gazda ťažko zakliaval sa, že tak bolo. A veď sa to za

[1]) Komoráš, ktorý bol komore, t. j. áraru poddaný.

starých časov všelijaké príhody postávaly, a čo som počula, to poviem"...

Hrnčiarovie gazda strojil svadbu svojej dcére. Mal len tú jednu, tak vzal k nej pristaša.

Svadba bola — ako svadby bývajú — v zime. Svadbiari boli veselí a zabávali sa všelijak. Výnde jeden na dvor, i vráti sa hneď zostrašený do izby.

„Ňaňo, koby ste, čo vám je na dvore."

„Nuž čo?"

„Tuž vlka máte na dvore."

„Že veru vlka," zvolá svadobný otec a berie sa von. A tu na dvore spravedlivý vlk! Ženy do kriku a deti na pec, chlapi brali do rúk, čo ktorý zachytil, to ožeh, to vidly, a chceli sa oddať do vlka. Ale gazda ich nepustil k nemu.

„Ej, nieže tak, nie. Vlk prišiel, aj odíde. Len mu dajte pokoj: zkia prišiou, ztia aj pôjde."

No tak. Chlapi išli nazpäť do izby, a zase ihranie sa započalo. Len tu vbehne jedna žena s krikom: „Jaj, veď vám toť chce nuká prísť."

A gazda na to:

„Koj chce, nak ide, ja mu nezbránim — otvorte dvere!" Dvere otvorili a vlk prišiel do izby.

Opre sa vlk o stenu a díva sa len a díva na svadbiarov a oni na neho. Chlapi zase len zabiť a zabiť milého vlka. Ale gazda len zase bránil a nechcel dať ublížiť vlkovi ani za svet. A keď ten len stál a len díval sa, tu povie gazda gazdinej:

„Žena, dones z komory koláč, taký z tých deravých (pletenec)," lebo vtedy taká obyčaj bola a piekli ich len tak na peci, nie na tapšiach, ako teraz.

Gazdiná sa opytuje:

„Načože ti ten koláč?"

„Nespytuj sa, len dones," odpovie gazda a gazdiná musela poslúchnuť. Donesie ten koláč, gazda koláč vezme a zopchá vám ho tomu vlkovi na hrdlo. Všetci smiali a rehotali sa a vlk poberá sa vážne von.

Gazda pobral sa za ním, aby mu ešte na ceste dakto neublížil alebo koláč nevzal, a odprevadil toho vlka až do potoka. Potom na vám zrazu vlk zpred očí zmizol a gazda vrátil sa spokojný domov.

Svadba sa skončila pekne, ako sa patrí (nebolo tam vari ani jednej rozbitej hlavy, aj gajdoši gajdy v celosti odniesli domov). A potom zase všetko prišlo na svoj poriadok.

Nezadlho za tým, asi o rok, vybral sa ten istý gazda i s druhými na cestu, dolu na „mezov" [1]) s doskami. To mali predtým také zárobky: „Poliaci" doviezli dosky na Pílu a s Píly ich viezli furmani dolu až ku Jágru, ako kedy poštastilo sa im odpredať. Ztade potom dovážali si zrno na poživeň domov.

[1]) Dolná zem.

Idú naši voziari na ten „mezov“, idú na voloch. Prišli na jednu pustatinu panskú. Tam ich noc zastihla, i mali tam krmiť. Vypriahli si statky a viedli ku studni napájať. Len tu príde k nim jeden pán.

„Odkiaľ ste, dobrí ľudia?“

„Z Píly,“ riekli naši voziari a pekne sa poklonili.

„No, napojte si tie statky, a potom prídite do môjho dvora. Tam, hľa, z toho stohu si ich aj nachovajte, aj pre vás najde sa večera.“

Voziari začudovali sa, že čo to za dobrého pána, čo aj pre nich večeru, aj statku sena dá — a len išli, keď ich volal. Aj najedli sa, aj napili sa, aj oddýchli si v čeľadnej izbe. Ráno zase predvolal ich ten pán a spytuje sa:

„A čo veziete?“ — „Dosky.“ — „No složte ich len sem, a čo žiadate, vám vyplatím.“ A oni poskladali dosky a on vyplatil im do krajciara.

„A či mechy[1]) máte?“

„Ej, veď máme, akoby smo nemali, koj ideme na zrno,“ odpovedali naši „Píľane“ udivení, lebo im do hlavy nešlo, prečo tento pán to robí.

„No, keď máte tie mechy, tak ich dajte sem, do môjho hambára.“

Chlapi vzali mechy a pán len meral, kým sa pratalo, a potom kázal im tie mechy povykladať na vozy.

Naostatok ten gazda, Hrnčiar sám, osmelil sa a spytuje sa toho pána: „Ale, prosím ponížene, keby ste sa nepohoršili, rád by som vedieť, za čo my toto dostaneme? Ak za peniaze, tu sú“ — i vytahuje z remeňa (opasok) mešec.

„Nehajte si vaše peniaze, ja ich nepotrebujem. Ale keď vy neviete, viem ja. Či viete, keď ste vašej dievke svadbu robili? A keď vám prišiel ten vlk do dvora? No, šak viete. Ten vlk, to som bol ja.“

Gazda preľakol sa veľmi, ale ten pán ho len uspokojil a na cestu mu ešte aj to naučenie dal, aby si naučil aj zaťa takým byť, akým on bol a tak že sa mu bude dobre vodiť na svete.

Tak prišiel gazda Hrnčiarovie domov a doniesol aj groše, aj zrna na dostač.

VIII.

„Pán Rokytovský!“

Rástla predtým medzi papierňou a Zlámancom hustá rokytina. A z tej rokytiny vychodil z času na čas pán. Že to pán nebol dobrý, to môžete vedieť. Tí, ktorí ho videli, veru ľakli sa ho. Oblečený bol čierno, mal — nezľaknite sa — kopytá a na hlave klobúk. Ale čo pod klobúkom, to vám neviem povedať, lebo on klobúk nezdvihol nikdy, ani keď v meste alebo na Píle zvonili, ani keď sa sišiel s dakým.

---

[1]) Vrecia.

Ide raz cestou sedliačik, tuším z Handľov, alebo z Polhory. Zabral sa bol do jarmoku do Soboty kupovať voly, ale ho omínalo čosi. Vzal si málo grošť. Veď by si on bol vzal aj viac, keby bol mal, ale kdeže ich mal vziať? Ide tou cestou a rozpráva si hlasno:

„Ta, hriešny človeče, ta čože budeš robiť? Peňazí málo a statky chceš kupovať. Chudobný človek — hotová opica. A chudobnému i z hrnca vykypí. Len ako to bude s tým jarmarkom, ako! A zhorgovať teraz nikto nechce — na statočnosť nikto nič nedá."

Ako si tak hovorí, len vám tu raz kde sa vezme, tam sa vezme, postaví sa pred neho pán Rokytovský. Chudobný človek ho ešte nepoznal, a preto poklonil sa:

„Pochválen Pán Ježiš Kristus!"

Pán Rokytovský smraštil sa veľmi, on nerád mal poklony, a ešte túto, preto ani neodpovedal ani *bé* ani *cé*, len sa hneď spytuje, kde a načo ide. A ten mu pekne rúče vyrozpráva a všetku svoju biedu vyžaluje.

„No, keď je tak, tu máš sto zlatých na tie volky, čo ti ešte chybujú."

Sedliak neverí svojim očiam. Ale predsa, čo vraj oko uvidí, to srdce uverí, a ešte: oko je zbojník. Nuž peniaze páčily sa mu a rád by ich bol mal; ale čože, za darmo nik nič nedá — pomyslel si a nahlas riekol:

„A akože to, pán urodzenký?"

„Ako? Nuž na takto rok, v túto istú hodinu, donesieš mi tie peniaze sem vrátiť."

„A interess?" opytuje sa Polhorec.

„Žiaden, iba peniaze, sto zlatých. A akby som ešte tu nebol, zavolaj len vo tri vrhy: „Pán Rokytovský!" a ja ti hneď tu budem."

Peniaze prešly z ruky pána Rokytovského do rúk sedliaka. Poďakoval sa Polhorec a šiel svojou cestou, všade shovárajúc sa so sebou a tešiac sa svojim grošom. Na jarmoku dobre sa mu vodilo, kúpil krásne dva voly ani levy, a také párne, že by ich nebol ani pri lampáši na poludnie navyberal.

A dobre sa mu viedlo s tými „voukami". Zarábal na nich, a nezabúdal odkladať pre pána Rokytovského. Na konci roku aj pekne-krásne mal sohnatých všetkých sto zlatých až do krajciara. I vybral sa s nimi zase na tú istú cestu.

Prišiel ku rokytine, volal: „Pán Rokytovský!" Nič neozvalo sa. Cesta bola pustá. Zase: „Pán Rokytovský!" Zase nič, nikto nečuchnul.

„Pán Rokytovský!" kričí milý Polhorec po tretí raz. Ale volaný neprichádza — iba sa vám tu ozve ktosi z húštavy:

„Darmo ty voláš pána Rokytovského! Ten zabil sa na Čiernom blate. Choď domov a užívaj tie groše v bázni Božej aj ďalej...

Polhorec nedal si to viac ráz opakovať, vrátil sa domov, a ak nezomrel, i posiaľ žije.

A možno, že si ku tým volkom kúpil aj kravičku, a tá mala zvonec...

Maďari a Slovania v minulosti.

Z rozpravy *K. J. Grota.*

(Dokončenie.)

Za nasledujúcich 225 rokov (1301—1526) neodvislosti Uhorska na prestole jeho bol celý rad dynastií, zväčša cudzozemských. No preskúmajúc ich účinkovanie a charakter, presvedčíme sa, že ony, najmä v svojich najznačnejších predstaviteľoch, vedených k tomu alebo svojím pôvodom a osobnými sympatiami alebo mocou okolností a miestnymi podmienkami, viac alebo menej šly po stopách Arpádovičov a neraz i prevyšovaly ich v rolle činiteľa, priaznivého slavismu v Uhorsku.

Ani nejdeme hovoriť o panovníkoch uhorských, rodených Slovanoch, asi za pol stoletia zaujímavších uhorský trón (Přemyslovič Václav III., Jagajlovičí Vladislav I. (1439—1444) a potom Vladislav II. a Ludvik II.). Zmienime sa len o dynastiach neslovanských. Anjuanci (1303—1382), napriek svojej ďalekej príbuznosti s Arpádovičmi, z počiatku úplne cudzí Uhorsku a Slovanstvu, mocou neodolateľných okolností a podmienok vnútorného i zahraničného politického života svojej novej otčiny, veľmi rýchle podrobili sa vplyvu okružujúceho ich slovanského elementu. Maďarský element, ako ešte málo kultúrny a vystavený účinkom slovanského, nemal pre nich nijakej príťažlivej sily. I politický takt, ktorým vyznamenávali sa, diktoval im také chovanie sa k slovanskému elementu, bez podmienky prevažovavšiemu v Uhorsku, keď chceli upevniť svoju dynastiu. Badať to už na prvom z nich, Karlovi Robertovi, ktorý vzal si za ženu Alžbetu, dcéru Vladislava Loketka poľského (prvá žena Karlova bola sestra českého kráľa Jána Luxemburského) a postupne vchodil do politických záujmov Slovanstva. No už cele postavil sa na túto cestu jeho nástupca a syn z manželstva s Alžbetou poľskou, slávny kráľ uhorský Ludvik Veľký (1342—1382). Všetkými svojimi veľkými dielami a politickými výdobytkami, ktoré povzniesly Uhorsko na vrchol moci a slávy a urobily z neho veľkú slovanskú dŕžavu — sjednotiteľku západného Slovanstva medzi morami Baltickým, Čiernym a Adriatickým — zpolovice Slovan Ludvik skvele dokázal svoje verné chápanie pravého povolania, takrečeno raison d'être Uhorska, jeho politických úloh, predpísaných etnickým jeho zložením i položením v slovanskom svete i v Europe. Jestli to nemožno povedať o nástupcovi Ludvika, mužovi jeho dcéry Márie, Žigmundovi českom († 1437), ktorý dľa osobných vlastností a charakteru vôbec nestál na výške svojho položenia a zostal do konca cudzím Uhorsku, pritom všetkom pre slovanské záujmy maly svoje značenie svätky Uhorska s Českom, utužené za Žigmunda. No diela a smýšľanie nasledujúcej znamenitej dynastie národno-uhorskej (trebárs pôvodom nie maďarskej, ani slovanskej) nanovo svedčia o veľkej prevahe slovanského elementu v Uhorsku, rozvíjavšieho sa po vymretí Arpádovského rodu s postupným oddiaľo-

vaním elementu maďarského do úzadia. Huňadovci (—1490), pravda, opäť trochu vyzdvihli tento element, trebárs boli vlastne rumunského pôvodu, no zároveň oni nechtiac a rozhodne dostali sa pod slovanský vliv, a to bolo ovšem v súvise s tými veľkými politickými úlohami, ktoré si oni postavili. Historický obraz znamenitého Matiaša Korvina javí sa pred nami so značnou slovanskou farbou; nehovoriac už o tom, že on, ako známo, vydával slovanské (srbské a české) listiny, súčasníci svedčia o ňom i to, že znal viac slovanských jazykov a bez tlumača shováral sa s rôznymi Slovanmi. Taki boli Huňadovci; po nich nasledovali na prestole uhorskom česko-poľskí Jagajlovci — posledná a spolu čisto slovanská dynastia samostatného Uhorska (nepočítajúc kniežacie dynastie sedmohradské). Z tohoto všetkého, myslíme, dostatočne vidno, akú oporu mal uhorský slavismus so strany prestolu.

Ostáva nám zmieniť sa ešte o činiteľovi, ktorý zajedno s etnickým a bytovým najviac napomáhal upevnenie maďarsko-slovanskej jednoty a shody, a tým samým prirodzené a zákonné rozvitie slovanského elementu v Uhorsku. Tento činiteľ pozostáva v *politických* podmienkach a v položení Uhorska oproti súsedom, predovšetkým oproti tým, ktorí od počiatku a úporne siahali na jeho politickú neodvislosť a vnútornú samobytnosť, t. j. oproti latino-germánskemu západu, zvláštne oproti nemeckej ríši. Ako sme vyššie objasnili, uhorský štát utvoril a upevnil sa na pôde spoločných politických záujmov a úloh Maďarov a Slovanov v pomere ku svetu germánskemu a priateľského sjednotenia síl v obrane týchto záujmov. História Uhorska svedčí nám celým dlhým radom výmluvných zjavov, že práve na tej pôde najväčšmi sa zvelebila, dosahovala najväčších vnútorných i vonkajších úspechov a najširšieho a skvelejšieho politického rozvitia táto zvláštna maďarsko-slovanská štátna stavba.

Udalosťami koncom IX. a v prvej polovici X. storočia, to jest usadením sa Maďarov na Dunaji, ich divými nábehmi na západnú Európu a založením nového politického organismu len odročilo sa na dlho, ale nezmarilo sa uskutočnenie úloh západu, germanismu a latinstva na Dunaji. S utíšením strednej Európy po víťazstve Nemcov roku 955 a s ustanovením vzájomných pokojných politických a kultúrnych pomerov medzi Uhorskom a západnými súsedmi ihneď obnovuje sa činnosť posledných, namierená k dostiženiu starých závetných cieľov — rozšírenia a zabezpečenia na východe svojej kultúry a cirkve, potom svojho politického vlivu a panstva, jedným slovom obnovuje sa s novou silou historický Drang nach Osten. Nový štát uhorský stal sa na dlhé veky predmetom vládobažných snáh a všemožných nárokov západu... Pritiahnuť na svoju stranu nové nekultúrne ešte plemä Maďarov, utvoriť si pevnú posíciu v novom štáte a takou cestou viesť postupne dielo cirkevného prevtvorenia a ponemčenia Uhorska, uvedenia v ňom západných sociálnych zásad a feudálnych poriadkov, potom s tejto posície zabezpečiť si ďalšie pokojné výboje v grécko-slovanskom svete — to sú hlavné úlohy, ktoré postavili si a skutočne úporne a bez ustania

sledovali od konca X. stoletia predstavitelia západu... Jestli konečným koncom ich mnohovekové úsilia i boly korunované úspechom, v prvé časy a za viac století potkávali na svojej ceste samé vážne a podstatné prekážky a museli vydržať tvrdú borbu, často bezúspešnú a veľmi drahú. Toto posledné je celkom pochopiteľné a prirodzené, a jeho objasneniu môže slúžiť všetko to, čo už povedano vyššie o vnútornej povahe obyvateľstva v starom Uhorsku, o vzájomných pomeroch jeho korenných elementov... Číselne a kultúrne panovavší v Uhorsku Slovania, už majúci historickú zkúsenosť, museli prechovávať živšie povedomie o nevyhnutnosti energického odporu proti aggressívnemu západu a germanismu. Oni boli povinní niesť na svojich pleciach i hlavnú tiaž a takrečeno všetky morálne tarchy tejto borby. Ale i Maďari zavčasu, jestli nie úplne povedome, nuž inštinktívne poňali historickú nevyhnutnosť pre seba a svoju budúcnosť stotožniť svoje záujmy so slovanskými, ešte i s podmienkami podrobenia sa prirodzenej kultúrnej prevahe a čiastočne rukovoditeľstvu slovanského elementu, s ktorým už na prvých krokoch ich historickej dráhy tak tuho sviazal ich osud, aby spojenými námahami bránili svoju samostatnosť a samobytnosť. Takým spôsobom medzi nimi nebolo rozdielu a nepriateľstva: oni tvorili v politickom smysle jeden celok; mali spoločné uhorské záujmy a patriotismus, no zároveň pochopiteľná vec je, že tieto záujmy — mocou historického značenia slovanského elementa (nie len v samom Uhorsku) a mocou etnickej osamotenosti a malej kultúrnosti Maďarov — boly hlavne *slovanskými*, a ony dávaly farbu i celému politickému životu Uhorska. Možno povedať, že slavismus so svojimi záujmami tiahne sa ako červená niť celou zovnútornopolitickou historiou Uhorska...

Tu postavili sme si za cieľ ukázať, že v rozvití uhorského slavismu zvláštne veľké značenie mal menovíte činiteľ politický a spolu s tým, že politický vzrast a úspech uhorského štátu závisely od rolly jeho slovanského elementu. Dostačí trebárs len bežne pozrieť stránky uhorskej historie: ony musia presvedčiť každého nepredpojatého pozorovateľa o spravedlivosti tejto konklúsie. Ukazuje sa, že slovanský element, jeho záujmy a politické úlohy vždy vystupujú do popredia najmä v epochy, keď Uhorsko bráni pred vonkajšími nepriateľmi svoju politickú svobodu, svoju vnútornú ústrojnosť a samobytnú organisáciu, — ešte i po utratení politickej samostatnosti v epochy bránenia náboženskej svobody a konštitúcie; ukazuje sa ďalej, že spolu s tým epochy najväčšej politickej moci a rozvitia Uhorska kryjú sa s epochami jeho vystúpenia v rolle slovanskej državy — predstavujúcej záujmy západného Slovanstva a vôbec slovanského sveta — oproti západu. Nemôžeme sa púšťať do podrobností, vyzdvihneme len najväčšie zjavy uhorskej historie, potvrdzujúce naše tvrdenie, a mimochodom dotkneme sa všetkých hlavnejších momentov a fás rozvitia slavismu v Uhorsku.

Už epocha Arpádovičov predstavuje celý rad značných faktov v tomto smere. Už hovorili sme o význame zákonodarnej činnosti kráľa sv. Štefana pre rozvitie uhorského slavismu. K tomu treba

doložiť, že ohromnú vážnosť v tomže smysle mały territoriálne jeho vydobytia, menovite severo-uhorskej, slovenskej zeme, ktorá bola podstatnou časťou veľko-moravskej državy, od ktorej Uhorsko tak mnoho zdedilo. (Ostrihomská diecésa, na slovenskom území, akoby nástupnica moravského arcibiskupstva Metodovho, stane sa prvou v Uhorsku, arcibiskup ostrihomský primasom.) Potom najslávnejším a najväčším v smysle štátneho vzrastu a vnútorného ustrojenia bolo panovanie sv. Ladislava a Kolomana koncom XI. a na počiatku XII. storočia (1077—1114), ktorí vysoko povzniesli politický význam Uhorska a, čo je hlavné, upevnili jeho vnútorný dobrobyt svojou zákonodarnou činnosťou, — a tu máme nové závažné potvrdenie našej mienky. Oba králi energične bránili štátnu i duchovnú samobytnosť svojej otčiny, pevne držali sa pradávnych národných zásad a záujmov, a už tým samým prirodzene dávali zvláštny priestor rozvitiu a všestrannému prejavovaniu slovanského elementu, v čom hlavne i pozostáva príčina úspešnosti a úrodnosti ich účinkovania. Za ich panovania slovanský element Uhorska dostal značnú a mocnú posilu v pripojení k uhorskej korune Horvatska so Slavoniou a Dalmáciou, takzvaného pozdejšieho Trojjediného kráľovstva.

XII. vek, najmä niektoré jeho periody a momenty, vyznamenával sa tiež váżnymi úspechmi slavismu v Uhorsku, trebárs už v tej dobe a najmä koncom storočia ukazujú sa zjavné symptomy postupného vťahovania Uhorska do sféry západno-europejských, hlavne nemecko-latinských vlivov a záujmov, čo napomáhalo sa z jednej strany tým, že na prestole nebolo silných a samostatných osobností, s druhej strany medzinárodnými a politickými pomery a hlavne výbojnými nárokmi Byzancie, pred ktorými Uhorsko prinútené bolo hľadať oporu na západe.

Jednako, čo týka sa úspechov slavismu, nemožno nezbadať v túto epochu také zjavy a fakty, ako na pr. úzke zblíženie Uhorska so Srbskom a jeho dynastiou pri Belovi II. (za ženu mal Elenu srbskú) a jeho nástupcoch, veľmi hohaté následkami pre Uhorsko, a nové zväčšenie jeho slovanského elementu pripojením Bosny (Ramy), ďalej zvláštne oživenie väzkov Uhorska so súsedným Slovanstvom (Českom, Ruskom, južnými Slovanmi) v epochu 40—70-tych rokov za Gejzu II. a jeho nástupcov, prirodzeným následkom ktorého bolo vzrastanie síl a vlivu uhorského Slovanstva, konečne koncom XII. a na počiatku XIII. st. za Belu III. a Andreja II. politika Uhorska prejavuje nároky na súsedné slovanské zeme, menovite na Halič (dočasne i pripojený), na juhu na Srbsko, — nároky, svedčiace už o istých sjednocujúcich náklonnostiach Uhorska dotyčne západného Slovanstva. Skutočne, čím viac vzrastal a rozvíjal sa v ňom slovanský element, tým ďalej prestieraly sa jeho politické zámysly na súsedných súplemenníkov. Takú politiku neprestáva viesť Uhorsko ani v druhej polovici XIII. storočia pri Belovi IV. a nasledujúcich panovníkoch, na pr. dotyčne Bulharska, na ktoré ono osvedčilo nároky na základe príbuznosti Belu s dynastiou Asienov a z príležitosti vypuknuvších tam nepokojov a nesvárov. Nakoľko uhorské Slovanstvo zmocnelo za Arpádovičov,

jednotlivé jeho gruppy však zachránily svoje plemenné povedo
a hotové boly ukázať svoju silu a vliv — vidno z udalostí p
vania posledných Arpádovičov, svojou slabostou a politickými ou
(najmä Ladislav Kumánsky) podkopavších Uhorsko v dielach
torných i vonkajších, a z udalostí prvých nepokojných roko
vymretí národnej maďarskej dynastie. Dostačí tu spomenúť tr
rollu Slovenska (ešte za Ladislava Kum.) s jeho znamenitým
com Matúšom Trenčianskym.

Vymretie dynastie Arpádovskej malo veľké značenie v hi
uhorského slavismu. Hoc Arpádovičovci i dávali úplný priestor
vitiu slovanského elementu a postupným jeho zosilnením — m
iným cestou rozšírenia hraníc Uhorska — prihotovili mu tú
ktorá dostala sa mu v XIV. a XV. st., predsa oni, ako nár
maďarská dynastia, predstavovali, trebárs len v idei, politické p
stvo maďarského elementu. Po nich pri cudzozemských dynas
maďarský element vždy viac tratí význam a odstupuje do poz
len pri Huňadovcoch znovu vystúpi trochu do popredia. Hl
rukovodiacu rollu teraz už rozhodne berie na seba element
vanský, v najkrajšie a najslávnejšie epochy uhorskej historie
vajúc smer zahraničnej politike Uhorska, zvláštne keď ono po sj
tení značnej časti západného Slovanstva (ako pri Ludvikovi Veľ
stane sa veľkou slovanskou dŕžavou.

Vyššie už hovorili sme o pomere k slavismu nasledova
cudzozemských dynastií Uhorska: že ich upevnenie a všetky
úspechy závisely hlavne od verného ponímania opravdového
znamu a rolly slovanského elementu v Uhorsku, ako i politic
pomerov a úloh krajiny. Prvému Anjuancovi nie tak ľahko
upevniť svoj prestol, lebo úpadok kráľovskej moci pri posled
Arpádovičoch a vymretie ich rodu vyzvaly isté separatistické
dencie v slovanských krajoch a plemenných gruppách Uhorska,
maly svoje politické ideály a nedôverčive hľadely na priechod
do rúk cele cudzích. Obzvláštne vynikajúcu rollu hrala v túto
chodnú periodu severná, slovenská zem so spomenutým Mat
Trenčianskym na čele, ktorý rozhodne nechcel uznať Karla Rol
stál za Václava II. českého (odstúpivšieho predloženú uhorskú
runu svojmu synovi Václavovi III.), ako za predstaviteľa najb
rodnej krajiny, a i po utvrdení Karla na prestole dlho necho
pokoriť. Iné gruppy slovanského obyvateľstva uhorského tiež m
činnú účasť, ako teraz tak i pozdejšie, v súperníctve rozlič
prätendentov na uhorskú korunu. Toto všetko dostatočne s
o politickom rozvití a sile slovanského elementu i o jeho su
k aktívnej a rukovodiacej rolle. Anjuanci, ako i nasledujúce
slovanské dynastie, nemohli nepočítať s týmto a nepochopiť pr
záujmy svoje i štátne. Ludvik Veľký, v žilách ktorého tiekla
vanská krv, je najmocnejším kráľom Uhorska práve ako najob
nejší a najprenikavejší predstaviteľ takej širokej slovanskej pol
Pri ňom s Uhorskom spoja sa Poľša a Halič, na juhu ono op
Bdynskú Bulgariu, upevní svoj vliv v Srbsku a Bosne, svoju
v Dalmácii, ktorú bolo ztratilo; konečne na východe prijme n

ruských vysťahovalcov s kňazom Teodorom Koriatovičom z Podolia. Jedným slovom v túto epochu slovanský element Uhorska dosahuje vrchola svojho vzrastu: prirodzene premáha všetky ostatné a politicky on panuje. V tomto čase západ so svojimi vládobažnými nárokmi ukazuje sa bezsilným oproti Uhorsku.

Zať Ludvika, kráľ Žigmund, ako už podotknuto, nevyznamenávši sa vlastnosťami, potrebnými k vyplneniu úloh, ktoré ho očakávaly, len ako panovník súsedného slovanského štátu našiel pri svojej voľbe podporu v Uhorsku (menovite na Slovensku), a vďaka na len tejto okolnosti pri ňom obnovujú sa svázky s Českom a český vliv preniká do Uhorska, rozumie sa cez zem slovenskú, značenie ktorej znova vzrastá. No sám Žigmund je novým potvrdením našej mienky o značení slavismu v Uhorsku, menovite v negatívnom smysle. Pri ňom vystúpila do radu nová historická úloha — borba s bližiacim sa nepriateľom kresťanstva a Európy, s Turkami. No Žigmund bol malý pre ňu, on ani v samom Uhorsku nezískal si dôveru a vážnosť poddaných. A toto, ako i všetky jeho nezdary, vysvetľujú sa tým, že bol zjavným predstaviteľom zásad a záujmov, úplne cudzích Uhorsku i jeho slavismu... V nastúpivších po smrti Žigmunda nových nepokojoch a v borbe za prestol opakovaly sa predošlé zjavy. S jednej strany vidíme vystúpenie a zvolenie na prestol Slovana, poľského kandidáta kráľa Vladislava († 1444), s druhej vidíme opäť Slovensko ako vynikajúceho politického činiteľa s vodcom Jánom Jiskrom na čele, opierajúce sa na husitské Česko, a toto úzke politické zbliženie rodných zemí a národov má silný vliv na nasledovavší smer uhorskej politiky. V tom čase v Uhorsku podarí sa povzniesť sa svojimi spôsobnosťami a zásluhami rodu Huňadovcov, ktorý po smrti Ladislava V. i obdrží prestol. Huňadovci neboli slovanského pôvodu, ale ani nie maďarského; prináležali po krvi k tretej značnej národnosti Uhorska — rumunskej; predsa politický ich takt a bystrý zrak pomohly energickému a osvietenému ich predstaviteľovi, Matiašovi Korvinovi, stať práve na tú pôdu, ktorá jediná mohla mu dať sily a autority v dielach vnútorných i vonkajších. Už zmienili sme sa vyššie o pomere Huňadovcov k slovanskému elementu, do prúdu ktorého oni nezmeškali vstúpiť, i o značnom ich poslovančení. Pravda, v borbe svojej s Jurom Poděbradom Matiaš je v istom spôsobe nástrojom úpadnej intrigy, ale sám on, vydobývajúc časť Čiech a prijímajúc titul českého kráľa, riadil sa predovšetkým širokými patriotickými úlohami a snahami, vychodiacimi z vplyvných plemenných grúpp v samom Uhorsku a podporovaných historickou tradíciou (Václav II. a III., Ludvik Veľký, Žigmund). Vôbec slovanský element zachraňuje i v tieto časy svoju rukovodiacu rolu. K tomu vnútri štátu vždy rozmnožoval sa novými osadníkmi. Masy Srbov — ešte za Žigmunda začal sa tento pohyb — tiahly zpoza Dunaja pred Turkom a osádzaly sa v južno-uhorských krajoch (Banát, Sriem). Matiaš vedel použiť tento bojovný element, najmä v borbe s Turkom: títo Srbi, ako známo, tvorili hlavnú silu jeho povestného „čierneho pluku".

Huňadovcov zamenili na uhorskom prestole Jagajlovci (1490—

1526) v osobe Vladislava Kazimírovića a jeho syna Ludvika II., týchto posledných kráľov neodvislého Uhorska. Rollu slovanského elementu v tejto periode ukazuje sám fakt postavenia na prestol slovanskej dynastie, ktorá pritom nielen spojila Uhorsko s Českom, lež zblížila ho i s Poľskom. Uhorsko teraz ešte zrejmejšie vystupuje ako slovanská država. Pravda, treba zaznačiť ten smutný fakt, že slabosť a poddajnosť týchto Jagajlovcov, týchto poľských, latinskému západu oddaných predstaviteľov slovanských záujmov v Uhorsku, stala sa osudnou pre krajinu uprostred vždy rozhodnejšieho dorážania na ňu starých i nových nepriateľov, Nemcov a Turkov, s ich výbojnými cieľami. Pri Vladislavovi povestným dohovorom jeho s cisárom Maximiliánom a Žigmundom I. poľským (1515) bola s pomocou Poľska definitívne pripravená cesta ku korune uhorskej nemeckému súsedovi, habsburgskému domu, ktorý dávno usiloval sa zamotať Uhorsko do svojich sietí (s pomocou rodinných sväzkov) a vedel umele využívať pôdu, postupne pripravovanú jemu západnými latino-nemeckými vlivy. K záhubnej veci západu a Habsburgov pristúpili ešte Turci, proti ktorým Uhorsko za Jagajlovcov tiež ukázalo sa slabým. V najkritickejšom momente ono nemalo dôstojného vodcu, ktorý by, opierajúc sa na najstálejšie a patriotické elementy Uhorska (i Česka), na verný svojim národným záujmom a samobytnosti živel slovanský, bol býval ešte snáď v stave obrániť Uhorsko nielen od pohromy tureckej, ale i od nástojčivých nárokov Nemcov.

Katastrofa 1526. roku (pri Moháči) urobila koniec samostatnému jestvovaniu Uhorska a rozdrobila ho. Súperníci podelili si ho medzi sebou: Habsburgom (Ferdinandovi I.) dostala sa západná a severozápadná (slovenská časť), Turkom stredná, a len vo východnej (zatisskej a v Sedmohradsku) udržal sa ešte predstaviteľ uhorskej neodvislosti, bývalý prätendent na korunu uhorskú, Ján Zápoľa, ktorému prišlo oprieť sa na Turkov, aby obránil od Ferdinanda ostatok svobody svojej otčiny. Od tých čias Sedmohradsko napriek všetkým výbojným námahám Austrie zostalo ohniskom uhorskej politickej neodvislosti do konca XVII. storočia. I Zápoľa, tento známy protivník Habsburgov a Nemcov, bol pôvodu slovanského, nasledovne i tu v najkritickejšom čase slavismus vystupuje v činnej rolle.

Keď opanovala značnú časť Uhorska, Austria napínala všetky svoje sily, používala všetky možné prostriedky, všetky pružiny svojho politického umenia k utvrdeniu svojej moci v zaujatých uhorských zemiach... Ťažká a mučiaca bola pre Uhrov turecká nevoľa, ale v podstate svojej a dľa svojich následkov bola ona nepomerne znesiteľnejšia, než k rozkladu vedúca vláda nemeckého západu a Habsburgov. Turecká pohroma oddialila trochu túto najhoršiu biedu pre centrálne a východné Uhorsko, a v tom je jej historický význam, no konečným koncom neprekazila osudný chod udalostí. Panovanie Turkov na strednom Dunaji nebolo trváce: o pol druha storočia turecké jarmo sa shodilo, ale Uhorsko osvobodilo sa za príliš drahú cenu. Vyšlo z nevole tureckej okaličené, a hlavná vec, na rukách i nohách poviazané a definitívne podrobené Austrii a habsburgskému domu... No uznať treba svobodomysel-

ným národom Uhorska, Slovanom i Maďarom, zostavším vernými svojim národným záujmom a závetom minulosti: oni vedeli brániť i po páde Uhorska svoje národné práva, svoju voľnosť, svoju svobodu svedomia.

Celá epocha habsburgského panovania od XVI. do konca XVIII. storočia má pečať borby uhorských národov nielen za záujmy kresťanstva proti Turkom, ale i proti siahaniu austrijskej vlády na ich konštitúciu a náboženskú svobodu, a tu znovu stretáme sa s faktami, potvrdzujúcimi myšlienku o rolle slavismu v Uhorsku a o nerozlučiteľnom súvise pravých jeho záujmov s jedinou podmienkou — maďarsko-slovanskou solidárnosťou. Skutočne historia tejto dlhej borby na dva fronty celým radom jasných faktov svedčí o vynikajúcej a zväčša i rukovodiacej účasti v nej slovanského elementu v osobe to tých, to iných jeho predstaviteľov, rôznych uhro-slovanských národností, — to Slovákov a Uhro-Rusov, to Horvatov, to Srbov. Nemáme možnosti zastaviť sa pri týchto faktoch, ale pre potvrdenie našej myšlienky dostačí spomenúť hoc niektoré z nich.

Známo je, akú poprednú rollu hrali Slovania Rakúsko-Uhorska, menovite srbsko-horvatské vojská, v borbe s Turkom v storočiach XVI. a XVII., preslávenej takými episodami, ako na pr. heroická obrana pevnosti sihoťskej Horvatom Mikulášom Zrinim za Maximiliána II. Horvatsko bolo opravdovou hradbou Austrie a Europy proti Turkom. Napokon ani netreba rozpisovať sa o účasti slovanského elementu v osvobodzujúcej vojne v samom Uhorsku, zavŕšenej vyhnaním Turkov v XVII. storočí. No ešte zvláštnejší je fakt smelého a energičného vystúpenia uhorských Slovanov, často ako rukovoditeľov, vo všeobecnej borbe národov Uhorska s Habsburgami a ich reakcionálnou a centralisačnou politikou v záštitu politickej autonomie, ústavnej a náboženskej svobody. Spomenieme vynikajúci príklad z polovice XVII. storočia, silný pohyb a obšírne patriotické sprisahanie v Uhorsku proti austrijskej vláde a Habsburgom s predstaviteľmi Horvatov na čele: povestným Petrom Zrinim a Fr. Frangepánom. Nezdar sprisahania u odpravenie (statie) vinníkov, sprevádzané ešte krutejšou reakciou so strany vlády, vyzvaly povstanie v Uhorsku (Tökölí), v ktorom, rozumie sa, slovanskému elementu prináleží opäť značná rolla. Medzi ním a maďarskou národnosťou trvala ďalej shoda, úlohy boly spoločné. Nemožno tu nespomenúť nový značný prírast slovanského obyvateľstva v Uhorsku pod Leopoldom I. následkom sťahovania na konci XVII. storočia (1690—94) na vyzvanie vlády massy Srbov (do 40.000 rodín) zo Starej Srbie s patriarchom Arseniom III. Černojevičom do južných krajov Uhorska (Banát, Báčka, Vojenská hranica atď.), obdržavších privilegia, samosprávu a náboženskú svobodu. Osádzanie sa menších grúpp zpoza Dunaja dialo sa i pozdejšie (v XVIII. storočí).

Na počiatku XVIII. storočia obnovila sa borba uhorských národov s austrijským regimom a dynastiou. Nový pohyb, vyzvaný náboženskými útiskmi a novými attentátmi na ústavnú a občiansku svobodu, začal sa v severnom Uhorsku v zemi slovenskej, a odtiaľ rozšíril sa do iných krajov, stal sa všenárodným. Na čele jeho stál,

ako známo, Franc Rákóci II., proklamovavší svoje práva na Sedmohradsko. Pre Rusov je pamätný svojimi potykmi s Petrom Veľkým [1]). Maďarský a slovanský element opäť idú ruka v ruke proti spoločnému nepriateľovi, nemeckému západu, jednomyseľne, bez súperníctva, oduševňovaní len spoločným uhorským patriotismom. No už blížil sa konec takým pomerom... Také pomery nemohly byť v interessoch austrijskej vlády, ktorá nezameškala príležitosť prevádzať v Uhorsku svoju politiku, a ktorej úlohou bolo nakoľko možno oslabiť Uhorsko vnútri, tomu k vôli rozrušiť jeho jednotu, podľa hesla: divide et impera. Už od polovice XVIII. storočia ukazujú sa nebezúspešné starania Habsburgov nejednakým pomerom k národnostiam Uhorska — protegovaním to jednej, to druhej — vzbudiť medzi nimi rôznice a súperníctvo, čo i darilo sa, najmä po prebudení národného povedomia a politickej vládobažnosti u Maďarov oproti svojim slovanským a ostatným spoluobčanom. Výsledkom bolo to, že v tomto čase autonomia krajov čisto slovanských začala sa postupne skracovať. Horvatsko čím viac snižuje sa na stupeň jednoduchej uhorskej provincie; Srbom usilujú sa obstrihať pôvodné privilegia. Bystrý vzrast a rozvitie národnej idei — začavšie sa koncom XVIII. storočia všeobecne, u všetkých europejských národov — daly rozhodný impuls bystrému a silnému rozvitiu plemenného povedomia i u Maďarov. Rakúska vláda sponáhľala sa využiť tento pohyb pre svoje ciele, usilujúc sa vzbudiť a udržovať v Uhorsku nejestvovavšiu do tých čias národnú otázku a tým samým plemenné súperníctvo a borbu. Vždy obzvláštne nedôverčive a nepriateľsky chovajúc sa oproti Slovanstvu, hravšiemu takú vynikajúcu rollu v Uhorsku, ona cieľom jeho oslabenia a potlačenia rozhodne zaujala sa za maďarismus a navždy osvojila si politiku zvláštne priaznivú Maďarom — nakoľko ona vtedy vôbec dopúšťala uhorskú autonomiu. Dávnym závetným cieľom Nemcov bolo, ako vieme, použiť Maďarov za príhodný nástroj pre svoje výbojné národné úlohy dotyčne uhorského a vôbec západného Slovanstva. Osamotené a každému cudzie v Europe plemä Maďarov samo o sebe a najmä v antagonisme so Slovanmi nepokladali a nepokladajú za nebezpečné, preto maďarisácii a uhneteniu Slovanov oni nielen neprotivili sa, lež naopak hotoví boli všelijako ich posmeľovať — ovšem k vôli obľahčeniu budúcej germanisácie. . Takým spôsobom už veľmi dávno ustálená je priaznivá maďarstvu politika rakúskej vlády. Úspechy maďarismu vzrástly najmä vtedy, keď podarilo sa vzbudiť v Maďaroch slepý strach pred Slovanstvom, pred strašidlom „panslavismu", ktorým že majú byť pohltení. Vec je v tom, že nie u samých Maďarov počalo sa bystro rozvíjať národné povedomie — pod spoločným vlívaním idei doby. Tenže zjav pozorovať koncom predošlého storočia i v celom západnom Slovanstve, a v prvej polovici terajšieho ono dosahuje v ňom mocného rozvitia a — čo je

[1]) Zaujímavé sú slová Petra Veľkého o Maďaroch, povedané raz Rákócimu, — že „oni (Maďari) sú vlastne moji poddaní, ktorí mi utiekli z Jugry." Belii Adparatus ad historiam Hungariae. 1735 p. 413.

pozoruhodné — prejavuje sa so zvláštnym oduševnením menovite u jednej zo slovanských národností Uhorska, u Slovákov. No u Slovanov vôbec, jestli tento cit plemenného povedomia, prebudený s novou silou a spojený so snažením k samoobrane, i bol od samého počiatku namerený ostrím svojím proti niekomu, to ovšem len proti večnému svojmu nepriateľovi, germanismu, ale proti Maďarom uhorskí Slovania nemohli prechovávať nejaké inštinktívne alebo povedomé nepriateľstvo, pre ktoré ani nebolo seriosnej príčiny v ich 900-ročnom historickom spolužití. Maďari však, akonáhle prebudil sa v nich cit národnosti, štvaní zvonku v svojom zadutom povedomí a vládobažnosti, slepo hodili sa v ústrety Austrii a Nemcom, osvojili si ich stanovisko oproti Slovanom, v rozvití a raste ktorých predstavovalo sa im veľké nebezpečenstvo a hrozba ich národnému jestvovaniu. Začali domáhať sa výlučného politického panstva v Uhorsku a postupne, opierajúc sa na Austriu, prostriedkom potlačovania ostatných a predovšetkým slovanských národností, rodičného ich uhnetenia a maďarisácie, začali dosahovať svojho cieľa... Zapierajúc základný princíp celej predošlej historie svojho štátu, teraz odopierali svojim slovanským a ostatným inoplemenným spoluobčanom predošlú politickú rovnoprávnosť a ústavnú svobodu, — slovom to, čoho oni sami tak úporne a náružive domáhali sa a žiadali pre seba od Austrie. Takým systémom Maďari nielen postavili proti sebe všetky ostatné národnosti, lež i vyzvali silný odpor, najmä so strany južno-slovanských plemien. V Uhorsku rozhorela sa krutá národná borba, podnecovaná vzájomným nepriateľstvom a intolerantnosťou. A hlavný výsledok vnútornej politiky Maďarov bol ten, že oni v svojej borbe s Austriou za ústavné práva ztratili v Slovanoch Uhorska predošlých verných spojencov, a zároveň získali si v nich mocných protivníkov, vždy hotových činne vystúpiť proti nim. V kritickom momente, roku 1848, Slovania (Horvati) prví chytili sa zbrane proti Maďarom... Ale Maďari nezachovali si toto naučenie: oni nielen zostali v tejto rolli, do ktorej vovliekla ich Austria, lež ešte s väčším úsilím hnali sa za výlučným národno-politickým panstvom v Uhorsku. Ich námahy roku 1867 boly korunované povestným rakúsko-uhorským dualismom, ktorým všetky národnosti Uhorska boly oddané v úplnú dišposíciu Maďarom, t. j. v obeť maďarismu. Od tých čias neprestajne zväčšuje sa priepasť, otvorivšia sa medzi dvoma hlavnými elementy Uhorska, ktoré sú tak sviazané historickým podaním a ozajstnými životnými záujmami a tak dlho a v pokoji šly ruka v ruke cestou štátneho rozvitia a prospievania. O tom, čo teraz deje sa v Uhorsku, kam doviedol Maďarov ich slepý národný fanatism a výlučnosť, nejdeme šíriť slová. To všetko je veľmi dobre známo — illustruje sa pred našimi očami novými krikľavými faktami...

Charakterisovali sme pomery Maďarov a Slovanov v minulosti, pomery, ako vidno, do polovice minulého stoletia dobré a priateľské, v ktorých pozostávala všetka sila a húževnatosť uhorského štátu. Ukázali sme, jak nerozlučiteľno sviazaný je historický osud Maďarov so slovanským svetom, akú vážnu rollu hrali Maďari, keď v IX. století

zjavili sa na Dunaji, spojili v kritickom momente svoje sily so silami dunajského a vôbec západného Slovanstva proti aggressívnemu germánskemu svetu a slúžili často i pozdejšie, v priebehu století — v svojich vlastných záujmoch — úlohám sjednotenia Slovanstva proti tomu samému nepriateľovi. Videli sme ďalej, akými podstatnými službami odmenili sa Slovania Maďarom vo všetkých oblastiach kultúrneho života a, čo je hlavná vec, ako pomohli im zachrániť svoju národnosť a individuálnosť napriek všetkým pohlcujúcim snahám nemeckého západu, i — nádejeme sa — dokázali sme, že následkom úzkeho národno-politického spojenia so Slovanstvom a ponechania slavismu prislúchajúcej jemu rolly a značenia oni nielen ničoho neztratili, lež naopak zachránili a nadobudli si mnoho takého, čo zabezpečuje im teraz národné jestvovanie a miesto medzi ostatnými kultúrnymi národami Europy... Jedným slovom, z faktov historie čerpáme presvedčenie, že jedine v takom spolku alebo vzájomnosti, v tomto stotožnení záujmov Maďarov a uhorských Slovanov pozostáva prvá a istá podmienka úspešného historického rozvitia oboch hlavných národností Uhorska, ako i jeho samého.

Ale terajší Maďari nechcú pochopiť naučenie svojej historie. Zabudnúc úplne svoju minulosť, oni príkre a ľahkomyseľne potrhali svoje historické sväzky a potyky a vybrali si novú, no riskantnú cestu, na ktorú ich priviedli Austria a Nemci, títo veční nepriatelia ako ich samých a ich starej svobody, tak i celého toho sveta, s ktorým ich nerozlučne sviazala historia.

No kam ich vedie táto cesta? Na koho oni pracujú, nesmyselne potlačujúc a maďarisujúc Slovanov? Aký osud pripravujú sami sebe? To sú otázky, ktoré oni, tak sa zdá, seriósne nezadávajú si, no nad ktorými predsa mali by sa zamyslieť — trebárs pred vstúpením v nové tisícletie svojho historického života, triezvo a nepredpojate počúvajúc hlas historie...

Dojmy.

Z básní *Somolického.*

Rybka na udici.

Na brehu sedela,
udicu hodila,
chytila sa na ňu rybka,
rybka sa prosila:

»Rybárka usmiata,
srdce máš zo zlata,
vráť mi nazpäť svobodienku —
bude ti odplata!«

Rybárka smeje sa:
»ďakujem, nebesá,
že som rybku ulovila,
srdiečko mi plesá.«

Rybka sa zachvela,
bolestne pozrela:
»neďakujže, bo to hriechom —
zabije ťa strela!«

»Zlatuška rybôčka,
pozri mi do očka:
budem ťa ja opatrovať
od rôčka do rôčka.«

Rybka sa prosila,
za vodou túžila,
a keď prosby márne znely,
oči zažmúrila...

Moje kráľovstvo.

Nie, neverte mi... boháč som ja veru,
som kráľom v krajne, v nejž vždy všetko v kvete,
kde krajna leží, sotva sa vyzviete;
i berlu mám — nuž prizrite sa peru.

I vojsko mám: hľa, v boj sa rúti krutý,
na vrahov krásy, čo mi dušu jali,
a bárs sa z duše polovica spáli,
môj prápor vyjde z boja nedotknutý.

Keď súdim ľud svoj, Láska pri mne stojí
a šepce výrok: objím, on ti bratom!
Ni tragédiu dvor môj nenastrojí.

Môj ľud sa živí citov svojich zlatom,
vlasť pod tyranom nikdy nestonala —
kde leží krajna? Povedz, chyžka malá!

Predstava a skutočnosť.

Pred sebou vidím zakvitnutú lúku,
hru sviežich detí, Vesnu usmievavú,
počúvam kvetov, jarkov spevnú vravu,
i sám si výskam v rujnom detskom hluku.

Načúvam jasot zeleného hája,
hru lúčov vidím, modrú klenbu neba,
pod jedľou vidím nevinného seba
a na mne vidno pestré kvety mája.

Ja čujem v srdci jasot, citov vrenie,
a teplo lúčov cítim v mladej hrudi,
pred okom túžob v kvetoch zatopenie.

Ja vidím... tŕnim zarastené nivy,
a kvílim s kvíľbou zúbožených ľudí:
Dosť trestu bolo, odpusť, Bože živý!

Ženské srdce.

Keď k nej som prišiel, pri obloku stála
a v ruke mala listov viazanicu,
ja nemal vlády k jej sa blížiť lícu,
bo šípom oka srdce prebodala.

»To vašich — riekla — *priateľov* sú listy,
litera každá na vás čierna hana,
oj, strašne vám je duša rozvŕtaná,
a mladý vek váš — obraz veľmi hmlistý;

či pravdu vravia títo žalobníci?«
Ja kloním šiju, uznávajúc vinu,
veď tajiť márno — svedok v mojom líci;

ja vinný nesmiem v blízkosť vášho stínu...
I chcel som odísť, zavrúc v dušu hada,
lež ona za mnou: »Vráť sa, ja ťa rada!«

Pútnik.

Ustáva pútnik, s čela znoj mu padá,
dych kráti sa a nohy nechcú ďalej:
ty, túžba, — šepce — čerstvej sily nalej
do mojich svalov, z nichž sa tratí vláda!

On kráča vyššie: »Zastaň!« — les mu kynie —
»pod mojou strechou moch ti mäkko stele...«
V to jarok šumí: »Ruku daj mi smele!«
Aj údy prosia: »Vláda naša hynie...«

Ustáva pútnik; pozrúc na doliny:
hmly husté sedia dedín nad strechami —
len vyššie, vyššie, svetla do krajiny!

Les, márne kynieš, mám ja ešte sily,
vzlet ducha, túžba údy napojily —
do mraku budem iste nad horami.

Zlato duše.

Ak v duši máš, čo nosí meno zlata,
na svetlo s tým, nech skvie sa v slnka jase,
nech má i cenu v krátkom žitia čase,
čo očistil um, srdce z piesku, z blata!

Nie žitím život v tesnom sedeť kúte
a svoje dumy kôrou tmy zakrývať, —
či cieľom naším iba večne snívať,
keď volajú nás k veľkej žitia hute,

kde v krásne tvorby prelievajú dumy?
Čo v duši dúm, to málo žiada plameň,
nech nemýlia ťa nikdy trosky, rumy.

Čo mĺkve v duši, obsekať sa musí,
a keď aj v práci veľké padnú kusy —
zostáva drobný, ale drahý kameň.

Zabúdanie.

Zabúdam na vás, maľované svety,
čo svieža mladosť rada maľovala!
Čo ešte duša pre mňa zachovala,
to suché sú a vybľadnuté kvety.

Zabúdam na vás, citov mojich víry,
na divých túžob nehasnúcu žiaru,
bo slyším povel: s Bohom navždy jaru,
kto s nami nejde, mrhá čas a hýri!

Zabúdam vír, a predsa v duši radosť,
keď švihne na breh búrlivého mora
na krýdlach tých, čo vedia niesť len mladosť.

Vy rozpomienky, suché kvety mája,
tie vaše krásy mladosť nezataja —
aj neskôr k žitiu zobudí vás zora.

Spomienky.

Spomienky dávne mysľou sa mi roja,
spomienky — vlnky zaniklého citu.
Z ich priezračného, kryštálneho zdroja
vidinu rajskú tvorí duša moja,
vidinu z kúzla, májového svitu.
Jej blažily ma kedys' harmonie —
dnes, bľadá, iba v rozpomienkach žije.

Spomienky dávne mysľou roja sa mi,
spomienky — snikov milých odtisk hmlistý.
Dnes ešte blažia ma tie sladké klamy,
vzplanutie citu v prvé, božské plamy,
keď pripomniem si jejich plápol čistý.
Sen bol to — hravé citov strblietanie...
však ešte dnes mi sladkou mysľou tanie.

Spomienky mysľou roja sa mi stále,
spomienky — dozvuk poodznetej piesne,
čo prvá moje ukájala žiale,
čo učila ma poznať ideále —
už čarovnej som odlúdila Vesne.
Doznela pieseň — ako každá v svete.
Či rozumiete? ach, či rozumiete?!...

Ľudmila Podjavorinská.

Ver' zavše skúmam...

Ver' zavše skúmam srdce svoje
a v ňom ten divný, divný cit,
čo privádza mi v moju myseľ
tých tvojich očí krotký svit;

čo privádza ťa v myseľ moju,
čo do mojich ťa lúdi snov...
Však cit ten nazvať, pomenovať,
ver' pre to sama nemám slov.

Veď ešte sama dobre neznám
ten tiško vzniklý tichý plam —
len to znám, že on blaží veľmi:
veď ním si teba spomínam!

Veď ešte ani sama neznám,
ako sa cit ten v srdci vzňal --
len to znám, že on sníky moje
kýms' čarným kúzlom obopial,

že tvorí súlad duše mojej,
že ním som šťastná nastokráť —:
veď zase môžem usmievať sa
a pritom sladko zaplakať.

Ľudmila Podjavorinská.

Z večerných dúm.

Keď v jasný večer ku hviezdam sa dívam,
ach, tu mi zavše mysľou mojou tanie:
snáď i ty, práve v tomto okamihu,
sleduješ zrakom hviezd tých trblietanie;

snáď i ty, práve tak ako ja teraz,
ku hviezdam hľadíš v zbožnom naladení.
Však či pri každej hviezdke tvoja myseľ
— sťa moja — v tichú modlitbu sa mení?

A či tá chvíľka snivá, harmonická
i v srdce tvoje sladkú túžbu klade —
tú túžbu, čo vzlet duši nový dáva
a živí naše ideále mladé?...

A jestli vtedy hviezdu uzreš padať —
čo s' vzduchom mihne ako zlatá páska —:
či mysľou tvojou sladko nezatanie
kás' vzdychajúca, tichá, snivá láska?...

Ľudmila Podjavorinská.

Deň hasne...

Deň hasne, hasne pomaly,
až svet sa v súmrak zahalí...
Ja hľadím k nebies výšinám
a na teba si spomínam.

I na tie chvíľky, premilý,
čo pospolu sme strávili...
na mojej lásky blaho, rmut — —
Ach, prečo neľzã zabudnúť?!

Už zjasaly sa hviezdičky.
Ach, tečte, tečte slzičky,
veď v duši mojej toľký žiaľ...
snáď uhasíte jeho pal.

Síz keby tento bôľny tok
chcel zhasiť žitia plamienok —:
veď sladko by to bolo snáď
s tou láskou v srdci — umierať.

T—ovi.

Zájdi sebe, zájdi na kvetúce luhy
a dožič si vône dúšok plný, dlhý,
ale nedotkni sa rozvitého kvieťa,
jako samopašné, nerozumné dieťa.

Kvieťa odtrhnuté vonia ešte, vonia,
ale hrobová už ide z neho tôňa;
i tá najskvostnejšia vása z porcellána
je preň len umrlčia truhla maľovaná.

Pretajomnou mocou kvieťa rozvilo sa,
keď nebeské sa ho dotklo slnko, rosa;
»Lásky, znovzrodenia!« vôňou svojou šumie,
jako len najsladšie a najkrajšie umie.

Ó, netrhaj kvieťa z detskej samopaše, —
dosť ho nepohoda na zem čiernu skmáše:
trochu bys povoňal, potom v blato zdlávil —
veru bys len krivdu, mrzkú krivdu spravil.

J. D.

Suratská kaviarňa.[1]

Lva N. Tolstého.

Bola v indickom meste Surate kaviarňa. I schádzali sa tam zo všelijakých krajin príchodzí a cudzinci a často besedovali.

[1]) Táto rozprávka vyšla minulého roku v mesačníku „Sievernom Viestniku". Pozn. prekl.

Zašiel ta raz perský učený bohoslovec. On celý život študoval podstatu božstva, i čítal, i písal o tom knihy. Dlho dumal, čítal i písal o Bohu, zašiel mu um za rozum, pomútilo sa mu všetko v hlave, a došiel ta, že prestal veriť v Boha.

Dozvedel sa o tom kráľ, i vyhnal ho z kráľovstva.

Takto celý život rozumujúc o prvej príčine, zmiatol sa nešťastný bohoslovec a, namiesto aby sa dovtípil, že on rozum potratil, počal myslieť, že niet viacej vyššieho rozumu, ktorý spravuje svet.

Mal tento bohoslovec otroka Afričana, ktorý chodil za ním všade. Keď bohoslovec vošiel do kaviarne, Afričan zostal pred dverami a sadol si na kameň, kde slnce pripekalo; sedel a odháňal si muchy. A bohoslovec ľahnul si na diván v kaviarni a pýtal si šáločku opia. Keď vypil šáločku a opium mu počalo rozčuľovať mozog, obrátil sa k svojmu otrokovi.

— Čo ty, opovržený otrok, — riekol bohoslovec, — povedz mi, čo myslíš, jesto Bôh či nie?

— Rozumie sa, že jesto! — riekol chytro a vyňal zpoza pása malinkého dreveného bôžika. Toto je, — riekol otrok, — toto je ten bôh, ktorý ma chráni od tých čias, ako žijem na svete. Tento bôh je z konára toho samého svätého stromu, ktorému sa klaňajú všetci u nás.

Počuli tento rozhovor medzi bohoslovcom a otrokom tí, čo boli v kaviarni, i zadivili sa.

Divným sa im pozdala pánova otázka a ešte divnejším otrokova odpoveď.

Jeden bramín, ktorý počul slová otroka, obrátil sa k nemu a riekol:

— Nešťastný blázon! Či sa dá myslieť, že by sa Bôh mohol nachodiť za pásom u človeka? Bôh je jeden — Bráma. A tento Bráma je väčší než celý svet, lebo on stvoril celý svet. Bráma je jediný, veliký Bôh, ten Bôh, ktorému slúžia Jeho jediní žreci — bramíni. Jedine títo žreci poznajú pravého Boha. Prešlo už dvadsať tisíc rokov, a čo bolo koľko prevratov vo svete, títo žreci zostávajú takými istými, akými boli vždy, ponevádž Bráma, jediný pravý Bôh, ich ostríha.

Tak povedal bramín, nazdajúc sa, že presvedčí všetkých, ale prítomný židovský peňazomenec odvetil mu:

— Nie, — riekol. — Chrám pravého Boha nenie v Indii!... A Bôh neostríha kastu bramínov! Pravý Bôh je nie Bôh bramínov, ale Bôh Abraháma, Izáka a Jakoba. A ostríha pravý Bôh len jediný svoj národ izraelský. Bôh od počiatku sveta, neprestajne, miloval i miluje jediný náš národ. A ač je teraz náš národ i rozsiaty po zemi, nuž je to len zkúšanie, a Bôh, ako aj sľúbil, soberie opäť národ svoj v Jeruzaleme, aby, znova vystaviv div drievnosti, jeruzalemský chrám, postavil Izrael vladárom nad všetkými národami.

Tak povedal žid a zaplakal. Chcel ďalej hovoriť, ale byvší tam Talian skočil mu do reči.

— Nepravdu hovoríte, — riekol Talian židovi: — Vy pri-

pisujete Bohu nespravedlivosť. Bôh nemôže milovať jeden národ väčšmi než druhý. Naopak, ak On aj ostríhal predtým Izrael, nuž veď už 1800 rokov prešlo od tých čias, ako sa Bôh nahneval a na znak svojho hnevu prerušil jeho existenciu a rozsial tento národ po zemi, tak že táto viera nielen nerozširuje sa, ale len niekde ostáva. Bôh nepreukazuje prednosť nijakému národu, ale zve všetkých, ktorí sa chcú spasiť, do lona jedinej katolíckej cirkve, okrem ktorej niet spasenia.

Tak povedal Talian. Ale prítomný protestantský pastor, zbladnuv, odvetil katolíckemu misionárovi:

— Ako môžete hovoriť, že je spasenie možné len vo vašom vyznaní? Vedzte, že len tí budú spasení, ktorí, podľa evanjelia, budú slúžiť Bohu v duchu a pravde podľa zákona Ježiša.

Vtedy Turek, slúžiaci na suratskom mýte, ktorý tiež tam sedel, kúriac z fajky, s vážnou tvárou obrátil sa k obom kresťanom:

— Nadarmo ste vy tak presvedčení o pravosti svojej rímskej viery, — riekol on. Vaša viera už asi po 600 rokoch bola zamenená pravou vierou Mahomeda. A, ako sami vidíte, pravá viera Mahomeda vždy väčšmi a väčšmi sa rozširuje i v Európe, i v Ázii, ba i v osvietenom Kitaji. Vy sami uznávate, že sú židia odvržení Bohom, a za dôkaz uvádzate to, že sú židia v mravnom ponížení, a že ich viera sa nerozširuje. Uznajte teda pravosť viery Mahomedovej, lebo nachodí sa v sláve a ustavične sa rozširuje. Spasia sa len tí, ktorí veria v posledného proroka Božieho, Mahomeda. Aj to len nasledovníci Omara, a nie Áli, lebo nasledovníci Áli sú neveriaci.

Na tieto slová perský bohoslovec, prináležiaci ku sekte Áli, chcel odvetiť. Ale v kaviarni v tú chvíľu strhla sa veliká hádka medzi všetkými prítomnými cudzincami všelijakých vier a vyznaní. Boli tam kresťania abyssínski, indickí lámovia, izmajliti i zbožňovatelia ohňa.

Všetci sa hádali o podstate Boha a o tom, ako Ho treba ctiť. Každý tvrdil, že len u nich znajú pravého Boha a vedia, ako Ho majú ctiť.

Všetci sa hádali, kričali. Len Kitajec, učeník Konfucia, sedel ticho v kúte kaviarne a nepúšťal sa do hádky. Pil čaj, počúval, čo hovorili, ale sám mlčal.

Turek, zbadav ho v prostred hádky, obrátil sa k nemu i riekol:

— Aspoň ty mi pomôž, dobrý Kitajec. Ty čušíš, ale mohol by si prerieť niečo v môj prospech. Ja viem, že u vás v Kitaji zavádzajú sa teraz všelijaké viery. Vaši kupci mi neraz rozprávali, že vaši Kitajci zo všetkých iných vier považujú mahomedánsku za najlepšiu a s ochotou ju prijímajú. Zastaňže ma a povedz, čo myslíš o pravom Bohu a jeho prorokovi?

— Áno, áno, povedz, čo ty myslíš, — obrátili sa k nemu i druhí.

Kitajec, učeník Konfucia, zavrel oči, podumal a potom, otvoriv ich, vyprostil si ruky zo širokých rukávov svojich šiat, složil ich na prsia a prehovoril tichým a pokojným hlasom.

Páni, — riekol, — zdá sa mi, že samoláska ľudí im väčšmi než všetko iné prekáža súhlasiť vo viere. Jestli ma ráčite vypočuť, vysvetlím vám to príkladom.

Odišiel som z Kitaja do Suratu na anglickej lodi, ktorá oplávala okolo sveta. Po ceste sme pristali ku východnému brehu ostrova Sumatry, aby sme nabrali vody. V poludnie sišli sme na zem a sadli sme si na breh mora do tieni kokosových paliem, neďaleko od dediny obyvateľov ostrova. Sedelo nás niekoľko ľudí zo všelijakých zemí.

Ako sme sedeli, podošiel k nám slepý.

Tento človek oslepnul, ako sme sa neskoršie dozvedeli, od toho, že dlho a prizatvrdile pozeral do slnca, lebo chcel poňať, čo je slnce. Chcel to zvedieť, aby zavládnul svetlom slnca.

Dlho si lámal hlavu, proboval všetky vedy, chcelo sa mu zachytiť pár lúčov slnca, chytiť ich a zatknúť do sklenice.

Dlho si lámal hlavu a vše hľadel na slnce, a nič nemohol spraviť, iba čo jemu stalo sa to, že mu od slnca ochorely oči, i oslepnul.

Vtedy si riekol:

— Slnečné svetlo nenie tekutina, lebo keby bolo tekutina, dalo by sa prelievať, a kolísalo by sa od vetra, ako voda. Svetlo slnečné nenie ani oheň, lebo keby bolo oheň, haslo by vo vode. Svetlo nenie ani duch, lebo je ho vidno, ani telo, lebo sa nedá pohýňať. Nuž teda, keď je svetlo slnečné nie ani tekutina, ani oheň, ani duch, ani telo, tak svetlo slnečné je — nič.

Tak rozhodnul, a zároveň od toho, že vždy pozeral do slnca a vždy myslel o ňom, ztratil i zrak, i rozum.

A keď celkom oslepnul, potom už úplne presvedčil sa o tom, že slnca niet.

S týmto slepcom prišiel aj jeho otrok. Posadil svojho pána do tieni kokosového stromu, zodvihnul so zeme kokosový orech a počal z neho robiť kahanec. Spravil knôt z vlákien kokosových, vytlačil z orecha olej do škrupiny a namočil do neho knôt.

Kým otrok robil kahanec, slepý, vzdychnúc, riekol mu:

— Nuž, čo, otrok? Nepovedal som ti pravdu, že nieto slnca? Vidíš, aká je tma. A hovoria — slnce... Ale čože je slnce?

— Čože ja viem, čo je slnce, — riekol otrok. — Čo ma do toho. Ale viem, čo je svetlo. Tuto som si spravil kahanec, bude mi svetlo, aj tebe môžem ním službu preukázať a všetko najsť v svojej búde.

A otrok vzal do ruky škrupinu. — Toto je, povedá, — moje slnce.

Tamže sedel chorý s barlami. Ten to počul a zasmial sa.

— Ty si iste od narodenia slepý, — riekol slepému, — že nevieš, čo je slnce. Ja ti poviem, čo je: slnce je ohnivá guľa, a táto guľa každý deň vychodí z mora a každý deň sadá v horách nášho ostrova; to my všetci vidíme, i ty by si videl, keby si mal zrak.

Rybár, ktorý tiež tam sedel, počul tieto slová, a riekol chromému:

— Tiež vidno, že si nikde nebol ďalej nášho ostrova. Keby si nebol chromým, a keby si pochodil po mori, nuž by si vedel, že nesadá v horách nášho ostrova, ale ako vychodí z mora, tak večerom zase i sadá do mora. Ja hovorím pravdu, lebo to každý deň vidím na vlastné oči.

Počul to Ind.

— Divím sa, — riekol, — ako môže rozumný človek hovoriť také hlúposti. Či je to možno, aby sa ohnivá guľa spúšťala do vody a nezhasla. Slnce do cela nenie ohnivá guľa, ale slnce je — božstvo. Toto božstvo volá sa Deva. Toto božstvo sa vozí po nebi okolo zlatej hory Speruvia.

Býva, že zlé hady Riagu a Ketu napádajú Deva a preglgávajú ho, a vtedy nastáva tma. Ale naši žreci modlia sa, aby sa božstvo osvobodilo, a vtedy sa osvobodzuje. Len takí sprostí ľudia, ako vy, ktorí nikdy neboli ďalej svojho ostrova, môžu si predstavovať, že slnce svieti len na ich ostrov.

Vtedy sa ohlásil tam prítomný páu egyptskej lode.

— Nie, — riekol, — i toto nie je pravda, slnce nie je božstvo a nechodí len okolo Indie a jej zlatej hory. Ja som mnoho plával i po Čiernom mori, i popri brehoch Arábie, bol som i na Madagaskare, i na Filippínskych ostrovoch, — slnce osvecuje všetky krajiny, a nie samú Indiu, ono nechodí okolo jednej hory, ale vstáva u ostrovov Japonska, a preto tieto ostrovy i volajú sa Japon, t. j. v ich reči — rodenie slnca, a sadá ďaleko, ďaleko na západe za ostrovami Anglicka. Ja toto dobre viem, lebo som i sám videl mnoho i počul mnoho od deda.

Chcel ešte hovoriť, ale anglický matros s našej lode skočil mu do reči.

— Niet krajiny mimo Anglicka, — riekol, — kde by lepšie vedeli, ako chodí slnce. Slnce, všetci to vieme v Anglicku, nikde nevstáva, ani nikde nelíha. Ale chodí neprestajne okolo zeme. My to dobre vieme, lebo veď len čo sme sami obišli okolo zeme a nikde sme nenarazili na slnce. Všade sa ono tak, ako tu, ráno ukazuje a večer schováva.

Angličan vzal palicu, nakreslil na piesku kruh a počal vysvetľovať, ako chodí slnce po nebi okolo zeme. Ale nevedel dobre vysvetliť, i ukázav na kormidelníka svojej lode, riekol:

— Ostatne, tento je múdrejší, ako ja, a lepšie vám to vysvetlí.

Kormidelník bol človek rozumný, a počúval rozhovor ticho, kým sa ho nespýtali. Ale teraz, keď sa všetci obrátili k nemu, počal hovoriť i riekol:

— Všetci klamete jeden druhého i sami sa klamete. Slnce sa nekrúti okolo zeme, ale zem sa krúti okolo slnca, aj sama sa ešte krúti, obracajúc k slncu každé 24 hodiny i Japonsko, i Filippínske ostrovy, i Sumatru, na ktorej sedíme, i Afriku, i Europu, i Asiu, i ešte mnoho iných zemí. Slnce nesvieti pre samú horu, ani pre samý ostrov, ani pre samé more, ba ani pre samú zem, ale pre mnohé takéže planéty, ako je i zem. Všetko toto by každý z vás mohol pochopiť, keby pozeral hore na nebo, a nie sebe pod nohy,

a keby nemyslel, že slnce svieti len pre neho samého alebo pre samý jeho rodný kraj.

Tak riekol múdry kormidelník, ktorý mnoho chodil po svete a ktorý mnoho hľadel hore na nebo.

Áno, zablúdenia a neshody ľudí vo viere sú od samolásky, — pokračoval Kitajec, učeník Konfucia. — Čo je so slncom, to je i s Bohom. Každému človeku sa chce mať svojho zvláštneho Boha, alebo aspoň Boha svojej rodnej zeme. Každý národ chce zakľúčiť v svojom chráme Toho, koho nemôže objať celý svet.

A či sa môže nejaký chrám porovnať s tým, ktorý sám Bôh postavil na to, aby sjednotil v ňom všetkých ľudí, v jedno vyznanie, v jednu vieru?

Všetky ľudské chrámy sú spravené podľa vzoru tohoto chrámu — sveta Božieho. Vo všetkých chrámoch sú vane s vodou, sú klenby, svetlá, obrazy, nápisy, knihy zákonov, obete, oltáre a žreci. Ale v tomto chráme jesto taká vaňa s vodou, ako oceán, taká klenba, ako klenba nebeská, také svetlá, ako slnce, mesiac a hviezdy, také obrazy, ako sú živí, milujúci sa, pomáhajúci jeden druhému ľudia? Kde sú nápisy o milosti Božej, natoľko jasné a výrazné, ako tie skutky dobroty, ktoré všade rozosial Bôh na šťastie ľuďom? Kde jesto taká kniha zákona, natoľko jasná každému, ako tá, ktorá je napísaná v jeho srdci? Kde jesto obete, podobné tým obetiam zapierania sa, ktoré milujúci ľudia prinášajú svojim bližným? A kde je oltár, podobný srdcu dobrého človeka, na ktorom sám Bôh prijíma obeť?

Čím vyššie bude ponímať človek Boha, tým Ho lepšie bude znať. A čím lepšie bude znať Boha, tým väčšmi sa bude približovať Jemu, konať podľa Jeho milosti, milosrdenstva a lásky k ľuďom.

A preto, nech ten, ktorý vidí všetko svetlo slnca, naplňujúce svet, nech ten neodsudzuje a neopovrhuje takým pôverčivým človekom, ktorý v svojom bôžikovi nevidí iba jeden lúč tohože svetla, nech neopovrhuje ani takým neveriacim, ktorý oslepnul a celkom nevidí svetla.

Tak riekol Kitajec, učeník Konfucia, a všetci v kaviarni zatíchli a nehádali sa viacej o tom, čia viera je lepšia.

Preložil *D. M.*

Znali Slovania peklo?

Črta z mytologie.

Táto otázka patrí, ako známo, medzi tie premnohé otázky mytologické, ktoré posiaľ nepodarilo sa uspokojive rozriešiť. Mytologovia väčšinou dávajú na ňu odpoveď kladnú, a tvrdia, že Slovania mali predstavy o „navi“ (alebo „raji“), ako mieste, kam sa odoberajú

duše dobrých, a o „pekle“ (pьklъ), kde duše zlých ľudí podstupujú rozličné muky. A potom na základe súvekých predstáv ľudových maľujú obe miesta.

Avšak: je to tak isté? Možno vskutku dokázať, že starí Slovania znali „peklo“ ako miesto útrap posmrtných? Myslím, že nie. Tvrdenie to je ešte predčasné. Dôkazov, ktoré by to nad všetku pochybnosť zistili, ešte niet.

Že Slovania verili v život posmrtný a v osobnú nesmrteľnosť, to je navzdor opačným správam Thietmarovým (Chron. I, 7) a Kosmasovým (l. III k roku 1093) už dávno dokázané Kotliarevským, Afanasievom atď. Keby inšie nie, nuž úmrtné obrady to dokazujú (na pr. svedectvo Ibn Forzlana, Mas'udiho, Bonifácia, Lva Diacona atď.), nehľadiac na ten vážny fakt, že *všetky* indo-germánske národy mali tú vieru (cf. Krek Einleitung etc. [2], 417). Toto samo však pre oddelenie pekla od neba (vlastne: od navi, raja) nedokazuje pranič. Lebo známo je, že veľká väčšina národov, veriacich v nesmrteľnosť, toho rozdielu nerobí. Rozdiel tento závisí od toho, či patričný národ dospel k rozoznávaniu etického dobra a zla. Pokiaľ ktorýkoľvek národ nedošiel tohoto stupňa duševného vývoja, dotiaľ obyčajne môže byť u neho reč iba o takzvanej fortsetzungstheorii, ale nie o vergeltungstheorii (cf. Tylor, Anfänge der Cultur, II, str. 103).

Ačkoľvek zásadu túto nemožno applikovať na každý jednotlivý prípad, predsa a priori je väčšia pravdepodobnosť, že v tom prípade, jestliže sa podarí dokázať tento rozdiel medzi etickým dobrom a zlom u Slovanov, spolu i hypotésa o odplate po smrti a tak i o „pekle“ bude plausibilnejšou. Rozdiel medzi fysickým dobrom a zlom nutno neinvolvuje peklo, poneváč fysické dobro a zlo sú rázu viac-menej momentánneho a protiva medzi nimi *v tomto živote* môže byť vyrovnaná. Avšak protiva morálneho zla a dobra prv-neskôr musí doviesť k predstavám o odplate za hrobom.

Všetko toto potvrdzuje sa i inými okolnosťami. Napríklad pochovávanie, pálenie žien, otrokov atď. zomrelého má svoj špecifický význam iba pri „teorii o pokračovaní“ a nie tak pri „teorii o odplate (cf. Tylor o. c., str. 104). V prvom prípade je život záhrobný iba idealisovaná projekcia života tohoto, a tým sa samo sebou odôvodňuje pálenie žien, otrokov, dobytka atď. V druhom prípade sa život záhrobný utvára zcela rozdielne od tohoto, a tak i dary, dávané zomrelému ku pohodliu v budúcom živote, stávajú sa viac-menej zbytočnými... A že Slovania pochovávali ženy so zomretými mužmi, je všeobecne známo.

Mytologovia obyčajne rozumujú takto: slovo pьklъ je nepochybne slovanské, teda i predstava, spojená s dnešným významom „pekla“, je slovanská. I Krek myslí, že slovo samo je dostatočným dokladom k tomu, že Slovania znali peklo ako „Ort der Qualen“ (Einleitung, [2], str. 422). Avšak v konsekvencii tejto je logický skok patrný. Slovo je bez odporu slovanské, ale veľká otázka je, či aj predstava. Dostatočne je známo, že tomu istému slovu neinhäruje vždy tá istá predstava. Slovo môže zostať jedno a to isté, a predstava s ním spojená môže sa podstatne zmeniť (cf. Schrader, Sprach-

vergleichung u. Urgeschichte, ², str. 200). Krek sám uznáva, že slovo „peklo“ *pôvodne* neznačilo „miesto posmrtných útrap“ (Ibidem, str. 422), a tak oboje stotožňovať možno iba vtedy, jestliže aj iné linguistické alebo historické inštancie to potvrdzujú.

„Peklo“ znamená pôvodne toľko, ako latinské pix. (Dobrovský, Institutiones ling. slav. dialecti veteris, str. 294: пекло = pix, nunc смола. cf. Miklosich, Christl. Terminol. Sep. Ab. str. 49.) Mohlo by sa teda mysleť, že si starí Slovania predstavovali miesto záhrobných múk ako také, jehož integrujúcou čiastkou je snáď pálenie zlých *smolou* a ohňom a potom dľa toho (pars pro toto) nazvali celú miestnosť „peklom“. To vtedy mohlo by sa tvrdiť, keď by dokázané bolo, že pálenie ohňom a smolou je ideou všeobecnou. Avšak to práve nie je tak. Naopak: všeobecne má sa za to, že i v tých niekoľkých prípadoch, kde sa myšlienka táto zjavuje, nie je pôvodná (cf. Tylor o. c., str. 102). Grimm správne tvrdí, že peklo, ako miesto plné smolou a ohňom, kde duše odsúdených večne horia, patrí medzi predstavy kresťanské (cf. Grimm, Deutsche Mythol., str. 764, ako aj Ev. Mat. 25, 41: πῦρ αἰώνιον, Duns Scotus Quodlibeta et Comm. L. IV. D. 44. F. „stagnum ignis et sulphuris“ atď.) Je-li tomu tak, v tom prípade najprirodzenejší kalkul je ten, že Slovania, poznavší s prijatím kresťanstva i kresťanské miesto zatratenia, nazvali ho podľa vlastnosti, ktorá im najviacej do očí padala, „peklom“. Že tento postup je možný, dokazuje na pr. i to, že lüneburskí Slovania pre „peklo“ mali výraz „smela“, ktorý Grimm (o. c. str. 765) stotožňuje s českým „smola, smůla“. Dľa tohoto výkladu by Slovania iba od času obrátenia sa na kresťanské náboženstvo poznali peklo. Tým odpadla by i domnienka Krekova, ktorý tvrdí: das Christenthum fand den Begriff schon vor etc., čo ostatne dokázať sa i tak nedá.

Ešte pravdepodobnejším stane sa tento výklad, keď považíme analogie na pr. u Germánov. Tam bolo Niphlheimr miesto, kam sa všetci zomrelí bez rozdielu odoberali. Je to „Aufenthalt der Abgeschiedenen, nicht das Ort der Qual und Strafe“ (Grimm o. c., str. 760). Až po prijatí kresťanstva dostalo sa slovu významu toho, v ktorom sa dnes užíva (str. 765). Je pravda, že v eddickej solarlidle sú obsažené predstavy o treste zomrelých; avšak to je zcela iste už vliv pozdejší, kresťanský, ako v Edde vôbec myšlienky kresťanské sú na mnohých miestach premiešané s pohanskými (Grimm o. c., str. 776).

Iváče dosavádne opisy „pekla“ slovanského (na pr. u Kreka) i tak sotva možno nazvať správnymi. Krek supponuje rozdiel medzi etickým dobrom a zlom ako známy a potom na základe prostonárodných mýtov a prírodných zjavov kladie peklo kamsi do oblakov. Lež dostatočne je známo, že myty slovanské ako podklad *pohanských* názorov sú veľmi nespoľahlivé, a prírodné zjavy možno vykladať, ako sa len komu páči; tu pevnej normy niet. K tomu pristupuje, že národy indo-germánske kladú miesto zomrelých na zem, alebo pod zem. Tak Rimania (Tylor o. c., str. 63, 67. Cicero Tuscul. I, 16: sub terra censebant reliquam vitam agi mortuorum), Gréci

(Tylor o. c., str. 67. Lefèvre, La Religion, str. 222), Germáni (Grimm o. c., str. 763). Krek sám poráža svoje tvrdenie (str. 422: „die Unterwelt dachte sich kein einziges arisches Volk in frühesten Zeiten in den Tiefen der Erde") keď tvrdí na str. 111, že „v dobe predkresťanskej označovalo slovo Niflheimr podzemné miesto tieňov (Schattenlad), ktoré malo určenie ‚prijímať' mrtvých."

Všetky uvedené národy indo-germánske neznajú vlastného pekla, ale iba miesto, kam sa všetci bez rozdielu dostanú. Už z tejto okolnosti nasleduje, že i u Slovanov tomu sotva bolo inak.

Keď všetko toto považíme, obzvlášte však tú podobnosť, ktorá je medzi výkladom Grimmovým o germánskej predstave pekla a medzi mienkou našou, sotva budeme môcť tvrdiť, že pohanskí Slovania znali „peklo". A to tým menej, keď vieme, že tento prípad nebol by osamotelý, lebo ako známo i čerta na pr. prevzali Slovania od kresťanov, a dejepisec Helmold podáva ho predsa ako pohanského boha (Černoboh). Myslím tedy, že i tu budeme môcť dať za pravdu Legerovi, ktorý — ač bez odôvodnenia — píše: „Il y a un mot slave, *peklo* (l'endroit où l'on cuit dans la poix bouillante) pour désigner l'enfer; *mais l'idée qu'il exprime paraît purement chrétienne.*" (Esquiss, str. 20).

A preto aj myslím, že kladenie miestnych názvov, súvisiacich so slovom „peklo", medzi názvy patriace do doby pohanskej, je ešte predčasné — nehľadiac už na chronologické dáta, ktoré nie sú veľmi priaznivé tejto klassifikácii.

K. Chorvát.

„Rieka sa rozihrala".

Črty z cestovného albuma.

Napísal *V. Korolenko.* Preložil *J. Maro.*

I.

Prebudiac sa, dlho som sa nemohol spamätať, kde som...

Nado mnou rozprestieralo sa modré nebo, po ktorom ticho plával a roztápal sa biely blyštiaci sa oblak. Zodvihnúc trochu hlavu, mohol som vidieť vo výšine temný drevený kostolík, naivne hľadiaci na mňa zpoza zelených stromov, s vysokej strminy. V pravo, niekoľko siah odo mňa, stála jakási búda, v ľavo šerý nemotorný stĺp, so širokým došteným krovom, so skriňkou a doskou, na ktorej bolo napísano:

„Obetujte, prechodiaci,
na zvon Pána".

A pri samých mojich nohách špľachotala rieka.

Tento špľachot vody ma aj zobudil zo sladkého sna. Dávno už prebíjal sa k ospalému povedomiu nepokojným šepotom, jakoby laskajúci, však nemilosrdný hlas, ktorý budí na úsvite k nevyhnutnému ťažkému dňu. A vstávať sa len nechce...

Zas som zavrel oči, že, nehýbajúc sa, vyhútam, jako som sa tu octnul, pod holým nebom, na brehu špľachotajúcej rieky, v susedstve tejto búdy a tohoto stĺpa s prostodušným oslovením prechodiaceho...

Zponenáhla v mojej hlave obnovily sa predchádzajúce okolnosti. Predošlý deň strávil som na „Svätom jazere", pri neviditeľnom meste Kiteža, potĺkajúc sa medzi národom, počúvajúc fufnavý spev slepých žobrákov, pristavujúc sa u improvisovaných oltárov, pod kolatými stromami, kde bezpopovci [1]), pustovníci i pustovníčky rozmanitých tolkov [2]) spievali svoje služby, kým na iných miestach, v hustých tlupách národa, kypely náruživé náboženské spory. Celú noc som bol na nohách, stisnutý v zástupe pri starej kaplnke. Predstavovaly sa mi unavené tváre missionára i dvoch kňazov, hromady kníh na kostolnom pulte, ohne voskových sviec, pri ktorých hádajúci sa hľadali potrebné texty v hrubých knihách, rozohriate tváre rozkolníkov i pravoslávnych, prijímavších každú podarenú námietku hlučným hovorom. Predstavovala sa mi stará kaplnka, s otvorenými dvermi, v ktorých bolo vidieť žltkavé ohne pri obrazoch, keď medzitým po blankytnom nebi ticho plával jasný mesiac — i nad kaplnkou, i nad temnými, spokojne šeptajúcimi stromami. Na úsvite nasilu pretĺkol som sa z tlupy na čistý vzduch a, ustatý, s ťažkou hlavou od bezplodnej scholastiky týchto sporov, so srdcom stiesneným od bezpríčinnej úzkosti a sklamania, — plietol som sa poľnými cestami smerom k sinému pásmu privetlužských hôr, nasledujúc dlhé rady rozchodiacich sa pútnikov. Smutné, ťažké dojmy som odnášal od brehov Svätého jazera, od neviditeľného, ale ľudom náružive hľadaného mesta... Jakoby v nejakom zádušlivom sklepení, pri temnom svetle hasnúcej lampy strávil som celú túto bezsennú noc, počúvajúc, jako kdesi za stenou niekto číta odmeraným hlasom zádušné modlitby nad zaspavšou na veky, kedysi živou národnou mysľou...

Slnko už zdvihlo sa nad lesami i vodami Vetlugy, keď som bol, prejdúc skoro 15 verst hôrnymi chodníkmi, vyšiel k rieke a hneď sa svalil na piesok, jako mrtvý od namáhania a vynesených z jazera surových dojmov...

Spomenúc si, že som už ďaleko od nich, bodro striasol som ostatky driemoty a zodvihol sa na svojom pieskovom lôžku...

II.

Priateľský šepot rieky preukázal mi dobrú službu. Keď pred trimi hodinami bol som sa ukladal na brehu v očakávaní vetlužskej parolode, — voda bola ďaleko, za starým člnkom, ktorý ležal na brehu hore dnom; teraz ho už omývalo a kolísalo prílivom. Celá

[1]) Bezpopovci — meno sekty.

[2]) Tolk — od tolkovať, t. j. tlumočiť. Každá sekta má obyčajne viac tolkov, t. j. že je tiež rozdrobená na tolky, alebo popri hlavnej sekte nachodia sa tolky.

rieka ponáhľala sa kamsi, penila sa po celej šírke a plieskala skoro až k samým mojim nohám. Ešte pol hodiny, — keby bol môj sen ešte trochu tuhší, — a ja našiel by som sa bol vo vode, jako tento vyvrátený člnok.

Vetluga, tak sa zdá, rozihrala sa. Pred niekoľkými dňami boly prudké dažde; teraz z hôrnych stráň šla záplava, a hľa, rieka sa nadula, zalievajúc svoje veselé, zelené brehy. Rozpustilé vlnky bežaly, sácaly sa, vrtely, skrúcaly sa lievikami, rozkrútiac sa, zas bežaly ďalej, od čoho po celej rieke, o preteky, niesly sa chomáče žlto-bielej peny. Okolo brehov zelený lopúch, stiahnutý vodou, hľadel sa z nej vysvobodiť, nepokojne máchal nezatopenými ešte vrchovcami, keď medzitým na niekoľko krokov, na väčšej hlbine, i lopúch i podbiel, i celé zelené bratstvo stálo už ticho, bez reptania... Mladé vŕby, so zelenými opustenými vetvami, triasly sa od vlnobitia...

Na tamtom brehu veselo sa kučeravela rakyta, mladé dubce i orešník. Za nimi temné jedle sa dvíhaly zúbkovatou črtou; ďalej pnuly sa osiky a veľkolepé svrčiny. V jednom mieste, na vyrúbanisku, belely sa složené dosky, svieže brvná a sruby, niekoľko siah od nich trčaly však z vody vrchovce zaliatych prievozných mostkov[1]... Celý tento pokojný obraz akoby ožíval na mojich očiach, prepĺňajúc sa šuchotom, pleskom i treskom bujnej rieky. Plieskaly prostopašné prúdy na stržni, udierajúc v boky starého člnka, a šuchot bolo čuť po celej rieke od pukajúcich sa jedno za druhým pápernatých kúskov peny, alebo jako ju zovú na Vetluge — riečneho „kvetu".

A zdalo sa mi, že som všetko toto kedysi už videl, že všetko toto je mi také príbuzné, blízke, známe... Aj rieka s kučeravými brehy, aj prostý dedinský kostolík nad strminou, i búda, ba aj vyzvanie obetovať „na zvon Pána", takými naivnými hakybakmi hľadiace so stĺpa...

Všetko to už bolo kedysi,
Lenže nepamätám kedy...

nevdojak natískali sa mi slová básnika...

III.

— Dívam sa, bratku, či ťa skoro podmyje... táto voda. Bol som doma. Idem nazpäť, myslím si: vari priechodzieho našeho zdvihla už Vetluga. Ale si tvrdo spal, dobrý človek...

Hovoril sediaci pri búde, na lavičke, sedliak v stredných rokoch, a tento hlas mi je tiež jakýsi príjemne známy. Hlas basistý, prsný, ochríply, jakoby od silnej pijatiky, no v ňom počuť nóty tiež také bezprostredné a naivné, jako táto rieka, i tento kostolík, i tento stĺp a na stĺpe nápis...

---

[1]) Prievozné mostky — dlažba alebo mostík na brehu, odkiaľ vychodí sa na kompu.

— A čo len robí, pozriže, čo len robí Vetluga naša... Oj jej! budeže to roboty...

To je prievozník Ťulin. Sedí pri svojej búde, opustil hlavu, ba celý je opustený. Bol oblečený v bavlnenej nečistej košeli a modrých, bielym pruhovaných gaťach. Na bosú nohu obuté staré topánky. Tvár mladistvá, bez brady a fúzov, s ráznymi črtami, na ktorých veľmi dobre vynikal zvláštny vetlužský záhyb, a teraz, krem toho vídať sústrednenú mračnosť dobrodušného, lenže duchovne uhneteného človeka...

— Unesie člnok... — hovorí, nehýbuc sa, a pohľadom znalca skúmal stav veci. — Iste ho unesie!

— A ty, — hovorím ja, — mal by si ho vytiahnuť.

— Jakože... Pravda, vytiahnuť. Vidíš, čo sa robí, vidíš... No!

Člnok sa striasol, pridvihol sa, urobil akýsi kŕčovitý pohyb a zase ľahol na to isté miesto.

— Ťu-u-u-li-in! — s druhého brehu niesol sa privolávajúci výkrik jakéhosi pútnika. Na vyrúbanisku, pri schode k rieke vídať malinkého koníka, a malinký sedliačik, dojdúc ku samej vode, zúfale kýva, ba rozhadzuje rukami a volá:

— Ťu-u-u-li-i-n...

Ťulin vždy ešte mračno hľadí na trasúci sa člnok a krúti hlavou.

— Vidíš — vidíš! Zas! A ešte včera večer, pozriže, kde bola voda od mostkov... Pozri len, cez noc čo ešte narobí garazdy.

— Ťu-u-u-li-i-n, a si hluchý! — zvoní na tom brehu hlas pútnika, no na Ťulina tento krik nemá žiadneho účinku. Jako by tento zúfalý výkrik bol tiež taká obyčajná patričnosť rieky, jako ihravé plesky vĺn, šum stromov i šuchot riečneho „kvetu".

— Veď to na teba volajú, — hovorím Ťulinovi.

— Volajú, — odpovedá tým samým filosofským hlasom, jakým hovoril o člnku a o pestvách rieky. — Ivanko, Ivanko! Ivanko-ó!

Ivanko, belohlavé chlapä, so desaťročné, kope červíkov pod strminou a tiež tak málo dbá na volanie otcovo, jako tento na krik sedliakov s tamtoho brehu.

V ten čas po strmom chodníku od kostola šla žena, s malým dieckom na rukách. Dieťa kričí, zavinuté v handry. Druhé, päťročné dievčatko, beží vedľa nej, držiac sa sukne materinej. Žena je ustarostená a srdítá. Ťulin odrazu stal sa ešte mračnejším.

— Žena ide, — povedal mi, hľadiac v druhú stranu.

— No? — hovorí zlobiac sa žena, prijdúc blízko k Ťulinovi a hľadiac na neho opovržlive. Pomery medzi nimi, zdá sa, ustálené sú už dávno: hneď som vedel, že bezpečný Ťulin a ustarostená, ustalá žena s dvoma deťmi — sú dve bojujúce stránky.

— Čože ešte nokáš? Čo tebe, žene, treba? — spytoval sa Ťulin.

— Čože inšie! Spytuje sa ešte! Člnok podaj! Veď nemôžem cez rieku prejsť; ináče by som s tebou, loptošom, ani sa nedávala do reči...

— No — no! — s mrzutosťou odpovedá prievozník. — Čože, aká si prišla. Hovoríš...

— A čo by som nehovorila! Nalialy sa ti oči. Čo sa len svet na teba díva, naši ožrani, dávno by ťa spitého naničhodníka treba bolo odohnať s prievozu. Dajže, počuješ, člnok.

— Člnok? — Aj chlapec ťa prevezie; Ivanko, hej, Ivanko, počuješ! Ivanko-ó! Ja ho hneď idem prútom vyšľahať, neposlušníka. Počuješ, ľudia idú!...

Ťulin obracia sa ku mne:

— Nože ty mne, človek, prút dobrý najdi.

S namáhaním sa obracia, ako by sa chcel zdvihnúť. Ivanko v okamžení sedí v člnku, berie veslá.

— Dve kopejky od nej. Dievča, tak! — kommanduje Ťulin lenivo a zase obracia sa ku mne:

— Zle je so mnou; hlava ma bolí.

— Ťu-u-li-i-n, — zas stene protivný breh. — Prievo-o-óz!...

— Ňaňka, ňaňka! veď kompu pýtajú, — hovorí Ivanko, ktorému ukazovala sa nádeja, že nebude musieť previezť ženu.

— Počujem. Dávno už kričí, — spokojne odpovedá Ťulin. — Dohovor sa tam. Môž' byť, ešte mu ani netreba... Môž' byť, ani nepôjde...

— Od čoho ma len hlava bolí? — obracia sa zas ku mne v prenikavo-dôvernom tóne.

Uhádnuť príčinu nie je ťažko: biedny Ťulin páchne pálenkou, jako sud pálenečný, až ku mne na priestore dvoch siah donáša sa jeho nepríjemný zápach, smiešaný so zápachom rieky a príbrežnej zelene.

— Keby som aspoň bol pil, — hovorí Ťulin váhavo, — ale som nepil.

Hlava jeho klesá ešte nižšie.

— Dávno už nepijem... Len včera som si vypil...

A Ťulin zase pohrúži sa v hlbokú dumu.

— Veď keby mnoho... Síce som dosť vypil včera... Ale som dnes nepil!

— Tedy to ťažoba ešte z včerajšieho, — probujem ja priviesť jeho dômysel na pravú cestu.

Ťulin hľadí na mňa dlho, sústredneno a neobyčajne zamyslene. Domnienka moja pozdala sa mu iste nie bezzákladnou.

— Môže byť, že aj preto. Dnes som niečo tiež vypil.

Zakiaľ takto Ťulin zdĺhavou, trápnou, zato vernou cestou prichodil k pravej príčine svojich utrpení, — sedliak na druhej strane celkom potratil hlas.

— Ťu-u-u... — sileno dochodilo odtiaľ, zpoza šumu riečnych vĺn.

— Var' ozaj od toho. Ver' si, bratku, iste uhádol. Pijem to pálenskô, lokám, bratku, lokám...

IV.

Medzitým darmo volavší sedliak umĺkol a, zanechajúc koňa i s vozom na tom brehu, prechodí k nám, spolu s Ivankom, osobne vyjednávať. S podivením vidím, že samým dobrosrdečným spôsobom víta sa s Ťulinom a sadá si vedľa neho na lavicu. Je omnoho starší než Ťulin, má sivú bradu, modré, vybľadnuté, jako aj Ťulinove, oči, a na tvári, kdesi okolo úst, túli sa tiež tá vetlužská črta.

— Trpíš veľmi? — pýta sa prievozníka.

— Hlavu, bratku, všetku mi doláme. A od čoho? neviem.

— Menej pi.

— Vari ozaj od toho. Hľa, aj priechodzí tiež tak vraví.

— Hladže, člnok ti unesie.

— Akože by neunieslo. Pravda ho unesie.

Obidvaja hľadia za istý čas, jako sa trasie, jakoby ranený, prevrátený člnok.

— Dajže kompu, lebo čo; treba ísť.

— Naozaj ti treba ísť? Iste do Krasichy nacengať sa.

— A ty si už nacenganý.

— Vypil som si. Hlavu mi celú rozláme, strach! Aj ty, možno, ďalšej nejdi!...

— Čudák! Veď mám tam vydatú dcéru. Zvali na hostinu. Aj žena ide.

— No, aj žena, teda nás neminie ísť. A — ach, týček niet!

— Ako niet? Čože darmo sedíš? Hľa, tam sú týčky!

— Krátke sú. Dvadsať štvrtí treba. Var' vidíš, voda sa zdvihla.

— A ty, čudák, prečos' neprihotovil týček, keď vidíš, že voda pribýva. Ivanko, rozožeň sa za týčkami — chlapče!

— Šiel by si sám, — povedá Ťulin. — Veď sú ťažké.

— Ty choď, tvoja je to robota.

— Mne sa netreba prevážať, tebe!

— A obidvaja, i Ivanko tretí, spokojne zostávajú na miestach.

— Nože, ja ho, podliaka, prútom vytiahnem, — zas prehovoril Ťulin, robiac novú zkúšku primeraného vstávania. — Priechodzí, podajže mi prút...

Ivanko s veľkým revom skočil s miesta a beží na vrch, k dedine.

— Nedonesie, hovorí sedliak.

— Veď sú ťažké! — potvrdil Ťulin.

— Mohol by si mu ísť aspoň oproti, — radí sedliak, hľadiac na námahy mravca Ivanka, ukázavšieho sa na vrchu s dlhými týčkami.

— Aj tak som ti chcel povedať: pobehni ty.

Oba sedia a hľadia.

— Alexi-i-ij! Čert! — počuť s tej strany prenikavý, hnevlivý ženský hlas.

— Žena kričí, — hovorí sedliak s nespokojnosťou.

Ťulin je ešte vždy ľahostajný: žena je ďaleko.

— A jestli sa môj kôň odtrhne a chlapca so ženou prevrhne, — hovorí Alexij.

— A var' je ohnivý?

— Veru je.

— No, tak je pravda, môže sa všeličo prihodiť. Ty, počúvaš, mal by si sa vrátiť. Načo ty máš ta ísť. Aká potreba?

— Ach, čudák! Var' nevidíš: so ženou som sa vybral, jakože nejsť.

Ivanko konečne, celý oslabený, privliekol tyčky a slziac hodil ich na breh. Hotové je všetko. Ťulinovi prichodí začínať robotu.

— Hej, priechodzí, — obrátil sa ku mne jakosi povzbudzujúco. — Nože, počuj, poď aj ty s nami na kompu! Hľaďže. Veľmi je už rieka prostopašná.

Všetci sme vošli na škripiacu, doštenú kompu; Ťulin posledný. Zdalo sa, že rozmýšľal niekoľko sekúnd, poddávajúc sa svodu: či by nebolo dosť národa i bez neho.

Predsa len vošiel, brodiac po vode, potom s hlbokým žiaľom pohľadel na koly, za ktoré boly povrazy zaviazané, i povie s krotkou výčitkou, obrátenou ku všetkým, okrem, rozumie sa, jeho samého...

— Ach! Povrazy, povrazy nikto neodviazal. N—n—o!

— Veď si ty, Ťulin, posledný vošiel na kompu. Tebe bolo treba odviazať, — protestujem ja.

On neodpovedá, nepriamo uznávajúc, môže byť, celú spravedlivosť tejto poznámky, a tiež tak lenivo, s takým mračným zármutkom spustil sa do vody odviazať povrazy.

Kompa zaškripela, zakolísala sa a odplávala od brehu. Prievozná búdka, dnom prevrátený člnok, vrch s kostolíkom okamžite, jako zachytené nevedomou silou, — unášajú sa od nás, a ostrovok so zelenou podmytou vŕbou letí nám oproti.

Ťulin pozrel na oddiaľujúci sa breh, poškrabal hustú čiapku svojich vlasov a prestal tyčkou pichať v hĺbku.

— Veď nesie.

— Nesie, — odpovie sedliak s námahou, napierajúc na líniu pravým plecom.

— Prudko nesie.

— A ty si čo prestal? Prečo nepomáhaš?

— Choď si, pomáhaj. S ľavého boku odnáša.

— No?

— To je to, no!

Sedliak vztekle vnoril svoju tyčku a málo chybelo, že sa neshodil do vody: jeho tyčka tiež nedosiahla do dna. Alexej sa zastavil i povedal výrazne:

— Podliak si ty, Ťulin!

— Sám si taký! Čo sa vadíš?

— Za čo ti peniaze platia? Podlá figúra!

— No len tichšie!

— Prečo nemáš tyčiek dlhých?

— Mám ich.

— Tak prečo ich niet?

— Doma. Var' ti chlapček privlečie dvadsaťštvrťové...

— Hovorím: že si podlý človek.

— No — no! Či ešte nepovieš niečo? Posbováraj sa so mnou.

Spokojnosť Ťulinova, zdá sa, smierila rozhorčenosť Alexeja. On snal čiapku a škrabe sa v hlave.

— Kamže my teraz? Ku Kozmovi Demianovi do Kozmo-Demianska poplávame, či už jako?

V.

Skutočne, tuhý prúd, jakoby žartujúc a vysmievajúc sa z našej kompy, unáša nemotornú stavbu vždy ďalej a ďalej. Zôkol-vôkol, predbiehajúc nás, bežia, trhajú sa a nadúvajú zas chlpy peny. Pred očami mihá sa mys s podmytou vŕbou i zostal na zadku. Ďaleko nazad zostalo vyrúbanisko s novým domkom zo sviežich stromov, s malinkým vozíkom, ktorý sa vidí teraz ešte menším, i so ženou, ktorá stojí na samom brehu, čosi kričí a pohybuje energične rukami.

— Kamže sa podeješ teraz. Ach, zle bude, — beznádejno, hľadiac na ženu, hovorí Alexej.

Položenie skutočne kritické. Veslá len sa zohýňajú a hviždia v svojich komorách, nemajúc na chod kompy najmenší vliv. Tyčka v rukách Ťulina uchodí do hĺbky, nemajáči, t. j. nedochodí do dna.

Ťulin, nedbajúc na výčitky Alexeja, vážne hľadí na rieku. Pre neho je nebezpečenstvo najväčšie, preto, že istotne bude treba ťahať kompu proti prúdu. On navidomoči sobral sa, pohľad jeho stával sa rozumnejším, tvrdším.

— Ivanko, drž po plese! — kommanduje synovi.

Chlapček na tento raz bystro plní rozkaz.

— Sadni si k veslám, Alexej.

— Ba či len ich máš? — pochybuje ten.

— Len sa ta!

Teraz slová Ťulinove zvučia tak tvrdo, že Alexej pokorne lezie z mosta a má sa k veslám, ktoré ležaly na dne.

— Priechodzí, chytaj sa i ty... do tej samej roboty.

Ja chytil som sa „do tej samej roboty", t. j. k pravému veslu. Kommando našej lode takto je hotové. Ivanko, z ktorého tváre celkom sa bol ztratil výraz bezpečnosti, hľadí na otca iskriacim sa napnutým pohľadom. Ťulin strká tyčku do vody a povzbudzuje syna: „Drž, Ivanko, neotálaj, hľaďže." Môjho návrhu, že zamením chlapca pri kormidle, on si ani nepovšimnul. Bolo vidieť, že spoľahka sa jeden na druhého.

Kompa sa začína striasať... Odrazu tyčka Ťulinova dotýka sa dna. Neveľký „kopec" dáva možnosť „strkať sa" na priestore desiatich siah.

— Tlač na prieval, Ivanko, tlač na prieval, — bystro kommanduje Ťulin, napierajúc plecom na pravú hlávku týky.

Ivanko, opierajúc sa nohami, ťahá kormidlo k sebe. Kompa robí obrat, zrazu kormidelné veslo zdvihlo sa vo vzduchu a Ivanko padá na dno. Kompa sa striasla, no o sekundu Ivanko, so strachom hľadiac na otca, zas sedí na mieste.

— Zaviaž! — kommanduje Ťulin.

Ivanko priväzuje kormidlo povrazom, kompa konečne si „líha na prieval“, my naliehame na veslá. Ťulin mocným štuchnutím podáva kompu popriek, a o niekoľko okamžikov my dobre cítime oslabnutý nápor vody. Kompa „ľahko“ sa podáva nahor.

Oči Ivankove sa svietia od radosti. Alexej pozerá na Ťulina s patrnou úctou:

— Hej, chlape, — povedá on, prikyvujúc hlavou, — keby teba pálenka nekazila... Ceny by ti nebolo. Pálenka ťa kazí...

No oči Ťulina zas pohasly a on celý zmäkol.

— Vesluj, vesluj... Zahrabuj, priechodzí, hlbšie, nespi! — povedal lenivo, a sám pomaly pichá týkou, s prestávkami a s nechuťou. Po chode kompy cítime, že teraz jeho týčka málo pomáha našim veslám. Kritická minúta, keď Ťulin nachodil sa na výške svojho uznaného prievozníckeho talentu, minula sa, a iskra v očiach jeho zhasla spolu s nebezpečenstvom.

So dve hodiny to trvalo, čo sme sa podvihovali predsa len nahor, ale jestli by Ťulin nebol vyúžitkoval posledný „kopec“, — kompu bolo by snieslo na plese a odtiaľ by ju ani za dva dni nevytiahol. Preto, že pristať na obyčajnom mieste sa nedalo — môstky dávno zalialo, — Ťulin pristal k hlinistej strmine, uväzujúc kompu o vŕby. Začína sa spúšťanie vozíka. My s Alexejom robíme okolo toho, Ťulin sa díva ľahostajne na našu prácu, a žena, dávno potratiac všetky slová rozhorčenosti, sedí, nehýbuc sa, na vozíku, sťaby skamenelá, a usiluje sa nehľadeť na nás, jako by sme jej všetci boli nanajvýš protivní, ani si len nedáva práce sísť s deckom s vozíka.

Koník sa ľaká, túli uši a cúva sa nazpäť.

— Nože, nože, vyšľuhaj ho, ohnivého, po stehnách, — radí Ťulin, troška sa preberajúc.

Prudký kôň, bojac sa úderu, skočil s brehu. Minúta tresku, hrmotu i rachotu, jako by sa všetko šlo prepadnúť do zeme. Čosi zhrmelo, zastonalo, čosi tresklo, kôň len toľko že neskočil do rieky, zlámal tenkú priehradu, — no konečne podarilo sa postaviť vozík na kolísajúcu a trasúcu sa kompu.

— Čo, je celý? — pýta sa Ťulin Alexeja, starostlivo obzerajúceho vozík.

— Celý! — s radostným prekvapením odpovedá ten. Žena sedí, jako socha.

— No? — diví sa aj Ťulin. — A ja som nemyslel, že sa tak lacno obíde.

— Veď to... aká strmina.

— Akože by nie! strmina taká, že by sa mal najiste polámať. A — ach! A povrazy zas nikto neodviazal, — končí Ťulin s tou samou malomyseľnou výčitkou a lenivo ide k brehu odväzovať povraz. — No, vesluj, priechodzí, zahrabuj, nespi!

Pol hodiny ťažkej práce veslami, krikov „navaľ sa“, „ľahni na prieval“, „priväzuj“ a my konečne sme došli k búdke. So mňa leje sa pot, — že som neprivykol, — jako z krhly.

— Pýtaj si od Ťulina sklenička pálenky, — hovorí, položartovne, Alexej.

No Ťulin, jako vídať, nie je náklonný žartovať. Dlhé prebývanie na brehu bezľudnej rieky, dlhé malomyseľné premýšľanie o príčinách nikdy sa neprerušujúceho katzenjamru, — všetko toto zaiste nie je v stave naladiť človeka na žarty. Preto on uprel na mňa svoje sklené oči, v ktorých začína pomaly prebleskovať čosi, ako by hlboké rozmýšľanie, — i povie dobrosrdečne:

— Dôjdeme — ponúknem vás... A nie len jednou, počúvaš, vás ponúknem, — dokladá konfidenciálne, ponižujúc hlas, pričom na tvári jeho sa javí jestli nie radosť, to na každý spôsob okamžité zahudnutie ťažkých bolestí opilca...

A s vrchu, po zlej ceste, už vídať zas dva vozíky.

— Idú, — skormúteno hovorí prievozník.

— No, veď, môž' byť, ešte ani nepôjdu, — teším ho ja, — môže byť, neponáhľajú sa.

— Ja ironisujem, ale Ťulin nerozumie sa do ironie, možno preto, že je on sám celý preniknutý jakýmsi osobitným, nepovedomým humorom. On jako by ho sdieľal s týmito kudravými brezami, s týmito krivorastúcimi stromami, so zvlnenou riekou, s drevenným chrámom na vŕšku, s nápisom na stĺpe, so všetkou touto naivnou veľkoruskou prírodou, ktorá sa mi vždy usmieva svojím milým, prostodušným a jakoby dávno mi známym úsmevom...

Jakokoľvek, no na moju posmešnú poznámku Ťulin odpovedá celkom naozajstne:

— Ak sú bez tovaru... rozumie sa, dočkajú. Ako ich prevezť... všetku hlavu mám roztrepanú.

VI.

Paroloď ešte neprišla. Hovoria, že hodinu pred príchodom ona bude ešte „kričať" kdesi v jednom z blízko ležiacich prístavov, no keď som o tri hodiny, blúdiac po dedine a napijúc sa čaju, prišiel zas k brehu, — o nej nič nebolo známo. Rieka vždy ešte „ihrá", ba sa rozihrala nie na žart, Ťulin šliape k svojej búde po kolená vo vode, lenivo stúpajúc bosými nohami po zelenej potopenej tráve, celý mokrý, široké nohavice lepia sa mu na nohy, prekážajúc mu v chôdzi; za ním na povraze ťahá sa už spomínaný starý člnok, ktorý, ako predpovedal znalec-prievozník, uniesol prúd.

— Čo, Ťulin, si zdravý?

— Chvalabohu. Nie celkom. Pomôž mi, pôjdeme na druhú stranu.

— Načo?

— Vidíš, plte Ivachinské rieka chce rozmetať.

— Čože teba do toho? Aká starosť?

— No len pozri, Ivachin štvrtku nesie. Ale čo je štvrtka! Tu, braček, aj pol vedra je málo...

Ku brehu rýchlym krokom približoval sa od dediny mužský, asi štyridsaťpäťročný, v obleku dedinského priekupca, s ostrými

nepokojnými očami. Vietor rozvieval poly jeho kabáta, v ruke blýskala pálenčená nádoba. Približiac sa k nám, rovno sa obrátil k Ťulinovi:

— Čo, vody pribýva?

— Beda, — odpovedal Ťulin. Však sám vidíš.

— A plte moje už zdvihla?

— Dvíha, ale ich ešte nevzala. A hľaď, že ich snesie. Aj môj člnok slíznula, — ťažko som ho dohonil za plesom.

— No?

— Veru tak. Vidíš, mokrý som jako myš.

— Aj — áj! — zúfalo povedal kupec, udrúc sa po bedre svobodnou rukou. — Ani sa neobzreš, — a plte mi roznesie. Koľko škody, koľko bude škody! No, aj zlí sú ľudia u nás, — obrátil sa on ku mne.

— Čo by som ja darmo nadával ľuďom, — zastával svojich Ťulin. — Veď ste sa var' zjednali...

— Zjednali.

— Na piesok vozíť?

— Pravda že, na piesok.

— Nuž veď sú aj na piesku, nie sú inde.

— Ale podliaci ste vy, — veď rieka už piesok zakrýva...

— Akože by nezakryla. Zakryje. Do rána ani znaku nebude po ňom.

— Hľa, vidíš! A oni by, podliaci, len spievali. Vidíš, revú, nermútia sa, že sa gazdovi škoda robí.

Oba zamĺkli. S toho brehu, s vyrúbaniska, od nového domku sa niesly nestrojné piesne. To artiel [1]) Vasjuchincov robila si posmešky z drobného drevokupca-gazdu. Včera dostali plácu, pri tom Ivachin oklamal ich o 20 rubľov. Dnes sa Vetluga zaujala za svoje dietky a rozihrala sa k dobru artieli. Teraz už gazda ponížene sa klaňal, a artiel si nič z neho nerobila.

— Ani za sto rubľov! Zvieš, jako zachádzať s artieľou! My ťa naučíme...

Rieka sa dvíhala, Ivachin sa zľakol. Hodiac sa do dediny, onedlho privliekol „štvrtku" a odprosil artieľ. On nepostavil pri tomto žiadnej podmienky, nespomenul plte, len sa klaňal a modlikal, aby artieľ zabudla urážku a vypila si „darovanú".

— Ty len nevykrúcaj, — hovorili artieľščici. Neprívábiš!

— Ani za sto rubľov nepôjdeme sa plákať do rieky.

— Nechže sa poparáti, poihrá do vôle.

— Nech rozhádže brvienka, nech poroznáša. Choď si, soberaj!

A predsa vypili štvrtku a zaspievali si. Niesly sa hlasy zpoza rieky nestrojné, divoké, odvážlivé, a k nim miešal sa šplechot a hovor bujnej rieky.

— Znamenite spievajú, — povedal Ťulin s vytržením a závisťou.

Ivachinovi, zdá sa, pieseň ľúbila sa menej. On načúval ne-

[1]) Artieľ — robotnícky spolok.

pokojne, a oči hľadely splašene a úzkostlive. Pieseň šumela búrkou a, zdalo sa, neslubovala nič dobrého.

— Mnoho si nedodal včera? — pýtal sa Ťulin prosto.

Ivachin sa poškrabal a, neodtrhujúc nepokojného pohľadu od toho miesta, odkiaľ niesly sa nestrojné zvuky, odpovedal tiež tak prosto:

— Dve desiatky.

— Mnoho ver', hľaďže! Aby ti, počuješ, boky nepomastili.

Po tvári Ivachina bolo vidieť, že predpokladanie sa mu nevidí nepravdepodobným.

— Keby len plte vyvliekli, — povedal s hlbokým žiaľom.

— Veď var' vyvlečú, — uspokojoval Ťulin.

— Pohovor s nimi, — lichotive povedal kupec. — Viacej, reci, nebude vody, do rána, reci, ubudne.

Ťulin neodpovedal odrazu; jeho pohľad utkvel na nádobe a, pomlčiac, povedal:

— Už druhú štvrtku vlečieš?

— Druhú.

— Donesieš ešte aj tretiu. Preveziem ťa, čo?

— Prevez!

Čln bol na prostried rieky, keď ho spozorovali s tamtoho brehu. Pieseň odrazu zhrmela ešte silnejšie, ešte nestrojnejšie, odrážajúc sa od zelenej steny hrubých stromov, ku ktorej tesno primklo vyrúbanisko. O niekoľko minút pieseň sa pretrhla a z vyrúbaniska bolo počuť len hlučný a tiež nestrojný hovor. Skoro Ivachin zase strelou letel k nášmu brehu a zas sa vrhol s novou nádobou na tú stranu. Na tvári mu bolo vídať zlosť, no v očiach sa predsa svietila radosť.

Do západu slnka celá artiel mala prácu s pltiami Ivachina. Pri zvukoch „dubinušky" brvná vykotúľovali na breh a rukami vytáhovali na podstavce. Ihneď všetky Ivachinove brvná stály v hromade na strmine, nedostupnej pre prostopašnú rieku.

Potom zas zhrmela pieseň. Mokrí, ustatí artiešťici dopíjali poslednú štvrtku. Ivachin, upotený, nahnevaný, no predsa vždy ešte spokojný, preplavil sa posledný raz na našu stranu a odbehol k dedine; vietor rozvieval poly jeho kabáta, a v oboch rukách mal nádoby, teraz prázdne.

Ťulin, zase smutný, odprevádzal ho dlhým pohľadom.

— No čo, vymastili ho? — pýtam sa ja.

On pozrel na mňa a pýta sa:

— Koho?

— Nuž Ivachina.

— Nie... za čo by ho bili...

Pozrel som s podivením na Ťulina, a v mojej hlave blysol neočakávane dômysel: fysiognomia Ťulina pripuchla, a pod okom stál lampáš, iste novšieho pôvodu.

— Ťulin, holubček!

— No, čo?

— Od čoho ty máš pľuzgier?

— Pľuzgier... Aký?

— A veď teba, Ťulin, mne sa zdá, zbili.

— Kto mňa bil?

— Artieľščici.

Ťulin zádumčivo pozrel mi rovno do očí a povedal:

— Var' ozaj od toho... A, počuješ, aj bili ma, ale nie veľmi.

Prestávka, pohľad na mňa a v pohľade kmitajúci sa dômysel.

— Var' ozaj ma to Parfen tak udrel?...

— Môže byť, že i Parfen, — zas pomáham zdĺhavému processu nového priblíženia sa k pravde.

— Doista, on. Tak, poviem ti, taký líškavý chlap... Vždy len hľadí, ako by mohol človeka zahubiť!...

Otázka bola by takto dosť rozlúštená. Pravda, mne sa veľmi chcelo ešte zvedieť, jak to dopadlo, že hnev artieli tak neočakávane zmenil mier, a búra, miesto Ivachina, srútila sa na celkom neutrálnu Ťulinovu fysiognomiu, — no v tom s druhého brehu zas sa ozval hlas:

— Ťu-u-u-lin!

Ťulin ani hlavu nepodvihol a lenivo šiel k búde, povediac mne mimochodom:

— Zovú. Tebe by ísť... na člnku... hej? Preletel by si...

Zrazu zastal a načúval, obrátil sa — i ožil. Na brehu, napriek súmraku, bolo možno rozoznať červené košele. To artieľščici zvali Ťulina a, zdalo sa, veľmi vábivým spôsobom kývali rukami...

— Veď zovú, — radostne hovoril, tázave pozrúc na mňa.

— Rozumie sa, že zovú. Zas ťa nebodaj zbijú...

— Nie... čo by zbili. Za čo? Nemôž' byť! Pohostiť ma chce artieľ, to je!

A Ťulin s obdivuhodnou živosťou hodil sa k brehu. Sviažuc prečosi dva člnky, sadol do predného a bystro sa odpichol od brehu, nenechajúc na tejto strane ani jednoho...

VII.

Chápal som toto nevinné chytráctvo, keď som počul v súmraku škripeť vozík, idúci s vrchu. Vozík pomaly približoval sa k rieke. Kôň naľakaný ffknul pár ráz a, stúliac uši, zahľadel sa s udivením na zmenivšiu sa do nepoznania pokojnú Vetlugu.

Od vozíka oddelil sa sedliak, podišiel k samej vode, pohľadel, poškrabal sa a obrátil sa ku mne:

— Kde je prievozník?

— Hľa, tam, — ukázal som na jasný pruh, rozrezávajúci temný povrch rieky už na prostriedku.

On sa vhľadel ta, zas pokýval hlavou, ponačúval piesne Vasiuchincov i šiel obracať vozík.

— Ale je podliak, tento prievozník, — povedal, ostatne dosť spokojne. — Hľaďže, veď aj člnky všetky odvliekol, — celú noc ho teraz odtiaľ nevytiahneš.

Obrátiac koňa, pristúpil ku mne a poklonil sa.

— Vy ste priechodzí?

— Priechodzí.

— Či nejdete s jazera?

— S jazera.

— Tak. Mnoho národa teraz ide. Aj zajtra ešte pôjdu. Aj, jako rieka práši, bieda. Keby sme teraz na kompu... Ale kde, neuvládzeme... Nocovať nám bude treba. A vy nečakáte paroloď?

— Ba áno.

— No, včaššie ako na svitaní to nebude. Nocovať aj vám prichodí.

Postavil za búdkou vozík a pustil na trávu sputnaného koňa. O niekoľko minút za búdkou sa kúril dym...

Tulin priučil svoje obecenstvo k trpelivosti.

Slnko sa dávno skrylo za horami i lesami, nad Vetlugou sa spustil súmrak siný, teplý, tichý. Náš ohník sa rozháral, dym dvíhal sa rovno do výše. Bolo jakési podivné táto spokojnosť vzduchu, odrazu s náhlivým i bujným pohybom na rieke, ktorá vždy pribývala. S tamtoho brehu sa ešte ozývaly piesne a mne sa zdalo, že som rozoznával hlas Tulina v obecnej nesúhlasnosti. Na jednom z neďalekých vŕškov jeden za druhým zapaľovaly sa ohne súsednej dedinky. Vo dne som ju nespozoroval, lebo jej šeré domy a temné strechy slievaly sa so všeobecnými tónmi obrazu... Teraz vystúpila krásnou stužkou ohňov na temnom vrchu kopca, a tu i tam štvoruholníky striech odrážaly sa od modriny neba.

To je dedina Solovjicha. Môj nový známy, že inej roboty nemal, porozprával mi niektoré zajímavé črty zo života jej obyvateľov. Ľud v Solovjiche je podujímavý a hrdý, v okolí zovú ich „voriškánami“ [1]). Stalo sa raz, že môj nový známy bol na Zvestovanie Panny Márie u diačka. Bolo v zime, k večeru. Sedia za stolom. Zrazu ktosi zaklope na okience. Vyzrel diačok: stojí pod oknom Ivan Semenov, súsed-starec, i pýta sa na nocľah.

— Ba prečo ty, veď máš domov všetkého len verstu?

— Verstu ako verstu, ale mimo Solovjichy treba prejsť. Aby ma zas ku prielube nedoviedli.

Ukázalo sa, že medzi týmto starčekom a Solovjichincami ustálily sa zvláštne pomery. Keď starec má peniaze, to sa iste napije v dedine, a keď sa napije, začne sa chváliť: mám pri sebe „káteňku“ [2]) vo vačku. Ide potom domov, — Solovjichinci ho už čakajú na rieke, a rovno k prielube s ním.

— Chceš ísť do prieluby?

No, rozumie sa, že nechce. Oni ho ani nenútia, — odovzdaj im len „káteňku“. On oddáva, — čo má robiť. Oni zas:

— Chceš do prieluby?

— Nechcem, dobrí ľudia.

---

[1]) Od slova *vor*, t. j. zlodej.

[2]) Káteňka, bankovka 100-rubľová, tak zvaná preto, že nosí na sebe vyobrazenie Kataríny.

— Tak, hľaďže, nikomu nehovor. Nepovieš?

— Nepoviem.

— Zakľaj sa.

— Aby som sa na tomto mieste prepadol, ak poviem jednej duši.

Ani nepovie. Koľko ráz ho takto chytali, — domrzelo ho, prestal mimo Solovjichy chodiť, najmä, keď bol podnapitý, ale nepovedal nikomu. Vodili ma, hovoril, k prielube Solovjichinci, ale kto vodil, — nepovie...

Po tejto rozprávke so zvláštnou zvedavosťou pozeral som na dedinku „voriškánov". No, myslím si, krem Vetlugy kde najdeš takú bezprostrednosť, i prostomyseľnosť, takú blahorodnú dôveru k cudziemu slovu, také prostodušné uistenie v možnosti „prepadnutia na tomto mieste" v páde narušenia kliatby... Môj nový známy, sám „Vetlugau", uisťoval ma, že viac takej dediny niet na celej rieke. V Mariine bol „priemysel" na ovce, tri roky je už tomu, — no to je iná vec. Ale položte v nezapretej izbe peniaze a odíďte na celý deň, — nikto sa ich nedotkne.

— Jakože, predsa sú Solovjichinci?

— Taký je ich, dovoľte, obyčaj...

No kde ešte, myslím zas, — najde sa toľká shovievavosť k cudzím obyčajom? — A ohníky Solovjichy mihaly mi prívetivo a prostodušne: „nikde, nikde"...

— Hľa, aj Ťulin, — povedal som, usmejúc sa, — tiež má obyčaj!

— Pravda je! Podliak, — nech je prekliaty! Aj to treba povedať: rozumie on svojej robote. Hľa, príde jaseň alebo zas jar: tu sa on dokáže... Druhý na jeho mieste nevedel by si rady s prievozom. Pre toto ho aj držíme...

— Pán Boh s nami!

— Aj Duch Svätý!

K nášmu ohníčku, na chrbte s košíkmi z brezových kôr, s paliciami v rukách, prišli dvaja pútnici. Jeden z nich shodil košík, pozorne pozrel na mňa a povedal:

— Tohoto človeka sme už videli.

— Môže byť, — odpovedal som.

— Na Lunde ste boli?

— Bol.

— Tam sme vás aj videli. Zo svojej horlivosti, a či ste dali sľub Najsvätejšej Panne?

— A vy?

— My sme boli na hostine, tu máme rodinu.

— Nuž, sadajte si k ohníku.

— Ale nám by bolo treba na prievoz... domov nie je ďaleko. Do rána by som i došiel.

— Veď to, na prievoz!... — vmiešal sa môj známy. — Ťulin odvliekol posledný čln. Či na kompe prejdete?

— Kdeže!... Rieka je veľmi vzbúrená.

— Ba ani týček dlhých niet.

Druhý z prišlých podišiel ustatým krokom k brehu, a hneď sa ozvalo silne, ťahano:

— Ťu-u-li-in. Člnok poda-aj!

Krik sa niesol po rieke, staby schytený bystrinou. Zdalo sa, že šumiace vody nesú ho so sebou, prehadzujúc s jednej strany na druhú, medzi zaspatými vo hmle brezami. Ohlasy bežaly kamsi do večernej diaľky, a umierały ticho, zádumčivo, ba smutno... tak smutno, že, ponaslúchav, pútnik neodvážil sa po druhý raz znepokojiť tú diaľnu večernú ozvenu...

— Dosť bude! — povedal, hodil rukou a priblížil sa k nášmu ohníku.

— A tomuto človeku je domov len ako rukou dosiahnuť, povedal prvší z mojich známych: všetkého štyri versty — z Piesočnej! Počuli ste o Piesočincoch? — spýtal sa so lstivým úsmevom.

— Nie, ja som tu cele cudzí.

— Títo Piesočinci tiež majú svoj obyčaj. Čo mesto, to mrav, čo dedina, to obyčaj. Solovjichinci — rozprával som vám — sú radi, keď môžu niečo cudzieho vziať, a Piesočinci sú majstri svoje ochrániť. Raz — bude tomu so päť rokov — šli siedmi Piesočinci na Zvestovanie Panny Márie železo poprávať. Tam boli lemeše, srpy i podobné dedinské náradie. Popravili, idú nazpäť k rieke a koše so železom v rukách nesú. A rieka, ako aj teraz, zaihrala búrno, a ešte vietor po rieke chodí, vlny rozkolísal. A člnok je, ako vám známo, vrtľavá vec. A čo, bračekovci, hovorí jeden: — keď sa nám člnok prevráti, veď železo sa nám utopí. Nože, chlapci, koše si uviažme na seba, aby sme železo neutopili. — Aj to bude dobre! Tak aj urobili. Šli k rieke, železo v rukách niesli, sadajú v člnok, železo berú na chrbty. Vyšli na prostriedok, rieka počína člnok zalievať, člnok sa prevrhol. No železo, že bolo tuho priviazané ku chrbtom, nepotratilo sa. Tak spolu so železom gazdovia išli na dno... Všetci siedmi!... Čože, chlape, povedz, či je nie pravda?

Piesočinec nič nenadmietal, a pri svetle ohníka na všetkých troch tvárach mojich ľudí ležal jeden a ten istý dobrodušno-posmešný úsmev, so zvláštnou vetlužskou črtou, tak živo upomínavší ma na Ťulina.

— No, a vy ste zkadiaľ? — pýtam sa starca, ktorý ma videl v Lunde.

— Ja som, pane môj, sám po sebe. Bez rodu-plemena, bezdomný človek, vojenská kosť.

— A predsa ste rodom s Vetlugy?...

— S nej veru. Nejednu som pľť po nej sohnal za mladi. Aj po cárskej službe, hľa, už pätnásty rok tlčiem sa na nej.

Vojenského v tomto starcovi bolo veľmi málo: azdaj nejaká spokojná istota reči, ba aj stará zamastená čiapka, s jakýmisi neskoro spozorovanými páskami a veľkou nadtrhnutou strieškou. Zpod striešky hľadely a sa iskrily časom sivé oči, okolo fúzov usadil sa málo spozorovaný úsmev. Hlas starca bol veľmi príjemný, prsný,

„s rachotom“, prezradzujúcim niekdajšieho zručného piesenníka [1]), no teraz už značne ochriplý od starosti, od riečnej vlhkosti a, môže byť, aj od pálenky. Jakokoľvek, načúvať tento hlas s humoristickou nótou a hľadeť na vetlužský úsmev starého vojaka bolo veľmi príjemné, i prišlo mi teraz na pamäť, že vskutku sme sa stretli s ním na jazere. Keď sa najtuhšie hádali o predmete: „s kmínom, so zbojníkom, tým viacej s kacírom sa nespolčuj“, — keď obe stránky zasypaly jedna-druhú textami a rozličnými jemnosťami načetnickej [2]) dialektiky, — tento starec, s nadtrhnutou strieškou a iskriacimi očami, nenadále sa zjavil v samom prostriedku, pokazil celú besedu, rozpovediac veľmi proste i bez všetkých textov obyčajný prípad. Rozprávka urobila na väčšinu silný, otrezvujúci dojem; načetčici začali sa k nemu chovať s javným opovrhnutím. Jakokoľvek, beseda bola celkom zkazená, a tlupa sa rozišla, odnášajúc, môže byť, nejednu prebudenú pochybnosť...

— Prosím vás, čože je to, babí rozhovor, sprostosti! — povedal mi s mrzutosťou jeden z načetčikov. — Či je to zo Svätého písma?

— A kto je tento, či je to nie Jefim? — pýtal sa druhý, približiac sa k nám.

— On je to.

— Hlúpy človiečik, Vetlugan. Paholkom bol u nás. Ba čo len chce?

Jefim, Vetlugan, len sa usmieval svojím zvláštnym úsmevom, nevedomo, na čo sa vzťahujúcim: na predmet rozhovoru, na poslucháčov, alebo, môže byť, na neho samého, hlúpeho človiečka, bezdomného, vojenskú kôstočku... Akokoľvek, mne sa tak zdalo, že v rozprávke Vetlugana počul som v Svetlojare prvé živé slovo.

Teraz sme zas obnovili rozhovor o tom predmete: o Lunde, o Svetlojare a Kiteži, o Urenevcoch. Medzi mnohočíselnými a rôznoveriacimi gruppami, prichodiacimi do Svetlojara, prinášajúcimi ta svoje knihy, svoje nápevy a svoju vieru, najviac vynikali urenevskí náčetčíci, ustrojujúci každý rok svoj improvisovaný oltár, pod jedným a tým istým starým dubom, na sklone vŕšku. V ten čas, keď okolo austrijského sviaščennika [3]), v polornáte a s dlhými vrkočmi, sotva sa síde so desať modliacich sa, okolo urenevského duba stojí tesný, veľký zástup. Mňa porazily surové, naduté tváre týchto načetčikov. Tu boly ženy, v temných pustovníckych šatách, jakýsi veľmi dlhý človek s nepríjemno-ostrými črtami, mladý chlapec s kapsou žobráckou, s tvárou pokrytou osýpkami, otrhaný blbec... Čítali a spievali po poriadku, jednotvárnymi, fufnavými hlasmi, nevšímajúc si pritom ničoho okolo seba. Keď medzitým predstavitelia iných tolkov ochotne začínali hádky, Urenevci hľadeli svysoka, pohŕdajúco, a na otázky

---

[1]) Piesenník — tak zovú Rusi vo svojom vojsku spevákov, ktorých má po niekoľko každý peší pluk; mnohý z nich je povestný svojimi piesenníkmi. „Piesenniky napred!“ počuť kommando, i oddelia sa speváci počtom 10—30 a zahrmí ruská hrdinská pieseň.

[2]) Náčetnicky, načetčik — človek načítaný kníh.

[3]) Sekta, pod názvom austrijskej.

povedali. Bolo vídať, že pre nich v celom svete nejestvovalo
ť, čo by zasluhovalo bár len maličkú shovievavosť, — a celá
sústredníla sa na tomto neveľkom ostrovku, obsadenom ich
združenými „ostrihanými humienkami“ [1]) a ohlasujúcom sa ich
nými nápevy.

— Už veľmi vysoko si vedú, — povedal Jefim. — Národ je
pravdu povedať, spôsobný, triezvy, lenže nám je u nich akosi
nohodlne.

— Prečo je to?

— Nepohodlne, úzkostlive. Naša viera je, pravdu povedať,
ko veselšia.

Do tohoto času mlčavší Piesočinec pri týchto slovách zasmial
jakši veselo a povedal:

— Býval som ja u nich. Veľmi je to tam čudno!

— A čože?

— No, tak. Raz ma najal jeden u nich v zime vyvliecť kláty
hory. Prišli sme my s mladým gazdom na mojom koni v noci
lesov. Ráno sa prebudím, a temno ešte bolo. Hľadím: starena
lampu zapaľuje, potom sa chce modliť, stala si oproti obrazom.
Všetky boly pekné, okrášlené. No, myslím si, i mne je čas po-
modliť sa a pôjdem koňa ošírovať. Leziem potichu s polatí [2]), sta-
ena za ňou, začínam sa prežehnávať. V tom ona sa obráti. Videla
ma a začala rozhadzovať rukami: „Ty, hovorí, čo to robíš?“ — A
ja, — chcem sa modliť. — „Počkaj,“ povedá. — Čože mám
robiť, už je čas. — „Počkaj, potom.“ — No keď potom, tak po-
čkam, zas som šiel na poláti. Vymodlila sa ona, lampu zahasila,
schovala; hľadím zas: o krátky čas starý s pece lezie, svoj obraz
nesie do božnice [3]) a svoju sviečku zapaľuje. Ja zase schodím s po-
latí. Myslím, že teraz aj mne je možno. Len toľko, čo som si na-
mieril na čelo, starý ma za ruku chmat! — „Ty čo chceš?“ — Veď
ja, hovorím, chcem sa modliť. — „Počkaj, povedá, nesvedčí sa ti.“
Ňa, aká vec! Zase aby som liezol na poláti. No čo už bude? Tu
zas nevesta sišla, s mladým gazdom v bokoúške [4]) sviečku zažali.
Tí obrazov nemajú, len ukrižovanie. Ja skočím bystro k nim, zas
chcem sa prežehnať. Poď, myslím si, aspoň na ukrižovanie sa po-
modlíš.

— Nuž, dopustili ťa, či ako? — spýtal sa jeden z poslucháčov,
vidiac, že rozprávač prestal.

— Nie. Čo si vy myslíte, — ani tu nedopustili! Pomodlili
sa sami, potom ma zovú: „teraz choď, modli sa.“ Vošiel som do
bokoúšky, a tam holé steny. Oni i ukrižovanie popratali. Ach,
bodaj vás! Čo budem tu s vami darmo hrešiť, myslím si. Netreba!

---

[1]) Prostonárodný vtip na igumena, náčelníka kláštora.
[2]) Poláti — v sedliackej izbe lešenie na spanie.
[3]) Božnica, — v sedliackych izbách v prednom, pravom uhle nachodí sa
malovaná kasňa, kde sú obrazy; tá sa nazýva „božnica“. Keď cudzí vstúpi do
izby, povinnosťou jeho je najprv sa prežehnať, obyčajne tri razy, pričom sa
klania najprv proti obrazom a potom len gazdom.
[4]) Bokoúška — bočná izba.

Lepšie urobím, keď je tak, cestou pôjdem, nuž sa na slnku Božom pomodlím.

— Tri viery v jednom dome! — prehodil vojak.

— Tri ver'. Čas prišiel obedovať. No posadili aj mňa. Zas starý gazda a gazdina s dcérou spolu, nám s mladým gazdom osobitne, a ešte, počuj, obidvom iné misky. Tu som už nevydržal. Ach, vy, hovorím, takí a takí. Vy nie len že mňa opovrhujete, vy aj svojho opovrhujete. „Preto" — starena hovorí — „opovrhujeme, že on po Rusi chodí, s vami, so všelijakým nečistým národom sa nachlípe..." Hľa, ako oni o nás smýšľajú.

— Tak je, — potvrdil gazda vozíka, ležiaci už s rukami založenými za hlavu. — Vidíš, ako prísno žijú... Ale či je nie čas spať?... Mlčanie trvalo nie dlho.

— Všeličoho jest na Rusi, — bolo počuť o minútu prostodušný hlas Piesočinca.

— Dávno je to už tak, — povedal vojak, ukladajúc sa. — Nie je to od včerajška.

— Že nedávno? Hľa, a molokáni [1])...

— To je inšie. Ľahni si, netláchaj!

No Piesočinec, zaujatý rozmýšľaním o „miešanine", ktorú „svätá Rus" má, dlho ešte nemohol spať. Sedel, papral sa halúzkou v ohni, a uvidiac, že som ešte nespal, kývnul ústvo na Jefima a prehodil:

— Inšie vraj. Akože by inšie nebolo! Sám sa s nimi vodí, našim bohom sa nemodlí, mlieko v piatok žerie. Sám som videl, to by som nehovoril...

A tiež šiel ľahnúť si na piesok.

VIII.

Zdvihol som sa a pozrel som dovôkola.

Rieka skryla sa v temnej siňave večera. Mesiac ešte nevyšiel, hviezdy ticho, zádumčivo mihaly nad Vetlugou. Brehy stály vo hmle, nejasné, tajnostné, jako by naslúchaly neumlkajúcemu šumu vždy ešte pribývajúcej rieky. Povrch jej bol temný, nebolo vídať ani „kvetu", len kde-tu kmital, rozťahoval sa a hneď mizol na behajúcich prúdoch trasľavý odblesk hviezd, a časom ihravá vlnka vyskakovala na breh a bežala k nám, blýskajúc v temnote penou, sťa živočich rozpusteno sa ihrajúci, prebehujúc vedľa človeka...

Artieľ vždy ešte hučala na druhom brehu, no piesne veru uhášaly, jako naša vatra, na ktorú nikto viacej nepohadzoval prútia. Hlasov bolo počuť vždy menej a menej: iste že už nejedna udatná hlava ľahla si na vyrúbanisku i v krovi. Časom jakýsi divoký hlas vyniesol sa smelšie i zvučnejšie, no nepodarilo sa mu zapáliť ostatných, a pieseň zanikala. Ja som si tiež ľahol radom so spiacimi Vetluganmi, kochal som sa pohľadom hviezdneho neba, začínajúceho sa zahárať zlatým odleskom vychodiaceho za vrchom mesiaca. A s vrchu, ticho poškripujúc, spúšťal sa zas oneskorivší sa voz, blížili

[1]) Molokáni — tiež sekta.

sa pešiaci a, postojac na brehu, alebo darmo vykrikujúc so dva razy o člnok, bez reptania pripojovali sa k nášmu táboru, zadržanému vojenskou chytrosťou prievozníka Tulina.

Ohne v dedinke na vŕšku dávno pohasly jeden za druhým. Stĺp s nápisom to sa vydeľoval, ožiarený plameňom vatry, to tratil sa v temnote.

V diaľke, za riekou, zaspieval slávik.

. . . . . .

— Prievo-oz!

— Prievoz, prievoz, priev-vo-o-z!

— Hej, prievozník, sko-rej!

— Ho-ho-ho-ho-ó-ó!...

Hlasné výkriky, ozvavšie sa nenazdajky, strmo a tuho sťaby trúba na svite, zobudily ma i celý náš tábor, utúlivší sa pri ohníku. Krik, zdalo sa, naplňoval zem i nebo, ozýval sa v pokojne spiacich priehlbinách Vetlugy. Noční pútnici sa zobudili a pretierali si oči; Piesočinec pozeral s jakýmsi preľaknutím a sa spytoval:

— Čo je to? Pre Boha... čože je?

Začínalo svitať, na rieku zaľahla hmla, naša vatra zhasla. V mraku po brehu bolo vidieť podivné gruppy jakýchsi ľudí. Jedni stáli okolo nás, druhí zvali, kričali u samej vody na prievozníka. Na blízku stál vozík, v ňom zapriahnutý okrúhly kôň, spokojno čakajúci na prievoz.

Hneď som poznal Urenevcov... Tu boly pozavčerajšie pustovníčky v temných oblekoch, i dlhý subjekt s mračnou tvárou, i ratavý žobrák, i otrhaný „jurod“ [1]) a ešte jakísi ľudkovia týmto podobní.

Stáli okolo nášho, v neporiadku ležavšieho tábora, hľadiac na nás so zvedavosťou a zjavným opovrhnutím. Moji spolupútnici jakosi zmäteno krčili pleciami a dívali sa na novoprišlých nie bez strachu. Spomenul som si, ani neviem ako, na anglických puritánov a independentov z doby Cromwella. Pravdepodobne, títo „svätúškovia“ tiež tak naduto hľadeli na prostodušných hriešnikov svojho kraja, a tí odpovedali im takýmiže zmätenými a trpelivými pohľadmi...

— Hej, vy, Vetlugania, vodostrebi. Kde je prievozník?

— Prievoz, prievoz, prie-v-o-óz!

Možno si bolo pomyslieť, že celá armáda vtrhla v pokojný kút bezstarostného prievozníka. Hlasy Urenevcov hrmely a ozývaly sa nad riekou, ktorá teraz, zdalo sa, bystro a zmäteno bežala od pohromy, celá zas biela od „kvetu“. Ozvena dlho i ďaleko prenášala tieto kriky.

— Nože — myslím si — či obstojí aj teraz Tulinov stoicismus?

K podiveniu môjmu, vzhliadnuc na rieku, videl som v rannej hmle Tulinov člnok už na prostriedku. Na filosofa-prievozníka iste tiež urobili dojem hrozní urenevskí bohatieri a teraz vesloval

[1]) Jurod — blbý, pomätený od narodenia; dľa mienky pospolitého ľudu obdarený predvídavosťou.

z celej sily. Keď pribil k brehu, na jeho tvári bolo pozorovať dvojnásobnú ustalosť a katzenjamrový výraz; to mu predsa nevadilo vybehnúť na vŕšok za dlhými tyčkami.

Náš tábor tiež sa hýbe. Gazdovia nocovavších vozov viedli za uzdy kone i náhlivo zapriahali, bojac sa, že Urenevci nebudú ich čakať a oni zas budú obetou Ťulinovej samovlády. Asi o pol hodinu naložená kompa odbila od brehu.

U hasnúcej vatry zostali sme len dvaja s Jefimom, ktorý rozhraboval prstami popol, chcejúc si zapáliť uhlíkom „nosohrejku".

— A vy ste sa prečo nepreviezli s nimi?

— Čo ma po nich, neľúbim ich, — odpovedal rozkurujúc fajku. — Ja nemám náhlo, — pôjdem si po rose... A vám, hľa, je čas už soberať sa. Počujte: paroloď shora ide.

O minútu i ja mohol som rozoznať huk paroloďných kolies, a po štvrť hodine nad mysom ukázala sa biela vlajka, a „Nikolaj" plavno vybehol na plese, mihajúc bľadnúcimi na svite ohňami i vedúc priviazanú s boku veľkú báržu [1])...

Vojak úslužne podviezol ma v Ťulinovom člnku na palubu lode, aj hneď jeho člnok vyšvihol sa zpoza zadnej časti lode, smerom k tamtomu brehu, kde tuho naložená kompa vysadzovala Urenevcov.

Slnko už dávno zlátilo vrchovce privetľužských lesov, a ja, už neospanlivý, sedel som na vrchnej palube a kochal sa pohľadom na nové a nové kúty, ktoré s každým záhybom štedre odkrývala predo mnou krásna rieka, ešte zahalená kde-tu svetlastou hmlou...

I myslel som: prečože tak ťažko mi bolo tam, na jazere, uprostred knižných rozhovorov ľudu, uprostred „vzdelaných" sedliakov a náčetčikov, a tak ľahko, tak príbuzno na tejto tichej rieke, s týmto živelným, nerozvažujúcim, rozpusteným a večne trpiacim pijanskou bolesťou prievozníkom Ťulinom. Odkiaľ ten pocit ťažoby a duševného sklamania s jednej strany a takého oblahčenia s druhej. Od čoho na mňa, tiež knižného človeka, od tých veje takým chladom, takou cudzotou, a tento vidí sa mi takým blízkym i tak dobre známym, jakoby opravdu

Všetko to už bolo kedysi,
Lenže nepamätám kedy...

Milý Ťulin, milá, veselá, prostopašná, rozihraná Vetluga! Kdeže to a kedy som vás videl prvej?...

---

[1]) Nákladná loď, bez plachiet i vesiel.

Segedínsky plnmesiac.

Improvisácia zpoza mrežového obloka.

Už prechádzaš v hre bariev bľado-živých
od kraja obloka na druhý kraj;
pod bleskom tvojím tanie v črtách krivých
striech smesica, komínov celý háj;
cez úzke mreže vidím hviezdy blýskať,
ich kmit sa silou ku mne zachcel tiskať,
jak volal by ma ta v ten voľný raj!
Jak protivno tým svetlám hviezdnym, čistým,
že druh ich sedí v klietke, jako zver,
pod zámkom pätorakým, štátno-istým,
a po svobode huľá lumpov sber!

Ó, na svobode mnoho rabov býva,
a pod zámkami mnoho voľných duší!
Veď blbosť často zástavami kýva
a reve hromom, keď um v kúte čuší...
I svoboda nie vždy na voľnom vzduchu
stán velebný svoj stavia, v kráse poľa:
raz žila v katakombách, v smradnom puchu,
keď rabstvo vládlo v múroch Kapitóla.
Kto rab, či Nero v svojej zlatej sieni,
uprostred zášti, bláznovstva, lsti, hneva,
či mučeník za Krista v skalnej tieni,
a deva, mrúca v ostrých driapoch leva?
Kto rab, či cäsar, čo sa z lóže díva,
či ona, ktorá mrúc o nebi sniva?!...

Ó, plnmesiac, tys' v takú dumu vnoril
mi bôľnu dušu! V dume pravdy žiar!
No predsa, predsa... čo bych jako snoril
i vyhováral, krášlil... chybí dar
od Boha daný: voľnosť údov, ruchu,
šír diaľky, očiam barva, hudba sluchu
a skvostný nádych, ktorým dýše jar!
A chybí drahých duší bratská blízkosť,
a ženy, detí úzka, zlatá páska...
kol do kola zrie hrubo fádna nízkosť
a falše hlúpej presvitavá maska...
A úzkosť hluší každej mysle chvenie,
hnus bridko zháša každej iskry svit...
Pred tebou: posluch drábom, utrpenie,
mier bez pokoja, bez úžitku tlenie,
a bôľnych hodín nekonečná niť!!

Tak darmo, mesiac bľadý segedínsky,
mi chváliš priestor, cestu voľnú, jasnú...
Mne sarkasmom je svit tvoj podivínsky,
keď veľké svetlá žitia môjho hasnú!
Nač svoboda!? I v nej ma rabstvo čaká!
Snáď hrob ho zničí... Za vše Bohu vďaka!

2. apríla 1893.

Svetozár Hurban Vajanský.

Slovenský jazyk.

Študovanie slovenčiny.

Následující příspěvky obdržel jsem tohoto měsíce:

Vel. p. far. *Martin Kollár* poslal mi můj otazný arch, vyplněný dvojím nářečím: jedním se hovoří v Nádaši, v Prešporské, a druhým v Čárych, v Nitranské. Oboje nářečí patří do oné oblasti, kdež vyslovují: *dzedzina, hledzá, chodzením*, avšak *dajte, vedete, budete*. Rozdílů ale je dosti. V Nádaši panuje dvojhláska *jé: dzjéfka, dzjéta, povjéš, nejéte;* ovšem vedle toho nacházím též psáno: *chléb, žén, šťasté*, ač bych očekával: *chljéb* (vlastně *chljép*), *žjén, ščasćjé*, anebo snad krátce: *chljep, žjen, ščasćje*. V Čárych pak vyslovují: *dzífka, dzíta, nejíte, hríbja*. Druhé dvojhlásky, vzniklé z *o*, v žádném z obou nářečí není: v Nádaši vyslovují *nepojdeš, pjet rokov*, v Čárych pak *nepujdeš, pjet rokú*, a společně na obou místech *za tú našú horú*. Důležitý je rozdíl v následujících slovech: *hovazé maso* v Nádaši, *hovjazí maso* v Čárych; *do vazená* v Nádaši, *do vjezeňá* v Čárych, *lúbá* v Nádaši, *lúbjá* v Čárych. Dále v Nádaši *l* zachovávají: *slova, sladší, o polnoci, pribehel*, kdežto v Čárych obalují: *suova, suadší* (vlastně tuším *suačí*), *o pounoci, pribeheu*. Jest zajisté rozdílů ještě více. Avšak k tomu poskytnutý popis nevystačuje. A proto připisuji uctivou prosbu o další obšírnější ukázky obou nářečí, aspoň o rozprávku o „hvezdárovi", spolehlivě zapsanou. V blízkém Biksádě (v Prešporské) vyslovují *ise, isú* na místo *je a sú: to ise tak, to isú dobrý čovjek*. Kéž vel. p. far. Kollár i dalšími ukázkami k společnému dílu přispěje!

Rozprávku o „hvezdárovi" zaslal do redakce „Národného Hlásnika" vel. p. far. *Ján Klempa* 1) podle sdělení rolníka linčanského v Prešporské, Jána Krajčovica a 2) podle vyslovení Schifer Petrového z Háj-Novejsi v Nitranské. K tomu připojil vel. p. far. Klempa popis oblasti obou nářečí. Nářečí linčanské (Linč, mad. Szilincz) panuje prý s malými odchylkami: v Trnave, Hrnčárovcách, Modorfe, Opaji, Majcichove, Gesti, Abraháme, Pálde, Voderadoch, Nevejsi, na Páci, v Cíferi, Halmeši, Pudmericách, Báhone, Gocnoch, Šenkvicách, Kaplne, Igráme, Zvončíne, Suchej, Košolnej, Bogdanovcách, Šelpicách, Klčovanoch, Bolerázi, Špacincách, Paderovcá

Bohunicách, Jaslovcách, Hornej a Dolnej Krupéj atd. — Netvoří obce Gest, Abraham, Páld, Voderady, Igram, Kaplna zároveň národopisnou hranici slovensko-maďarskou? — Druhé nářečí panuje: v Čermách, Obdokovci, Hrubých a Malých Ripňách, Obsolovci, Šarluhách, Urminci, Čitároch, na Bojni, v Bleskovci, Háj-Novejsi, Hrubých Topolčanoch, Nemčici, Tovarnikách, Jacovcách, Kuzmicách, Vitkovcách, Nitranských Preserách, Somorovej, Chrabrách, Mytnej Novejsi, Šárfii, Krtovej, Lipovníku, Vozokách, Horných a Dolných Meračicách, Viskupovej atd. v nitranské stolici. — Zevrubné vyjmenování všech obcí, které tím, které oním nářečím hovoří, jest mi obzvláště milé, nejen proto, že takovým spůsobem oblast jednotlivých nářečí určiti lze, nýbrž i proto, že takto správná forma místních názvů se ustanoví. Mnohdy vynikne při tom starobylost, která jinak zůstává nepovšimnuta. Když jsem v minulých prázdninách navštívil trenčanské Záhoří a pak (ovšem jen po železnici) zajel až do Nitry, nemálo jsem byl překvapen, slyše takové lokály: *v Rybách* (nomin. *Rybany*), *v Podlužách* (nomin. *Podlužany*). A nyní vidím, že tyto starobylé lokály i v nitranském Záhoří v obyčeji jsou. Vel. p. far. Klempa píše, jakož jsme viděli: *v Čermách*, a podle mapy zní nominativ *Čermany*, podobně *v Ripňách* (nomin. *Ripňany*), *v Preserách* (nomin. *Preserany*), *v Chrabrách* (nomin. *Chrabrany*), *v Vozokách* (nomin. *Vozokany*). Zajisté toto pravidlo platí pro všechny názvy, které v nominativu končí na *-any*. Prosil bych, aby se i jinde pilný zřetel obracel na takové tvorby. Dosud odnikud jsem o takových lokálech nezvěděl, až na trenčansko-nitranské Záhoří mezi Váhem a Nitrou. Kéž bych jen více zpráv z této zachovalé krajiny měl!

Rozprávku o „hvezdárovi“ a jiné poznámky a ukázky — kéž byly obšírnější! — zaslal mi stud. medic. p. *Ivan Sloboda* z nitranských Vrbovec.

Tutéž rozprávku, do nářečí dolňo-oravského přeloženou od p. *Jána Medzihradského* z Medzihradnieho, stoláře, a nářečím ratkovským od vel. p. far. *Dan. Kováča* přepsanou zaslal mi p. uč. *Ľud. Isák*.

Pěkné příspěvky obdržel jsem ze Zvolenské. Pan dr. *S. Medvecký* zaslal mi: 1) Velmi důkladný opis obleku, tak mužského jak ženského, jenž se nosí v dědinách Buča a Železná Breznica. Části toho obleku u mužských jsou: *košela* „krátka, len asi do pol drjeku sahajúca, s širokýma rukávmi“; *gaty* „z domácého bjelýho plátna, motúzom uvjazané“; *nohavice* „z bjelýho mocného súkna, remeňom okolo drjeku upevňené“; *opasok* „po širiňe 2ma—3ma mosadznýma prackámi“; *kožušok* „zvonka žltobarvistý, bez rukávou“; *kabaňica* „u Bučanou, na Železnej Brezňici“ *halena*; *širica* „jako dlhý kepeň“, „pod goljérom na širici prišitý je *kepenec* z toho istého (valaského) súkna čo širica“; *čižmy*, „krpce nenosja“; *klobúk* „predtým so širokou, teraz úzkou strechou“; *„dlhé vlasy* od predku na pol hlavy *pútcom* opatrené“; *čjapka* čili *baranica*. Tváře oholené. Ženský oblek má tyto části: *spondňa* v Buči, *spodník* v Žel. Breznici, „inde na Slovensku *rubáč*“; „u pásu je o ňu prišitá *stánka*“; mladší

přibírají ještě „druhú takúto stánku, *zopchynačkou* menovanú, ňje je o spodňu prišitá, ale prez plecja *na hanklíkoch* (na čkách) povesená"; „*kytla* pozberaná na široké *fáldy*, na kt niekdy ešte jedna *belasá kytla*, tjež s faldami, obleče"; „bjely *z dvouču*" (správně-li jsem toto neznámé slovo přečet z tureckého plátna; *sukňa* „u samom spodku v zňútra *plack falindišom* obrúbená"; *fjertuška* „tmavobelasá"; *oplecko* „s ru u vrchu *v rancoch* pozberané, *goljerikom* opatrené"; *šatka* „na bjelá perkálová, no i mnohobarvistá"; *šatka* na hlavu; *prus lajblík*; *gombarky* (šnuročky); *čepjec* = *kápka*; vlasy nosí rozdělené, pak „*na kotúčku* obkrúťené", na tyle *tkaničku*; „ kápky vyzerajú na hladko pričesané vlasy a menujú sa *ma obrúsok* bo plachtyčka; *čižmy*; *obrúčky* „na prstoch ľavej r *vrkoč* „nosja len ďevojné", taktéž i *partu*, do kostela na s Tento výborný popis obleku bučovského a železno-breznic z něhož jsem jen názvy vyňal, pochází od starého, věrného dovce *Jur. Bánika*, chvalně známého původce monografie o Zvoleně. 2) Můj otazný arch, který pan kand. advok. *Ján* vyplnil nářečím, jehož se užívá v Králové, Radvani, Krem Eliaši, Malachove, Baňské Bystrici atd. Připojen pekný popis pak rozprávka o „hvezdárovi". S obzvláštním důrazem píše p. *dolinov*. Tedy ani *dolinou*, ani *dolinof*? 3) Arch od roluška p. *Prokopa* nářečím dětvanským vyplněný.

Nářečím baňsko-bystrickým napsané dvě povídky od *Anny Križkové*, pak rozprávku o „hvezdárovi", od nejmenov původce, obdržel jsem prostřednictvím pana archiváře *Pavla K* Opis rozprávky zhotovil p. zasílatel. Rozličně v těchto uká se píšou koncovky *-ov*, *-av*, *-ev*. Jedni zachovávají důrazně hlásku *v*, jiní píšou *-ou*, *-au*, *-eu*: *nad hlavou*, *zakričau*, *vola zreu*. Podle mého slechu nevzniká tato sporná hláska tak, že ret se dotýká horních zubů, jak se to děje při vyslovení sou *v* a *f*, nýbrž tvoří se tak, že při otevřených ústech jazyk se na zad a při tom zvedá, anižby hláska takto utvořená byla no samostatného, slabičného zvuku, čili že mluvidla uloží se d slovnosti samohlásky *u*, avšak při tom utvoří souhlásku, k nynější jazykověda označuje takto: *u̯*, já však z důvodů typo ckých píšu pouhým *u*: *volau*, dvojslabičně *vo-lau*.

Dále poslal mi p. uč. *A. P. Záturecký* rozprávku o „hv rovi" nářečím brezňanským a připojil některé vzácné dodatky jímavá slova z Liptova, jako *potak* = kolovrat, *vietnica* = ra *návis* = svah, *rôja* = to, čo sánka v snehu vyryje, *dobied* neústupne naliehať na nekoho („čože toľko dobiedzaš do n *nevdojak* = z nenazdania, *prievidza* = miesto v lese, kde je prievidný otvor pomedzi stromy atd. Druhý vzácný dodatek „slovenské slová, odvedené od koreňov *stoj*, *stať*, *staj*, *stal*, *stav*". Vynímám z této pěkné sbírky jen několik slov: *dôstoj* vozeniny, *stojačky*, *stojmo*, *stojatý*, *stojací*, *stojak*; *dostať* a *nastať*, *obstať* a *obstáť*, *odstáť sa*, *ostať*, *postáť*, *pozostať*, *pre prestať*, *pristať* atd. Seznamy takové, obzvláště kdyby se dály

nářečí, měly by nemalou cenu, ukazujíce domácí zásobu jazyka slovenského a podávajíce takto leksikální karakteristiku slovenčiny.

Z Iloku v Báčke poslal mi p. uč. *Jozef Maliak* pěknou „sbieročku“ lidových písní, her a hádek, ku které nejvíce přispěli Pivničané. Podle těchto ukázek pocházejí Pivničané ze západních stolic slovenských. Na příklad:

„Keď za jednu lížku zedel,
prám na jedno líčko zbledel.“

Anebo:

„Vychádza, zachádza nad Ilokom hvjezda,
azda sa ti, milý, moja krása nezdá?“

Anebo z hádek:

„Páté bratě robá chyžu a nemyslá v nej bývat.“

V připojeném listě oslovuje mě p. uč. J. Maliak takto: „Z tretieho čísla Slovenských Pohľadov vyrozumievam, že sa vzdávate nádeje, postihnúť vytknutý pôvodne cieľ i uvaľujete vinu toho na netečnosť sberateľov potrebného materiálu. Dovoľte, aby som na obranu tých netečných, ku ktorým veru i ja mám česť prislúchať, slovo prehovoriť mohol. Úloha, ktorou ste sberateľov poveriť ráčili, zďaleka nie je tak ľahká, ako sa na prvý pohľad zdala byť. Tým pánom sberateľom, ktorí od viac rokov svoju pilnosť venovali sbieraniu zvláštnych rečových zjavov, bolo veľmi snadno vyhovieť Vašej žiadosti. Ale ostatným to isté učiniť v tak krátkom čase nebolo vonkoncom možno. Aby človek vystihnúť mohol zvláštnosti rečové svojho okolia, k tomu treba nevyhnutne času a pilnej práce.“ K těmto slovům p. uč. Maliaka dovoluji si podotknouti, že já ani práva ani příčiny nemám, abych na někoho vinu svaloval pro nezdar plánu, který se uskutečniti snad vůbec nedá. Toho ani nečiním. Já jen podle objektivního stavu příspěvků, jejichž jednotlivou cenu vždy hotov jsem plně uznati, přicházím k přesvědčení, že všeobecný popis nářečí slovenských na ten čas možný není. Kdo by o tom pochyboval, nech ať si prosím přečte seznam míst, odkud příspěvky mám, v prvním letošním sešitě tohoto časopisu uveřejněný. Jaké tam zůstávají mezery! Směle mohu říci, že sotva o polovici Slováků, jak svou řeč vyslovují, mám zprávy: druhá polovice zůstává mi dosud nepřístupna.

Neúhledný, avšak velmi cenný příspěvek o nářečí „horňospišských Slovákov“ zaslal mi nejmenovaný původce, jenž se skrývá pod začátečnými písmeny *J. R.* Popsané nářečí panuje v kraji, který „od Zamagury oddelený je od Vysokých Tatier severo-východne sa tiahnucim hrebeňom hôr. V kraji tom, ktorý Poprad pretekáva, rozprestiera sa niekoľko slovenských dedín so svojím nárečím. K nim patrí Krížová Ves, Majerka, Hodermark, Jurské, Jakubovany, Kolačkov, Krigh, Slovenská Ves.“ Odchýlky od spisovné řeči soustřeďuje pan původce v následujících bodech: 1) Časování: *gvizdač, pisač, godač* (hovorit); 1. osoba v množném počtě končí se vždy na *-mo: šijemo, patrimo, lecimo;* 3. osoba končí se vždy na *-om: oni šedzom*, ale též *oni še vadza, oni vidza*, dále *oni znajom, dadzom, grajom, pijom;* 1. osoba jednot. počtu: *jo šedzim,*

jo lecim, jo še vadzim, jo znam; minulý čas: *jo hvarel*; též tak i budoucí čas: *jo bedem hvarel*. 2) Skloňování: nomin. množ. počtu vyznívá na *-ove* nebo *-are*: *gazdove, synove, stolare, kuamare* (klamári); gen. plur.: *hlopuv, Sloviancanuv* (Slovenčanov). Dále podává p. původce ještě některé vlastnosti, z nichž vynímám: *čensky* (ťažký), *šumšod* (súsed), *rumbač* (rúbať), *sundžič* (súdiť), *zondač* (žiadač). Jak viděti, jest to nářečí na nejvýš zajímavé. Vznáším na nejmenovaného původce snažnou prosbu, aby mě i dále podporovati sobě neobtěžoval a obšírné ukázky onoho nářečí mi poskytl. Budeme mu všichni povděčni.

Ve Vídni, dne 23. března 1894.

František Pastrnek.

Niekoľko prísloví a porekadiel

zo sbierky *F. Šujanského.*[1])

Nečakaj dobré za dobré. Za dobré čakaj leu zlé.

Neotváraj na každý buch vráta. (Buď mlčanlivý.)

Kto dáva, i máva, kto nedáva, ani nemáva.

Dobrá pečienka na ďaleko vonia, ale zlá ešte na ďalej smrdí. Dobrá a zlá povesť.

Škoda s osohom chodí.

Kto sa na horúcom opáli, potom i na studené dúcha. Nehraj sa, mačka, s ohňom, dlabku si popáliš.

Všetci ludia všetko vedia.

Mladá koza rada soľ líže, a stará i soľnicu uchytí.

Kto nechce, ten nemôže. Kto nemá chuti, ľahko vykrúti. Komu sa nechce, hneď výhovorku najde.

S ledačím zle, a bez neho horšie. S mrchou (mršinou) zle, a bez nej horšie. (O sluhoch, pomocníkoch.)

Jaký vtáčok, taký speváčok.

Všetko do času, žena do smrti, a Boh na veky.

Kravička, mamička. Ovce, zlaté zvonce. Voly, bodaj boly. Kone moje, kone, zlámaly mi oje.

Radšej nech sa povraz roztrhne, jako by sa potom reťaz mala. Radšej sa s kratšej cesty vrátiť.

Radšej buďme zďaleka dobrí, jako zblíza zlí.

Pravdu si huďme a priatelia buďme. Čo by sme nie —, veď sme svoji. Čo máš, to máš, len od svojho máš, dobré i zlé totiž. Neuhynieš, jak nie od svojho.

Hrdé kone krky lámu. Hrdé kone psi jedia. Pýcha pred úpadkom chodí.

Na to drží kováč kliešte, aby sa nepálil.

Kade oje, tade kolesá. (Predstavení a podriadení.)

Kde si zmokol, tam sa suš. (Tam sa ospravedlni, kde ťa nariekli.)

Nežiaľ nikdy dobre urobiť. Nežiaľ tomu slúžiť, kto dá dobre užiť.

[1]) Vidz str. 194.

Porekadlá.

By-stu Bohu! By-stu dade! By-stu svete! Veru-Bože. Daj-Bože! Nedaj-Bože! Boh-daj (bodaj)! Ne-Boh-daj (nebodaj)! Bože na svete! Máš ty Boha?! Máš ty Boha pri sebe?! Že sa Boha nebojíš!

Od Boha sveta. Vo zpust-sveta. Na opak sveta. Čo svet stojí. Čo svet svetom stojí. Kým svet svetom bude. Zutekať svetom. So sveta síst. So sveta sniesť.

O rozum priniesť. O peniaze, o poctivosť priviesť. O všetko pripravit.

Božia pravda. Pravda, jako Boh na nebi.

Nikomu nie som dlžen, chyba Bohu dušu. Nemá okrem tej duše ničoho, i tú je čertu dlžen.

V jednej ruke chlieb, v druhej kameň drží. Jednou rukou pohládza a druhou bije (čiape).

Každý klinec sa pred ním trase. (Zlodej.)

Z kože by ho olúpil. Z kože by ho vyzvliekol. Kožu by dral s neho.

Beda jeho koži! Máš sa ma nahľadeť! Hľaď sa predo mnou (maj sa na pozore)!

Má hore nosom dierky. To je horenos. (Pyšný.) Má čerta v nose, len nevie v ktorej dierke. (Kto sa nevedomým stavia.)

Nedám si na nos brnkať. — Ani ja si nedám dierky do nosa vŕtať, ja ich už mám. Bzdi tomu, kto nosa nemá.

Uč ty svoje deti kašu jesť. Dávno som to v krpcoch zodral, čomu sa ty len učíš. Má to na päť-prstoch (na piatich prstoch).

Kde sa päť hrachov varí, on tam byť musí. Kde sa päť hrachov varí, on je tam šiesty. Nevie ani do päť (do desať) načítať. Môže si všetkých päť oblízať. Pätami zaplatiť. Na päty komu stúpať.

Nechapti sa lietať, ešte ti krýdla nenarástly.

Hio koníčky, po starej brázde! (Po starej obyčaji.)

Neplač, kým sa oženíš (vydáš), sa ti zahojí — povedajú malým deťom.

Chodí jako zmoklé kura (zmok). Chodí jako oparený.

Nedúchaj mi do kaše. Nebuď do každého hrnca vareškou. Nemiešaj sa do nás.

Je u nich pečený, varený.

Sedí si na ušiach. (Nečuje.) Pre oči nevidí. Má oči vo vrecku. S očú kape. Z očí mu prišlo. Hľadí, div si oči nevyhľadí. To mu oči kole. (Hľadí na to.) Už mu to oči vyklalo. (Shliadol to.) Nemá očí (hanby). Kdes' podel oči. Uši pílit (nemilou rečou). V ušú mi zvoní. V očiach sa mi marí. Rozdrap si oči. Vyplašti oči. Nastrč uši. Uši trním zarostlé. Oči pavučinami zatiahnuté. Čo si, slepý? a či nevidíš? Čo si, hluchý? a či nepočuješ?

Okom mihá, žmurká. Ušima strihá (kôň, zajac). Ústama, nosom, vúsom mrdá. Plecom — plecama — zivne. Prstami preberá, prepletá (na pr. na píšťalke). Nohama preberá (kôň cifruje), zapletá (biedne kráča), pradie (o koňovi, keď zdochýna). Vytrčil kopytá.

Od srdca do srdca (hovoriť). Komu ide od srdca, a komu len od pľúc.

V dobrej vôli ma najdeš (opačne totiž). Chlap v najlepšej chuti (sile).

Pohol rozumom, dokladajú: jako krava chvostom. Z motovidla strieľať. (Na motovidle je prístroj, ktorý, keď sa niť istým počtom omotá, klepne, povedia, že strelí.)

Ctia ho tam, jako v kostole psa. Nech ťa to ctí. (O nechvalnom čine.)

Zkapal, len smrad zostal po ňom. (Zlá povesť.)

Odišiel s doskami na Dolnú zem. (Pochovaný v hrobe.)

Ohnivá by pohltal (lačný). Klince by požuval. I čerta by zjedol. Je nesyta, nenažranec, nenadžganec, vlk, vlkolak, vlčie črevo atp.

Trhá sa mu osnova. Zamotáva sa mu jazyk. Na jazyk krívä. Tára, jako na mukách. Do sveta tára. Trepe dve na tri. Varuj hlavy, pobije ti hnidy! Po hlave ho, aby nekrívał.

Nechcel bych v jeho koži sedeť. Beda jeho koži!

Šibaj bičom barana, zahráme si do rána! t. j. hraj na husle, budeme tančiť. Zvolen. Bičom volajú slák, pod baranom rozumia sa struny z čriev.

Kosy zapadajú, zore znamenajú, t. j. noc prestáva, deň nastáva. Zore znamenajú (= svitá) — vstávajte!

Literatúra.

Tovaryšstvo. Sborník literárnych prác v storočnú pamäť prvého „Učeného slovenského tovaryšstva“. Usporiadal a z pomoci priateľov slovenskej spisby vydal Fr. Richard Osvald. I. V Ružomberku. Tlačou kníhtlačiarne Karla Salvu. 1893. Str. 4° 344. Cena 3 zl. (Dokončenie.)

Rozprava „Učené slovenské tovaryšstvo“ doplňuje sa článkom: „Anton Bernolák (* 1762 $^{3}/_{10}$ † 1813 $^{15}/_{1}$)“. Píše ho ten istý badateľ Bernolákovej školy a v ňom robí vývody, charakterisujúce literárny pohyb slovenský, na storočnú pamäť ktorého vydaný je tento sborník. „Anton Bernolák — citujeme z článku — taktiež Ľudovít Štúr vhĺbili sa oba do štúdia slovenčiny, sostavili pravidlá ortografie a dobromluvy slovenskej vo svojich grammatikách, ktoré pravidlá boly podkladom k novým rozborom i hádkam, pomocou ktorých sa pomaly ustáľoval pravopis slovenský. Katolíci Slováci pridržovali sa bernoláčiny vyše pol druha meru rokov, len daktorí výnimečne od pravidla toho odbočovali, viac menej nadržujúc českému pravopisu, alebo hľadajúc dokonalejšie formy. Evanjelici po tuhom krátkom boji tiež podľahli Štúrovmu zápalu, vzdali sa češtiny, podržiavajúc ju až dosiaľ jedine v cirkvi, ináč vysoko držia zástavu slovenčiny v národnom boji. Jestli z počiatku daktorí z katolíkov povšimli si štúrovčiny natoľko, že aj písali ňou, stávalo sa to výnimkou (na pr. Gerometa, Plošic). Ovšem luteráni všímali si bernoláčiny ešte me-

nej... Všetky hany, vzťahujúce sa na štúrovčinu (v „Hlasoch"), dotýkaly sa viac menej i bernoláčiny. Ovšem prestali túto brániť sami katolíci, tušiac jej kráľovstvo u koncov; a s miernosťou šli v ústrety sjednoteniu, ktoré nastávalo v našej literatúre na pôde obostranne urovnanej: tam nadšenou Štúrovou školou, tu vážnym pôsobením „Milovníkov reči a literatúry slovenskej" čili školou bernoláckou v druhom výstupe (Hamuljak a spol.). Pamätno, že dejiščom mieru je zas „Bratislava, kde zapadla Slávov sláva". Tam r. 1851 na spoločnej porade podpísali uzavretie mieru alfabetickým radom: Hodža, Hurban, Palárik, Radlinský, Štúr, Závodník, jako to v „Krátkej mluvnici slovenskej", Hattalom sostavenej a roku 1852 v Prešporku svetlo uzrevšej, spatriť možno."

„Teraz — pokračuje — môžeme nepredpojate súdiť o oboch školách: obe boly pôvodné, obe národné slovenské, obe v počiatkoch nedokonalé, no obe boly potrebné, lebo bez nich sotva by sa bol docielil vyššspomenutý mier; k jednote národnej slovenskej razily obe cestu. V základe jeden i druhý reformátor myslel na tú pravú stredná slovenčinu. Ale Bernolákovi skok k nej zdal sa byť príčasným a razom veľkým; mýlil ho ten nim spomenutý „uniformis et magis generalis cultiorum et eruditorum usus" (Slowár slowenski str. VIII); slovenskí učenci podliehali vtedy vôbec vplyvu češtiny, odtiaľ je to, že bernoláčina podobá sa viac češtine, nežli štúrovčina. Štúr bol už smelší v tom ohľade: on siahol do hlbokých vrstiev ľudu slovenského, obydleného po stredných stoliciach Slovenska, i pôvodnejší bol v tom, že väčšmi popretínal tie bližšie svázky, ktorými sa predsa len cítili byť viazanými k češtine Bernolákovci. Štúra unášaly ideále široké slavianske [1]), začal snívať o silnom Rusku, nám však cudzejšom čo do mluvy a náboženstva, nežli sú Česi. Štúr, Kollár a spoločníci každý iným spôsobom chceli národ slovenský odchovať pre šíre Slovanstvo. Bernolák a spoločníci zostávali pri domácom krbe a v medzach starej vlasti. Ale i A. Bernolák a tovaryšia živo cítili príbuznosť s ostatným Slovanstvom, práve i preto vystúpili činne za Slovenstvo, chcejúc ho pozdvihnúť ako hodného člena šírej rodiny a prekaziť, aby nepadlo v passivite svojej ako korisť bársktorému druhému národu... Práca Bernolákova bola ovšem ťažšia už tým, že každý počiatok je ťažký: Štúr našiel pripravenú pôdu vo všeobecnosti pre svoje novoty, a jedno obľahčenie mal isté, že Bernolákom vyslovená a napočatá odtržka od češtiny na výmluvný a zamlúvajúci sa spôsob bola ešte kroz Hollého do života uvedená a rozšírená."

Veci slovenskej môže iste len dobrú službu konať, že pán pôdca upustil od svojho príkreho stanoviska, ukazovavšieho sa trudoch jeho z posledných rokov (na pr. „Bernolákismu počiatok konec", Kat. Nov. 1889). Len na jednom mieste (str. 29) hovorí e: „Naši evanjelici slovenskí domnievajú sa, že slovenstvo za-

[1]) Tu možno, áno treba pripomenúť — bez ujmy Štúrovi, otvárajúcemu horizonty i v samej slovanskej otázke — že medzi ním a Bernolákom až Kollár a Šafárik a značné pokroky prebúdzavšieho sa Slovanstva.

čína sa iba od Ľudovíta Štúra.“ Nie, toho nedomnievali sa ani sami Štúrovci. Ako vieme z ich spisov, ktoré sú predsa ešte zachované, oni sami považovali sa za nástupcov Bernolákovcov. „Povýšenie nárečia nášho slovenského — písal Ľudovít Štúr — za reč spisovnú od Bernoláka a požehnaných jeho nástupcov vykonané nevyšlo zo sebevoľnosti, ale z pridržania sa domáceho a z toho poznania, že Slováci len v svojom vlastnom nárečí dačo vykonať môžu. Nárečie naše bolo týmto mužom podstava, na ktorú si zastali a k ľudu svojmu opustenému a zanedbanému sa obrátili; i česť a sláva Vám nás už odomrelým: Tebe, pracovitý Bajza, Fándly a Bernolák neunavný, Tebe, prácou ustavičnou nezmorený, vrúcny Palkovič, Tebe, dakedy vysoko postavený, na Slovákov plným okom milosti pozerajúci Rudnay, sláva Vám, ešte teraz medzi nami pracujúcim: Tebe, Ottmayer srdečný, Tebe, neunavný, obetí a zásluh plný Hamuljak, a Tebe naposledok, Hollý velebný, čo si prežil v duchu svojom všetky Slovákov časy a na zádumčivom Považí rozžialeným zápalným hlasom na svojich z tichého Považia si povolával. Oj, dopočuli sme Tvoje žiaľne hlasy, i prichádzame sa Ti poďakovať, muž velebný.“ (Nárečja slovenskuo 1846, str. 69—70.) O samom Bernolákovi nevyslovil sa s takým oduševnením ani pán pôvodca, ako Jozef M Hurban: „Povstal v útlom veku... mládenec slovenský, ktorého oko k nebu bolo obrátené, ktorého duch smelo letel nad zaprášené cesty zastaralého zvyku, a ktorý povedal prvý zreteľným slovom: Slováci, píšte po slovensky... a tento mládenec bol Anton Bernolák, učenec semeniska prešporského... A hlas tento nebol viac hlasom na pustatine, lebo stá hlasov sa ozývalo a mládenca pozdravovalo, o ktorom neznámi mysleli, že je 70-ročný, bachantami obklopený, prachom starých biblioték zapadlý starec, a známi i neznámi, starí i mladí menovali ho svojím otcom, vodcom, náčelníkom literárnym, povolaným za vyslovitela ich vlastných myšlienok. Bolo to nadšenie sviatočné, pozdravujúce nový vek s vrúcnosťou a pobožnosťou... A mladý duch sa lapil do všetkého, a mladý duch slovenský prvší po stoletiach dlhých posvätil sa celkom myšlienke národnej... Muž tento svoje peniaze, hodnosť, úrad, čas a život obetoval na vzkriesenie života slovenského.“ Zlahčujúcich Bernolákovo dielo Hurban odbíja: „... nech seba najprv zkúsi, či má len jeden necheť zo zásluh Bernolákových, a nech potom hovorí.“ (Slov. Pohľady 1847, I, 2, str. 25.)[1] V prácach sborníka

[1]) Tieto mienky zopakoval Jaroslav Vlček v Slov. Pohľadoch 1890, na str. 260, 261. — Hodža (Dobruo slovo 1847, str. 79) napísal: „V Čechách od r. 1620 až po 1780 viacej a viacej reč národnia zneslavnievala; nemohlo tedy ani jej dôstoja na Slovensku pribúdať, ale odbúdalo tak, že tým časom začali premýšľať Slováci, aby na mesto jej stínu niečo skutočného, trebasby to aj tak dávne slávno nebolo, postavili. Prvší na to domyselníci povstali medzi katolíkmi, menovite: Bajza, Fandli, ale zvlášte Bernolák, prvší uznalci toho, že Slováci majú svoju zvláštnu reč a tak i povinnosť ju do kníh a života uviesť.“ A vo *Včtine* hovorí: „Kto vie, či keby Bernolák, muž ináče veleučený a mocný v reči a skutku slovenskom, bol samú pravoslovenčinu pozdvihol, či, reku, by sa Slováci už dosiaľ nejako neboli vo svojom jednom usniesli? či by sa dosiaľ už viacej nebolo vykonalo? Lebo takto na Berno-

o Bernolákovi bolo spomenúť aspoň túto rozpravu Jozefa M. Hurbana. Neodvolávať sa na predchádzajúce mienky v takýchto trudoch je vôbec chyba. Keď nie pre iné, treba je to, aby sme obľahčili prácu shľadávania tým, ktorí za nami prídu.

Ale neobstojí ani tá výpoveď pána pôvodcova, že evanjelickí Slováci „ako by boli pohrdli a mlčaním odbavili" spisovný jazyk bernolákovský. Pravda, že z nich vari ani jeden nepísal touto slovenčinou; ale dostačí pomyslieť si na diela Hollého, aby nemohla byť dopustená reč o „pohŕdaní". Ešte ani jednomu z básnikov slovenských nedostalo sa toľko úcty od súčasníkov slovenských, bez rozdielu vierovyznania, ako Jánovi Hollému, trebárs básnické diela jeho boly složené v tejto reči. A keď tak ctíme si básnika a jeho tvorby, nepohŕdame a mlčaním neodbavujeme ani ich jazyk. Že to luteráni nerobili, aspoň nie takí, ktorí znamenali niečo v prebúdzajúcom sa živote slovenskom, o tom svedčia výklady a rozbory Hollého diel, napísané ľuďmi práve Štúrovho krúžku. I entusiasmus Rusa, professora Sreznievskeho, ktorý roku 1842 prišiel k Hollému do Maduníc, že „šiel by na kraj sveta, aby len jeho (Hollého) mohol vidieť" (Slov. Pohľ. 1894, str. 117), iste pomáhali rozžať títo luteráni slovenskí.

Ale že o „pohŕdaní" nemôže byť reči, toho klassický dôkaz máme na samom Kollárovi, na tom Kollárovi, ktorý svojím verejným brojením proti slovenčine spôsobil toľko trpkostí i sebe, i svojim najbližším. Jozef Podhradský, roku 1848 a na počiatku 1849 úradovavší v Pešti spolu s Kollárom, zachoval nám svedectvo, že spevec Slávy dcery v svojej bibliotéke osobitne opatroval a zvláštne rád čítaval spisy bernolákovskej literatúry slovenskej. (Slov. Pohľady 1893, str. 448.)

Ináče v sborníku uložené trudy pôvodcove potvrdzujú to, že mužom váżnym, vo všetkých okolnostiach dobre smýšľajúcim s vecou slovenského národa, je lepšie vyhovoriť sa, než zavrieť horkosť v srdci. U nás, čo *nerozdrobuje*, je všetko dobré, všetko môže byť požehnaným. Tríbiť mienky, trebárs by pri tom i vzplanulo niečo, je iste blahodarnejšie, než chladne dívať sa na dedictvo po svojich predkoch a ľahostajne chovať sa oproti ich pamiatke. Voda vzbúrenej rieky, vyliata na breh, zúrodní polia, a rieka pôjde ďalej svojím korytom.

Pekný je opis Oravskej Slanice, rodiska Bernolákovho, z pera tohože spisovateľa (ač inou šifrou značený). „Najsevernejšia stolica

---

lákov domysel nepristali Slováci, zvlášte evanjelici . . . Boh dobrotivý sám vie, či by tak sa niečo lepšieho bolo vypôsobilo: ale ja pochybujem, lebo Slovák od jakživa v každej reči bol príčinlivý, len vo svojej bol všahdy ohavný nedbaj. Vari čo by sa mu všetka slaviančina bola na čiru slovenčinu obrátila, on by predsa bol za cudzími rečiami habajúc, ju zochabil; ba vari, čo by celá Európa po slovensky hovorila, on by do Ameriky, lebo do Asie si šiel cudzoreč vyhľadať. O tej nestaty slovenskej! Preto práve myslím, že čo Bernolák vykonal, že vlastne to a tak vykonať musel, a vo svojom spôsobe i najlepšie vykonal. Že sa to väčšmi do života neprijalo, vina je na Slovákoch, ktorú títo len tak odbudú, ak sa toho pravého a obecného, t. j. už samej celej slovenčiny úsilne a radočinne chytia i navždy držať budú." (Str. 50.)

vlasti našej — začína po ráznych úvodných slovách — Orava, leží ešte vždy na ústraní od modernej svetovej premávky, od železnice. Sotva vbehla podzemnou cestou od Turca železnica na pôdu oravskej stolice, stíši svoj beh, rušeň si vesele zahvízda a hlas jeho dvojnásobne sa ozve s vrchov liptovských a oravských; každý vlak si oddýchne pri jedinej oravskej železničnej stanici, v Kraľovanoch, ale len na chvíľku, zase si zahvízda, úšklebne zareve dnu do doliny, ktorou rieka Orava s Váhom sa druží, preletí smelo a zúchvalo mostom ponad rieku Oravu a už cvála dolinou pekného Liptova.“ Slová o Babejgure prezradzujú Oravca, ľúbiaceho svoj rodný kraj. „Ťažko je r ect, ktorý prístup do Oravy je krajší, či od Kraľovian, či od Ružomberku, oba sú velebné vo svojom druhu, oba čarokrásne. Cez Brestovú obťažnejší, ale voľnejší, ztadiaľ svety vidíš, do svetov zalietaš okom, no ešte ďalej sa mysľou nesieš. Pred tebou s prava, s ľava uchvacujúca panoráma, a keď sa obzreš nazad, s vytržením hľadíš až hen na Prašivú, sliediš zrakom za Ďumbierom, ba až ta ku Kráľovej holi by si rád zvedavo nazrel.“ Predstavujúc Oravský zámok, hovorí o ňom: „Mnoho slávy, no mnoho kliatby a sĺz prischlo na tej strmej skale.“ Tiež črta, vysoko stavajúca pôvodcu v našich očiach; on má, čo nám Slovákom zväčša chybuje, — má to, nedostatok čoho je jednou z hlavných príčin našich bied. Zobrazujúc okolie Slanice, hovorí: „So severnej strany Halečkovej leží pred tebou otvorená mappa tejto planiny s mnohými dedinami, kostolami, medzi ktorými najpôvabnejšie ťa pozdravuje náš dvojvežatý slanický kostol. Ja som hodiny a hodiny pozeral s tohoto úbočia severnej Halečkovej na planinu horno-oravskú...“ Dôkladne opisuje polohu Slanice, samú obec a jej obyvateľov, plátenníkov. „Mimo slávneho A. Bernoláka mnoho iných Bernolákov a viac na svetskom a cirkevnom poli proslulých mužov pochádza zo Slanice. Potomstvo týchto, často i najbližšie, sotva si je povedomé rodu svojho, slanického pôvodu... Ťažko by bolo dnes vystopovať širokým Uhorskom rozptýlené rodiny pôvodu slanického, no ešte ťažšie z mena jednoho-druhého významnejšieho muža minulosti a prítomnosti uhádnuť, že rod toho muža, ba i samé viac-menej preinačené meno je pôvodne z Oravy a snáď zo Slanice. Brat v Orave žijúci neslýcha často o bratovi alebo sestre vysťahovalej, niekedy po rokoch zvedia jeden o druhom, sotva si chcú uveriť, často spoločenské postavenie týchto najbližších rodných veľmi sa líši; no čo riecť o ich potomstve, ktoré zabudne svoj oravský pôvod?“ Žiaľ, taký je osud všetkých slovenských obcí, všetkých našich krajov. Najmenej od päťdesiatich rokov hovorievame v písme, že počítame tri milliony. Pri zdravej slovenskej krvi a životaschopnosti slovenského človeka za päťdesiat rokov tento počet bol by sa mal najmenej zdvojnásobniť: a vlastne ani dnes nenašlo by sa nás do troch millionov. Slováci všetkých krajov, z celého svojho územia rozsýpajú sa po svete — cele tak, ako obyvatelia oravskej Slanice. Často brat brata nepozná, syn nenosí meno svojho otca. A potom nás ešte stíhajú, proškribujú, že nespievame chvály o blaženstvách v tejto krajine! — — „Že chybuje i tunajšiemu ľudu

záživná potrava dobrého čítania — končí sa opis Slanice — to mi netreba spomínať, veď pri terajšom pohone na každú slovenskú knižku je to i inde tak. A ľud slanický len slovensky vie — a k slovenskej knihe neprijde — nuž i slanická slovenská roľa biedne stojí, rastie i tu mnoho takého zelia, čo dobrú zelinu hluší. Ináč smýšľal kedysi slanický A. Bernolák, jeho rodnej pôde by sa veľmi zišlo bernoláckeho obrábania. Či sa toho dožije a kedy Slanica a celé Slovensko? Boh je s nami a my v Neho dúfame...“

Sborník venovaný je pamiatke Učeného slovenského tovarišstva, preto dlhšie zabavili sme sa pri rozprave o tovarišstve a pri článkoch o Bernolákovi. V cykle: „Spisovatelia Učeného slovenského tovaryšstva alebo školy bernoláckej,“ okrem náčelníka, o ktorom sme už hovorili, predstavení sú: Juraj Fándly (píše Michal Chrástek), Adalbert Gazda (píše S. M. Žilinský), Anton Benčič (tiež S. M. Žilinský), Ondrej Mészáros (píše Jozef Kompánek), František X. Hábel (tiež od Jozefa Kompánka); Michal Chrástek oboznamuje so spisovateľmi, „ktorí stáli okolo kolísky“ Učeného slovenského tovarišstva. Tichomír oceňuje Hollého ako básnika; z rozboru jeho všeličo odpadne, ale mnoho zostane pre dejiny literatúry slovenskej. Pri všetkých vzácny je i životopisný, i bibliografický materiál; pravda, vyhľadávať a skúmať ešte bude treba všeličo. Podobizne majú Fándly, Mészáros, Hábel, autografy Bernolák (podobizeň jeho dosiaľ nenašla sa), Fándly, Gazda, Benčič, Mészáros, Habel, Michal Klimko, Ján Hollý (z rukopisu selanky „Polislav“.) Ďalšie vyobrazenia sú: rodný dom Fándlyho v Ompitáli, jeho nahačská fara, rodný dom Jána Hollého, kostra Hollého duba v Mlieči. Dr. Ján Mallý tu podáva z pôvodného rukopisu Hollého Chválospev na Antona Bernoláka, nie celkom správne vytlačený v budínskom vydaní Hollého diel; ale, najmä v tomto sborníku, radšej boli by sme ho videli v pôvodnom pravopise.

Nasleduje životopis (s podobizňou) nitrianskeho biskupa Fr. Fuchsa, ako mäcéna a priaznivca školy bernolákovskej, s vypočítaním slovenských kníh, vytlačených v Trnave na jeho útraty — od Jozefa Kompánka. Činnosť Fuchsova je veru zahanbením pre terajších biskupov slovenských. Vzácny literárno-historický príspevok podáva Ján Klempa: „Kníhtlačiareň v Trnave“. Vypočituje slovenské spisy, vyšlé v XVII. a XVIII. století z trnavskej akademickej tlačiarne. Po prenesení university z Trnavy (1777) do Budína presťahovala sa za ňou i tlačiareň; v Trnave založil novú Václav Jelínek. Zväčša v tejto boly tlačené knihy Učeného slovenského tovarišstva, tu taktiež vypočítané pánom Klempom. V článku nemilá je nedôslednosť v písaní mien: raz stojí napredku krstné meno, druhý raz priezvisko, a čítame nielen „Antona Benčič“, ale i „Rudnay Alexandra“, „Holly Jána“. Priezviská, nesklonené zajedno s krstným menom, nachodíme i v iných článkoch sborníka. Priezvisko, ak je len skloniteľné, Slovák skloňuje rovnako s menom krstným; starí Slováci, školou nepokazení a krivo nemudrovavší, písali: „Panu Wankovi Zmeškalovy“... „Janowy Okoličanskemu... Michala Swatoyanskeho... mileg prwšeg manželce Margete Smrecan*skeg*.“ (Testa-

ment Ambrosa Rakovského z roku 1603. Slovenský Letopis 1876 str. 223, 227, 228.) Že našiel sa Hollého autograf: Joannes Holly, parochus Maduu." a v sborníku použitý je za nadpis článku, z toho neslovenského, latinského podpisu nenasleduje, aby sme písali básnika: Holly, ako dôsledne deje sa v rečenom článku. Dosť, že máme v menách Hollý, Kollár atď. zdvojené spoluhlásky, nestierajme im slovenskú známku aspoň v koncovkách alebo príponách. (Na str. 55 stojí: Dr. Ján Mally.) Svet potom oprávnene môže sa smiať našim slovenským snahám.

Z tohoto hlavného oddelenia, nosiaceho v sborníku názov „Z dejín literatúry slovenskej", zbýva nám ešte zmieniť sa o jadrnom článku Fr. V. Sasinka: „Nákres dejín slovanskej literatúry". Ním otvára sa oddelenie a pôvodca dotýka sa v ňom hlavne ťažkej otázky v slavistike: miesta glagolského písma a pamiatok v dávnej literatúre slovanskej.

O veľkej knihe i stručný referát je obšírny; ja už temer zaplnil som vymeraný priestor, keď ešte pozostáva mi hovoriť o nasledujúcich oddeleniach sborníka: II. Z dejín cirkevných, III. Z našich krajov, IV. Výchova a škola, V. Slovenský ľud a jeho žitie, VI. Z prírody, VII. Slovenský jazyk, VIII. Beseda. Na dôkaz, že redaktor usiloval sa podať knihu slovenskú, poučujúcu o minulosti i prítomnosti slovenského národa, zaznačíme ešte aspoň tieto články: Biskupstvo v Nitre (od Fr. V. Sasinka), Trenčianska Skalka za starodávna i teraz, Veleba Sitna (od Andreja Kmeťa s veľkým apparátom spracovaný všestranný opis tohoto slovenského vrchu a jeho okolia — s peknými vyobrazeniami ľudu a kroja), etnografické náčrtky o Detvanoch (od Petra Tomkuljaka), O výšivkách a čipkách v Honte (napísal A. Kmeť), Minulosť a prítomnosť ľudu horno-trenčianskeho (napísal Romuald Zaymus), Z Ameriky (o krvopotnom Eldorade slovenského ľudu, od Štefana Furdeka), Móda a starý pospolitý, ľudový kroj (od Jozefa Tomíka), Osobné a rodné mená slovenské (od F. Šujanského — bohatý výsledok mnohoročného shľadávania a premýšľania).

Po predmluve redaktorovej sborník otvára sa básňami Sasinka (latinskou), Tichomíra Milkina, Somolického a Tatrina, oslavujúcimi tovarišov prvej literárnej spoločnosti slovenskej. Ohnivá myšlienok, z ktorých skladá sa báseň Tichomíra Milkina, sú výtečne rozvité, vypuklé; báseň Somolického končí sa silným, slovenskému citu milo znejúcim akkordom. V oddelení Besedou nazvanom dobre nám padlo najsť preklady z Iliady (od Tichomíra Milkina) a Dantovej Božskej komédie (od G. Zaymusa); žiadúcno však, aby naši prekladatelia klassických diel všímali si už hotových prekladov slovanských (na pr. u Iliady ruského prekladu N. Gnediča) — lebo viacej očí viacej vidí. Dobrej ináče poviedke „Hráč" (od Vavra Lieskovana) je na ujmu nezaokrúhlenosť; z druhej časti (po štrnástich rokoch) mali byť vzaté len hlavné črty.

Tlačových chýb je primnoho, vadia najmä vo veršoch a historických prácach (str. 122 miesto 1208—1209 má stáť 1108—1109). Ďalším sborníkom „Tovaryšstva" tešíme sa. Len hýbať vec našu slovenskú! A že týmto hýbe sa, ukazujú i noví pracovníci, hoc teraz ešte len pseudonymne vystúpivší. *Šk.*

Rok 1894. Sošit 5.

Slovenské Pohľady.

Na prievoze.

Od *Ľudmily Podjavorinskej.*

Svitlo utešené, letné ráno.

Sotva by uveril, že len pred pár hodinami ponad dolinku prehnala sa prudká búrka: slniečko plynie si po azúrovom klenutí neba, ako by ho nikdy neboly halily šedé mraky; zlatými svojimi pablieskami ožiaruje temená vrchov, vniká do dolín, polievajúc ich smaragdovú farbu svojou blahodarnou záplavou, odbleskuje sa v tichej hladine Váhu ako v zrkadle, až všetko jasá v jeho bleskoch. Okrúhlasty vŕšok, jehož tôňa padá na rieku práve tam, kde drevená kompa **ského prievozu má vymeranú svoju dráhu, šumí tichúnko, tajomne, ako by šeptal kúzelnú báj o večnej mladosti a večnej láske: to ľahký vánok rozševelil lístočky bukov, ktorými je vŕšok celý zarastený. A lahodný ten šum svorne splýva s glgotaním vážskeho toku, ktorý, zatáčajúc sa na pravo, obmýva brehy a laškovne potriasa kapradinou, vyrastajúcou tu akoby schválne na zvýšenie rozmanitosti a krásy tohto romantického kútiku Považia. A všetko žiari, dýcha súladom, svieżosťou, prelesťou letných krás, a zdá sa, ako by to všetko: ten azúr neba, tie pablesky slnka, i tá svieża zeleň dolinky, bolo sa znovuzrodilo za tú jednu noc.

Ba ešte i tá malá chalúpka, utúlená tamto neďaleko prievozu v popredí nevelkej vŕbovej hustiny, zdá sa akoby omladlou. Snáď preto, že dážď osviežil machový príkrov slamenej strechy, ktorý včera pokrytý bol prachom, a že dažďové krupaje, ktoré slniečko ešte neuspelo zlúbať, jagajú sa na jemných bylinkách machu ako drahokamy. Alebo ako slzy na tvári starenky, ktorá núti sa k úsmevu. A veď tá chalúpka malá, schatralá, s nizunkou, rozcúchanou strechou, robí dojem starenky, ktorá už všeličo zažila vo svete...

Nie div, že je taká schatralá! Koľko búrok preletelo ponad tú nízku striešku odvtedy, ako jej staviteľ priviazal posledný došok na krehké laty a hneď potom hrde vztýčil nad zakončeným svojím dielom zelenú chvojku, okrášlenú pestrými handričkami a kvietím — okrášlenú rukou mladej, hbitej žienky. Tou chvojkou mienili povŕtiť šťastne zakončené dielo; tým chceli označiť, že chalúpka má byť útulným hniezdečkom obapolnej lásky, tichého manželského blaha. Ako tá chvojka zelenala sa nad bielymi doškami strechy, tak zelenala sa v srdciach mladých manželov nádej v skalopevnosť

ich lásky a peknej budúcnosti. Chvojka zvädla, biela strieška očer nela, spustla — láska ochladla, nádej v budúce šťastie vyvrátila s do cela, a tá chalúpka, čo mala byť útulkom blaha, za krátky ča zmenila sa v pošmúrny kútik bolasti a smútku...

Utopilo sa to túžené, vysnité blaho — utopilo sa v bezodn priehlbni: v pálenici Mojžišovej.

Ó, Bože! prečo nevložil si viacej sily do nášho ľudu — sil ňouž obrnil by sa proti nepriateľovi, ktorého nosí sám v sebe? Prečo nedals' mu povedomie vlastnej ceny, ktorou zachoval by s národu, Slovanstvu? Prečo vystavils' si ho *slabosti*, ktorá vyssáv ho, podkopáva jeho blahobyt, ňouž v rozvaliny padne nejedna cha lúpka, jej v obeť šťastie nejednej rodinky — slabosti, ktorou hyn sily národa?!

A kedy, ó, Bože! prebudíš ľud náš k poznaniu zla, ktoré tout svojou slabosťou pácha na samom sebe? Kedy znovuzrodí sa ľu náš, opovrhnúc jedom, nímž otravuje dušu i telo svoje a obťažuj svedomie takým hriechom?...

Aké krásne dnes svitlo ráno!

Avšak dievčina, schúlená tamto na podstene chalupy v tien rozkonárenej jablone, nezdá sa pozorovať prírodné krásy. Sedí schú lená, vyziable ruky s ostre vyčnievajúcimi lakťami na lono opie rajúc. Na hlave prehodenú má veľkú šatku, ktorá jej i celú tvá zakrýva, a tak ťažko súdiť, či je to nedospelé, choré dieťa, a pod ťarchou žitia sklonená starena. Chvíľami zdvihne hlavu a zd sa, že upreno pozerá do diaľky, ku rieke, na nejž práve pohybuj sa od brehu ku brehu drevená kompa, — alebo že zahľadela s do modravého vzduchu, v ňomž na vysokej skale čnejú rozvalin hradu a pod ním dedinka malebne rozložená. Kým ľavá ruka diev činy, v zápästí o veľa chudšia od druhej, akoby zdrevenelá, ak obyčajne vidieť u úbožiakov „zlou chorobou" postížených, nehybn spočíva na lone, pravá pomaly siahla k čelu a odhrnula šatku stra nou. Tým pohybom sošmykla sa jej na ramená a teraz jasne vidn hlavu, ktorá ku celej postave zdá sa nepomerne veľkou, čo vša pôsobia jej prstienkové schumáčené vlasy. Jej prismuhlá tvár, s štvorhranným čelom a malými ústami, prekvapuje svojimi dosť pra videlnými črtami. Bol by to obličaj dosť príjemný, prináležajúci dl výzoru dieťaťu asi štrnásťročnému, keby nie jej očí, okrúhlych tmavo-modrých, ktoré bez výrazu, postrádajúc všetku hĺbku, skl neným leskom zierajú pred seba. Pohľad ten prekvapuje nepríjemn a vzbudzuje otázku: či krúžia za tým štvorhranným čelom my šlienky — a jaké asi myšlienky? Darmo bádať v tých očiach p výraze myšlienok: ony nevdojak vzbudzujú mienku, že táto úboh bytnosť je schránkou neprebudeného ducha, väziaceho v chorobn letargii — ducha, ktorý boh zná, či prebudí sa kedy k čulejšiem životu...

Chodníčkom od prievozu kráčala mladá dievčina s batôžko trávy, po boku štíhleho šuhaja. Oba pohrúžení boli v nenúten žartovný rozhovor, a z ich sviežich žiariacich tvárí nebolo ťažk

vyčítať, že si rozumejú. Na podstene sediacou dievčinou zrazu zatriaslo akési nervózne vzrušenie, čo usilovala sa prejaviť divnými, neurčitými zvukami, znejúcimi ako tlumený smiech. Mladý pár zbadal ju a pošiel k nej.

„Čo robíš, Betka?“ spýtala sa prichodiaca dievčina, prívetive sa usmejúc.

„A nič, ja len tak...“

„Vidíš, prečo sedíš tu na zemi tak z rána? Mohla si ešte spať; pre teba je tu chladno. A ešte nie si ani učesaná... Mamička sú iste na roli,“ obrátila sa k šuhajovi.

Betka siahla si rukou k hlave a prešla ňou po rozcuchaných vlasoch. Jej tvár, len pred chvíľou ako strnulá, bezvýrazná, nútila sa k úsmevu a modrým očiam pribúdalo skleneného lesku.

„A ja len tak... mamička išli okopávať zemiaky. A ešte som nejedla; mamička povedali, že mi dáš polievky, čo je v hrnci na ohnisku — ale mnoho...“

Dievčina, sestra Betky, složila batoh na podstene a vošla do chalupy. O chvíľu vrátila sa s hodnou misou a lyžicou v ruke. Betka pustila sa do jedenia, pridržujúc misu na lone. Zapražená melancová polievka na podiv rýchle mizla za jej bľadými perami.

Marka sadla k nej a, strhnúc šatku s hlavy, počala usporadovať svoj jednoduchý účes. Jej vlasy, práve takej žltej farby, ako Betkine, lenže lesklé, peknejšie, vo dvoch vrkočoch padaly až niže štíhleho drieku. Bola vyhriata, v tvári ružová a svieža a čierne usmievavé oči dodávaly jej neobyčajne milého výzoru. Šuhaj s úľubou pozeral na ňu a, usmievajúc sa blaženým úsmevom, riekol:

„Včera som bol v meste a kúpil som ti dva rífy peknej stužky. Budeš mi v nej pekná, Marka.“

Tvár Markina zažiarila úsmevom — avšak už v nasledujúcom okamihu stiahla obočie, tváriac sa veľmi vážne.

„No vidíš, Janko, aký si ty! Už som ti povedala, aby si nič nekupoval, a neposlúchneš. Tebe ťažko prijde groš do ruky, a ty len tak: márniť na daromnice!... A vieš: bude nám veľa treba; mamička vravia, že ohlášku môžme mať hneď po žatve a svadbu odbavíme tak spoločne...“

„No, pravdaže! Však už mám sgazdovaných vari do dvadsať zlatých, a ešte dovtedy bude i viac. Neboj sa, duša moja! ak dá Pán Boh dožiť jasene, budem mať väčšiu plácu ako teraz. Bude nám dobre: ty už nebudeš chodiť na roboty; ja vyrobím aj pre teba, aj pre tvoju mamičku...“

„Čože,“ vzdychla dievčina, „to je ešte ďaleko, a chudera mamička toľko sa trápia okolo domu, a ešte idú i na cudziu robotu. Vieš, ono by nám nebolo tak zle, keby sme nemusely dlhy platiť, čo ešte tatíčko narobili. Boli si naverili u Mojžiša asi za tridsať zlatých pálenky, a keď sme po ich smrti nemaly zaplatiť, Mojžiš vzal nám ostatnú rolu do zálohu. Mamička plakali, že čo budeme robiť, keď ani ten zemiak nebude kde zasadiť; nuž nám rolu vypustil, ale musíme mu splácať každý rok desať zlatých na interess. I tak dobre: iný žid by neurobil...“

„A, ten vydridušník akýsi!“ prerušil ju Janko rozhorlene; „to je moc, Marka! No veď počkaj: budeme gazdovať, až nashŕňame si toľko, čo ho vyplatíme.“

Marka zase vzdychla. Oba pohrúžili sa na chvíľu v starosti, ktoré však ich mladým mysliam, zabývajúcim sa ružovými nádejami do budúcnosti, nezdaly sa nepremožiteľnými. Marka úfala sa, že im už Pán Boh pomôže, keď Janko bude pomáhať niesť starosti, ktoré doteraz tlačily plecia mamičkine. A Jankovi pri boku Markinom i najväčšia starosť ukazovala sa hrave premožiteľnou. Veď on i tak nebol z tých, čo pri prvom nezdare bezvládne zložia ruky do lona. Rodičia odumreli ho ako malého chlapca a odvtedy potĺka sa po cudzích ľuďoch. Za jeho prácu bárskde vezmú ho, a o Všechsvätých málo ktorý môže si tak preberať v závdavkoch, ako on. No prijdúc „z vojny“ rozmyslel si ináče a nestal za paholka, ale za prievozníka na nájom. Práca to nie je tak ťažká a plácu má dobrú, že ešte i uschráni si ďaky groš. A pri týchto výhodách je ešte dačo, čo Jankovi prievoz dvojnásobne spríjemňuje: chalúpka vdovy Pekárovej je tak blízučko a cesta k nej, zvlášte za jasných večerov, taká pekná... Marka je síce chudobná, nemá nič iba svoju pekuotu a pracovité ruky, ale prižienka to predsa není zlá. Veď bude mať aspoň chalupu a budú si v nej kedysi sami: Betka, úboža, iste zostane žobrákom navždy, a preto ju ani nepočíta...

„Vieš čo, Marka,“ vraví šuhaj po chvíli, ktorý už medzitým v mysli prebehol k veselšej budúcnosti, „včera sišiel som sa v meste s Ďurkom Kulichovie; kupoval si za štyri zlatovky harmoniku, nuž mi sľúbil, že prijde večer ku mne a potom zajdeme si k vám.“

„No, ja nedbám,“ usmiala sa Marka, „môžete si tu na dvore posedeť. A ja ti uvijem „pero“ z toho voňavého muškátu a fialky.“

Betka medzitým už bola vyprázdnenú misu položila vedľa a zdala sa pozorne naslúchať rozhovor sestry so šuhajom. Ukojac hlad, ten jediný pocit, ktorý ju často nepokojil, stala sa čulejšou a počala pobiehať po dvore, ohraničenom nízkym plotkom, za ktorým bola neveľká záhradka. Naproti pitvorným dverám stál malý drevený chlievec, z nehož ponad dvere nepokojná koza vystrkovala bradatú hlavu, darmo snažiac sa dosiahnuť tekvičie, ktoré, zo záhradky vyrastajúc, veľkými listami a žltými kvetami tvorilo nad chlievcom druhú strechu. Betka váhavo zastala, hneď potom odstrčila drevenú závoru záhradky a vošla dnu. O chvíľu vrátila sa a zastanúc pred Jankom, podávala mu pár byliek letnej fialky, uštiknutej bez stonkov. Marka hnevno siahla po nich.

„Ach, vidíš, Janko, už mi obtrhala fialku, čo som ti nechávala na „pero“!“ zvolala temer plačky. „Prečo si to urobila, ty — hlúpa!“ obrátila sa k sestre s hnevom.

Tvár Betkina zapálila sa a jej oči úzkostne tekaly. Nechápala, ako mohla vzbudiť hnev sestrin kvietkami, ktoré i tak Jankovi boly určené... Jej rozpačitá tvár v tom okamihu vzbudzovala útrpnosť viac než inokedy a Jankovi prišlo jej naozaj ľúto.

„Nechaj ju, Marka!“ riekol, pochytiac ruku Markinu. „Však vidíš, že nechcela zle; myslela si, že mi radosť urobí... A ty ne-

plač, Betka!“ obrátil sa k vinníčke, vidiac, že jej oči zatiahly sa vlahou, ktorá rýchle vyrazila v podobe slzí. Ale jej tvár zostala rovnak rozpačitou, nestiahla sa ani trochu, a sotva že sa slzy zrodily, už jej oči zase leskly sa oným bezvýznamným, skleneným leskom. „Neboj sa, Betka,“ hovoril ďalej Janko žartovne, „za to, že si mi dala kvietky, dovediem muziku a budeme tancovať. Pravda, budeš tancovať?“

„Budem; a kedy?“

„Dnes večer, keď slniečko schová sa hen za tú vysokú horu. A aj potom budeme tancovať, keď sa budeš vydávať...“

Betka radostne sa usmiala. Neznala určite, čo to značí, ale počula to slovo častejšie v rozhovore Markiných kamarátok, ktoré obyčajne v nedeľu zachádzaly sem na besedu. Tušila, že to musí byť niečo veľmi, veľmi krásné.

„A kedy to bude?“

„Ja — až príjde ženich. Potom budeš mať pekné šaty a muziky...“

Na druhom brehu Váhu ozvalo sa hrčanie záprahu, a hneď potom pri prievoze zastala žltá bričkа. Ostrý hvizd prerušil ďalší žart, ktorý pri hranatosti postavy tej úbohej a pri vážnosti, s akou žart ten ponímala, dojímal dosť trápne. Janko zamáchal klobúkom a bystrým skokom pospiechal na kompu.

Marka sobrala trávu a odniesla ju na pôjd, a Betka ešte vždy stála na preddomí, upreno pozerajúc pred seba. Iste rozmýšľala o Jankových slovách, ktoré na podiv hlboko utkvely v jej hmlistej pamäti. Tie slová ako by razom boly spôsobily obrat v jej duševnom živote, doteraz tak nepatrnom. Ač minulo jej už šestnásť rokov, predsa mimo pocitov fysických necítila nič iné, ako inštinktívnu náklonnosť k matke a sestre. Jej žitie plynulo mechanicky, bez toho, aby badala jeho tok. Možno, preto, že s ňou nik sa nezapodieval, nik nesnažil sa porozumieť jej a stať sa jej srozumiteľným... Minulosť ju nezamestnávala, budúcnosti netušila a tak ani nebola si vedomá nemožnosti Jankovho žartu. Avšak tie slová o svadbe, tanci a stužkách vzbudily v nej zvedavosť a akýsi neistý druh túžby, pocit jej to doteraz cele neznámy. Častejšie zahľadela sa k oblohe, ku tomu veľkánskemu plameňu, ktorý dosiaľ jej myseľ nič nezamestnával; pozorovala, či už skoro zmizne za tou Jankom označenou horou a, ľavú ruku nehybne majúc ovisnutú, pravou mechanicky siahala k čelu.

*

Celý deň bola nepokojná, roztržitá a sotva mohla dočkať sa večera. Zapamätala si Jankov sľub o muzike, a to povzbudilo jej driemajúcu myseľ k čulejšiemu pracovaniu. — Konečne slnko sadlo nad horu, vysielajúc pokonné lúče svoje na okolité vŕšky a oblievajúc silhuettu hradu svojou záplavou. Na západe nebo zružovelo, obláčky, vznášajúce sa na východnej strane, zajasaly zlatistou farbou, odbleskovaly sa v hladine Váhu a zase rapídne menily farbu. Dolinkou počaly stlať sa tiene večera, vzdialenejšie hory zdaly sa už

len ako obrovský tieň na belasom obzore, i hrad zmizol. Betke, opretej o plot záhradky, dnes prvý raz napadly premeny a velebné úkazy prírodné, a s akýmsi užasnutím sprevádzala priechod svetla v súmrak večerný. Inokedy o tomto čase obyčajne už bola v chalúpke, prikladajúc drevo na oheň a nedočkave nazerajúc do hrnca, v ktorom varila sa skromná večera; alebo ešte pred tým utiahla sa na svoje lôžko. Dnes naopak nemala na jedlo ani pomyslenia, ač matka už dva razy zvala ju dnu. Upreno dívala sa dolu na cestu, ale nevidela nič, len rieka belela sa trochu. — — Konečne od prievozu zavznela pieseň, sprevádzaná harmonikou. Betka striasla sa a vydávajúc z hrdla neurčité zvuky, nemotorným behom vrazila do pitvora.

Bolo už dlho do noci, a ona ešte vždy sedela na prahu, tesno k matke utúlená, chvíľami kŕčovite tisnúc jej ruku vo svojej... Bola krásna, tichá, teplá letná noc, so striebristým leskom hviezd, tajomným šumom rieky a spevom slávičím —: jedna z tých utešených letných nocí, ktoré tak nasladzujú, unášajú, vplývajú na dušu, hovoria k nej kúzelnou rečou poesie. Hory stály ako zanemelé, od rieky vialo vôňou materinej dúšky, a na hladine tejže odbleskoval sa svit mesiaca, sťa pohyblivý, mihotavý stĺp, trasúc sa na vlnách. Svit ten utvoril v dolinke súladné pološero a chalúpke dodával pohádkovú tvárnosť.

Janko skutočne splnil svoj sľub: priviedol si kamarátov, a tu usadili sa ku záhradke. Rozprávajú, žartujú, spievajú, a Ďurko Kulichovie sprevádza ich spev harmonikou. Tóny jednoduchej ľúbostnej piesne, precítenej a akoby vyprýštenej z roztúženej duše zaľúbenej dievčiny z ľudu, tak súladne harmonisujú s tou pološerou letnou nocou. Betka je vzrušená; každý ten zvuk odráža sa o jej srdce a každým tým nárazom vkráda sa doň čosi nikdy netušené, nepocítené. Jej oči zväčšily sa a ruka chveje sa jej v ruke matkinej. Jej zrak vhlbil sa do toho nesmierneho, hviezdnatého priestoru neba a zase zadíva sa ku plotu záhradky, odkiaľ plynú zvuky, ktoré, ač nerozumie im úplne, predsa hovoria k nej rečou tak pochopiteľnou!

Počuje i hlas Markin a, čo dosiaľ nespozorovala, v túto epochálnu chvíľu jej duševného života cele jasne tuší, že jest dačo čo jej sestru pozdvihuje nad ňu.

Zrazu obrátila sa k matke:

„Mamička, prečo ja neviem tak spievať, ako Marka?“

Pekárová, ktorej neušlo divné chovanie sa dcérino, zadivila s nad tou otázkou. To bolo prvé záhadnejšie *„prečo?“* v živote úboh devy, ktorá postrádala všetko bohatstvo citov. A na tú páliv otázku ťažko bolo odvetiť matke, keďže jej rovne bolestne sa d týkala.

„A prečo by si chcela spievať?“ spýtala sa jej vyhýbave.

„No, len tak... Potom by aj za mnou chodily dievčatá z d diny... a potom by som aj ja chodila na muziku, ako Marka.“

„Nebanuj, Betka, keď aj nevieš spievať, ako Marka, ale mo

sa vieš práve tak, ako ona. A keď sa budeš modliť nábožne, bude modlitba tvoja ešte krajšia, ako ten spev."

Betka složila ruky. Iste uspokojil ju výklad matkin. Zase zadívala sa pred seba, pozorujúc na pieseň šuhajcov. Zrazu strhla sa, utúlila do kútika a pustila sa do plaču. Plakala hlasne, strhávajúc sa, fikajúc ako dieťa, ktoré rozplače sa, samo nevediac prečo. Pekárová prestrašená zdvihla ju, obávajúc sa chorobného záchvatu, a s pomocou Markinou uložila ju na lôžko. —

Od toho času minulo pár týždňov, a tá úbohá bytnosť zmenila sa pozoruhodne. Od onej chvíle, čo rozplakala sa, sama neznajúc prečo, stala sa čulejšou, chápavejšou, počala pozorovať a rozmýšľať. Už nesedávala tak nehybne, nedbajúc na páľu slnka alebo chlad. V jej zraku, predtým tak bezvýraznom, ktorého lesk podobal sa lesku ocele, tu i tu zamihlo sa čosi ako iskrička prebudeného ducha. Jej tvár nadobudla tým cele iného výzoru; bola zaokrúhlená, a keď sa usmiala, ani zďaleka neupomínala na to choré, nevyspelé dieťa, ktoré vzbudzovalo v každom jedine cit trápnej útrpnosti. Počala si všímať ľudí a vecí ju otáčajúcich, snažila sa nápodobniť Marku a častejšie prejavovať svoje myšlienky a pojmy — ešte skutočne detské. Teraz už častejšie vyskytovalo sa to slovíčko *prečo?* a odveta utkvela hlboko, dojmy zachytávaly sa trvale. Chodievala častejšie dolu k Váhu a zdiaľky dívala sa, jako drevená kompa vznáša sa na vode od breha ku brehu, rozrývajúc zelenavú hladinu, a ako Janko stojac cez zábradlie naklonený, zanoruje veslo do vody a jako na nej tvoria sa kolesá a rozbiehajú na široko...

Jankovi najradšej sverovala svoje myšlienky, jeho najlepšie chápala a jemu najčastejšie predkladala to slovíčko *prečo*. On prechovával súcit k nej a vďačne zabýval sa s ňou, snažiac sa vžiť v úzunký svet jej citov a porozumieť mu. Jeho spytovala sa, prečo ona nemá také pekné šaty ako Marka, a prečo ju nevolá na muziku ako túto. A on, aby ju uspokojil, vymýšľal bájky o krásnych stužkách a svadobných šatách, ktoré dostane, až sa bude vydávať.

Najradšej sedávala za jasných večerov na prahu chalúpky, a ťažko riecť, čím sa vtedy jej myseľ zamestnávala. Janko obyčajne doskočil s prievozu, a kým Betka s mamičkou sedely na prahu, obyčajne s rukami k modlitbe sopiatymi — zatiaľ on zastal pod oblôček a Betka cele jasne počula blažený, tlumený smiech a tichý šepot, ktorý ju tak dojímal.

Raz, po takejto chvíľke, keď už matka uložila ju na lôžko, schvátila ruku matkinu a položiac si ju na hruď, s dojímavou detskou prostotou riekla:

„Mamička, prečo mi tuto čosi tak tlkotá?"

Ako mohla odvetiť na tú otázku? Ako mohla odvetiť, prečo hlási sa to *„čosi"* k životu — prezradzujúc to tlkotom — keďže mu i tak nikto, nikto neporozumie... ani jeho vlastníčka nie?

Jaseň blížila sa, v domku počaly konať prípravy ku svadbe. Betka videla donášať belostné, jemné látky a stužky pestré, utešené, také, o akých iba Janko znal rozprávať. Rozplakala sa, keď jej riekli, že to nechystá sa pre ňu, ale pre Marku, a iba Jankove

sľuby uspokojily ju. Vyrozumela, že chystá sa svadba, a tešila sa pošetilou radosťou, keď matka na chvíľu a potajomne obliekla jej svadobné šaty Markine.

Zobudiac sa v jedno ráno prv než inokedy, zvláštny ruch v dome, viacej cudzích ľudí a vôbec akási iná nálada upomenuly ju, že prišiel ten významný deň, ku ktorému chystaly sa všetky tie krásne veci. V izbe na stole porozkladané boly svieže, voňavé ratoliestky rozmarínu, zlatom vyšívaná parta a s nej splývaly stužky pestré, utešené, okolo ktorých vlastne otáčaly sa všetky jej myšlienky a túžby.

Vykradla sa tichúčko, chcejúc Jankovi zvestovať tú novinu, a zamierila ku prievozu. Kompa vznášala sa nad vodou ako inokedy, i tie kolesá rozruchom vody pôsobené rozbiehaly sa na široko, ale toho, koho tam mienila najsť, tam nebolo. Tá neobyčajná udalosť zmiatla ju, zastavila všetky predstavy. Sadla si na breh a zadívala sa pred seba, nepochopujúc, prečo ho tu nenachádza... Konečne rozmyslela si a vrátila sa domov, a tu — nové prekvapenie! Ten, ktorého hľadala, sedí tu za stolom a pri ňom Marka, ozdobená všetkými tými okrasami, ktoré by ona tak rada bola mala. Marka sobrala to všetko — a jej snáď nič nezostalo...

Preľakla sa, a prederúc sa cez tlupu hostí k Jankovi, ako by sa on mal ospravedlniť zo všetkého, úzkostne zvolala:

„Kde sú moje svadobné šaty?“

Chyžou zavznel neviazaný smiech. Hostia boli už zväčša nápojom pomätení a zjav úbohej devy, prejavujúcej takúto žiadosť, účinkoval na nich komicky. Podnapilý družba zastavil sa pred ňou, zo žartu volajúc ju do tanca. Nespierala sa. Hudci hrali akúsi divokú nôtu, hostia kričali, smiali sa — a ona točila sa v tom hluku cele zmätená, vždy rýchlejšie a rýchlejšie, a konečne i úžasne rýchle...

Zatemnelo sa jej v očiach...

Izbou zavznel prenikavý výkrik. Hudba razom umĺkla, i hostia zatíchli ako na povel. Pár súcitných žien priskočilo — zodvihly Betku, ktorú zastihol chorobný záchvat, a odniesly ju do komory.

*

A zase prišlo jaro a vykúzlilo steré krásy na považské výšky a dolinky. Ľadové puta vypustily Váh zo svojho objatia a on zase tečie si voľno a vážne. Keď za rána oprú sa doň jagotné lúče slniečka, zdá sa, ako by dlhá, lesklá, striebristá stuha vinula sa v smaragdovej obrube.

A na Váhu — práve ako pred dvoma rokmi — vznáša sa kompa **ského prievozu. Plynie si vážne a len hravé sčerenie vĺn značí cestu za ňou. Na kompe stojí Janko s veslom v ruke; ale už nenie plateným nájomníkom: vzal prievoz do prenájmu on sám. Spoločníkov má z dediny, a on býva v domčeku vdovy Pekárovej, kde sa k Marke priženil. Jeho skromný sen šťastia splnil sa mu temer do podrobna: v Marke má ženku takú, že si lepšej ani

žiadať nemôže, a vzdor tomu, že má na starosti i Markinu matku a tejto druhú dcéru, Betku, Pán Boh požehná im vždy toľko, čo potrebujú. No a odkedy v kolíske usmieva sa ružová tvárička malého synka, nečaroval by ani s najlepším gazdom v dedine...

Práve blíži sa ku prievozu dievčina, nesúc v náručí v perinke zaobalené dieťatko. Janko vesele pokročil jej v ústrety: je to Betka a dieťa, jeho Martinko, jeho černooký, prvorodzený jedináček. Betka temer každý deň prináša ho sem; veď i jej je to ešte vždy milé miestočko. Často presedí tu celé hodiny; díva sa, jako kompa vznáša sa na vode a jako na znepokojenej hladine tvoria sa kolesá a rozbiehajú sa na široko...

Tie dva roky len malú zmenu urobily pri nej. Telesne síce vyrinula sa za ten čas, ale duševne zostala tá istá. Ešte vždy rada počúvala Jankove rozprávky, ale už neverí im tak veľmi a zriedka spytuje sa na niečo. A pritom je vážna a tichá — ač jej myšlienky a pochopy sú ešte vždy nevyzralé a detinské. Predsa však Martinka možno jej sveriť: pri dozore Jankovom ošetrí ho veľmi starostlive.

Janko vzal jej dieťa z náručia a počal sa s ním mazliť. Pri tej zábavke ani nepozoroval, že obloha zatahuje sa šedým mrakom. Zbadal to až vtedy, keď súdruhovia upozornili ho na blížiacu sa búrku. Strhol sa prudký vietor, a prvé rachotenie hromu odrazilo sa dvojnásobnou ozvenou od skalísk. Sotva mal čas ukryť svoj poklad a tohto pestúnku v drevenej búdke, slúžiacej prievozníkom za útulok. Z oblakov spustil sa prudký lejak. Prudký — ale krátky, aký častejšie preženie sa v máji. Už o chvíľu zmenil sa v tichú prškú, potom len tu i tu kvaplo, mračno zbelaselo a odtiahlo na sever. Nad horami vyvstala ľahká hmla — i tá zdvihla sa, rozplynula v ochladnutom vzduchu a slniečko zaihralo, odbleskujúc sa v nekonečných millionoch dažďových kvapiek, zavislých na rastlinstve.

Prievozníci veselo vybehli z úkrytu — Betka s dieťaťom na ruke nasledovala ich na kompu. S druhého brehu ozvalo sa volanie — prievozníci odrazili kompu. Hladina Váhu bola čistá, priezračná, ale vlnila sa tichúnko, ako by od dna hýbala riekou kási tajná moc. Neďaleká hora šumela tíše, tajomne, a silhuetta hradu jasne, ako vyumývaná, čnela v modrastom vzduchu. Slnko, ku západu sa skláňajúce, ožiarovalo nebosklon zlatou záplavou. Tá v slabom odblesku trblietala sa na hladine Váhu, kontrastujúc s tmavo-modrou farbou oblakov, ktoré ako nepriehľadná opona zaclánaly nebo na východe... V tom odzrkadlil sa vo vode mihotavý stĺp — a rozklenúc sa na nej od breha ku brehu, zatriasol sa množstvom mihotavých farieb.

Betka udivene zierala na krásny zjav. „Dúha! dúha!“ zakričal mladý prievozník, ukazujúc na nebo. Vzhliadla hore: tam tie isté nádherné farby...

„Stužky!“ zvolala Betka s úžasom, dívajúc sa tu na oblohu, tu na rieku a zase na Janka. Prievozníci vypukli vo veselý smiech. I Janko sa usmial.

„Veru, stužky, Betka! Pozri, ako veľa a jaké krásne!“

„A kde sa tu vzaly?“ spýtala sa Betka, nahybujúc sa cez zábradlie.

„To Pán Boh rozvinul, aby sme videli, aké v nebi stužky nosia,“ odvetil mladý prievozník, a so smiechom doložil: „keď prijdeš do neba, aj tebe také dajú.“

Tvár Betkina zažiarila. „A kedy to bude?“ spýtala sa zvedave.

„Ja, až umreš,“ rozkladal prievozník, smejúc sa.

S brehu ozvalo sa volanie, pobádajúce ku spechu. Cestujúci bol netrpelivý. Janko chopil sa povraza, ostatní nasledovali ho.

V tom zavznel pritlumený výkrik — žblnknutie; hneď potom výkrik druhý, Jankov. Betka, majúc dieťa na ruke, prevážila sa cez zábradlie a zmizla vo vode. Janko bez rozmýšľania vrhol sa do Váhu; neďaleko vyplynul vankúšik a potom Betka — ale prúd unášal ich ďalej. Janko plával k nim; perinku s dieťaťom podarilo sa mu uchopiť — ale Betku už neuspel. Prúd unášal ju ďalej a ďalej. Janko plával so svojím drahým bremenom ku brehu. Prievozníci už spustili malý člnok na vodu — ale zdalo sa už pozde. Biela postava chvíľu ešte nadnášala sa na vode, až, doplaviac sa ku zákrute, cele zmizla.

*

Je krásna, tichá, teplá jasná noc, so striebristým leskom hviezd, tajomným šumom rieky a spevom slávičím —: jedna z tých utešených nocí, ktoré tak nasladzujú, unášajú, vplývajú na dušu, hovoria k nej kúzelnou rečou poesie.

V chalúpke, utúlenej v úzadí neveľkej vŕbovej húštiny, blkotá malé svetielko. Len slabo ožiaruje neveľkú chyžu, v nej skromné náradie a lože biele, na nezvyklom mieste, medzi oblokami vystlané do vysoka. Cez biele, mrežkované prikrývadlo zračia sa kontúry stuhlého tela a bľadá tvár príšerne ziera z rámca nezručne spleteného venca zo zimozelu, ktorý vložili na hlavu mŕtvej devy...

Jasná hviezdka zatrblietala vysoko na nebi — zatrblietala, prešvihla oblohou ako zlatý šíp a padla dolu, akoby zrovna na tichú hladinu Váhu.

„To bola nebodaj hviezda Betkina,“ podumal prievozník, majúci stráž pri kompe, a prežehnal sa.

Pamätlivý.

Poviedka *G. I. Uspenského.*

I.

— Nie! To je už nie na strpenie! — prudko zvolal Semen Vasilievič, s treskom odtrhnúc sa spolu s kreslom od písacieho stola a v hneve hodiac pero o papier, na ktorom s najväčšou pozornosťou písal správu pred komisiu.

Prudký, dušu trhajúci krik decka niesol sa z obďalečnej detskej izby a, s každým okamžením zosilňujúc sa, vyniesol konečne Semena Vasilieviča zo všetkých hraníc trpelivosti.

— Celý zástup žien a ani minúty pokoja! Decko plače, ako by ho rezali! — zvolal v svojom prázdnom kabinete, utekajúc z neho ako zúrivý.

A trebárs do detskej bolo treba prejsť len päť-šesť krokov, i za ten krátučký čas on strašne pocítil všetku trápnu skutočnosť celého svojho života, až po tú hlúpu zprávu, nad ktorou sedel v kabinete za šesť tisíc ročného platu. A všetko prichodilo mu ako nesmysel: i zpráva, i život, i dom, i ten krik. — „Aký tu rodinný život? — Nesmysel! účty zo sklepov! kubiky... pletenia... tma peňazí, ako do bezodného suda! Niet času prizrieť dieťa.“ Všetko toto kypelo a klokotalo v ňom, keď s hrmotom otvoril dvere do detskej izby a zavolal:

— Čo to za peklo?

Žena, temer už hotová odísť s rodinou Makarových do Panajevského divadla, pestúnka s dosť ostrým turnyrom, starenka-testina a guvernantka, ktorá pribehla na krik z druhej izby, kde dávala lekciu, — všetky ony, bez prestania, hovorily množstvo všelijakých slov, hovorily nahlas, krikom, živo a tak mnoho, že nikto nič nerozumel, a súčasne všetky krútily sa okolo trojročného chlapca, ktorého celkom nevidno bolo v tomto zástupe sklonivších sa hláv a podvihnutých turnyrov. Zazrúc nazlosteného Semena Vasilieviča, vyvolávaly ďalej ako prv a, podľa všetkého, odnímaly niečo od decka.

— Oddaj! oddaj!... — tisícorako ozýval sa tento zástup žien.

— M-moje kli-i-inčeky! — prudko kričal detský hlas.

Semena Vasilieviča ešte väčšmi nazlostila táto ukrutnosť žien, ktoré, dľa jeho domnenia, sú rozhodne neľudské oproti deťom. Vytrhnúť z rúk, urobiť po svojom, keď dieťa sprotivilo sa celou silou, oklamať ho: „pozri, vtáča, lieta!“ a keď ono, plačúc, uverí, zodvihne hlavičku, otvorí ústka, vyzerajúc vtáča, vtedy votknú mu do úst lyžicu s bobrovým olejom, zadusia, prinútia temer podáviť sa, ošudia, oklamú a vôbec narobia, bez hryzenia svedomia, množstvo mravného násilia k vôli bobrovému oleju. Zlosť vzkypela v ňom bielymi penami a najmä proti žene, ktorá mala vo vlasoch najnevinnejší kvietok a ktorá „odnímala“ od chlapca čosi, ako policajný dozorca.

— Ale ho režete, či čo, Vasku? — zaupel on.

— Vy vždy kričíte, ako bláznivý! — rozčuleno zvolala žena. — Nabral klinčekov a nechce ich dať... Vy nikdy nechcete veriť...

— Na kýho čerta nabral klinčekov? Akože dozeráte? Kde ste boli?

— Ja som len na minútu, — bojazlive ozvala sa pestúnka.

— Ja som všetko počula! — srdito hovorila žena, neprestávajúc drmať ruku chlapca. — Oddaj! Počuješ, hovorím ti! Oddaj!

— Moje klin-če-ky...

I mať, i pestúnka roztvárały mu ruku, a Semen Vasilievič bol by chcel odňať im dieťa, ale ono razom spustilo taký strašný plač,

ako by ho niečo bolo veľmi zabolelo. Miesto toho, aby sa vrhol na ženy, Semen Vasilievič v zúrivosti zakričal na chlapca:

— Oddaj, darebák! Hneď daj sem! — a tak dupol nohou, tak zavrešťal, že chlapec v okamžení otvoril ruky a, neprestávajúc fikať, napnuto, temno, hlboko, rozpačite zahľadel sa na otca.

— No, pozrite, prosím! Ranil si klincami rúčku do krve!

— A neoddával! — divila sa matka. — A totože je čo?

V druhej ruke chlapcovej ukázalo sa malinké koliesko z nohy stolca.

— Ktože sa vyzná pri vás! — pokrčil pleciami a omračený celým týmto nesmyslom, s hlbokým pohŕdaním a celý červený povedal Semen Vasilievič, dívajúc sa žene priamo do očí: — A viete vy zabaviť dieťa! Koliesko zo stolca a klince! Na hračky ide množstvo peňazí, a tu klince urobily radosť! Vidno, že úžasne mnoho umu vynakladáte na svoju lásku k deťom.

— Vy vždy chcete ma uraziť, — s plnými sĺz očami, mučenickým hlasom hovorila žena.

— Aký veliký cieľ — vymýšľať vám urážky!

A Semen Vasilievič, nepočúvajúc, čo hovorila už celkom rozplakaná žena, vyšiel von, neobzrúc sa a tuho tresnúc dvermi. Hurtovným, ťažkým krokom prešiel do kabinetu, roztrhal, skrkval a hodil do koša pod stôl zapackaný list zprávy, opäť trhol po dlážke kreslom, trepol ho na pravo i na ľavo a konečne padol doň, potrhávajúc a čuchrajúc svoje privčas ošedivené vlasy.

— Ah, Bože môj! — vyrvalo sa mu zo stiesnenej hrudi, a myšlienky jedna druhej mračnejšie opanovaly hlavu. Najmä klince a to koliesko z nohy stolca nepodvratne dokazovaly, aký nesmysel skrýva sa v jeho rodinnom živote. Nielen že nevedia zabaviť dieťa, hoc i tratia na to kopu peňazí ročne, — ale dieťa mohlo vziať ten klinec do úst, mohlo sa zadrhnúť, umrieť! Okolo akýchže iných, vážnejších, než je dozeranie na dieťa, ideí točí sa všetok ten domášny shon a na čo vydáva sa taká massa peňazí?

— A chcú zatvoriť ženské učebné ústavy! — nahlas zvolal Semen Vasilievič a začal hromžiť na všetko na svete.

Dieťa zatíchlo, ale všetci domáci boli utrápení a obviňovali v svojom nešťastí jeden druhého. Ešte i pestúnka prekliala život i paniu; pani plakala v hlbokom bôli, že musí žiť s takým hrubým mužom, aký sa jej dostal. Semen Vasilievič jasne videl, že celý jeho život, všetky jeho obete v prospech rodinného dobrobytu vyšly na zmar, a nepríšiel k nijakému vývodu, trebárs celú hodinu mučil sa tým, nepríšiel a nemohol opäť nevzdychnúť a nezvolať: „Ah, Bože môj!“

Ostré zazvonenie pretrhlo toto trápenie rodiny.

— Makarovci prišli! No tiež mohli ostať niekde! — shadzujúc kabát i vestu a so zúrivosťou vrhajúc sa k záclonke k umyvaču, zvolal Semen Vasilievič.

— Makarovci prišli! — mdlým hlasom hovorila v dverách žena Semena Vasilieviča.

— Viem! — zaškrípal Semen Vasilievič a zahrmotil umyvačom.

O pol hodinu koč pre štyri osoby viezol Semena Vasilieviča, jeho ženu a Makarovcov do divadla Panajeva.

— Chcela som si vziať vlnenú šatku...

— Teplo!... Ja som tiež chcela...

— Hovoria, zemská reforma je odložená?

Tak trochu sa shovárali.

II.

Ráno nasledujúceho dňa Semen Vasilievič, ostražite privrúc dvere spalne, tichým krokom, v mäkkých papučiach, nebúchajúcich a nevrzgajúcich, prešiel do svojho kabinetu a umyl sa.

V celom dome bolo ticho, napriek tomu, že bolo už desať hodín a na stole ležaly už čísla novín. Zapáliac si papirosku a vezmúc so sebou tie noviny, prešiel do stolovej, kde pre neho bol už hotový samovar. Pozornosť jeho k zvláštnym telegrammom o ceste cisára Vilhelma do Austrie bola pretrhnutá nežným hláskom jeho trojročného Vasu, ktorý slabo bolo počuť z detskej izby. Razom spamätal sa, akým zverom bol včera, ako nazlosteno dupol na toho chlapca, ako by ho bol chcel stroskotať, ukázalo sa mu jasne, ako on, Semen Vasilievič, nesmierne hlúpy bol včera vo svojej zúrivosti a aký vinný je pred svojím chlapcom. Nežný hlások, neprestávajúci štebotať, ako šteboce na svite vtáča, prinútil ho položiť noviny, a on, popraviac si slušnejšie a prepásajúc si chalát, šiel do detskej izby.

Chlapček bol už odetý, učesaný a veselo rozprával pestúnke čosi zapleteného. Keď zazrel otca, opäť začal dívať sa na neho temným, nehybným, rozpačitým pohľadom a zrazu zatíchol, zamĺkol.

— No, čo ty, chlapče? — skrčiac sa k nemu, nežne hovoril Semen Vasilievič a pohladil chlapčeka po hlave, ale videl (a vedel, prečo), že to neurobilo na neho dojem spokojnosti.

— Daj mi rúčku, malý môj! — ešte nežnejšie hovoril Semen Vasilievič, ale napriek tomu, že i pestúnka povedala: „Daj, Vasia! Najprv bozkaj papovi a potom podaj!“ Vasia sotva že podvihol mdlú ručičku a potom sám len čo dotkol sa úst otcových.

— Ej, aký si srdítý!

Schytiac dlaňami jeho útle rebrá a zľahka potriasajúc ho, skonfundovaný, lichotivým hlasom, hovoril Semen Vasilievič:

— Veď pomysli si sám: nabral si do rúk klinčekov a poškriabal si sa do krve... A keby si si tak bol položil do úst a prehltol? Veď ty máš hračiek? Načo ti je taká mrzká vec? koliesko zo stolca? klinčeky? Či tebe mama nenakúpi hračiek?

— Nie, ja klinčeky potrebujem! — nástojčivo riekol chlapček.

— Ešte i teraz sú ti treba klinčeky?

— Treba.

— No, dobre! A kdeže sú klinčeky? Kdeže si ich našiel? Ukáž mi.

Chlapček ožil, vzal otca za ruku a ťahal ho za sebou.

— Poďme, ukážem. Odpratali ich na kasňu.

— Nuž poďme, poďme!

Semen Vasilievič, do polovice sklonený, šiel za chlapcom a zastal pri kasni. Na vrchu tejto kasne bol akýsi košík, ktorý chlapček ukázal palcom.

— Tam! Vezmi! Vyni!

— No, pekne, krásne! Tu je košík. A skutočne, tu sú klince. A teraz?

— Ako pamätá! nezdržala sa riecť pestúnka, zachvátená radosťou. — Díval sa, ako ich schovávali! A ja že kto vie, kam ich zaniesli! Ach, však si milý!

Chlapec ťahal otca za polu chaláta a rozjarený hovoril:

— Kladivce! Vezmi kladivce...

— A kdeže ti ho, môj malý, vezmem?

— Poď, poď sem!

— No, dobre, poďme.

Chlapček ťahal otca ku kuchyni.

— Tam, tam!

— Povedzte, prosím vás, — obrátil sa otec k pestúnke, — viete, kde je kladivce? Doneste ho, Avdotia Petrovna.

Neznať prečo naradovaná Avdotia Petrovna ako víchor odletela do kuchyne, a otec a syn viedli ďalej rozhovor.

— Hľa, ona prinesie nám kladivce; ale čo budeme robiť?

— Treba ho pribiť...

— Čože pribiť? Čo budeme pribíjať?

— Na nohe. Vieš? Také pekné, koliesko...

— Zo stolca?

— Ono je také okrúhle... vrtí sa...

Avdotia Petrovna pribehla s kladivkom.

— Avdotia Petrovna! — usmievajúc sa a čomusi radujúc sa, hovoril Semen Vasilievič. — Treba nám najsť koliesko zo stolca.

— To načo?

— Ešte nerozumiem. Kde je? Pohľadajte ho, prosím.

— Tam, tam! — nepokojnejší s každým okamžením, temer kričal chlapec a zase ťahal otca.

— No, poďme, poďme!

— Ach, aký výmyselník! — krútac hlavou a tešiac sa, šeptala Avdotia Petrovna.

— No, už poďme, veď ma, veď! No, kdeže je to koliesko?

Našli i koliesko, a tak všetko, čo potreboval chlapec a s čím včera nechcel sa rozlúčiť, všetko bolo teraz u pestúnky, u samého chlapca a otca.

— Nuž čože budeme robiť? Tu máš i klinček, i kladivko, i koliesko zo stolca. Nuž nie si ty sprostáčik? Nuž načože ti je to všetko?

— Teraz treba pribiť k stolu.

— K stolu pribiť toto koliesko?

— Tak, tak! Pribiť! Treba ho pribiť!

— K stolu? Načo?

— Mne treba!

Chlapček to povedal tak, ako by bol hotový zaplakať, a Semen Vasilievič sponáhľal sa vykonať nepochopiteľné jeho želanie. Keď koliesko z nohy bolo pribité tak, že koliesko vyčnievalo napred, otec, v nedorozumení, pýtal sa:

— Tak?

— Chlapček udrel koliesko prstom — ono sa zavrtelo; vtedy razom zasvietila sa mu tvár, veľké oči zahorely radosťou a nahlas zvolal:

— Ňaňa, je hotové! Daj tvoje nožnice! Nabrúsim si ich ja sám!

Semen Vasilievič nemohol sa ešte vmysleť v tieto slová, keď pestúnka zvolala: „ach!“ spľaskla rukami a v okamžení svitlo jej všetko.

— Ach, holúbok môj drahý! On to nezabudol! Ach, ty, krása! Postavila som ho na okno a dívali sme sa na ulicu — brusič na trotoáre brúsil. Myslím si, či nevojde do našej brány? Mám nožnice celkom zatupené. Dívali sme sa, vyzerali. „Vidíš, hovorím, vrtí sa...“ Ale brusič skončil a odišiel, nie k nám, ale preč. Ja nahnevala som sa, dupla nohou a ukazovala som, že plačem. Ľúto ti je, ňanečka?“ Ja fikám: „Ľúto veru! Čo si počnem s tupými nožniciami?“ Bozkáva ma, ruky mi odťahuje od očí. „Ja ti ich sám nabrúsim, ja spravím. Neplač, ňaňa! Ja ti nabrúsim. Ja viem! Ja viem všetko, všetko ti spravím!“

— Dajte mi nožnice! — po čas celej tejto reči, končivšej sa slzami i smiechom, volal chlapček. — Ja ich nabrúsim! Sám ich nabrúsim, ono sa vrtí!...

— Veď to už pred týždňom bolo!

— Nebudeš plakať? — chytal chlapček pestúnku a ťahal ju k svojmu stolcu. — Daj mi tie nožnice!

— Nenabrúsiš ich ty, holúbok môj drahý! — lapiac chlapca, stojaceho už nad svojím stolcom, objal ho a obsýpajúc bozkami, šeptal dojatý Semen Vasilievič.

Hľa, čo skrýva sa niekdy v tom zdanlive nesmyselnom detskom kriku, nemožnej, nevysvetliteľnej kaprise, ktorú nemožno ničím iným vyvrátiť, okrem ohlušenia najprísnejším rozkazom alebo krikom. Zunujúc dojmy z nakúpených hračiek, nalepených a drevených ľudí a zvierat, čujné a vnímavé detské srdce, považujúce za možné naplňovať životom i bezdušnú bábu, žije ozajstným ľudským citom, spravuje sa nezkazenými, sviežimi, len práve klíčiť začínajúcimi pohnútkami lásky. Či stihnú pri terajšom rodinnom živote pozorovať pravidelné rozvitie pekného citu lásky, začínajúcej sa v decku s prvými dňami povedomia?... Také perly v hnutí detského srdca nemožno vidieť a zbadať pri zaneprázdnení rodinnom. Kričí dieťa v mukách, ale každý je zmučený sto ráz väčšmi, než ono, a preto ponáhľa sa alebo ho okríknuť, alebo strčiť mu hračku, t. j. uspokojiť, a nie pomáhať, aby sa ukázala ozajstná pohnútka srdca,

ktorá, možno, vôbec nie je taká, že by sa dala uspokojiť kamienkami alebo bičom.

Takto rozjímal Semen Vasilievič cestou do úradu.

Keď prebudila sa matka Vaskova, Semena Vasilieviča už nebolo doma. Pestúnka dlho rozprávala jej túto historiu, a rozprávala s veľkým uradostením.

Z umrlčej hlavy panna.

Národná povesť z Tekova.

Bola raz jedna mati, ktorá mala jediného syna, a ktorý na žiaden spôsob nechcel a nechcel sa oženiť, len spolu s matkou býval. Raz stalo sa, že im živnosť bola vyšla. Poslala matka syna do mesta, aby išiel potrebnej živnosti nakúpiť. Keď syn všetko pokúpil, čo mu matka bola naložila, pobral sa pekne-rúče nazpäť domov — cez cintorín, a to bolo práve na poludnie o dvanástej. Ako tak ide cez ten cintorín, prijde mu pozrieť na jeden hrob, a tam vidí umrlčiu hlavu, ale pri nej žiadne iné údy.

„Ach, ty špatné stvorenie, hybaj k nám, aspoň ťa nachovám," povie mládenec hlave, a pobral sa s Pánom Bohom ďalej, bez toho, aby sa bol viac obzeral. Keď dochodí k samému domu, obzre sa, a tu vám vidí, že veru tá hlava sa za ním kotúľa, a volala za ním: „Veďže i mňa čakaj, ty môj najmilejší! a prenes ma cez prah, keď ja nemôžem sa prekotúľať."

Milý mládenec vzal hlavu do rúk a preložil ju cez prah. Ale ako ju do pitvora preložil, už bola z nej pekná panna.

Medzi tým časom matka bola už nachystala jesť a na stôl položila dva taniere a dve lyžice.

„Veďže," hovorí syn matke, „aj tejto mojej najmilejšej dajte tanier a lyžicu." Matka doniesla všetko, čo syn bol žiadal, a tá panna sadla si s nimi tiež za stôl a zdalo sa im, ako by tiež bola jedla s nimi.

Keď sa boli všetci najedli, panna vstane od stola a povie mládencovi: „No, ty, môj najmilejší, ale teraz ma hybaj odprevadiť, lebo ja už musím odísť."

Mládenec sobral sa s pannou, že ju ide odprevadiť. Ale veru nevedel, kade to oni idú. Po rozličných záhradách a poliach, a už ho i smäd začal trápiť, a o studničke nebolo nikde slýchať.

„Tu máš toto jablčko od smädu," dáva mu panna; „ale polovičku si nechaj na ďalšiu cestu, dokiaľ prijdeme ku studničke."

Urobil tak, ako mu panna bola kázala, a išli spolu ďalej. Po veľa sem-tam chodení, prišli konečne na jedno veľmi veľké pole, na ktorom len veľmi drobná trávička rástla; ale statok, čo sa na nej pásol, bol pekný, tučný až na podiv.

„No vidíš," hovorí panna mládencovi, „toto sú tí ľudia z toho sveta, ktorí Božie príkazy zachovávajú a podľa nich žijú. Ale poďme ďalej, uvidíš ešte viac."

Idú tak ďalej, prijdú znovu na veľmi širokú lúku, na ktorej rástla veľká tráva až do pása; ale statok, čo sa tu na nej pásol, bol tak chudý, len kosť a koža, a ledva nohami zapletal. Veľmi sa čudoval mládenec, ako to všetko môže byť: tamten v drobnej tráve, a taký tučný, tento tu v tak veľkej tráve, a taký chudý a biedny.

„No vidíš," hovorí mu znovu panna, „títo tu sú zase tí ľudia z toho sveta, ktorí len v samých telesných rozkošiach a zábavách žijú, ale Pánu Bohu veľmi málo slúžia, a preto zo svojich rozkoší nemajú tu žiadneho úžitku."

Ešte išli spolu ďalej, a prišli k zdochnutému psovi, ktorému z pyska čistá ako kryštál voda vytekala.

„Napi sa," hovorí panna mládencovi. Napil sa, a bol veľmi občerstvený.

„Prizri sa len lepšie tomu psovi tu, — to bol dakedy kňaz, z ktorého úst čisté slová pravdy Božej vytekaly, ale sám špatný život viedol, a preto je tu za pokutu."

Konečne panna zaviedla mládenca ešte do veľmi peknej záhrady, kde bolo mnoho rozličného ovocia, jedno od druhého krajšie, z ktorého si chutne zajedol.

„Ale je čas, aby si sa vrátil," hovorí mu panna, a ani sám nevedel, iba keď sa tam našiel, zkade bol prišiel. Ale tu sa mu všetko akýmsi čudným videlo od včera. Opytoval sa na matku, ale nikto mu nič nevedel o nej povedať: všetko samé cudzie postavy videl, všetko sa premenilo od včera — ako si on myslel, keď z domu bol odišiel.

Po veľa opytovaní a vysvetľovaní našli konečne v starých knihách, že tento mládenec tristo rokov bol preč. A jemu zdalo sa, že od včera sa bavil inde. Bol hladný, pýtal si dačo na posilnenie, ale ako prijal jedlo, mládenec zrazu začal starnúť, až konečne sa rozsypal, nezostalo z neho iba hŕbka bielych kostí.[1])

A. B—y.

O nábožných piesňach kancionálu turo-lúckeho.

Podáva *V. Houdek.*

O kancionáli turo-lúckom, tejto vzácnej slovenskej pamiatke literárnej a umeleckej, ktorú r. 1684 písal a maľoval turo-lúcky rektor Ján Liborčanský[2]), písal som už na viac miestach. Po stránke ornamentálnej opísal som ho v III. sošite *Moravských Ornamentov,*

[1]) V tomto podaní povesť zdá sa nám byť neúplnou. Bolo by ju ešte hľadať — trebárs v iných krajoch. *Red.*

[2]) Tak prevodí nazpäť do slovenčiny p. sen. Holuby latinisované meno Liborczenus. (Časop. vlast. muz. spolku olom. 1892, str. 104.)

vydaných vlasteneckým muzejným spolkom v Olomúci r. 1891 (str. 83—98 s 25 iniciálkami); obsahu tejto písanej knihy však týkajú sa moje články *O písni Siladi a Haďmaži* v Časopise Matice Moravskej 1892 (str. 106—114 a 199—209) a *Historické písně slovenské v kancionále turoluckém* (tamtiež, str. 320—322); bolo možno z kancionálu turo-lúckeho opraviť nielen porušený text niektorých starých historických piesní slovenských, ako ich Kollár v svojich *Zpiewankach* dla iných starých rukopisov podal [1]), lež tento vyše 200

[1]) Tieto opravy týkajú sa hlavne piesne o Mikulášovi Zrinskom (O Sigoti, Sigoti, můj zámku veselý), totiž: sloka 22. u Kollára:

Hnedky *mesiari (Mechmet?)* Bašu . . .

v kancionáli turo-lúckom:

Hned jest *Puškar* Bašu.

Sloka 24. u Kollára:

Tvoju hlavu já zetnu,
tebe na kuol vztáhnu.

V kancionáli turo-lúckom:

Tvoju hlavu já zetnu
a na kůl ji vzteknu.

Sloka 69. u Kollára:

Dvúch žebrákův starých
na bránu postavili,
klienoti (klenutí?) *zrúcali,*
prachem posypali.

V kancionáli turo-lúckom:

Dvúch žebrákův starých
na bránu postavili,
knoty v ruce dali,
prachem posypali.

Sloka 91. u Kollára:

Páni všickni *Sigetští,*
jenž Zrinimu priali,
ai žalostně plakali. (Po smrti!)

V kanc. turo-lúckom:

Páni všichni *krestanští* atď.

Potom v piesni *o Sibylle* sloka 10. u Kollára:

Budú mít Frydrycha krále,
nad něj nebude vyššího,
ten dobudne hrobu *toho.* (Ktorého? tam nevraví sa. Kollár súdil, že tu mieni sa pruský Fridrich Veľký.)

V kanc. turo-lúckom však stojí:

. . . . Jeden král povstane,
který císarství dostane.
. . . . . .
Jehož jméno Frydrych bude,
žádný mu rovný nebude,
nebude nad něj vyššího,
dobude hrobu *božího.*

liet starý rukopis obhájil i Kollára z obvinenia, že vraj slovenský text piesne „Siladi a Haďmaži“ bol Kollárom podvržený, rešp. z maďarčiny preložený, ako tvrdilo sa totiž s maďarskej strany, a do objavenia turo-lúckeho kancionálu nemohlo byť podvráteno. (Srov. o tom Slovenské Pohľady 1892, str. 255 a 495.)

K zmieneným článkom chcem teraz pridať zprávu o nábožných piesňach tohoto kancionálu, nakoľko nimi doplňuje sa hymnologia česko-slovenská. I v tejto príčine kancionál turo-lúcky vykazuje niektoré veci odinaď neznáme.

Predoslať treba, že bedlivejším prezeraním registra piesní, ktorého kraje s číslami strán sú značne porúchané, mohol som od tej doby, čo *Moravské Ornamenty III.* boly vydané, definitívne zistiť poriadok vytrhaných a poprehadzovaných listov kancionálu. Na str. 83. Moravských Ornamentov III. udal som, že kancionál turo-lúcky má dnes 222 strany; udanie toto opravujem v ten smysel, že sa ich zachovalo v celku — okrem registra na 8 stranách — 258, totiž okrem strán, uvedených v citovanej poznámke Mor. Ornamentov, ešte i strany 285—298 a 561—576.

Kancionál obsahoval podľa registra pôvodne 275 piesní. Z tých je dnes — abstrahujeme-li od medzier, vzniklých v texte tým, že roztrepaly sa kraje listov — úplne zachovano 135 piesní; okrem toho zachované sú kusy z 27 piesní, totiž buď len začiatok, buď len koniec. Úplne ztrateno je 113 piesní.

Dľa registra bolo tu 6 piesní latinských a 1 česko-latinská, t. j. za každým latinským veršom nasleduje český preklad; prvá jej sloka znie takto:

„Canticum Christo Victori nostro cantemus omnes, parvi, majores.
Tryumff nassemu reku sylnemu spjwejme wssickni krestiane wernj.“

Usporiadanie piesní v tomto spevníku bolo podľa registra, nakoľko z neho možno vyčítať strany jednotlivých piesní, takéto: Začiatok tvorilo 14 piesní adventných, po nich nasledovaly 34 piesne vianočné, potom 15 postných, 19 veľkonočných, 10 piesní o nanebovstúpení Pána, 9 svätodušných. Ostatok kancionálu vyplnený je piesňami rôznymi: menovite je tu 6 ranných, 2 piesne pred jedlom, 4 po jedle, 5 večerných, 7 piesní vo všelijakých potrebách (o dážď a pod.), 3 o stave manželskom, 7 o najsv. Trojici atď. V tejto časti spevníka sú tiež oné piesne svetské a „historické“ (o svätých Božích), o ktorých som podal zprávu v Časopise Matice Moravskej, totiž na str. 257 o Teofilovi, na str. 267 pieseň o Sigetskom zámku, na str. 276 o súdnom dni, na str. 281 o synovi márnotratnom, na str. 289 povestná pieseň o dvoch uhorských pánoch (Siládi a Haďmáži), na str. 409 o Jobovi, na str. 505 o sv. Jurovi,

Tedy iste Fridrich Barbarossa. Pri všetkej úcte, ktorú máme k divinačnému daru Sibylly, pochybujeme predsa, že by r. 1684, keď jej proroctvo vpisovalo sa do kancionálu turo-lúckeho, bola vedela niečo o pruskom Fridrichovi Veľkom, ktorý žil až v XVIII. storočí. Ostatne text tejto piesne v kancionáli turo-lúckom značne líši sa od textu Kollárovho.

na str. 531 o proroctve Sibyllie, na str. 561 lamentácia o páde prvých rodičov atď.

Z titulných listov jednotlivých oddielov spevníka zachovaly sa len dva, totiž k piesňam postným („Počjnagj se pjsničky o prehořkem Vmučenj Pana nasseho Gezjsse Krysta, ginak postnj, zepsane roku Pane tisycyho ssestistcho osemdesateho ctwrteho") a k piesňam velkonočným (titul obdobny).

Je to celkom to isté usporiadanie, s akým stretáme sa temer vo všetkých kancionáloch tej doby a menovite i v Tranovského Cithare. Že Liborčanský pri sostavovaní kancionálu používal Cithary obzvláštnou mierou, áno ako hlavného prameňa, vychádza z toho, že z onych 275 piesní, ktoré kancionál turo-lúcky pôvodne obsahoval, sú 203 i v Cithare[1]); z ostatných sedemdesiatichdvoch sú dve čisto svetské („O Sigoti, Sigoti" a „píseň o dvúch uherských pánoch"), 7 náboženssko-historických (o Teofilovi, o Jobovi, o sv. Jurovi, o proroctve Sibyllie, o súdnom dni, Rozkošný Jeruzalem a lamentácie o páde prvých rodičov) a 63 pesničky duchovné v užšom slova smysle, z nichž 32 nezachovaly sa, vyjmúc ich začiatkov v registre.

Z týchto piesní, z Cithary neznámych, sú pre hymnologiu československú úplne novými tieto:

Najprv pieseň, složená od samého pisateľa kancionálu turolúckeho, Jána Liborčanského; hlása to už latinský jej nápis (na str. 234. kanc.): „Sequitur cantilena composita a Joanne Liborčano in functione rectoratus Varbovii oppidi anno 1664" (t. j. nasleduje pesnička, složená od Jána Liborčanského, rektora v mestečku Vrbovom r. 1664). Začiatok jej znie takto:

„Jak presstiasny človek jest tohoto sweta,
ktereho neprawost Pan Bůh nepočjta."

Takých slok má pieseň dvadsať. Autorstvo svoje skladateľ označil — okrem onoho latinského nápisu — ešte tiež, dľa zvyku tej doby, akrostichom. Začiatočné písmená slok dávajú totiž meno: IOHANNES LIBORECZENUS.

Skladanie piesní náboženských s akrostichy bolo za minulých vekov veľmi obľúbeno. Abecedný soznam duchovných piesní českých v Hymnologii českej Joz. Jirečka uvádza medzi piesňami do r. 1600 tlačenými 47 piesní s akrostichy. Veľké množstvo akrostichov je mimo toho v oboch kancionáloch Jána Musophila Soběslavského (Jireček v Hymnologii na str. 10. a 11. uvádza z jeho kancionálu jednohlasného z r. 1585 akrostichov 59, z druhého však 19); podobne v luteránskom kancionáli Jakuba Kunvaldského (Písně chval Božských, v Olomúci 1572) atď. V Tranovského Cithare však je dľa Lud. Haana (Cithara Sanctorum, její historia, její původce a tohoto spolupracovníci; v Pešti 1873, str. 43—45) päťdesiat piesní akrostichom opatrených. Z týchto prijal Liborčanský do svojho sper-

[1]) Mali sme po ruke tieto vydania Cithary: prvé z roku 1636, potom z r. 1696 (obe laskavosťou Tranovského životopisca, pána Jána Mocku) a konečne vydanie lipské z r. 1737.

nika desať, z nichž tri sa nezachovaly. Okrem tých a uvedenej piesne Liborčanského však našiel som v tomto spevníku ešte tri iné piesne s akrostichy, ktoré nie sú ani v Cithare ani v Jirečkovej Hymnologii. (Či medzi onými ztratenými 32 piesňami, z Cithary neznámymi, boly tiež niektoré s akrostichy dosiaľ neznámymi, nemôžeme ovšem riecť.) Sú to tieto piesne:

„Gezissy Bože můj, ga geden (!) hrjssnjk twůj, wyznawam hrjchy (swe).“ Akrostich: IOHANNES TATAY.

„Milost a laska Pana Boha nebeskeho raciz byti pomoc y ochrana každeho werneho.“ Akrostich: MATIEG KRASA ČRHANŠKI.

Kusý akrostich podáva následkom porušeného kraja listu pieseň: „Ach prenestojte mně, kam se mám podeti,“ totiž: ANDR(EA)S EWERI.

Nasledujúce tu dve piesne sú síce známe z Cithary, ale ich slohy tam idú v inom poriadku než v kancionáli turo-lúckom, tak že v Cithare nemožno v nich najsť akrostich, ako v kancionáli turo-lúckom, totiž:

„Bych mel wkom zljdj duffanj mjti“ — pieseň táto vykazuje v kancionáli turo-lúckom pravda len porúchaný akrostich: BLAZIC Z GITCIKA, ktorý snáď pôvodne znel Z GITCINA. (Dľa Cithary nasledujú začiatočné písmená slok takto: BLAZ WCGGPTCGKA.)

Úplný akrostich podáva pieseň: „I proč tak naramně rmutiss se wzdy we mně, dusse ma truchliwa[1]), totiž: IAN PREMISLAW. (Iniciálky slok dľa Cithary daly by: YNAŘPEMESWAW.)

Všetky tu uvedené akrostichy označujú bez pochyby skladateľa. Ich mená, tuším, dosiaľ neboly v česko-slovenskej hymnologii známe; nenašiel som ich nikde uvedené, ani v J. Jirečkovej „Rukověti k dějinám literatury české do konce XVIII. věku“, ač tento biografický slovník je ináče dosť úplný[2]). O dvoch zo skladateľov týchto, totiž Liborčanskom a Tatayovi, nebude pochybnosti, že boli Slováci. —

Ešte dva iné príspevky hymnologické poskytuje kancionál turo-lúcky:

Akrostich známej z Cithary piesne „Doufám v Boha v mém neštěstí“ uvádza L. Haan na citovanom mieste takto: *Daniel Orla;* dľa kancionálu turo-lúckeho znie však akrostich takto: DANIEL ORLAI. Pieseň táto má 13 slok; Haan vzal do akrostichu len prvých desať; sloka 11. začína sa dľa Cithary takto: „*A* když budu

[1]) Je to tá pieseň, ktorej iniciálka (I) je jednou z najoriginálnejších celej knihy, totiž šviháckа postava diabla, svádzajúceho ku zlému (ako ja vykladám ten obrázok), reprodukovaná v Moravských Ornamentech III. na str. 85, obr. 6, a tiež na barvotiskovom titulnom liste.

[2]) Že ovšem nie je úplný, dokazuje na pr. tá vec, že nie je v ňom uvedený skladateľ známej z Cithary piesne „Jerusalemský král David šlechetný“ označený jej akrostichom, totiž: GIRIK KROMHOLC. Bol to iste príbuzný (dľa domnenia pána J. Mocku, mne súkromným listom prejaveného, — brat) známeho skladateľa piesne „Ježíš jest má věže pevná“, totiž Jána Kromholca, ktorého Jireček v svojej „Rukověti“ zaznamenal.

umírati", čo ovšem do akrostichu by sa už nehodilo. V kancion turo-lúckom však stojí: „*I* když budu umírati", čo dáva uvede akrostich a iste správné meno. Že to *I* ešte k akrostichu pat vyznačil Liborčenus zrejme; písal totiž iniciálky slokové, kto k akrostichom patria, význačným písmom latinským, kdežto in je celý kancionál písaný fraktúrou.

Týmto spôsobom je vyznačený i akrostich známej z Citha piesne „Genž gsy trpěl za nas, Spasytely nass", totiž GEORG(I)U Akrostich tento ušiel pátravému zraku Haanovmu v Cithare pre že písmená E, R, I nie sú na začiatku slok, lež vnútorných veršo tedy v prostriedku slok. Či tento Georgius znamená Tranoscius netrúfam si tvrdiť.

Z piesní mne z iných prameňov neznámych uvádzam koneč onú na str. 527 kancionálu turo-lúckeho, nadpísanú: „Písnič složená o knezoch: Anno 1674", začínajúcu sa veršom: „Hosp dine, soudce všech spravedlivý". Obsah piesne nesrovnáva sa ce s nápisom: je to lamentácia, složená na utiskovanie cirkve vôbe kdežto o kňazoch špeciálne v piesni tej robí sa zmienka len mim chodom v troch slokách.

Nápevu v kancionáli turo-lúckom niet; pri väčšine piesní vš naznačená je nôta poukázaním na inú pieseň známeho nápevu sl vami: Jako tá či oná pieseň. Je známo, že mnohé nábožné pies spievané boly dľa nápevov piesní svetských, z ktorých temer vš tkých zachovaly sa nám len práve tie prvé verše, na ktoré čo nápevu piesní nábožných odkazuje sa v kancionáloch. Tak spieva sa pieseň „Aj jak jsou milí Tvoji příbytkové" jako: „Jižť p Zdeněk z Konopiště jede"; pieseň: „Děkujem Tobě, Otče nebesk jako: „Muráň zámek v uherské zemi" (Táto je zachovaná; vi Kollárove Zpiewanky, tiež Tablicove Poesie) atď. Jirečkova Hymn logia uvádza 23 takých svetských piesní, dľa ktorých spievaly piesne pobožné. Tento počet vzrástol neskorším badaním ešte veľ značne. (Vidz Č. Č. M. 1879, str. 44—59; 1881, str. 375—38 1888, str. 445—452.) Kollár (Nár. Zpiewanky II, 462—3) tiež ro práva, že v kancionáli z r. 1574, ktorý jemu bol zaslaný od San Chalupku, zaznamenané sú začiatky niektorých starých piesní sve ských, podľa ktorých sa piesne duchovné, v kancionáli onom v tlačené, spievať majú; okrem iných složená je pieseň o sťatí sv. Já tiež dľa uvedenej piesni o Muráni.

V kancionáli turo-lúckom deje sa odvolávanie na nápev jedn piesne, tuším inde nezaznamenanej, o ktorej možno sa domnieva že bola piesňou svetskou, a nie cirkevnou, a síce pri piesni „Kris Pánu veriti slušĺ" na str. 301. kancionálu a „Mocný Bože, pohl na nás" na str. 307. kanc. čítame: „Jako: Vandroval jest člověk I pieseň „Kdo své dítky miluje", podľa ktorej sa spievala „Probuď se, kresťané, k pokání pravému", zdá sa byť skorej jakousi piesň mravoučnou, nežli duchovnou V registre kancionálu turo-lúcke niet oných troch piesní. —

To sú paberky, ktoré kancionál turo-lúcky poskytuje po stráni slovesnej jako nové zprávy k hymnologii česko-slovenskej. Vid

z toho, že táto rukopisná kniha svojím obsahom nielen čo do piesní svetských (historických), ale i pre hymnologiu je dôležitou pamiatkou, i treba veru ľutovať, že sa z nej toľko ztratilo. Koľko zajímavých zpráv ušlo nám snáď so ztratenou časťou! —

Napokon ešte chcem sa zmieniť o onom záhadnom obrázku, ktorým kancionál turo-lúcky, pokiaľ písaný bol od Liborčena, je zakončený. V Moravských Ornamentoch III. str. 86. pozn. 5. opísal som ho takto: „Na celé stránce je namalována kovárna: v horní polovici obrázku toho je veliký měch kovářský, mající dokola nápis: „Dymeg, Dymeg, Stassku, dam ti masnu kassku"; ostatní nápis nemožno již následkem příliš vybledlého inkoustu souvisle přečísti. V dolní polovici buší tři kováři kladivy na kovadlinu; kolmo vedle každého napsána jejich jména i nacionále: u levého „Šmutina (?) Zalešak", u prostředního „Stassek Slezak", u pravého „Sobek Poliak"... V jakém vztahu tento obrázek s těmito jmeny je ku kancionálu, nelze nám uhodnouti."

Podrobnejším obzeraním tohoto obrázku ukázalo sa mi, že ľavý kraj jeho je prelepený zbytkom predchádzajúceho listu a meno Šmutina Zálešák že je napísané na tomto prilepenom zbytku, po jehož opatrnom odlepení ukázalo sa, že bol prelepený cez pôvodné, Liborčenovým písmom písané meno ľavého kováča: „Vašek (?) *Hanák*".

Zdá sa, že maliar chcel i krojom označiť týchto predstaviteľov troch kmenov slovanských: Hanák má totiž červené baňaté gate po kolená, čierne čižmy do polovice lýtok a zelený kabátec (špenzr"), kroj to podobný hanáckemu v okolí Kromeríža. Poliak má červené krátke čižmy, zelené nohavice (medienka ovšem strávila za tie dve storočia papier, tak že na tých miestach, ako i inde v tomto spevníku, kde pôvodne táto farba bola, je teraz diera) a dlhý šedivý kabát (kaftan). Slezákovi vidieť len poprsie, lebo zakrýva ho nákova; kabát má červený. Pokrývky hlavy, pre ich neurčitosť, nesnadno je opísať. Poliak má, tuším, maličký zelený klobúk s úzunkou, sotva znateľnou strieškou, ako moravskí Slováci väčšinou nosia; Hanák a Slezák však majú nízke okrúhle čiapky s gombičkou na vrchu, a síce Hanák červenú, Slezák šedú.

Vo vrchnej polovici obrázku však bol na ľavom kraji prelepený veľký čbán s nápisom dovôkola, z nehož však možno prečítať len začiatok a koniec: „Muj mily kor(beli?).... zdrawj, za kladiwa stary".

Konečne na spodnom kraji celého obrázku bol napísaný ešte jeden riadok písmom dnes temer úplne vybladlým, z ktorého zostalo len toto: „Tre kowari, jeden za druheho..." (ostatok je odtrhnutý).

Pravda, výklad obrázku je i teraz ešte nesnadný. Snáď rektor Liborčanský písal ten kancionál pre nejakého kováča? Ale mená Hanák (resp. pozdejšie Zálešák), Slezák, Poliak dávajú obrázku rozhodne ráz symbolický, ktorú domnienku potvrdzujú slová spodného kraja (Tre kowari, jeden za druheho...). Má tým byť naznačená

národnostná jednota týchto troch kmenov? Prečo sú však volené práve tieto kmeny a prečo nie je spomenutý práve Slovák? — Obrázok zostáva teda i naďalej záhadným.

K vlastnému kancionálu Liborčenovmu pozdejšie bolo priviazano ešte množstvo listov, prerozmanitými škriptúrami popísaných. Dľa tvaru písma stalo sa to zajiste až v priebehu XVIII. veku. Prvých 15 listov tohoto prídavku písala jedna ruka, a síce akýsi Štefan Vítek („hoc scripsit Stefanus Vitek"). Ostatní pisatelia nie sú menovaní. Písmo niektorých prezradzuje svojou neforemnosťou, vlastne nevypísanosťou, ruku sedliacku.

Až na dve sú to všetko piesne duchovné, známe vo veľkej väčšine z Cithary, čiastočne až z vydaní veku XVIII.

Z tých dvoch svetských piesní jedna je známa z Kollárových Zpiewanôk, historická pieseň O Myjave a kozákoch, složená (dľa poslednej sloky) r. 1621. V kancionáli našom zachovaly sa, bohužiaľ, len sloky 33—45 a potom 49 (posledná). Zlomok tento shoduje sa temer doslova s textom Kollárovým, ktorý však predsa aspoň na dvoch miestach dá sa opraviť zo zlomku nami objaveného.

Sloka 38. znie totiž u Kollára:

„*Již bylo* věčího divu hroznějšího
než kterých pobili, co v kostele byli,"

čo nedáva smyslu. V kancionáli turo-lúckom stojí: „*Nebylo* věčího" atď., čo sem dobre sa hodí.

V sloke 43. čítal Kollár: „*Zas* sú zapálili, v niveč obrátili, a co nejhoršího, to sú jim učinili."

To „zas" nie je kontextom odôvodneno, a *čo* „v niveč obrátili", nie je rečeno. Vysvetlenie je jednoduché: Kollár čítal mylne „zas" miesto „*wes*", ako zcela zreteľne stojí v kancionáli turo-lúckom.

Druhá svetská pieseň týchto príveskov je mravoučná „*píseň o milostném garu*", ktorá je, tuším, dosiaľ neznáma. V Kollárových Zpiewankach aspoň jej niet. Zachovala sa, bohužiaľ, dosť kusá. Ale i tento zlomok obsahuje niektoré zajímavé drobty, jako na pr. slovo „helekati" a i.

Čo z tej piesne dalo sa prečítať, podávame tu:

Pysen o milostnem garu.

Probudte se nedbalci, hospodari ospalcy
spolecne wssyckny kteri sme wstaly.

Pochwalmez Pana Boha za dobrodiny mnoha
nehressme, (dobre činme?) . . . .

Duffegmež wssicknj w neho chwalice (geho, ?)
ze sme ted dočekaly skrz neho

Weseleho podlety, stary mlady i dety
tess . . . . patrne na to hledy.

Nekdy dyz si pogedy, na trawu se (vsady, ?)
sem y tam na zelenost pohledy.

Skrywanek nezahaly, Boha wesele chwaly,
vslissy ho welyci y maly.

Hned ranyčko gak swjta, spiwagic chwalu
sedlacek k swemu pluhu se chita.

Pastiry helekagy, zimi se nelekagy,
neb leta weselcho cekagy.

Kdiz sedlacy hukagy, messtani ponukagj
tech (kte)ri role, zahrady magj.

Gednj rezu chmelnice, giny klesny štep(nice)
nektery sprawugj swe winice.

. . . . . .
. . . . wssem wecem swug zrost (?) dawa.

Pobozny hospodari cinte z weselu twary
swu praci, Pan Buh wam sstasne zdarj.

Mak segte, cesnek sadte, o meze se newadte,
co roste, gednj druhim nekradte.

Budte uprimnj w swornosti wlasce bez ossemetnosti
. . . . . meg kazdi na svem dosti.

Kdo segete k warenj, at nepride k zmareny
žadegte Boha za potesseny.

Nedeg toho zmarity, Boze rac to zdaritj
at mame co celadce waritj.

W tomto podletnym case kwitj w ozdobneg krase
prigima promenich barev na se.

. . . . . nowe prokwitagj, ribicky se zmitagj,
. . oro . . opratj (?) sem tam hragj.

Stromowe doliny wrchowe i rowiny
giz beru na (sebe) spusob ginj.

Wsseligake kwiticko otwira swe wetwicko
. . . . . sunycko.

Pieseň táto patrí iste do druhu piesní „meštianskych alebo **rektorských**", ktorých Kollár v svojich Zpiewankach množstvo uverejnil a o ktorých pravosti nedávno (tak ako o pravosti piesne **o Siládim a Haďmážim**) bola vyslovená pochybnosť. Pieseň „o **milostném jaru**" dokazuje, že piesne toho rázu a pôvodu skutočne boly **rozšírené v predošlom** století medzi ľudom slovenským.

Veľký hriešnik.

Povesť.

Napísal *D. N. Mamin-Sibiriak.*

I.

— Povolanie, meno, otčestvo [1]), priezvisko? — spytoval s ospalým hlasom dozorca žalára Afanasij Ivanyč stojaceho pre sebou chudého mužíka v dlhom temnom polkaftane.

— Rab Boží, — hluchým, natresnutým hlasom odvetil mužík rovnodušno obzerajúc holé steny žalárnej kancellárie, — Kyrill...

— To jest, neznajúci o svojom rode? — už srdito pýtal s Afanasij Ivanyč, nepodvihnúc očí od papiera, na ktorom písal čos svojím drobným starčeským písmom.

— Nuž ako sa tebe ľúbi... Taký človek, ako i ty. Zachova si: rab Boží...

Dozorca zvoľna zdvihol lysú hlavu, pozrel ľahostajne cez oku liare svojimi vypučenými očami na raba Božieho, zacmugal hru bými osinetými perami a ľahostajne povedal:

— Ja takýchto rabov Božích mám plný žalár...

Pri dverách, vytiahnutí ako struna, stáli policajný strážnik doprevadivší nového areštanta, a žalárnik Budzko. Afanasij Ivanyč keď dopísal, mlčky dal znak žalárnikovi svojou lysou hlavou a te odviedol nového areštanta do súsednej izby, za priehradku, kd dialo sa preodievanie nováčkov do areštantských šiat a posledn prehliadka. Mužík ešte raz obzrel sa na začadené steny kancellárie na kasňu s písmami, na dvere od lapania zamazané, ktoré viedl do kancellárie, pozostávajúcej zo dvoch zohnutých chrbtov, na ly sinu samého Afanasija Ivanyča a mlčky pokrútil hlavou.

— Nie obyčajný človek, vaše vysokoblahorodie, — polohlasom nerozhodne ozval sa strážnik, po vojensky zakosiac očami k prie hradke, kde dialo sa preodievanie.

— A čo?

— Veru tak... V dome pre pocestných dostali ho pristav [2] Akakij Semenyč. Že vraj pocestný, ale chvat, a passu veru nebolo Hneď bola prehliadka, chvat — a odev má zvláštnu. Čiernu odev ako mníšska, len s červenou obrubou. Ale čiapka zase čierna, ak mníšsky klobúk, knihy cirkevné, sviece voskové, patrachil — taký ani všetky arcibiskupské prístroje dohromady. Akakij Semeny i zabral všetko, lebo to je veru nie obyčajný človek... A eš Akakij Semenyč naložili, aby ste ho, vaše vysokoblahorodie, ob zvláštne prizerali...

Toto poznamenanie už celkom nazlostilo Afanasija Ivanyča Celý očervenel, rozkašľal sa a zaryčal zúrivo-siplým hlasom:

---

[1]) Patronymicum, meno po krstnom mene otcovom.
[2]) Pristav, názov rozličných úradníkov. Tak i pri policii.

— A ja vari pre pocestných mám izby, a?... Plnučičky plný celý zámok: jablko nemá kde padnúť... A tu ešte po domoch pre pocestných sbierate a znepokojujete dobrých ľudí. Tak povedz svojmu Akakijovi... U mňa sedia takéto tmavo-modré holubi: Sleza, Čečeň, Akvamarin. Tak povedz... Čo by si mi samého mitropolita poslal...

Keď Afanasij Ivanyč sa hneval, vtedy podobal sa moriakovi, a preto v zámku od nepamäti prezývali ho Kasuárom [1]). Starý večne prekypoval, červenel, zádušlivo kašľal a preklínal svoj žalárny úrad. Nadajúc strážnikovi a pristavovi Akakijovi, potom už kričal len preto, že bol v behu, ako pustený stroj.

— Takže povedz svojmu Akakijovi... áno!... A načo berú nejakého blázna? Nechže by šiel so svojou bláznovskou čiapkou a kadidlom... Chvalabohu, svet nie je doskami obitý.

V tom okamžení v kancellárii bolo počuť šuchanie ťažkých nôh, potom v dverách ukázala sa dlhá, pod hrebeň strihaná hlava. Po chôdzi možno bolo očakávať ťažkého muža, a vošiel chudý, shrbený, až vysušený subjekt. To bol povestný Akakij, hrúza všetkých zlodejov, lupičov a zbojníkov. Najzvláštnejšiu Akakij mal hlavu — dlhú, sploštenú, ako sušená ryba. Krátko ostrihané vlasy stály mu ako ježovi, ako by chcel klať. Chudorľavá, opálená tvár bola okrášlená dvoma meravými šedými očičkami, — upomínala na hodiny, ktoré stoja. Dlhý nos, dlhé ruky a nohy, dlhý driek ako by boly požičané na čas od niekoho iného.

— My o vlku, a vlk za humny, — zavrčal Afanasij Ivanyč.

Akakij, miesto odpovede, dľa svojej obyčaje poňuchal zprvu vzduch, odul nižnú gambu a prižmúril jedno oko. Strážnik celkom zmeravel. Poobzerajúc sa, Akakij skrčil sa, pristúpil k stolu a vystrel svoju dlhú tlapu, vždy chladnú, ako žaba.

— Dostal si ho? — pýtal sa suchotinárskym tenorom.

— Zbláznil si sa? — oboril sa na neho Afanasij Ivanyč. — Našiel si si čas chytať ľudí bez passu... Takých, čo nevedia o svojom rode, mám vyše dvúch sto.

Pristav sadol si k stolu, vytiahol dlhé nohy a prihotovil sa počúvať. Policajná uniforma sedela na ňom, ako na krave sedlo.

— Nuž? — krátko pýtal sa po dlhšej pause.

— To už posledného prijímam! — s hnevom riekol Afanasij Ivanyč, máchajúc zdrevenelou od písania rukou. — Čo vlastného otca dovedieš, ani toho nemám kam posadiť... V šiestom čísle už len jedno miesto.

— Zvláštny človek...

— Dbám ja! Ja mám všetkých zvláštnych: Sleza sedemnásť duší má na svedomí, Čečeň proti deviatim sa previnil, Akvamarin k štyrom chce sa priznať... A ty pošleš mi akéhosi tuláka! Ledačo... Hneď vidieť. Rab Boží...

Tieto slová neurobily na Akakija nijaký dojem. Ako by bol zasnul na stoličke, sťa vytiahnutá z vody ryba. V jeho sdávenej

[1]) Kasuár, жаръ-птица, vták pštrosovi podobný.

hlave plazily sa vlastné myšlienky, a dozorca Afanasij Ivanyč bol sprostý a hlúpy. V zámku väzni nazývali pristava Ježovou Hlavou, a toto meno ako by mu bolo prilepené. Práve tak myslel teraz Afanasij Ivanyč, pozorujúc cez okuliare svojho starého dobrého priateľa. Veru, ježova hlava, keď ubehlých arcibiskupov sbierajú po domoch pre pocestných.

V tom okamžení zpoza priehrady vyviedli nového väzňa, pripraveného do väzenského chaláta. Zdal sa byť teraz ešte nižším a tvár bľadšou. Len tmavé oči hľadely zpod ovislých obŕv s takou istou prostodušnou krotkosťou. Pristav Akakij sústredníl svoju pozornosť na hustej brade, zasiahnutej inovatou striebristej staroby a na temných vlasoch, akosi čudne vprataných pod široký límec väzenského chaláta.

— Dobre, — zavrčal pristav, prenesúc oči na Afanasija Ivanyča.

Trochu nepokojila ho tá okolnosť, že väzeň zase s takou istou pozornosťou prezeral si jeho a, ako sa mu ukázalo, ešte i usmial sa. Oči stretly sa im na sekundu, a pristav Akakij odvrátil sa. Nebol on slabého srdca človek, ale to nevydržal.

Budzko stál vo dverách, vytiahnutý, ako poľovný pes. Keď lysá hlava Kasuára urobila mu znak, mlčky chytil väzňa za široký rukáv a viedol za sebou.

— Šiesto číslo, — zachripel Afanasij Ivanyč.

Väzeň-novák nevoľno kráčal za žalárnikom, z nenavyknutia zamotávajúc sa v dlhých polách svojho väzenského chaláta a ťažko šmyhajúc nohami vo veľkých väzenských „kališkách", osievajúcich sa na jeho nohách. Jednou rukou pridržiaval si na prsiach rozchodiace sa poly chaláta, a druhá ruka visela nepohnute, ako mŕtvému. Idúcky ešte raz vnímavo obzrel si kanceláriu a, neponáhľajúc sa, začal sa spúšťať po strmých schodoch na temnú chodbu, ktorá viedla s ulice na väzenský dvor. Jeden koniec tejto chodby hluchými železnými dvermi vychodil na ulicu, a tu, pri malých železných dverciach, večne hemžili sa príbuzní a známi väzňov, očakávavší, kedy mohli by sa vidieť. Tieto dverká každodenne pohltily po niekoľko nových obetí. Druhým koncom chodba vychodila na väzenský dvor. Tu pri mrežených železných vrátach vždy stál strážnik. Nový väzeň pozorne poobzeral si celú chodbu, ohliadol sa na dverká, za ktorými ostalo voľné biele svetlo, a pokorne stúpal za ponáhľajúcim sa žalárnikom. Ovial ho ostrý chlad sňažného novembrového rána. Budzko odomknul vráta. Mladý vojačik bez fúzov ospalými očami pozrel na nového väzňa a navyklým pohybom vyhodil pušku na plece.

— Stoj, braček... pevnejšie stoj! — prehovoril nováčik-väzeň, obráťac sa k strážnikovi.

— Ty... neshovárať sa! — zvolal na neho Budzko.

Vlastný žalár bol vo veľkom krýdle, zaujímavšom prostriedok zámkového dvora. Troje poschodí dívalo sa malinkými oknami, zaštítenými železnými mrežami. Prednú časť dvora zaujímaly väzenský chrám, kancelária, byt dozorcu, nemocnica a kuchyňa. V hĺbke na ľavo tiahla sa vysoká žalárna stena, a v nej mrežené železné

vráta, oddeľujúce ženskú polovicu. Teraz na dvore šerá hromádka areštantov lenivo riadila napadlý cez noc sňah, vyčkávajúc každú zbytočnú minútu. Tieto bladé unavené tváre zdaly sa ešte bladšími pri jarkej belote mladého sňahu, a sami areštanti podobali sa blateným škvrnám, zatemňujúcim svojou prítomnosťou tú panenskú belosť. Zjavenie sa nováčka vyzvalo napnutú pozornosť a areštanti shrnuli sa do hromady. V tom okamžení na dvore ukázal sa Afanasij Ivanyč. Len ťažko dohonil nového areštanta, chytil ho za plece, ohmatal pravý rukáv a víťazoslávne vytiahol z neho sklenicu zo selterskej vody s akousi bezfarebnou tekutinou.

— Toto je čo?... ha? — zasipel, podvihnúc sklenicu. — Ach, zbojník, čo je to?... ha?...

Areštant usmial sa svojím tichým prívetivým úsmevom a prehovoril:

— Svätená voda.

— Čo-o?... Poznáme my vtáčka!...

Dozorca až zachechotal sa a vrhol sa na Budzku, ktorý prekutával areštanta pri preodievaní.

— Ty si ho prekutával... ty?... ha?... Tak treba prekutávať?

— Vašeskorodie, nemal ten nijakej sklenice, — ospravedlňoval sa Budzko, skonfundovaný pred areštantmi. — Nech sa s miesta nepohnem... Chvalabohu, nie po prvý raz prekutávam ja takého. Nemohlo byť ináče, ten mi oči odvrátil, vaše vysokorodie. Ale sklenice nebolo, veď ho prekutali ešte v dome pre pocestných.

— Netláchaj! — vrhol sa na neho Afanasij Ivanyč s novou prudkosťou. — A akože som to ja zazrel? Hľadím oknom, rukáv sa mu natiahol. Hľa, mne, neboj sa, nikto neodvráti oči!

Teraz z okna kancelárie vyzrel Akakij Semenyč, pozorovavší celú scénu s ľahostajnou tvárou. Chytrý vták, keď tak chytrácky previedol prebitého Budzku.

Afanasij Ivanyč vrátil sa do kancelárie s víťazoslávnou tvárou a mlčky postavil sklenicu na stôl. Veru Budzko dokázal sa bláznom, ale Akakij Semenyč je tiež poriadny: veď sám prekutával. Pristav mlčky vzal sklenicu, pozorne ju poprezeral, otvoril a zavoňal.

— Voda, — zahundral.

— Pekný arcibiskup! — jazvil Afanasij Ivanyč. Takto by v rukáve celú štvrtku pálenky preniesol do zámku. Ako si to pozeral?

— No veru, voda!

— A kto by bol zodpovedný, ha?... Ty si ho chytil, oddal do mojich rúk, ty si čistý, a ja mám zodpovednosť. Dobre, že voda.

Afanasij Ivanyč proboval vodu na jazyk, odpľul a sklenicu priložil k materiálnym dôkazom, chráneným v osobitnej kasni. Pristav mračno kráčal po izbe, ťažko šúchajúc nohami.

— Dnes ráno poslali ko mne domov od starej Kanunnikovej, — vyjadril on konečne myšlienku, ktorá ho tlačila.

— No-o? — pretiahol Afanasij Ivanyč. — Týka sa to toho arcibiskupa?

— Toho... Stará je nábožná a pevne stojí pri svojej austrij-

skej[1]) viere. Ničoho by neľutovala, keby som ja bol býval na ú-
drejší... Blázna som popadol v dome pre pocestných. Čert ho
znal, čo je za človeka. Teraz je už všetko darmo. Nuž to je vo
veci...

Priatelia stali sa malomyseľnými. Posadený do žalára biskup už ztratil všetku cenu, ťažko bolo vytiahnuť z neho niečo. Ináče Afanasij Ivanyč hneď pochopil, že je to ešte nie tak zle a menovite on, Afanasij Ivanyč, môže využiť všeličo. Áno... A pristav Akakij bol bláznom... Isteže.

II.

Skonfundovaný a nahnevaný Budzko previedol areštanta do oddelenia. Tu zrazu bolo cítiť zdusený hnilý vozduch, aký býva v starých kúpeľoch. Na konci korridora kráčal strážnik. Svetlo mal korridor len z jednoho okna a preto podrobnosti ťažko bolo rozoznať naraz. Oko privykalo len potom k tomuto zaprášenému polosvetlu. Po stranách korridora ako temné priehlbiny ukazovaly sa nečisté ťažké dvere s drobnými okiencami. Všetky boly zatvorené, a za nimi ozýval sa neurčitý hluchý huk, ako v úle.

— No nič, ťažká robota, — zastal nový areštant, aby si oddýchol.

Miesto odpovede Budzko bolestne udrel ho päsťou do boka, tak že areštant temer padol.

— Aký ľahký čert! — nadával Budzko, nahnevajúc sa ešte väčšmi.

Mlčky narazil rukou na strmé schody, idúce nahor akoby vyhryzenými stupňami. Všade bola ozajstná temničná nečistota, ktorou nabraté boly steny i povetrie. Areštant ťažko vyšiel na druhé poschodie, kde bol taký istý korridor, ako dolu, s tým rozdielom, že tu ako by bolo svetlejšie. Jediné okno na konci korridora podobalo sa velikému beľmu. Budzko priviedol ho k jedným z ťažkých dvier, otvoril ich a bez všetkých rozhovorov hrubo vstrčil areštanta do polotemnej úzkej komory. Dvere opäť zachloply sa, akoby drevená čeľusť nejakej potvory. Kyrill zastal, poobzeral sa, vzdychol a prežehnal sa širokým raskolníckym krížom, a potom po biskupsky ohradil dvoma rukami všetky štyri steny kazemata. Miestnosť nebola na závidenie a robila dojem čohosi holého. Vlastne izba bola poriadne velká, ale zdala sa úzkou od drevených lavíc, tiahnuvších sa husto po vnútorných stenách. Medzi laviciami[2]) zostával len neširoký priechod. A viac ničoho, čo upomínalo by na ľudské jestvovanie. Malinké okience, zapravené zvonku ťažkou železnou mrežou, dávalo málo svetla, najmä v zime. Len keď privykol k tomuto trápnemu polosvetlu, Kyrill videl dávno nebielené steny, zamastené a pozatierané chrbtami areštantov, nečisté lavice, nečistú zodranú dlážku. Bol tu taký zádušlivý vozduch, že starec dostal

[1]) Tak zvaná sekta.

[2]) Нары, z dosiek sbité miesto na spanie, Pritsche, pryčna.

závrat. Razom zaujala ho tá mučivá úzkosť, ktorú cíti voľné vtáča, dostavšie sa do klietky. Bol to živý hrob.

— Ďakujem Ti, Hospodine, — šeptal Kyrill v oslabnutí, — udôstojil si žalára i mňa hriešneho. Milujúc, Ty tresceš raba svojho Kyrilla.

Poobzerajúc sa, sadol si na lavicu k oknu. Cez mreže bolo vídať vrch chrámu a komíny. Zapotené, zaprášené sklo skúpo prepúšťalo svetlo. Kyrill ešte raz obzrel si steny, dvere, okno a usmial sa svojím tichým, krotkým úsmevom: no nič, tvrdá robota. On pevne vie stavať pre svoje zatemnené duše: jedných držia, druhí sami držia, a všetci sú jednako sluhovia Antikrista. Kyrill spomenul si červenú tvár Kasuára, Ježovu hlavu, žalárnika Budzku, vojaka na stráži — všetci oni sú v zajatí Antichrista a slúžia jemu s horlivosťou. Hľa, ako sa ho chytajú. Zlosti, zlosti je v nich, chudákoch. Oni sú hotoví zubami pod hrdlá sa chytať navzájom, tak stemnely ich zajaté duše.

Cestou mu napadla historia s fľaškou svätenej vody. Zachránil on ju pri prehliadke v hostinci, i vo väzení, ale Antikrist ju predsa zdrapil, preto, že veľmi sa mu protiví svätená voda. Ach, a jako sa mu protiví! Ako lev zúrivo nahriakol na neho dozorca, ale on, chúďatko milé, nepochopuje, že nedejstvuje svojou vôľou, ale ako sluha a stranník Antikrista, ako jeho milá nádoba!

— Všetkých svätená voda zamrzela, nahlas poznamenal Kyrill so svojím krotkým úsmevom. — Ale Antikrist svojou dlaňou pľuhavou zdrapil ju. Áno, oni, úbožiaci milí, oni sú celkom zatemnelí.

Tieto pobožné rozmýšľania boly prervané zjavením sa „šiesteho čísla", ktoré prechádzalo sa po dvore. V chodbe bolo počuť ťažký dupot mnoho nôh, hlasný rozhovor, smiech a hrešenie, potom dvere sa rozleteły a do kazematu vrútila sa celá horda. Všetkých arešťantov v jednom čísle bolo dvadsať, Kyrill bol dvadsiaty. V prvom okamihu nemohol rozoznať jednotlivé tváre, tak boli si všetci podobní: všetci šedí, vymučení, so zatajeným hladným hnevom v tvárach. Arešťanti sa stlupili okolo nováčka a pozorne ho prezerali, ako stádo oviec novú ovcu. Potom bolo počuť z tlupy hlas:

— Ty, svätená voda, kam si sa to dostal?

— Kam ma posadili, tam sedím, — odpovedal Kyrill, nerozumejúc otázke.

Z tlupy arešťantov vyšiel územčitý, čiernobradý mužík, a chytiac Kyrilla za kabát, odsotil ho od okna.

— Ty si zabral miesto, ktoré ti dľa hodnosti nepatrí, — vysvetľoval ktosi.

Tlupa razom zašumela. Jeden smial sa, druhý hrešil. V kazemate zdalo sa teraz ešte temnejšie, ako prv. Kyrill skromnúčko prisadol na priečňu u samých dverí. On až teraz pochopil, že u okna je miesto pre vyvolených, a ťažko vzdychol. Tu u dverí bolo i temno i dusno. Arešťanti zaujali každý svoje miesto na priečni a viac si nováčka nevšímali. Oni všetci už dosť dlho sedeli spolu a mali svoje arešťantské spoločné záujmy, svoju reč, svoje predmety k roz-

hovoru. Kyrill počúval a ničomu nemohol rozumeť. Smútok sdávil ho ešte silnejšie, ako by bol padol na samé dno pekla, kde mučia sa hriešne duše. Veď to i bolo peklo, smradľavé i tesné.

— Za aké vlastnosti? — krátko opýtal sa Kyrilla, prisadnúc k nemu, šedivý, ostrihaný arešťant s čiernymi, smelými očami.

— Neznám, môj milenký. Nič neznám.

— Prestaň lhať! Ako vidím, bez posportu padol si do rúk Ježovej Hlave?

— Nemám Antikristovho tlačiva, milunký. To máš pravdu. Načo mi je pasport? Ja mám len jeden pasport: rab Boží!

Celé šieste číslo sa rozchechotalo. „Ale je za stonoha ten nový tuľák! Ako to vedel vysvetliť.“ Arešťanti zase obstúpili nováčka a arešťant pokračoval vo výsluchu:

— Chcelo sa ti ärárskeho chleba? Tak povedz. Čože je, do jari si posedíš — a potom šupom domov. Ale ty, hľa, povedzže, prečo si so sebou niesol fľašku?

— Svätená voda bola vo fľaške — nuž priniesol som ju.

Zase búrka všeobecného smiechu: „Veď vie sa, akú svätenú vodu pašujú do väzenia. Zručný vták — i pred svojimi robí sa hlúpym...“

— A jaké máš remeslo?

— Kováč.“

— Áno, ukáž ruky... Áno, kováč, z vyhne s drahým tovarom. Z fajnej si ty múky pečený... Ale i jazyk máš sladký — moc medu si jedol.

— Niekde čiapky šil väzovou ihlou! — skríknul ktosi. — Falošné peniaze robil! — odpovedal ktosi z druhého kúta. — Šalaj, daj mu hluchú spoveď!

Šalaj, šedivý arešťant, ktorý vyslúchal Kyrilla, znal svoje dielo ako naozajstný majster, lebo sedel v arešte za tuláctvo už desiaty raz a cítil sa ako doma. On upozornil sa na vlasy nováčka. Skúsené arešťantské oko už na dvore spozorovalo, že tam čosi trčí. Kyrill cítil na sebe jeho jastrabí pohľad a krotko usmieval sa. On sa nepohol, keď Šalaj prisadol k nemu celkom blízko, objal ho jednou rukou a bystrým, kmínskym pohybom druhej ruky vytiahol zpoza krágľa dlhé vlasy Kyrilla.

— Ajhľa — tu je kováč, bratia! — zarevala celá komora. — Teraz môžeme i omšu slúžiť.

Kyrill sedel so zatvorenýma očima a nemo pohyboval ústami, hovoriac nejakú modlitbu: „nedávno Antikrist zdrapil svätenú vodu a teraz dobral sa i do vlasov... A ako chytro blížil sa, ako zlodej v noci. Ako mu je veselo... smeje sa ako žrebec.“

— Pop raskolnícky, — objasnil Šalaj. — Ľalia — aké biele rúčky. Vidno, potľapkával kupcové, také, čo sú hodne bohaté. Veď to je naše remeslo. I nám, bratia, bude hejsa: kupcové nanosia do väzenia pečeného i vareného.

— A ty čo sa tak radueš? — ticho opýtal sa Kyrill; — teba, hľa, Antikrist tak hladko ostrihal. Si vojakom?

— Stalo sa, otče. No, ako sa budeme teraz s tebou shovárať...

Ty si veru opravdový kováč, iste si hodne peňazí nakuval... Mal by si zaplatiť vstupné do tejto spoločnosti.

— Ja nič nemám, ani som nemal, a čo som mal, zostalo u policie.

— Pýtaj si peniaze.

— Mal som pol šiesta...

— I pol šiesta rubľa je peniaz. Tak, svätenú vodu si preniesol a peniaze si oddal. Ach, ty svätá duša na barlách!

Tým bol zakončený výsluch nového areštanta. Nebolo možno viac z neho vytiahnuť. Tak z hlúposti sem sa dostal...

Šieste číslo bolo obsadené malými priestupníkmi, ktorí väčšinou neznali svoj pôvod; boli to rozliční tuláci a kmíni. Všetci boli svárliví, trucovití a ľahkomyseľní. Nebolo dráženia, výsmechu, hlúposti, ktorú by neboli vymysleli... času mali dosť. Pre Afanasija Ivanyča toto šieste číslo bolo naozajstnou mukou, ako prameň všelijakých žalôb a „nezbied". Tieto nezbedy pozostávaly zo sekatúr, ktorými vrhali sa na jednotlivcov.

Každý nováčik musel prejsť cez nejakú „nezbedu", a až keď ju vydržal, bol prijatý do areštantského bratstva s jeho poriadkami, tradíciami a stanovami. Život tu skladal sa za sto rokov, a vypracoval si svoje určité formy. Nováčik vstupoval do hotového a musel sa poslušne vpraviť do toho hotového. Kyrill to cítil a vysvetľoval po svojom... jako dielo Antikrista.

Prvý deň zdal sa mu úžasno ťažkým. Areštantský obed v spoločnej jedálni ho cele ohlušil, jako nejaký snem diablov. Do jedálne sišlo sa päť komôr, možno si predstaviť, čo to bolo. Šum, krik, surovosť, chechot. I jedli všetci pažravo, ako hoviadka — nie, horšie. Ale čo sa mohlo očakávať od týchto kmínov, násilníkov, zbojníkov a vražedlníkov. Kyrill hľadel s úžasom na toto stádo svíň, šliapajúce dar Boží. Sotva dotkol sa jedla. V tejto pestrej tlupe nik naňho neobracal pozornosť, a Kyrill malodušno tešil sa, že zostáva nepozorovaným. Ale i táto pomerná svoboda bola otrávená: k nemu prisadol akýsi lysý starček a počal „nezbedu":

— Ty si z austrijských? — spevavým hlasom pýtal sa starček. — Z oblivancov[1])?

— A čo ťa je do mňa? Ja som pre seba, a ty pre seba.

— Nie — to je veľmi zaujímavé. Akoby nie. Ty máš duchovné povolanie, a veľmi rád by som vedieť, ako vyzerajú austrijskí popi.

— A ty čo si?

— Ja — ja som bezpopovec, zo „starikovčiny". My sme ľudia temní, neučení. Tak. Odo mňa sa nepoučíš... Ale od teba...

— Daj pokoj. O čom sa máme my dvaja shovárať?

— Nebuď hrdý, otče. Hospodin nás všetkých srovnal ako trávu na poli. Ale mne je zaujímavo na teba hľadeť.

Kyrillovi sa srdce stislo pri pohľade na bezpopovca. To už bol skutočný vlk. Pravoslávni sa doňho nebúchali, ale tento razom

[1]) Rozkolnícka sekta. Pri krste neponoria do vody, len oblievajú.

prišiel kúsavým slovom a pohanil ho „oblivanstvom“. On chcel u od stola skôr, ale Budzko ho nepustil a riekol mu zlé slovo.

— Pýcha sa ťa chytila, otče, a prišla s tebou i do áreštu. ste vy všetci takí, vy austrijskí... Sladko jete, mäkko spíte, ú vám vzdávajú bohatí dobrodinci. Strhli ste na seba moc via i rozrešovať.

A tak to išlo. Okolo nich shromaždili sa zase areštanti, huč a smiali sa nad rozkolníkmi, ale Budzko robil tak, ako by nič pozoroval — on uzavrel pomstiť sa na rozkolníckom popovi jeho chytrosť.

Kyrill vzdychol svobodnejšie, keď skončil sa obed a on mo ujsť do svojej komory. Ale k jeho zadiveniu, lysý bezpopovec uká sa tiež v šiestom čísle, kam ho Budzko náročno priviedol, aby hi val rozkolníckeho popa. Nech sa hryzú rozkolníci.

III.

Nastúpila noc. Ach, ako pomaly spúšťala sa nad väzením, ako ju čakal Kyrill! On tak ustal za tento deň od tlupy areštant od hovoru i chichotu, od ťažkého vzduchu a hlavne od svoj vlastných myšlienok, ležiacich na duši jeho ťažkým kameňom.

Večera prešla ticho. Všetci boli takí mrační, a nebolo ani to hluku, ako u obeda. V chodbách nejasno horely malinké lampôčk a práve taká lampôčka osvetľovala kazematu. Areštanti ľahli si s na priečne hneď po večeri. Kde-tu bolo čuť polohlasný rozhov Väčšina zaspala ihneď ťažkým areštantským snom. Vzduch ota od dýchania spiacich. Čuť bolo hovorenie zo sna a ťažké vzdych Kyrill ľahol si do kúta u samých dvier a ležal s otvorenýma očim sen nešiel. Cítil len jedno: že nemá čím dýchať a že vzduch k dial tým viac stáva sa dusnejším.

— K okienku by som chcel, — zašeptal raz... Táto myšlien konečne ním zavládla. On nemohol na nič iné myslieť, lebo sa dus Krv ťažko bila mu do hlavy, celé telo bolo ako olovom naliat v ústach mu schlo... Zdá sa, všetci spia. Kyrill sňal so se areštantský chalát a iba v košeli, bosý počal sa kradnúť k okien ako kmíu. Iba raz vdýchnuť do seba vzduch!! A tu je už ok zapotené, nejasné, slziace... Kyrill pritisol horúcu hlavu k m krému sklu a smädno vdýchol ochladený dúšok vzduchu, ako ho pil. Ach, aká radosť! Áno, dusenie ihneď prešlo, a s ním i smrteľná úzkosť. Kyrilla pohlo svedomie za jeho malodušnosť; ve hľa, druhí dýchajú to samé a nič im je, sú živí a on upadol malodušnosti. V panujúcej polotme videl tie skrčené figúry, h nohy, kŕčovite stisnuté ruky i bledé, šedé tváre s polootvorený ústami. Bol to strašný obraz. Aké myšlienky lietaly nad tou bandou? Aké sny spúšťaly sa v potemnelé duše, aké želania a ci neviditeľné lazily po týchto prepadnutých hlavách? Hospodine, on, pastier stáda Kristovho, tu, vo spoločnosti týchto kmínov, silníkov a dušehubcov! Jemu bolo strašno. Za čo?

No to bola zase len minutná slabosť, vyzvaná neobyčajný

položením. Kyrill počal sa modliť vrele. Modlitba ho uspokojila, a po tvári tiekly mu slzy.

— Hospodine, ďakujem ti, že si na mňa nezabudol so svojou milosťou.

Niekoľko ráz táto modlitba bola pretŕhaná mrmlotom niekoho. Niektorí sa zdvihali, sadali na priečne a dlho hľadeli naňho, nič nevidiac, a potom zoslabeno svalili sa zase na priečňu, aby zase zasnuli ťažkým snom. Ale Kyrill stál u okna a modlil sa, nepozorujúc, ako letí čas. Jemu stalo sa ľahko a dobre na duši. Áno, on teraz všetko pochopoval, a to bolo tak prosté, že chcelo sa mu zobudiť spiacich hriešnikov a všetko im rozpovedať. Áno, všetko. I rozjasnily by sa mračné duše, surové ich srdcia by zmäkly — tma by ustúpila svetlu, bieda a žalosť radosti a plesaniu!

Zachvátený jedným citom a svojou jasnou náladou, Kyrill požehnával spiacich „dvoma rukami", ako pastier duší.

— Spite, milunkí bedárkovia — Hospodin buď s vami!

Tak i prestál na modlitbách do samého rána, keď o šiestej menili stráže, a na dvore počal sa ruch. Svetla ešte nebolo, iba nebo sa belelo, akoby zastreté ohromným matným sklom. Skutočné svetlo bolo ešte kdesi tam, ďaleko, ale tým napruženejšie cítilo sa jeho tiché približovanie.

Kyrill ležal v svojom kútku a nechcel spať. Veď nie prvú noc strávil na modlitbách, ale ani jedna nevliala do duše jeho takú spokojnosť, milú a radostnú. Jemu veľmi chcelo sa zobudiť všetkých a povedať im, čím bola teraz naplnená celá jeho duša. Ako je to všetko jasno, prosto, pochopiteľno. I oni, osvietení novým svetlom, všetci rozhľadia sa, a potom nebude treba týchto kamenných stien, ani železných zátvor, žiadnej „telesno cítenej moci", ako Kasuar alebo Ježova hlava.

— Hospodine, pomôž mne hriešnemu, — modlil sa Kyrill pre seba. — Nedaj mi ducha zúfania!

Keď už nastalo opravdové ráno, Kyrill padol do strašlivého sna, ako by ho bol prikryl hrobový kameň.

Videl seba na svobode, šiel k svojim cirkevníkom, roztrateným po dedinách i mestách. Medzi iným zašiel i do Medzihoria, aby zmieril dvoch medzihorských popov, Avdeja a Varsanofija. Od nich išlo pohoršenie. Avdej bol starší kňaz, dobrý kazateľ a pracovník, ale počal piť „vodu zabudnutia". Na prosbu Medzihorcov Kyrill ustanovil im nového popa Varsanofija, človeka triezveho, ale skromného a nebárs výrečného. Avdej mal za sebou stránku starých priateľov a almužníkov, ktorí neuznali Varsanofija za riadneho popa, a tým podrývali i jeho pastiersku auktoritu. Znamenalo toľko: Kyrill nevie ani poriadneho popa ustanoviť, ani moci nemá Avdeja odstrániť. A čo bolo najhoršie, do tohoto sváru vmiešali sa tajno bezpopovci so svojimi starcami a kazateľmi. Oni ešte zveličovali svár svojimi klebetami a šuškaniami, a odrazili od stáda nejednu ovcu. Tak starucha Kanunnikova, patriaca od rodu k starej viere, uklonila sa k bezpopovcom, trebárs verejne držala sa po starom. A za ňou tiahlo by sa mnoho slabých duší: keď stĺp vyvrátiš, plot

sa svalí. Tak teda šiel Kyrill do Medzihoria, aby svár utíšil ukázal svoju pastiersku moc. Predtým vždy hostil u Kanunnikov v dome a žil tam celé týždne, ale teraz usalašil sa kdesi v hostinc K Varsanofijovi tiež nezašiel, aby novoustanovený pop neupadol d hrdosti.

Aké bolo zadivenie, keď „vladyka" (vyšší kňaz) Kyrill zjav sa v kaplnke, v ktorej slúžil Avdej. Bolo to povečerie [1]). Staruch Kanunnikova stála na svojom mieste na predku ľavého kliros (oltárne krýdlo). Keď sa povečerie skončilo, Avdej pristúpil k nemu aby ho Kyrill blahoslovil.

— Vladyka — blahoslov (požehnaj).

— Ty si sám blahoslovil, tak načo ti je môjho blahoslovenia Ty nie si pastier, ale vlk i hubiteľ. Nie je tu pre teba miesto...

Zarazil sa Avdej a nevedel čo povedať, i celý kostol zarazil sa a najviac Kanunniková. Kyrill obrátil sa, vyšiel. Už na ulici dohonil ho pomocník Kanunnikovej, a so slzami prosil, aby prišiel hostiť k nej.

— Vy máte veľmi veľké dvorany, môj milunký, — odpovedal Kyrill, — a ja som človek maľunký... Ešte by som mohol hriech spáchať. Tak povedz Avdote Markovne. Bola predtým dráha, ale zarástla trávou.

— Vladyka, ona v slzách kázala vás prosiť.

— Slzy sú dobré v svoj čas, ale keď im niet času, sú horšie než voda.

Tak ani nešiel k Avdote Markovne: nech pocíti. Ona má milióny, preto sa nadúva, on nemá nič, treba sa ešte lepšie naduť. Na druhý deň prišla sama, ale Kyrill ju neprijal, ale šiel k popovi Varsanofijovi a tam si posedel. Dobrý pop Varsanofij, ale je trochu prostý, a v Medzihradí je treba bojovného popa, ktorý by vedel i zuby ukázať, keď treba.

— Zle je u nás, — plakal Varsanofij; — ja sám viem, že som prostý, nehodím sa sem... Preložia ma niekam inam, ale tu nemôžem žiť. Boháči kupci sú zvyklí povláčiť sa po popoch, a ja sa im neviem klaňať. Avdej, trebárs bol slovami hrubý, vedel si ich získať.

— Nesvobodno telo klásť k hlave, ale hlavu k telu, upokojoval Kyrill zostrašeného pastiera, — ale ty menej počúvaj klebety a babské šepoty, a rob svoje dielo. Tak.

Ale Varsanofij silno roztúžil sa, ba až do sĺz, tak že vladyka naňho zakríkol, aby mu dodal chrabrosti. Čo má pred časom nariekať? Silný človek bol tento Kyrill. Sám sa vyšvihol z prostého predčitateľa (načetnik) cez všetky stupne rozkolníckej hierarchie a znal všetky precibrenosti bohatých rozkolníkov.

— Ale hlavná príčina ide od bezpopovcov, — hovoril Varsanofij, — zosilneli skrze svoje baby. Baba so svojím ženským dielom všade prelezie. Avdej nie rozumom postavil sa na zadné nohy. Iba že on sám nezná, čo robí.

---

[1]) Večerná služba Božia.

— My ho skrotíme živou rukou... Nie je on tak veľký... A o bezpopovcoch sám dobre viem.

Krásny chýr mal Kyrill. Bol horlivý a tvrdý v slove. Nebál sa ničoho, a neprisviedčal bohatým mužíkom. Časy sú zlé. Všade rozklad, domáce svády a nepokoje. Ruší sa stará viera, preto že niet pracovníkov a ľudí činu, a márnosť svetská je zôkol-vôkol. Predtým bolo ľažšie žiť, ale medzi svojimi nebolo roztrhlín a rozdielov, ale všetci tiahli na jednu stranu.

Medzihorský svár Kyrill držal za ľahkú vec, ktorá dá sa vyliečiť domácimi liekami. Najprv bolo treba zlomiť stĺpy a Avdotiu Markovnu prvú. Oni potom prídu k sebe, a všetko pôjde svojím poriadkom. Naložil Kyrill svoju pokutu na medzihorských hlaváňov a už chcel ujsť. Mal práce až po samú Moskvu. A tu naraz v hostinci zjavil sa pristav a areštoval ho.

To posledné stalo sa tak neočakávano, že Kyrill nemohol sa ani spamätať. Medzihorie bolo slávne svojou pobožnosťou, a tam býval pop vždy svobodný, vďaka bohatým a silným rozkolníkom. „Telesno-citeľná moc" hľadela cez prsty na prechodiacich cez Medzihorie rozkolníckych archihierejov; ani Kyrill neočakával, že to tak vyjde. I v minútu areštovania mohol sa osvobodiť, keby bol pristavovi riekol len jedno slovo. Ale Kyrill sa akosi zaprel: „nepoviem nič a koniec. Keď do väzenia, nuž do väzenia: nech sa zaraduje Avdotia Markovna! Nech sa milkuje so svojimi bezpopovskými priateľmi," dumal Kyrill, radujúc sa zo svojho vlastného ponúdenia. „Svätí viac trpeli, a nám Boh velí tiež trpieť."

No predsa mimo týchto pobožných myšlienok a osobných účtov bola pred ním celá nevyplnená priepasť. Javila sa akási hnetúca pustota. A skutočne, prežil celý život, staral sa, pracoval, šiel bez odbočky svojou cestou a razom ako by do jamy upadol. Vlastne väzenia nebál sa: posedí, budú ho inkvirovať, potom dajú k súdu, potom vyšlú niekam — veď nie je on prvý, nie posledný. Ale urážlivo bolo, že sa to všetko stalo akosi hlúpo a nie na mieste. Keby bol zosadol u Avdotie Markovny, či by sa ho bol smel niekto čo len prstom dotknúť, a tu ho Ježova hlava zdrapila v hostinci a koniec. A práce je mnoho, tak mnoho — všade neodložiteľná potreba, všade čaká bohumilý ľud, ale ty seď v kamennom mechu! Všetky pastierske plány, zámery i myšlienky rozbily sa o väzeňský múr, ako bežiaca vlna.

Myšlienky neriadne kupily sa v hlave Kyrilla, a iba nocou na modlitbe zjasnil sa. On pochopil, že tak bolo treba všetko, ako sa stalo, tu nič niet hlúpeho, nič nehodného. Jemu je treba trpieť, aby jeho utrpením zosilneli slabí vo viere a náchylní odstúpiť od starej viery. To bolo iba zavŕšenie jeho kňazských skutkov. Hospodin všetko vidí, všetko zná. Preberajúc v mysli všetky najmenšie podrobnosti svojho zatvorenia, Kyrill videl iba konsekventný chod toho, čo muselo sa stať. A ako to mohol prv nevidieť, práve to hlavné? Áno, slepota ho objala. Druhých videl a seba nevidel. To býva tak, keď Pán neotvorí v človeku vnútorný zrak. Ale teraz je

mu dobre, ako by i sama kazemata ožiarená bola jeho vnútorným svetlom. Ale bezpopovci radujú sa jeho biede, a nepochopujú, že Boh ide ich karhať.

(Pokračovanie.)

Svitlo svetlo.

Svitlo svetlo, cítim vánok rána,
čo na krýdlach nosí sladké zvuky.
Nejedna už brázda rozoraná,
nejeden už mozoľ tlačí ruky.
A ten purpur zory kde sa podel?
prvý vrelý slnka lúč ju sodel.

Všetko plesá, i chlad skaly hynie,
slávičie sa hlasy ozývajú.
Milému si dievča spevom kynie,
hej, až sa tak »hory zelenajú«.
Živý prameň ozvenou sa trasie: —
snáď že i ty poznáš ma po hlase.

Nádej stavia mosty dúhovisté
ponad priepasť, cez ne prosbu vrúcu
myšlienkam v let vpletá, by naiste
oživily vidin obeť mrúcu.
Na pilieroch priezračnej striežavy
rozbresknul sa, ajhľa, záblesk pravý.

Striebristá sa krupaj vyronila:
slza lásky, perla najkrásnejšia!
Ňou sa rozkoš duší rozprúdila,
splnila sa túžba najsmelejšia.
Ten zvuk sladký, čo nás večne viaže,
sosňal s krýdel olovené tiaže.

Mária Javorinská.

Jarné popevky.

1.

Tu jaro zas, tu jaro zas,
čas spevov, vône, kúzla, krás...
Jak krásny svet, jak sladký život,
jak rujnie, rastie srdca kyvot —
Ach, potrvaj, ach, potrvaj,
ó, kúzlo jara, jara báj!

Ó, kúzlo jarné, jarná báj,
len potrvaj, len potrvaj —
Zrak, srdce nech sa kochá v kvetoch,
v ich sníčkoch pestrých, túžbo-vznetoch!...
Ach, beda! škoda nastoráz:
či musel práve padnúť mráz?...

2.

Nač odtrhnúť tú fialôčku? —
Ó, ešte nie, ó, ešte nie —
Veď tušim zákaz blysnul v očku, —
veď uvädne, veď vyhynie...

Ó, kvitni, dobrá, čistá, krásna,
kým jaro laská šťastnú stráň,
ty oka, srdca techa jasná, —
a Boh sám pestuj ťa a chráň!

Jak?... Odtrhnutá, uvädnutá? —
Veď niet jej tam, veď niet jej tam...
Ó, ktorá, ktorá ruka krutá —?!
Čit!... Hospodin to iste sám...

3.

Vpadlo kvetné zrniečko, vpadlo v kyprú zem —
Bude z neho krásny kvet; bude, verím, viem.

Ono síce volalo: »Nechajže ma tak,
veď tam neba, slnka niet, — chlad len, pusto, mrak« —

No ja na to: »Never, nie, — mäkko, sladko tam, —
podriemkaš si, strážiť ťa bude Pán Boh sám.«

Stíchlo kvetné zrniečko — spí už sladký sen...
Sladké sníčky, sladko spi, pokiaľ svitne deň.

Vpadlo kvetné zrniečko, vpadlo v kyprú zem —
Bude z neho krásny kvet; bude, verím, viem...

Martin Sládkovičov.

Ó, spievaj, rod môj!

Ó, spievaj, rod môj! Nastúpila vesna,
a v jarnom kvietí kráča zemou zas;
i škorván milý vzbudil sa už zo sna,
on s žalmom vďaky pnie sa v slnca jas.

I hora šumí, shodil potok putá,
je svieža, jasá stromu sneť i chvoj:
len ty mi mlčíš! Spievaj, rode môj!

Ó, spievaj, rod môj! Veď tvár rodnej zeme
už zrýva, brázdi otcov drahý pluh
a v kyprú pôdu seje, skrýva semä,
by daly osoh roľa, stráň i luh.
Tá nádej v srdci tvorov radosť budí,
že zkvitne život z ojarenej hrudy,
zdar splatí čela horký pot a znoj:
len ty mi mlčíš! Spievaj, rode môj!

Ó, spievaj, rod môj! Bárs i hlasom žiaľu,
čo trasie srdca tvojho strunami!
V ňom otvor srdce, dušu bôľom skrahlú
v ňom predlož Bohu! On bdie nad nami!
On, keď dá v dušu tiesni, kríža jarmo,
ver, nedá dlho, nedá trpeť darmo!
tou vierou v speve ranu svoju zhoj; —
len nemlč, nemlč, — spievaj, rode môj!

Ó, spievaj, rod môj! A to hlasom hromu!
Nech spev tvoj pohne Tatier základy;
nech vzbudí mŕtvych vlastného ti domu,
a nepriateľov sbori ohrady!
Tá tvoja pieseň svetom širym letí,
tá tvoja pieseň podmaňuje svety
ňou žiale, túžby, ba i hnev svoj koj.
Len nemlč, nemlč! — Spievaj, rode môj!

Podtatranský.

Slovenský jazyk.

Študovanie slovenčiny.

Použiv velkonočních prázdnin, zajel jsem na čtrnáct dní do Gemeru a věnoval celý ten čas studiu tamnějších rozmanitých nářečí.

Konám milou povinnost, vzdávaje všem, kteří mě pohostinně přijali a jakýmkoli spůsobem k společnému dílu přispěli, srdečné díky. Prvním cílem mé cesty byl Tisovec a dům přítele *S. Daxnera*. Odtud dostal jsem se do V. Revúce, do domu advokáta p. *J. Bottu* a jeho spanilomyslné choti, jimž obzvláštní vděčností povinen jsem. Obětavé a horlivé podpoře přítele *Bottu* náleží nejpřednější zásluha o vykonanou práci: on mi poskytoval hojnou příležitost v domě svém, pozorovati výslovnost jednotlivých nářečí,

on byl mým průvodcem a hostitelem při výletech: do Dlhé Lúky (dům nebožtíka far. Gála); do Ochtiné (p. far. Bartholomaeides) a do rodiště Šafaříkova, do Kobeliarova (p. far. Kármán); do Ratkové, do Lukovišť (p. Kováč), na Hrachovo (p. R. Viest), do Pondělku (p. far. Bodický), do Skálniku (dům Bottovců, v němž se zrodil básník Ján Botto); konečně do V. Polomy. Tu povinnosti nezbytné mého průvodce volaly nazpět. Ve společnosti p. far. Kellnera zajel jsem pak do V. Hnilca, abych navštívil vl. p. far. Št. Mišíka, muže výtečného a nad jiné horlivého, jenž mě odvezl do Nové vsi (Igló) k železné dráze.

Jedinou úlohou mé cesty bylo opět, bedlivě naslouchati a zaznamenávati, jak lid sám své nářečí vyslovuje. Pro mne, jakožto člověka cizího, je to věc velmi obtížná, jež se pravidelně jen tak provésti dá, že zůstávám klidným posluchačem. Někdy mohu i zapisovati, kdežto přátelé rozhovor vedou, někdy pouhá přítomnost má, nadto zapisování působí zmatek, někdy jen ve vedlejší světnici radno je, hovoru naslouchati. Lid je plachý a nedůvěřivý; čistého nářečí svého užívá jen mezi svými. Najdou se ovšem i takoví stateční mužové a ženy z pospolitého lidu, kteří smysl mé práce chápou a o svém domácím nářečí věrně mě poučují.

Mimo vlastní zápisy přinesl jsem si z Gemeru tyto příspěvky: od p. far. *J. Vansy* další záznamy slovenských přísloví, zvláštních výrazů atd.; od p. adv. *Jul. Bottu* rozprávku o hvezdárovi nářečím V.-Revúckým; od p. uč. *Michala Roháča* tutéž rozprávku a jinou „Šťestia klokošára a popelníka" nářečím Mokro-Lúckým; od p. *J. Bottu*, hospodáře ve Vyšném Skálniku, rozprávku o hvezdárovi a jména topografická; od p. far. *M. Bodického* příspěvky, které podali rolníci *Ondrej Finďo* a *Ján Valach* ve Válkove, pak *Juro Banjak* v Selcích; od p. far. *G. Kellnera* rozprávku o hvezdárovi nářečím V.-Polomským. Všem těmto přispívatelům vyslovuji opět vřelé díky.

Ačkoliv tedy ukázek a zápisů gemerských mám nyní poměrně hojně, přece zůstává ještě mnoho obcí, o jejichž nářečí dosud ani nejmenší vědomosti nemám. A rozličnosti jsou někdy až překvapující. Jak jsme se podivili, uslyševše na příklad, že v *„Kobeľárove"* se hovoří *poany herenk* (plný hrnek, hrnček), že tam ještě prodlužují *slunko hrálo, márného*, kdežto v blízké filii *„Berdarke"* (spisovně by bylo „Brdárka", jak skutečně v matrice již r. 1748 zapsáno je) všechno skracují. Čas nám už nestačil, abychom i do Brdárky proniklí. A tak zůstalo mi nářečí onoho kraje, jako mnohých jiných v Gemeri, neznámým. Prosím tedy, aby se v zapisování rozličností nářečních neustávalo, neboť jsme ještě od cíle svého, *vyličiti výslovnost všech slovenských obcí*, velice vzdáleni.

Mezitím došly mě i další příspěvky. Vel. p. far. *Ján Slávik* opravuje význam slova *potak*. Není to „kolovrat", jak na str. 254 udáno bylo, nýbrž nástroj na soukání cívek. „Je to truhlica, na vrchu otvorená, majúca na koncoch zdlžiny vyššie boky, a v tých je osadený valec drevený, na ktorom je drevené kolo, v druhom konci ale von vyčnievajúci železný okrúhly klinec, na ktorý sa

stokne cievka. Keď sa súka na cievku, vtedy pravou dlaňou prítiska a šúľa sa oska, a ľavou rukou sa drží niť, a riadi sa, aby sa dobre na cievku obkrúcala. Ten nástroj i vo zvolenskej i v hontianskej a novohradskej stolici *potakom* menujú."

Nejmenovaný přispívatel, skrývající se pod písmeny *J. R.*, byl opět tak laskav a poslal mi předůležité další zprávy o nářečí horňospišských Slováků. Na ukázku připojuji zde dvě písničky lidové.

I. *Jo do lesa nepudem,*
drevo rumbač nebedem;
drevo by mje zabjilo:
co by dzifče robjilo?

II. 1. *F kalinovym leše*
voda drevo neše,
šedzi dzifče na nim,
zlotne vlosy cese.

2. *Jak cese, tak cese,*
od vjeľkego zoľu,
ze muši odhodžič
do cudzego kraju.

Tentýž horlivý můj podporovatel připojil i „niektoré rečové zvláštnosti z Liptova", „ako sa v Nem. Lupči hovorí". Pozoruhodná je tvrdá výslovnost měkkého *ľ*, tedy *lad* místo ľad, *lan* místo ľan, *lud* místo ľud atd. Těším se na další příspěvky. Neboť schopnost, dar Boží, je tu, a láska k té naší milé slovenčině chvěje se všemi řádky: nuž a dílo naše, není-li ušlechtilé, není-li vší podpory hodno?

Velmi krásný je opět příspěvek spanilomyslné slečny *Emmy Goldpergerové*. Sbírka frás a výrazů je venkoncem zajímavá. Jen některé ukázky: *odmrť* = dedictvo, *hor vozvysok* = hore do vysoka, *vo dva, tri vrche* = dva, tri razy, *licho na srdci* = mdloba, *aklem* = čo len, starobylé *dadia* = dajú, *paseka* = tŕňová ohrada, *rataji* = oráči, *kúňava* = pohanka atd. Dále připojena rozprávka o hvezdárovi v nářečí ľuborečském. K tomu „aj niečo z „vrchov", totiž hárok vyplnený slečnou *Bož. Stančíkovou* z Polýchna, aj súkromný lístok — ač bez dovolenia — jej sestry, písaný tým istým nárečím." Vzdávám ctěným slečnám srdečné díky a vítám jich v náš vybraný kruh. Slečna „Božen" připsala na archu, jak „Paľo Färoje rozpráva Ďurovi Kukloje o svatbe svojho brata". Začátek znamenité rozprávky zní: *Na sredu bude pou rok bez eneho tejžňa, ako sa náš Ondro oženiu. Ej kot si pomeslím na to, akuo zme mi s ten trápenja mali! Aňi enu djouku ňekceu. Každú pochybovau! na enu povjedau, že je veľká ako štóla, na enu, že je s planeho fjaľu, na enu, že je bez buneou, a tak na deaku, keľko ich e v dedíne.*" A tímto karakteristickým způsobem pokračuje rozprávka dále.

Prostřednictvím slečny *Drah. Križkové* obdržel jsem další, velmi pěkné zprávy o nářečí „ferjenskom", i s rozprávkou o hvezdárovi, do toho nářečí přeloženou, od slečny *Ludmily Koričánské*. Tak se vyslovuje v „Ferach" (v Hontě): *strehán nožnicjemi* (strihám nožniciami), *porjedok, ťeljetko, prasjetko, oni kričje, vravje, zasjeto obilje, šilo* = šidlo. Zajímavé jsou zprávy o poslovenčení Teran. „Rozprával mi jeden staričký pán, Maďar zo Šiah, že pred tým Terany hraničily maďarské obce od slovenských; terianski Maďari ale nahliadli, že sú slovenské ženy pracovitejšie ako Maďarky, tak

si pobrali z okolitých slovenských obcí ženy, a tak sa Terany na čisto slovenskú obec premenily.“ S tímto vznikem slovenské obce terjanské neshoduje se úplně, co čtená slečna o nářečí nejbližších obcí podotýká. „Najbližšie slovenské obce sú k nám: Tesáre, Dvorníky, Šuďince, Moravce, Lišov. Tak som upovedomená, že nárečie Terjansko ani na jednu z okolitých obcí nesiaha.“ Tesárané už vyslovujú: *kobe, kode, tode.* Dovoluji si vznésti uctivou prosbu na spanilomyslnou slečnu Lud. Koričánskou, aby mi o nářečí těchto sousedních obcí bližších zpráv zaopatřila. Dosud žádné ukázky nemám.

Též vel. p. *Kapistrán Pospěch* potěšil mě opět příspěvky o šarištině; zprávy mého milého přítele jsou mi tím vítanější a důležitější, protože je dosud jediným, jenž výslovnost šarišskou na místě pozoruje a zapisuje. Vynímám několik slov z nářečí nižno-šebešského a kellemešského: *varha* = perna na ústach, *gemba* = ústa, *moskalik* = ryba, tak zvaná „rus“, *skura* = koža, *čeres* = opasok chlapský, *švirži* = čerstvý, *žulč* = žlč, *vilk* = vlk, *ošelka* = ocieľka atd. Z časování: *premuch* = premohol, *ljem še stris* = len sa otriasol, *un ucik* = on utiekol, *un še zlik* = on sa zľakol, *oňi kopju* = kopú, *oňi špju* = spia, *oňi sadza* = sadia, *oňi varja* = varia, *oňi kroža* = hrozia, *mušel som škrobac bandurky* = musel som škrabať zemiaky atd. Je tu velmi mnoho zajímavých zpráv. Má rada, zapisovati vše „jak stádo běží“, se patrně osvědčila. Dále připojena rozprávka o hvezdárovi, pak důležité zprávy o platnosti toho nářečí. „Tu u nás v Šebeši a Kellemeši (20 minút od nás) je tá istá mluva, a hovoria na pr. *pošol som, pošla som, vžal som;* vo Vyšnom Šebešu (1 hodina od Nižného Šebešu ku Zemplínu), Podhradziku, Kapušanoch, Laďe, Hermanovcoch, Bystrom, Hanušovcách (pri Zemplíne), Tulčíku, Demjatě a možno ešte i diaľ hovoria: *pošol mi, pošla mi, vžal mi,* teda miesto *som* hovoria *mi.*

S největším uznáním zaznamenávám, že i velect. pán advokát *Andrej Halaša* přispěl mi popisem svého rodného nářečí a rozprávkou o hvezdárovi do něho přeloženou. Nářečí toto panuje: v Záskalí, v Malom i Velkom Bysterci, v Dolnom Kubíne, vo Velkej Vsi, na Porube, na Zábreži, na Lihote, v Istebnom, na Revišnom, v Gaceli, v Jasenovej, vo Vyšnom Kubíne. Dále připojena ukázka z nářečí šarišského, z okolí Prešova: list jednoho z klientův. Některá slova z toho listu: *posilam petnac zlatufky, i to ľem som sebe pošičel, bo som fcelkom pres peňeži, v druhych rukoch, to češko dostac, pujdzem, zaviram* atd.

Na str. 192 vděčně vzpomenuto, že mi vel. p. far. *Martin Hoits* nářečím Prividzským podal rozprávku o hvezdárovi, připojiv velmi cenné poznámky. Maje před sebou tyto výborné, avšak krátké poznámky, obrátil jsem se prosebně k vel. panu far. Hoitsovi, aby mi obšírnějším popisem nářečí Prividzkého a pokud možná i jiných nářečí přispěti ráčil. Mé prosbě nyní spůsobem nad míru důkladným vyhověno. Laskavým prostřednictvím vel. p. far. *F. R. Osvalda,* jenž mi i první příspěvek byl zaslal, obdržel jsem znamenité poznámky, ba celou studii o nářečí Prividzkém na 28 půlarchových

stranách. Z přebohatého obsahu jen některé ukázky: množný počet *tí, pekní mládenci* (nikoliv tí, pekňí), *té ženy, té pole; tož vje* (kdož vie), *do ho vje* (kdo ho vie), *de torí* (kde ktorý), *dvúch, dvúm; aček* (avunculus), *učiná, učinká* (avuncula), *chlapček, víšťek*; adverbia: *obďalič* = trochu ďalej, *posimestí* = posiaľ, *jedníma rázi* (najednou), *po lahostaji* = bez veľkého usilovania, *lahodňe* toho tam bolo = dosť málo, *náročki* (schválně), *oznovoť* (znova). Obdivuhodná je bohatosť sloves předponových a jejich odvozenin, které se tu vypočítávají. Při slovese *byť*: podstatné *bydlo* = imanie, v takýchto větách: *to je moje celuo bydlo, ňemám vjac na bydle*; při slovese *žuvať*: *dobre si užuj najprú, čo keš povedať*; při slovese *čuť*: *má ten počúvaňja ot svojej ženy!* při slovese *iť*: *ňeduošlo ho* (neebsiahol voľačo), *víno ma rozišlo* (začínam ho cítiť, akoby po všetkých údoch), *káďe si sem ftišjou?* Atd. V průvodním listě podotýká vel. pan far. Osvald: „Mne Vaše študovanie slovenčiny prinieslo i tú radosť, že svojho ženiálneho spolužiaka a priateľa Hojiča vidím zas oddávať sa práci.“ Kéž bylo tomu tak! Kéž by se mi podařilo, povzbuditi všechny, kteří s láskou k této své mateřštině lnou, aby pomáhali postaviti jí dokonalý pomník vědecký!

Konečně vděčně vzpomínám článku v „Pútniku sv. Vojtěšském“ (v Trnavě, dňa 1. apríla 1894), jenž podepsal „*Trakovičan*“, a výborné ukázky nářečí bučansko-trakovického od *Št. Seleckého* a *Aug. Paulovíča* „Jako Ščefan pretancuvau jalovicu“, kterou podepsal p. *A. Bielek*. Zároveň děkuji, že mi číslo to laskavě zasláno bylo.

Ve Vídni, dne 24. dubna 1894.

František Pastrnek.

Príspevky k poznaniu slovenskej reči.

Neviem síce, či daktorí z laskavých čitateľov Slovenských Pohľadov nebudú sa už nudiť, keď sa zase vraciam ku predmetom, v tomto časopise už spomínaným a pretriasaným, ale ja som v hlbke duše presvedčený, že treba nám pretriebiť a objasniť s každej možnej strany i predmety a veci každodennými a na prvý pohľad nepatrnými byť sa zdajúce, ak chceme výdatne prospeť vede a obznámiť sa náležite so svojím rodom a všetkým, čo s ním súvisí.

Jednomu človeku to vykonať nemožno, ale „všetci ľudia všetko vedia“, hovorí naše porekadlo, a keď každý, kto len môže, sdelí svoju vedomosť a menovite cestou tlače s inými, teda sa konečne sosbiera potrebná látka a dostatočné svetlo ku dokonalej kresbe slovenského života a stavbe slovenskej vedy.

Prítomne môžem predstaviť slovenskému obecenstvu — a robím to s úprimnou povďačnosťou — zase troch pomocníkov a pracovníkov na tomto poli.

Dvaja z nich sdelili mi dopisnicami, čo im je známo o slove *mosúr*, nasledovne:

„Ešte niečo k záhadnému slovu „mosúr“. Včera, čítajúc Pohľady pred mojím priateľom Jankom Plachým, rodákom sielnickým, prišiel som i na vysvetľovanie *mosúra* milosťpaňou Ruppeldtovou,

i spýtal som sa ho, čo to u nich znamená. „Nuž“ — vraj — „u nás hovoria *smosúrené čelo* = povráskané čelo.“ Tak som si vysvetlil: smosúrené šípky = povráskané. Takto snáď sú vysvetlené i *smosúravené šípky*, spomínané paňou Ruppeldtovou, i slovo *mosúr*, čo teda znamená *smraštený*. Ak je toto prezývka na človeka, teda je *mosúr* = *smraštenec*. Ružomberok 13. febr. 1894. Š. Roháček-Uher.“

Druhá, dňa 4. marca t. r. v Sučanoch v Turci pošte odovzdaná dopisnica, znie:

„Viezol ma jeden dedinčan a cestou rozprával, že jeho súsed mal v sypárni pod zbožím v *mosúre* skryté peniaze. „Čože je to, reku, ten mosúr?“ Na túto otázku mi odpovedal, že *mosúr* je vraj z kŕča stromu spravená dbanka, kam sa môže *všeličo* vložiť, teda asi ako mažiar. Mosúrom volá sa, i keď pramienok obložia klátom dlabaným, čím sa okolo pramienka urobí ohrada, srub, že nečistota od pramienka odchodí. Mosúrom však volajú i obťatý strom, na pr. vŕbu; „zlakol sa pri ceste jednoho *mosúra*“ = okypteného stromu.

. . . . . .

. . . . . .

M. H.“

Zo zprávy p. Roháčkovej tak, ako i zo zprávy p. Ruppeldtkinej bolo by možno zatvárať, že slovo *mosúr* sťa prvobytný pochop alebo názov istej veci v daktorých liptovských vidiekoch, ba snáď i v celom Liptove už vyhynulo a že ho tamejší ľud upotrebúva len v obraznom smysle, hlavne sťa prídavné slovo a z tohoto utvorené sloveso, kdežto v súsednom Turci ako i v Trenčíne ešte vždy slúži za označenie istého, určitého predmetu, teda sťa pochop prvobytný. *Mosúr* znamená, dľa sučianskej zprávy, z kŕča stromového spravenú dbanku a nielen túto, ale i sám kŕč, totiž poobtínanú, okyptenú a tým samým v kŕč premenenú čiastku zo stromu. A toto poslednejšie srovnáva sa veľmi s tým, čo horno-trenčiansky ľud zove mosúrom.

O iných slovenských stoliciach nemám ani tušenia, či slovo *mosúr* ešte i tam, v ktorej z nich a v akom smysle žije, a možno, že by sa i samo toto slovo stať mohlo menej záhadným, keby sme i z tých krajov boli ohľadom neho na čistom.

Obe sdelené zprávy prispely zase ku ďalšiemu obznámeniu sa so slovom *mosúr*.

Tretia, a síce o veľa obšírnejšia zpráva pojednáva o tkáčstve a o ľudovom kroji v jednej z hontianskych obcí, a táto zpráva je nielen cenným príspevkom pre slovenskú folkloristiku, ale sťa ukážka tamejšieho nárečia je tiež nemálo pozoru hodnou.

Tej doslovný obsah je nasledujúci:

„Terany (Hont), 20. febr. 1894.

Jestli je po liptovskom dopise „o tkáčstve“, uverejnenom v druhom sošite Pohľadov, nie zbytočným ešte prehovoriť o tomto predmete, dovoľujem si i ja ochotne Vám sdeliť tunajšie výrazy a spôsob dorábania konopí a plátna.

Konope sa trhajú po dva razy; *poskovnie* dozrejú na začiatku júla, *maternie* koncom augusta. Vytrhané konope kladú do *snopkov*,

tieto do *viazaníc*, poto*n* močie, vláčie, *umývajú* na potoku, rajú na slnce, sušie, tlčú piestom na *tĺkáči*, trepú na *trhl* jačky, vyhládzajú na trojačky. Z takto vyhladených sno stanú *povesná*; tieto sa češú na štietky redšej, zo železný záležajúcej, *pačesujú* sa na štietky hustejšej. *Vlákno*, ktor z povesna vyčeše, volá sa *útok*, a čo sa vyčeše z útku, to Povesná sa nadejú na *kúdelu*, tá sa priviaže na *praslicu*, na *vreteno*, lebo na *kolovrat*. Praslica je zostavená zo st z *ožecha*. Vreteno má na spodnom konci *kaličku* (krúžok) vrat na *podnoži* pripraveno večie koleso, na vretene men sa spojenie šnúrov (motúzom), skrze ktorú prídu do kolovrat sa krúti pravov nohov. Z dvoch strán vretena sa *letáč*, v tomto je *klúčik*, cez ktorý ide *nitka* na vreteno. chytro vrtí, brnčí, a robí slabý vetor; keď v jednej chy na 6—8 kolovrátkach, badať, že je v chyži vetrno; kolesá hrkocú. Kolovrat je u nás veľmi obľúbený, ponevač o m chlejšie sa dá na ňom priasť, ako na vreteno. Pri prade hrýzajú *odslinke*, sušenie slúke, hruške, jablká, *materáčike* (*Pradza* sa motá na *motovidlo*, ktoré, keď sa 60 ráz otočí pukne, čo znamená, že je jedno pasmo namotanvo; to sa motá sa ďalej, kým teľko pasmov niet, keľko chceme mať pradene. Jestli chceme mať širšie plátno, vtedy namotán pasmov, keď ale má byť plátno užšie, vtedy menej. Pr zvárajú, perú, roztriasajú, vystierajú na *kozu*, odtial sa st *putní*, ztade cez *nožnice* na *snovadlá*, z týchto na *návoj* polovica pradze, *osnova*, sa týmto spvosobom dostane na druhá čiestka, *útkom* zvaná, sa zmotá na klbká a z tých s *cievke*. Krosná sa zhotovené z nasledujúcich čiastok: *priemy* a zadnie, *podnože*, *návoje* dva, — predný, kde sa *plátno* zadný, kde je osnova nakrútená, — *nitelnice*, *bilá*, rúčke nice, *ciepke* do osnovy, *brdo*, *spínalo*, *poťahel*, s kerým s priťahuje na predný návoj, *trilo*, — upotrebuje sa na p osnovy, — *člnok*, *cievka*, *potoráčka*, — na tomto sa súkaj Keď sa tká *činovať*, vtedy sa potrebnie štyri podnože, „*sprostvo*“, totiž hladké *plátno*, vtedy len dve. Pri tkaní s nemeria na ríy, ale na *prúty*, každých pet rífov plátna prút. Hrubšie plátno upotrebúvajú na *kacabajke* (= kabá boty).

U nás sa sedliačke s výšivkami nezaoberajú, čo sa dá tým, že sa od včasnej jari až do pozdnej jeseni ustavične prácov zamestknanie. Jedinie výšivke sa, kerie nosia mužsk kávach košeľových, tieto sa menujú *obavčoke*. Najde sa e šívaný (šlingovaný) ručníček do ruky. Tým radšej sa však z s tkáčstvom, ktoré prevodzujú cez február. Mladšie ženy zvl tkávajú *priedke* s červeným pamokom, ale v največej vzá „*preberanie priedke*“. Tieto znázorňujú všelijakie vzork hviezdy, breskvice, litery atď. Upotrebúvajú ich na obliečk šovie, na obrusy, osovke, mužským na „*sakáčke*“ (= zást oplecká a *stánke*. Na obliečke velkú starosť majú; neves

brého domu dostane devet *vankúšov*, ktorie sa červenejú, brnejú od utešených preberaných priedkov, k tomu dve ohromnie *duchny* (periny), tiež priedkami krášlenie. Obliečka na perinu sa volá *osovok*. Všetky tieto periny, do tuha naplnenie perím, pokladú na jednu postel, duchny na spodok, vankúše (= hlavnice) na vrch po tri do radu, tak že málo chybí, že sa vrchnie vankúše „*padláša*" netýkajú; prednie uhly z vankúšov sa ozdobenie kyckami. Musím vyznať, že takáto postel si zaslúži povšimnutia. Preberanie priedke sa vskutku krásne; ony ich upotrebujú miesto našich vložiek, len že nielen na prednej čiestky vankúša, ale po celej dĺžky. Priedke sa vždy tkanie červeným pamokom na bielej stene. Neraz sa stalo, že prišly ko mne mladie ženičke prosiť si „Bazar", že by si chcely „voláke novotnie priedke" natkať na stánke. Nemálo som sa zadivila, keď mi doniesly na ukiežku bezchybne vytkanie krásne vzorky z Bazaru. Stánku nosia okolo drieku; v páse je spojená s *rubáčom*, zadnia čiestka z oplecka čiaha len do pol chrbta, a tak od pásu až po oplecko je stánka viditelnou. Mladie ženy a dievke rady nosia tieto stánke, lebo vedia, že im to pristane. Stánke vytkávajú červenou, belasou (= svetlou), višňovou, zelenou bavlnou na bielej pamokovej (nie z pradze) osnove miešano, sa však i cistov červenov bavlnov vytkávanie.

O názvoch tunajšieho kroja možno tiež niečo poznamenať.

Sukňa (= kytla), ktorú nosia dievke len na večie sviatke do kostola, volá sa „*gecela*". Ušitá je z bieleho batistelenu; okolo spodku sa prišitie vo dva rady kvetavie stužke, alebo červená atlasová stužka, na nej povyšívanie osminy (8) zo šíka a pomedzi tieto letačke. *Šik* je uzunký, vyzerá ako strieborný. *Letačka* je malý, ligotavý, okrúhly pliašok. *Šata* (= zástera) je z tmavej látky, na spodku tiež krášlená stužkami a šíkami. *Pruslak* (= lajblík) sviatočný je z barvistého hodvábu, z čierneho atlasu, alebo zo zlatohlavu. *Oplecko* sviatočné je z batistelenu, na ňom tiež vo dva rady prišitie kvetavie stužke, alebo okrášlenie šíkom a letačkami. Na hrdle nosia štyri rady ligotavých perál, pod hrdlom „*brngáč*", t. j. stužka šíkom a letačkami vyšívaná, složená na mašľu a v prostriedku pripnutá brošňou, zpod ktorej visia štyri rady veľkých, blyskavých perál asi na 12 cm. zdĺžky, na konci s hodvabnými kyckami. Na chrbte tiež nosia visiace perly a stužku na takzvanie „rohe" poskladanú pod vrkočom. Tento pestrý odev doplňuje utešená, zo samých perál zhotovená *párta*, ktorá sťa koruna okrašluje hlavu. Na zadnej čiestke párty je vyzdvihnutý „*veniec*" v podobe kytky, v ktorom sa nachodí: *trasidlo*, perly, letačke, *paradičke*, žaludy. Takáto párta stojí prinajmenej 12 zl. Z vlasov si robia nie hlboko do čela česanie „zuby". Na sviatočných *čižmách* majú červeným a zeleným hodvábom vyštepovanie tulipány, listy.

Mužskí nosia *hunienke* (= nohavice), *kožuške*, *širice*. Ženskie nosia cez zimu kožuche; *mentieke* už zanahávajú. Na jar, kým je nie celky teplo, upotrebúvajú *vizitke* a tieto zhotovujú i z báršonu (zamatu), vybíjaného hodvabnými kvetami.

Pre častvo užívanie hlásky „e" vzali si na okolí príslovie,

ktorým i prekárajú Terančanov: „Veď ta ja naučím terienský poriedok", alebo: „Čiepka za tolier spadla do šienca".

Ráčili ste, myslím, pobadať, že, kde sa dalo, schválne som písala slová tunajším nárečím.

Keď snáď i nenajdete v týchto riadkoch zvláštnych slov, ufám sa, že aspoň pre porovnanie názvov v iných vidiekoch budete ich môcť upotrebiť. Ľudmila Koríčanská."

Sdelivši takto celý dopis, nemienim sa nateraz púšťať do rozberania jednotlivých jeho čiastok a do porovnávania četných technických výrazov s podobnými výrazmi už prv v tomto časopise uverejnenými, majúc za to, že takáto práca bude môcť byť s prospechom vykonaná až potom, keď bude materiál k nej so všetkých strán Slovenska sosbieraný; nemožno mi zdržať sa i pri tejto príležitosti, abych nepoukázal, že spanilomyseľná pisateľka tejto zprávy obznámila ma s viacerými, pre mňa novými výrazmi a slovami, a že svojím opisom obohatila i slovenskú terminologiu a lexikografiu.

Také výrazy sú: *tlkáč* (v Liptove: *buchanka*), *pačesujú sa* (sloveso, srovnaj: pačesy), *klky* (vo Zvolene, Turci, Liptove *zrebe*), *ožech*, *letáč*, *materáčik* (vo Zvolene a v Turci *postruheň*, v Kremnici a okolí: trokšiar), *nožnice* (inde: piestik), *priemy* (inde: stavy), *spínalo*, *potahel*, *trilo* (inde: šlichta), *potoráčka*, *sprosté plátno*, *prút* (sťa miera), *priedky* (alebo snáď *prietky* = pretkávaná práca), *gecela*, *letačka* (vo Zvolene a Turci: libačka), *šata* (= zástera), *brngáč*, *trasidlo* (= Zitternadel), *hunienka* (nohavica).

Viem, že tieto výrazy budú i mnohým iným novými a zaujímavými, avšak i tie, ktoré som tu výslovne nespomnel, sú istotne cennými príspevkami pre terminologiu tkáčsku i krajovú.

Miestny názov *Geceľ*, meno to jednej obce pri Dolnom Kubíne v Orave, bol mi slovom nápadným a úplne cudzím, keď som ho počul po prvý raz, a hľa, v terianskej zpráve zase som sa stretol s tým slovom, lebo ona má a spomína i pre jednu čiastku tamšieho odevu názov *gecela*. Je-li to náhoda, a či snáď má to svohlbšie príčiny? A samo slovo či je čisto a pôvodne slovenský alebo snáď inorodým a sem z inokiaľ presadeným? Dúfam, že s týmže slovom snáď i v iných krajoch, nielen v Orave a v Hon a i na iných poliach postretneme a určitú odpoveď na tieto otázdať si môcť budeme. Dovoľujem si mimochodom spomenúť, ž jednu čiastku mužského obleku zovú vo Zvolenskej stolici *g* v Turci *gäte* a v hornom Trenčíne *gäce*, a toto poslednejšie — písané, ale vyslovené — znie sťa *gece*, teda je zvukom podo názvu spomenutého ženského terianskeho odevu.

Pozoruhodným je v prítomnej zpráve i slovo *prút*, upotrebku označeniu istej miery.

Nemeckí sedliaci okolo Kremnice majú tiež prút (Ruthe) mieru, avšak nie pre plátno, alebo vôbec pre dĺžku, leč pre plo pri meraní poľa.

V Teranoch merajú teda plátno na prúty, v horných stolici merávali ho pred tromi storočiami na lakte, a *laket* udržal sa

posiaľ v Liptove, dľa zprávy p. Ruppeldtkinej, sťa miera, označujúca istý súhrn, totiž päť povesiem.

No i prút i lakeť sú si rovné v tom, že sú pochopom pre číslo *päť* (tu povesiem, tam rífov) a toto číslo zdá sa hrať akýsi určitý zástoj pri pradzi a plátne. V Liptove je desať ráz po päť nití jedno pasmo alebo povesmo, päť povesiem jeden lakeť, dva razy po päť lakťov polovica a štyri razy po päť lakťov celé pradeno. Škoda, že z terianskej zprávy nevídať, či i tam tak, alebo inak čítajú pasmá. V Tekove, menovite okolo Žarnovice, je takým základným číslom trojka (viď Slov. Pohľady, r. 1891, str. 536), a pri čítaní nití do pasiem zdá sa ním byť i v Teranoch.

Celkom určitý výrok o význame pätiny alebo trojky v prostonárodnom počtárstve teraz ešte pravda vyniesť nemožno, predsa som však chcel poukázať a obrátiť pozornosť i na tieto veci, ponevač sú známe i peniaze pätáky a trojníky (groše) a boly známe už pred štyrmi storočiami. Ďalšie porovnania a sbierky zaopatria nám i v tomto ohľade snáď viac svetla.

Konečne si dovoľujem poukázať na rečové tvary a zvláštnosti v terianskom nárečí, ktoré istotne tiež preukážu dobrú službu odborným znalcom; ja, nechtiac si pritiahnuť výčitku človeka predstorečného, nepúšťam sa do ich rozberania a podotýkam len v krátkosti, že výrazy *karička, sakáčka, padláš* a *mentieka* poukazujú na polnočnú čiaru slovenčiny a na blízkosť maďarskej reči.

Slečna Ľudmila Koričánska vykonala svojím dopisom istotne dobrú a užitočnú prácu, zasluhujúc úplnej pochvaly a vďaky.

Pavel Križko.

Niekoľko prísloví a porekadiel

zo sbierky *F. Šujanského.*[1])

Od kraja kašu jedia. Od predku začínaj. Od kraja, ako čert Židov berie. Ale žid na to odpovedal: Žida už ani čert nechce, i z pekla ich vyhnali, aby bolo vraj pre kresťanov miesto.

Ani dňa, ani noci nemá. Nemá ani stania, ani posedenia, t. j. nemá pokoja.

Ponosno — neponosno — Bohu. Požaluj sa Bohu.

Škoda ťa. Škoda ťa byť. Škoda tvojej podoby! Škoda ťa nastokrát.

S krivou rukou na pr. k úradskému chodiť, t. j. podplácať.

Na chuti pristať. Keď nemáš, pristaň na chuti.

Vyžaloval si na červenú košeľu, t. j. bol šibaný. Z čias šibeníc.

Dal koňa na červeno zafarbiť, t. j. odrať.

Vari si veštec! Keď niečo uhádne.

Prešiel mu cez rozum.

Nedaj-Bože ho nakriatnuť! = nedá sa nakloniť. Kratač je drevený hák, ktorým haluze so stromu k sebe priťahujú. Haluz nakriatnuť, prikriatnuť k sebe. Srov. krátiť.

Keby mu ruku nedržali, všetko by premárnil.

---

[1]) Vidz str. 256.

Hada si do rukáva pustiť, nebezpečného človeka k sebe prijať. Udrieť, vraziť, zabiť — klin komu do hlavy, ťažkú starosť spôsobiť. Zavŕtal mu. Zapražil mu. Zasolil mu. Blchu do ucha pustiť, nemilú vec komu riecť. O nahluchlom, ktorý nedočuje, vravia: Má hluchú buchu (blchu) v uchu.

Z každého dreva uhlie páli, všemu osoh bere.

Psa na dršky (držtky, okružlie) uviazať. Slaninu na psa sverit. Capa zahradníkom spraviť.

Zverinus' jedol — ozýva sa ti, keď sa komu ryhá.

Hneď si syn smrti! Hneď si Boží! Hneď tu na veky zaspíš. Keď ťa chytím, kosti z teba vytrasem. Hneď ťa krv zaleje! Hneď dušu pustíš. Živý ztade neujdeš.

Gazda, ploty páliť a popol predávať. Od kováča uhlie kupovať. Gazdujeme s desať na päť. So všetkým ideme dolu, len so slaninou hore. Lacno kúpil, draho predal, moc zarobil a nič nemal. Od žobráka kapsu pytať.

Krivo ide. Zle ide. Cestu tratí. Blúdi, i v mravnom ohľade.

Má z toho číry, čistý posmech. Na psí posmech vyšiel.

Teplo, jako v starej izbe. Už je o kožuch (o jeden kožuch) teplej.

To je nie s kostolným riadom. — Jako posviacky, zaklínanie (exorcismy) konajú sa s posvätnými obriadmi (riad = obriad), tak tiež i čary s istým bezbožným obriadom. To je nie s dobrým. To čertom, l. čertovinou smrdí, razí. Čertov smýšľa. Vari mu všetci čerti pomáhajú. Čert mu pošepol. Čerti ho nadobarili.

Čakali sme ťa, jako Boha, t. j. túžobne. Čakajú, jako Židia na messiáša, marne.

Za to by si aj dom s bubnom kúpiť mohol. Bubon na štíte strechy, tympanon. Všade na Slovensku sú také domy.

Má na neho zájesť, — oko, zuby, pik, zlosť. Krivým okom hľadí — škúli, zazerá, gáni — na neho. Okále vyvaľuje. Očima by ho prepichol, tak hľadí. Oči — vlasy — mu dupkom stoja. Zdubnel. Hľadí, jako by bol sedem dedín vypálil. Beňove oko. Mosor, l. mosúr namosúrený. — Rozpaprčený, nafúkaný, nadutý, rozsršený, napajedený, nadrštený.

Po uši sa zapálil. Len uši mu von z pekla trčia.

Kde zamrkol, tam osvitol, noc predlel; kde ho večer zastihol, tam ho i ráno našlo.

Nemala psota gazdov, porekujú, keď sa núdzni ženia. Ta sa, psota, na stranu, — chudoba sa žení! Chudoba de Badín. Psota de Garamseg, mená zemanov zvolenských.

To je neni Čákyho slama, to je moje a nie lecičo, darebná vec. Trenč.

Uchovaj nás, Bože, od tunežickej kaluže, od bitčianskeho práva, od predmierskych zvonov, od rajeckého piva, od žilinských panien — až na veky ameň! Trenč.

Ařak, more, Ordody sa veze! Trenč. Ani poetov výrok: Skloň šiju, hrdý Kavkaz, Jermolov sa žene! Ordody, kedysi hrdý ale na mizinu vyšlý zeman, okrikoval cigáňov na ceste.

Vzdychaj, duša, pójdeš krasť! Na zlodejov.

Vylúžil ho nepáleným popolom, totiž palicou. Dal mu, čo pes nechce. Dostal jazykovej polievky, buchty, šklbance, šiby-ryby. Dáva statku pozadku a tlče (dvojsmysel). Nemala palica roboty. Bude mať prút, korbáč robotu, hrozia zlým deťom.

Nekázal sa Pán Boh blázniť. Či sa bláznиš, a či rozumu nemáš.

Keď Pán Boh s poľa domov príde — hovorí roľník, že na pr. zaplatí; t. j. keď úrodu sveze.

Na nechty mu dohára. Na päty mu stúpa. Doháňa ho. Šupí mu. Strach ho naháňa. Stíska. Ani ostrúhaný vlas by sa mu nevmestil.

Nohy mu nestačia, l. Para mu nestačí — tak uteká. Utekal, čo mu nohy daly. Val nohy na plece. Ukázal päty.

Bodaj ti psi na pohrabe trúbili l. húdli! Bodaj ťa hus kopla pečenou nohou!

Drží jako hluchý dvere.

Nevie kam z konopí.

S pišťalkou odišiel, — s plačom, pišťal, zle pošiel.

Nedá si od huby odtrhnúť, nezamlčí. Ústa na hŕbe držať. Jazyk za zubami držať.

S papuľou l. s hubou vytlče, získa. Darmo ten jazyk nechová, darme mu nedáva jesť. Má jazyk jako lemeš, oči jako plánky, veľké, jako trnky, čierne.

Katovi s opraty ušiel. Zo šibenice odpadol. Čerti ho z pekla vyhnali.

Nemá kvapky rozumu v hlave. Nemá kvapky dobrej krvi v sebe.

Kolesá láme. Kotrmelce váľa. Duby stavia (na hlavu sa postavuje). Duby — košúty — prevaľuje.

Vyskočil, jako Filip z konopí. Filip nechcel, ale musel. Už je po Kačinej svadbe, po radosti.

Tancovala ryba s rakom. Búcha, trepe do sveta.

Spí, jako myš na vreci, nespokojne. Spí, jako v oleji, jako by ho zarezal, tuho.

Stojí rovno jako prázdne vrece. Nezohne sa, jako by mal kosti v bruchu. Stojí, jako by palicu bol prehltol. Rýchly, jako olovený vták.

Mre za tým. Baží po tom. Dychtí, pachtí.

Dostal sa mu — prišiel mu — do živého. Trafil mu na žilu. Našiel mu slabiny.

Má pevné — lebo slabé — útory, l. držiaky (držky), málo zdrží. (Do útor vsadené je dno na sude. Útory = útroby. Trhajú sa mu struny, slabne. Oči, nohy atď. ho opúšťajú, l. nechávajú.

Má motolice v hlave. Zmotožil sa. Trop od oviec.

Nahnal mu rozumu — od zadku.

Boh nás prividel — navštívil. — Dopustil Boh na nás, totiž kríže, trápenie.

Ani mu z očú dobré nehľadí.

Pristanú k sebe. Nepristanú k sebe. Pristane mu byť vojakom.

Sveta mu je. Sveta mu je žiť. Čiže mu je! Čiže mu bude!
Vzal Boží peniaz, totiž závdavok, zaviazal sa.
Obsýpa sa peniazmi. Má peňazí, jako čert pliev. Až je studený od peňazí.

BESEDA.

Význam niektorých porekadiel.

1. *Ameň, Pasku, zavri knižku.* Slovo Pasku je iste toho pôvodu, čo pastier. V tomto domnení utvrdzuje ma i to, že v obci Vrbici len nedávno umrela stará žena, baba, ktorú prezývali Paskulou či Paškulou. Na moju otázku, prečo ju tak volajú, nevedel mi nikto, ba ani ona sama odpovedať; avšak keď som sa jej opýtal, či jej otec nebol pastierom, odpovedala mi, že veru áno. Z tohoto zatváram, že i jej otca len preto *paskulom* nazvali, lebo bol pastierom obecným; a po otcovi zdedila to meno i jeho dcéra.

Čo týka sa významu tohoto porekadla, myslím, že je ono posmešné, satyričné. Užíva sa ono proti každému zdĺhavému rečníkovi a pomelovi jazykovému, ktorý ako by do prenájmu bol vzal vravu a rozpravu v spoločnosti.

V prenesenom smysle potahuje a užíva sa i na človeka život dokonávajúceho, ktorý zavierajúc knihu skutkov a účtov pozemských, dáva s „Bohom“ tomuto svetu a hovorí svoje posledné „Ameň“.

2. *Kakus, Motúz, Sentiváni, všetci traja rovní páni!* Nedaleko Liptovského Sv. Mikuláša, pri roztoku Váhu, leží dedinka Ráztoky, a v nej býva zemianska rodina Ráztokaych, ktorých prezývajú Motúzmi a Kakusmi.

Rodiny tieto vo verejnom dejstvovaní Liptovskej stolice nehraly nikdy taký zástoj, ako rodina Szentiványovcov, ktorejžto členovia nielen majetkom, ale i umom nad inými vývodili, ba vývodia i podnes. Avšak vieme, že počas reštaurácie či volieb stoličných každý zeman mal rovnaké právo hlasovania, a „veľkí“ stoliční páni zaliečali sa „malým“, aby dostali ich hlasy. Z tohoto času, myslíme, že pochodí i porekadlo toto, lebo vtedy i najchudobnejší zeman mohol sa pyšno udrieť v prse svoje a hrdo vysloviť: „Kakus, Motúz, Sentiváni, všetci traja rovní páni!“ to jest: ja pán, ty pán...

3. *Židovi batoh, sedliakovi dereš a pánovi koč.* Ej, boly to za časy vtedy, keď porekadlo toto bolo skutočnosťou! Obecný ľud nemal práva sťahovať sa. Sedliak bol prikutý ku hrude a tomu panstvu, kde uzrel svetlo života. On pracoval, mozolil a predsa nemal nič vlastného. Dom, v ktorom býval, bol panský; zem, ktorú obrábal, tiež panská; a on sám, sťa hovädo, bitím a derešom bol

hnaný do práce (artik. 8, 9 z r. 1554). Dostal síce i k svojej výžive kus zeme, ale od domu a od zeme musel najmenej sto dní robotovať pánovi. Keď k obrobe poľa bol príhodný čas, povinný bol ísť na „panskó"; keď nastala pľušť, mohol si obrobiť i svoje. Okrem toho z vlastnej úrody musel dať deviatu čiastku pánovi; mesačne zaniesť pánovi jedno kura, na Turíce húsa, na Martina vykŕmenú hus, a na Vianoce každých dvadsať domov vykŕmeného brava.

Tak sa zdalo, že pre potlačený ľud nastávajú lepšie časy, keď Ľudvík Veľký, vidiac, že blaho krajiny nespočíva len na ramenách veľkášov, ale i na pracovitých rukách obecného ľudu, umenšil počet robotných dní a dal mu právo svobodného sťahovania sa (Decr. I. Lud., art. 16 a 18). Ba i kráľ Žigmund vyniesol také uzavretia, ktorými poľahčil jarmo zotročeného ľudu (Decr. II. 1403 a Decr. III., art. 14 a 16). Ale zákony tieto nikto neplnil. V zápisnici krajinského snemu z roku 1555 stojí: „Poneváč väčšia čiastka pánov a zemanov nezachováva v predošlých rokoch o práve sťahovania sa poddaných utvorené zákony, ba ich na každý spôsob uráža, krajinské stavy prosia Jeho c. kr. Jasnosť o postaranie sa, aby ony od každého plnené boly!" K tomuto stavu zvlášte dopomohla vzbura sedliactva pod Jurom Dožom, kde po potlačení tejže: „universi rustici dominis ipsorum terrestribus mera et perpetua rusticitate sint subjecti" (13. zák. čl. z r. 1514). Týmto činom stal sa sedliak opravdovým otrokom, tak že i najchudobnejší zeman mohol pyšne zvolať: „Židovi batoh, sedliakovi dereš a pánovi koč!"

4. *Tam je zle, kde okolo ohňa mnoho hrnčekov vrie!* Zasmúti človek, keď pozre na chotáre našich obcí a vidí na úzke pásiky rozkúskované pole. Neomylne napadne mu otázka, ako možno z tak malého kúska zeme vychovať seba a svoju rodinu? Ale bôľnejší pocit opanuje jeho srdce, keď prizre sa do jednotlivých domácností nášho pospolitého ľudu. Tam, kde predtým v priestrannej izbe v svornosti a láske nažívali starí rodičia, rodičia, dietky a vnukovia, kde výrobok a zárobok pracovitých rúk svojich vnášali všetci, ako včielky do spoločného úľa: tam sú teraz tie izby stenou na dvoje, troje rozdelené, domácnosti potrhané. Rozmáha sa bieda i núdza, a rozširuje sa proletárstvo. Zárobky, napríklad v Pešti, nezveličujú otcovský majetok, na nich nespočíva požehnanie Božie, ba ony sú práve to žriedlo, ten hrtan, ktorým prepadúva sa i krvopotnými mozolami nadobudnutá dedovizeň. So zväčšenými príjmami zväčšujú sa i potreby, a na pohodlnejšie a skvostnejšie žitie zvyknutý potom tým trpkejšie pocíti ostrosť biedy. Preto každý, ktorý svoj národ opravdove ľúbi, s bôľnym pocitom zavzdychnúť musí: „Veru zle je, kde okolo ohňa mnoho hrnčekov vrie!"

5. *Hovorí svätý Tomáš: jedz doma, čo máš, a u ľudí ber to, čo ti dávajú.* Porekadlo toto hovoríme vtedy, keď niekoho niečím núkame, ponúkneme. Slovo „Tomáš" je prekrútené zo slov: *tu máš!* t. j. ber, nech sa ti ľúbi! A smysel porekadla je i ten, aby si neposudzoval to, čím ta iní ponuknú, čo ti z lásky dávajú. Niet temer horšieho a trpkejšieho pocitu nad ten, ktorý nám nevďak iných

v srdci vzbudí. Ber s vďakou to, čo ti iní dajú; veď čo doma zješ, to nikto nevidí v ústach tvojich.

6. *Hore nohavice, ideme cez mesto!* Naše mestečká dnes postupujú už i v čistote. Na námestiach neplačkajú sa viac kačky a nevystrkujú žaby svoje široké papuľky. Ale ešte vtedy, keď sme my nosili kalamáriky na gombičke kabáta priviazané a v rukách tabuľku a šlabikár, neraz sa stalo, že miesto do školy zabŕdli sme ku jazerám na námestí a tam cvičili sa v hádzaní do nevinných žiab. Nie teda div, že v tomto čase povstalo posmešné porekadlo: „Hore nohavice, ideme cez mesto!“ A či ono nedá sa i dnes právom použiť na niektoré mestečko?

7. *V tom dome sú dve mačky a jedna myš.* Kde je panovitá testina a neústupná nevesta, tam chúďatko myš, manžel, nezná, ku ktorej strane má sa pripojiť, komu za pravdu dať, a nasledovne trhaný, škubaný býva i od jednej i od druhej.

Podtatranský.

Literatúra.

Časopis Musea království Českého. 1894. Redaktor Ant. Truhlář. Ročník LXVIII. Svazek první. V Praze.

Obsah: Přednesení jednatele ve valném shromáždění Musea království Českého dne 20. ledna 1894. — Komenský a Des Cartes. Napsal Dr. J. Kvačala. — Starobylé dz ve slovenských nářečích a hlaholské zlomky Kijevské a Pražské. Napsal Frant. Pastrnek. — Kapitulní zbytek staročeských velikonočních her ze XVII. století. Podává Adolf Patera. — Vpády Bočkajovců na Moravu a ratifikace míru Vídeňského od zemí koruny České r. 1605—1606. Napsal Fr. Kameníček. — Studie ku kronice Kosmově. Podává Hermenegild Jireček. — Měšťané litomyšlští v zajetí švédském. Podává Josef Štěpánek. — Vodňanští z Uračova a jejich zápisky. Podává J. V. Šimák. — Příspěvky životopisné a knihopisné. Podávají Ant. Rybička a Ferd. Menčík. — Hlídka literární. — Zprávy knihopisné. — Zpráva o Museu král. Českého od počátku měsíce srpna do konce ledna r. 1894. Zpráva o Matici české.

Český Lid. Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. Ročník III., číslo 4. Praha. Knihtiskárna F. Šimáčka.

Obsah: Jak chytali na vojnu. Ze staré registratury nejvyššího purkrabství. Podává dr. V. J. Nováček. — O naší světské písni lidové. II. Podává O. Hostinský. — Svatební a obžinkový průvod z pracheňského kraje r. 1836. Podává dr. Čeněk Zíbrt. — Magické recepty slovenské. Vypisuje Ludmila Riznerova-Podjavorinská. — O studiu lidu a pohádek. Poznámky od V. Tille. — Z berounské knihy kšaftů. Vypisuje Josef Vávra. — Některé pověry hospodářské předešlého věku. Podává M. Dvořák. — Titulní list Rittersberkovy sbírky českých národních písní z r. 1825. (S vyobrazením.) — Zvířecí mluva na Slovensku. Napsal Josef Čižmář. — Pověsti o p[illegible]

kladech z Jihočeska. — „Puška“ při zakončení mlatu. Jihočeský obyčej. Popisuje J. Zítek. — Čáry a kouzla z okolí Týna nad Vltavou. — Dešťoměr prý rozhání mračna. Ukázka, jak vzniká v nynější době pověra mezi lidem. Podává dr. Čeněk Zíbrt. — O hejkalovi. Podle lidového podání v Boračí na Moravě napsal Jos. Soukal. — Tištěné formuláře lidových pozvání na svatbu a na křtiny. Podává dr. Čeněk Zíbrt. — Lidové stavby na národopisné výstavě. — Obyčej „placení od máje“ na Strakonicku. — Lidové názory v Heralecku (v Čechách) o vodě, ohni a zemi. — Referáty o spisech a časopisech. — Časové zprávy. O mladší době kamenné v Čechách. Podává dr. L. Niederle. (Dokončení.) — O tvarech srpů a jich užívání v době předhistorické. Píše dr. J. Matiegka. (S vyobrazeními.) — Ochrana památek a starožitností u nás. Referuje dr. Jaroslav Haasz. II. — Vala a Hrádek u Miletína. — Kritiky, referáty a literatura — Různé zprávy.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální. Redaktoři: Doc. dr. Fr. Drtina, prof. dr. Josef Kaizl, prof. dr. T. G. Masaryk; vydavatel dr. Josef Laichter. Praha. Ročník I., sešit 7.

Obsah: Slovanské studie. Jana Kollára Slovanská vzájemnost. Píše T. G. Masaryk. — Počátkové dějepisu sociálního. Referuje dr. J. Peisker. — Francesco Crispi a Italie. (J. Sl.) — Z Ruska do Čech. I. — Rozhledy vnitřní. — Rozhledy zahraniční. — Rozhledy sociální. — Liberalism proti liberalismu. (Dopis z vídeňského parlamentu.) — Úvahy a kritiky. — Zprávy. — Obzor časopisů.

Spevy slovenské. Sbierka lúbostných, vojenských, rolníckych atď. atď. piesní. Sosbieral *J. A. Fr. Jančík*. V Budapešti. Nákladom Kolomana Rózsa a jeho manželky. 1894. Str. 16° 478. Cena viazaného výtisku 80 kr., na lepšom papieri, s väzbou vkusnou 1 zl. 40 kr.

Milá, vítaná knižka. Kollárove Zpiewanky už dávno vôbec nemožno dostať, ostatné piesne naše tlačily sa vo vydaniach viacmenej neprístupných. Pre každodennú potrebu sbierka Fr. Jančíkova bude veľmi príhodná. V nej nachodia sa i piesne, ktoré dosiaľ neboly tlačené; škoda, že v Obsahu nie je poznačeno, ktoré sú to. Taktiež dobre by bolo bývalo udať i pri piesňach už tlačených, ktorá je z ktorej sbierky prevzatá. Pri národných piesňach najprimeranejšie nadpisy sú začiatočné slová piesne; sberateľmi alebo vydavateľmi vymyslené nadpisy sú alebo nechutné, alebo obťažujú ešte i hľadanie. V sbierke pána Fr. Jančíka radi sme i takým kusom, ako *Hra na slepku* (str. 348), alebo *Šťastný sluha* (str. 342): pre malé deti sú to znamenité rečňovanky.

Niektoré chyby tlačové, nesprávnosti pravopisné alebo textové ľahko bude opraviť pri novom vydaní. Lebo milé tieto *Spevy slovenské* veľmi skoro maly by sa minúť v tomto vydaní. A treba nám posmeliť, obodriť i vydavateľov.

A. H. Škultétyho Rečňovanky pre slovenskú mládež. Vydal Karol Salva. Sväzok I. Druhé vydanie. V Ružomberku. Tlačou a nákladom kníhtlačiarne Karla Salvu. 1894. V 32° str. 86. Cena 30 kr.

Rečňovanky tieto v prvom svojom vydaní konaly výtečnú službu. Ale za posledného času v škole i pri domácej výchove už začalo sa zabúdať na ne — preto, že jediné ich vydanie potratilo sa. Upozorňujeme rodičov slovenských na tento poklad vychovavatelskej literatúry našej.

Maják. Belletristický mesačník. Vydáva „Maják", slovenské literárne kolo. Rediguje: literárny výbor „Majáka". Tlačou Americkánsko-Slovenských Novín. Pittsburgh, Pa. 1894. Číslo 1. V 4° str. 16.

Obsah: Orlovi, báseň od Hviezdoslava. — Maják, od P. V. Rovňanka. — Poslanie za okeán, báseň od Martina Sládkovičovho. — Starobylosť Slavianov, historická úvaha od Fr. V. Sasinka. — Obete, povesť od Antona Bielka. — Budúca sostava Slavianov v ríši Rakúsko-Uhorskej. Politická úvaha od E. Schwartza-Markoviča. — Písacie stroje v Amerike, od Alberta Mamateja. — Potecha nad hrobom, báseň od Podtatranského. — Prírodné vedy, od dr. J. A. Wagnera. — Handár, ľudová hra v jednom dejstve od M. Franciscího. — Iskry. Od priateľov slovenskej literatúry.

Dobrá vec bude, ak Slováci, žijúci v Amerike, *Majákom* budú priúčaní k čítaniu. V ich novinách je primnoho osobných sporov, ktoré nepoučia, nepovznesú, ani nemôžu vzbudiť pravý záujem za čítanie. Maják, tak sa zdá, bude stáť mimo týchto sporov. Ale obsah snáď mal by byť primeranejší duchovnej urovni v Amerike žijúceho ľudu slovenského. A v záujme tlačeného slova slovenského žiadali by sme si, aby ľudia, ktorí tu, doma, ťažko previnili sa proti nám, nevystupovali v Majáku ani ako figuranti.

РУССКОЕ ОБОЗРѢНІЕ. Литературно-политическій и научный журналъ. Годъ пятый. № 4. Москва.

Содержаніе:

Письма къ П. В. Анненкову И. С. Тургенева. — Мать-сыра-земля. Сонетъ графа Бутурлина. — Погромъ. Романъ К. Орловскаго. — Польша и польскій вопросъ. Гл. III—VII. П. П. Филевича. — Записки о прошломъ. П. П. Суворова. — Смутное время. Стихотвореніе Аполлона Коринфскаго. — Бесѣды и письма свѣтскаго человѣка о предметахъ несвѣтскихъ. — (К еврейскому вопросу.) Ст. — Внѣ брака. Разсказъ В. Ларина. — Современный юморъ Англіи. Критическій очеркъ. Гл. III. Вѣры Джонстонъ. — Низшія сельскохозяйственныя школы. Статья вторая. П. П. Колюпанова. — Жаворонокъ. Весенній сонетъ князя А. П. Кугушева. — Деревенскія письма. А. Л. Зиссермана. — Воспоминанія о службѣ на Кавказѣ въ началѣ сороковыхъ годовъ. М. А. Ливенцова. — По бѣлу свѣту. Путевыя замѣтки. Г. А. De-Воллана. — Подъ звуки вальса. Стихотвореніе М. А. Лохвицкой. — Очерки Абиссиніи. М. П. Соловьева. — Казачьи очерки. П. А. Родіонова. — О рисованіи въ Россіи. Д. Струкова. — Матеріалы для характеристики русскихъ писателей, художниковъ и общественныхъ дѣятелей. С. П. Шевырева. — Къ реформѣ приходскихъ попечительствъ. І. П. Фуделя. — Письма изъ Парижа. П. Яковлева. — Лѣтопись печати. Л. А. Тихомирова. — Обозрѣніе духовныхъ журналовъ. — Библіографія. — Областной отдѣлъ. — Иностранное обозрѣніе. — Внутреннее обозрѣніе. — Памяти графа А. П. Мусина-Пушкина.

Rok 1894. Sošit 6.

Slovenské Pohľady.

Veľký hriešnik.

Povesť.

Napísal *D. N. Mamin-Sibiriak.*

(Pokračovanie.)

IV.

Na druhý deň ráno Kyrill bol zobudený hlasným hovorom celej komory, shrnuvšej sa do hromady u okna. V kasemate ťažko bolo rozoznať niečo, a Kyrill dlho nemohol si predstaviť, kde je a čo je s ním. V hrudi bolo ťažko, dýchať nebolo čím a hlava tlačila, jako pudová váha.

— Akvamarina vyviedli!... hurtovali areštanti u okna.

— K štyrom dušiam sa priznal pred vyšetrovateľom...

— Vidno, sám počítal tie duše, tak vyšly štyri, a nečítaných bude so dve... Tiež majster!...

Posledný hlas zdal sa byť Kyrillovi známym. Áno, to hovoril Šalaj. Teraz všetko bolo jasno... Čudná vec, Kyrillovi zdalo sa, že on už dávno tu sedí, veľmi dávno, a všetko dovôkola je tak známe a blízke. Predošlé zašlo kamsi ďaleko, ďaleko.

— Akvamarin je z tých, čo nemajú termínu... Už tri razy utiekol.

— Veru je plecitý... A ruka: schváti — už ti zostane miesto.

Ráno na prechádzku vyvádzali hlavných areštantov, držaných po osobitných komorách, pod strážou zvláštne prísnou. Bola to žalárna aristokracia, budiaca v ostatných areštantoch i závisť, i úctu. Najmä závideli tí, ktorí ani nevedeli, odkiaľ sú, a malí zlodeji. Oni všetci sú hoduí deravý groš. Tak na nich hľadia i žalárnici, i strážnici, i kamaráti-areštanti. Všetci majú „krátku dušu“ a na opravdovú vec nedostáva sa im smelosti. Práve tak cítilo sa teraz šieste číslo, obdivujúce prechádzku Akvamarina. Kyrilla tiež chytila sa zvedavosť a dotisol sa k samému oknu. Cez zapotené sklo videl konečne prechádzajúceho sa po dvore pri sprievode dvoch rojakov vysokého, nahnutého človeka s dlhými rukami a malou hlavou. Úzka šedá tvár ledva bola dotknutá riedučkou bradou. Akvamarin chodil farbavo, ledva vláčiac nohy a nehľadiac po stranách. Vôbec, ničoho zvláštneho.

— Ženy mučil... — prehovoril pri uchu Kyrilla hlas Šalaja. — Chytí v lese ženičku, zmučí a zmárni. K štyrom dušiam priznal

sa pred vyšetrujúcim sudcom... Lakomý je na ženy, a aký vlk. Mužíkov sa netýka, vždy len ženy...

Za Akvamarinom nasledoval Sleza, neveľkého vzrastu plecitý človek s veľkou ryšavou bradou. Ako by vedel, že sa dívajú na neho, neprestajne shadzoval s jednoho pleca svoj areštantský chalát, ako planý herec v nejakej tragickej úlohe. A mal čím sa pýšiť: Sleza priznal sa k sedemnástim dušiam, a jeho vyvádzali na prechádzku pri sprievode štyroch vojakov. Sleza mal takú povesť, že jemu sú márne všetky steny, všetky putá, a pri jeho prechádzke v okne kancelárie celý čas trčala hlava Kasuára.

— Ten utečie, čo by ho ako strážili, — uvereno opakovaly hlasy. — Možno, so desať ráz utiekol... Dostane za neho Kasuár na orechy.

— Veru utečie... Ako utečie! To je orol...

— To nie je pár k Akvamarinovi.

— A ešte sedemnásť duší snesie so sveta... Slezovi nezatrasie sa ruka. Hľa, ako si kráča, ani gubernátor.

— Sedemnásť duší? — pýtal sa Kyrill svojho súseda, tichého areštanta-tuláčka, kašľavšieho do ruky.

— Hovoria, že viac... — odvetil tuláčik so smutným úsmevom. — A hlavná príčina: človek, ktorého nevyskúmaš. To nie ako my, ktorí nevieme, odkiaľ sme. My všetci, tuláci, najdeme si miesto. Tam nás i pritúlia, ale Sleza inšie má na ume... Jeho bojí sa každý. Hľa, ako bude sa shovárať so žalárnikmi, alebo s Kasuárom. Sleza iste utečie...

Všetky rozhovory o Slezovi končily sa: utečie, a čo by čo bolo utečie. Kyrill poslúchal a len vzdychal. On i prv slýchal o zbojníkoch a zbojstvách, ale to všetko bolo kdesi tam, po strane, a tu ich má všetkých, tu, celkom blízko. Najhoršie bolo to, že drobní areštanti závideli veľkým zločincom, učili sa rozličnému zverstvu a len čakali príležitosti, aby mohli urobiť to isté, čo robili veľkí. I ten, kto urobil, i ten, kto ešte nestihol urobiť, jednako stáli na dne strašnej priepasti. Každý mal svoju hodinu a svoju časť. Možno, tí, ktorí ešte nič nevykonali, sú omnoho horší od zjavných zbojníkov a vrahov, horší dľa svojej duševnej zkazenosti a tajných myšlienok. Kyrill ešte vždy čakal, že aspoň niekto odsúdi strašných vrahov, povie slovo zatracujúce, no nikto a nič nehovoril.

— Bože, kde som ja? — opakoval Kyrill v úžase. — Bože za čo? A zem nosí takých zlodejov, neroztvorí sa od ich zverstva a on, sluha Boží, sedí s nimi pod jednou strechou. Tu sú, na niekoľko krokov, poškvrnení nevinnou krvou, plní nových zlodejských zámyslov, zatvrdili, bez pokánia. Ako sa neboja Božieho súdu, bieleho sveta, vlastného svedomia, Božieho milosrdenstva? Majú jesť, i spať, ako každý iný, a ešte znepokojujú týchto iných. Synovia zatratenia bez bázne a ozajstní sluhovia Antikrista.

— Hľa, ako sa dobrí ľudia majú, otče! — hovoril Šalaj, tľapkajúc Kyrilla po pleci. — Nie ako ty, čo so svätenou vodou dostal sa sem.

Bezpopovec díval sa na Kyrilla a zlostne sa smial.

— Ja viem, ako som prišiel sem, — odvetil Kyrill krotko. — Ale vy všetci ste zatemnení do samého dna, ako praví sluhovia Antikrista. Opanovala vás všetkých zloba... Slepí ste od nej, ako pomocníci najhnusnejšieho pochlebníka, ktorý je vždy ten istý, Antikrist.

Táto neočakávaná reč vyzvala družný smiech celej komory. Veľmi smiešny je náš rozkolnícky popček, a hovorí veru do sveta.“

— Ešte dolož, otče... ha, ha!...

— Krv nevinná volá, a vy, liúti, smejete sa.

— No, no, ďalej.

— A poviem... Ktože vám iný povie?... Kamennými stenami železnými dverami neudržíš zlé myšlienky. I budem hovoriť: beda ušiam vašim! Beda i mne, sediacemu s vami...

Táto kázeň bola pretrhnutá zjavením sa na dvore žalára novej soby. Zamrela celá komora, sbitá do hromady pri okne.

— Bračekovci, hľaďteže: Čečňa vyviedli... — šeptal neznámy hlas. — Tento bude onakvejší od Slezu...

— Jest na čo sa dívať: nemal by si čo chytiť na ňom.

— Neveľký zver, ale pazúratý... Ó, chytrý čert! dva roky bol riaditeľom chóru v chráme, i teraz si v čísle vždy pobožné spieva.

Čečeň „nemal mnoho na svedomí“, ale budil obzvláštnu pozornosť žalárneho zástupu, preto že jeho vec bola poobkladaná romantickými podrobnosťami. Na oko bol to šedivý, shrbený, chudučký starček s láskavo-pobožnou tvárou. Prechádzal sa po dvore so sklopenými očami, len chvíľami uhneteno vzdychal, potlačený tajnopobožnými myšlienkami. Ako areštant Čečeň nepredstavoval nebezpečenstvo, a fúzatá tvár Kasuárova zostala v okne len zo zvedavosti. Ešte i usmievala sa a robila také pohyby, ako veľké kyvadlo starodávnych hodín.

— Čečeň len na svoju Čečetku pozerá, — vysvetľoval akýsi hlas. — Bolo im cíivo jednomu bez druhého...

— Dostal ju on, tá Čečetku.

— Dostal veru... A potom zadusí.

— Veru, zadusí. Ona i sama tak hovorí...

— A odkiaľ je on?

— Nevedno: Čečňom sa nazval. Taký lesný vták, na spôsob rabca. Ale u vyšetrovateľa vydal sa za čečňa, a svoju milenku Čečetkou [1]) nazval...

Kyrill počúval tieto „divé slová“ a mlčal so žiaľnym úsmevom. Nebol zvedavý ani pozrieť na Čečňa. Či nie všetko jedno? Zlo bolo príliš veliké, jasné a rozmanité. Kyrillovi tak prichodilo, že všetko, čo videl a počul, je ťažký sen, jeden z tých snov, z ktorých človek nemôže sa prebrať. A zase, on ako by dávno znal všetkých týchto ľudí, i Šalaja, i bezpopovca, i pokorného tuláčika.

— No, čože mlčíš, otče? — pristúpil k nemu Šalaj.

— Strašno mi je, braček...

[1]) čečetka: pinka.

— Od čoho?

— Objal ma úžas i sen smrti...

— Od Písma, otče?

— Tak trochu... V písme čože rečeno, milenký... Kráľ Davi rovno povedal: „deň dňu hovorí slovo, a noc noci zvestuje rozum“ Nuž považ...

V Kyrillovom hlase bolo badať slzy. Okolo neho zase shrnul sa areštanti. „I slová podivné, i sám nie ani pohoršlivý, ani ni práve blázon.“

— No, ešte hovor, vladyka! — zapáral bezpopovec, pritierajú sa bližšie.

— A ty si čítal v knihe prísloví múdreho kráľa Šalamúna: „blažený človek, ktorý zvie premúdrosť, a smrteľný, ktorý zvie rozum?“ Hľa, to je o tebe povedano, milenký... Noc zvestuje rozum a rozum zvestuje smrť. Ty máš oči, a si slepý, lebo veliká je zastierajúca národy hmla a ďaleký deň...

Na areštantov urobilo veľký dojem slovo „z Písma“. Bezpopovec nevedel, čo odpovedať, lebo bol málo učený a nechcel sa zahanbiť vo verejnej dišpute. Tuláčik poslúchal Kyrilla s otvorenými ústami. Ale dojem bol narušený zjavením sa Budzku.

— Šiesto číslo, prejsť sa! — skríkol, otvárajúc dvere.

Celá komora zahurtovala a vrhla sa na korridor. Kyrill ostal posledným.

— Ty, vrana, hýbaj sa!... skríkol na neho Budzko a bolestne udrel päsťou do boku. — Ja tebe ukážem svätenú vodu!...

Kyrill ticho vykríkol, pozrel na Budzku a nič neriekol. Ale i čo mohol rieť vernému sluhovi Antikrista, vykonávajúcemu vôľu toho, ktorý ho poslal?

Prechádzka po dvore trvala okolo hodiny. Kyrill nebol rád ani sviežemu vzduchu, lebo prestydol do kostí Krčil sa v svojom areštantskom chaláte a pratal ruky. Areštanti hľadeli dostať sa nespozorovane v tú časť dvora, kde bola brána ženského oddelenia. Bol to slabý pokus urobiť si trebárs ďalekú známosť so žalárnymi kráskami. Budzko nespal a hnal areštantov s divým nadávaním. Stojaci u samej brány strážnik usmieval sa. Kyrill nechápal, v čom je vec, a hľadel na všetkých v nedorozumení. On najviac všímal si neskrotiteľnej divokosti žalárnika. A prečo taká zloba?

— Ja vás, loptoši, naučím! — kričal Budzko.

Areštanti hurtovali, socali jeden druhého a rúhali sa.

— Dobrá robota, vladyka? — ticho pýtal sa bezpopovec, ukazujúc Kyrillovi na žalárne steny. — Pevne naukladano?...

— Nič... Neblíž sa.

— Ja?... Nechceš?

— Pokladám ťa za naozajstného vlka.

— Ale aký si ty, vladyka: ja k tebe s dobrým, a ty rylo obrátiš. A všetko z pýchy... Opanovala ťa pýcha.

— Nie pýcha, ale krivé tvoje slová neľúbim, líška. Zuby vlčie skrývaš, ale šľak si chvostom zametáš.

— Ty buď spravedlivý, vladyka...

Kyrill nijako nemohol potlačiť v sebe hnusenie oproti bezpopovcovi. Nepekne, ale nevládal so sebou. Všetci ostatní arešťanti budili v ňom skorej útrpnosť, ešte i strach, ale tento bol mu protivný. Veď i pravdu povedal o Antikristovej robote, a predsa, protivný... Áno, táto horká pravda bola ohradená kamennými stenami, zavretá železnými závorami a okovaná každou telesne cítenou mocou. Koľko tu bolo i ustávania, i práce, i starostí, i lútej chytrosti. Nedarmo rečeno: „egyptské roboty vmestia sa.“ I vmestily sa... *On* tiež neľúbi, aby sedeli so zloženými rukami, preto takto doberá.

V.

Druhý deň prešiel trápne-zdĺhavo, ako idú dni len v žalári. Najmä ťažko bolo, keď zhaslo denné svetlo a komory osvietily sa biednymi lampami. Arešťanti chodili zachmúrení a nazlobení. Búrilo ich všetko: i ledajaký arešťantský obed, i polotma kasematu a nadovšetko bolavé povedomie nevole. Kdesi v komíne zavýjal vietor ako hladný vlk, naháňajúc na všetkých ešte väčšiu úzkosť. Tak sa videlo, že dostačí malá príčina, aby sa hodili jeden na druhého, ako divé zveri. I v žalári bývajú v svojom spôsobe jasné, i ťažké dni...

Kyrill ležal na lavici v svojom kúte a prežíval najtrápnejší stav, známy len arešťantom. Už tisíci raz opakoval si všetky podrobnosti svojho žalára. Mysel pracovala neunavne, vracajúc sa úporne k tomu, keď bol svobodným človekom. Či to dávno bolo? Len pred dvoma dňami? Keby sa bol odvolal na Kanunnikovú, toto všetko by bolo vystalo. Možno, bezpopovec mal i pravdu, keď hovoril o pýche... Áno, pýšil sa v nepríhodný čas. Fantásia maľovala mu iné obrazy: on ide v svojej kibitke ďalej... mihajú sa stanice... tam je i mať Moskva. Čakajú ho všade, sú mu radi... Sú ešte pobožné národy, ktoré bez váhania pridržiavajú sa podaní svätých otcov. Oslabla bohaprojnosť, ale jest ešte v Izraeli sedem tisíc mužov, nesklonivších kolien pred Baalom. Áno, jest, a jest živá duša, cítiaca bremeno hrudzej bezzákonitosti. Vinica je už zrelá, no niet robotníka do nej. A tu smrad, stenanie a škrípanie zubov. Či je potrebná obeť? Veď Písme rečeno: „milosti chcem, a nie obete“. Kyrill začal cítiť záchvaty hriešnej slabosti a zarmútil sa pre svoju malodušnosť.

„Len vytrhnúť sa zo zátvoru, — dumal on, nadpriadajúc svoju základnú myšlienku. — Ale budú vyšetrovať, potom na prätoriu Pilata... potom k Annášovi a Kaifášovi. A tam takýchto nevypočedia na tak ďaleké miesta... Predsa ja vôľa, hoc i vlčia. Všade ludia žijú.“

No radom s týmto snom o možnej svobode vznikala cele nová myšlienka, nemálo nepokojivšia Kyrilla. Áno, na ňom niet nijakej väčšej viny, a koľkokoľvek by ho podržali zatvoreného, raz predsa ho vypustia. Uvidí on opäť voľný biely svet a zelený les, všelijaké poľné rastliny, ale *títo* ostanú. Všetka robota Antikristova ostane, ako bola. Strašné sú nie kamenné steny, nie ukrutní pristavi a

železné zátvory, ale strašný je mrak duševný, strašná je obk
júca tma. I budú sa trápiť, plní hriechu a zlých úmyslov,
jeden svetlý lúč nenazre do zosurovených duší. Oni ostanú,
sluha Kristov, malodušne myslí na svobodu... Za deň a noc
už privykol na tento nový svet a vopred cítil bolasť nad ním

Polotma v kasemate. Niektorí areštanti už spia, iní
obracajú sa na holých laviciach, vzdychajú i vrčia. Ku Kyri
postavil si lavicu Šalaj a v temnote začína svoj areštantský rozh

— Videl si, otče, Slezu?

— Videl.

— No, ten sedemnásť duší odbavil... Tri milenky zarez
prepadol na piatich dušiach. Tu v zime vzal dvoch kamarát
odišiel na robotu. Sám Sleza preodel sa za dodávateľa, jeden ka
ako by bol jeho pomocníkom a druhý kočišom. Prídu k boha
kupcovi, ktorý predával les. Bolo k večeru... No, prijali
úctive: i čaj, i zákuska, i večera. Sleza počína si, ako by
život kupčil len drevom. Dorozumeli sa, udreli si do rúk, a
hneď kupcovi závdavok. Kupec bol rád, že kupovať prišli za
do domu. Zadržal hostí na noc... No, a v noci Sleza porezal
rodinu: i kupca so ženou, i dvoje detí, i pestúnku, a bohatst
sobral, — taký to bol. Len kuchárku nemohli najsť v náhlos
ona ich vyzradila. Vyburcovala ľud, bežali za zbojníkmi a
dochytili... Lenže on, všetko jedno, ujde zo žalára. I Kasuá
vorí, že ujde...

— Čečeň nebude horší, — zamiešal sa bezpopovec, prisa
si bližšie. — Trebárs priznal sa len k piatim dušiam, ale r
je iná. Ty si ho videl, vladyka, Čečňa?

— Nie... A čo sa dívať: zver ako zver, ktorých je še
šesťdesiat šesť.

— A o sebe čo ty myslíš, vladyka? — rozchichotal sa
popovec.

— Nič nemyslím... Hriešny rab Boží, to je všetko.

— Neukazuj pokoru miesto pýchy... Ale všetko jedno.
je chytrý. Takého orla vo dne so svetlom treba hľadať...
ti rozpovedať, vladyka...

— Nechcem ja počuť tvoje bezbožné reči.

— Nie, nech rozpráva! — zamiešaly sa hlasy.

Bezpopovec ešte raz zachichotal sa, prisadol si ešte bližši
Kyrillovi a začal spevavým rozkolníckym recitatívom:

— Treba ti povedať, vladyka, že v meste minulej zim
Potravnom trhu, kde je krčma Jamka, našli zaduseného sta
žobráka. Polícia pátra... vyšetrovateľ... Ukázalo sa divný
žobráka zadusili na takom zjavnom mieste, temer za bieleho
V Jamke schádza sa rozličná holota, a polícia všetkých zná. Je
slovom, pijani a drobní kmíni... To len ich robota mohla
Vyšetrovateľ i vzal sa na to... Tu dokázalo sa, že večeron
Jamky prišiel regent[1]) a vypil si vodky. Po prvé, čo má r

[1]) Riaditeľ chóru.

hladať v Jamke, a po druhé žobrák nemal ničoho, iba nové kapce. Hybaj k regentovi, a tam našly sa tie isté kapce, i pass mal nepravidelný, a odkiaľ alebo čo za človeka je — nevedno. Posadili regenta do žalára, a on nazval sa Čečňom. I sedí Čečeň i mesiac, i dva, i tri, a všetko tají: neviem, a tej veci je konec. Len treba ti povedať, že tento istý Čečeň — naoko je starý, slabý — mal milenku. Rozumieš?

— Dosť... Nechaj.

— Nie, len počúvaj, čo ďalej vyšlo. Ukázalo sa, že tá milenka v žalári sedí. Dozvedel sa to Čečeň skrze areštantov a odkazoval jej, aby sa dala preložiť do nášho žalára. Ale tá sa postaví: nechcem ja teba, starého čerta, poznať. Žena ešte mladá, práve bola si vysedela. No vtedy Čečeň zapražil jej u vyšetrovateľa: „tak i tak, mám na svedomí ešte päť duší. Len nie sám, ale spolu s milenkou.“ I rozpovedal... Zprvu ustrojil si to tak, ako Sleza... Preobliekol sa za kupca, posadil milenku akoby ženu, a na svojich koňoch príde do jednej dediny k najbohatšiemu mužíkovi. „Prenocujte nás.“ Gazdu nebolo doma, ostala žena s dvoma deťmi, starý otec a neženatý brat. Dobre. Rozložil sa Čečeň so svojou Čečetkou v zadnej izbe, dal koňom krmu a pýtal si samovar. Ako sa patrí opravdovému kupcovi. Nuž dobre. Sedia, popíjajú si čaj, potom kupcová šla do prednej izby a zovie starkého napiť sa čaju. Starký ležal na peci chorý — nemohol. Vtedy ona odvedie gazdovho brata. Priviedla, posadila za stôl, a Čečeň ho zadrhol... On chytí tak, že je z toho smrť. Nemáš na ňom ničoho, ale ruka železná. Takým istým spôsobom napojila ona čajom gazdinu, potom šla do prednej izby a starého na peci zahrdúsila, i dievčatko triročné, — na lavici spalo, — i dieťa v kolíske, i mačku. Čečeň vzal povraz, sviazal s mačkou a na klinec na stene zavesil... Potom olúpili všetko a odišli. Nebolo po nich stopy. Len pre Čečetku vyšla vec na javo. „Spolu — hovorí Čečeň — pôjdem na katorgu[1]) so svojou Čečetkou a zadrhnem ju...“ I zadrhne.

— Veru, zadrhne, — potvrdila celá komora.

Kyrill mlčal, skrčiac sa v svojom kútiku. Ako by ho bola obstúpila nejaká chladná voda, i zuby mu hrkotaly. Bože, čo on počuje? A bezpopovec ako vlk, len tisne sa vždy bližšie k nemu.

— Ujdi, — ticho požiadal ho Kyrill. — Dosť.

— Ja ti ešte rozpoviem príhodu, vladyka, — tiež tak ticho odpovedal tento dotieravý nepriateľ. — Ty nespi...

Kde-tu areštanti už chrápali. U okna ktosi šeptal. Šalaj odišiel, ale na jeho mieste rozložil sa bezpopovec.

— Vladyka, zaspal si vari?...

— Ach, Bože, Bože... Nemôžem viac... ujdi...

— Vidíš, čo sa stalo... — nemal pokoja bezpopovec, pokračujúc v šepote. — V čísle treťom je u nás jeden človek, to jest on nie je človek, ale jednoduchý dedinský chasník. Je bielobrvý a strakatý. Ináče chasník je mohutný, len trochu potrhlý... Dobre.

[1]) Na galeju.

Volá sa Jefim. Nuž sedí tento Jefim doma u oblôčka, to jest v
dine. Sedí a pozerá do oblôčka. Tu starík otec povie mu: „J
videl si, ako viezol sa mužík v novom kožuchu, a v saňach, v pre
má prasa?“ — „Videl, otec.“ — „Tak treba mu odňať i kož
i prasa.“ — „Ale si nedá.“ — „Vezmi silou...“ — „Ak mi
bude ľúto?“ — „Len ty vezmi...“ Starý i naučil, čo treba ur
A mužík ide si cestou a pohvizduje, lebo bol na trhu, predal n
vypil si trochu, — no, veselo je človeku. Je zima, sňah poletuj
dobre. Len asi na desať verst od dediny dohoní ho Jefim.
hovorili sa. Jefim naraz mu povie: „Tu je bližšia cesta, lúkami.
Napitý mužíček pristal. A Jefim ukazoval, že k senu ide. Ta
spôsobom zaviedol mužíka v stranu, potom vrhol sa na neh
Sňal mu kožuch novučký, vzal k sebe prasa, a mužík v krvi
sa po sňahu... Hľadí Jefim, a na ňom ešte ostal ponitok,
mužíci pod kožuch si obliekajú. „No — hovorí Jefim — po
ti vari nechám, lebo naň nedostal som otcovské požehnanie
Sadol na sane, a mužík s vydriapanými očami ostal v lese. I
ho, i krv sa valí, i zima mu. Nuž, pri smrti je konec... Pr
mužík sobral sa s poslednou silou, priliezol ku koňovi, vypri
ho, sadol si naň a pustil ho — niekam len zanesie Božie zvier
Išli, išli, či dlho, či krátko, len kôň zastal... Počuje mužík
kôň seno chrumká, — iste k stohu prišli. Sliezol slepý m
zaryl sa do stohu a trochu sa zohrial. Potom zase na koňa a
ďalej. Počuje, že kôň vyšiel na tvrdú cestu, iste zanesie h
dediny. Tu počuje, že ho niekto doháňa. Po hlase je chlape
Zastal mužík, a chlapec, ako uvidel ho v krvi a na svieżej
senom polepeného — hybaj nazad. Mužík unaveným hlasom
sa prosiť. Chlapec obrátil sa a volá: „Ak si nie vlkolak, tak
modli sa Kristovu modlitbu a prežehnaj sa.“ I pomodlil, i
žehnal sa, a chlapec zaviedol ho do Jefimovej dediny a rovno
vrchnosť. Nuž sišli sa stanovoj, vyšetrovateľ, prišli na Jefima
ten tajil. Bola prehliadka domu u otca — ničoho. Vyšetrovate
dômyselný: nechal ich, odišiel, ale o tri dni vrátil sa nocou
padol ich. Našlo sa i prasa, i nový kožuch a Jefim priznal sa
tkému. Bol hlúpy: rodičovskému vraj požehnaniu nesmel sa pro
Hľa, vladyka, čo sa stáva!

— Bože, Bože, strašno... — šeptal Kyrill, cítac zase,
celý chladne. — Zver to neurobí...

— Akože by zver!... Najmä, jestli je sýty zver, nikoh
nedotkne.

— Horší od zvera je omračený na duši človek... Posl
časy záhuby, a všetko je jeho robota, Antikristova. Bože!...

V temnote bolo počuť tiché fikanie, — to plakal Kyri
bezpopovec sa smial, šťastlivý, že konečne dostal rozkolníc
biskupa. Šieste číslo už spalo, spal i bezpopovec, a Kyrill le
plakal o ľútych hriechoch sveta, o zatemnených zlobou duš
o sebe. Druhá noc bola ešte ťažšia, než prvá. Kyrill nemohol
povedať, či spal alebo nespal. Dusilo ho čosi, ako by niekto
na ňom alebo privalili ho ťažkým kameňom. Potom zdriemol a

strašný, krvavý sen: on že je nie Kyrill, ale Sleza, Čečeň a Jefim spolu... cítil teplú krv a žiadalo sa mu nových vrážd, ako vlkovi, pustivšiemu sa do ovčieho stada. Potom zachvátila ho lakomosť: všetko bral a všetko pratal, a všetkého videlo sa mu málo. Ale ťažko bolo pratať... Strach šiel na neho, a Kyrill začal pratať sa sám. Ktosi hľadal ho a chcel chytiť. Potom videl osinetú tvár zadrhnutej Ježovej hlavy, a odrezaná hlava Kasuára ukazovala mu taký strašný, osinetý jazyk. Konečne vidí Kyrill, že vezie sa s Čečetkou, on poháňa, ona sedí pri ňom a pritíska sa plecom... Letia kone, a Kyrillovi zdá sa, že je všetko ticho a že za nimi ženú sa tiene zabitých, zarezaných a zadrhnutých, a najbližšie je malinké zadrhnuté dieťatko s povrazom na šiji. A Čečetka vždy tesnejšie pritíska sa k nemu, on až cíti teplotu tohoto hriešneho ženského tela...

Kyrill skríkol od strachu a prebudil sa. Oblieval ho chladný pot, zuby mu hrkotaly. Bože, čo je to?... Mašinálne chcel Kyrill popraviť svoje vlasy a v úžase opustil ruku: polovicu vlasov mal odstrihnutú. Vedľa neho ležal bezpopovec a pretváral sa, že chrápe: to bola jeho robota.

— Dostal sa ko mne, — smutne dumal Kyrill, — vystrel svoju mrzkú dlabu a zachytil nazaretské vlasy...

VI.

Zavčas rána, keď ešte sotva svitalo, dvere šiesteho čísla sa otvorily a ukázal sa Budzko. To bolo znamením, že niektorého z väzňov volajú k vyšetrovateľovi. Žalárnik prešiel sa po kasemate, prísne obzrel väzňov a, vyhľadajúc očami Kyrilla, povedal akosi v stranu:

— No, ty, svätená voda, sberaj sa!

Kyrill zprvu nepochopil, a Budzko sotil ho, ale nie bolestne, ako to robieval prv, a viac pre formu. Kyrill zodvihol sa, vyhľadal si čiapku, preložil si poly väzňovského chaláta a pokorne pobral sa za surovým slúžiacim človekom. V komore za čas panovalo závistné mlčanie. Každý pokladal sa za urazeného. Mnohí morili sa po niekoľko mesiacov, vyčkávajúc, že príde na nich rad, a tu tento ledva prenocoval dva razy, už ho volajú.

— To nie k vyšetrovateľovi, — vysvetľoval bezpopovec. — Niekto z jeho rozkolníckych priaznivcov sa spamätal. Už to tak bude. Vykúpia, aby ste verili...

Budzko kráčal za väzňom akýsi znepokojený a niekoľko ráz poškrabal sa v tyle. Práve bol dostal od Kasuára za tohoto preklatého rozkolníckeho popa. Má s ním len kríž!

A v kancelárii sedela sama Avdotia Markovna Kanunniková, vážna, prísna a smutná. Bola to urastená, pevná starena s typickou ruskou tvárou. Veľké tmavé oči hľadely surovo. Sedela v liščej starodávnej šube. Na hlave mala starodávnu hodvabnú šatku. Pred ňou stál vystretý Kasuár a nevedel, ako zabávať vzácneho hosťa. Neočakával, že stará sama príde, a ešte tak zavčasu. V horlivosti

svojej Kasuár ostražite privrel dvere a ešte raz vytiahol sa, z[illegible] pínajúc si starý mundír.

— Teda *ťa* nemožno? — surovo spytovala sa starena, nezd[illegible] hnúc očí.

— Naskrze nemožno, Avdotia Markovna... Zákon.

— U vás je všetko zákon...

— Nie my píšeme zákony, Avdotia Markovna... Nevoľní ľud[illegible] sme...

Starena s oškliveným podívala sa na steny dávno nebielen[illegible] kasne, písací stôl a riekla:

— A *tam* je ešte horšie?

— Podľa predpisu, Avdotia Markovna.

V tom okamžení bolo počuť šliapanie areštantskej obuve, starena strhla sa. Kasuár prepustil areštanta a tak zazrel na Budzk[illegible] že toho ako by vyhodil vietor z izby. Za ním nasledoval i sám K[illegible] suár, stúpajúc len na palce, ako by sa bál niekoho zobudiť.

— Ty, modla... — sipel starec na Budzku, popustiac zdrž[illegible] vané rozčulenie. — Ty si daj pozor!

V kancellárii diala sa nemá scéna. Starenka zodvihla sa so svojho miesta, vystrela sa, niekoľko okamihov hľadela na stojacieho pred ňou pokorného väzňa a akosi celá padla mu k nohám. On nepohol sa, ostávajúc v tejže pose.

— Vladyka milený, odpusť... vykladala Avdotia Markovna, podliezajúc k nohám Kyrilla. — Och, prišla nehoda nečakaná...

Kyrill naklonil sa a prihnul hlavu starenky k samej zemi.

— Nižšie klaňaj sa, milenká... nižšie. Nie mne sa klaniaš...

Hlava millionárky-rozkolnice niekoľko ráz udrela sa o špinavú dlážku, uchodenú areštantskými nohami.

— Trpiteľ ty náš! — fikala starenka, ležiac na dlážke. — Na koho si nás nechal, milenký? — Bez teba všetci hlavy potratíme.

— No, no, dosť... Vstávaj, utrápená.

Pomohol zodvihnúť sa ťažkej starene a posadil ju na predošlé miesto. Ona hľadela na neho, a neutierala si tekúce po lícach slzy. Nadovšetko trápil ju jeho areštantský oblek. Akoby druhý človek. Ale tvár hľadá taká spokojná. Zaprášený oblok so špinavými sklami dával málo svetla, a všetko zdalo sa tu také zašpinené a šeré.

— Za naše hriechy trpíš muky, — prehovorila Avdotia Markovna, prijdúc k sebe. — To i my cítime... Ja som ťa zaviedla, zatratená. Ach, miesta nemám: deň i noc hútam. Môj hriech, vladyka...

Kyrill usmial sa.

— Veľký hriech, Avdotia Markovna, jedna ani nevyzdvihne...

— Ach, veľká je i naša ženská slabosť... Keby si sa nebol nahneval na moju malodušnosť a bol zostal u mňa, či by bol smel dotknúť sa ťa niekto palcom?... Ale i ty, vladyka, pýšil si sa v malej veci, keď Akakij dopadol ťa v dome pre pocestných. Čože by ťa bolo stálo šepnúť mu slovo o mne?... On sám bol by ťa priviezol ko mne... Nahneval si sa na mňa, nemúdru, a nepomyslel si si, čo žiadať od starej ženy?... Hľa, celá som tu.

— Vidím, že celá... U všetkých vás oči sa boja, ale ruky robia.

— Nemuč, prosím ťa... Celé dva dni bez oddychu ustávala som sa pre teba, a vykonala som... áno. Draho prišlo, ale na to sa nehľadí.

Starena vytiahla odkiaľsi z rukáva pozorne složený vo štvoro hárok papieru a podala Kyrillovi.

— Čítaj si.

Kyrill vzal papier, neponáhľajúc sa, roztvoril a pribral sa čítať, hlucho hýbajúc perami. Bolo to úradné dovolenie vziať ho na kauciu. Kyrill prečítal ešte raz listinu, pozorne ju složil, zacmogal perami a, vracajúc ju, riekol spokojným tónom:

— Darmo si sa ustávala.

Avdotii Markovne ruky ovisly od úžasu. Práve toho sa bála, keď viezla sa do žalára na svojom tisícrubľovom koňovi. Hrdý je vladyka Kyrill. A dokázalo sa. V prvom okamžení stará nevedela, čo povedať a čo urobiť. Kyrillov odpor vyrazil ju z nálady. Videla zase len sivý areštantský chalát, obnosené papuče, bľadú tvár a nevedela, čo urobiť s papierom, ktorý ju stál toľko ustávania.

— A čo je s tebou? — hovorila ticho. — Na mňa sa hneváš a seba neľutuješ... Nesvedčí sa mužskej sile ženskú slabosť tlačiť do konca... Utrápila som sa, radšej by sama sadla miesto teba do žalára.

Kasuár a Budzko, stráživší v prednej, videli, ako hrdá stará žena po druhý raz padla k nohám areštantovi, ako liezla za ním, chcejúc dostať biskupskú ruku, ako plakala a vykladala, a rab Boží odpovedal jej čosi tichým hlasom a zostával nezvratným.

„Hľa, hus s pazúrami! — myslel si Kasuár, zakusujúc svoj dlhý fúz. — Rab Boží to rozumie."

Spamätal sa, že svedkom tejto ponižujúcej scény bol Budzko, a jedným pohľadom vyhnal ho na korridor.

— No, prestaň, dosť, — prehováral Kyrill starenu, zalievajúcu sa slzami. — Slzy tvoje sú ako drahé perly... Bola si výborná učedlnica, a teraz vzdychy trápia tvoje útroby. Dosť... Tak treba... Áno. Ty mi papier podávaš, ale si nepomyslíš, že to všetko sú jeho podvodné úskoky. Čie písmo je na tom papieri? To si pomysli...

— Ale či bez papieru nemožno?

— Svet stvorený je bez papieru, i pominie sa svet bez papieru. I ja zprvu, keď dostal som sa sem, bol som sa poddal malodušnosti... Tesno je tu, dusno, nečisto... I moje hriešne telo zanevrelo, ale zavčasu spamätal som sa. To mi Hospodin poslal milosť, hriešnemu, a ty si za papierom behala. Nepôjdem ja odtiaľto, kým nevyhodia ma držitelia moci.

Avdotia Markovna ticho plakala, zakryjúc si tvár šatkou. Ó, tak vedel hovoriť iba vladyka Kyrill, veliký horliteľ. Položil jej ruku na plece a riekol svojím tichým, láskavým hlasom:

— Nehnevám sa ja na teba, ani na iných... Veď ja za všetkých za vás odpovedať som povinný, rozptýlené ovce!... Sedím v žalári a modlím sa... Tak treba, hovorím.

— Ničoho ja nechápem, dušička, — fikajúc, opakovala starena. — Len to viem, že všetko zo mňa pošlo.

— Milujúc Hospodin tresce... Mnoho u Neho milosti. My sme malej viery a poddávame sa strachu... A Hospodin stavia všetko nám k prospechu. Všetko má svoj čas... I môj čas nastal. Áno... Treba radovať sa, a nie plakať.

Tento láskavý hlas uspokojil Avdotiu Markovnu, hoc i ďalej len sedela, opustiac hlavu a nesmejúc pozrieť na Kyrilla. Veľkú moc mal on nad ľuďmi, teraz ešte väčšiu, než kedykoľvek, a starena pochopila, prečo neprijal listinu. Nedarmo Kyrill pastierstvo svoje nosí.

Kyrill sadol k stolu a rozpovedal všetko, čo sám prežil za tie dni: ako hneval sa na ňu, ako nechcel odvolať sa na ňu pristavovi Akakijovi, keď ho ten bral v dome pre pocestných, ako priviedli ho do žalára a on tešil sa, že urobí tým protiveň aspoň jej, Avdotie Markovne, ako potom rozmyslel si vec a pochopil všetko. Všetko rozpovedal Kyrill, nič nezatajil, až do dnešného sna.

— Rozumieš, k čomu mne, nehodnému, malo slúžiť to zhrozenie? — už šepotom sa opytoval, obzerajúc sa.

— Hlúpa som... stará...

— Nuž tak som si vysvetlil. Pastier som a v duši zloba... tak? Pastier, a upadol v ochablosť... tak? Pastier, a odsúdil zatemnelých Antikristovým svodom... tak?... Mocný je on, nepriateľ, a noc noci zjavuje rozum. Rozumieš teraz: ja som horší od všetkých tu, v temnici, preto že pokladal som sa za lepšieho a odsudzoval iných. Tí horlivé slúžia svoditeľovi najhnusnejšiemu a vec svoju záhubnú páchajú s vyznamenaním, zavrhujúc i svedomie, i dušu, i rozum... Tak naozajstne slúžia, a ja som ochabol, ba ešte pokladal som sa za lepšieho od všetkých. Spadla i moja slepota s očí a vidím všetko, dušička... Radujte sa za mňa, maloverní, lebo nastúpil deň navštívenia. Nechajte ma konať moju vec, a Boh pomôže, vrátim sa i k vám. Choď a povedz všetkým o mojej špatnosti.

Napokon Kyrill odhrnul stojací golier svojho areštantského chaláta a ukázal odstrihnuté vlasy. Avdotia Markovna v úžase splasla rukami a opäť zastenala a rozkričala sa, kým Kyrill prísne ju nezastavil.

— Dosť, maloverná. I to musí byť... Mňa tu Antikrist doberá... Najprv uchytil mi svätenú vodu, potom dostal sa i do vlasov: ja som zhrozený, a on strihá mi vlasy rozvzteklený. Naviedol bezpopovca, a ten, biedny, myslí si, že to on sám robí. A všetko tak... Hľa, i teba on vystrojil s papierom.

Kyrill ticho usmial sa a víťazoslávne pozrel na znepokojenú Avdotiu Markovnu.

Tak starena i odišla, nič nevykonajúc. Na odobierku odvolala Kasuára na stranu, vopchala mu čosi do skrčenej dlane a prísne naložila, čo treba robiť.

— Uspokojte sa, Avdotia Markovna, — mrmlal dozorca, červenajúc sa od horlivosti. — Pre vás som hotový všetko urobiť.

Bystré oko Budzkovo videlo, ako za chrbtom Kasuár znepokojene krkval storubľový papier. Hľa, svätená voda!

Sotva odletel rysák s Avdotiou Markovnou, už dovliekol sa pristav Akakij. Stretol starú na ceste a hodil sa jej na horúcu stopu.

— Nuž čo? — opytoval sa, hľadiac do kúta. — Sama prišla k vypúšťaniu biskupa?

— Aké vypúšťanie? — divil sa Afanasij Ivanyč.

— Akože... Na záruku sama vzala a záloh zložila.

— Neprevedieš ma! — vrčal Afanasij Ivanyč, naľakaný. — Ja ho nevypustím... Neznámy človek.

— Vari zamiloval si sa do neho? — zasmial sa Akakij.

Pozreli jeden na druhého a s hnevom odvrátili sa. Akakij pochopil, že Kasuár shrnul výhru a že on ešte raz ostal bláznom. Od zlosti Akakij zádušlivo zakašľal a nadal priateľovi, potom mlčky podal mu ruku.

— Čo je s tebou? — divil sa Afanasij Ivanyč, odstupujúc.

— Lebo ty nevieš...

— Ha, ha .. Tvoja vina, že nevedel si v rukách držať, keď potkalo ťa šťastie. Ach, ty, naívny Akim!

Pristav Akakij zasipel, ako had, ktorému stupili na chvost, chcel nadať Kasuárovi, no len zakašľal a odplul.

VII.

Návšteva Avdotii Markovny urobila silný dojem na celý žalár. Všetci areštanti akýmisi nevedomými cestami zvedeli všetky podrobnosti hneď v ten deň. Prvá ozvala sa komora číslo 6. Keď Kyrill vrátil sa z kancelárie, areštanti neukázali ani najmenšiu zvedavosť, ba robili tvár, že nevedia o ničom. Zaujatý svojimi myšlienkami, Kyrill nepovšimnul si blížiacej sa búrky a len pri obede cítil, že stalo sa niečo zvláštneho. Areštanti tejto komory stránili sa ho, a iní šeptali si, obzerali ho a vôbec čosi zamýšľali.

— Ej, ty, babský biskup! — skríkol za ním neznámy hlas, keď areštanti v hromade vychodili zo stolovej.

Kyrill obzrel sa, pohľadel na zlostné tváre a všetko porozumel: všetci boli proti nemu a v svojom smysle všetci mali pravdu. Áno, pravdu...

V šiestom čísle privítal ho Šalaj.

— No, čo, vaša preosvietenosť, ako idú veci?

Kyrill mlčal. V komore bolo počuť zdržiavaný šepot, ale potom zrazu vypuklo rúhanie.

— Vykúpia biskupa bohaté baby!

— Miláček báb!

— On jednou nohou na nebo, a za druhú držia sa ho baby... Slovom, kúpený biskup!

— Od Písma podlieza, svätá duša na barlách.

— Neboj sa, nás sa nikto nezaujme... Všetci zhnijeme po temniciach, a on bude sa tešiť so svojimi bohatými babami.

— Ľahko byť biskupom!

— Jedným slovom, svätená voda...

Kyrill mlčal, potlačený tým povedomím, že zlostiaci sa na neho mali pravdu.

— Preto on vždy plakal a vzdychal, — neodpustil si Šalaj. — Hľa, i vyplakal: sama Avdotia Markovna prišla a celému predstavenstvu ručku pozlátila... Tak to lepšie pôjde, ako s modlitbou. Keby som si ja mohol vymodliť takú Avdotiu Markovnu...

— Ty si daj pokoj, Šalaj. Tvoje modlitby na ceste v krovi ostaly. Ty si u nás cestovým biskupom.

— A predsa nie zpoza babského chrbta zarábal som si chlieb, braček ovci, odhrýzal sa Šalaj. — Nuž, hriešny človek, bývalo všeličo ale do neba nedriapal som sa so svätenou vodou...

Bezpopovec držal sa politicky, ešte i bránil Kyrilla, pravda pokrytecky bránil, ale predsa neukazoval s ostatnými zjavnú nenávisť.

— Čo hľadáte pri ňom, bratci? — hovoril on. — Závidíte no, a leziete s lyžicou do cudzej kaše... hej. Leziete, a neviete že k svetskému človeku postavený je jeden diabol, k bielemu popovi sedem diablov, k mníchovi štrnásť a k biskupovi dva razy toľko. Nie ste učení, nuž nerozumiete... Diabol je vždy dobrý s babami: najmilší kúsok pre neho.

Ešte i tichý tuláčik, priviazavší sa v tieto dni ku Kyrillovi celkom sklátil sa a hľadel v nedorozumení. Táto mlčanlivá odcudzenosť najväčšmi rozhorčovala Kyrilla: v tuláčkovi on už cítil svojho človeka, a zrazu tento sa sklátil.

Tak Kyrill mlčal celý večer, počúvajúc pokorenia, nádavky a všelijaké ohováranie, kýmkoľvek areštanti neustali porúhať sa.

Opäť zhaslo denné svetlo a celý žalár pohrúžil sa v temnotu. Zatíchlo i šieste číslo, no nespal Kyrill. Teraz jeho už nedesil žalár, ale desilo to, že žalár tento bol proti nemu. Všetky čísla nenávideli ho, teda on bol horší od nich všetkých, týchto hubiteľov duší, zlodejov a násilníkov. Hlas ľudu — hlas Boží... Nespal ani tuláčik v uhle oproti nemu.

— Kyrill, — ozval sa tuláčik šepotom.

— Ja... a čo?

Tuláčik pohnieždil sa, sliezol s lavice a prisadol si ku Kyrillovi.

— Odíď nejako, — zašeptal. — Nedobrá hodina, ešte ťa zabijú.

— Prečo?

— Stáva sa... Neľúbia ťa, nuž to je hlavná príčina, preto ž zjavila sa ti ochrana.

— To je druhá vec, a odísť nemám kde. Ale ja ani nechcem.

Tuláčik len vzdychol a mlčky odliezol do svojho kúta.

Ráno na druhý deň prišiel sám Kasuár, prísne obzrel postave vo dva rady šieste číslo a pohybom hlavy kázal Kyrillovi, aby š za ním. Medzi areštantmi bolo počuť zdržiavané reptanie.

— A to je čo? — zakričal Kasuár.

— A prečo nie radom? — odpovedal z tlupy neznámy hl

Budzko hodil sa vyhľadať opovážlivca, ale veru nenašiel sa areštanti by ho ani nevydali. Vtedy Kasuár už vychodil s Kyrill

na dvor, ale tu už zase bolo zle. U brány ženského oddelenia shrnula sa tlupa areštantok a čosi kričala. Ozývalo sa akési vykladanie, vzdychy a žalostný šepot.

— To je čo? — pýtal sa dozorca Budzku, ktorý ho už dohonil.

— Baby sa búria, vaše blahorodie... Dozvedely sa, že nie obyčajný človek, no a robia po svojom. Veď sú baby... Vykladajú, vyjú, lezú na stenu.

V ženskom oddelení skutočne dial sa ozajstný bunt. Areštantky dozvedely sa, že v šiestom čísle je zatvorený biskup, i začaly robiť nepokoj. Dozerajúca zatajila príhodu pred Afanasijom Ivanyčom, ufajúc sa vyrovnať to domášnymi prostriedkami, ale areštantky ju zradily, keď na vlastné oči uvídely Kyrilla.

— K vyšetrovateľovi viedli! — šeptaly ženské hlasy. — Či je to statočne? Hoc i nie ozajstný, ale predsa biskup. Nemajú dosť areštantov...

— Ja vám ukážem, čečetky! — pohrozil im Kasuár, zrýchliac krok.

Kyrill šiel s opustenou hlavou. Táto manifestácia ho rozhorčila, preto že bola nedorozumením a ešte zdvojnásobňovala jeho vinu pred areštantmi. Teraz ho neprepustia. Afanasija Ivanyča tiež mrzelo: na neho teraz všetko bude zazerať pre tohoto biskupa — i areštanti, i kancellária, ešte i Budzko. Všetci budú striezť, ako povoľkuje biskupovi... Neľahko prídu mu peniažky Avdotii Markovny: nuž, lúda, nemáš radosť ani z peňazí. Ako vrhol sa na neho Akakij, ani vlk: vytrhol by mu ich i s živým mäsom. Eh, hriechy, hriechy!... Len raz sa poddaj, potom už nemáš radosti.

Také pobožné myšlienky mal Afanasij Ivanyč, kým preodievali areštanta do kožucha a kapcov. A tu ešte Avdotia Markovna poslala svojho rysáka, aby odviezli Kyrilla k vyšetrovateľovi, — tiež vymyšľa na staré kolená. No starec zadržal sa a vrátil koňa hneď. Bez toho biskupa povezú na izvoščikovi, čo len v chorobe sa robí. A tu ešte príde Akakij. Večne sliedi po meste a ňuchá... Vôbec Afanasij Ivanyč bol znepokojený a až dobre mu padlo, keď Kyrilla vyviedli zo žalára.

„Keby utiekol cestou, — pomyslel si starík malodušne. — Ale nie, akoby ten... Taký neutečie. Ach, Bože môj, Bože môj, hľa, trest!... Ostatne, čože ja: vyšetrovateľ ho nezadrží, a potom do okresného súdu alebo marš.“

Afanasij Ivanyč ešte neprišiel na koniec svojim dozorským myšlienkam, keď do kancellárie vrazil Budzko.

— Vaše vysokoblahorodie, nešťastie... Len čo som ho vyviedol za bránu a začal usádzať na izvoščika, tu on na rukách sa mi opustil.

— Čo sa opustil?

— Áno... Ako malé dieťa sa opustil: hlavička na jednu stranu, ruky ako povrázky, oči prevrátil... A tvár bledšia od snaženia. A pritom krv...

— Ach, ty, blázon!...

Afanasij Ivanyč, ako bol, tak vyskočil za bránu. Tam, sku-

točne, stalo sa to, o čom oznamoval Budzko: Kyrill ležal na izvoščíckych saňach v mdlobe. Okolo saní už sbehla sa hŕba zvedavých. Afanasij Ivanyč zahnal sa rukami na ľudí, vyhrešil Budzku a vôbec dokázal prípadu primeranú energiu.

— Do nemocnice ho vezte! — kommandoval, podopierajúc hlavu Kyrilla. — A kde je felčiar?... Pre doktora pošlite!... Ach, Bože môj!... Čo všetko sa stane...

Kyrill precítnul len v areštantskej nemocnici, vo vysokej a svetlej izbe, nabranej zápachom všemožných liekov. S podivením poobzeral sa, vzdychol a privrel oči od unavenia. Pred ním stáli Kasuár a mladunký vojenský felčiar.

— Nuž, čo, ako? — so zbytočnou starostlivosťou opytoval sa Afanasij Ivanyč, prizerajúc sa tvári chorého. — To od svieženo povetria dostal závrat... stáva sa. Najmä, kto nie je zvyknutý.

— Nič nepamätám, — slabo odpovedal Kyrill. — A ty nerob si nepokoj, vaše blahorodie: žalovať sa ja nikomu nebudem... Ani nemám sa na čo žalovať. Jednoduchá vec, som slabý... nemocný.

— No, tu si oddýchneš, Kyrill.

— Oddýchnem? A prečo ma *oni* všetci nenávidia?

— Kto — oni?

— Nuž všetci.

— To je tvoja vec... Tu budeš mať pokoj, a nikto ťa nebude nenávidieť. Doktor príde... Lež si, kým nebude ti dosť.

— A ak ja nechcem?

— Čoho nechceš?

— Nuž tu zostať...

— Ja, čakaj! Posadili ťa, tak seď. To ani kozie rohy: ani z koša, ani do koša.

Afanasij Ivanyč až nahneval sa. Čo on, ozaj, robí zo seba blázna pred nejakým tulákom? Tak všetku úctu ztratíš v žalári... Starík srdito sa obrátil a vyšiel. Kyrill sprevádzal ho očami a riekol:

— Nepozdalo sa...

Felčiar mlčal, obzerajúc si rozkolníckeho biskupa. Už počul o ňom a divil sa: „Akýže to biskup? Nič viac, len ako nejaký mužíček, a i to mužíček biedny.“

Skoro prišiel doktor, zavolaný zvláštne. Vošiel ku Kyrillovi s nepokojnou tvárou. Bol to stredného vzrastu, stredných liet pán s buclatou tvárou. Vojenská uniforma sedela na ňom mieškovato, ako nosia uniformy vojenskí lekári. Začalo sa prezeranie chorého. Kyrill pokorne poslúchal. Lekár dlho a pozorne načúval a preklepával ho a krútil hlavou.

— Treba chrániť sa, — hovoril, usilujúc sa pridať obyčajnej fráse temer láskavý odtienok. — Dávno si v žalári?

— Nie, len štyri dni.

— Hm... tak... hovoril lekár, obzerajúc si chorého cez okuliare. — Veru, vám treba chrániť sa... veľmi...

— Márne slová, vaše blahorodie...

— A to prečo?

— A už, vidno, tak: koniec vymeraný je každému človeku... Tak i ja. Môj koniec je tu... Darmo ťa znepokojovali: všetko jedno — umrem. Ja to viem...

Upozornený dozorcom, čo za človeka je chorý, lekár choval sa oproti nemu s veľkou pozornosťou. Prisadol si k nemu na posteľ a shováral sa s ním tým tónom dobrodušného protektorstva, akým hovoria väčší s deťmi.

— Prv necítevali ste stiesnenie v hrudi? záduch? V noci, možno, potievali ste sa? Nedobrý appetít?... Popudlivá povaha? Možno, hallucinácie, to jest videnia?... Alebo ako vy to hovoríte: sny? Áno, sny...

— Prihodilo sa, — odpovedal Kyrill, s podivením počúvajúc čudné, jemu nepochopiteľné otázky.

— Kašeľ mučieva vás v noci?... Zimomriavky mávate?... Pri hlbokom vdýchnutí klanie tu hľa?... Možno, ukazovala sa krv?... Zrak oslabol?...

— Nič neviem.

Lekár pokrčil pleciami, zaželal mu pokoja a vyšiel, dávajúc na odchode akési rozkazy felčiarovi. Pre Kyrilla všetko to bolo tak nové a neobyčajné, ako by sa bol dostal na nejaký iný svet. A čo sa to vypytoval doktor toľko daromností: rozkáže Boh — budeš žiť, nerozkáže — umreš. To všetko je tak jasné a jednoduché, ako Boží deň.

VIII.

V nemocnici Kyrillovi bolo omnoho nudnejšie, než v šiestom čísle, napriek okružujúcej ho čistote a čo najpozornejšiemu ošetrovaniu. I svetla bolo mnoho, i dýchať ľahšie, a za to úzkosť tak dávila. Najmä v noci bývalo mu ťažko. Spať nemohol a vždy rozmýšľal, rozmýšľal a rozmýšľal. Liečiť sa jemu nikdy nedostalo, a doktora videl okolo seba po prvý raz v živote. A práve tento doktor ho znepokojoval: všetko sa vypytuje, natíska akési lieky a vôbec domŕza, ako jasenná mucha.

— Náš Peter Ivanyč je dobrý, — vysvetľoval felčiar. — Boží človek, a nie doktor. I všetci arestanti ho ľúbia... Dostať sa do nemocnice je pre nich sviatkom. A hlavná vec, jedlo dobré sa dáva...

— Tak, tak, dušička, — prisviedčal Kyrill, skúmave hľadiac na mladého človeka svojimi svetlými očami. — Všetko u vás je dobre, dušička?

— Podľa predpisu.

— Tak... vôkol kamenné steny, strážnici, vládcovia a v prostriedku dobrota. Tak... I moríte, i liečite... Tu máš lazaret, a pri lazarete hneď stráž.

— Podľa predpisu.

Mladý felčiar popáčil sa Kyrillovi, rád shováral sa s ním. Taký hodný mladý človek a tak verí v svoj „predpis". U nich všetko „podľa predpisu".

— No a jestli človek umre, to je tiež podľa predpisu?

— Stáva sa... Najviac mrú tuláci. Nahladujú sa, vyziabn prídu do žalára, že už duša letí z nich... Pri smrti je kone Ktorých uspejeme uzdraviť, a ktorí tak i dokývajú sa...

— Na liečenie svoje najviac sa spoliehate?... A jestli je v ňo celá duša prevrátená, tak tu aký liek dľa vášho predpisu? V v každom človeku je živá duša. Nadíde človeka úzkosť, nič mu nie milé.

— Rozličnísú. Niektorý vždy mlčí... Nad tých niet horšíc Hľa, tam skopec leží... Ničoho z neho nedostaneš.

Naivnosť felčiarova mala uspokojujúci účinok na Kyrilla. Hlú šuhaj tak dobre verí v svoje lieky. Tu toľko zla zovňajšieho, zúfa duše, tma a škrípanie zubov, a on dáva svoje prášky a mixtúry.. Zároveň v Kyrillovej duši prebudil sa akýsi nepriateľský cit pr lekárovi. Zprvu nerozumel mu, potom všetko bolo mu jasné, al deň. Tento sluha Antikristov bude od všetkých horší: všetci ostat zlosťou svojou brali, a tento dobrotou doberal... Taký láskavý, láskavým slovom možno dostať akéhokoľvek človeka. Teraz pocho Kyrill trápny cit, keď k nemu vstupoval dobrý doktor. Usiloval nedívať sa na neho a odpovedal neochotne, skrývajúc svoju nemo

— Vypusť ma radšej, — prosil Kyrill. — Ja som zdravý..

— Ale veď v kasemate je horšie, než tu? — divil sa dokto

— A druhí tam sedia. Pán nie takto trpel, a nám hriešny trpeť prikázal... To je tak.

— Keď sa popravíte, vtedy vás prepustím.

— Umoríte vy mňa, to je...

Lekár len pokrčil pleciami, nechápuc, čo je vo veci. Aký čudný areštant. Konečne bolo to zaujímavé a doktor zdvojnásobn svoju pozornosť. Vlastne položenie chorého bolo veľmi nebezpečn hoc s druhej strany práve také prírody vyznačujú sa podivn húževnatosťou. Všetka vec je v povýšenom tóne všetkej psychi Doktor cítil, že Kyrill nemôže ho zniesť, a to tiež bolo ner riešiteľnou záhadou: okrem dobrého on neurobil mu nič.

— Vy mňa neradi máte, Kyrill? — opytoval sa doktor jednej návšteve.

— Nie ja teba neľúbim, ale ty sám seba neľúbiš... — povedal starík, usilujúc sa nepozrieť na lekára.

— Každý ľúbi seba...

— Keby ľúbili, tak nebolo by treba ani žalárov, ani dokto ani vojakov.

— Akože to?

Kyrill v tom okamžení sedel na posteli. Otázka doktorova by ho bola popálila. Vyskočil, pozrel na doktora svojimi svet očami a razom zachichotal sa.

— Nuž takto!... nuž takto!... — skríkol, chytajúc so sv stolíka sklenički a rozhadzujúc ich po izbe. — Nuž takto!... dobre?

Doktor ani nepohnul sa, len čo trochu pritiahol oči. Očakáv že Kyrill hodí jednu zo skleničiek do neho, ale to sa nestalo. K

rozhádzal lieky, starík pozrel na doktora vyzývajúcim pohľadom, — odzbrojil ho pokoj lekárov.

— No, čože ty mlčíš, ha? — spešne hovoril starík, hľadiac priamo do očí doktorovi. — Ha? Tu máš všetku svoju robotu... Ty si vymýšľal, vymýšľal, dušička, aj unúval si sa, a ja som všetkej tvojej robote razom urobil konec. Dosť... Dosť... Veď ja od vás všetkých lepšie viem, že skoro umrem... Božia vôľa je na to, a nie tvoje lieky.

— Počúvajte, veď ja nie pre vlastné uspokojenie vás liečim, ale to je moja povinnosť.

— Hľa, hľa, povinnosť. *On* vám všetkým naložil povinnosť. Akože! V lepšom spôsobe! Hľa, ty z povinnosti i dobrým sa pretvaruješ, lebo on dáva ti plat za tvoju dobrotu. U iných je zjavná zloba, a ty s ľúbeznými slovami konáš vôľu toho, ktorý ťa poslal. Všetko vidím, dušička!...

— Uspokojte sa, potom sa poshovárame vážne, — odvetil doktor, ktorý nedal sa pobúriť. — Mňa veľmi zaujíma.

— Zaujíma? Ha-ha... Tak ja tebe poviem... poviem...

Kyrill nemohol dohovoriť začatú vetu a rozkašľal sa zádušlivým, nedobrým kašľom, od ktorého vystúpily mu slzy v očiach, a na čele ukázaly sa veľké kvapky chladného potu. Starík cítil, ako razom celý oslabol, ochabol a že všetko krúži sa mu pred očami. Doktor podal mu vody.

— Tak si dobrý? — ticho pýtal sa po dlhej pause cele iným tónom. — Dobrý?...

— Áno, — a nie za plat.

— Pekne... Dobrý, tak prepusť ma do šiesteho čísla. Rozumieš, ja to potrebujem... Ja nie k vôli tvojim liekom dostal som sa sem... Ja musím povedať im všetko, biednym dušičkám, Antikristovým kostolníkom. Všetko... Ach, hodina už blíži sa, a ja som meškal... Blízka je hodina veľkého účtovania, a ja neumrem spokojne, ak ma ty nepustíš k nim.

— Hm... Uvidíme. Ak nebudete sa rozčuľovať... Vôbec, ako dovolí zdravie.

— Zdravie?... Veď ty vieš, že ja umrem, a skoro umrem, a hovoríš o zdraví. Zdravie je tebe drahé, a dušu nemáš za nič.

— Jedno druhému neprekáža.

Nastúpila trápna pausa. Doktor potreboval odísť, ale ostal zo svedomitosti. Čosi bolo ešte nedohovoreno, nevyjadreno. Po istom váhaní prisadol si na posteľ ku chorému a riekol svojím pokojným tónom:

— Prečo vy mňa nenávidíte, Kyrill? Veď ja cítim, že ma nenávidíte...

— Ja?... Nie, dušička, nie nenávidím, ale ľutujem... Komu ty to slúžiš svojimi práškami?

— Ako komu? Každému slúžim... Hľa, vy ste chorí — vám slúžim.

— Každému? Nie, ty *jemu* slúžiš... najhnusnejšiemu podvodníkovi. A ešte s ľahkým srdcom slúžiš, preto on obišiel vás vše-

tkých svojím smradom. Hľa, ako robíte: potrescú hriešnika prútami, ty ho vyliečiš, a hriešnika opäť trestať... To je, po tvojom, robota?

— Veď teraz prútami trescú len na katorge...

— Všetko jedno. I tam majú doktorov... Jednou rukou trescete a druhou liečite. Poviem i horšie... Na vlastné oči som videl. Takíto učení a umní poschodili sa v istom dome a začali citovať diabla: diabol ich dávno mal, a oni ho ešte chytajú. Ak ďalek prišlo, strašno i povedať... Posadali si trafikanti okolo stola začali diabla vyzývať. A *on* je už tu... To na stenu zaklope: „T som, moji!" — to pazúrom pod obrusom: cap!... On vie, kd mu vytrčiť svoju mrzkú dlabu... Ty si pomysli, čo je to? Oc veliký a nestudný hriech!... Chlieb na stole jedia, dušička, s modlitbou jedia... A umreš, dušička, kde ťa položia?... O teba vtedy pazúrom zachytí... Pravdu ti hovorím. Všade teraz maloverní zaoberajú sa vyvolávaním diabla... Najsladšia vec... A všade *on* ukazuje svoj zverský obraz.

— To všetko sú daromnosti, Kyrill. Len hlúpi ľudia zabíjajú svoj čas daromnosťami...

— Nie, nie daromnosti, dušička. Ešte v niektorom dome ja videl som jeho podvodné úskoky. Tiež trafikanti sa sišli... Oni sa zabávajú, ale ja so strany všetko vidím, že sú nástrojom. Vzali niektoré dievča, zaviazali mu oči a vodili po izbe... Neboj sa, veru je strašno s otvorenými očami! Nuž ono, dievča, ide, ako by vo sne tancovalo... Ide, rukami hmatá, ako po žŕdočke, a priamo ko mne... Prišla priamo ko mne a rúčkou ťahá sa, ťahá, a ja vidím, že to nie jej ruka, ale jeho hnusná dlaba. Sám *on* neopovážil sa schytiť nevinné dieťa a priviedol ju ko mne, a ešte dlabu svoju hnusnú mi tisne... „Na, vraj, vezmi dieťa, dané do mojich diabolských rúk!" To už nemohol som strpeť... Vzal som dievča, rozviazal mu oči a zastal som ho, a ono, dušička, stojí a plače. Keby som nebol poslúchol, *on* ju umučí... Už celkom bol i scápal. Boly prípady... Po človeku zostal len smrad. To sú, podľa tvojho, tiež daromnosti?

— Nie daromnosti, ale hriešneho v tom niet ničoho.

— A šatkou prečo oči zaväzovať? Prečo bolo treba nevinného dieťaťa pre tieto úskoky? Nie, ty si pomysli... „Jestli je oko tvoje čisté" — stojí v Písme, no a zaväzujú čisté oko. „Oči moje hľadia k Hospodinu," nuž to sa *jemu* nepáči. A ešte rečeno: „jestli oko tvoje pravé svádza ťa, vyžeň ho," a tu je oko čisté, ako dievčatá, ešte nezatemnené studným želaním. Strašno bolo hľadeť na dušičku, ako ťahala sa rúčkou... Živá duša zahynula pred očima.

Kyrill odhodil sa na poduške a zavrel ošažené oči. Bolo počuť len jeho ťažké dýchanie. Svedkom tejto scény bol len felčiar, stojací v dverách. Doktora zaujímalo originálné vykladanie rozkolníckeho biskupa divov magnetismu, hypnotismu a vrtenia stola. Ani to nebolo smiešno, lebo bolo výrazom neporušeného názoru.

— Tak, dušička, pusť ty mňa *ta*, do čísla... — ticho riekol Kyrill, neotvárajúc oči. — Treba mi... Ach, ako treba. Veľký čas mi ostáva, a povedať treba mnoho.

— Povedzte mne, ja podám ďalej...

— Ty?

Kyrill zasmial sa.

— Akože ty povieš, keď sám ničoho nevidíš? A všetci vy ničoho nevidíte... všetci ste zatemnení... Bol som akosi v Moskve, nuž tam začali si život poisťovať: i dobytok poisťujú, i svoje duše. Neskladajú nádeju v milosť Božiu, ale v svoje fígle... To je ako, po tvojom, ha?... Všetko bohato chce žiť, a *on* práve za bohatstvom sa ťahá... Jemu je najprvšie, kde je ľahký chlieb.

Rozhovor v tomto spôsobe opätoval sa i v nasledujúci deň, a zase končil sa prosbou Kyrillovou, aby bol prevedený do šiesteho čísla.

— Ale veď som vám povedal, že to nejde, — hovoril doktor.

— Možno, ste s nečím nespokojní?

— Nie, spokojný. Ale predsa ma prepusť... Treba mi. Ach, keby si vedel, celá duša rozbolela sa vo mne...

Doktor len pokrčil pleciami. Kyrill však našiel si druhú cestu. Prostredníctvom felčiara „odvolal sa" na Avdotiu Markovnu: napísal drobným starčeským pololežatým starodávnym písmom lístok. Avdotia Markovna hneď pribehla do žalára a usporiadala všetko.

— Ako doktor... — krčil sa Afanasij Ivanyč, hľadiac do kúta.

— Doktor je nevoľný človek...

Zanovitá starena tak naliehala na Afanasija Ivanyča, že tomu nepozostávalo inšie, ako poddať sa. Čo si počnete so ženami? Keď na zaklúčenie tohoto vyjednávania Avdotia Markovna probovala dokázať istú vďaku vo forme banknoty, Afanasij Ivanyč stydlive spratal obe ruky za chrbtom.

— Nie, už odpusťte, Avdotia Markovna... I tak mám už po hrdlo vašich milostí. Váš biskup, hľa, kde mi sedí...

Starík s dôrazom ukázal na svoj červený zátylok a doložil:

— Nie za plácu slúžim... A pritom, mám rodinu. Nejde to... vôbec... Lepšie už tak.

— No, ako chceš. Bolo by detičkám na mliečko...

— Nejde... Bez toho všetci prstami ukazujú na mňa, že som sa predal... Nemôžem.

IX.

Do šiesteho čísla Kyrill vrátil sa, keď arešťanti večerali. Šiel na svoje miesto v kúte a trpelive čakal navrátenie spoločníkov po nešťastí. Komora slabo bola osvetlená plechovou lampou, a Kyrill cítil, že on už umrel a ticho leží v hrobe. Nuž čas je oddýchnuť si. Len treba im povedať všetko. Áno, všetko, všetko...

Predsa strhol sa, keď v korridore počul dupot nôh. Arešťanti vrútili sa do kasematu v hŕbe a v prvom okamžení nezbadali Kyrilla. Šalaj ho temer zadávil, keď hodil sa na lavicu.

— Bračekovci, veď to tu zase naša svätená voda! — zvolal veľkým hlasom. — Kde si sa vzal, vladyka?

— Kde bol, tam ničoho neostalo...

— A mne hovorili, že ho previedli do ženského oddelenia, — zapáral bezpopovec. — Ženy poslaly mu i dva ručníky. Akoby nie! Ony rady takýchto božských starčekov. On hneď odmodlí žene hriech.

Komora zhučala, ako osie hniezdo, zaradovavšia sa bezplatnému predstaveniu. Kyrill sedel v svojom kútiku; díval sa na všetkých svojimi svetlými očami a krotko sa usmieval. Areštanti obstúpili ho ako živá stena a podávali sa vždy bližšie, mykajúc napred bezpopovca.

— Teda, bezpopovec, ber ho!... Čo sa máš dívať na neho?... On je u nás, ako drahý hosť, nuž treba ho uctiť...

— A koľko Avdotia Markovna dala Kasuárovi? No, hovor, svätá duša...

— Netýkajte sa ho vy! — s pretvárkou zastal sa ho bezpopovec. — Vladyka nie je taký... Vy tárate do sveta. Starček spravedlivý jedným slovom... A pri ženách — on je tam nie príčina. Vieme, aké sú ženy... Avdotia Markovna je bohatá starenka, pobožná, nuž bolo jej ľúto starčeka...

— A prečo ona nás neľutuje?

— Vy nie ste od Písma, nuž vás neľutuje... Hlavná vec: podľa Písma. On vie strašiť tieto ženy Písmom: tam máš oheň, peklo i Antikrista...

Komora rehotala sa, a Kyrill skrčil sa do guče.

— Nech vám je už dosť, talhaji! — pokračoval bezpopovec v tom istom tóne. — Nerozumiete vy ničomu... Ktože ste vy? Hubitelia duší, zlodeji, násilníci, zlostníci, a on — spasená duša. Hľa, čo je to... On má na ume len spasenie, a vy rehcete sa... Má ľútosť nad vami všetkými... Dušičky nešťastníci, hovorí vám. A jestli vymôže ho Avdotia Markovna, on za nás bude sa modliť Bohu.

— Ten to urobí... Iste!

— My budeme tu sedeť, a spasenej duši bude dobre s bohatými babami... A zase nastraší ich, ako trpel za starú vieru. Jemu je všetko zásluhou... I na druhom svete má prihotovenо osobitné miestečko. A čo ty mlčíš, vladyka?

— Hovor, hovor... — ticho odpovedal Kyrill. — O druhom svete neviem ničoho, ale čo je tu, o tom dobre hovoríš. Veľký som ja hriešnik, a ty si dobre povedal, že som horší od všetkých... Ty len jedno nevieš, dušička: „nevedomosť je horšia od zhrešenia. Vediaci, jestli zhrešil, vie, prečo kajať sa, ale nevediaci, ak zhrešil, nevie, prečo sa kajať.“ V tomto ty horší budeš odo mňa, dušička...

— Ale mu dal, to je pravda!

Bezpopovca pomýlilo, lebo neočakával taký obrat. Potreboval vykrútiť sa nejako z nemilého položenia, aby nebol zahanbený pred kamarátmi.

— Tak nevedomosť je horšia od zhrešenia? — mrmlal, pristupujúc vždy bližšie ku Kyrillovi. — A vieš, čo ja teraz mám na ume?

Kyrill nestačil odpovedať, už dostal zvučiaci úder v tvár. Nastalo všeobecné mlčanie, ale Kyrill nevydal hlasu, len obrátil druhé líce. Rozvzteklený bezpopovec už rozohnal sa a Kyrill zatvoril oči, keď čiasi ruka schvátila ruku bezpopovca. Bol to mlčanlivý tuláčik.

— Netýkaj sa ho, — zašeptal zadychčaným hlasom.

Ruka bezpopovca padla na neho, hoc i nie s takou silou, ako v prvý raz. Povstala mlčanlivá pračka, a sklbčení nepriatelia svalili sa na nečistú dlážku.

— Dobre ho! — zavyla tlupa.

Ale do bitky vmiešal sa Kyrill a rozlúčil váľavších sa po dlážke. Dostalo sa mu niekoľko zdravých buchnátov, ale on už necítil bôľ.

— Dušičky, prestaňte, — šeptal Kyrill, pomáhajúc bezpopovcovi zdvihnúť sa so zeme. — Ach, dušičky, to nie je dobre. Veď ja som všetkému vinou... Ja som od všetkých horší, preto že ja všetko viem a všetko vidím, a vy ste slepí v zlobe svojej.

Keď skonfundovaný bezpopovec sa zdvihol, Kyrill poklonil sa mu hlboko.

— Brat milý, odpusť pre Boha, ak som ťa nečím urazil... i vy, dušičky, odpustte... Šalaj, ty, možno, tiež hneváš sa na mňa, tak i ty odpusť.

— No, no, dosť... — mrmlal Šalaj, odstupujúc medzi tlupu.

— To je nový spôsob! — ozval sa hlas v tlupe a osamotený zamrel, nenajdúc odobrenia.

Nastala mrtvá tichosť. Kyrill ťažka zdvihol sa so zeme a sadol si na kraj lavice. Schytil ho ťažký kašeľ, od ktorého krútilo sa mu v hlave. Ktosi načrel z kavne vody a podal veľkú železnú lyžicu k samej tvári starca, strhávajúceho sa od kašľa.

— Napi sa... Prestane ti.

Druhý súcitný areštant pribral sa lahúnko búchať mu po chrbte — tiež dobrý prostriedok od kašľa. No paroxism prešiel bez týchto prostriedkov. Kyrill rozpálenú hlavu priložil ku stene a bez slova presedel tak pár minút. V očiach bolo mu celkom temno, a on v úžase myslel si, že už nastáva smrť: srdce mu tak zamieralo. Areštanti mlčali, bolo počuť len neodhodlané prestupovanie s nohy na nohu.

— Skoro koniec, dušičky, — zašeptal Kyrill, soberúc posledné sily. — Ale nie smrť je strašná, strašno je nechať vás v nevedomosti. Rozptýlení ľudia, ako ovce bez pastiera. A syn zatratený raduje sa vašej nevedomosti, lebo vo vás javia sa jeho podvodné úskoky a žalosť pekelná.

Vydýchnuc a prežrúc niekoľko glgov chladnej vody, Kyrill hovoril svojím tichým starčeským hlasom, nepovyšujúc ani nepoužujúc tón, ako modlia sa nad mrtvým. Bol to „predvečer smrti“... Kyrill hovoril o sebe, rozprávajúc od samého počiatku, ako prišiel do žalára.

— Slepý vošiel som sem, dušičky, ale teraz vidím. Malý čas ostal pokajať sa v hriechoch, ktorým niet počtu ani miery. Hospodin otvoril oči i mne, veľmi hriešnemu. Poviem vám všetko, milí nešťastníci, nič nezatajím, lebo blízka je moc vychváleného zvera,

ktorý je počet šesťsto šesťdesiat a šesť. Krátky čas, ale veľ
miera, dušičky...

Rozprával Kyrill o sváročh a rozpadnutí svojej pastvy, a s
prišiel vyrovnať roztržky, ako chcel smieriť hrdosť Avdotii M
kovny, ale miesto toho padol do rúk Ježovej hlavy.

— To Antikrist položil na mňa svoju hnusnú dlabu...
tušíte, kto je vládca, ale ja vnútorným okom zazrel som smradľa
pečať na ňom toho, ktorý ho poslal. Ani dozorca, ani žalárni
ani vojaci so zbrojou — nikto nevidí na sebe pečať, ale slú
rozlútení a rozvzteklení. Vari za peniaze kúpiš takých verný
sluhov?...

— Ty pravdu hovoríš...

Ďalej Kyrill rozprával, ako ho priviedli do žalára, ako p
kutávali, zapisovali do Antikristovej knihy a konečne smradľa
sluha Antikristov odňal mu sklenicu so svätenou vodou.

— Neľúbi on tú vodu, — s detským úsmevom vysvetľo
Kyrill, krúťac hlavou. — Veru neľúbi... Už celkom bol som p
niesol vodičku, a on ma na dvore scápal: ako orol hodil sa
mňa. Potom žalárnik koľko ráz začal ma biť, ale ja mlčím.
Nevedia, dušičky, že zúria nie od seba.

— Ach, ty, braček, veď je to tak... preto... Pravdivé
tvoje slová.

Ďalej nasledovalo rozprávanie o podvodoch Antikristových
do odstrihnutia vlasov. Kyrill malebne rozprával, ako chytrác
zatratený syn prikrádal sa k jeho vlasom, ale nesmel ich odhryzn
pri dennom svetle, urobil to v noci.

— Vy to ani neuhádnete, ale ja som všetko videl, —
svetľoval Kyrill, krúťac hlavou. — Ťažko a hanebne, ale mlčí
Vy sa smejete, a ja sa modlím. V noci ma slzy zalievaly a moc
som sa, hľa, za neho, ktorý z nevedomosti stal sa sluhom An
kristovým.

Kyrill ukázal na bezpopovca a hneď doložil:

— Lenže on tu nie je vinný... ani vy nie ste vinní. V Pís
priamo rečeno: ani jediný vlas s hlavy nespadne bez vôle Bož
No, ale ďalej...

Rozprával Kyrill o ďalších podvodoch tohože Antikrista: a
poslal k nemu s papierom Avdotiu Markovnu, ako dal ho pote
do rúk lekára, ktorý chcel ho dostať láskavými slovami, atď. C
komora zatíchla, ako jeden človek, počúvajúc tieto podivné re
Všetkým stalo sa jasným všetko, čo hovoril Kyrill. Obišiel vš
tkých Antikrist, a tak chytrácky obišiel: komár nesadne na n
Ktosi zhlboka vzdychol, dojatý touto myšlienkou, jasnou ako de
Zatíchnutá tlupa arešťantov podala sa bližšie ku Kyrillovi, sed
cemu opäť v svojom kúte. Lampa tak skúpo osvetľovala kasem
že ťažko bolo rozoznať tvár hovoriaceho starčeka, no všetci díva
sa na jeden punkt, z ktorého liala sa jeho reč.

— *On* panuje, — už šepotom rozprával Kyrill. — Znamen
sú všade... A nikto to nevidí, zaslepený vlastnou pýchou a z
jatým rozumom. Veru, nevidí... Hľa, i vás *on* zacápal svoj

dlabou a vrhol do temnice . . . Vy si myslíte, že sami dostali ste sa sem, ale ja vidím *jeho* robotu. I Sleza, i Čečeň, i Akvamarin, i Akulina — všetci sú ľúbezní sluhovia a milé nádoby jeho. Antikrista nevidia a myslia si, že všetko sami robia . . . Oni robia, a ini sluhovia Antikristovi ich zle trescú. Robota ide všade . . .

Kyrillov hlas neočakávane zmocnel, a tiekla reč proti odpadlíkom.

— Leje sa márne kresťanská krv, hubia sa duše, vo tme dejú sa tajno-strašné a nevysloviteľné veci . . . I ženské pohlavie berie svoj podiel v nehanebných veciach. Strach a úzkosť objaly všetkých . . . Niektorí ani nič nevykonali, jednoducho utečú a potulujú sa po lesoch, utečú a za nimi *on* ľúte ženie sa a dýcha ohnivým vztekom na človeka, prijavšieho zverský obraz. Potom mať hanbí sa začatého v útrobe decka, a dievča nepozná svoj panenský styd . . . Všade ponevierajú sa rozptýlení ľudia a svoji nepoznajú svojich. Ach, ako treba modliť sa, lebo bude zvonku strach, vnútri chvenie, hlad i smäd, v domoch plač . . .

V šiestom čísle bola mrtvá tichosť . . . Pri zakalenom osvetlení na hromadu stisnutí arešťanti podobali sa tým hriešnym dušiam, o ktorých hovoril Kyrill.

— Žalostne rozplače sa každá duša! — s oduševnením pokračoval. — Uvädnú krásy líc a lepoty ženské, a želanie opustí človeka. Zabaží sedem žien za jedným mužom a jeho nebude, lebo želanie mužské vyčerpá sa . . . Nebude pravidelného rodenia, lebo zatvorilo sa samo nebo a zatvorilo sa každé želanie. Rodu ľudskému záhuba ešte prv, než zjaví sa z útroby matere . . . Rozprávali mi v Moskve, ako i teraz ženské vystupujú do vzduchu a do priepasti padajú . . . áno. To sú znamenia. Jedna Nemka vystúpila do vzduchu na mechúre: nadujú mechúr, pripravia naň povrázok, ona za povrázok zubami a tak vynesie sa do vozduchu. Druhá Nemka v cirkusi vyjde pod samú povalu, na nejakých desať siah, a odtiaľ spustí sa dolu hlavou. A živé sú obe. Šamy od seba ony to robia? Nie, diabol vynáša ich i do vozduchu, i do priepasti shadzuje . . . Diablu milé tance vystrájajú sa nahými ženskými, po hostincoch svodne vyspevujú nestydaté Židovky, a vládcovia i odporcovia Boží potvrdzujú všelijaké hnusné závody, kde strašne bynie jedno i druhé pohlavie. Nie preto bola stvorená Eva z rebra Adamovho . . . Hoc i Židovky a Nemky, ale nie svojou vôľou sa mučia: podvodník ich hladom doberá . . . Nie na rodenie detí je žena, ale na hanbu . . . Hľa, čo *on* robí! . . . A ešte poviem niečo: robiť nikomu sa nechce . . . Všetko by chcelo byť pánom a ľahký chlieb jesť. Mašinami chcú svoju lenivosť potešiť: mašina nech robí a ja budem spievať a veseliť sa. Áno . . . Tu ti diabli slová tvoje po drôtoch rozťahujú, tu ti diabli mašinami vládnu, tu diabli do akýchsi trúb pokrikujú, vreštia vztekle, oheň s neba privádzajú . . . Ó, beda dušiam našim! Len jedno diabli nevymyslia: *chleba* . . . I roboty egyptské prevzaly ohnivé mašiny, i do bavlneného plátna, krášleného psou krvou, oblieka sa všetko, i k samovarom posadali, i dohán kúria, a chlebíček je vždy drahší . . . A horšie ešte: *on*

odvezie ho, chlebíček, k Nemcom, a nazad odryhne železom a hodvabnými čipkami . . .

— Už je to pravda! — zahrmela komora. — Ty to verne, otec náš! . . .

Celú noc nespalo šieste číslo, a Kyrill vše hovoril a hovoril. On vyložil celú svoju dušu.

X.

Kyrill umrel o dva dni v žalárnej nemocnici, umrel ticho, ako zaspávajú deti. Svedkami tejto smrti boli mladý felčiar a tuláčik.

— Dokonal . . . — šepotom povedal felčiar, hmatajúc pula.

Tuláčik zatlačil oči „dokonavšiemu rabovi Božiemu Kyrillovi.“ Do veľkých okien nemocnice trblietavo lialo sa svetlo. Vo vzduchu už bolo badať prichádzajúcu jar, a smrť javila sa tu živým kontrastom. Tuláčik najmä cítil tento život, pribývajúci za stenou žalára, a v ňom nyla tá večná túha po svobode. Smrť rozkolníckeho biskupa bola len illustráciou, ako treba sa vynasnažovať, aby ešte aspoň raz dýchol sviežim voľným vzduchom.

Žalár už vedel o smrti Kyrilla. Ako sa stalo, iste nikto nemohol by vysvetliť, no všetci znali to — i strážnici, stojaci na svojich miestach, i ženské oddelenie, i šieste číslo, i zatvorení v osobitných komorách vražedlníci. Posledný dozvedel sa Afanasij Ivanyč, keď prišiel mu oznámiť Budzko. Dozorca predovšetkým nahneval sa . . . Ešte to potreboval! . . . Očervenel ako ploštica, rozkašľal sa a vrhol sa na Budzka.

— Ty daj si pozor! — volal starý, máchajúc opuchlou vlasatou rukou. — Darebák! . . . Ty . . . ty . . . ty . . .

— Na službu! . . .

— Sprosták!

V nasledujúcom okamžení Afanasij Ivanyč už bežal do nemocnice a cestou nadal felčiarovi, ktorého potkal.

— Ty si daj pozor! . . . Ja vás všetkých naučím! . . .

Kyrill skutočne ležal na svojej posteli mrtvý, s mrtvo-spokojnou tvárou. Pri ňom bol len tuláčik. Afanasij Ivanyč nadal mu a zadupotal nohami.

— Ty si daj pozor! . . . Ja vám ukážem! . . .

Potom Afanasija Ivanyča zarazilo. Mrtvý ako by sa díval dvoma medenými kopejkami, položenými na očiach. Afanasij Ivanyč náhle prežehnal sa a ešte raz pohrozil sa tuláčkovi.

— Ach, Bože môj, Bože môj! — mrmlal dozorca, nevediac, čo urobiť. — Hľa, potreboval umrieť... To len mne na protiveň... Nech by si bol vyšiel zo žalára a umrel, ale takto zkazená je celá vec.

V žalári zriedka kto umrel. Od čoho to záviselo — ťažko povedať, ale bolo tak. S jednej strany areštanti boli ľudia všetko stredného veku, s druhej strany zdravie, možno, napomáhalo sa stálym napnutím nervov. Jedným slovom, smrť tu bývala riedkym

hostom, ako by bola obchádzala toto miesto hluchých strádaní a žalárnej trpelivosti.

Keď Afanasij Ivanyč vrátil sa do kancellárie, tam už sedela Avdotia Markovna s akousi staruškou v čiernej šatke. Starík už celkom skonfundoval sa a nevedel, čo povedať.

— Viem ... — krátko a ostro riekla Avdotia Markovna.

— Akože ... to jest ja nie som vinný ... — hundral Afanasij Ivanyč, červenajúc sa od napnutosti a ohmatávajúc gombičky svojej uniformy. — Vera Bože, nie som vinný, Avdotia Markovna ... Bol živý a tu zrazu ... A veru, ak u nás nevyžije ... to jest, myslím o jedle ...

— Prestaň mleť! — pretrhla ho rozkolnica. — Dosť vám, železné nosy, posmievať sa ... A to je vec Božia, nie vášho rozumu. Dnes ráno on prišiel ko mne rozlúčiť sa ... Ležím ráno, spím i nespím, a prebudiť sa nemôžem. Len ako by som sa dívala a videla: on, trpiteľ milý, zastal u dvier a stojí ... Už preto som sem prišla. A priviezla som i čitalku[1] ... Ona všetko vykoná, i chválospev odbaví po našom.

— Akože to? ... Nemožno, Avdotia Markovna. Cudzí človek.

— Pekne, rozprávaj ... Sama pôjdem k prokurorovi a všetko vykonám. Nemaj strach. Ale on i sám príde. Ja som už poslala ...

— Ako viete, Avdotia Markovna ...

— Čo tu vedieť: Božie dielo. Teraz netreba znať ničoho ...

Celé tri dni, kým mrtvý ležal v nemocnici, Afanasij Ivanyč cítil sa ako na žeravom uhlí. Začal sa báť všetkého. Pred bránou žalára sháňaly sa zástupy akýchsi neznámych ľudí, ktorých nemožno bolo nijako odohnať. Všetko to boli rozkolníci, ktorí prišli nevedno načo. Trčia celý deň u brány, len čo strážnikov darmo znepokojujú. Potom priviezli drevenú „kolodu", v akých pochovávajú rozkolníkov, to jest rakev, vydlabanú z celého kusu dreva. Do tejto „kolody" položili mrtvého, pričom, dľa rozkolníckej obyčaje, pod hlavu vložili mu kameň. Spolu s Afanasijom Ivanyčom znepokojený bol celý žalár, pozorujúc všetky prípravy so zimničnou netrpelivosťou. Po komorách šly najnemožnejšie chýry: mrtvý už zjavil sa niektorým vo sne, potom v noci počuli jeho tichý plač, v komínoch zavýjal žalobne vietor, strážnik videl, ako vyšiel zo žalára cez stenu v podobe svetlej tiene, atď. Fantásia pracovala neprestajne, a každý cítil jedno, menovite, že stalo sa niečo neobyčajného.

Znepokojené bolo najmä šieste číslo. Zprvu všetci mlčali. Bezpopovec bol srazený, očakával nepríjemnosti. Na rannej prechádzke šepol Budzkovi, aby ho dal do druhej komory.

— Ešte ma zmrzačia, hriešnym spôsobom ... — vysvetľoval šepotom.

— Čo ma do teba ... Choď v čerty! — zahrešil Budzko. — Nevelmi pochutnajú si na tebe, ak ťa i vezmú.

Táto scéna bola príčinou výbuchu. Po večeri celá komora oddala sa do bezpopovca.

---

[1]) Čítať žalmy nad rakvou.

— Hej, ty, baba, o čom shováral si sa s Budzkom, ha?..

— A čo vás do toho?

Bezpopovec bol nabitý najstrašnejším spôsobom, ako to vedia urobiť len opravdoví majstri. Bili ho za ublíženie nebohému Kyrillovi, za to, že odrezal mu vlasy a udrel po tvári. Doprosta to nebolo povedano, ale všetci vedeli i bez slov, čo je vo veci.

Konečne nastal i deň pohrabu.

Mnoho musela sa naustávať Avdotia Markovna, kým bolo dovoleno pochovať Kyrilla „po svojom". Zavčas rána pred bránou žalára sišiel sa veľký zástup. Deň bol jarný. Po ceste bežaly ručaje, kyprý sňah napuchol, očernel a usadol sa nižšie. V povetrí viala jarná dráždiaca sviežosť. Rozumie sa, do žalára nikoho nepustili, mrtvého vyniesli strážnici. Zástup uvítal ho ťažkým vzdychom. Kde-tu žalobne ozval sa osamotený ženský hlas a zamrel. Rakev prijali „rozvadení" popi Avdej a Varsanofij, a k nim pripojili sa prední rozkolnícki dobrodincovia. Jednoduchá drevená „koloda" ťažko zakolísala sa v povetrí a potom už ako by bola plávala cestou k mestu. Ľud valil sa za ňou ako hustá tma.

— Sláva tebe, Hospodine! — nahlas zvolal Afanasij Ivanyč, stojac za bránou s pristavom Akakijom. — No natrápil som sa s *ním*... A všetko pre teba!... Bol si mi dobrým priateľom!...

Akakij, ako obyčajne, mračno mlčal. On bol kommandovaný policajným náčelníkom na pohrab so zvláštnym cieľom, aby nebolo nijakého neporiadku. Ale to bolo zbytočnou opatrnosťou: veľký zástup poberal sa za pobožnou tišinou, spešne odnášajúc drahocenné ostatky. Rozkolnícky „mohylník" bol na druhej strane mesta, a Akakij urobil len ten poriadok, aby rakev neniesli hlavnými ulicami.

— Nuž čo? — opytoval sa ho Afanasij Ivanyč. — Muchu si prehltol?

— Daj mi pokoj!

Afanasij Ivanyč chrípľo zachichotal sa, chlopnul Akakija po pleci a, ukazujúc na pohrabný sprievod, miznúci v prvej uličke, zašeptal:

— Tvoja robota, Akakij!... Trhlo ťa vtedy! Ale — vráť sa potom na teplý pirôžok.

Akakij až striasol sa, zahrešil a v náhlosti hodil sa do svojich saní, aby dohonil pohrabný sprievod, dozorca však potutelne sa usmieval, stojac ďalej za bránou.

Rozkolnícky „mohylník" podobal sa ohromnej bobrovej čiapke, pohodenej na príkrom brehu rieky. Okolo mesta všetko bolo vyrúbano od nepamäti a zostal len mohylný bor, pod tieňou ktorého odpočívaly kosti rozkolníkov. Nebolo tu ničoho, čo hovorilo by o poslednej márnosti márností, — všetky hroby boly ako jeden. Jednoduchý kopček zeme, nad ním drevený osmokonečný kríž pod drevenou strieškou, kde-tu drevený „holubec", t. j. drevené obloženie hrobu, a viac ničoho. Na pohrabe Kyrilla celý mohylník bol, rozumie sa, preplnený národom. Nekonečná rozkolnícka služba trvala temer do večera, a nad týmto otvoreným hrobom smierili sa konečne nesvorní rozkolnícki popi Avdej a Varsanofij, spol

odbavujúci v úplnej dôstojnosti obrad pochovávania. Ticho šumely vrchovce storočných borovíc, a tento jarný šum krásne prikrýval ťažkomyseľný rozkolnícky spev.

Pristav Akakij odprevadil processiu na mohylník, prezrel hrob a nevedel, čo robiť ďalej. Avdotia Markovna pomohla mu z pomykova.

— Choď len, dušička, domov... Nemáš tu čo robiť.

O slávikoch.

Napísal *I. S. Turgenev.* Preložil *Vršatský.*

Posielam vám, lúbezný a veľactený P. t., ako milovníkovi a znalcovi rôznych druhov poľovky, nasledujúcu rozprávku o slávikoch, o ich speve, udržovaní, spôsobe chytať ich atď., napísanú mnou dľa slov jednoho starého a zkúseného poľovníka z dvornej čeľade. Hľadel som podržať všetky jeho výrazy i spôsob reči.

Za najlepších slávikov držali vždy kurských; no tí v poslednej dobe sa zhoršili; teraz držia za najlepších slávikov, ktorých chytajú okolo Berdičeva, na hranici; tam, pätnásť verst za Berdičevom, je les, nazývaný Trejackým; tam zdržujú sa výteční slávici. Čas na ich chytanie je začiatkom mája. Držia sa najviac v stremchovine [1]) a melkom lese, i v močiaroch, kde les rastie; močiaroví slávici sú najdrahší. Priletujú tri dni pred Ďurom, no z počiatku spievajú ticho, ale k máju prídu do sily, rozspievajú sa. Počúvať ich treba po zorách i nocou, no lepšie je po zorách; dakedy príde človeku ovšem i celú noc v blate presedeť. Ja s kamarátom raz len že nezamrzol som v blate: v noci uderil mráz, a do rána namrzlo na vode ľadu skoro na prst; mal som na sebe kaftanček letný, nie priam dobrý; zachránil som sa iba tým, že ukrčil som sa medzi dve hŕbky, sobliekol kaftan, zamotal hlavu a dýchal si na bachor pod kaftanom; celý deň mi potom sekalo zubami. Chytiť slávika nie je ťažká vec: treba najprv pekne vystriežiť, kde sa drží, tam vyčistiť na zemi miestečko najlepšie vedľa kríka, nastaviť tajník a samičku pobádať, za obe nôžky priviazať, a samému skryť sa a popiskovať na píšťalku; takú píšťalku robia na vábenie. Tajníček nevelký robí sa zo sieťky — párom; jeden kus treba pevne k zemi pripraviť, a druhý iba pristoknúť — a motúz k nemu priviazať: keď slávik shora sletí k samičke — tu trhnúť motúzom, tajníček sa tak zahodí. Niektorý slávik je veľmi chtivý, tak, akonáhle uvidí samičku, hneď hodí sa svrchu ako guľa; iný zas je ostražitý; zprvu spustí sa nižšie a pozerá — či je to jeho samička. Ostražitých je lepšie sieťou chytať. Sieť pletie sa na päť siah; pokryje sa ňou

[1]) Stremcha = prunus padus.

ker alebo suchý kles, ale slabo treba pokryť; akonáhle spustí sa slávik — vstaneš a naženieš ho do siete, on letí vždy spodkom, no a ostane viseť v okách. Sieťou možno chytať i bez samičky, pomocou píšťalky. Keď chytíš slávika, sviaž mu hneď končeky krýdeliec, aby sa nebil, a posaď ho chytro do klonky — taká truhlička robí sa nízka, s vrchu i so spodku plátnom potiahnutá. Chytených slávikov treba kŕmiť mravčími vajíčkami — po troške a častejšie; oni skoro privykajú a počínajú zobať. Neškodí napustiť do klonky živých mravcov: niektorý močiarový slávik nezná mravčích vajíček — nevidel ich nikdy — no keď mravci začnú tahať vajíčka, rozhorlí sa a začne ich chvátať.

Slávici tu u nás[1]) sú naničhodní: spievajú škaredo, nič nemožno rozumeť, všetky kolená (= rody) miešajú, treštia, ponáhľajú sa; a k tomu ešte akú majú škaredú nôtu: urobí takto tuu a naraz vi! — tak zapískne, ako by sa do vody zahrúžil. To je najškaredšia nôta. Odpľuješ a odídeš. Ba až rozmrzíš sa. Dobrý slávik má spievať rozvažito a nemiešať kolená, — a kolená bývajú takéto:

Prvé: *Pulkanie* — takto: pul, pul, pul, pul...

Druhé: *Klykanie* — kly, kly, kly, ako žlna.

Tretie: *Drob* — vychodí približne, ako by po zemi razom broky rozsypal.

Štvrté: *Rachot* — trrrrrrr...

Piate: *Plenkanie* — skoro rozumeť možno: pleň, pleň, pleň...

Šieste: *Lesoňova trúbka* — tak zdĺhavo: go-go-go-go-go, a potom krátke: tu!

Siedme: *Kukučkin prelet.* Najzriedkavejšie koleno; ja počul som ho iba dva razy v živote — a oba razy v timskom újezde. Kukučka, keď letí, tak kričí. Tak silný, zvučný hvizd.

Osmé: *Husáčok.* Ga-ga-ga-ga... Malo-archangelským slávikom pekne vychodí toto koleno.

Deviate: *Jolin šramot.* Ako jola, — je vták ponášajúci sa na škovránka[2]) — lebo ako také harmoničky bývajú, — taký okrúhly hvizd: fijuijuijuijuiju...

Desiate: *Počiatok* — takto: tii-vit, nežno, ako malinovka. Toto v skutočnosti nie je koleno, ale slávici obyčajne tak začínajú. U dobrého, notového slávika býva to ešte takto: začne: tii-vit — a potom: tuk! — Toto nazýva sa odrážkou. Potom zas — tii-vit... tuk! tuk! Dva razy odrážka — a v poly uderenia, takto je to lepšie; tretí raz tii-vit — ale ako rozsype, hneď, huncút, drobom alebo rachotom — div sa na nohách udržíš — ta prevedie! Taký slávik nazýva sa s uderením alebo s odrážkou. Dobrému slávikovi každé koleno na dlho vychodí, zovrubno, silno; čím zovrubnejšie, tým dlhšie. Zlý sa ponáhľa: zrobil koleno, ufal, skorej druhé a — zmiatol sa. Hlupák ostane hlupákom. Ale dobrý — nie! Rozvažite spieva, pravidelne. Začne niektoré koleno česať, — neside s neho do umorenia, preberie hoc koho. Iný zas s obratom — je taký

[1]) Vo mcenskom, černskom a bielevskom újezde. *Pův.*

[2]) Strnád záhradný. *Překl.*

dlhý; spustí na príklad koleno, drob, alebo ktoré — zprvu akoby nízko, potom zas do výšky, ako by sa obkrúžil, ako by kočové koleso prevalil — musím to tak riecť. Jednoho takého slýchal som u mcenského kupca Š...va — to vám bol slávik! Bol predaný v Petrohrade za 1200 papierových rubľov.

Dla pozorovania poľovníkov, dobrého slávika od zlého je ťažko z videnia rozoznať. Mnohí ani samičku od samca nerozoznajú. Niektorá samička je ešte úhľadnejšia, ako samec. Mladého od starého možno rozoznať. Mladý, keď rozčapíš mu krýdla, má na perkách škvrnky, a celý je temnejší; starý je šedší. Slávika treba si vybrať, ktorý má veľké oči, tlstý zobák a čo by bol plecistý a vysokých nôh. Ten slávik, čo ho dali za tých 1200 rubľov, bol stredného vzrastu. Š...v kúpil ho pod Kurskom od chlapca za dvojhrivenník (20 kop.).

Slávik, keď je v opatere, môže päť zím prezimovať. V zime treba ho kŕmiť švábmi, lebo sušenými mravčími vajcami; ale vajcia treba brať nie z listnatého lesa, lež z ihličnatého, ponevač smola udržuje mu tvrdú stolicu. Zavesiť treba slávikov nie nad oknami, ale v prostred izby pod stropom, a v klietke aby bol vrch mäkký, súkenný alebo plátenný.

Nemoc mávajú, že naraz začnú kýchať. Hnusná to nemoc. Niektorý ju i prežije, ale na druhú zimu istotne zdochne. Proboval som šnupavým tabakom po krmu posypať — dobre vychodilo.

Spievať začínajú od Vianoc — i skorej, zprvu tichúčko; od pôstu, od mesiaca marca, pravým hlasom, a okolo Petra prestanú. Začínajú obyčajne plenkaním... tak žalostne, nežno: pleň... pleň... Nie hlasno — ale počuť po celej izbe. Tak zvoní príjemne, ako skielka, celú dušu obrátiť. Keď to dlho nepočujem — zakaždým mi to prenikne, po živote mi to prebehne, vlasy na hlave mi vstávajú. Hneď slzy — a tu sú. Vyjdeš, poplačeš si, postojíš.

Mladých slávikov je dobre dostať na vigiliu pred Petrom. Treba vystriezť, kam starí nosia krm. Niekedy presedím tri, štyri hodiny, pol dňa, ale už zbadám miesto. Hniezdo pletú si na zemi zo suchej trávy a lístkov. V hniezde býva päť mladých, ale dakedy i menej. Mladé vezmeš a posadíš do pasce — hneď i starí prídu do klepca. Starých treba chytiť, aby mladých kŕmili. Posadíš celú rodinku do klonky, potom nasypeš mravčích vajíčok, i živých mravcov napustíš. Starí hneď začnú mladých kŕmiť. Klietku treba potom zavesiť, a jak mladí začnú zobať sami, starých vziať von. Mladé, ktorých vyberieš na vigiliu pred Petrom, sú živšie a skorej začínajú spievať. Mladých treba vyberať od dlhého, so zvučným hlasom slávika. V klietke sa nevyvedú. Na svobode prestane slávik spievať, akonáhle vyviedol mladé, a o vigilii pred Petrom vypŕší. Zrobí v letku kolience a — je koniec. Potom iba píska. Spieva vždy sediac; v letku, keď hodí sa za samičkou, klokotá.

Mladých slávikov dobre je zavesiť ku starým, aby sa učili. Zavesiť ich treba radom. A tu treba pozorovať: či mladý, kým starý spieva, mlčí a sedí, nehýbe sa, počúva — z toho bude osoh — za dva týždne, prosím, bude hotový; ale ktorý nemlčí, ale sám za

starým šramotí — ten azda na budúci rok zaspieva, ale i to pochybno. Niektorí ochotníci tajno v čiapkach nosia mladých slávikov do hostinca, kde je dobrý slávik; sami pijú čaj alebo pivo, a mladí sa za ten čas učia. Ale lepšie je zavesiť mladých, keď ich k starému donesú.

Prví milovníci slávikov sú kupci: tisíc rubľov neľutujú. Moskovskí bielevskí kupci dávali dvesto rubľov i spoločníka — i kôň bol ich. Posielali ma k Berdičevu. Mal som dostaviť dva páry výborných slávikov, ostatní — bárs päťdesiat párov — mali byť moji.

Mal som kamaráta, strašného milovníka slávikov, často sme spolu chodili. Bol krátkozraký — to mu mnoho prekážalo. Raz, pod Lebediaňou, počul podivuhodného slávika. Príde ku mne, rozpráva — a tak sa celý chtivosťou trasie. Začal ho chytať — ale sedel na vysokej osike. No spustil sa predsa, kamarát hnal ho do siete; slávik narazil na sieť — a ostal viseť. Kamarát začal ho brať — poznať, že sa mu ruky triasly — slávik naraz šuchnul mu medzi nohy — zapísknul, zaspieval a uletel. Kamarát tak sa až potackal. Potom sa božil, presviedčal ma, že cítil patrne, ako mu ktosi slávika z ruky silou vytrhol. Čože! Všelijako sa stáva. Dal sa ho znovu vábiť — — nie! chyba lávky: vidno, že dostal strach, umlkol. Celých desať dní kamarát potom za ním chodil. A čo myslíte? Slávik čo by len čiknul — ztratil sa. A kamarát div sa nezbláznil; silou som ho domov dovliekol. Vezme čiapku, hodí ju o zem, a počne sa päsťou do čela tĺcť... Naraz však prestane a zakričí: „Rozkopte zem — do zeme chcem ujsť, tam je cesta pre mňa, slepého, neumelého, bezrukého...“ Hľa, ako býva človeku citlivo.

Stáva sa, že keď jeden druhému chce dobrých slávikov odňať, včasnejšie treba zajsť na miesto. Na všetko treba umenie — ale bez šťastia ničoho nevykonáš. Stáva sa tiež, že odvedú, čarami totiž; ale proti tomu je — modlitba. Raz mi tiež strachu nahnalo. Sedím v noci pod lesom, počúvam slávikov, a noc bola taká tmavá, strašne tmavá... A naraz sa mi pozdalo, ako by čosi rachotilo už nie ako slávik, ako by priamo na mňa išlo.. Trápno mi bolo, že ani povedať nemožno... skočil som, a v nohy. Mužíci — tí sa do toho nezamiešajú; tým je všetko jedno; ešte sa smejú, prosím. Mužík je hrubý; jemu či slávik, či penkava — všetko jedno. Nerozumia tomu. Pre nich je — orať, a na peci ležať s babou. A teraz som vám už všetko povedal.

Z kvetov srdca.

I.

Priletela zavčas rána
mladá šumná Vesna,
celovaním prebudila
prírodičku zo sna.

Lúčami sa prizdobila,
usmiala sa svetu —:
budeže to, zlato moje,
budeže to kvetu!

Priletela Vesna šumná
v kúzle, v kráse novej,
nasypala do dušenky
rosy diamantovej.

Hŕstku slziek kryštálových,
so pár sladkých vzlykov...
budeže to, zlato moje,
budeže to sníkov!

Priletela Vesna mladá,
privábená túhou,
rozpiala sa nad srdienkom
trblietavou dúhou.

Rozpiala sa nad srdienkom,
doň si cestu kliesni...
budeže to, zlato moje,
budeže to piesní!

II.

Tíško, tíško!
naslúchaj:
koľko slasti, sladkej tiesni
v slávikovej prúdi piesni,
koľký taj!
Sťa by to tá hudba znela,
ktorá v našich dušiach zvrela
v prvý máj...
Naslúchaj!

Hľaďže, hľaďže!
hore hľaď:
ako krásne nebom planie
hviezd tých zlaté trblietanie
večných vniad —:
sťa by plamy trblietaly,
čo sa v našich srdciach vzňaly
nastokrát...
Hľaďže, hľaď!

Tíško, ticho!
K čomu slov,
keď srdienka z každej struny

sladká mluva rajskou zuní
náladou?...
Ticho! neruš harmoniu,
v ktorej srdcia naše snijú
lásky nov...
K čomu slov?!...

30/V. *Ľudmila Podjavorinská.*

Pútnik.

(Poviestka.)

»Příchozí jsem a podruh u tebe«. (Žalm 39. 13.)

Na prekrásnom Považí v časoch dávnych stál
pyšný hrad na chrbtisku nerozborných skál.
Dnes už z neho sotvaže kameň na kameni,
sotva hŕbu rumu zreš — takhľa čas sa mení...

Bývalo to netakšie tam za dávnych čias:
všade číra nádhera, neha, rozkoš, jas.
Pánom hradu rytier bol kýsi prebohatý,
obliekal sa v šarlát, v kment, ba aj v zlaté šaty.

Čo len srdce zaráči, všetko, všetko mal,
na prepych a rozkoše neľutoval — dal,
dal ver' dukát premnohý, z pohnútky, že treba
privádzať svet v podiv a zvelebovať seba.

Ale rúcho nádherné chladnú krylo hruď,
uspela var' v rozkošiach mnohých ochladnúť,
vyhasnul v nej, akže bol, lepších hnutí plameň, —
tuším mal v nej, Bože môj, miesto srdca kameň. —

Raz bol večer prekrásny, nebom mesiac plál,
s výšin svojich magické svetlo rozlieval,
v svetle jeho pyšný hrad strel sa v plnej sláve, —
rytier parkom hrádeckým prechádzal sa práve...

Pohrúžený v myšlienkach chodí semo-tam —
O čomže len rozmýšľa tak len sám a sám?
Dumá on tam nebodaj dumou dumnou o tom,
jak' si s druhmi pohuľá zajtra abo potom.

O tom a či o inšom, ktože ho tam zná, —
bude aspoň isteže duma podobná. —
Ktosi cestkou blíži sa — mesiac svieti bľadý —,
priblížil sa, klobúk sňal. Rytier hľadí, hľadí.

»Kto to? Čo ťa vedie sem v taký pozdný čas?«
zvolal rytier, hnevivo zneje jeho hlas.
Príchodzí má dlhý šat, temer až do zeme,
luna svieti v šedý vlas, v holé jeho temä.

»Pokoj vám! — tak príchodzí. — Hospoď žehnaj vás!
Milosť, milosť, pane môj, že v tak pozdný čas — :
pútnik hladný, ustatý — tadeto mu cesta —
o kus chleba prosí vás, kúsok na noc miesta.«

»Žobrač! — kričí hradu pán — blúdiš, tedy vedz:
tento hrad tu, hrad to môj, nenie hostinec, —
ber sa ďalej po svojich, pokým nezavolám
sluhov, čo ti ukážu, kade k týmhľa holám.« —

Zalkal v duši pocestný, ale premohol
hryznuvšiu mu do duše nevoľu a bôľ —
Riekol potom: »Vďaka buď Bohu i za muky:
všetko vďačne berie rab Boží z Božej ruky —

Pôjdem tedy, pane môj, opustím váš hrad,
skôr však malú otázku dovolíte snáď?« —
Vetil tamten: Dovolím, ale žiadam dvoje:
krátko vrav a potom choď, splniac slovo svoje.« —

»Splnim: pôjdem. Ráčte mi tedy povedať,
kto pred vami obýval tento pyšný hrad?« —
»Oslávený otec môj« — »A pred vaším otcom?« —
»Inu, starý otec môj — večná pamäť rodcom.« —

»Boh ich osláv na veky! — No a napokon:
ktože po vás nastúpi?« — »Kto by, ak nie on,
syn môj, prirodzená vec« — »Hej, tak stoja veci:
hrad, hľa, predsa — hostinec, a vy — hostia všetci — —

Obmäkčujže tvrdosť srdc, mocný Bože náš,
máš veď vôľu milostnú, moc i všetko máš. —
Nehnevám sa, pane môj, odpustite i vy,
za vaše sa spasenie modlím, kým som živý.

Idem — s Bohom ostaňte!« — Pošiel zbožný mních, —
Chladnou hruďou rytiera hlasný zvlnil vzdych —
»Ostaň, ostaň, človeče — zvolal rozochvelý —
odpusť vinu, nepustím ťa preč za svet celý —

»Ostaň u mňa nie cez noc, ale kým ti vďak,
ostaň, ostaň, podaj tak odpustenia znak,
skruš ma mocnou výčitkou, zaslúžim ju isto,
chcem sa za to pokajať silno, poryvisto!« —

»Nevyčítam — vetil ten — modlitba mi zbroj:
ňou otváram milosti Božej večný zdroj:
Bôh vám srdce vďačné stvor biednych pre potreby,
časným zbožím nauč vás získať večné v nebi«. —

Ostal mních či neostal, nevyzvedel som.
Ale ubezpečuje poviestka ma v tom,
že pán hradu v totú noc viackrát na zem kľakal,
potom zo sna blábolil, stonal, ba aj plakal. — —

Ešte potom dlho žil — inší, o sebe,
činil mnoho dobrého biednym v potrebe, —
a keď umrel, v závete našli takú čiastku:
»Príchodzí sme: k príchodzím, k biednym majme lásku

K hrobu jeho zadlho chodil vďačný ľud,
objímal hrob, takýto vynášajúc súd:
»Škoda ho v tej zemi hniť: anjel-strážca pravý, —
učiň ho Bôh účastným svojej večnej slávy!«...

Martin Sládk

V máji.

Zas prišiel krásny máj a sype vôňu, kvety,
zas slávi slávny hod so svojou sestrou Vesnou;
kraj ožil, zajasal v kvet Vesnou zaodetý,
i vzduch sa naplnil prírody večnou piesňou.

Do srdca kýsi blesk sa potajomne vkráda,
um striasa všedný prach a čos' ho nepokojí,
hlas jeho slyším: von, keď volá Vesna mladá,
tam dobrý lekár máj, čo sladko rany hojí.

Bo prejde Vesny čas, ty márne budeš hľadať,
ty márne hľadať liek, keď zaškripí zub mrazu,
čo máj ti vďačne dá, od zimy nesmieš žiadať, —
nežiadaj bľadosť mne a srdcu včasnú zkazu!

Tak um si zarečnil a srdce zatlieskalo:
von z prachu, braček, von, veď čaká náruč mája,
tam všetko najdeme, ač žiadame len málo;
je lepší, nežli vek, len jeden dníček z raja.

Nuž idem za vami, vy neposedné deti,
roztvorím chorú hruď, nech vylieči ju Vesna,
veď azdaj májové aj pre mňa slnko svieti? —
Bol máj... zlou predtuchou zavzdychla chyža tesn

Somo

Sreznievskij na Slovensku roku 1842.

II. [1])

(V B. Bystrici. U Sama Chalupku. V Tisovci. V Chyžnom. Na Hrone. Na Spiši. U slovenských kalvínov.)

Baňská Bystrica, $^{8}/_{20}$. júna 1842. Včera po obede odišiel som zo Sv. Mikuláša, nocoval som v Osade, dnes o 4. hodine bol som tu. Cesta od Ružomberka na juh ide k Osade i ďalej do vrchu Šturca úzkou dolinou, ktorou tečie riečka Revúčanka; hory zarastené sú smrekmi a jedľami, čiastočne bučinou, kde-tu vyčnievajú krásne skaly. Šturec je veľmi strmý a dosť vysoký, no cesta je prerúbaná veľmi pekne, kiarami, tak že na ekipáži trvá dve hodiny, kdežto peškom po chodníku možno prejsť za hodinu. Pomedzi stromy sú poľany, na nich pasú sa ovce a kozy, z týchto každá so zvoncom; pastieri, jeden sedí, druhý chodí, tretí spieva, štvrtý píska na fujare, piaty plieska bičom a počúva, ako sa ozýva. Pred osadou videl som večernú muziku, t. j. tanec, a dnes v Revúcej svadbu. Spustiac sa so Šturca, znovu vchodíš do úzkej doliny a ňou dôjde sa temer do samej Bystrice. Dolina je temer všetka zaujatá obydliami baníkov a rozličnými baňskými domami. V ľavo ostala Špania Dolina, kde jest cementná voda, pretvorujúca železo na meď. Bystrica je dosť pekné mestečko s 5—6000 obyvateľmi, centrum priemyslu tohoto kraja. Obyvatelia boli prv Nemci, ale teraz sa poslovančili. V Bystrici v predmestiach množstvo sadov. — Tu obznámil som sa s evanjelickým farárom Kuzmányim, vydavateľom časopisu *Hronky*, horlivým Slovanom, ale bojacim sa Maďarov. S ním navštívil som i doktora Zipsera, člena našej Akademie: je tlachač a sotva učený človek, ostatne veľmi pilný.

Polhora, 24. júna. Dňa 21. odišiel som z Bystrice na Čiernu Lehotu, kde je farárom Samo Chalupka, mladý, vzdelaný človek, zaneprázdňujúci sa sbieraním národných slov a výrazov. Chcejúc upotrebiť jeho sbierku, zostal som na dva dni a spísal, čo mi bolo potrebné. Lehota leží v strane od cesty, v malej doline, tak že ju nevidno, kým nedôjdeš veľmi blízko. Vôkol horné polia a lesy, ďalej hole, t. j. vrchy holé, veľmi vysoké, ešte pokryté kde-tu snahom. Včera dievky spievaly nám sväto-jánske piesne: „Oj, Jane, Jane, oj, Jane!“ a „Daj, Bože, daj!“ Dnes ráno šli sme spolu do mesta Brezna, kde je farárom jeho brat. Nebolo ho doma; prijala nás jeho žena, a ja predsa mohol som si prezrieť jeho lexikálne zápisky. Breznianský Chalupka je známy slovenský spisovateľ-satyrik. Medziným napísal niekoľko veselohier o Kocúrkove, vymyslenom mestečku, predstaviviší v nich so smiešnej strany mravy šľachty a meštianstva slovenského; a nedávno ktosi vydal v Lipsku jeho nemecký román, v ktorom sú vysmievané turčianske mravy a maďarism. On bol i medzi deputátmi s repräsentáciou vo Viedni.

[1]) Живая Старина, IV, 1893.

Brezno je nevelké mestečko s veľkým rynkom; po požiari pekne sa stavia. Zvolenci sú čipkári, t. j. robia a predávajú čipky. Tak každá stolica má svoj zvláštny priemysel, ináče nemohla by ani vyžiť.

Chyžno, v Muráňskej doline, 29. júna. Z Polhory prišiel som do Tisovca, mestečka Gemerskej stolice, vlastne Malého Hontu. Cesta ide horou do doliny, veľmi romantickej, ale planá: majiteľom je tu komora, no ona nechce naprávať cestu, a stolica tiež nechce. Tisovec leží medzi ohromnými vrchami, Hradovou a Čeremošnou; chatrné mestečko, ale pomaly stavia sa. Tu je farárom superintendent Jozefi, ktorý spolu s Hodžom, Chalupkom a Ferienčíkom bol s repräsentáciou vo Viedni, starík ctihodný. Složil som si veci v hostinci, no, prijdúc k nemu, potom ostal som tam i nocovať, i celý čas strávil som u neho. On i staruška jeho žena prijali ma ako syna. Na večeru prišiel i brezniansky Chalupka, a my besedovali sme s ním do 1. hodiny po polnoci. Rozhovor jeho blýska vtipom. Na druhý deň bol som na examene v dedinskej škole, potom šiel som s kaplánom Jozefiho, Škultétym (s ktorým obznámil som sa ešte na Morave), na Rimavskú dolinu k brezovskému farárovi Bosému, človeku učenému, ktorý na starosť stal sa poetom. Prekladá Shakespeara (Hamleta, Macbeta, Veronských pánov atd.) a píše pôvodnú poemu *Vlaský orech*. Škoda, že ako štylista je veľký pedant a bez potreby mieša nárečie.[1]) Na noc opäť k Jozefimu. Na druhý deň bol som na službách Božích: chrám je veľmi veľký a krásny, hoc jednoducho ozdobený; to je najkrajší ev. chrám z tých, ktoré videl som v Uhorsku. Po obede šiel som so Škultétym na Pílu k farárovi Laučekovi, sbierajúcemu staré knihy, a tam ostal som na noc. Ráno vrátili sme sa do Tisovca k Jozefimu, sberajúcemu sa do Pešti so ženou, rozlúčili sme sa s nimi a odišli sme na Muráňsku dolinu. Začína sa u podnožia Muráňskeho zámku. Z Podmuráňa na zámok sú dve hodiny chôdze a dosť strmo. Zámok bol veľmi veľký, ale rozvaliny sú už veľmi rozsypané; výhľad na okolité skaly a Muráňsku dolinu je okúzľujúci; dolinu vidno celú až do dvúch posledných vrchov, nazvaných Sestrami, za mestečkom Jelšavou (na každom bol zámok, a z jedného do druhého — ako hovorí podanie — pretiahnutý bol remenný most; teraz niet ani rozvalín). V ten deň šli sme ďalej Muráňskou dolinou, najprv do mestečka Revúcej, kde obznámil som sa s farárom Samuelom Reiszom, učeným človekom, kde dostal som zaujímavé vesti o starožitnostiach kraja, a potom do dediny Chyžného k farárovi Samuelovi Tomášikovi, dobre oboznámenému s gemerskými obyčajmi. Po prenocovaní Lauček odišiel včera domov, a ja po obede vybral som sa s Tomášikom do Jelšavy k farárovi Ferienčíkovi. V Jelšave bol kedysi

[1]) Rukopisy Michala Bosého sú zachované, ale rozsypané po Malom Honte a Gemeri. Kto má príležitosť a možnosť, znamenitú vec vykoná, jestli opatrí ich, trebárs čiastky, pre knižnicu Domovú v Turčianskom Sv. Martine. Z pozostalosti Ľudovíta Kubániho ja mám v rukách zlomok *Hamleta*. Rukopisy tie budú vzácne práve i s tej stránky, ktorú Sreznievskij vytýka Bosému, že totiž miešal nárečie. *J. Šk.*

pravoslávny chrám, a vôbec v tomto kraji boli, možno, ešte pred 150 rokmi pravoslávni; no teraz je po nich len podanie. Dnes zostanem na celý deň v Chyžnom vypytovať sa Tomášika.

Telgárt, 30. júna. Dedina vo výške nejakých 4000 stôp, u podnožia Kráľovej hole (holami v Tatrách nazývajú sa vrchy holé, pokryté trávou; iné nazývajú sa horami a sú pokryté lesom, tak že hora = les na hore, a hora vôbec = vrch). Prameň Hrona je veľmi blízko. Tu bývajú Slováci, ale grécko-uniátskej viery, ako i v Šumiacom a Vernáre (v týchto troch obciach spolu okolo 4700 duší). Predtým boli protestantmi. Služby Božie sú grécko-slovanské. Raž tu už nerodí sa: obyvatelia žijú zo zemiakov a ovseného chleba. Všetci tu na Horehroní nazývajú sa Hronci a pokladajú sa za zmužilých ľudí. Sú medzi nimi i junáci zbojníci, najmä (alebo výlučne) z valachov, t. j. hórnych pastierov. Cesta z Muráňskej doliny sem vedie lesom (4 hodiny) cez vrch Javorinu: na vrch je vysoko, dolu málo. S farárom zdejším bol som v chráme: všetko ako u nás, ale lavice sú po celom chráme a pod ornátom farár má albu dlhú, a okrem toho na službách Božích ľud všetok spieva modlitby, ešte i „Iže cheruvimy".

Hranovnica, 1. júla. Toto je už v Spišskej stolici. Zastal som nakŕmiť kone a najesť sa. Od Telgártu do Vernára dve hodiny cez vrch a les. Miesto má strašnú povesť; ostatne my prešli sme šťastne; nevideli sme nikoho, čo by sa čímkoľvek podobal zbojníkovi. Cestou stretali sme len uhliarov, vozy s rúdou a furmanov. Ale to je pravda, že je kraj divý, lesy ešte nevidely sekery, skaly sú známe len medveďom a vlkom. Za Vernárom spustili sme sa do doliny, ktorou tečie potok, vpadajúci do Popradu. Tá istá opustenosť, tá istá divokosť prírody, ale je už akosi veselšie.

Šmeks, 1. júla. Z Hranovnice odišiel som na poludnie, sem došiel som o 4. hodine. Nuž, akože bolo nemyslieť na pr. na vás, milá maminka, a na mojich priateľov, keď Tatry od Kriváňa do Lomnice otvorily sa pred očami so svojimi sivo-bielymi skalo-sňažnými vrcholmi. Dolu je dolina, ktorou tečie Poprad, široká, pahorkovitá, bezlesná, no pokrytá celá raľami; priamo pred očami sú Tatry, dovôkola iné hory, ako deti okolo gigantov. Do ich podnožia po šírke doliny dobré tri hodiny cesty; a ony zdajú sa byť na pol versty. Ja tešil som sa a zval som v duši k sebe všetkých, ktorí vyprevádzali ma z Charkova. Dolina Popradská je temer celá, vyjmúc koncov, obydlená Nemcami. V pol ceste ležalo mestečko Poprad s dvoma chrámy, malé a nečisté; za ním ešte dva a potom ešte jedna dedina. Cesta veľmi planá. Šmeks je kúpeľ so železnými vodami; niekoľko biednych domcov po kraji lesa, a nad nimi dvíha sa Plešivá a Lomnica (na východ)...

Levoča, 2. a 3. júla. Včera nebolo príležitosti písať, a dnes som už opäť ďaleko od končiarov tatranských. Končiar Lomnický pokladá sa za najvyšší, ale teraz pre sňah je neprístupný. Podľa neho k západu je druhý končiar, nazvaný Plešivá alebo Širá, temer tiež tak vysoký, ale nie je tak strmý, ako Lomnický, Kriváň alebo Strela (na západ od Plešivej, — do samého vrchu všade ne-

prístupný). Rozhodol som sa ísť na Plešivú. O 3½ vybrali sme sa na vrch, došli sme pred zapadaním slnca, nakochali sme sa výhľadom, a ešte do 11. boli sme doma. Slnce zašlo čudesne: rozbilo sa o ostrie neviem akého ďalekého liptovského vrchu, pokryjúc všetky ostatné ružovým bleskom, po dolinách ľahly ťažké vrstvy tiene a vystúpily kontúry každého vrchu, každého kopca. Po Plešivej svobodne sa chodí, len s jednej strany je útes a priepasť. Nad touto sme sa posadili, obrátení k slncu chrbtom, a hľadeli sme na Lomnický končiar a priepasti okolo neho. Vodič držal ma tuho: ja som sa nebál. Včera ráno vstal som o 4. hodine a znova vybral som sa na cestu k podnožiu Lomnického končiara, k vodopádom... Po návrate sadol som na voz a šiel som dolu, do Kežmarku. Nemecké mestečko, má lyceum. Očakával som od neho viac: malé a ničoho. Tu navštívil som professora Benediktiho, kedysi priateľa Šafárikovho a Kollárovho, teraz úplne pomaďarčeného. Odtiaľto do Levoče... Levoča je viac nemecké mesto. V Spišskej stolici Nemcov mnoho. Ešte včera bol som u Tomášika, rektora zdejšieho ev. lycea. Dnes boli sme spolu u Hlaváčka, professora a spolu farára, ktorý je známy v celom Uhorsku ako najnebezpečnejší russoman... Včera i dnes dľa obyčaje katolíckej boly dni odpustu; ľud so zástavami chodil processiou na horu (kalváriu)... Dievčatá nosia tu krásne vence a koruny zo sklených periel a líbačiek, mládenci klobúky s množstvom kvetov a perami.

Sreznievskij ďalej navštívil i *Prešov*. Tu 8. júla písal: Už dávno hovoria, t. j. hovorili o zátmení slnca, očakávajúc ho s netrpelivosťou. Zobudil som sa zavčasu a priamo k okienku, že pozrem, či je nebo jasné, alebo pošmurné. Bolo pošmurno. Po 6. hodine začalo temnieť. Vyšiel som do korridoru podívať sa na slnce: polovica bola za mesiacom: K 7. hodine slnce zakrylo sa úplne mesiacom a zašlo celkom za oblaky; bolo tak temno, ako by slnce ešte len asi o tri hodiny malo vyjsť. Na rynku bol trh, ľudia sa naľakali, padali na kolená, iní bežali do chrámu, volajúc: čo sa to stalo, že slnce tak ochorelo. Rýchle a postupne rozvidnievalo sa a o 8. hodine bolo celkom jasno. Na zveroch nezbadal som ničoho: kone pokojne viezly alebo stály, psi nevydali ani najmenšieho hlasu."

Z Prešova odišiel smerom k Zemplínu. V liste v Giraltovciach písanom stojí i toto: Pod večer prišiel som sem: zdejší farár, Hlovík, je spolu i seniorom. Fara tiež biedna a plná národu; má troch synov, tri dcéry, ešte cudzieho žiaka, dve pestúnky, ženu. Všetko toto býva v dvoch izbičkách. Večerali sme polievku, pražencu a halušky; a po večeri celú dlážku zakryly postele. Vo dne tieto postele popchajú sa pod ostatné postele a preto je viac priestoru. Farár je človek obstarný, dosť vzdelaný a veľmi dobrý. Žena jeho je prostá, no dobrá ženština. Vstali sme dnes o 5-tej a prechádzali sme sa; potom raňajkovali sme žinčicu a chlieb s maslom. Kávu ja mám, ale nesmel som ponúknuť, aby som neurazil."

Cez Zemplínsku stolicu prešiel do Užhorodskej. Zaujímavá je jeho zkúsenosť, nadobudnutá v tomto kraji u slovenských kalvínov.

„V Lúčkach — píše v Užhorode, 13. júla — zašiel som ku kalvínskemu farárovi a horko-ťažko dostal som od neho, t. j. kúpil, modlitebnú slovenskú kalvínsku knihu... Slovenské knihy kalvínske tlačiť už nie je dovoleno; biedny ľud, neznajúci ani slova po maďarsky, musí spievať v chráme maďarské piesne; nie div, že nenávidí školu a neposiela do nej svoje deti. Dom farárov je biedna chalupa. Bol som i v chráme. Vnútri podobá sa skorej škole než chrámu. Dovôkola sú lavice; na boku kazateľňa; v prostriedku stôl prikrytý súknom a na ňom krstiteľnica, prikrytá šatkou. Večera Pána prisluhuje sa, len keď kto chce pristúpiť, a to všetko je hneď hotovo. Služby bývajú každý deň dva razy, to jest spievajú, a po nedeliach bývajú kázne. V chráme niet ani obrazu, ani kríža, ani sviečky, ani organa.“

Tak žalobne zneje posledný tón Sreznievskeho dojmov, nabraných na Slovensku.

Z Užhoroda cez Mukačov odišiel do Haliče.

Meď a jej vlastnosti.

Skoro každému človeku je známa meď, z ktorej hotujú sa rozličné predmety i pre domácu potrebu. Vídavame ju i ako drobné peniaze. Stálu cenu kov tento nikdy nemá. Meď je veľmi známy a skoro tak starý kov, jako samé pokolenie ľudské. V Starom zákone robí sa zmienka o medi na viac miestach; dejepis biblický rozpráva, že z Kainových potomkov Jubal bol vynálezca hudobných nástrojov, Tubalkain však že bol kováč a remeselník všelijakých medených nádob. V I. knihe Mojžišovej v IV. hlave je tiež reč o medi. V slávnom chráme jerusalemskom, ktorý vystavil kráľ Šalamún, nachádzaly sa rozličné nádoby z mede. U starých Grékov bola tiež dobre známa: hrdinovia trojánskej vojny mali zbroje medené. Na ostrove Rhodos bola vystavená povestná socha Koloss z mede, popod ktorej nohy plavily sa lode, dokiaľ neprišlo silné zemetrasenie, a obor svalil sa do priepasti morskej. Výška sochy tejto dosahovala 30 metrov.

Vo večnom meste Ríme, na Kapitoliume, k pocte Apolla stála socha z mede, ktorej výška mala do 12 metrov, v cene asi 1 million zlatých v našich peniazoch. Mnohé staroveké spisy dosvedčujú nám, jak meď známa a rozšírená bola od nepamäti sveta. Veď i takzvané bronzové zbroje nie sú nič iného, jako miešanina z medi a cínu.

Po tomto úvode chcel by som povedať niečo o dobývaní mede z podzemných baní, jako i o jej vlastnostiach a z nej pochádzajúcich výrobkoch.

V prírode je vôbec málo vecí, už či na povrchu zeme alebo v priepastiach podzemských, ktoré by sme k určenému cieľu bez

prípravy, bez prerobenia mohli upotrebiť. Také sú i kovy, či vz
a či obyčajné. I tieto musia cez mnohé ohne a ruky prejsť, s
ako čistý a upotrebiteľný kov vidíme. Meď z podzemných jám
lovné haviarske ruky vynášajú na povrch zeme. Život baní
každú minútu ohrožený a na kocku postavený. Medienky
chádzajú na povrch zeme v rozličných podobách a farbách, sl
s inými kovami a so sirkovatými a kýzovatými hmotami,
známe sú pod rozličnými vedeckými menami. Nech tu stoj
ukážku niektoré medienky:

Medený indigo = Cu S., Bournonit = Sb S + Cu S + S
strakavá medienka = $_3$ Cu S + Fe_2 S_3, medený kýz = Cu_2
Fe_2 S_3, červená rúda = Cu_2 O, Malachit = Cu CO_3, Lazur
chit = Cu CO_3 + Cu OH_2 O, a ešte mnohé iné.

Chceme-li tedy z rúd týchto dostať čistú a k umeleckým ci
náležite vyrobenú meď, musíme s pomocou ohňa odstrániť tie
bočné kovy a hmoty, ktoré jej farbu a ohebnosť ničia.

V medenej rúde prítomné kovy a hmoty, jako: železo,
cín, antimon, sirka, fosfor, chlor, arsen a iné slúčeniny, veľmi
odchádzajú. Avšak všetky tieto slúčeniny rovnako neškodia
Tak na pr. Bismuth, je-li v medi 0·1%, neupotrebiteľnou ju
už železo, cink a iné kovy sú jej tiež na škodu, ale v menšej m
A preto, chceme-li zvýšspomenuté hmoty náležite odstrániť, p
všetkým musíme medené rúdy v mnohých ohňoch žiariť, ktorá
mnoho ráz trvá i od 5—6 mesiacov, dľa toho, s čím bola medi
spojená.

Žiarenie rúdy deje sa buď pod holým nebom, v miestno
celky uzatvorených, menovite tam, kde chcejú sirkové plyn
dorábanie sirkovej kyseliny upotrebiť, alebo v stavaní jednoduc
krovom opatrenom, kde je so všech strán voľný prístup pov
Stavy tieto hutníci jednoducho rôštami menujú. Avšak žia
rúdy deje sa i v podlhovastých peciach hutníckych, ktoré ro
cami menujú.

Rozličné tieto bočné kovy a hmoty, ktoré nachádzajú sa v
následkom dlhšieho žiarenia rúdy v ohni vychádzajú ako hu
ľudskému životu veľmi škodlivý plyn, ktorý je v stave čl
i usmrtiť. Preto staviská takéto vzdialené bývajú od ľuds
bytov, a ľudia, pracujúci v takýchto hutách, výlučne sú žltej
náchylní k rozličným vnútorným chorobám, lebo tieto husté a
smradľavé plyny napomáhajú vnútornú hnilobu tela. Ľudia
zriedka dožijú vysoký vek.

Žiarenie medienok, ba i iných rúd, pod jednoduchým kr
deje sa nasledovne:

Na mieste určenom pre prácu túto rozloží sa drevo v
hrúbke, na ktoré potom rozprestrie sa rúda. Drevo zapálen
maly horí, ale k ďalšiemu udržovaniu ohňa nie je viac pot
drevo, alebo iné pálivo, lebo s rúdou spojená sirka, fosfor
horľavé látky samy od seba udržujú pomaly oheň, a jako so
spomenul, často i 5—6 mesiacov.

Takto prichystané a vyžiarené rúdy, a zčiastky z nic

stránené nepotrebné hmoty, smiešajú sa s vápencom alebo i s vápnom, dľa toho, čo v sebe obsahujú, či železo alebo iné kýzovité hmoty, a prichodia do veľkých hutníckych pecí či maší. Tu, v týchto veľkých peciach, tieto oxydy a sulfaty sa roztápajú. Maše tieto obyčajne mávajú dva otvory a slúžia k tomu, aby z mechov cez remennú dýsu do pece jednostajne prichádzalo svieže povetrie a jednostajnú horúčosť udržiavalo. Avšak zo začiatku len slabá horúčosť pri práci tejto sa upotrebúva.

Z tejto prvšej mašovej práce vychádzajú: surové liachy a surová troska. Liachy tieto poznovu bývajú v stupách na drobno roztlčené a znovu žiarené, a jestli rúda nebola s antimonom, arsenom spojená, po druhom žiarení takéto možno už roztopiť na surovú meď. Troska však ako dodatok k nasledujúcim prácam sa pridáva.

Jestli medienky bohaté boly na antimon (Sb), arsen (As) a k tomu ešte i z iných kovov nachodilo sa niečo, vtedy všetky tieto spolu tvoria istú veľmi tvrdú massu, z ktorej miešaniny vyrobenie mede je s veľkými ťažkosťami spojené. Massu túto Nemci menujú Kupferspeisom.

Surové liachy, ktoré pri topení žiarených medienok boly vyšly z maše, jestli ony pri všetkej dosavádnej usilovnej práci ešte vždy obsahujú istú čiastku antimonu, arsenu a iných škodlivých hmôt, znovu musia byť na drobno potlčené a so žabičnými ($Si\ O_2$) hmotami v peciach roztopené. Z tejto práce pochádza skoncentrovaný surový liach a troska, ktorá sa ešte upotrebiť môže. Tento skoncentrovaný surový liach, po jednom žiarení, roztápa sa na surovú či čiernu meď.

Jako už meno samé ukazuje, z práce tejto pošlá meď je surová a čierna, k ničomu ešte neupotrebiteľná, krehká; potrebuje znovu prečistenia, aby konečne dosiahla potrebnú farbu a ohebnosť. Takéto čistenie a prerábanie mede koná sa buď v peciach alebo na otvorených ohniskách.

Pece na čistenie mede majú isté otvory, kade s času na čas vypúšťa sa troska, meď však do osobitných vyhriatych jám, kde, keď zachladne, dostane podobu veľkého a hrubého koláča. Tieto okrúhle a hrubé kusy medené prerábajú a čistia sa ešte raz v hámroch, a vôbec v takých dielňach, kde vyhotovujú sa rozličné články z mede. V dielňach týchto vyhotovujú sa rozličné hiarty z hliny a z vlhkého piesku, kde obe tieto hmoty spolu pomiešané ubíjajú sa do červena vyhriatymi tĺkami, potom vyrobia sa potrebné jamy, kde roztopená meď v tekúcom stave spolu sa schádza.

V tejto poslednej práci topí a čistí sa meď pri drevenom uhlí a pri ustavičnom dúchaní vetra z mechov, ktorý vetor obracia ľahšie kovy, než je meď, v trosku (oxydovanie).

Z tejto mede konečne možno už jak pod hámrom kuť, tak i valcovať a iné veci robiť. Pod rozličnými hámrami z takejto mede robia rozličné medené nádoby a kotly, rozličnej veľkosti a pomenovania dľa krajov, kde ich upotrebúvajú. Sem patria: pálenčené kotlíky, klobúky, panve, peráce kotlíky, umývače, juhoslovanské kačule a iné druhy medených výrobkov.

Za dávnejších čias jak plechy, tak i na peniaze určené pla bývaly pod hámry kované; preto vídavame, že staré peniaze jednom kraji sú hrubšie než na druhom, a k tomu také neforem Dokiaľ na horných stranách naších viac baní bývalo, spolu st tu i viac hút na vyrábanie kovov. No dnes jedna za druhou kle a budúce storočie snáď už len z historie bude znať, kde kedy ja baňa a huta stála. Niektoré tieto huty, jako na pr. staro-horsk majú za sebou historiu viacstoročnú. Podobne tajovská huta, kto neomylne z XV. alebo XVI. storočia pochádza, dnes-zajtra už z nikne. Baňsko-bystrický medený hámor, ktorý má tiež známku jednej vnútornej komore zo XVI. storočia (1555), je tiež blíz k zaniknutiu.

Keď baníctvo kvitlo v slovenských krajoch, dorábali meď i starého železa, s pomocou cementových vôd, ktoré nachádzaly na viac miestach. Tak boly také vody: na Bani (Španej doline) Zvolenskej stolici, v Smolníku vo Spiši. Do takýchto cementový vôd položené staré železo v krátkom čase premenilo sa na ceme tovú meď. Farba týchto cementových vôd je žltá a z nej poš meď červenkastá. Avšak s úpadkom baní i tieto cementové vod ktoré sa nachádzaly v spomenutých baňach, prišly do zapomenuti

A. B—y.

Malé deti.

(Z anglického humoru.)

Ako by dobre bolo, keby pre celkom malé deti bola ustan vená forma, ktorá pomohla by rozoznať dievčatá od chlapcov.

Pri jestvujúcom poriadku je to veľmi ťažko. Ani vlasy, a šaty, ani reč nedajú vám nijakého kľúča a vy prinútení ste háda Následkom akéhosi tajomného zákona prírody vaše hádanie vypadn naopak, a celá rodina i všetci známi začnú pozerať na vás, ako n niečo stredného medzi idiotom a naničhodníkom, poneváč rie „ona“ o nemluvňati mužského pohlavia je úžasná chyba, ktor vyrovná sa len tá, keď nemluvňa-dievčatko označíte zámenom „on To pohlavie, ku ktorému náhodou jedno alebo druhé dieťa nepr náleží, považuje sa vždy za bezvýznamné, a spomeňte toto pohlavi nuž celá rodina bude to považovať za osobnú urážku.

Ale jestli koľko-toľko záleží vám na svojom dobrom men lepšie bude nepomáhať si zámenom „ono“. Jest mnoho spôsob uvaliť hanbu na svoje meno; ale ak chcete vypiť horký kalich op vrženia a nenávisti do poslednej kvapky, nuž povedzte „ono“ o milo decku v prítomnosti matkinej.

Najradnejšie je pre vás chovať sa k tomuto tvoru ako k „anjo líku“. Podstatné meno „anjel“, prislúchajúce jednomu i druhém pohlaviu, je najprimeranejšie v tomto prípade, a tento epitet ist bude prijatý vďačne. „Milota“ alebo „krása“ sú tiež veľmi výhodn k vôli rozmanitosti, no „anjel“ je ten výraz, ktorý urobí najväčši česť vašej múdrosti a vašim dobrým úmyslom. Treba slabo za

chichotať sa pred týmto slovom, potom urobiť hodne široký úsmev hneď za ním. Ale najhlavnejšia vec, nezabudnite povedať, že anjelik má nos celkom taký, ako otec. Toto „podplatí" rodičov tak, ako nič iné. Zprvu budú sa pretvárať, že myšlienka vaša je zábavná, ešte i povedia: „Aký nesmysel!" Pri tom vy musíte sa rozhorliť a nástojčive opakovať, že je to veru tak. Báť sa tu netreba naskrze ničoho: veď je ten nos len ako nejaká machuľa, teda podobný nosu otcovmu aspoň natoľko, nakoľko každému inému predmetu v prírode.

Nezľahčujte moje rady, priatelia milí. Možno, i pre vás nastane okamženie, keď, s mamičkou s jednej strany, starou mamou s druhej, celou gruppou tešiacich sa dievčat odzadku a s holohlavou živou hrčkou pred sebou, budete nevýslovne vďační, ak vám niekto pošepne, čo povedať. Pre človeka, to jest pre neženatého človeka, niet ťažšieho položenia, než „pozrieť si bábu". Studený mráz prebehne mu po chrbte už pri samom návrhu, a chorobný úsmev, s ktorým pritom osvedčí, že je vo vytržení, veru mal by dojať i materinské srdce...

Na každý spôsob, tento ich kúsok je nanajvýš ukrutný. Niekto z prítomných zazvoní a druhý pošle povedať pestúnke, aby priniesla bábu. Tu všetko prítomné ženské pohlavie, ako na signál, začne reč o malých deťach. Vy môžete sa pohrúžiť do svojich mračných myšlienok o tom, či netreba vám nejako nenadále spomenúť si sľub, daný istému človeku, že práve v túto hodinu sídete sa s ním, a o tom, či vám uveria, ak ozaj to prednesiete. No len čo blysla vám v hlave myšlienka o človeku, očakávajúcom vás na ulici, už otvoria sa dvere a vstupuje vysoká pani s veľmi prísnou tvárou, nesúc čosi, čo vám na prvý pohľad zdá sa byť neobyčajne riedkou perinkou, ktorej perie všetko sbilo sa k jednomu koncu. Ale pud šepce vám, že je to bába, a vstanete, usilujúc sa ukázať, že vás veľmi zaujíma. Keď zatíchne výbuch ženského oduševnenia, vyzvaného týmto zjavením, a počet dám, ktoré všetky hovoria naraz, doplní sa na obyčajný počet štyroch alebo piatich, vy budete prinútení vystúpiť napred.

Stojíte, bez slova dívajúc sa na dieťa, a cítite sa nevýslovne nešťastným. Okolo vás mrtvé mlčanie, a vy viete, že všetko čaká vášho slova. Usilujete sa povedať niečo a, k úžasu svojmu, cítite, že opustila vás všetka spôsobnosť mysle. Toto je okamženie opravdového zúfania, a váš zlý genij použije príležitosti a pošepne vám idiotskú poznámku, takú, že od tej horšia nikdy nezkrsla v ľudskej hlave. Obzrúc si všetkých s hlúpym úsmevom, opýtate sa nesmelo: „Tak sa zdá, vlasov nemá mnoho?" Celú minútu vám nikto neodpovie, ale konečne pestúnka vážne vysvetlí vám: „Päťtýždňové deti nemávajú dlhé vlasy." Zase nastane mlčanie; presvedčíte sa, že ešte raz daná vám je príležitosť napraviť chybu. Použijete príležitosť, lebo chcete vedieť: či už chodí a čím ho chovajú?

Vtedy sú už všetci presvedčení, že hlavu nemáte v poriadku a všetci začínajú cítiť oproti vám len útrpnosť. No či ste pomätení alebo nie, už vás nepustia: nedovolia vám vykrútiť sa, prinúťa vás vydržať zkúšku do konca. Hlasom, v ktorom vyráža sa povedomie

vysokého postavenia, pestúnka povie, podávajúc vám hrčku: „Vezmite ju na ruky.“ Ste tak potlačení, že nemôžete ukázať odpor, a poslušne vezmete uzlík. „Položte ruku tak, aby prišla celkom do prostriedku,“ dávajú vám radu, urobia všetci krok nazad a dívajú sa na vás tak napnuto, ako by čakali, že ukážete nejaký kúsok.

O tom, čo nasleduje vám urobiť, nemáte ani najmenšieho poňatia. Ale urobiť niečo je nevyhnutná vec. Jediné, čo vám prichodí na um, to je pokolísať nešťastné decko shora nadol, povediac: „takto, hľa!“ alebo inú nemenej ostroumnú poznámku. „Ja na vašom mieste, pane, nestriasala by som ju tak,“ hovorí pestúnka, „lebo každá maličkosť ju dráždi.“

Dotiaľ decko len dívalo sa na vás, so smiešaným výrazom strachu a protivne, ale tu urobí koniec celému nesmyslu, začnúc kričať z plného hrdla. Pestúnka skočí a vychytí vám dieťa z rúk, prihovárajúc sa mu: „No, no, no. Ako nás nahnevali!“

— Ozaj, divná vec! — hovoríte vy, prívetive sa usmievajúc. — Prečo plače?

— Že prečo! — nevrle odpovedá matka. — Dieťa nikdy neplače bez príčiny.

Hľa, myslia si, že ste napichali špendlíkov malej do tela.

Konečne podarilo sa utíšiť dieťa, a ono iste ležalo by si pokojne, keby jednomu z prítomných nenapadlo spýtať sa, ukazujúc na vás: „Kto je to, moja krásna?“ Chápavé dieťa pozná vás a pustí sa revať ešte onakvejšie.

Tu tučná, obstarná dáma nezameškà poznamenať:

— Divná vec, že deti tak nerady niektorých ľudí.

— Ó, *ony vedia!* — tajnostne doloží druhá.

— Veru divno! — hovorí ešte tretia.

A všetky začínajú zazerať na vás, ako na zlého človeka, a sú rady, že opravdový váš charakter, skrytý ľuďom dospelým, konečne je prezradený prirodzeným inštinktom malého dieťaťa.

T. Anstey.

Materinská reč v cudzine.

Materinská moja reč!
taká si mi milá,
jako by ma moja mať
menom oslovila;
jako by ma ľúbajúc
k srdcu privíňala,
jako by ma žehnajúc
Bohu porúčala.

Materinská moja reč,
ty mať ubolená!
keď ťa čujem, volil bych
padnúť na kolená,
pomodliť sa zo srdca
modlitbu skrúšenú:
»Aby ťa Boh potešil
v žiali postavenú.«

Materinská moja reč,
poklad môj v cudzine!
Keď si spievam pieseňku
v sladkej materčine,
oči sa mi zalejú
horkými slzami,
srdce — to sa poteší:
»že je Boh nad nami!«

Materinská moja reč —
ty mať lútostivá!
Keď mi v noci nedá spať
starosť kormútlivá,
len sa s tebou pomodlím,
ach! tak usnem sladko,
jako keď mať ukojí
v kolíske dieťatko.

Materinská moja reč,
reč mojej otčiny!
v tebe cítim milotu
rodnej mi doliny;
čujem horu zelenú,
jako spevom hučí,
čujem si mať milenú,
jak ma modliť učí.

Materinská moja reč,
ty reč otcov mojich!
tys' ten svätý majetok,
čo som zdedil po nich;
ty si mojím domovom
v ďalekej cudzine, —
dušu nesieš túžbami
k nebeskej otčine.

T. Horal.

Z veršov P. P. Vrbického.

Zrkadlo.

Do svojho nazri zrkadla
a vidz v ňom svetlá, tiene;
pobadáš: túžba uvādla,
ba duša sladko drieme.

Ty s' predtým živo prisviedčal
a plamom horel žhavým:
a čo by nebo slietať mal,
ja svojeť krivdy zbavím!

Hej, tento iste Herkules
— o tebe chýr šiel taký —
on čosi-kamsi, zajtra, dnes,
div svedie osmoraký!

A neodznel ver' v živote
ten statný sľub na hlucho:
tá drahá tvojeť v nahote,
a teba teší brucho!

Škorván.

V jarnej dobe šveholil za včasného rána,
povznášal sa vysoko, kde pnie neba brána;

predsa jeho pieseňka k podiveniu rúče
ešte vyššie nad neho ta, zkiaď pršia lúče

zlatistého nadsvetia na zem krivolakú
povylietla velebno, Bohu snujúc vďaku.

Zrnko zrelo na poli, míňaly sa dničky — —
zrazu hupol s výšavy v brázdu prepeličky.

Od tých čias sa vyšinúť, nedaj Bože, hore:
lepšie zrnce zazobnúť, než zobúdzať zore.

Ani pieseň nerinie k pocte Hospodina:
inu, jazyk zhrubnutý tomu iste vina.

*

I ty s' lietal velebno, švitoril za rána...
my sme mneli: škorván že... a ono, hľa: **vrana!...**

O včelkách.

Slnko blyslo zpoza hôľ, lúče zlaté stlalo...
všetko mŕtve kúzlom tým živo strepotalo.

Šiblo v strojné komôrky, mrvot nastal veľký:
pracovité zbzučaly v úloch zrazu včelky.

Porozpialy krýdelká, vrhom von sa sypú
sbierať vonnú obnôžku na dedičnú lipu.

Hej, by bolo potravy, v dostač medu doma,
nemusely po cudzom žgániť — do paroma!

Tak to ide deň po deň, komôrka sa plní:
drobná hruď sa blaženo spokojnôstkou vlní!

*

Blysla jasná myšlienka, padla rovno s neba —
srdcia z driemot vzrušila: sily spojiť treba!

Zajagala velebno, vzplála zorou rudou...
Ach, Bože môj, a predsa koľko u nás trúdov!

Dobre sa maj...

Dobre sa maj, pyšné dievča,
  už k vám neprídem;
čo bys' mi hneď srdce dala,
  už ho neprijmem.

Ešte som ti nepovedal,
  že ťa milujem:
Ty si mi už odkázala,
  že tvoj nebudem.

Ešte som len raz bol u vás,
  už mať šeptala,
že by ona svoju dcérku
  za mňa nedala.

* * *

Nechcem vás ja za testinú,
  milosť-mamička,
ani teba za ženičku,
  pyšná Anička.

Podsokolovský.

Prosba.

Radosť bola mi žiť v svete,
keď som ešte malý bol:
nevedel som, čo sú žiale,
necítil som žiaden bôľ.

Lietal som si sťa ten motýľ
po pohronských výšinách,
oko moje blúdevalo
po tých našich dolinách.

Pod mnou ovečky som videl
valachove dokola,
nad mnou bystrého som počul,
Bože ty môj! sokola.

Radosťam tým je už konec:
valach, sokol odišli,
a mňa roky, žiale, bôle,
spomôž, Bože! nadišly.

Podsokolovský.

Černokňažník a bača.

(Z ľudových povestí.)

Valasi a honelník boli už odišli s ovciami na pašu, len starý bača Smida zostal sám v kolibe, kde ešte mal syr kľagať a žinčicu odvariť. Ako tak odvára tú žinčicu, kde sa vezme, tu sa vezme, príde k nemu jeden čierno odený pán, ktorý sa mu trochu i podozrivým zdal byť.

„Pán Boh pomáhaj, bača!“ osloví čierny pán baču.

„Pán Boh uslyš!“ odpovedá tento. „Nech sa páči dnu prejsť do koliby. A akejže vám dať žinčice? Kyslej, či sladkej?“ opytuje sa bača cudzieho pána.

„A koľkože tak máte dojek? Či vám dobre slúžia toho roku? hovorí cudzí pán bačovi.

„A veru ich je dvesto aj päťdesiat. Ďakovať Pánu Bohu, ešte dosiaľ ta slúžia toho roku; neviem, ako bude ta ďalej.“

Čierny pán sa občerstvil, poďakoval bačovi za pohostinnosť a poberá sa ďalej, preč. Keď vychádzal z koliby, zavolal ešte za ním bača: „Keď sa vrátite, ohlásteže sa zase v kolibe!“

„Jaj, bača! načože ste vy mne to povedali?“ odpovedal on bačovi. „No ale sa ohlásim, keď pôjdem nazpak.“

Chýlilo sa k večeru. Roztratené ovce po hore valasi a honelník, pri pomoci Zahraja a Tisy, sháňali do hŕby. A sotva že bolo všetko po hromade, už začalo sa zotmievať; valasi poberali sa po-

maly na salaš, aby ovce zahnali do košiara. A keď si trochu tej kyslej zapili, dali sa do dojenia, lebo začaly sa čierne oblaky sháňať, ba tu i tu už i blýskať a strašne hrmieť.

„Jaj, bača!“ hovorí najstarší valach, „dnes budeme mať strašnú noc!“

„No, len si košiar spravte do poriadku. A ty, Maco,“ volá bača na honelníka, „nanos suchého rážďa, aby vám oheň v noci pod kolibkou nevyhasol.“

Medzi tým časom víchor začal už drúzgať stromy, tu i tu i hrubý dážď začal padať a hrom za hromom strašne rachotil po hore.

Sotva že valasi s dojením boli hotoví a pôdoj do koliby zaniesli, už len tak hvižďalo ponad kolibu, a nestačili odložiť mlieko na svoje miesto, už im jeden šiar s koliby bol tam — víchor ho ďaleko odniesol.

Valasi i s bačom v strachu čakali, čo sa to bude robiť ďalej, ale víchor pomaly utichoval, nebo začalo sa čistiť, a už i hviezdy zpoza mračien vykukávaly.

Keď bolo po búrke, bača rozprával valachom, čo za hosťa mal dnes odpoludnia v kolibe. Valasi sväto-sväte verili, že tade dnes letel černokňažník na šarkanovi, ktorý, ako bol sľúbil, ohlásil sa v kolibe a im odniesol kus strechy. Ostatok noci bol tichý a príjemný, jako to obyčajne býva v lete po búrke.

A. B—y.

Slovenský jazyk.

Krátke poznámky a doklady.

Od roku shľadávajú a sbierajú sa na vyzvanie pána prof. Pastrnka dialektické zvláštnosti jazyka slovenského za tým účelom, aby sa mohol vykresliť súhrnný obraz nárečí slovenských a odviesť s neho dôležité etnografické korollária. Nikto, koľko-toľko zasvätený nebude zapierať, že by sa v tej veci nebolo už dosiaľ mnoho znamenitého a vzácneho dosiahlo; všade zaiste na tých stranách, kde len intelligentní, za vec zaujatí slovenskí ľudia bývajú, snášali a snášajú ako pilné včely svoje príspevky, a pán Pastrnek s radosťou kvittoval ich v každom sošite týchto Šl. Pohľ., ako mu dochodily. Avšak pre toľký úkol to všetko ešte nestačí; veď bolo by načím, aby z každej, kde len akej, obce slovenskej boly naporúdzi vzorné ukážky tamejšej vravy. To však v nynejších, pre kultúrny život národa slovenského tak neblahých okolnostiach, že horšie ani za posledných nebývalo, bohužiaľ ani myslieť, že by sa dalo previesť. Ešte v 60-tych rokoch skôr by sa bolo dalo. Dielo také, prevyšujúce sily jednotlivcov, vyžaduje na najširších základoch ustrojené spoludejstvo, a pritom inde ono teší sa všestrannej podpore i so

strany verejnej správy a moci. U nás, kde po zrušení vi m súkromých našich učebných a literárnych ústavov, od desa vyhadzujú žiakov a klerikov pre slovo slovenské, kde toto tískajú zo školy a z každého poľa života verejného — kde možno čo takého vykonať?! Ale preto netreba nám ochabovať, zúfať nad zdarom podniku; nech sa pričinia aspoň tí, čo sa z zaujímajú, doplňovať medzery, nezastaňme už na pol ceste. A i nemožno nám tak skoro všestranného a úplného úspechu, ak žiadúcno bolo, sa domôcť, lzä predsa úfať, že i z dosaváď shr ždeného materiálu, a čo ešte bohdá pribudne, dá sa predsa n znamenitého vyviesť.

Okrem doplnkov dovoláva sa pán Pastrnek tiež i potreb snáď opráv pri sdelených príspevkoch. Ja dovoľujem si opä i nie opravy, aspoň niektoré doklady a poznámky, jako som (Sl. Pohľ. r. 1892, soš. 3.) začal, strany niektorých zaujíma slov a frás, pridávať. (Sledom prvých troch sošitov tohoroč „Sl. Pohľ.“)

1. *Krpcami striasol* — horkým humorom vraví sa v n mluve o „poslednom ťažení“. Rovné tomu je *vytrčil kopytá*, to naskrze nemusí byť obrazom od zcepenelého koňa, jako nie s pohoršením ponímajú. *Kopýtco*, pl. *kopytcá*, tak menujú na suciach ženskú obuv vlnenú, z toho je pretvorené slovo *kapca kapce*, a tiež vo Zvolene, okolo baňských miest, *kopýtkami* drevené podpätky — drevienky, kalopody, č. třepky, nosičo obuvi sedliaci prezývajú *kopytkármi*. *Kopytom* dávnej zvali i zakončenie ľudskej nohy — priehlavok, nárt — známo je *še ské kopyto*, na podobu ľudskej nohy. — O zdochýňajúcom kô povedajú, že „prade“ (nohami), oproti o bystrom, živom, že hami preberá“ — jakoby parobok na píšťalke.

2. *Je na pravde Božej*, povedia o zomrelom. Tu *pravda* mená *súd*; také je: *on* (mrtvý totiž) *na Božom súde, a my na svetskom blúde; pojdú na pravdu*, t. j. pred súd; *keď príd pravdu*, t. j. na rozsudok. Ďalej pravda i toľko čo právo, sprav vosť: *pravdu si hľadať; chudobný človek nikde (vo svete)* pr *nenajde; po pravde, vedľa pravdy* = spravedlive; *od pravdy (pravde) nemôžeš, to není po pravde; pravda je taká, jakú spravia*. Opak je krivda.

3. *Už je tam, kde loj kopí*, to je eufemism za neslušný vy loj totiž dobývajú v ňútrobách hoviad. Stajné sú: *už je tam je po ňom*, je het, je fuč. — Ešte niekoľko dokladov na sm smrteľnosť. *Vzal ho Boh, vzal ho Boh k sebe; čert ho vzal; Boží; na druhý svet išiel, so sveta sišiel, so sveta ho sniesol svetom sa rozlúčil, ta šiel, odkiaľ sa nevráti; stratil sa so s zpomedzi nás sa stratil*, pl. *sa vytratili*; zhynul, pl. *po-, vy- hynuli*, minul, pominul sa; už ho hlava (— zuby, nič —) ne *dušu vypustil, vyzdychal, zdochol* (urážlive), *zaspal na več usnul v Pánu, dokonal, odpadol, vyvalil sa* (jako strom), *u stuhlý, stuhnutý, už je studený, už je na daske vystretý, vytiah už je hore znak*, l. *hore znakom* (to čo *hore bradou*), *už m*

smeh; v hrobe hnije, už sa rozsypal, so zemou je smiešaný; umrlátkom mu zvonia (umiera), *už mu odzvonili, už mu odspievali, už ho vezú, už ho nesú. Jednou nohou už v hrobe stojí, popol mu na nos sadá, umrlčinou razí, do zeme hľadí, smrť mu za chrbty stojí, nepočuje ten už kukučku kukať, duša mu na jazyku sedí, nos sa mu končí; vyzerá jako smrť, je len samá kosť a koža, nemá ani toľko mäsa, čo by si tie zuby zakryl, mohol by ho na Veľký piatok v kapustnici zesť* (taký je chudý), *je na triesku vyschnutý. Ty smrti večera* (esca mortis)! *ty chrchloš, chrchliak! — čo? ešte ja budem s tvojmi kosťami hrušky ráňať; jak ťa chytím, dušu* (l. *kosti*) *z teba vytrasem; len ťa raz* (*zarazím*), *hneď dušu vypustíš*, l. *priam zaspíš; tak ťa hodím, že si nikdy tie kosti neposbieraš; zgegni, zdochni, skap, zhyň.*

4. *Vietor sa zabil* — je zosobňovanie prírody, jako ľud slovenský rád hovorí. Tak: *Stal* (= vstal), *povstal, strhol, vzbúril sa vietor; duje, rozdúva sa, rozdrapuje sa, fučí; víchor hučí, hviždí, lomí, láme, lomcuje*; tichý vetrík *veje, povieva, pofukuje*; *vietor mu vzal čiapku, tomu strhnul* l. *uchytil s hlavy klobúk a preč zaniesol; prihnal vietor a čapnul dverami, hneď sa roztreskly.* Keď len na chvíľu *zastane vietor, a zase sa schytí*, povedajú, že *sa obšíva*, že sa na šípoch, trnine a krovine *dotrhal, dodriapal*; konečne v divom behu búchajúci sa do stromov, do skál, do všetkého, *sa zabije*, a stane ticho. V čas veľkých vetrov hovoria, že sa niekto obesil, pripisujúce vzbúrené povetrie shonu zlých duchov, prihnavších sa po dušu samovraha. Tak tiež hovoria: *slnko vstáva, ide hore, ide dolu, sadá, zachodí*; *ide dážď, dážde prechodia* (= často preprchuje), *zašiel dážď*, prestal.

5. Ďalšie doklady na *koreň* (o ľuďoch). *Koreň pustil, zapustil* = ubytoval sa, zaplemenil, zahniezdil sa; *nepustí ten tam koreňa* = neujme sa, nebude tam bývať, ináč tiež: *nebude tam jesť zelenej kapusty*, t. j. do jasene tam nevydrží, *nedočká všesvätského koláča* (o službe); *my sme tu koreň, prekoreň, a vy zkade ruka, zkade noha; zlostník, zbojník od koreňa* = od rodu; *dobrý koreň*, opak *zlý koreň*, jako *psia krv; nenechá im ani koreňa ani klíka.* Mal. 4, 1. Takých biblických hojne.

6. *Voziť sa — vláčiť sa, uháňať sa — po kom* znamená nielen ohovárať, ale vôbec zle s kým nakladať, sužovať koho. Podobné: *šliapu po nás, dobre nám po hlavách neskáču; vdovica lavica* — že každý po nej sa vláči.

7. *Má uhoľ na chrbte* — o palčivých starostiach, „pečiach“, ďalšie sú: *Hlava mu horí, chytá sa za hlavu, jako by mu blčala; páli ho, škrie ho; pripeká mu, prihára mu, už mu dohára, na nechet mu prihára* (jako by v ruke oheň držal); *vyhrial ho, vyrevil ho, vyrevil sa* (srovn. revnúť), *bolo mu revno, horúco; podkúril, zapražil, zasmažil mu; oplel ho* = 1. opálil na pr. palicou, t. j. uderil, zarazil, 2) obral, olúpil na pr. v kúpe, predaji, hre; *zohrial ho, vzal ho do zvárky, dostal sa do horúceho kúpeľa, vyzváral ho*; *napálil ho* je nahneval ho; *prelial mu olovo* = nahnal mu strachy, podobného je smyslu i *medou prešiel* (so strachom z nebezpečia

umknul); *jakou my meďou obídeme?* riekol jeden z delník sa na úkol jednali, t. j. jako pochodíme? Selce, Zvol). Pos dvoje porekadiel je iste pôvodu baníckeho.

8. Čáčovské: *Do pro lucke strscu, čert pro jeho smjec* po horno-trenč. takto: *Gdo pre lucké z ližicú, čert pre jeh com. Ludské* tu: čo je iných ludí, nenaše, cudzie: z luckíl v najväčom buate dou (Priechod, Zvol.); dolu s ludskéh (pusti cudzie); *po ludských rečiach sa mäsa nenaješ,* sro *sa hovoria a chlieb sa jie; ludské ruky lahké, ale neosožn* cudzia pomoc). Ináč *ludský* — čo je vôbec ludí, v iných genitiv mn. p.: *po ludských žľabiech (kalná) mutná vod* t. j. ludské reči všakové; *čo ta po ludských jazykoch, čo ludských rečiach,* a ešte *ludský* = vľúdny, humánny: *To je človek, neľudská ludia; s ľuďmi ludsky* — totiž obcuj. — v prvom tu príklade uvedené slovo *strscu* (= s trsťou) i menať, jaký náčin? — Trsťou pokradomky ssajú paškrtníci víno, alebo iný nápoj, či len to rozumeť pod tým?

9. *Frašták išieu, Frašták prišieu,* je z tých porekadiel, dej nejaký, obyčajne komický, podkladom slúži, a ním svetľujú, — prítomné takto: Vybral sa Židák z Hlohovca Fraštáku, na cestu do Žiliny. Stred cesty ustatý vidí n pltníkov od brehu odbíjajúcich; poznav, že sú od Žiliny, ich, i pojali ho so sebou na plť. Keď dolu vodou idúci do hovca, vida Žid kam sa dostal, zadivený zvolal: Ny, *Frašt Frašták prišiel!* Hovorí sa o tých, čo sa darmo ustávali, nuli. — Také sú ešte: *Sprostý si ty medzi svätých.* Stala hoda, že kostolník, oprašujúci pred nastávajúcimi ročitými oltár, z nepozornosti srútil s neho postavu (sochu, štátuu) sv kostolného patrona, ktorá, už votchá, pádom sa rozsypal krátkosť času nezbývalo, než nahovoriť dedinského kováča tam samojediný nosil fúsy i bradu, a bol pritom na temeni so zbytkom vlasov brčkavých, jako vyobrazujú sv. Petra. moha, keď tam stál na oltári, vydržať do konca, čo ho sviec a muchy štípaly, skočil dolu a zutekal, i prischlo potom to porekadlo. Užíva sa ho o nesúcich, nepovolaných. — *I psote, jako Cigáň šibenici.* Vešali na šibenicu odsúdeného Odporovala Cigáňka, by mu to nerobili, bo že on vraj nie j zvyklý; — vidíte, povedá, jako sa hádže. — Však on pi odvrkol kat. Keď obesený stíchol, prisvedčovala Cigáňka: p neborák, privykol. — *Keď má byť zvon, nech je zvon.* Vyb zvon, ktorý cirkev chcela dať uliať. Dala žena výberčím v bývalo namiesto drobných peňazí), pridal muž veľkodušne reka: keď má byť zvon, nech je zvon. Tvarom podobné: *smrdeť, nech smrdí; keď biť: biť; keď robiť: robiť; keď hra* atď., tak, aby stálo zato.

Bola tu tiež spomienka o výklad porekadla: *to je nie s ným riadom.* Ja bych si ho tak vykladal: *to je nie s dobrý* porekadlo), to je s čertovou pomocou, skrze čary. Užíva porekadla toho pri čudných, najmä zlovestných i fígliarskych l

Kostolný riad: 1) na pr. svätená voda, kadidlo, 2) obrad, ritus, caeremonia. Jako zaiste svätenie, žehnanie vedľa vzývania mena Božieho, s kostolným riadom sa deje, tak tiež i hriešne čary všakovým poverčivým riadom a vzývaním zlých duchov sa prevodzovaly. Hovoria tiež: *to čertom smrdí, čertovinou páchne, v tom je čert, a nie dobré, to je čertova robota* (dielo), *čerti ho to spískali*, srovn. incantatio.

10. *Šak nám žito ňeprší*, t. j. není nám na náhlo. Žito totiž „prší" z klasu, keď je prezreté, a vtedy je náhliť sa so žatvou a svážaním domov.

---

11. *Ľahotka* v Gemeri, *Lihota*, *Lihôtka* vo Zvolene, *Lehota*, *Lehôtka* inde, pôvodne obecné, potom vlastné mená dedín; *poľahota i poľaha* sú vôbec užívané, záporne *nepoľaha; poľahky ta za hodinu príděš; lehostaj* vo Zvol., *či vám je lehostaj!* = dobre vám je, máte dobrú vôľu; *voly majú ľahostaj*, keď sú nie v jarme zachytené; *ňieta doma kocúra: myši majú ľehostaj*, Zvol., *ňeňi doma kocúra: myši majú slobodu*, Trenč. Tak sa radkujú: *poľahota, lehostaj, lehota, sloboda, dedina.*

12. *Doumať sa* = dovtípiť sa, v Malom Honte, — v Zázrivej (Orava) *zumiu* = zbláznil sa; tohto ďalšie synonymy: *o rozum prišiel, rozum ztratil, potratil, kde si rozum podel? s rozumom sa pominul, z rozumu postupuje, Boh mu rozum odobral, Pán Boh mu z rozumu pomohol, rozum sa mu čistí, má rozum pomýlený, má zlý, chybný rozum, je na rozume chytený, nemá dobrého rozumu, je s pochybeným rozumom, bláznivé huby pojedol, očemeril sa*, — posledné i toľko čo ochvátil sa, opil sa; *má viac o kolečko v hlave, hlavná osnova sa mu trhá, baluší, balabuší, hulabuší, tára, trepe dve na tri* atď.

13. *Zdochnúť, zdochýňať*, — v H. Trenč. vedľa *zdechnúc, zdechýňac* i *skapac, skapíňac*, tam *pes skape, skapíňa, skapal, skapatý, ty skapan skapaný, skapanec, skapa*, vo Zvol. *zdochliak, zdochlina* (nadávky). Vo Zvol. *kapať, skapať* = tratiť sa, hynúť, zmiznúť: *kapú, pokapaly peniaze, pokapala na salaši slanina, sneh kape*, a tam, kde skapal, je *kopno;* v H. Trenč.: *dze sňach zešiel, tam 'e kopno.* Vo Zvol.: *kap mi z očí* = hybaj, pratc sa, ztrať sa, ale — *ten človek z oči kape* znamená: hyne na suchoty (č. úbytě); *dobre som tam neskapala od hanby; ďe to v čerty kapeš?* i v H. Trenč: *dze ca to čerci do pekla kapú? Oheň zadusiť* = zahasiť, dľa toho i *oheň zdochol*, ale nikde: oheň skapal. V Trenč. *zažíhajú sviecu, svetlo* (plameňom sa zažne), *zapaľujú oheň, pec, uhlie, dýmku*, vo Zvol. vôbec *zapaľujú i sviece.* Jako vo Zvol. *zdochýňať*, tak tiež i v H. Trenč. *skapíňať* rečú o spiacich ľuďoch, ovšem triviálne. Obraz je vzatý od „nemej tvári", dľa toho, jako sa opačne hovorí: *usnul*, zaspal m. umrel. Synon.: *gabať, drichmať, drichňať.* Na zdochnúť, skapať = krepieren, synon.: *zgegnúť, zgrgnúť, zcepeneť.*

14. *Padél hore znak a uderil sa o nos* (Bošáca) — to je niečo komického: na chrbát (= hore znak) padnúť a uderiť sa o nos; *dolu znak* = dolu tvárou, *na znak* = na tvár na pr. si ľahol. Adverbiálne *horeznačky, doluznačky* i *nicky*, č. *nicí.*

(Sledom „Sl. Pohľ." r. 1891—1893).

15. *Vylie*, n. = nárek. — Myslím, že je to od slova vyť.

Marmočí sa mi pred očima — srovn.: *marí sa mi v očiach*, alebo *pred očima*.

Periščo, lavička na pranie — v Trenč. *perisko*, miesto na potoku, kde perú.

Zaplatil mu chrbátom (ušiel), ináč: pätami zaplatil.

Omrknúť. — Doklad: *jako som omrkol, tak som osvitol*, t. j. ráno ma našlo tak, jako som bol večer — nespal som; *kde som omrkol, tam som osvitol*, o mieste.

Obilie pekne sa postavilo. Dokl.: *v poli — v záhradách — je pekne zastaveno; oziminy sú pekne zastavené; všetko pekne stojí.*

Chodí už na ostatných — podobné: *už je na ostatných stupkách* (umre skoro).

Chytí ťa *maga*. — *Šuga, maga ca zabila* (Rajec), *saga, maga*, latinské mená stríg.

Mačina, urvalý kúsok trávnika s korenčím, — v Trenč. *máček*, inde *šúplata, hančík* (Očová), *hanec*.

16. *Kostival* (senecio Jacobaea). — Jungm. Slov. *kostival* symphitum, Wallwurz, tiež solidago, Beinwall. Vo Zvolene tú zelinu menujú *kostiviar* (kostivar), a tak je lepšie, *var* je našské, *wall* cudzinské, že sa ním *svaria* zlámané kosti, jako sa hovorí tiež *železo svariť, svarovať*, wellen, schweissen. Na mieste, kde sú svarené, — zacelené, srastlé — zlomky, povstáva *svor*. *Kostiviarska* je meno obce i dolinky, kde tá obec stojí, vyše Baň. Bystrice, a kde tá zelina hojne raste; v okolí rozšíreno je i rodné meno *Kostiviar* — to všetko po tej zelině má meno. Pred storočím, keď nemčili mená obcí, prekrstili Kostiviarsku na Kostführersdorf (!), a to zas nedávno premaďarčili na Élesd, ale zato Kostiviarska zostane len Kostiviarskou.

Okrem zelín *kostiviara* a *srostca* (geranium pusillum) upotrebujú na zlámané kosti ešte i *svor-kameň, svorový kameň*, pod čím rozumia kde vápno krystallisované, kde sádru (gyps), a kde skamenelé drevo; to sa zdrví, rozmelí, a so sadlom prikladá na úraz. Jako z Kostiviarskej znôtili Kostführersdorf a Élesd, tak zo Svora Csővár — meno vrchu, hradu na ňom a dediny slovenskej v Peštianskej stolici, pri Hatvane. O tom mieste v Korabinského geograf. lexikone stojí: „Das nun veraltete Schloss (Csővár) ist von Kapitän Blasius v. Raschka erbauet worden. In den Felsen, worauf das Schloss steht, findet sich Strahlgyps. Die Bauern aus den untern Gegenden gebrauchen es unter den Namen forrasztó kő (to je ten svor-kameň) als eine Arztnei für ihr krankes Hornvieh." Tak i csontforrasztő fű je kostiviar, — forr = varí, vre.

17. *Ščikávka*. — Dokl.: *ščukávka* (Trenč.), *čkanie* (Zvolen), *štikutka, štikutačka* inde, a podľa toho: *ščiká sa mu, ščuká, čká, štikutá; zaščiklo, zaščuklo, začklo, začknulo sa mu*, mad. *csuklik*; i zámka, keď sa zamkne, *zaštukne*, mad. *csukni* = zamknú, zavrieť.

18. *Úpal*. Dokl.: *slnečnica* Sonnenstich, *slnečnica ho opálila*, i ovce opáli slnečnica.

Úsad — vyslovujú i *húsad, húsa:* húsad ma zaťau (Selce, Zvolen), *Magalena ho zaťala* (Pršany, Zvolen), to isté; *kríže ma bolia, bolesť v krížoch.*

Vole. Dokl.: *hrvoľ, hrvole,* pl. hvole, maď. golyva i görvély; baníci to volajú dľa nemeckého *krop; ty kropáň kropatý!*

Vracať — synon.: *dáviť,* žartovne *Dávida chváliť, kocúra drhnúť, líšku drať, ryhať, vrchom vydávať.*

Zimnica, hodonka — ešte i *triaška, horúčka.* Iné sú *zimomriavky: idú po ňom zimomriavky, po chrbte mu zimomriavky chodia, zima ho prechodí, dostáva husaciu kožu,* nem. Schauder; *je zimomrivý* = studený, ktorému býva chladno.

Zlátenica — ináč *žltačka, žltnačka, žltá nemoc.*

O zuboch: *zuby mu stŕply, zuby mu vypršaly* = vypadaly; *na prázdno zuby mu kleply; má zub naňho, má na neho zájesť* = má zlosť naň, rád by mu uškodil; *zuby si na to ostrí; zuby cerí, cení,* ukazuje; *zubák, zubač, zubačka, zubaňa* — majú veľké zuby; *to je zubatý chlapec,* t. j. nepodajný, do bitky hotový; *štrbák, štrba, štrbka* (štrbaví ľudia), *štrba-baba.* Zuby sú: detské, teľacie, mliečne, potom múdre, volské zuby; predné zuby, hryzáky, zadné zuby, tie i čvenové, očné zuby, kolozub. *Má zuby, jako kôly; niečo na zub, pod zub* — o jedení. Teľa i žrieba *zuby váľa* alebo shadzuje.

(Pokračovanie.) *F. Šujanský.*

BESEDA.

Z ľudového humoru.

Podávam ct. čitateľom malú ukázku ľudového humoru. Môj cieľ pri tom je: upozorniť i na túto stránku duševného života nášho ľudu. Snáď povzbudí to niektorých k tomu, že si podobných vecí budú všímať a zaznačia ich.

Nasledujúce rozprávočky sdelil mi čiastočne môj priateľ J. B., čiastky som ich sám posbieral.

O *Ratkovanoch* sa hovorí, že našli raz na ceste veľkú hurku. Nevedeli, čo je to vlastne za zvera, ale konečne poznali v nej húsenicu, ktorú — aby nenarobila galiby — bolo treba zabiť. Lež každý sa jej bál. Nakonec osmelil sa ktosi: rozbehol sa domov pre vidly a napichol „húsenicu“ na ne. Keď sa kaša von vyvalila, poznamenal jeden z nich: „Vidíte, na jar bola by sa okotila i boly by nás zedly samé húsenice!“

Horno-Rykynčanov (v Honte) prezývajú, „že sa im Panenka Mária za Jána vydala“. Vybrali sa raz totiž do Štiavnice na púť a na ceste stretol ich akýsi muzikant, ktorý šiel so svadby veselej vôle. „Už sa len vráťte,“ hovoril im, „Panenka Mária sa už vydala za Jána.“ — „Tak?“ — a Rykynčania vrátili sa domov.

Točničanovi (Točnica, dedina pri Lovinobani v Novohrade) nepovedz, že „masloš", lebo sa ti nahnevá. Raz jednomu z nich pes požral maslo, a ako ho naháňali, náhodou zasekli ho do dverí, tak že sa „pošpintau". To vidiac ktosi, zvolal: „Ej! už pojaveu!"

Na *Uderancov* kričia: „Žriebä!" Má to v tom pôvod, že raz, keď boli na žatve a prišli ich z domu navštíviť, prvá otázka jednoho z nich bola nie: čo robia doma, ako sa majú? atď., ale: či je zdravé to Drgovo žriebä? (Drgovia — rodina v Uderinej). — Často volajú na nich: „Pozrite do močidla, či bude čas." Jeden z nich totiž dľa toho, či bolo močidlo zmútené, alebo čisté, prorokoval mrzký čas alebo pohodu. Podobné prorokovanie je — zdá sa — ináče obyčajné. Tak Bél (Hungariae antiq. et novae prodromus etc. Norimbergae 1723 na str. 115 pri dedine spišskej *Žár*) hovorí: „Consimile fabulae est, quod de lacu vici montano perhibent, eius nimirum naturae esse, ut si arbor, quae circa paludem succrevera succidatur inimitaturque lacui nubes coelo inducantur illico, imbrenque largum fundant." *Trebostovo* v Turci malo mať (a či ešte má?) jazierko úplne podobné tomu uderianskemu: „Alpes agri Trebostoviensis, summo cacumine lacum habent, Osztré (!) dictum, perennem et profunditatis in expertae; eius vero indolis, ut pluvias exhalatis nebulis praenunciet: quod et proverbio locum dedit." Podobne pri Bystričke. (Notitia Hung. novae etc. Viennae 1736. II., str. 331.)

Keď sme už pri Bélovi, podám i nasledujúce. Pri *Boci* (Liptov) potvrdzuje známu vec, že vrabci sa tam nezdržujú. (Ibidem, str. 559.) Podobné hovorí o Ľubietovej (str. 438): „Aiunt, proscriptos aliquando ex urbe passeres, quod sata temerarint; sed reduces iterum, in ius fuisse vocatos, poena, si id patrare auderent in posterum, statuta ut, quotquot eorum in facinore deprehensi fuerint, *praecipites de turri darentur:* quo supplicio passerum aliquot, ad fenestram cum volatu letalem casum praevertissent; totum inde genus deterritum, nunquam postea ad urbem sibi invisam rediisse." Ako faktum spomína, že starodávnym zákonom bol na každú hlavu vrabcovu 1 uhorský zlatý vypísaný (numo hungarico) atď.

Ináče v Ľubietovej boli od jakživa ľudia nie sprostí. Raz našli na ceste barboru (basu) a mysliac, že je to medveď, zariadili na ňu poľovačku.

Prečo *Pôtorčanov* (Novohrad) prezývajú: „Zube", vysvetľuje nasledovná fabulka. Boli raz v súsednej dedine na svadbe. Keď už mali ísť domov, šiel jeden — pravda podgurážený — koňa zapriahať. Vzal zubadlá do ruky, ale zmiatol si cestu, a miesto k hlave koňovej trafil na opačný koniec a, zdvihnúc chvost, celé flegmaticky kričal: zube!

V *Dolnej Strehovej* umrel žid. Rodina chcela ho dať do Lučenca pochovať, ale nikoho nemohla najsť, kto by ho ta zaviezol. Napokon sa našiel jeden šibal: že za „pätovku" ho zavezie. Dobre. Vzal žida, strčil do vreca, zaviazal a vyhodil na voz. Keď sa ho niekto opýtal, čo vezie, odpovedal: zemiaky. Od tých čias Strehovčanov prezývajú, že si *ukradli žida.*

Na *Mýtovčanov* kričia: Mýtovčania, hrmí! Raz im totiž spadla truhla (rakev) s nosidiel, a poneváč majú cintorín na vŕšku, sklzla sa dolu sňahom. Tu niektorí zvolali: tadolu hrmí! (t. j. uteká, beží).

V Klačanoch majú *deviati jeden rozum*. Prečo — neviem.

Keď zavoláš na *Chrťana*: „Črk!“ pustí sa do teba. Majú tam veľmi špatnú vodu a i to málo. Ktosi bol im raz povedal, že pod zápolou pri dedine je celý „tó“ dobrej, čerstvej vody. To bolo niečo — ale ako odvaliť zápolu? Zabili dáko klin do nej a všetky záprahy z dediny popripriahali k nemu pomocou reťazi. Táto sa im však roztrhla a zaštrkala („črk“), a od tej doby im to meno na znak múdrosti prischlo.

Či *„Trnovecká pravda“* je len tiež žart, a či na inšom sa zakladá, nie mi je vedomo. U Béla našiel som (str. 583) túto poznámku: „. . . haesit tamen ipsis (oppidanis; vzťahuje sa na liptovský Trnovec) dicterium, ut vulgo crassum et impudem mendacium Trnoweczka Prawda, hoc est, Veritas Tarnoczensis dicatur; forte, quod prisci oppidi habitatores, Cretensium in mentiendo, vanitatem fidemque Graecam, referebant.

Sdeľuje: *K. Ch.*

Zaniklé pamiatky hradov na Slovensku.

Slovenské kraje sú posiate rozličnými historickými pamiatkami. Z nich nejedna už úplne zanikla, viacej niet po nej ani stopy, ba ani v ľude nezachovala sa o nej rozpomienka. Pravda, ľudové povesti mnoho ráz na mýlnu cestu vedú toho, kto chcel by niečo vystopovať o týchto historických pamiatkach. Že však i v nich možno všeličo najsť, to už mnohí zkúsili, keď mali vytrvalosti stopovať pravdu.

Viac než pred desiatimi rokmi na takú stopu bol ma upravil blahej pamäti Jozef Klemens.

Od Baňskej Bystrice na západ, smerom ku kremnickým vrchom, asi na pol druhej hodiny ležia v údolí dve slovenské dediny, ktoré len voda na dvoje delí — Tajov a Jabríková. Tu v týchto dedinách za mnohé storočia živilo sa obyvateľstvo z hutníctva, a v okolí jeho i z baníctva. Dnes tieto dve vetve dávneho priemyslu už úplne zanikly a ľud odkázaný je sem i ta túlať sa po svete za zárobkom, aby domácnosť svoju i na ďalej čestným spôsobom mohol vyživiť.

Na ľavej strane, nad Jabríkovou, vypína sa holý vrch, miesto to terajšej kalvárie, zkadiaľ je krásny výhľad k B. Bystrici až po Slovenskú Ľupču, kde Hron robí si zákľuku. Vrch tento volá sa: Horný Vrch. Jeho základy a útvary sú vápencové skaly, z ktorých jedna smerom ku Tajovu sa zelenie úbočnými záhradami, druhá holými svezeniskami. Na vrchu tomto za kalvárskym kostolíčkom rozprestiera sa malá rovinka, jako by bola bývala určená k niečomu inému. Na tejto rovine, dľa udania Jozefa Klemensa, mal stáť v dávnej minulosti drevený hrad, jak on to bol určil pri preskúmaní tej polohy. Avšak niečo určitejšieho vtedy dozvedieť sa nemohol.

Ja, v kraji tomto narodený i vychovaný, neraz som chodil p rovinke tejto, kde raz našiel som i odlomok medený, latovéh klincu podobný. Či to bola skutočne meď, alebo bronz, o tom t teraz úsudok vyniesť nemožno. Povrch zlomku bol zelený, jako vídavame na starých medených a bronzových predmetoch. Bol snáď zlomok z nejakej zbroje?... Ku koncu rovinky vrchu toho bola kedysi jama, už za môjho chlapectva zasypaná, podobu lievi majúca. O tejto jame počul som ako chlapec, že tam boli všelijal maličkosti najdené za dávneho času. Ľud domnieval sa, že p vrchom týmto sú pivnice, a suchá diera táto že slúžila zbojníko za vchod podzemný.

Na začiatku sedemdesiatych rokov stavali kalvársky kostolí Mnohí domnievali sa, že snáď prídu na tajné poklady, preto prá začali kopať tam kamene a piesok pre stavbu, kde polozasypa jama sa nachádzala; ale na nič prísť nemohli, a teraz sotva k by mohol určiť, kde jama stála.

Dla udania Klemensovho mala to byť jama táto, hradná c sterna, slúžiaca za studňu hradu. Lebo vodu sem dostať v tom ča patrilo medzi nemožnosti. Čo je v tomto pravdivého alebo nepravd vého, nemôžem povedať sám od seba. Nebohému Klemensovi p loha tohoto vrchu pozdávala sa ako miesto niekdajšieho drevenéh hradu.

Museli by náležite preskúmať toto miesto znalci. Ľudové ro pomienky nevedia zhola ničoho o nejakom hrade. Novšie pokolen už málo čo zná rozprávať o pamätných miestach, lebo od maličk odkázané je za zárobkom po svete chodiť. Starší viacej bývali p domácom krbe, a tak pamiatky dávnej minulosti lepšie boly s ot na syna prenášané.

Tvorí sa u nás Museálna spoločnosť, ktorá bude mať za cie študovať historické pamiatky po slovenských krajoch. Bude v možnosti a príležitosti sbierať aspoň materiál k rozluštovaniu kýchto zaujímavých otázok. *A. B—y.*

Literatúra.

Ľva N. Tolstého **Kreutzerova sonáta** *s Doslovom.* N pomenovaného pôvodcu: *Myšlienky vzbudené Doslovom.* Z ruští preložil dr. D. Makovický. V Turčianskom Sv. Martine. Tlačou kni tlačiarskeho úč. spolku. Nákladom prekladateľa. 1894. V 16° str. 1 Dostať u Ivana Pivku v Dolnom Kubíne (Alsó Kubin) a u Kní tlačiarskeho úč. spolku v Turčianskom Sv. Martine. Cena 60 k poštou 63.

Tu ozaj možno povedať: habent sua fata libelli. *Kreutzerov sonáta* Tolstého už tlačila sa po Europe v rozličných jazykoch, k v Rusku bola čítaná ešte len v rukopisoch, rozmnožovaných i lit graficky. Mne síce tak sa vidí, že nie censúra bola na závade, a sám autor nedával ju tlačiť a v písaných exemplároch rozmnožova

ju bez jeho pričinenia. Keď od roku 1890 tlačí sa v 13. sväzku jeho zobraných diel, prečo nebola by sa mohla i prv? Tak dostala sa do sveta autorom vlastne nevystrojená na cestu; niekde mohla sa zjaviť i vo forme nie celkom hodnovernej. A prijatie? Jedni ju odsudzovali, druhí súdili bez náležitého pochopenia tendencie, tretí, tiež z nedostatočného vniknutia do ducha spisu, chceli utvoriť pre svoj život pravidlo, zákon, z toho, čo nemôže byť zákonom. Niekde konfiškovali *Kreutzerovu sonátu* i v preklade.

Tak sa mi vidí, že i jedni, i druhí, i tretí nepovážili 1) belletristickú formu Kreutzerovej sonáty, pri ktorej, práve keď to veľmi vrie v duši spisovateľa, ľahko možná je jednostrannosť demonštrovaného stanoviska; 2) že tie strašné veci rozpráva Pozdnyšev, človek, ktorý zabil svoju ženu, ktorému pod desnými dojmami toho skutku ťažko zachovať úplnú objektívnosť v rozprávaní; 3) že Tolstoj nepredstavuje nám Pozdnyševa ako osobnosť, ktorej každé slovo mohlo by nám byť poučením, pravidlom. Tento Pozdnyšev, keby i nemal taký strašnú rollu, nebol by nám sympatičným. (Tak, keď dáva mu hovoriť práve v punkte, ktorý je v *Sonáte* kameňom urážky, keď dáva mu hovoriť: „Jestli niet cieľa nijakého, jestli je nám daný život pre život, nuž niet prečo žiť. A jestli je tak, nuž Schopenhauer a Hartmanni, ba i všetci buddhisti, majú celkom pravdu. No a jestli život má cieľ, je jasná vec, že život musí prestať, akonáhle dosiahne cieľa" — tu Tolstoj dokladá: „hovoril on s viditeľným rozčulením, a vidno bolo, že *veľmi zakladá si na svojej myšlienke.*")

Pravda, týmto nechcem nikomu nadišputovať, že je gróf Lev N. Tolstoj nejaký nevinný baránok. On je obor, pod ním duní všetko, on robí kroky, ktoré niekedy ničia i to, čo snáď i sám chcel by zachrániť. Ako ho zbožňuješ, tak príde ti mať pred ním i veľký strach. Vidieť ho v tomto svete vrtkavosti a kyvotania, vidieť jeho dôsledný zjav nemôže nebudiť veľkú úctu. No potom neraz práve táto dôslednosť jeho je strašná. On ide za svojím cieľom, že neobzre sa ani v pravo, ani v ľavo, — nehľadí na škody, ktoré svojím otriasajúcim krokom môže spôsobiť.

Tohto Tolstého dielom je Kreutzerova sonáta. Pravda, on je vždy iskrenný, cieľ jeho vždy vysoký. Jeho každé slovo i v takých momentoch je krikom horúcej duše, chcejúcej za každú cenu vyvrátiť zlo, a nie naštudovanými, falošnými frásami mnohých literárnych moralistov. O Kreutzerovej sonáte vynieslo sa už nejedno zatracujúce slovo, vynesie sa ich iste ešte i viac, a ona predsa zostane predmetom vážneho rozmýšľania vážnych ľudí. Lev Nikolajevič Tolstoj iste asi toľko chcel dosiahnuť.

Keď stala sa známou a jemu začaly dochodiť listy, aby prostými slovami povedal, čo to myslí o predmete povesti, on vtedy napísal *Doslov* ku Kreutzerovej sonáte. Tu v mnohom ešte bezohľadnejšie stál na svojom stanovisku. Potom však objasnil, ako to myslí, píšuc v Doslove: „Hovoria: ‚Jestli ľudia dosiahnu ideála úplnej čistoty, tak sa zničia, a preto tento ideál nie je pravý.' Avšak tí, ktorí tak hovoria, úmyselne alebo neúmyselne zamieňajú

dva rôznorodé pojmy — pravidlo-predpis a ideál. *Čistota nie je pravidlom alebo prikázaním, lež ideálom*, alebo skôr — jednou z jeho podmienok. A ideál je len vtedy ideálom, keď sa dá uskutočniť len v idei, v myšlienke, keď sa ukazuje dostižiteľným len v nekonečnosti a keď preto možnosť priblížiť sa mu je nekonečná. Keby bol ideál nielen dostižiteľným, ale keby sme si mohli predstaviť aj uskutočnenie jeho, nuž by prestal byť ideálom. Taký je ideál Krista — ustanovenie kráľovstva Božieho na zemi, — ideál, predpovedaný ešte prorokmi, že príde čas, keď všetci ľudia poznajú Boha, prekujú meče na pluhy, kopije na srpy, lev bude ležať s baránkom, keď všetky tvory budú sjednotené láskou. Všetok smysel ľudského života je obsažený v pohybe smerom k tomuto ideálu, a preto snaženie sa po kresťanskom ideále, vo všetkej jeho súvislosti, i po čistote, ako jednej z podmienok tohoto ideálu, nielen že nevylučuje možnosť života, lež naopak, nedostatok tohoto ideálu zničil by napredovanie a nasledovne i možnosť života... Človeku ukazuje sa ideál, pohľadom na ktorý vždy môže vidieť stupeň svojho oddialenia od neho."

K slovenskému prekladu pripojené sú i Myšlienky nepomenovaného ruského autora, vzbudené *Doslovom*. V nich snižuje sa požiadavka ešte i Doslovom postavená. Šk.

Dějiny české literatury. Napsal *Jaroslav Vlček*. Sešit třetí. V Praze. Nákladem Jednoty českých filologů. Tiskem B. Stýbla. 1894. V 8° str. 113—208. Cena 90 kr.

Krásne dielo Jaroslava Vlčka rastie v rozmeroch. V tomto sošite nekončí sa ešte celkom ani hlava tretia (Husitství, humanismus, bratrství), začatá v sošite druhom. Dosiaľ málo miesta venovali sme dvojnásobne blízkemu nám trudu tomuto, ale pousilujeme sa nahradiť, čo sme zameškali. Štvrtý sošit vyjde ešte toho leta.

Slovenské Spevy. Vydávajú priatelia slovenských spevov. Diel II. Sošit 5. Turč. Sv. Martin. Tlačou Kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku. 1894 V 4° str. 161—200. Cena 50 kr.

Sošit obsahuje 104 piesne — nápevy i text (od čísla 433 do 537). Kedykoľvek dostaneme za posledného času nový sošit týchto piesní, zakaždým trpneme, že či to už nebude posledný. Lebo žatva u nás ešte by bola, no málo je pracovníkov a i prostriedkov. Vďaka zaujatosti tých, od ktorých výlučne závisí toto dielo, pochybnosť taká dosiaľ je zahanbovaná... Z tej duše želáme úspechu vydávaniu Slovenských Spevov!

Český Lid. Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. Ročník III., číslo 5. Praha. Kníhtiskárna F. Šimáčka.

Obsah: A. P. Zátureckého Slovenské porekadlá. Podává dr. Jan V. Novák.

„Pro sbírání moudrosti lidové — začína článok — u Slováků ode dávna jeví se čilý smysl. Tak J. A. Komenský, první soustavný sběratel přísloví u nás, rodem byl moravským Slovákem, a první grammatik slovensky, Pavel Doležal, ke grammatice své z r. 1746

přidal sbírku přísloví, jež měla namnoze osvědčovati jeho pravidla, podobně jako Komenskému „Moudrost starých předků, za zrcadlo zůstavená potomkům“ býti měla přídavkem k české „Bráně jazyků“. Po příkladě těchto mužův činili také jiní, pro znalost čisté slovenštiny všímajíce si přísloví a pořekadel lidových, jako Ant. Bernolák (při své mluvnici z r. 1790) kromě Doležalových přidal i vlastní přísloví, po něm Fr. Trnka vydal „Porekadla moravských Slovákov“, o nichž jsme se tuto již zmínili (v ročn. II., str. 703). Po Trnkovi nastává delší přestávka ve sbírání přísloví, protože mezitím pozornost sběratelův obrácena byla k jiným plodům poesie lidové, hlavně k písním a báchorkám, leč že prof. M. Hattala ve své Mluvnici slovenské tu onde i lidovým rčením se dokládá. Větší sbírku přísloví a zvláště pořekadel shledáváme teprve opět ve „Sborníku prostonárodním“, vydaném ve Vídni r. 1870, kdež obsažena jsou přísloví několika sběratelů. V době nejnovější zvláště „Slovenské Pohľady“ podávají čas po čase příspěvky k lidové filosofii slovenské“.

Spisovatel potom rozpráva, že usporadujúci druhé vydanie Mudrosloví Fr. L. Čelakovského, dostal od Fr. Bartoša dosť rozsiahlu rukopisnú sbierku A. P. Zátureckého; sbierka má datum z roku 1871 (boly to tedy ešte len počiatky dnešnej *veľkej* sbierky pána Zátureckého, čakajúcej na vydavatela). „Původní sbírka Zátureckého bez pozdějších přípisků obsahuje 2025 vět, přísloví a pořekadel, s přídavky jest jich asi 2500; některé věty později přidané jsou ovšem pouze varianty sentencí nejprve nasbíraných a soustavně spořádaných... Všimneme-li si blíže přísloví v jednotlivých oddílech, seznáme, že mnoho tu vět českým podobných nebo s českými větami shodných, ale mnoho také od českých naprosto odchylných, poukazujících na samostatný názor.“ Po tomto článok dr. J. V. Nováka z 22. kategorií podáva ukážky z porekadiel a prísloví sbierky A. P. Zátureckého.

Statek i chalupa na Chodsku. Podle skutečnosti a podle zpráv hodnověrných pamětníků napsal Jan Fr. Hruška. (Pokračování.) — *O krojových názvech slovenských.* Napsal dr. Frant. Pastrnek. (K tejto študii ešte vrátime sa v Slovenských Pohľadoch.) — O lidu poddaném na panství poděbradském za XVIII. věku. Podává Otakar O. Paroubek. (Pokračování.) — Horia a Gloska. Studie o lidovém divadle. Napsal dr. Arnošt Kraus. — O lidových krojích na moravském Slovensku. Píše prof. Jos. Klvaňa. (S 8 obrázky.) — Staré zprávy o hospodářičkovi. — České tance. — Staročeské zaříkadlo bolestí zubní. Podává Václav Tille. — Vítací řeč při návštěvě stavby. — Literatura. — Časové zprávy. — Předhistorické nálezy z pozdní doby slovanské na Moravě. Píše Jan Knies. — Devátý ruský archeologický sjezd ve Vilně. — Kritiky, referáty a literatura. — Různé zprávy.

Slovanski Svet. Štev 10, letnik VII. 4° 181—200. V Trstu, 25. maja 1894. Izdajatelj, lastnik in odgovorni urednik: Fran Podgornik. (Vychodí 10. a 25. každého mesiaca. Predplatná cena na rok 4 zl.)

Obsah: Gibanje na Ogerskom. — Ideje modrega Madjara (Zsilinského prednáška o Széchenyim.) — *Slušao sam... — *Maj. — Iz poezij J. Stritarja. — *Въ минуту сомнѣнія. — Српске народне пјесме (женске). — Igre in pesmi. Ocjenjuje Fr. Š. Kuhač. — Curiosa iz tabora dr. Mahniča in sudrugov za trozvezo — Ruske drobtinice. — Ogled po slovanskem svetu. — Književnost. (Tu pekná zmienka o 5. sošite Slovenských Spevov a Makovického slovenskom preklade Kreutzerovej sonáty.)

Listy filologické. Vydávají se nákladem Jednoty českých filologů v Praze. Odpovědní redaktoři Jan Gebauer a Jos. Král. Ročník dvacátý první. Sešit III. 8°. V Praze, 1894.

Obsah: O prosodii české. Napsal Josef Král. (Pokračování.) — Příspěvky k mluvě Herodotově. Od Zdeňka Vysokého. — Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských. Podává Vojtěch Kebrle. — Hláskoslovné a tvaroslovné zvláštnosti Hájkova Herbáře (z roku 1562) a Veleslavínova Kalendáře Historického (z roku 1578). Spracoval Jaroslav Bidlo. — Některé novoty v češtině spisovní. Podává J. Gebauer. — Klasobrání po rukopisích. Podávají J. Polívka a Fr. Černý. — Úvahy a zprávy.

Krok. Časopis věnovaný veškerým potřebám středního školstva. Redaktor: Frant. X. Prusík. Ročník VIII., sešit 5. 8°. V Praze, 1894.

Obsah: Fr. Prusík: Kronika o Alexandru Velikém (Pokrač.) — Fr. Ruth: D. Junia Juvenala satiry. — J. Čermák: Cursus publicus Romanus (Pokrač.) — K. Štěpánek: Ruská gymnasia (Pokrač.) — Dr. J. Palacký: Rozšíření ssavců (Pokrač.) — Fr. Prusík: Příspěvky ku kritice textové. — Úvahy. — Drobné zprávy.

Hlídka literarní. Listy věnované literarní kritice. Pořadatel dr. Pavel Vychodil, O. S. B. v Rajhradě. Předplácí se ročně 2 zl., půlletně 1 zl. Vychází počátkem každého měsíce. Ročník XI., číslo 5. 8°. V Brně.

Obsah: Holeček, Anatole France a jeho kritické názory. — Bayer, Přerovsko. (J. Tenora.) — Dvořák, Sursum corda! (S. Bouška.) — Skalik, Sursum corda! (S. Bouška.) — Mrštík, Santa Lucia. (J. K.) — Herrmann, Domácí štěstí. (A. Vrzal.) — Viková-Kunětická, Nové povídky. (Fr. Holeček.) — Herites, Dvě povídky. (M. Zavoral.) — Jirásek, Na dvoře vévodském; Ráj světa (A. Vrzal.) — Jirásek, Staré pověsti české. (Dr. J. Mka.) — Grešl, Deset let před Trojou. (Dr. J. Korec.) — Procházka, Dle přírody. (Dr. J. Korec.) — Verga-Kalašová, Sedlák kavalír a jiné novelly. (J. Blokša.) — Grigorovič, Vyučená v pohostinství. (A. Vrzal.) — Mašek, Utíkej, Káčo! (P. Vychodil.) — Ambrož, Anděl Strážný. (V. K.) — Dostál, Za viny předků. (J. Blokša.) — Košťál, Za vpádů Bedřichových. (J. Blokša.) — Paběrky. — Zprávy z české a z cizích literatur. — Feuilleton.

Rok 1894. Sošit 7.

Slovenské Pohľady.

Fako Ďura Kotúlku.

Črta. Napísal *Nechtík.*

Eva Kotúlková natešená vystrájala si muža do jarmoku.

„A už len dobre kúp!“ nakladala mu, hojne mastiac mu vlasy lojovým škvarkom, aby vyzeral, ako patrí. „Nech je koníček pekný, spôsobný, aby sme sa zaňho nezahanbili. Ale nech nie je drahý!“ doložila výstražne, čo Ďurovi mohlo znieť ako hrozba. „Najviac ak dáš 14—15 zlatých. Však keď by aj nebol veľmi vykŕmený — nič nerobí: ovsa máme dosť, popravíme ho.“

„Veru tak!“ prízvukoval Ďuro, a keď ho Eva ešte upomenula, aby pravou nohou vykročil z domu, pohol sa na cestu.

Po jeho odchode Eva bežala k hornej i k dolnej súsede pochváliť sa, že jej Ďuro šiel koňa kúpiť. Potom zašla si ku kmotre a ešte ku dvom-trom tetkám — a o poludní už celá dedina vedela, že Kotúlkovci budú mať koňa. Eva už i to rozprávala, že aký bude: pekný, tučný, červenej srsti. Nôžky bude mať ako struny a do skoku — „ako oheň“!

Ale veru keď večer Kotúlka veselý, rozjarený priviedol koňa, Eva razom spadla s neba svojich predstáv. Milý Fako, ktorého Kotúlka priviedol, nebol červený, ale akejsi neistej farby. Ani nebol tučný, ale vychudlý, až mu kosti vyčnievaly. Na ľavej strane krku mal hodnú odreninu a, čo viac, silne napádal na prednú nohu. Kotúlka hrdo rozkladal, že kúpil ho „iba“ za pätnásť zlatých, ale Eva len-len že nezafala sa obom do štice — totiž Fakovi a Ďurovi.

„Kde si len rozum podel, človeče!“ letela do svojho ináče milého Ďura, „za takú kožku dať pätnásť zlatých!“

„No, a kosti nič?“ ohlásil sa Ďuro tak spokojne, ako by išlo o výhru z lutrie, ktorú práve shrnul do vrecka.

„Kosti, kosti!“ odvrávala Eva zlostne; „čo tam po kostiach, keď mäsa ani za vrabca.“

Kotúlka poklopal si ukazovákom na čelo a usmial sa. „No, to je už pravda: dlhé vlasy, krátky rozum. Hneváš sa, že som kúpil koňa s kožou a kosťami: a čo, keby som bol kúpil koňa bez kostí? Keby mal samé mäso a nôh nič, ako by som ťa na ňom zaviezol do mesta, haáá? A vieš: v meste i ten rozóliš je onakvejší, ako toľ u Mojžiša...“

„No, tys' predsa len múdry človek,“ preriekla Eva s vyjas-

nenou tvárou, lebo reč o vozbe do mesta smierila ju s daktorými nedostatkami krásy Fakovej. „Nuž a keď si už toho koníka kúpil, snáď nezaškodí, keby sme išli oprobovať, ako pójde. Vieš: v Orechovom budú v nedeľu hody, nuž kmotra hovorila, že by rada ta k sestre, a vraj i my by sme mohli ísť. Hoviadku ten kúsok cesty neuškodí, no a patrí sa, aby sme sa oproti kmotrovcom učlovečili. A, vieš: u Strnádkov varievajú hriate s cukrom a starým sadlom — až sa tak fahá."

„No, ja nedbám," pretrhol Kotúlka svoju Evu, preglgávajúc sliny, čo sa mu pri spomienke na hriate v ústach sbehly; „len sa schystajte, veď vás ja zaveziem. Ale, vieš, Fako nemusel mať kdesi veľmi chýrne zimovisko, nuž musíme mu trochu lepšie pohadzovať, snáď sa ešte dotiaľ popraví. Lebo ľahko by sa človek na prespolí zahanbil — nuž a keď sa nemusí..."

Eva radostne prisvedčila a ochotne bežala pribrať ešte za mierku ovsa.

Celý týždeň mal sa Fako ako by sám bol na hodoch. Kotúlka nosil mu ovos, čo žena videla, a i potajomne mu prisýpal, no a Eva tiež neskupánila. Len aby Fako čím jarejší bol do skoku, keď povezie ich do Orechového na hody. Chceli ako zázrakom za týždeň premeniť Faku v pekného tučného koníka. A skutočne, už za štyri dni priviedli to s ním natoľko, že už nemuseli biť ho tlstejším koncom bičovej násadky, keď chceli, aby Fako prešiel ku studni, ku válovu. Bolo treba len trochu pozatínať ho bičom — už šiel.

„No, bude čosi!" potešil sa Kotúlka. „Počkaj, žena, ani sa nenazdáš, taký koník bude z neho, až radosť!"

„Ale kuľhá — ohava!" odľahčila si Eva.

„Kuľhá! kuľhá!" odvrával Kotúlka. „Však on vykuľhá, nech len príde čas. Bol zakovaný, nuž a to nejde tak ľahko, ako by sis' myslela. To drží koňa, ako — nehodno primeriavať — starú babu kašeľ. Ale nakonec predsa popustí."

Eva zazrela bokom na Faku a vošla do pitvora, v duchu veriac sa, že radšej zostane doma, ako ísť na hody na krivom koni.

Ale v nedeľu predsa schystala sa a spolu s kmotrovci sadla na drabinovec, ktorý Kotúlka deň predtým dokonale nakolomažil, aby to len ľahko šlo. Kotúlka sadol si široko na sedlisko, opraty vzal do pravej ruky, ľavou posotil klobúk do tyla, zafal Faku bičom a — šli. Kmotra vopred chválila sa, že povezú sa do Orechového na hody, a poneváč Luskovičania sú hrozne zvedaví, na ulici bolo plno ľudu. Fako vykračoval si vážne, noha za nohou ani neobzerajúc sa z boka na bok — ale čože! keď pri každom kroku, napádajúc na nohu, kývol hlavou k zemi. Sbehnutí zvedavci smiali sa ako na nájom. Eva ozelenela, kmotra zapálila sa, kmotor nepokojne hniezdil sa na sedlisku. Na šťastie Kotúlka trafil zafať Fakovi na citlivé miesto, medzi uši — ten pustil sa do zúfalého klusu. A, možno, že sa mu to zaľúbilo, lebo už potom vykračoval si dosť bystro, že i Eva počala láskavejšie pozerať naň, a keď dochádzali k Orechovu, nezdržala sa, aby ho nepochválila.

„No, čo hovorím?“ hrdo vztýčil sa Kotúlka. „Však som povedal: popraví sa, nech si len trochu vypočinie.“

„Však takto parsún, ten ho má, ako patrí,“ ohlásil sa kmotor. „Len keby tej odreniny nemal tamto na krku!“

„No, čo len to!“ riekla Eva, „sčeše sa mu hriva na jednu stranu a je zakrytá. Keby len tá noha...“

Ako na vyvrátenie hany, Fako pustil sa do behu. Bolo dolu vrchom, voz šiel ani po masle. Eva usmievala sa.

„No lacný bol!“ rozjaril sa Kotúlka, posotiac si klobúk do tyla, „nepreplatil som, nech je ako chce.“

„Veru nie,“ prisviedčal kmotor; „neublížim svojej duši, keď rečiem: dvadsať zlatých je hoden! Toľko stojí otcu-materi...“

A v najlepšej nálade vtiahli do Orechového.

U Strnádkov prijali ich ako patrí, voviedli do izby, usadili za stôl. Len Kotúlka zostal ešte vonku, aby Fakovi pohodil kúsok sena. Nevypriahol ho — len tak pri oji nech si zaženie trochu. Aby Strnádkovci nemysleli, že chcú usalašiť sa tu na dlho. Ani do dvora ho nedal, nechal ho na ulici. Aspoň ho bude mať na očiach.

Kotúlková nepreháňala, keď chválila, aké hriate varia u Strnádkov. Sladké, samý cukor, až sa tak ťahá, no a sadlo v ňom voňavé, ozaj staré, vari trojročné A veľa! Môže to hriate na chlieb natierať, nech ho len trochu nechá postáť. Veru, keď Strnádkovci hriate varia, celá dedina rozvoniava sťa nejaký voňavkársky krám.

Strnádková zvŕta sa po izbe. Ani nevie, čím by si hostí lepšie uctila. Z pitvora už silne zaváňajú klobásy. Sú dobré, vyschnuté: veď visely od Lucie v „pekelci“. Teraz udrie na ne dve-tri vajcia. Znak, že sú hostia milo videní, keď im „napražia“. Kým sa to schystá, zatiaľ núka hostí syrovou homôľkou, v mlieku rozpustenou. Natierajú si ju na „mrvinky“ a zapíjajú hriate s cukrom a starým sadlom. Hia! veď sú u Strnádkov! Tí vedia uctiť!

Pred večerom rozpomenul sa Kotúlka na svojho premilého Faku a vyšiel ho napojiť. Vypriahol ho a vedie ho ku studni ku váľovu. Kotúlka je veľmi veselý, ale akosi nevyzná sa vo dvore. Všetko zdá sa mu akosi pomiešané v ňom. A i na ulici! Toť pri plote akési tyčky, žŕde a hen — aha! to je oje z jeho voza. Priviazal Faku oň a vošiel dnu.

Sobrali sa, už bolo celkom tma, ale veselí, rozjarení. Strnádková vyprevadila ich až predo dvere, ale Strnádka zostal v izbe. Chcel i on, ale hlava odvisla mu na roh stola ako nalomená makovica. Kmotrovci a Eva už sedia na voze. Kotúlka hľadá opraty a horko-ťažko štverá sa hore. No, chvalabohu! už sedí! Posotil klobúk do tyla a zamával bičom. „No, Fako!“ Čosi drglo ho do boku. Aha, už sa hýbu! Kmotor ešte raz kričí „s Bohom!“, kmotra mele čosi dve na tri, Eva ľapoce, že voz ide akosi dookola...

Kotúlka sklonil hlavu na prsia a zažmúril oči.

„Híí, nech som dobrý! veď stojíme!“ zvolal kmotor, ktorému sa po hodnej chvíli trochu rozjasnilo pred očima. „Pán kmotor! kde máte Faku?“

„Nuž tam, kde má byť: pri oji!“ odsekol Kotúlka v polosne

„A veru, kmotre, tam ho niet!“ ohlasoval kmotor.

„Bol by čert! A kde sa podel?“

„Čo ja viem? Kde je, tam je — ale tu ho niet.“

„Len by ste netárali, kmotre!“ vraví Kotúlka, štverajúc sa s voza. Ide na miesto, kde kôň stáva — tam ho niet.

„Nech som Kubo, niet!“ ohlasuje sdrtene. „Veď som ho tuto uviazal, tuto na toto miesto, a teraz tu ani srsti. Pane Bože! veď i oje je preč! Odrezal ho kosi, nebodaj —: hľa, tu len kúsok...“

Kmotor krbáľa sa dolu s voza. Ide sám pozrieť, ak by Kotúlka nedovidel dobre. „No, ste vy, kmotre, ste vy! Veď je to rázvora!“ Oba smejú sa veľmi chutne — ale smiech prejde im, keď konečne Faku ani u oja nenajdú. „Není ho —; vari ho zlé čosi vychytilo, či čo?!“ hromží Kotúlka.

„Pst, ticho, ak ste z Boha!“ tíši ho kmotra, „nevystavujte sa na svetský posmech. Radšej poďme ticho domov. Však Fako príjde — ak má prijsť. Nebodaj to není po dobrom...“

„Húú, bosorky!“ zašeptala Eva s hrúzou, a už obe kmotry melú sa dolu. Zdá sa im, ako by sa celý svet točil v bosoráckom tanci, a pochytiac každá svojho Ďura, ťahajú ich čím skorej z dediny. Je tma a cesta sťa by blúdili po očistci. Konečne svitlo im trochu v očiach: už sú v širom poli. Kotúlka odplúva.

„Fi — aby ťa všetci millónski — — vari sa prepadol!“ hundre popod nos. „Veď som ho ta priviazal o oje, a už ho nič.“

„Tvoju strapatú kotrbu si uviazal!“ ohlásila sa Eva. „Keby si bol uviazal, bol by tam, ale keď si neuviazal, nuž niet ho. Veru, pekný gazda: dosť naničhodné kúpi a ani to nevie zachrániť!“

Kotúlka práve potkol sa o kameň, a síce tak akurátne, dobre mu krpec iskru nevydal. Evina reč ho už dopálila.

„Ženo! mlč, lebo na moj' hriešnu dušu...“

„A vari nemám pravdu?“ dopaľovala Eva, motkajúc sa z kolaje po kolaj. „Dals' pätnásť zlatých, vykŕmils' tri merice ovsa, a naposledy koňa ztratíš a ideš s hodov peší.“

„Ale, pani kmotra! nechajte to tak,“ pretrhla ju kmotra, tušiac búrku na manželskom nebi Kotúlkovie. Však ono sa koníček neztratí: najskôr mu bolo dlho, nuž zašiel domov. A my už len akosi dôjdeme.“

„Dôjdeme — dôjdeme!“ odvrávala Eva, „ale čo s vozom? Ta si pôjdeš ráno preň a ľudia budú na teba prstom ukazovať,“ obrátila sa k Ďurovi.

„Zázrak akýsi!“ ozval sa kmotor, ktorý doteraz mlčal. „Kríva to ako starý čert, a ešte sa tomu chce utekať!“

V Eve vzbúrila sa krv spravedlivým hnevom na túto hanu.

„No, nemusíte vy nič hovoriť,“ odsekla nasrdeno. „Keď sa vám nelúbilo, nemuseli ste ísť; ale do Faku zabŕdať nemusíte. Jaký je, taký je; vy ani takého nemáte, a preto posmech nerobte!“

Kmotor snáď i v deň svojich prvých narodzenín mal viacej chuti do žartu, než teraz. On chcel kmotre zalichotiť, keď žehral na Faku — a ona to brala za posmech. To ho už dopálilo.

„Nevídali! máte sa s čím chváliť!“ prerieknol, veľmi zlomyselne

sa usmievajúc. „Ani dva týždne nebudú, čo ponesiete ho na drúkoch.“

„A nás môžte pozvať na kar,“ doložila kmotra, štuchajúc svojho muža laktom.

„Ja, to ja viem, že by ste prišli! Vy ste hotoví — len nech je čo zliznúť...“

„Varujte sa!“ nadskočil kmotor, mávajúc zaťatou päsťou kmotre nad samou hlavou. „Varujte sa, aby ste aj vy nezlizli — lebo na moj' pravdu... Váš skôr nevyleje, ako ja, no a vy — vy tiež radi vzchopíte pod čepec.“

Eva zasmiala sa zlostne. „Vaša veru nevezme *pod čepec* — lebo ani toho nemá.“

„Híí!“ zdúpnela kmotra. „Ale či počuješ: že vraj nemám čepca! Ach, zázrak zázračný! vraj nemám čepca!“

„Veru nie!“ dotvrdzala Eva zlomyselne.

No to už bolo viacej, ako ináče krotký kmotor mohol zniesť. V prvom okamihu nenapadlo mu nič iné, ako presvedčiť Kotúlkovcov, že jeho žena čepec skutočne má, a priskočiac k nej, strhol jej šatku s hlavy; ale v tom ozval sa výkrik Evy Kotúlkovej, a v nasledujúcom okamihu pocítil desať nechtov v svojej štici. On totižto — ponevráč vraj „v noci, ako potme“ — miesto šatky s hlavy svojej ženy strhol šatku kmotrinu. Jeho žena tiež nelenila a, priskočiac, pochytila kmotru za vlasy. Mesiac práve vykukľal sa z mraku a osvietil toto Božie dopustenie... Teraz už ani Kotúlka nemohol váhať a...

Mesiac zašiel, hustá opona noci zastrela tento žalostný obraz, ktorý sme doteraz pozorovali. Preto ani nežiadajte, aby som vám ho ďalej kúzlil pred oči. Poviem vám len toľko, že „výsledok“ nebol taký strašný, ako by ste si mysleli: kmotor nemal obe uši natrhnuté, iba jedno, pravé, ani Eva nemala všetky vlasy vykmásané. Len čepec odbehla tam kdesi na bojišti. No a Kotúlkovi nestalo sa práve nič, čo by spomenutia zasluhovalo. Iba ak to, že podkova kmotrovej čižmy so všetkými piatimi klincami odrazila sa na jeho čele.

Na druhý deň ešte na svitaní behala kmotra po dedine rozprávať, že si Kotúlka koňa ztratil — čo ostatne pravda nebola, lebo ho už našiel doma, pekne pri váľove. Na krku kolembal sa mu drúk, o ktorý ho Kotúlka, miesto o oje, priviazal. Nuž keď zatúžil po stajni, ľahko mu bolo ísť domov. Predsa však, keď Kotúlka šiel pre voz, celá dedina bola sbehnutá, čo Eve tak padlo na srdce, že keď vracal sa z Orechového, zaprela pred mužom dvere. Nech sa vraj neopováži Faku ešte raz cez prah jej domu previesť! Nech si ho podeje kde chce, ale pod ich strechou viacej nebude. Ešte keby nekríval — ale takto vystavení budú na večný posmech. Nech si ho predá alebo čo.

No predsa Eva dala sa uprosiť a Faku pod strechu pustila. Ale Kotúlka musel sa jej sväto-sväte zabožiť, že pôjde s ním na prvý jarmok.

A skutočne šiel. „Dám ho, keď aj lacnejšie,“ zaumieňoval si po ceste. „Mám toť uschovano pár zlatých, čo Eva nevie, nuž radšej

doložím. Doložím dve-tri zlatky — len aby sa Eva nevŕšila na mne. A veru tak bude najlepšie: Faku predám a doložím zo svojho."

Ľahko riecť, ale vykonať ťažšie. Veď nič horšieho, ako musieť predať to, čo nikto nechce. A ešte ak je to kôň, ktorý kuľhá! Môžeš chváliť, koľko chceš; môžeš spúšťať, až ťa duša bolí — kupec sa ti len usmeje.

I Kotúlka darmo chválil, darmo upozorňoval na daktoré dobré vlastnosti Fakove —: či že stal ľavou nohou z postele a či sa Fako skutočne nikomu nepáčil, už bolo dobre popoludní a on ho ešte vždy mal, ako sa hovorí, „na krku". Známi smiali sa mu, neznámi si Faku ani nepovšímli.

„No, poručeno Pánu Bohu!" vzdychol Kotúlka, keď už nemal výhľadu, že by Faku predal. „Pôjdem domov, čo ma Eva hneď umučí. Čo mám robiť? Predať ho už nepredám, a darmo tiež nemôžem dať. Nech sa Eva škrká koľko chce, ja ho predsa len domov dovediem!"

Zašiel si do krčmy posilniť sa trochu. Pri prvom pohárику smutne myslel na privítanie, akého sa mu doma dostane. Pri druhom riekol si, že nech sa robí čo chce, on ináče nemohol. Pri treťom umienil si, že sa nedá a nedá. On je v dome pánom — a Fako je jeho. Keď si Eva aj hneď hlavu otrhá, on Faku nedá!

Prisadol k nemu jeden nadhadzovač s jarmoku; Kotúlka znal, že to šibal a posmeškár od koreňa, ale nadišla ho neodolateľná túžba po sdieľnosti. Ponúkol ho pálenkou a vyrozprával mu celú historiu, ako kúpil Faku, ako sa mu Eva zastrojila, a že on predsa predať ho nemôže a nemôže.

„Ale, za niečo dobre tak!" rozhovára sa, potískajúc si klobúk do tyla; „koníček je to ináče pekný, spôsobný — len že kríva. Ale veď on vykríva," potešuje sa rýchle. „A keď sa tebe, ženo, aj nelúbi, ty mlč! Kôň je môj — aj bude môj — a teba naučím!" zastrájal sa hrdinsky.

„Ja, keby to bolo tak ľahko!" usmial sa dohadzovač. „Myslíte, že je to len tak: ženu naučiť?! Ženu nenaučíš, čo sa hneď na hlavu postavíš. Myslíte, že neviem? Oj, veru viem, veď i moja je taká! Čertovo plemeno! Ak ju len dobre nepozatínaš..."

„Povrazom! povrazom!" duploval Kotúlka.

„Teda povrazom. Ale ju, aby sa jej odnechcelo zabŕdať, do čoho ju nič..."

Kotúlka pil už piaty pohárik. Pred chvíľou bol bľadý, teraz očervenel a cíti v sebe sily a smelosť, že by sa teraz i svojej Eve zoči-voči postavil.

„Veru tak," dôrazne pokyvuje hlavou ku stolu; „ženu iba povrazom, aby bola krotká. Lebo ináče s ňou ani všetci čerti neobstoja. A neobzerať sa, nech si robí, čo chce — —" Zamyslel sa na chvíľku — jeho oči nevdojak zablúdily k obloku. Nim videl Faku, ako stojí priviazaný o plot. Stojí na troch nohách — štvrtú naddvihuje. Špinavo-žltá hriva visí mu ako chumáč kúdelí, a síce tak, že odreninu vidno ako na dlani. Teraz sklonil hlavu a okusuje

povrieslo, čo sa tam kdesi pri ňom vzalo. V Kotúlkových očiach zahmlilo sa...

„Ale radšej by som bol, keby som ho nemusel domov viesť," vraví veľmi skrúšene, dôverne kloniac sa cez stôl k dohadzovačovi.

„Nuž, nevodzte!" zasmial sa mu tento do očí.

„A kde ho podiem?" znovu rozohnil sa Kotúlka. „Vari darujem ho dakomu, či čo?"

„Utopte ho," vraví dohadzovač pokojne, ako by riekol dačo, čo rozumie sa samo sebou. „Aspoň sa vaša dobre nahnevá. Uvidíte, ako sa bude srdiť! (Kotúlka začal sa usmievať.) Nechcela koňa, nech nemá nič, ani peniaze. A tá sa bude hnevať..."

„Utopím ho, bohuprisám utopím!" zasmial sa Kotúlka.

Vstal, zaplatil a, vezmúc Faku, nezastal až pri Váhu. Kompa —ského prievozu kolembala sa na hladine. „Ta pôjdem," rozvažoval, pevne odhodlaný vydať neboráka Faku okamžitej smrti. „Stanem na kompu a v prostried Váhu shodím ho dolu. Nech som dobrý, shodím. Nebude ma ten viac hnevať!" Zasmial sa veľmi veselo. „A Eva — bude sa tá škrkať! Nuž rozložím jej pekne: nechcelas' Faku, preto že bol krivý — teraz nemaj nič."

Zavolal na prievozníkov. Tí ochotne pristali ku brehu. Rozložil im, čo chce urobiť. Prievozníci popozerali na seba veľmi významne a smiali sa.

„A nebojíte sa, čo vám žena povie?" spytovali sa akoby veľmi udivene. Kotúlka usmial sa. Zachcelo sa mu ukázať svoje hrdinstvo.

„Čo by som sa bál!" vraví veľmi veselo. „Nech si robí, čo chce, ja sa nebojím. Nechcela koňa, preto že kríva — predať ho nemôžem, nuž kde ho podejem? Utopím — a konec!"

„No, my nedbáme; ale môžte byť istí, že vás žena vykmáše za uši..."

Kotúlka zamyslel sa. Uznával pravdu v slovách prievozníkov, ale ľúto mu bolo zrieť sa svojho plánu. Zrazu uderil sa päsťou do čela.

„Aha! už viem: mám toť vo vrecku štrnásť zlatých, čo žena nevie; nuž poviem, že som Faku predal. (Čo ma po peniazoch, keď nemám pokoj od Evy? pomyslel si v duchu.) Bude rada, a ja ho predsa utopím! Ináče nestrasiem sa — ohavy!"

Prievozníkov bavilo to veľmi. Popozerali jeden na druhého a veselo odrazili kompu od brehu. Nič zlého netušiaci Fako pokojne stál na kompe a zádumčive díval sa do vody.

Prievozníci preukázali sa veľmi vynalezavými. Tam, kde schádza sa s kompy, nadložili dasku. Faku postavia na dasku, ona sa preváli a Fako šľups! do vody.

Kotúlka smial sa, až sa za boky chytal.

„Dám oldomáš — nech som dobrý! dám!" volal veselo.

No už sú v prostried Váhu. Napravili Faku na dasku. Kotúlka zaťal ho bičom raz — dva — —

V tom cítil, ako ubýva mu pôdy pod nohami — kási chladnosť zaliezla mu za golier a — —

Spamätal sa až vtedy, keď už ťahali ho hore na kompu. On

totiž — ako mu to prievozníci vysvetlili — v svojej horlivosti zafal Faku tak nepozorne, že ztratil rovnováhu a padol spolu s Fakom do vody. Prievozníci pri hlučnom smiechu vytiahli ho síce hneď, ale čože! mokrého až na kožu.

„Híí! aby ťa! veru som si dal!“ škaredil sa, otriasajúc vodu s haleny, ktorú i pri tomto výkone mal na sebe.

„Nič to — uschne to!“ smiali sa prievozníci akosi veľmi potuteľne. „Nech je len kôň utopený, nič nerobí, čo ste sa aj zamočili trochu. Mal, chudák, ľahkú smrť! Ako spadol, viac ani nohou nepohol. Zaslúžili sme dobrý oldomáš.“

Kotúlka neriekol nič. V kúpeli vytrezvel — a teraz, cvakajúc zubami, pocítil čosi ako ľútosť za Fakom. No už bolo pozde, už toho nikto viac nevzkriesi... Siahol do vrecka, že dá prievozníkom na oldomáš — ale čo to? Vo vrecku peňazí nebolo! Prekutal všetky vrecká — nikde nič. „Pane Bože!“ zahorekoval žalostne, „tu som ich mal, tu v tomto vrecku v koženom mešteku. Štrnásť zlatoviek ako srieň...“

„Ak ste mali, máte ich tam, ale my sme nevideli,“ ohlásil sa jeden z prievozníkov. „Alebo nebodaj vám vo vode ostaly.“

„No — samé tam neostaly!“ riekol Kotúlka, veľmi podozrivé dívajúc sa na prievozníkov. „Však som ich mal uviazané — a tu, hľa! remienok odrezaný. A keď som šiel na kompu, bol ešte mešteк na ňom.“

„A, ľaľaď ho!“ napaprčil sa najstarší prievozník. „Naposledy poviete, že sme vám ich my vzali?“

Kotúlka nepovedal nič, ale odpoveď dala sa čítať z jeho tváre.

„A naposledy ste ich ani nemali. Kto vám môže veriť? Takému človeku, čo si schválne hoviadko utratí, nehodno veriť. Lebo i tak nemá svedomia. Keby ho mal, nešiel by koňa topiť — nebožáka! Čo sa natrápil, kým ho smrť zachvátila! Trepal hlavou, hádzal kopytami sem-tam, sem-tam...“

Prievozník, snáď nevdojak, v horlivom predstavovaní predsmrtného boja Fakovho, trafil tak štuchnúť Kotúlku do boku, že ten nečakal ďalšieho, ale pustil sa do behu s tohoto neblahého miesta, kde ho toľké nešťastie zachvátilo. Až teraz videl, čo vykonal, a želenie, ľútosť sovrela ho ako kliešte. „Pane Bože! veru som vykázal!“ horekoval, utierajúc si slzy rukávom haleny a motkajúc sa mokrý, ako obliaty syseľ, domov. „Čo mi len Eva povie?“ trúdi sa ďalej. „A veru zaslúžim, aby ma dobre... ale dobre... Ja, blázon starý! koňa si utopím a peniaze, čo som mohol mať na druhého, si ztratím... Čo jej len teraz poviem?! Čože o peniaze! o tých Eva nevedela — ale Fako!“ Razom prišlo mu veľmi ľúto za ním. Takto si ho zamárniť! Možno, bolo by ešte dačo z neho. Snáď ozaj bol by vykríval a opeknel. Mohol mať koníka až hej! a teraz...

Čím bližšie dochádzal k domovu, tým viac trápily ho výčitky svedomia a myšlienka o prijatí, akého sa mu od Evy dostane. Ani netrúfal si za svetla domov. Na súmraku kradol sa ako zlodej. „Ani do izby nepôjdem,“ zastrájal sa v útrapách; „utiahnem sa

do stajne a ľahnem si na otiepku.“ Aspoň dnes nech nemusí Eve pred oči —: ráno už ako bude tak!

Zakradol sa zticha do dvora; srdce búchalo mu ako centové kladivo, až mu dych ustával. V izbe bolo tma; tichúčko prešiel násypom k stajni, položil ruku na kľučku, otvoril dvere a — strachom podlomily sa mu kolená: stál zoči-voči svojej Eve.

Zažmúril oči. Nečakal iné, ako že teraz pochytí ho cez pás, ako chytávajú chlapca, keď príjde so sankovania s rozdrapeným kolenom, — prehne cez koleno a...

„Vykríval, starý! chvalabohu, vykríval!“ zavznel radostný hlas Evin. Podivením vytreštil oči — a čo vidí?! Fako, jeho milý, utopený a ťažko oželený Fako stojí pri váľove — stojí na všetkých štyroch nohách a chutne chrumká si ovos, čo mu Eva nasypala.

„Nuž ale — zase ťa odbehol?“ vraví Eva veľmi veselo. „Pribehol pred večerom cvalom. A nebodaj to mu poslúžilo, že už nekríva: najskôr mal kameň v kopyte alebo čo... Nuž aj tak dobre, žes' ho nepredal. Nech je už ako chce...“

Kotúlka zavýskol, pochytil Evu a pustil sa s ňou do tanca, až sa Fako obzeral. Ani na ich svadbe ju tak radostne nevyzvŕtal, ako dnes.

Tyfus.

Poviedka *A. Čechova.*

V poštovom vlaku, idúcom z Petrohradu do Moskvy, v oddelení pre kúriacich, šiel mladý poručík Klimov. Oproti nemu sedel obstarný človek s oholenou kapitánskou tvárou, podľa všetkého majetný Čuchonec, alebo Šved, ktorý celou cestou cical pípku a hovoril o tej istej veci.

— Ha, vy ste officier! Ja tiež mám brata officiera, lenže je ten námorník... On je námorník a slúži v Kronštadte. Načo idete do Moskvy?

— Ja tam slúžim.

— Ha! A ste ženatí?

— Nie, bývam s tetkou a sestrou.

— Môj brat je tiež officier, námorník, ale je ženatý, má ženu a troje detí. Ha!

Čuchonec čomusi divil sa, idiotsky široko sa usmieval, keď volal „ha!“ a zakaždým vyduchoval svoju smradľavú fajku. Klimov, ktorý bol nezdravý a ťažko prichodilo mu odpovedať na otázky, nenávidel ho z celej duše. Rozmýšľal o tom, že bolo by dobre vytrhnúť mu z rúk sipiacu fajku a hodiť ju pod diván, samého Čuchonca však prehnať niekam do druhého vagona.

— Protivný národ títo Čuchonci a... Gréci, myslel si. — Celkom zbytočný, nepotrebný, protivný národ. Len čo zaujímajú na zemeguli miesto. Načo sú?

A myšlienka o Čuchoncoch a Grékoch budila mu v celom tele akúsi ťažkosť. K vôli porovnaniu chcel myslieť o Francúzoch a Talianoch, ale spomienka na tieto národy zase vyzývala v ňom predstavu akosi len o verklikároch, nahých ženách a cudzozemských olejových obrazoch, ktoré visia doma u tetky nad komodom.

Vôbec officier cítil sa nenormálnym. Ruky a nohy jeho akosi neukladaly sa na diváni, trebárs celý diván bol k jeho službám, v ústach mal sucho a lipko, a v hlave stála ťažká hmla; myšlienky jeho, tak sa mu videlo, naháňaly sa nielen v hlave, ale i mimo lebky, medzi divánom a ľuďmi, zahalenými nočnou hmlou. Cez mutinu hlavy, ako zo sna, počul hundranie hlasov, buchot kolies, trepanie dvermi. Zvonec, píšťalku konduktora, shon obecenstva po platforme bolo počuť častejšie, než obyčajne. Čas ulietal nepozorovane a preto videlo sa, že vlak zastáva na stanici každú minútu a zakaždým ozývaly sa zvonku kovové hlasy:

— Hotová pošta?

— Hotová!

Zdalo sa, že príliš často kurič vchodil a pozeral na termometer, že hukot oproti idúceho vlaku a rachot kolies po moste bolo počuť neprestajne. Hukot, hvizd, Čuchonec, dohánový dym — to všetko, miešajúc sa s hrozbami a mihaním hmlistých obrazov, formu a charakter ktorých nemôže si zachovať zdravý človek, dávilo Klimova ako neznesiteľná mura. V strašnej úzkosti dvíhal ťažkú hlavu, pozeral na lampáš, v lúčach ktorého krúžily sa tiene a hmlisté škvrny, chcel si pýtať vody, ale suchý jazyk sotva sa pohol a sotva stačila mu sila odpovedať na otázky Čuchonca. Usiloval sa lahnúť si pohodlnejšie a usnúť, ale nepodarilo sa mu; Čuchonec niekoľko ráz zaspal, prebúdzal sa a zapaľoval si fajku, obracal sa k nemu so svojím „ha!" a znovu zaspával, a nohy poručíka len nijako neukladaly sa na diváni a strašné obrazy vždy stály mu pred očami.

V Spirove vyšiel na stanicu, aby sa napil vody. Videl, ako za stolom sedeli ľudia a ponáhľali sa jesť.

— Ako len môžu jesť! myslel si, usilujúc sa nedýchať povetrie, páchnuce pečeným mäsom, a nehľadeť na žujúce ústa — jedno i druhé bolo mu protivné až do zhnusenia.

Akási pekná dáma hodne nahlas besedovala s officierom v červenej čiapke a, usmievajúc sa, ukazovala veľkolepé biele zuby; i úsmev, i zuby, i sama dáma urobily na Klimova taký odporný dojem, ako šunka a žiarené kotlety. Nemohol pochopiť, že vojakovi v červenej čiapke nie je opačito sedeť vedľa nej a hľadeť na jej zdravú, usmievajúcu sa tvár.

Keď napil sa vody a vrátil sa do vagona, Čuchonec sedel a kúril. Jeho trúbka sipela a čvrkala, ako deravá kalošňa v mokrú pohodu.

— Ha! zadivil sa. — Aká toto stanica?

— Neviem, odpovedal Klimov, líhajúc si a zatvárajúc ústa, aby nedýchal štipľavý dohánový dym.

— A v Tveri kedy budeme?

— Neviem. Odpustte, ja... nemôžem odpovedať. Som chorý, prestydol som dnes.

Čuchonec poklepal fajkou na rám okna a začal hovoriť o svojom bratovi-námorníkovi. Klimov už viac nepočúval ho a s túhou pripomínal si svoju mäkkú, pohodlnú posteľ, krčah s chladnou vodou, sestru Katu, ktorá tak vie uložiť, uspokojiť, podať vody. Až usmial sa, keď v obrazotvornosti mihol sa mu deňščik[1]) Pavel, sobúvajúci svojmu pánovi ťažké čižmy a stavajúci na stolík vodu. Tak sa mu videlo, že treba mu len ľahnúť do svojej postele, napiť sa vody a mura ustúpila by tvrdému, zdravému snu.

— Pošta hotová? niesol sa zďaleka hluchý hlas.

— Hotová! odvetil bass temer u samého okna.

To bola už druhá alebo tretia stanica od Spirova.

Čas utekal skokom, a zdalo sa, že zvoncom, hvizdom a zastávaniu nebude konca. Klimov v zúfaní vopchal sa tvárou do uhla divánu, oblapil si rukami hlavu a začal opäť myslieť o sestre Kati a deňščikovi Pavlovi, no sestra i deňščik smiešali sa s hmlistými obrazmi, zavrtili sa a zmizli. Jeho horúce dýchanie, odrážajúc sa od chrbta divánu, pálilo mu tvár, nohy ležaly nepohodlne, na chrbát dulo od okna, ale, čo ako trápno bolo, jemu už nechcelo sa meniť svoje položenie... Ťažká lieň, ako od mury, pomaly opanovala ho a skovala mu údy.

Keď rozhodol sa zodvihnúť hlavu, vo vagone bolo už svetlo. Cestovatelia obliekali si šuby a hýbali sa. Vlak stál. Artelščici, v bielych zásterách a s plieškami, vrtili sa okolo cestovateľov a chvátali im batožinu. Klimov odel si kepeň, mašinálne za inými vyšiel z vagona, a tak sa mu zdalo, že ide nie on, ale miesto neho niekto iný, postranný, a cítil, že spolu s ním vyšly z vagona jeho horúčka, smäd i tie hroziace obrazy, ktoré celú noc nedaly mu spať. Mašinálne dostal batožinu a najal izvozčika. Izvozčik žiadal si do Povarskej ulice rubeľ 25 kopejok, ale on sa nejednal, bez slova, poslušne sadol na sane. Rozdiel v číslach ešte chápal, ale peniaze pre neho už nemaly nijakej ceny.

Doma Klimova privítaly tetka a sestra Kata, osemnásťročná devuška. V rukách Kati, keď vítala sa s ním, boly sošit a ceruza, a on spamätal sa, že pripravuje sa k učiteľskej zkúške. Neodpovedajúc na otázky a vítanie, len odfukujúc od horúčosti, on bez všetkého cieľa prešiel sa po všetkých izbách a, dojdúc k svojej posteli, svalil sa na podušku. Čuchonec, červená čiapka, dáma s bielymi zubami, zápach pečeného mäsa, mihajúce sa škvrny zaujaly jeho povedomie a už nevedel, kde je, ani nepočul znepokojené hlasy.

Keď precitnul, uvidel sa v svojej posteli, soblečeným, uvidel krčah s vodou i Pavla, ale od toho nebolo mu ani chladnejšie, ani mäkšie, ani pohodlnejšie. Nohy a ruky ani teraz nevedel si ako položiť, jazyk prilepil sa mu k podnebiu, a bolo počuť čvrkanie

[1]) vojenský sluha, u officiera.

čuchonskej fajky... Pri posteli, strcajúc svojím širokým chrbto
Pavla, skrúcal sa tučný, černobradý lekár.

— Nič je, nič, mladý človek! pohundrával si. — Znamenit
znamenite... Tak, tak...

Lekár zval Klimova mladým človekom, miesto „tak“ hovo
„tek“, miesto „áno“ — „eno“...

— Eno, eno, mlel on. — Tek, tek... Znamenite, mladý čl
vek... Netreba zúfať!

Rýchla, nepozorná reč lekárova, jeho sýta fysiognomia a dô
verné „mladý človek“ rozdrážily Klimova.

— Prečo ma voláte mladým človekom? zastenal. — Aká dô
vernosť? Do čerta!

A on zdesil sa svojho hlasu. Tento hlas bol tak suchý, slab
a spevavý, že nebolo ho možno poznať.

— Znamenite, znamenite, zahundral lekár, neberúc to za urážku
— Netreba hnevať sa... Eno, eno...

I doma čas letel práve tak rýchle, ako i vo vagone. Denn
svetlo v spalni zamenil už nočný mrak. Lekár, tak sa zdalo, ne
odchodil od postele a každú minútu bolo počuť jeho „eno, eno“
Cez spalňu neprestajne tiahol sa rad osôb. Tu boli: Pavel, Čuchonec
štábny kapitán Jaroševič, strážovník Maximenko, červená čiapka
dáma s bielymi zubami, lekár. Všetci hovorili, rozkladali rukami
kúrili, jedli. Raz ešte za denného svetla Klimov videl svojh
plukového sviaščennika otca Alexandra, ktorý v epitrachilí a s ri
tuálom v rukách stál pred posteľou a mrmlal niečo s takou vážno
tvárou, akú prv Klimov nevidel u neho. Poručík spamätal sa, ž
otec Alexander všetkých officierov-katolíkov priateľsky nazýva
„Lachmi“, aby ho teda rozosmial, nuž zavolal:

— Batuška, Lach Jaroševič do lesa utiekol!

Ale otec Alexander, človek veselý a hotový smiať sa, teraz s
nezasmial, stal sa ešte vážnejším a prežehnal Klimova. V noci vžd
bez šumu vchodily a vychodily dva tiene. To boly tetka a sestr
Tieň sestry kľakol a modlil sa. Celý čas smrdelo pečené mäso
Čuchoncova fajka, no raz Klimov pocítil ostrý zápach kadidla. P
dvihol sa od fažoby a začal volať:

— Kadidlo! Vyneste kadidlo!

Odpovede nedostal: Bolo počuť len, ako kdesi slabo spie
sviaščennici a ako niekto behal po schodoch.

Keď Klimov prišiel k povedomiu, v spalni nebolo ani du
Ranné slnce bilo do okna, cez spustenú záclonu, a trasúci sa l
tenký a graciósny, ako ostrie noža, ihral na sklenom krčahu. B
počuť kolesá — to jest sňahu už nebolo na ulici. Poručík po
na lúč, na známe náradie, na dvere a prvé bolo, že sa zasm
Hruď i život zatriasly sa od sladkého, šťastlivého a laskot
smiechu. Celú jeho bytnosť, od hlavy do päty, opanoval pocit
konečného šťastia a životnej radosti, akú, pravdepodobne, cítil p
človek, keď bol stvorený a po prvý raz videl svet. Klimovi ve
žiadalo sa hýbať, vidieť ľudí, hovoriť. Telo jeho ležalo bez pohnu
hýbaly sa len ruky, ale on i to sotva badal a všetku svoju poz

nosť obracal na maličkosti. Radoval sa svojmu dýchaniu, svojmu smiechu, radoval sa, že jest krčah, povala, lúč, šnúrka na záclone. Svet Boží i v takom tesnom kútiku, ako spalňa, zdal sa mu krásnym, rozmanitým, veľkým. Keď zjavil sa lekár, poručík rozmýšľal o tom, aká slávna vec je medicína, aký milý a sympatičný je lekár, vôbec akí dobrí a interessantní sú ľudia.

— Eno, eno... mlel lekár. — Znamenite, znamenite... Teraz sme už zdraví... Tek, tek.

Poručík počúval a radostne sa smial. Pripomínal si Čuchonca, dámu s bielymi zubami, šunku, a jemu zachcelo sa kúriť, jesť.

— Doktor, hovoril on, — rozkážte dať mi kôročku ražového chleba so soľou a... sardín.

Lekár odoprel, Pavel neposlúchol rozkaz a nešiel po chlieb. Poručík to nevydržal a zaplakal, ako kapriciosné dieťa.

— Malinký! zasmial sa lekár. — Mama, hajaj, haj!

Klimov tiež zasmial sa a po odchode lekára tvrdo zaspal. Prebudil sa s takou istou radosťou a s pocitom šťastia. Pri posteli sedela tetka.

— A, tetka! zaradoval sa: — Čo mi bolo?

— Škvrnavý tyfus.

— Ešteže. A teraz mi je dobre, veľmi dobre! Kde je Kaťa?

— Nie je doma. Iste zašla niekam so zkúšky.

Starenka povedala to a nahla sa k svojej ručnej práci; ústa zatriasly sa jej, odvrátila sa a rozplakala sa. V zúfaní, zabudnúc na lekárov zákaz, prehovorila:

— Ach, Kaťa, Kaťa! Už je po našom anjeli! Už!

Šitie z ruky spadlo jej na zem, zohla sa za ním a pri tom s hlavy sošmykol sa jej čepec. Zazrúc jej šedivú hlavu a ničomu nerozumejúc, Klimov zľakol sa o Kaťu a pýtal sa:

— Kdeže je ona, tetka?

Starenka, ktorá už bola zabudla na Klimova a myslela len na svoj žiaľ, kovorila:

— Chytil sa jej od teba tyfus a... a umrela. Predvčerom ju pochovali.

Táto strašná, neočakávaná novina celkom prešla do povedomia Klimova, ale akokoľvek bola strašná a silná, nemohla premôcť životnú radosť, naplňujúcu vyzdravujúceho sa poručíka. Plakal, smial sa a temer začal sa vadiť, že nedajú mu jesť.

Len o týždeň, keď v chaláte, podporovaný Pavlom, prišiel k oknu, pozrel na pošmurné jarné nebo a počúval nepríjemný hrmot starých relsov, ktoré práve viezli ulicou, srdce stislo sa mu od bôľa, zaplakal a čelom oprel sa o rám okna.

— Aký som nešťastný! hovoril si. — Bože, aký som ja nešťastný!

A radosť ustúpila svoje miesto citu nenahraditeľnej ztraty.

Ako povstal slovník Vuka Karadžića.

Raz večerom — rozpráva I. Sreznievskij[1]), ktorý svojimi
stami po západno-slovanských zemiach toľko dobrého bol narobil
v tie nezapomenuteľné časy, keď sme s Vukom (vo Viedni, 18
trávili večery obyčajne spolu, rozhovorili sme sa o súčasnej srbs
literatúre. Z reči do reči — a ja opýtal som sa ho, ako sa s
spisovateľom? Vuk usmial sa, potom sa zadumal, potom opäť usm
sa, blysnúc svojimi svetlými očami, a odpovedal: „Nuž ja tak n
slím: bez tejto hľa barly, potom bez mojej dobrej ženy a bez š
chetného Kopitara ja nebol by som spisovateľom; a že som r
cestoval, to tiež pomohlo.“ Týmto začal sa rozhovor o jeho živo

Vuk Karadžić ochorel roku 1808, keď ešte bol pisárom v Bel
hrade. Choroba sa rozmáhala a na zimu 1808 Vuk odhodlal
nechať Belehrad a ísť domov do Tršića. Prv bolely ho i ru
i nohy, potom začala ho boleť najmä ľavá noha, i skončilo sa tý
že jablčko v kolene prirástlo ku kosti. Vuk ufal sa, že mu pomôž
kúpele, a roku 1809 šiel do Mehadie, potom do Nového Sadu, p
tom do Budína; ale nič nepomáhalo. Nohu bolo treba postaviť k
lenom na barlu a rozlúčiť sa navždy s výhodami zdravého človek
„S barlou — hovoril mi Vuk — už nemohol som myslieť ani
koňa, ani na vojnu a voľky-nevoľky musel som privykať doma s
dávať. Nebyť mojej barly, ja by, možno, už dávno bol zabitý o
Turkov, ako množstvo mojich vrstovníkov; ale barla prinútila m
hľadať pokoj, pokojné čítanie knihy, pokojné zapisovanie na papi
toho, čo počulo ucho a videly oči. Nie menej barly udržovala m
na mieste i žena.“

— Odpustte, že vás pretrhnem: žena vaša je Viedenčianka,
pred svojím príchodom do Viedne neboli ste ženatí, nelúbili st

— Ženatý som nebol, ani zaľúbený; ostatne mohol som
oženiť a možno i zaľúbiť sa. Vaša otázka upomína ma na Ru
Todorovu. Rodičia jej a moji boli súsedia a žili v shode. M
Ružina bola prvou krásou v našej dedine, prvá *gizda*, i strojiť
(kititi se) vedela s vkusom; Ruža bola tiež najprv milým di
čatkom, potom milou pannou. Rástli sme spolu a ona mne
páčila sa, a možno, i ja jej; ostatne, bolo to najobyčajnejšie
dedinské priateľstvo. Rodičia naši považovali to však ináče.
Ružin hovoril mi: „Vydám za teba dcéru,“ a trebárs ja, poč
to, hneval som sa, medzi našimi rodičmi vec ako by už bola
bavená. Roku 1804, keď odišiel som do Karloviec, nevidel so
kýmkoľvek roku 1808 nevrátil som sa domov chorý. Raz
prišla k nám do domu, neviem načo. Žiadalo sa mi vidieť ju,
moju žiadosť ona prišla z kuchyne do izby, kde som ležal; p
a bozkala mi ruku. Ja vzal som ju za ruku: „Ale si narás

[1]) Vidz: Братская помочь пострадавшимъ семействамъ Босніи и Гер
говины. Изданіе петербургскаго отдѣла Славянскаго комитета. С.-Петербу
1876.

Ona odpovedala: „Ako vidíš," a doložila: „A ty kde si to zašiel do sveta a opustil si otca i mať; keby nie choroba, to ani teraz nebol by si prišiel domov!" Temer týmto skončil sa i náš rozhovor. Ako viete, doma nevyliečil som sa a odišiel som do kúpeľov. Roku 1812 bol som v Belehrade, keď raz príde ko mne z našej dediny posol od Ružinho otca: „Ruža má pytača," hovoril mi, upomínajúc ma na dávny dohovor našich rodičov, podľa ktorého ja ostal som prvým ženíchom Ružiným, tak že i teraz, keď o ňu uchádzal sa iný, nechceli ju dať, kým nevedia, čo poviem ja. Odpovedal som poslovi, že mne je teraz nie do ženby, a jej prajem šťastia od Boha. S touto odpoveďou posol vrátil sa do Tršića, a Ruža sa vydala. Teraz už nežije. Ja vzal som si Nemku. S rodinou Krausov obznámil som sa už po prvom svojom príchode do Viedne, roku 1813, keď, ako Ďuro Čierny, bol som prinútený opustiť Srbiu; prijali ma v svojej rodine priateľsky. Ešte väčšmi sblížil som sa s nimi v čas svojej choroby, keď starenka Krausová a jej dcéra Anna ošetrovaly ma, ako blízku rodinu; vtedy prišlo mi na um uchádzať sa o ruku Anny, a neurobil som to len preto, že bál som sa práve tak svojich pravoslávnych predsudkov, ako i predsudkov rímsko-katolíckej rodiny Krausov: či dajú Nemku za mňa, Srba? Čas utvrdil našu vzájomnú oddanosť, a roku 1818 Anna Kraus stala sa mojou ženou. Dobrá žena, dobrá mať, dobrá gazdina, ona zdieľala so mnou všetky nepohodlia a prevraty života; ale spolu nemohla neľúbiť svoju Viedeň, bola jej milšia od všetkých iných miest a krajín, a nahovárajúc ma bývať vo Viedni, prinútila ma spolu voľky-nevoľky oddať sa literatúre. Odlúčený od Srbska, ja dušou bol som v ňom a s ním i vo Viedni; usiloval som sa pripomínať si a zapisovať o ňom všetko, čo som vedel, a vzdiaľoval som sa z Viedne len nato, aby som uvidel Srbsko alebo ktorýkoľvek iný kraj srbského národa; a soberúc nový materiál k prácam, vrátil som sa do Viedne znova trudiť sa nad srbskými zápiskami. Ostatne, hlavnou vinou, že som i ja spisovateľom, navždy ostane Kopitar: v tejto veci ja ďakujem jemu, jestli nie všetko, to iste mnoho, veľmi mnoho. Bolo zkúsiť tak, ako ja, tohoto opravdu šľachetného človeka, aby mal k nemu úctu, akej je on hoden — i ako učený, i ako človek. Koncom roku 1813 po prvý raz prišiel som do Viedne...

— Dovoľte, Vuk Štefanović, chcel by som prv vedieť, v akej miere boli ste v svojej duši pripravení k povolaniu takého spisovateľa, akým ste sa stali, prv než prišli ste do Viedne, v akej miere milovali a vážili ste si národnosť?

Na túto otázku Vuk odpovedal mi takto: — Vy už viete: ja bol som z ľudu, strávil som mladosť medzi ľudom, všetko srbské ľudové bolo mi prirodzeným; okolnosti dovolily rozviť sa tejto náruživosti k môjmu rodnému. Že jazyk môj je národný, to je prirodzená vec. Neznal som iného, hovoril som, ako som vedel, usiloval som sa svojím jazykom vyjadriť všetko, čo mi bolo treba, usiloval som sa študovať ho, rozumie sa nie dľa pravidiel, ale bez vývodu, myslíac len na to, aby mal v hlave čím viac slov a vý-

razov a upotreboval ich náležite. Koncom roku 1810, keď chor[illegible]ba neobľahčila sa mi v Budíne, vrátil som sa do Belehradu a uro[illegible]ili ma učiteľom v belehradskej škole. Učiteľom takým, akým sa [illegible]ni žiadalo, nebol som; ale znanie jazyka národného už i vtedy [illegible]a- padlo mojim kollegom, ktorí boli zväčša zo Srbov uhorských [illegible]a nazývali ma znalcom srbského jazyka. Taká mienka o mne po[illegible]á- dala moju ctižiadosť a ja nezameškal som nikdy príležitosť osp[illegible]a- vedlniť dobrú myšlienku o mojom znaní jazyka, počúval som ho[illegible]or ľudu, usiloval som sa zachovať si všetko, čo zdalo sa mi v ň[illegible]m pozoruhodným. Najmä užitočným bol pre mňa čas, keď roku 18[illegible]3 bol som sudcom v Borzej Palanke: tu vnímavo počúval som súd[illegible]- cich sa dedinčanov, a každé slovo, mne neznáme, bez odkladu p[illegible]o- značil som si na papier, bez všetkého literatúrneho cieľa, o ktor[illegible]m vtedy sa mi ani nemarilo — ale len tak, pre seba. Ešte ľah[illegible]e bolo mi znať a poznávať obyčaje ľudu: ja sám zúčastňoval som [illegible]a v nich, znal som ich, ako každý dedinčan, ktorý nezkazil sv[illegible]e dedinské pochopy pochopmi mestskými; mal som ich rád a r[illegible]d vypytoval som sa o nich, ako zvedavý sedliak... Ostatne, že s[illegible]l som sa spisovateľom, a takým spisovateľom, akého vy vidíte [illegible]o mne, ja ďakujem jedine Kopitarovi.

Roku 1813, súčasne s Ďorďom Čiernym, i ja opustil som Srbs[illegible]o a prišiel som do Viedne, sám nevediac ani nemysliac na to, [illegible]o bude zo mňa. Kopitar, hoc vtedy bol ešte mladý, ale už bol ce[illegible]- sorom; censúre jeho podliehaly medziiným i *Srbske Novine*, kto[illegible]é vtedy vydávali vo Viedni Frušić a Davidović. Kopitar presvedčov[illegible]al vydavateľov, aby sostavili čisto srbskú grammatiku, predstavuj[illegible]ic im, že jazyk, ktorým oni píšu, nemôže byť čisto srbským. Návrh[illegible]u Kopitarovho oni neodriekali sa, no zároveň ani neznali druhéh[illegible]o jazyka, okrem toho, ktorým písali a hovorili, a jazyk ľudu považ[illegible]o- vali za jazyk pastierov. V tom čase napísal som i ja článoček o pá[illegible]de Srbie vo forme listu k Ďorďovi Čiernemu a podal som ho v ce[illegible]n- súru. Článoček, dostanúc sa do rúk Kopitara, obrátil na seba je[illegible]ho pozornosť zvláštnosťou jazyka. Kopitar žiadal si poznať ma[illegible]— — i sblížil sa so mnou. V rozhovoroch našich bývala reč i o náro[illegible]od- ných srbských piesňach. Kopitar, vidiac, že ich znám mnoho, za[illegible]čal ma nahovárať, aby som ich spisoval, čím viac, tým lepšie, a pot[illegible]om s Bohom — tlačiť. „Nuž čo budeš robiť!“ Mňa to zaujalo, po[illegible]do- bral som sa spisovať piesne; čo som sám nevedel, vypytoval s[illegible]om sa svojej príbuznej, ženy S. V. Živkovića, s ktorým bol som [illegible]ri- šiel do Viedne. Nasbieral sa ich poriadny sošit, a vyšiel do sv[illegible]eta pod menom *Srbske prostonarodne pesmarice*. V tom čase, počujú[illegible]od Kopitara o grammatike a sám ani nevediac, ako treba písať gr[illegible]am- matiku, začal som predkladať Frušićovi a Davidovićovi, aby [illegible]me srbskú grammatiku napísali spolu, aby oni mne pomohli sv[illegible]jou umelosťou a ja im svojím znaním srbského jazyka. „Nechaj tú hlúposť!“ odpovedali oni, a tak ono aj ostalo. Vzdelávajúc sa v[illegible]ak vždy viac rozhovormi s Kopitarom, vždy viac cítiac potrebu [illegible]rb- skej grammatiky pre samého seba, odhodlal som sa probovať [illegible]na- písať ju sám, a vezmúc si slovanskú grammatiku Mrazovića, z[illegible]dal

som prepisovať z nej sklonenia a časovania, popravujúc ich po srbsky. Táto biedna próba srbskej grammatiky, za ktorú teraz musím sa hanbiť, bola vytlačená roku 1814. Kopitar netajil predo mnou nedostatky tejto knižočky; ale rád bol, že je vytlačená, už preto, že spoliehal sa na moju ctižiadosť, na to, že ja nebudem chcieť ostať len pri takom počiatku, a presvedčujúc ma ďalej pracovať, radil mi, aby som sa pripravoval k práci grammatickej inými pomocnými prácami. Na jeho radu, zajdúc do Sriemu a Karloviec, sbieral som ďalej národné piesne, a vrátiac sa do Viedne, vydal som druhú knižku *Pesmarice*, venujúc ju Kopitarovi. I prv nahováral ma Kopitar oddať sa sbieraniu národných srbských slov, ja i sľúbil som mu, a predsa z toho nič nebolo. Raz, konečne, prišiel on ko mne, priniesúc so sebou celý rys papieru, porezaného na karôtky. „Pripomínajte si slová, aké viete, že sú upotrebované ľudom, a zapisujte ich na týchto karôtkach, každé slovo na osobitnej. Pomaly nasbiera sa ich i celý slovník."

Robota nebola ťažká a ja oddal som sa jej s celou pilnosťou. Aby mi ešte viac obľahčil, Kopitar daroval mi na prezretie slovník Voltidžího, potom i slovníky Bielostenca, Jambrešića, Stulliho. Ostatne, ja som viac prezeral tieto slovníky, než čítal, písal som na karôtky slová viac z hlavy a nikdy nebral som zo slovníkov také slová, o ktorých nemohol som povedať bezpečne, že užíva sa ich v ľude. Vrátac sa, koncom roku 1816 do Viedne, priviezol som už poriadne veľkú knihu kartičiek so srbskými slovami. Vtedy započala sa nám robota spolu s Kopitarom. On prichodil ko mne každý deň pred večerom, nehľadiac ani na dážď, ani na blato, a presedeli sme neraz do svitu. Ja bral som karôtky jednu za druhou a vykladal som mu smysel každého slova, vykladal do tých čias, kým som nevidel, že Kopitar úplne poňal, a on prevodil slová po nemecky a po latinsky, pozerajúc, v prípadoch pochybných, v slovníkoch Adelunga, Schellera a i. Niekedy, keď videl potrebu, dal mi napísať príklad, ktorý by mohol obľahčiť rozumenie smyslu slova, alebo celkom opísať predmet, obyčaj atď. Každý deň pomkýňal našu robotu napred, a slovník takým spôsobom bol hotový do tlače, i vytlačený roku 1818.

Tento čas každodenných rozhovorov s Kopitarom zostane pre mňa navždy nezapomenuteľným: vtedy moje prvšie, trebárs i podrobné znanie srbského jazyka, ktorému však nevedel som vývodu, ožilo sa dôkladnosťou; každý deň bola možnosť rozmýšľať i o forme slova, i o jeho grammatických zmenách, i o rozličnosti vyslovovania dľa miestnych nárečí, i o syntaktických složeniach slov. Tak postavený na nohy Kopitarom, pomaly obznámil som sa so svojím celom, a teraz — vy viete, aké uspokojenie poskytuje mi moje vedecké zaujatie...

Po tomto nebude snáď od veci povedať ešte niečo o Vukovi Karadžićovi. Postavený na nohy Kopitarom, ako sám vyznával neznievskemu, on potom už neustal, ale vyvinul činnosť, akú ani pred ním, ani s ním súčasne nedokázal nikto na tomto poli u žia-

dneho zo slovanských národov. On vyrástol v silnú osobnosť, zr
menajúcu epochu v národno-kultúrnom živote srbskom. Na slovni
začal ďalej pracovať hneď od prvého jeho vydania (r. 1818): p
prával, doplňoval, až kým roku 1852 viac než dvojnásobne zväčše
nevydal ho po druhý raz (*Srpski rječnik* istumačen nemačkij
i latinskijem riječma.) „Ako i v prvom vydaní, slovník obsahov
len sám ľudový jazyk bez všetkých knižných prídavkov, okrem tý
ktoré úplne osvojil si ľud, a vo forme, v ktorých si ich osvo
no zato celý jazyk ľudu, t. j. všetky jeho miestne zmeny, všet
zvláštne nárečia. Výsvetlivky o byte národa, ktorým bolo dano
málo miesta i v prvom vydaní, v tomto novom boly ešte rozmnože
Mnohé z nich nevyhnutné sú bezprostredne k jasnému pochope
slov, pri ktorých stoja; iné sú vážne pre podrobnosti bytu a ob
čají, povier a tradícií ľudu; z jedných i druhých mnohé pomáha
rozumeniu piesní, príslovi, povestí... Ťažko byť sostaviteľovi sl
níka takým znateľom jazyka a spolu ľudu, akým bol Karadžić.
Akokoľvek nevyhnutno je pre etnografa znať jazyky tých národo
ktorými zaoberá sa špeciálne, akokoľvek nevyhnutno je pre filolo
znať byt, mravy a obyčaje národov, ktorých jazykmi sa zaoberá,
a predsa niet, aspoň mne nepridalo sa poznať takého filologa-etn
grafa, ktorý, čo by ako bol obmedzený kruh jeho vedenia, zn
práve tak národ ako jazyk, alebo jazyk ako národ. A to nie
div: i filologi, i etnografi, hoc by pochodili z ľudu, obyčajne o
lučujú sa od neho tak, že im prichodí znovu študovať i jazy
i podrobnosti bytu a obyčají, neraz pozorovať to i druhé nie prost
ale s predsavzatím. Karadžić, vyjdúc z ľudu, vedel neoddeliť sa
ľudu svojho: on nie mocou vedeckej potreby oddal sa študov
ľud, ale mocou toho, že treba poznať ľud, oddal sa vede, celý živ
prežil mysliac o národe pre národ (Sreznievskij, Братская помо
str. 360).“

Najmä v cudzine, v svete neslovanskom, veľkú pozornosť vzb
dily tie práce Karadžićove, v ktorých ukázal sa ako výtečný sb
rateľ a vykladateľ pamiatok prostonárodnej slovesnosti srbsk
Piesne, povesti, príslovia, hádky sbieral veľmi horlive a vydá
s veľkou úctou k týmto pokladom národným. Jeho *Pesmarica*,
sbieraná a vydaná z vnuknutia Kopitarovho (u Vieni I 1814,
1817) bola len počiatkom. Druhé vydanie piesní vyšlo pod názv
„Narodne Srpske pjesme“, I—III 1823—1824, IV 1833. „V
čase — hovorí A. N. Pypin — keď europejské literatúry vyhl
valy v romantisme bezprostrednosť a národnosť, keď s láskou
hrabávaly sa tradície stredovekej poesie, piesne Srbov predst
nevídaný vzor národného eposu, živého a samobytného, ako h
rovská poesia (Исторія славянскихъ литературъ, I, 214.).“ Sl
filolog Jakob Grimm sám preložil do nemčiny Vukovu srbskú gr
matiku, obsaženú v predmluve roku 1818 vydaného *Rječnika*, a
sa veľkým jeho priaznivcom. Roku 1828 zase historik Leo
Ranke schválne prišiel do Viedne za Vukom a dľa jeho inform
napísal dielo „Die serbische Revolution“ [1]). Piesne, neunavným

[1]) Z vďaky Ranke i polovicu honoráru, obdržaného za túto svoju kn
dal Karadžićovi.

písovaním a cestovaním po rozličných krajoch srbských rozmnožované, vydal ešte nanovo v hrubých štyroch sväzkoch v rokoch 1841, 1845, 1846, 1863, a po smrti jeho, nastúpivšej roku 1864, z hotových jeho rukopisov vystaly ešte dva sväzky (1865, 1866). Poučná je tu poznámka Sreznievskeho: „Hojnosť piesní u Srbov a ich rozšírenosť ovšem obľahčovaly prácu Karadžića; no zovnútorná ľahkosť roboty sama v sebe nemohla by dodať jeho sbierke tú neporovnateľnú dôstojnosť, ktorou ona vyznamenáva sa nad všetky iné podobné sbierky. Vážiac si piesne, ako tvorby ľudového umenia, on *nikdy nedovolil si, pri ich spisovaní, nijakých zmien, opráv, prídavkov*: čo tak alebo ináče zapísal, to tak i vydal."

Vuk Karadžić sosbieral a povydával národné povesti, porekadlá i hádky, vôbec rozprestrel svoje šťastlivé ruky na všetky pamiatky národnej slovesnosti srbskej, na etnografiu, ešte i na historiu. A zásluhy jeho sú tým väčšie, že on nič neprejímal z kníh: práce svoje čerpal z prvého prameňa, zo samého ľudu — ony pozostávajú z pozorovania súčasníka... Pritom táto jeho činnosť bola takej povahy, že spôsobila prevrat v duchovnom živote srbského národa.

Teraz pýtalo by sa ešte zvedieť niečo o prvej mladosti Vuka Karadžića. Odkiaľ mal ducha, mocou ktorého stal sa takým činiteľom v srbskom národe? Ešte totiž nevieme, čo bolo s ním, kým roku 1813 nedostal sa do Viedne.

V rokoch 1737—39 Rakúsko malo vojnu s Turkami. Rakúšania boli rozbití i pod Vakupom i pri Banej Luke, i pri Niši. V tom generálovi Lentulusovi podarilo sa preniknúť do Albánie, do okresu Kuči, prináležajúceho teraz Čiernej Hore, a najsť v tamejších obyvateľoch pomoc proti Turkom. Keď potom generál Lentulus mal sa vrátiť nazad, s ním pošli i mnohí Bulhari, Albánci a Hercegovinci, bojovavší v jeho vojsku. Turci reklamovali si ich nazad, a Rakúšania, ako obyčajne, ani vtedy nevedeli obrániť svojich spojencov: veľmi mnohých vydali Turkom, ktorí ich potom zväčša povešali. Ostatní Srbi, šťastlivejší, i so svojimi rodinami presťahovali sa navždy do Slavonie a Uhorska. Niektorí z Hercegovincov ostali pri Drine, v terajšom Srbsku, a tam sa osadili — všetkých asi do štyridsať rodín, medzi nimi i rodina Karadžićov.

Tu, v Tršići, roku 1787 narodil sa Vuk Štefanović Karadžić; i matka jeho bola hercegovinského rodu. Pred ním rodičia mali už pätoro detí, ktoré však všetky pomrely skoro po svojom narodení. Ťažko vraj bolo materi: jedni si mysleli a iní aj zjavne hovorili, že jej deti „vještice jedu" (veštice jedia). Čo robiť, aby i tohoto chlapca nezjedly veštice? — začali hútať v kuči Štefanovej, a vymysleli dať mu meno vlka (Vuk), lebo veštica vraj neopováži sa na vlka.

Vuk rástol. Čítať a písať naučil sa ešte doma, v Tršići. Keď mal osem rokov, v mestečku Loznici povstala malá škola: Štefan Karadžić do tejto poslal svojho Vuka. Ale vypukla čuma a rozohnala loznických žiakov. Otec dal ho do kláštora tronošského; tam zase miesto

učenia dali mu kozy pásť. „Ak má kozy pásť, nech pasie doma
povedal otec a vzal chlapca domov; kúpil mu pár náboženský
kníh a kalendár, aby sa mal z čoho učiť. Tak ostal doma až
svojho sedemnásteho roku. Nielen v dedine, ale v celom kraji
považovaný za jednoho z učenejších ľudí. Veď vedel o akomkoľv
peniazi povedať, kedy bol razený; vedel, kedy bude aký sviat
pritom prečítal alebo napísal i list. Ženy bozkávaly mu ruky,
prvému kmeťovi, na svadobných a podobných hostinách dávali
prvé miesto vedľa popa a do obecných shromaždení jeho zv
miesto otca. Keď beg Sulejman prišiel z Hercegoviny vybrať
daň do Tršića, pozýval Vuka k sebe ako písára a nak znak vďa
a úcty usádzal ho vedľa seba za obednú *sofru* (nízunký stolík). O
žiadal si, aby šiel do niektorého mesta a stal sa kupcom ale
kňazom, ale Vuk nemal vôle ani k jednomu, ani druhému.
počul, že v Srieme sú školy, v ktorých učia nie len Časoslo
(modlitebná kniha) a Psaltyru (žalmom) — do tých sa mu žiadal
ale tak ďaleko od seba nechcel ho dať otec.

V tom začalo sa povstanie Ďorďa Čierneho. S inými odiš
„na Turkov“ i Štefan Karadžić. Ale vrátili ho domov, aby pos
miesto seba syna Vuka, ktorého potom spravili písárom. Vo voj
Turci spustošili i Tršić. Dom Štefana Karadžića zhorel, dobyt
mu odohnali: prišiel o všetko. Vuk predkladal rodičom, že te
už prichodí mu stať sa hajdukom, ak ho nepustia do toho Srie
„Nech sa stane Božia vôľa!“ povedali rodičia a požehnali syna
cestu.

Vuk dostal sa do Karloviec, a jeden rok učil sa doma, dru
v škole grammatiky latinskú, slovanskú a nemeckú. Na tretí r
chcel prejsť do gymnásia, ale ho neprijali, povedali mu, že devätná
ročnému je už pozde. Smutný odišiel z Karloviec. Chcel sa u
ešte v Petrini, ale nedarilo sa mu ani tam a roku 1807 vrátil
do Srbska. Onedlho dostal sa do Belehradu; tam i sám nahliad
že školské učenie jemu je už pozde, vzdelával sa ďalej sám.
Ako prišiel z Belehradu do Viedne, to už vieme.

Tak ťažko nadobudol si samé počiatky vzdelania muž, kto
potom urobil prevrat v duchovnom živote srbskom, ba mal sil
vliv i na znovuzrodenie literatúry horvatskej. Už žil tretiu desiat
svojho života, keď vedel ešte temer len písať a čítať: a onedl
potom už bol za svoje zásluhy národno-vzdelanostné členom ved
ckých spoločností. Už roku 1823, keď cestoval po Nemecku a
vyznačovaný Grimmom, Göthom a inými predstaviteľmi nemeck
vzdelanosti, od jenskej university dostal čestný diplom dokto
filosofie. Ešte prv bol členom Spolku lúbiteľov ruskej slovesno
a krakovskej Akademie; pozdejšie prijali ho za člena Vedeckéh
spolku v Göttingách, spoločností historických a archäologický
v Moskve a Odesse; stal sa dopisujúcim členom Akademie vi
vo Viedni, Petrohrade a Berlíne, členom Geografického spol
v Petrohrade, čestným členom charkovskej university, atď. a
Okrem rádov rakúskeho, ruského a černohorského mal i prusk
Od cisára Ferdinanda a cára Nikolaja dostal skvostné zlaté prste

od Franca Jozefa a Nikolaja zlaté medaile. Na odporúčanie peknoduchého admirála Šiškova, ruského ministra kultu, vláda ruská od roku 1826 dávala mu ročne po sto dukátov podpory; od roku 1839 dostával podporu i od srbskej vlády — po 400 zlatých ročne.

Ináče v samom srbskom národe práca Vuka Karadžića, nakoľko bola reformačnej povahy, mala ťažký úspech. S kresťanskou vierou ku Srbom prišla staro-slovanská literatúra, to jest jazyk cirkevných kníh, ktoré dostali spolu s kresťanskou vierou, stal sa u nich — ako tiež u Rusov — i vôbec literárnym jazykom, s postupom času natoľko zmeneným, že popriliepaly sa mu zvláštnosti domášneho jazyka, domášnych nárečí. No na Srbov zaľahlo turecké jarmo prv než literatúra bola by sa mohla rozviť; národ srbský býval tak, že cez jeho zeme celé veky preháňali sa Turci s ohňom a mečom. Pritom všetkom ešte ku koncu XV. stoletia zakladaly sa tlačiarne, aby aspoň cirkevné knihy boly možné. Ale neudržaly sa. Nastal v srbských zemiach veľký úpadok knižného vzdelania. Tu jediná pomoc bola možná z Ruska; z Ruska dodávali Srbom náboženské knihy skoro za dvoje století — asi do polovice XVIII-ho. „Pravoslávni kňazi — hovorí prof. Jagić — predtým prví pestovatelia vied a umení, nemajúc nikde prostriedkov vzdelania, otupeli zcela, a na Svätej hore nastala bieda a nevolnosť. Vďačne musí si každý Srb pripomínať dobrodenia, ktoré v tých biednych okolnostiach Rusi preukázali jeho národu, čo však i akosi odplata bola za to, čo Rusi kedysi prijali od šťastnejších bratov južných; na každý spôsob starostlivosť ruská v XVII. a XVIII. stol. bola veľkým dobrodením pre vzdelanie srbského národa, alebo lepšie rečeno, pre udržanie jeho vo viere pravoslávnej (Jihoslované. Slovník Naučný 310)." A toto pôsobilo i na jazyk. Obradný i spisovný jazyk, složený už i tak zo staro-slovanského a srbského, pomiešal sa ešte i s ruským. Áno v druhej polovici XVIII. stoletia, keď v lepších okolnostiach duchovia ožili a znovu začalo sa pracovať literárne, toto miešanie dialo sa povedome, schválne, s namerením. Jazyk spisovný i volal sa slaveno-srbským, i slaveno-srbsko-ruským. Ešte i na počiatku nášho stoletia.

Proti tomuto prvý narazil cestu Dimitrij Obradović; usiloval sa jazyk národný urobiť jazykom literárnym. Pokus Obradovićov — aspoň na dlhší čas — iste bol by sa však zmaril, ak nepríde Vuk Karadžić. Každý reformátor musí byť silne tvorivým.

Napravený na cestu Kopitarom, Karadžić vzal sa zaviesť do literatúry srbskej čistý národný jazyk. Tomuto prispôsobil i azbuku a pribral k nej *j*, nepatriace do sústavy cyrillice. Konservatívne elementy národa s nedôverou hľadely najmä na to *j*: odpor proti prevratu bol veľký. Keď Vuk v svojom jazyku a svojím pravopisom vydal i Nový zákon, stavali sa proti nemu nielen ako nepriateľovi literatúry, lež i cirkve pravoslávnej a nasledovne národnosti srbskej. Opustili ho i tí, ktorí prv ešte stáli pri ňom; v Srbsku zakázali jeho preklad Nového zákona... Jazyku a pravopisu Vukovmu v Srbsku až roku 1868 bola daná plná zákonná svoboda. Ale vtedy už i ťažko bolo vydržať potláčanie — tak bol zakorenený.

Z inostranných Slovanov najpríkrejšie odsúdil Vukovo di[illegible]lo Gilferding v svojej knižke *Les Slaves Occidentaux*, vydanej ro[illegible]u 1858 v Paríži, temer súčasne odtlačenej však i v slavianofils[illegible]ej *Russkej Besêde*. Pripomenúc, že základ novej srbskej slovesno[illegible]ti položil Obradović, Gilferding píše: „On jednako nechcel trhať sv[illegible]ä- zok medzi novým srbským jazykom a drievnou rečou, ktorá [illegible]je spoločnou vlastnosťou všetkých pravoslávnych Slovanov. Berúc [illegible]si za vzor ruského poeta Lomonosova, on prejímal z cirkevného jazy[illegible]ka všetky bohatstvá, ktoré zdaly sa mu primeranými duchu jeho n[illegible]á- roda. Jeho úspech bol značný. Mnohí mladí srbskí literáti pošli [illegible]o jeho stopách. Založili (roku 1828) v Pešti, kde zväčša učili sa [illegible]na universite, literárny spolok, ktorý stal sa vzorom pre Maticu Česk[illegible]ú a označil prvé roky svojho jestvovania veľmi úžitočnými prácam[illegible]i. Smer tento neľúbil sa však... Austrii. Príliš hlasite oznamov[illegible]a totiž svoju oddanosť k drievnej, cirkevno-slovanskej slovesnost[illegible]i nerozdielno sviazanej u slovanských národov s tradíciami prav[illegible]o slávnej cirkve. Žil v tom čase človek, rodom Slovenec, jednak[illegible]ý známy po svojich učených trudoch i po tom škodnom vlive, ktor[illegible]y mal na slovanskú vec: to bol Kopitar. On bol prvý z tých ľud[illegible]í nedbajúcich na svoje svedomie, ktorí, keď učenou dejateľnosto[illegible]ú svojou získali si isté značenie v slovanskom svete, využili ho k tom[illegible]u, aby mohli predať draho svoje služby Austrii. On stal sa jej dô[illegible]ô- vernou osobou a jej agentom v otázkach slovanských. Ešte i v[illegible]o veci vedy, v ktorej Kopitar má nepochybné zásluhy, možno bad[illegible]á v ňom myšlienku nepriateľskú slovanskému duchu a východn[illegible]e cirkvi. Tento Kopitar spriatelil sa s mladým Srbom, Vukom Kara[illegible]- džićom, ktorý prešiel do Austrie s ostatkami vojska Karađorđa [illegible]t učenosť ktorého obmedzovala sa v tom čase na umenie čítať a písa[illegible]ť. Karadžić vyznamenával sa umom pozoruhodným a neobyčajným zu[illegible]- ním národných svojství a tradícií srbského plemena. Kopitar prim[illegible]al ho k sostaveniu novej srbskej azbuky, ktorá úplne odtrhovala s[illegible]a od Cyrillovskej tradície, zachovajúc len vonkajšiu formu ruské[illegible]ho písma, ale uvádzajúc latinský systém pravopisu. S pomocou Kop[illegible]i- tara Vuk vydal týmto písmom niekoľko kníh, neobyčajne vážny[illegible]ch pre poznanie srbského národa, jeho jazyka, obyčají a povier. O[illegible]d- vrhoval v svojich dielach každé spojenie s cirkevno-slovanskou [illegible]a ruskou literatúrou... pri vypožičiavaní cudzích slov radil dáv[illegible]al prednosť ešte i tureckým pred cirkevno-slovanskými alebo ruský[illegible]i. Kopitar rozšíril jeho slávu v Nemecku; nenapodobiteľná krása [illegible]i- rodných piesní srbských, ktoré on sobral a vydal, vydobyla [illegible]u uznanie všetkých Slovanov a veľký význam medzi nimi. Velel[illegible]ži ho, najmä v Rusku... ale čo nepochopili v Rusku, to bolo [illegible]o- chopeno Srbmi. Oni zbadali, že Vuk trhal tradíciu, sväzujúcu [illegible]ch s dielom sv. Cyrilla, a že písmo, ním vynajdené, viedlo ich prir[illegible]o k prijatiu písma latinského, ktoré je u Slovanov symbolom kat[illegible]li- cismu... (Русская Бесѣда 1858, IV, str. 30—32).“ Gilferding [illegible]zo- pakoval i ťažkú obžalobu Srbov, pozdvihnutú proti Karadžićovi [illegible]pre jeho preklad Nového zákona. Preklad tento považovali totiž ako [illegible]už priamy nástroj proti pravoslávnej viere.

Gilferding bol primladý, keď taký príkry súd vyslovil o Karadžićovi a jeho učiteľovi Kopitarovi: možno, v úctyhodnej iskrennosti svojej dal sa zachvátiť. Ale bol slovanskému dielu s celou dušou tak oddaným človekom, zaň toľko sa trudil, že jeho mienku ťažko je jednoducho zavrhnúť. Viedeň — rozumieme tú úradnú, politickú, diplomatickú Viedeň — toľko zlého spôsobila a spôsobuje Slovanstvu, že na ňu možno len krivo hľadieť. Kopitara ospravedlňuje, že bol filologom. On ukázal Vukovi cestu; ale tú z každých desiatich podobne horlivých filologov boli by mu v stave ukázať čo len ôsmi. Kopitar ukázal mu cestu; keď Vuk už pevne stál na nej, vtedy oblaskal ho druhý filolog, Grimm. A tretí, hoc bol Rusom a pravoslávnym — Sreznievskij, oduševňoval sa jeho dielom snáď väčšmi, než dvaja prví spolu. Jazykozpytec je ako chirurg-anatom. Ja rád prizrem sa peknému, zdravému človeku: chirurg-anatom skôr povšimne si jednoho okaličeného, než snáď sto zdravých, krásnych. Mojím ideálom je mocné, jazykom a literatúrou sjednotené Slovanstvo: Kopitar, ač nepochybujem o jeho čistom slovanskom cite, tak bol zabraný do svojej vedy, do svojho jazykozpytu, že ako by nebol mal kedy všímať si tohto ideálu, a zaujímal sa len za rozčlánkovanosť jazykov slovanských.

Otázka je ťažká. Temer nemožno neprisvedčiť Karadžićovi a jeho zvelebovateľom, že ľudový, čistý jazyk srbský bolo treba urobiť jazykom knižným. Ale keby ten takzvaný slaveno-srbsko-ruský dosiaľ bol sa pestoval, rozvíjal, kto vie, či by dnes politicky neboli lepšie postavení všetci Juhoslovania? A keby politicky boli lepšie postavení, lepšie ozbrojení k odrážaniu hlavne nemeckého náporu (Drang nach Osten), veru snáď lepšie by sa mal aj ich nekniižný, ľudový jazyk... Boli by mohli mať Nemci spoločný literárny jazyk, keby u ich rozličných kmenov bol prišiel k platnosti princíp Karadžića? Že srbský ľud nerozumel slaveno-srbskej literárnej reči — tak hovorili a hovoria. Ako mohol jej rozumieť, keď nemal škôl, nebol učený tej reči v školách?! Príklad máme v jazykovom pomere Čechov a Slovákov. Slovák, i pospolitý človek, dobre rozumie Čechovi, lebo ešte i teraz viac-menej učí sa českej reči; naproti tomu Čech, neučivší sa slovenčine, nečítajúci nič slovenčinou písaného, rozumie Slovákovi len veľmi ťažko.

Pypin, uznávajúc zákonitosť Karadžićovej reformy, hovorí: „Spor jednako bol možný. Dajúc sa zachvátiť princípom: urobiť písmo zovrubným vyrazením reči, Vuk neraz iste prehánal. Otázka pravopisu nerieši sa samou touto podmienkou — tam, kde literatúra má minulosť a rodný sväzok s inými literatúrami. Filolog, chcejúci dopodrobna znať povahu a priechody zvukov súčasného jazyka, môže byť uspokojený Vukovým systémom (hoc, prísne hovoriac, predsa nie úplne); no ináče stavia sa otázka s literárneho stanoviska: tu dostáva svoju cenu historický pravopis, a dať mu istý podiel v novom systéme, možno, nebolo by veľkou biedou. Tento historický podiel nedelil by tak príkre novú knihu od starej a od knihy cirkevnej; *áno menej by delil i srbskú knihu od ruskej.* Smysel celého diela Vukovho, ktoré stalo sa už faktom srbskej literatúry, záleží

vo všeobecnej historickej snahe, ktorou vyznamenáva sa novší slovanský pohyb: v snahe k oddeleniu, k ostrému osvedčeniu svojej individuálnosti; u Srbov ona vyrazila sa vo výlučnosti Vukovho systému. To je zjav všeobecný; a akokoľvek súdili by o ňom s iného stanoviska, je to cesta, ktorú nevyhnutno bolo prejsť prv, než mohlo sa začať skutočné, povedomé sblíženie rodných literatúr. (Исторія славянскихъ литературъ, I, 218—219).“

Všetko u Boha. *J. Šk.*

Zápisky zo smutného domu.

Sobral *Martin Kukučín.*

(Dokončenie.)

IV.

Dosť skoro som privykol novému šťastiu. Začal som ho považovať za čosi, čo prísť muselo. Ctižiadosť si postavila métu novú a starú odhodila na bok. Nuž vidno, človek nie je zariadený na stálosť šťastia. Čo dosiahol, to nemá za nič; túži za tým, čo ťažko dosiahnuť.

Moja nová méta bola chirurgia, oculistika, gynäkologia. Predmety ďalšieho rigorosa. Malý o mnoho vyššiu cenu a význam v očiach mojich i nepomerne ťažšími sa zdaly, než predmety vybavené. Knihy a hárky, s ktorými tak dlho som sa zapodieval, spakoval som a roznosil po kollegoch. (Zväčša som to vypožičal.) S radosťou som to vykonal. Ale radosť predsa nebola taká nebotyčná, ako som pred rigorosom myslel, že bude. Prečo? Lebo miesto poodnášaných, nanášal som hŕbu kníh, sošitov a hárkov. A keď som zasadol za stôl, zas som bol plný starostí, obáv i rozčulenia.

Tak som sa vrátil k obvyklému životu a i môj pomer k domácim zvrátil sa do starých koľají. Tá istá odmeranosť, to isté obmedzenie stykov na nevyhnuteľnosť. Ale som predsa čo to zvedel z ich zakulisňového života.

Znal som, že sa živia šitím. Tu i tu došla pani Kateřina Polanská, majiteľka „závodu níťařského“ — tam dodávali bielizeň rôzneho druhu. Túto obstarávala stará a Adélka. Mařenka vyznala sa v šití jemnejšom. Šila ženské šaty „pro konfekci“ pána Ignáca Wintera, ktorý má svoj veliký sklad šatstva v židovskej štvrti. Dostávala robotu pristrihnutú. Ona len sošiť a aufpuc pripraviť. Krem toho mala hodne objednávok na svoju päsť a tie sama pristrihovala. Zdá sa, že bola veľmi šikovná robotnica.

V tieto dni stala sa i tá zmena, že Adélky nebolo vidno v dome. Neviem, v ktorý deň, i v ktorý čas odišla. Zbadal som, iba keď jej vôbec nebolo vídať. Zaujímalo by ma bolo vyzvedieť bližšie, kde je — ale nebolo príležitosti sa pýtať. A potom i nápadné by bolo bývalo, a ja som sa vždy vystríhal nápadného. „Snáď išla k rodi-

čom — snáď do služby“ — pomyslel som si a doložil: „a čo ta do toho?“

Naraz mi napadlo, že singrovka nápadne zaháľa. Deň, dva, tri... Celé dni sedely bez roboty. Iba čo v pondelok a utorok šatstvo prali. Čo to znamená pri tak pilných, neunavných ženách? Hľadely zatajiť — ale mne neušla tieseň na ich tvárach. Keď som prechodil pred obedom kuchyňou, vidím sporák prázdny i studený. Pristihol som ich obedovať údenárske veci a to najlacnejšie. Večeru odbavovaly chlebom a vodičkou. Začul som nepokojný šepot i tlumené hovory. Súdim, že veľmi živo musely rokovať, keď mňa nebolo doma. Vôbec čosi muselo sa premeniť, čosi nie je v poriadku. Možno i Adélka pre toto odišla.

Či im môžem pomôcť? Ako, s mojimi roztrasenými financiami? Nemám zvyšného ani groša, skôr mi chybí osemnásť do dvadsať. Hľadel som aspoň zakryť pred nimi, že tuším, v čom sú. Ctil som si túto chudobnú rodinu, ctil u nej menovite hrdosť, že nevynáša svoju biedu na rýnok, žobrajúc o súcit, vytŕčajúc rany svoje, ako robí chudoba, keď vonkoncom spustla. Ctil som ju, lebo našiel som takej hrdosti vo svete veľmi málo.

Zdalo sa mi, že stará hľadí na psotu ľahostajno, chladno, nečinne. A núdza vyškierala zuby z každého kúta. Možno, nemôže sa vynájsť napochytro v tomto stave. Toto je možno prvý raz, čo ju bieda privrela. Sedí celé dni so založenýma rukama. Možno, spolieha na dákusi pomoc, čaká... A či ztratila duchaprítomnosť? Zato Mařenka drží sa činne. Vídam ju chodiť sem-tam s uzlami a batohami: iste ona snáša jesť sebe i tetke sťa štebotná lastovica. Často ju stretám v meste zamyslenú, ustaranú. Raz som šiel ulicou, kde je štátna zastaváreň. Videl som ju, ako vošla do nej s batohom a vyšla bez batoha.

Raz, keď som sa vrátil s večere, nevidel som v kuchyni singrovku. Bieda musí byť veliká, keď jediný prostriedok výživy odhodlaly sa prejesť. Sťa sedliak, keď zomele zrno, ktoré bol prihotovil na siatbu. Či vydržia dlho tieto slabé ženy takyto ťažký boj?

Prišlo prvého a s ním kvartál, kde sa platí činža. Ja som platil mesačne a napred — nemal som starostí. Ale čo urobia moje susedy!

Vošiel som do trafiky pani Soukupovej. Pani Amalia Soukupová mala tu i skliepok polo-hokynársky, polo s koloniálnym tovarom. Predávala tam dcéra jej nebohej sestry, Julinka. Dievča staršie už, ale takto ešte šumné. Pre študentské lásky nestačila sa vydať a nebodaj sa už ani nevydá. Sem chodieva i pan hejtman Kotýnek, naša domovnica, pani Sommrová, všakové „paničky“ zo susedných domov, i pekný soznam študentov všetkých fakult, na posedenie.

I teraz som našiel tu domovnicu. „Jak pak: má jich domácí již tu činži?“ pýta sa ma akosi smelo.

„Jakou činži? Já o ničem nevím.“

„Inu, dyt je teďko činže! Můj byl u domácího a domácí se vzteká. To bylo dopuštění, jak nadával. Dal jim termín do pátku Ale co platno, když není odkud vzít!“

„A dnes je uterý!“ zvolal som ja. „Co si počnou?“

„Ona je stará taková prachpodivná. Ta starší chudák, ta všecko snese. A to je to: odkud to vzít! To je holt těžky!“

„Ať se vypůjčí!“ ozvala se Julinka.

„Kdo pak půjčí!“ zvolala pani Soukupová. „Práce nemají, výdělek schází a na živobytí není odkud vzít!“

Tu v trafike som sa dozvedel všetky podrobnosti našej biedy. Pán Winter spravil bankrott a pri „výprodeji“ vyšiel, ako obyčajne, minus. Prišli i o zárobok i o čosi zarobeného. Pani Polanská pristavila robotu, že je „na letní sezónu dosti zásobena“.

Hotová krísa! K tomu niet šikovnosti, dotieravosti, tak zvanej „súcosti do sveta“: všetko vlastnosti, bez ktorých vo veľkom meste môžeš i umrieť od hladu.

Bolo i mne nevoľno. Záhuba ako by i mne visela nad hlavou. Tak biednym necítil som sa ešte nikdy v svojom živote. Som očitým svedkom padania jednej rodiny, vidím každú jeho fásu — a nemôžem ničoho nič urobiť.

Druhý deň predpoludním vkročil ktosi do kuchyne. Dľa kroku i hlasu musí byť chlap. Nastavil som uši, lebo všetko ma teraz neobyčajne plašilo. Neviem súvis, čo povedal, počul som iba: „zaplatiť“. „Zaplatit, zaplatit, zaplatit“... Srdce mi búchalo ani kladivo, na tvár naskočil mi znoj a tiekol cícerkom dolu ňou. „Zaplatit, zaplatit“ — kričala vo mne každá žilka. Cez záclonu vidím trochu i chlapa, i svieta sa mu gombičky na kabáte. „Sluha od úradu“ — myslím si — „domáci pán poslal úradné napomenutie.“ Čuť tlumený hovor, stará iste prosí. Aspoň čuť od chlapa určité: „Čekat nemůžu.“ Zase hovor, buchly dvere, nastala tichosť — no chlap stojí pri dverách. Prešla takto dlhá, veľmi dlhá chvíľa, mne sa zdala večnosťou. Zase buchly dvere, čuť peniaze štrngať a chlapa nieto v kuchyni.

Vydýchol som, lebo je jasné, že zaplatily. Chytil som sa zase študovať. Tu sa otvorily tichúčko dvere. Do izby vošla stará, ticho, bez šumu, na prstoch. Prikročila k stolíku, odomkla ho, vytiahla šuplík a prehrebá sa tam v papieroch. Konečne našla akúsi knižku — ponáša sa veľmi na šparkassovú — a kladie do nej akýsi papierik.

„Co to máte?“ pýtam sa ja, nemohúc viac opanovať sa.

„To jsem zaplatila měsíčně za funus.“

„Za jaký funus?“

„Já platím na to měsíčně, a když umru, budu mít zato funus. I dříve jsme platili a mému muži vystrojili slušný pohřeb. Hnedle takový, jako panu Srbovi. Bylo šest fiakrů, hezký vůz — inu, vše bylo velice slušné. To jsme tak proto, když nemáme dětí. Třeba by nás neměl kdo slušne pochovat.“

Zamyslel som sa nad plytkosťou rozumu ľudského. Človek umrie hladom a pritom sa stará, aby mal na svojom pohrabe aspoň šesť fiakrov. Hľa, aká je prirodzenosť ľudská! Pri najprirodzenejšej veci, kde bys' myslel, že človek strasie so seba všetku márnosť svetskú: pri smrti stará sa o svetské reči, o klebety, o to, aby druhých

oklamal, zaviedol, aby sa zdal lepším, bohatším, než v skutočnosti je. Ako hlboko prenikla lož do duše ľudskej, ako ju zatemnila!

Nemohol som sa zdržať, aby ju nevyhrešil. Usiloval som sa ukázať hlúposť, ba hriešnosť takého počínania. I Mařenku privábila zvedavosť, načúva za dvermi. Stará stojí skrúšene, hľadia do zeme. Ba rád by vedieť, či naozaj počúvala!

„A nyní co!“ pokračoval som. „Co uděláte? Kterak zaplatíte činži? To mělo být vaší první starostí a ne takové, takové — maličkosti! Co nyní — jako?“

„Já nevím, pane inžinýre,“ odpovedala temer pošepky.

„Ale nad tím se musí rozmýšlet! Nevidíte, co vám hrozí? Musíte se sami ohlížet. Samo vám to nepadne shůry!“

Iba teraz vidím, že Mařenka mi stojí v izbe, pri dverách.

„Tetinka je taková — ona nechce!“ ozvala sa horlivo. „Ona si vezme něco do hlavy a pak není s ní řeči. Já ji dost posýlám — ale co je to platno!“

Starú som nechal a obrátil sa rovno k Mařenke.

„Řekněte mi upřímně: máte koho známého, kdo by vám pomoh'?“

„Právě i já povídám. Máme tady strýčka. Vlastní bratr tatínka. A je bohat — vždyť má v Holešovicích tři domy a v záložně je pokladníkem. Ten by nám pomoh'.“

„Nu — proč pak ho nevyhledáte!“ osopil som sa na starú. „Nejspíš proto, že je bohatý!“

„Co jsem se ji namluvila!“ zvolala Mařenka, tiež rozhorlená. „A ona pořád k tatínkovi. A náš tatínek nemůže — vždyť sám je v poměrech...“ Tu jej zlyhal hlas a na oči naskočily slzy. „Vidíte sám, pane inžinýre, jako žijeme. Je to již hrozné — k nesnesení!“ Utrela si napochytre oči a doložila: „A vše by se mohlo proměnit — jedným rázem! A nic není třeba, jenom jít a něco říct...“

„To já nemohu, pane inžinýre!“ ozvala sa stará tak rozhodne, ako som ju ešte nevidel. „A já vím proč... Vždyť můj tatínek byl měšťanem. My jsme měli v městě dům a v Holešovicích usedlost. To ještě se tam tehda nestavělo. A já jsem se provdala a dostala vyplacíno, ale jen z domu. Pole jsme měli všichni společně. A pak prodal svůj díl její otec“ — ukázala na Mařenku — „a můj díl prodal můj muž: a všecko zapsal na sebe. Odbyl nás několika stovkama. A pak se tam začlo stavět — prodal polovic usedlosti a za to má teďko tři domy. Tak si pomyslete: jak já mohu k němu? Ošidil sestru i bratra! Jak já mohu k němu? To raděj' umru!“

Bola červená a oči prísne spočinuly na mne. Odokryla mi jeden list svojej kroniky rodinnej, tmavý, chmúrny a žiaľ, videl som i počul dosť podobných historií a nebodaj i budúcne počujem a uvidím. Preto nerobila na mňa tak hrozný dojem — bol som nestranný, chladný divák, a nie poškodený. Naučí človeka život nerozhorčovať sa na podvodoch a šaľbách, keď sú šikovné a figliarske: lebo by si nevychodil z večného rozhorčenia... Všakovak som jej hľadel objasniť, že to nebol „podvod“, ale obyčajný „obchod“; ne-

prevzal od nich pole vtedy, keď ležalo v stavebnej čiare, ale vt
kým bolo púhym poľom. No ona to nijak nemohla pochopiť.

„Já bych tak jednat nemohla. Já bych ho nemohla ošidit o půl nového!“ húdla mi ustavične.

Nuž mnoho zostalo v nej zo starej meštianskej hrdosti. A i ústupnosti.

V.

Po tomto rozhovore zase som sa vnoril do vedy. Ale v úz duše, ako tmavá chmára, stál neveselý osud rodiny, do ktorej nevdojak zapadol. I ľutoval som, že som sa votrel do jej taj vzal na seba čo len čiastku zodpovednosti za to, čo sa robí. zas som sa i tešil, keď piatok prešiel nad nami bez pohro „Strýček“ sa predsa smiloval, zaplatil činžu. Myslím i prispel č na udržanie domácnosti. Aspoň kedy-tedy zjavily sa na spo hrnčeky a rajnice. Hneď i mne bolo akosi pohodlnejšie, príjemnej

Tieto dni obrátil som svedomite na štúdium. Vstával som, brieždilo, a vyšiel hneď do kaviarne popiť kávu a prečítať č z novín. Za ten čas mi doma vyriadili izbu, prevetrili a zakú Keď som sa vracal, našiel som v nej čistý vzduch a milučké te

Jeden raz navrátil som sa takto domov. V kuchyni nik V mojej izbe zima a plno dymu. Čo je toto? Oblok otvorený pec nezakúrená. Na zemi rozhádzané hlavne od triesok, napolo horené, i kusy uhlia kamenného. Z neho i hlavieň sa kudlí v tomto dyme stojí moja gazdina prostovlasá v ľahkej sukni Díva sa na mňa pozorne, ako by chcela zvedieť, čo ja na to povi

Naozaj, nemohol som nájsť slova: či sa diviť, či sa hne Nemohol som pochopiť, čo to môže znamenať.

„Co je to?“ pýtam sa mierno. „Co tady činíte?“

„Nic“ — odpovedá ona.

„A co znamená tohle to?“ rozkríkol som sa. „Proč jste házela uhlí a dříví?“

Čakám, čo povie, ale ona mlčí. „Nu tak řekněte přece! Ř něte, co jste to učinila!“

Poobzerala všetko, čo ležalo na zemi; ani sa neobzrela mňa — tichým krokom odišla do kuchyne.

Bolo v krčahu vody, pozalieval som hlavne, aby aspoň do neprehorely, a stál takto v dyme, neznajúc, čo robiť. Dym sa maly vysnoval oblokom a ja sa rozhodol, že zostanem doma. Vo bolo tiché februárové ráno a dosť veliký odmäk. Mohlo sa i v zakúrenej izbe presedet.

Stálo ma moc premáhania neurobiť v dome škandál. I seba som obdivoval pre toľko chladnej rozvahy. Sadol som za že začnem robotu, ale darmo je — nešla mi od ruky. Vždy sa vracal obraz gazdinej čudnovatý, i záhadný. Čo to bolo? Zlomy nosť? Všetko svedčilo, že to bola obyčajná nespratnosť. A vzdo tichý síce, ale tvrdý vzdor. Ani neodpovedala, neobjasnila — od a nechala ma tu v dyme, ako blázna. Ba ako prišla na myšlien vyviesť čosi podobného! Čo chce? Chce mať v dome scénu?

Nie, scény ja nejdem robiť. Protiví sa mi hádať o také nič. Veď nie som nútený. Čo ma viaže k tomu domu? Vari dáky cit? Svobodný som ako vták v lese. Soberiem, čo mám, a za pol hodiny bývam v dome druhom. Nič mi nestojí v ceste.

Utíšil som sa i začal študovať. Ale chladný vzduch ovieval mi hlavu, i dych bolo v ňom vidieť. Zima sa vdierala do kostí a začala mi lámať koleno. Ešte si zadovážim rheumatismus! Rozjedoval som sa a začapil knihu.

V tom vošla Mařenka; jediným pohľadom uhádla, čo sa stalo. Pozrela na mňa s úžasom i triasla sa na celom tele.

„To učinila teta!“ zvolala hneď. „Vyšla jsem na minutu nakupovat a již co učinila! Nehněvejte se, pane inžinýre!“

Hnev mi odrazu schladol i rozhodnutie, že odídem. Ťažko mi, ťažko odísť. Darmo je, viaže ma čosi k domu tomuto... Čo viaže, sám neviem. Láska nie, povinnosť nie, vďačnosť tiež nie. To všetko je vytvorené medzi študentom a gazdinou, kde sa za všetko platí. Čo ma viaže tedy? Nešťastná mäkkosť srdca. Tá mi bráni bezohľadne vystúpiť, odrazu sa emancipovať zpod všetkých nepohodlných vplyvov. Súcit je to — menovite súcit s Mařenkou. Ju by to iste mrzelo, snáď i bolelo. I starostí by jej pribudlo. Neplatím ja síce moc, ale keby im i to odpadlo, ťažko by to cítili v takejto kríši.

„A co to všecko vlastně znamená?“ pýtam sa Mařenky. „Připadá mi to, nejmírněji řečeno, prapodivné. Já si to aspoň nemohu vysvětlit!“

„To je teta někdy taková. Inu, já taky někdy neznám... Nejlépe, nevšímejte si ji.“

„To je vše velice hezké. Ale já chci znát, proč to učinila. Proč, proč!“ To som už skoro kričal, lebo som zazrel, že stará zpoza dverí počúva. „Já se vůbec nepotřebuju zlobit. Mám dosti jiných starostí. I nechci, by se mi co podobného kdy přihodilo!“

Mařenka vzdychla a pribrala sa rozkladať oheň v peci.

Ja som zabudol i na túto udalosť. Pozornosť moju pútala jar, ktorá sa začala otvárať. Slniečko i vymladená príroda vábily i mňa kedy-tedy výnsť zo skrýše. Veď všetko sa ťahalo tavou. I pan hejtman Kotýnek natiahol biele šaty, silno konkurrujúc s mladými pánmi. Ulice, menovite pod večer, oživly. Mládež prúdi nimi. Teraz je čas nadväzovať nové známosti a utužiť staré, o fašiangoch započaté. I parníky po Vltave sa plavia, odnášajúc Pražanov na čerstvý vidiek. Jar prihrmela odrazu, sťa lastovica na rýchlych krýdlach.

Musím vyznať, že vo mne nebudila takú radosť, ako by sa myslelo. Nastala s ňou nová starosť o letný oblek; a druhá starosť, že koniec roku rapídno sa blíži a hŕba zkúšok nevybavených. Ale i tak nemohol som odolať jej kúzlu. Srdce okrialo, pľúca vydýchly, krv ako by sa vymenila...

Bolo to v Bielu sobotu, popoludní. Na Priekopách býva veliká vojenská paráda, z príležitosti Vzkriesenia, a prehliadka vojska. V kaplici vojenskej, neďaleko Prašnej brány, koná sa bohoslužba, doprevádzaná hudbou a salvami z pušiek. Celá Praha i predmestia

najdú sa na Priekopách, všetko ide oči pásť na zriedkavom díva[illegible]le. My chudáci mačkáme sa tu dolu po trotoároch, boháči a notab[illegible]ity dívajú sa s balkonov a oblokov. Tiché ináč paláce, ba pusté, o[illegible]ily neobyčajným ruchom. Nielen všetci domáci stoja v oknách a[illegible]na balkonoch, ale i hostí sa hemží plno, ktorí nemajú na tejto [illegible]ieí paláca. Balkony sú malebné. Na nich sa rozložila krásna ple[illegible]vo svetlých, jarných toaletách. Kaviarne na celej čiare sú preplne[illegible]né. v oblokoch je hlava na hlave. To všetko denní hostia; druhý [illegible]ty nemohol teraz dostať pri obloku miesta. Závody krajčírske, kupec[illegible]ké, ktoré majú na prvom poschodí miestnosti, zaplnily sa hosťami. To sú riadni odberatelia, stáli „kundi“. Sklepy v prízemí a výkl[illegible]dy sú pozatvárané. Subjekti, učni i personál z komptoáru vynáša [illegible]na trotoár kysne, schôdky, rebríky — aby ponad hlavy publika m[illegible]hli prehliadnuť ulicu. Slávna c. kr. policia (bez nej nemôže byť Vzkr[illegible]ie-senie — veď ani Kristus nevstal bez nej z mŕtvych) urobila špa[illegible]ier a vyčistila priestor, kade vozy chodia, od diváctva. Policajti [illegible]sú vymladení, ostrihaní, oholení, v čistej letnej uniforme. Sú i vl[illegible]d-nejší, i zdvorilejší i prístupnejší žartu a smiechu. Slovom, troto[illegible]re sú plné, nemá kde jablko prepadnúť. Po vyprázdnenej ceste kde[illegible]tu prebehne fiaker, prekníše sa drožka a horko-ťažko prevlečie sa [illegible]e-borká tramwaj. Všetko je hotové — totiž diváctvo: chybujú [illegible]ba herci.

Ozve sa v diaľke vojenská trúba a zanedlho prechodí pl[illegible]k vojenským krokom. Prvý ide plukovník, vlastne sedí si leženie [illegible]na koni; za ním vyparádený adjutant; alebo behá sem a tam, b[illegible]h vie, čo hľadá. Ach, čo robia tí officieri! Ako to môže byť, že ta[illegible]n-ten lajtnant sa nepretrhol v páse? Nie, on nekráča — tanc[illegible]je skorej svojimi tenkými nohami. A tie pohľady hore, na balkor[illegible]y! Len teraz nahliadnes, čo bolo to rytierstvo v stredoveku! Ryti[illegible]r-stvo bez žien bolo by zaraz uvädlo, ako makový kvet. Ale ženy [illegible] to bola vlaha, pod ktorou kvet rástol, rástol a dlho prekvital. A čo by bola vojenská paráda bez žien? Predstavte si, že na te[illegible]to pluk nedíva sa ani duša: k vôli komu by sa chcel pretrhnúť ta[illegible]n-ten poručík? Mužstvo je viac indiferentné. Ustalo dnes pri „pu[illegible]o-vaní“ gveru, bagančov a gombičiek. Iba jeden alebo druhý od p[illegible]a stých šibne okom ta hore — nie na balkon, ale ešte vyššie. [illegible]ca strechách po výklenkoch a výzoroch vidíš plno tvárí: to je domá[illegible]ta čeliadka, slúžky, chyžné, kuchárky. V týchto vysokých sférach lie[illegible] láska prostého muža i unterofficiera.

„To je dvaasedmdesátý,“ učí nás jeden vlastenec, čo nám st[illegible]ji za chrbtom. „Kde pak nechal hudbu?“

„Uvidíš ji hnedle — zůstala pozadu.“

„Ti to sekají!“ chváli ich ktosi druhý.

„Což tihle! Ale osmadvacátý! To můžete koukat!“

Prešiel i osemadvadsiaty, i boh zná ktorý, i kadeti, i jág[illegible]i, i landwehr, i huláni, i artilleria. Ani jeden neminul bez poznámo[illegible]. Darmo je, veliká tu zaujatosť o vojsko. Čech ľúbi vojsko, i r[illegible] oblieka uniformu; už či je vojenská, hasičská, veteránska, spolko[illegible]

lebo úradnícka. I vojsko tu nažíva priateľsky s „cibilom“. Nie je ani surové, ani naduté. Ovšem to sa vzťahuje iba na „manšaft“.

Dochodia i dôstojníci, ktorí nemajú dnes službu. Kráčajú po- edine, alebo v gruppách väčších-menších po vyprázdnenej ulici. Došli sa ukázať, hodiť bárs jeden papršlek slávy na sborového veliteľa a podvihnúť slávu Vzkrieseného. Daktorý vedie pod rukou svoju polovičku, vyobliekanú tiež parádne. Neborká, aspoň dnes môže sa ukázať po boku muža; aspoň dnes môže vystúpiť z tem- oty zatvoreného kvartieliku a ohriať sa na slnci mužovej slávy. Ako závistivo hľadia na ňu dámy s balkona! Už za ten pohľad olo hodno zaplatiť 30.000 zlatých kaucie.

Tu i tu zavznie kommando, salva prvá, druhá, tretia... Po ždej výkriky od dám; pohyb, šumot, hovor i smiech. To sú po- dky na salvy. Dajedna je ako by ju odťal, a druhá ako by vy- pal mieru hrachu.

Tam od Prašnej brány čuť cisársku hymnu. Veliteľ začína pre- adku. Všetko pozerá naň, na jeho čákov, a menovite zelené pero ňom, a ešte väčšmi na kríže a medaile, rozosiate po prsiach. si ide popred rady a študuje každú gombíčku na mundúre jakovom. To je okamih, kde i smelému vojakovi príde na um unkel“ i „železko“.

Prehliadka sa skončila, nasleduje defilovať. Sbormajster stojí chodníku, za ním celý štáb a hodnostári. Pluky kráčajú jeden druhým, každý so svojou muzikou. Prešli huláni i artilleria, stal nesmierny chaos. Neznáš, kde stojíš, kade kročíš. Nie si nom jednoho svojho pohybu. Pohol sa razom všetek národ — ako hádže veľká povodeň polienko, tak i teba socia sem a ľubovôľa tlupy. Prvej najprísnejší poriadok, teraz najväčšia zuzdnosť. Nevidíš vojska, nevidíš policie, všetko zmizlo. Sťa by voda zatvorila nad nimi. Každého posadol pud — čím skorej, kratšou cestou vymotať sa z tohoto klbka.

Jedna prudká vlna vyšmarila ma na chodník Václavského ná- stia. Vydýchol som si voľno, sťa novonarodený, utrel čelo i roz- adám sa, či nevidím tu dakoho známeho. Moji spoločníci, s kto- mi som stál na trotoári, ztratili sa mi kdesi v tej motanici. Osa- lý vracal som sa námestím na Vinohrady.

Nebolo mi veselo ani najmenej. Čím viac ľudí okolo, čím viac elosti, tým viac mi prichodí clivo. Čo si ty v tomto mori ľud- a? V akom si súvise s týmito ostatnými? V takom, sťa kvapka y, keď sedí na liste. Zadúchne vetrík, odroní sa, odpadne. Za- je slnce — uschne, a nemáš po nej pamiatky. Čo ty tu hľadáš? e sa tu berieš? Ukáž mi jednoho tu, len jednoho, ktorý zaplače, y ťa nebolo...

Nuž doliehajú i také ťažké chvíle na slabú dušu človeka. Zo- me to melancholia, nostralgia a boh vie ako. Nech to má meno chce — ale najlepšie sa mu vyhnúť, keď môžeš. Lebo v taký zdá sa ti, že nemáš prítomnosti, ani minulosti, ani budúcnosti. znáš, načo si na svete, neznáš svojho cieľa, ani určenia. Si bec nič — si ztratená duša na svete.

A také chvíle rady dochodia vo výročné sviatky. Vtedy najhlbšie cítiš osirenosť. Najživšie cítiš rozdiel medzi teplým domácim krbom a studeným cudzím svetom. Medzi svojou malou, chudobnou chalupou a týmito jagavými palácmi. Ako je čudnovato milo, keď rodina sadne za stôl a zaspieva veľkonočnú pieseň. Keď sa ide do kostolíka a dôverne, svorne celá rodina vzýva Hospodina! A tu i to je slávnostné, ale povrchné. Tí samí kresťani a predsa aký rozdiel! Možno len mne padal tak do očí, možno oči boly tak predpojaté...

Došiel som na Vinohrady a zastavil sa na krížnych cestách. Všetko popri mne vracia sa veselo, rozjareno domov. Všetkých uspokojila dnešná slávnosť. Daktorí sa uchyľujú do údenárskych závodov, ktoré včera i zavčerom boly zatvorené a len čo sa teraz otvorily. Vlastne cez najtvrdší pôst, keď sa nepredávalo, čistilo sa v nich, farbilo i bielilo.

Z takého sklepu vyšla žena akási, krokom farbavým, klátivým. Vzdor teplote zakrútená je do širokej šatky vlnenej. Tváre som nevidel, iba keď ju ku mne zvrátila. Poznal som ju; to bola Adélka.

Postavou je celkom premenená. Nie je to už tá panna, ktorú som našiel, prisťahujúc sa k nim. Nie je treba oko medika — i každé druhé môže na prvý pohľad uhádnuť, v akom stave je biedna Adélka. Tak, hľa, sa vysvetlilo, čo znamenaly všetky tie choroby, to polihovanie po kanape, tie všakové záchvaty, tajchy i koliky. Teraz sa ukázalo, čo znamenaly tie schôdzky s barbierom, i to postávanie na schodoch. Aký nečakaný výklad i — môžem povedať — žialny. Je mi jasné, prečo sa z domu oddialila, prečo sa neukazuje u nás. Nedivím sa ani starej, že je od istého času taká čudnovatá. Možno, toto ju celkom pomútilo.

Zanevrel som na barbiera. Preto, že bol taký uhladený a taký podlý. Že sa robil prítulným, jemným — a bol vskutku surový, neviazaný.

Odvrátil som sa od nej, aby ani nezbadala, že som ju videl. Nastúpil som prechádzku širokou ulicou a bol som ešte väčšmi zronený, než prvej.

VI.

Prešly veľkonočné ferie, študentstva sa zase nahrnulo do Prahy. Dostavily sa dni naozaj teplé a konečne horúčavy afrikánske. Slnce do poludnia opieralo sa mi rovno do obloka, tak že o desiatej stalo sa v izbe horúce ani v peci. Nebolo možno nie pracovať, ale ani dýchnuť. Preto hneď z rána odchodil som študovať alebo do bibliotéky, alebo do daktorého parku. S obeda rovno vraciaval som sa domov, lebo vtedy bývalo v izbe dosť chladno.

Raz po obede hodil som sa na kanap a čítal čosi. Myšlienky sa zmiatly, litery smiešaly, ruka s knihou klesla. Neznám, koľko som mohol spať. Otvorím oči i dívam sa, dívam. Dvere sú otvorené do korán, v dome tichosť. A neďaleko stola stojí gazdina a hľadí na mňa.

Vidno, že mi čosi má povedať. Oči hľadia na mňa veľmi pozorne, krotko a rozumne. Iba ústa úporne zatvorené. A to mi pripadalo nielen čudno, ale akosi strašno. Čo chce? Čo mi má povedať? A prečo mlčí?

„Co si přejete?" pýtam sa celkom nesmelo.

Žiadna odpoveď.

„Co to opět máte?" dolieham na ňu už smelšie. „Co toto vše znamená? Řekněte přec jednou, co máte na srdci..."

Ona sa obrátila a bez slova odišla z izby. Zas do večera nepreložil som krížom slamy. Vždy mi stála pred očima — nemá, zronená, smutná.

„Nezná v trapiech, čo robí," utišoval som sa. „Dopadá jej na hlavu jeden úder za druhým — nie div, že sa jej pomútila."

V noci sa pustil tichý dážď a trval do poludnia. V izbe nebola taká horúčava, zostal som tedy doma pred poludním.

Okolo desiatej som začul, že ktosi tam do kuchyne prišiel. Bolo čuť hlboký mužský hlas. „Jak jste stará?" Ale odpovede nebolo počuť, iba čo Mařenka čosi hovorila. „Mnoho-li máte let! Jak se vám to přihodilo? Co, nezpomenete již? Mluvte přece, když se ptám..."

Zase mi srdce zabúchalo. Vyzeralo to všetko, ako výsluch pred súdom. Čo to má byť? A ja neznám nič. Ja trpím spolu s nimi — neznám prečo, nezuám začo. Vôbec, všetko skrývajú predo mnou. Dobre, ale nech mi dajú pokoj! Nech ma netrápia, nech ma neprekvapujú, ako stará včera. Ja som rád, že ma nechcú zasvätiť do ničoho — len nech sú dôsledné. Nech mi nikto neprekáža v mojej izbe!

Všetko darmo — bolo mi tak tesno, tak dusno, tak nepohodlno! Nie, necítil som sa tu ako doma, ale ako v temnici. Ba horšie tu, než v temnici! V temnici aspoň znáš, prečo si, začo si tam: a ja tu neznám nič, iba to, že mi je neznesiteľne.

A v noci sa mi ešte horšie prihodilo. Prebudím sa na akýsi šuchot, otvorím oči — gazdina mi stojí konča postele. Vo svetle od plynovej lampy sa mi predstavila sťa kási mátoha. Vlasy roztrasené, biela košeľa, a zas ten čudný, strnulý pohľad.

„Co hledáte?" skríkol som. „Co chcete opět?"

Neodpovedá ani slova, len ustavične hľadí na mňa. Ja som sa bál, že ma napadne. Skočím a lapím ju za rameno. Celé telo, chudé a slabé, otriaslo sa pod mojou rukou.

„Bolí mě!" vraví ona a prihládza si dlaňou vlasy.

Na ten krik zobudila sa Mařenka, hodila napochytre čosi na seba a vyviedla ju. Ja som zas ľahol, ale do bieleho rána som oka nezažmúril.

Ako som mohol študovať? Žil som pod strašným tlakom akýmsi, ni jednej myšlienky som nemal svobodnej. Vždy som sa bál čohosi, čo príst malo, a neznal som, čoho sa bojím. Proti svojej obyčaji fajčal som sa všetkého. I na ulici mi bolo nevoľno. Všade ma naháňal strach, že ma čosi čaká: nešťastie, ztrata veliká, prenasledovanie, akýsi úder osudu. Zdalo sa mi, že sa blíži moja záhuba, že

je onedlho obrat, a desný obrat, a s tým sa skončí všetko. Vôbec nervy boly vo mne rozihrané, choré — reagovaly tuho na každý malý dojem. Videl som nezvratne, že sa ma chytá duševná choroba. Ešte sa s ňou moje nervy udatne pasujú: ale nemôže dlho potrvať — podľahnú. Začalo sa vo mne ujímať presvedčenie, že ja som človek zničený, ztratený...

Nemal som sa s kým poradiť, čo tu treba robiť. Myslím, i keby bolo bývalo s kým, nebol by sa dal na to. Hanbil som sa už nielen pred druhým, ale i samým sebou. Lebo čo bolo príčinou tohoto stavu môjho? Nič iné, než pomery v rodine mojej gazdinej. Duševná práca nemohla to vyvolať: i väčšie námahy premohol som hrave a bez takýchto príznakov. Nech sa tedy radím, každý rozumný človek bude naliehať na mňa, aby sa z tých pomerov emancipoval. A vo mne nebolo dostatok energie to urobiť.

Vošla Mařenka a začala ma odprosovať. Na ňu hnevať som sa ani nemohol. Veď trpela ona najväčšmi, ale i prezradzovala najviac duševnej pevnoty. Ona ma vždy tak odzbrojila, že som nebol pánom svojich rozhodnutí.

Pýtal som sa jej, čo ona myslí o tomto chovaní tetinom.

„Já sama nevím, pane inženýre. Ale myslím, že to špatně skončí. Co dále, tím hůře. Z počátku mi to ani nepřipadlo, ale teďko je zcela špatně...“

„A kdy to začalo?“

„Trvá to již několik neděl. Ale tehdy to bylo zcela zřídka. Dva-třikrát za neděli. Teď musím být takřka vždy kolem ní. Vyklouznu-li třeba na okamžik z pokoje, již něco vyvede. Ona je, chudák, nyní jako dítě.“

„Podle toho je vaše teta nemocna!“ zvolal som ja. A odrazu sa mi všetko zjavilo v novom svetle.

„Zcela jistě, pane inženýre. Kde pak zdráva! Podívejte se, jako kouká nyní do pokoje. Zdráva by to jistě neučinila.“

„Nebyla na klinice?“

„Za živý svět nedostanete ji z domu. Ona se vám nehne z bytu. Já jsem leccos zkoušela — ani na krok z bytu. Včera jsem zavolala na ni doktora, Předepsal ji medicinu, a kdyby se neumířila, že ji dá do ústavu...“

Zamĺkla a slzy sa jej sperlily na očiach. Ona iba tušila, čo znamená „ústav“: ja som znal úplne. Bol som v ňom neraz, i videl tých nešťastníkov „za živa mrtvých“. Znal som z nich nejednoho, i videl, ako mnohého netlačí tak choroba sama v sebe, ako skorej vedomie, že je v blázinci. Ľúto mi prišlo túto pokojnú ženu, ktorá i v chorobe je pokorná a tichá, zatvoriť do toho domu.

„Nedávejte ji do ústavu, dokud je mírna,“ radil som ja. „Mohlo by se státi, že tam se probudí, přijde k jasnému vědomí: představte si, kterak to může na ni působit.“

„I já se bráním. Ale již nemohu. Ona je velice silna, když ta dojde na ni. Málem by mě zabila. A což já — když jsem sama v bytě! Když jste vy doma, to se nebojím. Tehdy je vždy mírna. Vás se velice bojí. Ale když vy odejdete, celá se promění. Koli-

musela zvát na ni domovníka nebo pani Wolfovou. Nej-
ojím v noci — mohlo by se leccos vykonat, když za-

ož nemůže nikdo přijít? Na příklad Adélka?“
lka nemůže!“ zvolala chvatne a celá sa zapálila. „A z pří-
nechce přijít žádný. Všichni se nás štítí. Zůstala jsem já
jsem příliš slaba...“
ož vy! Ni vy nejste povinna.“
m to prehovoril nie z presvedčenia. Ale som obanoval,
dovolil túto poznámku. Pozrela na mňa skoro prísne a
lným presvedčením: „Já musím.“
me sa vzbudil zase medik. Chcel som sa dozvedieť, čo
ieslo o rozum. A tu mi Mařenka vyrozprávala celý román,
ný. Ako bola stará zprvu šťastná žena, ako ju začal muž
zanedbávať a dávať sa na karty. Ako premárnil jej de-
ako surovo s ňou nakladal, keď sa dedictvo minulo. Ako
bila, i ako strašne sa ho bála.
dy to nevypuklo na ní,“ poznamenal som ja. „Proč se to
ě nyní? Vždyť vy teď žijete dosti spokojeně. Co ji mohlo
rovnováhy?“
som dosť dobre pravú príčinu, ale kási všetečnosť nútila
a presvedčil. I to som obanoval. Mařenka svesila hlavu.
om nič, iba čelo. Najprv bolo bledé, sťa papier, a zas
ťa najživší purpur. Neprehovorila slova; myslím, zadúša
Ľúto mi bolo, že tak surovo odvážil som sa dotknúť čer-
y srdca. Keď sa ako-tak sosbierala, odpovedala tichým
‚Já určitě nevím, pane inžinýre.“
odpoveď bola mi celkom jasná. Zjavne som videl, čo do-
j gazdinej.
o mi to všetko pomohlo? Moje postavenie nepremenilo
ajmenej. Situácia sa mi rozjasnila — no to svetlo tým
mi ukazovalo, že som zapadol. Áno, zapadol som do traso-
l ktorým som chcel tancujúci prejsť. A každý pokus vy-
a ešte hlbšie socal do neho.
uletela moja svoboda? Visia na mne okovy a neznám,
o nich okoval a kedy. Stalo sa mi, čoho som sa vždy
priviazal som sa k cudzej rodine. A na smiešny spôsob —
láske som myslel, že môže svobodu poviazať. Tu, hľa,
i lásky, ani ničoho — a bol som v zajatí. Smiešno! Pri-
k rodine, ktorá hynie, ktorej niet pomoci, ktorá je ne-
ničená.
armo sa budem trepať, z klepca vymáhať, keď som už
môžem teraz už zutekať? Bolo by i smiešno i hanebno.
orľavé dievča vytrvá a ja by zbabele utekal!
mi už bolo jasné, v akom smiešnom svetle sa ja musím
dstvu. Od istého času som badal, že vážnosť v dome mi
I pani Sommrová, ba i pani Srbová čudnovato hľadely na
ne sa vo mne sklamaly. Mívajú možno, že ja *musím*, že
zaný ostať na byte. Známo je, ako si také ženy vedia

vysvetliť takúto zaviazanosť. Čo všetko sa muselo o mne hovoriť! Z čoho všetkého ma mohly potvárať!

Dosiaľ aspoň mlčaly. Ale dnes pani Sommrová sa ma opovážila pýtať: „Jak pak se vám líbí na bytu? Jste-li spokojenej?"

„Jsem," odpovedal som vážno.

„Vy máte zdravej spánek. Nic vás nevytrhuje ze spaní?"

Hovorila to s takou silnou narážkou, že som hneď uhádol, na čo bije. Vedia tedy i o nočnej scéne.

„Nemá mne co vytrhovat," odpovedal som sucho.

„Inu, vy jste holt na to zvyklej..."

„Nač pak?"

„Na noční návštěvy..."

Bolo mi ľúto, že som sa s ňou vôbec pustil do reči. Bolo by nedôstojné vysvetľovať, čistiť sa pred ženou, ktorá nikdy nemala čistej myšlienky; lebo nikdy nepoznala čistotu. Pomyslel som si, kto je v peci, myslí, že sú všetci, a odišiel som z trafiky, kde sa to stalo.

Teraz aspoň som sa uspokojil. Odhodlal som sa vytrvať na svojom mieste. A to rozhodnutie ma neobyčajne posilnilo. Nič som sa neokúňal, smelým krokom kráčal som po ulici. I začal som sa pomaly vracať k obvyklej práci.

Iba sna som nemal tichého. Spával som na jedno ucho, takrečeno v horúčke. Keď čo šuchlo, už som sa budil, rozhliadal po izbe, načúval. Súžila ma myšlienka, že gazdina zmárni v noci alebo nás, alebo seba.

Jedno poludnie, keď som sa vracal s obeda, začul som do tmavej chodby veliký vravu. V kuchyni som našiel pani Wolfovú, pani Konvičkovú, i Nešpora. Stará rozzúrená, s veľkým kľúčom v ruke, vrhla sa na Nešpora. Všetci sa pasovali s ňou a nemohli ju zmôcť.

„Co je to?" okríkol som ju.

Hodila na mňa pohľad, ale iba zbežný. Nepoznala ma. Oči, podliate krvou, horia nevídaným ohňom. Žily na sluchoch napnuté, len puknúť.

„Co tady hledáš!" zúrila, chcejúc Nešpora udrieť po hlave.

Priskočil som i ja, kľúč sme jej vykrútili a posadili ju na kanap. I tam sa svíjala, všetci sme ustali, lebo jej sila bola veľká. I keď sa utíšila a nevrtela na mieste, nepustila očí s Nešpora.

„On nás zahubil — on nás zahubil!" šepkala si tichúčko.

Bolo to tragické, keď všetko iné zabudla, iba hanba rodiny zostala jej v pamäti. V tento okamih zdalo sa mi, že je celkom zdravá na duchu i na tele. Veď jej hnev i zúrenie boly celkom prirodzené. Ba choroba vtedy dala by sa predpokladať u nej, keby to, čo sa stalo, bola znášala indifferentne.

„Ať se klidí — ať jej nevidím!" riekla tichým hlasom, upierajúc oči naňho. Na tvári bolo vidno, ako zúri v nej žiadosť pomstiť sa na ňom. I muka, že nemôže skočiť, že nemá sily rozdrviť ho.

„Co se neklidíte, když ji to rozčiluje?“ riekol som Nešporovi opovržením, ani nepozrúc naňho.

„Já jsem jí nic neučinil,“ odpovedal mi chladno.

„Člověče!“ I premeral som ho od hlavy do päty. „Že se nevidíte tak mluvit!“

„Já jsem člověk poctivý — já si ji vemu.“

Na to som nič neodpovedal.

Nebolo mu pri nás príjemne. Nevedel, čo má robiť a na aký spôsob vytratiť sa z izby. Vzal svoj klobúčik a ticho odišiel.

Za malú chvíľu stará sa celkom upokojila. Zase sedela ticho na kanape a pozerala tupo do zeme. Bol som sklamaný. Čakal som o takom výbuchu, že nastane jasné vedomie. Ale čím viac ju pozorujem, tým viac tratím nádeje. Vidiac, že ma viac tu netreba, odišiel som do svojej izby.

Onedlho vošly Mařenka i panie Wolfová a Konvičková.

„Pane inžinýre, my ji dáme do ústavu,“ začala pani Konvičková. „Mařenka půjde k panu fysiku, ať ji dá vysvědčení. Takhle to zůstat nemůže. Vždyť v domě se často nedostává ni na stravu... A pak Bůh dá, uzdraví se ještě. Bude tam i ona bezpečnější, i vy.“

Hľa, situácia rozjasnená! A ako náhlo, i smutne. Stará v blázinci, Adélka kto vie kde, Mařenka pri rodičoch. Rodina roztratená, sotretá s povrchu zeme, a ja zase svobodný. Pred pár týždňami bol by ma taký obrat uspokojil, ale dnes prišlo mi akosi ťažko. Stá keby bol na pohrabe, tak ma to dojímalo. A nemohol som prekaziť, ani zastaviť tento vývin vecí. Čo druhé sa tu dalo robiť? Niet spôsobu, aby stará mohla tu ozdravieť: v jej záujme je najväčšmi, aby prišla pod pečlivú opateru a dozor. A konečne ani od Mařenky nemožno žiadať, aby očividome hynula pri nej.

„Tedy já se opět stěhovat!“ vzdychlo sa mi. Ale vzdychlo sa mi nie pre nepríjemnosti, ktoré sťahovanie so sebou donáša, ale nad osudom rodiny, ktorá padla, rozdrobila sa na atomy pred mojima očima.

„Jak to, pane inžinýre!“ zvolala Mařenka. „Vždyť máte napřed zaplacíno! Byt my nepustíme, vždyť je vyplacen do prvního srpna. Jestli se tetínka neuzdraví, tatínek po prvním srpnu sprodá všecko. Ale do té doby můžete zde bydlit, je-li vám líbo.“

„Mne by to bylo nejmilší, kdyby se to dalo provést,“ odpovedal som ja. Vyznám, najväčšmi ma mrzelo, že zostanem tu s Mařenkou sám. Známo, aké sú v dome jazyky. Menovite som sa bál pani Sommrovej a Julinky.

Mařenka musela vycítiť, čo ma hatí. Začervenala sa, keď riekla: „Já si vemu k ruce malou sestřenku od tety Konvičkové. Může zde pohodlně bydlit.“

Tak sa všetko usporiadalo. Pred večerom vyobliekali moju gazdinu: oklamali, že ju povezú na Volšany na „májovou slavnosť“. Posadili do drožky. Z jednej strany sedela pani Wolfová, z druhej Mařenka. Ja som sa díval, kým drožka nezmizla i s mojou gazdinou za rohom ulice.

Prišlo mi akosi ľúto, sťa pri pohrabe. I naozaj, nikdy som jej viac nevidel.

VII.

Konečne sa pohly trochu i zkúšky. Vybavil som dve praktiká a chystal som sa k tretiemu, z porodníctva.

Vzal som si šesťtýždňový kurs, ktorý dával assistent porodníckej kliniky „pro pp. kandidáty III. rigorosa“. Chodilo nás osemnásť „učenců a učenečků“, ako nás prezývali kollegovia, ktorí bez kursov chceli urobiť zkúšku. Učenosti nebolo pri nás nazbyt, ba ani velikej ambície. Šlo nám o vycvičenie sa v elementárnych známostiach. Chceli sme znať toľko, aby sme „preplávali“ na zkúška. Všetci sme mali úmysel vybaviť zkúšky do leta a vrátiť sa na vakácie s doktorátom v kufre. Znali sme určite, že nejeden z nás nedostihne svojho cieľa. Veď zkúšky podobajú sa dostihom, a to dostihom s prekážkami. Nejednomu sa prihodí, že nepreskočí najostatnejší jarok. Nie div, že sa nás neraz chytal „šibeničný humor“, keď sme sa o tom shovárali. A darmo je, najviac tým sme sa bavili pred každým cvičením.

Jeden deň som sa opozdil, cvičenie sa bolo začalo. Assistent už rozdelil kursistom „materiál“, i stáli v gruppách po štyroch okolo postelí. Sobliekol som i ja kabát, vyhrnul rukávy a priviazal bielu zásteru. Keď som sa umyl, ako predpis káže, pridružil som sa k svojej skupine. Bola nám pridelená mladica, ktorá dosť dobre bola obznámená s týmto ústavom: viac ráz ho už vyhladala. Ostatne privykol som nevšímať si bližšie „materiálu“. Nie je to užitočné, lebo naštrbuje autoritu; a ani poučné, lebo román jednej nápadne sa ponáša na román druhej. A keď čítaš román, báru i podarený, veľa ráz — zunuje sa ti, zovšednie. Naučíš sa i na tragikum pozerať chladno, menovite keď ho vidíš každý deň toľko ráz.

Keď sme svoj „casus“ prehliadli a postavili diagnosu, išli sme k druhým posteliam. Bolo treba skontrolovať, či druhé skupiny nepochybily v diagnose. Tak sme došli k posteli, na ktorej leží žena, ako sa zdá, celkom mladá. Nemohlo sa súdiť, ako vyzerá — tvár si zakryla rukama. Iba čelo sa vidí, i to horí živým rumencom.

„Prvý raz je tu,“ myslím si a nepríjemno mi je. Nepríjemné, nie že padla nevinnosť, ale že vyšetrovanie sa neodbaví hladko. Takáto pacientka je veľmi planý materiál pre kandidáta, menovite ak sa mu dostane ku zkúške. Je bojazlivá a kandidát neraz prepadne pre ňu.

Jeden z kollegov sadol si ku posteli a nahol sa jej nad hlavu. „Kolikrát jste byla zde?“ pýta sa jej ticho.

„Prvníkrát,“ odpovedá ona.

Jednu ruku odtiahla trochu, i zazrel som kus tváre. Bolo mi, ako by ma ktosi búšil do pŕs! Na posteli ležala Adélka. I ona ma zazrela; tvár jej zbledla sťa stena. O chvíľu ju pokryl rumenec, i videl som zďaleka, ako jej srdce búrne tlčie.

Padla na mňa neobyčajná tieseň. Objektívnosť „učenca“ preč, v hlave sa rojilo tisíc myšlienok. A konečne vystúpila na povrch hlboká sústrasť. Aká je ponížená, aká zničená! Ztratila raz všetko — krása, milota, všetko nemá ceny. A čo všetko ztratí

Ako ju nosili na rukách, ako ju maznali. A tu je nič — tu je ona č. 7425. Ba ani to — teraz je prostriedok, je materiál. Má pre nás toľko významu, ako dobre zhotovený fantóm.

Pozrela na mňa, a nezabudnem ľahko ten pohľad. I žiaľ, i styd, i výčitky v ňom. Ja som pozeral na ňu a musela vidieť, ako ju ľutujem. Zakryla si znovu tvár a pustila sa do usedavého plaču.

„Co jí je — co dělá?“ dohovára jej kollega.

„Jaká křehotinka!“ hreší ju hlavná babica.

„Co se jí stalo?“ pýta sa assistent, príduc sem od stola, kde čosi zapisoval.

Kollegovia v nedorozumení hľadia jeden na druhého. Nikto netuší, čo sa tu odohralo pred malou chvíľou.

Ja som zaraz odviazal zásteru a odel kabát. Odchodil som domov mocne otrasený.

„Co máš, kam jdeš?“ dorážajú na mňa kollegovia. Čudno im je, že pred samou zkúškou hrám takú hazardnú hru — prepúšťam materiál nevykoristený.

Od toho dňa bolo mi veľmi trudno chodiť do „červeného domu“, ako sa porodnica volá.

*

Sedím na „velikom“ parníku. Veľký relatívne — z najväčších, aké plavia sa po Vltave. Vybral som sa i so šiestimi kamarátmi na výlet do Zbraslavi. Zachcelo sa nám, ktorí sme boli na skoku domov, rozlúčiť sa s čarovným okolím „matičky“ Prahy. Možno už ostatný raz sme tu — veď včera na obed povýšili nás za doktorov. Nemyslím ja na nič na svete — znám iba to, že padly so mňa okovy, i že som otriasol prach školský s obuve svojej. Ba že nem nevyskočí z pántov! Ako sa môže takto flegmaticky točiť okolo osi svojej? Neprišla ani búrka, hrom a ľadovec, ani mor a cholera. Svetový riad v najmenšom sa nepremenil a historia sveta kráča odmeraným krokom i ponad túto veľkú udalosť. Ozaj čudno. I na parníku toľko sveta a žiadna premena na nikom. Ani jeden netuší, čo sa včera na poludnie stalo.

Eh čo — dostačí, že zmenu cítim ja. Ako ináče sa dýcha dnes! Tisíc okov padlo mi s pleca. Tisíc starostí sa prepadlo s ktorými roky a roky som líhal i vstával.

Nálada je veselá. Na Zbraslavi vošli sme do záhrady a sadli za neveliký stôl. Nieto za ním prázdneho miesta, aspoň sa nikto nevtrie medzi nás. Od susedných stolov pozerajú na nás zvedavo, možno i závistivo. Napadla každému srdečná veselosť za naším stolom. Nás všetko uspokojilo, i všetko zabavilo. Ani chýrna hudba s bubnami a flétnami nemohla v nás otriasť dobrú vôľu. Ani rozheganý verkel a žalostné jeho melodie nemohly nás sotiť v melancholiu. Z predavačov nikoho nepustili sme bez zárobku. Na našom stole leží hŕba gombičiek, nožíkov, cigarníkov, kefočiek, ihiel, kravat, punčoch, a kto by všetko vyrátal! Prišiel i známy „krotitel hadů“ z Podola, a jeden z priateľov chcel nasilu kúpiť mladú zmiju od neho. Stála len tri šestáky.

„Ale nech!“ napomínali sme ho. „Čo si s ní počneš?“

„Zmiji můžeš lacinēji koupit, chceš-li ji mermomocí mít,“ riekol jeden, ukážuc na vysokú, chudorľavú ženu s vysadnutou spodnou čeľusťou a prenikavým okom. „Jen vem nejdřív onu žábu u n[illegible].“

„Opravdu hezká,“ prisvedčal druhý, a všetci sme sa zadívali na mater, vlastne na peknú jej dcérku.

Slovom, všetkým nám je veselo. Cítim zase, že som človek, ozajstný človek. Tento pocit mi chyboval zavčerom. Ubily ho všakové starosti: veď ho ubíjaly od dávna, možno od detinstva. Po toľkých rokoch narodil sa znovu, celý, čistý. Vrátil som sa zase ta, odkiaľ som bol vyšiel, vlastne zablúdil.

A koľko ich tak blúdi, sem a tam! Hľa, kollega tamto, František Červený! I on hľadá sám seba a nemôže sa najsť. Ako smutno, ako by sa čohosi bál, a ako sa obzerá. Sťa by sme všetci boli nepriatelia! Videl i nás, ale sa pretvaruje, že nás nevidí. Neteší ho síst sa so starými kamarátmi. Veď všetci sme v jednom roku s ním zapísali na fakultu. I dva-tri roky ťahali spoločne za jeden povraz. Ale pri prvom rigorosu padol z čoho a to ho znechutilo. Ostatné dva roky som ho vôbec nevidel na prednáškach.

Čo mu prekáža sadnúť medzi nás, ožiť znovu, ohriať sa našej radosti? Ztratil sám seba a sadá ta ďaleko, k osamelému stolu. Zabolelo ma, že sa mi tak odcudzil. Akí sme boli prvé roky úprimní priatelia!

„Holečku, to se tak děje!“ vysvetľoval mi jeden z kamarátov. „Vyznejme upřímně: i my jsme byli takoví. Vzpomeneš si, jak přestal pozdravovat Hrušku hned po jeho promoci?“

I naozaj, prišlo mi na um, ako mi bolo ťažko stretnúť sa s týmto Hruškom. Keď som mohol, vyhol som mu zďaleka. A tiež sme boli v prvé roky tuhí priatelia. A prečo som mu vyhýbal? Lebo sa zdalo, že po promoci trochu spyšnel a chcel hrať predo mnou rolu akoby protektora.

S ostatným parníkom vrátili sme sa do mesta. Bola tepl[illegible] tichá noc. Tichý vetrík poťahoval uliciami, chladiac spečenú atmosféru. Ulice plávajú v svetle, po nich sa hemží plno národa. Nikto beží nikto, neponáhľa sa — nikoho nepoháňajú teraz povinnosti. Každý užíva tichý večer, nikomu sa nechce ešte zavrieť sa do izby.

I nám ťažko sa rozlúčiť. Žiada sa nám posedieť, poshovárať ešte. Tak sme sa zvrátili do jednej kaviarne. Bola preplnená, a to v nedeľu večer býva. Zasadli sme za stôl, lenže vzduch tu proti dedinskému ťažký sťa olovo. I z duše sa vykrádala veli spokojnosť dnešná.

„Prestávaš byť žiakom. Prekročil si školský prah, si von, čo ťa čaká?“ Čosi prísneho, čosi tvrdého, bezohľadného, čosi s[illegible]chého mi kynulo oproti. Čo je to? Zase nová mátoha?

„To je život!“ vykríklo vo mne čosi. I ružový oblak rozplynul sa pred očima. Zimomriavky naskočily na kožu, keď som sa priz[illegible] bližšie tomu novému.

„Život, život,“ hovorím sám sebe. „Teda toto sa zovie životom..

„Co je ti?“ pýta sa ma jeden z kollegov. „Co přemítáš?“

„Nic.“

„A já vím, co!“ ozval sa druhý. „Stýská se ti za některou bezoučkou, miloučkou... Co platno!“ vzdychol si on. „Teď se to vše musí položit stranou. Zbydou z toho takzvané „vzpomínky“ — to jest žrádlo pro špatné spisovatele. Zbydou pestré cáry ze všech těch květnatých luhů a rájů, a nevím, jako jsme ještě ty hlouposti zvali. Teďko je čas myslit na řádnou stanici — takhle fysikát a solidně se oženit...“

„Podívejme se,“ zavolal druhý, „Adélka opět vychází.“

„Jaká Adélka?“ pýtajú sa druhí.

„Inu, tamhle ta. Jednou jsme se dobře bavili. To bylo loni o Sylvestru. Hezká byla, i nyní je interessantní...“

Bola to naša Adélka. Pekne, môže sa povedať, elegantne oblečená. Na tvári zas veselý, bezstarostný úsmev. Zastavil sa mi rozum: či je to tá istá bytnosť, ktorú som pred pár týždňami v porodnici videl?

„Brzo se sprostila porodnice. Vzpomeneš si, jak tenkrát plakala, když jsme měli kurs?“

„Kde pak — já jsem to již zapomněl.“

Ja som mlčal a úporne pozeral na ňu. Sedela dôverne vo spoločnosti obstarného človeka. Je to všeobecne známy boháč a úžerník na Královských Vinohradoch. Predkladal jej čokoládu i všakové sladké kúsky. Bol vôbec nesmierne štedrý a ona nesmierne prítulná.

„Tentokrát popadla pravého!“ poznamenal kollega. „Alespoň mu vytrhne několik zlatých brk.“

„A na žáru jich lásky bude se pravděpodobně ohřívat někdo třetí,“ doložil druhý kollega.

„A čtvrtý a pátý et caetera ad infinitum...“

Chcel som i ja dačo prerieť. Čosi ma nútilo, aby ju bránil. I hladal som v jej tvári vysvetlenie, čo si myslieť. Raz sa obzrela na náš stôl a prezrela si nás jednoho po druhom. Tak si prezeráme neznáme tváre. Prezerela si i mňa, i oči sa nám stretly. V jej nebolo písano nič obzvláštneho. Čo našla v mojich, neznám. Len viem, že sa odvrátila a presadla, aby ju viac nemohol inkommodovať.

Čosi podivného zavialo mi prsami. Tieseň s nich spadla. Dýchal som svobodno. Adélka prestala ma zanímať.

Vzal som klobúk a porúčal sa kamarátom.

„Kam pak spěcháš?“ pýtali sa ma.

„Domů,“ odpovedám. „Zítra musím včasně vstat, neb se chystám do domova...“

Z básní Somolického.

Váh.

Tak tíško kráča on, že sotva badáš kroky,
jak stúpa dolinou po skalách obra noha,
len kde-tu piesňou zvre na počesť Pána Boha —
a stúpa dolinou a nezná koľké roky.

Vše zdme sa jeho hruď, no najviac v jarnej dobe,
keď slzy sňahové i s kalom s vrchov revú,
tvár nosí srditú a hruď mu plná hnevu
na mráz, čo prírodu v ľadovom trímal hrobe.

On vážny je a zriedka rozvíri sa jedom,
že musí nosiť preč, čo Boh dal Tatier ľudu...
Lež odpusť, Váh, bo vidím zlobu v líci bledom.

Hruď zdmula sa, i počal trhať vrchy, skaly,
ni neušetriac znojom porosenú hrudu...
Ó, bár by vlny ducha kliatbu roztrhaly!

Loď.

Na mori silná letí loď,
loď mocná, obrnená,
ač hruď i hlava pnú sa hor,
po pás je zanorená.

Ty dumáš, že to pevný hrad,
na ňomž sa oceľ zláme —
a ona v strachu pred penou,
čo sipí vo vĺn tlame.

Ó, aký pyšný lode chod,
jej prsiam vlna vyhne,
však koľká obra pokora,
keď víchor prútom švihne...

Do výšky letí, padá dol,
kde draka zíva tlama, —
čím väčšia sila, pýcha jej,
tým istejšia smrť — jama.

Ó, obre mocný, len si leť
a skalám múdre vyhni,
bo more dávno dobre vie:
zle kujú v ľudskej vyhni.

A bársi budeš z ocele
a čelom bozkáš nebe,
len objem vlny — rútiš sa:
daj pozor v páde sebe!

Čo mudrc nevie.

Za dávnych časov — neviem, kde to bolo —
žil veľký mudrc ticho v svojom kúte,
na miesto chleba jedol iba vedu,
pil múdrosť ako oheň vodu v hute.

On všetko vedel: čítal čínske písmo,
o hviezdach vedel, že tam žijú tvory,
on vedel z jedu smiešať sladké lieky,
ba prstom stínal tisícročné hory.

I zošedivel, ret tiež jeho zsinal,
a od učenia hrb svoj narovnával,
nuž krátko vraviac: žil on iba vede,
len vede bdel a na knihách vždy spával. —

Raz stalo sa, čo ešte nikdy predtým,
že k nemu prišla stvora nevídaná,
i riekne sladko: »mudrc, hneváte sa,
že prišla som a vami nevolaná?

Ja prišla, lebo vy vraj všetko viete,
či by ste reku pre mňa lieku znali;
mňa čosi štipe — v srdci, ako vravia —
či by ste odtiaľ červa nevyrvali?«

On veľký mudrc, jemu všetko jasné:
»Tvor ľudský — dumá — ale divná vrava,
i choroba to čudná, neslýchaná,
z jej očí vidno — ona postonáva.«

On dumá deň a potom báda ďalej,
však na liek vynajsť nemôže on mena,
až roztúžený pýta sa: »nuž, čo si?«
»Ja, slávny mudrc, ja som iba — žena.«

Smutný vzdych.

Ač hruď vše plná piesňami
a vre to tam a víri,
preds' ani jedna krýdelká
do letku nerozšíri;
a jak by duši odľahlo
a srdce zaplesalo,
len so pár keby veselo
peruťmi strepotalo!...
Ich krýdla sťaby drevené,
hrdielce sťaby skala —
oj, čo sa pre tú meravosť
tá duša naplakala...
Či známo vám to väzenie,
tá kliatba piesní v hrudi,
keď piesne zora, ani noc
na svetlo nevylúdi?
Je známo nám: náš úzky svet
vždy úži sa a úži,
ten, čos' ho ľúbil, uteká
a stena sa ti druží;
tu piesne nechcú vyletieť,
i melodie hasnú —
oj, často u nás vídame
nie smrť, lež — zkazu včasnú.

Provinciálny klub.

Črta. Napísal *Alfons Daudet.*

Po obede tí dobrí ľudia pokladali za svoju povinnosť uk
mi svoj klub. Bol to ten večný malinký provinciálny cercle, s
filadou zo štyroch izieb, v prvom poschodí starej budovy, s
kom na námestie, s veľkými oslepnutými zrkadlami, s parketty
kobercov a na kamínoch — kde povaľovaly sa pozavčerajšie pari
noviny — s massívnymi bronzovými lampami, jedinými v m
ktoré nevyhášaly sa po deviatej hodine. Keď som vošiel, ľudí
ešte veľmi málo. Niekoľkí starci chrápali, majúc nos v novin
alebo hrali mlčky whist, a pri zelenom osvetlení abažurov
lysiny, naklonené jedna k druhej, a hromádky hracích znáš
složených v košíčkoch, ukazovaly jeden a ten istý mdlý tón st
hladenej slonovej kosti. S ulice dochodily zvuky večernej vojen
trúby i kroky prechádzajúcich sa, rozchodiacich sa na rozl
strany po úzkych priečnych uličkách tohoto vrchovatého meste

ktorí tu strmými schodmi dvíhaly sa nahor, tu zas spúšťaly sa nadol.

Ozvalo sa niekoľko úderov na vonkajšie dvere, a na schody klubu s hurtom vyšla hromada mládeže, osvobodivšej sa od rodinnej večere a prechádzky. Videl som so dvadsať zdravých provinciálov v nových rukavičkách, s vestami široko vykrojenými, s príčeskami à la russe, pravda nepodarenými, ktoré dodávaly im komickú podobu veľkých vymalovaných bábok. Ako by som bol na predstavení nejakého parížskeho kusu Meilhaca alebo Dumasa syna, hraného ochotníkmi v nejakej provinciálnej diere. Všetky tieto strojené, príkro-ošumelé a falošné maníry, všetok tento vyšší chic ozajstných parížskych švihákov, — našiel som ich tu, na dve sto míl od Paríža, ešte prehnané, ďakovať neumelosti hercov. Bolo treba len pozrieť na týchto vypasených mladých ľudí, obracajúcich sa jeden k druhému s umorenou otázkou: „no, ako sa máš," rozťahujúcich sa na divánoch v umelých pósach, vypínajúcich sa pred zrkadlami a odpovedajúcich svojím hrubým akcentom: „ošklivo", „na skapanie" a tomu podobne. Zvláštno, že svoj spolok nazývali *klob*, vyslovujúc ako praví južní obyvatelia, *klab*. Ani nebolo inšie počuť, ako: „služobníctvo *klabu*"... „pravidiá *klabu*"...

Opytoval som sa sám seba, kde sa tu vzali títo parížski lenivci, a ako mohli pustiť korene v tomto sviežom, zdravom, hornom povetrí, keď razom ukázala sa mi pekná, bladá, celá v závitkách, hlava malinkého kniežaťa M**, člena Jokey-clubu, Yacht-clubu, koniarne Delamara a mnohých iných podobných učených spoločností. Tento mladý pán, preslávivší sa na boulevardoch svojimi bláznovstvami, práve bol zmárnil pred niekoľkými mesiacmi predposledný million svojho otcovského dedictva a zdesení tútori poslali ho prevetrať sa do tohoto kúta Cevenn. Hneď pochopil som i unavené maníry mládeže, i tie vykrojené vesty, i parížske výrazy: mal som teraz pred sebou ich vzor...

Sotva sa ukázal, člen Jokey-clubu bol obstúpený a zasypaný pozdravmi. Opakovali jeho slová, napodobňovali jeho posunky, pósy natoľko, že táto bladá figúrka, priezračná, vyziabla, chorľavá, predsa nezbavená istej dôstojnosti, ako by sa bola ukazovala dovôkola v dedinských hrubých zrkadlách, zveličujúcich jej črty.

V tento večer — iste mne na počesť, mladý knieža hovoril mnoho o divadle, literatúre, s takým istým pohŕdaním ako i nevedomosťou, kamarátsky zachodiac so slávnymi menami a familiárne prehadzujúc najlepšie diela, — nazývajúc Emila Augiera „tento pán" a Dumasa syna „malinkým Dumasom". Vo všetkom vyslovoval samé neurčité myšlienky, rozplývajúce sa vo všeobecných frásach, v ktorých výrazy, ako: *kúsok, akože je, viete*... zamieňaly neponachodené slová a zastupovaly miesto punktov, ktoré tak zneužívajú dramatickí autori, nevediaci písať. Vôbec tento gentleman, tak sa zdá, nikdy nenamáhal sa myslieť, ale mal potyky s rôznymi vrstvami spoločnosti a z každej vyniesol dojmy a úsudky, ktoré držiaval vždy pohotove a ktoré tvorily takú istú čiastku jeho samého, ako i zavité vlasy, visiace nad jeho čelom. Čo znal dôkladne, to je veda

o herboch, livrejach, svetských ženách, dostihových koňoch, a v tejto veci mladí provinciáli, medzi ktorými on hral rollu poučovateľa, osvojili si temer také známosti, ako on.

Večer akosi fahal sa, ďakovať daromným rečiam tohoto melancholického koniara. O desiatej, keď starí páni sa rozišli a kartové stoly ostaly svobodné, mládež posadila sa ku kartám. To bolo pravidlom, odkedy zdržiaval sa tu knieža. Ja utiahol som sa v tieni, v uhle divána, odkiaľ mohol som dobre vidieť hráčov pri nízkom, oslabenom svetle lámp. Člen Jokey-clubu panoval za stolom, hrdý, chladný, držiac svoje karty s úplnou grâciou a netrápiac sa o výhru alebo priehru. Tento odpadok vyššieho sveta tu bol predsa najbohatším, no i videl on nemálo za svojho života. Ale oni, títo mladí ľudia! Akú zmužilosť oni potrebovali, aby ostali chladnokrvnými! Podľa toho, ako rozhárala sa hra, s pozornosťou stopoval som výrazy tvárí, nervósne potrhovanie v kútoch úst, bľadnutie, trasenie, nenadále tisnutie sa sĺz do očí, hrubé, krátke prsty, zimnične držiace karty. Aby skryli svoje rozčulenie, prehrávajúci pomáhali si výrazmi, ako: „je m' emballe" alebo „je m' embête", no vyslovované tým úžasným južným akcentom, vždy ráznym, tieto parížske výkriky už nemaly toho odtienku aristokratickej nedbalosti, ako v ústach malinkého kniežaťa.

Z hráčov jeden obzvláštne ma interessoval, — urastený, ešte veľmi mladý, dobrá veľká hlava bradatého chlapca, naivná, nerozvitá, primitívna, napriek frisúre à la Demidoff, a na ktorej všetky dojmy bolo možno čítať, ako v otvorenej knihe. Šuhaj prehrával celý čas. Dva alebo tri razy — videl som — vstával od stola a rýchle odchodil; potom, o niekoľko minút, vracal sa zadychčaný a zase sadol bľadý na svoje miesto. A ja som si myslel: „No, ty si iste rozprával nejakú historiu mame alebo sestre, aby si dostal peniaze." Skutočne zakaždým prišiel s naplnenými vreckami a oddával sa do hry s prudkosťou. Ale šťastie rozhodne ozbrojilo sa proti nemu; prehrával a prehrával. Badal som, ako sa krčí, trasie, nemajúc už sily ukázať ľahostajnú tvár. S každou vychodiacou kartou nechty jeho tak vpíjaly sa do súkna stola, že trápno bolo dívať sa.

Pomaly predsa, hypnotisovaný touto provinciálnou atmosférou nudy a záhalky a utrmácaný cestou, ja začal som tratiť zpred očí stôl hráčov, ktorý rozplýval sa predo mnou v svojich kontúrach, ako nejasné, bľadé svetlo, a skončilo sa tým, že som zadriemal pri tom šepote hlasov a šeleste karát. Bol som zrazu prebudený hurtom mocnejších hlasov, ozývajúcich sa po prázdnych izbách. Všetci sa rozišli, ostali len člen Jokey-clubu a ten tlstý šuhaj, o ktorom som práve hovoril, obidvaja pri kartárskom stole. Partia bola vážna, écarté po desať louisdorov, a dostačilo vidieť zúfanie, ktoré spotvorilo túto dobrú, tlstú tvár buldoga, aby poňal, že provinciál i ďalej prehrával: „Revanš!" kričal s času na čas s hnevom. Druhý, úplne pokojný, pontiroval, a s každým novým úderom tak sa mi videlo, že zlý a opovržlivý, sotva badateľný úsmev potrhoval jeho

aristokratické ústa. Počul som zatým volanie: „dám!“ potom silný úder päsťou na stôl; partia sa skončila, nešťastný prehral všetko.

Ostal stáť niekoľko okamžení zarazený, dívajúc sa na svoje karty a nepovediac ani slova — v svojom kabáte, zdvihnutom nahor, a v pokrčenej, akoby vyzváranej košeli. Potom, razom, vidiac, že knieža sobral rozkotúľané po stole zlaté peniaze, skočil so strašným krikom: „Moje peniaze!... Pre Boha! Ja potrebujem tie peniaze!“ a hneď, ako decko, akým on i bol ešte, začal plakať, modlikať: „Dajte mi ich, dajte!“ O, prisahám vám, v tomto okamžení on už nešušľal, vrátil sa mu prirodzený hlas, a v tóne zvučalo zúfanie, ako býva u veľmi silných ľudí, u ktorých slzy zjavujú sa ťažko a bývajú opravdovým strádaním. Chladný, ironičný jeho partner hľadel na neho, nepohnúc brvami a miešajúc karty. Vtedy on, mizerný, hodil sa na kolená, na tie nečisté, zapľuvané a ohorkami pokryté parkety, a ticho, trasúcim sa hlasom, šeptal: „Tieto peniaze nie sú moje... Ja som ich vzal u nás, v kancelárii... Otec mi ich nechal, aby som zaplatil zajtra zmenku...“ Hanba ho zadúšala, nemohol viac hovoriť.

Pri prvom slove o ukradených peniazoch knieža odtiahol svoju stoličku a vyskočil. Bľadé jeho líca trochu ožily. Hlava dostala hrdý výraz, ktorý jej veľmi svedčil. Rýchlym pohybom vyložil zo svojho vrecka peniaze na stôl a shodiac so seba na okamženie i protivnú masku, riekol, a nie bez rozčulenia: „Tak vezmi si ich, hovädo... Vari si myslíš, že som ja hral vážne?“

O, bol som hotový objať ho, tohoto šviháka!

J. M.

Po rokoch.

Obrázok z dediny.

Števo Hladký dnes vrátil sa domov ako kaprál z Bosny, kam bol pred troma rokmi ako rekrút za vojskom odišiel. Tváři je trochu načernastej, ale nie od prírody, viac od slnka opálený; poznať, že v chládku cez leto nesedel. No je šuhaj šumný a hodný, ako jedľa. Málo ktorý mládenec sa mu v Javorníkoch dnes vyrovná; nejednej dievke v dedine srdce buchne za šumným mládencom Števkom.

Keď Števo vrátil sa s vojenčiny, otca nenašiel už viac živého; ešte pred odchodom jeho na vojenčinu bol chorľavel, vekom a prácou oslabnutý. Matka pravda žije ešte, ale i tá je už stará, shrbená, práce viac neschopná.

Stará Hladká po smrti mužovej zostala pri staršom synovi Ondrejovi, ktorý spravuje malé hospodárstvo. Pravda, tento malý majetoček nepostačí na každodennú výživu pre päť ľudí v domácnosti, pre matku, Ondreja, jeho ženu a dvoje malých detí. Nútený je i za bočnými zárobkami chodiť; vozí piesok a tehly do mesta pre murárov, skalie na cesty, na jar chodí zase po oračke, aby tak

tu i tu ten groš vyhľadal. Lebo tých treba vždy, na porcie, n háby pre ženu a deti, i na iné veci v domácnosti.

Števo hneď po návrate s vojenčiny odhodlal sa, že pôjde d služby za nejaký čas, k niektorému zámožnejšiemu gazdovi v Javor níkoch. Načo má doma leňošiť a ponevierať sa? Jeden brat s r dinou nemôže dostatočne vyžiť z otcovského majetku, nie ešte ab i on mal naň pribudnúť. Pár zlatých, ktoré na vojenčine si uspori nemieni si potrovit, kto vie, načo sa mu tie ešte zísť môžu...

Starý Dolník, najbohatší gazda v Javorníkoch, potreboval p holka. Dosavádny Maco Zelina sa mu oženil na Hody, šiel do sú sednej dediny na prístavky. Jeho dvaja synovia nepostačia okol gazdovstva všetko obrobiť, a vždy len najímať, to je nepríjemná vec ba mnoho ráz niet ani koho najať, ani za drahé peniaze. Pracova sám už i tak nemohol, ako ešte len pred pár rokmi — sila uchádza, keď roky prichádzajú. Šesťdesiat už na chrbte!

Starý Dolník vďačne prijal nášho vyslúženca Števa do služby. Jeho ani nepočitoval ako obyčajného sluhu. Veď Dolník znal ho od chlapectva. Ešte dnes dobre pamätá sa na jeden prípad, a veru je to aj so desať rokov od toho času, ako sa mu to bolo prihodilo. Bolo to jednu jar, keď je mnoho práce okolo lúk a orania. Starý Dolník sobral sa i s paholkom Ďurom orať pod „Hory" na voloch. Od rána usilovne orali s paholkom a poludnie sa pomaly sbližovalo. Stará Dolníčka ráno mala plné ruky práce okolo varenia, pre nájomnice na lúky, preto im na obed niečo prichystať nemala času: sľúbila na čas navariť, a aby sám paholok pre to prišiel; lebo slúžka Zuza išla tiež na lúky s nájomniciami — nemá im od koho poslať. Dolník poslal teda Ďura pre obed, sám vypriahol voly z jarma, aby si oddýchly a sa popásly; on vystrel sa na trávnik, dokiaľ príde paholok s jedením. Gazda prácou unavený zaspal. Voly použily tiež dopriatej im svobody, a už boly v súsedovie ozimine. A kto vie, čo by boly tie predivy porobily, ale Števo Hladkých práve vracal sa tade chodníkom z hory, kde bol otcovi s jedením. Vyviedol voly z oziminy, keď videl, že niet nikoho pri nich, a zaviedol ich k Dolníkovi, ktorý ešte tuho spal. Gazda mu bol za to povďačný, vyhnul omrzlosti, ktorú by bol mal so súsedom pre poškodenie oziminy. Od tej doby ušlo už mnoho vody, ale Števo Hladký je dosiaľ dobre zaznačený u Dolníka.

Mladý sluha u Dolníkov v krátkom čase privykol. Od malička v robote vyrástol — ako sa jej bude i teraz stránit! I stará Dolníčka ľúbila nového sluhu, bo vedel jej tiež jedno-druhé po vôli vykonať. Keď prišla jar, bolo treba v záhradách a na lúkach ramať; hrable od minulého roku boly polámané, zuby z nich vypadané — to Števo porobil, tak že to ako nové vyzeralo, a i za nové ešte vydržalo. Keď zase prišla jaseň, večery bývaly už dlhé, von sa dážď lial a inej práce nebolo, vyhľadal podobne kde aký starý kôš a košiny, aby ich lieskovými a hrabovými páraničkami zaplietol. Už od rokov toto remeslo neprevádza, a ešte mu ide vždy ako po masle. Kým jeho nebožký otec žil, cez zimu, keď inej práce nebolo, robievali doma koše a metly, a matka hotové do blízkeho mesta na trh nosievala.

II.

Starý Havran, dedinský pastier v Javorníkoch, je už na štvrtý rok vdovcom. Domácnosť mu riadi a všetko obstaráva jeho dvadsaťročná dcéra Elena. Pri pasení obecného statku pomáha mu štrnásťročný syn Janko, aby mu tu i tu škody nenarobil, za ktorú by len on sám zaplatiť musel. Havrana ľúbia Javorníčania, lebo je sluha tichý a opatrný, a nadovšetko vie so statkom zachodiť ako so svojím.

Havran býval i obecným hlásnikom. V zime len túto službu konal. Avšak iným si nahradil v zime, čo mu chybovalo: sväzal drevo so synom. Jeho celý majetok pozostával z dreveného domku, niečo rolí a malej lúky, z ktorej ledva vychovali si kravičku. Toto všetko riadila a opatrovala Elena už od štýr rokov — od smrti matkinej.

Elena bola ináč i šumné a hodné dievča, a keby tá chudoba nie, veru nejeden zámožný dedinský mládenec vďačne bol by si ju vzal za ženu. Ale pyšné a vysokomyseľné maničky synkom svojim nijak neprivolia; aspoň podobrotky nie. Havranovie Elena je len chudobné dievča, a k tomu dedinského pastiera dcéra... Elena bola spokojná v svojej chudobe a myslela si: „čo Pán Boh dá, to bude!“

Na jar, keď obrobila svoje, chodila tu i tu po kopačke, to ramať. V lete, v čas kosby a žatvy, podobne všade ju radi volávali, lebo bola usilovná. V zime bývaly dlhé večery, vtedy pradávala pre seba i pre iných; málo ktorá stará gazdiná sa jej mohla v umení tomto vyrovnať.

Števo Hladký už od dávnejšieho času pozeral za Elenou Havranovie. Javornícke dievky boly posmešné, a beda tomu, koho raz vzaly na jazyk. Števo to zkúsil po tanci na Hody, keď i jemu i Elene dostalo sa pokútnych úšklebkov a posmeškov, že najviac s Elenou tancoval. Števo ľúbil Elenu od malička, ešte od tých čias, ako spolu chodili do školy. On chodil poslednú zimu, keď Elenu doviedla do školy nebohá matka. Malé dievča zo začiatku bolo ostýchavé a bojazlivé, ale skoro privyklo a ukazovalo, že bude z neho dobrá žiačka. Števo akúsi príťažlivosť cítil k dievčaťu. Rok pomaly sa minul, šuhaj opustil školu, a iná sa mu v živote otvárala. Ako chudobných rodičov syn, musel i on za mladi okúsiť nepríjemnosti života. Už ako štrnásťročný temer cez celú zimu býval s otcom v hore, v kolibe, pri hotovení dreva, ktoré zakúpil bohatý žid Silbersteiu, od Völgyiho, pomaly na mizinu vychodiaceho baróna v Javorníkoch, majiteľa lesov a iných pozemkov. Pri tomto dedinskom židovi robili v lete i v zime mnohí Javorníčani, s nimi i starý Hladký so synom. Vyrobené peniaze zväčša zostávaly v židovej kapse, za ten smrďatý „špiglos“, ako ho sami dedinčani menovali, a za iné potravné články. Došly i roky mládenecké — Števo musel ísť za vojaka. Vyslúžil si, vrátil sa domov. Dávne city a náklonnosť nevyhasly v srdci šuhajovom, bárs posledné časy málo kde videl sa s Elenou; najviac v nedeľu a vo sviatok niekde pred kostolom — zriedkavejšie na tanci. Lebo dokiaľ stará Havranka

žila, zriedka pustila svoju dcéru na dedinský tanec, hovoriac: „Tá jej netreba, nebude sa ešte vydávať; veď je len dieťa!“ Po smrti matkinej otec jej to už tak nebránil. Napriek tomu i teraz málo kedy ukázala sa na tanci. Keď i prišla medzi mládež javornícku, neoplesnela tam, hneď má výhovorku, by sa mohla čím skorej vytratiť.

Na poslednom tanci na Hody nazreli si Števo s Elenou hlboko do očí, keď spolu tancovali. Na oboch bolo poznať istý sladký nepokoj, bárs to chceli i utajiť. Možno i usniesli sa na niečom, ale to zostalo ešte pre ľudí v tajnosti, bárs jazyky už o všeličom vedely rozprávať.

III.

Je krásny, teplý oktobrový deň — „babie leto“. Starý Havran i so svojím synkom Jankom včasnejšie vyhnali obecný statok na pašu než obyčajne. Dni sú už kratšie, večer skorej tma, menej prichodí im ostať na poli.

Elena je dnes celý deň doma. Keď jej otec a brat boli odišli, poupratúvala, kde čo bolo rozhádzané: do komory, na podvrch, každú vec ta, kam ona patrí. Dnes ani nemusí sa tak o jedenie durić. Prídu-li skorej domov otec a brat, najdú od večera navarenú spoločnicu [1]), a mlieka v komore tiež jesto. Večer bude inšie variť, preto môže sa chytiť i do väčšej roboty, nebude v nej hatená.

Od druhého týždňa stoja na zásype pod oblokom v kôpke vymlátené hlavačky, a nemôže k tomu prísť, aby ich do močidla do Kopaníc zaniesť mohla. Čas je už tu, voda je chladná, močenie tak rýchlo už nepôjde. I z jednoho ostredka konope sú už vymočené, ktoré predvčerom vytahala a vo vode vyplákala, teraz sú rozstreté na briežku, aby uschly, budú snáď i tie už suché, a treba ich sobrať a domov odniesť. Toto jej najväčšmi posledné dni hlavu pílilo. Ľahko môžu prísť i jasenné príšky. Len aby mohla ešte túto prácu do poriadku doniesť. Lebo veru je to nepríjemné, ba i nebezpečné, keď gazdiné javornícke v jaseni v peci alebo von z dediny pod kolíbkou musia konope sušiť a tak trepať. Veď teraz budú dva roky, čo stalo sa skrz toto nešťastie Zuze Zajacovie. Sušila konope pod kolíbkou, kde sa bavila jej triročná Anka; dievčatko z nevedomosti srútilo konope na oheň, ktoré boly hneď v blku, a od konôp chytily sa i hábočky dievčatku. Keď na krik dievčaťa Zajacová dobehla, už toto bolo celé povážlive popálené; ťažko ochorelo a v krátkom čase i umrelo.

Elena, keď bola s domácou prácou hotová, pobrala a poviazala na chrbát do koncovej plachty vymlátené hlavačky a zaniesla ich do močidla. Voda bola už chladná, lebo „babie leto“ nezohreje už studenú vodu. Ale dievčaťu ani to nevadilo, aby si prácu svedomite nevykonalo. Nemá sa na koho spoliehať s podobnou prácou; matku už štyri roky nemá, tá v hrobe prachnivie, a sestru tiež nemá žiadnu,

[1]) Vo Zvolenskej volajú žltú kašu, na husto uvarenú, spoločnicou.

torá by jej v práci pomáhala. Ľúto jej prišlo pri tejto rozpomienke, e chytro sa spamätala, čo ju čaká. Chytro vyzula svoje nové, ne-ávno, na Michala, na hradčianskom jarmoku od pána Čížika z By-rice kúpené čižmy, pekne položila ich opodiaľ močidla na trávnik, y sa jej náhodou do vody nesrútily a nerozmočily.

Konope v močidle pekne-rúče porozkladala a konečne ťažkou alou pritisla, aby jej na vrchu nestály. Keď bola s touto prácou tová, pošla k inej, do skalnatého úbočia, oproti močidlám, kde močené konope na slnku sa prestieravaly, aby uschly. Suché ko-pe pekne a opatrne sberá, aby sa jej nepochlpily. Posledný radok erá do hromady, keď opodiaľ za sebou počuje hrkotať voz po alnatej ceste. Elena toho všetkého málo si všíma, tak je do práce braná; až keď pri nej zastane s vozom hodný šuhaj, vezúci repu Rovny, a osloví ju.

„Čo robíš, Elenka?“

Dievča sa obzre, a milo prekvapené odpovedá:

„Ani som ťa nespoznala, žes' to ty, Števko.“

„Polož si ten batoh s konopami na repu na voz, dosť sa i ten vezie, nemusíš ho niesť.“

Dievča položilo si batoh na voz, ktorý pomaly ide po skalnatej ste. Mladí ľudia idú vedľa seba, shovárajúc sa.

Dievča prilo sa, oči k zemi sklopilo, keď Števo rozhodnejším ovom narazil na ich pomer.

„Už druhý rok ide ku koncu,“ hovoril, „čo slúžim u Dolníkov. osiaľ nebolo mi ani tam zle, a mal by som hriech na tých ľudí ačo povedať. Ale každý túži len po tej samostatnosti, a nechcel ani ja viacej slúžiť... Nuž, Elenka moja... pôjdeš za mňa?“

Dievča na chvíľku ako by rozmýšľať chcelo, čo má povedať. ične bojazlivo a ostýchave:

„Števko, ale vieš, že som ja chudobná... Ak si takto spo-jný so mnou, nech sa stane vôľa Božia.“

„Števo stisol jej ruku a vrelo, vrelo pozrel do očí.

Medzitým došli až k samej dedine. Elena chytro vzala svoj toh s konopami, ponáhľajúc sa bočným chodníkom pomedzi zá-ady k domu, aby ju čím menej očí videlo, lebo vie, že budú es večer javornícke dievky o nej klebetiť. Števo veselo plieskal bičom.

*

Starý Havran, otec Elenin, je dnes celý deň doma, i so synom ukom — a k tomu je práve sobota. Už kravy prestaly chodiť pašu, lebo je blato a dážďivo — mohly by si snadno nohy po-iť. Ale našla by sa i iná práca v dedine, keby ho dnes vážne i doma neboly zadržaly.

I Števo Hladký je už od Všechsvätých doma zo služby; chce j dosavádny stav premeniť.

Dnes má byť u Havranov vera Števa s Elenou.

Elena od rána je ani v kolovrate zapriahnutá. To s bielením, s drhnutím dlážky, kuchyňského riadu, aby to k dnešnej vere

pekne-rúče vyzeralo. Bárs sú i chudobní, to nič nevadí. Elena nechce sa dať v takejto veci zahanbiť ani tým bohatým a pyšným dievkam.

Stará Dolníčka, bývalá gazdiná Števova, zapráva na koláče u Havranov. Zastupuje miesto matky Eleninej. I sama niečim prispela: maslom, tvarohom, ba i za hodný mliečnik mlieka doniesla v ličiaku do pečenia. I k svadbe jedno-druhé prisľúbila doniesť; veď má z čoho, nežiada!

Celá spoločnosť na večer pri vere má pozostávať len z domácich s oboch strán a starých Dolníkovcov. Ale nesmel chybeť starý Smida ako pytač. On málo na ktorom veselí chyboval v Javorníkoch; volávali ho ešte i do súsedných obcí. Vyznal sa veľmi dobre pri svadbách, bol dobrý rečník a vždy triezvej mysle.

Keď spoločnosť bola pohromade, nemajúc už viac koho medzi seba očakávať, Smida, poobzerajúc sa po prítomných, ako by im chcel dať vedieť, po čo vlastne sa dnes večer sem sišli, začne slovami biblickými hovoriť:

„V knihe Mojžišovej čítame, že keď Pán Boh prvého človeka stvoril, vidiac, že by mu samotnému otupno bolo, riekol: „není dobre človeku samotnému.“ Tak i náš poctivý mládenec, Števko Hladký, uposlúchol hlasu tomuto a vyvolil si za svoju spoločnicu poctivú pannu Elenku Havranovie. A preto — obrátiac sa k otcovi — prosíme vás, či nič nebudete mať proti tomuto manželstvu, lebo umienili sme si, že zatiaľ nesadneme a neokúsime žiadneho pokrmu u vás, dokiaľ nám vôľu svoju nepoviete.“

Starý Havran, výrečnosťou starejšieho pohnutý, nemohol ani hovoriť od plaču, len ťažko doviedol povedať tieto slová:

„Pán Boh vás požehnaj, deti moje!“

Malá spoločnosť u Havranov bavila a veselila sa dobre, nenúteno, až do svitania, pri skromných pokrmoch.

Svadba určená bola o tri týždne, a Števo mal prísť do Havranov na prístavky.

Elena, natešená, vrtela sa okolo hostí. Števku podperila peknou voňačkou z rozmarínu, muškátu a z tureckých ružičiek, aby zajtra, v nedeľu, v čas prvej ohlášky šumne vyzeral...

A. Budinsky.

Sokoli.

Letí, letí pospolu
hejno jarých sokolů.

»Sokoli, kam letíte,
kam tak bystře hledíte?«

»Hoj, my spějem ve sboru
po slovanském obzoru.«

»Odkud jste se vydali?
Kde jste zrána snídali?«

»Z Balkánu jsme vysláni,
Karst nám chystal snídaní.«

»A kdo pak vás napojil,
občerstvení ustrojil?«

»Siné moře vodičkou,
Alpy chladnou rosičkou.«

»A kde jste se stavili,
kde se mile bavili?«

»Na Dunaji širokém,
na Kriváni vysokém.«

»A kam od nás ve spěchu?
Dopřejte si oddechu!«

»Poletíme dál a dál
k Visle, Volze, na Ural.«

»Sokolíci, v který čas
navrátíte se k nám zas?«

»Nelze zpět, — je sláb náš let
pro slovanský širý svět!«

Vladimír Šťastný. [1])

Povodeň.

Nový prírast k útrapom, nová strasť a muka:
kraje naše povodňou tresce Božia ruka...
Rozhneval sa otec Váh zhubným hnevu chtíčom —
nie, — ba Otec Hospodin švihol pohrôm bičom;
vystrel silné rameno, rana pádna padla:
srdce naše trnulo, duša naša vädla;
vystrel silné rameno — švih... a hneď v tej chvíli
vzbúrily sa podzemné vulkanické sily,
vzbúrily sa švihom tým, strhly hrádzu, stenu:
z podzemských sa priehlbní zhubné vody ženú;
vystrel silné rameno, rozsial mračná nebom —
vylialy sa prúdy vôd búrno sťa by žlebom, —

[1]) **Hory a doly.** Verše a písně Vladimíra Šťastného. V Brně 1894. Nákladem vlastním. Str. 110.

potom plynú tichšie sic, ale stále, s výše,
a Bôh ortieľ presmutný do vôd prudkých píše...

Naše kraje, bez toho nebárs štedrej pôdy,
stonajú pod príbojom vzteklej, zhubnej vody.
Vztekajú sa vodiská, hlučia, hučia, skučia...
Netíchnu, — no z obetí, z nárekov sa tučia.
Búri, zúri vzteklý prúd, Meluzína hudie —
Kvíľba v to: ach, Bože náš, čo to s nami bude! —
Darmo tiekol žhavý znoj s čela môjho ľudu,
keď on oral, obsieval tvrdú dedov hrudu...
Všetka hynie poživa, snáď, ach, cele zhynie —
Ni to málo nežičíš, Bože Hospodine?! —
Či už všetko besný prúd sborí, zničí, zloví,
či aj zbytok živnôstky utrápenej vdovy?!...

Vieme, nie sme nevinní: Tvoje svätė cesty
obchádzame prečasto: zaslúžime tresty.
Nereptáme, — veríme v Tvoju večnú lásku
aj keď šviháš, nakladáš tvrdú kríža čiastku.
Vďaku tedy i za to vzdaj ti ľudská zbožnosť,
s prosbou vrúcou: neráč nás pokúšať nad možnosť;
obveseľ nás po smútku priazne pableskami,
odvráť švihot korbáča, — smiluj sa nad nami! —

*

Znám aj inú povodeň, dávno nás už hnetie,
rozliala sa záhubno po slovenskom svete.
Odkiaľ prišla? Čiastočne iste s výšin neba:
Boh náš nielen dobrotou daždí, no keď treba,
keď za dobré uznáva jeho múdra vôľa,
zdaždí kríža prívalom, prúdom trýzne, bôľa...
Druhá časť však nebodaj z podzemia sa vali:
vulkanické sily tam zlobno zastonaly,
— tušim zástoj Mefista —: strhly hrádzu, stenu:
prúdy zlobným hukotom von sa valia, ženú:
sterou krivdou, útrapom brysli na nás vrazi:
to tá hrozná povodeň, to nás hnetie, kazí...

Sobrala nám úrodu: Maticu i školy, —
schvatla dietok kŕdliky, v spupnej samovoli
ta ich niesla nadole, — nechala kdes' v hlieni
hynúť mukou červiačkov v márnom roztúžení...
Ba už mocne podrýva premohutné stĺpy,
na nichž cirkev svätá dlie, že ich srúti, schlpí,
a s tým všetko vznešené, mrav i ideále,
ktoré k Bohu smerujú, k Jeho cti a chvále...
Darmo ruku slabú streš: nedovolím, nedám —:

abo necháš, alebo padáš v korisť biedam.
Tothľa borcu schvátilo, nieslo k Tise kdesi —

Ale načo hovoriť — povedomí sme si
všetkých vzácnych pokladov, uchytených kruto
rozzúrenou povodňou... A nám tak, ach, ľúto:
plačeme vše nad svojou sudbou prenešťastnou: —
predarmo... len množíme vody slzou vlastnou;
vše nás svätý zjima hnev; modlitba zas vrelá
zjatrí srdcom, vzývajúc Boha-Spasiteľa...

Z hlbokosti voláme k Tebe, Hospodine!
K Tebe, ktorý krivdených láskou k sebe vinie,
ktorý hrozíš pohrúžkou prísnou zlobe ľudí —
(ľudí, ktorí jako by rozvzteklené prúdy
dmú sa spupným násilím, neskrotným besom),
že ich mocne okrikneš, tak že strnú desom,
honení že budú jak pleva vetru vanom,
lebo lúpia, sužujú — k Tebe v zbedovanom
lkáme stave: Bože náš! pripusť lkanie v uši!
Vody prikváčily nás, siahajú až k duši,
prúdy zachvátily — vidz — biedne duše naše,
povodeň nám záhubou hrozí, trhá, kmáše —
Skroť, ó, skroť už besný prúd, ktorý borí, loví,
zachráň, rozmnož živnôstku utrápenej vdovy;
prvej než sa život náš v bránach smrti octne,
vztiahni mocné rameno, vysvoboď nás mocne;
obveseľ nás po smútku priazne pableskami,
bičom svojim spupnosť skruš — smiluj sa nad nami!

Martin Sládkovičov.

Oblaky.

Nebom vidam oblaky. Zavše na ne zieram,
jak sa z nížin dvíhajú vozvýš k nebies dverám:
Obrazom tým budená zobúdza sa duša
a na závod s oblakmi v kraje hviezdne ruší. —

Z nich sa zlato vylieva, požehnania veľa!
práve jako z potu, čo kanie s pilných čela.

Svisnú často v podobách desných širym nebom,
usadia sa hrozivo tam nad Tatry lebom.
Duša moja ustrnie vše, keď na ne hľadí,
keď sa v žúžol oblečú a v nich blesk sa zhadí
a hrom hučiac hrozivo, ozvenou sa nesie,

vlny clivo zastonú tamhor v Štrbskom plese —
No len závan — a už sa mraky desné tratia —:

Našich strasti mrákavy... Nebojme sa, bratia!

Martin Sládkovičov.

Slovenský jazyk.

Niekoľko prísloví a porekadiel

zo sbierky *F. Šujanského.*[1])

Jako z pobitej vojny, po jednom sa vracali.

Chuť! To je chuť!

Pokuta s tým človekom — bieda, trápenie s ním.

Mrle ho jedia. Mrle ho hryzú — kúšu, je omrzlý. Maly ho mrle zesť od dlhej chvíle.

Ťahať sa s kým. Naťahovať sa s kým. Ťahať sa za prsty.

Vzal bobo — bubák — cici, lebo derele. Čič! — Nemám.

Čert mu posvietil. Vari mu čert šepce.

Na holej dlani ostal.

To je prípor. To je potisk, ťažká cesta do vrchu, vôbec ťažká vec.

Bohu deň kradne, leňoší. Zuby si na slnci vysúša, jako Cigáň, lenivý. Bude radšie vši pásť a holú dlaň lízať, jako by mal robiť. Kúty sošíva. Krížom slamy nepreloží. Nepreloží na kríž slamy, ničoho nerobí. Ta tú slamu, padnem na ňu, porúhajú sa maznavému.

Oblakov sa chytá — lapá. Na stenu sa driape, zvíja sa — od bolasti.

Moc ťa to stane = bude stáť.

Slubuje kozu so zlatými rohama.

Náhly — l. neskorý — kňaz ho krstil, je prchký, lebo spozdilý.

Ani muške neublíži.

Chlap do chlapa — všetko hodní. Šuhaj do radu.

Chceš utŕžiť? Chceš dostať? Odo mňa ľahko môžeš, blízo si trhu.

Na hrubo tlčenú soľ vravia, že ju tĺkli na kňazovom chrbte, — zľahka totiž, aby nebolelo.

To je tenký plátenník — chudý, chudobný. Mastný gazda, starý gazda, bohatý. Hrubý súkenník, hrubý, neokrúchaný.

Všetko by na rohy pobral. Viac bere na rohy, jako uniesť môže.

Lehostaj si robiť = dobrú vôľu si robiť. Lehostaj mať.

Na svatého Vida, — čo nebude nikda. Na staré Turíce.

Nemáš tej duše. Nemáš tej pary. A čobys' mal tristo duší — to nezvládzeš.

---

[1]) Vidz str. 313.

Má o jedno kolečko viac — lebo menej — v hlave. Rozum sa mu čistí. Z rozumu postupuje. Rozum tratí; cesty tratí. Pojedol bláznivé huby. Má motolice v hlave. Zmotožil sa.

Glezga chytil. Vlka zdrapil. Hýl mu na nos sadol.

Všade sa mrcha l. planá zelina najde. Zlá zelina nevyhyne.

Dobrý pes sa vylíže. Psu neškodí.

Nevie človek (sám zo seba), kedy sa narodil, ani nevie, kedy zomre. Nevie človek, kde kosti složí.

Chytrý najskôr nadbehne — dačo dostane, k dačomu príde.

Kto nemá v hlave, má v nohách, keď sa musí vrátiť, po to, čo zabol.

Nič sa ho nechytí. Jako pes so seba strase. Jako by hrach na stenu hádzal. Ani oheň, ani voda sa ho nechytí. Jako psa, nič sa ho nechytí. Strase so seba, jako pes. Jako pes sa otrase.

Jedným uchom dnu, druhým von.

Rozumie do toho, jako hus do piva.

Mieša koše s baniami (čbaniami, čbánmi, (totiž rozdielne nádoby, veci).

Na jednom brde tkaní. Na jedno kopyto nabíjaní. Jako by ich jedna mati mala.

Dostal z koláča dieru. Zostalo mu porisko zo sekery.

Inde srok, inde skok. K bratovi srok a k sestre skok. Do N. srečisko a do N. skočisko.

Všade klam, len v mlieku voda.

Malý hrnec hneď zovre. Z malého hrnca hneď vykypí. Malý žobrák s veľkou palicou chodí.

Čierna krava mu pristupuje na päty, nešťastie ho stihá. Zlý vietor ho zavial.

Kameň dujú, vraj jako hadi, t. j. tajnú radu vedú.

Za päť prstov kúpiť, ukrasť. Za päť prstov a šiestu dlaň.

Háky, báky. To len také samé háky, báky. Čiry, čary, čiary, šmáry, čarbanina. Či to nie pamiatka v ponáške na bývalé u predkov A z–buky?

Písmo nepustí. Stojí čierno na bielom. To (čo je napísano) už ani mačka nevylíže.

Za peniaze — žiadna láska; takú lásku aj u Žida najdem.

Taká pravda (to je), jako v koši voda.

S poctivosťou najdiaľ dojdeš. So slovenskou rečou kraj sveta zajdeš.

Dobré ho nepáli. Dobré sa ho nechytá. Mňa sa to nechytá, miesto netýka.

Pod skalou ryba, lebo žaba — skryté — neisté.

To je kríž — bez Krista Pána.

Vie, od čoho muchy kapú (dochnú). Ten má muchy. Má sojky, l. sršne v hlave.

Moje kone, a tvoj bič! zavolal pán na kočiša, keď chcel, aby uháňal.

Psí tridsiatok. Vlčie právo. Prišiel na psí tridsiatok.

Palica má dva konce. Kto sa chce biť, musí tam byť.

Doma si rozkazuj!

I v pekle raz v roku hody bývajú. (Peklo je meno niektorým krčmám; Malé, Veľké Peklo.)

Radšej dačo za rána, jako celý deň nič.

Bolo by čač, keby bolo zač.

Zeman, chleba nemám.

Aj ševkyni (švadlene) medzi dvermi prasa zdochlo. (O domácom hospodárstve.)

Ožeň sa, doskáčeš.

Poslal ho nemetenou cestou, zahnal ho.

Prelial mu olovo, prestrašil ho. Prešiel medou, bol v úzkostiach. Dostal sa do pomykova.

Vo dne, jako vo dne, ale v noci! Hore, jako hore, ale dolu! V lete, jako v lete, ale v zime! Dnu, jako dnu, ale von! atď.

Keď ty môjho Žida, i ja tvojho Žida. Stretli sa v úzkej ceste na vozoch Židia. Niktorý nechcel vyhnúť. Po dlhej hádke pošibol voziar bičom Žida na protejšom voze, to vida jeho voziar, dal sa šibať Žida na druhom voze. Keď ty môjho — —

Po staršom do mlyna.

Jaký rozkaz, taký účinok.

Čo hlava, to rozum.

Hraj — vyhraj, hraj — prehraj, taká je hra. Na malej hranke vela prehral.

Voľ, nevoľ. Voľky, nevoľky. Ver, never. Skap, neskap. Smrť, nesmrť.

Viac šťastia, jako rozumu.

Dar za dar; darmo nič. Chyba (iba) smrť za darmo. Niečo za niečo, nič za nič. Keby si Cigáň halušky cenil, nikdy by ich nejedol.

Jedna straka s kola, a devať na kôl. (Milenky.)

Čo mihne, to zlyhne. Vtedy pravdu povie, keď sa pomýli. Zabol sa pomýliť, zabudnul sa. a tak sa pomýlil.

Za peniaze choť aj čertovi dieťa kolísať.

Keď má smrdieť, nech smrdí. Keď má byť kyslé, tak s octom.

Neskoro, ale naozajst.

Keď sa rozveselí, celý svet je jeho. Keď sa dám spievať, celá Sielnica je moja — riekla žena zo Sielnice.

Nevídali veľkých vecí! Nevídali velikého pána! (iron.) Veď si mi aj za pána. Daj sa mi Bože! Mladý pán zo starej tehelne.

Slovo sto! Pes kto nie! Pes kto nedrží!

Na dlhý motúz uviazať, — na dlhý čas odtiahnuť. Na klinec zavesiť, odstať od niečoho. Odobral sa od kľučky, odišiel z domu bez pozdravu. Nepovedal ani zostaňte zdraví.

Sedem ich je, ako hromov, odrekla mati, keď sa jej tázali, koľko má detí, a druhá: Šesť ma je, bola samošiesta s deťmi. Tých je hodná patora v dome; patora, patoraj (tá), perepuť = deti, čeliadka domáca.

Na pestvo ťa je dosť, ale na dačo rozumného nie.

Už mu duša na jazyku sedí. Len duša chodí doňho spávať. Vyškudlý (vyschudlý) jako chrt. Vyschlý na triesku. Len kosť a

koža. Nemá ani toľko mäsa, čo by si zuby zakryl. Už ten nepočuje kukučky kukať (jara nedožije). Čo?! Ešte ja budem s tvojmi kostiami hrušky ráňať!

Od toho mňa hlava nebolí. V tom sa ja nečujem.

Po tme, jako v noci. V noci každá krava čierna.

Stonci stonú, a chlebce hynú —, stonú jako chorí, a len jedia; dokladajú: — nedeľa prejde, a pohrabu nič. Samé stonky, a nič nezvonia im na pohrab, stonajúcim. Zesť zjem, vypiť vypijem, len chuti (posmešne: do roboty) žiadnej nemám.

Ešte žiadnu zimu vlk nezožral.

Má to v prstách, jako žobrák voš.

Dal smrti maku, — o tom, kto z ťažkej nemoci povstal.

BESEDA.

Kronika liptovsko-sv.-mikulášska z rokov 1848—1849.

28. marca 1848 vyhlásená svoboda v Lipt. Sv. Mikuláši. Rečnili: M. M. Hodža, J. Klein z Hýb a Lud. Hroboň zo Sielnice.

21. apríla. Utvorila sa garda z meštianstva pod velením istého Švarca.

24. apr. Garda pod menom národnej stráže vyšla prvý raz na cvičenie. Pred stoličným domom vyvolený je za veliteľa Dinko Pongrác, ktorý to i prijal; potom v stoličnej dvorane vyvolili výbor, aby sa staral o rovnošatu a vystrojenie mužstva.

1. mája. Pred stoličným domom prečítané sú krajinské zákony; Adolf Szentiványi ich vysvetlil i po slovensky. Pri tejto príležitosti rečnili M. M. Hodža, evanjelický, a Bartoš, katolícky farár. Večer osvetlenie mesta.

7. mája. Garda prisahala. Na námestí pred stoličným domom shromaždených upozornil na potrebu prísahy M. Hodža, Bartoš a veliteľ Dinko Pongrác, potom prečítaná osnova prísahy a mužstvo s odokrytými hlavami počúvalo a pozdvihnúc ruky do hora prisahalo. Potom evanjelici šli do svojho a katolíci do svojho kostola. Pred evanjelickým kostolom očakávalo ich dvanásť dievčat v bielom obleku, z ktorých jedno privítalo ich krásnou rečou, na ktorú poďakovali sa Dinko Pongrác a Adolf Szentiványi.

9. mája. Prišli do Mikuláša Štúr, Hurban, Cochius, Abaffy, Lilge, Ferienčík a iní, aby sa poradili, aké žiadosti majú sa predložiť so strany slovenského národa budúcemu snemu. I vypracovali dvanásť punktov, ktoré dňa 11. mája prečítané boly verejne v kúpeľoch shromaždenému ľudu. Vysvetľoval ich Hurban. Za ten čas vraj slúžny Ján Lehocky a dr. V. Mihalik podpaľovali židov v meste,

aby pozor dali na seba, lebo tí Slováci prišli ich mordovať a ničiť. V meste panoval strach. Židia ukrývali drahocenné veci; ženy plakaly a nariekaly.

13. mája. Veliteľ Pongrác svolal gardu a oznámil, že počul, ako by mužstvo neplnilo svoju prísahu; obzvlášte Mihalik a Haluška robili nápad na Slovákov. Z toho povstalo veliké šomranie a búrenie, až konečne veliteľ, keď videl, čo tým za nepokoj narobil, k utíšeniu privolal: „Nech žijú uhorskí Slováci!"

6. júla. Prišiel z Pešti Karol Szentiványi, ako kráľ. komisár, ktorý mal vyšetriť, čo robili a čo rečnili Slováci dňa 11. mája v kúpeľoch shromaždení. Následkom tejto inkvisície odtrhla sa huštácka garda od mikulášskej a vyvolila si za veliteľa Jána Krchu. Mikulášania teraz do gardy prijali i židov.

25. aug. V Smokovci sišli sa podžupani stolíc Gemerskej, Šarišskej, Spišskej a Liptovskej a radili sa, čo majú robiť.

29. aug. Garda cvičila sa na lúkach, keď pribehnul jeden z mešťanov a oznamoval, že officier s troma vojakmi prišiel na evanjelickú faru a zajal kaplána Huľuka; tu garda postavila sa do radu, najprv krokom, potom behom utekala do mesta. Huľuk už nebol na fare; utekali tedy za ním. Prví ich dohonili: Striško, Králik, Kraus, Ferienčík a Kellner, ktorí Huľuka vojakom i vydriapali a pošepli mu, aby utiekol. On to i urobil. Vojaci bajonettami dorážali do jeho obrancov, ale v tom pribehla celá garda a hrúza ľudstva, tak že nič nemohli vykonať. Ľud i so sekerami hrnul sa na evanjelickú faru, ale keď videl, že Huľuk je už svobodný, pokojne odtiahol preč. Huľuk odišiel do Pribyliny, kde mu istý gazda dal 5 zlatých na cestu, a odtialto cez Tatry do Poľskej. I v Mikuláši v ten istý večer sosbieralo sa pre Huľuka 50 zlatých v striebre.

14. aug. Prišlo 250 vojakov do Mikuláša zaviesť pokoj a poriadok.

19. aug. Superintendent Stromský prišiel na visitáciu do Mikuláša, vlastne len preto, aby vyšetroval Hodžu a Huľuka, ale nenašiel nič. Na miesto Huľuka prišiel za kaplána August H. Krčméry. Hodža odišiel preč.

20. aug. Odišlo vojsko z Mikuláša.

23. sept. Rozišiel sa chýr, že Hurban, Štúr a Hodža prekročili hranicu; k nim že sa pripojili Nitranci a Trenčania. Zemianky preto vybraly sa na evanj. faru prosiť Hodžovu paniu, aby orodovala za ich mužov, lebo veď že sú všetci Slováci.

27. okt. V Mikuláši voľba farára evanjelického. Zemani chceli Gedulyho, ľud a meštianstvo Matúšku; vyvolený je tento posledný. — Rozletel sa chýr, že Šimonič vtrhnul s osemtisíc Poliakmi do Trenčianskej a zbil gardu pri Ilave.

6. nov. Vydaný je rozkaz, aby liptovská garda tiahla do Oravy, lebo že ta ide Schlick; i odišlo proti nemu dvadsať gardistov.

17. nov. Zajatý je učiteľ Szerday, lebo že nejaké listy posielal do Šariša. Vlastný švagor ho zradil. No v tých listoch nestálo nič inšieho, len to, že ako by Mikulášania boli radi, keby sa Hodža vrátil k nim za farára.

28. nov. Szerday bol z väzby vypustený. — Rozhlásilo sa, že Hurban v Trenčianskej náramne pustoší, a preto vyšiel rozkaz, aby garda tiahla proti nemu. Ale garda urobila len výlet do Hýb, odkiaľ druhého dňa vrátila sa nazpäť.

1849.

6. jan. Keresztes dal zbubnovať gardu; ale sišlo sa ich málo, ktorým oznámil, že môžu vstúpiť i do takzvanej guerilly, ktorej cieľom je nepriateľa ničiť, obkrádať, páliť a zajímať. I vstúpili niektorí. — Po kostoloch čítané boly Kossuthove príhlasy.

8. jan. V Ružomberku panuje veliký strach; mnohí utekajú do hôr, lebo im vraj Hurban odkázal, že ich príde navštíviť.

10. jan. Mikulášska garda vytiahla do Spiša na pomoc, no keď pri Švábovciach dvorský Bilek im povedal, že je vo Spiši zle, pobrali sa nazpäť a dňom i nocou cestujúc prišli do Mikuláša.

27. jan. Prišla štaféta, že 10.000 maďarského vojska ide do Mikuláša. Hneď zadržané bolo stoličné shromaždenie, aby sa poradili, kde zaopatriť potravy pre toľké vojsko.

29. jan. Prišlo 800 husárov, ale ubiedených, ktorí hneď na druhý deň odchodili preč; ale so sebou odviedli mešťanov: Augustínyho, Kráľa, Krčméryho, Krchovcov a Volku.

31. jan. Zase prihučalo mnoho vojska s 30 delami, a títo zajali Bartoša, Királya, Matúšku, Bellu, Ondreja Pálku. Mnohí utiekli do Smrečian a na Žiar.

3. febr. Vojsko spálilo mikulášsky most; ale v tom cez ondrašovecký vrch prihrnuli sa oravskí rekrúti, a maďarské vojsko, myslíac, že to ide Hurban, utekalo preč.

7. febr. Matúška navrátil sa z Hýb.

8. febr. Prišli dobrovoľníci pod Bloudkom a Zachom, asi 480. Židia v strachu vyvalili vojsku dve bočky vína. Na poludnie prišiel za nimi Jurko Hodža a večierkom na koči sám Hurban. O pánoch ani slýchu.

9. febr. Rečnil Hurban na stoličnom dome dva razy. Zástupy ľudstva ho počúvaly. V ten istý deň odišiel Zach do Hrádku.

11. febr. Zástupy ľudstva v kostole, lebo mysleli, že bude kázať Hurban, ale len na žiadosť zpred oltára povedal pár slov. — Večer však prišlo asi 160 Pribylincov a Kokavcov so slávovolaním do mesta, ktorých pozdravil Hurban s tornácu stoličného domu peknou rečou.

12. febr. Pod predsedníctvom majora Trenka a Hurbana vyvolená je stoličná vrchnosť. Predsedovia: Pavel Szentiványi a Marek Pongrác; prísediaci: Falke, Frniak, Guoth, Klein, Jurko Luby, Kern, Sam. Ballo, Baligovič, Plech, Antal Kubínyi, Michal Rádi, Farkaš Palugyay, Kusy, Flitner, Schwarc. Rokovalo sa v slovenskej reči. Zase držal reč k ľudu Hurban, a ešte toho istého dňa zapísalo sa vyše 1000 mužov za dobrovoľníkov. Večer mužská mládež a nasledujúceho dňa panny poctily Hurbana vencami.

13. febr. Odišlo 400 dobrovoľníkov liptovských.

14. febr. Odišiel sám Hurban s Myjavci.

15. febr. Miestny veliteľ Kutlík s 50 chlapmi dal chytiť prosieckeho rychtára a Berczího Jooba z Prosieka preto, že začali tvoriť protivnú stránku.

18. febr. Prefekta Rakovského v Ružomberku vsadili do žalára, lebo vraj najímal chlapov, ktorí mali Hurbana zabiť. I Eugen Szentiványi túlal sa po horách.

26. febr. Pätnásta kompánia dobrovoľníkov pod kapitánom Kutlíkom odišla do Levoče.

27. febr. V noci prišli zpod Muráňa Kráľ, Plech, Modráni a Kováč z Pribyliny.

28. febr. Prišli Myjavci s dobrovoľníkmi zpod Muráňa a so sebou doviedli i Jána Lehockého, ktorý im nechcel dať hospodu na Lehote. Šarvátku muráňsku jeden z očitých svedkov opisoval takto: Dve kompánie dobrovoľníkov ležaly pod Muráňom vtedy, keď sme my, Liptáci, dorazili k nim. Bolo to v pondelok, 26. febr. Rozkázalo sa chlapom složiť zbroj, lebo mali peniaze „fasovať". V tom príde Rudolf Uličný s oznamom, že husári sú už tu. Naši postavili sa proti husárom, lenže Muráňčania, s husármi usrozumení, začali strieľať na našich. Takto so všetkých strán obkolesení, museli sme sa utiahnuť do jednej hôrky, odkiaľ strieľali sme na husárov. Samko Kráľ zastrelil i kommandanta husárov, a jeden z Myjavcov, 65-ročný chlap, ktorého štyria chytili, tak zmužile a obratne sa bránil, že z duplonky zabil dvoch, a dvoch tak dobil, že ostali polomrtví ležať. Vôbec Myjavci znamenite sa držali, ale Pribylinci zle. Títo odhadzovali zbroj a dali sa zajímať. Konečne keď sme videli, že zástupy gardy jelšavskej, plešivskej, rožňavskej a revúckej tiahnu husárom na pomoc, ustúpili sme na Helpu, odkiaľ do Kráľ. Lehoty, kde Ján Lehocky nechcel nám dať hospody, ba i Lehotčanov vzbúril proti nám, a preto ho naši chytili a doviedli do Mikuláša. Naši padli pri Muráni štyria, a husárov 15; no mnohých z našich zajali.

3. marca. Mešťania sišli sa a vypracovali prosbopis pred kráľ. komisára, aby v stolici všetko dialo sa po slovensky; ale rychtár Tirtsch to podpísať nechcel.

6. marca. Prišli Hurban, Štúr a Zach na koči. Hrúza ľudstva za nimi a prinútili Hurbana, že musel ešte v ten večer rečniť s altany stoličného domu. Medziiným pripomenul, že maďarské vojsko pri Kápolne veľkú porážku utrpelo.

7. marca. Sosbieral sa zástup ľudu pred stoličný dom, kde rečnil Hurban, a Štúr prečítal od maršálka Ramberga písmo, dľa ktorého dobrovoľníctvo ako pravidelné cisárske vojsko považované byť má, a prísne sa nariaďuje, aby sa mu nikde neodporovalo. Potom sa vyvolili vyslanci pred Jeho Jasnosť, a síce: Hoffmann, Kusý z Ľupče, Fabricy, Ondrej Pálka a Farkaš Palugyay.

8. marca. Hurban, Štúr a Zach odišli banderiumom odprevádzaní; dobrovoľníci tiež s nimi do Levoče.

9. marca. Oheň v Levoči, o ktorom hovorili, že ho zapríčinili dobrovoľníci, ale dokázalo sa, že vyšiel z pivováru, a práve dobro-

voľníci boli tí, ktorí svojou výdatnou pomocou vykonali, že sa nerozmohol. Odtiaľto odišli dobrovoľníci ku Bloudkovi do Prešova.

21. marca. Komisár Vietoris a major Trenk vymenovali zas predošlých starých úradníkov. Viceišpánom ostal Pavel Szentiványi, archivárom Plech.

24. marca. Vyslanci od Jeho Jasnosti vrátili sa nazpäť. Audienciu mali 20. marca v Olomúci a Jeho Jasnosť že ich veľmi milo prijať ráčil.

29. marca. V Mikuláši panuje strach, lebo rozchýrilo sa, že Maďari idú, ktorí vraj pri Lučenci zbili cisárske vojsko. — Naši dobrovoľníci, do husárskych šiat preoblečení, vyskúmali, že v Košiciach nahromadené sú strelivo a odev, obuv pre maďarské vojsko, i udreli na Košice a všetko odniesli do Prešova.

22. apr. Všetko vojsko odišlo do Ružomberka.

25. apr. Dobrovoľníci z Prešova prišli o 11. v noci do Mikuláša, lebo vraj počuli, že im Maďari garazdujú doma. Turčania, Oravci, Nitranci rozišli sa domov.

28. apr. Doletel chýr, že Maďari sú už v Ružomberku, i utiahlo sa všetko z mesta do Šmrečian a na Pribylinu.

29. apr. Nemal kto služby Božie odbavovať, lebo i Matúška i Makovický ušli. Sám ľud shromaždený v chráme zaspieval si niekoľko pesničiek a rozišiel sa.

1. mája. V noci chodil Adolf Szentiványi a hrbatý Višňovský po meste s húfom židov a kričali: „éljen Kossuth!“ Jonáš Uličný a Cupra bassista spierali sa proti tomu a preto ich nabili. Ráno nebolo Uličného doma, i rozchýrilo sa, že šiel pre Pribylinčanov. Židia a zemani sa naľakali a utekali z mesta preč. V Ondrašovej ostal iba starý Imro. No večer bola zas radosť, lebo prišlo 150 husárov.

4. mája. Husári spálili vrbický most.

7. mája. Husári utekajú, lebo prišlo 12 tisíc cisárskych pod vedením Vogla a Benedeka. Rozložili sa vyše Huštáka a majú 18 diel.

9. mája. Cisárski odchodia a berú so sebou Matúšku a viac dobrovoľníkov.

13. mája. Prišlo asi 400 Boršodčanov a Lučenčanov.

18. mája. Eugen a Gustáv Szentiványi asi s 50 chlapmi lapajú dobrovoľníkov.

1. júna. Eugen Szentiványi vyraboval Trnovec, no keď počul, že Rusi sú už v Tvrdošíne, vrátil ľuďom všetko nazpäť. Na to odtiahli Maďari preč, ale vzali so sebou Jonáša Guotha, Bolvanského, Felsőrpatakyho, Andreánskeho, Krausovcov farára a kaplána hýbskeho.

8. júna. Eugen Szentiványi vyzauškoval dvoch pred domom pokojne sediacich mešťanov len preto, že sa mu nepoklonili.

20. júna. Rusi vtiahli do Ružomberka; z pltí urobili si most.

27. júna. Rusi prišli do Mikuláša, a síce tak, že ich nezbadali, iba keď obkolesili celé mesto. Infanteria rozložila sa na lúkach za klášterom. Je ich asi 6—7 tisíc. Vodca Grabbe. Diel majú 20. S nimi prišli z väzby osvobodení: Augustíny, Volkovci a Kellner.

28. júna. Rusi odišli do Kremnice.

24. júla. Zas prišlo asi 150 kozákov, a s nimi z väzenia: Frniak, Moric Kellner, Matej Volko, Chalupka a iní.

31. júla. Hodža vrátil sa do Mikuláša. Banderium mu išlo v ústrety. V Palúdzke bola slávobrána a v Mikuláši tri. Zástupy uradostneného ľudstva sprevádzajú ho so slávovolaním do mesta.

1. aug. Obce prisahajú vernosť cisárovi. Tvorí sa národná garda, ktorej veliteľom je Jozef Kern.

2. aug. Večer mládež víta so spevom Hodžu.

20. aug. Vrátili sa Uličnovci a August Krčméry z Debrecína. — Lučenec od Rusov vypálený.

22. aug. Prišiel Fehérpataky z väzenia aradského.

25. aug. Vrátil sa Cochius do Oravy, Lehotský do Trnovca, Guoth do Hýb, i kaplán Aug. Krčméry.

30. aug. Prišlo 30 dobrovoľníkov Levartovského a pod vedením Daxnera asi 100, ktorí však už 5. sept. odišli.

5. sept. Banderium ide oproti Forgáchovi, ktorý na slovenské vítanky odpovedá po slovensky.

7. sept. Prišiel Forgách zo Sv. Jána (kde býva) do Mikuláša. Húf ľudu ho víta. On hovorí, že 9-ho obnoví úrad stoličný, a zas odchodí do Sv. Jána. Pred odchodom navštívil Hodžu.

9. sept. Vo všetkých kostoloch odbývajú sa slávnostné služby Božie; po nich nasleduje v stoličnom dome shromaždenie, kde pridelili Liptov na šesť okresov (predtým boly len štyri). Za predsedníka politických záležitostí zvolený je Pavel Szentiványi; v kriminálkach Ludvik Palugyay. Slúžnodvorskí: Juro Luby, Ján Szentiványi, Kazimír Pongrác, Kaszanicky, Antal Horansky; vicedvorskí: Klein, Garžik, Kern, Kusý, Baligovič; kassaperceptor: Donát Platthy; notári: J. Hodža a Graichman; archivár: Jozef Plech; komisári ciest: Haviar a Mikuláš Luby; sirotskí otcovia: Veselovský, Palugyay Farkaš a Fehérpataky. Potom vyhlásil Forgách oprávnenosť slovenského jazyka a prednosť jeho na stoličných shromaždeniach.

11. sept. Odišiel gróf Forgách.

17. sept. Žandári odviedli Mihalika, Halušku, ako i (21. sept.) Eugena Szentiványiho do Prešporka.

23. sept. Húfny konvent. Hodža nazpäť uvedený do cirkve.

30. sept. Hodža prvý raz kázal s kancla.

21. okt. Prišlo asi 120 dobrovoľníkov pod Jesenským, ale hneď odišli do Brezna.

28. nov. I ostatní dobrovoľníci prišli domov.

29. dec. Pred stoličným domom spálili za 85000 bankoviek kossuthovských.

1850.

6. nov. Konvent na stoličnom dome, kde pred konventom komisár Ambros pripäl Hodžovi záslužný kríž. Na konvente vyvolený bol Ján D. Makovický za professora oproti Moravčíkovi. — Večer fakľový pochod.

Rok 1894. Sošit 8.

Slovenské Pohľady.

Nikdy!

Črta. Od *I. N. Potapenka.*

Dolu rozkladalo sa siné spokojné Ženevské jazero. K nemu priliehaly, tisnúc sa jedno okolo druhého, ozaj stlačené hromadou Savojských hôr, miniaturné mestá a mestečká — Clarens, Montreux, Vevey, Chillon a ešte pol desiatky. Tu pozerá sa vo vode a pokojne umýva sa tichou a nezlostnou vlnou mračný Chillonský zámok, niekdy strašný, nepokojný a zlobný, púhou svojou podobou desil pokojného človeka, a teraz smutný, nepatrný, tratiaci sa medzi rozkošnými villami, nastavanými okolo neho. Tam na vrchu visí zámok Gambettov, tu dolu leží malinký ostrovok Byrona, a na brehu skromný, po ňom nazvaný park. V každom okamžení hvízda lokomotív, privážajúci turistov zo Ženevy a Lausanny. Paroloď za každým vykladá na breh massu ludí. Život je v plnom prúde.

My posadali sme si pri potoku ustatí; mali sme sa vydriapať na končiar hory, ale boli sme hotoví nejsť ďalej. Spoločnosť pozostávala z tucta viac alebo menej mladých ludí. Boly, rozumie sa, i dámy, ktoré gavalierom, k nim zväčša lahostajným, ale z povinnosti predsa prívetivým, zapríčiňovaly nemálo starostí. To pomáhaj jej driapať sa na strmý útes, to prenášaj cez bystrinu, to nes jej plnid, vyhladaj za každú cenu vodu, lebo ona umiera od smädu. Vôbec ísť na hory s dámami, je najnevďačnejšia vec.

Pamätám, že mnoho bolo šumu a veselých rozhovorov, ale priznám sa, že temer na nikoho neupozornil som sa zo spoločnosti. Nikto ničím sa nevyznamenával a jestli potom s niektorým z nich sišiel som sa v spoločnosti, tak sa mi videlo, že vidíme sa po prvý raz. Môj starý priateľ Karmanin neviem odkiaľ nasbieral tento národ, odôvodňujúc to tým, že „pri ludoch je i smrť krásna", a tak nabrala sa „gruppa turistov". Viem, že všetci boli Rusi, i hovorilo sa výlučne po rusky.

— Aký požehnaný kútik! zvolal tenký ženský hlas: — najdite niečo podobného v Rusku!...

— Ako? A Krym? A Kavkaz? hovoril mužský protestujúcim hlasom: — viete, v Kryme sú také rajské miesta, za ktoré ja nedám všetky vaše kurorty, vzaté spolu!

Poneváč bol som roztiahnutý na zemi dolu tvárou a sústredene díval som sa na rozkladajúci sa pred nami čudný obraz, ne-

videl som osoby, ktorým prináležaly tenunký hlas a protestujúc bas. Neprišlo mi ani na um obrátiť sa a byť zvedavým. Myslím že i oni sami hľadeli v rozličné strany a nevideli jeden druhého.

— Áno, báťuška, sama Bajdarská dolina čo je hodna?! akos sladostno-sentimentálne prisvedčil tenor.

— Bajdarská dolina!? Ha, ha, ha, ha, ha! Nie, keby ste ešte povedali Bachčisarajský fontán, ktorý ospieval váš slávny Puškin.

A opäť chichot, ale taký pekelne zlý, posmešný, jedovitý chichot, že ma striaslo. I hlas ten človek mal akýsi divný — nadtresnutý, zádušlivý. Každé slovo, ktoré povedal, zdalo sa posledným, po ktorom už nie je v stave vydať ani jednoho zvuku.

— A čože? Čo vy máte proti Bajdarskej doline, i fontánu i samému Puškinovi? s najväčším podivením pýtal sa tenunký ženský hlas.

— Ach, či povedať?! Bajdar, Bachčisaraj... Nepočujete, necítite, čím to zaváňa?... Veď to tatárčina, veď všetky tie Alušty Alupky, Aj-Petry, Aj-aj-aj .. — veď to najčistejšia tatárčina! I to je najkrajšie, čo má vaše Rusko... Nepostarali ste sa ani mena tatárske odstrániť, tak milá je vášmu srdcu tá tatárčina; i sám váš Puškin je Tatár, on sám hovorí... Viete, murín Petra Veľkého... A ten murín iste bol čistým Tatárom, i všetko, všetko je u vás tatárčinou preniknuto do špiku kostí...

To všetko bolo dosť obyčajné, vyjmúc snáď originálnej mienky o Puškinovom predkovi; keby to všetko bol povedal tenunký alebo iný nejaký ženský hlas, sentimentálny tenor alebo i protestujúc bas, ani by mi nebolo napadlo premeniť pósu. Ale v hlase tohoto človeka bolo čosi zvláštneho. V ňom zvučala i zlosť, i nakypervšia utrpenie, i bôľ, i hlboká urážka. To nebolo prázdne táranie, nie obyčajné tvárenie, nie, tu bola muka, opravdová reálna, srdcom prežitá muka... Ale čo mu urobila Bajdarská dolina?

Dosť mi bolo počuť tento hlas, aby čudný obraz, prestierajúc sa tamdolu, zastrel sa mi mračnou hmlou. Všetka jeho prelesť v okamžení zmizla. Pocítil som na srdci akúsi nepochopiteľnú úzkosť.

Neviem, prečo, ale v myšlienkach ja hneď nakreslil som si tohoto človeka. Predstavoval som si ho stojacím nad útesom, s preloženými na kríž rukami, vysokého, bľadého, s vpadnutou tvárou a zlobným pohľadom. Zdvihol som sa, abych sa podíval na neho.

— Čo to za čudáka? pýtal som sa Karmanina, ležavšieho vedľa mňa.

— Veď ho ty poznáš. Pamätáš sa z university na Razminajeva?... Z tretieho roku nevedno kam sa podel... Zacharij Razminajev, či nepamätáš? Vždy usporadoval žrebohry a všelijaké dobročinné večery. Večne behal s podpisným listom... Neraz tak ti pristúpil, že nesprostíš sa ho, kým nedáš rubeľ... Mnohých chudobných skutočne on postavil na nohy, len s jeho pomocou udržali sa na universite.

Áno, áno, rozpomínal som sa nejasno. Veď to bolo tak dávno a Razminajev tak málo zúčastňoval sa v študentských všeobecných

dielach. Nestačil nikdy, a skutočne nestačil. Tak iskrenne bol celý zaujatý svojimi podpisnými listami, že nezvyšovalo mu času nielen pre schôdzky, ale ani pre navštevovanie lekcií, bol zlým študentom. Medzi chudobnými kamarátmi mal stálych štipendistov, ktorých on vydržiaval z podpisných listov. A týmito listami a naliehaním tak sa sprikril všetkým, že niektorí ho jednoducho odháňali. Tak šlo do tretieho roku. No tu stala sa podivná a neočakávaná vec. Razminajeva razom nebolo. Zaplietol sa do akejsi historie, ako sa povie „do cudzej" — ale ináče ani byť nemohlo, lebo on tak málo interessoval sa o politiku — a ako by bol do vody padol. Vtedy, práve vtedy, keď ho už nebolo, najviacej povšimli si ho a úprimne ľutovali nielen chudobní, jeho štipendisti, ale rozhodne všetci. Veď bol on človek, ktorý hviezdy s neba nesnímal, no celý svoj čas obetoval pre bližného.

Tak je to on, biedny, smiešny, každému večne protivný Zacharij Razminajev! Našiel sa predsa...

— A čo, stále tu býva? opýtal som sa.

— Prikovaný! a akýsi čudný; zdá sa, že je trochu, a možno i hodne, pomätený...

Sadol som si a začal som sa prizerať zlobnému človeku. Naskrze nezodpovedal predstave, ktorú bola si urobila o ňom moja fantázia. Sedel na zemi, skrčiac nohy. Bol to človek na neuverenie malého vzrastu, štúply, kostnatý; všetko mal miniaturné, vyjmúc hlavy, ktorá, akoby na náhradu, rozrástla sa vo veľkú. Slamený klobúk so širokou particou ležal mu na zemi. Ostré, štetinaté vlasy trčaly sem a tam a svojou divokou podobou ako by boly prisviedčaly jeho zlostnej reči. Mal neforemne šitý, nepomerne krátky, temer detský kabátik ryšavej farby, ale nie starý, nie obnosený. Tvár mal ružovú, pehavú, črty drobné, nepatrné, riedku briadku, riedke fúziky a riedke brvi belavej farby. Smiešne máchal malými rukami a keď ho zachvátilo, jeho veľké šeré oči zastavily sa a nepohnute zahľadely sa na nejaký oddialený punkt; bol smiešny, ale hľadiac na neho, človeku nebolo do smiechu, a to preto, že, aspoň pre mňa, jasná vec bola, že je veľmi nešťastný a trpí nevysloviteľne.

Karmanin priviedol ma k nemu.

— Nepamätáte sa, monsieur Zachar, na tohoto človeka? (a pomenoval ma). Spolu ste boli na universite.

Razminajev pozrel na mňa a pokrútil hlavou.

— Nie, nepamätám sa! rozdráždeno odpovedal. — Čože po tom, že sme boli na universite? Tam bolo mnoho a rozličných...

Bolo mi nemilo, pokľonil som sa a odišiel.

— Prečože ho voláš monsieur Zachar? pýtal som sa Karmanina.

— Pán Boh chráň nazývať ho Zachariom Zacharievičom! Ak by ho nahnevať chcel, len mu tak povedať. Vraví, že jemu je protivné to asiatské zvelebovanie: Zachar Zacharov syn, priezviskom Razminajev!...

Monsieur Zachar medzitým hovoril ďalej. Napádal našu biednu otčinu na všetkých punktoch. Tu dostalo sa i prírode, i úradníctvu, i kupectvu, i sedliactvu. Všetko bolo strašné, pohoršlivé, na ničom

nenašlo sa ani jednej dobrej črty. Ruskú literatúru on vôbec neuznával. Nemohol bez zhnusenia vziať do rúk ruskú knihu, ruský časopis. Hádali sa s ním. Niektorí hovorili veľmi povýšeným hlasom, boli i takí, čo jemne narážali, že je zradcom domoviny. Ja som poslúchal a tak sa mi videlo, neviem prečo, že v jeho rečiach je akási falš, že hovorí nie to alebo nie všetko to, čo cíti.

Počúval som dlho, a on vždy hovoril; už prestali hádať sa s ním, a jeho nápady na Rusko stávaly sa čím ďalej krikľavejšími. Zrejmá vec, že on nevládal prestať. Vyzeralo to, ako by odporoval samému sebe, ako by v duši jeho žily námietky omnoho vážnejšie, omnoho neodolateľnejšie, než tie, ktoré robili mu opponenti.

— Dovoľte mne povedať dve slová!... s najväčšou ostražitosťou a mäkkosťou som sa ozval.

— Prosím... Dobre!

Toto povedal s podivne vyzývajúcim a opovržlivým spôsobom. Zdalo sa, na okamženie pristavil účinkovanie svojej kárajúcej zbrane len preto, aby si oddýchol a natešil sa slabosťou protivníka. Ale ruka so sekerou bola zdvihnutá, hotová spustiť sa.

— Odpusťte mi... začal som s istým nepokojom, lebo ani sám nebol som uverený o primeranosti svojho pozuamenania. — Odpusťte, prosím, ale sa mi tak vidí... áno som presvedčený, že vy nie ste úprimní...

Ovšem nečakal som ani millionnú časť toho effektu, aký urobily moje slová. On akosi okamžite ztratil sa a, jestli možno tak to nazvať, tón jeho, celej jeho postavy zrazu sa znížil. Chytený, prekvapený, ztratil všetku svoju istotu, figúra jeho nemala viac tú napnutú, vyzývavú podobu, zpod obočia pozrel si celú spoločnosť, ako by skúmal dojem, urobený na nich mojimi slovami. Iste presvedčil sa, že nepovšimnul si ich zvláštne nikto, lebo tvár jeho hneď sa uspokojila.

— Kde to vzal? Kde ste to vzali? Nesmysel! prehovoril temer polohlasom a hneď prevrátil sa na chrbát, položiac si ruky pod hlavu.

Viac nehromžil na nič a na nikoho. Tým skončil sa rozhovor.

Probovali sme ešte vystúpiť asi na päťdesiat stôp; ale už sberalo sa k večeru; na končiar hory nebolo možno ani myslieť, a spoločnosť vrátila sa nazad.

Ja šiel som popredku s Karmaninom. Ostatní značne boli za nami. Zprvu všetci šli mlčky, ale potom niesly sa k nám hlasy. Iste opäť sa hádali. Niekto, tak sa zdalo, dodieval do Zachara, ale on nepoddával sa. Tu zase počul som jeho ostrý hlas.

— Ak chcete príklad — vy sami! kričal on. — Dovoľte spýtať sa vás, načo ste vy sem prišli? Veď vari mali ste pevný úmysel dostať sa na končiar? A čo? Prešli ste sto krokov — lahli ste si oddýchnuť, lebo nemožno, panské kosti skoro sa unavia; podvihli ste sa ešte na sto, našli potok, začali ste sa kochať — bez toho tiež nemožno, lebo ste veľkí ästetikovia, všetci od Manilova pochodíme; ešte sto krokov — lesík bol pekný: ach, tieň, ach, chládok, ach, sladostné poduchovanie zefýra! Nuž, lahli ste si zase

A tam prepodivný výhľad sa otvoril, ako možno mimo prejsť? Tvár je hneď v dlani, lakte v zemi, brady nadol, i opájame sa, pozabudnúc, čo sme prišli... A slnce, pozreš, už k západu sa chýli, už vráť sa nazad... A tak sme my vo všetkom. Vyznačíme si cieľ — a iste veliký, grandiózny, lebo jednoduché ciele nie sú pre nás, my sme príliš heroický národ, i pohneme sa temer skokom, ale ako začneme cestou pri každom potôčku sadať, pozreš — cieľ, idea sama zhasla, zastarala, stala sa včerajšou... Ech, my! Len slovo: my! Pozrite hore: vidíte — tam trojka v krátkych žaketkách, ale s dlhými paliciami v rukách, s červenými bädekermi pod pazuchami a s kapsami cez plece? To Angličania. Oni i vstali zavčas rána, a my len k poludniu sme sa vychytili, my vždy sa opozdíme, a potôčkami nedali sa zachvátiť. Potôčky, tak potôčky — to je druhá vec, ale na končiar — to je zase niečo. A pozrite: oni šťastlive došli na končiar, vyrezali na svojich paliciach sto prvý vrch a už spúšťajú sa dolu. Áno, to nie sme my, preto sú oni vždy a vo všetkom pred nami!...

Už trochu privykol som k jeho zadúšajúcemu sa hlasu a on na mňa už nerobil taký ťažký dojem. Zastal som, aby lepšie počul reč, ktorá ma zaujala. Keď spoločnosť dohonila nás, ja pustil som sa radom so Zacharom a on práve v tom pretrhol niť svojej výrečnosti.

Tak sa mi videlo, že monsieur Zachar nebol rád mojej prítomnosti, a i hľadel zaostať. Ale boli sme už pri podošve, na niekoľko krokov začínala sa dlažba, pred nami rozkladaly sa čistunké domky Clarensa na jedno poschodie; spoločnosť začala rozchodiť sa v rôzne strany; podávali si ruky a klaňali sa. Keď vstúpili sme do ulice, boli sme tu len traja: ja, Karmanin a monsieur Zachar.

Na nešťastie, i môjmu priateľovi, Karmaninovi, napadlo ztratiť sa.

— Tu v pensione býva jedna nudiaca sa krajanka. Sľúbil som vyraziť ju chvíľami, — vysvetlil mi.

Zbadal som, že monsieur Zachar akosi zachvel sa.

— Ozaj, hovoril, práve mi dobre prišlo... Treba mi na stanicu... Do Ženevy... Do videnia!

Videl som jasne, že nepotreboval ísť ani na stanicu, ani do Ženevy, ale jednoducho nechcel ostať so mnou sám. Predsa sme sa rozlúčili.

Ja skoro prešiel som do Ženevy a tam ostal som so dva týždne. Žil som v meste a každý deň robil som so dve versty pešky v Carouge, kde bývali temer všetci moji ruskí priatelia. Vedel som, že i Zachar tu býval, bolo mi ešte i to známo, že mal dve malinké izbičky v neveľkom sivom domci v chemin des petits philosophes.

Priznám sa, že strašne žiadalo sa mi ta, do toho sivého domca. Ale na upozornili, že Zachar nevyznamenáva sa pohostinstvom a neznesie, aby niekto prišiel k nemu.

Raz stretol som sa s ním na ostrove, pri pamätníku Rousseaua. Sedel na lavičke, ako človek, ktorý má dosť svobodného času. Šiel som rovno k nemu. Nestačil som mu podať ruku a povedať nejakú

obyčajnú frásu, on prišiel do rozpakov, vyňal hodinky a zajikave hovoril:

— Ach-ach-ach! Aby mi nebolo pozde!... Povedzte, prosím!... Odpustte, do videnia!

A jeho malinké nôžky temer behom utekaly odo mňa. Rozumie sa, že moja zaujatosť stala sa ešte väčšou.

Druhý raz potkal som ho v ruskej bibliotéke. Videl som, že ma hneď zbadal, ale sa tváril, že nevie o mne. Keď vyšiel, ja sobral som sa za ním. Bol som odhodlaný teraz už dostať ho nasilu. Dohonil som ho, násilne vzbudil jeho pozornosť a pozdravil som ho.

— Vy v ktorú stranu? spýtal som sa.

— Ja na pravo! odpovedal a už chcel sa odobrať.

— To máme jednu cestu...

— Odpustte, mne na ľavo! so zjavnou drzosťou mi povedal.

— A! Nuž mne je i to po ceste! nedajúc sa pomýliť, odpovedal som. — Či nepravda, aká škoda, že nemôžete povedať: „mne do oblakov!“

— Áno, veľmi škoda, strašná škoda! odpovedal s mimoriadnym dôrazom: — čo chcete so mnou?

Otázka bola tak postavená, že bolo mi úplne možno priviazať sa k Zacharovi. Odhodlal som sa nepustiť ho z rúk, čo by to čo stálo.

— Predovšetkým chcem, aby ste neutekali predo mnou. Veď ja viem, prečo utekáte. Chcete, poviem? Preto, že ja viem o vašej tajnosti...

On mlčal, ale šiel vedľa mňa. Ja som pokračoval.

— Pamätáte, hovorili ste o Angličanoch a o ruskej nespôsobnosti dosahovať cieľa? Veď ja viem, že vy vlastne opovrhujete tých ľudí v krátkych kabátikoch, ľudí, ktorí chvátajú, ako zahorení, na končiar hory, len preto, že si tak umienili. Načo im je to? Veď je to, ako ste vy povedali, sto prvý vrch, a jadro veci je v tom, že oni, ako ste sami vysvetľovali, vyrežú na svojich paliciach sto prvý vrch a budú sa úžasne chvastať tým zárezom. Nuž, vera Bože, vy ich opovrhujete za to, že pre taký hlúpy cieľ oni môžu prejsť vedľa očarujúceho výhľadu, hotoví sú prekročiť osvežujúci potok, keď umierajú od smädu, len aby sa neopozdili dostať na palicu sto prvý zárez. Vy, veru, myslíte si v duši: čert by ich pobral s ich suchou a chladnou usilovnosťou! Vám je million ráz sympatičnejšia naša nedbalosť, naša detinská nestálosť, spôsobná pozabudnúť na končiar v záchvate čarovným výhľadom...

— Smiešno je, že vy to s takou istotou hovoríte!... ozval sa Zachar, a ja som zbadal, že v hlase jeho už nebolo predošlej zlosti. Zrejme zmäkol. Áno, tak sa mi videlo, že bol náchylný pokračovať v rozhovore.

— Vlastne ani nie som presvedčený práve o tomto. Ja vôbec nemyslím, že vy celkom iste tak hľadíte a cítite. Ja hovorím len, že keď vy s penou na ústach haníte Rusko, vtedy vám je strašne bôľno...

— A-ach, ako bôľno, ako bôľno!... zamrmľal Zachar akoby

pre seba a, zdá sa, bol uverený, že ja nič nepočujem.

— Áno, vám musí byť veľmi bôľno! sponáhľal som sa potvrdiť, chcejúc ukázať, že počujem: — a ja to úplne chápem. Toto je, zdá sa, váš byt?

— Áno... tešilo ma!... Do videnia!...

Ponáhľal sa odobrať sa, ale akosi nerozhodne, skonfundovano. Zdá sa, bol vo veľkom pomykove, nevediac, ako sa chovať ko mne.

— Dovolíte mi akokoľvek navštíviť vás? spýtal som sa ho.

— Čože!... Príďte!... Prečo nie. Ale ja veľmi riedko bývam doma, veľmi, veľmi riedko.

Ponáhľal sa zmiznúť v bráne. Vedel som, že konám nestydate, natískam sa; ale nemal som zlých úmyslov. Pritom v hlave utvrdila sa mi mienka, ktorá vznikla v nej momentálne, v tom okamžení totiž, keď počul som jeho prvú filippiku. Čosi pobádalo ma zistiť túto mienku. Tak sa mi videlo, že jestli odídem do Ruska s pochybnosťou o tomto človeku, tak nesplním akúsi nevedomú povinnosť pred samým sebou.

Šiel som k nemu so tri razy, ale skutočne nenašiel som ho doma ani raz. A opäť prišlo mi na um, že náročky uteká z domu. On vedel, že o päť dní odchodím.

V predvečer svojho odchodu zašiel som k nemu posledný raz pevným úmyslom vídať sa s ním. Nenašiel som ho zase, a posiel som gazdinu, aby mi dovolila dočkať.

— Il n'aime pas ce-là!... povedala mi ctihodná Švajciarka, dozrive prezerajúc ma od hlavy do päty. Odpovedal som, že m veľmi, veľmi vážnu vec s pánom Zacharom, a po istom váni vpustili ma do jeho bytu.

Bývanie Zachara nelíšilo sa ničím od bývania ktoréhokoľvek kého proletára za hranicou. Dve veľmi malinké izbetky, veľmi lo náradia — predmety najprvšej potreby: postel, stôl, stolička, žerka. Nezmeniteľný kamín, nevyhnutná ohrada pod oknom, o lepšie rečeno záhradka, keďže radom s dvoma-troma kermi tam zelenely sa šalát, cesnak, ešte i zemiaky. Zvláštnu čistotu achara som nenašiel, postel bola nepostlaná, hodne pokrkvané ové prikrývadlo ležalo v hrči; na stole stál nedopitý pohár s ohorkami papirosiek na mištičke. To všetko bolo mi dobre o, takú obstanovku nachodil som i v Ženeve, i v Paríži, i v Berväde, kam len osud zanesie ruského mysliaceho proletára. o bolo originálno — to neveľké zrkadielko, visiace na stene. och stranách spúšťaly sa mu konce opravdového maloruského ka" s pestrými, vyšívanými krajmi. Prizrel som sa, a vidím svetlými nitkami nápis. Či veríte, že týchto päť slov pohlo lzám?! Možno, nemal som práva čítať ich. Možno, pre tieto achar tak nástojčive vyhýbal mojej návšteve. Predsa boly é.

dnými slovanskými literami tam stálo: „Rodnému Zacharovi Ukrajiny".

ruka trudila sa starostlive nad týmto nápisom? Bola to o sestra, alebo milujúca ženština? Na každý spôsob bolo

to veľmi dotklivé, dotklivé menovite pre Zachara, pre ktorého tá „milá Ukrajina“ bola nedostižiteľná.

Mňa akosi viac už nič neinteressovalo. Akoby mocou nejakého soslania, tak sa mi videlo, že som úplne rozlúštil Zachara. Ešte zbežne prezrel som album; tu našiel som mnoho známych osôb. Tu boli i Ševčenko, i Bielinskij, i Turgenev, i Ostrovskij, i Puškin, i Tolstoj, i Nekrasov, i Ščedrin... Pozrel som na etažérku — tam boli tiež oni. Tak sa mi videlo, že ináče ani byť nemohlo, a ja ničomu tomu nedivil som sa. Áno, Zachar ich všetkých miluje a laská, to bolo jasno, ako deň...

Prečo tento človek s takou zlosťou hanil všetko, čo akokoľvek málo súviselo s Ruskom? Pre mňa bolo pre každý prípad jasným, že tá nenávisť nie je opravdová, že Zachar medzi ľuďmi nie je ten, čo doma; že jeho zlostné reči vychodia z bôľnej duše, že vo všetkom tom naoko zlostnom nenávistníctve je podklad, ktorý nikto nevidí. Divil som sa, že to prišlo na um len mne, a iní, ktorí znali Zachara omnoho viacej, než ja, ničoho toho nevideli. Keď akosi náhodou, mimochodom pýtal som sa Karmanina, ako vysvetlovať si Zacharovo nenávistníctvo, on tiež mimochodom a cele nedbale odpovedal, že „to tu veľmi rozšírená choroba“, a nič viac. Tak sa zdá, nikto nevidel, že u Zachara tá choroba bola ozajstnou chorobou, ktorá robila mu ozajstné muky...

Bolo už pozde, nemohol som sa dočkať Zachara. Žiadalo sa mi však nechať nejakú stopu po sebe v jeho byte. Vedel som, že odo mňa je to detinstvo, predsa napísal som na kúsok papiera: „S Bohom! Zajtra odchodím. Vo vašom mene ja pokloním sa „rodnej Ukrajine“. Chcete?“

Prvé zvonenie odchodiaceho vlaku shromaždilo obecenstvo na perróne. Mňa nikto neodprevádzal. Ja lúčievam sa s priateľmi doma. Aby sa mne k vôli potĺkali po nádraží bez práce v očakávaní tretieho zvonenia, to je, dľa mojej mienky, bezbožno. Po druhom zvonení už dvíhal som nohu na stupeň vagona, keď razom ktosi potiahol ma nazad za kabát. Obzrel som sa. Predo mnou stál Zachar.

S pol minúty stál mlčky. Tvár jeho vyrážala krajné napnutie mysle. Iste nevedel, čo povedať, z čoho začať.

— Teda prišli ste. To znamená, že môžem sa pokloniť vaším menom! hovoril som ja, vrelo tisnúc jeho ruku.

— A-ach!... akosi divo, bolestne zastenal a hodil sa mi okolo hrdla.

Bolo to neočakávane, celkom som sa skonfundoval. Zachar tisol hlavu k mojej hrudi a fikal, ako ženština, navždy tratiaca vrele milovaného človeka. Či preto, že akosi okamžite som ho pochopil, alebo jednoducho preto, že jeho fikanie ma dojalo, mne ťažko bolo zdržiavať slzy.

— Áno, áno, pokloňte sa rodnej zemi! hovoril on, dusiac sa. — To je pravda, že ju ja milujem, milujem srdcom, každou kvapkou svojej krve, milujem mučiacou láskou... Ach, ale veď moja láska je beznádejná!... Ja chcem ju zahlušiť, usilujem sa vidieť len zlé

a zakrývam oči pred dobrým, chcem oklamať i seba, i iných, a predsa milujem, milujem, milujem... A nikdy, nikdy ju nevidím!...

Nový nápad plaču prekazil mu ďalej hovoriť. Stískal ma v svojom kostnatom objatí. Ozvalo sa tretie zvonenie.

— Hlboká poklona, hlboká poklona! blabotal, drhnúc sa od fikania. — A ešte — obzrel sa a snížil hlas — ak nezabudnete... mrvinu zeme... rodnej zeme... Vyjdite na step širokú a vezmite mrvinu... a mne pošlite...

Vlak pohol sa. Zachar, zbadal som, zprvu trhal sa, kýval šatkou, volal čosi za vlakom, ale potom zrazu skrotol a ovesil hlavu...

Búrny bôľ, ktorý vsadilo mi posledné videnie so Zacharom, mal som na celú cestu od Ženevy do Voločiska. Každý raz, keď myslel som o tom, slzy drhly ma v hrdle. Tak hlboko cítil som jeho bôľ. Ó, aký nešťastný bol! Tak sa mi videlo, že v celom svojom živote nepotkal som človeka nešťastnejšieho, než môj biedny Zachar.

Správne vykonal som poručenie Zacharovo. Akonáhle vagon, v ktorom som sedel, vstúpil na ruskú pôdu, vstal som tvárou k rodnej zemi a odmeral som jej, matičke, hlbokú poklonu. Bola to poklona od Zachara a od všetkých, ktorým hrozne žiadalo sa, ale nemohli ju vidieť a pokloniť sa jej. Bol som znepokojený a rozlútostený do posledného stupňa. Ja nikdy neplakal som takými čistými a srdečnými slzami, ako tento raz...

Pozdejšie, keď bol som doma, spomenul som si druhé poručenie Zachara. Vyšiel som na step, vzal hrudku zeme a odoslal som ju biednemu človeku.

Zimozel.

Veselohra v troch dejoch.

OSOBY:

Ján Bačkor, ovdovelý hospodár a rychtár obce.
Marka, jeho dcéra.
Zuzka, služobná u nich, sirota.
Dorka Hanušovie.
Janko, jej syn.
Martin Krúpa, hospodár.
Paľko, jeho syn.
Mládenci a dievčatá.

Dejstvo I.

Ulica, pred domom Bačkorovým.

Výstup 1.

Zuzka, zametajúc pred domom, spieva.

Mať moja, mať moja
Za dvoma horama,
Už ma hlávka bolí,
Čo plačem za vama. III. 226.[1]) a verš 4.

[1]) Rímske číslo označuje sošit „Slovenských Spevov", arabské číslo nápevu.

Niet opustenejšieho stvorenia na svete, ako dievča-sirota. Malé dievčatko ostalo som po matke, dobrí ľudia vzali ma za svoje. Za svoje? Ja to nemôžem pocítiť. Marka, tá mi je pravda takou, ani vlastná sestra, ale ja? nemôžem za to, cítim vždy, že som nie priateľkou, len slúžobnou. Jej nepoviem, lebo ranila by som to dobré srdce. Starý báťa? láskavejšieho vo svete nenajdem. Keby tá láskavosť tak dotieravá nebola. Hoj! až ma strasie, keď si pomyslím, že aj včera chytil ma za líce; radšej had, než on. A rozpráva také nepekné reči: poď sem, nech ťa bozkám. Čo by ma on bozkával! (Spieva.)

Ej, príde Janko, moje srdce milené,
Moje srdce milené;
Ej, iste príde, a ten bude celovať
Moje líčka rumené. I. 36.

Výstup 2.

Zuzka. Bačkor.

Bačkor (po čas spevu vytrčí hlavu z brány, po speve kročí bližšie). Kde len vyberáš tie pesničky? Každý deň máš inú a inú.

Zuzka. Zase ste ma dolapili; pred vami nenie človek nikde istý.

Bačkor. Hľa, dievka moja, vieš, v akom som postavení. (Vystiera sa.) Slávna stolica potrebuje človeka, ktorý má toľko očí ani páva na chvoste. Ja musím všetko vidieť, všetko počuť.

Zuzka. Ja nedbám, len nepočúvajte mňa. O to sa hádam slávna stolica nestarie, kedy ja spievam?

Bačkor. Stolica nie, ale niekto iný. (Blíži sa k Zuzke.) Vieš, dievka moja, nemáš nikoho na svete, krem mňa. Ja som tvojím... nie otcom, dobrým priateľom. Nerobím rozdiel medzi tebou a mojou vlastnou dcérou. Ba si mi hádam ešte milšia.

Zuzka. Nesvedčí sa tak hovoriť, dieťa je dieťa a cudzí je cudzím. Nemôžem predchytávať Marke, veď ma tak rada má.

Bačkor. Radi ťa obidvaja. Ja hádam radšej. Zuzka moja, spievala si o nejakom Jankovi — ktože je to?

Zuzka. Čo je v piesni, nech sa kliesni. Spievam, ako mi na rozum príde.

Bačkor. No, no, ty šelma! Aj ja som Janko.

Zuzka (smeje sa). Pekný Janko so šedivou hlavou. Vás volajú Janom.

Bačkor. Kto Janom, kto Jankom. Takej peknej speváčke, ako ty, najradšej budem Jankom.

Zuzka. Nič lahšieho; počkajte so 50 rokov, ale si pristavte svoje roky, potom budeme roveň, a ja vás tak pekne budem volať: Janko, Janíčko, Janíčičko!

Bačkor. Načo by sme pristavovali? Či som taký starý?

Zuzka. Starý ako starý.

Bačkor. Nuž akúže mám chybu?

Zuzka. Že ste nie mladým.

Bačkor. Ani nechcem byť. Lepšie mužom v najlepšom veku,

o ja. Každý si ma váži, aj bojí. Dobre vieš, že som prvou osobou obci aj podľa majetku, aj podľa úradu. Keď prídu páni od sto-e, do mojej brány rovno ťahajú a hneď každý z nich spytuje sa a: ako, pán rychtár, dosiaľ ste sa neoženili?

Zuzka. Čo sú aj páni, a nevedia si rozmysleť. Máte dorastenú éru.

Bačkor. Dcéra sa vydá, kto mi ostane v dome?

Zuzka. Ostanem ja.

Bačkor. Ostaneš? (Poštipne ju na líce.)

Zuzka. Ak ma nebudete štípať.

Bačkor. Naozaj, Zuzka, tak ťa rád, že by som sa nevedel l teba odtrhnúť. Keby si mi bola len trochu prívetivejšou, rád som ťa mal pri sebe do smrti.

Zuzka. Vari ako starú dievku.

Bačkor. To nie, ale — povedal by som ti niečo. Páči sa ti našom dome?

Zuzka. Veru páči.

Bačkor. Nič nám nechybí, len vtačie mlieko. Pristala by si gazdinú do takého domu?

Zuzka. Hm! keby som mohla.

Bačkor. Blázonko! môžeš. Len jedno slovo, a budeš.

Zuzka. Nie jedno, aj tisíc slov!

Bačkor. Či mňa prijmeš za gazdu?

Zuzka. Veľmi vďačne.

Bačkor. Tak budeš mojou ženou?

Zuzka. Vašou ženou? (Spievajúc odbehne.)

Starý môj, starý môj,
Šedivú hlavu máš;
Akože od hanby
Pôjdeme na sobáš? III. 289.

Výstup 3.

Bačkor sám.

Už bude. Len pred nedávnom bola ako prhľava; akonáhle som a sblížil, hneď ma upichla. A teraz? požartuje sa; najprv zo žartu potom pristane naozaj. Dobre som si premyslel: pomaly, ale iste; áhla práca nebýva dobrá. Nedarmo ma volajú Zimozelom: sňah a hlave, ale v srdci svieža zelenosť; pod tou šedivou hlavou mladé dce bije. Nie div, veď ho Zuzka rozohriala. Dievča ako kalina, rada by ma mala, keby Janka Hanušovie nebolo. Toho musím strániť. Hop, starý! dobrá myšlienka. Darmo neobcuješ s múdrymi ami. Jankovi dám moju Marku, a aby som ho čím skôr na to ostal, nahovorím jeho matku, že si ju vezmem. Obidvaja s ra-ostou pristanú; po takej pečienke môžu si aj prsty oblízať. A po-om bude Zuzka moja. Hej, Zuzka moja! (Pohvizduje si.)

Výstup 4.

Predošlý. Dorka Hanušovie.

Dorka. Čo tak veselo, kmotorko, ako dňom po svadbe?

Bačkor. Vraj ako dňom po svadbe? Mnohý začne smútiť hneď vtedy a smúti až do smrti.

Dorka. Prečože by smútil?

Bačkor. Lebo si putá položil na nohy.

Dorka. Hovoríte to z vlastnej zkúsenosti?

Bačkor. To ver' nie. Ja som sa dobre oženil, a keď mi Pán Boh povolal starkú k sebe, kto z toho môže.

Dorka. Ostala vám hodná dcéra; na široko, na ďaleko nemá páru.

Bačkor. Pravdu hovoríte, a šťastný ten, kto ju dostane. Pravda, že musí byť aj hodný šuhaj.

Dorka. Hodný k hodnému. Aj môjmu Jankovi prichodí čas na ženenie; mne by sa zišla dobrá pomoc: ostarievam, slabnem. Dosť bolo toho trápenia od mladosti.

Bačkor. Čo len Janko, ľahko najde si ženu. Keby nemal jednu chybu.

Dorka. Môj Janko? akú chybu? Či je korheľ, či zbojník, či tulák?

Bačkor. Hneď vykladáte na zle. Nerozumiem takú chybu; ale, viete, zkúsený človek, ako ja, vidí všetko. Veľmi pozerá za našou Zuzkou.

Dorka. Či je to chyba? Mládenec za dievčaťom, ale vždy poctive.

Bačkor. Poctive, pravda; (k sebe) ináče by som mu vykrútil hrdlo; (k Dorke) lenže môže sa oženiť ešte lepšie. Ja viem, že mnohé dievča z prednejšieho domu vďačne išlo by za neho.

Dorka. Tak len poraďte. Dobrá rada stojí groš.

Bačkor. Dobre, že sa obraciate na mňa o poradu, veď som mu vari krstným otcom, a váš nebohý v ostatnej chorobe tak ma prosil, aby som sa zaujal za malého Janka.

Dorka. Veru prosil, a vy, viem, že mu dobre chcete.

Bačkor. Ako vlastnému dieťaťu. Koho mám na svete? Tú jedinú dcéru, a akby tá zatvorila oči, nemám bližšieho, ako svoje krstné dieťa.

Dorka. Dobrý človek. Každému vravím, že nemám lepšieho človeka nad vás, a tí mi neveria.

Bačkor. Čo nás po zlom svete? Chcem všetkým vyhovieť, ale to sa nedá. Vyhoviem aspoň najbližším. Tak, keď mám poradiť vám hodnú nevestu, radím vám moju Marku.

Dorka (zadivená). Vašu Marku?

Bačkor. Či je nie hodné dievča?

Dorka. Vašu Marku?

Bačkor. Či nečaká na ňu mnoho?

Dorka. Vašu Marku?

Bačkor (namrzený). Moju Marku; hádam ju len poznáte?

Dorka. A dáte nám vašu Marku?

Bačkor. Povedal som, dám; prečo by nedal.

Dorka. A chcete môjho Janka do domu?

Bačkor. Nie, ja vydám dcéru.

Dorka. A vás kto opatrí?

Bačkor. O to postaráme sa. Veď som hádam nie taký starý.

Dorka. V najlepšom veku.

Bačkor. Ani posledný v obci.

Dorka. Samý prvý.

Bačkor. Ani netrem biedu.

Dorka. To ani váš najväčší nepriateľ nepovie.

Bačkor. Či by som sa mohol ešte oženiť?

Dorka (pozerá na neho s boku). Hlava pravda trochu biela, hrbát nie už celkom rovný, ruky trošku sa trasú, ale —

Bačkor. Čo ale?

Dorka. Ženu by ste si ešte našli.

Bačkor. To sa mi páči — a vy nie ste ešte stará.

Dorka Na silu s mnohou mladou nečarujem.

Bačkor. Chuti do práce dosť —

Dorka. Všetky mladé predbehnem.

Bačkor. Viete, že sme rodina?

Dorka. Duchovní kmotrovia.

Bačkor. A kedy budeme bližšia?

Dorka. Keď si Janko vezme Marku.

Bačkor. A kedy najbližšia?

Dorka (odvráti sa naoko zahanbená). Choďte, vy starý figliar. Ktože by na to pomýšľal. Hádam len máme rozum?

Bačkor. Práve zato. Však kmotrička? Len nahovárajte toho Janka, nech sa neblázni za Zuzkou. Čo mu je z toho? Marka je dievča hodné, má majetku dosť; a či je nič hodné mať otca, ktorého všetci páni poznajú? Nech idem či k osvietenému, či veľkomožnému, či urodzenému, každý pekne ma privíta, usadí, vypytuje sa. A to bude Jankovi na dobrej pomoci. Hej! Janko, poď bližšie! (Kričí za kulisne.)

Výstup 5.

Predošlí. Janko.

Janko (pribehne). Už som dosť blízko, skoro hovorte.

Bačkor. Len pomaly, syn môj; tu vidíš svojich dvoch najbližších: mňa a svoju matku.

Janko. Na to nepotrebujem ešte okuliare.

Bačkor. My dvaja radili sme sa o tebe; hádam aj šípiš, prečo?

Janko. Ja to šípim, čo počujem.

Bačkor. Počuj tedy: chceme ťa oženiť.

Janko. Len čím skorej.

Dorka. A to dobre, veľmi dobre. Vieš, že už slabnem, potrebujem pomoci.

Bačkor. A ja, keď ti radím, radím ako tvoj vlastný otec. Pozri si na matku, pozri na seba a hľaď, aby si si vybral ženu, ktorá aj donesie niečo do hospodárstva. Nech poľahčí sa tvojej matke aspoň na starosť.

Dorka. Veru tak, syn môj, a nech prídeme do hodnej rodiny.

Janko. Hovoríte veľmi dobre, keby to naraz bolo možno.

Bačkor. Všetko naraz, o tom ťa uisťujem, ale hlavu troštička dolu. Poslúchať dobrú radu.

Janko. Najprv ma dlhou rečou pripravíte o rozum a potom až radíte. Daromná vtedy dobrá rada, nič si nezachovám z nej.

Bačkor (k sebe). Dákosi ma omína, neviem do rovna vysloviť. (Nahlas.) Povedzteže mu, kmotrička, ako sme sa dohovorili.

Dorka. Čo máme dlho obchodiť: náš kmotrík, pán rychtár, prvý gazda v obci, ktorého si každý uctí, nehľadí na našu chudobu.

Janko. Ani hľadieť nechce na nás?

Bačkor. To jest: nehanbí sa za vás, lebo ste poriadni ľudia. Hovorte ďalej, kmotrička; (k sebe) radšej by ma tu nebolo.

Dorka. On, tvoj krstný otec a môj dobrý kmotor, chce nám dať svoju dcéru.

Janko. A ktorú?

Bačkor. Nemám len jednu; tú, ktorú mám.

Janko. Všade hovoríte, že máte dve dcéry, o ktoré rovno sa staráte.

Bačkor. To je pravda.

Janko. Dáte mi na výber?

Bačkor. Hovorím ti, že musíš poslúchať dobrú radu. My ti poradíme.

Dorka. Veru my; môžeš sa spoľahnúť na nás, bude ti dobre.

Janko. Počujte, čo vám poviem: nebudem sa ešte ženiť. (Spieva.)

Ja som šuhaj z Kapušan,
Nemám ženy, len som sám.
Hej, načo mi je, načo mladá žena,
Keď ja mám so sebou dosť trápenia! I. 5.

Bačkor. Čo, nebudeš sa ženiť? Kmotrička, či to váš syn, že nemá srdca k vám? On nebude sa ženiť. Chceš ostať starým mládencom na posmech celému svetu?

Janko (spieva). Žene treba to i to,
Sito, brdo, koryto atď.

Dorka. Nešťastný človek, on zo svojej matky posmechy robí. Načo som ťa len mala? Peknej radosti dožila som sa z teba. (Zakrýva si tvár.)

Janko. Všetko dobre bude, mamka, len neplačte. Veď žartujem, nikdy nezarmútil som vás; mám pravdu?

Dorka. Dosiaľ nie (plače); ale teraz, nechceš sa ženiť.

Janko. A či väčšie nešťastie neprihodí sa nikdy? O ženenie najmenšia starosť. Dobre, ožením sa.

Bačkor (radostne). Oženíš sa? Ale poslúchneš našu radu?

Janko. Ej, či je vaša rada lacný tovar, vždy ju ponúkate.

Bačkor. Nikomu inému, len tebe.

Janko (k sebe). Zkade tá veliká láska? (K Bačkorovi.) Nechže čujem to posledné slovo.

Dorka. Náš kmotrík potrebuje hodného šuhaja; nad teba nepozná hodnejšieho, preto volí si ťa za zaťa.

Janko. Ani nezasluhujem toho.

Bačkor. A predsa nechceš poslúchať moje slová. Janko môj, tak vám bude s tou mojou Markou ani dvom holúbkom. Miesto starej chalupy postavíte si novú; ak nemáte kravičku, aj tá bude; ak máte málo poľa, bodne vám pribudne. Všetko, všetko, čo len srdce zažiada. (Chce ho objať.)

Janko (uťahuje sa). Dosť toľkej lásky naraz, objatie nechajme si na druhý raz. (K sebe.) Tu stojím celý hlúpy, musí mať niečo za lubom.

Bačkor. Dobre aj tak, synku. S Bohom ostávaj, a len sa hodne rezko okolo Marky, druhým pokoj. (Odchodí.)

Dorka. Ďakujem, synku, že si ma potešil, a tú Zuzku pomaly vybíjaj z hlavy. (Odíde.)

Výstup 6.

Janko sám.

Mamke vykĺzlo sa trochu: Zuzke pokoj. Pravdu má, ak si vezmem Marku, Zuzke pokoj. Prečo, začo? Či Marka utisnutá je na mňa? Ba čo povie Paľko Krúpa? Ten by si myslel naozaj. A ja jemu predchytávať?... Dobre sa ožení, kto dostane Marku; jedináa dcéra bohatého otca. Nebolo by od veci zasadnúť do hotového, lebo kým človek nadobudne si niečo, roky ubehujú a nezbadáš, až začne hlava belieť, chrbát sa krivit. Dohre, dobre! ale — (zamyslí sa) nie! nesmiem, Zuzke som sľúbil a ona tak ma rada. Čo po bohatstve pri zlom svedomí, a mňa by moje hádam umorilo, keby som to vykonal. Nie! a sto ráz nie. Zuzka je mladá, hodná, pilná, už s pomocou Božou len opatríme tú moju matku. A nadovšetko nemôže sa napínať nad nás, oba budeme chudobní, a keď dá Pán Boh, aj bohatí.

Výstup 7.

Janko. Marka (prechodí s krčahom cez javište).

Janko (k sebe). Sám Pán Boh ju doniesol. (Nahlas, spieva.)

Kde si bola, Marulienka moja?
Nebolo ťa včera večer doma. I. 51.

Marka (složí krčah).

Pásla som ja na doline pávy,
Kde nebolo sedem ročkov trávy.

Či tak, Janko?

Janko. Uhádla si; veď si ty múdre dievča, len nesmej sa nad mojou hlúposťou.

Marka. Bojíš sa ty mojich výsmeškov, posmešník. Kto vychytí na tebe?

Janko. Ty veľmi ľahko — celý som zmútený. Prosím ťa, Marka, (blíži sa k nej) veľmi milá vec mi bude, keď ma nebudeš chcieť.

Marka (smiechom). Vari sa ti natískam?

Janko. To nevravím; ale, prosím ťa, nechci ma.

Marka. Aj za to budem ťa chcieť.

Janko. A Paľko?

Marka. Čo mňa do Paľka; naposledy budem vás chcieť oboch.

Janko. A či to nevieš? (Spieva.)

Čo ten vtáčik povedá,
Ej, čo tam v hore sedá?
Ktorá panna dvoch ľúbi,
Ej, že je každá bľadá. I. 98.

Marka. A ty nevieš? (Spieva.)

To je, vtáčik, to je lož,
Ej, to je ver' nie pravda,
I ja teraz dvoch ľúbim,
Ej, predsa som nie bľadá.

Janko. Žart na stranu. Naozaj hovorím, nechci ma, ani nehľaď na mňa, a keď spomenie ma dakto, utekaj.

Marka. Nerozumiem; mala by som veľkú vôľu smiať sa nad tebou.

Janko. Smej sa len, veď ty oplačeš. Ty nevieš, že nás chcú spriahnuť.

Marka. Veď nie sme hoviadka.

Janko. Práve tak chcú robiť s nami. Vlasy mi dúpkom vstávaly, ústa roztvoril som ako vráta, keď ťa tvoj otec natískal mne za ženu.

Marka. Nežartuj; o mojom otcovi tak hovoriť nesmieš.

Janko. Nehovoril by som, keby nebola pravda.

Marka. A to môj otec?

Janko. Tvoj vlastný otec s mojou matkou, ako, ako nie na—— mysleli si nás sosobášiť. A ty však neprivolíš?

Marka. Pravda nie.

Janko. Teraz ťa rád.

Marka. Tak? Nahovára ma, aby som ho nerada, a on nič p— nič hovorí, že ma rád. Urobím to, že ťa na vzájom budem rad— mať a privolím na všetko.

Janko. Ďakujem za takú lásku.

Marka. Mne páči sa taká. Bol by to za život, taký zmúten— muž, ktorého aj mechúrom vystraší. Tam by si žena postavila kl— búk na hlavu, a muž — tomu metla do ruky.

Janko. Dobre ma naúčaš. Čo bych sa poddával? Postavím

klobúk na hlavu. Jedným slovom, ty ma nebudeš chcieť, ani ja teba, a čo by sa čo robilo, neprivolíme.

Marka. Tak sa mi páčiš: priatelia budeme a predsa nesoberieme sa. Zuzke bude sa to páčiť.

Janko. Paľko nebude mať nič proti tomu.

Marka. Janko sa iste nezmárni.

Janko. Marka nechodí sa do studne. Jedným slovom, všetci spokojní. Čo starí povedia na to, neviem.

Marka (spieva).

Ej, Janíčko, jaký ty,
Máš ty pierko z rakyty,
Keby ja ťa ľúbila,
Krajšie by ti kúpila. V. 513.

Janko (spieva).

Tichá voda brehy myje, to je pravda,
Už ma pekná Marka ľúbiť nežiada;
Obanuješ, Marka moja, až vtedy,
Keď ja pôjdem k Zuzulienke v ohľady. V. 516.

Výstup 8.

Predošlí. Zuzka.

Zuzka (hovorí smiešnym patosom). Pekná mládež, zastanú si na ulicu a vyspevujú o milých päť. Či som dobre počula? Spomínali ste aj vohľady.

Janko. Tomu je Marka na príčine.

Marka. Janko zavinil všetko.

Janko. Marka mi povedala, že čo ju aj nerád, ona ma bude rada mať.

Marka. Never, Zuzka, Janko mi to hovoril.

Zuzka. Vidím, že ste oba rovní. A to by som chcela vidieť, bez môjho vedomia. Viete, že matka musí o všetkom znať?

Marka. Ja nemám matky.

Zuzka. Veľmi blíži sa k tomu, a neverila by si, koho máš menovať matkou.

Marka. Dnes sa divy robia. Najprv začne halušiť Janko, a eraz sníva sa niečo aj Zuzke.

Janko. Či sme sa múdre neshovárali?

Marka. Keď som ťa naprávala na dobrú cestu. Len Zuzku :o ? Vieš, Janko, my ženy máme lepšie podrezané jazýčky.

Janko. Veľmi badám.

Marka (k Zuzke). Už ktože má byť tá nešťastnica?

Zuzka. Hádaj, veľmi ti je blízko.

Marka. Vari ty?

Janko (smeje sa). Na tej svadbe musím byť družbom.

Zuzka. Ak ťa zavolám, lebo starý mladý zať nechce mladých ažbov.

Marka. A mne čo za úrad sa dostane? Družicou byť nebžem. (Smiech.)

Zuzka. Smiech ti padne za vāzy. (Hrozí prstom Marke)

Marka. Moja ti milá mamička.

Zuzka. A ty samopašná dcérečka.

Marka. Mohli by sme sa vopred cvičiť, ako to potom žiť máme. Lebo bez cvičenia ľahko sa prihodí, že svojej drahej mamičke vlepím na chrbát srdečnú buchtu, ako teraz. (Udre ju po chrbte.)

Janko. Probujte, ako vám to pôjde. Ty, Zuzka, staň si sem, ako by to bolo ohnisko; ty, Marka, pekne úctive sa chovaj k matke a pros ju za niečo. (Zuzka postaví sa na svoje miesto a fúka, akoby do vatry.)

Marka (blíži sa ostýchave k nej, zásterku akoby v rozpakoch drží medzi prsty). Mamička!

Zuzka. Netráp ma toľko; vidíš, že mám ponáhlu robotu.

Marka (k Jankovi). Janko! to bude prísna matka, ja sa bojím ďalej prosiť. (K Zuzke.) Mamička!

Zuzka. Ale že mi choď, aby si nedostala vareškou.

Marka. Mamička!

Zuzka (s vystretou rukou, ako by držala varešku, ponáhľa sa k Marke). Ach, ty nepodarené dievča, človeka má puknúť od zlosti. Veď ja tebe dám, len mamička a mamička, a robota stojí. (Marka utečie preč.)

Výstup 9.

Janko. Zuzka.

Janko (smeje sa). Ha, ha, ver' ste sa pekne rozlúčili. Ešte bolo len cvičenie a už musela ujsť, akoby naozaj!

Zuzka. Fuj! Naozaj, dožičil by si mi toho?

Janko. Dosť bolo na próbe; neradil by som starému Bačkorovi, aby sa opovážil.

Zuzka. A predsa tak myslí.

Janko. Kto myslí?

Zuzka. Starý Bačkor — veď ma dnes pýtal; na šťastie, bola som len samotná, ináče bola by som zhorela od hanby.

Janko. Teba pýtal?

Zuzka. Veď hádam nie murínsku kráľovnu.

Janko. A začo ťa pýtal?

Zuzka. Dobre mala Marka: ty dnes alebo nevieš, alebo nechceš chápať. Musí ti človek hádzať po lopate.

Janko. Ani sám neviem, čo sa robí so mnou.

Zuzka. Tak počúvaj. Ako tu zametám, príde starý. Začne mi prefahovať sladké motúzky cez ústa. Dobre som vedela, kam cieli, preto som mu sama naháňala vodu na mlyn. Naposledy vytasí sa, či vraj budem jeho ženou?

Janko. A ty?

Zuzka. Zaspievala som mu o tom starom šedivom.

Janko. Takto pomaly zmudriem.

Zuzka. Bolo by na čase.

Janko. So mnou sa stalo niečo iného. Váš starý a moja matka bez môjho vedomia uradili sa, že si vezmem Marku.

Zuzka. Nebolo by zle. Či Marka pristane?

Janko. Čo mňa po Marke. Prečo bol starý taký ochotný sám ponúknuť mi Marku, teraz viem.

Zuzka. Povedz, prečo?

Janko. Teraz tebe sa pletie rozum. Nechápeš? Aby som teba nerád mal.

Zuzka. A tvoja matka rada bola tomu?

Janko. Môžeš si myslieť; ešte mi aj naučenie dávala, aby som si vybil teba z hlavy.

Zuzka (spieva).

Šuhajova mati tak mi dobre praje:
Kade ja chodievam, tie chodníčky kľaje. V. 457.

Janko (spieva).

Už to nemôže ináč byť,
Už ty len musíš moja byť;
Bárs by má rodina, ej, proti tomu bola,
Predsa ma neminieš, ej, frajerôčka moja! II. 169.

Zuzka. Všetko daromné, tvoja matka nechce ma.

Janko. Veď ťa ona prichce. Hneď by si potratila nádeju. Vari si myslela, že tak na hladko pôjde?

Zuzka. Nemyslela; lebo od krátkeho času tak sa chováš ku mne, ako by si ma nerád mal.

Janko. Zuzka! kde som ti dal príčinu k tomu?

Zuzka. Čo ste teraz s Markou robili?

Janko. To ti prebíja hlavu? (Smeje sa.)

Zuzka. Smeješ sa, a ja by som plakala.

Janko. Už sa len nedoplač. Práve opak tomu sme hovorili, čo teraz s tebou. Prosil som Marku, aby ma nerada videla.

Zuzka. A či ťa predtým rada mala?

Janko. Horkýže; ale vieš, aby ma vystáť nemohla, ani vidieť, ani počuť; tak nás len hádam nesosobášia, keď budeme ako mačka so psom. Už si spokojná?

Zuzka. Dávno si nebol u nás.

Janko. Zuzka moja, nestačím, mnoho práce, a teraz sú mi vaše dvere už celkom zatvorené.

Zuzka. Výhovorky. Povedz pravdu: nechce sa ti.

Janko. Nemôžem, uver mi, maj trochu poshovenia; nebude dlho trvať, kým sa soberieme.

Zuzka (spieva).

Ej, škoda ťa, šuhajko, dudy, dudy, dudydom,
Ej, že za vodou bývaš, dudy atď.
Ej, voda lávku vzala,
Ty k nám nechodievaš, dudy atď. I. 7.

Janko (spieva).

Škoda mojej milej, že za vodou býva,
Chodieval by som k nej, lavička sa kýva. VI. 557.

(Chytí Zuzku za ruku.)

Výstup 10.

Predošlí. Bačkor. (Zuzka obráti sa Bačkorovi chrbtom.)

Bačkor. He, he, to sa mi páči; poznať spôsobného šuhaja. Sotva mu zasľúbime Marku, a on sa ti hneď krúti okolo nej. Dobre, synku, len si poznajte zuby.

Zuzka (k sebe). Starý uznáva ma za Marku. Počkaj, veď ty prezreš.

Janko. Nebojte sa o nás, dávno sa už poznáme s mojou verenicou.

Bačkor. Dávno? A predsa si ukazoval, ako by ti Marka nebola milá.

Janko. Veľký rozdiel. Vtedy ste mi ponúkali ženu vy, a teraz vybral som si sám.

Bačkor. Nechže ti bude. Či tak, či tak požehnám vás s radosťou.

Zuzka (k sebe). Radosť bez pochyby zaviazne mu v hrdle.

Janko (k sebe). Môj krstný otec má vše iného koníka: predtým poradu, a teraz požehnanie. I to krok napred.

Bačkor. Čo hovoríš?

Janko. Že požehnanie otcovo stavia domy.

Bačkor. Pravdu máš: moje postaví ti dom; ale viac si hovoril.

Janko. Že požehnanie to rozmnožuje hospodárstvo.

Bačkor. Aj to pravda: z mojich štyroch volov vyberieš si dva. Zo salaša tiež ti oddelím.

Zuzka (k sebe). Musí mať štedrú halenu na sebe. Keby som ju len vidieť mohla, dosiaľ ju nenosil.

Bačkor. A po mojej smrti —

Janko (pretrhne ho). Nechže vás Pán Boh len zdržuje.

Zuzka (k sebe). To mu sotva ide od srdca.

Bačkor. Po mojej smrti všetko, ale všetko ostane mojej najbližšej rodine. Ale táto Marka (blíži sa k Zuzke) vari sa hanbí? (Zuzka odvracia sa.) Nehanb sa, dievka moja, už si na vydaj, a dostaneš takého muža, že mu nebude páru v stolici.

Janko. No len ju nechajte; viete, že sú dievčatá hanblivé.

Bačkor. Ale pred otcom, pred dobrým otcom... či mi ani neďakuje za hodného muža?

Zuzka (premeneným hlasom). Ďakujem.

Bačkor. A či máš veľmi rada tohto Janka?

Zuzka (premeneným hlasom). Veľmi.

Bačkor. Janko ťa tiež rád, a ja s radosťou složím ruky vaše dovedna. (Chytá Janka a Zuzku za ruky a skladá ich spolu.) Buďte šťastní! (Ako si ruky podávajú, nazrúc Zuzke do tvári, pozná ju.) Do paroma, veď to nie Marka. Máte ma za blázna? (K sebe.) Musím prehltnúť všetek hnev, aby som si nepokazil so Zuzkou.

Janko. Či sme nehovorili pravdu?

Bačkor (k sebe). Počkaj, natrem ti pod nos. (K Zuzke.) Choď, Zuzka, domov.

Zuzka (so smiechom odchodí).

Výstup 11.

Bačkor. Janko.

Bačkor (k Jankovi, ktorý chce odísť). Počkaj trochu, máme ešte rozprávku. (Janko postaví sa po vojensky.) To som si zaslúžil, aby si zo mňa starého — (napráva sa) pravda, ešte nie som tak starý, aby si zo mňa robil posmechy?

Janko. Žiadne posmechy, prisvedčil som vám na všetko.

Bačkor. Ale si dobre vedel, že hovorím o Marke.

Janko. Vy ste mohli vedieť, že hovorím o Zuzke.

Bačkor. Vieš, že si v mojich rukách? Môžem ti vykonať, že ajtra odmašíruješ z dediny. Či na tvoje slovo dajú viac, či na moje? Uvidíme.

Janko. A čo zlého som vám urobil? Zato sa hneváte, že nechcem Marke kaziť šťastie? Starý Krúpa chce ju pýtať pre svojho syna, a už medzi mnou a Krúpovci je veľký rozdiel.

Bačkor. O Krúpovi nechcem vedieť: vyvolil som teba.

Janko. Bol by to za párik; vy hádam neviete, že ma Marka nechce?

Bačkor. Daromné reči, tým mi nevyklzneš.

Janko. Len pred chvíľkou sama mi povedala.

Bačkor. A keď by aj tak bolo, kto rozkáže v dome? Ja. Koho ja chcem, toho Marka musí chcieť.

Janko. Ja nechcem za ženu, ktorá dobrovoľne nepôjde.

Bačkor. Ona musí dobrovoľne.

Janko. Ale za mňa nepôjde.

Bačkor. Za teba pôjde, musí!

Janko. Ja hovorím, že nepôjde, lebo ju nechcem ani ja.

Bačkor. Ty nechceš moju dcéru? Dobre, Janko, pamätaj si, naše cesty sa rozchodia.

Janko. Tomu budem veľmi rád.

Bačkor. Budeš veľmi rád? Alebo vezmeš si Marku, alebo — ešte nepoviem, ale urobím.

Janko (spieva).

Ľudia vravia, že som ja taký... I. 25.

(Opona spadne.)

Dejstvo II.

Izba Bačkorova; za stolom sedí Bačkor, pri ňom Krúpa.

Výstup 1.

Bačkor. Krúpa.

Krúpa. Rád by som počul vaše posledné slovo.

Bačkor. Posledné ako prvé. Človek, ako ja, vždy rovnako hovorí.

Krúpa. Považte, že staviate na vážku šťastie svojej dcéry

Nemám nič proti Jankovi Hanušovie, Bože ma chráň, ale srdc rozkázať nemožno, koho si chce voliť.

Bačkor. Mladosť, pochabosť; a či je tak isté, že Marka l za vášho syna rada by išla?

Krúpa. Natoľko verím môjmu synovi, on bez usrozume s Markou nebol by ma žiadal o tento môj krok.

Bačkor. Odpustite, že nemôžem vyhovieť vašej žiadosti; raz poviem, v tom stojím pevne.

Krúpa. Práve jedno slovo vaše ma uistilo.

Bačkor. Možno žart, a vy ste neporozumeli.

Krúpa. S takými vecmi nežartujem, a k tomu medzi dos lými ľuďmi, keď radia sa o budúcnosti svojich dietok, myslím, ž nemá miesta.

Bačkor. Reči sa vravia a chlieb sa jie.

Krúpa. Myslíte?

Bačkor. Aj viem, že každé slovo nesmieme hneď brať prísnu vážku.

Krúpa. Vidí sa mi, že sme nechodili do jednej školy.

Bačkor. Ba áno, kým sme boli mladí chlapci, ale väčšia škola v živote. Mňa život naučil mnohému; koľko rokov som v úr tomto, s koľkými múdrymi ľuďmi som obcoval, koľko mi naši vali, a predsa, keď prišlo na splnenie, urobili tak, ako im pr vtedy najlepšie prišlo.

Krúpa. Nechajme tedy tieto reči. Ja verím, že statočný č vek drží svoje slovo — inakšie učenie nikdy nasledovať nebud

Bačkor. A ja by som dľa toho nebol statočným človeko

Krúpa. Ako sa vezme.

Bačkor. Pozorujte si na slová; viete, že ste v mojom dor

Krúpa. Veľmi dobre; ale to neodstraší ma, aby som ne vedal do pravdy. Pamätáte sa, nie raz, mnoho ráz povedali ste r že Marku dáte za môjho syna. Stojíte v tom, či nie?

Bačkor. Máte svedkov?

Krúpa. Tu máš novú pravdu: keď svedkov nieto, každý ch vykĺznuť; aj toto pravidlo naučili ste sa od stoličných pánov nezávidím vám školu. A keby som menoval svedkov?

Bačkor. Neplatí nič, to nebol žiaden záväzok. A vari stoj pred vami ako obžalovaný? Moja dcéra je mojou, za koho ju m dať, nebude mi nikto rozkazovať.

Krúpa. Nebudem sa miešať do práv vašich; syn ma požiad ja som vykonal. (Odchodí.)

Výstup 2.

Bačkor sám.

Takejto urážky nedostalo sa mi ešte. A prečo? Že mu nechc dcéru dať. Verím, dobre by sa vám bolo rozťahovať po mojom h spodárstve, ale jarmok závisí od dvoch. Ja neprivolím. A pot vraj šťastie mojej dcéry. Čo je viac, či šťastie moje, či jej? O bude šťastná aj s Jankom, ale ja? Na starosť potrebujem troch

oddychu, radosti, a či ešte ani vtedy? Ešte nikto nešípi, prečo to všetko robím. Dobre tak, s bubnom nechodia na zajace; otvoria oči, keď počujú v kostole: mnohovážny muž Ján Bačkor a poctivá panna Zuzanna — teraz mi už hlava blčí, keď pomyslím si na to. Dávno som netancoval, ale nezarečiem sa, že si nezaskočím. (Poskakuje.) Musí tak byť, neodstúpim od toho. Nechže sa Janko spiera; pravda, aj Zuzka pri tom bola, ale nepovedala ani slova, — zase žartovať chcela so mnou.

Výstup 3.

Bačkor. Marka (prichodí z kostola s knižkou).

Bačkor. Čo tak smutná, dievka moja? Mala by si sa tešiť, keď si mladá.

Marka. Mám sa potešiť, keď každý ukazuje na mňa prstom.

Bačkor. Môžeš nebyť taká hodná; tomu môžeš byť rada.

Marka. Rada, rada, ale tie posmechy.

Bačkor. Horkýže posmechy; ľudia povrávajú si o každom dievčati, keď ide sa vydávať. Hádam vieš, že som ťa sľúbil niekomu?

Marka. A komu, otec môj?

Bačkor. Viem, zapáči sa ti; šuhaj ako iskra.

Marka. Neznám hádať.

Bačkor. Ale ja znám dobre, kto sa ti páči.

Marka. Otec môj, vy ste celý veštec — či som zradila niekedy?

Bačkor. Vieš, hádam po očiach. Niekto veľmi často chodieva k nám, a že ti je nie nemilý, vidím zo smiechov, ktoré vystrájaš s ním.

Marka. Zasmejem sa rada s každým.

Bačkor. Ale s tým, s tým... Či ti to povedať? Pošepnem ti len tak do ucha. S Jankom Hanušovie.

Marka. Janko?

Bačkor. Kdeže je smiech? Nazdal som sa, že sa zasmeješ od radosti, a tu mi spravíš takú kyslú tvár, že možno z nej spraviť zátrepku do šošovice.

Marka. Musím si rozmyslieť.

Bačkor. Načo rozmýšľať? A ty vlastne nerozumieš do toho, ja som rozmyslel aj za teba. Mám k tomu právo ako tvoj otec, aj povinnosť. Kto postarie sa o to, aby si bola šťastlivá, keď ja nie? Šťastná si, dievka moja, že máš takého otca. Druhí nestarajú sa o svoje deti, a ja? Či som rozmrhal otcovský majetok? Nie, ešte rozmnožil. A teraz, keď vytrápil som sa s tebou, musím sa postarať, aby moje mozole nerozišly sa šiky-myky, ale poslúžily tebe k dobrému. Neboj sa, že je Janko chudobný —

Marka. O to je najmenej.

Bačkor. Alebo nie z tak predného domu, ako ty. Všetko sa vyrovná: dľa teba bude majetným, moje tesťovstvo dá mu prednosť.

Marka. Na jedno zabúdate: veď ma Janko nechce.

Bačkor. Daromné reči; (s úsmevom) a tie mnohé návštevy?

Marka. Chodieval k Zuzke.

Bačkor (namrzený). K Zuzke. Nechže jej dá pokoj. Vy ľahkoverné stvory, nazdáte sa, že keď mládenec dajednej podvorí, hneď ju aj vezme. Chlap si vie rozmyslieť, svobodný lieta ako motýľ, až prisadne k jednej. A čo si počne so Zuzkou? Jeden za osemnásť, druhý bez dvoch za dvadsať, aj jeden, aj druhý chudobný. Povedal mi do očí, že bude veľmi šťastným, keď mu dám teba.

Marka. Mne ináče hovoril.

Bačkor. Ty si sa s ním shovárala? Dobre, už je vec v poriadku, na večer sdávanky.

Marka. A mňa sa nespýtate, či mám vôľu za neho?

Bačkor (k sebe). Ešte mi aj táto narobí omrzlosti. (K Marke.) Čo by si ty vedela. Ja viem, čo urobím, tvoj rozum ešte nedozrel.

Marka. Ale ja ho nechcem.

Bačkor. Čo to slovo znamená? Zabudla si: cti otca svojho a matku svoju? Ty mne vypovedáš poslušnosť? To odplata za moju lásku? Z domu ťa vypoviem, choď do sveta, poslúchaj iných ľudí, keď nechceš otca. Myslíš, keď si mi jedíným dieťaťom, že budeš si zahrávať so mnou. Marka, rozum! Marka, poslúchaj!

Marka (plače). Ach, Bože, čože si počnem?

Bačkor. Nespomínaj Boha, keď nechceš plniť jeho prikázania.

Marka. Či som už taká planá stvora, že nesmiem ani Boha spomenúť? Otec môj, majte slutovanie nado mnou.

Bačkor. Tak, tak; keď poprosíš, nie som otcom z kameňa.

Marka (radostne). Vyplníte prosbu moju?

Bačkor. Rozumnú áno, lebo vieš, ja musím rozvážiť, či ti to, čo prosíš, môže poslúžiť k dobrému.

Marka. Prosím vás, otec môj, viem, že som vaša dievka, vychovali ste ma ako dobrý otec a ja vašu lásku chcem odmeniť svojou detinskou (trhá Bačkorom); prosím vás, drahý môj otec, nenúťte ma za Janka.

Bačkor (strhne sa). Dosť, dosť! (Chytí ju za ruku.) A teraz sľúb, sľúbiť musíš! Ak nie, nikdy nepozrem na teba, prah domu nesmieš prekročiť, zakážem ti menovať ma otcom. Sľúb, sľúbiť musíš, lebo prekľajem ťa a nikdy nebudeš šťastnou. Tu mi sľúb, odprisahaj, že pôjdeš za Janka!

(**Zuzka** vstupuje.)

Výstup 4.

Predošlí. Zuzka.

Bačkor (k sebe). Ináče ju rád vidím, ale teraz, len chvíľku poshovenia; s Markou takto k ničomu neprídem, Zuzka by ma uznala za neciteľného otca a tam jej láska ku mne. (K Zuzke.) Čože je, Zuzka, nového?

Zuzka. Celý shon ľudí tamvon ako v nedeľu. Zdá sa mi, že idú vás volať do obecného domu.

Bačkor. Nikdy človek nemá pokoja. Ale tak je s úradom, vo dne v noci na nohách; darmo je, vďačne vykonám iným k dobrému. (Odíde.)

Výstup 5.

Zuzka. Marka.

Zuzka (k sebe). Čože sa deje? Náš starý je ako zjašený, Marka v kúte ako kamenná socha; stavila by som sa, že nezná, či som v chyži a či nie? (Ide k Marke a trasie ju za plece.) Marka, čo ti je?

Marka (vzdychne si). Ach!

Zuzka. Toto je nová odpoveď; od Marky som nezažila ešte dačo takého. Povedz, čo ti je?

Marka (vzdychne). Ach!

Zuzka. Takouto rečou nedohovoríme sa nikdy. Ak ty „ach", j ja „ach", a z toho nebude nič iného, len mnoho „achov". Marka! trasie ju). Veď si živá, čo ti je?

Marka (obzerá sa po chyži). Nieto tu otca?

Zuzka. Otec práve odišiel; skoro vrav, čo ti je?

Marka (hodí sa Zuzke okolo hrdla). Už som i ja sirotou, emám matky, nemám ani otca. Keby nie teba, bola by som sanotná na svete.

Zuzka. Čo sa prihodilo? Rozprávaj!

Marka (pustí Zuzku, utre si oči). Hádam si počúvala; otca olo počuť až na ulicu.

Zuzka. Na moj' pravdu, neznám.

Marka. Otec chce ma vydať.

Zuzka. Preto tolko kriku; také veci robia sa v tichosti.

Marka. Nie preto; ale mala som odprisahať, že pôjdem za Janka. Však nie, Zuzka, ty nedovolíš! Teba Janko tak rád, a ja by som vám mala zaviazať svet?

Zuzka. Už veci nejdú svojím poriadkom. Ja som tomu príčina.

Marka. Ty by si ma chcela za Janka? Ty si nahovorila otca? ty, ty? Osoba, či máš srdca?

Zuzka. Nie tak. Otcovi tvojmu pozdalo sa, že ja mám byť jeho ženou, a aby som neodporovala, chce Janka, o ktorom vie, že len jeho chcem, sviazať s tebou.

Marka. A ty si mi nepovedala.

Zuzka. A hra na mamičky?

Marka. Nazdala som sa, že žartuješ. A Janko?

Zuzka. Aj Janko ti hovoril.

Marka. Zabudla som na všetko; otec, môj otec ohlušil ma, nezuala som ani slova povedať. Pravda, vravela som Jankovi, že ho nebudem chcieť, a teraz mala som odprisahať! Strach!

Zuzka. Zle je, Marka moja, na obe: jedným razom staneme sa nešťastnými.

Obe (spievajú).

Plakala, plakala
horkýma slzama;
Plač! plač!
Moje mladé oko plač! plač!
Moje mladé oko žalostí,
Žalostí, žalostí,
Že som osirela v mladosti. II. 119.

Zuzka. Nebudeme plakať, tu treba robiť. Poviem tvojmu otcovi všetko, nech neblázni sa (zastane); aké to špatné slovo. Na oči môže mi vyhodiť, že on ma vychoval, a ja mám mu držať kázne, hrešiť ho. Nebudem, chcem ho prosiť. (Spieva.)

Načo som na svete narodená,
Keď nemám žiadneho potešenia;
Ani potešenia, ani úfať:
Jaj, Bože, prebože, musím zúfať. II. 116.

Naozaj mi je na zúfanie; ale vieš čo, dnes mládež hrá sa na pažiti, choď, poshováraj sa s Paľkom, a skoro, nech otec nenajde ťa doma; ja prídem za tebou.

(Opona spadne.)

Výstup 6.

Pažiť za dedinou; v úzadí vidno dedinu s vežou a kostolom. Dievčatá hrajú sa, mládenci tu i tu vpadnú do spevu. Možno začať s Hoja Ďunďa, hoja! a pokračovať s inými hrami.

Výstup 7.

Janko s Paľkom. Predošlí.

Janko (prichodiac s Paľkom v dôvernom rozhovore). Nestraším ťa, ale čo vravím, je číra pravda.

Paľko. Nemyslel som, že Bačkor môže urobiť niečo takého. Môjmu otcovi nehovoril o tom, odoprel Marku, ale prečo? povedať nechcel.

Janko. Vidíš, musíš uveriť mojim rečiam. Raz som hovoril, že Bačkor pre Zuzku mne chce obetovať Marku, a to opakujem.

Paľko. Urobil by si mi to?

Janko. Keby som chcel urobiť, nezdôveril by som ti tajnosť.

Paľko. Čo si tedy počneme?

Janko. Dobrá rada veľmi drahá. Že si ja Marku nevezmem, o to je najľahšie, ale či ty ju dostaneš, to je trochu ťažšia vec.

Paľko. Aspoň len to prvé, o tom druhom potom; čo sa nedá chvíľkou, to sa poddá časom.

Janko. Radšej menej nádeje.

Paľko. Menej ani nemôžem mať: alebo dostať Marku, alebo —

Janko. Nedostať?

Paľko. To nie, čo by sa čo robilo!

Janko. A myslíš, že tvoj otec vystaví sa ešte raz takému zahanbeniu?

Paľko. Môj otec urobí za mňa všetko, a zvláštne teraz, keď vidí, že Bačkor urobil to akoby v bláznení.

Janko. Tedy o to prvé postarám sa: vystavím Bačkora na posmech. Ty v tom nebudeš mať čiastku, aby si si nepokazil; a druhé, či Marku dostaneš alebo nie, bude tvojou starostou.

Výstup 8.

Predošlí. Marka.

Janko. Práve prichodí Marka, hľaď si ju zabezpečiť. Na mňa niekoho rátať, ja som sa jej vzdal. (Odbehne medzi mládencov.)

Paľko (k Marke, ktorá ostýchave blíži sa k nemu). Ideš, Marka, ako na zavolanie.

Marka. Teba som hľadala.

Paľko. Tak si ešte nezabudla na mňa?

Marka. Na teba zabudnúť? Nikdy!

Paľko. Ty si lepšia, ako tvoj otec.

Marka. Neubližuj mu; keď ho poprosíte, neodvrhne vás.

Paľko. Už sme ho prosili.

Marka. Dávno?

Janko. Práve dnes, a odpravil môjho otca.

Marka. Pýtali ste ma? Neverím; môj otec dávno sľuboval vám, ale keď nechodíte, chce ma vydať za druhého. Mám sa vyvadiť na teba, že necháš ma v takom trápení. Dlho nesvládzem si s otcom, naposledy predsa len musím privoliť.

Paľko. Dnes pýtal ťa môj otec, ale ty si nebola doma.

Marka. Nehovor (rozmýšľa); či ma neklameš? Ak ma on pýtal, načo by ma otec nútil za Janka?

Paľko. Lebo chce pre seba Zuzku.

Marka. Ty o tom vieš?

Paľko. Janko mi hovoril.

Marka. Bola by to pravda? Môj otec má rozum, vie, čo sluší sa a čo nie.

Paľko. Predsa je tak.

Marka. Aj ty vieš, aj celá dedina dozvie sa, bude posmechu dosť, a tu môj otec nepopustí, poznám ho: čím väčší posmech, tým tvrdším bude on. Jaj, Paľko, nevládzem ďalej, podaj mi ruku ešte naposledy.

Paľko. Bolí ťa niečo? Odvediem ťa preč?

Marka (spieva).

Čože by mi bolo?
Ej, hlavička ma bolí,
Pre teba, milý môj,
Ej, že sme sa ľúbili. II. 154.

Paľko. Už ma viac neľúbiš?

Marka (potichu). Načo? Môj otec nedovolí, aby sme boli svoji.

Janko. A ja mám trpeť, aby si šla za druhého? (Spieva.)

Zasial som žitko, nebudem ho žať,
Miloval som dievča, nebudem ho mať;
Kto si dievča vezme,
Nech si žitko sožne,
Nechže si ho aj omláti,
Nechže mi len moje siata domov vráti. V. 483.

(Mládenci a dievčatá smejú sa nahlas. Janko predstavuje chod starého.)

Marka. Čo to? Počuli nás. Paľko, nehovor nikomu, neuveď otca môjho do hanby.

Janko (medzi mládežou). Páči sa vám to? Tak starí chodia; a keby ste vedeli, ako dvoria mladým dievčencom.

Jeden z mládencov. To by som rád videl.

Všetci. Ukáž nám to!

Marka (k Paľkovi). Paľko môj, nedovoľ, prosím ťa, spraví posmech z môjho otca.

Paľko. Janko, dosť bolo, ušetri Marku.

Janko. Sľúbil som ti, že spravím posmech zo starého, ty potrebuješ toho. (K mládeži.) Doneste mi palicu, hádam viete, že chudobný človek nemôže dovoliť si niečo také, musí byť najmenej rychtárom; kto má vládu, má vždy pravdu.

(Nesú palicu.)

Marka (chytí Janka za ruku). Janko, Janíčko, nerob mi tú hanbu, veď to môj otec.

Janko. Uznávaš ho za otca?

Marka. Nehovor také bezbožné reči.

Janko. Nech on nerobí také bezbožné veci.

Marka. A on je predsa mojím otcom.

Janko. A ja predsa všetkým ukážem.

Marka. Janko, sám ide; pozri, sem uhýňa.

Janko. Tým lepšie; razom sa porátame. Choď preč, tvoje oko nemusí to vidieť.

Marka a Paľko (odchodia preč).

Výstup 9.

Jeden z mládencov. Či si zabudol, že máš palicu v ruke?

Janko. Keď ju vidíš, pozor na reči! Čo ja poviem, to všetko musí byť dobre, ale druhý odvážiť každé slovíčko. Keď prídem k vám dajednej (hovorí dievčencom) a uštipnem vás na líčko, ani pohnúť, mne všetko svobodno. (Nakrivený s palicou v ruke a pokašľávajúc kráča k dievčencom; napodobňuje reč a posunky Bačkorove.) Aké krásne dievčence, jedna krajšia od druhej — čo mi neodpoviete na to?

Jedno z dievčeniec. Či sa chváliť máme?

Janko. Pravdu máte; ale terazže mi odpovedajte. (Blíži sa k jednej a uštipne ju v líce.) Toto je tá pekná Zuzka?

Dievča. Áno, ja som Zuzka.

Janko. Moja chovanica. (Šepká jej.) Keby si vedela, ako ťa rád! Moje srdce tak horí, ako zapálená stodola. (Mládež smeje sa.)

Jeden z mládencov. Daj si ho zahasiť striekačkou.

Janko. Ticho! (K dievčatu.) Či ma aj ty rada?

Dievča. Ako koza nôž.

Janko. Čo to za odpoveď? Nevieš, že som rychtárom a že ku mne stoliční páni chodievajú? Ináče odpovedaj! Či ma aj ty rada?

Dievča. Ako mäkký chlebík.

Janko (pokašľáva). Som síce už dosť tvrdý postrulník, ale nech ti bude. A či by si nemala vôľu ísť za mňa? Bude ti veľmi dobre; dievku vydám si z domu, ostaneme sami dvaja; čo si len tvoje srdce zažiada, budeš mať všetkého do sýta, a za to len tu i tu ma pekne bozkáš.

Dievča. Huj! a tá šedivá brada! (Spieva.)

Hej, mamička, vydajže ma,
Za starého nedajže ma;
Bo je starý, sivá brada.
Nebudem ho mati rada. II. 133.

(Mládež v smiechu obkľúči oboch.)

Výstup 10.

Predošlí. Bačkor.

Bačkor. Čo to za shon? (Mládež prelaknutá utahuje sa.) Neviete zasvätiť ani nedeľný deň? Choďte mi domov!

Janko. Spýtajte sa ho, či bol dnes v kostole?

Mládež (ukradomky smeje sa).

Bačkor. Na dobré slovo ešte smiechy? Nevieto uctiť si predstaveného? Choďte hneď domov, lebo bude zle!

Mládež (rozchádza sa).

Výstup 11.

Bačkor. Janko.

Bačkor (rozhnevaný). Videl som, počul som, a ty opovažuješ sa mi na oči?

Janko. Zatvorte si ich, nebudete ma vidieť.

Bačkor. Počkaj, dostal mal som smilovanie nad tebou, od teraz nie; na Marku viac nenávisti.

Janko. Veľmi ma hanbí, ani dosiaľ nebolelo.

Bačkor. Nebudeš pohŕdať [illegible] preč musíš. Dám ťa za [illegible] až hen do Bosny, nech ti [illegible]

Janko. Ba hen do [illegible]

Bačkor. Zo staré[illegible] hľadel na tvoju úbe[illegible] škrtil by som ťa.

Janko. Hádam jedno za druhým.

Bačkor. Naraz, ako zločinca. Na šibenicu by som ťa poslal, abys' bol na výstrahu druhým.

Janko. A to všetko pre Zuzku?

Bačkor. Čo vravíš? Opovážiš sa vziať to meno do úst?... Áno, pre Zuzku pôjdeš na vojnu. Páu myslí, že nad ním nikto nemá moci — uvidíme. Opatruješ matku?

Janko. Nežobrala ešte u vás.

Bačkor. Neopatruješ, sama sa živí, a vyžije aj bez teba. Pôjdeš na vojnu, kde shybujú tvrdé hlavy. Nenechám ťa ani cez deň doma.

Výstup 12.

Predošlí. Zuzka.

Zuzka. Čo je to?

Bačkor. Pozri na mladého pána, on zo mňa zo sta— (zakašle) robí si posmechy. Zo mňa aj z teba, z každého statočného človeka.

Janko. V niečom máte pravdu, vo všetkom nie.

Bačkor. Nemám pravdu? Vháňaš ma do hárstva? Keď nehľadím na toto poctivé dievča (hrozí mu), ale ju si vážim, ja som ju vychoval, som jej otcom (kladie jej dôverne ruku na plece).

Janko (chytí Bačkorovu ruku). Preč s rukou! Nikto nesmie sa jej dotknúť! Len ja mám právo, ona je moja!

Bačkor. Pusť mi ruku! Mocou proti mne? Vieš ty, kto som ja? Pusť mi ruku. Dám ťa okovať, zatvoriť, nikdy neuvidíš Božieho slnka.

Zuzka. Janko, pusť ruku. (Roztrhne im ruky.) Ty ľahkomyseľný.

Bačkor. Do železa súci!

Zuzka. Neprozreteľný.

Bačkor. Na šibenicu zralý!

Zuzka (nežno). Janko, čo robíš?

Bačkor. Za živa ide do pekla!

Zuzka (k Bačkorovi). Vy mu odpustíte. Prosím vás, strýčko, nehnevajte sa, on vás odprosí, a ja teraz.

Bačkor. Nie je hodný tvojej prosby.

Zuzka. A predsa prosím. Nikdy som vás nenahnevala —

Bačkor (prívetive). Nikdy, Zuzka moja.

Zuzka. Rada som vás videla, ako svojho dobrého —

Bačkor (nežno). Áno, rada, a ja ťa tiež rád ako svoju dobrú —

Zuzka. Ako svojho dobrého strýčka.

Bačkor. Však už viac nechceš Janka? (Pozerá víťazoslávne na neho.)

Janko. Zuzka, nedaj sa svádzať sladkými rečiami: voniam jed

Zuzka. Ticho, ohnivý jazyk (pohladí ho, Bačkor mraští sa) Vyplníte mi jednu prosbu?

Bačkor. Hovor, duša moja.

Zuzka. Nedáte Janka na vojnu? (Hľadí mu do očí.)

Bačkor. Všetko iné, len to nie. Nech učí sa uctiť úrad; a keď tu ostane, nebudeš mať pokoja ani ty, ani ja.

Zuzka. Keď vás tak pekne prosím...

Bačkor. Nie, Zuzka, nie; (k sebe) druhá Eva; keby len iné prosila, rád, ach, rád by jej vyplnil.

Zuzka. A keď po tretí raz? Dobrý strýčko, nehnevajte sa, odpustite mu, nechajte ho doma.

Janko. Zuzka, nepros, pustia ma dakedy.

Bačkor. Vidíš, Zuzka, sám nechce; prečo by si ty prosila?

Zuzka. Musím aj za neho; ak on pôjde, mne srdce pukne.

Janko. Ale sa vrátim, a potom budeš mojou ženou.

Bačkor. Čo počujem? Zuzka, ty jeho ženou? Sníva sa mu.

Janko. Viem, čo vravím: mojou bude.

Bačkor. Nie je pri dobrom rozume! Zuzka, ty nebudeš jeho nou!

Janko. Ona bude! (Chytí ju za pravú ruku.) Vidíte tieto ky spolu? Na čas môžte ich roztrhnúť, na večnosť nie.

Bačkor. Zuzka, ty nič nehovoríš, nebudeš jeho ženou.

Zuzka (ticho). Budem.

Bačkor. Aj, ty nevďačná! Choval som hada v dome svojom, oval vlastnou krvou, a teraz ma štípe. Ty budeš jeho ženou? budla si na moje dobrodenia?

Zuzka. Ďakujem vám za ne.

Bačkor. Pekná vďaka! A predsa budeš jeho ženou?

Zuzka. Všetko vám obetujem, len moje srdce nie... Sľúbila n ho Jankovi, jeho rada.

Bačkor. Zabudla si, že som ťa považoval za svoju dcéru?

Zuzka. Všetko viem, len jedno mi nechajte: môjho Janka.

Bačkor. Nechám ti ho aj s tebou, ale keď tak odmieňaš ku moju, hľadaj si druhý dom. (Odíde.)

Výstup 13.

Janko. Zuzka. (Každý v druhom kúte zamyslený.)

Janko (spamätá sa). Dobre, že odišiel, polámal by som mu ebrá.

Zuzka (obráti sa k Jankovi). Ešte nevydobrievaš?

Janko. Ublížil tebe, vyhnal ťa z domu, neodpustím mu nikdy.

Zuzka. Čo po mne, mám kde skloniť hlavu: stojí otcovský domček — ale ty? Máš odísť preč, ďaleko na vojnu

Janko. Nebude trvať na večnosť, vrátim sa; už tri roky minuly, čo čakáme za svadbou, počkáme ešte tri.

Zuzka. Ale tvoja matka príde o rozum. Pros ho, Janko, on ti odpustí.

Janko. Nebudem; nech vie, že i chudobný človek drží na seba.

Zuzka. V tebe skladala celú nádej; dosiaľ starala sa o teba, teraz ty sa máš odmieňať. Janko, pros ho.

Janko. Nemôžem... Bude mať teba.

Zuzka. Ja nesmiem ísť k vám. Čo by povedal svet? Mc meno nech ostane poctivým; vychytili by, že sa ti natískam. Pr Janko, pros; nemá tak kamenné srdce, aby ti neodpustil.

Janko. Nesmiem; žije ešte Pán Boh, on ju neopustí. (Z myslený.) Matka moja, matka, ja ťa zanechám.

Zuzka (s plačom). A máš srdca? Myslíš len na svoju pýc a zabúdaš, že opustíš duše, ktoré milujú ťa nad všetko. Nech t tvoja hlava nemusí sa klonit, bárs i naše srdcia puknú.

Janko. Prosiť? Toho človeka, ktorý nemá ľudského citu, ľu skej hanby?

Zuzka. Nikdy si ma neľúbil, lebo pri najmenšej láske mne prosil by si ho. Ty s radosťou ideš do sveta.

Janko (spieva).

Ani, milá, nelamentuj,
Ľúbže ty mňa, ja budem tvoj;
Ľúbil som ťa za tri roky,
Aj ťa budem až na veky. I. 29.

Zuzka (spieva).

Keď pôjdeš, pôjdem aj ja,
Budeme bojovať oba.
Keď len pôjdem vedľa koňa,
Predsa budem žena tvoja. III. 305.

Janko.

Má milá, má milá, nevezmem ťa,
Maličký je koník, nespraceš sa. IV. 329.

Zuzka.

Sľuboval si, že ma vezmeš,
Že ma nenecháš,
A teraz ma, zarmútenú,
V žiali zanecháš!

Ach, jaj, jaj, jaj, jaj!
Či ti, milý, není žiaľ?
Rozpomeň sa na tie sľuby,
Čos' mi sľuboval. IV. 389.

Janko.

Ak ťa ja, moja milá, nedostanem,
Vyjdem ja na skalu, hlavu zlámem,
Na skalu, na skalu na vysokú,
Pre teba, dievčatko, sivookú. V. 499.

Výstup 14.

Predošlí. Krúpa.

Krúpa (vystúpi vážne). Dosť lamentovania. Dávno počúva rozhovor váš. (Janko mračí sa.) Neboj sa, (k Jankovi) nie zo zlé úmyslu, ale Pán Boh doniesol ma sem; snáď vám budem môc pomáhať.

Zuzka. Nahovárajte aj vy Janka, on nás chce nechať; nemôžem obmäkčiť jeho tvrdé srdce.

Krúpa. Načo nahovárať? Čo by sa poddával horšiemu od seba.

Zuzka. Poznať, že ste aj vy chlapom. Čo vám záleží na nevoľnej žene? Nech len vyplní sa vaša vôľa, o nás nedbáte.

Janko. Nie tak, Zuzka. Strýčko Krúpa vie, čo hovorí.

Zuzka. Dobre ti zastávať, keď hovorí na tvoju stranu; ale ja, ale my s tvojou matkou?

Krúpa. Len trpezlivosti, dievka moja, bude všetko dobre.

Zuzka. O tri roky, alebo nikdy.

Krúpa. V tomto okamžení; ale dajte mi vypovedať.

Zuzka. Predsa nahovoríte Janka?

Krúpa. Ani mi na um neprišlo. Načo by prosil? Veď ho sám Bačkor musí prosiť.

Janko (radostne). Len dopovedzte, nikdy vám to nezabudnem.

Krúpa. Radšej ti nepoviem; vidím, že si pomstyžiadostivý. Nie preto hovorím, aby si sa pomstil, ale aby som vám pomohol.

Janko. Aj vám ublížil.

Zuzka. Veľmi ublížil. Paľko má si zúfať a Marka išla s plačom.

Krúpa. Práve preto nie. Rád vidím svojho syna a viem, že Marka je hodná dcéra svojej dobrej matky, ale pomsta musí odísť z môjho srdca. Chcel by si počuť, Janko?

Janko. Prosím vás, nedržte ma na škripci; nech viem, čo má sa diať so mnou.

Krúpa. Tak, maj starosť len na seba. Počul si, Janko, niekedy o tom, že je Bačkor tvojím dlžníkom?

Janko. Kto by mi to hovoril, celý svet by ho vysmial.

Krúpa. Iní možno, Bačkor nie. Pravda len vtedy, keby si to mal čierne na bielom. A ja to tvrdím.

Janko. Vedeli by ste to ukázať?

Krúpa. Som živým svedkom a mám aj niečo takého, pred čím náš pán rychtár musí sklonit hlavu.

Janko. Dajte to sem, zasvietim mu medzi oči.

Krúpa. Zase pomsta?

Janko (utíšený). Nie; len aby nám bolo pomoženo.

Krúpa. Pokoj tedy zlým rečiam; my nechceme sa pomstiť, len dosiahnuť to, čo je vaše. Celá vec má sa tak, že tvoj nebohý otec — ty nevieš, bol si ešte malým chlapcom — nosil dlho smrteľnú nemoc svoju na nohách. Vedel však pritom dobre, že z nemoci tej niet vyliečenia, preto hľadel, aby teba, jediného syna, zabezpečil. Svoj ťažko shospodárený groš — bolo toho sto zlatých — pri prítomnosti mojej a ešte jednoho svedka oddal do rúk Bačkorových s tým doložením, aby od neho pochodiace úroky oddával každoročne matke tvojej a kapitál, v čas tvojho plnoletia, tebe do rúk. Že tak neurobil, svedkom je tvoja matka.

Janko. Či to nie hriech?

Krúpa. Áno, hriech, ale každý hriech tresce sám seba. Na obdržané peniaze vystavil písmo, podpísané dvoma svedky —

Janko. A to písmo?

Krúpa. To písmo je u mňa.

Janko (skáče). Chvalabohu, odľahčilo mi na srdci; bude to smiechu po dedine; plaziť sa bude ako červík.

Krúpa. Ticho! Čo tým dosiahneš, keď vystavíš ho na posmech?

Janko. Nesmie ma dať za vojaka.

Krúpa. Práve z pomsty, a aby striasol sa živého svedka aspoň na čas, kým ľudia pozabudnú, oddá ťa.

Zuzka. Čo máme urobiť? Nechaj mu, Janko, peniaze; nech si ich má, len si ty ostaneš doma.

Krúpa. Ani tak; spoľahnite sa na mňa. Dnes ešte pôjdem k Bačkorovi a vykonám, že dostaneš aj peniaze, aj Zuzku.

Janko. Zuzka!

Zuzka. Janko!

Krúpa. Už len neobdivujte sa toľko, choďte si po svojej práci, a ja tiež.

Janko a Zuzka (odídu).

Výstup 15.

Krúpa sám.

Odľahčilo mi samému na srdci. Ako je to dobre, pomôcť inému. Tieto nebožiatka nevedia si čo počať, mňa nestojí to mnoho práce a môžem im poľahčiť. Pravda, bude sa vidieť, že robím to len pre seba; ale nie. Slová Bačkorove hľadely ma síce upichnúť, keby som ho dávno nepoznal. Od nadutého človeka mohol som to čakať. Každý sa mu podlizuje, lebo mnoho môže u pánov. A zkade tá veľká moc jeho? (Smeje sa.) Ha, ha! Nižší lichotia jemu, on zohýňať musí chrbát pred vyššími; pridraho dostal sa k moci, oproti nižším od seba je sluhom svojej pýchy, oproti vyšším otrokom vôle týchto. Škoda človeka!

Výstup 16.

Paľko. Marka. Predošlý.

Krúpa (k sebe). Zase nový párik a zase smutný. Týchto uspokojiť bude mi trochu ťažšie, lebo aj sám prichodím pod otázku.

Paľko (blíži sa k otcovi, Marka ostáva v pozadí). Otec, hľadáme vás.

Krúpa. Hľadáte? (Pozre na Marku) Nie si sám? Poctivá panna s poctivým mládencom? Trochu mi je divno.

Paľko. Najprv vypočujte nás a potom súďte; (k Marke) poď, Marka, sem bližšie; povieme všetko, čo máme na srdci.

Krúpa. Už si len vyvravte svoje žiadosti.

Paľko. Marku núti silou jej otec za Janka Hanušovie. Či tak?

Marka (bojazlive). Takmer musela som odprisahať.

Krúpa. Veď je hádam jej otcom? Dobré dieťa poslúcha otca svojho.

Paľko. Ale ona ho nechce. Mám pravdu?

Marka (potichu). Nechcem ho.

Krúpa. Prečo by nechcela poriadneho šuhaja?

Paľko. Povedz, Marka, prečo?

Marka (klopí oči a mlčí).

Krúpa. Sama nevie, prečo. To budú nejaké pletky. Najlepšie bude poslúchať otca.

Paľko. Vie ona dobre; hanbí sa vám povedať. Hádam aj vy viete; nechce Janka, lebo mňa rada.

Krúpa. To je niečo iného. A ty ju tiež rád?

Paľko. Z celej duše.

Krúpa. O jednu príčinu viac, aby si ju napomínal k poslušnosti oproti otcovi.

Paľko. Tak nebude mojou nikdy.

Krúpa. A chcel by si ju vynútiť od otca? Či práve ukradnúť? Keď otec radí jej niečo iného, nemáme moci prekážať mu v tom; otec je otcom a dieťa dieťatom. Jeden rozkáže, druhý poslúchne.

Paľko. A vy ste ma učili ináče.

Krúpa. Vari neposlúchať rodičov? To by bolo rúbať haluz pod sebou.

Paľko. To nie; ale ste mi hovorili, že sám si mám vybrať ženu. A Marke by to nebolo svobodno?

Krúpa. Zabúdaš na jedno: mužskí sa ženia, keď prídu do dospelého veku, ženské vydávajú sa ešte dosť mladé, a tak nielen majú, ale musia poslúchať rodičov. A ty, Marka, prečo nechceš otcovi urobiť po vôli?

Marka. Lebo ma Janko nechce.

Paľko (netrpelive). A ty chcela by si Janka?

Marka. Ani ja; veď Janko rád Zuzku.

Paľko. A keby nerád Zuzku?

Marka. Ani tak, keď už rada...

Paľko. Však rada len mňa? Povedz smelo môjmu dobrému otcovi, on pôjde, popýta ešte raz a otec tvoj na druhý raz neodopre.

Krúpa. Akýže si náhlivý! A zase odísť s dlhým nosom?

Paľko. Všetko len pre mňa, a ja budem zvelebovať pamiatku vašu ešte aj v zemi, lebo necháte mi najkrajšie dedictvo: vašou veľkou láskou ku mne vydobytú mi dobrú — dobrú ženu.

Krúpa. No nech vás Pán Boh požehná. Vaša verná láska zaslúži odmeny. (Odíde.)

Výstup 17.

Paľko. Marka.

Marka (spieva).

Mám ja milučkého, mám,
Za celý svet ho nedám;
Už sa mu ja slúbim,
Bo ho verne ľúbim;
Mám ja milučkého, mám. I. 19.

(Opona spadne.)

(Dokončenie.)

Pevec.

Neviem, kedy bolo, bolo iste,
— poviestka tak, a ja verím jej —:
Pevec bol, — pel piesne krásne, čisté
v tieni lipy vonnej, košatej.
Zánet zbožný blýskal jeho tvárou,
okom prelesť veľkých, čistých dúm,
posvätnou hruď jeho plála žiarou,
jasom slnka jagal jeho um.

V rukách jeho zlatá struna lyry,
poslušná vždy prstov veleniam,
dýchala... čím? neviem, za svet šíry
neviem v dostač vypovedať vám:
bol to súhrn dobra, pravdy, krásy,
bol to ples i bôľ i neha, vznet,
oheň, hrom... No tuším také hlasy
nečul nikdy predtým šíry svet.

Zašlá sláva, dnešnosť preboľavá,
záchvat túžob spásy horúcich,
viera vo víťazstvo pravdy, práva,
nádej lepších časov budúcich,
pozyv k výšam, prelesť rodných krajov,
ľúbiacich srdc divný sladký zun,
nádhera stých povestí a bájov — —
a čo inšie znelo z zlatých strún.

S tlkom srdca, s dychom zatajeným
slúchal každý jeho krásny spev,
každú dušu zajal svojím pením,
budil slasť i blen i zápal, hnev;
smutný zvýskal, radosť v žiale padla,
krutý krotnul, chladný zabĺknul,
viera, nádej ožívala zvädlá — —
Zrazu — čo to?! — pevec zamĺknul.

Zmĺknul... Lyra sladká na zem padá,
zlatá struna bôľno zalkala;
pevcova tvár na hruď klesá bľadá,
v púšť sa mení tónov Valhalla. —
»Prečo zmĺkly spevy tvoje sladké,
pevče vzácny?« — volá vďačný ľud —
»clivý bez nich svet i žitie krátke, —
spievaj, — začri v prebohatú hruď!« —

»Darmo — vetí pevec žialno — darmo:
duša pustne, klesá v behoch čias,
v šiju vždy viac tlačí žitia jarmo —
dosť ja pel, — a možno: v púšti hlas —,
vatra hasne, oko darmo hľadá
príčin k vzletom, niet ich tu, ni tam,
márny ševel duše — padá, padá:
v krýdlach tiaž — i jako k výšinám?« —

»Never, never, never, pevče milý,
neznel púšťou spev tvoj presladký,
v srdcia svoje sme ho zatvorili,
skvosty, navždy vzácne pamiatky.
Duša tvoja pustne? Kdeby, kdeby!!
Koľko piesku tají mora šum,
koľko hviezd na širom blýska nebi:
toľko — vieme — nádherných v nej dúm.

Príčin k spevom niet? Ó, jesto, jesto:
Ľud tvoj nyje v púšti, stred cesty
v zasľúbené spásy, slávy mesto —
cesta bojov to a nerestí.
Bols' mu vodcom verným dosiaľ, — teraz
nechal bys' ho? Nie, ó, ďalej veď,
v cestu svieť, teš, dvíhaj, choboť preraz,
ukájaj hlad duší, duší smäd.

Počni zase spevy svoje sladké,
pevče vzácny, milostivý buď,
oslaď, osviež nimi žitie krátke, —
spievaj, začri v prebohatú hruď!« —

Nový závan Vesny zavial s výše,
lyrou sladkou nový zvládol duch,
zlatá struna novou piesňou dýše,
púšťou zvládol nový, blahý ruch.

Svätý plam zas blysnul pevca tvárou,
okom prelesť veľkých, čistých dúm,
posvätnou hruď jeho vzplála žiarou,
jasom slnka zjagal jeho um.
Zase slasťou struna zlatá dýcha,
strelou pára v srdc vše hlbiny,
zefýrom vše vonným laská zticha
duše slúchajúcej družiny.

S tlkom srdca, s dychom zatajeným
slúchal každý jeho sladký spev;
každú dušu zajal svojim penim,
budil slasť i blen i zápal, hnev;

smutný zvýskal, radosť v žiale padla,
krutý krotnul, chladný zabĺknul,
viera, nádej ožívala zvädlá — —
Spieval dlho... Vposled zamĺknul...

Zmĺknul navždy... Padla na zem lyra,
struny zlaté bôľno zkvílily.
Pevec, ovladateľ všehomíra,
zapadnul v plen tesnej mohyly.
Hrobový chlad zamknul ústa jeho, —
ale sladký lyry jeho hlas
z hrobovej tmy, z prachu studeného
prenádherno zvučal zas a zas...

Stoletia už prešly od tej doby;
Hospodin vie, koľké plemeno
od tých čias už prišlo — zašlo v hroby: —
sladký hlas znel nepremeneno — —
Predávno niet pevca presladkého, —
ale lyry jeho sladký hlas
z hrobovej tmy, z prachu studeného
prenádherno zvučí zas a zas...

Martin Sládkovičov.

Skamenelá mati.

Tamdolu na medzi
dva holúbky sedia,
ľudia im závidia,
že sa radi vidia.
I nešťastná mati
im to závidela,
žalmovú Ilonku
zatvoriť hneď dala. —
Ide Janík smutný
ku milej do dvora,
hlávka sa mu stočí,
Bohu dušu dáva. —
Ilonka počuje
prvé vyzváňanie:
»Pusťteže ma, mamko,
do milého dvora!« —
»»Nepustím, nepustím,
či by pes bol hoden,
že by si ty išla
na ten prekliaty dvor!«« —

Počula Ilonka
druhé vyzváňanie:
»Pusťteže ma, mamko,
do milého dvora!« —
»»Nepustím, nepustím,
či by pes bol hoden,
aby si ty išla
na ten prekliaty dvor!««
Už Janíčka nesú
do smrtnej záhrady:
»Pusťteže ma, mamko,
do milého dvora!« —
Ona ju pustila
do milého dvora, —
a odtiaľ bežala
do smrtnej záhrady.
A keď prišla až ta,
hrobárov prosila:
»Vynite mi Janka
z hlbokého dola!«
Oni ju poslúchli,
Janka jej vyňali,
pred smutnú Ilonku
pekne položili.
Ústočká cukrové,
pobozkajteže ma,
očičky perlové,
popatrite na mňa;
ručičky z kryštálu,
objímajteže ma!«
Očičky pozrely,
ústka pobozkaly,
rúčky ju objaly,
ach, a zadusily.
Z Ilonky vyrástol
rozmajrín zelený,
z Janíčka vykvitol
tulipán červený.
A tak ony rástly
a sa objímaly,
a jeden k druhému
milo sa túlily.
Tá nešťastná mati
im to závidela,
vzala ostrý srpeň,
tie kvietky skosila.
A keď ich skosila,
hneď i skamenela,
za svoju ukrutnosť

odplatu dostala.
A dal Bôh, že ona,
z tvrdého kameňa,
keď ta prídu ľudia,
žalostne prevraví:
»Kajajte sa, ľudia,
ja som mať nešťastná,
ktorá som dve duše
ukrutne zmárnila!«

V obci Demanovej, v Liptovskej stolici, počul a podáva *Podtatranský.*

Vychádzka na Ceylone.

Od dr. *A. V. Jelisejeva.*

Paroloď naša zastala na niekoľko dní v meste Kolombo na Ceylone sobrať náklad, a my v neveľkej spoločnosti usniesli sme sa urobiť loveckú vychádzku do vnútra krajiny, aby sme sa obznámili s jej rozkošnou prírodou a príležitostne i zapoľovali si na nejakú vzácnu zver. Pri pomoci pána Redevana, dávnejšieho obyvateľa Kolombo a jednoho z lepších poľovníkov Ceylona, sriadili sme túto vychádzku, a síce tak, aby sme za krátky čas mohli vidieť čím najviac, prejsť sa čím lepšie a úžitočnejšie.

Zavčas ráno prišiel za nami na loď induský poľovník Fernando, neprestajne sprevádzajúci pána Redevana, výtečný strelec, ktorý zabil už neraz i tigra, i slona, i panteru. My šiesti, v sprievode Fernanda, odišli sme do prístavu Kolombo, kde už čakal nás pán Redevan, ktorý prišiel nám na pomoc, pre ten prípad, ak by anglický colný úrad robil nejaké ťažkosti pri vyložení na breh niekoľko dobrých pušiek, dovoz ktorých z politických ohľadov Angličania prísne zakazujú. Priateľskosť pána Redevana ukázala sa zbytočnou: prepustili nás bez zadržania, a my prešli sme na železničnú stanicu rovno ku vlaku, odchodievšiemu do Kandy, starobylého sídla ostrova a residencie gubernátora ceylonského, ktorý zaujal miesto svrhnutých kráľov Taprobany.

Cesta od Kolombo do Kandy je jedna z najmalebnejších na svete, i nie je div, že tisíce turistov prichodí každodenne na Ceylon len k vôli tomu, aby sa prešli do Kandy. Rad brehových blát, jazier, lagún, utonutých v mori tropického rastlinstva, palmové lesy, háje bambusov, škorice, plantácie čajových stromov a všemožné divy flory, neobyčajne bohatej na Ceylone, sú najväčšou okrasou prvej časti cesty — po nížinách ostrova. Pomaly cesta predsa začína sa dvíhať, a to vždy strmšie, tak že vlak železničný dve-tri stanice letí po naklonenej ploche po kraji vrchov nad veľkými výmoľmi, zarastenými hustým tropickým lesom kokosov, bananov, chlebových stromov, fikusov, všemožných akácií a množstva iných

rastlín, podivných formou i krásou. Cez húšť týchto lesov s obryvov skál lejú sa kaskadami neveľké hôrne potôčky; uprostred kokosových hájov striebria sa neveľké jazerá, a nad tým všetkým, ako ohromní velikáni, prikryté ľaliovo-sinným závojom vypínajú sa hory centrálneho uzla s posvätným končiarom, Adamovou horou, chrániacou na svojom vrchu skamenelú stopu Buddhovu.

Navštíviac Kandy, ešte v ten deň pod večer šli sme nazad na stanicu Polhochavella. Táto leží temer v pol ceste medzi sídelným mestom Ceylona a jeho hlavným prístavom, u samého podnožia centrálnych hôr. Bolo už okolo 5. hodiny večernej, keď naša neveľká spoločnosť, ozbrojená od hlavy do päty, došla do neveľkej singalezskej dediny, že odtiaľ poberie sa ešte ďalej na ostrov.

So stanice prešli sme priamo do resthusu. Angličania nastavali stá podobných domcov na všetkých stranách Indie i Ceylona. Resthus je hostinec, poštová stanica, alebo menujte ho ako chcete, — ustrojenie ärárné, pohodlné, všetkým zaopatrené, ceny dobre ustálené. Taký *resthus* nachodí sa temer vo všetkých značnejších osadách ostrova, najmä v tých, ktoré ležia pri väčších cestách. Obyčajný typ *resthusa* je široká kamenná budova, krytá škrydlou, podopieraná massívnymi kamennými stĺpami, s troch strán nemá stien okrem týchto oporných stĺpov, tak že okolo celej budovy je istý druh verandy, obstupujúcej centrálnu veľkú izbu, sálu alebo stolovú, otvorenú so všetkých strán. Na štvrtej stene budovy, so stenami zatvorenými, oknami a dvermi, sriadené sú dve alebo tri neveľké izby, zaopatrené posteliami a všetkým potrebným. V *resthusi* možno kázať si obed, zákusku, čaj. Za všetko platí sa dľa vyveseného cenníka; ceny nie sú veľmi lavné, ako všade v anglických koloniach; i za hodinu oddychu platí sa v resthusi asi rupia.

Zaujmúc celý resthus, rozložili sme sa v ňom ako doma, kázali sme si večeru, čaj a hotovili sme sa na vychádzku a polovku. Všetky prípravy zadržaly nás v resthusi do pozdného večera. Ktorí z nás boli hotoví, chodili okolo po lese, strieľali drobnú vtáč, papagajov, sluky, a ja prezeral som si miestnosť, jej floru a faunu. Sotva odišiel som na pár siah od resthusa, už bol som prekvapený veľkým bohatstvom prírody, okružujúcej nás. Stojac na jednom mieste, možno bolo vidieť kokosový háj, arekové palmy, bananníky, kávové a čajové stromy, niekoľko veľkých chlebových stromov s ovocím, celú lúčku, pokrytú krovím plazivej stydlivej mimosy, zatvárajúcej svoje lístky pri najmenšom dotknutí; v neveľkej kalúžke plávala veľká morská ruža, rozpustiac svoje rozkošné kvety. Jestli ešte dodáme, že za pichľavou ohradou, záležajúcou z akácií, červených zvončekov a kalabarského bôbu, stlaly sa plantáže ryže, obrúbené močiarmi, zarastenými mangrovými stromami a širokým listím posvätného lotosa, pochopiteľné bude vytrženie, s akým stáli sme nad týmito divmi rastlinnej ríše.

Už večerilo sa, slnce zapadalo za kokosovými palmami, z lesa vonalo silnejšie tuhým aromatom, naplňujúcim temer všetku atmosféru Ceylona, hlasnejšie zakričaly papagaje na vrchovcoch palm, zapíšťaly akési vtáčatá v húšti mimosy, veľké tropické motýle po-

letely spať pod záclonu širokého bananového listia, na pňoch stro
ukázaly sa veľké nočné chrústy. Bez súmraku, polosvetla a ži
rýchle nastupujú večer a noc v tropických lesoch. Po nebi
behne vlna červeno-ohnivej farby, karmínom, ohňom a zlatom
horia na niekoľko minút kraje vozdušných oblakov, modrina n
zprvu zbľadne, potom prejde po nej závoj zelenavej alebo zlati
farby — a už rýchle hasnú všetky farby neba, vzduchu i oblak
obliatych poslednými lúčami západu. Ani sme nezbadali, ako na
večer, ako zmrklo sa úplne a kde-tu z potemnelého listia mih
sa fosforické iskrice svietacích chrústikov.

V resthusi čakala nás už dávno večera alebo, správnejšie
čeno, anglo-indický obed — polievka, kura, ryba a ryža, priprav
veľmi korenisto. Od hladu pojedli sme všetko, čokoľvek nám d
napriek tomu, že tuhé jedlá pálily nám pery i jazyk. Chutné a
nasy, banany a pohár tuhého zeleného ceylonského čaju napra
príkru večeru.

Kým neprišly nám furgony, na ktorých mali sme odísť ďa
s jedným z priateľov ja vybral som sa do dediny pozrieť si treb
tak v náhlosti živobytie singalezských obyvateľov. Už bolo poz
ale dedinka ešte nespala; väčšina ľudí sedela na rohožkách p
domkami. Celý domášny život Singalezca bolo ľahko poznať,
ukazovalo sa nič, čo mohlo by budiť obzvláštnu pozornosť.
isté polonahé temné postavy, vo všelijakých pósach sediace, štebo
júce a hotujúce svoj jednoduchý pokrm v hlinenej nádobe na
veľkých ohniskách; tá istá jednoduchá obstanovka, tá istá leniv
akú vídať na celom Východe. Zdejší ľudia, iste často vídajúci Eu
pejcov, nevšímali si nejako zvláštne dvoch cudzincov, prechád
júcich sa bez kabátov pozde večer po ich dedine. Z dediny v
sme na cestu a po nej k malebným rozvalinám drievnej pag
v hustom palmovom lese. Neďaleko stála nevelká modlitebn
vedľa ktorej horely vatry; hromádka Indov bola okolo nich.
stúpili sme k ohňom, pozdraviac sediacich, že pozreme si, čo r
Niekoľko mladých ľudí otváralo svieže kokosové orechy, vylie
sladký obsah do ohromných kotlov, kôru a ostatok vnútorných č
skladali na hromadu, ktorú rozberaly celkom nahé deti. Zá
temných polonahých ľudí, majúcich na sebe len pásy z jasných lá
pri veselom blčaní ohňov s úzadím palmového lesa, zaliateho svet
plného mesiaca a posiateho iskrami svätojánskych mušiek, pod
sa čomusi čarovnému, nevídanému v skutočnom živote. V sa
pagode pri neveľkej drevenej, ale pozlátenej modle sediaceho Bud
horely dve lampy a niekoľko kahancov s kokosovou masťou, a v
nich niekoľko skrčených modliacich sa ľudí. Táto nemá scéna
chala takou idyllou, že nechceli sme ju rušiť a hľadeli sme sa vzdi

Cez palmový háj, v ktorom svietily ešte ohne z roztraten
domcov, prešli sme, sprevádzaní kŕdľom psov, do resthusa, kd
čakali nás úplne zhotovení priatelia. Dva veľké furgony, na dv
kolesách, kryté kokosovým pletením, v každom zapriahnutý pár
veľkých, ale mocných hrbatých býkov, už stály pred naším hos
com, a štyria pohoniči, celkom čierni, s nožami za pásom, obšn

tali sa okolo nich. Na jeden furgon sadli naši Indovia, sprievodca a lovec, — a na druhý, väčší, my štyria. Dvaja z nás ostali na stanici, že zapoľujú si na drobnú zver v okolitom palmovom lese.

Akosi ustrojili sme si miesto na priestrannom furgone, potravu sme poupchávali, pušky popriväzovali ku košine a okolo 10. hodiny pohli sme sa na cestu, k severo-západu od Polhochavelly, po hradskej, vo výtečnom stave udržovanej. Poneváč na Ceylone pôda záleží z veľmi úrodnej červenkastej hliny, nuž všetky cesty ostrova sú červenkavej farby, akoby vysypané červeným pieskom, čo pri skvelej tropickej zeleni a jasno-modrom nebi pridáva celému kraju zvláštne krásny, oslepujúci kolorit.

(Dokončenie.)

Slovenský jazyk.

Krátke poznámky a doklady.

(Pokračovanie.)

19. *Šaľo* (p. szała, č. šílenec). — Synonymy: *šajo, šašo, jašo,* posledné snáď po ďasovi, *j* = *ď*, jako jasná = ďasná (v ústach), *pochabeľ. Ten šaľo šialený, ten jašo zjašený. Jašo* vo Zvol. tiež *i* = šerha, psiar, pažitník. *Jasietka* (v Zvol.) kási báječná bytnosť, asi jako striga; *skákala do mňa ako jasietka. Šialené — bláznivé, pochabé — huby. Má šiaľ, ošaľ v hlave;* ovca má *motolice* Kone a rožný statok mávajú *šiale* (pl.) = zátvrdlinu na nohách, kone nad „vencom“, a rožný statok nad „raticiami“.

20. *O čemere* — po dnešnom spôsobe smýšľania a mluvenia znamenám 1) *čemer* vraj *dostane*, alebo *sa očemerí*, kto s chvatom niečo zje alebo vypije, tak tiež od príliš mastného jedla, čím si žalúdok pokazí; teda *očemeriť sa* = *ochvátiť sa*, prvého výrazu o ľuďoch, druhého užívajú o dobytku. 2) Hovorí sa tiež, že *čemer má, očemeril sa, je očemerený* ten, kto sa opil (od liehoviny), a tým označúvajú sa oba stavy opilosti: predchozie opojenie, crapula, Rausch, a následné ochabnutie, nausea, Katzenjammer. *Už čemer mu prešiel, vyspal sa z čemeru.* Bernolákov Slovár o čemere má: Morbus hic est Hungaris proprius, sicut pica (ináč malacia, bridenie) Polonis; no to oboje na jedno vychodí — na zkazený a „prevrátený“ žalúdok, čo je však nielen u tých menovaných, ale aj u druhých národov pridajné, lenže to decko ináč volajú. Čemer z jedenia vraj dostane sa pod kožku, v podobe hrčiek, ktoré ovlaženými palcami alebo hánkami roztierajú; *čemer trieť, na-, po-, pre-, zatrieť; čemer rozohnať,* trop. *pretrel mu čemer* = priviedol ho k rozumu; *veď ja ti čemer pretrem* = dám ti, že vytrezvieš.

Prostonárodné meno zeliny narkotickej *čemerica*, helleborus, o ktorej Plinius l. 25, 13. a iní píšu, že sa užíva jako antidotum

od pomätenosti [1]), a jakú ešte po dnes kde-tam smrkáči smrkajú, preto, že to vraj „mozgy čistí“ a „vlhkosť z hlavy sťahuje“, dáva náveštie, že naši starí predkovci pod slovom čemer rozumeli asi to, čo teraz menom narkosa vôbec označujú, totiž omámenie a otupenie nervov, jaké nasledúva po opojných a jakokoľvek omamujúcich pôžitkoch. Časom prišlo aj ináč povstalé zkazenie žalúdka a následnej mdloby nazývať čemerom. I spomenutý Bernolákov Slovár kladie, že čemer dostávajú ľudia, keď s chvatom jedia, pijú alebo keď sa v noci prechladia. Narkosa, jako ochrnutie nervov, i po tuhom prestydnutí môže nasledovať.

Že čemer tiež i na „krížach“ čili na chrbtovej kosti treli, preto snáď u Rusov čemer i chrbtenú kosť znamená; u nás hovoria, že má kôň *myši*, t. j. hrče na krku (najskôr nabehlé mandle), z toho vraj, keď sa ochváti, a býva vtedy smutným, lenivým, „priam ako by mal čemer“, riekol koniar, ktorý tú vec vysvetľoval. *Myšou* nazývajú i to okamžité navrenie svalu (srovn. musculus, mus a myš), ktoré povstane na pr. keď ostrím dlane po ramene zatne. O ovci, keď jej paša alebo nápoj preškodí, hovoria, že *sa zmotoží, má motožku, strávi sa*, srovn. *motoha, matonoh, šmatlák, opilec*, conium, lolium temulentum. *Motolice* (motýľom podobné hlísty ovčie) sem neprislúchajú, ale v predošlom čísle už spomenutý *šiaľ* i *ošaľ* áno.

21. *Uročnie — i ureknutie, úrek, úrok, porok, uriecť, poriecť, poreknúť*, podľa terajšej vravy len o očiach sa rozumie v smysle prenesenom; čo do samého slova, je to rovnako, jako i *zariekanie, zaklínanie, začitovanie* = úkon jazyka, totiž užívanie istých slovesných formúl, ktorým sa kási zázračná a nadprirodzená moc privlastňuje; i maďarsky sa tiež hovorí *megigéz szemeivel*, a ige = slovo, taktiež i nemecky *besprechen, berufen, beschreien*. Povera tt. privlastňuje očiam niektorým škodlivú moc, to sú *úročivé oči, úročisté oči; má také oči, čo s nima uroče; má zlé* alebo *mrcha oči, urekne s nima; čo tak veľmi na mňa hľadíš, chceš ma uriecť? neuroč ma!* Koho *uriekli, poriekli*, o tom sa hovorí, *že mu z očú prišlo*, zle tt., *to je z očú* (tá choroba). *S očú kapať, hynúť*, č. *úbytě*, je iné. Spomínajú sa i baziliškove oči, o žabe porekujú si deti, že tá „prezre“ [2]), a koho prezre, ten vraj umre, tiež i ten, komu ona zuby prečíta. Že by kto neuriekol, „predpytujú: *neureku, neurekom, neureky, neurečne, bez poroka*, posledné dľa Jungm. Slovn., ale som tak u nás nepočul; *neurečné, či si pekné; pekný, neurečný*; nemecky: *dass ich's nicht beschreie*, i starí Latini predpytovali: *praefiscine!*

22. *Zrádnik* — i *zráca*, miesto zradca, ale zráca je ženského rodu. Ďalšie synonymy: *beťah, božec, zlá nevoľa* (mad. rosz alebo nehéz nyavalya), *zlá* al. *mrcha nemoc, nešťastník, nešťastie, vred, vredisko, psotina, psotník. Zrádnik ho vychytil, vychytilo ho, zráca*

[1]) Čemerica liek od čemeru, jako bederec, bedrník od bolasti v bedrách, kostivar od zlámanej kosti, úročník od úroku.

[2]) Srovn. βασκάνω, z čoho lat. fascino, grécke to slovo znamená gánim, závidím, tak fascinare verbis — asi rečou poočiť — je opačná metafora oproti tej — očima poriecť.

ťa metala! vred ťa hádzal! ten nešťastník bol na ňom (lomcovalo ním), *máva ten nešťastník; mal ma vyniesť na zrácu, celá som od ťaku zbeťažená; zrádnikovitý, zrácovitý*, epilepticus.

23. *Pľuští mu* — povedajú miesto: smädí ho, žížni. Pravda, že tomu, kto má ten „katzenjammer", z pravidla pľuští, a o takom sa najviac hovorí to slovo, ale ono môže jednako i triezvemu pľuštiť, na stav očemerenia sa to výlučne nevzťahuje. *Ale mi pľuští; ba čo by ti ako pľuštilo, preci ti nedám!* pit tt. Komu po pijatike pľuští, tomu je vraj kapustnica dobrá. *Pľúšť* (tá) je pršlavý čas, č. plískanice, plíhanice, *plúšte* pl. sú dlhé dažde; srovn. lat. pluit = dáždi, a zase naše *pľuť* sliny; komu *na dačo chuť ide*, povedá sá ináč, že *sliny mu na to idú.*

24. *Pokolvar* —, carbunculus, je formálne maďarské slovo, ostatne pokol = peklo, var = škvar; nuž mohlo i byť také slovenské meno *pekelný škvar*; česky to tiež zovú *pekelný oheň*; iné synonymy: *čierny pľuzgier, mrcha pupä* (ulcus malignum), úmorník. Buďsi pripomenuto, že obecní ľudia i tak hojievajú menšie rany, najmä u dobytku, že ich *zapekajú* ohňom, alebo *zaškvaria* horúcou mastou, až sa chytí *skvar*, či chrasta. *Var*, -i, f. znamená horúci pot: *var mu na čelo vyšla; var na mňa ide.*

25. *Priesť.* — V Selciach vyslovujú *príjesť*, a rozumia pod tým pupenec na koži, ktorý sa rozožiera a rozkvasuje, „príchodí so zimou" (febris). Slovo bolo v Pohľadoch odvodzovano i tak, že ranený, jako ľud hovorí, *prešiel porobeninu* (čary), teda od slova *preisť*, ale toto je inšie. Ľud rozoznáva *priesť*, ktorá sa na povrchu koži rozožiera, a *ranu nezhojenú*, z ktorej i kosti vypadujú, a ktorá z prejdutia porobenín stala; okrem toho priesť (substantiv) a preisť (verbum) slovne sú nesrovnateľné. Druhý výklad bol z koreňa *preg-* l. stsl. *prъžiti*, kam prislúchajú i slovenské *prhlit* a *pražit*. Okrem toho bolo ešte od prvého vykladateľa poukázano na české *prýšť*. Ja sa tiež nazdávam, že sl. *priesť* je č. *prýšť*, p. *pryszcz*, slovinsky *prišč*, srb. *prišt*, bulh. *prištij*; sem prislúcha i č. *pryškýř* s tohto sloven. inotvarmi *pľusgier*, *pleskúr*, ktoré Miklosich pod *pryskjů*, stsl. *prъšti* zahrnuje. Srovn. č. prýštiti.

26. *Konope poskonné, poskolné* —, v Selciach *poskorné*; *materné* — tamže *matorné.*

Hubky (pl.) v osnove. — *Hubkami* menujú tiež kytky z 2—3 parutiek kvetných, zapletaných do venca.

Krosná tkáčske. — Radvanskí súkenníci svoj tkáčsky stroj menujú *stativami*; krosná sú vraj babské a *stativá* súkennícke. *Krosienca* sú malinké krosná, tkajú na nich úzke stužky, tkaničky. *Krosienka* (v Trenč.), *šragle* (v Zvol.) sú podstavce (kobylinky) pod koryto. *Krošňa sklenárska*, a obyčajná *krošňa*, koš z páranic, z lubu.

Úrezky. — Naše domáce tkáčky vyslovujú *úrosky*, a tak je správne. Rozumia sa pod tým nedotkané zbytky osnových nití na konci plátna; na predku, kde sa začína tkať, také nepretkané osnové niti menujú sa *triesma* (pl.), č. *třásně, třísně*; oboje — *úrosky* i *triesma* — značia jedno: strapce. *Úrosky* od *rusania*;

rusať, vyrusať = vystrapkať, vyprskať, t. j. vytrhať útočné (útkové) niti s ponechaním osnových; *rusala šatku, má vyrusanú záponu*, t. j. so strapci; taký je i *obrus, ubrus*, t. j. *ob-rusaná* plachta. Ale i keď sa tkanivo obdiera, otiera, i tým samým sa ono tiež *obrusí*, t. j. dostáva strapce, a zase kov trením = (o)brusením sa ostrí, odtiaľ *brus* a *brúsiť*. Srovnaj však koreň *brŭs* — Mikl. Etymolog. Wörterbuch. V Jungm. Slovníku *brusec* = šátek: nohy umývati a bruscem utierati. St. skl. Sem patrí i *riasa* v rozličnom znamení (na pr. *riasa*, č. vřes, erica; *riasa*, kvet na jelši, na lieske; *riasa*, klas ovsený, prosný atď.), ale vždy voľačoho strapcovitého, tak *úrosky, obrusky, riasy, triesma, strapce, kycky* (srovn. *kyčky, kačky, kytky* — o vlasoch) sú v podstate rovnoznačné. *Úrezky* za *úrosky* chybne menovať akiste to naviedlo, že sa *úrosky*, keď dotkané plátno s krosien soberajú, od návoja urezujú, odstrihujú. Jungm. Slovník u slova *třísně* klade: Takových odřezků as $^1/_2$ lokte dlouhých potřebuje též tkadlec k navazování přetržené osnové niti, a nazývá je také třísně.

(Pokračovanie) *F. Šujanský.*

BESEDA.

Bosna a Hercegovina roku 1893.

Rakúsko-uhorský spoločný finančný minister Beniamin Kállay, v prvý rok svojho spravovania Bosny a Hercegoviny, pred rakúsko-uhorskými delegáciami v nasledujúcich slovách vyjadril svoj administratívny ideál: „Bosne a Hercegovine budú závidieť všetky balkánske štáty.“ Po tomto osvedčení ročný exposé ministerský pred delegáciami a reči všetkých delegátov konštatúvaly len, akým rýchlym krokom blíži sa minister k svojmu cieľu. Túto spokojnosť začali oslabovať českí delegáti v posledných dvoch rokoch, od tých čias, ako v Čechách prišla na vrch mlado-česká strana a začala voliť svojich predstaviteľov do delegácií. Professor Masaryk špeciálne bol v Bosne a Hercegovine, hľadal potyky s ľudom, študoval jeho položenie, a svoje dojmy predstavil parlamentárnemu výboru Rakúska-Uhorska...

Za podstatné úspechy rakúsko-uhorskej správy v Bosne a Hercegovine treba považovať rozličné novoty v železničnom diele, v stavaní ciest a v rozvití fabričnej činnosti.

Vedľa predošlej sieti železničnej, z ktorej hlavná čiara je Brod-Sarajevo a Sarajevo-Mostar-Metkovič, v tomto roku vláda začala stavať čiaru Janiči-Travnik-Splet (v Dalmácii). To bude prvá cesta k moru, poneváč cesta na Metkovič, v Dalmácii, po rieke Neretve, je nepohodlná. Železnica bude úzko-koľajná.

Vláda začala i stavanie fabrík a spracovanie rúd. Donášajú jej

dôchodok najmä bane železné, soľné a kamenouhoľné. Prvé fabriky začala stavať vláda; potom boli k tomu pripustení i privátni podnikatelia. Tak vznikol a časom rozvil sa, pri pomoci jednej peštianskej banky, pivovár v Sarajeve; spoločnosť Schmidt, Pengget a Bondy založila železolejáreň; v Doboji povstal cukrovar.

Zo všetkých týchto podnikov vláda má veľké priame alebo nepriame výhody. Ona zaujala pre seba najlepšie bane, okrem toho berie veľký dôchodok z bohatých bosenských lesov. Exploatáciu týchto lesov predala firme Morpurgo a Parente v Trieste.

Ale z takého progressu národ nemá žiadneho úžitku. Medzi podujímateľmi niet synov Bosny a Hercegoviny. Nielen to, ale z ich rúk vymkly sa i drobný obchod a priemysel, následkom židovskej konkurrencie z Viedne a Pešti. Bohaté a solídne firmy domorodých (mohamedánov i pravoslávnych) hynú, preto že nevedia umele bankrotovať a nerozumejú terajšiemu gšeftu.

Dedinskému roľníckemu stavu nie je lepšie. Zostávajú v platnosti staré poplatky (tretina begovi, desatina vláde) a zavedené sú nadto priame a indirektné dane. Medzi dedinským obyvateľstvom rozmáha sa bieda. Sťahovanie sa mohamedánskeho elementu treba pripísať tejto okolnosti.

Z debat v delegáciach je známo, ako tlačí sa ľud desatinou. No jemu nie je ťažká spravedlivá desatina. Jemu je ťažký spôsob zbierania tejto desatiny. Úradníci, vymeriavajúci desatinu, i cenitelia obyčajne pri ocienke značne ju zväčšujú. Tým chcú sa odporúčať, ponevač najhorlivejší z nich dostávajú premiu. Smutnú povesť vydobyl si ceniteľ (komisár) Alagić, ktorého sám šef administrácie Vukovič v Dolnej Tuzle prepustil zo služby pre nesprávnu ocienku. Potom, ešte v tom roku, toho istého komisára Alagića prijal do služby šef administrácie Lazarini v Banej Luke, t. j. zase postavil ho k oceňovaniu úrod.

V rakúsko-uhorských novinách písali, že v okolí Banej Luky minulej jasene vypuklo povstanie. Písali, že Srbsko podporovalo toto povstanie a že zo Srbska prišla ozbrojená čata 200 hajdukov. Podívajte sa na geografickú kartu a presvedčíte sa, že hajduci zo Srbska nepotrebujú ísť do Banej Luky, lebo bolo by im ľahšie robiť svoju vec na Drine. Bolo to pohnutie ľudu len proti desatine. Niekoľko mužov utieklo do lesa. Pôvodu politického tu nebolo nijakého, boly príčiny len čisto ekonomické, agrárne. Toho hnutia použili agenti provocateuri, aby predstavili obyvateľstvo ako politicky nespoľahlivé.

Sedliaci platia teraz desatinu nie v plodinách, ale peniazmi. Tu hneď majú ztratu, akonáhle nepodarí sa im predať svoje obilie po cene úradnej tarify. A čo je najťažšie, sedliak je povinný zaplatiť tretinu begovi podľa tej samej úradnej ocienky. Tak stáva sa, že mnohí potrebujú celú svoju úrodu len na zaplatenie desatiny a tretiny. Sú sedliaci, ktorí platia do 100 zlatých dane. A treba vedieť, že to všetko sú „kmety“, nemajúci vlastnej zeme, obrábajúci cudziu, begovu. To samé obyvateľstvo z okolia Banej Luky pohlo sa v massách, keď tu chodil nebohý korunný princ Rudolf; chcelo

mu podať petíciu proti daniam. Vojsko rozohnalo ľud, a náčelníci pohybu boli potrestaní peňažite alebo žalárom.

V oblasti administratívnej a súdobnej za posledné roky nebolo značnejších premien. Celé administratívne ústrojstvo má okkupačnálnu povahu. Úradníci sú všetko prišelci rakúsko-uhorskí. Dľa národnosti možno podeliť úradníkov nasledovne: Horvati (ich je najviac, okolo 1500 osôb), Poliaci, Nemci, Rusi haličskí, Česi a Srbi. Srbov je najmenej — len asi 50.

Minulého roku bol zavedený nový trestný zákon, dľa ktorého v trestných processoch vedľa riadnych, kvalifikovaných sudcov môžu byť prítomní i svobodní občania ako prísediaci, s právom poradného hlasu. No na toto pozvanie ľud ostáva hluchým.

V ostatnom obyvateľstvo okkupovaných zemí nemá žiadnej samosprávy. Na próbu vláda vydala čosi na spôsob municipálneho štatútu pre mestá Sarajevo a Mostar s pravidlami o voľbe členov mestskej rady. Ale vláda sama vymenuje istý počet členov i starostu mesta, a tak paralysuje voľbu občanov. Preto občania ani nechodia voliť. Zachovala sa ešte autonomia len v cirkevných dielach, ale i tu obmedzuje sa na správu cirkevných majetkov. Pravoslávne cirkve nemajú väčších majetkov, nemohly si ich nadobudnúť za času tureckého panstva. Pritom i pre túto správu cirkevných majetkov sriadená je inšpekcia a na zasadnutia príde predstaviteľ vlády. Veľké majetky má *vakuf* (mohamedánsky cirkevný fond), ktorý zaveduje zvláštny výbor. Členov výboru menuje vláda.

Vojsko, takzvané „bosensko-hercegovské", neprestajne sa rozmnožuje. Keď roku 1882 zaviedlo sa rekrutovanie, z čoho v Hercegovine bolo i povstanie, začalo sa štyrmi stotinami. Stotiny stály sa bataillonmi, z bataillonov teraz utvorili už pluky. V novembri 1893 vyšlo nariadenie, ustanovujúce 4 pluky, každý z troch bataillonov aktívnych a jednoho reservného. Veliteľstvá a štáb sú v týchto štyroch mestách: Sarajevo, Baňaluka, Dolná Tuzla a Mostar.

Národno-politický život najlepšie možno si predstaviť podľa časopisov, vychodiacich v Bosne a Hercegovine.

1) Bez pretrhnutia vychodí úradný *Sarajevski List*, donášajúci úradné vesti a politické noviny; tlačí sa latinkou a cyrillicou.

2) *Vatan* (otčina), v tureckej reči, pre mohamedánov, ktorí ostatne po turecky nerozumejú.

3) *Vrch-Bosanski Glasnik*, orgán rímsko-katolíckeho duchovenstva, tlačí sa latinkou.

4) *Bosansko-Chercegovački Istočnik*, orgán pravoslávneho duchovenstva; tlačí sa cyrillicou a obsahuje úradné a cirkevné vesti a články nábožensko-poučnej povahy.

5) *Bosanska Vila*, srbský belletristický časopis, dáva povesti, piesne a recensie kníh.

6) *Glasnik Zemaľskoga Muzeja za Bosnu i Chercegovinu*. Vo formáte revue vychodí štyri razy ročne. Tlačí vedecké články, najmä z historie a etnografie okkupovaných zemí a je orgánom Zemaľskoga Muzeja, založeného v Sarajeve. Tlačený je latinkou a cyrillicou, rediguje ho vládny radca Konstantin Hörmann.

7) *Bosnische Post*, prvý politický orgán v Bosne v nemeckej reči, donáša články a referáty o zdokonaľovaní administrácie v okkupovaných zemiach a preto určený je pre úradníkov a obecenstvo rakúsko-uhorskej monarchie. Officiósny orgán. Domorodci ho nečítajú, keďže ešte nestihli naučiť sa po nemecky. Vydáva tieto noviny spoločnosť, pozostávajúca z tlačiarov Spindler a Löschner zo Záhrebu, a pani Makancovej, tiež zo Záhrebu, ktorá je i majiteľkou. Programm vydavateľov je: Bosna a Hercegovina musia byť pripojené k Horvatsku.

8) *Bošnjak*, v srbskej reči, ale latinským písmom. Začal ho vydávať vládny radca Mehmed-beg Kapetanović roku 1890, ktorý bol i jeho majiteľom. Minulého roku on zanechal noviny, lebo vláda vymenovala ho za starostu mesta Sarajeva; majiteľom Bošnjaka stal sa Jusuf-beg Filippović. Programm týchto novín je kállayovský, austrijský: Bosenci a Hercegovinci nie sú Srbi, ani Horvati, ale tvoria tretiu osobitnú národnosť, t. j. „bosenskú“; Bosna má svoju históriu a svoju osobitnú minulosť, preto i jazyk národný má sa nazývať „bosenským jazykom“. Pritom všetkom *Bošnjak* kloní sa k horvatskej idei, o Srboch však hovorí, že škúlia na Belehrad; a v Bosne je to najväčším priestupkom.

Tieto všetky časopisy vychodia v Sarajeve. V Mostare vychodí *Glas Hercegovca*, otvorene hlásajúci horvatský programm pripojenia Bosny a Hercegoviny k Horvatsku.

Tu prichodí ešte spomenúť jednu episodu z oblasti žurnalistiky v Bosne a Hercegovine. Roku 1890 začaly vychodiť politické noviny v Sarajeve pod záhlavím *Napredak*. Prvým punktom programmu bolo: Všetci Bosenci a Hercegovinci sú Srbi, povinní brániť svobodu svojej srbskej národnosti. Druhý punkt: Pravoslávna cirkev je pravá a jedine spasiteľná cirkev. (Redaktor bol katolík z Dalmácie.) Programmu tomu zaradovalo sa celé pravoslávne obyvateľstvo. Ale *Srpski Glas*, vychodiaci v Zadre (v Dalmácii), vydal vyzvanie k Srbom: „Chráňte sa Napredka“!“ Tomuto výstražnému hlasu mnohí oklamaní a prostí ľudia neverili. Hovorili si: „Aký môže byť v Napredke klam, keď píše v duchu čisto srbskom a pravoslávnom? Veď píše, že srbsko-pravoslávny osvecovateľ sv. Sava je najväčší svätý pred Bohom!“ *Napredak* tak mohol vychodiť za istý čas. Konečne stalo sa jasným, z akej tendencie vznikly tieto noviny. Hneď za nimi zrazu vyšiel *Bošnjak*, s programmom „bosensko-mohamedánskym“, potom *Glas Hercegovca* začal rozvíjať svoj horvatský programm. Tak vybúšila rozlútená borba v tomto národe. Vec dochodila k ozajstným srážkam medzi pravoslávnym a mohamedánskym obyvateľstvom, ktoré vôbec i od okkupácie žilo medzi sebou v najlepšej shode. Tu začaly sa rozbroje i medzi srbsko-pravoslávnymi obciami, ponevráč *Napredak* vyzval drobenie na stránky i medzi nimi. Tak všetci pochopili, že redaktor týchto pseudo-srbských novín je človek podozrivý, opravdový agent provocateur. Srbi jeden za druhým odriekli sa od Napredka. Zavŕšily svoje jestvovanie prvé srbské politické noviny — redaktor utiekol.

Skoro po takom prepadnutí Napredka zakázaný bol v Bosne

Trebević. Do tohoto kalendára na rok 1893 známy srbský vateľ Stojan Novaković poslal z Belehradu článok „Prví kn v Belehrade“. Článok historicky rozprával, kto bol prvý kupcom v Belehrade a ako bola založená prvá kníhtlačiare súra neprepustila článok, lebo týka sa vraj nie Bosny a H viny, ale Srbska. Článok vyšiel potom v belehradskej *Ot* s poznámkou sarajevskej censúry. *Trebević* prestal vychodi rok 1894 vyšiel v Mostare illustrovaný srbský kalendár *Nere* vydal ho Svetozár Džorović. V ňom vedľa kalendárskej ča niekoľko básní a rozprávok s vyobrazeniami srbských spiso V Travniku vychodí mesačník *Glasnik Presvetoga Srca J* píšu v ňom a vydávajú ho jezuiti, založivší v Travniku svo

Týmto možno zakončiť obzor literárnych vydaní v B Hercegovine. Na základe jeho čitateľ môže si predstaviť i kultúrneho i politického stavu okkupovaných zemí. Mohli ešte sobrať mnoho materiálu pre tento obraz, ale základny charakter jeho tým už nezmení sa.

V Bosne sú zakázané všetky knihy z Belehradu, ešte i Zakázané sú vydania Srbskej knižnej zadrugy v Belehrade postavila si za úlohu rozširovať v národe, po lacnej cene, v starých i nových spisovateľov srbských a najlepších slovan cudzích. Vo vydaniach zadrugy nachodia sa diela Dositeja vića i Steria Popovića, nové diela Milana Jovanovića a M i ruská povesť I. N. Potapenku *Na dějstviteľnoj službě*. Pr povesti najmä postaví sa censúra, mocou princípu: Bosny sa, čo píšu Rusi.

Príjemným zjavom je, že mladé pokolenie mohamedá čína zaujímať sa o literatúru; staré pokolenie nečíta a n iných kníh okrem korana. Tak Mehmed effendi Spachić z začal vydávať svoje spisy, vo veršoch i próse, v srbskýc pisoch. Zaoberá sa národnou otázkou a dokazuje, že moha

govca, vydávaný práve v Mostare. Spachić bol internovaný v dedine Sović. O tomto prípade minulej jari professor Masaryk hovoril v rakúskej delegácii, ale omnoho väčší dojem urobil na mohamedánske obyvateľstvo.

Prechodiac ku kultúre a cirkvi, dostačí zmieniť sa len o novších udalostiach. Roku 1893 vláda otvorila v Mostare gymnásium. Tak máme už tri gymnásia: dve vládne, v Sarajeve a Mostare, a tretie jezuitské v Travniku. Vo všetkých gymnásiach upotrebuje sa „horvatský“ jazyk. V gymnásiach, ako i vo vládnych (takzvaných kommunálych) počiatočných školách professormi a učiteľmi sú Horvati. Na také položenie vládnych škôl Srbi mnoho ráz sa žalovali, a žaloby ich možno čítať vo všetkých srbských periodických vydaniach. Takú metodu oni nazývajú odnárodňovaním.[1])

Pravoslávni Srbi majú 37 svojich vlastných konfessionálnych počiatočných škôl chlapčenských, 5 dievčenských a jeden vyšší ženský ústav v Sarajeve; okrem toho majú ešte duchovný seminár v Relieve, vydržiavaný zo štátnych prostriedkov. Počiatočné konfessionálne školy srbské vydržiavajú sa z cirkevných fondov alebo z dobrovoľných obetí. Učiteľov volí si cirkev, ale vláda osvojila si právo potvrdzovať voľbu. A poneváč veľmi často býva, že voľbe nedostane sa potvrdenia, školy tieto boria sa s veľkými prekážkami. Pritom vedľa konfessionálnych škôl vláda podporuje svoje kommunálne a tým robí prvým silnú konkurrenciu. Na počiatku posledného školského roku uchádzali sa o otvorenie vyššej dievčenskej pravoslávnej školy v Mostare, ale vláda zavrhla prosbu. Hneď potom bola otvorená vládna vyššia škola dievčenská. Do tejto Srbi nechcú posielať svoje dcéry...

V súsedných srbských zemiach ešte viac možno počuť o Bosne a Hercegovine. V Sarajeve nevedia ani o tom, čo sa robí v samom Sarajeve. Ak opýtaš sa v Sarajeve niekoho, čo sa robí v Mostare a čo tam nového, nevie odpovedať — ako by si sa ho opytoval o Samarkande. Ľudia nie sú sdielni, o národných dielach nehovoria. Niekedy novinka dostane sa do srbských časopisov, vydávaných v Rakúsko-Uhorsku, ale len niekedy, i to neúplne, lebo policia sliedi za každým, o kom myslí, že by mohol dopisovať do srbských novín. Náš národ sklonil hlavu pred terajším položením, ako pred osudom: nehovorí o ničom, lebo za mnohé veky naučil sa strádať a trpieť. Ale v hrudi jeho ešte žije viera v lepšie dni.

„Славянское Обозрѣніе“.

Bulharské literárne pomery roku 1893.

a) Periodické vydania: 1) *Bŭlgarski Pregled za nauka, literatura i obščestven život* (v Sofii); 2) *Bŭlgaria za Bŭlgarite, trgovsko i politiko-ikonomičesko, antisemitičesko spisanie* (v Sofii); 3) *Bŭlgar-*

[1]) Je to vlastne *divide et impera*. Rakúšania *dobre vedia o rozporách* medzi Srbmi a Horvatmi, *preto podporujú počtom slabších Horvatov, aby* strúnky potom väčšími mohly potierať jedna druhú. *Red.*

sko vzdržatelno zname (v Sofii); 4) *Blgarska social-demokratičeska biblioteka*; 5) *Blgarska Sbirka* za knižnina i obščestvenni znania (v Plovdive); 6) *Blgarski trgovski viestnik* (v bulharskej a nemeckej reči, v Sofii); 7) *Brzopis* (stenografický vestník, v Sofii); 8) *Varnenski obščestven viestnik* (vo Varne); 9) *Veterinarna Sbirka* (v Sofii); 10) *Vojenen žurnal* (v Sofii); 11) *Vojenni izvestia* (v Sofii); 12) *Vojiniška Sbirka* (v Sofii); 13) *Deň* (socialistický, v Sofii); 14) *Domašen Prijateľ* za nauka i religia (protestantský, v Sofii); 15) *Duma*, literárna a vedecká (v Sofii); 16) *Detinska počivka* (v Silistrii); 17) *Detovoditeľ*, poučno-zábavný; 18) *Ženski sviet* (Varna); 19) *Zviezdica* za dieca (Sofia); 20) *Izvor* (Rusčuk); 21) *Iskra*, vedecko-literárna (Šumna); 22) *Kitka*, vedecko-literárna (Plovdiv); 23) *Kitka*, literárna (Chaskovo); 24) *Mysľ* za nauka, literatura i kritika (Sofia); 25) *Mladina* (Kazanlyk); 26) *Moden list* (Sevlievo; 27) *Osnovno Učilišče* (Lompalanka); 28) *Naučno Spisanie* (Plovdiv); 29) *Nova svietlina* (spiritistická, v Slivne); 30 *Pedagogium* (Sofia); 31) *Periodičesko Spisanie* (Sofia); 32) *Plovdivsk obšč. viestnik*; 33) *Pomink* (Rusčuk); 34) *Počivka*, literaturen sbornik (Šumna); 35) *Pravoslaven propoviednik* (Samokov); 36) *Praktičesko Pticovodstvo* (Sofia); 37) *Priroda* za nauka i ribolovstvo 38) *Razum* (Sofia); 39) *Russenski obščestven viestnik* (Rusčuk) 40) *Sbornik za narodni umotvorenia* (Sofia); 41) *Sviet* za nauka literatura i domakinstvo (Sofia); 42) *Svietlina* (illustrovaná, v Sofii) 43) *Selski viestnik* (Musina); 44) *Sofijski obšč. viestnik*; 45) *Staro-Zagorski obšč. viestnik*; 46) *Stenografičeski viestnik* (Sofia); 47) *Sudebna biblioteka* (Jambol); 48) *Utro* (Silistria); 49) *Učitelski drugar* (Rusčuk); 50) *Učiteľ* (Plovdiv); 51) *Celina* (Plovdiv); 52) *Šumenski okr. viestnik*; 53) *Juridičeski Pregled* (Plovdiv); 54) *Juridičesko Spisanie* (Sofia); 55) *Jambolski obšč. viestnik* (Jambol).

b) Politické noviny,

vládne:

1) *Balkanska Zora* (Plovdiv); 2) *Državen Viestnik* (Sofia); 3) *Karguna* (Jambol); 4) *Malk Viestnik* (Plovdiv); 5) *Plovdiv*; 6) *Pravda* (Varna); 7) *Svoboda* (Sofia); 8) *Tunža* (Jambol) a 9) *Iz Bulgarie* (Sofia).

Opposicionálne:

1) *Vreme* (Plovdiv); 2) *Glas ot Istok* (Burgas); 3) *Zaščit* (Šumna); 4) *Napred* (Sofia); 5) *Narodna Voľa* (Rusčuk); 6) *Svobodno Slovo* (Sofia); 7) *Sliven* (Slivno); 8) *Černo More* (Varna).

Opposicionálne socialistické:

1) *Borba* (Plovdiv); 2) *Drugar* (Sofia); 3) *Progress* (Tatar-Pazardžik); 4) *Rabotnik* (Tyrnovo).

Špeciálne o macedónskych dielach:

1) *Glas Makedonski* (opposicionálny, v Sofii); 2) *Jugo-Zapadna Blgaria* (opp., v Sofii); 3) *Pirin-Planina* (vo francúzskej a bulharskej reči, vládny, v Rusčuku).

Duchovno-politické:

1) *Zornica* (protestantská, v Carihrade); 2) *Noviní* (exarchický orgán, v Carihrade); 3) *Selianin* (Sofia).

Ako vidno, niet temer mestečka v Bulharsku, kde by neklepal tlačiarsky stroj, kde netlačilo by sa nejaké periodičné vydanie, niekedy i noviny. Zdalo by sa, že duchovný život kniežatstva bystro sa prúdi, že Bulharsko je najkultúrnejšia krajina v Europe, kde literárne talenty sú zjavom obyčajným, literárne diela však obyčajným duchovným pokrmom šťastlivého obyvateľstva. Medzitým taká zdanlivosť protirečí skutočnosti.

Po prvé Bulharsko prináleží k bezgramotným krajinám Europy, ono prevyšuje v tomto ohľade i Srbsko a Rumunsko. Kým počet čítať a písať neznajúcich v Srbsku dosahuje 79·3% celého obyvateľstva, v Rumunsku 82·0%, v kniežatstve bulharskom len 10·71%, celého obyvateľstva vie čítať a písať[1]). Po druhé všetky tieto vydania sú zbavené ideálov, vysokých snáh, sú nanajvýš prázdne svojím obsahom. Mnohé z nich zjavia sa a už zaniknú. Konečne samostatné časopisy sú potlačované vládou, ktorá neštíti sa nijakých prostriedkov v borbe so svojimi politickými protivníkmi. Tak názorne nič nesvedčí o zlom vlive terajšieho regimu kniežatstva na duchovný život bulharského národa, ako súčasné bulharské časopisectvo, o čom zjavne hovoria orgány i samej vlády. „Láska nášho mladého pokolenia — hovorila *Svoboda* 4. dec. 1892, v č. 975 — k literárnej činnosti prevrátila sa v nemoc, známu pod menom manie... Bulharské literárne pole premenilo sa na pôdu hubovú, na ktorej každý deň zjavujú sa, ako huby, nové časopisy a noviny, hynú a zanikajú. Náš literárny trh je zavalený všelijakými lístkami, obsahujúcimi len nesmysel a hnilobu, tak že od ich smradu až ťažko je priblížiť sa k nim... Na potvrdenie tohoto sotva treba obrátiť sa k obsahu jednoho alebo druhého časopisu. Dostačí spomenúť zahynutie množstva novín a časopisov, ako Luča, Pravdina, Vienec, Utro, Celina, Vietr, Svietlina, Rašeto, Svietnik, Talasm, Samouprava, Čeplu, Spomen, Svobodno Slovo, Mladina, Izvor, Bigaria nespi, Pravda, Razvitie, Zviezda, Sviet, Strannik, „2+2=5“ atď. atď., už dávno zabudnutých, trebárs len asi takto rok vydaly po jednom alebo po dve čísla.“

Opposičné *Svobodno Slovo* podobne zobrazuje týchto pestovateľov bulharskej kultúry. „Nevedno — volajú tieto noviny (38. č. 1893) — aký prospech prinášajú takéto časopisy aspoň tým, ktorí ich dostávajú, lebo vydávané sú ľuďmi, majúcimi tak slabé známosti, že sotva sú v stave napísať čo len obyčajný článok v nejakom denníku. Ale zato pozrite si ich zahlavia. Všetky vydávajú

---

[1]) Bezgramotnosť v takých počiatočných pomeroch ešte nie je veľké nešťastie. V juho-slovanských zemiach za časov tureckého jarma bolo množstvo čítať a písať neznajúcich ľudí, ktorí bystrotou rozsudku a všeličím iným vynikali nad obyvateľmi krajín školami cibrenými. V školstve bulharskom od času osvobodenia iste už všeličo mohlo byť dokonalejšie, ale my zato nebojíme sa o Bulharov. Nech len usporiadajú sa veci po poslednej zmene, skoro prestane mračnosť, ukazujúca sa v tejto zpráve. Bulhari majú tú dobrú vlastnosť, že sú pilní v škole i v živote. — Podotýkame ešte, že zpráva táto bola písaná okolo Nového roku, keď ešte temer myslelo sa, že pomery, stvorené a udržované Stambulovom, už ani nemôžu sa zmeniť. Odtiaľ jej hodne mračný tón.
Red.

sa za literárne a vedecké „spisania“... Čo ony vykonaly spoločnými silami? Či možno ukázať hoc jedno z týchto „spisaní“, v ktorom zjavila by sa a zachvátila čitateľov nejaká literárna sila? Čo najdete v našich časopisoch, jestli vezmete si prácu poprezerať ich? Či najdete čo len slabý reflex národného života, jeho duchovného sveta, jeho neshod a strádaní? Ničoho. Vyjmúc diel Ivana Vazova, St. Michajlovského a čiastočne Penča Slavejkova, dostaneme masu knižného chlamu najnižšej próby, vyzvaného nie nejakou duchovnou a životnou potrebou, ale inými malichernými pohnútkami: jedni domáhajú sa pochvaly, druhí potrebujú odporúčanie v istých kruhoch, a tretím, t. j. tým, ktorí vedia produkovať niečo obstojnejšieho, ide o honoráre... Spisovateľstvo a spisovateľská činnosť začína sa len zo špekulácie. Preto nášmu obecenstvu podáva sa taký literárny pokrm a celá naša literatúra tvorí a dvíha sa nezkúsenými rukami. A aké charakteristické fakty stretáme v masse tohoto knižného haraburdia! Predstavte si národ, ktorý je uhnetený nejakým tyranom, obraný a privedený na žobráctvo tohoto agentami: súdy demoralisované, intellígencia podkupná a topiaca sa v lieni, ľud však večne pracujúci, večne nahý a hladný, pokorne a otrocky znášajúci tie nástrahy. A národ tento v takej hroznej obstanovke zabávajú hlúpymi historkami, rozprávkami o milostných príbehoch. Predstavte si spoločnosť, ktorá padla do hlbokého sna alebo zabudla na seba a oddala sa len radostiam komfortu, napodobňujúc každú fals a nemravnosť, prinášanú k nám civilisáciou; spoločnosť, neoduševňujúcu sa nijakými rozumnými a ľudskými namereniami k všeobecnému blahu, k šťastiu ani literatúre, ktorá nie je ohlasom života a traktuje o veciach iného sveta, o prešlých a cudzích veciach, — a dostanete obraz našej literatúry i našej spoločnosti... Ešte je privčas žiadať od našej literatúry, aby účinkovala na našu spoločnosť a národ, ale my žiadame od nej, aby aspoň vo všeobecnej borbe zverských náruživostí — v čas požiaru a nešťastí, nehrala nám na harfe a nerozprávala milostné scény a chúťky svojich mizerných hrdinov.“

Orgán bulharskej exarchie v Carihrade, nestiesňaný policiou bulharskej vlády, ešte otvorenejšie povedal svoju mienku. „Najvýš smutný fakt je — hovoria *Novini* (90. č. 1894) — že bulharské noviny posledného času zkazily našu spoločnosť, zobudily čo najdivšie, najnešľachetnejšie jej obyčaje. Naši publicisti prestupujú hranice slušnosti: nádavky, klebeta, prekrútenie faktov — to je ich spôsob pri posudzovaní otázok...“ „Ak sme teraz bohatí uličnými herosmi — písaly o pár čísel pozdejšie — ktorí pľujú napravo i naľavo; ak máme ľudí, ktorí neboja sa vrchností a zákonov, a hrozbami a bitkami odnímajú občanom najelementárnejšie práva, vina za to všetko padá hlavne na tlačové orgány „verejnej mienky“ a ich redaktorov.“

Či je potom div, že v Bulharsku začaly sa šíriť výstredné učenia západnej Europy. V mladom Bulharsku, v krajine drobných majetkov, nemajúcej robotníckej triedy, socialism pustil hlboké

korene. Temer vo všetkých mestách kniežatstva, v Sofii, Tyrnove, Šumne, Varne, T.-Pazardžiku, Gabrove atď. socialism má už svoje orgány, svojich prívržencov, už i svojich mučeníkov.

Okrem sociálno-ekonomických príčin úspech socialismu v Bulharsku napomáhaly nasledujúce dve príčiny: Po prvé sofijská vláda nielen prichýlila, ale i vymenovala na vysoké štátne úrady mnohých známych socialistov a anarchistov. (Známa je v tej veci nóta ruskej vlády.) Mnohé nariadenia vlády nielen v zahraničnej, lež i vo vnútornej politike boly vnuknuté týmito ľúbeznými hosťmi. Vládne noviny boly hlasateľmi ich ideí a náhľadov. Po druhé, bezprávny, neľudský a terroristický regim kniežatstva vyzval reakciu u mladého pokolenia, oduševňovaného ideálmi a vysokými snahami. Ono vrhlo sa do náručia socialismu, dúfajúc nájsť východ z bezvýchodného víru bulharských neporiadkov.

Semeno, zasiato shora, dalo hojnú úrodu. A keď socialisti postavili sa a začali púšťať svoje dobre namierené strely proti vláde, táto odriekla sa od svojho decka, uvaľujúc všetku vinu za rozšírenie socialismu na vzdelanosť. „Bulharský socialism — písala „Svoboda“ — táto zvláštna epidemia, prenesená náhodou k nám, dostal celkom iný charakter, primeraný pôde a okolnostiam. Je najvyšší nie na čase, a v tej forme, v ktorej presadený je k nám, môže poškodiť našej mladej spoločnosti, našej intelligencii, záležajúcej z „našich socialistov“. Zachvátenie mládeže všetkým, čo je skvelé a zvučné, nemožno ospravedlniť pri tých rozmeroch, v ktorých rozšírila sa táto nákaza. Najdete socialistov i medzi žiakmi i učiteľmi, medzi úradníkmi, ešte i medzi mladými remeselníkmi. Bulharský socialism možno skorej považovať za výsledok nepravidelného vzdelávania terajšej intelligencie... Pomerne väčšia polovica tých, ktorí končia naše gymnásia, každoročne rozmnožuje rady nespokojných elementov.“

Teda sofijská vláda hľadí na bulharské školy ako na teplé hrady všetkých nespokojencov. Pod jej priamy dozor nepatrilo 2895 počiatočných škôl s 3798 učiteľmi a 774 učiteľkami. Zachovávala sa obyčaj, ešte od časov tureckého rabstva, aby mestá i dediny vydržiavaly svoje počiatočné školy. Obecné správy maly neobmedzené práva nad školami i nad učiteľmi. Sofijská vláda teraz chce tento veľký učiteľský personál, majúci priame potyky s massou národa, urobiť svojimi úradníkmi, vlastne svojimi politickými agentmi. Na základe zákona z roku 1891 o výučbe národa, vstúpivšieho v platnosť v $189^2/_3$ učebnom roku, ministerstvo výučby sústreďuje v svojich rukách všetko, čo súvisí priamo alebo nepriamo s duchovným alebo mravným rozvitím národa: všetci učitelia, vychovávatelia prevracajú sa vo vládnych úradníkov, všetky učebné alebo vychovávacie ústavy v štátne inštitúty. Všetky neodvislé noviny zhrozily sa nad týmto zoštátnením. „Zákon — písaly *Novini* — mal urobiť povinnosťou spoločnosti, národa starať sa o svoju osvetu, a nepozbaviť ho tohto práva a povinnosti, skladajúc všetku zodpovednosť na štát.“

Ale Stambulovci hneď za touto podujali ešte inakšiu reformu.

Poneváč všetky ich námahy oddialiť Bulharsko od kultúrnej jednoty s Ruskom ukazovaly sa márnymi [1]), nuž odhodlali sa základným spôsobom pretvoriť bulharský jazyk. V auguste 1892 bola vymenovaná sedmičlenová „pravopisná“ komisia z ľudí v západnej Europe vzdelaných a oddaných vládnemu programmu. Po celoročnom pracovaní komisia v auguste minulého roku predložila ministrovi národnej osvety podrobný doklad o reforme jazyka. Poneváč policajnou cestou nebolo možno previesť túto reformu, k jej propagovaniu založený bol na útraty ministerstva osvety časopis *Blgarski Pregled*. Súčasne nový tento pravopis bol zavedený i vo vyššej škole, professormi ktorej sú temer všetci členovia „pravopisnej“ komisie.

Reforma tá spôsobila celú búrku v bulharskej intelligentnej spoločnosti. V oktobri minulého roku, pod predsedníctvom poeta-spisovateľa Ivana Vazova, svolané bolo v Sofii shromaždenie, na ktorom zúčastnilo sa vyše 200 osôb z predstaviteľov literatúry a intelligentnej spoločnosti hlavnomestskej. Tu dokazovalo sa, nakoľko nebezpečná je táto reforma pre jednotu národnej literatúry a prieči sa sústave bulharského jazyka i jeho národným tradíciam. Shromaždenie uzavrelo protestovať energičným spôsobom, uzavretie jeho podané bolo šesťčlenovou deputáciou ministrovi osvety a v ňom jasne povedalo sa, že proti zamýšľanej reforme vyslovila sa verejná mienka Bulharska, že každá podobná reforma neodstraňuje, lež naopak rozmnožuje zmätky v literárnom jazyku, obťažuje pravopisnu jednotu, vnáša nový element rozbroja do spoločnosti a odvrácia značný počet literárnych síl od podstatnejšej úlohy. Podobné uzavretie prijal i plovdivský meeting, vydržiavaný pod predsedníctvom jazykozpytca Najdena Gerova tiež v mesiaci oktobri.

„Сл. Об.“

Literatúra.

Časopis Musea království Českého. 1894. Redaktor Ant. Truhlář. Ročník LXVIII. Svazek druhý. V Praze.

Obsah: Rožmberská kapela. Podává Frant. Mareš. — Jan Jeníšek z Újezda a na Svrčovci. Zprávy o životě jeho a některé ukázky z jeho pamětí. Podává dr. V. J. Nováček. — Vpády Bočkajovců na Moravu a ratifikace míru Vídeňského od zemí koruny České r. 1605—1606. Napsal Frant. Kameníček. (Pokračování.) — Vodňanští z Uračova a jejich zápisky. Podává J. V. Šimák. (Pokračování.) — Povídky o poutích na onen svět. Podává dr. V. Tille. — Novější směry v psychologii. Podává dr. Frant. Krejčí. — Hlídka literární. — Zprávy knihopisné. — Zpráva o Museu král. Českého od počátku měsíce srpna do konce ledna r. 1894. — Zpráva o Matici české.

[1]) Z výkazu sofijskej Národnej knižnice (za február 1892) vidno, že z 1251 diel žiadalo sa na čítanie 438 ruských, 354 bulharské, 177 francúzských, 142 nemecké a 43 anglické. Poznamenať ešte treba, že z 1083 osôb, navštívivších v tom mesiaci knižnicu, bolo 745 študujúcej mládeže, potom najviac úradníkov a officierov.

Rok 1894. Sošit 9.

Slovenské Pohľady.

Hlovík medzi vzbúreným ľudom.

Príspevok k histórii vzbúr roku 1831.

Od *Jonáša Záborského.*

1.

Keď roku 1831 zúrila v Uhrách chorela a na východných stranách ľud prišiel do mätežného pohybu, pre vzniklý blud, že ho páni trávia: učený Adam Hlovík bol evanjelickým farárom v Kladzanoch, malinkej dedinke Zemplínskej stolice. Ľudia už i tam mreli a ľudomilný Hlovík konal obetive svoju povinnosť, zaopatroval sviatosťami chorých, pochovával zomrelých.

Raz, ako práve chcel prisľúžiť večeru Pána choleričnému, ozve sa, u prítomnosti mnohých, manželka tohoto: „Prosím, pán farár, môžete sami strovit sviatosť!“ Hlovík stŕpol, ale strach neprezradil. Stával sa, ako by nevedel, na čo to padá, a riekol pokojne: „Vidím i sám nebezpečenstvo, aby prislabý brat tento nevydal sviatosť naspäť; priúčastním sa teda za neho.“ S odchodom pochválil shromaždených, že neutekajú od nemocných.

Všetkému dal dobrý výklad, ale vrátil sa domov s veľkým nepokojom.

A tento rozmnožili ešte viac, úradník Šošov, ktorý rozprával hodnoverne o krvavých skutkoch sedľače okolo Trebišova, a učiteľ, ktorý prišiel zvestovať, že nemocný umrel a sedliaci že čosi kujú, lebo sa tlupia a spomínajú farára.

Tým všetkým predesený Hlovík vyšiel očistom na pole, v samom skutku odišiel peší do Merníka, dúfajúc najsť spasy u tamejšieho farára Lojku.

2.

Slnko chýlilo sa už k západu, keď prišiel, na chotári mernickom, k veľkej kope hnoja.

Tu sa ozve hlas: „Adame!“ Hlovík sa obzerá, nevidí nikoho. „Adame, kam?“ zneje znovu známy mu hlas, akoby z hnoja, kde však nebolo vidieť ničoho.

„Kto si?“ táže sa zadivený Hlovík.

„Mernícky farár!“ zneje hlas zpod slamy, ktorá na jednom mieste trochu sa podvihla. „Nevidíš nikoho?“

„Nie... Ale čo je, že v takomto nalezám ťa stave?“

„Merník sa vzbúril,“ vetí hlava zpod slamy, „sedliaci opanovali kaštieľ, zúria ožralí; ja som uskočil. Vráť sa, utekaj!“

„U mňa tiež vzbura,“ povedá zarazený Hlovík.

„Zahrab sa teda ko mne,“ navrhol mu Lojko. „Tu nás nikto hľadať nebude.“

„Pozde. Tvoji Merníčania idú,“ odvetil Hlovík a šiel v ústrety šeptajúcim medzi sebou piatim sedliakom na koňoch, so sekerami a vidlami.

„Kdeže, pán farár?“ tážu sa ho títo, keď ich vľúdne pozdravil.

„Idem navštíviť vášho pána farára.“

„Toho práve hľadáme; uskočil nám,“ povedá jeden.

„On drží s pánmi, trávi nás,“ hovorí druhý.

„Odreme ho za živa!“ ozve sa tretí.

„Porúčam vás teda tu Božej ochrane,“ vetí Hlovík s ustrnutím, a chce sa vrátiť ku Kladzanom.

Ale sedliaci ho stavili: „Nie tak, pán farár; pôjdete teraz s nami do Merníka.“

Protiviť sa Hlovík nemohol. Šiel peší s jazdcami.

3.

Našli celé temer obyvateľstvo na cmiteri, a už zďaleka slyšali veliký krik opilého množstva. Lebo všetko bolo spité, mužovia, ženy, mládenci, dievky, ešte i deti. Lomoz dial sa okolo otvoreného hrobu.

„Tu vedieme farára,“ primluvili sa jazdci.

V zástupe vresk: „Farár tu, zabiť ho! Trávi nás, a potom uskočí. Necháva nás nepochovaných, ako psov.“ S takými výkrikmi hli sa proti Hlovíkovi. Ale keď poznali, že to nie ich farár, skrotli, niektorí strhli i klobúky, a viedli ho ku hrobu.

Ležala v ňom hore tvárou zosinavelá mrtvola, a na kraji hrobu stál úradník, s poviazanými na zadku rukami.

„Ukrotte,“ ozval sa tento latinsky, „divé šelmy tieto, jestli môžete.“ Za to ho ovalil jeden poriskom motyky po ramene tak, že hneď kosť praskla. „Pa le! Tu še ci budu tajne dohvarac.“

Hlovíkovi veleli pochovať po kresťansky mrtvého. Držal krátku kázeň, bez čoho u luteránov nič, povedal z pamäti modlitbu, prežehnal mrtvolu a kynul, aby ju zahrabali.

„No, zahrabuj!“ vrešťali sedliaci na úradníka.

„Rozviažte mi ruky,“ vetí tento.

„Nič! Zahrabuj!“ nástojili ukrutníci. „Vieš trávit chudobných ľudí. Zahrabuj!“

Pri takomto vresku lomili ubohého mužovia i ženy kolmi a poriskami tak, že klesol na kraji hrobu. Syn práve pochovávaného vsotil ho do hrobu so slovami: „Otrávil si mi otca, lež teda s ním!“ Primetali zemou živého ešte úradníka spolu s mrtvým.

Hlovík nemohol slova prerieť pri tomto úžasnom výjave. Oči sa mu zatmily, svet sa s ním krútil.

4.

Darmo sa pýtal na faru. Sedliaci odviedli ho do Suľovského kaštieľa. A tu otvorilo sa pred ním divadlo hrozné.

Dvor bol zakrytý roztrieskaným náradím. Stály tam sudy vína a pálenky s pozbaveným dnom. Tu i tam ležali mužovia, ženy, parobci, deti, v svojom vývrate, potom dve mrtvoly — drába a žida.

Tento mal kožu s lebu stiahnutú na spôsob čiapky. Mučitelia nechali ho ležať ako mrtvého. Ale práve teraz pohol rukou a siahol ku krvavému lebu: „Pa le pa!“ zavolal jeden, „tady ci on eščik žije!“ a vykonal skutok milosrdenstva. Uderil žida obuchom sekery po hlave tak, že mozgy sa rozbryzgly.

„Pobiť všetkých židov!“ kričali iní. „Oni kliešte, ktorými nás štípu páni.“

Hlovíka voviedli do priestrannej svetlice. Tu bolo plno sklenených črepov, a medzi nimi ležal nahý trup chovanice bezdetného, v Košiciach meškajúceho Suľovského, panny v najpeknejšom veku. Prsia mala vyrezané, nohy, ruky zmäsiarené. Sklenené črepy boly pokropené krvou, lebo hrozní neľudia vodili ju napred nahú bosú po črepoch týchto, a tak potom strýznili svoju dobroditeľkyňu, svojho anjela strážcu. Bola večnou prímluvkyňou za nich u Suľovského, krotievala jeho hnev, vyprosila im mnohé milosti, ošetrovala ich v nemociach, zvlášte teraz v cholere. Chodila osobne do domov k nemocným, dávala im vlastnou rukou lieky. A práve táto dobrota zkazila ju. Nedôverčiví sedliaci mysleli, že ich trávi, a takto ju domučili.

Hrozný je uhnetený, bezprávny ľud, keď raz jarmo zláme. Trpí nemo, mrmre len do dlaní, keď blaženejší zapierajú ľudskosť, depcú nohami spravedlivosť. Ale ak sa vzchopí, a ku tomu zavdáva príležitosť obyčajne nejaké hlupstvo, vtedy pomsta jeho nezná medzí, zúri zversky na vinných i nevinných. Potvrdzuje sa vždy to Schillerovo:

Svobodného neboj sa človeka,
lež zlámavšieho okovy otroka.

5.

Hlovík nemal slov pri úžasnom divadle. Šlo mu do omdletia.

Trochu odpočinku mu dopriala vzniklá medzi sedliakmi svada o tom, ako sa budú deliť s pauskými rolami, lúkami, lesmi a nadovšetko s kaštieľom. Bol krik, ako súdny deň. Huncutovali, strkali sa vospolok, a len toľko, že si hlavy nepoprevaľovali. Naposledok usniesli sa na tom, zavolať k deľbe slúžneho, akokoľvek sa hrozí ináče ľudí týchto sedliak.

Trmyvrmy dúfal použiť k úteku Hlovík. Ale nešlo to. Pár sedliakov bolo vždy okolo neho. Strehli ho, ako pes mäso.

Po utichnutí svady viedli ho do svetlice, kde bola veliká kasňa, plná hospodárskych účtov z mnohých rokov. Kázali mu čítať písma, a Hlovík bol rád, že pretiahne čas. Než i pri tom len toľko, že

hlavu nepoložil. Sedliaci mu neverili, kričali, že im pravdu povedať nechce, hrozili, dvíhali na neho sekery. Zvlášte jeden zverskej tváre šklbaň, ktorý mal úradníkovu čiapku na hlave a bol pôvodcom utíšenej svady, osobovav sebe právo ku kaštieľu, a vlastne celý pochabý pohyb zaprícinil, dotieral neústupne na kladzianskeho farára. „Neverte mu," vrešťal, „drží s pánmi. Zabiť ho!"

Darmo sa odvolával Hlovík na svoj sedliacky pôvod; darmo hovoril, že i otec jeho bol sedliak v Párnici v Orave. „Práve preto ta zabiť!" odvetil mu ten. „Náhle sedliacky syn vychodí školy, už je pánom a náhončím panským. Zabiť všetkých pánov, farárov, židov. Lebo všetci do jednoho dujú mecha, pasú sa na mozoloch sedliackych." Tak vrešťal zúrive, už o bielom dni, a letel sekerou do zachripnutého od mnohého hovorenia a omdletého bezsennou nocou a strachom Hlovíka.

6.

Bol by mu iste naniesol smrtný úder, keby neboly práve v tom okamžení vbehly ženy, s veľkým jajkaním a bedákaním, že vojsko ide. Veseť táto premenila odrazu lutých tigrov na krotkých barankov, Hlovíkovi získala vážnosť. Tí, čo mu hrozili sekerami, začali mu teraz bozkávať ruky, prosiť za orodovanie a dobrú radu.

„Musíme ísť," riekol Hlovík, „vojsku v ústrety s bielou zástavou. Ja sám povediem vás."

Sedliaci prijali radu, uviazali skoro bielu šatku na tyčku, a hybaj celá obec, mladý, starý, v ústrety vojakom za dedinu, s Hlovíkom na čele.

Tento sa i desil, i radoval. Desil sa predvídených hrozných odpráv, lebo bol srdečný priateľ ľudu. Robil si neraz výčitky, že farári ozaj k tomu povolaní sú, privolávať vlečeným na smrť: „Neboj sa." Radoval sa svojmu osvobodeniu.

Že tento cit, založený na sebectve, prevládal v ňom, ukázal jeho nemecký výkrik, keď už sedliaci boli na dostrelenie od vojska: „Pán kapitán! Smilujte sa nado mnou!"

Sedliaci si prišeptávali: „To predsa dobrý človek. „Slyš, ako oroduje za nás."

Kapitán velel stotine zastať, roztiahnuť sa v prostej čiare, potom ohnúť sa v kolo. Sedliaci boli v saku, ani jeden z nich nemohol uskočiť...

Vrchnosť stoličná ovenčala potom celý jeden okrúhly vŕšok u Merníka, od boku ku boku, asi 25 stĺpmi, na nichž sa opálaly čierne mrtvoly. A prácu tú dokončil cigáň. Keď slúžny spýtal sa ho, či zavesí za desať zlatých jednoho? cigáň odpovedal: „Po tej cene vyvešiam i celú slávnu stolicu."

(Z pozostalých rukopisov.)

Zimozel.

Veselohra v troch dejoch.

(Dokončenie.)

Dejstvo III.

Chyža Dorky Hanušovie.

Výstup 1.

Janko. Zuzka.

Zuzka (pribehne). Nesiem novinu.

Janko. Ty si mi vždy novinou.

Zuzka. No, ak pôjdeš na tú vojnu na pár rokov, najdeš ma **celú starinu.**

Janko. Všetko jedno, či starinu, či novinu: predsa len budeš **mojou.** Nuž a tá novina?

Zuzka. Vidíš, pri tvojich pletkách zabudnem najvážnejšie. **Strýk** Bačkor príde k vám, majže sa na pozore, aby si nenahneval **strýčka** Krúpu. A potom, Janko môj, prídeš medzi dva ohne. Tak **rada** by som ti pomohla.

Janko. Verím, že taký hybký jazýček skôr by sa vysekal.

Zuzka. Nemáš mi čo vyhadzovať na oči. Ale, prosím ťa, ne**zraď nikomu**, že som bola tu. Videla som tvoju matku odchodiť **do záhrady**, len som sa vkradla, nikto ma nevidel.

Janko. Veď je to aj.

Zuzka. A keby kričali, že som sa ti ponúkala?

Janko. Čo koho do toho?

Zuzka. Ale ja nechcem; veď je to pekne, keď dievča samo **sa ponúka.**

Janko (spieva).

Nechodil som za ňou, sama prišla za mnou,
Ako tá ovečka za zelenou trávou. II. 155.

Zuzka (spieva).

Však som ťa ja neprosila,
Aby si k nám chodieval,
Ani listy nepísala,
Aby si ma miloval. IV. 385.

Janko. Na všetko hotová odpoveď. Budeže sa páriť táto moja **nevoľná** štica!

Zuzka. Podľa zásluhy. Aký dobrý deň, taký Pán Boh daj. **Ožeň sa, doskáčeš.**

Janko. Len čím skôr zatiahneme kantárik na tuhšie. (Spieva.)

Keď ťa vezmem, budem ťa biť,
Nebudem ťa v koči voziť;
Ani v koči, ani v korbe,
Nebude ti pri mne dobre. III. 265.

Zuzka (spieva).

Ešte som ja, šuhajíčko, nie tvoja —
bo ti ústa na bozkanie nestoja. I. 16.

Janko. Ah, tak? Tomu ľahko pomôžeme. Pozri sem. (Napráva ústa na bozk.) Teraz pekne prídeš a vlepíš mi bozk, až tak cupne.

Zuzka. Ozaj? Aký rezký! Necháme si to na druhý raz.

Janko. A keby som chcel teraz?

Zuzka. Musela by som povedať, že nie.

Janko. Zuzka, prosím ťa; vždy si odkladala, že vraj keď budeme verenci. Málo nám chybí do toho. (Chytá ju vôkol drieku.)

Zuzka (vyšmykne sa mu). Dosť, Janko, povedala som. (Odbehne.)

Výstup 2.

Janko sám.

Nemôžem sa hnevať na ňu, musela mi počariť; ani takú maličkosť neurobí mi po vôli, a predsa som spokojný. Však si ja to vynahradím. Počkaj, Zuzka, tie tvoje malinové pery ešte väčšmi očervenejú. Ale hop! ja sa tu kochám v milej nádeji a môj pán zavrhnutý tesť snáď už predo dvermi. Viem si predstaviť, že nebárs bude vyberať reči; on si myslí, že som vždy ešte ten pokorený Janko, ktorému nahnal toľkého strachu. Keby som smel hneď tak do rovna hodiť mu do očí... Ale nie, strýko Krúpa lepšie to vysolí. Dosť na tom, pozohrievajú ma s jednej i s druhej strany a predsa ma nepopália. (Spieva.)

Boli by ma ubili, pre dva snopy jariny,
Ale som im utiekol do zelenej jedliny:
Boli by ma za rána, pre dva snopy jačmeňa,
Boli by ma motykou, ale som im utiekou. IV. 398.

Výstup 3.

Janko. Dorka Hanušovie.

Dorka. Lenže si vyspevuj, skoro dospievaš mi do hrobu.

Janko. Čo vám je, mamička, vari ste chorá?

Dorka. Chorá, veľmi chorá; tebe budem na svedomí.

Janko. Ale, mamka moja, poznáte ma, a čo by vás vlastnou krvou mal vyliečiť, vyliečim vás.

Dorka. To sú len reči.

Janko. Nepresvedčili ste sa o mojej láske synovskej?

Dorka. Či to láska, keď syn nechce poslúchať matku? Napomínala som ťa, ba prosila, a ty si sa dal uprosiť; ale — a to ma bolí, neprežijem ho — oklamal si matku.

Janko. Kedy som vás oklamal? Už mi len povedzte.

Dorka. Sľúbil si vziať Marku Bačkorovie, — a tu klame aj tú, oklame jej otca a nadovšetko mňa, matku. Zuzku, ani neviem, ako ju pomenovať, svádza do nášho domu...

Janko. Mamka, neubližujte Zuzke.

Dorka. Zuzke neubližovať? A čo povedať o dievčati, ktoré pokúša syna k neposlušnosti? pre ktoré svedený syn hotový je opustiť matku, tú matku, ktorá ho krvopotne vychovala?

Janko. Veľmi dorážaš na mňa —

Dorka. Mám ťa pochváliť za to, že tvoj vlastný krstný otec láme palicu nad tebou? Ten, čo ťa chcel prijať za svoje, svoje jediné dieťa tebe sveriť, ten musí zúfať nad tebou.

Janko. Nože ma vypočujte. Ani čert nenie taký čierny, ako ho maľujú.

Dorka. Budeš sa vyhovárať, pretahovať mi sladké motúzky: neuchlácholíš ma, mám otvorené oči, viac ti neverím.

Janko. Vlastnému synovi neveríte, Bačkorovi áno!

Dorka. To má byť výčitka? Bačkor je statočný človek a tvoj najväčší dobrodinca, ak sám neodstrčíš jeho ruku.

Janko. A to všetko pre Zuzku.

Dorka. Vari ti preto aj Marku dával?

Janko. Už pre inšie nie.

Dorka. Chcel by si ma zaviesť do bludu. Ako Zuzku, môžeš menovať kohokoľvek na svete.

Janko. Nemenujem iného. Bačkor chcel privábiť ma k Marke len pre Zuzku, lebo ju pre niekoho iného odkladal.

Dorka. Či má syna? A keby ho aj mal, iste Zuzka nestala by sa jeho ženou.

Janko. Iste nie; nedovolil by mu otec, práve tak, ako mne.

Dorka. Tebe sa čistí rozum?

Janko. Celkom triezve hovorím. Nuž a vy, mamka moja, neznáte, o čom celá dedina hovorí? Bačkor chce Zuzku pre seba.

Dorka. Pre seba? Nedivím sa tomuto slovu: raz si ma oklamal, rád by si aj druhý raz; nesadnem ti na lep. Veď to mohol urobiť aj bez toho, že by si si ty vzal Marku.

Janko. Uznám, že mohol, ale je predsa jeden háčik. Dobre vie, koho ľúbi Zuzka: ten mal byť najprv zapriahnutý, aby sa obávať nemusel o ňu. O mne dobre vedel, že raz sosobášený s Markou, svätá mi bude prísaha a nepomyslím viac na Zuzku.

Dorka. Bola by to pravda?

Janko. Ako že tu stojím.

Dorka. Ten hnusný človek! A preto chcel ťa dať za vojaka?

Janko. Len preto.

Dorka. No nech sa mi len ukáže, vyparím mu oči, aby bol výstrahou celému svetu.

Janko. Nie tak, mamka moja; zdá sa mi, že počujem kroky — to on bude.

Dorka. Sem hrnec, sem vodu! Rozfúkaj oheň, aby bola hodne horúca.

Janko. Pomaly — veď ja nepôjdem za vojaka.

Dorka. Nepôjdeš, syn môj? Tak jesto pravdy na svete?

Janko. A to bude pre neho ešte strašnejší kúpeľ, ako z horúcej vody. Nerobte mu žiadne výčitky; nebojte sa, príde okamženie odplaty.

Výstup 4.

Predošli. Bačkor.

Bačkor. Ani vás nepočuť, tak ste tíško. (K Jankovi.) Aj mládenec doma? Divno, že dosiaľ nepotuluje sa za dievčaty!

Dorka (pre seba). Bezočivec! (K Bačkorovi.) Nie tak, kmotre, môj Janko to nerobieva; možno iní, aj starší od neho.

Bačkor. Nerobieva; ale posmechy zo starších ľudí?

Dorka. Nepočula som žiadnu ponosu na neho.

Bačkor. Vy, pravda, neviete, ani by ste neverili; ale ja videl som, pred celou mládežou niesol ma na posmech.

Janko. Ja, vás?

Bačkor. Ty, mňa; nie pravda, Marka ťa neprosila, aby si to nerobil?

Janko. Vari keď mi šeptala? Vy pomaly uhádnete aj myšlienky.

Bačkor. Nepotreboval som hádať myšlienky.

Janko. Pravda, ten pes kvičí, ktorého udrú.

Dorka. Ale, Janko, nemáš ani mak úcty oproti starším.

Janko. Ba áno, kde si zaslúžia toho.

Bačkor. Počkaj, zlosyn, naučím ja teba! Neodpustím ničo z trestu, vypiješ až na dno.

Dorka (tvárí sa naľakanou). Aký trest, kmotríčko? Či vám je nie krstným dieťaťom?

Bačkor. Pravda nepozná ohľady, a ja som ustanovený, aby som zastával pravdu. Spytujete sa, aký trest? Musí ísť za vojaka.

Dorka. Ale, Bože môj, vy hádam žartujete?

Bačkor. Nežartúvam v úradnej povinnosti; hádam ma poznáte. Keď slovo poviem, tak musí byť.

Dorka. Vy zo mňa vdovice chcete urobiť sirotu. Viete, že celou mojou podporou je môj syn.

Bačkor. O vás postarajú sa dobrí ľudia. (Ukazuje na seba.) A on, tento tvrdohlavec, nech sa učí uctiť si predstavených.

Janko. Buďte tak dobrí a neposielajte ma len tak na ľahko.

Bačkor. Aj to má byť prosba? Nič, ani slova; aby si vedel, že rychtárske slovo je sväté.

Janko. Sľúbim vám, že sa polepším.

Bačkor. To aj sám žiadam; ale musíš prejsť najprv školu, kde ťa naučia tomu.

Dorka. Prosím vás i ja, a môžem vám sľúbiť, že to nestane sa viac.

Bačkor. Ja vidím, že každá matka je slepá oproti chybám svojho dieťaťa. (K Dorke.) Musíme ho postrašiť. (K sebe.) Ale keď neprivolí k Marke, predsa len musí ísť.

Janko. Nechcem už Zuzku.

Bačkor. Nechceš Zuzku? (K sebe.) Ako krotne, pomaly dá sa nakloniť. (Nahlas.) Naozaj hovoríš?

Janko. Musím tak hovoriť. Vy by ste doviedli pre ňu človeka aj na šibenicu.

Bačkor. Veru — (spamätá sa) čo by pre Zuzku; všetko robím len pre teba a pre moju dcéru —

Krúpa (búcha na oblok.)

Janko. Ktože je?

Krúpa (zvonku). Ja som; či ste doma? Mal by som pár slov s vami.

Bačkor (medzi zuby). Parom ho vlečie, zase neskončím nič.

Janko. Len poďte, strýko.

Bačkor (k Jankovi). Pamätaj na slová. Ak zrušíš slovo, nevyprosí ťa nikto od trestu; ak splníš, môžeš byť istý môjho otcovského požehnania.

Janko. Veľmi ste dobrotiví.

Výstup 5.

Predošlí. Krúpa.

Krúpa. Nachodím viacerých, ako som myslel —

Bačkor (pre seba). Pre mňa mohol si radšej ísť do Trantárie.

Krúpa. Ale nič to, nemám žiadnych tajností; a naposledy týka sa to zčiastky aj pána rychtára.

Bačkor. Mňa? Tu nie som rychtárom.

Krúpa. Všetko jedno — tak týka sa to Bačkora.

Janko (pre seba). Trochu pošteklí tvoje rychtárske uši.

Dorka. Povedzte, čo ste nám doniesli nového?

Krúpa. Nového dosť. Najprv počul som, že chcete syna oženiť. A tu bol som svedkom, ako mladý zať s mladou nevestou horekovali, až som sám trpnul. Myslel som si, že im robíte nejakú prekážku.

Dorka. Ešte prekážku! Viem, že mám rozumného syna, a takému nechcem predpisovať, ako si vyberie.

Bačkor. V tom môžete byť spokojní; aj otec mladej nevestin dá mu svoje požehnanie.

Krúpa. To by ma veľmi tešilo; ale mi bolo nápadné, ža Janko a Zuzka —

Bačkor. Aká Zuzka? Vy hádam mýlite sa v mene.

Krúpa. Čo oči vidia, srdce uverí; ostatne nevidel som jej krstný list, ale zato všetci voláme ju Zuzkou.

Janko. Áno, Zuzka, pravdu máte.

Bačkor (k Jankovi hrozive). Zabudol si na slová moje? (Nahlas.) Predsa len bude zmýlka: Janko mi pred chvíľkou hovoril, že nechce Zuzku, ale si vezme — do toho vás síce nič.

Janko. To bol maličký žart, ktorý mi odpustíte.

Bačkor. Žart a zase žart — už mi je žartov dosť. Naposledy spytujem sa ťa: chceš pristať na slová moje?

Janko. Radšej na Zuzku.

Bačkor. Tak choď mi z očí. Pravda, nie som doma, ale zapamätaj si: prídeš do školy, kde zohnú tvoju hrdú hlavu — nemáš viac milosrdenstva u mňa.

Krúpa (mihne na Janka, aby šiel s matkou von). S hriechom nedôjdeme nikam, radšej pomerte sa.

Bačkor. Ja nikdy.

(Janko a Dorka odídu.)

Výstup 6.

Krúpa. Bačkor.

Krúpa. Bol som u vás o Janka —

Bačkor. S tým mi pokoj, rozkrojili sme si chlieb.

Krúpa. Nie za Zuzku, ani Marku; nechcem byť nešťastným pytačom pre iných, keď zkúsil som nešťastie na sebe.

Bačkor. Ináče čo mám do Janka?

Krúpa. Zdá sa mi, že ste jeho sirotským otcom.

Bačkor. Ešte čo; dosť ma mrzí, že nemôžem zrušiť krstné otcovstvo.

Krúpa. Nevyhovoríte sa z toho. Pamätám sa dobre: stalo sa za živobytia nebohého Hanuša.

Bačkor. Ja nepamätám sa, a ak ste mi chceli zavesiť na nos len toto, s Bohom sa majte. (Chce odísť.)

Krúpa (zdržiava ho). Trošticka strpenia, hneď prídeme na koniec.

Bačkor. Vy neviete len pokušiavať človeka.

Krúpa. Pravdu máte, nateraz som celým pokušiteľom. Ale zato nemusíte sa hnevať. Všetko deje sa medzi štyrma očima; nebuďte taký prchký.

Bačkor. Nenahnevám sa za pravdu, ale krivdu nenávidím, ako to môj úrad donáša so sebou.

Krúpa. Teda len krátku otázku, ale, ako hovorím, žiadne hnevy; robím všetko z dobrého úmyslu.

Bačkor. Nechajte predmluvu tak.

Krúpa. Dobre, bez predmluvy: čo mienite urobiť s tými peniazmi, ktoré nebohý Hanuš oddal vám pre Janka?

Bačkor. Mne? Peniaze? Jesto písmo na ne?

Krúpa. Ako by bez písma nedalo sa sveriť ľuďom. Pamätáte sa, že naši otcovia nežiadali úpisy, ale všetko rezali si na rovášik alebo práve písali kriedou na hradu. Bolo by to do našich časov, začudovali by sa naši páni od súdu, keby človek doniesol im celú poval miesto úpisu.

Bačkor. Neodbavíte ma s takýmito pletkami, ja som človek zákona; preto opytujem sa vás: jest na to písmo?

Krúpa. Tedy neviete o tých peniazoch? Ani úroky nedávali ste dľa smluvy vdovici?

Bačkor. Aká istina, také úroky. Chcete mi odpovedať na otázku: či jesto písma?

Krúpa. A ja opytujem sa vás: neviete o tých peniazoch? Počujte, sme len sami, bez svedkov, sverte mi všetko.

Bačkor. Vaše šťastie, že sme bez svedkov; nemôžem vás podať súdu čo utrhača na dobrom mene.

Krúpa. Ak práve tak chcete, ja nebudem tajiť ničoho.

Bačkor (zarazený). A koľko malo byť tých peňazí? Upomeňte ma, nerád by som ukrivdil.

Krúpa. Viem s istotou, bolo ich sto zlatých.

Bačkor. Nemožno; vy hádam previesť chcete so mnou nemiestny žart?

Krúpa. Ani najmenej; mám to na písme.

Bačkor. Bolo by to možno?

Krúpa (vyťahuje písmo, číta). Dolupodpísaný soznávam, že som dnešného dňa prijal od Jána Hanuša sto zlatých slovom... a tak ďalej. Prečítať vám aj svedkov?

Bačkor. Nie, netreba; majte smilovanie.

Krúpa. A vy? Vidíte, že vdova trpí biedu a z jej peňazí nepomáhate jej, syna —

Bačkor. Dosť toho, všetko napravím.

Krúpa. Len si vypočujte: syna pre nesmyselné vrtochy svoje hatíte v šlachetnom predsavzatí jeho.

Bačkor. Len tíško; nechajte tak, peniaze vyplatím.

Krúpa. A keď ukáže vôľu svoju a dotvrdzuje, že aj on je svobodným človekom, prenasledujete ho do krve.

Bačkor. Chcete ma umučiť? Nech si len berie Zuzku.

Krúpa. A to robíte v povedomí tom, že nie oni, ale vy máte triasť sa pred nimi.

Bačkor. Oddám s radosťou Marku vášmu synovi.

Krúpa. Čo? Myslíte, že toto robím pre seba, pre môjho syna? Nie tak, nechcem mať vynútenú nevestu.

Bačkor. Čo tedy chcete odo mňa?

Krúpa. Napravte svoju chybu.

Bačkor. A vy nepoviete nikomu?

Krúpa. Nie.

Bačkor (radostne). Idem, donesiem peniaze, dovediem Zuzku, aj Marku. (Odíde.)

Výstup 7.

Krúpa sám.

A to je muž! Horkýže muž. Kto chce ním byť, musí sa držať po mužsky. Svojím potrimiskárstvom vyzískal si úrad, ale aj tú panskú obyčaj, že neuspokojí sa so svojím. Keby mohli pochytať aj tých veľkých cudzopasníkov tak, ako ja tohto malého! Pravda, malých zlodejov vešajú, veľkých nechajú utiecť. Nešťastný človek, myslí si, že keď urobí všetko, čo sľúbil, bude vec vybavená. A svedomie?

Výstup 8.

Predošlý. Janko.

Janko. Videl som Bačkora odchodiť, vec skončila sa dobre?

Krúpa. Môžeš byť spokojný: dostaneš Zuzku, aj peniaze.

Janko. Čo povedal, keď ste mu vysvietili?

Krúpa. To nechám si pre seba.

Janko. A mne neudelíte z tej radosti?

Krúpa. Z teba zase vyzerá pomsta. Môžeš byť spokojný s mojím pokonaním, a na tom je dosť.

Janko. Ale však otvoril oči?

Krúpa. To bola jeho vec.

Janko. Zbladol, viem, ako stena?

Krúpa. Do toho teba nič.

Janko. Triasol sa ako osika?

Krúpa. Zadržím u seba.

Janko. Prosil vás, aby ste nepovedali nikomu? Pravda?

Krúpa. Dosť bolo zo zkúšky! Nebuď zvedavý, to necháme pre ženy. Vec je skončená, o tom sa presvedčíš. Na jedno upozorním ťa ešte: maj shovenie s jeho starobou, čo sa stalo, nech ostane pochovaným. Nikomu ani slova.

Janko. A trest? Aspoň trochu posmechu.

Krúpa. Slubuješ, čo som sa spytoval? Ak nie, odtiahnem ruku od teba, a potom hľaď, kam zajdeš.

Janko. Dobre, dobre, nemožno vám odporovať. Nech bude pochované všetko, i bez toho radosti dosť. Ďakujem vám za lásku.

Krúpa. To sa mi páči. Buď takým, odpúšťaj, odpustia aj tebe; neodsudzuj, neodsúdia ani teba.

Výstup 9.

Predošlí. Zuzka. Dorka.

Dorka. Čo sa robí tomuto dievčaťu? Beží ako bez rozumu, temer ma srútila.

Zuzka. Sama neviem, čo je: starý strýko Bačkor naplašil ma — musí to byť chytľavá nemoc.

Dorka. Dajte pozor, aby sa nedostalo aj nám z nej, a tak sa mi vidí, potrebujeme ešte rozumu.

Janko. Čo nás po rozume, má strýko Krúpa pre všetkých nás. Radujme sa, Zuzka, veď už budeš moja.

Zuzka (stydlive). Janko, nechaj žarty.

Janko. Nikdy nepovedal som taku pravdu, ako teraz. Však ju, mamka, budete chcieť?

Zuzka. Mám sa vydávať za mamku?

Krúpa. Aj za mamku; ufám, že ju budeš poslúchať.

Dorka. Odmieňať moje staré ruky.

Janko. Slubuješ, všetko slubuješ; a budeš aj mňa rada mať?

Zuzka. Zo všetkého nerozumiem nič.

Janko. Dosiaľ sa ti nebrieždi? Už je všetko dobre. Ja nepôjdem za vojaka, ale do druhej vojny, keď pohašteríme sa so Zuzkou.

Krúpa. Tam veru neostaneš víťazom.

Janko. Môžeme držať svadbu, kedy sa nám len páči, a nám bude sa páčiť čím najskôr.

Zuzka. Len si nepochvaľuj.

Janko. Čo si mám chváliť väčšmi? Za tebou mrelo srdce moje.

Dorka. A za matkou nie?

Janko. Aj za matkou, mojou drahou matkou. Nebojte sa, neobstojíte na sucho: synovská láska ostane vaša, manželská láska dostane sa Zuzke.

Dorka. Budem spokojná, len si budeme šťastní.

Zuzka (Krúpovi). A našu Marku nepotká nejaké šťastie?

Krúpa. Nie som prorokom.

Zuzka (úlisne). Ako by ste nevedeli, že Marka má na rozume len vášho Paľka.

Janko. A Paľko Marku; rovní sú to oba.

Krúpa. Nech si jednajú medzi sebou.

Výstup 10.

Predošlí. Bačkor.

Bačkor (vidí Zuzku; pre seba). Aj tá tu; musím preniesť celú hanbu. (Zastane vo dverách.)

Dorka. Ďalej, kmotríčko, ďalej; nezaškodí vám trochu našej dobrej vôle. (Bačkor vstúpi.) Len medzi nás, dobrých sa mnoho sprace.

Krúpa. A tu, myslím, budeme všetci dobrí; nemáme najmenšej príčiny ku hnevu.

Bačkor (pre seba). Posmieva sa mi; ale čo? dnes musím strpeť všetko. Ako dnešný deň pekne zasvitol na mňa, tak špatne sa skončí.

Krúpa. Vy ste nejakej zlej vôle. (K Bačkorovi ticho.) Premáhajte sa, spozorujú na vás.

Bačkor. Zlej ako zlej; (pre seba) pravdu má; Zuzka nikdy nebola taká pekná, ako teraz, a tá krása platí inému.

Dorka. Nemôžeme vám uveriť, že by ste boli dobrej; musíme ťahať slová od vás ako kliešťami.

Bačkor. Isteže moja reč nemôže sa prirovnať k ženskej výrečnosti.

Dorka. Tá lekcia platí mne.

Krúpa. Nerobte si z toho nič, veď náš kmotor časom býva veľký figliar. Uvidíte, že je dobrej vôle. (K Bačkorovi.) Však odpustíte Jankovi?

Bačkor. Už som mu dávno odpustil. (K Jankovi.) Ale, Janko, na druhý raz: komu česť, tomu česť!

Janko. Pastierovi trúba.

Dorka. A rychtárovi palica — pozor na reči.

Krúpa Ja som hneď vedel, že mu odpustíte. Vy ste šľachetný človek. Poznať, že ste mnoho zkúsili na svete.

Bačkor. Tak je. A poneváč viem, že je ťažko mladému začiatočníkovi v hospodárstve a u mňa mal Janko niečo schovaného —

Krúpa. Tak mu darúvate 100 zlatých.

Bačkor (sladko). Áno, darúvam mu 100 zlatych.

Janko (Krúpovi). A úroky kde?

Krúpa (Jankovi). Úroky vynahradí Zuzka.

Janko (pre seba). Úroky, rýdzim zlatom vyplatené.

Výstup 11.

Predošlí. Paľko. Marka.

Paľko (k Marke). Poď, Marka, neboj sa, na kolenách budeme prosiť tvojho otca, obmäkčíme jeho tvrdé srdce. (Zazre Krúpu; pre seba.) Tu aj môj otec? Čo je to?

Krúpa. Čo nového?

Paľko. Otec môj, prišli sme prosiť strýka Bačkora.

Krúpa. A máš tie veci, za ktoré sám musíš prosiť? A tvoj otec?

Paľko. Odpustite; ale keď vy darmo ste za mňa pýtali, budem sám, bude aj Marka. Či len my dvaja máme ostať nešťastní?

Bačkor. Ja viem, čo im chybí: na takú nemoc najde sa pomoc.

Paľko. Nebudete siliť Marku za Janka?

Dorka. A nevidíš, kto stojí pri ňom?

Paľko. Strýko, privolíte i nám?

Krúpa. Nepáči sa mi toto modlikanie; tak si uistený o mojom svolení?

Paľko (blíži sa k nemu). Veď mám dobrého otca!

Bačkor (ku Krúpovi). Verte mi, že nie z násilia, ale z dobrej vôle oddám dcéru moju synovi takého hodného otca. (Potichu.) Ďakujem vám, že ste zakryli moju hanbu.

Janko. Dovoľte, strýčko, bude nám naraz svadba.

Zuzka. Dovoľte, lebo si Marka oči vyplače.

Dorka. Toto je kamenné srdce: toľkým prosbám odolať. Poďte sem, deti. (Paľko, Marka blížia sa.) A vy, otec, požehnajte tento krásny párik.

Krúpa. Počkajte, len malú otázku: Marka, rada vidíš môjho syna?

Marka (obrátená k Paľkovi spieva).

Povedz mi, šuhajko,
Čo si mi za priateľ?
Keď ťa radšej vidím,
Ako otca, mater. II. 153.

Paľko (spieva).

Povedzže mi, duša moja, čia ty budeš?
Povedzže mi, duša moja, čia ty budeš?

Marka (spieva).

Už som povedala,
Že ja budem tvoja,
duša moja! V. 469.

Krúpa. K tomuto pridávam svoje svolenie.

Janko (k Dorke). A vy, mamka? Aby nám nepredchytili všetko, viem, že mi dáte svolenie k Zuzke. Ale tá má otca opatrovníka, poraďte sa s ním a poproste ho v mene vašom.

Dorka (k Bačkorovi). Kmotríčko, tie naše detičky mohly by sa tiež sobrať?

Bačkor. Nedám, nech si vezme — Marku

Paľko. Proti tomu povstávam...

Bačkor. Pomýlil som sa. (K sebe.) Tak ťažko mi dávno nebolo na srdci.

Dorka. Však Zuzku oddávate sami?

Bačkor (pre seba). Keby toto slovo za mňa iný vyriekol, bol by som veľmi povďačný —

Krúpa. Tú, tú, aby sme nezabudli hlavnú vec. Sem sídeme sa k vôli Jankovi a Zuzke, a tu každý by dostal svoje, jedine títo dvaja nie. Osvedčujem v mene tvojho krstného otca, že s radosťou oddáva svoju chovanicu do rúk tvojich v nádeji šťastného manželstva.

Zuzka. Ďakujeme a chceme mu lásku jeho odmeniť.

Zuzka (ostýchave k Bačkorovi.) Chovali ste ma ako svoju vlastnú, nech vás Pán Boh požehná, a ja do smrti vašou ostať chcem.

Bačkor. Odpustite, milí priatelia, čo som vám krivdu urobil ktorému. Ja som chcel zle, Pán Boh obrátil na dobre. Budzme šťastní. (Podá Krúpovi ruku.)

Janko a Marka spievajú.

Sadaj, slnko, sadaj
Za ker malinový,
Povedz dobrý večer
Môjmu šuhajovi.

Všetci (spievajú).

Svätý Mikulášu,
Žehnaj cestu našu,
Lebo my ideme
K svätému sobášu.

VI. 560.

(Opona spadne.)

F. S.

Svadobné obyčaje.

Z Mikušovskej doliny v Trenčiansku.

Aby mohlo byť veselie, musia najprv dvaja mladí ľudia (dakedy i starší!), ovšem každý iného pohlavia, zapáčiť sa jeden druhému.

Koho radi vidíme, s tým radi obcujeme, navštevujeme ho, ak nebývame spolu. Akože by to nemalo byť u zaľúbencov? Hja, ale „tomu“ povie otec: nakuj kosy, pojdeme na „Nebrovú“ kosiť; „tej“

zas: hybaj na „Certole“ ovsinu ...
chrbte matušky zeme dobré tri hodiny od seba ...
choď potom na návštevu! A tak to trvá od pondelka do sobo...
dnes to, zajtra iné — práce celý rok dosť. No príde sobota, s po...
príde sa trochu skorej domov, ako v iné dni, a práca „okolo domu“
ide predsa akosi od ruky; bárs je každý „narobený“, ustatý —
svaly pohybujú sa rezko, ako by cítily, že príde zaslúžený od...
počinok.

So šuhaja ako by razom všetka ustatosť spadla, beží s...
k milej na *vohľady*. Postoja si „oni“ pod okienkom, pri záhradke
alebo posedia na lavičke, pohovoria si, a že sa celý týždeň skor...
ani nevideli, majú toho hodne, za to i beseda ich trvá dosť dlh...
do noci, — však si ráno dlhšie pospia, je nedeľa. A v nedeľu
Najmenej pol dňa je „ich“ a pritom — celý svet. Ako rady maj...
dievčatá tieto dni, povie nám ich pieseň:

„Sobota, nedeľa, bodajs' priletela,
ej, žeby som milého skorej uvidela!“

A ktorá ho nemá, doloží žialne:

„Sobota, nedeľa, pre mňa môžeš nebyť,
ej, nemám ja milého, nemá ma kto ľúbiť.“

Ako príde, ako nie, ale stáva sa, že daktorý „frajer“ *ide*
v piatok na vohľady. Niektorá tetka, stryná alebo ujčiná nevešť
z toho moc dobrého, no je silnejšia druhá strana, a tá hovorí:
„Ktorý príde v piatok, ide na isto!“

Vie mládenec, že musí si i u rodiny svojej milej urobiť „dobré
oko“; preto na sviatky pozve si dvoch-troch kamarátov, kúpi pivo,
borovičky, kvitu — ako kde — a idú na *odrobky*. V dome je for-
málna hostina, ktorá trvá obyčajne až skoro do rána, ba dakedy
i na druhý deň do poludnia. Pije sa pri tom, bohužiaľ, hodne
pije...

Potom príde rozhodný krok: *námluva*, ktorú vybaví matka,
kmotra mládencova, alebo on sám. Keď dievča vidí, že šuhaj nemá
sa k tomu, zaspieva si:

„Ej, topoľ, topoľ, zelený topoľ,
kej ma ty nesceš, dajže mi pokoj!

Kej ma ty nesceš, buješ banuvac,
prídu ma inší chlapci namlúvac.“

Po námluve býva prvá ohláška.

No zo samej lásky ešte nikto nevyžil. Uznáva sa síce, že
zo samého chleba žije človek, predsa otázka chleba je živo...
otázkou každého človeka a zaujíma — chceš-nechceš — prvé m...
I mladému staviteľovi rodinného krbu záleží na tom, či a č...
nesie mu jeho budúca. Vyberie sa tedy — obyčajne v spol...
svojho birmovného otca — na *dojednávanie*. Pri tej príležito...
zvie sa na isto (posiaľ bolo to len v reči), či dostane s...

rátu za Kraskovom, či za Žrnoviskom, kopanicu na Somárovej, či na Chríboch, lúku za Bukovinkú, lebo na Bojiskách, a či len v Lazčeku, prieloh na Veselici a či na Čížovém, či dostane do gazdovstva kvetuľu a či malinu, ba i či mamka dá sliepkam i gazdu — kohúta — na smetisko — a podobné drobné, ale dôležité veci pre vozdajší život. Že nesedí sa pritom o hlade a smäde, môžte si domyslet. O „jedenie" postarajú sa domáci, o „trúnek" zas ženích. No ešte jedna vec pri tom. Sľúbenec dá totiž sľúbenici peňažitý dar, dľa majetkových pomerov (3—5 zl. i viac), hodiac jej ho do zásterky, potom podajú si ruky — ona cez zásterku a on cez ručník. Peniaze bývajú obyčajne strieborniaky, a ona vybehne von, vysypať ich do dákej nádoby s vodou (príčinu nezvedel som). Často však očtnú sa peniažky v zásterke vydajuchtivej kamarátky, ktorá tam „náhodou" vonku čakala (taká sa vraj „do roka" tiež isto vydá), a tá ich už vsype do vody. Tento podarúnok je akýmsi záväzným aktom pre obidve strany, lebo keby potom ona nechcela za neho ísť, alebo ako sa hovorí, keby *sbehla*, musí nielen jeho dar dvojnásobne vrátiť, ale i nahradiť mu útraty toho, „čo sa minulo", totiž čo vydal za nápoje. Keby on „sbehnul", ona nemusí vrátiť nič.

Že daktoré dievča skutočne „sbehne", nechajúc sa odlákať sviháckejším zjavom druhého mládenca, čoho potom dakedy želie, dokazuje i krásna pieseň:

„Po záhrade chodila, rukama lomila:
Ach, Bože môj, prebože, čo som urobila?
Vypustila som si ja sokola pre páva,
išla by ho ja hľadať — neviem, kde sedáva..."

No to stáva sa zriedka, obyčajne má vec „pravidelný" priebeh.

Je po tretej ohláške, nastal deň *sobáši*. Družba zajde pre mladú nevestu, aby išla do kostola. Ešte do nedávna vykonal to obšírnou nacvičenou rečou, teraz však málo kto už zná, a daktorý veru si ani veľmi hlavy neláme, čo má povedať, však to i „no poj!" spraví. Mladý zať čaká buď pred jej domom, alebo pred svojím domom (ktorý je bližšie ku kostolu), družba odovzdá mu mladú nevestu a odíde. Ona podá mu rozmarín, do tašky vstrčí mu *čapec* a *obálenicu*, a idú — vyspovedať sa. Dvaja starí svati, široká, dve svatovské (družice), družba a ostatná družina prídu pozdejšie za nimi.

Po sobáši, keď idú z kostola, zajdú starí svati na zápis, novomanželom rozdelí „jej" krstná mamka koláč, jabĺko a kúsok cukru, a družba zavedie mladú nevestu do jej domu. Ona obyčajne hľadí ho predbehnúť, ujde mu; jestli sa jej to podarí, družba musí platiť akúsi pokutu a vysmievajú sa mu; ak ju dovedie, vezme jej záloh — bárs podušku — „na čo" si potom vypije. Rozumie sa, že nevesta, nechtiac, aby jej záloh prepadnul, musí si ho vymeniť.

Medzitým síde sa celá svadobná družina (i „kibicov" dosť) — v krčme, kde zdržia sa pri muzike do večera. Tie muziky bývajú ovšem tiež všelijaké, a stalo sa na pr., že kontráš pýtal sa primáša:

„Čo hráš?“ „Polku,“ odvetil tento, „a ty?“ — „Ňá — ja hrám bouprisám čardáš!“ Dosť možno, že bássista hral zas dačo iného.

Pod večer ide sa k mladej neveste, starý svat jej doma predpovedá, čo má hovoriť, ona dľa jeho napovedania ďakuje rodičom za vychovanie a za starosť, s plačom odpytuje, čo ich kedy nahnevala; potom odvedú ju do domu mladého zaťa, pri čom jej svatovské spievajú:

„Choj, Kačenka, choj len zdravá,
aby si sa dobre mala.
Kej sa budeš dobre maci
— aby si nám povedala!“

Že niet núdze ani o žartovné spevy pri tom, presvedčí vás pieseň:

„Tá naša mladucha, ej, mala tá periny:
štyri vozy tŕňa, ej, piaty hrachoviny!“

Pred domom — medzi dvermi — zastavia ich domáci, ručníkom sviažu (totiž novomanželov) a na miske podajú vody, ktorou sa má každý umyť, lebo „do tohoto domu nesmie nichto nečistý.“ No umývanie odbaví sa tým, že ženská, ktorá vodu podáva, každého poprská, potom každý dáky peniaz do vody vhodí. Hneď zase vynesú na lyžičke medu (družba sledí, aby ho uchytil, mladý zať olízne trošku, mladá nevesta viac, ostatok podá družbovi.

Niekde pri vchode kladú pod nohy rôzne prekážky — zväčša metlu —, jestli to nevesta spozoruje a odloží, bude šikovná, ak nie, bude hnilá do roboty. No možno, že sa to už aj opačne dokázalo.

Nevesta nesie si z domu päť cipolkov (malých pecníkov) chleba, s ktorými v izbe chodí okolo stola „tak jako slnko vychodí“, na každý roh položí jeden a piaty na pec na roh; potom sa obráti a sbiera ich v opačnom poriadku, na noc ich dostane pod hlavu a na druhý deň rozdajú sa žobrákom.

Keď sobrala cipolky, sadne na stolček, na podolek (lono, klin) dostane dieťa — aké sa práve naďabí, tomu dá celý koláč a šesták. Potom ju družba ťahá paličkou na poval, kde miesto party alebo venca dostane obálenicu a čapec — odznak ženy. Je pri tom široká, krstná mamka, mladý zať — a na pokušenie družba. Ten totiž hľadí uchytiť stužku z venca, no ak nemá dosť obratnosti, i dajú mu ju.

Svatovské a iné dievčatá medzitým dolu vyspevujú:

„Pocichy ma vypletajce, moje vlásky netrhajce!
Moje vlásky strieblo-zlato, nestojí ten Ondro za to!“

Keď je už očepčená, široká zanôti:

„Ej, na tej našej lúke kopa sena:
včera bola dievka, dnes je žena.“

A dievčatá, vidiac ju v čepci schodiť s povala, lichotia jej:

„Kačo, Kačo, biely kryštál,
jako ci ten čapec pristál!“

A aby sa i mladému zaťovi dačo ušlo, doložia:

„Pristal, pristal, lebo mosel,
šak sa Ondro dosc naprosel."

Sišli s povala, nastáva hostina, to pravé „veselie".

Nevesta rozdáva dary jeho rodine: čepce, sestrám a matke na rukávce, obrus, mužským na košele. Starý svat volá:

„Manko! Toto vám tá vaša nevesta dává, ona sa na to od malička starala, sbierala po pazdzerku, po vlákenku, nuž teda, či to prijímáce z lásky od njej, lebo nie?"

Matka odvetí:

„Nu prijmám, prijmám, rada som darovi, ešče račjej nevesce. No a Pámbo zaplac!"

Tak vyvolá všetkých členov jeho rodiny, a oni podobne odpovedajú, ak len daktorý nespraví si žart a ku koncu nedoloží: „Rada som nevesce, ešče račjej darovi!"

Veselie trvá obyčajne od utorka do štvrtka. Času dosť, aby sa i najzadnejšie priečinky s pesničkami vytiahly. Obyčajne začnú svatovské dopaľovať družbu:

„Družba, milý družba, jaká tebe služba?
palička zlámaná, motúzkom sviazaná."

Ale družba už má pohotove oplátku:

„Svatovské, svatovské, šak sce neni párné,
jedna malé zuby, druhá — jako hrable!"

A keď ony s ním netiahnu, ponúkajú ich ostatní do spevu:

„Svatovské, svatovské, čo si nespieváce?
lebo by sce jedli, lebo sa hneváce!"

Ale ony zas vyvedú ľudí z omylu a zaspievajú im príčinu mlčania:

„My by sme nejedly, my sa nehneváme,
lež nám je to ľúto — frajerí nemáme."

No aby sa aj iným ušlo:

„Široká, široká, jako hus dzivoká,
chytajce ju, svaci, až vám neulecí!

Starý svat, starý svat, nevedzel vypýtac,
ani len nevedzel „otčenáša" čítac!"

A aby kuchárke medzi dvermi stojacej nebolo ľúto, spustia živo:

„A tej našjej kucharce, skapaly jej rukávce,
a to také s fodrámi, vyšívané — dracvámi!"

Abych nebol zdlhavým, spomeniem ešte, že ten, ktorý sa prižení do domu ženinho, je na „prístupkoch" — a tak povedal som všetko dôležitejšie, čo som vedel.

Vršatský.

Lev Tolstoj o Maupassantovi.

Tak sa mi vidí — rozpráva gróf Lev N. Tolstoj v predmluve, ktorú napísal k románu Guy de Maupassanta *Mont-Oriol*, vydanému v ruskom preklade moskovskou firmou „Posrednik“ — že roku 1881, Turgenev, bavivší sa u mňa, vytiahol zo svojej batožiny knižočku pod záhlavím *Maison Tellier* a podal mi ju.

„Prečítajte nejako,“ hovoril, akoby nedbalo, celkom tak, ako rok predtým dal mi sväzok *Rusského Bogatstva*, v ktorom bola práca začínajúceho Garšina. Iste, ako pri Garšinovi, tak i teraz, bál sa v tú alebo druhú stranu vlívať na mňa a chcel znať ničím nepripravenú moju mienku.

„To je mladý francúzsky spisovateľ, hovoril mi, podívajte sa — zbaví; on vás zná a veľmi cení, doložil, ako by ma chcel získať. — Ako človek, mňa upomína na Družinina. Je, ako Družinin, znamenitý syn, znamenitý priateľ a, okrem toho, má potyky s robotníkmi, naúča ich, pomáha im. Ešte i svojím pomerom k ženštinám upomína na Družinina.“ A Turgenev rozpovedal mi čosi podivného a neuveriteľného o postupkoch Maupassanta v tomto pomere.

Ten čas, rok 1881, bol pre mňa najhorúcejším časom vnútorného prestavania všetkých mojich názorov, a tu tá činnosť, ktorá nazýva sa umeleckou a ktorej prv oddával som všetky svoje sily, nielen ztratila pre mňa predošlú svoju vážnosť, lež stala sa mi priamo nepríjemnou pre to neprimerané miesto, ktoré zaujímala v mojom živote a zaujíma vôbec v poňatiach ľudí bohatých tried.

Preto vtedy mňa úplne neinteressovaly také diela, ako to, ktoré odporúčal mi Turgenev. Ale, jemu k vôli, prečítal som knižku.

Podľa prvej rozprávky: *Maison Tellier*, napriek neslušnému a malichernému sujetu rozprávky, nemohol som nespoznať v pôvodcovi to, čo nazýva sa talentom.

Pôvodca mal ten zvláštny, talentom nazývaný dar, ktorý pozostáva v spôsobnosti zosilneného, napnutého vnímania, podľa vkusov autora namiereného na ten alebo druhý predmet, následkom ktorého človek, obdarený touto spôsobnosťou, vidí v tých predmetoch, na ktoré obráti svoje vnímanie, niečo nového, takého, čo nevidia iní. Týmto darom, vidieť v predmetoch to, čo nevidia iní, iste vládol Maupassant. Ale, súdiac dľa sväzočka, ktorý som prečítal, on nemal hlavnú zo troch, okrem talentu, nevyhnutných podmienok opravdového umeleckého diela. Z týchto troch podmienok: 1) pravidelného, t. j. mravného pomeru k predmetu, 2) jasnosti predneseniа alebo krásy formy, čo je jedno a to isté, a 3) iskrennosti, t. j. nepretvarovaného citu lásky alebo nenávisti k tomu, čo zobrazuje umelec; z týchto troch podmienok Maupassant mal len dve posledné a bol zcela pozbavený prvej. On nemal pravidelného, t. j. mravného pomeru k opisovaným predmetom. Súdiac po tom, čo som prečítal, ja presvedčil som sa, že Maupassant mal talent, t. j. dar vnímania, otvarajúci mu v predmetoch a zjavoch života tie ich vlastnosti, ktoré nevidia iní ľudia; mal tiež krásnu formu, t. j. vyjadroval

jasne, proste a krásne to, čo chcel povedať, mal i tú podmienku dôstojnosti umeleckého diela, bez ktorej umelecké dielo neurobí účinok, — iskrennosť, t. j. nepretváral sa, čo ľúbi alebo nenávidí, ale opravdove ľúbil alebo nenávidel to, čo opisoval. Ale, bohužiaľ, pozbavený prvej, iste hlavnej podmienky dôstojnosti umeleckého diela, pravidelného mravného pomeru k tomu, čo zobrazoval, t. j. znania rozdielu medzi dobrým a zlým, on ľúbil a zobrazoval to, čo nebolo treba ľúbiť a zobrazovať, a nelúbil a nezobrazoval to, čo bolo treba ľúbiť a zobrazovať. Tak v tomto sväzočku autor opisoval s veľkou podrobnosťou a láskou to, ako ženské svádzajú mužských a mužskí ženské, ešte i akési ťažko pochopiteľné nezdoby, zobrazené v *La femme de Paul*, a nielen s ľahostajnosťou, ale s opovržením, ako zveri, opisoval robotný dedinský ľud.

Nechápanie života a záujmov robotníckeho ľudu a predstavovanie jeho ľudí ako polozverov, hýbaných len smyselnosťou, zlobou a zištnosťou, tvorí jeden z hlavných a veľmi vážnych nedostatkov väčšiny novších francúzskych spisovateľov, medzi nimi i Maupassanta, nielen v tejto, ale i vo všetkých ostatných jeho rozprávkach, kde dotýka sa ľudu, a vždy opisuje ho ako hrubé, tupé zveri, nad ktorými možno len smiať sa. Pravda, francúzski spisovatelia môžu lepšie poznať vlastnosti svojho ľudu, než znám ich ja. No napriek tomu, že som ja Rus a nežil som s francúzskym ľudom, ja predsa tvrdím, že opisujúc tak svoj ľud, francúzski autori nemajú pravdu, a že francúzsky ľud nemôže byť takým, akým oni ho opisujú. Ak jestvuje Francia taká, akou my ju známe, s jej opravdu veľkými ľuďmi a tými veľkými vkladmi, ktorými títo veľkí ľudia obohatili vedu, umenie, civilisáciu a mravné zdokonaľovanie človeka, tak i ten robotný ľud, ktorý držal a drží na svojich pleciach túto Francúzsku s jej veľkými ľuďmi, pozostáva nie zo zverov, ale z ľudí s veľkými duševnými vlastnosťami; a preto ja neverím tomu, čo mne píšu v románoch, ako *La Terre*[1]) a v povestiach Maupassanta, práve tak ako neveril by som tomu, čo by mi rozprávali o trvaní krásneho domu, stojaceho bez fundamentu.

Vôbec, po prečítaní knižočky, obdržanej od Turgeneva, ostal som celkom chladný oproti mladému spisovateľovi.

Tak protivnými zdaly sa mi byť vtedy povesti *Une patrie de campagne*, *La femme de Paul* a *L'histoire d'une fille de ferme*, že vtedy ani nezbadal som krásnu povesť *Le papa de Simon* a výtečnú, pre opis noci, povesť *Sur l'eau*.

Za nášho času, keď tak mnohí berú sa písať, či je málo ľudí s talentom, neznajúcich k čomu ho použiť, alebo smelo používajúcich ho k tomu, čo vôbec netreba opisovať, — myslel som si. A tak som povedal Turgenevovi. A tak i zabudol som na Maupassanta.

Prvé, čo po tomto dostalo sa mi do rúk zo spisov Maupassanta, bolo: *Une vie*, ktorú ktosi poradil mi prečítať. Táto kniha zrazu prinútila ma zmeniť mienku o Maupassantovi, a od tých čias ja už so zaujatosťou čítal som všetko, čo bolo podpísano týmto menom.

[1]) Emila Zolu.

Une vie je výtečný román, nielen nepomerne najlepší román Maupassanta, lež vari najlepší francúzsky román po *Misérables* Viktora Huga. V románe tomto, okrem pozoruhodnej sily talentu, t. j. toho zvláštneho napnutého vnímania, namiereného na predmet, následkom ktorého autor vidí zcela nové črty v tom živote, ktorý on opisuje, v románe tomto temer v rovnej miere spojujú sa všetky tri podmienky pravého umeleckého diela: 1) pravidelný, t. j. mravný pomer spisovateľa k predmetu, 2) krása formy a 3) iskrennosť, t. j. láska k tomu, čo opisuje autor. Tu už smysel života nepredstavuje sa spisovateľovi v dobrodružstvách rozličných prostopašníkov a prostopašníc, — tu obsah pozostáva, ako i hovorí záhlavie, z opísania života zahubenej, nevinnej, hotovej na všetko pekné, milej ženštiny, zahubenej práve tou hrubou, zverskou smyselnosťou, ktorá v predošlých povesťach predstavovala sa spisovateľovi akoby centrálnym, nad všetkým panujúcim zjavom života, a všetok súcit autora je na strane dobra.

Forma, krásna i v prvých povesťach, tu dovedená je do takého vysokého stupňa dokonalosti, po ktorý nedošiel, dľa mojej mienky, ani jeden francúzsky spisovateľ-prosaik. A krem toho, a hlavná vec, tu pôvodca skutočne ľúbi a mocne ľúbi tú dobrú rodinu, ktorú opisuje, a skutočne nenávidí toho hrubého samca, ktorý rozruší šťastie a spokojnosť tejto milej rodiny a najmä heroiny románu.

Preto sú tak živé a pamätné všetky udalosti a osoby tohoto románu: i slabá, dobrá, opustivšia sa mať, šľachetný, slabý, milý otec, a ešte milšia v svojej prostote a hotovosti na všetko pekné dcéra, ich vzájomné pomery, ich prvá cesta, ich sluhovia, susedia, vypočítavý a hrubo smyselný, skúpy, malicherný, chytrý ženích, ako vždy, klamajúci nevinnú devušku obyčajnou nechutnou idealizáciou najhrubšieho citu, ženba, Korsika s prelestnými opismi prírody, potom dedinský život, hrubé spreneverenie mužovo, jeho opanúvanie majetku, jeho srážka s tesťom, ústupčivosť dobrých a víťazstvo chytráctva, pomer k susedom. Všetko toto je sám život so všetkou jeho složitosťou a rozmanitosťou. No nie len že všetko toto je živo a krásne opísano — vo všetkom tom je srdečný, patetický tón, mimovoľne podmaňujúci si čitateľa. Cítiť, že autor ľúbi túto ženštinu, a ľúbi ju nie pre jej vonkajšie formy, ale pre jej dušu, pre to, čo v nej dobrého, má s ňou sústrasť, mučí sa pre ňu a cit ten mimovoľne osvojuje si čitateľ. A otázky: prečo? za čo je zahubená táto krásna bytnosť? či tak má byť? samy sebou vznikajú v duši čitateľa a nútia vmysleť sa v značenie a smysel ľudského života.

Nasledujúci román Maupassanta, prečítaný mnou, bol *Bel-Ami*.

Bel-Ami je veľmi špinavá kniha. Autor iste popustil sa v nej opísať to, čo priťahuje ho a niekedy ako by tratil základné, záporné stanovisko oproti svojmu hrdinovi a prechodí na jeho stranu, no v celku *Bel-Ami*, ako i *Une vie*, má v základe svojom seriósnu myšlienku a cit. V *Une vie* základnou myšlienkou je nedorozumenie nad divokou nesmyselnosťou mučeníckeho života krásnej ženy, zahubenej hrubou smyselnosťou muža; tu je to nielen nedorozumenie,

ale pohoršenie autora nad blahobytom a úspechom hrubého smyselného zvera, tou samou smyselnosťou robiaceho karriéru a dosahujúceho vysokého postavenia v svete, pohoršenie i nad zkazenosťou celej tej spoločnosti, v ktorej jeho hrdina dosahuje úspechu. Tam spisovateľ spytuje sa, akoby: prečo, za čo zahubená krásna bytnosť? Prečo sa to stalo? Tu ako by odpovedal na to: zahynulo a zahynie všetko čisté a dobré v našej spoločnosti, lebo spoločnosť táto je zkazená, bezumná a úžasná.

Posledná scéna románu: svadba v módnom chráme, triumfujúceho, ozdobeného rádom Čestnej legie, ničomníka s mladou čistou devuškou, dcérou ním svedenej starej a predtým bezúhonnej matky rodiny, — svadba, požehnaná biskupom a uznávaná čímsi dobrým a povinným od všetkých okružujúcich, vyráža túto myšlienku s neobyčajnou silou. V románe tomto, napriek tomu, že je zavalený nečistými podrobnosťami, v ktorých, žiaľ, ako by se plait spisovateľ, vidno tieže vážne dotazy spisovateľa so životom.

Prečítajte si rozhovor starého poeta s Duroym, keď po obede vychodia, zdá sa, od Valterov. Starý poet odkrýva život pred mladým spoločníkom a ukazuje ho takým, aký je, s večným nevyhnutným sprievodcom a koncom jeho — smrťou.

„Ona už drží ma, la gueuse, — hovorí o smrti: — už vykývala mi zuby, vytrhala vlasy, pokaličila údy a už-už hotová je schytiť. Ja som už v jej moci, len zahráva si so mnou, ako mačka s myšou, vediac, že jej neujdem. Sláva, bohatstvo, načože je, keď nemožno kúpiť si za ne ženskú lásku? Veď len ženská láska hodna je toho, aby žil. A túto odníma *ona*. Odníme ju, a potom zdravie, sily a sám život. A každému tak. A viac nič."

Taký je smysel rečí staručeho poeta. Ale Duroy, šťastný milovník všetkých tých ženštín, ktoré sa mu ľúbia, je tak plný chlipnej energie a sily, že i počuje i nepočuje, i chápe i nechápe slová starého poeta. Počuje a chápe, ale prameň chlipného života vyviera z neho s takou silou, že tá nepochybná pravda, sľubujúca mu ten istý koniec, nepomýli ho.

Táto vnútorná protimluva, okrem satyrického značenia románu *Bel-Ami*, tvorí jeho hlavný smysel. Tá istá myšlienka svieti v krásnych scénach smrti suchotinárskeho žurnalistu. Spisovateľ stavia si otázku: čo je tento život? Ako rieši sa táto protimluva medzi láskou k životu a znaním o nevyhnutnej smrti? a neodpovedá na ňu. Ako by hľadal, čakal a nerozhodne ani v jednu, ani v druhú stranu. A preto mravný pomer k životu i v tomto románe je pravidelný.

Ale v nasledujúcich za týmto románoch tento mravný pomer k životu začína sa plieść, oceňovanie zjavov života začína sa kolísať, zatemňovať a v posledných románoch už úplne prevracať sa.

V *Mont-Oriol* Maupassant ako by spájal motívy dvoch predchúdzajúcich románov a opakuje sa v obsahu. Napriek krásnym, jemným humorom zapísaným opisom módnych kúpelov a lekárskej v nich činnosti, tu je ten istý samec Paul, taký oplzlý a bezzásadový, ako muž v *Une vie*, a tá istá oklamaná, zahubená, krotká, slabá,

samotná, vždy samotná, milá žena a to istě lahostajné ničomnosti a oplzlosti, ako v *Bel-Ami*.

Myšlienka táže, ale mravný pomer autora k opisov značne nižšie stojí, najmä oproti prvému románu. Spi vnútorné oceňovanie toho, čo je dobré a čo zlé, začína Napriek tomu, že spisovateľ usiluje sa byť nepredpojate ob ničomník Paul má zrejme na svojej strane sympatiu jeh história lásky tohto Paula, jeho usilovanie sviesť a úspe robia falošný dojem. Čitateľ nevie, čo chce autor: či uk prázdnosť a podlosť Paula, lahostajne odvrhujúceho sa a urážajúceho ju len preto, že driek jej pokazil sa od jeho deckom, alebo naproti tomu ukázať, ako príjemno žiť tak, ako žije tento Paul.

V nasledujúcich za týmto románoch, *Pierre et Jean*, *la mort* a *Notre coeur*, mravný pomer autora k svojim o väčšmi sa pletie a v poslednom už cele sa tratí. Všetk mány už majú pečať lahostajnosti, pospešnosti, vymysle je hlavné, opäť toho nedostatku pravidelného mravnéh k životu, ktorý maly prvé jeho spisy. Začína sa to t časom, keď bola sa ustálila reputácia Maupassanta, ak spisovateľa, a on poddáva sa tomu úžasnému za našej d ktorému poddá sa každý známy spisovateľ, najmä taký ako Maupassant. S jednej strany úspech prvých románov novín, pochlebovanie spoločnosti, najmä ženských, s d väčšie a väčšie honoráre, predsa nikdy nedostačujúce na r rastúce potreby, s tretej dotieravosť pretekajúcich sa r pochlebujúcich, modlikajúcich a nehľadajúcich už hodnotu ných diel autorových, lež s vytržením prijímajúcich vše podpísano raz ustáleným v obecenstve menom. Všetky t sú tak veliké, že omamujú autora: on poddá sa im a do formy vypracuje svoje romány ako prv, často ešte l i miluje to, čo opisuje, ale miluje to, čo opisuje, už nie je ono dobré a mravné, t. j. milované od každého, i n čo opisuje, nie preto, že je ono zlé a nenávidené od ka len preto, že jedno sa mu ľúbi, druhé však náhodou ne

Otázka v prvom románe Maupassanta, v *Une vie*, s „Hľa, ľudská bytnosť dobrá, umná, milá, hotová na vše a bytnosť táto pre čosi padá v obeť: zprvu hrubému, mal hlúpemu, zverskému mužovi, a potom takému istému syn cieľno hynie, ničoho nedajúc svetu. Prečo to?“ Pôvodca otázku, a ako by nedával odpoveď. Ale celý jeho rom city sústrasti k nej a odporu proti tomu, čo ju zahub odpoveďou na jeho otázku. Ak jest jeden človek, ktorý strádania a to vyjadril, tak je ono už vykúpeno, ako h svojim priateľom, keď oni povedali, že nikto nezvie o jeh Zvedel, poňal strádanie — a ono je vykúpeno. A tu au poňal a ukázal ľuďom to strádanie. A strádanie vykúpe že akonáhle pochopia ho ľudia, tak prv alebo pozdejšie, odstráneno.

V nasledujúcom románe, *Bel-Ami*, už nie je otázka, prečo trpieť hodnému, ale: prečo je bohatstvo a sláva nehodnému? A čo je to bohatstvo a sláva a ako sa nadobúdajú? A práve tak otázka táto už zahrňuje v sebe odpoveď, pozostávajúcu v odmietaní všetkého toho, čo tak vysoko cení sa množstvom. Obsah tohoto románu je ešte vážny, ale mravný pomer autora k opisovanému predmetu už značne slabne, a kým v prvom románe len kde-tu najdú sa škvrny smyselnosti, ktoré ho kazia, v *Bel-Ami* škvrny tie rozrastajú sa a mnohé hlavy sú samá špina, ktorá ako by sa ľúbila pôvodcovi.

V nasledujúcom, v *Mont-Oriol*, otázky: „Prečo? Za čo utrpenie milej ženy a úspech i radosť divého samca?“ už nestavajú sa, ale ako by sa uznávalo, že tak má byť, a mravné požiadavky už temer necítiť, zjavujú sa však bez všetkej potreby a nevyzvané nijakou umeleckou požiadavkou nečisté, smyselné opisy. Porážajúcim príkladom tohoto narušenia umeleckosti, následkom nepravidelnosti autorových pomerov k predmetu, môže byť podrobné v tomto románe opísanie heroiny v kúpeli. Opis tento nie je na nič potrebný, s ničím nesúvisí, ani so zovnútorným, ani s vnútorným smyslom románu: na ružovom tele vyskakujú mechúriky.

— No a čo? — spytuje sa čitateľ.

— Nič viac, — odpovedá autor. — Ja opisujem, lebo mne ľúbia sa také opisy.

V nasledujúcich dvoch románoch: *Pierre et Jean* a *Fort comme la mort* už nevidno nijakej mravnej požiadavky. Oba romány vystavené sú na spustlosti, klame a lži, ktoré privádzajú dejstvujúce osoby k tragickým položeniam.

V nasledujúcom románe, *Notre coeur*, položenie osôb je spotvorené, divé, nemravné, a osoby tieto neboria sa už s ničím, len hľadajú pôžitky — márne a smyselné, pohlavné, a autor ako by úplne sympatisoval s ich snahami. Jediný vývod, ktorý možno spraviť z tohoto románu, je ten, že najväčšie šťastie v živote je pohlavný potyk a že preto treba najpríjemnejším spôsobom používať tohto šťastia.

Vo všetkých románoch svojich, po *Bel-Ami* (nehovorím teraz o jeho drobných povestiach, ktoré sú jeho hlavnou zásluhou a slávou — o nich pozdejšie), Maupassant iste poddal sa panovavšej nielen v jeho kruhu v Paríži, lež panujúcej všade i teraz medzi umelcami teorii o tom, že pre umelecké dielo nielen netreba mať nijakú jasnú predstavu o tom, čo je dobré a čo zlé, no že, naopak, umelec musí zcela ignorovať všetky mravné otázky, že v tom je ešte istá zásluha umelcova. Dľa tejto teorie umelec môže alebo povinný je zobrazovať to, čo je pravdivé, to, čo jest, alebo to, čo je krásne, čo nasledovne jemu sa ľúbi, alebo i to, čo môže byť užitočné, ako materiál pre „vedu“, ale že starať sa o to, čo je mravné alebo nemravné, dobré alebo zlé — nie je vecou umelca.

Vyhovujúc tejto požiadavke vyvolených umov i písal Maupassant svoje romány, naivne si predstavujúc, že to, čo pokladá sa za krásne v jeho kruhu, i je tým krásnym, ktorému má slúžiť umenie.

V tom kruhu, v ktorom vyrástol a vychoval sa Maupassant,

zobrazenie ženskej krásy a lásky zcela seriósne, a ako dávno riešené a uznané od najumnejších a učenejších ľudí, pokladalo a pokladá sa za pravú úlohu najvyššieho umenia — le grand art.

Nuž tejto teorii, desnej dľa svojej mrzkosti, podrobil sa Maupassant, keď stal sa módnym spisovateľom. A, ako i bolo očakávať, lživý ideál tento priviedol Maupassanta k celému radu omylov a viac a viac slabým dielam.

V tomto ukázal sa korenný rozdiel, ktorý jestvuje medzi požiadavkami románu a povesti. Úlohou románu je, ešte i zovnútornou úlohou, opísanie celého ľudského života alebo mnohých ľudských životov, a preto píšucí román musí mať jasnú a pevnú predstavu o tom, čo je dobré a čo zlé v živote, a toho nebolo u Maupassanta. Naproti tomu, dľa teorie, ktorej sa držal, pokladalo sa, že toho ani netreba. Keby on bol romanistom, ako niektorí bezdarní pisatelia smyselných románov, on bez talentu pokojne opisoval by zlé za dobré a romány jeho maly by celok a boly by zaujímavé pre ľudí tých istých náhľadov, ako je autor. Ale Maupassant bol talent, t. j. videl veci v ich podstate, a preto nechtiac odkrýval pravdu: videl nechtiac zlé v tom, čo chcel považovať za dobré. Preto vo všetkých jeho románoch, vyjmúc prvého, sympatia jeho neprestajne sa kolíše: raz vystavujúc zlé za dobré, raz uznávajúc zlé zlým, dobré dobrým, raz neprestajne preskakujúc s jednoho na druhé. A to ruší jednotnosť dojmu, ruší illúsiu.

Vyjmúc prvých, prísne hovoriac, jednoho, prvého románu, všetky romány Maupassanta, ako romány, sú slabé; a keby Maupassant bol nám zanechal len svoje romány, tak bol by len prekvapujúcim príkladom toho, ako môže zahynúť skvelý talent následkom falošnej spoločnosti, v ktorej sa rozvíjal, a tých falošných teorií o umení, vymýšľaných ľuďmi, ktorí ho neľúbia a preto nechápu. Ale, na šťastie, Maupassant písal drobné povesti, v ktorých nepoddával sa falošnej, prijatej ním teorii, a písal nie quelque chose de beau, ale to, čo ho dojímalo, alebo nepokojilo jeho mravný cit. A z týchto povestí, nie zo všetkých, ale z lepších vidno, ako rástol tento mravný cit v autorovi a ako po troške a nepovedome detronisoval sa pre neho a dostávalo opravdové značenie to, čo prv tvorilo hlavný smysel a šťastie jeho života.

A v tomto je i podivná zvláštnosť každého opravdového talentu, ak si len pod vlivom falošnej teorie nerobí násilie, že talent učí vlastníka svojho, vedie ho napred cestou mravného rozvitia, núti ho milovať to, čo je hodné lásky, a nenávidieť, čo hodné je nenávisti. Umelec je len preto umelcom, že on vidí predmety nie tak, ako chce ich vidieť, ale tak, aké sú. Nosič talentu, človek, môže sa mýliť, ale talent, ak len dá sa mu chod, ako dával mu chod Maupassant v svojich povestiach, odhalí, obnaží predmet a prinúti zamilovať si ho, ak je hoden milovania, a nenávidieť ho, ak zasluhuje nenávisť. S každým opravdovým umelcom, keď pod vlivom spoločnosti začína opisovať nie to, čo treba, stane sa to, čo stalo sa s Valaamom, ktorý, chcejúc požehnávať, preklínal to, čo bolo treba preklínať, a chcejúc preklínať, požehnával to, čo bolo

treba požehnávať; mimovoľne urobí nie to, čo chce, ale to, čo treba. A to stalo sa s Maupassantom.

Sotva bolo druhého takého spisovateľa, tak iskrenne považujúceho, že všetko blaho, všetok smysel života je v žene, v láske, a s takou silou vášne opisujúceho so všetkých strán ženu a jej lásku, a sotva bolo kedy spisovateľa, ktorý do takej jasnosti a dôkladnosti bol by ukázal všetky úžasné strany toho samého zjavu, ktorý jemu zdal sa byť najvyšším a poskytujúcim najväčšie blaho života. Čím viac on vnikal v ten zjav, tým viac objasňoval sa ten zjav, odskakovaly s neho jeho prikrývadlá a ostávaly len úžasné následky a ešte úžasnejšia jeho podstata.

On chcel vychváliť lásku, ale čím viac poznával, tým viac ju preklínal. Preklína ju i za tie biedy a utrpenia, ktoré ona nesie so sebou, i za tie sklamania a — hlavne — za to sfalšovanie opravdovej lásky, za ten klam, ktorý je v nej a pre ktorý tým väčšmi trpí človek, čím dôverčivejšie oddá sa tomu klamu.

Mohutný mravný vzrast autora, po čas jeho literárnej činnosti, zaznačený je nevyhladiteľnými črtami v tých prelestných drobných povestiach a v najlepšej knihe jeho *Sur l'eau*.

A nie v samom tomto sosádzaní s trónu, mimovoľnom, preto tým silnejšom sosádzaní pohlavnej lásky vidno tento mravný vzrast autora; vidno ho vo všetkých tých mravných požiadavkách, viac a viac vysokých, ktoré on ukladá životu.

Nie v samej pohlavnej láske vidí on vnútornú protimluvu medzi požiadavkami zverského a rozumného človeka, on vidí ju v celom ustrojení sveta.

On vidí, že svet, materiálny svet, taký, aký je, je nielen nie najlepší zo svetov, lež, naproti tomu, mohol by byť úplne druhým — táto myšlienka je pádne vyjadrená v *Horla* — a nevyhovuje požiadavkám rozumu a lásky, vidí, že jest nejaký druhý svet alebo aspoň žiadosť takého druhého sveta v duši človeka.

On mučí sa nielen pre nerozumnosť materiálneho sveta a nepeknotu jeho, on mučí sa, že niet v ňom lásky a že je rozdvojený. Ja neznám dotklivejšieho kriku zúfalstva, svoju osamotenosť spoznavšieho poblúdeného človeka, ako vyjadrenie tejto myšlienky v utešenej povesti *Solitude*.

Zjav, ktorý nadovšetko mučil Maupassanta, ku ktorému on vracia sa mnoho ráz, je mučiaci stav osamotenosti, duchovnej osamotenosti človeka, tej priehrady, ktorá stojí medzi človekom a inými, priehrady, ako on hovorí, tým mučivejšie cítenej, čím tesnejšie je sblíženie telesné.

Čože ho mučí? Čože by chcel? Čo ruší tú priehradu, čo pretrhne tú osamotenosť? Láska, nie ženská, ktorá omrzela mu lásku, lež láska čistá, duchovná, božská. Ju to hľadá Maupassant, k nej, k tejto dávno zjavne objavenej pre všetkých spasiteľnici života mučivo trhá sa on z tých pút, ktorými cíti sa sviazaným.

Ešte nevie nazvať to, čo hľadá, nechce ho nazvať samými ústami, aby nepoškvrnil svoju svätyňu. Ale jeho nenazvaná snaha, vyrážajúca sa úžasom nad osamotením, je zato tak iskrenná, že

chytá a priťahuje mocnejšie, než mnohé a mnohé len ústami hlásané kázne lásky.

Tragism života Maupassantovho je v tom, že nachodiac sa v spoločnosti najstrašnejšej dľa jej spotvorenosti a nemravnosti, on mocou svojho talentu, toho neobyčajného sveta, ktorý bol v ňom, usiloval sa sprostiť sa názorov tej spoločnosti, bol už blízky k osvobodeniu, dýchal už povetrie svobody, ale ztratiac na tú borbu posledné sily, nevládal urobiť posledné úsilie a zahynul neosvobodený.[1])

Život, podľa teorií, v ktorých vychovával sa, ktoré ho okružovaly, ktoré potvrdzovaly sa všetkými chlípnosťami jeho mladej i duchovne i fysicky silnej bytnosti, pozostáva v pôžitkoch, z ktorých je hlavný žena a jej láska, a v zobrazovaní tejto lásky a zobúdzaní jej v iných. To všetko bolo by pekne, ale tu, poprizerajúc sa týmto pôžitkom, vystupujú zpomedzi nich cele cudzie zjavy, nepriateľské tejto láske a tejto kráse: žena špatnie, neforemne hrubne, nečisto rodí, potom deti, nežiadené deti, potom klamy, divokosti, potom mravné strádania, potom už staroba a potom smrť.

A potom ozaj je krása táto krása? Potom prečo to všetko? Veď by to dobre bolo, keby možno bolo zastaviť život. Ale on ide. A čo znamená: ide život? Ide život, znamená: vlasy plznú, šedivejú, zuby sa kazia, vrásky, zápach z úst. Ešte prv než všetko sa skončí, všetko stane sa strašným, hnusným, vidno rozmazané farby, líčidlá, pot, smrad, špatu. Kdeže je to, čomu som ja slúžil? Kde je krása? A ona je všetko. A niet jej. Ničoho niet. Niet života.

Ale nie dosť, že niet života v tom, v čom zdal sa život, sám začínaš vychodiť z neho, sám slabneš, hlúpeješ, pomíňaš sa, iní pred očima odoberajú ti tie pôžitky, v ktorých bolo všetko blaho života. Nie dosť ani toho: začína prebleskovať akási druhá možnosť života, čosi iné, akési iné spojenie s ľuďmi, s celým svetom, také, pri ktorom nemôže byť všetkých tých klamov, čosi také, ktoré nemôže sa ničím narušiť, ktoré je pravdivé a vždy krásné. Ale toho nemôže byť. To je len drážiaca podoba oásy, keď vieme, že jej niet a že všetko je piesok.

Maupassant dožil ten tragický moment života, keď začínala sa borba medzi lžou toho života, ktorá ho okružovala, a pravdou, ktorú on začínal poznávať. Začínal sa už v ňom duchovný pôrod.

A tie muky pôrodu vyrazené sú v jeho lepších dielach, najmä v jeho drobných povestiach.

Keby mu bolo bývalo súdeno neumrieť v mukách pôrodu, ale narodiť sa, bol by dal veľké poučné diela, ale i toho, čo dal nám v svojom processe rodenia, je už mnoho. Buďme vďační tomuto silnému, pravdivému človeku i za to, čo dal nám.

---

[1]) Guy de Maupassant, ešte mladý, upadol do ťažkomyseľnosti a potom umrel v pomätenosti.

Mazepova láska.

Historická rozprávka. Od *Jonáša Záborského.*

(Z pozostalých rukopisov.)

1.

Zadivil sa pisár hetmanský Orlík, keď vkročil do priestrannej siene na zámku baturínskom a zočil tam umučenie na veľkom dubovom stole. Zadivil sa ešte väčšmi, keď vkročil z bočných dverí kozácky hetman Ivan Mazepa. Lebo priniesol v ruke dva listy a zamkol dvere, ktorými bol vošiel Orlík. Potom nemal na prsiach rád ruský Andreja Prvovenčaného, lež mal rád poľský Bieleho orla, čoho u neho nebývalo.

Po zamknutí dverí stal oproti Orlíkovi, a takto počal ostýchave, po odkašľaní:

„Domine mi secretari! Ty si na Ukrajine persona momentosa. Sekretárstvo je gradus ku hetmanstvu. I ja som býval sekretárom u hetmanov Dorošenka a Samojloviča. Chcem ti teda kommunikovať veliký štátny sekrét. Ale slož napred jurament na tento krucifix, že sekrét nikomu nerevelueš pred časom.“

Orlík tušil, čo z toho bude, a vyplnil ochotne žiadosť svojho predstaveného. Položiv dva prsty na umučenie, hovoril hlasne za Mazepom, čo tento mu predriekal.

Usadil ho potom Mazepa o bok seba na lavicu, a vzav ruku jeho do ruky svojej, takto počal objasňovať sa. „Povedz, domine secretari, na šľachtické slovo honoru, nie verne ja famulujem cárom moskovským už vyše dvadsať liet?“

„Roku 1624 — vetil Orlík — poddali sa záporožskí kozáci Moskve, pre trpené od Poliakov náboženské nátisky. Teraz čítame rok 1707. Už teda málo chybí sto rokov nachodí sa kozáctvo záporožské pod krýdlami orla moskovského. Za tento celý čas bolo na hetmanskom stolci ustavičné zmietanie. Cári stavali a shadzovali hetmanov. Jedni boli shodení následkom žalôb kozáckych, ako Mnohohriešny a Samojlovič; iných shodili cári pre zradu, ako Vygovského a Briuchoveckého. Jedni z hetmanov ťahotili nazpäť k Poľsku, iní k Turkom a Tatárom, ako Dorošenko. Ty jediný slúžiš od roku 1686 s nepodvratnou vernosťou.“

„A predsa,“ prejal slovo Mazepa, „grácie v Moskve niet, ani recognície. Tu, hľa, mi píše fide digne kňahyňa Dolská z Varšavy, že cár Peter má intenciu amovirovať ma od hetmanstva.“

„To nevďačnosť,“ poznamenal Orlík, „veliká nevďačnosť, že viac veria klebetníkom, než hodnostárovi vyzkúsenej vernosti.“

„O mňa najmenej,“ hodil Mazepa rukou, „ale škoda nacie maloruskej, škoda patrie, matky Ukrajiny. Lebo o to ide, kassirovať celé hodnosť hetmanskú, subjugovať simpliciter Ukrajinu, transmutovať svobodných kozákov v soldatov a dragúnov. Intencia cárova je exaequovať nás cele s Moskálmi. O seba nedbám, lebo nežiadam žiadneho honoru, ani promocie. Ale držím za svoju obli-

gaciu prävenirovať tyranského cára, a consulovať drahej matke Ukrajine, aby patria celkom ruinovaná nebola. Vrátime sa, odkiaľ sme egredovali, k voľnej republike poľskej. Veď my, ja i ty, beztoho poľskí nobiles sme, poľskú sme požívali edukáciu. Urobíme dobrovoľne a cum merito, čo by sme beztoho urobiť museli s koakciou a sine merito. Lebo viktoria Švédov je istá. Oni procerto konfringujú potenciu moskovitickú, udržia na tróne Stanislava Leszczinského proti Sasíkovi Augustovi, ktorý anno praeterito i formálne sa abdikoval poľskej koruny, a adjungujú korune tejto našu patriu Ukrajinu. Vae nobis vtedy, jestli k tomu nás donútia. Nebudeme teda čakať duram necessitatem, lež subjicirujeme sa korune poľskej, pokiaľ je v tom meritum. Hľa, jeho milosť kráľ Stanislav sponduje nám sustentáciu všetkých legitimných práv provinciálnych."

Tu ukázal a prečítal Orlíkovi list od Stanislava Leszczinského. Potom vykladal, ako mieni pri diele tom postupovať, plukovníkov a ľud k recessii od Moskvy prăparovať.

Prisvedčujúci ku všetkému Orlík poznamenal, že najväčšia nesnádz bude s generálnym sudcom kozáckym, Vasilom Kočubejom, človekom oddaným celou dušou Moskve.

„Bene nosti homuncionem," odvetil na to Mazepa, vstana. „Ale konkulkujem ho do prachu, jestli sa nedá peršvadovať. Mne uveria v Moskve, on nemá kreditu. Jestli denunciruje mňa, perimuje sám seba. I ty pamätaj na to," dodal s pohrôžkou, „jestli by ti snáď dakedy incidovala dáka perfídia. Memento, quia pulvis es et in pulveris reverteris."

2.

Bol potom Mazepa každodenným v dome Kočubejovom. Zámienku návštevám zavdávalo kmotrovstvo, príčinou ich bola snaha získať pre svoje úmysly Kočubeja. Preto hovoril vždy o viktorii nepremožiteľných Švédov a impotencii Rusov ku resistovaniu progressiam Karla XII., ktorý teraz, po zničení Sasíka Augusta, obrátil sa s celou silou proti Petrovi. Chcel tým nahnať strachu Kočubejovi, aby sa neprotivil subjekcii Poľši cum merito.

Kočubej však bol korenný, cudzotami nesprznený, pevnej povahy Rus. Na všetky strachy odpovedal, že radšej chce s Rusmi zahynúť, nežli so Švédmi a Poliakmi sláviť triumfy nad pravoslávím a Slovanstvom.

Nezanedbal Mazepa ani manželku Kočubejovu Ľubov, ani dcéru ich Matrenu, prebudenú, ohnivú, prekrásnu pannu, krstniatko svoje. Lichotil im všemožne, aby skrze ne pôsobil na Kočubeja.

So všetečnou, vždy veselou Matrenou mal i veľmi príjemnú zábavu. Prekáral ju, a ona umela na škádlenie odpovedať vtipne, príhodne, a dokázala krstnému otcovi vždy dáky ľúbezný figeľ. Mala ho radšej, nežli vlastného prísneho otca, tykala mu s nevinnou detinskou dôverou.

Raz, keď bol s ňou samotný v záhrade, tázal sa jej: „Matrenka, dušička! Čím si sa dnes okupovala?"

„Teraz neokupujeme," odvetila Matrena.

„Tys' celá hus," uštipnul ju v líce Mazepa.

„A ty akýsi pololatinák," kárala ho Matrena. „Mal by si vedieť, že dievčatá nechodia k jezuitom do školy."

Potom mu sadla na lono so slovmi: „Čakaj, nech ti vykrútim tie fúziská. Máš také, ako kocúr. I vlasy ti musím narovnať, lebo si mi taký pelechatý."

Jej smiechom a žartami sprevádzané šamranie okolo fúzov a vlasov vzrušilo šedivého vdovca tak, že bozkal dievča náružive a doložil: „Eh! Škoda, že nie som o štyridsať rokov mladší. Ty, dievča, muselo bys' byť mojou ženou."

„Ja bych i teraz šla za teba, keby si ma vzal," riekla s nevinným žartom vyskočivšia z lona Matrena.

„Pobozkaj ma teda," riekol starý vdovec.

„A prečo nie? I tisíc ráz," odvetila všetečnica a vybozkávala Mazepu, ako dákeho mladého Adonisa.

Ona to urobila z púheho žartu, ale v starom vdovcovi vznikla skutočná láska. „Ha!" pomyslel si, „keby ozaj takáto mladá a vrelá krv osladila ešte starosť moju!"

A s tým sa shodovala i jeho politika. Ktorak by si mohol lepšie získať srdce Kočubejovo, ako keď by sa stal jeho zaťom?

Riekol tedy s unylým pohľadom: „Matrena, dušička! Čo, kebych ťa lapil za slovo?"

„Keby si ty povedal naozaj, že ma vezmeš, ja bych povedala tiež naozaj, že za teba pôjdem," odvetila majúca to ešte vždy za žart Matrena.

Trochu však sa už i pozardela. Lebo nebola by dbala, čo by žart bol sa premenil i na pravdu. Preletela jej cez dušu ľahká myšlienka, že čo, keby ona stala sa hetmankou?

Oba, Mazepa i Matrena, pocítili v sebe silný popud ku skutku neprirodzenému. Mazepa sa vzchytal láskou mladej rozkošnej devy: Matrena sa vzchytala bleskom hodnosti hetmanskej. A jedno i druhé videlo sa s podivením, že by to i naozaj mohlo sa vyplniť, čo sotva smeli dúfať.

Prišlo teda od žartu ku prísnemu vyjadreniu, od pokúšajúcich narážaní ku sľubom. Dali si slovo, on že ju vezme, ona že pôjde za neho, a predniesli to ešte toho dňa rodičom.

Ale títo rozzlobili sa nad tým náramne, a hoc ako sa báli Mazepu, predsa mu dcéru odopreli doprosta a odhodlane, už preto, že by bol veliký a neslýchaný hriech pojať za manželku svoje krstniatko.

3.

Po odchode nemilého pytača vzali oba rodičovia do výrobku dcéru, zaprevšiu prírodu, a všemožne vynasnažovali sa zoškliviť jej svodcu.

„Myslíš," hovoril otec, „že starý ten cap, ten popovič, ten pololatinik a polopoliak, hľadá teba? Mazepa hľadá spoločníka

zrady, hľadá mňa. Lebo ide zapredať cára kráľovi, pravoslavie latinstvu, Rusov Lachom. Ja som už poslal v Moskvu jedného mnícha s vestou o zrade Mazepovej. Bude brzo zavržený, ako Mnohohriešny a Samojlovič. A ty by's' chcela ísť za tak ohavného zradcu?"

„My kozáci," horlil ďalej, „sme ľudia oškliví. Niet v nás ani rozumu, ani počestnosti. Klátime sa ustavične medzi cárom, kráľom a sultánom. V poddanstve poľskom vystierali sme prosebné ruky ku jednoverným a jednojazyčným Rusom: v poddanstve ruskom žiadame sa tu ku Poľsku, tam ku Turecku, a robíme večné nepokoje. Čo chceme od Rossie? Veď Moskva nieľen úžitku nemá z nás, ľež platí nám, ako lotrovským Tatárom. Bez Rossie čo sme? Ukrajina naša večná púšť, my hŕba divých zbojníkov. Na toho zradcu popoviča nesmieš mi viac ani pozrieť," dodal hrozive.

Matka Ľubov rozprávala dcére, pre výstrahu, príhodu Mazepovu z roku 1663.

Mal vtedy za súseda poľského šľachtica Falbovského, a Falbovský nevernú manželku, ktorá zaviazala s Mazepom hriešnu známosť. Schádzali sa tajne v neprítomnosti manžela. Raz sa vypraví Falbovský na ďalšiu cestu. Idúciho dohoní s listom na Mazepu písaným verný sluha, a rozpovie mu, že ide po Mazepu, a že sa to vodí vždy, náhle pán Falbovský vykročí z domu. Pán velel sluhovi odniesť list Mazepovi, a sám postavil sa do úkrytu pri ceste. Mazepa spechá bez meškania na koni ku kynúcej Putifárke. Vtedy vyskočí Falbovský z úkrytu, strhne záletníka s koňa, ulíči v zločine, soblečie do naha, posadí ho znova na koňa, tvárou ku chvostu, priviaže mocne, potom poplaší koňa šľahami a výstrelom. Kôň pricvála s nahým pánom domov, ku podiveniu a smiechu domácich, súsedov a celého sveta.

„Tak ľživého a bezsvedomitého človeka treba sa vystríhať, ako hada," dodala matka Ľubov. „Chytrý ten lstec popovič neobcuje s nikým úprimne; ani s tebou obcovať nebude. Nadužije ťa, a potom odvrhne, ako vycicaný citron.

4.

Matrenu však žiadne prímluvy rodičovské nepremenily. Plakala, ale len zo sŕdc, mysliac, že jej rodičovia kazia šťastie. Nevinná veselosť opustila ju celkom. Stala sa mlčanlivou a nevrlou.

Raz zmizne dievča z domu. Hľadajú ju všade, ako stratenú ihlu. Marné hľadanie. Matrena vylieva žiale svoje na zámku v objatiach Mazepových.

Prišedši, mimo všetkého nazdania, večerom, oblapila kŕčovite predmet svojej zapovedanej lásky, ovisla s plačom s krku Mazepovi, tak že ju ani odlúčiť nemohol od seba.

Prišiel do veľkého rozpaku. S jednej strany roznietila ho láska mladej krásnej devy, s druhej bál sa hnevu Kočubejovho a pomlúv. Nemohol sa odhodlať na skoro k ničomu. Rozvažoval, či má podržať dievča, či poslať nazpäť.

Odhodlal sa k tomu, čo šeptala náruživosť: podržal dievča na

noc v zámku. Cez noc ale ináče sa namyslel. Poslal ráno Matrenu zarmúteným rodičom nazpäť, s osvedčením, že ju odvedie svojím riadom.

Rodičovia prijali plačúcu dcéru s velikým hromžením, zvlášte matka. Nechcela ani konca urobiť nečestným výčitkám, a rozhlásila, že Mazepa uniesol a obezčestil jej dcéru. Mazepa písal potom hrubé listy Kočubejovi, v nichž mu hrozí pomstou, jestli zlostná jeho žena neprestane utrhovať jemu, Mazepovi, a trýzniť bez príčiny nevinnú dcéru.

Dievča ovšem prenocovalo na zámku pri počestnosti, ale peklo bolo zasiato do domu Kočubejových.

5.

Keď Ľubov jazyčila, Matrena plakala, ako zvykly ženy, Kočubej konal, čo presvedčenie jeho vyhľadávalo, a ku čomu ho teraz už podila i pomsta.

Jeho zvesť o nastávajúcej zrade Mazepovej bola v Moskve oslyšaná, nemala žiadnych následkov. Vystrojil teda znovu bývalého poltavského plukovníka Iskru ku shromaždenému vtedy okolo Smolenska a Vitebska vojsku.

Ponevráč cár Peter vtedy meškal v novozaloženom Petrohrade, prijali Iskru vo Vitebsku Golovkin a Šafirov. Žalobu však jeho na Mazepu slyšali chladno, ba nevrle. Lebo mysleli, že sú to zas dáke podlé klebety, aké dochádzaly bezprestajne od nepokojných kozákov na hetmanov, menovite i na Mazepu. Bolo už mnoho žalôb na tohoto, a všetky sa ukázaly lživými. Mazepa oproti tomu dal mnohé nepochybné dôkazy nezlomnej vernosti svojej. Keď Sobiesky poslal k nemu istého Domoradského, pokúšať ho k odpadnutiu od Moskvy, Mazepa poslal Domoradského v Moskvu k potrestaniu. Nedávno urobil to isté poslovi Stanislava Leszczinského, istému Volskému. Bol teda v Moskve velmi dobre zapísaný, kozáci oproti tomu zle. „To sú nepokojní ľudia," hovorilo sa o nich. „Chceli by hetmanov každoročne meniť, ako pastierov." To boly príčiny, že Golovkin a Šafirov prijali žalobu na Mazepu s nechuťou. Ba postavili žalobníka Iskru pod stráž.

Aby však neupadli pri tom v nebezpečenstvo, vyžiadali si od cára z Petrohradu úpravu. Tento odvetil, aby neverili ustavične opätujúcim sa klebetám a vynasnažili sa dostať do rúk samého pôvodcu žalôb, Kočubeja.

Golovkin teda písal Kočubejovi do Baturína vľúdny list. Staval sa, že verí jeho ponose, a prosil ho, aby sám prišiel do Vitebska, pre usvedčenie zločinca a k poradám, čo robiť.

O bok listu tomuto bol druhý na Mazepu. V tomto objavuje Golovkin hetmanovi žalobu i žalobníka, a nakladá mu prislať Kočubeja jatého, jestli by neprišiel dobrovoľne.

Tohoto nebolo potrebno. Kočubej šiel sám ochotne do Vitebska, myšliac, že cárstvo spasí a krivditeľa svojho zničí.

Sklamal sa ale hrozne. Vo Vitebsku podvrhli i jeho i Iskru, obidvoch krehkých starcov, mučeniu, aby vyznali, čo sú to zase za pletichy na Ukrajine proti hetmanovi? Iskra vyznal, že nič iného nevie, než čo od Kočubeja počul. A Kočubej vyznal, pod hroznými šľahmi, že všetko, čo hovoril, vymyslel len z osobnej nenávisti proti Mazepovi. Nepochybných dôkazov skutočne nemal, a v mukách bol by sa priznal k čomukoľvek na svete.

Usvedčení vlastným, ač vynúteným, vyznaním v zlostnom utrhačstve, Kočubej i Iskra, oba verní Rusi, boli poslaní k usmrteniu protivníkovi svojmu, zradcovi Mazepovi.

6.

Mazepa ležal s kozákmi táborom u Borščagovky, keď mu boli privezení Kočubej a Iskra v okovách.

Môžme si predstaviť bôľ srdca úbohého Kočubeja. To mal za istě, že Mazepa v čas nebezpečenstva zradí cára, a predsa cár jeho, verného vystríhateľa, odoslal k usmrteniu zradnému Mazepovi. Ten mu mal vziať i život, kto domáci jeho pokoj zlodejsky zrušil. On, korenný a verný Rus, vydáva sa v katovské ruky zradnému polopoliakovi, pololatiníkovi, chatrnému jednomu popovičovi. S druhej strany môžme si predstaviť zlostnú radosť víťaziaceho nad protivníkom svojím, nevďačným dľa jeho mienky, Mazepu.

Zlostný od prírody, nemal dosť na usmrtení nevinných. Chcel ich najprv trochu potrápiť, pohrať sa so zahynulými, ako mačka s myšou. Dal ich priviesť do svojho stánu, a tam sa im škľabil, u prítomnosti Orlíkovej, menovite Kočubejovi.

„Á! Náš intimný priateľ!“ hovoril so zlostným úsmevom; „náš kordiálny kompater a tesť! Šiel do moskovského tábora s denunciáciami. Imaginoval si, že nás hneď amovirujú a obesia. Ale on sám ztratil pritom hlavu. Ale naša hlava je a zostane celou, naša vinná hlava, domine kompater. Lebo to ti teraz aperte a sincere revelujem, keď ideš vale povedať svetu, že ja som realiter v akorde so Švédmi a Lachmi, a toľkože ty sadneš na čln Charonov, ja Moskáľom vypoviem ostatné slovo. Teraz by si mohol festinovať s akusáciou do Vitebska, ale veru môj carnifex viac ťa nevypustí z rúk svojich.

Kočubej slúchal nehodné úškľaby s ovesenou hlavou, a na všetky len toľko odvetil: „Boh nech chráni pravoslávneho cára a národ ruský“.

Dňa 14. júla 1708 padla Kočubejova hlava mečom katovským. Padla pri ustavičnom hrmote bubnov, aby posledné jeho slová nikto neslyšal.

Čo vtedy Matrena? Otec ju poslal pri odchode svojom do Vitebska na svoj majetok do Dikanky, spolu s matkou. Keď tam uslyšaly, že Kočubeja priviezli v okovách do tábora Mazepovho, Matrena vybrala sa naspech ku svojmu milencovi a krstnému otcovi.

„Neboj sa,“ tešila matku, „ja vyprosím milosť otcovi. Vrhnem sa na kolená pred Mazepom. On ma musí, musí vyslyšať.“

Ale nestihla vydať sa na cestu. Prišlí od Mazepu kozáci odviezli matku i dcéru do Baturína a tam zatvorili do zámku.

Vo väzení dozvedely sa nešťastné o žalostnom konci Kočubejovom. Matrena div že sa nezbláznila. Priala si len raz ešte vidieť Mazepu, že by mu mohla zapľuť oči a povedať: „Tys' lotor!"

7.

Skoro oželel i cár svoju dôveru proti Mazepovi. Hrdina severu, Karol XII., prekročil v decembri 1707 Vislu, obrátiv sa s celou silou proti Petrovi. Čakalo sa, že pôjde bystro k Moskve. On ale meškal, ako očarovaný, a obrátil sa, až v septembri 1708, na juh v Ukrajinu, veľmi nepríležite pre Mazepu. Lebo Mazepa mal v úmysle až vtedy ukázať zuby Rusom, keď Karol obdrží úplné víťazstvo a okkupuje Moskvu. Že teda Karol obrátil sa pred víťazstvom v Ukrajinu, to zmätlo všetky počty Mazepove a donútilo ho sveriť sa náhode.

Mal od vlády svojej rozkaz ísť s kozákmi k Starodubu, kde Alexander Menšikov shromažďoval veliké vojsko, ale zlé svedomie jeho videlo v tom nebezpečenstvo. Myslel, že je zradený, a že ho vábia do klepca. Vyhovoril sa teda vznikajúcou medzi kozákmi mätežou, a nešiel. Veleli mu, aby šiel aspoň sám ku Menšikovi. Odkázal, že je chorý, ba že leží na smrteľnej posteli. Práve vraj prijíma sviatosti umierajúcich.

Menšikov mu veril, a šiel sám navštíviť nemocného. Ale na ceste sa doznal, že Mazepa ušiel 23. oktobra 1708 za Desnu ku Švédom, so dvúma tisícma kozákov.

Urobil to už len z tvrdej nutnosti, že pri Rusoch nemal viac budúcnosti. Majúc za to, že je zradený, vrhnul sa práve vtedy Švédom do náručia, keď ich šťastie začalo opúšťať. Lebo 28. septembra 1708 porazil Peter u Liesny na hlavu generála Lövenhaupta, ktorý viedol z Livonie Karlovi 16.000 vojska, a všetky potravné zásoby mu odňal. Mohol teda slušne obávať sa Mazepa, že výprava Karlova sa nezdarí a on že zle obstojí s ním.

Preto chcel i cúvnuť sa. Vida rastúcu úzkosť Švédov a netečnosť Ukrajincov pri jeho zrade, vystrojil koncom 1708. roku k cárovi plukovníka Daniela Apostola s nabídnutím, vydať cárovi Karla a jeho generálov, jestli ho cár prijme na milosť a ponechá mu hetmanstvo.

To bolo prijato. Ale poneváč hneď na to bol lapený list Mazepov ku Stanislavovi Leszczinskému, kde sa nazýva tohoto verným poddaným, urobil cár krok rozhodný. Vydal verejný list, v ňomž objavil všetky vierolomstvá Mazepove, a poučil národ, akú mu hetman chcel zaopatriť svobodu. Tým bola Mazepovi cesta k návratu zatvorená celkom a navždy.

A so Švédmi povodilo sa, ako sa Mazepa obával. Dňa 27. júna 1709 porazil ich cár Peter u Poltavy tak, že celú armádu zčiastky položil mrtvú, zčiastky zajal. Zutekal len ranený Karol, s maličkým sprievodom, cez Dnieper, na územie turecké, do Benderu, kde potom vystrájal svoje podivínske kúsky.

S ním prchnul i Mazepa, so svojím pisárom Orlíkom a hodným súdkom dukátov, ktorý všade vozil so sebou.

A čo zradená Matrena? Z väzenia vypustil ju Menšikov, keď zaujal Baturín. Urobila potom, čo úbohá dievčina v hluku válečnom mohla urobiť: prosila Boha, aby odplatil Istecovi dľa zásluhy.

A modlitba jej bola vyslyšaná. O dva mesiace po príchode do Benderu s podivínom švédskym Mazepa bol najdetý vo svojom stáne mrtvý. Do temena mal zabitý veliký železný klin, a nebolo Orlíka, dvúch kozákov, a súdka s dukátmi. Čo ho malo spasiť, to vo mstiacej ruke Božej premenilo sa v nástroj záhuby.

Na hrobe Orlíkovom stál potom busurmanský turban.

Na Veľkú Maru.

»Mátal tu o ľudskom práve,
o láske a o jej sláve,
v tej viere sa volil rúbať,
a s nami sa nechcel ľúbať.
Hrob umlčať vie a spratať.
Nebude už viacej mátať
nezdolný duch, nespokojný,
horší ako všetky vojny.«

Stará babka hlavou vrtí:
»Duchy mácu i po smrti.«

Bočko.

Archanjel Gabriel.

Legenda.

Boli raz dvaja manželia, veľmi bohatí, ale nemali dietok. I prosili Pána Boha, aby im požehnal potomka.

Raz prisnilo sa im, obidvom naraz, že budú mať syna, ale keď bude mať ten syn dvadsať rokov, že ho obesia — a aby mu dali meno Jozef.

Po čase skutočne narodil sa im dávno žiadaný syn. Keď dorástol, dali ho do škôl, a bol veľmi nábožný. Ale čím bol syn starším, tým smutnejší bývali jeho rodičia. Jeho to veľmi trápilo, keď videl rodičov svojich vždy len takých smutných. Raz umienil si, že sa musí o príčine presvedčiť, aby mu povedali, čo sú vždy takí smutní, veď že im on dosiaľ nič zlého neurobil; lebo ak mu nepovedia, že pôjde svetom. Rodičia sa teraz len ešte väčšmi za-

rmútili a rozplakali, ale príčinu nechceli mu zradiť. Syn teda nedal sa na žiaden spôsob odhovoriť od cesty a sberal sa do sveta. Rodičia s veľkým plačom vystrojili ho na cestu, dali mu hodne peňazí, lebo boli bohatí, a iných potrebných vecí.

Milý Jozef vybral sa teda svet zkusovať. Ako tak ide a dochádza k jednému mestu, kde sa vezme, tu sa vezme, volá za ním jeden mladý človek: „Jozef, a Jozef!“ On len chcel ísť ďalej, ale neznámy volá za ním: „Jozef, veďže čakaj!“ Jozef konečne postál a dočkal mladého človeka. Ale keď sa tento k nemu sblížil, povie mu: „Odpusť! ja som sa zmýlil; ja som myslel, že je to môj priateľ Jozef, ktorý sa mi tu v meste kdesi stratil. No ale to nič nerobí: keď som ti uhádol meno, pôjdeme spolu. A ja sa volám Gabriel.“ Jozef na to pristal, a išli ďalej spolu.

Blížilo sa pomaly k večeru, tu povie neznámy Jozefovi: „Vieš ty čo, máme oba peňazí dosť, pôjdeme nocovať do najhrdšieho hostinca v meste; veď si máme z čoho zaplatiť.“ Jozef pristal i na to.

Prišli teda do najhrdšieho hostinca, navečerali sa a vzali si dve izby na noc. Po večeri rozlúčili sa noví priatelia: každý išiel do svojej izby spať. Jozef dlho nemohol v svojej izbe ani oka stoknúť, rozmýšľal o všeličom, i o novom podivnom priateľovi, či ho ten do nejakého nešťastia nechce priviesť. Mohlo byť okolo polnoci, keď Gabriel prišiel klopať na dvere Jozefovi; tento sa mu hneď ohlásil, lebo ešte nespal. Gabriel príde k nemu a povie mu: „Vieš ty čo, tento hostinský je veľmi bohatý človek, okradnime ho; hľa, do tohto vreca naberme zlatých a strieborných vecí. Veď o tom nebude nik vedieť, a my môžeme potom ako veľkí páni vo svete žiť.“ Jozef zhrozil sa nad tým a prosil Gabriela, aby to nerobil, že môžu zle pochodiť. Ale tento nič, nechcel sa dať odhovoriť. „Keď ty nechceš to urobiť, idem ja!“ A odišiel od Jozefa. Sotva že Gabriel bol preč, Jozef cez oblok v nohy, a v strachu zabudol si i klobúk a kapsu v hostinci. Ale nebol ďaleko von z mesta, keď Gabriel volá za ním, nesie mu kapsu i klobúk, a na pleci vrece s ukradnutými veciami. „Vidíš, ty blázon!“ hovorí, ukazujúc mu ukradené zlaté a strieborné veci, „čože sa nám stalo?“ Keď to Jozef všetko videl, v strachu zamdlel a padol na zem. Po čase, keď k sebe prišiel, kde sa našiel? — v žalári i s Gabrielom. I robí Jozef Gabrielovi trpké výčitky, čo to vykonal všetko. „Teraz bude zle s nami!“ Ale Gabriel ho uisťoval, že sa im nič nestane. Netrvalo dlho, príde hostinský i s hostinskou do žalára a prosí oboch mladých ľudí, že aby im odpustili, že ich dali zatvoriť, lebo že im nič nechybí, že sa im to len snívalo, že ich oni okradli. A volali ich nazpäť do hostinca, a dobre ich učastovali.

Na druhý deň k večeru prišli poznove do iného mesta, kde podobne najhrdší hostinec vyhľadali si na noc. Hostinský mal dvoje veľmi prívetivých detí, ktoré len okolo Jozefa sa maly a ruky mu bozkávaly; on im naslúboval, že keď pôjde nazpäť, že im donesie všakové hračky. Na Gabriela deti nechcely ani len pozrieť.

Po večeri rozlúčili sa mladí ľudia, každý išiel do svojej izby spať. Jozef zase nemohol zhola nič spať, lebo rozmýšľal o Gabrielovi, čo je to za človeka; ten ho iste na zlú cestu chce priviesť; a umienil si, že sa ho musí striasť. Ako tak rozmýšľa, tu Gabriel zase pri ňom, a povie mu: „Dobre, že ešte nespíš. Vidíš, Jozef, mne sa tie deti hostinského nijak nepáčia, keď sa večer len okolo teba mihajú, ruky ti bozkávajú, a na mňa ani len pozrieť nechcú. Mňa to veľmi hnevá, ja ich tej noci, vidíš, týmto nožom porežem.“ Jozef pre Boha prosil priateľa, aby to nerobil, že ich to môže potom i život stáť. Ale ten nič, len odišiel, že vykoná, čo má pred sebou. Za ten čas Jozef vyskočil oblokom, a v strachu všetko zabudol, čo mal, v hostinci.

Sotva že Jozef bol von z mesta, už volá za ním Gabriel: „Jozef, čakaj!“ nesúc zabudnuté veci Jozefove i zakrvavený nôž. Keď Jozef videl strašný nôž a keď mu priateľ začal rozprávať o zavraždení hostinského detí, zamdlel a padol na zem. Nevedel, ako prišiel do žalára, keď sa prebral, kde boli spolu s Gabrielom. Jozef mu robí trpké výčitky, že ich teraz už smrť neminie. Gabriel prehováral ho, že sa im nič nestane. Skutočne, ráno hneď prišiel hostinský do žalára a prosil mladých ľudí, aby mu odpustili jeho preukázanie, že im také nepríjemnosti zapríčinil, že sa im to len bolo snívalo, že sú deti porezané, ale že deti žijú a sú veselé, aby len išli pozrieť. Deti s radosťou vybehly oproti Jozefovi, chváliac sa hračky, ktoré im bol sľúbil a aj poslal. Jozef tu stál ako omráčený, neveril svojim vlastným očiam, lebo on dobre vedel, že deťom hostinský sľúbil hračky, ale dosiaľ im nič nedal, a tieto si to veľmi chválili, ale každé malo okolo hrdla červený pásik.

Opustili i toto mesto. Gabriel na ceste povie Jozefovi: „Vidíš, či mi už teraz veríš všetko?“ A Jozef mu vo všetkom sľúbil byť poslušným.

Už bola tma, keď blížili sa znova k mestu. Gabriel povie Jozefovi: „Teraz pôjdeme na noclah k jednému maliarovi tu v meste, a ja ťa predstavím ako môjho brata, povestného maliara. Jozef začal sa vyhovárať, ako on môže byť maliarom, keď nikdy ani len štetec maliarsky nemal v rukách. Ale Gabriel ho posmeľoval, že mu bude na pomoci.

Keď prišli k domu maliarovmu, ešte sa svietilo v ňom a Gabriel búchal na dvere. Maliar príde a opýta sa, kto tak pozde v noci prichádza k nemu? Gabriel mu odpovedá, aby len pustil starého priateľa. Maliar prijal ich oboch slušne, dal im večerať. Keď Gabriel predstavil Jozefa ako brata a svetochýrneho umelca, maliar zaradoval sa, lebo kráľ v tomto meste sídliaci dal rozhlásiť všade po krajine, že kto najkrajší obraz mu namaľuje, bude po kráľovsky odmenený.

Na noc vyžiadal Gabriel len jednu izbičku s jednou posteľou pre oboch. Jozef bol cestou unavený a tak išiel si ľahnúť, spať — a zaspal. Gabriel bol hore. Keď Jozef sa prebudí, vidí, že Gabriel nespí, ale že svieti a niečo pri stole robí. Spravil sa ako že spí a ďalej pozoroval. Keď Gabriel bol s prácou pri stole hotový, u-

kryl závojom a ľahol si k Jozefovi a zaspal. Jozef, keď zbadal, že tento už spí, vstane potichu, zažne svetlo a ide ku stolu. Odhalí závoj na stole, a čo vidí? Utešený obraz Panny Márie. A obraz mal tú vlastnosť, že kto ho videl, padol hneď na kolená a modlil sa. Jozef dlho kľačí pri stole, ruky spína a modlí sa.

Na druhý deň ráno príde maliar k svojim hosťom, že bolo by začať próbu robiť na obraz pre kráľa; ale Gabriel ohlási sa: „Netreba už žiadna próba, môj brat má už obraz hotový.“ Maliar zvedavo ide obzerať obraz, a tu hneď, jako ho zočí, padne na kolená, plače a modlí sa. Prídu žena i dcéra maliarova obzerať obraz, a všetci kľačia a modlia sa. Maliar vo vytržení zvolá: „Ešte nikto na svete dosiaľ nenamaľoval obraz taký, ako je tento! Kráľ dá sľúbenú odmenu.“

I vybral sa maliar s obrazom ku kráľovi. Kráľ svolá celú kráľovskú rodinu obzrieť obraz. A všetko padne na kolená i s kráľom a modlí sa. Maliar bol bohate obdarovaný a vyhlásený za najväčšieho maliara v celej krajine; kráľ ho dal nádherne domov odviezť.

Kým maliar u kráľa sa bavil, priatelia boli sa ushovorili, že nevezmú z toho nič, čo kráľ dá za obraz, a Gabriel povie Jozefovi: „Zo všetkého toho vezmi si len drahý prsteň.“ Ale doložil mu ešte, aby si pýtal maliarovu dcéru za ženu, lebo bola veľmi pekná, ale len tak, že po svadbe tri noci nebude doma s ňou nocovať.

Maliar prišiel domov, a bozkával, stískal priateľov od radosti, peniaze, zlato a striebro im ponúkal, čo dostal od kráľa, lebo že on má dosť na chvále kráľovej. Ale títo nechceli z toho nič prijať, okrem drahocenného prsteňa kráľovho. Jozef žiadal o ruku dcéry maliarovej, ale tak, že prvé tri noci po sobáši nebude doma spať. Maliar a jeho dcéra na to vďačne privolili a Jozef strčil obdržaný drahý prsteň na prst svojej snúbenice.

V krátkom čase bola skvelá svadba Jozefova s dcérou maliarovou. Hneď prvý deň po svadbe povie Jozef, že on prvé tri noci nebude doma spať, lebo má ešte pilnú povinnosť vykonať. Mladej neveste nebolo to po vôli, ale čo mala robiť, keď si to vopred bol tak vyžiadal.

Išli teda spolu priatelia z večera preč, ďaleko do hôr, na jeden osamelý vrch, na ktorom stála kaplička. Tu Gabriel, v kapličke, modlil sa nahlas a Jozef za ním. Keď blížilo sa k ránu, pobrali sa domov, bez toho, aby boli bývali ustatí, alebo nevyspatí. Na druhý deň večer podobne vybrali sa na cestu. Ale žena Jozefova bola už znepokojená, čo je to, kde on to chodí? Otec ju prehovoril. Na tretí deň večer predsa nechcela ho už pustiť; on jej hovorí, že je to už posledná noc, a povinnosť, ktorú má pred sebou, že vykonať musí. A keď len nechcela ho pustiť, násilne jej ušiel. Dcéra príde k otcovi a dohovára mu skrz muža, že ona ide za ním, že musí predsa zvedieť, kde on to chodí. Otec odhováral dcéru od cesty, ale tá nedala sa nijak odhovoriť. Vybral sa teda i on s ňou, lebo nechcel samú v noci pustiť. Išli oba spolu, otec a dcéra, obďaleč za dvoma priateľmi, až k samej kapličke, kde títo poznovu sa modlili, jako predošlé dve noci.

„No vidíš!“ hovorí otec dcére. „Či som ti dobre nehovoril? Kdeže by tí mohli chodiť po zlom?“ A schovali sa za strom neďaleko kapličky, čakajúc ďalej ticho.

Keď Gabriel s modlitbou bol hotový, pojal Jozefa za ruku k jednomu stromu, priviazal ho zlatou retiazkou na hrdle o strom a ruky roztiahol mu na spôsob kríža. Jozef zostal celkom bez seba. Po chvíli prišiel k sebe a povie priateľovi, že prečo ho ešte tam nenechal, lebo mu tam tak dobre bolo!... Tu začne rozprávať priateľ Jozefovi:

„Tvoji rodičia boli sa prehrešili proti Pánu Bohu, preto nemali dlho žiadnych detí, a ty v dvadsiatom roku mal si zahynúť. Na ceste bol by sa ti pripojil zlý kamarát, ktorý by ťa bol do záhuby priviedol; preto tvoji rodičia bývali vždy smutní. Ale že stále modlia sa za teba a i ty bohabojný život vedieš, prosba rodičov bola od Pána Boha vyslyšaná: namiesto zlého tvojho kamaráta bol som ja poslaný k tebe — a ja som anjel Gabriel...“ V tom zmizol.

Jozef obzerá sa, ale priateľa už nikde nevidí. Miesto neho najde za kapličkou ženu a jej otca, maliara. S radosťou všetci traja vracali sa domov, vzdávajúc vďaku Pánu Bohu.

Po krátkom čase maliar rozdal svoj celý majetok chudobným a išli všetci spolu k rodičom Jozefovým. Ešte len teraz bola radosť dosť nad radosti, keď rodičia videli svojho milého syna živého zdravého a šťastného. Žili potom v láske a svornosti všetci spolu ešte mnoho rokov. Dľa počutia: *A. B—y.*

Slovenský jazyk.

Ukážka z nárečia horno-zvolenského, t. r. handelského.

V zápisnej knihe „*Historia domus parochiae Nigro-Hronczensis*“ (fara černo-hronecká, od začiatku tohto storočia na balogskú premenovaná), medzi všestranným a veľazajímavým opisom je z roku 1818 troje „dialogov“ v tamejšom nárečí, aby sa poznalo, jaké je to nárečie; ktoré rozhovory tu teraz užívanými písmenami a po spôsobe fonetickom odpísané podávam, pripomínaja, že obecný ináč zvolenský ten dialekt akcentom na súsedský gemerský zaráža, a že tvrdé *l* starí ľudia, do školy nechodivší, vyslovujú jako *u*, zachodiace do *v*. *F. Š.*

Dialogus I^mus.

Maco. Ďe ste sa rozohnali, kmotre?

Jano. Tu ľem áu na Kram[1]), do pánou.

[1]) *Krám*, meno osady.

M. No veď moj' dušu trafíte, lem chojte. Aby skameňeu, taki je nadrštení, aňi dívjak

J. No veď som uš peší, keď je tak. — Nuž čuože? aždaj sa mu dačuo ňespáčiuo?

M. Veď čuože je! aby psom bou, — čuobi na druhiho prišuo, maua bi aj katrľa s husľiama [1]) robotu.

J. Preci lem?

M. Nuž príde ti tam Ondro Momášove', že mu vraj cuzéger [2]) máuo šichát pri frúdľoch [3]) napísau. A to čorta máuo! veď ho tam pismo ňepustí.

J. Ej ňe, ňe!

M. Nuž tu stoho, ňedaj Bože! ako bi si ho bou heľpom po nose zabiu. Basoma tebe vraj zaňát! či ja vraj tebe mam viac veriť, ako špecifikacii?!

J. Ve to tak ľa! dovedaj svoje, ešte ti daju na pokuon ubližiť.

M. No uš je tak! A čuo sme sa i mi nakapaľi čes šitku miuu jaseň pri tích frúdľoch! Ale nam preci ňepokapaľi, chvala Bohu, aňi jedňimu šichti.

J. A mi že ako? Laťteže, kmotričku! ďeveť párou novich frúdlou sme robiľi, — šes' a meru starích sme poprávaľi, — više dvesto párou rizáň [4]) nám prichodiuo správať, — tri skoke, na tri zmetačke. A to ešte, ako to; ale čuo sa pri tom prekľiatom zavuačovaňí nahrdľuješ! že bi si račej pod dákou vatrou huadi mreu, ako na takí zarobok hľaďeu.

M. A znášho Bruotoviho [5]) šitko šitko do bidua zobrauo, ako bi si hu (bou) vymietou od Háľňiska až po pred Beksle [6]) I lem tje joche sme museľi novje váľať. A viete čuo to tam takje sparušiny [7]), museu bit ozaj zahibeľ, keci kceu, abi ti ho nepohíbauo. A cokle [8]) že! — na moj' dušu bi si ich aňi ďesať ňebou obrau, čuo bi sa na dačuo hoďili; šitko to bouo, kotruo popriek, kotruo do zeme koncom spratuo, kotruo na pazďer spráskauuo, a lem ako ňic. Boua to pomora, čim sme mi to lem suoboďili a zasa do glaichu spravili!

J. Počuv som ja to aj od vášho ďingovňíka: že bi ste račej boľi šitke tie puolepške prežiadaľi, čuo nam na tu uaňašsku ištanciju prišui. Ale ste len-len predci aj zarobiľi dačuo, uš ako kolvek?

M. No ver ste uhádľi! — ba Bohu prisaham! račej bi bou bár na akej puanej svaďbe sľiňi prežierau. Daj mi Bože zárobku! — Krpce si zodrau, — či huňu, či kološňe si strhau, — riad si zňivočiu. Ke lem ja sam, — či bi ste verili, kmotre, — novučki novi capiň [9]) som zuomiu, ako som jedon šťampeľ šikovau. — Sekeru catasta.

[1]) *Katrľa* a *husle* — nekdajšie trestné nástroje, ináč *klada*, mad. kaloda,

[2]) Zuseher.

[3]) *Frúdle*, nem. Fluder, žľab, splav.

[4]) *Rizne*, nem. Riesel, šmyky-žľaby.

[5]) *Brôtovo* i *Brôtova*, meno dolinky.

[6]) *Beksle*, nem. Wechsel — križovačky.

[7]) *Sparušiny* — spariská, moravy.

[8]) *Cokle*, nem. Zocke, mostiny.

[9]) *Capiň* — zubatý čakan.

som do tretího razu vištrbiu. A čuo to tak na kameň mrzuo, a — viete, ako uš v agvicnte po ondrejskom jarmoku biva — ba čuo si do kuáta zafau, aňi sa ti ľem sekera nestareua oňho, takuo to zamrazenuo bouo.

J. Šitko bi to ešte ta bouo, kebi si sa ľem mau ako viprávať do tej robofi. Ale ako nám toho roku zbiuo, ke sa druhimu aňi siafa ňevrátiuo! To verte, kmotričku! muoj ousik na Laukove taki bou zmefeni, ako bi ho bou meďveď zabiu. A keď aj dáki turák medzi palce dochitiš, tu ti Brezňau hňeď na hrdle: nadávaj na záložnice, de ho vezňeš, tu ho vezňeš, len sa ti škrab, de ťa aňi ňesvrbi. Ži potom, bedák, na svete!

M. Ja — uš^e tak! — Dajedon si ľem, dajedon aj puorčoviňi zafrušťiknje, a druhi musi na krompachoch kapať, keď mu stará ňemá čuo do cediua [1]) narichtovať.

J. Ve som sa i ja preto pánovi rozohnau, čibi ma ňemohou spár ňemeckima zratovať? mame mi uš volačuo aj virúbanuo — nuž ale ke^ti to ňeluonaju, ako prichoďi, a tuto — aby bouo hneď.

M. Probujteže ľem, probujte! čak som počuu: že vraj aj Dobročanom podavali na predok, čuo mali na Pouhore [2]) rúbať.

J. Ve uš uviďim, ako buďe? No zdravy bucte, kmotre; pozdrauťe sa doma, ak iďete domou.

M. Ej, domou, domou. — No s Pánom Bohom! — Ďakujem pekňe!

Dialogus II^mus.

Oheň na Kičerňanskom gruňi.

Okolo ohňa:

P. Waldbereiter. *)	Kubo Tomajove.	Gondaš stari.
„ Holcmister.	Martin Tomajove.	Maco Risaukove.
„ Horár.	Jano Koncošove.	Tomaš Paličkove.
„ Pougár.	Maco Rozove.	Kňazik.
Pacera.	Štefan Dančiarove.	Fafira.
Cibra.	Jano Kršove.	Maco Vrškove.
		Krdeľ strelcou s honci.

*) vulgo pelajtjar.

Na smreku visi meďveď zastreleňí.

Waldberaiter. Daj že tu kapsu — Maco — aj toho ďurka [3]), ušbi sa veru aj zeťo!

Pougár. Ej, veď je uš od rana hen! ja som (sa) uš aj mohou za plnu tu kapsu naspať pri tej gabažiji.

Horár. Nuž a ke bi ťa bou meďveď na spaňi zeu?

Holcmister. Už ten — reci — dojeu, maco; ke mu taki oloveňi motus čez zubi pretiahli.

Kňazik. Ach, ale je zahibeľ! — Vaša Milos! och! ľem ma tak napinauo, ako som počuu: durg-dúrg! jennozadruhim. A ve to aj šuo, ľem tak vreui tie zapače [4]).

[1]) *Cediňo* (cedidlo) — huňatá kapsa.
[2]) *Pouhora* — Polhora.
[3]) *Durko* — vereš-ďur.
[4]) *Zápače* — boky hôr v tôni od slnca.

Waldberaiter. Nuž — akože predsa bouo, Martin?!

Martin Tomajove. Nuž — akože bouo, Vaša Milos! Ja tam seďím, koňec takej kladi, popod takim smriečkom, a uš ma veru aj driemoti počali preberať, čuoto vše si počuu honcou, vše zasa nič, keď do jami hupli.

Štefan Dančiarove. A veď to aj glho bóuo, čim sa stich zrazou [1]) vikrútili.

Martin Tomajove. Chiba ti raz počujem, ako kebi volačuo zošuštauo. Vitrčim sa ponad kuadu — a uon ti uš mihá popod taku vyskyť [2]) proti mňe. No ľem reku poď, mislím si sam sebe.

Cibra. Ale vam išuo srdiečko, ako ritka zo srvadke!

Pacera. Čuo? Cibra! kebi to na teba bouo prišuo — tebe bi aňi ostrúhani vuas nebou do .... vopchau.

Martin Tomajove. Ale ma uon hňeď opáčiu [3]), čuo to udusí. Aj hňeď uon postáu, a ešte ako kebi sa mi bokom obrátiu. No ľem, reku, počkaj, — a tje časi pritisňem k licu, a na miliho meďveďa — štrk!

Jano Koncošove. No veď ste mu kupili krpčoke! abi skameňeu, tak sadiu od vás, aňi piuni kuát.

Martin Tomajove. Ach! ňedaj-Bože! ako to štrknutia počuu — tak sa vrhou odomňa, akobi ho flasou. A tie časi Jano Koncošove báác, — a Gondašove stari dúrg!

Maco Rozove. Veď mu Jano zapražiu!

Waldberaiter. To je tak: na prvom strelcovi všecko záleži. Ak ho prvi dobre ňetrafi, druhi potom mu uš malo urobja.

Holcmister. Ďeže si mu zadržau, Jano?

Jano Koncošove. Rovno na komoru, Vaša Milos! Aj hňeď ona tam na obe boke krú sneho vybrizla.

Gondaš stari. A toto je ľa, muoj šust, Vaša Milos! To mu jedon cagel čes spodnu poličku prešiou, a gula čes šiju.

Kubo Tomajove. Ej, ba uš je toto ďivota! keď uon taki zabiti ešte mohou tak chuapou miesiť! Hm!

Pougar. No uš je mamuna!

Fafira. Ba, to mi verte: čuo bi ňebou mau tu čeľusť odrazenu, bou bi ma — moj' dušu — zahubiu.

Waldberaiter. Akože sa ti predca zaviďelo? Jano! keď sa tak ktebe lúčau?

Cibra. Opáčmeže: a čak ste aj do klina pustili kus?

Fafira. Ňetmoť sa mi tu. — Akože sa mi zaviďeuo? Vaša Milos! ja som sa, že ma tito budu brániť. Veď nas tam bolo peť, či šesť na tej odrážky. Tu ti meďveď vaľi proti nam — a tito poď preč! — Aňi som ja ništ ňeveďeu, chimo keď ma mau. A to mi verte: tak mi sekeru z hrsti vilučiu, len tak hvižďala. A mňa v poli za pasi!

Holcmister. Či ste ňekričali, ako keď zajaca pes chiti: kňáz, kňáz!

---

[1]) *Zráze* — strmé miesta v hore.

[2]) *Výskyť* — f., viac vývratov (vyvrátených, vyvalených stromov) tvorí výskyť.

[3]) *Opáčiť* — obadať, ozreť.

Fafira. Ba azdaj ťi večom strachu boľi, čuo sa na nas ďival ako ja. Veď som ja aňi ňemau času báť sa. — Potom kedisi, ked priskoči áu Maco švagor zo zadku, a meďveďa obuchom bác p ľadvoch.

Maco Vrškove. Nuž ja som sa veru už ľem potom osmeľiu majťe sa, reku, chlapi! do sto hromou! ľaľáť! seďem bohou vjeh maťeri! či nahame chuapa zahubiť?! — Ništ! ako som ho ja ovaľiu ťim obuchom, pusťi švagra, a mňa chvat! za nohu. Tu zas švagor mik! zo zadku. A vše, čuo jedňiho popusťiu, to ho druhi po zadku zabiu.

Jano Kršove. To boua bursa [1]) meďveďia!

Cibra. Aňi gajdoša nam ňebouo treba; čak to boui hodnie gajdi, keď vam reveu: uch! uch! uúech!

Maco Risaukove. Viďeu som ja tu mieseňinu z ďeľaka; ale som sa bau sťjahnuť, že sťichto dokotriho obkaľíčim. Tak ja kňim, — a tu som sa mu áu rúrou do boku zapreu, hneď bouo po ňom!

Waldberaiter. A či vas pošpintau voľakteriho?

Fafira. Mňe ňiš, — chiba áu obránku [2]) otrhou.

Maco Vrškove. A mňe chiba kus čes zapasok [3]) jeňim zubom štrajchou.

Pacera. Ej, veď aňi nemau sťihu hlbšie začierať, ke sťe mu vše zo zadku obuškom voške treli.

Gondaš stari. Ba moj' dušu! bi vas ten bou inak vivoziu! inakbi mu ja len‿ňebou mojimi cáni klovi pošparchau!

Cibra. Ver bi vas ten bou ešťe naučiu po kostoľe hvizdať.

Fafira. Azdaj ako ťeba po smrečiňe brechať, keci rechtorovi na mesto koťuhe zajace hoňiu? Ve‿ťa preto Cibrou prezvali.

Cibra. Ej, preto, preto. — Aj to mi verťe, ja som tak veďeu prekrasňe brechať, počim som školiarom bou, sťa Trubač ňebohi.

Všetci. Ha! Ha! Ha!

Štefan Dančiarove. Ťa čorti šťekaju, pokusa [4])!

Horár. Nuž Kubo! či sťe vi uš dakedi boli v takom páci?

Kubo Tomajove. Jaj! Pan-horar! aby vam kseu šitko rozprávať, taktobi vam vuasi ďupkom hore stavali!

(Dokončenie.)

Študovanie slovenčiny.

Ako materiál k dôkladnému preskúmaniu slovenčiny sbierajú sa výrazy, obraty, idiotismy, tropické slová, príslovia atď. Chcem podať i ja malý príspevok z okolia Myjavy, stolice Nitrianskej. Je to ovšem ťažká vec podať výrazy, ktoré neboly doteraz tlačené, a mnohé z nich budú až veľmi známe cteným čitateľom; no tieto

---

[1]) *Bursa* — y. f. tanec.

[2]) *Obránka* — na kološniach, nohaviciach, rázporok na konci s háčkami, slimáky rečenými; l. ocrea.

[3]) *Zapasok* — opasok.

[4]) *Pokusa* — pokúška, pokušiteľ.

nevidel som v slovníkoch a, nakoľko sa pamätám, nebola reč o nich ani v našom časopisectve. Popri týchto podávam zároveň i so pár iných výrazov, ktoré porovnal som s jazykom maďarským; zase, naopak, žiaducno by bolo, keby sa maďarismy porovnávaly so slovenskými výrazy, aby sa takto vyhlo škodnému vlivu tohoto jazyka, a tie ponechávaly sa pre budúci slovník fraseologický.

1. *mať mnoho na hlave*, znamená: mať mnoho na starosti. Na pr. mám mnoho robotníkov *na hlave*. Naproti tomu: už ho mám zase *na krku*, alebo často s plurálom *na krkoch* = obťažuje ma, je mi v ceste, zavadzia mi. V češtine, dľa Jungmanna: div hlava na mně, t. j. tak sa starám.

2. *vozy ho odbiehajú* = je mu na pilno, má na rýchlo, chce dakde rýchlo odbehnúť. Užíva sa to i v spojení so slovom „turecké". Čo ta turecké vozy odbiehajú, že tak ponáhľaš.

3. *čo ti Turek beží za pätami*. Hovorí sa tomu, kto veľmi pospiecha, akoby ho dakto naháňal, akoby mal pred dakým strach. Frása táto povstala nepochybne z časov tureckého vladárenia v Uhorsku.

4. *nerozumie sa flinte* = do veci, nevyzná sa v tom.

5. *nemilo Bohu* = zbytočne; čoho není zapotreby. Na pr. Nemilo Bohu márni peniaze. Ponevač zastupuje príslovku, veľmi udomácnenú, správne je písať *nemilobohu*, jako tomuto podobnú: *chvalabohu* z „*chvála Bohu*".

6. *do kolečka do kola*, je pleonasmus na miesto prostého *do kola*; podobné však pleonasmy sú správne a sú na označenie dôraznejšieho vyjadrenia, ako aj tomu podobné: shliadnuť dačo očima atď.

7. *kde len jako*. Na pr.: namáhal sa *kde len jako*, no nič neprospelo.

8. *za života sveta* = nikdy, jakživ, čo svet svetom stojí. Na pr.: to som za života sveta nevidela.

9. *pekne rozpekne prosiť dakoho*. Na pr.: pekne rozpekne vás prosím.

10. *stiahnuť*. Toto sloveso žiada infinitív a nedá sa vždy preložiť slovesom, tak na pr.: *stiahne ho tam nebyť, to bude chyba*; naproti tomu *stiahne prísť*, alebo *stiahnem nebyť doma*. Podobné slovesá, ktoré do iného jazyka dajú sa preložiť výlučne príslovkami, má i francúzština, na pr. *avoir beau* chercher = *nadarmo* hľadať, *venir de* mourir = *práve* zomrel. *Stiahnuť* má tenže pôvod, ako české *stihnouti*, ovšem v inom smysle. U Jungmanna je frása zo Slovenska *stihnouti* vo smysle dospěti: keď stihnem, prijdem.

11. *ide mu to ako po masle* = rýchlo, chytro, na pr. robota.

12. *na hubu ho je* = vie dobre papuľovať, má dobrú hubu.

13. *mať dušu na mieste* = byť upokojeným, uchlácholeným.

14. *uviesť dačo na div sveta* = t. j. do veľkého neporiadku.

15. *prichádzať na detský rozum*, hovorí sa o starcoch, chovajúcich sa ako malé deti.

16. *škaredé oko mať na dakoho* = zanevrieť na dakoho. U Jungmanna: má ten oko na něho, t. j. buď z lásky, buď [illegible]ti.

17. *preč*, užíva sa medziiným i v smysle tomto: [illegible]

pite preč! Alebo: iď preč! (t. j. aby si sa vzdialil); iď preč! (t. j. pri posmeľovaní do dačoho).

18. *to mu ruky podáva* = chytá sa toho, čo mu netreba. Na pr.: Čo ti to ruky podáva, ešte to rozbiješ (dieťa sklenicu).

19. *letieť dakomu k hlave* = nedať dakomu pokoja, domŕzať o dačo, doliehať na dakoho o dačo.

20. *viesť si s dačím* = kevélynek, büszkének lenni vmire; na pr.: vedie si so svojou dcérou, büszke leányára.

21. *vytĺkať dakomu oči* = byť dakomu na pohoršenie. Na pr.: Nevytĺkaj ľuďom oči! v smysle: nechoď druhým do domu, aby si tam koristil.

22. *čudáka robiť zo seba* = obludu, oštaru.

23. *obrátiť dačo dole chlopom* = hore dnom (pohár, hrnec). U Jungmanna je tohože pôvodu slovo *chlopec* = pasť. Pochodí od *chlopiť*; tiež dvere prichlopiť = privrieť.

24. *vyhľadieť si oči* = zrak si vysiliť, pokaziť, na pr. násilným čítaním za súmraku. Na pr.: Nečítaj tolko, vyhľadíš si oči.

25. *mať brata za Váhom*, hovorí sa o tupom noži. Je tiež podobenstvo: *tupý ako motyka*.

26. *vyhnať dakoho z rozumu* = pripraviť dakoho o rozum. Užíva sa v tom smysle, keď na dakoho, ináč súrnou prácou zaujatého, stále doliehame, tak že tento nevie, čoho sa má prv chytiť; tu sa povie: ten ma vyženie z rozumu; teda toľko, ako pozbaví rozumu.

27. *stálym byť v reči*, toľko, ako dostať slovu.

28. *vydatá je na pol kola*, t. j. žije s dakým a není s ním oddaná. U Čechov: žije na divoko, od slova divoké manželstvo (Wilde Ehe, törvénytelen házasság).

29. *búchať do sveta*, tiež trepať dve na tri = hovoriť nerozmyslene, česky: střílet Pánu Bohu do oken. Tomuto podobné slov. príslovia sú: Ani sa sadlo, ani sa padlo. Kde buch, tam tresk. Mláti, ani neobráti.

30. *nové šaty — so starými dierami* = staré šaty, výraz ironický.

31. *zvonia na skonanie*, česky: *zvoní hodinku*, mad.: *húzzák a lélekharangot*.

32. *potrhajú*, znamená druhé zvonenie pred pohrabom tohože dňa.

33. *prehodiť vrbu* = urobiť, spraviť kotrmelec; mad. bukfencezni, bukfencet vetni; *prehadzovať vrby* = robiť, hádzať kotrmelce, mad. bukfencet hányni.

34. *postaviť duba* = postaviť sa na hlavu, hore koncom.

35. *bez otázky* = istotne.

36. *kam čo*; užíva sa pri neživotných a neosobných, na pr.: to tečie kam čo; naproti tomu pri životných, osobných: *kam ktorý*. Rozbehli sa *kam ktorý*.

37. *horieť liškou* = plameňom, mad. lánggal égni, kdežto *chytiť lišku* = láugba borulni, lángot vetni. U Jungmanna slov. figura *liška* = pripálenina.

38. *není vyhnutej* = nepozostáva iné.

39. *zadŕhať na „r“* = písmenu *r* ťažko, chybne vyslovovať.

30. *chodiť do latinskej* = do gymnásia, kdežto *chodiť do školy* = do normálky, a konečne *chodiť do škôl* = i do stredných i na vysokých školách.

31. *čajda* = franc. à propos.

32. *milosti ani do hrsti!* = niet milosti!

33. *hrubé drevko!* výraz viac-menej drastický na miesto jednoduchého *kdežby len nie!* a zodpovedá príbližne tomuto: *na svätého Vida, čo nebude nikda.*

34. *hanba oči vyhára* = hanbi sa! veru by si sa mohol hanbiť!

Samuel Smetana.

BESEDA.

Z literárnej pozostalosti Ľudovíta Kubániho.

V Slovenských Pohľadoch 1890 (str. 152—157) podali sme z pozostalosti Ľudovíta Kubániho dve básne, *Mraky*, *Šťastie* (zachované v *Hodinách Zábavy*, v liste nám roku 1855 rukopisne vydávanom), a tretiu, *Básnik*, pozostalú medzi jeho papiermi z pozdejších rokov. Cyklus, ktorý teraz tu tlačíme, je z roku 1853, z prvých literárnych pokusov Kubániho. Na veršoch vidno, že básnik boril sa ešte najmä s jazykom, vtedy u nás formálne ešte hodne neustáleným. Pri tom, i pri iných slabinách veršov, predsa pokladáme za hodné takto ich zachovať.

Moje dumky.

Prolog.

Medzi mnou a medzi nimi kopček skalkovatý leží,
Hor kopčekom, dol kopčekom cesta strmá, klzká beží,
Na vrcholci, na kopčeku rozváľané ležia rumy —
K týmto rumom klzkou cestou púšťam vás ja, moje dumy.

Od tých rumov do dedinky cestulienka dolu pláva,
Pláva dolu ku kostolu, tam sa tratí, tam skapáva;
Pod kostolom leží škola, z ktorej pieseň blaha šumí,
Od tých rumov do tej školy posielam vás, moje dumy.

Čože vám ja na cestu dám, dietky drahé, dumky moje?
Či vám zlata, či rubíny, perly, či snáď všetko troje?
Oj, Bože môj, kol kopčeka husté hory, divé skaly,
A v tých horách planí ľudia, z všetkého by vás obrali.

Poletím ja ku slniečku a vezmem si z jeho žiare,
Vylejem ju po tichúnku na zbľadnuté vaše tváre;

Poletím ja ku mesiačku, od mesiačka k zorám zlatým,
A takto vás nevinnosťou a ohňom lásky ošatím.

Dá mesiačik snežik viery, dajú zore ruže lásky,
Venčekom hviezd okrášlim ja vašich hlávok zlaté vlásky,
Miesto perly na hrdielca dá vám pár kvapiek rosička,
Miesto sĺz však blesky blaha zalejú vaše očičká.

Nuž tak choďte, deťulience, putujte už do tej školy,
Nehanbte sa, buďte smelé, ako by ste pri mne boly;
Pokloňte sa, dumky moje, mojich citov ranné púčky,
Miesto mňa vy pobozkajte môjmu otcu vrúcne rúčky.

I.

Detinstvo.

Hoj, lipka, lipka šíro košatá,
Zelené listie, bielunký kvet —
Kolo nej hroby a tichosť svätá,
Na nej hukot včiel, cickajúcich med,
Na jednom hrobe lesička živá — —
Koho ten hrobček, koho prikrýva?
Kto pán toho pokojika?...
Tri dietky pri ňom rúčky spínajú,
Modlia sa, plačú, smutne šuškajú —
Ach, veď to hrobček Janíka!

»Janíčko, brat môj!« Milka začína
Hlasom bolastno trasavým,
»Keď budem hodná, švárna dievčina,
Hrobček tvoj kvetmi opravím;
Nasadím ruže nad tvoju hlávku,
K nôžkam zaštepím myrtu, fialku,
Na celý hrobček zimzelen.
A keďby kvietky od sparna zvädly,
Listie zoschnulo, púčky opadly,
Ja ich slzami polejem.«

»Janíčko, brat môj!« tak zlatovlasý
Rodomil zticha šepká, šepoce —
Tvár mu zaliala žiara akási,
V očičkách sa mu slza ligoce:
»Keď budem pánom veľkým, bohatým,
Fialkou, ružou ja nezašatím
Tohto kopčeka oboru,
Ale vysekám lesičku živú
A miesto tohto hrobu prikryvu
Postavím kameň z mramoru!«

A lipka šuští šíro košatá,
Vetrík pohráva listím zeleným,
Šumejú hlasy sestry a brata —
Iba Ľudovít zdá sa byť nemým.
Po bľadej tvári slzička pláva,
Hruď sa mu zdýma, padá a vstáva —
On mlčí, myslí dlho sám...
Zrazu vydýchne z hlbočín duši,
Jak keď hlas zvona nocou zahučí:
»Ja, ja mu pieseň zaspievam!«

II.

Mladosť.

Šedivá vežička a kostolík starý!
Niekdy sa mi o vás ako vo sne marí;
Na vrchu stojíte, pod vami dedina
Plazí sa ako tá haďacia rebrina...
Dedinôčka šumná, stromami obvitá,
Slamenými dášky vonkoncom prikrytá,
A vyše dedinky cmiter a záhrady —
Bože môj! veď som ja tam žil svoj vek mladý!...
Vyše čerešníka blýskavé jazerá,
Húšťava, skaliny — pod ňou hlbočiny,
A nad hlbočinou, ako oltár svatý,
Vypína sa jeden balvan žulovatý...
Bože môj! veď som ja s tohoto balvanu
Hľadieval jak orol v každú sveta stranu!
Keď mesiačik zblysol, spiežovce scvendžaly,
Fujara utíchla, vtáčence zdriemaly,
Keď odumrel s veže šum veľkého zvona
A vlnka zažblnkla, jak keď dieťa koná,
Keď sa po cmiteri striasla lesa živá
A čudne zahúkla sova nočná, sivá:
Ja na tom balvane jak dáka prišera
Rečnil som do toho tichého večera.
Rečnil?!... Ach nie! oj to nebolo rečnenia,
Bol to huk dáky jak keď sa vlny penia —
Bola bolno-sladká hudba mojej duši,
Jak šuchot vetierka, keď rosičku suší!...
Kolo mňa tichá noc, a v srdci dennica,
Nado mnou mesiačik, a v prsiach víchrica,
Predo mnou čiernej tmy nepriezračné more,
A v duši zablysly veľkých cieľov zore!
Zblysly, jak slniečko, keď z rána vychodí,
Dieťatku do očí, čo sa cez noc zrodí.
I zasvitla vo mne vyšších citov žiara,

Jak lampička bľadá v hlbinách žalára;
A zarachotil hrom z myšlienok oblakov,
Prival sa zacedil z mojich túžby mrakov,
Búra zabúrila... prsia sa mi zdmuly,
Prsia sa mi zdmuly, ústa odomknuly;
Pery sa mi striasly, jak ručičky devy,
Keď kajúce k nebu odosiela spevy:
A myšlienky moje, jak voľné sokole,
Vyšvihly sa ponad pozemskosti hole.
Pred okom mej duše, jak kvetná lúčina,
Ležala prestretá božskosti krajina!...
A v tú dobu, Bože! bol som anjel svätý,
Jak čarovným prútom duch z väzby odkliaty!
Bol som bytnosť vyššia, bez kosti, bez tela,
Duša moja voľno vesmírom letela,
A v súzvučnej hudbe jasných hviezdy svetov
Dotknula sa všetkých božskosti predmetov.
Hoj, bol to let slávny, bol to let mladosti!!
Duch môj splával v mori všesvetnej ľúbosti...
A v tomto zázračnom všesvetov objemu
Zabudol som celkom na zem — biednu, nemú...
Lež čo to povetrím tak smutne vyzváňa?
Hah! to asnáď budú spevy Ossiana.
Nie? Nuž teda letia nocou zvuky Coni?
Ach, nie! na vežičke strážnik polnoc zvoní.
On dvanásť zatrúbi — to hodín a duchov,
Hľa, hľa, už plávajú nocou tmavou, hluchou...
A vyše vežičky, na mrtvom cmiteri
Blýskajú ohníky, tancujú príšery...
Jaj! a na balvane moje zemské telo
Striasa sa zimnične — pot zalieva čelo.
Hoj, navráť sa, duch môj, nechaj božstva snemy,
Veď je tvoja schránka prikovaná k zemi.
Zastaň v letku svojom, genius mladosti,
Veď i teba viažu k zemi biedne kosti.
Planí ľudia sú tie polnočné strašidlá;
Zastaň! veď svet viaže tvoje voľné krýdla,
Veď sa letu tvojmu on iba vysmeje.
Ej, iba vysmeje, slzy nevyleje...
S Bohom, mladistvé sny, obrazy, nádeje!

III.

Otec.

V hustej hore v pustom kraji
Stojí kostol malý:
Pred kostolom spína ruky
Starec osiralý.

Samotný je na tom svete,
Ako ranná hviezda,
Jak ten sokol, čo mu malé
Vylietaly z hniezda.

Sedem rokov už minulo,
Sedem rôčkov i deň,
Ako sa mu neukázal
Z jeho synkov žiaden.

Sedem rôčkov už minulo
A ôsmy sa míňa,
Čo vypravil ostatného
Do sveta si syna.

Sedem rokov samotnému
Starcu dlhé časy:
Vážne čelo zvráskavelo,
Obelely vlasy.

Hej, starčeku! tvoje deti
Dlho v svete blúdia,
Žiadno domov neprichádza,
Každé ťa zabúda.

Vyletela z hniezda tvojho
Holubica sivá:
O nej nieto ani slychu...
Či je ozaj živá?

Za ňou zase z hniezda tvojho
Vyletel drozd plavý —
Hej, starčeku! boh zná, kde ten
Žitie svoje trávi.

Naostatok i sokolča
Vzalo sa na krýdla:
Nik nezná, kde ono lieta,
Kde sú jeho sídla.

V hustej hore, v pustom kraji
Stojí kostol malý,
Pod kostolkom spína ruky
Starec osiralý.

»Hoj, starečku šedivunký!«
Čudno dač zašuští,
Ako vetrík, keď sa ihrá
S listím žltým v húšti...

»Hoj, starečku šedivunký!«
Čudno dač zašepce,
Ako havran, keď na bučku
Svoju pieseň repce.

»Hoj, starečku šedivunký!«
Zrepce havran tmavý,
»Viem ja, kde sú tvoje dietky,
Holub a drozd plavý.

Holubička bielulinká,
tá sa v hniezde chlúbi,
Drozdík plavý v dúbravine
Sýkorčiatko ľúbi.

Oba majú hniezda svoje,
Šťastnejší od kráľa,
Tu i tu ťa spomínajú,
Pána Boha chvália.«

A sokolča? — vzdychne starec,
Kde je sokol bystrý?
»Sokol? ten nad priepasťami
Lieta — a zrak iskrí.

Beda tomu sokolovi,
Ešte sa nepári,
Len si lieta, kým ho zronia
Dajaki horári!

Lieta poľom, lieta dolom,
Nikde nemá bydla --
Kým mu guľky nepolámu
Jeho smelé krýdla.«

Hoj, a starček striebro-vlasý
Stoji, ruky spína,
A načúva dietok deje,
Čo havran spomína.

Samotný je na tom svete,
Ako ranná hviezda,
Jak ten orol, čo mu malé
Vylietaly z hniezda.

Literatúra.

Magyarország dalokban. Uherská krajina v spevoch. ngarn in Liedern. Ungaria in Doinii. Zenészeti, irodalmi és etnoafiai folyóirat. Szerkeszti és kiadja: Serly Lajos.

Pod týmto záhlavím začal vydávať v Pešti Serly Lajos marské, slovenské, a tak sa zdá — dľa záhlavia súdiac — bude vyvať i nemecké a rumunské piesne Uhorska pre spev so sprievodom piana. Ja som dostal prvé dve čísla s maďarskými (1. číslo) slovenskými (2. číslo) piesňami.

Myšlienka to sama v sebe nie zlá, ba chvály hodná, oboznamovať totiž Maďarov so slovenskými, nemeckými a rumunskými piesňami, — naopak; ale mne sa zdá, že pán Serly zahryznul do orieška ochu tvrdého, len aby si zuby nevylámal! Kto chce piesne jednoho roda do hudby uviesť, ten musí neomylne ducha tých piesní udovať, dôkladne znať.

Predovšetkým nutno mi prehovoriť o predmluve.

V 1. čísle hneď na čele ako predmluva stojí: „Magyarország közös nyelve". Bol som zvedavý, či p. Serly Lajosovi podarilo sa vynajsť dáky nový volapük ako „spoločný jazyk Uhorska". Celá predmluva, čiže ten „közös nyelv", je nič inšie, ako špatný kus ovinistickej politiky, čo i sám uznáva, hovoriac, že „vydanie sbierky iesní malo by aj — politickú cenu." Hneď v prvom bode vraví Serly: „Mnohí tvrdia a snáď právom, že sme štát „polyglottný". Ďalej: „Je pravda, že sme ľud mnohými rečiami hovoriaci, ale máme jeden spoločný sladký jazyk, ktorý... nás všetkých spojuje, potešuje a oduševňuje, ktorému rozumie každý syn tejto vlasti,... to je samostatná, neodvislá, pôvodná — maďarská (či uhorská?) udba a spev."

Maďarská hudba a spev môže ovšem oduševniť, a aj verím, že oduševní Maďara, ale Rumuna, Slováka, Nemca veru sotva, toho ase len jeho národná hudba a spev najlepšie poteší a oduševní, Preto maďarská hudba a spev nemôže byť „spoločným sladkým zykom" všetkých uhorských národov. Ešte hudba skôr, tá má ruky internacionálne, ale spev, pieseň je reč národa jednoho, je ávom vlastníctva intabulovaný majetok na meno, na ducha toho orého národa. Hudba *Marseillaisy* zaujme snáď každého, ale sama eseň oduševní len Francúza, tak *Wacht am Rhein* len Nemca, *azádnak* len Maďara, *Bože, cos Polsku* len Poliaka atď. Spev ide srdca a ide — k srdcu. Nuž ako môže Hazádnak ísť Rumunovi, emcovi od srdca, keď tú reč nezná? Od srdca a aj k srdcu u nás ôže ísť len materinská reč, iná nie. Uznáte tedy, že tomu vášmu zyku „každý syn tejto vlasti" veru — nerozumie.

Uhorskej hudby však (iba ak cigánskej!) a uhorského spevu neznám, tak ako neznám uhorskej reči.

Pán Serly píše ďalej: „Keby sme také dielo vydali (t. j. sbierku iesní), dokázali by sme, že väčšina rozličným jazykom hovoriaceho udu v našej vlasti je maďarská, potažne že cíti úplne po maďarsky.

Maďarsky však cíti preto, že tie spevy, ktoré on spieva so slove
ským, srbským, nemeckým textom, sú spevy rozhodne maďarské
pôvodu; ten ľud však, ktorému maďarské spevy tak ku srdcu p
ľnuly, že si k nim text sám v svojej reči tvorí, — ten ľud mô
síce hovoriť inou rečou, ale citom je Maďar!"

To je, najmenej rečeno, prismelé tvrdenie.

Medzi 16. millionmi obyvateľov Uhorska je 7 (?) million
Maďarov. Tých zbývajúcich 9 millionov sú Slováci, Srbi, Horva
Nemci atď., a tí citom veru nie sú Maďari. Že spevy, ktoré spi
vajú sa so slovenským, srbským textom, sú „rozhodne maďarské
pôvodu," to môže byť, ale veru len tých niekoľko, ktoré voja
doniesli z vojenčiny domov do dediny, ku ktorým si ľud — prav
je — pribásni text a spieva ich *začas*, ale tie mu veru naskr
nepriľnú ku srdcu, a ani len nesníva sa mu, aby pritom „cítil
maďarsky" a bol „citom Maďar". Nuž a tie stá, ba mnohé tisí
piesní, ktoré si ľud slovenský, srbský sám naskladal, utvoril, a
ľud taký, ktorý Maďara ani len na obrázku nikdy nevidel, nie
počul spievať, tie majú byť tiež rozhodne maďarského pôvodu
Hja, pane Serly, od písacieho stolíka sa to nedá tak hovoriť. Príď
na Horniaky medzi náš slovenský ľud, počúvajte jeho piesne, spev
a potom súďte — ak viete — či sú tie spevy „rozhodne maďa
ského pôvodu". Pritom presvedčíte sa aj o tom, že je ten ľud cito
nie Maďar.

Iba v tom máte pravdu, že „znalosť maďarskej reči ešte n
robí človeka Maďarom" a „že samým rozširovaním reči maďarsk
nemožno ľud pomaďarčiť." Ale potom zase sa mýlite. Že vraj „sis
ste sa s ľuďmi, ktorí neznajúc maďarskú reč, vydávali sa za M
ďarov." To možno; ale boly to pojediné hlúpe, pomýlené, odr
dilské kreatúry. Že by taká bola „a tótság legnagyobb része"
Slovákov najväčšia čiastka, proti tomu sa ohradzujeme.

Koruna Serlyho nahromadených frás, prezradzujúcich bezhr
ničnú neznalosť slovenského ľudu a jeho spevu, je táto: „A t
népdalok dallamának három ötöde tiszta magyar dallam, egy ötöd
nek rythmusa magyar, dallam-menete és modulátiója pedig szláv,
s csak a fennmaradó egy ötödrésze vall tiszta szláv jellegre." Čuj
túto múdrosť po slovensky: „Nápevy (melodie) ľudových piesní sl
venských sú v troch pätinách čisto maďarské nápevy, v jednej p
tine je rytmus maďarský, postup (chod, pohyb) piesne a moduláci
sú však slovenské... a len zbývajúca jedna pätina ukazuje čis
slovenský charakter." No, takýto úsudok o slovenských piesňa
ešte dosiaľ nikto nevyniesol! Či ste vy, pane Serly, boli dake
na Slovensku, tak na pr. v stoliciach Trenčianskej, Liptovsk
Oravskej, Turčianskej atď.? A ak ste boli, či ste počuli dakde ta
spievať naše trávnice, žnice, hrabáčky? Či ste počuli dakedy spe
trenčianskych dievčat, žien pri kopaní zemiakov? Či ste poču
spievať naše dievčatá, ženy na priadkach v zimných večeroch? A
ste nepočuli, ako môžete, ako sa opovažujete takýto súd vynáš
o našich piesňach? Ak ste však počuli a takto hovoríte, vtedy
ráčte odpustiť — alebo sa nerozumiete do spevu vôbec, nemá

pochopu o našom ľudovom speve, piesňach, alebo chcete zlomyseľne utŕhať nášmu — nad iné spevavému — národu.

Hja, pane, ľahšie je nadať dakomu do zlodejov, ale ťažšie je dokázať mu to. Čímže dokazujete tie tri pätiny čisto maďarských nápevov v našich piesňach? Vlastne ničím. No poukazujete na prvú vašu slovenskú pieseň v 2. sošite: „Tečie voda z javora“. Nuž prizrimeže sa tejto piesni trochu bližšie. Vy ste ju napísali takto:

a)

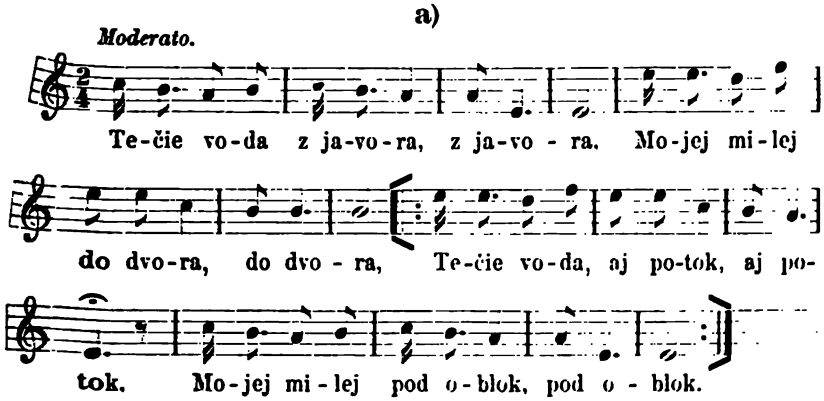

A to je nie tak! Táto pieseň je v I. diele *Slovenských Spevov* (odkiaľ ste ju nebodaj vypísali!) na strane 17. pod číslom 49 vytlačená takto:

b)

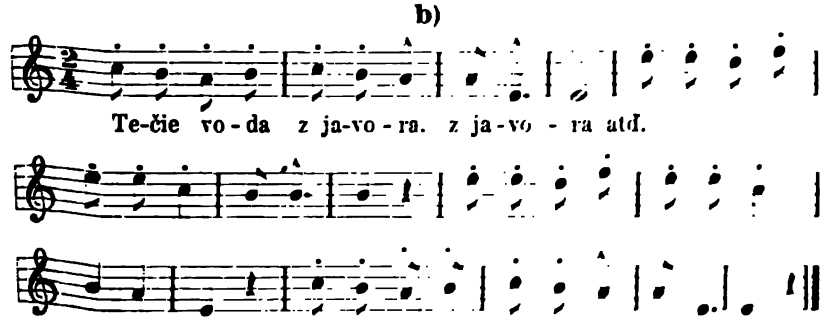

No a to je veru rozdiel. Tu je rytmus inakší, ako vo vašej. Vy ste si ju — ako vidno — nabili na maďarské kopytko, zmaďarisovali ste ju, dľa terajšej módy. Hja, tak zmaďarisovať môžete mnohé piesne slovenské, snáď aj $^4/_4$, nie $^3/_4$. Nuž a potom sú už maďarské? Ani reči, lebo ľud náš ich tak zmaďarisované nespieva. Ale uznám, má táto pieseň č. 1. niečo maďarského charakteru, a ja bych ju ani nebol vriadil medzi naše. A aby ste videli, že som spravedlivý, tedy hovorím, že vaše piesne č. 3. „Svitú mesáce“ a č. 4. „Povedz ty mi“ (v I. diele Slovenských spevov č. 107 a 24) sú ešte maďarskejšie, než tá pod č. 1., a ja na veľmi mrzí, že vkĺzly medzi naše piesne, lebo to sú tie moje, to sú vaše maďarské.

maďarské nápevy, importované k nám; nuž a vám sa tieto c krámu najlepšie hodily. Lenže ste aj tieto obe — ba aj č. 7 — chybne odpísali. V čísle 3. odpísali ste chybne 1., 7., 8., 10. a 1 takt, ale vaša druhá $^1/_2$ je — dľa ducha maďarskej piesne — ko rektnejšia ako v *Slov. Spevoch* č. 107. Vo vašej č. 4 odpísali st chybne takt: 2., 5., 8. a 11., ale váš rytmus je maďarskejší, ak v *Slov. Sp.* č. 24. Item, obe ste ešte lepšie zmaďarisovali! N môžte si obe rekvirovať. Č. 7. ste tiež chybne odpísaným 1., 4. 7. taktom zmaďarisovali.

No keď sú tieto tri aj maďarské, ktoré ste iste vypísali z I. dielu *Slovenských Spevov* (kde je 600 piesní), ako môžete poveda — súdiac dľa týchto — že spev slovenský je v $^3/_5$ čisto maďarský spev? Medzi 600 piesňami — *tri!* Nuž keď najdete v lese tr stromy zhnilé a jeden nahnitý, poviete tiež, že je celý les z $^3/$ zhnitý, v $^1/_5$ nahnitý a len $^1/_5$ zdravá?

Ale ja vám poviem viac. Sami uznáte, že najcharakteristickejší rytmus pri maďarských piesňach je tento:

c)

Maďarský rytmus, najobyčajnejší.

1.

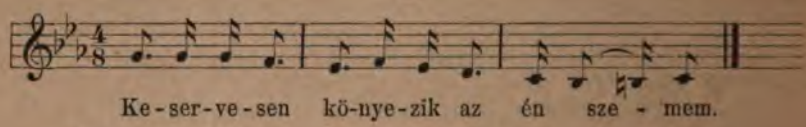

Menej užívaný. Tiež:

2. 3.

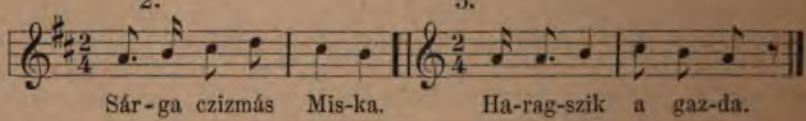

Pod c) 1. je najobyčajnejší, v tomto sa pohybuje *pravá polovica* maďarských piesní.

Čo tvrdím, dokážem.

Pozrite si „Magyar Dal-Album zongorára“ od Antala Nemesovitsa, na pr. od piesne č. 800—900, tedy *medzi 100 piesňami* máte *v tomto rytme* sa pohybujúcich *50 piesní*. Menej užívaný je pod 2 a 3.

S týmto porovnajte rytmus slovenských piesní pod d) 1, 2, 3, 4, 5, aký to rozdiel!

d)

Slovenský najobyčajnejší rytmus.

1. 2.

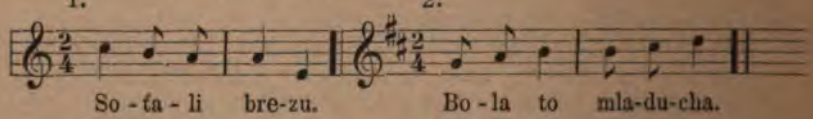

Стихотвореніе Аполлона Коринѳскаго. — IV. Танькина карьера. Романъ изъ быта петербургской прислуги. X—XII. Н. И. Северина. — V. Опытъ изслѣдованія законовъ искусства. III—X. В. І. Шервуда. — VI. Изъ крымскихъ картинокъ Д. И. Стахѣева. — VII. Кружнымъ путемъ. Романъ. V—XIII. М. Зинина. — VIII. Записки о прошломъ. Гл. XIII. П. П. Суворова. — IX. Комедіантка. Разсказъ. (Окончаніе.) Графини Е. Н. Гендриковой. — X. »Я не тебя люблю!« Стихотвореніе. Вл. Гиляровскаго. — XI. Польша и польскій вопросъ. Періодъ второй. Проф. И. П. Филевича. — XII. Воспоминанія о службѣ на Кавказѣ въ началѣ сороковыхъ годовъ. IX—X. М. А. Ливенцова. — XIII. Очерки Абиссиніи. III—IV. М. П. Соловьева. — XIV. »Вѣтки клена и березы« ... Стихотвореніе. Василія Миляева. — XV. О русскомъ землепашцѣ въ сѣверо-западномъ краѣ. VIII—XIII. А. П. Владимірова. — XVI. Ночь. Этюдъ. Н. А. Новина. — XVII. Изъ воспоминаній о Кинглекѣ. О. А. Новиковой. — XVIII. В. Е. Маковскій и русскій жанръ. VII—X. — XIX. »Прощаясь, ты мнѣ говорила« ... Стихотвореніе А. С—ва. — XX. Анархисты, ихъ средства и организація. Е. М. П. — XXI. Матеріалы для характеристики русскихъ писателей, художниковъ и общественныхъ дѣятелей. А. С. Даргомыжскаго. — XXII. Памяти нашихъ сотрудниковъ. Д. Я. — XXIII. Лѣтопись печати. Л. А. Тихомирова. — XXIV. Къ свѣдѣнію А. С. Суворина. — XXV. Обозрѣніе духовныхъ журналовъ. — XXVI. Библіографія. — XXVII. Областный отдѣлъ. — XXVIII. Иностранное обозрѣніе. — XXIX. Внутреннее обозрѣніе.

Slovanski Svet. Letnik VII., štev. 16. V Trstu. Izdajatelj, lastnik in odgovorni urednik Fran Podgornik.

Poljaki. — Češko državno pravo, dinastija in češki Nemci. — Istim smješkom. R. Katalanić Jerotov. Iz poezij J. Stritarja. — Črna knjiga. Márica. Početkom počitnicâ. Dr. T. F. B. — Dopisi. — Ruske drobtinice. Božidar Tvorcov. — Ogled po slovanskem svetu. — Književnost.

Antologie *z básní Jaroslava Vrchlického.* (1875—1892.) S podobizno. Sešit 19. a 20. Cena 30 kr. 16° str. 577—639. Nakladatelství J. Otto. Praha.

Hlídka literarní. Listy věnované literarní kritice. Pořadatel dr. Pavel Vychodil, O. S. B. v Rajhradě. Ročník XI., číslo 8. V Brně.

Bouška, Jacinto Verdaguer a jeho význam v literatuře katalanské. — Zap, Dějiny panování Karla IV. (J. Tenora.) — Václavek, Moravské Valašsko. (J. Tenora.) — Vrchlický, E morta. (Fr. Kyselý.) — Vrchlický, Potulky královny Mab. (Fr. Kyselý.) — Čech, Petrklíče. (P. Vychodil.) — Básně Boleslava Jablonského. (P. Vychodil.) — Svoboda, Mladé představy. (P. Vychodil.) — Hořica, Kresby a příběhy. (J. Blokša.) — Vetti, Kus jižního nebe. (J. Blokša.) — Jodas, Pověsti krkonošské. (A. Chlumecký.) — Hurban-Vajanský-Medvěcký, Letící stíny. (J. Blokša.) — Zítek, Šlechticové. (M. Zavoral.) — Klika, Mužové práce. (P. Vychodil.) — Lužická, Zlaté srdce. (J. Blokša.) — Černý, Různé listy o Lužici. (J. Tenora.) — Zprávy z české a z cizích literatur. — Dodatek.

Letiace tiene Vajanského, so siedmimi drobnými obrázkami, jazykom do českej formy prestrojené od M. Medveckého, vyšly v Prahe u E. Beauforta ako 4. a 5. svázok X. ročníka *Přítele Domoviny*. Po udaní obsahu kritik píše:

„Povíme hned, že se nám práce Vajanského vesměs líbí. Každý

řádek prozrazuje, že jej vytvořil umělec, básník, bystrý pozorovatel, nadšený pro svůj lid a svou hornatou vlast, z níž hrdiny své vybírá. Vypravování jeho je živé, postavy plastické, že poznati hned, že on vše v duši své prožil. Nic neujde jeho oku z krásy přírody slovenské, dovede dumati a rozjímati, ale též lkáti nad bezprávím a ponížením lidu svého. O tom nejlepší dávají zprávu vzletné obrázky či lépe řečeno básně v prose „Noc na skalách“ a „Půl dne u řeky“. Jak vidíme z delších prací obou sbírek, umísťuje Vajanský děj svůj nejvíce do statků zemanských, kde obyčejné idea slovenská musí bojovati s maďarisací. On ví, že kdyby dvorce zemanské byly slovenské, zvítězila by věc svatá národní... Všechny tyto vlastnosti nalézáme i v novelle „Letící stíny“, v níž nás spisovatel uvedl do domu zemana Jabloňského, který třeba pomaďařen, přece on i jeho dům nemůže docela vyzouti se z ducha slovenského. Obcováním s tichým a vysoce vzdělaným sousedem Dušanem ještě více se ovzduší přetvořilo, že i slečny rády poslechnou slovenskou píseň a slovensky se mluví. To vše je málo radikalnímu Holanovi a nazývá to jen letícími stíny, které obzor zakalují. Ale láska, která jej zachvátila k mladší dceři Elle, změnila jeho ohnivost v praktickou usedlost, který v domě svém za pomoci Elly živí ducha slovenského.

Z drobných prací, mimo zmíněné dvě, rozkošné jsou obrázky „Žínka drvoštěpova“ a „Svatební šaty“.

Vienac zabavi i pouci. God XXVI., br. 34. Zagreb. Uredju J. Pasarić.

Što je palo u nevrieme inje... Iz „Snohvatica“ Zmajovinih. — Radmilović. Pripoviest. Napisao Ksaver Šandor Gjalski. — Čarobno oko. Mirza Safvet. — Raj svijeta. Roman. Češki napisao Alois Jirásek, preveo Stjepan Karlov. (Nastavak.) — † Vladislav Vežić. — I. Milčetić. — Od Zagreba do mora. (Nastavak.) — Listak.

Lumír. Časopis zábavný a poučný. Ročník XXII., číslo 3. Redaktor, majitel a vydavatel J. V. Sládek. Knihtiskárna J. Otty v Praze.

Z básně „Král Sionský“. Od R. Hamerlinga. Přeložila Elišk. Krásnohorská. — Hrdličky. Napsala Bož. Viková-Kunětická. (Pokračování.) — Vdova. Napsala Marie Červinková-Riegrová. (Dokončení.) — Několik otázek z práva autorského. Probírá dr. Karel Kadlec. (Pokračování.) — Feuilleton: Radosti práce.

Matice slovanská. Sborník nejlepších povídek a novel slovanských, článkův a zpráv o kulturněhistorických poměrech a úkolech slovanských. Majitel, vydavatel a redaktor Karel Wolf. V Olomouci. Ročník I., číslo 15. Vychádza v 3-hárkových sešitoch 5. a 10. každého mesiaca; predplatná cena na rok 2 zl. 50 kr.

Vydavateľstvo oznamuje:

„Dokončivše druhý díl novel Vajanského a úvah Lamanského (Tři světy asijsko-evropské pevniny), oznamujeme, že jsme počali uveřejňovati řadu krásných povídek z různých literatur slovanských, z nichž jako první otiskujeme překrásnou povídku srbskou, po-

ctěnou cenou akademie srbské z Marinovičovy nadace na rok 1891. Jest to *Ikonie, vezírova matka.* Povídka ze XVII. století od Cedy Mijatoviče, již se svolením spisovatelovým přeložil Jos. Zd. Raušar. V tomto (15.) čísle pak otiskujeme dále pěknou povídku ze slovinčiny „Perla rožská."

„Nabyli jsme přesvědčení, že dříve než budeme se zabývati poměry a úkoly jednotlivých národů slovanských, jest potřebí uvěřejniti překlad ještě jednoho velkého ruského díla; míníme Danilevského knihu: Россія и Европа, *Rusko a Europa.* Jest to řada kulturně-historických statí, osvětlujících dokonale poměr romanogermanského západu k řecko-slovanskému východu..."

Šaškova **Moravská Bibliotéka.** Z klidu i z bouří. Črty a vzpomínky bratří Vasila a Alexandra Vereščagina. Autorisovaný překlad Jaroslava Schiebla. Ve Velkém Meziříčí. 1894. Číslo 11. a 12. Str. 16° 81—192. Cena 20 kr.

Rozhledy sociální, politické a literární. Vydává a rediguje Josef Pelcl. Chrudim. Ročník III., číslo 11.

Vl. Vašátko: Počátkové náboženství. — ff—: O úkolech lidové strany na Moravě. — B. Suttnerová: Z válečných vzpomínek. — K. Štěpánek: Z dějin ruského liberalismu. — Kj.: Z naší nové belletrie. — F. X. Šalda: Kritika divadelní. — Rozhledy politické a sociální. — Hlídka hospodářská a finanční. — Školství. — Z naší doby.

Vlast. Časopis pro poučení a zábavu. Redaktor Tomáš Škrdle. V Praze. Ročník X., číslo 11.

Dr. Andrej Radlinský a jeho vrstovníci. Sepsal Tóma Šmýd. (Pokračování.) Z básní Antonína Bulanta. — Různé povahy. Charakteristický román z východních Čech. Napsal Jan V. Svoboda. — Člověk v předsíni dějin. Kulturní studie od Vincence Drbohlava. (Pokračování.) — Slovanské studie. Podává Fr. Žák. (Dokončení.) — Zeť doňe Barbary čili porotní soud. Časový obrázek od Karla Franfoury. Ze španělštiny přeložil Fr. Dolejš. — Suggesce a hypnotism ve světle vědy a víry. Sděluje prof. Frant. Horáček. — Duchovenstvo katolické v literatuře a vědě. Příspěvek k historické a literární studii. Podává Josef Flekáček. — Charakteristika Husových listů. Napsal F. Jan Konečný. (Dokončení.) — Pravda a Draperovy dějiny konfliktů mezi náboženstvím a vědou. Uvažuje Jan Pauly. — Listy z Asie. — Literatura.

Prosvjeta. List za zabavu, znanost i umjetnost. God II., broj 17. Zagreb.

Osveta ljubavi. Pripovieda Ladislav Z. Ladanjski. — Omerbeg i Aiša. Slike iz sarajevskoga života. Napisali Osman-Aziz. (Nastavak.) — Minka. Pripoviest iz ribarskoga života. Píše Stjepko Ilijić. — Klarica iz župnoga dvora. Seoska pripovjest. Češki napisao J. L. Hrdina; preveo Stjepan Karlov. (Nastavak.) — Postuma. Spjevao Josip Milaković. — Pad mletačke republike i ulaz Austrijanaca u Dalmaciju. Po opatu Pavlu Pisaniu. Napisao Ferdo Šišić. — Carski muzeji u Beču. (Svršetak.) — Beethoven i hrvatske naro[illegible]

popjevke. Fr. Š. Kuhač. — Opis naših slika: Kotorska mornarica. Prčanj i Risan. Tvrdja Gvalior u Indiji. U prašumah Indije. — Zlo se započelo, a dobro se svršilo. Spjevao Zmajovan Jovanović. — Cret i cretne kupelji. Napisao prof. M. Mikšić. — Listak. — Dr. F. Nansen.

Niva. Časopis zábavný a poučný. Ročník IV., číslo 19. a 20. Vlastník a vydavatel JUDr. Fr. Roháček v Brně. Tiskárna Edv. Beauforta v Praze.

Z cyklu „Rok na samotě“. — Rezavící ocel. Novelka. Napsal Fr. X. Svoboda. — Theorie a zodpovědnost. Napsal Karel Červinka. (Dokončení.) — O sebevraždě. Několik číslic sebral Em. Pařízek. — Slídiči. Napsal Charles van Lerberghe. — Verše mladých poetů. — Na huti. Povídka. Napsal O. Viglic. (Pokračování.) — Vlaštovičí hnízdo. Napsala Louisa Zikova. — Feuilleton: Doktor Osokin. Napsal D. Mamin-Sibiriak. Z ruštiny přeložil Jan Wagner. (Pokračování a dokončení.) — Literatura, umění a věda.

Przegląd Powszechny. Rok jedenasty, zeszyt 8. Kraków. Hymn Cervantesa na cześć św. Jaczka. — O obowiązku konkurencyjnym filialistów na rzecz kościoła i budynków plebańskich parafii matrycznej. Przez d-ra Edwina Płażka. — Z pobytu na Łużyckich Błotach. (Spreewald.) Przez Tytusa Sopodźke. Unici v Kurlandyi. Przez Wołyniaka. — Ksiądz Karol Antoniewicz. VII. Tabor i Golgota. Przez ks. Jana Badeniego T. J. — Listy z podróży po Azii (II. Chiny i Japonia.) Przez księcia Pawła Sapiehę. — Z piśmiennictwa krajowego. Z piśmiennictwa zagranicznego. — Sprawozdanie z ruchu religijnego, naukowego i społecznego.

Osvěta. Listy pro rozhled v umění, vědě a politice. Praha. Redakcí a vydáním Václava Vlčka. Ročník 24, číslo 9. Předplácí se celoročně 7 zl. 20 kr.

Panský sport. Povídka z Šumavského Podlesí od Karla Klostermanna. — Z nové literatury ruské. Píše prof. Josef Mikš. (Dokončení.) Několik kapitol z oboru slovanského práva. Napsal dr. Karel Kadlec. (Dokončení.) — Jean Pierre Paul Casimir-Perier. — Od Vladimíra Svobody. — Ludvík Košut a uherský stát. Historicko-politická studie od Jos. J. Toužimského. VII. — Králíček. Ptačí motiv od Adolfa Heyduka. — Pantáta Bezoušek. O jeho radostech i starostech vypravuje Karel V. Rais. (Pokračování.) — Na rozhledně. Od Jana Vřesnického. — Od hrobův. Dumy Františka Leubnera. — Zápletka Korejská. Píše Václav Doubek. — Světový obzor. Od Vlad. Svobody.

Krok. Časopis věnovaný veškerým potřebám středního školstva. Redaktor: Frant. X. Prusík. Ročník VIII., sešit 7. 8°. V Praze, 1894.

Fr. Prusík: Kronika o Alexandru Velikém. B. Navrátil: O principu Huyghensově. — J. Čermák: Cursus publicus Romanus. (Pokračování.) — Dr. J. Palacký: Rozšíření ssavců. (Pokračování.) — Fr. Ruth: D. Junia Juvenala satiry. (Pokračování.) — K. Štěpánek: Ruská gymnasia. (Dokončení.) — Úvahy. — Drobné zprávy.

Květy. Redaktoři Svatopluk Čech, dr. Servác Heller. Ročník XVI., sešit zářijový. Praha.

Čtyři hlasy. Báseň Jaroslava Vrchlického. — Dům u „Tonoucí hvězdy". Z pamětí neznámého. Podává Julius Zeyer. (Pokračování.) Monastýr Morača. Kresba z cest po Černé Hoře. Napsal Vratislav Černý. — O věncích. Mosaika z antiky. Napsal F. V. Vykoukal. — Boj s kapitálem. Román Otakara Červinky. (Pokračování.) — Po stopě plagiátu. Příspěvek k filosofii a technice básnického tvoření, od J. Arbesa. (Pokračování.) — Blouznivci našich hor. Řada postav z Pojizeří. Napsal Antal Stašek. (Pokračování.) — Osada nebeského míru. Napsal Forbes Heermans. Přeložil Václav Černý. — Počátky lékařství. Napsal dr. Vratislav Kučera. — Oasa Jupitera Ammona (Siuah). Dle cestovních poznámek H. Burcharta upravil Quido Mansvet-Klement. (Pokračování.) — Ve škole. Báseň Aug. Eug. Mužíka. — Oba. Napsal Josef K. Šlejhar. (Pokračování.) — Sníh. Báseň Svatopluka Čecha. (Pokračování.)

Báseň Jaroslava Vrchlického, *Čtyři hlasy*, začína sa:

Kdys v chmurné noci ztracen ve své dumy,
co doléhaly z hloubi řeky šumy
v sluch zlekaný, nad snů a vidin strží,
kde jak hloh nad skálou se píseň drží,
sám, přemítaje, kam jdu, zkad jsem vyšel,
jsem čtyři hlasy z dálky volat slyšel:

Hlas prvý je nasledujúci:

Jsem Východ. V kšticích nesu blesky rána.
Na bedrách tigří kůže pruhována
mi volně visí, luk se v ruce třese;
já vzbouzím v hlavách sny a písně v lese.
Z tmy zrozen kráčím do tmy příštích věků
a sluncem hovořím vždy ku člověku,
jsem athlet silný, neznající bázně.
Jsem Eos, z červánků se vznáším lázně
a házím krokosu a růží trsy
do mužů vousů, na žen nahé prsy.
Jak smečka chrtů poslušných v mé hlasy
jdou za mnou snové mladosti a krásy,
ruch k žití, k práci chuť a k dílu snaha.
Jsem trouby jek v sluch toho, který váhá,
jsem zvědavostí, rozmarem a chtíčem,
jsem křídlem výš, jsem líné krve bičem,
jsem alfa všeho. Začíti se musí.

Znám vše, co člověk podniká a zkusí.
neb jeho kolébka v mé dlani stála;
má zora jemu v mladé sny se smála,
já dal mu život a s ním první bohy.

Ať mají prsů tisíc, steré nohy,
ať nestvůrní se ku azuru týčí,
na lotosech ať dřímou s šíjí býčí,
ať přeměn řadou k idealu zrají,
jenž později vtělí se. Pod Hymalají
já první krmil jsem sny nemluvněte,
kde proudí Gang a modrý lotos kvete,
já první zrnka moudrosti jsem zlatá
do veršů zavřel, jejichž vůně svatá
se táhne věky, mléčná dráha ducha.
Já první byl jsem obrovitá tucha
té epopeje míru, ticha, shody,
kam zpět se zřítí valné lidské rody
po práci vykonané. V svojí dlani
mask tisíc měl jsem. Porod, umírání
mi jedna forma byly všeho žití.
Co velkého jen dějinami svítí,
z mých očí šlehlo: Buddha, Ježíš, Manu.
Já obracel se v každou světa stranu
a volal: Světlo! Do snů Mohamedu
já patřil přes rameno, ve stád středu
kdy na poušti spal, lvi co v dálce řvali.

Já Mojžiš byl, jenž tloukl v lebku skály
a dala vodu. Mystickými slovy
jsem v Rumim, v Sadim mluvil, v Hafisovi,
já koberec stkal nesmrtelných zpěvů
pod nohy člověka, do hromu řevu
jsem pustil cymbal Hurisek a Peri.
Déšť květů splývá moje na kučery,
pod plodů jhem se prohýbají bedra;
má ruka otevřená vždy a štědrá
kam kladla se, tam jas tek v celých proudech,
vždy svěžest v hlavě, křepkost měl jsem v oudech,
a jestli zdá se, dnes že skoupý svírám
roh darů svých, já síly sbírám, zírám
v dál čekaje, až čas můj přijde opět,
bych lidstva báj, již začal jsem, moh dopět.

Rok 1894. **Sošit 10.**

Slovenské Pohľady.

Smrť Jánošíkova.

Pospolitá povesť. Od *Jonáša Záborského.*

(Z pozostalých rukopisov.)

1.

Šumne radia sa liptovskí páni [1])
na stoličnom v Mikuláši dome,
ako by im dostať Jánošíka,
Jánošíka, dobrého zbojníka,
ktorý pánov lúpi, biednym dáva,
voly núdznym kupuje sedliakom,
meria súkno od buka do buka,
a nikomu život neodjíma.
Jedni z nich chcú ozbrojiť zemianstvo
ku velikej na zbojníka honbe,
druhí kráľa poprosiť o vojsko,
k obkľúčeniu celého pohoria.
Ale župan Svätojanský vraví:
»Všetko to už neraz probovano,
zemianstvo i vojsko i hajdúci,
probovano, ale vždy na darmo.
Je to zázrak sily, ten Grachovčan.
Nedarmo za sedem cical rokov.
Chytiac buka do mohutných ramien,
vytrhne ho s koreňmi zo zeme,
ako ženy trhajú konope.
Pritom stojí vo spojení so zlým.
Nelapí ho šabľa, ani guľka.
Šabľa sklzne s neho bez úrazu,
guľka na ňom, ako hrach na stene.
On oproti tomu len rozkáže
valaške, a sama tne okolo,
žiadnou ľudskou nevedená rukou.
Ba keď chce, i nezrejmým sa zrobí.
Pristupu niet k čarodejníkovi.
Myslím teda, že najlepšie bude
vyložiť na hlavu jeho cenu.

[1]) Roku 1713.

Snáď sa najde, kto mu utne život,
alebo ho v naše vydá ruky,
za tisícku lákavých dukátov.«
To schválili jednohlasne páni,
a pustili vesť o tom do sveta,
aby čiernu dráždila lakomosť,
až prinesie čakané ovocie.

2.

Pustá stojí, ďaleko za horou,
na chotáre klenovskom koliba.
Ale teraz práve nenie pusté
začadené bydlište valachov,
upletené z hrabového prútia
a prikryté svrčinovou kôrou.
Jánošík sa tam objíma teraz
s krásnou Lankou, devou belolícou,
čo ďaleko nemá páru v kráse.
Jánošík má zelenú košeľu,
s vlajúcimi široko rukávmi,
nohavice biele, s pasománmi
červenými, na bedrách opasok
remenný, na rychlých nohách krpce,
s čiernymi na lýtkach remienkami.
Lanka pýši sa sukňou bielunkou,
červenými na nohách čižmami,
hodvabnou na bielej šiji šatkou,
pretkávanou zlatom šnurovačkou,
živôtkom z mäkkého zlatohlavu,
opleckom o širokých rukávoch.
Jánošík ju vinie náružive
svalovitým ku srdcu ramenom.
Deva sa mu vymkne, hrozí prstom:
»Iď odo mňa, lživý! Nemiloval
nikdy svoju si úprimne Lanku.«
»Čo máš zase, šelminko?« táže sa,
uštipnuv ju po líčku, Jánošík.
»Hm! Čo?« pozre bokom naňho Lanka
s pretváreným, vnadyplným hnevom.
»Milujúci nemajú tajomstva
medzi sebou, a ty ho máš, lživý.
Ha, mnes' ešte dosaváď nezjavil,
čo ťa robí nedostupným meču,
prečo žiadna nerani ťa guľa,
ani ako sa robíš nezrejmým.
Láska-li to úprimná?« dodala
s ľúbym hnevom, čarovným úsmevom.
»Ej, nedobre to, Lanka, nedobre,«

krúti hlavou pečlive Jánošík,
»na ženskú klásť vernosť hlavu svoju.
Ale abys' videla, že viacej,
nežli život svoj, milujem teba,
tu tajomstvo moje veľavážne.
V košeli tej, ktorús' neraz prala,
jest niť Pannou Máriou pradená;
preto žiadna sa ma zbroj nelapí.
Tu v opasku nosím kvet, strasený
s paprute vo svätojánskej noci,
keď duchovia majú svoje hody;
to ma robí, keď treba, nezrejmým.«
Srdečným tak velikú dôveru
odmenila pobozkaním Lanka,
krásna Lanka, deva belolica,
čo ďaleko nemá páru v kráse.
Domov niesla prsteň s diamantmi,
ktorý predtým Illéšházičkinu
ozdoboval pansko-nežnú rúčku.
Jánošík šiel s olovom a prachom,
prinesením milou, k tovarišom.

3.

Na klenovskej krčme znejú husle
a barbora bráni hrubohlasá.
Veľká chyža plná je mládencov
bujarých i devočiek spanilých,
plná mužov v odeve sviatočnom
i pôvabne neviest očepčených.
Ale krepčí jeden toliko muž
svalovitý, v zelenej košeli,
krepčí s devou mladou v parte zlatej.
Zem duní, keď dupne nohou silnou,
a keď devu vykrúti rumenú,
vietor veje po chyži chladiaci.
Lebo jarosť to Jánošíkova.
S úľubou sa prizerajú všetci
na dviženie jeho víchrovité
i krepčiacej s ním rumenej devy,
ktorej sukňa pekné tvorí kolo.
Len dve možno pozorovať tváre
škaredíť sa a šeptať na boku:
jednu mladú, peknú, druhú scvrklú.
»Už ináče nemáš, drahá Lanka,«
šepce mladej stará Kykymora,
špatná, hnusná, korheľská babisko,
»spreneveril sa tebe na čisto.«
Keď cigáni dohrávali »čerstvý«,

zdvihnul silným Jánošík ramenom
tanečnicu svoju až k povale,
s takou hračkou, ako deti lútku,
a postavil ju na bok s úklonom.
Skoknul potom k zapýrenej Lanke.
Ale táto prchla, vzdorovitá,
s osvedčením: »Nechoď viacej ku nám!«
»Eh, nevďačná!« myslel si Jánošík.
Lebo on jej kúpil dom, i všetkým
obohatil úbohú sirotu,
a na žiadnu nemyslel nevernosť.
Tanečnica jeho bola dcéra
toho gazdu klenovského, Blahu,
u ktorého on nejednu strávil
zimu, nesúc sa jeho paholkom.
Zo vďačnosti pojal ju na tanec.
Lanka sa tým dala uspokojiť
naoko len. V duši vrela pomsta
a lakomosť kula kunšty mrzká.
Na druhý deň išla Kykymora,
špatná, hnusná, korheľská babisko,
ku Liptovu, umluviť sa s pánmi
o konečnej zkaze Jánošíka,
Jánošika, dobrého zbojníka,
ktorý pánov lúpi, biednym dáva,
voly núdznym kupuje sedliakom,
meria súkno od buka do buka,
a nikomu život neodjíma.
Hej, tá vesť o tých tisíc dukátoch!

4.

Cez celú noc kuvikal na dome
krásnej Lanky zlovestný vták kuvik,
než spiaci to neslyšal Jánošík.
Zneznily ho objatia Lankine,
oslabilo hlavomútne víno.
Už počala pred vozom slncovým
brány zora otvárať východu,
a Jánošík ešte vždy vo mäkkých
odfukuje si tíško perinách.
Pohodlnosť to, akej požíval
zriedka kedy muž, ktorý spoločné
mal obydlie so zverami lesa.
Až vtedy sa vzbudil, pretrel oči,
keď nazrela dvermi Kykymora,
špatná, hnusná, korheľská babisko,
a kynula suchou Lanke rukou,
na čo táto odvetila mihom.

»Dobre si ma uhostila,« vraví.
»Čas mi odísť. Daj moju košeľu.«
»Polež ešte,« odpovedá Lanka,
»nech ju trochu pretiahnem na válku.«
»Ale skoro,« hovorí Jánošík,
»skoro, milá, lebo deň sa brieždi.
Mal som už byť o tom čase v hore.«
Keď to vraví, rozlietnu sa dvere,
hrnú dnu so šabľami hajdúci.
»Valaška, tni!« zareve Jánošík,
skočiac rýchle z postele na nohy.
Než valaška teraz neposlúcha,
ani sám ju nemôže do silnej
uchopiť ku obrane pravice,
lebo lživá skryla ju milenka
s divotvornou zelenou košeľou.
Siahne teda rýchle ku opasku,
aby zrobil sa neviditeľným.
Než ani to nepomohlo teraz,
lebo zlatý paprutí kvet zmiznul,
zradnou v noci odcudzený rukou.
Porve teda skoro stôl lipový,
a drží ho, ako štít, pred sebou,
poráža ním, kto sa približuje.
Bol by vyhnal všetkých svojou silou,
keby pomoc nebola priniesla
cúvajúcim drábom Kykymora.
Baba táto škaredá vovliekla,
rozsypala po chyži, mech hrachu.
Jánošík sa poklznul a spadnul,
i so stolom. Hajdúci priskokli,
zgniavili ho, poviazali silne.
A Lanka sa prizerala na to,
prizerala so zlostným úsmevom.
»Boh ti zaplať, ty moja Dalila,«
vrhnul na ňu žiaľny zrak Jánošík.
Hajdúci ho vyhodili na voz,
a k Liptovu s ním cez hory, doly.

5.

Lanka, Lanka, deva bielej tváre,
ale čiernej, zašpinenej duše!
Kam to vezieš sa s tou Kykymorou,
tou ohavnou Ježibaby sestrou?
Ideš shrnúť tie žlté dukáty,
ktorés' biednou zaslúžila zradou.
Než v radosti tvojej niet radosti.
V duši tvojej deje sa to isté,

čo sa deje na Čertovej svadbe,
kde sa paria koníky pred tebou,
popri jarku, v hlbokom údolí.
S obidvúch strán cesty hromadiská
nakopených do neba skál nahých,
neúrodných, divých, pustých, strmých.
Po nich, ako hory nad horami,
chmár sa sivých kotúľajú chlpy,
hnané brkom hučiaceho víchru.
A vo chmárach svrkajú ohnivé,
rudé blesky, s ťaželým hrmením,
ktoré chlumy podávajú chlumom.
Prask! vystrelí chmára nad hlavami
pútnic. Tieto sa uhnú so strachom,
a uklonia od úžasu hlavy.
Nebojte sa ale, vy biednice,
striel sivými metaných chmárami.
Na vás iná čaká perná strela.
Hľa, za skalou stran cesty prikladá
hromovitú k lícu muž ručnicu.
Prask! Hrom ľudskou namerený rukou
uhodil do tyla Kykymoru.
Klesá o bok predesenej Lanky
špatná, hnusná, korheľská babisko.
Kočišovi vypadly opraty
pri výkriku panovitom: »Postoj!«
Šesť obstúpi silných chlapov vozík.
»Hrmen bohov! Ideš sebe po mzdu
judášovskú do Liptova k pánom.
Prijmeš takú, akús' zaslúžila!«
S tým vytrhnú devu polomrtvú
ruky silné z voza, vlečú na bok,
do úvalov na Čertovej svadbe.
Kočiš kone obráti ku tylu,
a vezie ku Klenovcu mrtvolu.

6.

Na vŕšku u Mikuláša stojí
prevrátená murovaná zvárka.
Stĺpy štyri sú, a medzi nimi
štyri trámy s klinami a hákmi.
To mäsiareň ľudí, ku ktorej by
za svet nikto sa nesblížil v noci.
Teraz ale vlečú vo tme čírej
dva mužovia silní slabú devu
ku hroznému popravnému miestu.
Kto však zazre laternu ich s cesty,
s úžasom sa žehná krížom svätým.

Skoro ale väčšia vyhasila
jasnosť svetla sklenenej laterny.
Lebo vzplanul razom v Mikuláši,
Vrbici a Okoličnom oheň.
Ožiarilo sa celé okolie,
ožiarily tie liptovské vrchy.
Objavil sa zraku Choč skalnatý,
Poludnica, i Kriváň žulový,
ten visiaci do priepasti Kriváň.
Dobre teda videli idúci
k šibenici, ako odleteli
s nej splašení so škrekom havrani.
Videli i visiaceho s trámu
na háku za rebro obesenca.
Hlava jeho bola, ako korec,
nabrinuté nohy, ako stupy,
život ako bočka nanesený.
Reťaz bol tak vrezaný do tejto
opuchliny, že to vyzeralo,
ako bočka visiaca s reťazi.
Plece bolo už trochu nadkľuto
havraními ostrými zobákmi.
»Pozri, k čomus' dopomohla svojmu
milencovi,« riekne jeden z mužov,
»pozri, Lanka, ty verná milenka.«
Deva zhikne a klesne bez seba.
Surovec a Garaj kopnú do nej
a hľadia na obesenca hore.
»Dobrý vodca náš, či žiješ ešte?«
tážu sa tak hlasom žalostivým.
Odpoveď im dal len vrzg reťaze,
keď zahúpal voľný telom vetrík.
Lebo to už druhá noc po druhom
dni od strašnej, neľudskej odpravy
Jánošíka, dobrého zbojníka,
ktorý pánov lúpil, biednym dával,
voly núdznym kupoval sedliakom,
meral súkno od buka do buka,
a nikomu neodjal života.
Dýchal ešte trochu umučenec,
vydal i vzdych, ale v takom stave
dotknúť tela sa nebolo možno.
Nechali ho teda tak dotrádať,
a k Lanke sa obrátili kleslej,
aby slušnú vzali na nej pomstu.
Vzbudili ju, vstala. Než, ó Bože!
S akou deva tá stala premenou!
Netriasla sa už viac, nevzdychala:
než tlieskala, plesala, spievala.

A prečo tak? Lebo šla na sobáš
s milovaným svojim Jánošikom.
Tento sa jej zobrazil na table
pomútených a zmätených mozgov
ako knieža v rúchu zlatoskvúcom.
»Nechajme ju, má dosť,« rieknul Garaj.
A za mnohé potom chodievala
roky Lanka z dediny v dedinu,
z dom do domu, polonahá, v handrách
zablatených, bláznivá nevesta
zhynuvšieho láskou Jánošika.

Poznamenanie. Jonáš Záborský pracoval i umrel v takom čase, keď prízvučná prosodia nemala platnosti v slovenskej literatúre. Ale on mocne prebíjal sa k nej, ako vidno i z jeho peknej štúdie *Rozmluva o básnictve*, kde píše: „Naše národné slovanské metrum, ako sa nám zachovalo v piesňach srbských... a ako ho bez pochyby naši predkovia všeobecne potrebovali, pokiaľ nezkazil sa ich rýdzi, ušľachtilý vkus, tu grécko-latinským časomerom, tu arabsko-germánskym itititikaním. Ono nezná ani založeného na náčasí (kvantite) časomeru, ani hľadania rovnozvučných koncoviek (rym). Šetrí len počet sylláb, cäsúru a prízvuk. Povyšujúc sa len nepatrne nad prostomluvu, hodí sa výborne ku všetkým druhom dejeličného básnictva. K lyrickým básňam oproti tomu pridá sa výtečne metrum prízvučné, so šetrením prízvuku, jestli je báseň určená len k čítaniu, náčasia (kvantity), jestli sa má i spievať. Lebo bez tohoto nenie možný dokonalý spev. Dlhá muzická nóta vyhľadáva neomylne dlhú syllabu, krátka krátku, zvlášte v reči česko-slovenskej, ktorá ich tak určite, silne, povšechne v hovorení rozoznáva... Mne najviac lahodí verš pätistopový, deväťsyllabičný. Dve prvé a dve koncové stopy sú trocheji, stredná pyrrhichius. Cäsúra je jedna, po druhej stope, len nie v stredku slova. Tento verš je najdokonalejší. Dobre však zneje i vtedy, keď na predku stoja dve trojsyllabičné slová. Vtedy za tieto padá cäsúra.“ (Citujem nie z textu, vytlačeného v *Sokole* 1863 [str. 539, 540], ale z pozdejšieho, úplnejšieho rukopisu.) *Red.*

Burenčicha.

Poviedka *V. Curikovej.*

Mnoho rokov minulo od tých čias, ale živo pamätám všetky najmenšie podrobnosti toho večera, jasne predstavuje sa mi malinká izbička, dobre vykúrená a slabo osvetlená lampadkou pod obrazmi; ja ležím v posteli, úzkostlive počúvajúc vytie vetra, a predo mnou sedí pokojná starenka a preniknutým hlasom rozpráva mi o svojej minulosti.

Boli sme mladí, boli sme hlúpi, — tak začala Burenčicha. — Všetko pamätám — i hriech, i smiech. Bola som, dušička, za mladi krásou nie z posledných a jedinou dcérou otca a matky, bez sestier, bez bratov. Boli sme zámožní, a otec vo mne skladal všetku nádeju. Minulo mi šestnásť rokov, rodičia začali pomýšľať na to, ako vezmú si zaťa do domu; vôľu ukazovali mnohí, ale mne sa to nevidelo: priženený nie je muž, nemá samostatnosti. Pritom začala som myslieť na mladého človeka: bola u nás v dedine rodina svobodných sedliakov — dobytkom kupčili, žili bez otca, traja bratia s matkou, matka spravovala celý dom, a všetci traja boli jeden ako druhý; volali ich Burenovci — preto i mňa prezvali Burenčichou; starší dvaja ženatí boli, najmladší, Fedor, svobodný, a mne zapáčil sa tento Fedor; že som bola dcéra maznaná, hlavatá, namyslela som si ísť za neho von z domu, a rodičov svojich na starosť samotných nechať. Fedor tiež pozeral za mnou, i v chráme, i v chorovode[1]), pozerá, ale svatov neposiela, keď počul, že do domu chcú vziať zaťa, a on priženiť sa nechcel. Ja bola som smelá v tie roky, i umienila som si, že ponuknem sa mu sama.

Nastal Advent, prisadli sme s matkou lan priasť. Večery zimné sú dlhé, pradieme neraz, kým kohúti nespievali, a ja len mlčím, vždy myslím na svoje. Čuje moje srdce, že vo fašangy priženia ko mne niekoho. Otec sedí pri stole, zažne voskovú sviečočku, otvorí sv. písmo a číta. A bol môj otec človek, daj mu Pán Boh slávu večnú, takí ľudia za sto rokov raz sa rodia. Ja nemala som pred ním tajnosť, ale tu nepovedala som ani jemu, čo som si to umienila; nie že by som sa hnevu jeho bola bála, ale panenský stud mi prekážal.

Sedíme tak raz, pradieme, a ja som zamyslená, ako ešte ani raz; v to ráno poslala ma mať do Burenov prosiť od ich starej vôdky pre našu kravu, ktorej boli počarili; ona rozumela sa tomu, liečila dobytok. Dobrá bola žena, skutkom tvrdá, slovami láskavá. Utekala som k nim z radosti a rozpálilo ma cestou ako makový kvet, ale i oblečená bola som pekne, — ja som vždy chodila čisto. S Fedorom po tie dni nevideli sme sa nikde: chorovodov nebolo, okrem chrámu nebolo kde sa vidieť. Prišla som k nim — izbu mali veľkú, peknú, — otvorila dvere, pomodlila sa oproti obrazom, pristúpila k staruche, na ňu hľadím, ale vidím všetko dovôkola. Vidím, Fedor pri stole sedí, pozrel na mňa a zapálil sa celý. Povedala som staruche všetko, ako mi matka prikázala, a ona hovorí:

— Vďačne, dievka moja, hneď ti prinesiem vôdky, a ty sadni si, počkaj, zohrej sa.

Povedala a vyšla, a my ostali sme s Fedorom sami z oči v oči: ani starších bratov, ani neviest nebolo doma. Ale kde sa podela moja smelosť? Mala som strach, očí nesmela som zdvihnúť na neho. On zprvu tiež mlčal, ale potom potriasol vlasmi, pozrel na mňa a ozval sa.

— A čo, Nasťa, iste priženia k tebe, nevydajú ťa z domu?

[1]) chorovod, hra dedinskej mládeže, s tancom a spevom.

Stojím ani mrtvá, ani slovíčka na odpoveď; a už počujem, starucha pitvorom ide, sobrala som ducha a poviem šepotom: „Nepôjdem ja za takého, čo by prišiel na prístupky, ja nepotrebujem robotníka, radšej ostanem dievkou, ale proti srdcu sa nevydám.“ — Vošla starena, dala mi vôdky v sklenićke; ja začala som sa odberať — po prvý raz pozrela som na Fedora, vidím, tvár má veselú a hľadí na mňa smelo; poklonila som sa mu a vyšla som, a od toho okamženia on nevychodil mi z hlavy: sedím, pradiem s matkou a hnevám sa na seba: prečože som mu dnes nepovedala celú pravdu. Šla som popraviť lučinu, a tu vidím, že otec zdvihol hlavu zponad knihy a díva sa na mňa; obrátila som sa, vidím jeho oči a ovesím hlavu.

— Nasťa, — hovorí mi, — čo si ty taká smutná, s čím si doma nespokojná?

Ale ja mlčím, ani mrtvá, hlavu som ovesila, len slzy nikam zdržať. Otec mlčal za chvíľku, potom hovorí:

— Čo si dnes chodila do Burenov?

Matka odpovedala za mňa. Pochopila som tu, že otec vidí mi do duše; on zamyslel sa, o chvíľku hovoril, ako by pre seba:

— Nestály tovar sú dievčatá, vždy len z domu von hľadia.

Vidím, rozhorčila som otca; ale vtedy bolo skamenelo moje srdce a nemám slov potešiť ho.

Do samých sviatkov o tom viac nebolo ani reči. Prišly sviatky, nasledovaly chorovody; ušili mi v ten rok šaty celkom nové, šubu štofovú so sobolovou kožušinou, šatku kúpili zlatom obšitú; vzrastu bola som, sama vidíš, akého vysokého, vrkoč som mala, nechcem sa chváliť, najkrajší v dedine, plavý, ťažký; či veríš, že som si ho zastríhala, aby sa mi po zemi nevláčil. Vyobliekala som sa a vyšla na ulicu; otec sedel na schodoch a pozrel na mňa surovo.

— Ach, Nasťa, hovorí, bláznovstva nabrala si ty do hlavy.

Obrátil sa a vošiel do izby.

Už i veselila som sa v ten deň na ulici, a s Fedorom som ešte neprehovorila.

Sviatky sa míňaly; asi dva dni pred Troma kráľmi otcovi bolo treba ísť do mesta, a mať mu hovorí:

— Čo, Peter Michajlovič, skončíš dnes vec s Ivašinovci?

— Tam uvidím, — hovorí otec. — Vrátim sa, poviem ti.

A sám na mňa díva sa upreno. Ja sedím, mlčím. Ivašinovci mladšieho syna dávali k nám za zaťa; tiež boli ľudia hodní, ale mne neľúbil sa Štefan Ivašin. Sobral sa otec, odišiel, pod večer vrátil sa — taký chmurný, nám s matkou nič nehovorí. Volali ma v ten deň kamarátky na večernú zábavu, ale nešla som, bola som zase zlej vôle.

Sedíme tak; už stemnelo, počujem v pitvore šramot; otvorily sa dvere, vošly k nám maškary. Strhla sa trma-vrma, tanec, — a ja čo som urobila? Pristúpila som k medveďovi, — ľudia povedali, že Fedor je preoblečený za medveďa, — pritiahla som sa blízko k nemu a šepla: „Príď zajtra, keď kohúti po prvý raz zaspievajú, na prielubu, tam sa vidíme.“ Uhostili u nás maškary, odišly, a

ja som bola veselšia. No, myslím si, zajtra, v trikráľový večer, Ivašinovci nepošlú k nám svatov, a ja svoju vec za ten čas usporiadam.

Bola u nás od starodávna taká obyčaj: v samú noc pred Troma kráľmi chodiť na rieku a, ako kohúti zaspievajú, načrieť vody z prieluby, a mala tá voda liečivú silu. Bolely matku nohy, ja sľúbila som jej v ten rok priniesť vody. Prišiel posledný deň, od samého rána bola som nesvoja; na srdci radostne a či strašno. Vyriadili sme s matkou dom; večer zasvietili lampu pod obrazmi, a obrazy my mali sme starodávne. Ako otec začal sa modliť, ja zahodila som si šubu, uviazala som si červenú šatku, chytila vedro a vybehla na ulicu, a pamätám, ako teraz, tá noc bola jasná, bol mráz, sňah pod nohami vrždal, a mne ako by kladivom bil v prsiach. Idem, trasiem sa, modlitbu šepcem, a na ume cele inšie. Blížila som sa k rieke; breh je príkry, vidím, na ľade temneje sa čosi; idem bližšie; stupil on mne v ústrety, a prestal mi strach. Dovôkola tichosť, nad nami nebo vysoké; nashovárali sme sa v prvý raz. Ustanovili sme tak, že on pošle svatov na Tri krále a ja do rána mám sa shovárať, s otcom, s matkou, zdôveriť sa im so všetkým, a jemu, Fedorovi, na druhý deň v chráme dať znak: ak prídem v jasno-červenej šatke, znamená, rodičia neprivolia, ale prídem v zlatistej, to znamená privolenie, a budeme čakať svatov. Zahovorili sme sa takto a spamätali sme sa len vtedy, keď v dedine zaspieval kohút. Prežehnala som sa vtedy, sňal i Fedor čiapku, prežehnal sa, ja nabrala som si vody a pošla domov. Do samej dediny šli sme spolu; pri prvom dvore on zastal.

— No, s Bohom, Nasťa; zajtra do chrámu istotne príď v zlatistej šatke.

V pitvore stretol ma otec, napil sa vody.

— Príď, povie mi, do izbičky.

Mali sme v dome takú čistenkú izbičku, viac pre pocestných bola držaná. Zaniesla som matke vodu a šla som k otcovi. Sedí na lavičke, hlavu na ruky opustil, ani nepozrel, ako som dvere otvorila. Podívala som sa na neho, zabolelo ma srdce, prišlo mi všetko na um: ako ma milovali, ako želeli, a ja zavzala som si opustiť ich na starosť; kto ich upokojí, kto opatrí! Keď pomyslela som si na to všetko, nebol mi milý ani môj Fedor. Nedala som otcovi slova povedať, padla som mu k nohám, plačem, hovorím: „Nechcem sa ja vydávať, nenechám ja vás; neberte ko mne na prístupky, ostanem ja radšej svobodnou.“ Nahnul sa otec, zdvihol ma za plecia, pozrel mi do očí smutno, smutno.

— Neostaneš ty dievkou, Nasťuška. Nie na to myslíš ty teraz; ale povedz mi opravdove: pôjdeš alebo nepôjdeš za Ivašina?

— Nie, otec, ja nebudem sa vydávať, nenechám vás, a za Ivašina nepôjdem.

Dlho mlčal otec, potom sa opytuje:

— A za Feďku Burenovie pôjdeš?

Zapálila som sa. On vraj na prístupky k nám nepôjde. Zamyslel sa otec, pokrútil hlavou, potom povie:

— Nuž, Nasťa, viny pred nami nemáš, je to vôľa Božia; vidno

nie nám je súdeno, starým ľuďom, teba pri sebe mať, a Burenovci sú ľudia dobrí, lepšieho zaťa nepotrebujeme; ich mať je žena snášanlivá, len jedno — tvoja mať bez teba celkom osiroteje. Poseď si tu, ja pôjdem sám prehovoriť s ňou.

Vyšiel, ja sadla som si na lavičku, priložila som hlavu k stene: počúvam, čo sa robí v izbe; zprvu ticho bolo, potom počujem, matka zaplakala, a nahlas. Dlho nevracal sa otec, ale ako prišiel, poslal ma.

— Iď ty, hovorí, k materi, a ja tu ostanem.

Prichodím, sedí ona, moja drahá, na mojej posteli, ako podtatý strom; hodila som sa k nej, objala ju, a presedeli sme tak dlhú zimnú noc; všetko som jej tu vyjavila, kde sme sa videli, o čom shovárali; nehrešila ma, nerobila mi výčitky, len vždy plakala, ale k ráno zatíchla, i smiať sa začala. Zazvonili na ranné služby Božie, pýtala som si zlatistú šatku, a ona mi hovorí:

— Tú si chceš vziať? Odej si jasno-červenú, — ale sama mi ju donesie, smeje sa. Prístrojila ma matka. — Ako neľúbiť — hovorí — takúto? — A zaplakala.

Šli sme s otcom do chrámu, zastala som si medzi ženami, pomodlila sa, poklonila, potom pozrela na pravo, a on je už tu a na mňa upreno hľadí.

Takto, dušička, boli sme oddaní. V ten deň od Burenovcov prišli svatovia, a o dva týždne bola i svadba. Rodičia moji boli ľudia tuhí: plakať plakali, ale nedohovárali, nič nevytýkali.

Už vydala som sa — vec mladých ľudí, a žili sme krásne; taká shoda bola medzi nami, že prešly prvé dva roky, ako by každý deň bol sviatkom. Rodina našich Burenovcov žila podľa starej obyčaje, každý týždeň druhá nevesta mala dom na starosti, mať, naša svokra, nerobila v dome žiadnu ťažkú prácu, len nás učila a v dome nijaké spory nedovoľovala. Príde môj týždeň, ja robím po dome celý deň a ustania nepoznám, Fedor hľadí na mňa, a vidím, že má radosť zo mňa. Rodičov svojich som temer každý deň navštevovala, alebo za rána odbehnem, alebo z večera. Pýtam sa od svokry, ona mi nikdy neodoprela, nebránila, ešte neraz pošle mojim niečo, aby sa pohostili. Rodičia hľadia na moje šťastie, sami netrápia sa. Vzali k sebe sirotu z rodiny, dievčatko tiché, poslušné, a nebolo im pusto, keď mali v dome mladú osobu.

Prežili sme s Fedorom len dva roky naším mladým, šťastlivým životom. Prišla rekrutačka, vzali môjho Fedora za vojaka, ostrihali ho. Ja som plakala, ale ako: to tiekly nie slzy, ale rieky horúce, duša šla sa mi odtrhnúť od tela, keď sme sa lúčili. Nič mi neprikazoval, keď odchodil; len pozre na mňa, chytí sa obidvoma rukami za hlavu, potom povie: „Nevídať mne viac tvojej krásy,“ a slzy ho zalievajú. Nemohla som zniesť jeho slzy, a veru mužská slza nie ženská — valí sa ako kameň, i ako kameň ľahne na dušu. Odviedli Fedora, a rok prežila som ako nie pri rozume, nerobila som nič, vždy mi bolo zle. Svokra ľutovala ma, ako vlastná mať; neraz vyvolá ma do záhradky, sadneme si na hriadku

a hrkútame, plačeme, ako dve hrdličky. Ona vždy rozpráva mi o jeho detinstve. Neraz povie:

— Nežiaľ, dieťatko, ty si mladá — dožiješ, uvidíš, ale mne, hriešnej, nedočkať sa jeho na bielom svete, — tak povie, potom zaplače-zaplače.

Prežili sme so svokrou nie celý rok, začali ma rodičia domov volať; matka bola chorľavá, a dievča z rodiny, ktoré boli vzali k sebe, vydali. Prešla som na svoje dievčenské bydlo, a zármutok so mnou. Neraz celý deň robím, na Fedora nepomyslím, ale príde noc — ľahnem si so svojimi myšlienkami a polievam ich horúcimi slzami.

Dostali sme od Fedora list — píše, že na Kavkaze slúži; prišiel list v prvý rok, potom rok za rokom sa míňa a vestí niet. Náš dom bol ako nemá púšť; umrela matka a bolo ešte tichšie. Žijeme s otcom, on i predtým bol človek vážny, ale ako ovdovel, vždy len čítaním trávi čas; tu i ja zamilovala som si sväté písmo. Každý večer sadám k práci, a otec začne nahlas čítať životopis niektorého svätého; počúvam a duša mi krotne, — hoc i nie každé slovo rozumiem, ale mi je dobre, vidno iskra Božia i v moju dušu zapadala. Prešiel môj žiaľ žhúci, prestala som plakať, ale na Fedora som nezabúdala. Odievala som sa ako vdova: vždy v tmavom, nenosila som ani zlato, ani perly, ale krása moja trvala. Nechodila som nikam; vyjdem do chrámu, navštívim svokru, ale to bolo všetko. So svokrou hoc sme i osobitne žili, ale ostávali sme ako mať s dcérou. Treba jej ušiť niečo, alebo oprať, alebo ak prechorie — hneď pošle za mnou vnučku; ostarela, chorela často — neraz i nocovala som s ňou.

Prežila som tak sedem rokov; prišiel v ten čas vojak s Kavkaza — človek poriadny, a rozprával nám, že Fedor náš umrel; všetko rozpovedal, ako sa s ním rozlúčil, čo odkázal mne a matke. Počúvali sme ho; mnoho plakali sme s matkou, ťažko i hovoriť. Od tých čias začal sa pre mňa nový bôľ: kto ma len stretne, každý mi povie: „Nastuška, teraz môžeš sa i vydať.“ Od tých rečí bolo mi tak zle; i chápala som, že treba mi to urobiť pre otca, ale vidí Boh, nemôžem. Raz sedíme večierkom, otec mi povie:

— A čo, Nastuška, nevydala by si sa?

Pozrela som na neho, zamĺkla, otužila svoje srdce.

— Otec, hovorím, — ja tvojej vôli poslušná budem; neposlúchla som ťa vtedy, a nedal mi Boh šťastia.

A on mi odpovie:

— Ty si už nie dieťa; ak máš sily — vydaj sa; ak nechceš — silíť nemožno v takej veci.

Dlho shovárali sme sa o tom a usniesli sme sa ísť ráno poradiť sa so svokrou, a od nej k sviaščennikovi[1]) nášmu. Tak sme i urobili. A ako by sa boli všetci shovorili proti mne. Ty vraj si mladá; považ otca, splň jeho vôľu; sedem rokov minulo — chýru niet, znamená, že veru umrel.

[1]) kňaz.

Neverila som ja v tie dni, že Fedor umrel; ako by som bola cítila, že žije. Slova nikomu nehovorím o tom, ale keby niekto rozkrojil a pozrel moje srdce, bol by videl, čo je v ňom po tie dni. Šiel otec do mesta, tam poradil sa s ľuďmi, rozumejúcimi veci, a všetci hovoria, že možno. Rozmysleli, ustanovili. Dívam sa — už našli mi i ženicha. Bol u nás v dedine mladý vdovec, človek tichý — Ivanom ho zvali; k nám na prístupky šiel on ochotne; dievčatko, Matrenuška, od prvej ženy ostalo mu päťročné, slabunké vyrástlo bez matky.

Svadba moja bola tak na fašangy, ako i s Fedorom. Dňom pred svadbou šla som do chrámu, odslúžila panichidu za všetkých pomretých, potom odobrala som sa od svokry a zavčasu ľahla si spať. Mala som v tú noc veľmi živý sen. Vidím, že sedím ešte ako dievča za krosnami, tkám plátno, a duši mi je neobyčajne veselo. Spustila som pieseň z plného hrdla a hlas leje sa mi ani striebro; vyjde vysoko-vysoko a netrasie sa, ani nepretŕha. Počúvam sa a myslím si: „Bože, aký ja mám hlas!“ Hľa, a na lavičke Fedor sedí; vlasy má husté a oči horia radosťou. Nahnul sa ko mne blízko. — „Spievaj — hovorí — Nastuška, spievaj, moja lastovička — žiada sa mi počuť tvoj hlas!“ Videla som ho, zaradovala sa a nevládzem so sebou; vrhla som sa k nemu, obvila rukami, a prebudila som sa.

Prebudila som sa, a už svitá; pomodlila som sa Bohu, začala sa obliekať a ako by som bola zatvrdla. Stojí mi pred očami Fedor, ako by som ho ozaj teraz bola videla, a len priprávam sa, obliekam, ešte i smejem — veselá; ale nikto nevidí, čo sa mi robí na duši. Len otec pozre na mňa raz a povie:

— Dieťa moje, ty si násilie robíš; rodičovské srdce všetko vidí.

Nezaplakala som ani vtedy.

— Nie, odpovedám, — otec, ľahko mi je teraz.

Skoro i prišli za mnou; sobrali ma, požehnali, nuž všetko, ako treba — i spievali. Šli sme do chrámu, znovu osobášili, vrátili sa, a na svadobnej hostine sedím akoby veselá, tvár zapálila sa mi rumencom. Všetci až divia sa, že zrazu som taká veselá; ale nikto nevidel, ako som vyšla večierkom na dvor a ťažko mi pozrieť na zem; zdvihla som oči k nebu — nebo je jasné a hviezdičky po ňom až tak horia. Prišlo mi na um, ako som chodila na trikráľovú vodu, a zalialy ma slzy, nevydržala moja sila, dívam sa na hviezdičky a myslím si: „Kdeže je jeho dušička?... či vidí, ako mrie za ním moje srdce?“ Poplakala — poplakala som si — no, a odľahlo mi.

Začali sme žiť s Ivanom — a, nechcem Boha hnevať, človek on bol veľmi dobrý: tichý, privetivý, každému milý; žila som s ním bez pýchy, vo všetkom bola som mu poslušná, ani on moju radu nezavrhoval. Najväčšmi tešila som sa pastorkyni; svojich detí som nemala, a ja deti veľmi rada. Matrenuška dievčatko bolo milé: celý deň ako vrabček štebotávala, a v dome u nás bolo veselšie od detského hlásku, otec môj mal z nej radosť. Odievala som ju, že nebolo možno lepšie, i spievavala som jej, volala ma mamuškou

— a ja radovala som sa tomu slovu! Lúbila som ju, ako vlastnú; ale bolo vidno, že Hospodin v tie roky ma navštívil, nedával mi plnej radosti. Žila s nami Matrenuška len rôček. Od leta začala chradnúť; tvár dostala ako vosk, očká horia a veselosť sa netratí; do samej poslednej minúty neprestala nás tešiť. Posledné dni temer nespúšťala som ju s rúk; sedím, robím a jej postelem na lavici pri sebe. Raz chcela som plátno dotkať, a pustila som sa do toho tak, že bola by som hotová celý deň nevyjsť zpoza krosien. Leží Matrenka a len hľadí na mňa, i povie mi:

— Mamuška, ja umrem!

Ale tak smutno to povedala. Chcela som ju tešiť.

— Nie, — hovorí, — prišla moja smrť, neslúžia moje nožičky; vezmi ma na ruky, ponos ma po izbe.

Vzala som ju, a ona sa trápi: prichýli sa mi na plece, alebo ma objíma; tielko vyschlo — len kostočky, a horí jej vnútro. Tiahla sa potom k otcovi, odtiaľ k môjmu otcovi; tak strávili sme s ňou celý deň. K večeru zatíchla; položila som ju na lavicu, a sama hybaj skorej za krosná. Hľadí, hľadí môj otec a povie:

— Nastasia, ale máš ty rozum, teraz za krosnami sedeť. U nás, možno, teraz neviditeľne anjel stojí, prišiel za anjelskou dušou, a ty chytila si sa do takej roboty.

Poslúchla a vstala som. Matrenuška, vidím, oči otvorila veľké, na mňa tak hľadí, že mi až clivo bolo, — volá ma svojím hláskom:

— Mamuška, vezmi ma ešte raz na rúčky a prines k oknu: daj mi pozrieť na Boží svet ešte raz!

Vzala som ju, zaniesla k oknu, otvorila ho — a ona pozrela, ale tak žiadostive, so tri razy, potom zatvorila očká, odvrátila sa mi na ruky a dokonávala.

Umrela Matrenuška, pochovali ju, a všetci sme za ňou túžili, ale najviac môj otec. Od tých čias zamilovala som si Ivana; ako by som bola privykla k nemu, začala som zabúdať Fedora. Modlím sa ráno a večer za pokoj jeho duše, a len vtedy pripomeniem si ho, i ťažko mi je srdcu. Ale vidno, nahnevala som Boha, prišiel na mňa nový žiaľ, ako hróza v lete, z čista-jasna Bol to i žiaľ i radosť — sama nerozoznám, len na duši mala som veľký nepokoj.

Minuly dva roky, ako som bola vydaná, a tu sme tak pekne žili: v pokoji, v shode, svornosti; len v jednom priečila som sa Ivanovi, — akokoľvek ma prosil, neobliekala som svoje drahé šaty, omrzely ma; a jeho to rozhorčuje, povie niekedy, ale tak krotko:

— Nasťa, čo chodíš, ako vdova smutná, ako by si nemala šiať?

Ja som sa len zasmiala. S Fedorom som žila a bála som sa ho, a Ivan ma lúbil, ale bál sa ma on.

Žijeme, biedu nečakáme. Prišiel náš chrámový sviatok, Premenenie Krista Pána. Nahotovila som, ako sveďčí sa kresťanom, napiekla, navarila všetko popredku, aby som na druhý deň mohla do chrámu. Večer sobrala som čeľaď na večeru, sama bola som taká umorená, že nechcelo sa mi jesť, sadla som si a či som sa zamyslela, či zadriemala, len bolo mi smutno a pod srdcom ako

by ma hrýzlo niečo, — tak žiadalo sa mi razom vidieť Fedora, akoby nejaké pokušenie. Precitla som, keď otec vstal od stola.

— Vy, deti, — hovorí, — ostávajte s Bohom, a ja pôjdem do izbičky pomodliť sa za vás.

On nám to každý večer hovorieval, a my sme mu vždy odpovedali:

— A my za teba, batuška!

Teraz nepovedala som mu nič, len začala som sberať so stola. Ivan ešte sedí za stolom a tvár má smutnú, smutnú. Razom povie mi:

— A čo, Nastasia, ty trebárs so mnou prijala si zákon, a predsa nemiluješ ma, ako sa patrí žene?

Prebrala som sa zo svojich myšlienok, pozrela na neho a odpovedám veselo:

— A čo, pre Boha, kedy som bola neposlušná tvojej vôli, alebo falošná?

— Nie, — hovorí on, — takého ničoho nebolo, ale cíti moje srdce, že nemiluješ, ako náleží.

Bála som sa zarmútiť človeka — taká bola moja obyčaj. A Ivana bolo mi ľúto tak, že ak som mu niekedy hrubé slovo povedala, potom bola by som si vytrhla jazyk; vidno, čulo moje srdce, že bolo mi súdeno zarmútiť ho.

— Druh ty môj srdečný, — hovorím mu, — rozkáž, čo, urobím všetko.

— Tak dobre, — hovorí, — ak je tak, urob mi po vôli čo len raz: obleč sa zajtra sviatočne do chrámu.

Nahnevala som sa na neho, i poviem:

— Čo, ty chceš, aby sa svet smial nad tvojou ženou: na staré kolená sa parádi, ako nejaká nevesta!

— Nie, tak každý pozre a povie, že si ženou živého muža, a nie smutná vdova; ostatne urob si, ako chceš, ja nikdy neprotivil som sa tvojej vôli.

Tu vstal, i pošiel, a ja hovorím:

— No, buď po tvojom!

Trebárs mala som protiveň, ale neposlúchnuť ho nechcela som; hneď šla som do truhly, vyňala parádny oblek, náušnice perlové i kyku zlatom vyšívanú, rozložila všetko na lavici, pomodlila sa Bohu a ľahla som si. Už zaspávala som, počujem, Ivan mi hovorí:

— Aký divný sen mal som teraz, Nasťa. Snívalo sa mi, že som vyšiel na dvor, a v holubínci trepe sa holub, zachytil sa nohou za čosi; idem vymotať ho, a len čo vzal som ho do ruky, spustil sa na mňa vták akýsi ohromný, spustil sa a vytrhol mi ho z ruky. Tak som sa zobudil; ruky držím tuho a hnevá ma, že pustil som vtáčka.

Ja z polosna ešte zasmiala som sa mu:

— To snívalo sa ti o mojom zajtrajšom obleku.

Na druhý deň vstali sme zavčasu; otec šiel na rannú služby Božie, a ja začala som sa obliekať — i hanbila som sa, i smiešno mi bolo. Ivan sedí na lavici, čaká, že spolu pôjdeme do chrámu,

a očí nespúšťa so mňa. Už uväzovala som si kyku, tu pod oknom mihlo sa čosi a Ivan povie:

— Čo to kmotra Avdoťa k nám ide, nestalo sa jej niečo?

Dvere pitvorné buchly a do izby vošla kmotra; pomodlila sa Bohu, pozrela na mňa, potom na muža.

— Dobrý deň, kmotrík!

— Vitajte, kmotra!

— Idem k vám rovno z chrámu... — a zamĺkla.

Ja vidím, že neprišla nadarmo, ale v nejakej vážnej veci, a nemôže začať.

Ivan povie:

— Kmotra, vari sa vám niečo zlého stalo?

— Nie, kmotrík, mala by som Naste povedať pár slov.

Vstal Ivan.

— No, s Pánom Bohom! poshovárajte sa, — rečie, — o ženských veciach; len chrám nepreľapocte... — a vyšiel.

Avdoťa pristúpila ku mne, a oči sú jej také strašné; hovorí šeptom a zajiká sa:

— Oh, Nastasiuška, Nastasiuška! zle ide byť s tebou, počula som v chráme a prišla k tebe; myslím si, ak od cudzích ľudí počuje, aby si niečo neurobila v takom súžení.

Ako začala hovoriť, ja sadla som si na lavicu, ruky opustila; hrdlo mi stislo, nemôžem hovoriť, myšlienky sa mi pletú: myslím tu na otca, tu na svokru. A kmotra Avdoťa nahla sa ešte nižšie a šepce:

— Fedor je živý; tej noci prišiel domov. Tvoj starší dever [1]) mi sám povedal a poslal ma sem.

Ďalej som už ani nepočula, čo hovorí; pomútilo sa mi v očiach, srdce natrhlo, opadlo, a ja za ním a bola som na zemi.

Precítla som už na posteli, okolo ľudia stoja, otec, kmotra Avdoťa, svokra sedí, Ivan je tiež tu. Pozrela som na neho, stojí on bledý, ako mrtvý, krajších dávajú do rakve. Zdvihla som sa, spustila nohy s postele a na všetko som sa spamätala. Sadla som, na všetkých hľadím a mlčím, a v izbe ako by mrtvý ležal, nikto slova nepovie. Prvý ozval sa otec.

— No, Nastasia, divná vec stala sa s tebou; vidno, že sme zhrešili: máš dvoch živých mužov. Videl som Fedora a povedal mi on slovo dobré. Nechcem ja vraj žene svojej násilie robiť a neukážem sa jej na oči; nech sama rozhodne svoj osud, čo povie ona, ja tak urobím: ak povie odstúpiť — odstúpim a nechám ju druhému mužovi, ak ko mne príde — prijmem ju a budem jej zákonným mužom, ako som bol predtým. Nuž, Nastasia, voľ si.

Zamĺkol otec. Vstala som s postele, tri razy hlboko pokloním sa pred obrazmi, šepcem modlitbu: Hospodine, zachráň, spas, smiluj sa, — a dostala som jasné myšlienky. Pristúpila som k Ivanovi, poklonila som sa mu, plačem, hovorím:

— Ty si mi muž, ty si mi hlava, čo ty rozkážeš, ja to urobím.

[1]) mužov brat.

Nie naraz odpovedal on, najprv rozmyslel si, potom odpovedá ticho:

— I Fedor ti je zákonný muž, Nastasia, i ja som ti zákonný muž, nemôžeme takú vec rozhodnúť my sami, treba tu byť všetkým; nech príde hneď Fedor, skorej skončíme, aby sme sa netrápili i my, i teba netrápili.

Pozdaly sa všetkým slová Ivanove, i svokra povedala svoje, a všetci hovorili múdre, bohabojne. Kmotru poslali za Fedorom, aby prišiel čím skorej k nám.

Koľko, či málo prešlo času, to už nepamätám, len počujem vrzly dvere a vošla Avdoťa, a za ňou i Fedor. Nie razom pozrela som na neho, srdce mi strepotalo, ale dovôkola potemnelo všetko, iste som sa naľakala; ale ako som sa osmelila a zdvihla na neho oči, či veríš, ako by som bola rozum ztratila, radosť rozihrala sa vo mne neudržateľná, hodila by sa mu k nohám a bozkávala by som ich, slzami polievala. Pozrel na mňa Fedor a má oči žhúce, ako orol zpod oblakov, pozrel, usmial sa a hovorí Ivanovi môjmu:

— No brat, Ivan, mal si moju ženu bez mojej vôle, teraz nenahnevaj sa, prišiel som — moja bude. Kým som ju nevidel, mohlo strpeť moje srdce, ale keď som ju uvidel — nenechám ju nikomu.

Sedí Ivan ako mrtvý na lavici, chce hovoriť, ale, vidno, nemôže, všetko len prežiera. V izbe všetci mlčia. Podíval sa, posedel Ivan, sobral ducha a hovorí tak ticho, ako v smrteľných mukách:

— Vidno, tak zaľúbilo sa Bohu, vezmi si k sebe Nastasiu; v pokoji žili sme s ňou, v pokoji i rozídeme sa.

Povedal to, svalil sa na stôl a rozplakal sa ťažkým plačom... My stojíme a slzy udržať nemôžeme. Pristúpil k nemu otec, vzal ho za plece a hovorí takým láskavým hlasom:

— Nechaj, synku, nerob si žiaľ duši, tu niet zla ľudského, tu je vôľa Božia.

A potom pozrel na Fedora.

— A ty, zať milý, choď domov, ženu privedieme ti ja sám, nech sa len soberie a poodberá od domácich.

Vyšli všetci z izby, ostali sme traja, dala som, ako obyčajne, obed. Ivan mlčí, ani ja nehovorím, ako by som bola onemela. Premyslím si o ňom — srdce ma zabolí, slzy oči zastierajú; spomeniem Fedora a zaradujem sa, jasnejšie mi je na duši. Vstal otec a hovorí:

— No, dietky moje milé, idem si posedeť pred dvere, a vy sa rozlúčte, odpustite si. Ľudia ste mladí, živí ľudia, preto každú hodinu môžete zhrešiť — skutkom, slovom i pomyslením jeden proti druhému. Odpustiť si treba. A ty, Nastasia, pokor sa pred ním: nie tvojou vôľou, ale predsa skrze teba poslal Boh taký zármutok človeku.

Vyšiel otec, ostali sme sami s Ivanom, ani nevidel, ani nepočul nikto, ako sme sa lúčili: ešte i teraz, keď si pomyslím, zabolí ma srdce, a vtedy krvou sa oblievalo. Skončili sme vec, ako

Boh prikázal, a ja šla som s otcom k dvoru Burenovie. Deň sviatočný, národa plno po ulici, a ja idem, ako vinovnica, hlavu zodvihnúť nesmiem.

Fedor čakal nás predo dvermi. Vošli sme spolu do izby, pozrem — stôl je prikrytý, s chlebom a soľou víta svokra, s ikonou.[1]) Poklonili sme sa, ona nás požehnala a hovorí:

— Nuž, deti, žite, ako žili ste prv, čo bolo, to zabudnite.

Sadol otec za stôl s Fedorom, a ja odišla som k peci pozdraviť sa s nevestami. Privítali ma všetci domášni milo, a svokra díva, díva sa a usmeje sa. Sedím v kútiku a len pozerám na muža; až tu videla som ho dobre. Vidím, že veľmi schudol a vlasy má krátke, len oči sú tie isté, veselé, ohnivé oči. Shovára sa Fedor s otcom, rozpráva, ako ochorel, neufal viac vstať, ako prikázal priateľovi povedať nám o jeho smrti, a keď vyzdravel, prišlo mu v bitke vyznačiť sa, za čo potom nie na čas pustili ho domov. Ja zažmúrim oči, počujem jeho hlas, ale slovám nerozumiem: myšlienky sa mi pletú. Ako si pomyslím, že ostaneme s Fedorom sami, veľký strach ma popadá. „Zabije ma, myslím si, iste zabije, že ostala som mu nevernou.“ Prišly mi na um jeho slová ešte v prvý rok, keď boli sme mladí. Bola som s ním v meste, u Ivašinov bola svadba, vydávali dcéru; ja s ňou som rástla. Nuž na svadbe ludia si podpijú, rozveselia sa; prišlo k tancu, piesňam, Štefan Ivašin volá ma do kola, a ja som šla. Tanečnica som bola dobrá, a tu rozihrala som sa tak, že do rána nebola by som ustala, ale pozrem na Fedora, a on bol mračný, brvi stiahnuté, tvár strašná. Zahanbila som sa, poviem, že som ustala a — vyšla z kola. Muž hneď lúčiť sa, čas je vraj domov; všetko nás prosí — zabavte sa ešte, je noc, ale on stál na svojom a tak sme odišli. Noc bola tmavá a chladná, jasenná. Kým sme šli mestom, mlčali sme; ako sme vyšli za mesto, on začal biť koňa, potom zrazu obrátil sa ku mne.

— Nasťa, — hovorí, — netancuj ty nikdy s cudzím človekom: keď na teba pozre niekto, hľa ako je mne ťažko, radšej by ťa zabil svojimi rukami.

A ja mlčím, hnevá ma, že pre také nič a také srdce.

— Čo — hovorí, — ty mlčíš? alebo si ohluchla?

Do mňa vstúpilo.

— Ja, reku, nie som hluchá, ale nemám čo hovoriť; ty si mi muž, chceš ma zabiť — tvoja vôľa, ale viny na mne niet nijakej.

Nuž hlúposť, mladosť, ženský rozum; viem, že hlúpo hovorím, ale povedať chce sa. Zamlkol Fedor a do samej našej dediny ani slovíčka. Pri ohrade sišiel otvoriť ju, hodil mne opraty — ešte vždy mlčky, ale keď zase sadal na voz, nahnul sa ku mne, objal ma.

— Nie, — hovorí, — Nasťa, ľúbim ja teba, i hnev môj je z ľúbosti, a ty si to váž, nebuď hrdá, viem, budeš ty mne vernou ženou, moja žena nemôže byť prostopašná; no, a keby, nedaj Boh, stal sa s tebou nejaký hriech, — zabijem, ja ťa zabijem.

Prišly mi tu na um jeho slová a naľakala som sa. Zotmilo sa.

[1]) s obrazom svätých.

Otec odišiel domov; odprevadili sme ho máličko, potom sme sa vrátili. Domáci sberali sa na noc. Odišiel i Fedor do svojej komôrky, kde sme i prv žili, ostala som ešte ja a prikročila k svokre; pozrela ona, ešte i vzdychla.

— Dušička, — hovorí, — čo si taká zdesená, líca na tebe niet, alebo je on vražedlník nejaký, choď v Božom mene.

Vošla som do komôrky a stojím pri dverách. Fedor sedí na posteli, usmieva sa a hovorí:

— Poď, žena neverná, nevydržala si, zabudla, ale nič za to, odpustiť možno: nie tvoja vina.

Hlas má veselý; osmelila som sa, sblížila sa, poklonila, no a rozhovorili sme sa tak, že na ten čas zabudla som všetky svoje bôle. Míňal sa nám život deň za dňom, ale nebol to ten prvý. Ťažko mi bolo, ako by som človeka bola zabila; Ivana bolo mi ľúto, Fedora som sa bála, duša nemala mi pokoja. Fedor neposiela ma domov, a pýtať sa bojím sa. Raz sišli sme sa v izbe s poľa po robote a ja začala som dávať večeru, práve bol nastal môj týždeň. Svokra povie:

— Dočkaj trochu s večerou, ja sa hneď vrátim.

Vzala na seba veľkú šatku a odišla. Onedlho vrátila sa, sadli si všetci večerať, ja som dávala; razom pozrela na mňa a povie:

— Bola som u tvojich; zajdi zajtra, Nastasia, otec žaluje sa, že zabudla si na nich, — Ivan je chorý.

Vidím, Fedor nachmúril sa, ja mlčím, on proti materi nesmie slova povedať. Rodina rozišla sa po svojich kútoch, ostali sme my traja, ja sberám riad, a muž prisadol si k materi.

— Mamička, — hovorí, — nepustím ja Nastasiu k Ivanovi, nenúť ma, som vždy v tvojej moci, ale to urobiť nemôžem, nemôžem.

Pokrútila ona hlavou.

— Synak, synak! násilie robiť ti nejdem, ale budeš mať hriech; a poviem ti: nerobíš podľa prikázania Božieho. Človek je chorý, v akom súžení sa nachodí, a ty odopieraš mu útechu.

— Nemôžem, — odpovedá, — mamička, vidí Boh, nemôžem.

A mať zas len svoje:

— Choď ty, Feďuška, k nemu, sám ho navštív, zle sa on má, veľmi zle.

Stojím pri peci, počúvam, slzy zdržiavať mi je ťažko. Fedor ako by bol okamenel.

— Ani sám nepôjdem, ani ženu nepustím, — hovorí.

Po tvári mu vidno, že je pohnutý, a hovorí hnevno.

— On i tak nie po práve mal moju ženu dva roky; ja ju nepustím, čo ako chceš, nemôžem.

Tým sa skončilo. On nepovedal mi ani slovíčka o Ivanovi.

Minul sa tak týždeň, míňal sa i druhý. V sobotu Fedor šiel do mesta, pod večer vrátil sa domov, zavolal ma do komory.

— Choď, — hovorí, — Nastasia, k svojim, bol som u nich, otec mi kázal, aby som ťa iste poslal. Zostaň tam i na noc, zajtra ja sám prídem za tebou.

Dobre mi padly láskavé slová mužove a sobrala som sa hneď

a hneď; šla som k svojim temer behom. Prídem a stŕp'a som. Ivan za tie dva týždne vyschol, zoslabol, bol žltý ako mrtvola. Otec bol pri dobytku, ja sadla som si na posteľ, hľadím cez slzy, ľúto mi ho, a neviem, čo mu povedať na útechu. Zaradoval sa mi, hovorí, kašle, rukou chytá sa za prsia.

— Drahá, — hovorí, — duša, nečakal som ťa, myslel som si, že umrem a neuvidím ťa, otupno nám samým. Dnes bol tu Fedor, pozrel na mňa, iste prišlo mu ľúto, odišiel, s batuškom shováral sa na strane, potom zase ko mne, vzal ma za ruku. — Ty ležíš, — hovorí mi, — takto sami bez ženy tu zahyniete! Hneď idem domov, pošlem Nastasiu. Daj mu Boh zdravia, on je človek spravedlivý.

Hneď bolo veselšie v izbe, oriadila som, pozametala. Ivan zasnul, a my s otcom sedeli sme; kým nezaspievaly kohúti, vždy sme sa shovárali. Tú celú noc nezavrela som očí, ľahla som si pod okno, ale nezasnula ani na okamženie. Svitlo, už boli sme na nohách, otec šiel do chrámu, a ja som Ivana odela, pričesala, hneď bol krajší. Z chrámu prišiel i Fedor a zostali sme u otca temer celý deň. Strašno pomyslieť si i teraz, a ako vtedy bolo: dvoch živých mužov, a vedľa seba sedia, shovárajú sa, ako vlastní bratia, a niet medzi nimi nijakého nepokoja. Hospodin chce a všetko múdre ustroji.

Od toho času žila som vo dvoch domoch; deň som u muža, deň u otca. Ivana vtedy pokladala som za choré dieťa, a vždy chudol, slabol, ale čím bližšia smrť, tým väčšie uspokojenie cítil. Fedor ho vždy navštevoval.

Na Michala Ivan chcel opatriť sa sviatosťami, prijať posledné pomazanie. Umyla som ho, položila pod obrazy. Odišiel sviaščenník, privolal nás s mužom rozlúčiť sa. Hlboko poklonil sa pred ním Fedor.

— Odpusť mi, — hovorí, — pre Krista, že sme ťa zamrútili so ženou na smrť.

A Ivan odpovedá:

— Boh vám odpustí, a ja tebe, Fedor, ďakujem, že nie svadou, nie hnevom skončili sme vec, ale v pokoji a láskou. Daj vám Boh mnoho rokov dožiť v shode.

Odobrali sme sa od Ivana, on začal dokonávať, a smrť jeho bola tichá, spravedlivá smrť, daj Boh každému taký. Pochovali sme ho, ako sa patrí, dali zádušnú omšu slúžiť, v dvoch monastyroch zapísali na večné spomínanie, veci jeho všetky, čo mal z odeve, chudobným rozdali.

V deň pohrabu vrátili sme sa domov a bez večere šli sme do komôrky. Tu Fedor povie:

— No, Nastasia, namučil som sa ja za tento čas. Nechcel som neposlúchnuť matku, pamätal som na Boží zákon, nehatil som ťa, sám poslal som ťa k živému mužovi, a nepriateľ pritom ako ma nepokojil! Neraz ty k Ivanovi, a mňa úzkosť zožiera: ak on klame a nie je taký chorý — a hneď letel som za tebou.

Pochovali sme Ivana a všetok môj zármutok ako by s ním bo pochovaný. Pekne sme žili. Otec tiež odobral sa skoro, za život oddal nám celý svoj majetok. Prešli sme s Fedorom na svoje, Bo požehnal nám deti a prežili sme spolu dvadsať rokov. Daj Bo našim deťom taký pekný život.

Kráľ Gabriel Bethlen v Kremnici.

Obrázky zo XVII. storočia.

Podáva *Pavel Križko.*

Z krajinského dejepisu je známo, že u samého konca z druhej desatiny sedemnásteho storočia pozdvihnul sedmohradský knieža Gabriel Bethlen zbroj k obrane občianskych i náboženských slobôd, ohrožených v našej vlasti viedeňskou vládou a jej úradníkmi i nástrojmi všade tam, kde Turci nepanovali. Stalo sa to až potom, keď všetky žaloby na útisky a všetky prosby o odpomoc zostaly márnymi.

Bethlenovo vystúpenie našlo pôdu i na našich stranách úplne pripravenú a keď ešte jeho predchodca Bočkay len zbrojnou silou bol v stave napredovať a takto nútiť dediny, mestá i župy, aby sa s ním spojily, tu pripojilo sa obyvateľstvo horno-uhorských žúp Bethlenovi už ochotne a bez všetkého násilia, kádenáhle pozdvihnul proti kráľovi Ferdinandovi II. odbojnú zástavu.

I baňské mestá, obydlené v tých časiech ešte z najväčšej čiastky Nemcami, otvorily vďačne svoje brány Bethlenovi, čoho až do tej doby nikdy prv nebývalo.

To isté urobily i slobodné kráľovské mestá Brezno, Zvolen a polonemecká Krupina.

Baňské mestá vyzval Jur Szécsy, mohutný pán muráňskeho zámku, aby sa poddaly Bethlenovi, a už dňa 20. septembra 1619 prevzal od nich Benedikt Gyürky sťa Bethlenov poverenik patričnú listinu. I náčelníci kráľovských komôr kremnickej, štiavnickej a bańsko-bystrickej uznali Bethlena za svojho pána. [1])

O dva dni pozdejšie vtiahol sám hlavný veliteľ Bethlenovho vojska, Jur Szécsy, do Baňskej Bystrice so značným mužstvom a obdržal od baňských miest darom dve novo uliate delá, striebornú,

[1]) Kremnický mestský archív, Stadtbuch ex 1426, folio 224: „Den 20 September haben die Pergstädt vnd die drey Camern, auf begern herrn Georgen Setschy im nahmen des Fürsten aus Sybenbürgen herrn Gabrielis Bethleen ein Vndergebungsschreiben mit gewissen Condition dem Guirkhi Benedikh Zum Neusol übergeben müssen, Zue ableinung der bedroeten verwüstung der Camer Stadt vnd Pergwesens.

pozlátenú kanvicu a čašu a iné veci a jeho vojsku pripravily tieže mestá dobrú hostinu. [1])

V deň na to poddalo sa mesto Zvolen a posádka vo zvolenskom zámku. [2])

Sám knieža Bethlen nešiel za Gyürkym a Szécsym, ale tiahnuc zo Spiša, udrel Liptovom do Turca i došiel dňa 5. oktobra okolo poludnia do Kláštora, kde preobedoval, a po dvojhodinovom odpočinku odobral sa ďalej do Slovenského Pravna.

Ku kláštorskému obedu zavďačily sa baňské mestá Bethlenovi vínom a potravinami, a ich vyslanci chceli ho tam pozdraviť menom baňských miest a komôr, neboli však cez obed k nemu pripustení. Šli teda za ním do Slovenského Pravna a tu pred samým večerom držal k nemu kremnický hlavný notár Eliaš Budner, rodom i citom skrz voskrz Nemec, maďarskú reč, v ktorej ho prosil o záštitu a ochranu pre baňské mestá a ich komory, nezabudnúc dodať, aby knieža prijal vďačne víno i potraviny, ktoré mu boly tieže mestá v Kláštore daly.

Bethlen, ďakujúc za dary, sľúbil baňsko-mestským poslom vydať žiadané záštitné listiny a jeho kancellár, Šimon Péchy, opytoval sa ich predne, ako sa zovú komorskí úradníci, aký osoh donášajú ročne zlaté, strieborné a medené bane a konečne, koľko ľudu sú v stave baňské mestá vystaviť v čas všeobecného povstania. Predbežne žiadal knieža, aby mu poslaly 300 pušiek a s tým prepustil ich poslov v pokoji. [3])

---

[1]) Tamže: „Den 22 September Ist ernenter herr Setschy Georg als general Capitan des Fürstlichen Volkhs Zimblich starkh ins Neüsol angelangt, daselbst von den Städten und Camern empfahen. Auch Ir Gnaden Zwey newgossene Feldtschlangen, Ein silbern übergoldt gieszfasz vnd Pekhen, vnd ander mehrs verehrt, vnd mit seinem Volkh frey gespeiset vnd tractirt worden."

[2]) Tamže: „Den 23 September Ist herr Setschy von Neüsool aufs Altsol Zuegeraist, das sich sambt dem Schlosz auch ergeben."

[3]) Tamže: „Ady den 5 tag October Ist der Fürst Bethleen Gabriel mit einer anzahl ausgepuczten Volkhs vmb mittag, in das Kloster nicht weit vom warmen baad gelegen, ankhomen, daselbst bald anfangen Zue essen, über Zwo stvnd lang alda nicht verblieben, Vns gesandten von den Camern vnd Städten auf Windischproben gewiesen, dahin man nachgezogen, Allda gegen abent seyn wir fürgelassen. Vnd Ich Elias Buedner als erbetner im nahmen der Cammer vnd Pergstädt Ir Fürstliche Durchlaut (da Sy vns die handt gereicht) auf hungerisch salutirt vnd empfahen, mit vermeldung, was wir wenig von Wein vnd Victualien im Kloster offerirt vnd hingeben haben, Daneben vmb schucz vnd literas Protectionales angehalten. Darauf der Fürst selbsten mündtlich vmb die empfahung sich freindtlich bedankht vnd die Protectionales Zuegesagt. Darnach hat der Fürst durch den Canczler Simon Pechy Zue wissen begert 1. wie die Ambtleüt bey den Camern heissen? Was die Goldt, silber vnd Khuepfer Pergwerkh ein Jahr lang für nucz trugen? 3. Wie viel Volkhs die Pergstädt in generali insurrectione auszgefertiget haben?

Na prvej svojej ceste Bethlen teda nedotknul sa baňsko-mestského územia, preto boly baňské mestá prinútené uvítať ho v susednom Turci.

Onedlho za tým bol na prešporskom sneme zvolený za krajinského správcu a len sťa taký zavítal i do baňských miest, čo stalo sa až dňa 26. januára 1620.

V tento deň medzi štvrtou a piatou hodinou popoludní vtiahnul na čele veľkého a skvelého sprievodu do Baňskej Bystrice a ubytoval sa v hornom komorskom dome, ktorý stál tam, kde teraz nachádza sa kapitulský kostol.

Značný kus cesty šli mu v ústrety na kočoch, koňoch i pešky Kremnicou, Štiavnicou a Baňskou Bystricou ako i tamejšími komorami vystrojené poslanstvá a mužstvo a spomenutý kremnický notár privítal ho ich menom najprv v poli a v druhý deň v jeho byte i oddal mu darom dve strieborné a pozlátené čaše v hodnote 110 zlatých a okrem toho i písomnú prosbu.[1]).

To bolo prvý raz, čo Gabriel Bethlen videl Baňskú Bystricu.

A zazdala sa mu.

Ešte v lete tohože roku svolal krajinský snem do tohože mesta.

V januári vhupnul do Baňskej Bystrice takmer nečakane a baňské mestá mohly len v náhlosti porobiť daktoré poriadky k jeho uvítaniu. Teraz, keď bol snem svolaný, dozvedely sa dosť včasne, kedy príde zase do Baňskej Bystrice a preto sa i včasne staraly o poriadky pre opätné uvítanie a pohostenie jeho samého, ako i o všemožné pohodlie a potreby ku snemu dostaviť sa majúcich veľmožov a zemanov.

Ku tomu cieľu svolala Kremnica valné shromaždenie všetkých siedmich baňských miest na deň 1. júna 1620 a pozvala k nemu i náčelníkov všetkých troch baňských komôr.

Toto shromaždenie staralo a radilo sa o tom, ako má byť umožneno dostatočné zásobovanie Baňskej Bystrice potravnými článkami, kým bude trvať snem, a ako má byť uvítaný, prijatý a pohostený krajinský správca, knieža Gabriel Bethlen, a ku tomu cieľu uzavrelo nasledovne:

1. V žiadnom z baňských miest nemá byť umiestené vojsko,

---

4. Mehr hat der Fürst 300 Rhor bald nachzueschikhen begert. Darauff ist schriftlich khurcz eine antwort geben worden."

[1]) Tamže, fol. 227: „Anno 1620 den 26 Januarij Ist der Fürst Gabriel Bethleen von Preszpurgerischen Landtag als ein Gubernator Regni, im Neüsol Zwischen 4 vnd 5 abendts im Neüsol eingezogen, vnd im Camerhoff einlosirt, deme ist von den drey Cammern vnd drey gresseren Pergstädten Zue Rosz, Gutschi vnd Zuefuesz stattlich entgegen gezogen da hat Stadtschreiber von Crembnicz Ir Fürstliche Durchlaut am feldt, des andern Tags widerumb im losiment, im nahmen der Städt salutirt vnd empfahen, darczue Zween silbern vnd vergulte Hooffpecher per fl. 100 verehrt, Ein Suppliciren Zuegleich eingereicht, darauf einen gnadigen freindtlichen beschaidt bekhomen."

aby tieže mestá mohly vypomáhať potravnými článkami Baňskej Bystrici i aby takým ubytovaním vojska baňské závody škodu nevzaly a neupadly; ku vydaniu takého rozkazu primať krajinského správcu podvolil sa hlavný komorský gróf, Hieroslav Zmeškal;

2. nemá byť dovoleno vyvážať inam potravné články z baňských miest a ich okolia, ale kto má dačo na predaj, to má byť do Baňskej Bystrice privezené a zaplatené; ani nemajú byť tí, ktorí budú sem dovážať potravu, poplatkami obťažovaní a hlavný komorský gróf má vyprostredkovať, aby po čas snemu mýtnici nikoho neznepokojavali;

3. ku privítaniu jeho kniežacej výsosti majú vyslať v ústrety Kremnica 50 pešiakov, Štiavnica 40 jazdcov, Ľubietová 100 pešiakov, Brezno 200, pán Tribell 200, Špania Dolina 300, Baňská Bystrica 300, komory kremnická, štiavnická a baňsko-bystrická a k tomu i z pána Tribellovej jazdy jeden praporec;

4. nemeckí trubači majú prísť zo Štiavnice dvaja a z Kremnice jeden, avšak na útraty všetkých baňských miest;

5. seno a slamu na stelivo, ponevač je o tie veci veľká bieda, má poslať hlavný komorský gróf oproti kniežaťu a súčasne má prosiť, aby bola jeho jazda v súsedných stoliciach ubytovaná, aby jej prítomnosťou bane neutrpely škody;

6. prvú večeru hotové sú obstarať baňské mestá, a ponevač pán Unverzagt (štiavnický vyslanec) vyčítal z dekrétov (totiž zo zákonov), že je to ich povinnosťou, akby sa kniežaťu páčilo, i obed pripraviť v náležitej hojnosti.[1])

O tejto porade a jej uzavretiach podal zprávu kremnický mestský rychtár dňa 4. júna tohože roku kremnickej vrchnosti a mestskému zastupiteľskému sboru čiže takzvanej volenej obci, dodavši, že hlavný komorský gróf na tom nástojí, aby baňské mestá krajinskému správcovi i náležitý obed pripravily. Vyplnenie tejto žiadosti zdalo sa však Kremnici byť nemožným, preto uzavrela, že miesto obedu dajú baňské mestá štyri voly, za dva vozy vína a iné potraviny a kňažne sťa dar 200 celých tvrdých toliarov.[2])

Bethlen vtiahnul i so svojou manželkou do Baňskej Bystrice dňa 10. júna popoludní medzi 3. a 4. hodinou s veľkým a skvelým sprievodom[3]) a bol hneď v nasledujúci deň kremnickým notárom, Eliašom Budnerom, menom baňsko-mestskej jednoty zase maďarskou rečou privítaný. Kremnické mužstvo pri jeho príchode viedol Ján Gruber, mestský kapitán, ktorý dostal z mestskej pokladnice k tomu cieľu celé dva zlaté.[4])

---

[1]) Krem. m. archív, kurialná zápisnica z roku 1620—1622, str. 94 a 95.

[2]) Tamže, str. 95 a 96.

[3]) Krem. m. archív, Stadtbuch, fol. 227: „Den 10 Juni Zwischen 3 vnd 4 Vhr nach mittag Ist der Fürst Bethleen mit der Fürstin mit grossem statlichen comitat in die Stadt Neüsol eingezogen."

[4]) Krem. m. archív, pokladničný denník z roku 1620, dňa 13. júna: „Als herr Hannsz Gruber mit denen Burgersleüthen nach Neüsoll ver-

Dar, ktorým sa baňské mestá krajinskému správcovi tento raz zavďačily, záležal zo štýr volov, dvoch vozov vína a 50 meríc ovsa, ako i z niektorých iných potravných článkov.[1]) Jeho manželke, kňažne Zuzanne Bethlenovej, rodenej Károlyičke, odovzdaly súčasne tri veľké strieborné a pozlátené čaše v cene 255 zlatých, za ktoré sa im vraj „celkom priateľsky" poďakovala.[2]).

Onedlho za tým zasadnul snem bańsko-bystrický, ktorému boli prítomní i poslovia a zástupcovia cisára Ferdinanda, potom českého kráľa, horno- a dolno-rakúski, moravskí, sliezski, poľskí a turecki a ktorý snem vyvolil jednohlasne Gabriela Bethlena za uhorského kráľa.

Až do tých čias bola so všetkých baňských miest iba sama Baňská Bystrica javiskom hlučných slávností a miestom, kde bol shromaždený kvet uhorského obyvateľstva i kypel život plným prúdom. Kremnica, trebárs bola hlavou bańsko-mestskej jednoty a viedla v nej prvé a hlavné slovo, stála stranou a zúčastnila sa iba četným vyslanstvom v pohulankách i snemových prácach baňsko-bystrických.

No dosť skoro prišiel i na ňu rad, že mala byť vtiahnutá celá do toho víru.

Prvá bola novo zvoleného kráľova manželka, kňažna Zuzanna, ktorej sa zažiadalo navštíviť a vidieť i toto baňské mesto a jeho zvláštnosti, i rozumie sa samo sebou, že táto jej žiadosť stala sa i skutkom.

Dňa 7. júla zahrmely delá z kremnického zámku a z bášt vnútorné mesto okružujúcich, oznamujúcich príchod kráľovnin, a na samom hornom konci vysokej zámockej veže máchal v povetrí mestskou zástavou tesársky majster Peter Heipl i strieľal z pištole,[3]) čo medzi tým celé obyvateľstvo vyhrnulo sa v ústrety novej panovníčke.

Kráľovna, sprevádzaná svojimi dvornými dámami a početnými veľmožmi, ako i jazdou a peším vojskom, vtiahla s veľkou slávou

---

raist, daselbst Ir Fürstl. Durchlaucht da er mit seiner Gemahlin ankhomen, vnd Ime entgegen gezogen, auf Zehrung geben fl. 2.

[1]) Tamže: „Dito mehr alsz man auf begern in Ir Fürstl. Durchlaucht hoff Kuche an Wein, Eszig, Knobloch Zwiffel vnd Petterszily geschickt. vnd durch herrn Stadtrichter dafür Zalt worden fl. 11 den. 64." Divno, že až z Kremnice vozili do kniežacej kuchyne cesnak, cibuľu, petrušku a ocot; teraz Baňská Bystrica a jej okolie zásobujú kremnické trhovisko cesnakom, cibuľou, petruškou a inými zeleninami.

[2]) Krem. m. archiv, Stadtbuch, fol. 227: „Den 11 Junii Ist der Fürst durch den Stadtschreiber von Crembnicz im nahmen der Städt hungerisch empfahen, Ir Fürstl. Durchlaut 4 Oxen, 2 Stukh wein vnd 50 Viertl habern verehrt. Also auch der Fürstin drey silbern vergulte grosse Pecher per fl. 255 Presentirt worden, dafür Sy sich gancz freindtlich bedankht."

[3]) Za tento odvážlivý kúsok dostal Heipl dňa pokladničného denníka dňa 18. júla 2 zl. odmeny.

do Kremnice a ubytovala sa v komorskom dome čiže v mincovni, jej sprievod a vojsko však bolo rozložené a uhospodené v súkromných domoch.[1])

Tu v Kremnici poobzerala si nielen samo mesto, ale obzvlášte i razenie peňazí a s tým spojené práce, potom topenie drahých kovov a oddeľovanie zlata od striebra, ďalej baňské stupy a drobenie rudy i vymývanie z nej zlatého prášku a konečne i niektoré bane; ba dľa tvrdenia Budnerovho odvážila sa vstúpiť i do jednej štolne, čiže vodorovne do zeme urobenej baňskej chodby.

Uhostenie kráľovnej a jej sprievodu stálo Kremnicu v celku 203 zl. 23 denáry.[2]) Pri tej príležitosti vypilo sa $14^1/_2$ okoví alebo $684^1/_2$ pint vína a 272 holbí piva.[3])

Kráľa Gabriela Bethlena zadržaly vtedy vážne a dôležité práce v Baňskej Bystrici; kadenáhle sa však tie skončily, nemohol a nechcel si upreť ani on, aby nenavštívil Kremnicu a nepoobzeral tiež tie veci, o ktorých mu jeho manželka po svojom návrate s oduševnením rozprávala.

Zvesť o tom, že sa rozhodnul prísť do Kremnice, dorazila sem až koncom augusta tohože roku a spôsobila tu čulý ruch.

V mestskej rade pojednávalo sa dňa 30. augusta o tejto veci, keďže sa bol mestský rychtár už predbežne o nej poshováral s tunajším komorským grófom, Jánom Limpacherom.

Dľa tohoto dohovoru mienil teraz Limpacher sám obstarať kráľovskú tabulu vínom i potravinami a mesto malo uhostiť iba kráľov sprievod.

Ohľadom uvítania a prijatia svojho vysokého hosťa uzavrela mestská rada, že mu má vynsť oproti celé obyvateľstvo a mestský rychtár, obkľúčený mestskou radou, že má privítať kráľa v dolnej bráne náležitou rečou. Radní páni Ján Winkelmüller a Jur Pafl boli poverení udržiavať poriadok medzi ľudom a vykázať každému miesto, kde má očakávať kráľa.

Ani na strelbu nezabudli,[4]) ba ponevač sa Heiplov krkolomný kúsok bol kráľovnej a jej sprievodu veľmi zapáčil, vyzvali ho, aby i kráľa očakával a privítal máchaním mestskou zástavou a streľbou na končiari vysokej zámockej veže, čo tento i skutočne urobil.[5])

---

[1]) Krem. m. archív, Stadtbuch, fol. 227: „Dem 7. Julii Ist die Fürstin frau Susanna von Neüsol auf Crembnicz khomen, mit fürnemen landtfrawen, vnd etlichen herrn, In Camerhoff einlosirt, vnd daselbst tractirt, die herrn aber vnd das Khriegszvolkh in andere heüser quartirt. In diesem Einzug hat Peter Heipl Zimerman auf dem höchsten Thurmb an der spitz des knopfs das Stadtfahn herumb lang geschwungen, vnd etlich schuesz aus der Püxe geschossen."

[2]) Dľa pokladničného denníka zo dňa 11. júla, 1. aug. a 17. okt. 1620.

[3]) Tamže.

[4]) Tamže, dňa 3. okt. 1620: „Item denen Schüczen so damals auf dem Schlosz vnnd andern Türmen die groszen Stuckh abgeschoszen, vnnd freüden schüsz gethan, Zuuertrinckhen geben worden 1 fl."

[5]) Tamže: „Alsz Ihr Khönigl. Mait. mit seinem Volckh Zue Rosz

Kadenáhle mestská rada toto všetko uzavrela, hneď svolala celé meštianstvo a oznámivšia mu, aké porobila poriadky, napomenula ho, aby sa každý pijatiky zdržoval, ku cudzím hosťom privetive sa choval, svoje povinnosti aby verne plnil, sváry nezačínal a stráž pilno aby konal, aby mesto a jeho obyvateľstvo česť získať mohlo. Konečne boli mešťania napomenutí, aby sa potom, keď prestanú hrmieť delá, strelby zdržali a verejný pokoj aby ňou nerušili.[1])

Deň pred touto poradou Kremnica dala vystaviť na námestí osobitnú kuchyňu, v ktorej sa mal variť obed pre kráľa a jeho sprievod a vyplatila prácou touto povereným tesárom, murárom, kováčom, voziarom a nádenníkom v celku 20 zl. 86 denárov.[2])

Po takýchto prípravách došiel kráľ Gabriel Bethlen dňa 1. sept. medzi 1. a 2. hodinou popoludní do Kremnice a po slávnostnom uvítaní ubytoval sa v dome Mateja Winklera, patriacom teraz tunajšej sporiteľni a ležiacom pod popisným číslom 13 na námestí.

V jeho četnom a skvelom sprievode nachodili sa i mnohí veľmoži krajinskí a vojenskí pohlavári a taktiež i magnátky so svojimi dvornými dámami. Menovite sú spomenuté, že boly vtedy tu Illésházyčka a Ordódyčka, ktoré spolu s kráľom, avšak pri dvoch osobitných stoloch v dome Winklerovom obedovaly. Tieto panie nečastoval komorský gróf, ale ich pohostilo mesto.

Ešte v ten istý deň po skončenom obede poobzeral si kráľ razenie peňazí, topenie a vylučovanie zlata a iné pamätnosti v samej Kremnici, na druhý deň však vyjazdil ku baniam a obzrevší si najprv stupy, vstúpil potom i do jednej štolne.[3])

Práce a veci v mincovni a baniach kremnických zapáčily sa nemálo Bethlenovi a sťa dobrý praktikus vyúžitkoval ich pozdejšie i pre svoje sedmohradské kniežatstvo, povolavši koncom roku 1621 mnohých raziteľov peňazí, baníkov, bańských a mincových úradníkov a remeselníkov z Kremnice do tejže zeme.[4])

---

vnnd Fuesz von Neusoll alhero komen, ist dem Petter Heipl, Zimmerman, vmb das er mit dem Stadt Fahn Zu Obrist auf dem Schlosz Turn, gestanden, ausz hennden herrn Stadtrichters verert worden fl. 2 : —."

[1]) Kurialná zápisnica z r. 1620—1622, str. 125.

[2]) Pokladničný denník, dňa 29. aug. 1620: „Mehr denen Zimmermaister vnnd Gesellen, welche den 29 dits auf befelch Ain Neüe Kuchl Innerhalb der Stadt aufgeschlagen, da man für Irer Khönigl: Mait: vnnd deroselben Lanndt: vnnd Freihern, so anhero komen, die speisen Zue richten sollen, ist in allem alda aufgangen.... fl. 20 den. 86."

[3]) Stadtbuch ex 1426, fol. 227: „Den ersten tag September Ist der erwölte hungerische Khönig Gabriel Zwischen 1 und 2 Vhr nach mittag auf Crembnicz khomen, in das Winklerische Hausz einlosirt, Nach dem essen in Camerhoff gangen, die Müncz vnd ander sachen besichtigt, des andern tags auf den Perg ausgeritten, in einen Stolln eingefahren, wie auch Zuvor die Fürstin."

[4]) Tamže, fol. 229: „Den 18 vnd 19 December seind auf Khöniglichen Befelch viel Münczer, Pergheyr, Cimenter vnd allerlei Ambtleüt

Ako prv kráľovna, tak teraz i sám kráľ bol s kremnickým svojím výletom, tunajším obyvateľstvom a v tomto meste nadobudnutými zkúsenosťami úplne spokojný i ďakoval za to všetko mestu a komorskému grófovi vrelými slovmi, keď sa odberal ztadiaľto, idúc do Prešporka [1])

Účty o pohostení kráľovho sprievodu zdajú sa mi byť z viac príčin zaujímavými a predpokladajúc, že budú istotne nie menej zaujímať i mnohých iných mojich spolurodákov a to obzvlášte tých, ktorí nemajú príležitosti prehŕňať sa v starobylých spisoch a listinách, sdeľujem ich v doslovnom preklade tak, ako sú v pokladničnom denníku dňa 5. septembra 1620 zapísané. Tu stojí:

„*Trovy.* — Potom, ako jeho kniežacia svetlosť pán Gabriel Betlehem, novo zvolený kráľ v Uhorsku spolu s krajinskými slobodnými pánmi a zemanmi sem prišiel a tu na viac miestach boli ubytovaní a pri kremnickej komore razenie peňazí (Müncz wesen), item roztápaciu dielňu (Schmelcz werch) a robenie zlata (Goldtmachen) na stupách (Puchwerch) poobzerali, potom však za jedlá a nápoje, dané a donášané do dvornej kuchyne, vydalo sa in specie a síce najprv ku takému obedu do kuchyne dal a dľa jeho knižočky vyplatené obdržal pán mestský rychtár

$2^1/_2$ funta korenia (Pfeffer) po 1 : 35 robí . . .	zl.	3 : 37
za 4 lóty krajinského čiže domáceho šefranu (Laundt Safran)	zl.	4 : —
za 1 funt hrebíčkov (Negel)	„	4 : 50
za $^3/_4$ funta muškátového kvetu (Plie)	„	4 : 37
za $^3/_4$ funta škorice (Cimeth)	„	3 : —
za $^1/_2$ funta zázvoru (Imber) čiže ďumbieru . .	„	— : 40
za $^1/_2$ funta malých hrozienok (Wein Perl) . . .	„	— : 32
za $^3/_4$ funta mandlí	„	— : 60
za 8 lótov veľkých hrozienok (Zieweben) . . .	„	— : 20
za $1^1/_2$ funta jemného cukru (Zuekher fein) po 150 denárov	„	2 : 25
za 8 lótov onajsu (Aneisz)	„	— : 16
za 3 divé holuby	„	— : 15
za 28 holbí vínneho octu po 20 denárov . . .	„	5 : 60
za cibuľu, kapustu a petrúšku čiže petržleu . .	„	1 : 59
za drevený olej, uhorky, remeš (? Remesch), rascu a soľ	„	1 : 20
za 10 artišok (Artitschokern)	„	— : 50
za 10 žajdlí masti (Schmalcz) a čerstvé maslo .	„	1 : 45
za med (hoinig)	„	— : 90

von den Camern vnd andern Handtwerkhsleüten mit weib vnd khindern, in grosser frost vnd kelt von dannen in Sybenbürgen gezogen."

[1]) Tamže, fol. 227: „Die Khönigliche Taffl hat herr Camergraff, die andern herrn vnd hoffleüt aber Gemeine Stadt mit speisz, trankh vnd fueterey versehen. Da Ir Khönigliche Würden verraiset von dannen nach Preszpurg, haben sich gegen Richter vnd Rath wie auch herrn Camergraffen freindtlich vmb die Tractation bedankht."

za vajcia (Aier) . . . . . zl. —:60
za pečenku (Pochfleisch) a mladé prasce . . . „ 2:23
za rozličný kuchyňský riad . . . . . „ 2:—
za bielu múku platilo sa Proyke . . . . . „ —:19
za sviece v kuchyni . . . . . „ 1: 5
za 9 žajdlí vína, vzatého u Winklera pre kuchárov po 8 denárov robí . . . . . „ —:72
Andrejovi Salczerovi, tunajšiemu mäsiarovi, za pol vola alebo hoväda daného do kuchyne, ktorý vážil 284 funty mäsa po 3 denáre 8 zl. 25 den., item za droby (Eingeschneidt) 58 den. a za jedno teľa zl. 2 den. 10 zaplateno, robí . . . . . „ 11:20
Matejovi Hamerovi za 10 funtov hovädziny, ktoré on dal, po 3 denáre, robí . . . . . „ —:30
Dávidovi mäsiarovi za bravčovinu (Schweinen Fleisch) a klobásy (Wirscht) plateno . . . . . „ 4:22
Viac Petrovi Pachmanovi, tunajšiemu pekárovi, za žemle na kráľovu tabulu . . . . . „ 2:10
Jánovej Rauscherke za 9 pecňov chleba po 7 denárov „ —:63
Gregorovej Roszerke za 10 chlebov po 8 denárov „ —:80
Jakubovej Hloške za 7 chlebov po 7 denárov . „ —:49
Jánovej Goldtbergerke za 13 chlebov po 8 denárov „ 1: 4
Andrejovej Salczerke za 6 chlebov po 8 denárov „ —:48
Andrejovej Schixke za 2 chleby po 10 denárov . „ —:20
Baltazárovej Spanke za 10 chlebov po 10 denárov „ 1:—
Adamovej Weinzirlke za 2 chleby po 10 denárov „ —:20
Matejovej Veliške za 20 chlebov po 9 denárov . „ 1:80
Magdalene Schusterke za 9 chlebov po 8 denárov „ —:72
Item panej Jonášovej Kolbovej za tri mosadzné svietniky, ktoré sa ztratily pri kráľovej tabuli . „ 1:50
Za 25 pohárov (Trinckh gläszer) po 10 denárov . „ 2:50
Za kuchyňský riad a table, ktorý sa pobil a ztratily „ 1:60
Potom piatim starým ženám, ktoré v kuchyni pomáhaly a umývaly, platilo sa . . . . . „ 2:50
Taktiež dal pán mestský rychtár dľa jeho soznamu a knižočky jazdeckým a ťažným koňom (Reiter vnnd Gutschi Rosz) ovsa 57½ štvrtiek (= mier) po 60 den. i zaplatilo sa . . . . . „ 34:50
Urodzenému pánovi pánu Verni Ferenx (tak!) jeho milosti, keď s jeho kráľovskou jasnosťou z Baňskej Bystrice sem prišiel a s koňmi i vozom i so svojou čeľaďou (gesindl) u panej Reginy Zackhlovej sa ubytoval. Tu za jedlo, seno a stelivo dľa lístku (Zetl) strovilo sa zl. 7 den. 60. Item pred tým, keď hudci jej kniežacej svetlosti (= kňažniní hudci) sem (prišli) a tu boli ubytovaní, zavislo trovy zl. 2 den. 49 a teraz boly obe položky vyplatené . . . . . „ 10: 9
Viac keď 27. júna u pána Mateja Winklera turecký

vyslanci so svojou čeľadou a koňmi sa ubytovali, tu strovili za chovu pre 12 osôb spolu s 23 holbami vína po 16 denárov, 18 holbí piva po 3 denáre a za seno, stelivo (Strei), $^1/_2$ miery ovsa, za to vo všetkom . . . . . zl. 6 : 91

Item ich knieżacích milostí trova, keď pani Illésházyčka (Eliasz Hazin) a pani Ordódyčka (Orttetin) spolu so svojimi dvornými paničkami a dvornou čeľadou u pána Winklera, každý obed dva stoly, obedovaly, vydalo sa za jedlo a nápoje zl. 7 den. 71 a za stajeň, seno a stelivo 48 denárov, totiž „ 8 : 19

Potom i dňa 25. júla, keď turecké vyslanstvo z Čiech zase nazpäť prišlo a u pána Winklera sa ubytovalo, tu za jedlo a nápoje sa strovilo a na dani odrátalo . . . . . „ 5 : 82

Zase sa strovilo pri spomínanom kráľovskom obede a dalo sa krajinským a slobodným pánom (Landt vnnd Freiherrn) ako i zemanom, husárom a drabantom (= peším telesným strážcom) do ich hospôd, kde boli ubytovaní, u pána mestského rychtára, Jána Mittenhofera, dľa jeho soznamu a knižočky $19^3/_4$ okoví vína po 7 zl. okrem toho vína, ktoré dal pán komorský podgróf zo svojej pivnice, čo robí uhorských . . . . . „ 118 : 25

Viac u pána mestského rychtára dľa jeho soznamu a dľa soznamu kráľovských ľudí dalo sa $3^1/_4$ okoví vína, dľa miery 153 holbí po 16 denárov, robí „ 21 : 42

Pánu Matejovi Winklerovi bolo kroz pána mestského rychtára zaplateno za 22 holby vína po 16 denárov, ktoré dal sluhom . . . . . „ 3 : 52

Item $7^1/_2$ súdkov (Legl) piva, dľa miery 1124 holbí po 3 denáre, vzalo sa u pána mestského rychtára, robí uhorských . . . . . „ 33 : 72

Potom kuchyňský majster (Kuchlmaister) jeho kráľovskej jasnostin, ubytovaný so svojimi koňmi a sluhami u pána Jána Stirbicza; tu strovilo sa za chovu 1 zl. 30 denárov, za 22 holby piva 66 den., item za seno, stelivo a stajeň 55 denárov a dľa listín zaplatilo sa . . . . . „ 2 : 51

Item jeho kráľovskej jasnostiní trubači so svojimi koňmi, ubytovaní pred hornou bránou u Andreja Fašanga; tu sa strovilo a odrátaním zaplatilo za jedlo 75 den., za 20 holbí piva po 60 den., za $1^1/_2$ miery ovsa 90 den. a za seno, stelivo a stajeň 34 denáre . . . . . „ 2 : 59

Dary. Keď jeho knieżatská svetlosť, pán „Betlehemb Gabriel", novo vyvolený kráľ v Uhorsku, so svojimi krajinskými a slobodnými pánmi i zemanmi sem prišiel, daly sa vtedy jeho dvorným a zemanským

sluhom kroz pána mestského rychtára Jána Mittenhofera v mene mesta dary a hotovými peniazmi rozdelily a vyplatily, totiž

telesným drabantom	zl.	2: —
pánu kuchyňskému majstrovi jeden dukát . . .	„	3: —
správcovi vozov	„	2: —
strážcom dvier	„	2: —
náčelníkovi pešieho mužstva	„	2: —
kočišovi čestný dar	„	1: —
turnerom (= vežovým hudcom a strážcom) a tým zo Štiavnice	„	3: —
item kuchárke pani komorovskej grófkinej . . .	„	2: —

Konečne platila mestská pokladnica ešte dňa 17. oktobra za kráľovnu 16 zl. 94 den. a za kráľa a jeho sprievod 8 zl. 90 den. a tak stálo Kremnicu uhostenie kráľa Bethlena a jeho sprievodu, keď odpočítame zo sdelených účtov trovy za turecké vyslanstvá sa sem nepatriace, v celku 334 zl. 95 den., obnos to v dnešných časiech nie veľký, ale v oných dobách, kde celoročné kremnické mestské dôchodky sotva niečo vyše 20.000 zl. vynášaly, istotne dosť značný. Láskavé čitateľstvo môže si utvoriť dosť jasný pochop o jeho výške, keď porovná onodobné ceny chleba, mäsa, vína a piva ako i iných každodenných vecí s dnešnými cenami týchže predmetov.

V týchto časiech stál Bethlen na vrcholi svojej slávy; šťastie sa mu usmievalo a jeho vojská letely víťazným pochodom oproti Viedni i hnaly pred sebou spôsobom mohutnej povodne Ferdinandove čaty.

Avšak vojenské šťastie býva, ako zkámo, vrtkavé, a to bolo usúdeno zakúsiť i Bethlenovi.

Ešte dňa 15. novembra žiadal z Prešporka baňské mestá, aby mu poslaly 1000 dobrých strelcov [1]), usilujúc sa novým mužstvom zaplniť preriedené rady vo svojom vojsku; no vtedy už stály tak veci, že uznal za dobré poslať svoju manželku odtiaľ na bezpečnejšie miesto.

Dňa 18. novembra bola už v Baňskej Bystrici, soberúc so sebou na zpiatočnej ceste cez Kremnicu z tutejšej komory značné množstvo zlata, striebra i hotových toliarov, a málo za tým pobrala sa ďalej do Košíc. [2])

Sám Bethlen, keď mu došla zpráva, že jeho vojsko utrpelo porážku, opustil v tomže čase Prešporok a utiahnul sa pred-

[1]) Stadtbuch ex 1426, fol. 227: „Den 15 November ein Befelch von Preszburg an die Syben Pergstädt von Ir Khöniglichen Würden khomen, das Sy Ein Tausent guetter Schüczen abfertigen solten, welches nachmals durch herrn Hieroszlaum Zmeszkal ist vermittelt worden."

[2]) Tamže: „Den 18 dito Ist die Khönigin Susanna ins Neüsol khamen dahin von alhiesiger Camer von goldt Silber vnd Tallern ein Zimbliches gebracht, das Sy mit sich auf Caschaw gefüert."

bežne do Trnavy[1]), uhorskú korunu však odoslal do zvolenského zámku[2]).

Nastúpivšia málo za tým zima pretrhla na čas väčšie vojenské diela, no po nej nasledovavšia jar nedoniesla Bethlenovi tiež viac šťastia. Za čas sa síce ešte zdržoval v severo-západných stranách Uhorska, ale dosť skoro bol prinútený nastúpiť zpiatočný pochod. To ho priviedlo po druhý raz do Kremnice.

Dňa 25. apríla 1621 popoludní o 5. hodine vtiahnul s jedným oddielom svojho vojska zase do tohoto mesta, že by však bol býval i tentokrát prijatý s takou slávou a okázalosťou, ako v septembri pominulého roku, o tom niet v listinách a knihách žiadnej zmienky.[3])

O tejto druhej návšteve hovorí kuriálna zápisnica[4]) doslovne takto:

„Dňa 25. apríla o 5. hodine večer dorazil do Kremnice vyvolený kráľ pán Gabriel Bethlen s mocným sprievodom na koňoch i pešky; tu bola jeho kráľovská jasnosť v dolnej bráne ctihodným rychtárom a radou privítaná kroz mestského notára v maďarskej reči týmito slovy:

Najjasnejší, najmilostivejší pane kráľu! Že nás vaša kráľovská jasnosť po skončení ťažkých a protivných vecí tohoto slávneho kráľovstva, Uhorska, s pomocou Božou najmilostivejšie navštíviť ráčila, za to vašej jasnosti čo najvyššie ďakujeme. Bôh všemohúci ráč vašu jasnosť za dlhý čas pri dobrom zdraví a šťastlivom panovaní zachovať, prosiac najponíženejšie, ráčiž vaša jasnosť nás a toto baňské mesto sta verných i na ďalej prijať v milostivú ochranu a brániť i udržovať oproti všetkým protivníkom, keď to bude potreba vyžadovať.

Na to odpovedal kráľ: Tešíme sa, že vás vidíme v dobrom zdraví; môžete sa spoľahnúť na našu ochranu a milosť.

Dňa 26. apríla dala ctihodná rada, obdržavšia výsluch po raniách, jeho jasnosti predniesť:

Poneváč nás vaša kráľovská jasnosť osobitným rozkazom nedávno ku vernosti napomínala, hotoví sme tak, ako posiaľ v nej sotrvať; prosíme však čo najpokornejšie, keby sme mali byť kroz niektorých zlomyseľníkov napadnutí, aby sa nám ráčila vaša jasnosť príhodnými prostriedkami a rozkazmi zjaviť ku pomoci, sdeľujúc

---

[1]) Tamže: „Der Khönig hat sich von Preszpurg nach Thyrnaw begeben, wie die traurige Post khomen, das die Vngern geschlagen, vnd die Behemben abgefallen waren.

[2]) Tamže: „Den 28 November Ist die heilige Cron hungern von Preszpurg auf das Altsoler schlosz geflehent vnd daselbst verwahrt worden."

[3]) Tamže, fol. 229: „Anno 1621 den 25 tag Aprilis nachmittag vmb 5 Vhr Ist der erwölte Khönig in hungern Bethleen Gabor mit einer starkben Guardy Zue Rosz vnd fuesz auf Crembnicz khomen, des andern tags eine deiszige errinderung gethan Zur fidelitet, Vns den Pergstädten schuo Zuegesagt, vnd guete vertröstung gethan."

[4]) Z roku 1620—1622 na str. 231—233.

súčasne, že stojíme s hlavnými komorskými úradníkmi v stálom porozumení a dochádzajúce zprávy že si vzájomne zamieňame.

Potom sa oznámilo, že pred dakoľkými dňami žiadal pán Jur Rákóczy písomne od baňských miest, aby vystrojily 600 dobre ozbrojených strelcov i aby ich poslaly do Fiľakova, čo im je nie možno uskutočniť, a preto prosily i pána Zmeškala, aby im vykonal, že by boly od toho oslobodené. Tak ráč nás vaša kráľovská jasnosť od tejto výpravy ľudu, čo by sa nemohlo stať bez značného oškodenia baní a razenia peňazí, láskave oslobodiť a nedovoliť nás ku tomu nútiť, podobne ráčiž i poslať zpät, ak možno, náš ľud, ktorý je na žiadosť pána Zmeškalovu v Baňskej Bystrici.

Na to odpovedala jeho kráľovská ctihodnosť (Königliche Würden), že nepochybuje o našej vernosti, pri ktorej o veľa radšej máme zotrvať, ako dať sa sviesť daktorým odporníkom k odpadlíctvu; na potrebnej obrane že nám nemá chybovať.

Ohľadom ľudu, požadovaného Rákóczym, že netreba sa nám starať a straniva nášho mužstva v Baňskej Bystrici že sa chce jeho jasnosť s pánom Zmeškalom poshovárať.

Ďalej oznámila jeho jasnosť, že by síce bola hotová zanechať v tomto meste posádku, domnieva sa však, že by tým bola nepriateľovi zavdaná príčina na toto mesto tým úsilnejšie dotierať; k tomu by posádka bola obyvateľstvu ťarchou a robila by mu veľkú oštaru. Nad to je mesto opatrené dobrými hradbami a nepriateľ by mohol veľmi málo vykonať proti nemu bez diel, ak by sme mu len my sami dvere a brány neotvorili, ako urobili Skaličania, ktorí za to musia znášať veľké ťarchy a útisky od Ferdinandovho ľudu, že je to nie ani na vypovedanie.

Tak zanechala jeho kráľovská jasnosť posádky v Prešporku, Trnave, Nitre a Nových Zámkoch.

Cisár Ferdinand že má s ôsmimi mocnými stranami dosť čo robiť, ako s Benátčanmi, so Španielmi, s českým kráľom, ktorý má byť teraz už okolo 45.000 mužov mocným, s mestom Viedňou, keď sa dostavia pred ňu Turci, so Štýrskom a s viac inými. Tieto mestá že nemajú sa čo obávať tureckého priechodu. A ponevač cisár Ferdinand nechcel pristať na tých 17 podmienok, ktoré sú krajine k osohu, k tomu pán palatín sverenú sebe úlohu nie správne konal a sťa pápeženec a jezuita s cisárom vyjednával, nebol pokoj uzavretý, kráľ však je ešte vždy hotový uzavrieť pokoj, keď sa Ferdinand ináč rozmyslí, preto chce jeho jasnosť ku tomu cieľu kancellára z Fiľakova vypraviť.

Ak by boly mestá hrozbami a mocou nútené prestúpiť na Ferdinandovu stranu, môžu odpovedať: my baňské mestá sme spoločlenom uhorskej krajiny, nemôžeme tedy samy sebou nič robiť, ale čo uzavre celá krajina a koho tá bude mať pánom, ku tomu sa chceme i my prispôsobniť. Jeho jasnosť je istotne hotová telo i život nasadiť za uhorskú krajinu.

Odpadlíka Szécsyho netreba sa tiež obávať; jeho ľud bol pri Jelšave zbitý a jemu samému je dosť úzko.

Že mesto stojí v dobrom porozumení s komorskými úradníkmi, to sa ľúbi jeho jasnosti, i sľúbil nám priateľsky svoju milosť. Hneď na to sobral sa a odcestoval cez pohorie do Baňskej Bystrice."

Úradnú zprávu o tejto kráľovej návšteve podala mestská rada meštianstvu až dňa 9. mája v ten smysel, že prijala pána kráľa nielen s obzvláštnou úctivosťou, ale vidiac, že je s celým svojím vojskom na zpiatočnom pochode, že sa ho i opýtala, ako sa majú spravovať „tieto úbohé (totiž baňské) mestá", keby mala obdržať vrch moc Ferdinandova, poneváč ich Szécsy už bez toho veľmi sužuje vyzvaniami, aby sa poddaly Ferdinandovi. Kráľ že radil, aby nasledovaly príklad iných väčších miest a stolíc, sľubujúc, že nezostane od nich vzdialený vyše dvoch mesiacov; Kremnica sama že je hradbami dobre opatrená a nepotrebuje sa obávať žiadnej moci, ak len sama neotvorí samopašne svoje brány nepriateľovi. Táto odpoveď kráľova že mestskú radu síce potešila, ale od tých čias že Szécsy zase vyzval baňské mestá, aby sa poddaly i aby poslaly 300 chlapov do Fiľakova sťa posádku. Aká odpoveď má sa dať Szécsymu, o tom že je povolané radiť sa teraz meštianstvo. Súčasne prosila mestská rada, aby sa mešťania mali na pozore i aby verne strážili mesto.

Meštianstvo, obdržavšie tieto zprávy, usnieslo sa na tom, že treba s odoslaním tých 300 mužov čo najdlhšie odkladať, poneváč by tým bola poddanosť už vyjadrená, keby baňské mestá Szécsymu daly žiadanú pomoc.[1])

V takomto boly baňské mestá položení koncom apríla a začiatkom mája 1621. (Dokončenie.)

„Hamlet".

I.

V nás druhoch krušných utrpení
nachodí sa mnohý Hamlet,
rozmýšľa krivdou mýlený:
»byť? — nebyť?, — « »či žiť — a či mrieť?« —
»Byť? — nebyť?« »žiť? — mrieť?« nad týmto
v dumaní život uchodí — —
a v tesklých dumách ťažko je
viesť boje, dobyť svobody.

II.

Ten snivý Hamlet v nás — bol, je vždy ten istý:
v úmysloch bohatý, — nevoli v koristi:

[1]) Tamže, str. 237.

»Byť?!« opravdivá to úloha — veleba!
lež umom svojstva byť, nie otrokom chleba!
A »nebyť?!« — koľko tých, čo stlú sa vo svete —
lež životom mrtvým, ktorý služba — hnete!
A beda tomu, čo — žitím — len živorí,
bez úcty, vážnosti, bez viery, pokory!
Ver' mnohí, premnohí mrtví sú v živote,
a boja sa smrti, súc vo večnej psote.
»Žiť?!« — opravdivá to úloha — veleba!
lež činom svojstva žiť, otročiť netreba!
»mreť?!« časnou smrťou mreť, to sudba časnosti!
lež mravne zomreť — to prameň je žalosti!
»Mreť?!« — V boji mreť, statne, žertvou vznešenosti,
to nie údel všedný — v službe povinnosti;
boj nežiada hneď smrť, — víťazne obstáva:
snaživosť šľachetná za voľnosť i práva.

III.

»Žiť!?« váha Hamlet náš — život žitia hodný —
»mreť!?« váha v boji mreť — za rozkvet národný —
v nevoľnej mu plynie prúd žitia námahe,
v nečinnom túžení a snivej úvahe!
Už pred odporom strach — umára mu sily:
váhavosť a nechuť mu vôľu zlomily.
Kto pomstí krivdu, to — čaká, len vyčkáva,
hneď úfa, hneď zúfa: kto zastane práva?
A život! ten pádi — mohúcnosť uchodí —
a väčšie, vždy ťažšie sú jazvy poroby.

IV.

Človeče! v sebe len hľadaj pomoc, sily —
by sa protivenstvá a krivdy skrušily!
krok za krokom domáhaj sa práva:
Z milosti sa voľnosť nikdy nedostáva.
Žili by sme radi v láske a svornosti,
bez falšu a hriechu, v samej poctivosti, —
lež bolo i bude: že zlosť stlie sa v svete,
že bojovať treba, kde krivda v zánete!
Kto práva opúšťa, zlému ten pomáha,
to slabosti našich osudná povaha.
Dobráctvo, nedbalosť — v pohodlí hoviaca —
z ústupnej nevoli vždy práva utráca.
A zlosť posmelená vždy ďalej dobíja,
vždy urputnejšie len súži a ubíja.
Zlosť, krivda naháva vždy tam svoje kliky,
kde nával po cudzom — jak u nás — veliký.

Ucti cudzích ctnosti, uč sa ich múdrosti,
svoje neopúšťaj za žiadne zvláštnosti!
Nehľadaj, nesháňaj v cudzom svoju spásu —
zo seba a v sebe vzdelaj pravú krásu!
Bdieť nad právom svojim — to večná úloha,
vždy hájiť si svoje — to je zákon z Boha!
Nielen na deň napnúť sily pružne k boju,
a potom oddať sa hriešnemu pokoju —
Bdieť neprestajne, vždy nad výhodmi duši:
to naša úloha, tak sa krivda zruší!
»Byť?! — nebyť?!«, »žiť? či mrieť?« nekvíľ osamelý!
Odvahou ku činu sdruž sa v svãzok vrelý:
národu a vlasti k spoločnej obrane,
nech rázu pevnota krivde v odpor stane!

M.

V dobe kvetov.

Ó, floreál, ó, floreál,
jak klamne si sa zachoval!
V záhradke našej rozvils' síce
kvietočkov pestrých na tisíce:
klinčeky, astra, violenky,
nechtíček, ruže, damascénky
i rudé hlávky georgín —
však srdce zavils' v chlad a stín.
Čo kvitlo v ňom, vše skosils', vzal...
Ó, floreál, ó, floreál!

Ó, floreál, ó, floreál,
i s tebou prečo chodí žiaľ?!
Ja myslela: Ty hojiť vieš,
cit vädnúci v kvet rozviješ,
alebo duše snivé žiale
vyliečiš azda dokonale — —
Tu zrazu jeden kosy vzmach
vše zničil duše na hriadkach
a slzami ich pozalial...
Ó, floreál, ó, floreál!

Ľudmila Podjavorinská.

Bál v Jedde.

Napísal *Pierre Loti.*

„Minister zahraničných diel a grófka Sodeska majú česť prosiť Vás, aby sa Vám ľúbilo na večer do Ruku-Meikan, z príležitosti dňa narodenia Jeho Veličenstva Cisára. Bude tanečná zábava.“ To bolo vytlačeno po francúzsky na elegantnom kartonovom lístku so zlatorezom, ktorý dostal som poštou v jeden novembrový deň, v čas meškania v Jokohame. Na chrbte po anglicky rýchle pripísano: „Príležitostný zpiatočný vlak odíde so stanice Šibaši o 1. hodine po polnoci.“

Nachodiac sa len dva dni v tejto kosmopolytickej Jokohame, ja s istým podivením obraciam medzi prstami ten kartonový lístok. Priznať sa mi treba, že cele konfunduje všetky moje predstavy o japonskom živote, aké nabral som z pobytu Nagasaki. Bál na europejský spôsob, veľkosvetská spoločnosť Jedda vo frakoch a parížskych toalettách — to všetko nemôžem si dobre predstaviť.

A potom tá *grófka* (cele tak, ako rozličné markizy s čudnými menami, o ktorých čítal som včera v kronike miestneho svetského života), to všetko mimovoľne vyzýva úsmev.

Ostatne, prečo nebyť tak? Tie ženské pochodia z vládnucích rodov. Ony zamenily len japonský titul primeraným francúzskym. Výchovu a aristokratickú zjemnelosť veru nemajú menšiu, a dedičnosťou taktiež môžu sa pochváliť. Je veľmi pravdepodobné, že treba ísť omnoho ďalej nazad, než k našim križiackym pochodom, ak chceme vynajsť pôvod ich rodov, počiatky ktorých tratia sa v letopisoch tohoto starobylého národa...

Je večer bálu, na železničnej stanici v Jokohame je veľký zástup o pol deviatej hodine, keď má vlak odchodiť. Celá europejská kolonia je shromaždená, v sviatočných oblekoch, v odpoveď na *grófkino* pozvanie. Mužskí sú v klakoch, dámy majú hlavy v čipkách, dvíhajú si povleky jasných šiat pod kožušenými plášťami. A pozvaní shovárajú sa po francúzsky, anglicky, nemecky, v sálach stanice takých istých, ako naše. Rozhodne niet ničoho japonského v tomto odchode vlaku o pol deviatej.

Hodina cesty, a bálový vlak zastal v Jedde.

Tu nové podivenie. Kam sme to prišli — do Londýna, Melbournu alebo New Yorku? Okolo čakalne stoja vysoké tehelné domy, neforemné ako v Amerike. Línie gazových svetiel ukazujú, že ulice sú dlhé a celkom rovné. V chladnom vzduchu presekávajú sa mnohočíselné telegrafové drôty, a v rozličné strany odchodia koňské železnice so známymi zvukmi zvoncov a hvízdania.

Tu celý sbor podivných osôb, odetých cele v čiernom, podľa všetkého nás čakajúcich, vrhá sa nám v ústrety. To *džin-riki-san*, koňskú úlohu konajúci ľudia, kurieri-fiakri. Hádžu sa na nás, ako kŕdeľ vrán; celý priestor černeje sa od nich. Každý ťahá za sebou malinký vozík. Skáču, kričia, socajú sa, hatia nám cestu, ako kŕdeľ

rozihraných čertíkov. Majú úzke pantalony, ukazujúce nohy akoby v triko, krátky kabát a tiež tesný, s rukávmi vo forme pagody, tvrdú obuv s oddeleným palcom, trčiacim ako u opice. V prostred chrbta, na čiernom spodku, ukazuje sa nápis veľkými literami, ako pohrabné motto na katafalku. Bijú sa popod kolená, s posunkami opice, aby upozornili na pružnosť svojich svalov; chytajúc nás za ruky, za plášte, za nohy, predchytávajú nás jeden druhému.

Jest ostatne i niekoľko ekipáž, čakajúcich dámy z úradného sveta posolství. Ale tlupa stráni sa ich s bázňou, ako nového spôsobu premávky, trochu riskantného. Kone držia za úzdy oboma rukami, ako nebezpečné zveri.

Temer všetci poskáčeme na vozíky, na ktorých je miesto len pre jednu osobu a ktoré ponúkajú nám kurieri. Netreba im ani hovoriť, kam nás viezť: v Ruku-Meikan, rozumie sa samo sebou. Rozbehnú sa ako diví, nečakajúc nášho príkazu. Každú z pozvaných osôb, sotva že si sadla na úzkom sedlisku a položila si bálové šaty na kolenách, odvezie nájomný kurier, ako mu len nohy stačia. Muž alebo sprevádzajúci ju iný mužský, posadivší sa v podobnom vozíku, je tiež tak schytený. Všetci vezieme sa jedným smerom, — a pre dámy, unesené týmito čertíkmi, v tom je jediné uspokojenie. V behu pomiešalo sa všetko, tak že prestalo podelenie podľa rodín a jednotlivých známych grúpp.

Prenasledujeme jeden druhého, tu doháňame, tu zase predbehujeme sa. Naši behúni chvíľami pokrikujú a usporadujú sa. Je nás veľmi mnoho, dlhý, bez rozumu letiaci rad. Bolo rozposlano mnoho pozvaní na tento bál, kde, samo sebou rozumie sa, nebude ani mikado, tým menej neprístupná očiam manželka jeho. Zato bude tam celý veľký svet japonský, a ja veľmi zvedavý som vidieť po prvý raz tie markizy a grófky, a ešte v bálových oblekoch.

Asi za tri štvrte hodiny trvá náš beh uliciami predmestí, málo osvetlenými a pustými. To, čo tu vidíme okolo seba, neponáša sa na miestnosť, ktorú videli sme vedľa stanice. Pred nami, v týchto uliciach, uprostred nočnej temnoty, je opravdové Japonsko: papierové domce, tmavé pagody, smiešne krámiky, čudné lampy, svietiace to tu, to tam vo tme farbistými ohníkmi.

Konečne došli sme. Jeden za druhým vozíčky naše vbehly pod starodávnu bránku, strecha ktorej zakrútená je na čínsky spôsob.

Teraz sme uprostred plného blesku a svetla. Máme pred sebou čosi podobného venecianskej slávnosti. V manírnom, prehnane sriadenom sade na stĺpoch v gruppách stoja papierové gule, v ktorých horia bezčíselné sviece. Ruku-Meikan vznáša sa pred nami, celý illuminovaný, s gazovými svetlami, behajúcimi po všetkých karnízach, vrhajúci svetlo z každého svojho okna, akoby celý priezračný a svietiaci sa.

Pravdu povedať, nie je on pekný, tento Ruku-Meikan. Vystavený na europejský spôsob, nový od ihličky, bielunký, ani kúpeľný dom v ktoromkoľvek z našich prímorských miest, a zahľadiac sa naň, môžeš si myslieť, že si kdekoľvek, len nie v Jedde... Okolo nás predsa ticho kolíšu sa vo vzduchu veľké, podivné vlajky s her-

bom mikada. Urobené z vlneného krepu fialkového, „cisárskej“ farby, sú posiate širokými heraldickými hviezdami, zodpovedajúcimi laliám nášho královského herbu. Osvetlené od spodku tisícmi ohňov, ukazujú sa ony na temnom úzadí neba. Čosi originálneho dodáva tejto slávnosti i príchod zadychčaných kurierov, vyhadzujúcich predo dvere každú minútu tu tanečníka, tu tanečnicu. Neobyčajný bál, kde hosťa, miesto toho, že by prišiel v ekipáži, privezie na vozíčku čierny diablik.

V sieňach, kde svieti gáz, tisnú sa lokaji vo frakoch a dosť správne uviazaných bielych nákrčníkoch, ale so smiešnymi žltými tváričkami, ako by očí ani nemali.

Sály sú v poschodí, kam ide sa širokými schodami, ktoré po stranách v troch radoch zastavané sú japonskými astrami, o nichž nemôžu dať nijakého poňatia astry našich jasenných sadov. Prvý rad je biely, druhý žltý, tretí ružový. V ružovom rade, zakrývajúcom steny, astry sú veľké ani stromy, ich kvety široké ako slnce. Žltý rad, stojací bližšie, je menej vysoký, kvety v ňom sú vo veľkých kytkách, rozkošných bukétoch oslepujúcej zlatistej farby. Konečne posledný, biely rad, je najnižší, tvorí akoby obrubu okolo schodov.

Na vrchnom priestore schodov štyri osobnosti, domáci páni, vítajú úsmevmi hostí pri vchode do sály. Ja málo všímam si pána vo fraku, ozdobeného rádmi, pravdepodobne ministra, — ale s veľkou zaujatosťou prizeral som sa trom ženám, stojacím vedľa neho, najmä krajnej, ktorá bola iste *grófka*.

Len tu, na chodbe, rozprávali mi jej historiu: je to bývalá *geša* (nájomná tanečnica na japonských hostinkách), ktorá vedela pomútiť hlavu diplomatovi, vymenovanému za ministra, prinútila ho vziať si ju a teraz prijíma na bále v Jedde úradný svet cudzozemských poslanství.

Očakával som, že vidím čudnú stvoru, nosiacu šaty ako učený pes — a stál som v zadivení pred osobou vonkajška krásneho a uhladeného, v rukavičkách po plece, bezúhonne učesanú, ako ženská z dobrej spoločnosti. Neurčitý vek, ktorý ťažko bolo uhádnuť pod pudrom, dlhý trén blado-laliovej farby, s rozhodenými po ňom drobnými živými lesnými kvetami pôvabného odtienku, driek na spôsob podlhovastého futrálu, ozdobený výšivkou prísnej kresby. Vôbec šaty, aké mohly by sa obliecť v Paríži, a výtečne svedčiace tejto podivuhodnej výskočke. Prestávam usmievať sa a pokloním sa jej ako vyžadujú všetky pravidlá. Ona odvetí takou istou, ale veľmi graciósnou poklonou, a podáva mi ruku, po americánsky, s takou vyhľadanou neprinútenosťou, že cítim sa úplne premoženým.

Zbežne, idúcky, prizerám sa dvom druhým dámam. Prvá je cele malinký krati[3], v šatách blado-ružových, s trénom, pristrojeným kameliami. Posledná v gruppe, na ktorej s radosťou spočinuly by moje oči dlhšie, je markiza Arimaten, mladá osoba zo starobylého rodu, manželka hlavného ceremoniímajstra Jeho veličenstva cisára. Čierne, ako smola, vlasy, vyčesané veľmi vysoko, na spôsob clowna, dľa módy tej zimy, pekné samatové oči, šaty kroja Ludvika XV. z atlasu farby slonovej kosti. Neočakávaný dojem urobí toto po-

miešanie Japonska s Francúzskom XVIII. stoletia, táto chutná figúrka krajnej Asie, odetá v šaty s panier a driekom s dlhým mysom, akú v Trianone.

Ešte vasy, s gigantskými v nich astrami, a potom, v úzadí gruppy, medzi japonskými oponami, okrášlenými trofejami, otvára sa v celej šírine centrálna sála, ešte temer prázdna, s laviciami, postavenými pozdĺž stien, na ktorých sedia niekoľkí hostia. Na pravo i na ľavo cez otvorené kolonnady vidno bočné sály, kde trochu viac obecenstva, kde pohybujú sa už bálové šaty a mužské uniformy, a kde dva orchestry, jeden francúzsky, druhý nemecký, posadené v nišiach, hrajú kadrilly na motívy našich známych operetiek.

Sály sú priestranné a, treba uznať, pristrojené. Od lustra rozchodia sa oblukmi girlandy zelene, so svietacími sa medzi ňou papierovými lampami. Steny sú drapirované cisárskym fialkovým krepom s bielymi heraldickými astrami alebo čínskymi koruhvami s vyobrazeniami potvorských drakov. A tieto látky tvoria kontrast s banálnosťou veneciánskych lampášikov a večičiek, povešaných na plafone, a sdieľajú všetkému akýsi divný dojem Číny a Japonska v rozveselenom stave.

Nebolo by škodilo vziať si menej pozamentov a zlata týmto japonským pánom, ministrom, admirálom, officierom a úradníkom v plnej parádnej uniforme. Upomínajú ma trochu na niektorého generála Buma. A tie fraky s krýdlami, — my máme už také neforemné, — ako je divno pozrieť na ne! Veru, ich chrbty nie sú pre takú odev. Nemožno povedať, v čom to vlastne záleží, ale u nich u všetkých a vždy ja nachodím akúsi veľmi blízku podobnosť s opicou.

A tie ženské! Mladé dievčatá, nevesty alebo mamičky, rozsypané pozdĺž stien, — všetky viac alebo menej prekvapujú, jestli sa im poprizeráme. Čo je to, čo divno prichodí nášmu oku? Hľadáš a nenachodíš správnej odpovede. Či je divný vzrast ich driekov, alebo príliš rozvitých, alebo nedostatočných, či sú neobyčajné záhyby živôtkov?.... Niet predsa ani hrubých, ani surových tvárí, ruky sú malinké a šaty rovno z Paríža... A pritom všetkom sú divné, pravde nanajvýš nepodobné, s úsmevmi svojich úzkych očí, s obrátenými do vnútra nohami, čupravými nosmi. Iste hneď pri vchode ukázaly nám to, čo najlepšieho majú, prvé dámy sídelného mesta, ktoré už vedia náležite nosiť europejské šaty.

O 10. hodine zjavia sa členovia poslanstva Nebeskej ríše. Tucet urastených chlapov s posmešnými očami, o celú hlavu vyšších od tohoto miniaturného japonského zástupu. Sú to Číňania krásnej severnej rasy. V chôdzi, v jasných hodváboch odeve zachovávajú akúsi urodzenú graciu. Dokazujú dobrý vkus a svoju dôstojnosť zachovaním národného kroja: dlhých šiat, veľkolepo vyšívaných, svoje visiace hrubé fúzy a svoje vrkoče. So zdržiavanými úsmevmi a ihrajúc vejármi, chodia po sále, kde tiskajú sa títo strojení, potom vzdiaľujú sa akoby s opovržením a samotní posadia sa na bal-

kone v podobe terrassy, hľadiacom na illuminovaný sad a veneciánsku slávnosť.

Je pol jedenástej. Má vyjsť princezna a dvorné dámy. To je niečo zázračného, akoby zjavenie bytností druhého sveta, ľudí s mesiaca alebo zázrakov nejakej dávno minulej epochy.

Práve šla druhá figúra kadrilly na motívy „Žirofle-Žirofla“. Vchádzajú dve gruppy drobných žien, celkom drobných, bledých, chudučkých. Pohybujú sa ozaj ako Feji z krajiny Liliputánov v neslýchaných svojich oblekoch a príčeskách, ktoré ich hlavy robia podobnými hlavám sfing. Kostymov, aké ony nosia, nevidíte nikde, — ani na ulici japonského mesta, ani na ekranach, ani na obrázkoch. To sú tradicionálne dvorné kostymy, ustanovené za časov veľmi dávnych, ktoré okrem dvora nenosia sa nikde.

Črievičky Sandrilliony krásnej jasno-červenej farby, pantalony z červeného hodvábu, široké, našušorené, šíriace sa nadol nepomerným spôsobom, neshýbajúc sa a tvoriac na každej nohe akoby po jubke s krinolínou, v ktorých hrkajúc pletú za im kroky. Na vrchu čosi ako krátke kňazské rúcho bielej alebo šedo-perlovej farby, posiate čiernymi rosetkami. Látky tých šiat sú nádherné, ťažké a pružné ako brokát. Celý oblek padá jednou, tvrdou skladkou, od veľmi tenkého hrdla do mimoriadne širokého základu týchto žien. Ich rozpustilé, malinké telá, spustené pliecka, skrývajúce sa pod týmito šatami, neukazujú žiadnu formu. Malinké ruky so všetkým sú skryté v dlhých rukávoch vo forme pagody, padajúcich s prava i ľava v celosti, ako prevrhnuté papierové pakéty. (Keď prizreme sa bližšie, čierne rosetky na svetlých plášťoch zobrazujú potvory, vtáčky, lístie do vencov uvité. Výkresy sú inakšie u každej z týchto osôb. Sú to rodinné emblemy a herby týchto urodzených dám.) Ale nepredstavili by ste si ich frisúry. Krásne čierne vlasy, prihladené, pripomádené, rozložené sú na akomsi podstavci, vyvracajú sa okolo malinkej tváričky, žltej a mŕtvej, ako ohromný vejár alebo rozpustený chvost pávy. Potom celá massa zohne sa naraz s odlomom egyptskej frisúry, spúšťa sa plosko do tyla a, utvoriac uzol, končí sa vrkočom. Tak vychodia hlavy roztiahnuté do šírky, pričom ešte nápadnejšia je šťúplosť tváre, tie nezohybujúce sa šaty však ešte väčšmi ukazujú, že niet ani prsú, ani bedier.

Osoby tieto ako by boly vyšly z nejakej starodávnej knihy, kde ich chránily celé veky, ako riedke kvety v herbariume. Sú, možno, nepekné, trebárs ja ešte nie celkom verím tomu, — ale vedia sa držať a majú akýsi zvláštny pôvab. Dosť pohŕdavo hľadia ony na tento bál, točiac sa okolo nich, a v ich sotva prerezaných očiach vidno záhadný úsmev. Posadia sa osobitne stranou, v bočnej sále, a na celom bále tvoria akúsi tajomnú gruppu.

Japonskí officieri, veľmi úctiví, radi nás prijímajú ako hostí v ich krajine, a predstavujú nás tancujúcim dámam, svojim príbuzným alebo známym.

„Dovoľte predstaviť vás paničke Arimaske — alebo Kuničive alebo Karakamoko, — dcére jednoho z hodnejších našich officierov artillerie, alebo sestre jednoho z prednejších našich inžinierov.“

Tieto paničky Arimaska, Kuničiva alebo Karakamoko majú biele, ružové alebo svetlé gazové šaty, ale sú všetky rovnej tváre: smiešne líčko, ako mačkino, okrúhle, ploské, s očkami ako mandľové jadrá, od bokov pridvihnutými, ktoré ony prevracajú na pravo i na ľavo pod stydlivo spustenými mihalniciami. Miesto toho smiešneho obleku a tých „dobrých manír" aké milé boly by ony, odeté po japonsky, ako *musme,* s výbuchmi veselého smiechu!

Držia v rukách bálové zápisné knižtičky zo slonovej kosti alebo perlmutru, do ktorých ja zapisujem sa na valčíky, polky, mazúrky, lanciers. Ale ako ich ja poznám, ako rozoznám paničku Arimasku od paničky Karakamoko, alebo Karakamoko od Kuničivy, keď príde čas pojať ich pri prvých zvukoch sľúbeného tanca? Mňa to veľmi nepokojí, tak podobné sú jedna druhej! a ja nebudem si vedieť rady pri tých jednakých ich tvárach...

Tancujú dosť pravidelne, tieto Japonky v parížskych šatách. Ale cítiť, že to vec *naučená,* že ony robia to ako automaty, bez najmenšej osobnej iniciatívy. Ak pridá sa pomýliť takt, treba zastať a začínať znova. Samy neutrafily by takt a tancovaly by dve na tri. Ostatne, to je celkom pochopiteľné pri veľkom rozdiele medzi ich muzikou a našou.

Ich malinké ruky v dlhých sivých rukavičkách sú pôvabné. Vec je v tom, že to nie sú preodeté divočky. Naopak, ženské tieto prináležia civilisácii omnoho starobylejšej, než je naša, a neobyčajne zjemnenej.

Čo týka sa nôh, tie nie sú nejaké podarené. Samy sebou skrúcajú sa do vnútra, po starej japonskej móde, a na prídavok vyznamenávajú sa akousi zvláštnou ťažkosťou, pochodiacou od toho zvyku, že nosia vysokú drevenú obuv.

Tance, zdá sa, idú rozohneno, a dlážka širokej, ľahkej budovy trasie sa do taktu a poriadne. Z hlavy celý čas nevychodí myšlienka, že všetko môže sa strašne srútiť na hlavy pánov, sediacich v sálach prvého poschodia, kúriacich cigary alebo hrajúcich whist, aby vyzerali po europejsky.

Mne veľmi žiadalo sa počuť japonské slová z úst týchto tanečníc. Dosiaľ upotreboval som tento jazyk iba v Nagasaki v potykoch s drobnými mešťanmi, kupci, osobami z ľudu v dlhých šatách národných. Od týchto ženských v bálových oblekoch nenaučím sa ani slova.

Ony divia sa môjmu japonskému jazyku. Nevídajú cudzích officierov, ktorí usilovali by sa hovoriť ich rečou, a preukazujú ľúbeznú pozornosť, aby mi rozumely. Najkrajšia z mojich tanečníc, mladá osoba v bledo-ružových šatách s buketami Pompadour, nie viac ako pätnásťročná, je „dcéra jedného z najznamenitejších našich inžinierskych officierov" (panička Miogonoči alebo Karakamoko, veru už neviem). Ešte temer dieťa, skáče z celého srdca a dobre rozumie mojej reči, opravujúc ma s pôvabným úsmevom zakaždým, keď urobím nejakú väčšiu chybu.

Keď skončil sa valčík Strausa, ktorý som s ňou tancoval, za-

písal som sa jej do knižtičky na dva nasledujúce valčíky: v Japonsku je to možno.

V prvom poschodí, okrem izieb na kúrenie, sál na hry, siení, zastavaných drobnými stromčekmi a gigantskými astrami, stoja tri veľké, výtečne sriadené buffety, a sem schádzajú s času na čas po schodoch, obstavených troma radmi kvetov, bielych, žltých a ružových. Na stoloch, zakladených strieborným náčiním, v hojnosti stojí divina s jeleniciami, pastety, sandviče, mrazeno, ako na dobre sriadenom parížskom bále. Americánske a japonské ovocie pokladané je do pyramíd v chutných košíčkoch, šampaňské najlepších mariek. Japonská manírnosť v týchto buffetoch ukazovala sa v drobulinkých podobách sadíkov, ustrojených na stĺpoch, s pozláteným mrežkami okolo nich, na nich s umelými vetvičkami viniča, na ktorých navešané sú strapce krásneho hrozna. Ak chcete podať vetvičku jeho svojej dáme, nuž odviažete si ju sami. Táto oberačka hrozna à la Vatteau je vrcholom galantnosti.

Trebárs bol som upozornený, že je to vec nemožná a protiviaca sa etikette, keď natancoval som sa s Japonkami vo francúzskych šatách, pobral som sa k tej gruppe posvätného charakteru, neobyčajnosť ktorej pritahuje ma, že poprosím na tanec jednu z tajomných ženských v starobylom dvornom odeve.

Vidiac posmešný výraz dámy, ku ktorej sa blížim a nedôverujúc svojmu japonskému jazyku, prednášam svoju žiadosť v čistej francúzskej reči. Ona ma nerozumie, ani len nedomýšľa sa, čo to chcem, tak je to neočakávané, a očami volá druhú, sediacu za ňou, ktorá však vstala už i sama pri prvých zvukoch tohoto rozhovoru bez predstavenia, aby urobila poriadok. A táto druhá, stojac teraz predo mnou, v zahaľujúcich ju ťažkých hodváboch šiat s veľkými heraldickými rosetkami, upiera na mňa pekné, svietacie sa umom oči, rozšírené razom akoby po prebudení zo sna, veľmi živé, veľmi čierne.

„Čo by ste radi? hovorí po francúzsky s akýmsi čudným, krásnym odtienkom, — čo sa jej opytujete?“

„Mám česť prosiť do tanca.“

Nenadále jej úzke brvi podvihnú sa veľmi vysoko. V okamžení všetky odtienky podivenia miznú v jej zraku, nakloní k prvej svoju širokú hlavu a prekladá jej smysel mojej náramne prekvapujúcej prosby. Graciósne a veľmi lúbezne, napriek všetkej mojej drzosti, hovoriaca po francúzsky osoba ďakuje mi, vysvetľujúc, že jej spoločnica, ako i ona sama, nevedia naše nové tance. To je iste pravda, ale príčina odopretia nie je v tom samom: tance sú bez podmienky zakázané etikettou, a mne je to známo. Ja tomu i rozumiem, poneváč môžem si predstaviť to kňazské rúcho, tú ohromnú hlavu, ten jej úbor vystupovať v druhej figúre kadrilly, podľa hravého motívu Offenbacha!... Tento obraz mihne sa mi pred očami, ako najväčšia neprimeranosť, a mimovoľne sa zasmejem.

Nepozostáva mi iné, ako nízko pokloniť sa, podľa dvornej obyčaje. Dva široké vlasové vejáre uklonia sa tiež s blahosklonnými úsmevmi, so šuštaním hodvábnych šiat, a ja odstupujem po

tejto porážke, ľutujúc, že nemám možnosti ďalej besedovať s prekladateľkou, ktorej hlas a výraz očí ma očarovaly.

Tance idú ďalej, francúzske kadrilly zamieňajú sa nemeckými valčíkmi. Čas míňa sa, blíži sa rozchod.

Je pol jednej. Môj tretí a posledný vals s malinkou tanečnicou v buketoch Pompadour, „dcérou jednoho z najznamenitejších inženiernych officierov".

Odetá je celkom tak, ako u nás slečny-nevesty (trochu provinciálky, pravda z Carpentras a Landerneau), vie čisto jesť mrazeno lyžičkou, ktorú drží končekmi prstov v rukavičkách... My veľmi spriatelili sme sa s touto milou paničkou. Poneváč valčík trvá veľmi dlho a už je príliš horúce, nuž otvoríme si dvere a vyjdeme na terrassu nadýchať sa povetria. Zabudli sme na poslanstvo Nebeskej ríše, ktoré od samého počiatku bálu tu vybralo si miesto, a hľa sme uprostred týchto vznešených pánov v dlhých šatách a s mongolskými fúzami.

Tieto čínske oči všetky hľadia na nás, podivené naším zjavením. My tiež dívame sa na nich a skúmame jeden druhého s chladnou a hlbokou zvedavosťou ľudí, prináležajúcich k úplne rôznym svetom, ktorí nikdy nemôžu sa ani smiešať, ani pochopiť jeden druhého.

Ponad tieto hlavy v čiapkach mandarinov a s vrkočmi vidno sad, ostatky veneciánskej slávnosti, už zpolovice vyhasnutej, a potom ďalej hmlu čiernej noci, predmestie Jedda so svietacími sa kde-tu červenými lampášikmi.

V povetrí vejú tie isté zástavky s herbom mikada, fialkového krepu s bielymi heraldickými astrami. Za nami sály s opravdovými, ale nepravdepodobnými astrami; v sálach mnoho uniforiem, svetlých šiat. Keď menia sa figúry v kadrille, ony stoja v radoch, nepohnuté.

Malinká provinciálka z Carpentras alebo Landerneau [illegible] sa na moju ruku, hovorí mi veľmi milé [illegible] o pohode, aká môže byť zajtra. Razom, k úplnému [illegible] tkých týchto kontrastov, nemecký orchester [illegible] oduševnený amerikánskym pivom, [illegible] kuplet z *Mascott* — [illegible] trappe, on les ratrappera [illegible] tanou, vznesie sa [illegible] celú hromadu Japonov [illegible] ktorú nikto nepre[illegible] divný hluk.

Orchester [illegible] trappera!" V [illegible] o veciach začínajú [illegible] ruke ruku paničky [illegible] mi množstvo [illegible] sa mi vo všetkých [illegible] okamžení ako [illegible] v jeden punkt [illegible]

Medzitým [illegible] Niekoľko dám [illegible]

búšiac si hlavu, a tanečníci, vyhrnúc si goliere, sverili sa, každý o sebe, čiernym diablikom, čakavším pri dverách, ktorí potom leteli s nimi, ako im len para stačila, do čiernej noci.

Ja tiež oddal som sa jednomu z týchto kurierov *džinov*, aby som nezameškal zvláštny vlak, vracajúci sa do Jokohamy, ktorý, dľa môjho pozvania, mal odísť o 1. hodine po polnoci so stanice Šibaši.

Vôbec, zábava, na ktorú títo Japonci pozvali nás s veľkou dobrosrdečnosťou, bola premilá a preveselá. Jestli prišlo mi usmiať sa kedy-tedy, bolo to bez zlého úmyslu. Keď pomyslím si, že tie kostymy, maníry, obcovanie, tance, všetko to sú veci vyučené z rozkazu cisára a, možno, proti vôli, ja hovorím si, že títo ľudia sú podivuhodní napodobnitelia, a takýto večer predstavuje sa mi ako interessantnejší kúsok tohoto národa, nemajúceho v tomto umení súperníka.

Preložil *J. M.*

Slovenský jazyk.

Ukážka z nárečia horno-zvolenského, t. r. handelského.

(Dokončenie.)

Dialogus III[mus.]

Anča. Suza! počkajže ma, puojďeme vedno!

Suza. Chitro — jáj! veďže sa vlečješ, ako slimák s drožďiama.

A. Jaj! veď ja tak nevuadzem, ako ti; veď si ňie slepa, aku tarchu nesjem.

S. A čuože toľkuo bremä teperiš?

A. Nuž kurčata ňesjem do Brezna predať, aj kuru staru, aj husara. A ti že počuo ideš?

S Iďem materi zubke[1]) kupiť na kapku stakima glhima zaušniciama; aj sebe na šatu[2]).

A. Ľa! ľem drelej prišua do nas pletarka z Baňe; či — vraj — kupíte zubke? A mi sme povedali: ňekupime, ňemame turake. „Veď ja — vraj — aj za habi dam.“ — Ľa, Suza! mohla si si vibrať, akie bi ti ľem boua ďaka. A aby sukou boua, veru maua peknie.

S. Ej, bodajže ta, bodaj! keď hu parom ňepriňiesou do nas! — Ach! ništo preto, predci bi ľem pre šatu boua musea iť.

A. A čak si na taku naberieš[3]), ako Mara Koncošovie za včerom na sobáši maua?

---

[1]) *Zúbky* — čipky, fr. denteles.
[2]) *Šata* — predná zástera.
[3]) *Nabrať si* — nakúpiť si na šaty.

S. A či boua rúča? aňi som sa ňeprizeraua dobre.

A. Ej... rúča! Ach, tak krasňe boua posriedku driekom šakovima kvetinama poprepletana; a krajce [1]) takie na peť palcou širki!

S. A mňe sa najkrajšie pači stakima tačati povitlačana, stakima krivima pišťoki, ako na griecpali [2]), či vješ — ako Dora Makušovje maua, keď sa dávaua? [3])

A. Nože no! komu prasa, komu hus!

S. Laľa, Anča! kotriže ste šitko boui na tej svaďbe za včerom u Valaškou? Ach! tak som sa narumadzgaua, že som nemohua aj ja tam biť! Museua som strovu nosiť za valachom.

A. Jaj—jaj—jáj! čuo tam bouo háveďi! Nuž, počkajže, kotrie sme šitko tam boui? Ja som boua, potom: Iskra, Bochňa, Murga, Barbora, Sľiukuľa, Šprgľuľa — a bi ich parom porátau šitke!

S. Či ste hodňe bursovali? [4])

A. Nuž akože? ach, ten mladí zať! tak si hrau napred tich hudcov, ľem tak dundžalo!

S. La! mohua som ja ňepočuvať otca! mohua som sa naburšovať aj ja do vistatia! [5]) aňi bi som sa teľko strachu ňeboua nažraua!

A. Ach! boua bi si sa ti narehotaua, Suzka! Prišmajtaua sa napokon aj Huva, a Podimuka uš davno pod kuoškom zubi vicierau. Nuš tich veduo, museli sa ti ľem voľki-nevoľki pojať, a spolu bursovať. To bouo na rozpuknutia, Suzka! vše, čuo sa jedon zvijau okolo druhiho, to im aňi izba ňestačiua. A čuo ešte najsmiešňejšie bouo: Priďe ti tam aj Zajedanka! napilí ako bočka! a čuo to takuo vitiahnutuo, ako haštra, da sa ti to do vikrivovania medzi druhich. A Murga just tancovaua z Magáňom. Ta ti mu povie: Och! ňeprekrivujže sa tu ňie! stima štepenima kvakáma! A ten? čuo — vraj — Murga? chiti ti jej kitľu... ukiaš nohe, chto ma kriušie, či ja? a či ti? — Nuž tu smiech! dobre sme sa šitke ňezašui!

S. Veď som sa aj dobre šitka ňezašua, ale ňie od smiechu, ale od strachu! Uš keď ma tedi zradca ňevichitiua, uš ňikdi za života! Ako prihabem stou tarchou k valachovi na Homuolku, ešte som mu aj drva nazbieraua, a uon naperie ohňa na vatrisku, a postavi hrnčok z hrachom, aby vreuo. I ľem pelcmanou [6]) aj ridzikou som mu iduc nahľadaua. Tu ti chuapi pri nas! Jaj, Anča! dobre ma ňevichitiuo! „Hoj! — vraj — sto bohou tvej materi! maš jarke, čuo sa im chrbati vozia?“

A. No ver bi si ti račej boua daďe pod smrieckom zakiaľ kvočaua.

S. Ale mi preci ňiš ňeurobili. Chiba jedon sa ma opitau: že keľko rokov uš mam?

---

[1]) *Krajce* — č. krajky, porty.
[2]) *Griecpal* — Griffpfahl, hák na vytahovanie dreva z vody.
[3]) *Dávať sa* — vydávať sa.
[4]) *Bursa* — zábava s hudbou, spevom a tancom. — *Bursovať* — tak sa zabávať.
[5]) *Vystať* — ustať.
[6]) *Pelcman* — hríb, n. Pilz.

A. A ti že si čuo riekla?

S. Ja reku ňeviem. Moja mamo povedaui: že mi tedi šesnac minuuo, ke naša brnuša na tretu pašu s prvim teľaťom boua. „A či uš — vraj — skoro budeš mať takie, ako vaša brnuša?“ A tie časi ma áu po zahreňi rukou kus poťapkau. Potom si ľem zali jedňiho mrľiaka, a jednu jarku, pipi si popripekali, a poď preč!

A. Boua si ti rada! a čak bojko?

S. Ej! muožeš veriť! Ba tak som hnaua jednim vrhom domou, akobi mi naveki dáka mamuna za petami boua!

A. A či si počuua: ako sa Krajčouci dňeska zasa uháňali stima z Látuok?

S. Ňech; ja sa to aňi ňestariem do takich pleták. A čuože si zasa nabrechali?

A. Ja som aňi šitko ňepočuua; chiba ako za šipom Frudličkovie' oberám buato, vikrikňe ti ten stari: „Í — bisťuže ti vidaďe!..... takto mi — vraj — vuasi dupkom stávaui!“

S. A ona že čuo nato?

A. Ona len ňiš ňeriekua. Ale stara sa potom ozvaua Beťjačka: A mohli ste si ich vedno riadiť....., keď sa tatko tak chitro vivrafili! A viete dobre: čuo sa aj kňaz v kostole nakriči, pre tie šopi!

S. Ňeňechajže ma, Anča, keď puojďeš naspak. Aksa ja drelej odbavim, dočkam ťa poľa cigáňou. A ak ňie, ti že ma počkaj. Či vieš?

A. Noleno! ňezatrátorže sa glho!

BESEDA.

Nové veci o štátnom prevrate vo Francúzsku roku 1851.

V anglickej *Fortnightly Review* vyšly zaujímavé odhalenia o Napoleonovi III. a kniežati de Morny, ktorý, ako známo, bol synom matky Napoleona III., Hortensie, od grófa Flahaulta. Anglický spisovateľ, Graham, hovorí, že sobral svoj materiál od dvoch osôb rôzneho pohlavia, ktoré boly blízke ku dvoru Napoleona III. Dodáva, že všetky jeho vedomosti sú čerpané z prameňov úplne hodnoverných, ale z ohľadov delikátnosti nemôže teraz publikovať ani desiatu časť toho, čo podarilo sa mu sobrať.

Anglický spisovateľ predovšetkým rozpráva, kde sišli sa po prvý raz dvaja bratia, Ludvik Napoleon a Morny. Bolo to v Škotsku, na ostrove Arrane, v zámku kniežaťa Hamiltona, ktorý mal za ženu dcéru veľkého kniežaťa badenského. Na radu svojho otca Flahaulta, Morny prišiel ta k Ludvikovi Napoleonovi, ktorý bol

príbuzným kňahyne Hamiltonovej a pred niekoľkými rokmi len že nestal sa jej mužom. Tam bola prvá porada o prásidentstve. Morny nahováral svojho brata, aby vystúpil za kandidáta, kňahyňa však vystríhala ho pred takým riskantným krokom.

Napoleon zjavil sa v Paríži, oproti Mornymu začal sa chovať veľmi zdržanlivo. I potom Napoleon vždy prechovával oproti nemu mlčanlivú nedôveru; jemu bol nemilý ich rodinný pomer, nikdy nedopúšťal robiť na to najmenšiu narážku. „Možno — hovorí pôvodca — bál sa, aby ľuďom nenapadlo vyhľadávať príliš blízko jeho pôvod a práva, aké mal na dedictvo Napoleona I.“ Lebo Napoleon III. bol synom nie Ludvika Bonaparta (hollandského kráľa, brata Napoleona I.), lež hollandského admirála Verhuela.

Napoleon III., ktorý dľa úsudku pochlebníkov alebo neorientovaných ľudí temer dosiahol veľkosť Napoleona I., nebol nič viac, ako nástroj v rukách niekoľkých dobrodruhov, na čele ktorých stál Morny. On nosil masku sfingy, vyznamenával sa mlčanlivosťou amerikánskeho Indiana a za osemnásť rokov svojho panovania len klamal svet. Bol to fantasta, učenec, spisovateľ, politik-teoretik, všetko čo chcete, ale nikdy nebol štátnikom-praktikom. Koruna prvého Bonaparta nikdy nebola by sa dostala na jeho hlavu, keby on nebol býval potrebný pre plány smelých, odvážlivých ľudí, ktorí umienili si obnoviť cisárstvo. Človek, ktorý, aby dostal do rúk vládu nad francúzskym národom, urobil dva smiešne, nepodarené, trebárs nanajvýš charakteristické pokusy, či mohol byť pôvodcom štátneho prevratu dňa 2. decembra 1851, tohoto chladného, neústupného, pritom úplne premysleného siahnutia za najvyššou mocou? Predstavovať si, ako by iniciatíva v tom tak alebo ináče prináležala Ludvikovi Bonapartovi, znamenalo by zcela nepoznať charakter tohoto človeka. Projektoval štátny prevrat nikto iný, ako Morny. Jeho hlava a oceľové nervy mohly vypracovať ten plán, jeho železné srdce mohlo doviesť do konca tento prečin, stvoriviší epochu. Morny bol tvorcom, spravujúcim umom druhého cisárstva. Druhé cisárstvo vo Francúzsku kvitlo, kým žil Morny; v jeho smrti skrýval sa smrtný výrok Napoleonovej slávy. Opravdová rolla tohoto človeka nebola dostatočne ocenená ľuďmi, ktorí ho prežili, a hlavne preto, že pre Mornyho bola politika o mnoho viac finančným zdvihákom (sochorom), než reálnym nástrojom osobnej jeho ambície.

Štátny prevrat od počiatku do konca bol myšlienkou Mornyho, pre myšlienku svoju on získal Ludvika Napoleona, potom on ju i previedol. Morny dlho varil svoj plán, zprvu nepriznával sa mu ani pred tým, ktorému pripadala v ňom hlavná rolla, a múdru zdržanlivosť svoju odhodil až v ten deň, keď už videl možnosť uskutočnenia plánu. Morny bol blízky miziny, preto odhodlal sa na všetko. A keď raz bol odhodlaný, on vynaložil na to všetku svoju nezlomnú a chladnú silu vôle.

V Elysejskom paláci u prásidenta Ludvika Napoleona dňa 1. dec. 1851 boly večierky — celkom ako obyčajné. Ale bol prítomný i veliteľ národnej gardy, a ustanoveno, že kapella národnej gardy

nebude hrať. O 11. hodine všetko sa rozišlo, ostali len Morny, policajný minister Maupas a vojenský minister Saint-Arnaud. Všetci traja šli za prezidentom do jeho kabinetu. Fleury, v ktorom Kinglake, anglický historik Napoleona III., náchylný je vidieť hlavného účastníka pri samom prevedení prevratu, v skutočnosti bol vlastne len agentom Mornyho. Poslal ho urobiť poriadok so žandárskym batallionom, a Fleury vrátil sa len ráno, 2. decembra, o 6. hodine, po vykonaní rozkazu. Prišiel oznámiť, že je všetko v poriadku. Ale tu Maupas a budúci cisár ztratili odvahu. Oni videli, že pri tom, čo má nasledovať, nebude možno vyhnúť krvepreliatiu, a k tomu boly potrebné nervy silných ľudí, vojenské nervy, aké mali Morny, Saint-Arnaud a Fleury. No to prelievanie krve nepredvídalo sa v platonických snoch Ludvika Napoleona.

Z kabinetu prezidentovho otvárala sa malá izba. Morny do tejto zavolal Napoleona, aby ho presvedčil. A hľa, ako milo ho presvedčoval: vyňal z vrecka revolver, stal si na dvere a povedal:

„Ak probujete vyjsť z tejto izby, Louis, ja vám rozdrúzgam hlavu!

Potom, ako minister vnútorných diel a telegrafického oddelenia, Morny naložil Fleurymu strážiť a držať arestovaného prezidenta a Maupasa — týchto dvoch pánov s nežným srdcom. Tak vychodí, že prezidentovi nemohol vyhrážať sa revolverom Fleury, ako to tvrdí Kinglake. Ludvik Napoleon po takom kapacitovaní stal sa poslušným. Plukovník Beuville, z naloženia Mornyho, obstúpil so svojím vojskom tlačiareň a tu sostavili i vydali proklamáciu, v ktorej ohlasovalo sa, že zákonodarný sbor bol ohniskom sprisahania, že je teda rozpustený a že v Paríži a v oboch s ním susediacich departementoch vyhlasuje sa stav obliehania. Morny, ako minister vnútorných diel, rozposlal telegrammy, že je úplný pokoj. A vtedy začala sa streľba z pušiek.

Román veľkého kráľa.

Ozaj, snáď nikto nežiada si byť tak mocným a vysokopostaveným, ako zaľúbený človek, ktorému nemožno dosiahnuť predmetu svojej lásky. Už nejeden taký vzdychol si: „Keby som bol kráľom!“ mysliac si, že tak ľahko by mu bolo premôcť všetky prekážky. A omyl jeho je práve vtedy najväčší. Králi temer najmenej môžu si voliť podľa svojho srdca, oni záujmy srdca musia podrobiť záujmom štátnym. Ludvik XIV. bol mocným kráľom, o ňom vieme, že povedal: „Štát, to som ja!“ a v láske svojej bol predsa malomocnejším, než ktorýkoľvek najobyčajnejší smrteľník. Musel len vzdychať, zďaleka ľúbiť — a oženili ho tak, ako žiadala politika, štátny záujem. Práve nedávno vyšla v Paríži kniha o tomto románe Ludvika XIV. (Le Roman du grand roi. Louis XIV. et Marie Mancini.) Na základe netlačených listov a dokumentov napísala ju dáma, skrývajúca sa pod menom Lucien Perey, ktorej prístupné sú archívy niekoľkých aristokratických rodín vo Francúzsku i v Itálii.

Ludvik XIV. mal vtedy na dvadsiaty rok. Stál pod vlivom svojej matky, Španielky Anny Rakúskej a jej všemohúceho favorita, Taliana kardinála Mazarina. Kardinál, ako minister, vtedy mal ešte úplnú moc nad kráľom. Známo je, ako Ludvik XIV. za jednoho pekného dňa zmenil tento pomer a ukázal, že on už sám naučil sa rozkazovať. Kráľovna na všetko dívala sa očami svojho ministra; medzi nimi bol veľmi intímny pomer, tak že ich súčasníci mysleli, že kráľovna a Mazarin žili v tajnom manželstve. Kardinálstvo jeho tu nebolo prekážkou: Mazarin nedal sa nikdy vysvätiť, kardinálsky klobúk pre neho bol len prostriedkom, aby pri dvore mohol mať po kráľovi prvé miesto.

Nedávno vydaná korrešpondencia Anny Rakúskej s Mazarinom dýcha takou vzájomnou nežnosťou, ktorá rozptyľuje pochybnosť o ich blízkosti. V knihe L. Perey sú tiež umiestené ich listy. Čiastočne sú šifrované; číslice 16, 22 a 44 označujú kráľovnu, číslice 15, 26 a 46 Mazarina, kráľovna menovaná je Serafinom a Anjelmi, Mazarin Nebom a Morom; často o sebe Mazarin hovorí v tretej osobe; dva zvláštne znaky, hviezda a trojramenný grécky kríž, znamenajú oddanosť alebo lásku jeho ku kráľovne, alebo kráľovny k nemu. „Keby nás i celá čiastka sveta rozdeľovala — píše Mazarin — i vtedy priateľstvo medzi 22 a 26 nemohlo by vyhasnúť.“ A kráľovna privoláva, že i na smrteľnej posteli jej posledným slovom bude — (tu nasleduje grécky kríž, t. j. „ja vás ľúbim“). Kráľovna Anna bola náruživá Španielka, Mazarin počerný, statný muž s uhladenými manírami. Veľmi dobre hovoril po španielsky, kdežto vo francúzskej reči nikdy neztratil taliansky akcent, prečo v očiach Francúzov bol vždy cudzincom. Cudzincovi-ministrovi nebolo ťažko sblížiť sa s kráľovnou, ktorá tiež nebola Francúzkou, a oni dvaja spravovali dvor i štát.

Darilo sa im to, kým mohli držať v rukách mladého kráľa. I všelijaké mimoletné ľúbosti a milostné dobrodružstvá dovoľovaly mu ochotne — to nemohlo vadiť ich plánu. Ale čo potom, keby kráľ dostal sa do sieti nejakej ambiciosnej ženy, ktorá sama chcela by panovať, alebo potkal nejakú umnú ženskú, ktorá povedome zobudila by v ňom náklonnosť k vážnemu zamestnaniu? Práve takou ukázala sa Mária Mancini, jedna z mnohých príbuzných Mazarina.

Máriu zprvu zatienila svojou krásou jej sestra Olympia Mancini. Mária bola vtedy suchá, chudá, čierna. Mocný jej ujec ustanovil, že „nie je stvorená pre dvorné povetrie“ a dal ju do kláštora, aby „sa mohol podívať, či nebude plnšou.“ V kláštore ostala pol druha roka, dobre sa učila a dostala farbu; rozvila sa fysicky i duchovne a celkom sa pretvorila. K okúzľujúcej kráse prispely duchovná bystrosť, živé chápanie, príjemné maníry, umenie byť milou. Mala takú neobyčajnú pamäť, že bez namáhania naučila sa najťažšie tirády z tragédií. Nielen vedela ztratiť taliansky akcent, lež písala po francúzsky prósou i vo veršoch.

V októbri 1655 už nemala čo robiť v kláštore a vystúpila od-

tiaľ. Na ňu skoro musel byť upozornený mladý kráľ pri takom dvore, kde najkrajšie zo ženských koketovaly všemožne, aby naklonily si jeho srdce; ani jedna z nich nemala vôľu vyhýbať jeho priazni. Dvorné dámy kráľovny-matky domáhaly sa od neho čo len lúbezného slova. Ale také námahy skoro staly sa márnymi. Kráľ niekedy navštívil v Louvre chorú matku Márie Mancini. Aby sa dostal k sestre kardinála, bolo treba prejsť cez izbu vedľa oddelenia Máriinho. Ona ustrojila si vec tak, aby bola v tejto izbe, akoby náhodou, keď prechodí tade kráľ, ktorý zase nezabúdal povedať jej „bon jour.“ „Vyčkávanie tých niekoľkých minút — píše Mária v svojom denníku — dostačovalo, aby moje smutné a mračné dni míňaly sa skorej, a ja vracala som sa do svojej samoty menej smutná.“

Tu raz kráľ prizrel sa jej lepšie než obyčajne. A zaľúbil sa do Márie. Od toho času kráľovna a kardinál začali badať, že tratia vliv na kráľa. On ukazoval nároky na samostatnosť. Matku to znepokojilo, Mazarina nahnevalo. Zlostil sa, že jeden z členov jeho rodiny opovážil sa oslabovať jeho vliv.

Známo je, že Mazarin vedel sa starať o svoju rodinu, a z toho zatvárajú, že to bola láska. Ale to nie je pravda. Mazarin neukazuje lásku k členom svojej rodiny, on ich temer nenávidí. Nemožno povedať, že by ich bol nenávidel, len o dvoch členoch rodiny, a o malej Marianne, 7—8 ročnej sestre Máriinej. Ostatné osoby z rodín Mancini a Martinozzi jemu boly len prostriedkom k cieľu, a cieľom jeho bolo založenie mocnej rodiny, ktorá bola by v príbuznosti so všetkými starobylými rodmi v štáte. Tento bývalý chudobár teraz bol boháčom, tento mušketír stal sa vážnou osobou, i chcel mať svoj „dom“. Aby založil si rodinu v takomto smysle, Mazarin vydával dievčatá svojich príbuzných za vážnejších aristokratov. Jednu za druhou privážal ich z Talianska, aby im zaopatril muža.

U kráľa nežná pozornosť k Márii Mancini pomaly premenila sa v horúcu náruživosť. Kráľ zaľúbil sa do Márie, a ona neopytovala sa svojho ujca, či môže ho tiež ľúbiť. Dva roky trvala ich láska, keď Ludvik začal pomýšľať na možnosť manželského sväzku. Ale tu postavil sa Mazarin. Pri všetkom svojom egoisme on bol veľkým politikom. Prechovával k politike takú lásku, ako umelec k svojmu dielu. A tomuto dielu Mária hrozila nebezpečenstvom. Dľa mienky Mazarina pre Ludvika XIV. bola iba jedna dobrá partia, španielska infantina Mária Teresia. Španielsko a Francúzsko stály vo vojne medzi sebou; urobiť koniec nepriateľstvu, utvrdiť mier manželstvom medzi kráľom francúzskym a princeznou španielskou — to bolo úlohou Mazarinovej politiky. A tento premyslený plán našiel teraz prekážku v akejsi sentimentálnej vášni, a úspech plánu ohrožoval člen kardinálovej rodiny. Začal nenávidieť svoju príbuznú. Ona oslabila jeho vliv a teraz ešte mala prekaziť jeho politiku. Bolo treba spraviť poriadok, a on odpravil Máriu na druhý koniec Francúzska, do mestečka La Rochelle.

Medzi kráľom, jeho materou a ministrom začaly sa nemilé scény. Kráľ hneval sa i prosil, horšil sa i plakal. Raz padol k nohám Mazarina a zvolal so slzami v očiach: „Ja vezmem si madmoiselu Mancini, ja nechem infantinu, ja neznesiem, že by Mária trpela pre svoju lásku ko mne.“ Mazarin odpovedal, že on nakladá so svojou príbuznou a radšej ju zakole kinžalom, ako by dopustil nešťastie trónu. Kráľ neprestával ubezpečovať svoju milú, že len ona dostane sa s ním na trón. Ale Mária smutne sa usmievala. Veď kráľ nič neurobil, aby prekazil jej odoslanie, a jemu bolo treba povedať len jedno rozhodné slovo. Keď Mária, s dvoma svojimi sestrami, sadala na koč, ktorý mal ju odviezť z Paríža, Ludvik stál pri dverciach a ešte bol čas zrušiť príkaz. Ale on len plakal. Vtedy Mária vyslovila frásu z *Bérénice* Racina: „Pane, vy ste kráľ, vy plačete, a ja odchodím.“ A koč odišiel... Kto by bol očakával, že slzavý hrdina tejto dotklivej scény stane sa mocným monarchom, ktorý dostane meno veľkého kráľa?

Kráľ neurobil nič, aby svoju vôľu postavil nad násilie ministra. Ale nezriekol sa Márie. Ešte vždy bol odhodlaný kráľovnu svojho srdca urobiť kráľovnou Francúzska. Scény s matkou a s Mazarinom neprestávaly. Kráľovna-matka už začala sa klátiť, láska k synovi dostávala sa navrch. Ludvik sa mučil. Bledý ako tieň chodil po paláci. Mazarin bol veľmi nespokojný, že kráľovna nie je rozhodnejšia proti synovi. „Bože môj!“ zvolala ona, „veď na jeho mieste ja urobila by som to isté!“ Ale Mazarin nechcel o tom ani počuť. Nepriateľstvo so Španielskom neodstráni sa, ak obrúčka kráľova nepríde na prst infantiny. Ztratenie najvzácnejších pomerov, oslabenie francúzskeho vlivu v Europe — to je, čo očakáva Francúzsko, jestli kráľ vezme si rímsku občianku temného pôvodu. To nesmie byť.

Tu Mazarin dokázal sa veľkým. Ujec, chrániaci kráľa pred svojou sesternicou, egoistický človek, stavajúci štátne záujmy nad všetko — je zjav neobyčajný. „Vy Ste pánom svojich skutkov“, píše kráľovi, keď mu bolo 21 rokov, „ale nie Ste pánom mojej mienky. Vy mňa nemôžete prinútiť, aby som odobril Vaše pokračovanie, keď ja iste viem, že ono protiví sa Vašej cti, dobrobytu Vášho štátu a pokoju Vašich poddaných. Všetko prepadlo, ak nie Ste v stave panovať nad sebou“. Mazarin probuje urobiť dojem i mäkším tónom. „Ja veľmi milujem svoju príbuznú, ale bez predpojatosti; Vás milujem ešte väčšmi, a Vaša sláva, zachovanie Vášho štátu mi je nado všetko... Ak nechcete ma poslúchnuť, tak nepozostáva mi inšie, ako oddialiť sa a príčinu všetkého zlého, ktoré vidím nastupovať, vziať so sebou.“ Kráľ, prečítajúc tento list, složil ho a poslal po tajnom kurierovi do La Rochelle Márii Mancini. Ona vždy o všetkom vedela, čo zamýšľa ujec.

Kráľ vymohol si od matky, že môže si dopisovať s Máriou; za to sľúbil nenaliehať na to, aby sa vrátila do Paríža. A tak medzi Parížom a provinciálnym mestečkom chodila pošta lásky, a Mazarin žaluje sa, že kráľ píše nie listy, ale knihy. I vynakladal všetky svoje prostriedky, aby sa dozvedel o tajnostiach kráľovej

korrešpondencie; zdvojnásobnil počet svojich špehúnov, komorník kráľov bol podkúpený, Mária v Larochelle bola obkľúčená celou sieťou vyzvedačov. Jej guvernantka, pani de Venele, prezerávala okná i dvere, každú noc obchodila celý dom. Pošta lásky predsa našla si prístup. V tejto veci kráľ bol chytrejší od ministra. Z toho medzi nimi začala sa tajná borba. Na pomoc ujcovi konečne bola postavená sestra Márie, Hortensia, ktorá bola s ňou odišla do Larochelle, áno vyučili špehovať i osemročnú Mariannu.

V Larochelle, v osamotenom mestečku, prísny ujec trúfal si zlomiť Máriu tak, aby sa zriekla svojho vysokomyseľného sna a vydala sa za kohokoľvek, koho vyberie jej on. Mazarin v svojich listoch k nej vyhráža sa, vystríha, prosí, odvoláva sa na jej rozsudok, na srdce, používa všetko svoje diplomatické umenie. Ako liek proti mukám lásky odporúča jej čítanie starých klassikov. Ale čo boly všetky také listy kardinálove proti jednomu listu Ludvikovmu! Tento posielal jej i dary a proti tomu Mazarin nič nemal; myslel si starý úžerník, že to ostane aspoň v rodine, a dával peniaze. Mocný kráľ francúzsky vtedy musel si prosiť peniaze od ministra, čo neraz neobišlo sa bez naťahovania. Raz kráľ potreboval veľkú summu: anglická kráľovna, žijúca vo Francúzsku vo vyhnanstve, predávala svoje perly; tu Mazarin bez protimluvenia dal peniaze; uhádol, komu budú tie perly.

Vyjednávanie so Španielmi viedlo sa horlive, sám kráľ mal ísť do Bayonne na schôdzku so Španielmi, a tá nešťastná láska predsa hrozila sboriť všetko, čo s takou prácou vystavilo sa štátnickým umením Mazarina. Bol chorý, ale zato neprestával boriť sa s Máriou. Odvoláva sa na jej svedomie. A aké má úmysly? Kráľ stojí na prahu svojho manželstva so španielskou princeznou: akú rollu chce mať ona vedľa ženatého kráľa? Dá jej ešte väčšmi pocítiť svoju moc. Larochelle už nebolo dosť odľúčeným miestom: Mária je poslaná v Broige, a jestli by sa ani tu nemala zmeniť, ujec odstráni ju cele z Francúzska. Vyhráža sa jej, že dá ju zavrieť do kláštora v Taliansku. Tieto hrozby začínajú mať účinok: Mária nahliada, že nevydrží boj s prísnym ujcom. Sľubuje nedopisovať si s kráľom, sľubuje napísať mu, aby i on urobil tak. Pravda, sľub ostáva nesplneným. Minister teraz obracia sa proti kráľovi, píše mu, že pre svoju nešťastnú vášeň stal sa posmechom pri všetkých dvoroch europejských, probuje v očiach Ludvika očerniť predmet jeho lásky, hovorí o svojej príbuznej, ako o osobe, majúcej tisíc nedostatkov a vôbec nehodnej jeho lásky. Konečne, vidiac, že i to všetko nič nepomáha, chytá sa posledného prostriedku — vyhráža sa, že odstúpi od štátnych diel. „Priznám sa Vám, v mojich rokoch a pri ťažkosti môjho zaujatia ja temer nemôžem ďalej trpieť znepokojovanie od osoby, ktorú, pre mnohé príčiny, ja mal by som roztrhať, aby som si oľahčil život.“ Kráľ sám dodáva tej osobe zmužilosti a sily protiviť sa mocnému ministrovi, čo tohoto mimoriadne bolí. „Veď povedzte mi, akú rollu má hrať dievča, keď Ste Vy raz ženatí. Či si ona myslí, že som ja už natoľko zabudol na

svoju povinnosť, že som natoľko neslušným, vlastne nízkym, že by som mohol odobriť, keby sa ona oddala na nečestné remeslo?“ Tak hovoril Mazarin so svojím kráľom.

Ale Ludvik bol pevne odhodlaný urobiť Máriu svojou ženou. Proboval presvedčiť Mazarina takto: Vy urobili Ste pre Francúzsko toľko, že ja, kráľ, dokážem Vám len svoju uznanlivosť, keď vezmem si za ženu Vašu príbuznú. Nepomáhala ani taká kasuistika. Mazarin odpovedal, že jemu dokáže svoju vďačnosť tým, ak zrečie sa Márie. Miesto toho, aby poslúchol ministra, kráľ vymáha si od matky, aby, kým on bude cestovať v južnej Afrike, Mária bola zavolaná do Bordeaux. Kráľ odíde k vyjednávaniu o mieri a o svojej ženbe, a cestou vidí sa so svojou milou. Mazarin nemohol dostať horšej zprávy; už bojí sa, že je všetko ztrateno.

Ale stalo sa naopak. Hrdá Mária ukázala sa omnoho poslušnejšou, omnoho prístupnejšou ujcovým radám. Poznove privolila na rozlúčenie, áno prosila ujca, aby ju vydal ešte prv, než bude svadba kráľova. Pani de Venele víťazoslávne oznamovala Mazarinovi, že je románu konec. Dopisovanie Márie s kráľom ešte trvalo istý čas. Ale ona už neoddávala sa illúsii: kráľ nemohol ju vziať za ženu. On už nemohol jej písať listy, posielať dary a vôbec otvorene prejavovať svoje nežné city k nej. Ale pritom všetkom oheň nie celkom vyhasol. Nie, ešte i vyblkoval znova. Mazarin musel použiť najnižšieho prostriedku — žiarlivosť, a síce zprvu proti Márii. Postavil na javište sestru proti sestre. Olympia, sestra Máriina, vydaná za kniežaťom Soissons, i prv bola povšimnutá kráľom Ludvikom; teraz v Paríži vedeli tak ustrojiť vec, že kráľ a Olympia opäť sa sblížili. Z toho nič nevyšlo, ale do Broige donesená bola klebeta kolossálnych rozmerov, z muchy urobili slona, a Mária cítila sa strašne nešťasnou. Nechcela vyjsť na posmech, i naliehala na ujca, aby ju skorej vydal, ešte pred svadbou kráľovou. Ale Mazarin, ubezpečený o úspechu svojho plánu, chcel mať skorej hotové štátne dielo, kráľovu svadbu. Kým Ludvik chodil pre svoju mladuchu, Mária mohla sa vrátiť do Paríža. Tam o ňu začal sa uchádzať princ Karol Lotaringský. Mazarin nepovedal ani áno ani nie, ale čakal. Princ Karol bol mu dobrý na niečo iné. A skutočne, skoro ukázalo sa, že minister použil ho, aby mohol zobudiť žiarlivosť v kráľovi.

Ludvikova láska ešte nebola vyhasla. Na zpiatočnej ceste do Paríža, keď viezol mladú kráľovnu zo Španielska, Ludvik zmizol. Nikto nevedel, kam sa podel; vzal so sebou len verného svojho komorníka. Šiel do Broige. Chcel vidieť to miesto, kde jeho Mária v smrteľných úzkostiach túžila za ním. Nocou vyšiel na breh, vyvolával ju a plakal. A vtedy, keď on oddával sa svojim citom, o Máriu uchádzal sa Karol Lotaringský. Postarali sa, aby kráľ dozvedel sa o tom, a to i urobilo svoj ochladzujúci účinok. Pozdejšie medzi nimi prišla vec k poslednému vyznaniu, vyliali jeden druhému svoje srdce a presvedčili sa, že nemali si čo vytýkať. Potom už ani najmenšia tieň nezamračila ich spomienky o krásnom sne.

Mazarinovi nasledovalo zabezpečiť svoje dielo — oddialiť úplne Máriu z Francúzska. Ona bola nebezpečnou, i keď kráľ bol ženatý.

Miesto toho, aby ju vydal sa Karla Lotaringského, ktorý mohol nechať svoju ženu v Paríži, Mazarin odpratal Máriu do Ríma, kde vydala sa za knieža Kolonnu,

Tak skončil sa román Ludvika XIV. Politika zvíťazila nad láskou. Po Márii Mancini nasledovaly — hovorí Lucien Perey, Lavallière, Montespan a Maintenon, ale ona mohla zachovať v svojom srdci presvedčenie, že ani jedna ženská nevzbudila v Ludvikovi XIV. taký čistý a rytiersky cit, aký prechovával k nej, ktorú ľúbil prvú. A tak historia o tom, že Mária Mancini pre Ludvika XIV. bola len prvá medzi inými (Lavallière, Montespan atď.), úplne sborí sa touto knihou. Dľa tej historie Mazarin všemožne podporoval milostný pomer kráľa a svojej príbuznej — k svojmu prospechu. Jedno i druhé bolo výmyslom. Minister, čo len mohol, všetko urobil k roztrhaniu milostného pomeru, a sám pomer bol celkom platonickým.

Zemianski veršovníci slovenskí.

Pod týmto názvom sbieram pozostalé verše našich zemianskych veršovníkov, ktorí žili na konci minulého a na začiatku tohoto storočia. Týmto činom dokážeme i to, že mali sme my i zo zemianskeho stavu, národne neprebudeného, ľudí, ktorí nehanbili sa za našu milú slovenskú reč, ale ktorí v nej i vylievali city svojho srdca. Sosbierané už mám verše od Emericha Pongráca, Judity Kiszely, Gregora Vitáliša, Antona Plathyho, Kataríny Kiszely, Terezie Vitálišovej, Jána Čemického, Karla Čemického, Ezechiela Ruttkaya, bar. Antona Radvanszkého, Barnu Szentiványiho, spolu 98 veršov. No, nenie to ešte všetko. Viem a presvedčený som, že okrem týchto veršovníkov nachodia sa po našich slovenských stoliciach a obciach mnohí, ktorí podobné verše už snaď zvečnelých milovníkov reči našej slovenskej v rukopisoch ochraňujú, alebo aspoň znajú, v ktorej knihe boly tlačené: a preto vyzývam každého a prosím, aby mi ich v odpise i s krátkym životopisom patričného veršovníka láskavo doposlať ráčil. Za službu, preukázanú dobrej veci, už tu vopred vyslovujem vďaku.

V Liptovskom Sv. Mikuláši, 16. sept. 1894. *Rehor Uram.*

Na ukážku podávam niektoré z týchto veršov, dosiaľ nikde netlačených.

1.

Na Rákoš, na Rákoš schádzajú sa páni:
milý, mocný Bože, čo to bude s nami?
Schádzajú sa páni, dlhé rady vedú,
čo tam pre chudobu dobrého vyvedú?
Či budú na vojnu švarných šuhajov brať?
Či budú chudobe slobody vyrábať? —
Sloboda, sloboda, — komu ju Pán Boh dá?
Chudoba ju nemá, — ach, beda, prebeda! —
Sloboda, sloboda, veru by sa zišla,

keby len čím skorej k nám od kráľa prišla!
Aby sme si mohli v čom tom polahodiť,
že by sa nám dali v našej reči modliť;
že by sme si mohli aspoň pri nedeli
z práce odpočinúť na mäkkej posteli;
že by na odvážku v sviatok nás nehnali
a koníčky s nami tiež odpočívaly!
Sloboda, sloboda, aspoň aká taká,
že by nám nedali na kvartiel vojaka.
Na kvartiel vojaka a hajdúcha k tomu,
bo tí vynášajú našu prácu z domu.
Vojak ti zavedie ženu do krčmára,
hajdúch ti zanesie záloh do rychtára!
Čože vykonali páni na Rákoši?
To! — kto nemá koní, aby chodil peší,
a kto nemá čižiem, aby chodil bosý,
trebárs po kolená nohy si urosí!
kto nemá peňazí, aby pijal vodu,
bárs pálenku páliť bude mať slobodu;
že sedliak, ako prú, tak bude pracovať,
pán v kaštieli sedeť, jemu rokazovať;
kto nedá deviatok a kňazovi dežmu:
že tomu pluh, voly, voz i kone vezmú!

Emerich Pongrác de Szt. Miklós de Óvár,
cis. kráľ. kapitán.

2.

Zaplakalo dievča predo dvermi stojac,
povedal jej šuhaj, že už nepríde viac; —
zaplakalo dievča, zaplakal i šuhaj:
„Lebo že ma miluj, lebo mi pokoj daj!
Lebo že ma miluj, lebo ma daj komu,
neodvádzaj šťastie od nášeho domu!“
„„Pozri, milá, pozri na ten suchý topoľ:
keď sa ten rozvije, vtedy budem ja tvoj!““ —
Pozerala včera, pozerala i dnes:
„Nešťastný topole, kedy sa rozviješ?“

Judita Kiszely, vydatá *Ruttkay*.

3.

Dosť je ťažko síkorovi,
keď pod vodu pluje,
ešte ťažšie šuhajovi,
keď takú miluje,
ktorá jeho nechce,
radšej s druhým šepce;

toho potupuje,
inému sľubuje
svoje mladé srdce.

Ver je ťažko v hlbokosti
tam pod ľadom plávať,
ešte ťažšie v samotnosti
do smrti ostávať;
i ja tú ťažkosť mám,
bo jako pelikán
túžim vo dne v noci,
keď nemám pomoci,
len si ju vždy žiadam.

Viem ja síce jedno vtáče
pri tichom potôčku,
pekne spieva a hneď skáče,
hneď sedí v oblôčku:
keby ho ja dostal,
túžiť by som prestal,
choval by ho v klietke,
pri mojej postielke,
i v noci by nespal.

A to by ma tešievalo,
i vo dne i v noci,
bolesť mi ulevovalo
i v mojej nemoci;
ale myslím darmo,
má na hrdle jarmo,
nemôže odletieť,
musí len tam sedieť,
buď zima, buď sparno.

Jak v ľadovej Siberii
vo vyhnanstve žiti,
lebo v pustej Arábii
musím sa trápiti;
keď chodím po poli,
nič mi je nie k vôli,
bárs som i v záhrade,
pusto mi je všade,
a srdce ma bolí.

Škoda, že som v samotnosti
strávil môj vek mladý,
teraz v mej nespokojnosti
nik na mňa nehľadí;
moja dobrá vôľa

mnohým vdačná bola,
ale už skapala,
len meno nahala,
jak trnavská škola.

Že by konec bol, netrúfam,
mojej tesklivosti, —
ale preto si nezúfam
v mojej samotnosti;
keď mám čo, zjem chutne, —
zaspievam si smutne, —
ľahnem, bárs nezaspím,
vždy na teba myslím, —
vstanem, keď deň svitne.

A tak idú moje časy
s hodinami rovno,
dokiaľ mi smrť sviečku zhasí,
žijem nespokojno.
Skoro bude ameň,
keď položia kameň
na mé hriešne kosti;
duša do večnosti
pôjde na examen!

Anton Plathy de Túrócz Divék & Nagy Palugya.

4.

Stodolôčka deravá a zlá žena k tomu,
tie dve veci vyvedú hospodára z domu.
Do stodoly navozí, voda všade tečie,
do komory nanosí, zlá žena vyvlečie.
Každý dobrý hospodár varuj sa tých vecí,
bo v čas krátky gazdovstvo vynesieš na pleci.
Keď gazdovstvo vynesieš, vynesže i ženu,
vyhoď si ju na plece a otrep o stenu.
„Ördög adta! ty kľampa, gazduj teraz v pustom!
Však už môžeš gazdovať, jako v cmare hustom!“

Katarína Kiszely.

5.

Zavzali sa na mňa ľudia
pre mojeho milého:
skárajže ich, milý Bože,
skáraj s trónu tvojeho!
Skárajže ich, Pane Bože,
veď máš prečo a koho,
mojich všetkých nepriateľov:
ach, veď mám ich tak mnoho!

Terezia Vitáliš.

6.

Muž pije v krčme na bradu,
a žena hynie od hladu;
na bradu, od hladu,
a žena hynie od hladu!

Muž v krčme spieva, hihíka
a žena s deťmi narieka;
hihíka, narieka,
a žena s deťmi narieka!

Muž v krčme pekne tancuje,
a žena s slúžkou lármuje;
tancuje, lármuje,
a žena s slúžkou lármuje!

Tak sa to iste tej stáva,
čo sa za lumpa vydáva;
tej stáva, vydáva,
čo sa za lumpa vydáva!

Ján Čemicky z Hlinika.

7. **Suché slzy.**

Že len slzy bolesť javia,
tak sa domnievajú oni.
Dobre tým! tí očmi plačú,
u mňa srdce slzy roní.

Lebo suché líce mávam,
vnútorný môj pokoj chvália.
Šťastliví tí! ach, neznajú,
jako suché slzy pália!

Anton Varšiansky (barón Anton Radvánszky).

Poznamenanie. Verše prispôsobené sú terajšiemu pravopisu bez premien a narušenia slohu.

Literatúra.

Veleba Sitna. Napísal *Andrej Kmeť.* Odtisk z „Tovaryšstva". Ružomberok. Tlačou Karla Salvu. Nákladom spisovateľovým. 1893. So šiestimi vyobrazeniami. 16°. 186 str.

V sborníku, vydanom na sklonku minulého roku v storočnú pamäť Učeného slovenského tovarišstva, čítali sme prvý raz tento pekný trud Andreja Kmeťa. V referáte, ktorý podali sme v 3. a 4. sošite Slovenských Pohľadov, mali sme zrenie hlavne na články,

týkajúce sa Učeného slovenského tovarišstva. O *Velebe Sitna*, ako i o iných prácach v sborníku, nesúvisiacich s historiou onoho prvého literárneho spolku slovenského, zmienili sme sa len vo všeobecnosti. I vďační sme pánu pôvodcovi, že obstaral odtisk svojho diela v obyčajnom knižnom formáte a poskytol nám možnosť dôkladnejšie upozorniť naň slovenské obecenstvo.

Kto bol v museume, ktoré od otvorenia Domu zakladáme v našom Martine, na každom kroku stretol sa s menom Andreja Kmeťa. V oddiele národných výšivôk slovenských veľká časť predmetov dostala sa sem cez jeho ruky; od neho je celá veľká sbierka nerastov; z jeho ustávania a študovania slovenských krajov máme značnú časť archäologických nálezov; ním boly obstarané a dodané mnohé vzácne predmety, predstavujúce domášny, pastiersky, hospodársky, priemyselný atď. život slovenského ľudu. On všetkého si všíma, všetko študuje, všetko sbiera, čo týka sa života a bytu Slovákov, i prírody ich obkľučujúcej — a všetko k ich povzneseniu. Keby ste prv ani neboli počuli o Andrejovi Kmeťovi, z krátkeho obzretia nášho Musea utvorili by ste si o ňom pochop, ako o zvláštnom človeku, o mužovi, ktorý najmä v takýchto tvrdých časoch je požehnaním pre slovenský národ. Po rozličných krajoch slovenských aspoň desať takýchto mužov, dušou i vôľou podobných Kmeťovi, a kultúrne snahy nášho národa urobily by veľmi vážny krok napred.

A práve ten Andrej Kmeť, ktorého poznali by ste z Musea martinského, javí sa i v tejto svojej knižke o Sitne. Dejiny slovenskej literatúry ukazujú, že u nás viac značných talentov prepadlo preto, poneváč vo vede rozbehly sa za cieľmi ďalekými. Sme akísi poetickí, uspokojuje nás len vysoký let; čo je blízke, nás neinteressuje, to nám je primálo. Radšej sedeť s ovesenou hlavou a so založenými rukami pod pecou, než pracovať bez lietania, v tom, čo nám je blízke, v čom i pri našich obmedzených prostriedkoch možné sú výsledky... Knižka Kmeťova ukazuje nám iné. Ukazuje, ako nám treba pracovať. Žijúc pod Sitnom, týmto velebným vrchom juho-východného Slovenska, Andrej Kmeť všíma si jeho prírody, vykutáva jeho historiu, pozoruje obyvateľstvo podsitnianskeho kraja so všetkých stránok jeho života; pozorovanie prírody pobáda ho vnikať do vedy, a on i v svojom úzkom kraji stane sa učencom, špecialistom.

Veleba Sitna skladá sa z piatich hlavných častí. V prvej, Slovozpyt a báje Sitna, vzácne sú povesti, posbierané o vrchu a z jeho okolia; môže si ich veru povšimnúť i básnik slovenský. S etymologiou, nakoľko ju potrebuje pri mene Sitna, pôvodca počína si triezvo, opatrne. V dejepisnej časti (II. Dejepis Sitna) poshľadával všetko, čo poskytuje literatúra; tento materiál potom sriaďuje dľa rozsudku a na základe zkúseností vlastných, prácne nadobudnutých. Časť nasledujúca (III. Turistické) je širšie založená, než dalo by sa súdiť dľa nadpisu. Pôvodca, znajúci snáď každý kútik Sitna, jeho prírodu na povrchu i vnútri, podal nielen to všetko, čo môže zaujímať turistu, lež nadokladal podrobností, vzácnych i pre ľudí, ktorí nedívajú sa na sitniansky kraj turistickým tekavým okom.

Nám milé sú tu menovite etnografické črty. V časti štvrtej (IV. Hospodárstvo a bane) pôvodcovi pomáha už i jeho špeciálnosť, botanika, áno už tu ukazuje, že vážne zaoberá sa i geologiou svojho kraja. Tieto vzácne vedomosti pána Kmeťa rozvinú sa potom v článku poslednom, kde hovorí o faune, geologii a flore Sitna. Čo tu (str. 84—110) podáva s floristického stanoviska, to iste zostane pre vedu vzácnym vkladom. Konečne v Dodatku rozmnožuje známosť o Sitne opísaním svojich archäologických nálezov.

Ale knižka nie je taká suchá, ako súdilo by sa snáď z tohto môjho krátučkého referátu. Andrej Kmeť nielen rozumie svojmu predmetu: on má smysel i pre formu, vie podať, čo podáva. Chváliť treba, že popri predkladaní svojich vedomostí o Sitne, jeho okolí a tohoto obyvateľstve rozprestrel v spise svoju pozornosť ešte i na jednotlivcov toho milého hontianskeho ľudu slovenského — takých jednotlivcov, ktorých pamiatku hodno i treba literárne zachovať. Škoda, že viac nezaznačil o živote Jozefa Hrnčiara, ktorý bez škôl, ako posluha prišiel do laboratorií professorov baňskej akademie štiavnickej, a vtipom a umom svojím za krátky čas stal sa v tom užšom kruhu vedeckou auktoritou. Ale pán Kmeť iste zveční ešte pamiatku tohoto zvláštneho človeka slovenského.

Končím. Či z nás, prebudených Slovákov, nemohol by mnohý, hoc i menej rozprestreno a s menšími nárokmi na úspech, tak pracovať v svojom kraji, ako pracuje spisovateľ *Veleby Sitna? Šk.*

Živa. Časopis přírodnický. Redaktoři: dr. Boh. Raýman, dr. Fr. Mareš; vydavatel J. Otto. Praha. Ročník IV., číslo 8.

Obsah: Barviva dehtová. Sebral B. Raýman. (Dokonč.) — Rozhledy. Význam ideí u vývoji národů, — Assanace Neapole. — Zemětřesení (S 3 výobr.) — Z oboru zeměvědy. — O bouřkách jakožto projevu atmosférické elektřiny a původu jich. — Slunečná desinfekce. — Spektrum při procesu Bessemerově. — Rozhledy hvězdárské. — Litaratura. Z říše hvězd. — České ovoce — Směs. Původ rodiny. — Pitná voda u Arabů. — Pokusy o původu řičky Orby. — Každoroční zavlažování Egypta. — O výživě chudých tříd v Neapoli. — Ku zničení kobylek v Alžíru, — Zprávy o společnostech vědeckých. Ruská společnost chemicko-fysikální. — Rozhledy astronomické. Úkazy na obloze. — Meteorologická pozorování z rozhledny na Petříně. (S vyobrazením.)

Český Lid. Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. Ročník IV., číslo 1. Redakoři dr. Čeněk Zíbrt a dr. Lubor Niederle. Vydavatel Fr. Šimáček. V Praze.

Obsah:

Ešner V., Máje z okolí uhlířsko-janovického. — Wanklova M. Ozdoba židlic na Moravě. (S vyobrazením). — Hauer V. Selský statek ve Slezsku (S vyobrazením). — Holuby J. L. Korheľ, čert a smrť z Beckova na trenčianskom Považí. (S vyobrazením). — Válek Jos. Valašské písně „o dožatej“ ze Vsacka na Moravě. — Franko I. dr. Pověst o Přemyslově kvetoucí lísce a pověsti o kvetoucí holi. — Šimek J. O kutnohorských čarodějnicích v XVI. století. —

Vaňouš Fr. Chození s králem o Letnicích v okolí Vlastiboře (v Jihočesku). — Jakubec Jan a Alois. České tkalcovství rukodílné. Příspěvek k českému názvosloví.

V článku *O pěstování národního vyšívání* pani Renata Tyršová píše: „Vztah mezi naivní a uvědomělou tvorbou uměleckou u nás dříve se projevil v básnictví a hudbě nežli v produkci výtvarné. Obrozující vliv prostonárodní písně na naše básnictví umělé byl skoro již zapomenut a od leckoho i zapřen, když jsme počali obracet pozornost k projevům výtvarného nadání lidu vesnického... v době, kdy Čelakovští a Erbenové nám pěli, neměli jsme jediného architekta, jemuž by bylo napadlo vyjít si do kraje studovat lomenice a pavlače našich dřevených chalup.

Vyšívané součásti selského kroje nejdříve upoutaly k sobě pozornost. Ornamentalní tvořivost lidu projevovala se tu bohatěji a u větší rozmanitosti než při výzdobě stěn, nábytku, nádobí, šperku, psaných modlitebních knížek, kraslic atd. Vyšívané vzory snadno daly se použiti k ozdobování předmětů moderní potřeby, ani opatření vzoru ani provedení kopie nevyžadovalo překonání zvláštních obtíží. Ornamentika vyšívaná, vniknuvší do známosti širší, pokládána dlouho za jediný a nejvlastnější projev originalního lidového citu formálného...

Dnes, kdy národní vyšívání se stalo u nás skorem již modou, málokdo vzpomene, že před desíti roky sotva komu připadlo voliti k výzdobě vzory z lidových vyšívek. Zmínili jsme se již v Českém Lidu o okolnostech a popudech, z nichž ona snaha vznikla, jakož i o způsobu, jímž známost o výšivkách v širší kruhy uváděna. Myšlénka u nás nová arciť jinde už tou dobou byla v život uvedena; kdybychom si byli nechtěli zajíti pro příklad do jiných zemí slovanských, do Švédska, Irska, mohli jsme se učiti od Maďarů, kteří z pokladů tvořivosti lidu slovenského, rumunského, chorvátského velmi obratně a s porozuměním praktických důsledků těžiti dovedli.

Nevím, jak jinde bylo, my v Praze nejdříve jsme byly zaujaty originalním půvabem a svěží harmonií vyšívek slovácких. Kopírovaly se modré zástěrky od Dubňan a krásné obojky lanžhotské, snadnost techniky ovšem též křížkové vyšívání jihomoravské oblíbeným činila. Několik publikací vzory z vyšívek moravských a slovenských rozšířilo dříve než vzory české. Pak naučily jsme se rozuměti též lidovému vyšívání z krajů českých a nalezly jsme záhy obzvláště v krásných dessinech z loktušek polabských a v effektních ornamentech jihočeských nepřebraný zdroj motivů pro výzdobu různých předmětů znamenitě se hodících. Výstavy, sbírky musejí, publikace obeznámily nás během let s celým bohatstvím lidové ornamentiky vyšívací... Iniciativa k pěstování národního vyšívání vyšla z výtvarného odboru Umělecké Besedy, a bez součinnosti a rady některých umělcův a odborníků sotva by se bylo provedení nové myšlénky ocitlo na pravé cestě. Prof. Koula, prof. Šíma, prof. Pinkas, předseda Výboru pro národní vyšívání, arch. Fanta, byli našimi vždy ochotnými rádci a povzbuzovateli. Také horlivé snahy učitelek industrialních budiž tu vzpomenuto, jež s chutí a pílí hle-

děly vniknouti v nový úkol, který jim tolik mimořádné práce přidával...

Zavádějíce národní vyšívání do dívčích škol, měly jsme na zřeteli dvojí cíl. Jednak obrození svérázného umění našich vesnických vyšívaček, udržení posledních tradicí vymírající umělosti národní, jednak pozvednutí a napravení vkusu v ozdobných prácech jehly valně poklesléhо uvedením na cestu novou, vytknutím nových úkolů, při nichž na opotřebované šablony bylo nutno zapomenout. Doufaly jsme zároveň, že ze školy české to umění vyšívací si nejpřirozeněji proklestí cestu do domácností...

Jsme dnes při začátcích pokusu a neumíme povědětі, jak hluboko zasáhnou důsledky snahy nyní na všech stranách hlučné ozvěny nalézající. Nemáme se více co obávat nedostatků sympatií pro umění lidové, leda by přehorlivé přepínání významu jeho opět utlumilo sotva vzbuzené sympatie právě u inteligentních kruhů národa. Při oceňování hodnoty předmětů lidovým vkusem vyzdobených je třeba znaleckého odvážení právě tak jak při produktech umělých řemesel, sochařství a malířství, a zdá se, že bude brzy třeba důrazně k tomu poukázati, že ne vše, co ruka kterés vesnické švadleny urobila, je hodno napodobení a že také mezi lidovými vyšívkami dlužno pěkné a charakteristické odlišovati od všedního a nevkusného. Příboj vše-nivelisující kultury západní rozlil se již, aspoň u nás v království, příliš do široka, než abychom ze zbytků dávného ryze slovanského bytu ve vesnické ornamentice zachovaných mu mohli postaviti neprostupnou hráz. Nejméně zdařila by se nesnadná práce těm, kdož z ornamentalné zásoby ve vyšívkách, na stěnách jihomoravských chalup a ve výřezech lomenic se jevící chtějí konstruovati nový sloh stavitelský... Nestavme si cílů příliš vysokých. Podaří-li se uprostřed proudu všeevropské kultury si ohraditi slovanskou rázovitostí některé obory tvoření umělecko-průmyslového, podaří-li se nám někde udržeti, jinde k novému životu vzkřísiti starou umělost lidovou a z umělosti té také hmotné výhody vytěžit, dovedeme-li ve svých domácnostech dávnou svébytnost přizpůsobiti potřebám moderním, nalezneme-li pro chvíle sváteční též zevní výraz českému cítění svému, můžeme říci, že jsme z památek tvořivosti našeho lidu vesnického vytěžili, co pro život národní se vytěžiti dalo a že nezůstaly pro nás památky lidového umění československého mrtvým inventářem musejním.“

Další obsah čísla je následující: Kalousek Jos. dr., K dějinám lidové pověry české. — Kalousek Jos. dr., Martin Kroupa, písničkář v druhé polovici XVII. věku. — Malované „žudro“ v Mařaticích na Moravě. (S vyobrazením.) — Zíbrt Č. dr., Přástva, vřeteny s přeslenem. (Se 2 vyobrazeními.) — Jonáš V., Chození s „perchtou“. — J. V. Šimák, Kterak ovčák proti vlku čaroval. — Referáty. — Časové zprávy. — Niederle L., O hlavních úlohách české archaeologie. — Matiegka J. dr., Příspěvky ku poznání českého neolithu. — Šnajdr Ludvik, Palaeontologické aforismy, hledící především k obyvatelstvu české země. — Kučera Fr., Předhistorické nálezy na Lounsku. — Kritiky, referáty a literatura.

Rok 1894. **Sošit 11.**

Slovenské Pohľady.

Kráľ Gabriel Bethlen v Kremnici.

Obrázky zo XVII. storočia.

Podáva *Pavel Križko.*

(Dokončenie.)

Cesta Bethlenova cez kremnické vrchy do Baňskej Bystrice [1]) **nielen s pešim vojskom**, ale i so značnou jazdou poukazuje na to, **že už necítil sa byť** bezpečným v týchto stranách. Cez toto vyše **4000 stôp** vysoké pohorie niet zaiste a ani nikdy nebolo žiadnej **voznej cesty**, tým menej pre vojenský pochod súcej hradskej; len **chodníky** pre peších spájajú Zvolenskú dolinu pri Kremnici cez **takzvanú** Dobrú jamu alebo cez Skalku s Králikami a Tajovom pri **Baňskej Bystrici**, alebo cez Smrčník popri Troch krížoch s dolinou **malachovskou** pri Radvani, a tieto chodníky sú obzvlášte na **východnej**, vo Zvolenskej stolici ležiacej strane príkre a úzke tak, že **iba** pojedine možno ísť nimi pešiakom, a i tým treba dávať dobrý **pozor**, aby nepovylamovali krky. A keď je cesta tá pešim ľuďom **už dosť namáhavou** a nie vhodnou, môže si každý ľahko pomysleť, **akou je ona** jazdcom a delostrelcom. V zime, no nadovšetko v jarnom **čase**, keď pokrýva tieto cestičky hrubá vrstva rozmoknutého **snahu alebo ľadu**, je putovanie nimi nad mieru obťažným.

A práve v takúto dobu tiahnul tade Bethlen a jeho vojsko. **Iste nie bez** velmi dôležitej príčiny, keďže je cesta kremnickou **dolinou ku** Hronu a hore tekovským Pohroním do Baňskej Bystrice **o veľa** istejšia a pohodlnejšia.

I v Baňskej Bystrici sa nebavil, lež hneď v druhý deň šiel do **Zvolena a** soberúc odtiaľ uhorskú korunu a iné korunovačné od**znaky**, odtiahnul s nimi ďalej na východ.

V pätách za ním šly Ferdinandove vojská a Széchy ako i palatín **Žigmund** Forgách vyzývali neprestajne baňské mestá, aby sa pod**daly.** [2])

---

[1]) **Túže** cestu prekonal v januári roku 1849 i Artúr Görgey, keď **ustupoval** pred cisárskym vojskom.

[2]) Stadtbuch ex 1426. fol. 229: „Im newen Mai hat herr Setschy **Georg von Muran** Ir Kh. M. Wärden [illegible] Zue [illegible] durch schreiben **vnd durch** seinen H[illegible] im L[illegible] Damahal die Pergstädt mit **gueten auch** drawworten Zue huldigung der Khaiser Ferdinando Secundo **ermahnet**, aber ist von den Staiten vnd Cammern schlecht beantwortet.

Tieto sa síce počiatočne zdráhaly odpadnúť od Bethlena a odbily dosť nešetrne Szécsyho s jeho žiadosťou, no Kremnica videla sa byť už koncom mája prinútenou vyslať svojich zástupcov ku Ferdinandovým povereníkom do Sv. Benedika [1]), kde títže zástupcovia menom všetkých baňských miest, avšak proti ich vôli poddanskú listinu vystavili, a v mesiaci júni odprísahali už i komorskí úradníci, potom baníci a iní robotníci a konečne i mestská rada a meštianstvo vernosť cisárovi Ferdinandovi. [2])

Pre Bethlena bolo ztrata dolno-uhorských siedmich baňských miest veľmi citlivou, nespočinul teda, kým sa ich poznovu nezmocnil, keďže sa mu málo zatým vojenské šťastie zase usmievať počalo.

Cisársky vojevodca, Štefan Pálffy, prinútený súc opustiť územie Zvolenskej stolice, shromaždil svoje vojská na hornom konci svätokrížskej roviny, chtiac stoj čo stoj zamedziť Bethlenovcom, vtedy už zosilneným i tureckými pomocnými čatami, prístup do Kremnice, a pustil sa s nimi dňa 2. júla v boj medzi dedinami Trnovou Horou (mylne teraz i Jalna zvanou) a Pyteľovou. [3]) Tu vyvinul sa medzi nepriateľskými vojskami zápas veľmi krutý; s oboch strán bojovali s napnutím všetkých síl, a urputný ten boj trval za úplné dva dni. Konečne podľahlo cisárske vojsko úsilnému náporu a hľadalo svoju spásu v úteku [4]) a tým samým stal sa Bethlen zase pánom všetkých siedmich baňských miest.

Deszgleichen herr Palatinus Sigismundus Forgach mit überschikhung Caesarei dlplomatis hat die Pergstädt starkh Zue huldigung ermahnet."

[1]) Tamže: „Den 26 Mai Ist Herrman Rott Buechalter bey der Cammer Conrad Lorberer Silber Haubtman, Item Joachumb Stubenndl Vnderschreiber Egidy Kribonos Organist vnd Thobias Mathiasch auf St. Benedicten abgefertiget Zue den Khay: herrn Commissary als herrn Steffen vnd Niclasz Palffy Kohary Peter vnd..... Zue tractiren wegen begerter huldigung, welche von sich selbst einen huldigungsbrief geben, damit aber die Pergstädt übel Zuefrieden gewesen."

[2]) Tamže: „Den 4 Juni seind die Oberambtleüt von den Camern vnd die Pergstädt von obgenanten Khay: herrn Commissary ins Neüsol beruefften, das Jurament Zue leisten, welches Sy auch thuen müssen. Den 13 Juny hat die heyrschafft im Verwalthausz, die Officirer aber vnd die Münczer im Cammerhoff Ir Khay: Mt: geschworen. Den 20 Junii aber vor der Predigt hat Richter vnd Ratth, nach der Predigt aber die 24ger vnd die Burgerszleüt Ir Aidtspflicht der Khay: Mt: gelaistet."

[3]) Táto dedina leží za našej doby nad železničnou čiarou na vrchu asi oproti hradu Šašovu sa nachádzajúcom. Až do roku 1710 rozkladala sa v rovine medzi hradskou cestou a Hronom, no trpievala následkom svojej polohy veľa v časoch nepokojných, bývšia i priateľskými i nepriateľskými vojskami často drancovaná, a keď v čas bitvy medzi Rákóczyho a cisárskym vojskom roku 1710 bola ohňom úplne znivočená, vystavili jej pozostavší obyvatelia v blízkej hore poznovu svoje chalupy a tým spôsobom odsťahovala sa celá dedina s bitevného poľa.

[4]) Stadtbuch ex 1426, fol. 229: „Den 2 und 3 Julii Ist her Palffi Istwan mit seinem Volkh von des Khönig Bethleen Hussarn vnd Türkhen

Práve vtedy, keď už druhý deň zúrila krutá bitva pri Pyteľovej, písal z Filakova baňským mestám, aby mu boly vernými [1]) a dňa 10. júla prijal od nich jeho tajomník, Ján Krausz, písomný záväzok vernosti a žiadal, aby poslaly ku pomoci 500 strelcov. [2]) Sľúbily mu poslať 200 strelcov a vypravily dňa 23. júla prvých 50 mužov do tábora Bethlenovho.

V nasledujúcom mesiaci musela dať Kremnica spolu s Baňskou Bystricou 14 centov olova a ku tomu ešte i za voz sirky, zápalných povrazov a smoly, a všetky baňské mestá spoločne poslaly do Uhorského Brodu vyrobené hovädzie kože a obuv [3]), komory však poslaly dňa 15. augusta do kráľovského leženia 50 baníkov spolu i s baňskými nástrojmi [4]). Títo mali konať pri obliehaní a dobývaní zámkov podkopné práce.

Dvojročný boj Bethlenov s cisárom Ferdinandom bol zavŕšený, ako známo, mikulovským pokojom, a kým vyjednávali obapolní poverenící o podmienkach tohože pokoja, ustúpil Bethlen z Uhorského Brodu do Skalice, aby bol bližšie ku zámku Mikulovu [5]).

Následkom smluvy o pokoj medzi ním a Ferdinandom uzavretej vyslal Bethlen listom dňa 14. januára 1622 v Trnave vydaným Petra Forgácha, Imra Liptaya a Štefana Litassyho sťa svojich povereníkov, naručiac im, aby baňské mestá cisárovi Ferdinandovi a poťažne tohoto ľuďom Jánovi Piberovi, Štefanovi Ostrošičovi a Imrovi Coborovi odovzdali, a títo previedli svoju úlohu už dňa 28. januára v Kremnici, kam ku tomu cieľu zástupcovia všetkých siedmich baňských miest boli sa dostavili [6]).

---

bey Thernawka vnd Pittelowa hart geschlagen, vnd theils in die flucht geiagt worden."

[1]) Tamže: „Den 3 Julii der Khönig Bethlen von Filekh aus die Pergstädt durch schreiben Zur bestandigkheit auf seiner seiten ernstlich ermahnet."

[2]) Tamže: „Den 10 Julii Ist herr Johann Krausz Secretary des Khonigs Cumiszionsweis auf Crembnicz khomen, vnd im nahmen Ir Khön. Würden Reuersales literas von den Camern vnd Städten von wegen der fidelitet genomen. Daneben 500 Schüczen ins Leger begert, die Reuersz darauf hinausgeben, 200 Schüczen Zuegesagt vnd den 23 Julii 50 von dannen fortgeschikht."

[3]) Tamže; „Den 2 Augusti hat die Stadt Crembnicz vnd Neüsol auf Ir Khön: Würden befelch 14 Zentner Pley, Item von schweffl, Zündtstrikhwerkh vnd Pech auf einen waagen ins leger geschikt. Also haben die Pergstädt auch ausgearbeite Oxenheüt vnd schuech ins Leger auf hungerischen brod schikhen müssen."

[4]) Tamže: „Den 15 Augusti seind 50 Pergheyr von den drey Camern mit Pergzeug in das Khönigliche feldtleger geschikht. Dabey auch der Marggraff von Jagendorf gewesen."

[5]) Tamže: „Den 21 December Ist der Khönig Bethlen von hungerischen Brod auf Skalicz verraist von wegen bequember Friedstraction (tak!) mit den Khaiserlichen herrn Commissary Zue Nicls zpurg."

[6]) Tamže, fol. 231: „Den 27 Januarii seind Khayserliche Commis-

Prv však než sa toto stalo, vyslaly baňské mestá a komory svojich poslov ku kniežaťu Bethlenovi do Sečian, a tu sa kroz nich od neho konečne odobraly. [1])

No pokoj v Mikulove uzavretý trval len za krátku dobu, lebo viedeňská vláda nechcela splniť jeho podmienky a Bethlen už začiatkom jasene 1623 zjavil sa zase s vojskom na našich stranách.

Cisár Ferdinand, zamestnaný vojnou v Nemecku, nemohol mu postaviť oproti dostatočnú moc a tak i nebol div, že Bethlen takmer letkom opanoval celé Hornouhorsko a zavrel konečne cisárske vojsko v Hodoníne i zaplavil Moravu nielen sedmohradskými a uhorskými plukmi, lež i Turkami a Tatármi, ktorí pálili a plienili nemilosrdne dediny i mestečká, ktorých sa len dotkli.

To primalo palatína Stanislava Thurzu ku prostredkovaniu medzi bojujúcimi stranami, i podarilo sa mu uzavrieť medzi nimi prímerie, skončivšie sa potom v jari roku 1624 viedeňským pokojom.

Po uzavretí prímeria tiahnul Bethlen zpät do Sedmohradska, a na tejto zpiatočnej ceste navštívil po tretí raz Kremnicu.

Avšak teraz jej už viac nebol milým a vítaným hosťom, ba mestská rada usilovala sa všemožne, aby jeho cestu cez toto mesto prekazila, akonáhle sa dozvedela o jeho úmysle. Jeho osoba bola síce tu ešte vždy dosť obľúbenou, lež zprávy o jeho vojsku, poplienivšom Moravu takým nekresťanským spôsobom, budily starosť a strach, aby sa i tunajšiemu obyvateľstvu niečo podobného neprihodilo.

Starostlivosť mestskej rady šla tak ďaleko, že sa neštítila vyzvať hlavného komorského grófa Benedikta Gyürkyho [2]), aby na-

---

sary als herr Johannes Piber episcopus quinqueecclesiensis. Magnifici domini Stephanus Ostrosith et Emericus Czobor, Also auch des Fürsten Betlehn Gabriel Commissary als herr Forgacz Peter, Emericus Liptaj et Stephanus Litassi auf Crembnicz ankhomen. Den volgenden 28 Jener Seind herr Richter vnd Rath vnd die Abgesandten der Pergstädt von den herrn Commissary fürgefordert. Daselbsten haben erstlich des Fürsten herrn Commissary ein Patentschreiben fürbracht vnd verlesen lassen, welches also lautet: (tu nasleduje Bethlenov list zo dňa 14. jan. 1622 v celom obsahu a potom:) Nach ablesung des Patentschreibens haben des Fürsten Commissary die Pergstädt von des Fürsten Bethleen Pflicht frey gesprochen. Darnach haben die Khay: Commissary ein offenes Patent übergeben, das also lautet: (doslovne sdelený Ferdinandov prípis zo dňa 12. januára 1622, konečne:) Nach ablesung dieses Patents haben die Khaiserischen herrn Commissary von den anwesenden aus den Bergstädten ein solch formirtes Jurament aufgenomen wie uolgt: (poddanská prísaha v celom obsahu)."

[1]) Tamže: „Den 22 Januarii diesz 1622 Jahrs Ist Ir Fürstliche Durchlaut Gabriel Bethlen von Setschan aus nach Caschaw verraiset, vnd von den Cammerherrn vnd der Bergstädt Abgesandten sein Valete genomen."

[2]) Hieroslav Zmeškal bol vtedy už mrtvý; umrel roku 1622 v Kremnici.

hovoril Bethlena obísť Kremnicu a sľúbila, že toto mesto obstará kniežatu dva obedy, ak zostane miesto Kremnice v Tekovskom Sv. Kríži.

Volená obec čiže mestský zastupiteľský sbor a celé meštianstvo schválilo a odobrilo jednohlasne tieto návrhy mestskej rady [1]), dúfajúc, že dôjdu cieľa a že sa podarí odhovoriť Bethlena od kremnickej cesty; no tieto nádeje vyšly úplne na zmar. Bethlen musel sa v tomto meste dobre cítiť, keď bol tu po prvý i po druhý raz návštevou, a nechcel si upreť, aby Kremnicu i po tretí raz nenavštívil.

Predné stráže kniežacieho sprievodu dorazily už dňa 7., 10. a 12. decembra do tohoto mesta [2]) a súčasne s nimi prišiel sem i turecký posol (čauš) so svojou družinou, chtiac tu očakávať Bethlena.

Sám kniežа i so svojím četným sprievodom, ako i so zajatým nemeckým vojskom, tiahnul hore nitrianskou dolinou cez Prievidzu a odtiaľ cez vrch Strach do Skleného v Turci a dorazil iba dňa 21. decembra 1623 do Kremnice, keďže dňom prv došiel sem i jeho vojenský koč a potravný voz [3]).

V ústrety šiel Bethlenovi tentokrát Juraj Szécsy so 400 mužmi svojho vojska a rozložil sa v obci Sklenom táborom; on bol už od viac než dvoch rokov verným privržencom Ferdinandovým.

Sklené, dedina patriaca ku kremnickému panstvu, nepotešila sa týmto nezvaným hosťom, lebo nerobili rozdielu medzi mojím a tvojím, a Kremnica nebola s ich tamejšou návštevou tiež spokojná, preto sa usilovala získať si priazeň Szécsyho a primať ho k opusteniu Skleného tým, že mu poslala kroz svojho radného pána

---

[1]) Kuriálna zápisnica z roku 1623—1624, dňa 2. dec. 1623, str. 132: „Erwelte Gemein Zuesambt der ganczen Purgerschaft. Ist innen angedeüt worden wie das Siebenbürgischer fürst gewislich hiehero Komben solle dertwegen meniglich vermant worden, das ein ieder auf sich gutte achtung geben wolle. Man bemühet sich gnuegsamb, wie der fürst sein Reisz anders wo hin nemben möcht an denen vnkhosten soll nichts erwinden vnnd ein Ehrsamber Rath hat sich gegen herrn Ober Camergraf erklert, wan Ir fürstliche durchlaut in Creücz verblieb, das die Stat Zwo Malczeit Zalen will. Darin consentirt die gancz Purgerschaft."

[2]) Pokladničný denník z roku 1624 ku dňu 30. novembra: „*Zehrungen.* Anno 1623 den 7 December Alsz Ir Firstl. durchl. Herr Betlehemb Gabor seine Hueszarn beuorhero khomen, vnnd ain Haubtman mit 10 Roszen bei dem Johannes Janckowich Knöpmacher vnnd Gastgeb vor dem Niedern thor Einlosziert, Alda Verzert vnnd vermüeg aines Zehrung Zetl aufgangen fl. 3 : 44 Adi 10. 10ber seindt des Herrn Dauidt Wellabari (= Belaváry) seine Hueszarn mit 10 Roszen alda einkhert haben verzert fl. 7 : 27 Adi 12 ditto. Seint 12 Hueszarn mit 13 Roszen auch alda einkhert haben ohne den Tranckh verzehrt fl. 1 : 43."

[3]) Tamže: „Adi 20 ditto. Ist Ir Firstl. durchl. Herwagen vnnd ein Prouiant Wagen ankhomen, mit 12 Roszen vnnd 7 Personen haben verzert ohne tranckh fl. 2 : 10."

Tobiaša Mathiaša a podnotára Joachima Stubenvolla v dar za sud vína [1]).

Súčasne sdelila i Štiavnici nastávajúci priechod Bethlenov a jeho ľudu [2]), a aby bola na všetky prípady zabezpečená, dala hotoviť hneď, ako bol sem došiel predvoj kniežacieho sprievodu, i drevo pre kniežaciu kuchyňu [3]).

Mathiaš a Stubenvoll, vykonavší svoj úkol u Szécsyho, pobrali sa ďalej do Prievidze a poniže nej ležiacich obcí, aby sa dozvedeli, či Bethlen nezmení svoju cestu [4]), no, ako spomenuto, ten veru uskutočnil svoj úmysel.

Dojdúc do Kremnice, nesostúpil viac u Winklera, kde ho očakávali, ale ubytoval sa v komorskom dome čiže v mincovni, a jeho sprievod i vojsko zaujalo byty v súkromných domoch [5]), i potvrdilo svojou neviazanosťou a výstupnosťou, že predtucha mestskej rady

---

[1]) Tamže, dňa 9. decembra: „*Khrüegsvncosten.* Alsz Her Setschi Ir gnaden Obrister auf der Vesstung Muhran, da er mit seinem Kriegs Volckhs in die 400 starckh Irer Firstlichen durchlaut Herrn Betleen Gabriel entgegen geraist, vnnd sich Zue Gloserhei Einlosziert wegen abwendung seines Volckh seint Ime von der Stadt durch Herrn Thobias Mathias vnnd vnnterschreiber, ain Vaszl wein von Fünf Eimer, Zue 5 fl. geraith. verert worden, so Herr Stadtrichter dargeben, thut fl. 25."

[2]) Tamže: „*Pottenlohn.* Mehr nach Schembnicz wegen ihrer Firstlichen durchlaut ankhunfft den. 30."

[3]) Tamže: „Dem Endres Schmit von 25 Plöcher Puchenholcz beim Mathias Winckhler, auf Zuehauen In die Hof Kuchl Zalt den. 25."

[4]) Tamže, dňa 16. decembra: „*Zehrung.* Dem Herrn Thobias Mathias des Raths vnnd Joachimb Stubenuoll vnnterschreiber, als sie nach Pribicz vnnd derer ortten verraist, sich Zue erkhundigen ob Ir Firstliche durchlaut anhero Raisen werde, oder nicht, dargeben fl. 5."

[5]) Celé väčšie-menšie zástupy ľudí i koní boly ubytované v pojedných domoch, ako to vídať z pokladničných denníkov. Tak na pr. stojí zaznačené dňa 16. a 23. novembra 1624: „*Zehrung.* Anno 1623 den 21. 10ber Alsz Ir Firstliche durchlaut Herr Betlehemb Gabor, anhero komen vnnd bies den 23 dits alhier blieben, ist derer Ir Firstlichen durchlaut Capitan Gröb Andrash mit 12 Roszen vnnd 7 Fues Fendrich samb 3 Plob Reckhl. (= modrokabátnici) die die Fannen bewacht haben, seint also in allem 33 personnen bei Christian Purczpichler einiosziert gewesen, denen aber allen mit Nothwendigen eszen vnnd Trinckhen auszer deszen Wein so bei Herrn Stadtrichter genomben worden, versehen müeszen in allem vermüeg Zehrung Zetl aufganngen fl. 18 : 32" a dňa 30. novembra tohože roku: „Adi 21 ditto Alsz Ir Firstliche durchlaut alhier gewesen, seint bei mir Gastgeb 15 Personnen mit 32 Rosz einlosziert, ist vmb speis Hei vnnd Strei aufganngen vnnd verzert worden, Nemblichen fl. 8 : 26. Nachmallen seint des Herrn Canczlers vnnd Herr doctor Ire Leüth, alda einkhert 13 Personnen mit 14 Roszen, sambt denen so auf der Post abgefertigt, Im hien vnnd wieder Raisen alda verzert vnnd aufganngen fl. 2 : 30." Takýchto prípadov je v pokladničných knihách ešte o veľa viac zapísaných.

nebola bezzákladnou a že nebolo zbytočným napomenúť meštianstvo, aby dalo dobrý pozor na seba a svoje veci. Za pohostinnosť odplatil sa Bethlenov sprievod kremnickému obyvateľstvu hrubým nevďakom a ani dary, dané čelnejším Bethlenovým ľuďom, neboly v stave zachrániť Kremnicu pred čiastočným poplienením.

Dosť jasný obraz toho, čo sa robilo v Kremnici, kým bol tu Bethlen a málo pred jeho príchodom, podávajú mestské účty, a preto stojž tu jedna čiastka z nich v doslovnom preklade.

V pokladničnom denníku z roku 1623 nachodí sa ku dňom 16. a 23. decembra zaznačené toto:

„*Trova.* Potom tým šiestim zajatým Maďarom z Veľkého Varadína, ktorí cestujú ku jeho kniežacej svetlosti a ohlásili sa tu u ctihodnej rady, dalo sa im na rozkaz . . . . . zl. 1 : —

Dary. Keď jeho kniežacia svetlosť pán Bethleen Gabriel, novovyvolený kráľ v Uhorsku, so svojím rytierstvom, grófmi a krajinskými pánmi i zemanmi spolu s iným svojím vojenským ľudom koňmo i pešky sem prišiel, vtedy darovalo a rozdelilo sa jeho úradníkom, dvorným a zemianskym ľuďom zčiastky kroz pána mestského rychtára Jakuba Mašku menom mesta v hotovosti predne jednomu uhorskému zemanovi alebo kapitánovi, ktorý prišiel sem z Handlovej (Krickherhei) a žiadal ku predprahu 50 koní, aby sa toto odvrátilo, darovano mu kroz pána Tobiaša Mathiaša 5 toliarov, to robí . . . . . „ 10 : —

item pánu voznému správcovi (Einforirer) darované kroz p. podnotára 3 toliare . . . . . „ 6 : —

viac pánu dvornému majstrovi (Hofmaister) k vôli týmže predprahom . . . . . „ 6 : —

náčelníkom nad vojenským ľudom darovano . . „ 6 : —

viac hudcom (Turnern) . . . . . „ 1 : —

vrátnym strážcom (Tier Hüettern) . . . . . „ 1 : —

dvom sluhom dvorného majstra . . . . . „ 1 : —

kuchyňskému majstrovi a obom kucharom . . . „ 3 : —

najvyššiemu pánu kancellárovi jeho kniežatskej svetlosti, ktorý prišiel a bol cez noc u pána Tobiaša (chybne miesto Matiaša) Winklera ubytovaný, darovalo mu mesto jednu striebornú a pozlátenú čašu (Pecher), ktorú dal pán mestský rychtár „ 38 : —

Plat poslom do Baňskej Bystrice s písmami, týkajúcimi sa daru pre knieža a prosby, aby vojenský ľud neprišiel do Kremnice, vyplatilo sa v troch položkách . . . . . „ —: 60

Vojenské trovy. Keď jeho kráľovská jasnosť alebo kniežacia svetlosť pán Bethleen Gabriel so svojím rytierstvom, grófmi a pánmi spolu s iným svojim vojenským ľudom koňmo i pešky sem prišiel a

jeho kniežacia svetlosť uhostila sa do komorského domu jeho jasnosti, vtedy dňa 10. a 12. septembra strovilo sa pre mladého pána Franka Révaya a pána Dávida Belaváryho (Wellewari) spolu s ich ľuďmi, taktiež tým osobám, ktoré tureckého čauša (Tschausch) už prv sem boly doprevadily a príchod jeho kniežacej svetlosti tu očakávaly, ako i mešťanom, u nichžto boli ich sluhovia uhospodení, dalo sa u pána mestského rychtára 458 holbí vína po 10 denárov, to robí „ 45 : 80

item nemeckému vojenskému ľudu alebo vojakom, ktorí museli sťa zajatci za jeho kniežacou svetlosťou tiahnuť a tu prenocovali, dalo sa im na rozkaz ctihodnej rady sťa čestný dar jeden sud vína na 11 okoví a ten sa vymeral u pána mestského rychtára, okov po 5 zl. robí . . . . . „ 55 : —

potom bolo vziato u pána mestského rychtára pre telesných strážcov a pešiakov jeho kniežacej svetlosti, ktorí boli zčiastky dnu v meste, z väčšej čiastky však v predmestiach uhospodení a veľké násilie robili (groszen gewalt geübt), a odneseno i kroz mešťanov i kroz samých týchže pešiakov 1980 holbí vína, po 10 den. robí . . . . . „ 198 : —

item 400 holbí piva po 3 denáre, robí . . . . „ 12 : —

viac za 15 žajdlí masla pre kniežaciu kuchyňu, ktoré dal pán mestský rychtár, po 15 denárov robí „ 2 : 25

taktiež vzalo sa u pána mestského rychtára 39 holbí vína po 10 denárov na doplnenie vín kniežacích, ktoré boly uložené tu na mestskom dome v pivnici, robí . . . . . „ 3 : 90

Ako vídať z týchto účtov, tieklo víno a pivo v Kremnici celými potokami; vojaci a sprievodčí Bethlenovi teda pili tu sťa dúhy. No podobné trovy platila mestská pokladnica ešte i v nasledujúcom roku, a táto návšteva Bethlenova stála Kremnicu predbežne asi 500 zlatých.

Trovy samého kniežacieho dvoru neboly v tomto obnose obsažené, lebo Bethlen bol predbežne hosťom komorského grófa, Jána Limbachera.

I pri tejto príležitosti nezabudnul knieža na svoje Sedmohradsko a zase nahovoril množstvo ľudu, zaoberajúceho sa razením peňazí a baníctvom, ku presťahovaniu sa do jeho kniežatstva. Ba medziiným chcel mať vo svojom kniežatstve i také veci, ktoré zapáčily sa mu na našich stranách, a touto žiadosťou pudený vyslal i tunajšieho stolárskeho majstra Petra Hildebranda a maliara Jozefa Kühna s niekoľkými baníkmi do Oravy, naručiac im, aby tam ktorúsi dvoranu dokonale prezreli a odkreslili. I toto šlo na útraty Kremnice [1]).

[1]) Pokladničný denník z roku 1624, dňa 6. januára: „Dem Maister

Šťastie bolo, že nemilí tí hostia v tomto meste príliš dlho sa nebavili, ale že odtiahli už dňa 23. decembra do Baňskej Bystrice.

Avšak tou istou cestou, kade prišiel Bethlen, tiahlo za ním i iné jeho vojsko [1]) a pliagam nebolo konca kraja.

To primalo Kremnicu dosť skoro žiadať Bethlena o vystavenie osobitného ochranného listu, lebo len tým spôsobom dúfala odbiť neviazané čaty a ich smädných a za darmi túžiacich vodcov.

Aby ochranný list tým istejšie obsiahla, zaslala kroz svojho podnotára Stubenvolla kniežaťu v dar zo striebra umelecky zhotovenú a pozlátenú stopku hrozna a kancellárovi i kniežaciemu vrátnemu peňažné dary. V celku stála ju tá listina nie menej ako 132 zlatých [2]).

Kremnický komorský gróf, pohostivší Bethlena a jeho hodnostárov, mlčal za dlhšiu dobu a mestská rada sa domnievala, že vyhla aspoň týmto výdavkom. Avšak začiatkom februára 1624 vystúpil i ten a žiadal, aby mu mesto navrátilo s pohostením knie-

---

Petter Hieldebrandt Tischler alhier, welcher auf anordnung vnnd beuelch Ir Firstlichen durchlaut neben andern Pergleitten vnnd des Jungen Khien Maller bies nach Wietsch in die Orawa verraist, aldaselbst ainen abriesz deszen Saall oder gebei In Augenschein genomben, ist Ime von der Statt auf Zehrung geben worden fl. 4.“ V nasledujúcom roku už spomínajú sa remeselníci, ustrojivší Bethlenovi práve taký dvoranu, aká bola tá, ktorú odkreslili Hildebrandt s maliarom Kühnom.

[1]) Tamže, dňa 16. a 23. novembra: „Item den 23 dito alsz Ir Firstliche durchlaut von hienen abgeraist, ist gegen abent ein Anderer Haubtman sambt ainen Pfaffen mit 8 Roszen vnnd souiel dienern bei Ime Purczpichler, einlosziert, ist Per speis vnnd Tranckh aufgangen bringt in Münez fl. 3 : 82. Mehr den 24 dits Herrn Endres Salczer, welchem ausz beuelch Herrn Stadtrichter Zue ablainung der Hueszarn so damals in der Vnntern gaszen ankhomen, damit Aber dieselben mit guettem glimb hinweg bracht, ist Inen durch Herrn Salczer 24 halben Wein Zue 10 den. verert, vnnd beim Purczpichler genomben worden fl. 2 : 40.“

[2]) Tamže, dňa 6. januára 1624: „Item dem Herrn Joachimb Stubenvoll vnnterschreiber, alsz er diese wochen bies nach Neusoll mit schreiben vnnd ainem Present an Ir Firstliche durchlaut abgeferttigt vnnd etliche tag daselbst verzogen, von der Statt auf Zehrung baar Empfangen 4 fl. von Herrn Nuntaller 2 fl. vnnd von Herrn Stattschreiber Zue Neuensoll 10 fl. Entlehnet, so verzrt vnnd bezalt worden fl. 16. Irer Firstlichen durchlaut Herrn Bethleen Gabor, ist wegen der alhizigen Pischofflichen Khornmuel vnnd vmb anhaltung aines Protectionales schreiben, ain Silbern vnnd vergnldt Wein trauben, oder Klainoth, In Namben dieser Statt Crembnicz, durch Herrn Stubenvoll, Zum Neuensoll verehrt worden, so Herr Stattrichter dargeben, thuet fl. 78. Item hat Herr Stubenvoll von Herrn Michael Maurer damals Zum Neusoll 24 Stuckh Taller Anticipiert. Dauon Herrn Canczler verzert 15 stuckh, mehr dem Tierhietter i stuckh vnnd vmb die geferttigten Protectionales schreiben 2 Stuckh geben, Zue 2 fl. geraith thuet fl. 38.“

žata spojené, predbežne na 400 zl. cenené, konečne však v 442 zlatých ustálené útraty.

Mestská rada, upovedomená dňa 5. februára 1624 o tejto požiadavke, bola hotová zaplatiť polovicu, žiadajúc, aby bola druhá polovica daná z komorskej pokladnice, keďže knieža Bethlen Kremnicu stál beztoho už viac tisíc zlatých [1]), avšak všetko jej úsilie v tomto ohľade zostalo márnym. Komorskí úradníci videli už jasne, že onedlho zase stanú sa úradníkmi cisárskymi a prešporská, potažne dolno-rakúska komora že by im položku za pohostenie nenávideného kniežaťa iste nepovolila, ba že by ich za také výdavky citlive a prikladne trestala, nechceli teda ani počuť o akomkoľvek príspevku ku tomu cieľu, i nezbývalo Kremnici nič iného, než zaplatiť ešte i tie 442 zlaté [2]).

Knieža Gabriel Bethlen, navštívivší Kremnicu po tretí raz, stal sa teda v doslovnom smysle jej *drahým* hostom.

V tretej vojne Bethlenovej s Ferdinandom, skončivšej sa až roku 1629, nevidela viac Kremnica tohoto svojho bývalého hosťa.

* * *

Ajhľa obrázok, ako zavše vodilo sa našim predkom v tých často chválených starých, dobrých časiech.

Nebola Kremnica sama, ktorá zakúsila také radosti; početné slovenské obce, a to obzvlášte v župách Nitrianskej, Trenčianskej a Prešporskej, vyšly v tej dobe na mizinu.

---

[1]) Kuriálna zápisnica z rokov 1623—1624, str. 143: „Item begert herr Camergraf auch die ienigen vnkhossten so auf den fürsten aufgangen, vnnd sich vber die fl. 400 erstrekhen, ihme von Gemeiner Stat Zuerstatten. Befündt ein Ersamber Rath das die Camer billich die halbe bürt Tragen soll, dan da die Stat diese vncossten auch Zalen soll, würdt ihr der fürst viel 1000 fl. Kosstn."

[2]) Pokladničný denník z roku 1624, dňa 21. decembra: „Anno 1623 den 21. 10ber Alsz Ir Firstliche durchlaut Herr Betlehemb Gabor, mit seiner Ritterschaft anhero komen vnnd in Ir Mait. Camerhoff einlosziert vnnd bies den 23 dits Monath alhier blieben, ist auf die Victualien vnnd andern Notturfften Vermüeg des Edlen vnnd Gestrenngen Herrn Camergrafen Hansen Lienpachers eingereichten Zehrungs particular, so sich auf fl. d. erstreckhen thuet daran mit Abraittung des ausgeleigebten Pier der Güetterhei so vbernomben in abschlag entricht worden fl. 363 : 40."

Pokyny národno-hospodárske . . .

s rozpomienkou na Ondreja Červenáka.

Keď idealismus vhĺbi sa do štúdiumu štátnych vied, podmienky materiálneho zveľatku a dobrobytu, i druhé spoločenské (sociálne) otázky za predmet majúcich; keď dopracuje sa k pocíteniu a pochopeniu sústavy ústroj ľudskej spoločnosti jak hmotne tak i duševne obživujúcej: vtedy tenže idealismus, na reálnu basis postavený, stáva sa najpôvabnejším zjavom nášho dejstvovania. Týmto a takýmto idealismom ožiari sa hmota, posvätí sa materiálne stanie človeka, osvieti sa široko i ďaleko svet hmotný.

Národné hospodárstvo, ako eminentne materiálnemu rozvoju slúžiace, zabýva sa tým, ako sa produkty prírody i priemyslu dobývajú, rozdeľujú a používajú, — a tie zákony i pravidlá, podľa ktorých sa to deje, sú súhrnom vedy o národnom hospodárstve. Na tomto poli dejstvuje človek prácou svojou, prácou dobývania, rozdeľovania, používania plodín, to sú obory ľudskej činnosti, na základe týchto dostáva práca *mzdy* a *pláce*, — plodiny prírody a výrobky priemyslu cestou obchodu dobývajú *hodnoty* a *ceny*. Tu javí sa základ majetku, tu javí sa cesta k nadobývaniu majetku, k majetnosti, podmienenej osožnou, produktívnou prácou, plodiny hodnotu majúce dobývajúcou. Takto vzrastá, udržuje sa v štátnych ústrojoch, na základe činnosti jednotlivých občanov, ľudská spoločnosť. Tieto obory poskytujú nekonečný vývin ľudského umu, ľudskej snaživosti a práce. Upravidelní prácu na poli tomto rozvoj citov právnych, citov mravnosti, rozvoj tento umožní stanie a rozvíjanie sa ľudských spoločností k zabezpečeniu hmotného dobrobytu, i dosiahnutiu duševného vzdelania, vzrastu a zdokonaľovania sa každého jednotlivca, každého člena ľudskej a či pojedinej štátnej spoločnosti.

Za predmet starostí štátnej moci, spoločnosť ľudskú ustrojujúcej, z ohľadu národno-hospodárskeho slúžiť má povznesenie majetnosti, hmotného dobrobytu občianstva, — a v tomto obore úlohou štátnej vlády je: na starosti mať, pečovať o zdokonaľovanie poľného hospodárstva, priemyslu, kupectva, upravidelnenia premávky, peňažníctva a úverových záležitostí, a konečne bedlive pozorovať na to, aby sa majetnosť v dobrých rozmeroch šírila, aby sa vo všetkých triedach občianstva zdravo rozvíjala, že by sa jedna trieda na úkor inej nedvíhala, a tak že by nepovstaly nebezpečné trhliny, že by nenastaly schudobnelosť, pauperismus, proletariát. Nepomer majetkový javiť sa môže v nepomernosti nepohnuteľného majetku, v odvetviach hlavne veľkého priemyslu a peňažného kapitálu, ktorý je najnebezpečnejší a najaggressívnejší k podmaneniu slabšieho a využitiu chudoby.

Nemám v úmysle brodiť abstraktnými úhorami vedy, chcel som len označiť krátkymi črtami význam i priestranstvo vedy národnohospodárskej; chcel som len poukázať na veliký dosah jednotlivých

podotknutých pochopov, na ktorých stavať máme, ak chceme isto a zdravo napredovať; chcel som len upozorniť, že národno-hospodársky treba analysovať i pochop i úlohu štátnej moci a štátu k odstráneniu tých najnovšie k výbojom hegemonistickým nasnovaných bludných teorií o omnipotentnosti všetko nivellovať majúceho štátu.

Veda národno-hospodárska vedie nielen k poznaniu materiálneho života, oboznamuje nielen pravidlami materiálneho stania, ale vedie hlavne k poznaniu toho, ako materiálne stanie podmieňuje duševný rozvoj, vzdelanosť a mravnú podstať človeka i celej ľudskej spoločnosti. Veliká otázka na poli materiálneho stania je otázka práce, organisácia práce.

Kto zabýva sa štúdiami národno-hospodárskymi, toho idealismus vytrhi sa, ako zlato v ohni, zbaví sa trosiek všemožných, zbaví sa prehnatých vrtochov, rapsodických nápadov a supernaturálnych krajností! Niet sa tedy čoho obávať pri štúdiach národno-hospodárskych, ktoré i týmto zvlášť odporúčame, že by duch nimi skrahnul, opanovala človeka hmota. Kto opravdu vhlbi sa v organismus štúdií národno-hospodárskych, ten nielen že nezmalátneje, ale povznesie sa na reálnych, prísno logických základoch k opravdu pôvabnej poetickej nálade. U nás štúdie národno-hospodárske dosial zanedbané boly — a to zapríčinilo nie to, že stávali sa ľudia naši, ako sa mýlne povedá, i v politike idealistami, ale nesriadenými, nepraktickými ľuďmi, naivnymi snilcami. Ďaleké je pole národného hospodárstva, nauky o dobývaní, rozdeľovaní, používaní plodín, o utriedení práce, — ďaleké sú priestranstvá svépomoci, spolčovania, priestranstvá štátnych úkolov. Práca je motorom v každom úkole týchto odvetví, — účinlivosť, dôvtip a dômysel dá hodnoty; tie pravidlá sú tak na prirodzených pravdy zákonoch založené, osnované, že je to oduševňujúce, natoľko, že nauky tie prenášajú sa vzájomným pôsobením i na čisto duševné zájmy, že nie je prázdnym výrazom to, čo *ekonomiou duše* zovieme. Všade sa však vyhľadáva sriadenosť v pochopoch a činoch!

Po týchto všeobecných úvahách chcem jedno-druhé sdeliť o vynikavom národnom hospodárovi, Ondrejovi Červenákovi, ktorý sa pokúsil vhĺbiť v štúdia národno-hospodárske a vzhľadom na stávajúce okolnosti vo vlasti našej, so zreteľom na pozdvíženie národa nášho slovenského, potiahom na úlohy a úkony štátu a štátnej moci v ohľadoch národno-ekonomických otázok k rozvoju hmotného dobrobytu štátnych občanov, snažil sa naraziť cestu pozdviženia dobrobytu materiálneho, a poneváč týmto je podmienený i dobrobyt duševný, i duševného.

Už pred jedným storočím zanášal sa i literárnou činnosťou Jur Fándly s otázkami hospodárskymi; na povznesení ovocinárstva začiatkom tohoto storočia zvlášť činný bol z Trenčína pošlý chýrny farár a senior na Sarvaši Tešedík, u ktorého kaplanoval blahej pamäti Jozeffy, a priučený ovocinárstvu i záhradníctvu, v Tisovci zvláštnym bol tohože pestovateľom, pracujúc i tým na pozdvíženi celého kraja; u neho bol kaplánom náš umný Penzel, a tam sa prispôsobil, ako potomne chýrny pomolog, spisovateľ Maticou Slov.

vydaného *Ovocinára*, sebe i celému vidieku osožný. Zvlášte činným bol v širšom kruhu národno-hospodárskom, temer prez pol stoletia, vynikavou literárnou činnosťou k povzneseniu roľníctva, priemyslu a kupectva, náš nezapomenuteľný D. G. Lichard, vydávaním umne redigovaných *Pokladníc*, *Kalendárov*, *Čítaniek*, drobnejších veľmi poňatno písaných spisov, menovite a hlavne vydávaním *Obzora*, novín pre hospodárstvo, priemysel a kupectvo. No na širokých základoch vedy národno-hospodárskej mal vzdelanie vynikajúce Ondrej Červenák. Jeho snahám vek náš nebol priaznivý, námahy jeho všestranného rozvoja nedošly, jeho nárady nedostaly dostatočného ocenenia, pôda nebola pripravená, vek nebol zralý; nech nás to však nemýli vďačnou rozpomienkou spomenúť si jeho, ako nezištného delníka národa.

Ondrej Červenák narodený bol v Pliešovciach, stolici Zvolenskej, r. 1825. Otec jeho bol tamejších škôl výborným učiteľom, položil pevný základ k výtečnému vzdelaniu syna svojho, ktoré pozdejšie dostalo pri boku staršieho brata Benjamina v Prešporku mohutnej podpory. V dobe tej už prekvitaly po stredných školách vo vlasti našej na Hornom Uhorsku spoločnosti slovenské, ktorými nielen že všeobecné vzdelanie dostávalo povedomosti národnej, ale vzdelanie stávalo sa intensívnejším, vzletným, všestranným. Prešporské vysoké školy vynikaly už v predštúrovskej dobe výtečnými professormi, ktorých vzdelaním dostal národ náš Kollára, Kuzmányho, Licharda, Chalupkovcov, Hodžu, Zocha, Matúškovcov, Štúra, Hurbana a rad vynikavých mužov našich. I otec historiografie českej, výtečný štátnik dr. Ján Palacký, v Prešporku dostal základné vzdelanie, — o ňom pripomínajú, že roku 1818 dňa 30. nov. pri slávení pamiatky proslulého generálneho inšpektora Petra Balogha povedal významné česko-slovenské verše. Vzdelanie toho času bývalo základné, všestranné, menovite reči naši pilne študovali. Po povstaní poľskom napríklad, v ktorom podľa vtedajšieho prúdu času i náš vehlasný básnik Samo Chalupka sa zúčastnil, dospel do Prešporku i jeden generál poľský, študujúci slovenskí dali mu fakládu a Samo Chalupka pozdravil ho znamenitou poľskou prímluvou. Nech mi bude prepáčeno toto odbočenie, jako ešte i toho pripomenutie, že nezapomenuteľného Sama Chalupku za časov bachovských navštívila inženierka Poľka, keď i Božena Nemcová po Slovensku sa zdržiavala; bola dcérou onoho šlachtica poľského, ktorý v povstaní poľskom bol Sama Chalupku na statku svojom privinul, jeho vystrojil, jemu do boja i koňa dal.

Vzdelanie i Ondreja Červenáka bolo základné; v Prešporku osvojil si i nemeckú, francúzsku, anglickú reč, a pilne študoval menovite dejiny Anglicka od Macaulaya. Z Prešporka šiel na baňskú akademiu v B. Štiavnici. Akademia táto bola v časoch pred 1848 svetochýrna. Medzi študenstvom panovaly spoločnosti na spôsob buršenšaftov sriadené, ale chauvinismu, rečovej nesnášanlivosti nebolo. Na „šachtách“ pri vydržiavaní schôdzok študentských spievalo, rečnilo sa v rozdielnych rečiach. Tak na pr. keď Ondrej Červenák už ako veterán bol patronom prvoročného akademika, svojho priatela

Imricha Langeho, „keď sa skácalo prez remeň“ a šiel kolospev, Imrichovi Langemu spievať kázal tú slovenskú: „Pri Prešporku na Dunaji“, ktorá pieseň odspievaná tak sa zapáčila, že ju musel pred prijatím za „fuchsa“ Imrich Lange zopätovať. Národný cit bol u každého cteným, a „preto svety nehorely“ — „svet sa nebúril“. Práve v dobu revolúcie absolvoval akademický kurs Ondrej Červenák; potom cestoval po zahraničí, menovite dlhšie sa bavil v Belgicku a Anglicku, študujúc veci hlavne do oboru hutníctva siahajúce. Pozdejšie praktikoval i s menovaným svojím priateľom Imrichom Langem v Kremnici; stal sa pri hute „probírerom“. Skromný úrad zastával, no s priateľom Langem a istým Binderom žili časy spokojné. Veliký zážitok im robila hudba, ktorú menovite Lange pestoval: pískal zvlášť na flaute virtuósne. Tak skromno žili, že ako zvláštnu regráciu si považovali, keď si koncom mesiaca na čaj spoločnou kassou niečo uskrovnili. Lange ostal i na potom v Kremnici, kde pri mincovni v úradoch postupoval, a ako kassír, úradník bezúhonný, muž šľachetný, rodomil úprimný r. 1888 umrel. Ondrej Červenák bol dosť skoro z Kremnice do Tajova presadený, zkadiaľ po nedlhom úradovaní prešiel k Smolníku do Kluknova k Almássyovským železodielňam. Z Kluknova Červenák sa oženil; jeho verenica bola dcéra apatekára Cornidesa, z Kežmarku na odpočinok do Krupiny bývať sa utiahnuvšieho. Zasnúbený dostal zvesť o nebezpečnom onemocnení snúbenice svojej, pospiechal do Krupiny k nemocnému ložu ľúbenej verenice a dôkazom lásky, príchylnosti, aby nemocnej uľavil bolasti beznádejnej nemoci, dal sa na smrteľnej posteli s ňou sosobášiť. Nežily nikdy spolu, lebo mladá nevesta v pár dňoch po sobáši podľahla chorobe. Ondrej Červenák ostal jej verným až do smrti, nosiac amulet lásky svojej, len skrz najbližších priateľov pozorovaný. Tento ťah zo života Ondreja Červenáka upomína na francúzskeho spisovateľa Blanca, ktorý svojej mladej umierajúcej manželke sľúbil vernosť nezmeniteľnú, a tú, ač ho mladého odomrela a on dlhý vek dosiahol, i verne zachoval.

V šesťdesiatych rokoch nachodíme Ondreja Červenáka v B. Bystrici pri medenom komorskom hámre, ako kontrolora. Ako úradník bol veľmi svedomitý, usilovný, skromný až do nevypovedania. V spoločenskom živote našiel priateľské styky našincov, Turzu, Bodorovského, Sládkoviča, Grossmanna atď. Zvláštnu pôvabnosť, poučlivosť mali nedeľňajšie vychádzky do hámra, priateľské schôdzky našincov v príbytku Ondreja Červenáka, kde sa rozpriadly nad dennými otázkami veľmi zaujímavé rozmluvy, kde menovite Ondrej Červenák vývodil hlbokou učenosťou svojou, širokým znaním svojím. Ač verne, svedomite slúžil ako komorský, základnými známosťami vynikajúci úradník, ač bol by v hojnej miere zaslúžil prvé miesto vyšších úradov svojho oboru, ač presvedčenie národné nemalo zavadiť v úradnom postavení, nakoľko kollísie nezapríčinil, pritom všetkom nielen nedosiahol uznania, ale, upadnúc v podozrenie, preložený bol r. 1871 do Sedmohradska. To citlivé srdce Ondreja Červenáka preniesť nemohlo, od svojeti odlúčeno žiť nechcel, a tak vzdal sa úradu, prijal namiesto uznania konečné vybavenie od štátu, prešiel do Turčian-

skeho Sv. Martina za úradníka k Sporiteľni, a po odumretí blahej pamäti veľprépošta Tomáša Červena stal sa on Matice Slovenskej pokladníkom. Ticho, spoľahlivo úradoval, konajúc povinnosti sebe sverené, 22. febr. 1887 ticho odtnul sa z radu živých — — spočíva tam na hrobitove turčiansko-sväto-martinskom.

Ondrej Červenák bol postavy strednej, tvári belavej, očí malých, belasých, bystro sálajúcich, účes vlasov, fúzy i bradu nosil na spôsob Ľudovíta Štúra, riadne, menovite v posledných rokoch bol málomluvný, do seba zapretý, spoločnosti vyhybujúci, — v Martine mu bolo prihlučno, to priečilo sa jeho krotkej povahe, jeho seriósnosti a beznáročnej skromnosti. Bol Ondrej Červenák človekom nezištným, málo potrebujúcim, skromné dôchodky svoje vynaložil a vynakladal na verejné, dobročinné ciele, nedajúc znať lavici, čo dobrého činila pravica. Svoje osobné utrpenia i žiale v srdci zavreté nosil, proti svojeti bol dobrodušným, proti každému humánnym, ochotným, proti zlostným neprajníkom národa spravedlivým hnevom zanevretý; vždy len národ a jeho blaho na srdci mal, o tom rozmýšľal, hútal, a kde zavdala sa príležitosť povedať mienku, radu, tam predniesol mienku i radu so zápalom, vnútornym presvedčením, strmým prúdom, odôvodneno, tak že i protimluvu nerád strpel.

Najvýznamnejšiu činnosť, do verejnosti zasahujúcu, jeho učenosť, národno-hospodárske známosti dosvedčujúcu, vyvinul po čas úradovania v B. Bystrici v trojom smere: 1) v otázke železnice na Baňskú Bystricu viesť zákonom nariadenej, 2) založením úverkového spolku v B. Bystrici, 3) vypracovaním osem návrhov zákonných, ku pozdviženiu hmotného rozkvetu a dobrobytu vlasti našej uhorskej namerených.

Zákonný článok XLIX z r. 1868 vypovedal a určil, že sa štátna severná dráha smerom k Bohumínu na B. Bystricu viesť má, i prípravné práce sa tak konaly, že všeobecne sa myslelo, že od Zvolena pôjde železnica na B. Bystricu, ztade na Kremnicu a tak Turcom, Trenčínom k Bohumínu. Smerodajné kruhy, najviac interessované, nečinno meškaly, keď sa hlavná dráha, s obídetím B. Bystrice, od Zvolena pripravovala na Jalnú, Bartoš-Lehotku do Kremnice. Tu Ondrej Červenák chopil sa akcie, ako muž ostražitý neprestajne živou pozornosťou sledoval zprávy novinárske, a cele zarazený v jar roku 1869 prvý upozornil svojho dôverného priateľa Ľ. Turzu, že železnica, ktorá určením zákona má sa viesť na B. Bystricu, stavia sa mrtvým okolím jalniansko-jastrabskej doliny. Náradou Ľudovíta Turzu vypracoval Ondrej Červenák pamätný spis proti tomu výčinu, a tenže predostrel náš neunavný Turzo vtedajšiemu mešťanostovi Wachtlerovi, ktorý zaujal sa veci, dal ju odborne pojednávať, pričinením Turzu bol i Ondrej Červenák, ač zprvu, ako štátny úradník, anonymným chcel ostať, k odbornym rokovaniam pritiahnutý; výsledok všetkého bolo memorandum so strany mesta v mesiaci okt. 1869 na vládu podané, nasledovaly aj interpellácie, a síce i so strany nášho nezapomenuteľného Viliama Pauliny-Tótha, vtedajšieho vyslanca kulpínskeho okresu, i so strany b.-bystrického vyslanca

Juliusa Halassyho. Ač Ondrej Červenák zrejme dokazoval, že by železnica, dľa určenia zákona, na B. Bystricu vedená nebola viac stála, že by nebolo treba bývalo 11 tunnelov, ako na Kremnicu, ale len dva tunnely, akcii so strany mesta B. Bystrice opozdeno vyvinutej, smerodajnými nečinnými kruhmi premeškanej nemohlo sa podariť napravenie; že však B. Bystrica dostala štátom vystavené železničné krýdlo, je tejto akcie a iniciatívy Ondreja Červenáka zásluhou. Isté je, že keby zákon bol vyplnený býval, že by postavenie, vzrast, budúcnosť mesta B. Bystrice cele iné boly bývaly; B. Bystrica bola by vzrástla v emporium na svetovej čiare, tým viac, že len otázkou času bolo by bývalo vystavenie čiary na Brezovú, až po Miškovec, Diós-Győr, Ózd, a tým zvláštneho povznesenia bolo by dostalo dorábanie železa, pre celú krajinu veľa významné, menovite v možno najkratšom a najsnadnejšom spojení s kamenno-uhoľnými baňami sliezskymi o ostravskými. Ale krátkozrakosť, zadubenosť, nešetrenie svojských rodných záujmov sú dedičné hriechy, ktoré sa veľmi pomstievajú.

Ondrej Červenák k povzneseniu dobrobytu, menovite meštianstva, engažovaním drobnejšieho kapitálu, vypracoval stanovy pre úverkový spolok v B. Bystrici, roku 1872 aj skutočne založený. V B. Bystrici už v 30-tych rokoch, niekoľko rokami pozdejšie, ako Ondrej Fáy založil v Pešti prvú krajinskú sporiteľňu, veľkou čiastkou pričinením blahosl. pamäti Karla Kuzmányho, vtedajšieho tamejšieho farára, povstala bola sporiteľňa, takrečená „zvolenská", i teraz pod firmou „b.-bystrická sporiteľňa" mohutne prospievajúca; ale už v sedemdesiatych rokoch žiadaly menovite záujmy meštianskeho živlu založenie nového peňažného ústavu, čo vzniklo hlavne myšlienkou o obecné dobro vrelo zaujatého ľudo- a rodomila Ľud. Turzu. Tak sa ujali myšlienky slovenskí patrioti a pri vypracovaní stanov skrz Ondreja Červenáka organisovali s popredným meštanmi peňažný ústav, hlavne remeselníctvu a okolitému roľníctvu venovaný.

Práca najobjemnejšia, najintensívnejšia, národno-hospodársky najvýznamnejšia je vypracovanie osem návrhov zákona, ktorých určenie najzreteľnejšie označujú samé jednotlivé návrhy. Dľa I. návrhu zákona vystaviť sa maly železnice, ktorými by sa bola na území krajín sväto-štefanskej koruny sieť železničná sprostriedkovala v prirodzený uzolný sväz medzinárodného obchodu Europy. Železniciami tými maly byť: a) železnica uhorsko-adriatická, b) železnica uhorsko-carihradsko-solúnska, c) železnica černomorsko-uhorsko-adriatická, d) veľobchodná čiara odessko-uhorsko-frankfurtská, e) veľdráha kijevsko-uhorsko-strassburgská. II. návrh zákona mal upraviť tarifu železničného prievozu. III. návrhom zákona mala sa znížiť cena soli k pokrmu ľudí slúžiacej, a určiť predaj denaturovanej soli pre dobytok a priemysel. IV. návrh zákona mal slúžiť k sprostriedkovaniu pozdviženia železného priemyslu založením nových krajinských závodov. V. návrh zákona ustanovuje základné riešenie námorskej otázky Uhorska. VI. návrhom zákona malo sa previesť úplné regulovanie Dunaja. VII. návrh zákona mal za predmet ku pozdviženiu hospodárstva zavedenie po všetkých stranách Uhorska

zavodňujúcej sústavy (Irrigationsystem). Konečne VIII. návrhom zákona malo sa určiť zadováženie peňažných prostriedkov k oživotvoreniu diel, prvými siedmimi návrhami osnovaných. Všetky tieto návrhy zákona boly umne präcisované a širokým znaním, bohatými štatistickými dátami, peknými presvedčavými úvahami odôvodnené. Týchto osem návrhov zákona bolo skrz Ondreja Červenáka motu proprio spracovano tým cieľom, aby tieto návrhy náš vtedajší snemový vyslanec Vilém Pauliny-Tóth snemu predložil na dosvedčenie toho, ako Slovákovi na srdci leží blaho, rozkvet vlasti nie len jalovými rečmi, jak reálny je jeho patriotismus a aké má vysokolietavé úmysly, aký um k pochopeniu opravdových záujmov krajinských.

A opravdu, keď bližšie uvážime predmety návrhov zákona, musíme uznať grandiosnosť tej koncepcie. Slúžiť maly diela navrhované všeobecne cíteným potrebám, všetkým oborom národného hospodárstva, všetkým vrstvám obyvateľstva, celej vlasti bez rozdielu na reč a rod občianstva. Sústava rozvodňujúca, zníženie ceny soli malo slúžiť nadovšetko roľníctvu, ale menovite to posledné i kultivovaniu všeobecného zdravotníctva. Keby sa irrigácia previedla bola rozumným spôsobom, pôda bola by sa stala vďačnou, úrodnou, a robotné sily neboly by musely utekať za oceán, boly by vo vlasti našly poctivej výživy. Návrh III. pojednáva otázku zníženia soli. Aká je toto otázka pálčivá, to i z toho vysvitá, že pri poslednej budžetovej debatte predniesol ju, ako aktuelnú, i gr. K. Csáky, vyslanec spišský, a barón D. Prónay pri pojednávaní návrhu zákona o millennárnej výstave naradzal, aby millennium zasvätilo sa takými ustanoveniami, ktoré by boly dobrodením bezprostredne všetkým občanom vlasti, aby zrušená bola potravná daň od mäsa, a aby soľ bola lacnejšou spravená. I gr. Csákymu, i bar. Prónaymu odvetil ministerpredseda Wekerle, že to nemožné. Tým zaujímavejšie je odôvodnenie potreby i možnosti zníženia ceny soli skrz Ondreja Červenáka. On žiada zníženie ceny soli pre ľudskú potrebu na 3 zl. st. cent, denaturovanej soli pre dobytok a priemysel st. cent po 40 kr. V základnom odôvodnení vychodí z toho stanoviska, „že v potravnú soľ uložená daň je jedna z najnespravedlivejšie na občianstvo rozvrhnutých daní, a k tomu také žriedlo dôchodkov, ktoré v jeho následkoch najcitlivejšie dotkýňa sa samého štátu. Potravná soľ, akožto prídavok ku jedlám, je pre človeka k udržaniu jeho zdravia, k úplnému rozvinutiu jeho svalov nevyhnutne potrebná. Človek ale, či on už odrastený je, či nachodí sa ešte v zraste, má v normálnom stave pravidelne privádzať svojmu telu istú mnohosť soli s pokrmom.“ Ďalším rozberaním otázky dokazuje možnosť zníženia ceny, lebo keby bola spotreba zdvojnásobnená, ako ju štatistické dáta z r. 1869 vykázaly, geologicky odhádnutá zásoba len v Sedmohradsku nachodiacej sa soli *postačila by na 22.000 rokov*, neberúc do ohľadu ložiská soli v Marmaruši a Solvári u Prešova. Ale ani finančne by štát neutrpel, lebo odhliadnuc od veľkých výhod, ktoré by fysicky a materielne zapríčinila reforma táto občianstvu, príjmy by sa vyrovnaly potencirovaním konsumu. Zamlkla by tá anekdota, kde úbohý učiteľ, keď

sa mu žena brala z dedinky do mesta na trh a spýtala sa, že medziiným koľko má tej soličky doniesť, v tesklivosti svojej odpovedal: „ale, žena, čo sa máš trckať-frckať, naraz kúp pol verdunka.“ Ale žart na stranu, vznešená tá úloha, otázka zníženia ceny soli jak k úžitku ľudí, tak i k účelom hospodárskym a technickým, dosiaľ nie je riešená, a iste by si aj terajšia vláda väčšej zásluhy vymohla riešením tejto reformy, než forcírovaním neblahých, nám škodlivých, náboženský podklad celého štátu znebezpečujúcich cirkevno-politických reforiem.

Upravenie železničnej tarify, kde by vývoz bol prajný producentom, prívoz snadný konsumentom, kde by i štátnej kasse výnosnosť bola dľa možnosti zabezpečená, je a ostane najväčším štátnickým umením, — bolo to forceou aj nebohého ministra Barossa.

Keď rozprestreme mappu Uhorska a označíme si tie železničné čiary, ktoré boly v I. návrhu zákona navrhnuté, keď považíme železnice za posledných dvadsať rokov vystavené, presvedčíme sa, jak vysoké koncepcie hýbaly bystrým umom Ondreja Červenáka.

Regulovanie Dunaja je od časov Széchenyiho pálčivou otázkou, a nemožno to považovať nahodilosťou, že i nebohý minister Baross tak energicky ujal sa regulovania Dunaja, menevite pri Železnej bráne. Ondrej Červenák navrhoval vystavenie prieplavu, Dunaj na príslušnom mieste s Čiernym morom spojiť majúceho, priehlbenie v Klissure, aby tak na vyšných čiastkach prestalo večité zanášanie riečišťa a prestalo časté znebezpečovanie krajov povodňami.

Pozdvihenie železného priemyslu je europejského významu a zamestnáva dosiaľ smerodajné kruhy. Zaujímavé je, že i v tejto záležitosti, po návrhu Ondrejom Červenákom spracovanom, stala sa mocia v kruhoch ressortného ministerstva.

Riešenie námornej otázky, ako osudy námorníctva nášho za posledných desať rokov nasviedčajú, bolo tiež umne označené za vitálnu otázku krajiny.

Všetko len to dokazuje, že v dobe počiatku sedemdesiatych rokov jak nevšedným, vynikavým ostrovtipom označil úlohy vlasti uhorskej, k istému rozkvetu slúžiť majúce, jak vznešený, čistý patriotismus javil sa v návrhoch, jak veliké, široké známosti národnohospodárske prejavil elaborátom Ondrej Červenák, bezpríkladným menovite preto, že elaborát robil mimo vyplnených úradných povinností, nezaplatenou prácou, v nezištnom obetovaní sa obecnoosožným cieľom a záujmom!

Na prvý pohľad každý nahliadne, že predmety návrhov na tak široké rozmery zasahovaly, že ich uskutočnenie razom presahovalo by bolo finančné sily krajiny, na každý prípad obsahujú programm, slovenským patriotom podaný, tak vznešený, ktorý dosvedčuje nielen čistý, nezištný patriotismus, ale má slúžiť k zahanbeniu všetkých, z upodozrievaní živoriacich talmi-patriotov. Ondrej Červenák podal v VIII. návrhu zákona i prostriedky finančné k oživotvoreniu navrhnutých reforiem, a síce povšimnutia hodným spôsobom, a dokázal i tu hlbokú domyslnosť národno-hospodársku.

Intenciu podaním a vypracovaním týchto ósmich návrhov zá-

kona mal Ondrej Červenák, ako sám v liste od 4. septembra 1871 udáva, tú, aby nimi predstavil Slováka ako repräsentanta svobody, osvety, pokroku a dobrobytu Uhorska, a vodcov jeho ako opravdových faktorov rozkvet vlasti na srdci nosiacich, a nie nástrojov takzvanej kamarilly. Jeho mienkou bolo, že samá čistá idea národnosti, ako sa to každodenne zkusuje, málo zná ohriať aj takzvanú intelligenciu, preto podal nie abstraktný pojem, ale veľké, makavé, životné, materiálne výhody poskytujúce reformy, k povzneseniu celej vlasti slúžiť majúce. Smutne zkusoval Ondrej Červenák dozvuky tej starej metternichovskej politiky, podľa ktorej krajiny považované boly za domény, nie za organismy k samočinnosti a vzájomnému napomáhaniu blahobytu národov určené, — tých osudných hesiel, ktorými stavané boly národy proti národom, s tou devísou: „Unsere Völker kennen sich nicht, im Gegentheil — sie hassen sich und wir haben Ruhe.“

Cieľ mal Ondrej Červenák ten, aby tieto návrhy predostrel na sneme krajinskom vtedajší vyslanec, katexochen slovenský, Vilém Pauliny-Tóth, aby podal tie návrhy ako hlas slovenského národa za veľkosť krajiny, za bratstvo národov, za pravdu a právo, za kultúru, aby predstavil i seba ako reformátora krajiny. Vedel on, že tými návrhami tak jedným šmahom neprerazí, menovite vyslanec slovenský, ale i v tom, že by návrhy prepadly, videl víťazstvo, a chcel návrhami nielen pamätným urobiť prvé desaťročie po utvorení národného memorandum, ale špecifične i dejstvovanie slovenského vyslanca na sneme!

Pozorný čitateľ týchto úvah zvedavý je po sdelenom, aký osud vzaly návrhy zákona? Pisateľ riadkov týchto v dobe, kde náš nezapomenuteľný, bodromyseľný Vilém Pauliny-Tóth bol krajinským snemovým vyslancom, časté príjemné styky mal s tým veľanadaným a i v spoločenskom živote zvlášte milým mužom slovenským. Návrhy a ich intenciu oboznamoval s Vilémom Pauliny-Tóthom náš hlbokoumný Ľudovít Turzo. Vilém Pauliny-Tóth uznával veliký význam a dosah sdelených mu návrhov, vzpečoval sa však tieže predostrel, lebo mienil, že by ich ako svoj produkt neskromnosťou považoval predostrel, a keď ohľadom toho kapacitovaný bol, že vyslancom mnohí znalci podávajú materiál, ač uznával i to, že objemnosť návrhov zákona je priohromná, podal návrhy a predostrel ich snemu krajinskému. Padlo to ku koncu sessie snemovej, v ktorej bol Vilém Pauliny-Tóth vyslancom, k pojednávaniu nebolo temer už ani času, ani doba tá vôbec niečomu podobnému nehovela. Deák, ako hlava vládnej stránky, chorel, v samej strane počínal sa už rozklad a Tisza kliesnil si cestu, ako mu potom zvlášť nebohý Csanády trpkou ironiou začasto vytýkal, k zaveseniu na klin „biharských punktov“ a prevzatiu mnohých neblahých pamiatok plnej vlády, pod ktorou rozbujnel už vtedy sa ukazujúci, kultúrne snahy nemaďarských národov pohltiť hroziaci chauvinistický smer národnej plemennej nesnášanlivosti a depravujúceho nepotismu! Návrhy zákona Ondrejom Červenákom spracované a vyslancom Vilémom Pauliny-Tóthom snemu predostreté spočívajú v archíve, čakajúc prajnej doby vzkriesenia, oživotvorenia.

„Za ôsmimi návrhami zákona mal nasledovat druhý, zas slovenským vyslancom predložiť sa mající návrh, návrh základného usporiadania poľno-hospodárstva a všetkých jeho odvetví na základe vzorov francúzskych a niektorých v jednom-druhom odbore vynikajúcich nemeckých krajín, — návrh mal byť ustrojený primerano klimatičným pomerom krajín sv.-štefanskej koruny. Docieliť snažilo sa zdokonalenie primitívneho nášho roľníctva, zošľachtenie stádochovy, pestovanie nových plodín atď. Berúc do úvahy klimatičné pomery Uhorska, mnohé plodiny pestované by mohly byť vo vlasti našej, ktorých pestovanie iným krajinám veľkého donáša úžitku, na príklad mnohé druhy čaju, bavlny, rozličné farbové plodiny atď. daly by sa viac než v polovici Uhorska udomácniť. Vezmime len dorábanie surového hodvábu, čo Piemontu donáša ročite vyše 60 miliónov frankov, toto dorábanie, nepožadujúce ťažkej práce, súc vybavovaným ženami, deťmi, starcami, v Uhorsku všade by malo otvorené pole, kde drevená jahoda svobodne sa darí; odbyt by sa našiel, veď do Lyonu ročite za viac než pol milliardy frankov dováža sa surového hodvábu z Číny, Japonu“ Takto písal Ondrej Červenák ešte počiatkom sedemdesiatych rokov, mimo toho rozmýšľajúc už vtedy o predložení snemu záležitosti vyslúžilých alebo ožobráčených deliníkov, zvlášť baníctva a hutníctva. Perse, v nasledovných rokoch doby Tiszovského vladárenia nasledovaly úkory, sklamania. Chudák Ondrej Červenák bol uverený, že po Paulinym a s ním v ďalších saisonách snemových budeme mať vždy viac vyslancov, ktorí sa i za rod svoj slovenský zaujímať budú, a tak i zmienené reformy, opravdu vlastenecké predlohy podporovať, predkladať budú; — nastúpily však časy kruté, kde pod devísou „minden áron buktatni“ utlumovala sa svoboda volby, prekazený, znemožnený prístup do snemu, kdežto by len to viedlo k zabezpečeniu dobrobytu, rozkvetu vlasti, keďby čistotou volieb svobodne prejaviť sa mohla na sneme opravdivá verejná mienka, keďby tam každá nárada povšimnutia, každá mienka uváženia, ocenenia našla. Takto by sa všeobecný záujem pestoval, patriotismus utvrdil, i národnostné ohľady slušného a spravedlivého riešenia došly. Vo vlasti našej však chcú dominovať, voľný pohyb, rozkvet utlumovať oligarchické, egoistické chúťky politického štréberstva.

Po zavdaní pred snem ôsmich návrhov zákona Ondrej Červenák mienil vydať tieže so slovenskou osnovou i osobite tlačou, prvý sväzok i vyšiel, ďalšie pokračovanie zaviazlo hlavne pre ľahostajno slabú účasť odberateľstva. Snaha šľachetná, bezzištná nedošla náležitého, zaslúženého uváženia, ocenenia. Chyba i u nás tá, že sa dômyselne málo ešte pracuje, a tam, kde momentánne výhody sa neposkytujú, málo sebadôvery, málo žertvy, málo účinlivosti!

Neomylné je to, že smerom návrhov bolo to, čo tak krásne vyslovil aj náš vehlasný básnik Sládkovič: *„uctiť Slavianstvo, uctiť národy, ruka ruku nech umýva! Preč pýcha a vládobažnosť, jedon cieľ a jedna snážnosť, voľnosť má byť spravodlivá.“* Mýlny to náhľad, menovite teraz, kde spoločné záujmy za osvetu i dobrobyt spriateľujú i najrôznejšie národy, pohltiť jedným plemenom iné ple-

mená, chceť utlumiť plemennú, národnú zvláštnosť, ktorá je bytnosťou možnosti opravdivej osvety, kultúrnej snahy a činnosti, a ktorá je najmohutnejšou zábezpekou trvania štátu.

„Len skutky sú naše, ich výsledok už nezávisí od nás, a preto: „čiň dobre a prave," z ohľadu výsledkov prestávaj na riadení Božom!" — umne, krásne to povedal blahej pamäti Štefan Daxner. Večná tedy pamäť i Ondrejovi Červenákovi, ako vernému, vynikavému delníkovi národnému, *a nech táto skromná úvaha prispeje k obľúbeniu štúdií národno-hospodárskych, aby sme stavali na reálnych základoch budovu osvety a dobrobytu národa nášho slovenského k rozkvetu milej spoločnej vlasti progressom geometrickým!*

μ + τ.

Stopy tureckého hospodárenia v Trenčiansku v XVI. a XVII. storočí.

Dľa pôvodných protokollov trenčianskych ev. seniorátov podáva *J. L. Holuby.*

Ešte nám je všetkým v živej pamäti to všeobecné tajtrlíkovanie nad hrobom tureckého svätého Gül-Babu v Budíne, kde nie snáď plnokrvní Turci-mohamedáni, ale len budapeštianski turkofilkovia v najrozkošnejšej jednomyseľnosti, nebesá prerážajúcim hlasom, vykrikovali: „éljen!" a „tšok jaššа!" tak že dávno spráchnivelý Gül-Baba, nad takouto, od hlavnomestskej, posbiehanej mládeže a stáreže mu preukazovanou poctou nielen v hrobe mohol sa obrátiť, ale od radosti kotrmelce robiť. Za istý čas bývaly to za času poslednej rusko-tureckej vojny nad Gül-Babovým prachom opravdové magické inkantácie, na výpomoc, do pomykova prišlým Turkom, a proti nimi ujarmeným a jarma konečne sa striasajúcim, kresťanom. Ale čo jak často, a čo jak hlučne a hrmotne sa opakovaly tieto poľutovania hodné výjavy: na prirodzenom behu udalostí zmeniť nemohly a nezmenily ničoho; lebo Turci náležite vyčerpaní a doklepaní, ani prorokovou zástavou, ani z hojných kresťanských a skúpych židovských milodarov Abdul Kerimovi na zkazu kresťanskej ráje poslanou parádnou šabľou, neboli v stave Bulharov, Srbov, Románov a Rusov z Europy vyhnať, ale museli náležite pustiť chlp a pristať na osvobodenie ráje. Že vo vlasti našej nebýval vždy v istých kruhoch taký chorobný, lebo z paroxysmu smrteľných úzkostí pochádzajúci zápal za Turkov a všetky nimi popáchané ukrutnosti a zverstvá nad kresťanským ľudom, známe, keď aj od historických diel odhliadneme, aj z modlitieb a nábožných piesní všetkých kresťanských vyznaní a všetkých národov vlasť našu obývajúcich. Na dôkaz toho uvediem len daktoré príklady z Tranovského Kancionálu, v prevažnej väčšine luteránskych cirkví Uhorska dosiaľ so zvláštnou záľubou, pri verejnej a domácej nábožnosti, užívaného. Pôvodne nemecká (Erhalt uns, Herr, bei deinem Wort, od Dr. Just. Jonasa),

„Chráň nás, Pane, při slovu svém,
Před ďáblem, *Turkem*, kacířstvem,
Kteříž Krista, Syna tvého,
Zvrci chtějí s trůnu jeho.“ (Tran. č. 435.)

Až vo vydaní Tranovského Kancionálu Institoris-Mossóczym r. 1787 v Prešporku, pieseň táto, keď už v našom kraji tureckých ukrutností nebolo sa čo obávať, zmenená bola takto:

„Chráň nás, Pane, při slovu tvém,
Proti zlým nepřátelům všem“ atď.

Medzi piesňami „Za všeliké obecné potřeby“ pieseň „Oroduj za nás“ v 3. verši znie:

„Zkaz *Turka* zlého,
Antikrista podvodného,
Ovšem pak ďábla přeukrutného.“ (Tran. č. 657.)

Ďalej čítame v piesni „Odvrať válečný nepokoj“ vo verši 4.:

„Dejž, ať budou zahanbeni,
Kteříž páchají rauhání,
Turci, Tataři zlobiví,
Holomci Mahometovi.“ (Tran. č. 818)

a v piesni „Odvrať nepokoj válečný“ vo verši 2.:

„Ztroskotej moc nepřátelskau,
Ukroť zůřivost *Tureckau*,
Rač bránit zemi Uherskau.“ (Tran. č. 817.)

„Proti nepřátelům Tureckým“ máme pieseň: „Dej nám pokoj, Hospodine“, jejž 5. verš znie:

„Amen, Pane, rač to dáti
Nám zvěstovati,
To přemilostné poselství,
Že jest vítězství
Nad *Turkem* obdržené,
Pro tvé svaté jméno.“ (Tran. č. 810.)

Pieseň Jeremiáša Lednického (Tranov. č. 816) opisuje požehnanie pokoja a pohromy válečné, a o týchto posledných spieva vo veršoch 8. a 9.:

„Chrámy, školy pusté stojí,
Mnohé jsau rozbořené,
Sluzi Boží smutní chodí,
Pro služby odebrané;
Z pravé náuky posměchy
Činí svět z velké pýchy:
Ach, kdybych mohl slyšeti,
Kdy nám Bůh pokoj navrátí.

Dobré mravy spočívají,
Zákon s trestáním mlčí;
Bez rozdílu již bojují,
Spravedlnost se tlačí;
Nepravost se rozmohla,
Pravda z světa vyběhla.
Ach, kdybych mohl" atď.

Pieseň „O jak hrozná trápení", ktorú spievavali otcovia naši „V čas hladu, moru, válek a vpádů nepřátelských", vo verši 22. narieka:

„Vidauc, že hněv svůj vylil, (totiž Bôh)
Jejžto ukazuje,
Skrze *Turky* ukrutné,
Ty pohany,
Nás velmi sužuje." (Tran. č. 806.)

Že však v tých časoch dlhotrvanlivých, všeobecných zmätkov, nepriateľské tak, jako aj priateľské vojsko mnohých výtržností a násilenství proti pokojnému, pracujúcemu obyvateľstvu sa dopúšťalo: i o tom nám svedčí jedna pieseň, takto:

„Pane, hleď, na vše strany
Zle se děje s křesťany:
Jak velké jest pálení,
Laupeže, mordování.
I tí, jenž ku obraně
Povstali, milý Pane,
Činí též plundrování,
Odkudž pláč, naříkání." (Tran. č. 822.)

Mám v rukách starý maďarský Graduál, tlačený r. 1770 vo Frankfurte, v ktorom, nakoľko som, bežne ho prezerajúc, spozoroval, Turci a Tatári pod menom pohanov (pogány) sa spomínajú. Je tam pod č. 475 jedna pieseň z časov po moháčskej porážke (A Mohátsi hartz után), v ktorej opisujú sa biedy záplavy tureckej, na uhorskú zem sa dovalivšej. Na ukážku tu podám zlomky tej piesne, pravopisom toho Graduálu:

7. „A' Pogányságnak olly nagy rabságra magunkat engedtük,
Hogy tsak kenyérrel mi éhségünket meg-elégithessük.

12. Aszszony-állatok tisztaságokban meg-gyaláztatának;
A gyenge szűzek sok városokban szeplőket vallának.

13. A fejedelmek akasztó fára fel függesztetének;
És vén népeknek ő tekintetek nem betsültetének."

Vo veľkej litánii na strane 765 prosí sa aj takto: „Hogy a' szegény foglyokat a' Pogány kézből te meg-szabadítsad, Felséges" etc. V piesni veľmi dlhej: „Jővel, légy velünk, Úr Isten", vo verši 24. takto riadenie tých pohanov sa opisuje a Bôh za vysvobodenie od nich sa prosí:

„Nem nézik ők a' Véneket,
Levágják a' gyermekeket,
Meg-rontnak sok szép szűzeket.
Szánj'd meg, Ur Isten! ezeket:
Ne szenvedd-el nagy vétkeket."

Aj v modlitbách zo XVI. a XVII. storočia pochádzajúcich, často sa objavujú prímluvy za zajatých a nevinných kresťanských väzňov, a v jednej utešenej, až do dneška v potrojičných nedeliach, po slovenských evanjelických chrámoch často odriekanej modlitbe sa prosí: „Milosrdný, věčný Bože... rač... zajaté a nevinné vězně vysvoboditi"... Dnes, pravda, málo kto aj z tých, zvlášte mladších kňazov, ktorí túto modlitbu odriekavajú s kazateľnice, pomyslí: že je to srdečná prímluva za tých nešťastných kresťanov, ktorých Turci do zajatia odvliekli, s nimi ukrutne zachádzali, ich za otrokov predávali alebo surove, bez citu a milosrdenstva vraždili, jako na to dôkazy nachádzame aj v protokolloch starých ev. kontubernií trenčianskych, ktoré niže uvedieme. Ale pod tými Turky a Tatáry nesmieme si vždy predstavovať plnokrvných Turkov-mohamedánov; lebo veď pod tureckými, mesiacmi ozdobenými koňskými chvostami a zástavami bojovávali a drancovávali — a to nám je aj dnes túto — aj pravoslávni Románi (Valasi), Bulhari, Srbi a Gréci. I slávneho Štefana Pilárika, keď na úteku pri Branči do zajatia upadol, kúpil kresťan, valašský knieža Ghika a s ním pekne zachádzal. A po čas Pilárikovho v Beckove úradovania — jako niže spomenieme — aj zajatí Turci pri stavbe chrámu a zvonice ochotne pomáhali a služby Božie v evanjelickom chráme radi navštevovali: čo by sa istotne nebolo stalo, keby boli bývali mohamedáni, a dľa národnosti Turci, slovensky ani za mak nerozumejúci.

Počnúc od r. 1580 až do 1672 častejšie sa spomínajú v protokolloch seniorátov horno- a dolno-trenčianskeho Turci a Tatári rozličným spôsobom; a kde-tu aj visitačné protokolly od r. 1611—1648 zmieňujú sa o plienníkoch, kostolné náčinie uchvátivších. Najzajímavejšie sú však manželské prípady, pred duchovným súdom pojednávané, kde manželia, jimž ženy do tureckého zajatia upadly, povolenie k novému manželstvu prosili. Také pády pokonávaly sa na generálnych kongregáciach, na ktoré boli všetci farári povinní prísť; lebo na kongregáciach partikulárnych, kde boli len kňazi „prvého stola" sídení, totiž pod predsedníctvom seniorovým 3—4 dekani, 3—4 assessori, notár a fiškál (opatrujúci kassičku, obyčajne prázdnu); alebo na kongregáciach špeciálnych, ku ktorým povolával senior v mimoriadnom páde daktorých kňazov prvého stola. Pri generálnych kongregáciach sedeli ostatní kňazi pri druhom stole: a týmto predsedal orator. Nepatrí to sem, aby som sa rozpisoval o agendách toho ktorého hodnostára kontuberniálneho (seniorálneho), ale za potrebné som uznal pripomenúť aspoň máličko slovami rozdielne tie kongregácie: aby si ctený čitateľ mohol predstaviť to forum, pred ktorým niže uvedené manželské záležitosti boly pokonávané.

V protokolloch horno-trenčianskeho kontubernia spomína sa nám prvý prípad zajatia tureckého, keď 29. febr. 1580 v Predmieri pojednávaná bola žaloba *Martina Kušniera*, zo zajatia tureckého sa navrátivšieho. Kušnier sa žaloval proti svojej žene, že sa v neprítomnosti jeho cudzoložne pripojila ku Kašparovi Domkovi vo Fačkove. Žalobník udáva, že pred pol rokom vybral sa po zárobku a vyhľadávaní živnosti do baňských miest, a odchádzajúc, svoju ženu Annu napomínal k poctivému životu a jej sľuboval, že jej bude dľa možnosti posielať na živnosť. Táto však, sotva minulo pol roka, „nepamätajúc na napomenutie manželovo a na sväzok manželský, a soberúc v neprítomnosti mužovej rozličné potraviny, ani nevediac o ňom, či je mrtvý alebo nie, pripojila sa Kašparovi Domkovi.“ O tom sa nič nespomína, kedy? kde? a jako upadol žalobník do zajatia? a jako sa vysvobodil? Ale muselo sa to stať pri baňských mestách, lebo v tom roku ešte turecké hordy v Trenčiansku neplienily. V tejto cause vyslýchaní boli traja svedci. Prvý Jur Kováč z Fačkova, ktorý pod prísahou soznal, že vie, jako Martin pri odchode z domu napomínal ženu svoju a jej na výživu dľa možnosti posielať sľuboval. Druhý, Vavrinec Petr, takže obyvateľ fačkovský, pod prísahou svedčil, že keď Martin Kušnier odchádzajúc, ženu Annu napomínal k poctivému životu, ona mu odpovedala: „chod prawy na lokne, wicze se newratiss“ [1]), a keď ju opätovne napomínal, odpovedala mu: „chodt len chodt, a zahwizdnuwsse, a ya z walassky do wrbi“. Tretí svedok, Martin Kolár z Fačkova, tiež pod prísahou svedčil, že Martin Annu v svojom dome upomínal na jej povinnosti a poctivý život, a že sa vráti, jej sľuboval; ona však odpovedala: Choď, choď, ja si iného muža najdem. A keď jej muž ruku podával, „illa podicem porrigebat“. Na to bol vynesený výrok tohoto obsahu: Keď sme všetko toto povážili a najvyšším právom preskúmali, nachádzame menovaného Martina jako stránku nevinnú, najvyššiu krivdu trpiacu, druhú však stránku, to jest Kašpara Domku a Annu, nezákonne jemu pripojenú, cudzoložníkmi. Ostatné všetko prenechávame súdu občianskemu. Ďalej o tom v protokolloch není reči, ale sa dá s istotou predpokladať, že Domka a Anna pred svetskou vrchnosťou na sucho neobišli, ale boli prísno potrestaní. Či to tú sverepú jazyčnicu, ktorá sa tak hanebným spôsobom s mužom bola lúčila, popravilo? je iná otázka.

Od r. 1596 častejšie stretáme sa v týchto protokolloch s válečnou taxou, jakú aj ev. kňazi platiť museli „in militem christianum, secundum regni constitutionem.“ Táto taxa v tom roku obnášala od 22. kňazov 12 zl. 31 denárov a 3 zl. 73½ den., lebo bola dvojnásobná, a síce dľa celého dôchodku farského, a druhá dľa tretiny tohože dôchodku rozrúbená. Na vyzvanie vrchností vysielavaly senioráty zo stredku svojho poľných kňazov k vojsku, proti Turkom bojujúcemu, a dávali im zo svojho vlastného vrecka cestovné. Tak vydržiavaná bola dňa 16. júla 1597 kongregácia na

[1]) Tak stojí v protokolle. Čo to má znamenať: „Choď na lokne“? nerozumiem.

fare bytčianskej, kde sa o tom radili: ktorého z bratov majú vystrojiť ku kresťanskému vojsku za poľného kňaza a jakým cestovným ho opatriť? I vyvolili Jána Textoria, farára štiavnického, ktorému sa kňazi, dľa pomeru svojich dôchodkov, složili na cestovné, 12 zl. obnášajúce. Ďalej sa nespomína: kam ten poľný kňaz šiel? jaké služby tam konal? a jak dlho sa tam bavil? alebo iné, čo by *nás* teraz aj po 300 rokoch zanímalo.

8. jan. 1598 predložil na bytčianskej kongregácii *Ján Hrabič* (Hrabecius), farár hríčovský, prosbu dvoch tamejších vdov o povolenie nového manželstva, lebo mužovia ich v boji u Rábu boli Turkami údajne zabití. Kongregácia uzavrela: že tieto ženy zatiaľ nemôžu do nového manželstva vstúpiť, zakiaľ to osoby, v tomže boji podiel bravšie, pod prísahou nedosvedčia, že tí mužovia boli skutočne zabití. To keď sa dosvedčí: vdovám sa manželstvo povolí.

V tomže roku dňa 4. mája zase iný manželský pád bol pojednávaný, o čom protokoll takto znie: *Štefan Sokol*, obyvateľ mestečka Bytče, predstúpiv pred naše bratstvo, s najväčšou bolesťou prednášal, že mu jeho verná manželka nedávno zomrela, a teraz prosí, aby mu potvrdenie nového manželstva povolené bolo s Dorotou, vdovou po Matiášovi Hodnoviech z Horného Hríčova, jejž muž, odšed pred štyrmi rokami do vojenského táboru, viac sa nevrátil; a nevie sa, či je živý, a či zabitý. Na túto prosbu manželstvo na ľahko povoliť sa nemohlo, keď však pilne preskúmaly sa obstojateľstvá a povyslýchali svedci, shliadalo sa, že daktorí hodnoverní svedci, menovite Tobiáš Kiliani z Horného Hríčova, pod jehož kaprálstvom Matiáš Hodnoviech bojoval, dokázali, že naisto bol zabitý: povolilo sa jeho vdove nové manželstvo. — Tohoto času ešte tak podrobne všetky reči svedkov nevpisovávali do protokollov, jako pozdejšie uvidíme. Tí „daktorí hodnoverní svedci" bol iste len ten hríčovský kaprál; ináče by ich boli, pre uspokojenie svedomia svojho a prosebníkov, dľa mena uviedli.

V tých časoch ustavičných bojov, nepokojov a zmätkov prihodiť sa mohlo, jako sa aj skutočne viac ráz prihodilo, že prosebníkom, na dosť pochybné svedectvá, nové manželstvo sa povolilo, a keď ten, za mrtvého považovaný zajatec, alebo v boji domnele zabitý, živý a čerstvý domov sa vrátil: bola ostuda hotová. Môžme si snadno predstaviť jeho prekvapenie, keď uradovaný domov pospiechal a už si v duchu predstavoval ten dojemný výjav v rodine, keď sa svojej, po ňom uplakanej, dobrej ženičke predstaví, a ona mu so slzami radosti okolo hrdla padne a ľúbeznými slovami uvíta: a miesto toho našiel druhého muža v dome, ktorý sa naňho, jako na strašidlo, s vypleštenýma očima díval, jako by sa chcel opýtať: Čo tu vlastne chceš, človeče? Keď za mrtvého považovaný bojovník domov sa vrátil, a jeho žena medzitým bola sa vydala za iného: musel tento druhý sviazať svoj uzlík a čím skôr sa odpratať, lebo prvé manželstvo bolo platné, už či sa to tomu prvému mužovi ľúbilo alebo nie. Malyže potom svetské vrchnosti roboty, aby nedočkavú ženu a jej ľahkomyseľného druhého muža pre bigamiu potrestaly!

Aj na tejto májovej kongregácii (1598) vyvolený bol na prípad

potreby poľný kňaz v osobe *Jaroslava Urbanoviča*, farára varínskeho. V tomže roku 1. júla zase boli taxovaní farári, na prípis podžupana Teodosia Syrmiensisa, k potrebám válečným, ktorážto taxa obnášala 14 zl. 14 den., a spoločným usnesením kňazov, keby bol vrchnosťami žiadaný poľný kazateľ, za takého znovu vyvolili spomenutého Urbanoviča, a votovali mu 12 zl. cestovného. Na budúcne však mali ísť za poľných kňazov farári buď Timotej, alebo Samuel Lovčáni.

Na partikulárnej kongregácii 14. jan. 1599 predstavil sa *Ondrej Muran* z Dlhého Poľa, udávajúc, že jeho ženatý syn u Rábu v boji padol, a pýta radu: či sa jeho nevesta môže vydať? — Aj *Georg Gaňa* z Pekliny sa dostavil, udávajúc, že muž jeho dcéry u Rábu v boji padol; preto prosí, aby sa jeho ovdovelá dcéra mohla vydať. Poneváč však oba bez svedkov sa dostavili, ani ničím nedokázali, že by spomenutí mužovia mrtví boli: nebolo možno povoliť manželstvo už teraz; ale sa im naložilo: aby svedectvami kaprálov (decurionum), alebo iných bojovníkov dokázali, že spomenutí mužovia sú skutočne mrtví, čo keď sa dokáže: nové manželstvo sa povolí. Viac o tom v protokolloch niet reči.

V kongregácii, dňa 28. apríla 1599 v Bytči odbývanej, čítaná bola prosba kňazstva kontubernia žilinského pred grófa Georga Thurzu, v ktorej válečnú, na kňazov uvaľovanú taxu, za neznesiteľnú vydávajú a o miernejšie taxovanie prosia. Pri tejto príležitosti rozrúbená taxa obnášala 28 zl. Najväčšiu taxu platil farár varínsky — 2 zl. 80 den. —, a najmenšiu lúcky u Púchova — 40 den. — Že však toho času peniaz bol veľmi vzácnym tovarom a mal viac než desaťnásobnú hodnotu, jako teraz, a že sa u farárov aj na tých najlepšie dotovaných staniciach málo kedy zbytočný hotový groš nachádzal: snadno pochopíme, že tie válečné, často sa opakujúce taxy, boly veľkým bremenom pre nich. Nech nám hodnotu peňazí toho času illustruje aspoň jeden príklad. Roku 1592 mal trenčiansky notár pláce 70 zl., a z toho si sám musel platiť spósobného expedítora. Keby dnes Trenčín svojho notára tak brilliantne honorovať chcel, zutekal by kade lahšie! Roku 1600 (11. júla) 22 farárov zase muselo platiť 23 zl. 17 den. válečnej taxy; snáď následkom prosby o niečo menej, než roku predošlého.

V pod jaseň r. 1599 dovalily sa turecké drancujúce hordy hore Považím do Trenčianska, všetko ohňom páliac, rabujúc, a ľud, ktorý sa nestačil zavčasu do hôr ukryť, vraždiac alebo do zajatia uchvacujúc. *Spomína sa, že toho času vyše 13.000 zajatých odvlečeno bolo do otroctva.* Stopy tohoto záhubného plenu tureckého nachádzame nielen u Piešťan, Beckova a Trenčína, ale až po Púchovskú dolinu. Rabujúci Turci vypálili a vydrancovali aj všetky obce od Púchova až po Lúky, a pri tej príležitosti vykradli aj lúcku faru, a odvliekli so sebou medzi inou korisťou aj bibliu farárovu. Nápad bol tak nenadály, že sa ani všetci nestihli útekom do hôr zachrániť, preto mnoho ľudí upadlo do zajatia. Potom vydržiavaná kongregácia lúckemu farárovi naložila, aby si miesto Turkami uchvátenej biblie

novú kúpil. Či Turci tú bibliu spálili, alebo ju so sebou odvliekli? nespomína sa. Farárom na Lúkach bol vtedy Matej Garna.

Tablic píše v Pamětn. Příhod. Štěp. Pilaříka v poznámke na str. 55: „*Mikuláš Ladislaides*, neyprw Jahen Čachtický, potom pak kněz w Súči w Trenčanské Stolicy, r. 1599 od Tatarů toto okolj w zpusstěnj uwozugjcých zabit bil.“ Ale Lauček o ňom píše v soznáme farárov súčanských, že zo Súče prešiel na faru čachtickú, a tam bol Tatármi zavraždený.

Keď odchádzal gróf *Georg Thurzo* do Nových Zámkov, jako „kapitán“ vojska proti Turkom operujúceho, vystrojilo kňazstvo z kongregácie, dňa 10. júla 1602 v Bytči odbývanej, vyslanstvo k nemu, aby mu na cestu šťastie prialo, menom celého kontubernia.

Veľmi podivne a ľahkomyseľne povolila kongregrácia 4. júna 1603 v Bytči nové manželstvo žene *Jakuba Mezerického*, ktorý údajne v bitke u Rábu zahynul. Bod 6. protokollu tejto kongregácie v doslovnom preklade takto znie: „Vdova Jakuba Mezerického, ktorý sa v bitke u Rábu ztratil, prosí povolenie, aby sa mohla vydať za iného. Výrok: Poneváč tak dlhé roky zostáva (prosebnica) v čistotnom vdovstve: povoľuje sa jej vydaj. Jestli by však jej prvý muž bol na žive, a dľa vôle Božej by sa vrátil: tedy nech sa aj ona k nemu navráti. Ohláška sobášna po tri razy buď vykonaná.“ Pozdejšie, následkom zákazu vrchnostenského, aby sa v takých prípadoch len tak na ľahko povolenia k novému manželstvu nedávaly, aj bratia horno-trenčianski boli opatrnejší a prísnejší.

Roku 1605 okolo Vstúpenia K. P. *vypálili Bocskayho hajdúsi Bytču*, vyrabovali Thurzovský hrad, a medzi mnohými inými domy aj faru. *Ján Ďurovič*, konštiansky farár, z tých tam rozchvátaných vecí po čase bol kúpil drahocenný, pekný koberec. Keď sa Thurzo o tom jakosi dozvedel, vystrojil svojho sekretára, Georga Závodského, so žalobou na kongregáciu. Ďurovič sa vyhováral, že koberec nekúpil od hajdúcha, ale od poddaných Thurzovských, nevediac, že je to majetok Thurzov, a zaplatil zaň 3 zl. 25 den. Aj svedkov si predviedol, ktorí dosvedčili, že Matúš Šuntoviech z Rajca ten koberec Baltazarovi Kozičkovi za 65 denárov predal, tento zase Melicharovi Kušnierovi z Koňskej za 1 zl. 60 den. a od tohoto Kušniera kúpil ho Ďurovič. Kongregácia uzavrela vyslať poslanstvo k Thurzovi s prosbou, aby ohľadom na vysokú starobu Ďurovičovu, tomuto priestupok odpustil, a bez náhrady kúpnej ceny koberec ten od neho prijal. Aby však Ďurovič do cela bez pokuty nezostal, povinný bude kontuberniálnu pečať, ktorú v tom rabovaní hajdúsi z Bytče uchvátili, na svoje útraty od zlatníka za 3 zl. odkúpiť. Jestli by to však urobiť sa zdráhal, musí trojdňový žalár podstúpiť. Poneváč však predavači majetok svojej vrchnosti nepríslušne kupovali a predávali, a svojmu kňazovi tieto ťažkosti zapríčinili: prosí kontubernium, aby Thurzo aj týchto pokarhal. Georg Thurzo na túto prímluvu prijal Ďurovičа na milosť, a tento pečať za svoj groš kúpil; a tak vec bola uspokojive pokonaná.

Na kongregácii bytčianskej 13. sept. 1607 vydržiavanej žiadal senior uzavretie strany povolenia nového manželstva istej žene,

ktorá sa bola v Bytči *za pokrsteného Turka* vydala, tento ju však potom odbehol. Výrok znie: Páni bratia súhlasia s novým manželstvom, a vyhlasujú opustenú stránku za svobodnú; môže sa tedy svobodne vydať pobožne a v Pánu. Čo sa týka Turka odpadlíka, pliennika a palača bytčianskeho: ten sa vyhlasuje za neverného, pre ktorého opustená stránka nemôže a nesmie byť služebnosti podrobená, zvlášte však, keď nieto žiadnej nádeje, že by sa odbehlík ten turecký, pre zločin v Bytči spáchaný, na tieto strany kedy vrátil.

Asi r. 1657 dal beckovský farár *Štefan Pilárik* kostol (teraz katolícky farný) pavlačmi rozšíriť, lebo bol pre veliký nával ľudu primalý, nadto za 120 ríšskych toliarov organ v ňom postavil, a na vŕšku za farou novú zvonicu vybudoval, a na ňu dva zvony, jeden 16- a druhý 8-centový, oba vnove uliate, zavesil. Na všetko toto náklad shromaždil z dobrovoľných obetí svojich farníkov. Pri stavbe kostola a veže toho času na hrade beckovskom zajatí „Tatári" výdatne ručnou prácou pomáhali, ale aj služby Božie s pilnosťou navštevovávali, jako o tom sám Pilárik svedčí (Currus Jehovae mirabilis, kapit. 6.). Že pod tými „Tatármi" nemôžu sa rozumeť mohamedáni, ale z tureckého vojska zajatí a sem internovaní pravoslávni kresťania, poznávame z toho, že tie práce konali dobrovoľne a že radi slovenské služby Božie navštevovali. Tatár, Turek, Egyptan, lebo iný mohamedán nebol by ani slova rozumel pri bohoslužbe slovenskej. Pilárik z Beckova prešiel na faru senickú v Nitriansku, kde ho v septembri 1663 Turci zajali, keď na Branč utekal, aby sa tam ukryl. Pilárik sám hovorí, že ho Tatár zaviedol na trh do valašského tábora, kde ho „kapitán" za 80 toliarov kúpil a s ním pekne zachádzal. Pilárikovi sa poštastilo ztadiaľ utiecť. Obšírne o tom rozpráva v spomenutom dielku svojom v kapit. VIII. a IX.

I na Považie dovalily sa r. 1663 hordy turecké od Nových Zámkov, ohňom a mečom pustošiac osady, a tisíce ľudu odvláčajúc do zajatia. Počet Turkami zajatých a do otroctva odvlečených zo stolíc Prešporskej, Nitrianskej a Trenčianskej udáva Tablic (Pam. Příh. Štěp. Pilaříka, p. 85, nota 47) na viac než 150.000. Mnohým zajatým podarilo sa od Turkov utiecť, a tí sa po biede horami potĺkali, až sa im poštastilo na okľukách domov sa dostať; iní boli peniazmi vykúpení, zase iní kresťanským vojskom vysvobodení a domov prepustení. Že tí zo zajatia sa navracajúci o milodary u milosrdných ľudí sa uchádzali, je prirodzené, a poznáme to aj z protokollu kongregácie, 13. febr. 1664 odbývanej, kde 10 kňazov složilo pre zajatých 6 zl. 45 den. Nebolo to mnoho, ale vážilo mnoho; lebo súc cudzej biedy citeľní, z chatrného svojho majetočku tú biedu biednych uľavovať sa ponáhľali.

Na kongregácii 13. febr. 1664 zhrmela žaloba župana turčianskeho, Františka Révayho, proti farárovi rajeckému *Samuelovi Paulinimu*, a síce preto, že jakéhosi cudzieho katolíka, Tatármi vyhnaného a všetkého majetku pozbaveného, v Rajci sa zdržovavšieho a tam aj zomrelého, spolu s rektorom svojím, nechcel pochovať, „ačkoľvek — hovorí protokoll — stavy kráľovstva príslušníkom obi-

dvoch náboženství zvonenie a pochovávanie dovoľujú". Výrok: Poneváč táto žaloba po dokonanej kongregácii a po zavŕšení všetkých predmetov prednesená bola, a ani sudcovia prvého stolu (t. j. senior, dekani, assessori, notár a fiškál) pre nebezpečnosť časov v plnom počte dostaviť sa nemohli, ani zákonnou cestou práva obžalovaný o žalobe upovedomený a citovaný nebol: preto tu prítomní bratia Jeho veľkomožnosti teraz za dosť urobiť a platne v tejto záležitosti uzavierať nemôžu, ale sa určí čas a miesto, kde sa obžalovaný zodpovedať má, a o tom všetkom upovedomí sa zavčasu aj pán veľkomožný, jako žalobník. (Bolo totiž zákonom, že sa obžalovaný ešte pred kongregáciou, na ktorej sa žaloba pojednávať mala, o obsahu žaloby seniorom upovedomoval, a ním aj listovne k pojednávaniu causy citovaný bol, s tým doložením, aby, jak má daktorých svedkov za seba, aj tých doviedol. Tým sa malo prekaziť, aby dakto s duba padlou žalobou v zasadnutí netušene prekvapený nebol.) Že sa táto causa viac nespomína, musel ju dajako senior u žalobníka vyrovnať.

V čas tureckého rabovania r. 1663 nielen trenčianske Považie, ale aj väčšie do Považia ústiace doliny nevýslovne mnoho škody utrpely, lebo okrem pevných a dobre bránených hradov, — pri ichž dobývaní sa tí diví rabunkoši ani veľmi nenamáhali, ani nebavili, len aby čím najväčšej koristi nahrabať mohli, — dediny a mestečká, napospol drevené domy majúce, a aj mnohé kostoly vypálili. V protokolloch sa spomína lúcky farár v Púchovskej doline, *Jakub Petroselinus*, ktorému manželku Turci odvliekli. Roku 1665 28. jan. prednášal na „verejnom konvente" Petroselinus svoj prípad takto: „Poneváč v predošlých rokoch, v čas nápadu nepriateľských Tatárov, keď okolo Púchova ich tyranstvo najviac zúrilo, medzi inými osobami odvlečená a zajatá bola aj moja milovaná manželka Katarína, o jejž živote alebo smrti dosiaľ nič istého slýchať nebolo. Prosím tedy radu od ctihodného bratstva: jako sa v tomto prípade zachovať mám?" Odpovedali mu výrokom týmto: Tento prípad sme s bolesťou preslyšali. Medzitým, poneváč sa to z dopustenia Božieho stalo, má sa zniesť. Keď však radu hľadá a prosí, takúto dávame prosebníkovi: 1) Nech si hľadí obstarať od politickej vrchnosti zákonné svedectvá o živote alebo smrti svojej manželky. 2) Medzitým nech sa chová trpelive a ničoho nepodujíma, z čoho by v cirkvi pohoršenie povstať mohlo. — Na to 16. febr. 1667 — až po dvoch rokoch, za ktorý čas Petroselinus pilne hľadal stopy svojej manželky, — na kongregácii žilinskej predložil svedectvo zemianky Anny Urbanovskej, nedávno zo zajatia tureckého sa vrátivšej, dľa ktorého manželka Petroselinova Tatármi sotatá bola. Na toto jedno svedectvo, ktoré však v celom znení i s prevedeným vyšetrovaním nie je do protokollu vnesené, vyniesla kongregácia tento výrok: Poneváč dvojejctihodný pán za dosť urobil prvému výroku, a nadto novým svedectvom zemianskej ženy dokázal, že jeho manželka Tatármi sotatá bola: vyhlasuje sa za svobodného od manželského sväzku, niekdy uzavreného, a ponecháva sa mu voľnosť vstúpiť do druhého manželstva, avšak pod tou podmienkou,

aby sa táto jeho svoboda v daktorých (t. j. okolitých) kostoloch slávnostne vyhlásila. Na to sa Petroselinus oženil.

Na partikulárnej kongregácii žilinskej 25. februára 1666 pojednávaný bol prípad *Mikuláša Kováča* zo Zbory u Zariečia, ktorému Tatári ženu zranili, z čoho aj zomrela a bola v Morave pri Vrběticiach pochovaná. Výrok hovorí: Ačkoľvek dôležitejšie causy, pochybné, po prvý raz pozdvihnuté, nezvykly sa hneď rozsudzovať; že však vznešený pán biskup nakladá, aby sa s touto záležitosťou neodkladalo, a aj urodzený pán Jonáš Medňanský za svojho poddaného sa primlúva, a čo je hlavná vec, svedectvá z Moravy prinesené sa prečítaly, ktoré naisto dokazujú, že ranená manželka Mikuláša Kováča skutočne tam zomrela a pochovaná bola, čo aj obyvatelia vrbětickí dosvedčiť sa ponúkajú, že sa vec skutočne tak má, a nie ináče. Preto predmenovaného Mikuláša Kováča za svobodného od sväzku zomrelej manželky vyhlasujeme, lebo jej bol len do smrti zaviazaný manželskou vernosťou. Pre lepšiu však istotu radíme: aby sa vyslali dvaja mužovia do Vrbětíc, a pre odstránenie všetkých ďalších pochybností celá obec nech vec zistí. Tuto, kde boly svedectvá nepochybnej smrti a pohrabu Kováčovej ženy predložené, až prílišnú a celkom zbytočnú skrupulositu ukazovali tí dobrí predkovia naši, kdežto inde pri dosť pochybných svedectvách nové manželstvo dovoľovali.

V tomže roku dňa 9. februára pojednávaný bol v Žiline nasledujúci prípad, ktorý je pre nás aj z ohľadu rečového zajímavý, lebo výrok, jako aj uvedené svedectvo, sú slovensky písané. *Georg Pagáč* zo Strezeníc u Púchova predniesol svoju žiadosť, strany manželky svojej Zuzanny, dcéry Jána Kozoviech zo Strezeníc, ktorá v čas nápadu tatárskeho (1663) uchvátená, a jako hovorí, aj zavraždená bola; preto prosí o povolenie nového manželstva.

Výrok. Ačkoľvek je táto záležitosť veľmi nebezpečná „a z nebezpečenstwym Žiwotů nassjch, pro wrchnostj wywyssenych wjstrahu a zapowed wyhlasenu, spogena: A tuto dostatečnj swedkowe negsau statuminovani, podle gegjchž wyznanj bychom finaliter mohli tuto Causu decidowati. Pročež dawa se gemu napomenuti, aby gesste pjlnegj o teto wecy wyzwedel se, zdaliżby to mrtwe telo, ktere on za sweg manželky telo poklada, to same prawdiwe bylo gegj: aby tak o Smrti gegj dalegssj pochibnosti nenalezalo se. Potom, ponewadž giž y Excellent. Dnum Superattendentem pohledawal w teto wecy, tehdy podle geho slawne Dwogictihodnosti Imponowanj, ma w chrame Pane tento predgmenovany Georgius Pagacž, w pritomnosti trech osob Bratrstwa nasseho Duchownjho, Prísahu položiti, żeby on sweg vlastnj Manželky Telo mrtwe pochowal. Tak potem ma se gemu sloboditi k druhemu Manželstwu poradne prystupiti.“ Zatým sa uvádza svedectvo: „Ao. 1666. die 8. Jan. extradatum. Guro Mosstensky fassus est, że slyssel z ust Sestri, Manželky Pagačoweg, gako y z ust Manžela gegjho tyto slowa: Nemame kam det, než że ona, totiž Manželka Pagačowa byla, ponewadž to znameni na noze mela, gako o tem Pagacž poweda, totiž mrtwu Kost.“ A keď Pagáč dľa výroku kongregácie a z naloženia superintendentovho,

v žilinskom chráme v prítomnosti troch kňazov udanie svoje pr[illegible] sahou potvrdil: povolilo sa mu nové manželstvo.

Aj *Štefanovi Mlynárovi* z Lazu uchvátili Turci ženu, a ke[illegible] prosil o nové manželstvo na kongregácii žilinskej, 16. febr. 1667 takúto odpoveď dostal: „Ponewadž podle prwnegssj De'iberatie nemohl ně posawad gisteho Swedectwj dostati, kterymby se byl[illegible] mohlo potwrdit, žeby manželka geho uchwacena živa neb mrtwa byla; a giž čas postnj nastawa, w kteremžto nenj obyčeg ženiti se podle praw Cyrkewnych, a sprawy Kralowstwy tohoto Uherskeho Tehdy to nachazjme, aby gesste do S. Giriho strpenj mel a Panu Bohu se modlil, a snad mezi tym ukaže P. Bůh prostredek, že netco gistegssjho do toho času wyzwedeti se mocy bude o teg sweg uchvacene Manželky spůsobnosti; Ano, y my sami spůsob hledati budeme, aby geho žadosti se časem učiniti mohlo (t. j. za dosť). A tak povinnen bude, da Bůh, okolo So. Girjho postawiti se pred p. Seniorem. Tehdaž uplnegssj spravu dosahne od P. Seniora."

Táto causa bola aj 13. septembra 1667 v Žiline pojednávaná; lebo superintendent Joachim Kalinka naložil kongregácii, aby ju preskúmali a rozhodli. Po prečítaní listu Kalinkovho vyniesli toto uzavretie: Ponevač sa žiada obnovenie processu a dôkladnejšie svedectvá: preto tento prípad, po prvý raz na fare lúckej roku 1666 1. novembra pojednávať začatý, takto opisujeme. Štefan Mlynár, poddaný veľkom. panej Judity Bossány, obyvateľ lazovský, jehož manželka Barbara Tatármi bola uchvátená v tom čase a v ten deň, v ktorom aj manželka pána farára. I prosí slobodu k novému manželstvu, domnievajúc sa, že jeho manželka už mrtvá byť musí; na dosvedčenie toho uvádza nasledujúcich svedkov, ktorí pod prísahou takto svedčili:

1. Christina Jiríka Wrlíka z Lazu manželka, asi 50-ročná, svedčila: „Že w Tabore spolu zustawala s tu gistu Barboru, Mlynarowu manželku za 8 Tydnj. Než ponewadž pry Porodu, i po porodu welice byla zemdlena, za tym od poly gako mrtwu gj zanechala, když se odtud wyslobodila. Nebo y mrtwy plod tam v ceste porodila."

2. „Catharina Čžaikovjech Graczka z Lysey manželka fassa est: Že slyssela od teg gisteg Rabkine, ktera pry porodu Mlynaroweg manželky Barbari pritomna byla, že y ditatko mrtwe od nj odnesla. A to z ust tegže Barbari Mlynarky slyssela, že gest velmi nedužiwa, a že sobe nic netruffa sama, aby živa zustati mohla."

Pred vypočutím týchto svedkov čítaný bol list veľkom. panej Judity Bossány, manželky veľk. p. Daniela Révayho, jehož hlavný bod znie: „Že *gestližeby ta prwnejssj manželka nawratila se, on gj prigal, tuto pak druhu, kteruby sobe pogal, aby dobrym spůsobem propustil*" (!). Výrok znel: „Ponewadž Testes predstawenj, nic gineho krome o mdlobe a nedužiwosti manželky zwrchu gmenowane Barbari, Mlynarowe Lazowskeho, nas wynaučiti a ugistiti nemohli: S teg príčiny ani my nic gineho odtud zavjrati nemůžeme. Než gesste to se dawa napomenuti tomuto Stephanusowy Mlynarowy, aby on s pjlnosti gesste doptawal se na tu swau Manželku uchwa-

cenu, a coby se wyptati mohel, to oznamil dali Bůh, v buducy Congregacij duchownjmu Bratrstwu nassemu. Tam se mu potem ukaže, čehoby se mel držeti, a kterak dale zachowati.“ O niečo pozdejšie — deň sa neudáva — vynesený bol konečný výrok (deliberatum ultimatum), že poneváč Štefan Mlynár naliehave prosí o výrok priaznivý, nadto aj superintendent Kalinka rozkazuje znova horevziať túto causu a uvážiť všetky okolnosti náležite: ešte raz vec so všetkých strán uvažujúc a všelijak argumentujúc, aby si svedomie neobťažili, z nasledujúcich dôvodov sa rozhodli, za dosť urobiť prosbe Mlynárovej:

1. Stav ženy uchvátenej. Poneváč žena je nádoba krehká, vystavená pri pôrode bolestiam, a vzdialená súc od domácich a priateľov, v cudzej zemi zajatá porodila, bez všetkého milosrdenstva nepriateľsky s ňou sa zachádzalo, ani žiadnej pomoci a liekov potrebných nemala: čože mohlo v tak biednom jej stave iného nasledovať, než smrť? A keby aj divným spôsobom k predošlému zdraviu bola prišla, nakoľko bola odvlečená až za Dnepr do Tatárska, sotva sa možno úfať, že by sa kedy navrátila.

2. Nepriateľov furiosnosť. Všetkým, ktorí tatárske, viac než hovädské barbarstvo okúsili, je známo, že žiadnemu neodpúšťajú, ani dieťaťu, jestli im v niečom prekáža, a že zvlášte starcov, k práci nespôsobných, vraždia. Jakoby tedy ženička nemocná, blízka smrti, bola mohla milosrdenstvo očakávať od hovädských ľudí?

3. Opustený manžel, ktorému otec zomrel, manželka a deti do zajatia odvlečené boly, a staručká matka mu ťažko nemocná leží: nie je v stave hospodárstvo viesť, mlyn spravovať a roboty každodenne pánovi odbavovať. A v tomto položení už od štyroch rokov sa trápi; a jestli by aj ďalej tak mal ostávať, musel by svojho zemského pána opustiť.

4. Ale aj zemská pani sa zaňho primlúva, a jej prímluvy summa v tom sa zahrňuje: „že gestliby ta prwnj manželka nawratila se, aby on gj prigal, tuto pak druhu kteruby sobe pogal dobrym spůsobem propustil.“

Keď všetky tieto dôvody a okolnosti považili, za potrebné uznali povoliť Mlynárovi druhé manželstvo, ale pod týmito podmienkami: 1. aby superintendent, jako najvyšší sudca kontubernia, k nemuž také pády ku konečnému potvrdeniu sa posielajú, výrok tento svojou auktoritou odobril. 2. Aby veľkomožná pani túto causu, dľa daného sľubu, sebe mala poručenú. — (Myslím, že sa kongregácia predsa obávala návratu zajatej Mlynárovej ženy; a keby kňazia za to, že Mlynárovi druhé manželstvo povolili, vrchnosťou boli na zodpovednosť ťahaní, aby ich zemská pani zastala, tá zemská pani, ktorá hneď od počiatku takú nešalamúnsku radu dávala: len dovoľte oženiť sa Mlynárovi, však jak sa prvá žena vráti, tú nech si podrží, a tá druhá môže ísť s hanbou na pašu.) A superintendent Kalinka, listom v Ilave dňa 21. septembra 1667 vystaveným, výrok tento odobril, pod tou podmienkou, keď Mlynár v čas kongregácie v púchovskom kostole prísahu zloží, jejž formulár superintendent priložil. Že však superintendentov list pozde došiel do Žiliny, preto

nie v Púchove, ale v Žiline bola táto causa konečne riešená, ke[illegible] Mlynár túto prísahu složil:

„Gá N. N. prísaham Bohu Otcy, y S. y D. S. že podle toho[illegible] gakž gest predepsano, od toho času, gak my Manželku Tatari d[illegible] wezenj wzali, weden sa mylosti manželsku, wždicky z weliku pjl[illegible]ností ptal sem se na mu Manželku, a wyhledawal sem bylaliby živ[illegible] čili ne. A wssak za ten wssecek čas nic gineho, než toliko to, c[illegible] Swedkowe z wezenj prissli, a odtud se nawratili, oznamili, slysset[illegible] sem nemohel; k tomu ani od meg manželky ani gedneho slowa[illegible] anebo odkazanj, skrze tech ktery se nawratili neprigal sem. A take[illegible] o nj wjce, ani gakowy chjr, ani powest, ani Nadegj o živobytj gegj nenachazj se. Odkud tak sem na mem Swedomi o Smrti meg Manželky nekdy do wezenj zagateg gisty a bezpečny, že žadna w mem Srdci a Umyslu nenachadzi se pochibnost, ale radegj swedomy giste a spokogne. Tak sy my pomaha Swata Welebna Trogjce, Bůh Otec, S. y Duch S. Amen.“

Na to konečný výrok znie: „Ponewadž Ssteffan Mlynar, od pol druha leta poradne vyhledawal nowe Manželstwy, a z častky y doswedčil, že prwssj Manželka geho umrela: a toho y Prisahu samodruhy potwrdil. Nachazj se, aby s dobrym swedomjm, na ktere prisahu činil, svobodne do stawu Manželskeho, v baznj Božj wstupil, ku kteremu my wynssugeme požehnanj od Boha.“ Mlynárova prísaha však viac obsahovala, než sám vedel o svojej žene, a kongregácia, iste len následkom súrenia zemskej panej, veľmi na ľahko brala vec pri konečnom rozsudku: lebo nikto nepochybne nedokázal, že by Mlynárova žena skutočne v zajatí bola zomrela. Tie pod číslami 1—4 uvedené argumenta dajú sa ovšem dobre čítať, a *mohlo* to všetko tak byť, jako to tam tí, v pomykove sa nachodiaci ctihodní bratia, popísali: ale s určitosťou nemohol nikto tvrdiť, že všetko aj skutočne tak bolo. Zemská pani chcela mať Mlynára ženatého, aby mohol lepšie zrábať panštinu: preto sa tak zaňho zaujímala, ale nie z čistého milosrdenstva a zo sútrpnosti. — Toto je posledný taký prípad, pred horno-trenčianskym kontuberniom pojednávaný.

Protokolly *dolno-trenčianskeho* kontubernia máme len od roku 1619—1672, aj to len v odpise Laučekovom z konca minulého storočia, ktoré som si pre svoju potrebu verne prepísal. Škoda, že Lauček tie čiastky protokollov, ktoré v pôvodine veľmi klátivým pravopisom slovensky písané sú, na kopyto svojho pravopisu narazil, a možno, že aj kde-tu slovo zmenil. Staršie protokolly tohoto seniorátu sa ztratily, a ani v odpise ich nemáme. Čo tu niže z dolnotrenčianskych protokollov slovenského vynímam, vypisujem to verne z Laučekovho odpisu aj s jeho pravopisom.

V povestiach ľudu často sa spomínajú „Tatári psohlavci“, ktorých si obrazotvornosť ľudu predstavuje jako obludy s ľudskou podobou tela, ale s psou hlavou. Rozpráva sa o nich aj v Bošáckej doline, že keď tu rabovali a ľud sa rozutekal do hôr, chodili psohlaví Tatári aj so psami po horách, vykrikujúc: Kačo! Jano! poď sem, není tu Tatára! a jak sa im kto ukázal, alebo snoriacim psom

bol najdený, hneď sa Tatári naňho oborili, a buď rozsekali, alebo odvliekli ho. Ale ačkoľvek Turci a Tatári u ľudu nášho v špatnej povesti žijú, a nadávka: Ty Turek! Tatár! dáva sa človeku surovému, ukrutnému; predsa „turecký (krikľavo-červený) ručník“, „turecký rozmarín“ (Santolina), „turecký hrebíček“ (Dianthus chinensis), veliký obľubu nachádzajú. V starých visitačných protokolloch od r. 1611—1707, kde-tu sa spomínajú, jako vzácnosti, medzi rúchami kostolnými aj „turecké koberce“. A že zvlášte mládež skočná za „tureckou muzikou“ — jako napospol kapelly vojenské sa nazývajú — lipne, je všeobecne známe.

V dolno-trenčianskych ev. protokolloch — koľko nám z nich v odpise zostalo — spomína sa po prvý raz 4. oktobra 1628 na kongregácii ilavskej, Turkami zajatá žena, keď totiž *Matej Zlínsky* zo Zlína pred shromaždených kňazov predstúpil, hovoril, že mu pred ôsmimi rokmi Turci ženu do zajatia odvliekli, a že sa dosiaľ ničoho o nej dovedeť nemohol, prosí o povolenie nového manželstva. Výrok hovorí: Aby istými svedkami dokázal, že ničoho nepočul o svojej žene od tých, ktorí sa zo zajatia vrátili, a tak aby sa potom v Božom mene oženil. Z toho poznávame, že nielen žena Zlínskeho, ale s ňou aj viac osôb, neznať kde? a jako? do zajatia upadlo, a že sa ich čiastka akosi aj vysvobodila; ale poznávame aj, s jakou ľahkosťou, ba ľahkomyseľnosťou Zlínskemu nové manželstvo povolili!

Až — jako vyššie spomenuto bolo — roku 1663 pri najväčšom a najzáhubnejšom, ale aj poslednom návale drancujúcich hord tureckých, veliké množstvo ľudí do zajatia upadlo, a v protokolloch sa množia od toho času prosby o nové manželstvá. Že v pojednávaniach týchto manželských pádov, Turkami roztrhaných, i zachádzanie Turkov so zajatými, i vyhľadávanie zajatých jejich rodinami, jako aj spôsob vyslýchania svedkov a vyšetrovania, a celá procedúra duchovného súdu, poznať sa dáva: podáme i tieto prípady všetky tak, jako sú v protokolloch zaznačené. Stretneme sa ale aj s takými ženami drakyňami, ktorým sa u Turkov lepšie ľúbilo, než doma s svojich mužov, — ale potkáme aj žida, ktorý dľa vrodeného špekulatívneho ducha, zajatých od Turkov kupoval, a potom s hodným úroresom a rebachom ďalej do otroctva predával.

Na ilavskej partikulárnej kongregácii, dňa 21. septembra 1665 čítané boly dva listy slovenské urodzen. pána Ladislava Nozdrovického, v cause jeho poddaného *Jána Ševca* z Borčíc, z nichž prvý takto znie:

„Adm. Reverende et Clarissime Domine! Z příčiny tegto toliko hledawam A. R. et Cl. D. V. exponugjce kterak pominulymi časy, y pohan raboval okolo Trenčjna, též gedného mého podaného Borczicz manželka gest od Tatara zagata: která těhotná sauce cestě gest porodila, kdy pak bylo po porodě, Tatár djtě od nj hau kopnul preč, geg pak na koně sedati rozkazowal; kdy pak a na koně sednauti nemohla, Tatár gj w hlawu baltau udeřil, cže hned tam žiwot swůg dokonala. Na to swědek gest gedna na z Tepleg, která se z wězenj nawrátila, a na ten casus tegže

ženy podaného mého se djwala. takže y pod přjsahau toto swědectwj wydala, o čemž y p. Vice-Ispán je powedomý. Z teg přjčiny C. V. prosym, žeby se tomuto podanému dopustilo do nowého manželstwj wstúpit. Wssak gestliby zatjm bylo co takowého, gá dám za to odpowed. Datum in Arce Trenchin, 17. Aug. Ao. 1665. A. Rev. Cl. V. compater ad servitia paratus Ladislaus Nozdrowicky.“ Druhý podobného obsahu list písal Nozdrovicky na seniora 26. aug. Tak sa dostala záležitosť táto pred forum seniorátu, kde Jána Ševca zastupovali Ján Dubnička a Mikuláš Burdej, a poznovu rozprávali všetko to, o čom Nozdrovický listovne svedčil, a nadto ešte predložili obecné svedectvo, tohoto obsahu: „My Rychtář a Starssj poctiweg dediny Borczicz, známo činjme týmto nassjm psanjm, že sme odebrali přjsahu od sslechetneg ženy Katařjny Ondrega Dardy z Tepleg manželky, která se temi dny z wezenj pohanského nawrátila, w přjčině manželky sauseda nasseho Jana Šewca, od Tatarow zagateg, která po přjsaze na tento spůsob wyznala, že y ona do rukau tých Pohanow se byla dostala, kterých y manželka tohoto nasseho sauseda. W ceste kdy se tjsse zmlauvaly, žeby gj oznámila ta někdy nasse sauseda, žeby z Borczicz byla, Jana Šewca manželka, potom sauc těhotná, žeby bolestmi porodu postižena byla a nemluwňátko porodila, které pohan nohau od nj kopnul, gj pak na koně sednauti kázal. Potom kdy pro bolesti nemohla na koňa, žeby gj baltau udeřil w hlawu, tak že hned tam žiwot swůg dokonala. Iidem. qui supra.“ Výrok znel: že sa tento prípad už teraz konečne rozhodnúť nemôže, zčiastky preto, že Actor svedka sem nepriviedol, aby znovu mohol byť examenovaný, jako to svedomie káže: či zákonne svedčí? zčiastky preto, že palatínsky zákaz, takým, nedostatočne dokázaným prípadom, je prekážkou. Preto sa nakladá actorovi, aby čím skôr tú svedkyňu vyhľadal a pred kontubernium doviedol, že by sa, jako svedomie káže, mohla vyexamenovať, aby sa tak naisto poznalo: či pravé svedectvo o tejto veci vydáva? O dakoľko dní pozdejšie predvedená bola tá žena, a v kostole košeckom v deň pred Michalom takto bola inkvirovaná: „Gistotněli twrdj, žeby očima swýma widěla manželku tohoto Actora od Pohana zamordowanau? Zdali přjpadnosti času, mjsta, pádu manželky tohoto Actora, tak gak se magj wčil, gako predtým mluwila? Nenjli asnad pronagata od Actora aby takowe swědectwj o geho ženě wydawala anebo nedopausstjli se w tegto wěcy něgakého podwodu? aneb neočekáwáli proto něgakowý užitek, dar aneb plat? Chceli gesstě přisahati na dobré swědomj, na mjstě swatém, w chrámě Božjm, že tak, a neginak se stalo s manželkau tohoto Actora? Nebudeli se obáwati hroznych Božjch pokut, kterými w přjsaze bude zawázaná, gestliby falessně swědčila, a nasse knězské swědomj zawésti chcela?“ Na toto všetko prisvedčila; preto jej naložili túto prísahu: „Gá Katarjna manželka někdy Ondřege Dardy z Tepleg: přisahám Pánu Bohu Otcy, Synu y Duchu S. na tomto mjste swatém, že gistotně wiem o smrti tohoto Jana Šewca z Borčicz manželky od pohana zagateg, a že sem na gegj pád nessťastný a smrt očima swýma se djwala: toto pak pod přísahau na dobré mé swědomj wyznáwám, ne gako

wěc negistau, ne pro sliby anebo pro dary twrdila a swědčila: žádám aby Pán Bůh saudce sprawedliwý, wssemohaucý a wssewědaucý, mne na dussi y na těle, pokutámi časnými y wěčnými trestati ráčil. Tak mi pomáheg Bůh Otec atď.“ Po tejto prísahe, ponevač Actor prosil o osvobodenie, vynesený bol tento výrok:

„Poněwadž Slawná Stolica týchto pominulých dnow z strany takowýchto manželow aneb manželek od pohana osyrelých učinených, u Geho Oswjcenosti Pána Palatinusa pracowati počala: aby Geho Oswjcenost z strany Inhibitie a Zápowědi, kterau předtým zapowěděla, aby takowé osoby kwapně se nesobássily, nějakowé ulewenj anebo modificatiu nagjt a učinit ráčila: Poručuje se tomuto Actorovi, aby do času malého měl gesste poshowenj, w trpeliwosti na modlitbách zustáwal, dokud od Geho Oswjcenosti Pána Palatinusa odpowed do Slawneg Stolice přigde: abychme tak y my o teg wěcy wyrozuměwsse, tým gistěgi a důwodněgi tomuto Actorowi w žádosti geho se propůgčili: a on též aby gistégssjm a upokogeněgssjm swědomjm, ginau sobě potom manželku pogati mohl.“ V tomže roku dňa 1. novembra ešte raz, a to naposledy, bola pojednávaná a konečne rozhodnutá causa borčického Ševca[1]). Tu predložil Švec úsudky dvoch zemanov, a síce Ladislava Nozdrovického a Štefana Borčického, ktoré doslovne, už aj preto podávame, aby sa videlo, jako v tých časoch ani zemani nepovažovali to za nevlastenectvo, alebo práve vlastizradu, slovensky písať aj tam, kde by aj latinským listom výborne boli rozumeli. Nozdrovický písal toto: „Poněwadž se giž doswědčilo, žeby gistotně zemřela tohoto Šewca manželka, a tá gistá žena na to dussu položila: protož giného nic nepozustawá, než aby se sobássil: A poněwadž pořádně pokračuge, že guž na třetj rok gest, slobodně může. Mezytjm y Geho Milost Pán Wyce-Isspán to powěděl: že poněwadž ge takowé swědomj, že může wstaupit w Staw manželský. Geho Oswjcenost Pán Palatinus preto zakázal, poněwadž by se mnozý ženili, by y gistotne wedeli, že sau gim manželky žiwé gako se y *tak stáwalo*. Než proti takowýmto nenj zádného zákazu. Datum in Possessione Kameniczan 12. Octob. Anno 1665.“

Štefan Borčický ale tento úsudok vyslovil: „Z takowého Swědomj zretedlného dnu zapsaného poněwádž w čas takowého ukrutného pohanského nepokoga, kdy mnoho křesťanských swědkow nemohlo oculowati casum, meo tenui Judicio, ze samého gedného swědomj, může se zwolit manželstwo. Inhibitie pak Geho Oswjcenosti Pána Palatjnusa, len na takých se wztahuge, kteřj žádného swedomja nemagj. Actum in Borczicz 29. Oct. 1665.“ Pod tými, ktorí „žádného swedomja nemagj“, nesmieme rozumieť ľudí nesve-

[1]) Či tento Borčičan skutočne priezviskom Švec sa menoval, alebo dľa remesla bol ševcom? nespomína sa; mne ale vidí sa, že bol ševcom. Aj vyššie spomenuté mená Mlynár, Kušnier, Kováč, sotva sú priezviská, ale remeslá. Tak sa to toho času zhusta stávalo, že vedľa krstného mena napísali miesto rodinného mena, jeho remeslo, a pri takom označení osoby každý občan vedel, o kom je reč.

domitých, ale takých, ktorí svoje udania nie sú v stave prísahami svedkov dokázať. Ale tento duchovný súd ešte vždy sa obával, že povolením novej ženby Ševcovi, dá prsty medzi dvere palatínskej a stoličnej zápovedi; preto sa rozpriadla hádka: či je dostatočné svedectvo jednoho svedka? Ale keď aj susední občania kameničianski, totiž Ján Šmaloch a Ján Sečkár svedčili, že Ševcova žena v čas zajatia skutočne bola blízka pôrodu, konečný výrok vyniesli: že v tomto prípade dostačí aj jeden svedok, ponevádž v takom neštastí je nemožné viac svedkov najsť, a že aj písmo svätého muža, po smrti manželkinej za svobodného prohlašuje; a tak sa mu povoľuje inú manželku pojať, ale len v Pánu, t. j. poctivým, kresťanským spôsobom.

Na generálnej kongregácii v Lieskovci, dňa 14. januára 1666 pojednávaný bol podobný, v mnohom ohľade veľmi zajímavý prípad. *Michal Pastierik*, sládok trenčianskeho mešťana Jakuba Bohuša, zastúpený pred duchovným súdom farárom trenčianskym, Samuelom Chalupkom, prednášal svoju causu: že aj jeho žena do tureckého zajatia odvlečená bola, a stala sa otrokyňou *Mustafa-Agu* v Nových Zámkoch, ktorý ju predal istému *židovi*, a tak sa dostala až do Carihradu. Na dôkaz toho predložil aj list toho Mustafa-Agu, ktorým sa zisťuje smrť sládkovej ženy. Sládok Pastierik bol sa najprv obrátil na superintendenta Kalinku, ale tento ho odkázal na kontubernium. V protokolle je tento list Mustafov v latinskej osnove; ale niže sa menuje „tureckým listom"; či preto, že bol menom Turkovým písaný? alebo že bol po turecky na papier položený? Ale tureckému listu nebol by ani jeden z členov tohoto duchovného súdu rozumel. Ponevádž ale toho času vyšší hodnostári turecki, v okkupovaných čiastkach Uhorska úradujúci, u boku svojho mávali aj kresťanských, rozličné krajinské reči znajúcich písárov: nemožné to není, že pod svojím menom aj latinské listy písať dávali. Obsah toho listu je: „Prajem (ti) od Boha všetko dobré, jako dobroprajnému priateľovi. Môj Priateľu! O tom som ti musel písať, totiž o tvojej manželke, keď vidím, že si sa po nej dosť nadopytoval, ktorá bola u mňa zajatá, ale ja som ju predal do Carihradu. A na ktorého človeka si sa vyzvedal, totiž na Houda Kausa, ten až do Carihradu písal, a vyzvedal sa po tvojej žene. Ztadiaľ dostal určitú odpoveď: že naisto zomrela. V tom buď istý, že ťa viac neuvidí, tak jako ani ty ju. Tak tedy, Priateľu môj! smele sa môžeš oženiť, bez všetkého pochybovania, lebo je ona doopravdy mŕtvá: o tom buď ubezpečený. Boh ťa zdržuj dlho zdravého. Dané v Nových Zámkoch 13. okt. 1665. Tvoj vždy dobroprajný v Nových Zámkoch zostávajúci Mustafa Aga." Z naloženia superintendentovho trenčiansky farár Samuel Chalupka examenoval Jána Kulhavého z Oponíc, ktorý ten *turecký list* bol doniesol: či ten list nebol zlatom alebo iným nezákonným spôsobom vyžebraný, ale že ho Aga Mustafa zákonne vystavil? Pri tom výsluchu spomenutého Oponičana boli prítomní, mimo trenčianskeho farára, aj tamejší diakon Mat. Michalovič a Ján Repacius, farár motešický. Michala Pastierika zastupoval trenčiansky mešťan Eliáš Slezanský. Svedok oponický pred výsluchom složil nasledujúcu prísahu:

„Gá Gohannes Kulhawy přisahám žiwému P. Bohu, Otcy, Synu y Duchu Sw. že gá nehledjce na přjzeň ani na hněw, ani na přjtelstwo, ani na dary, ani na žádnau ginau wěc, na mau wjru křestanskau wyznám prawdu o těch wěcech, o kterých zeptaný budem. Gestlibych pak prawau prawdu newyznal, neb zamlčal, aneb ginač powěděl, žádám, aby Pán Bůh mne potrestal y na dussi, na zdrawj, y na sstěstj, na tomto swětě y budaucým. Tak sy mi Pán Bůh pomáhá. Amen.“ Na to vynesený bol výrok: Poneváč ctihodné bratstvo z pilne preskúmanej tejto záležitosti poznalo, jak zo svedectva tureckého Agu Mustafu novozámskeho, jehož zajatou bola žena Actorova, tak aj z prísahy toho, ktorý výšuvedený list priniesol, že žena Actorova nielen kroz žida do Carihradu bola predaná, ale tam aj naisto zomrela, a že sa vec ináče nemá, ačkoľvek na žiadosť Actorovu posol tú ženu mnohokráť hľadal: usúdilo sa, povoliť Actorovi nové manželstvo zákonným spôsobom a v Pánu.

Z tohoto prípadu poznávame, že zajatých priatelia aj na tureckom území hľadávali, opatriac si od tureckých vojenských vrchností passy. Aj trenčianskemu farárovi *Samuelovi Chalupkovi* Turci odvliekli ženu do zajatia a i do Valašska, zkadiaľ bola vykúpená a domov sa vrátila. O tom spísal a vydal jej muž knižočku: „Wandrowka, aneb Putowánj přežalostné Rozýny Puchalky, Samuele Chalupky manželky. W Trenčjně. 1664.“ Možno, že sa dakde po povalách domov trenčianskych, medzi odhodenými papierami a starými tiskopisami, výtisky tejto knižočky najdú, a veľmi by sa mi zavďačil ten, kto by mi spisok tento, ktorý som dosiaľ nevidel, aspoň k prečítaniu a prepísaniu doposlal; lebo sotva sa v Trenčíne toho času našla rodina, ktorá by si spisok o tureckom zajatí a vysvobodení z neho svojej farárky nebola obstarala. Ďalej poznávame z vyššie uvedeného prípadu, že *židia sprostredkovávali predaj zajatých kresťanov*, lebo aj Pastierikovu ženu, keď sa jej Aga Mustafa za rok nasýtil, kúpil od neho žid a do Carihradu ju predal. I za našich dňov čítavame po novinách zhusta prípady hnusného a najprísnejšieho trestu hodného kupčenia s mladými dievčatami, tu do Turecka, tam do Egypta, alebo do Južnej Ameriky, pre peleše nemravnosti odvláčanými. A takéto kloaky horšej než hovädskej hnusoby, t. j. predavači dievčat, v lomoze veľkých, palácmi sa honosiacich miest, sa nachodia, a kedy-tedy predsa ostražitou policiou vykutané bývajú. V prípade Pastierikovom prekvapí nás, že kňazia dolnotrenčianski takú vieru pridávali listu tureckému, že na jeho svedectvo, jako by to bol riadne vystavený smrtný list, prosebníkovi povolili nové manželstvo.

Ešte roku 1665 1. novembra na partikulárnej kongregácii spomína sa pád *Ondreja Šebu*, jehož žena, Anna Slivkoviech, zlomyseľne odbehla preto, že ju raz bol uderil pre neposlušnosť, keď na žiadosť mužovu chleba napiecť nechcela. Naproti tomu svedčil farár omšenský, že počul od matky odbehnutej ženy, jako s ňou muž tvrdo a neslušne zachádzal. Poneváč ale obžalovaná ani osobne tu prítomná nebola, ani priateľmi zastúpená, a bez vypočutia obžalovanej stránky súdiť nemohli: odložila sa tá causa na iný čas.

a potom 14. januára 1666 na generálnej kongregácii zase bola pojednávaná, o čom punkt 6. protokollu takto píše: Pád nedávno na partikulárnej kongregácii pretriasaný, znovu bol horevzatý, totiž Ján Zigo z Prejty menom svojho sluhu Ondreja Šebu prednášal: že žena Šebova, Beta Slivkoviech, bez všetkej spôsobnej príčiny odbehla muža, a nechcela sa viac k nemu navrátiť, ale sem-tam sa túlajúc, v čas nájezdov nepriateľských do barbarského zajatia odvlečená bola, čomu by bola vyhla, keby sa bola muža pridržala. Preto prosí, aby od nej, jako od zlomyseľnej odbehlice, osvobodený bol. Výrok hovorí: Poneváč sa Actor neprispôsobil predošlému uzavretiu, nakladá sa mu: aby vykonal, čo káže predošlý výrok, a potom riadnym spôsobom v budúcej kongregácii svoju causu prednesie a ďalší výrok očakáva. Ešte roku 1666, na deň Mateja, na partikulárnej, u seniora v Lieskovci odbývanej kongregácii, sa tento prípad spomína, kde sa čítaly aj svedectvá, z poverenia seniorovho farármi vystavené. Poneváč ale — hovorí protokoll — prípad nebol tak dôležitý, odložili ho na generálnu kogregáciu. Že sa ale v protokolloch viac nespomína, bez pochyby Šebo zo zajatia vrátenú ženu, keď sa dostatočne vystrečkovala a konečne k rozumu prišla, prijal na milosť: a vec sa pokojne skončila.

V ten deň Mateja pojednávaný bol aj nasledujúci pád: *Ján Motyčka*, obyvateľ klobučický a farník košecký, predniesol, že v čas barbarských nájezdov roku 1663 jeho manželka, toho času v Sedličnej niže Trenčína sa bavivšia, zmizla, a on nevedel, či bola zajatá, alebo dajakým spôsobom zahynula. Aj po dvoch rokoch v rozvalinách jednej pivnice v Sedličnej najdená bola mrtvola ženská, ktorá bola uznaná za mrtvolu zmiznutej ženy. Preto prosí povolenie k novému manželstvu. Prosebníkovi ale bolo výrokom naloženo, aby šiel do Sedličnej, a tam zákonným spôsobom svedectvá vyhľadával, ktoré by nepochybne dokázaly, že tá najdená mrtvola bola mrtvolou jeho ženy. To sa stalo. Svedectvo rukou a menom Štefana Szemeteiho písané priniesol. Toto ale uznané bolo za nedostatočné, lebo len od jednoho človeka pochádzalo, ani nebolo zákonne vystavené. Preto zase rozkázali Motyčkovi: aby priniesol svedectvo istejšie od rychtára sedličanského. Šiel tedy zase a svedectvo priniesol, ktorým sa dokazuje smrť Motyčkovej ženy, a svedectvo Szemeteiho za nepravé sa vyhlasuje. Výrok znie: Ačkoľvek svedectvo rychtára sedličanského za pravé sa uznáva, predsa je k rozsúdeniu tejto záležitosti nedostatočné; preto má pán senior poveriť dvoch ctihodných bratov (kňazov), aby šli do Sedličnej, a svedectvá, po predchádzajúcej prísahe, o tejto veci vybrali. A tak 6. apríla 1666 vyslaní kňazia seniorovi túto zprávu podali:

„V mene Božom, my dolupodpísaní, shromaždení z poverenia velebného pána seniora vel. kontubernia trenčianskeho v dome urodzeného Mikuláša Valentiniho, toho času zemanského rychtára v obci Sedličnej, vyslýchali sme svedkov pod prísnou prísahou, o smrti ženy Jána Motyčku: ktorí svedčili, jako nasleduje:

1. Martinus Gloz, zeman sedličanský „wyznal, že na tom mrtwem a zhrančlém těle, které za půldruha roka w zemi bylo, a které w piw-

nicy Pána Lipsky Gyurgya gest nalezeno, poznal ty gisté pančuchy, které za živa nosywala Katařjna, žena Jana Motyčky.“

2. Johannes Dubnický, zeman sedličanský, „wyznal, že tá gistá Motyčkowa žena, kdy Tatari pribehli do Sedličneg, w tych pančuchach wběhla do pitwora toho domu, w kterém mrtwe tělo ženské gest nalezeno.“

3. Barbora Šteffana Kutaga žena „wyznala, že y tye pančuchy widěla, y wlasy také dlauhé zapletené, a takoweg barwy byly, gakowé nekdy měla žena Motyčkova.

Andreas Urbanovicz pastor loci eius. Matthaeus Michalowicz Ecclae Trenchiniensis Diaconus. Nicolaus Valentini Iudex Sedlicensis.“

Na to v nedeľu Quasimodogeniti, na partikulárnej kongregácii svedectvá tieto boly examinované, a výrok znel: Poznovu má byť daná komisia, ktorá by dľa predpísaného dekrétu, z troch kňazov záležala, a títo aby znovu vyšetrili svedkov, ponevač sa posledné svedectvo s prvým nesrovnáva. Deutrum (t. j. otázka, na ktorú majú svedci odpovedať) je: „Mohauli Swedkowé gistotně twrdit z tých pančauch na mrtvém těle nalezených, že to tělo bylo ženy Motyčkoweg?“ Farár Ondrej Urbanovič sa listovne ochotným osvedčil seniorovej komisii za dosť urobiť, ale sedličanský rychtár tomu odporoval, lebo že ani tí svedci ináče svedčiť nebudú, ani k inej prísahe nútiť ich nemožno, keďže tá prvá dosť prísnou bola. K tomu pridal rychtár svoj list na seniora, ktorým žiada: aby senior s dosavádnymi svedectvami bol spokojný. Ale duchovný súd nebral túto vec na ľahko, než dopytoval sa Motyčku: či sa nenašiel na mrtvole tej aj iný ešte znak, mimo tých pančúch a vlasov, z čoho by sa určite zatvárať dalo, že to skutočne jeho žena bola? Na to odpovedal Motyčka, že istá žena sedličanská svedčila, že našla v zápletku vlasov mrtvoly peniaz, o ktorom Motyčka vie, že ho žena jeho vo vlasoch hlavy ukrývala. Na to výrok znel: Ponevač mimo pančúch, na mrtvole najdených, o ktorých svedkovia dosvedčujú, že patrily žene Motyčkovej, aj o jakomsi peniazi, o ktorom Motyčka vie, že ho žena jeho vo vlasoch nosievala, v zápletku mrtvoly najdenom je reč: nakladá sa mu, aby ešte raz šiel do Sedličnej k pánu farárovi (túrňanskému, lebo v Sedličnej fary nebolo), ktorý ženu, menom Doru Hurkovú, na dobré svedomie má examenovať, či sa vec s tým peniazom skutočne tak má, alebo nie? Jak áno, tak svedectvo to na doplnenie ostatných svedectiev slúžiť bude, a potom dostane Motyčka konečný výrok. Motyčka poslúchol a doniesol od farára Urbanoviča list tohoto obsahu: „Na rozkaz Vašich Dvojejctihodností, poctivú polovdovu (semividuam) Dorotheu Huorkovú, ktorá muža u Párkáňu alebo v boji zabitého, alebo zajatého, žalostne oplakáva, som examenoval, ktorá na svoju vieru, jako pre počestnosť všeobecne známa žena, vyznáva: že v spráchnivelom závoji manželky Motyčkovej našla jeden poľský peniaz, našich 10 denárov platiaci.“ Keď sa toto svedectvo prinieslo, naložené bolo pastorovi košeckému, Ondrejovi Sartoriovi a kontuberniálnemu notárovi: aby od Motyčku prísahu vybrali, či naisto vie, že jeho žena v závoji taký denár

nosievala? A keď sa aj to stalo, a Motyčka to prísahou potvrdil, vynesený bol konečný výrok nasledovne:

„Poneváč sa trimi hodnovernými, sprísahanými svedkami dokázalo, že pančuchy predtým známe, na mrtvole boly videné a najdené, a tak tá mrtvola bola žena Motyčkova; k tomu aj znak vlasov podobných a podobne zapletených, jako si ich zapletávala Motyčkova žena, a nadto znak najdeného denára, jaký vpletený nosievala: dáva sa svedectvám miesto, a Motyčka za svobodného vyhlasuje, a dovoľuje sa mu inú ženu pojať."

(Dokončenie.)

Z našej dediny.

Rozprávky.

Spisuje *Terezia Vansová.*

IX.

„Zraď sa sám".

Po záhradkách okolo domov a v sadoch „všia" rastie zelinka, „čo jej čert vrštek odštiknul". Kvietok má modrý, belasý, a ako rečeno, vršteku nemá.

Zelinka táto má ešte aj iné meno, ale to málo kto vie, meno čudné: „zraďsasám". Ktože zná, kedy to meno dostala, a ako. Kto to chce vedieť, nech počúva, alebo nech si prečíta sám.

Bola vám jedna žena, vdovica. „Vdovica, cez blato lavica", psota, bola dosť chudobná a nadto nadovšetko mala ešte aj so svojím nebohým mužom také trápenie, ako nik na svete. Lebo vám ten každý bohovitý večer prišiel domov a pýtal si jesť i piť, a musela ho tak obsluhovať a tak obchodiť, ako len živého. Navela sa vraj aj hostina zunuje, nie to ešte mrtvý muž, ktorý jesť zje, ale zarobiť nie. I bála sa ho, lebo bol strašný, aj nevyvládovala už s trovením a so živnosťou. Beztak je mrtvý nepriateľom živého — smrť nepriateľka života, — premyslela si teda žena, ako odpúdi si muža z domu.

A keď myslela, tak aj vymyslela. Ako jej tak prišiel poznovu do domu, rečie mu žena: „Ale, muž môj, ty viac vieš, ako ja; čože, ja som sprostá žena a z môjho sprostého rozumu nič nevykonám, poraďže mi ty, čo ja mám s tou mojou jalovicou robiť? Zakaždým, keď ju vyženiem na pole, vráti sa mi nazpäť do dvora. Už si neviem rady s ňou."

A to všetko padalo na neho, ale on, hoc sa aj múdrym robil, nevedel, čo to má byť.

Nuž odpovie jej mrtvý muž: „Nič inšie, žena moja, neurob, len ty choď do záhradky a naber zelinky, čo jej čert vrštek od-

štiknul, a navar jej hodne a potom pokrop všetky kúty aj okolo domu. Nikdy viac nevráti sa ti jalovica domov."

Žena chytrá, hneď na zráň (za rána) navarila tej zelinky, a z večera, keď ju nik nevidel, pokropila „všia" okolo hospôdky dovôkola, a už potom so strachom čupela pod pecou a čakala, čo sa bude robiť.

Len ti tu v obvyklú hodinu príde toť umrlý zase, ale tentokrát len pod výhľad (oblok), bo mu už tá zelinka zbraňovala prístup do izby. I volá zpopod toho výhľadu:

„No máš ty šťastia, že som ťa nedostal, lebo by som ťa na márne kusy roztrhal, že si ma oklamala."

Hoc aj dosť strachu vystála, ale žena mala odvtedy svätý pokoj.

*

A čo sa nestalo Jozefovi, Hroncovi — či bol z Telgartu, alebo zo Šumiaceho, neviem, dosť na tom, že zjednal sa on do Martinov za baču. Bol poriadny a tichý ako muška a neublížil nikomu, ani ako slncu prach.

Bačľoval on tedy tým gazdom na spoločnom gazdovskom salaši, a dokým košarovali po iných poliach, bolo všetko dobre. Ale vám tak o pol lete prichodilo gazdom redikať sa so salašom, i preniesli košiar na Martinovie zem, pred „Vlčou pasekou", kde to tie studničky blízko — a od tých čias Martin bol ako nie sám svoj. Lebo to miesto je od jakživa nie dobré. Tam vychodí aj čierna pani, ba i poludnice vídať i so zlým, stretajú sa tam ľudia, — jedným slovom, je tam nepokoj veliký.

Ako Jozef niekoľko dní na svojom salaši pobudnul, zbadali ľudia, menovite ženy, že je s Jozefom nie dobre, že je veru nie sám v sebe. Ani už tak nedovrával sa s nimi, ako dosiaľ, ani nezažartoval, iba hľadel do zeme, a keď ho tak nezradky dajedna zavolala, strhol sa, ako taký, čo má — nedaj Pane Bože — zlého v sebe. Ba aj to vídali, ako vyzvlečený, taký, ako ho Pán Bôh dal na svet, obehúval kolibu divoko, až sa zajachtal, a keď už nevládal, srútil sa ako bez seba na zem.

Našla ho tak mamovka Máňovie, tá istá Marika, Pán Bôh im daj slávu večnú — keď mu odnášala chlieb aj variačik s jedlom. I zastala si stará žena a prehovorí k sebe:

„Pane na nebi! s naším Jozefom je zle. Tomu treba spomáhať, lebo o toho pokúša sa sám ten zlý z pekla. „Jozef — Jozeeéf!" kričala starká už zďaleka na behajúceho baču. Jozef zastal a potom vbehol do koliby, aby si prehodil hábky na seba, a tak ide gazdinej v ústrety.

„Čože je to s tebou, Jozef?" opýtala sa ho starká.

„Jaj, mamovčička," tak volali gazdinú starí i mladí, domáca i prespolná čeliadka, — „jaj, so mnou vám je zle! Ja sám neviem, čo mi je, ale mám veľký nepokoj, a to len, čo som sem prišiel. Ak ste z Boha, spomáhajte mi, aby som nezahynul ja aj moja dušička."

„Hja, kmotre, dosť ste múdri, a predsa ste takô sprostô slovo povedali: akože ste mohli dač vidieť, keď je základ v zemi?“

„Ha, kmotre, vás ten rab ošialil; tam, bouprisám, nič nenajdeme!“

„Í, adaj ošialil! Keď sa zaprísahal na svoje dušnô spasenie! Keď mu je smrť na pažeráku, adaj len nebude cigánit. Nuž a keď nechcete, dajme tomu pokoj; keď nie vy, bude iný, pôjde so mnou hocikto, kto mi ukáže cestu. Lebo ja sa chcem statočne podelit s ním.“

„No len, no, nehoršite sa už zase,“ chlácholil už Mäkyš; „veď ja pôjdem s vami, či mi dač dáte, či nie; ak mi dáte, dobre, ak nie, aj tak dobre bude.“

„A spierali ste sa! A ja vám len dobre chcem. Na druhý týždeň mám beztak kus práce v Tisovci, prídem k vám ráno; ale sa len ohlásim a potom nazpäť idúc pôjdeme spolu tatam.“

„Dobre, dobre, koma, len či nás nekopne?“

„Čože by nás koplo; len či nás dakto neubehá?

„Vari dotedy? Ak nás dosiaľ neubehal, tak nás už neubehá; no, ale pohnite, kmotre, a ľa, medzi besedovaním došli sme na vrch — hijó!“ A s tým posadali si furmani do vozov a koníky krepčily, ako vládaly, dolu vrchom. Tu i tu ešte zavolal kmotor na kmotra, ale kolesá „herbeľovaly“, a oni ich nechceli a nemohli prekričať.

Na druhý týždeň skutočne dostavil sa Rovňan. Bol „opatrený“ ako vo sviatok, aj tvár jeho bola sviatočná, čistá a oholená. Uhliarske háby i prach doma nechal — veď žena opatrí, keď má človek dobrú ženu.

Mäkyš mihnul na ženu, a tá hneď ako na hotovô — a veď aj tak bolo — doniesla chlieb, bryndzu, páleňku, ba aj klbásky nakrájala na paveň i so slaninkou a nabila na to vajíčok, a len sa šmotlila z komory do izby a zase naopak. Ani nemala tak čo robiť v tej komore, no len ju ta čosi tiahlo; len tam, kde krompľová jama založená doskami a pri nej láda s hábami.

„Tak, kmotre, čakajte ma v taký čas, keď bude slnko zapadať a potom nám bude dosť času; veď je vidno. Ostaňte s Bohom!“ odberal sa Rovňan.

„Do navrátenia, kmotre.“

Rovňan odišiel — i Mäkyš išiel si po práci, usmiaty, spokojný.

Predvečerom už sišli sa na ceste. Mäkyš prišiel na koňoch. Potrebovali asi pol druhej hodiny, kým prišli na to miesto. Rovňanovi chvely sa rty i ruky, ktoré složil ako k modlitbe, lebo vedel, že bez modlitby ani základ zodvihnúť nemožno; avšak prihnúc sa ku zmietu najvyšnejšiemu (na sever) vykríkol: veď hajnaš bol rozbúraný — pod ním zíva hladká diera a prázdna!

„Kmotre — to vy!“ zvolal Rovňan so zdesením v hlase i posunkoch.

„Čo, čože vám je?“ spytoval sa Mäkyš, ktorý mal okolo koní čosi naprávať.

„Základ je už vyzdvihnutý — ubehali ste ma, oklamali ste ma!“

„Ale ja?! Čo to vravíte! Nuž základu nebolo, a teraz vy na mňa. Veď vám ľahko vinu na mňa složiť...

„Nevedel o ňom nikto na tom Božom svete, iba vy a ja; a vy ste ma ubehali, kmotre. Priznajte sa, veď nežiadam všetko, ani polovicu mi nemusíte dať, a všetko dobre bude."

„Z čohože vám dám, keď o ničom neviem."

„Dajte mi aspoň jeden na pamiatku," prosil Rovňan, ale Mäkyš nie a nie, a tajil a tajil a zaklínal sa, až tej zemi ťažko bolo trímať.

„Bodaj som oslepol — aby som oslepol, ak som len jeden videl z tých peňazí."

„No keď je tak," povie naveľa Rovňan, „tak nech sa vám stane! Bodaj ste oslepli a nevideli ani svoje deti, ani to Božie slniečko, a bodaj vyništelo aj vaše pokolenie — bodaj!!"

Jasná a teplá bola noc, keď uberal sa Rovňan cez Trstie, chodníčkami len ľudu známymi, domov. Ale on išiel zase len chudobný, ako i ta, a ešte chudobnejší, lebo sklamal sa veľmi, veľmi. Kde veril v statočnosť, tam našiel podvod a faleš, a trpkosťou naplnené srdce jeho hľadalo si uvoľnenie v hlasitej mluve.

„Božie mlyny pozde melú, ale melú naisto; ešte, kmotre, nepreskočil si, a ja i s mojimi deťmi a so ženou neumreme hladom. Nech sú ti na duši, aby si nikdy pokoja nemal pre ne..."

Tak a podobne znely slová jeho, vetor šelestil po hore a niesol ich od kríčka do kríčka...

A Mäkyš? Dobre mu bolo gazdovať — ani sa ľudia nevedeli predívať, ako si vám Mäkyš vymieňať začal pozastavované roličky a lúky, ako kmotra kupovala si hrdé háby a syn jediný nosil bankovky za klobúkom, len mu ich tak vetor preberal — ba že si raz aj fípu piatkou zapálil.

Ale raz vám začnú oči Mäkyšove slabnúť, syna medzitým „ozdobil", t. j. oženil, a čím ďalej, tým temnejšie videl, na ostatok oslepnul a len biedne a o palici sa pohyboval z izby do dvora a predo dvere.

On už dávno zomrel — slepý starec, aj jeho syn, a potomstvo, ktoré vymrelo až na dve ženy, len tak živorí, neduživé, oplakáva zašlé časy, a radšej by sa v chudobe opatrovaly, ako vo veľkej hospode ísť istej záhube oproti.

Eros.

Zhasly hviezdy — hviezdy trblietavé;
zhasly hviezdy — očká tvoje smavé,
z nichž nám láska žiarila preskvelo...

Zvädly ruže — zvädla ruža cele:
tvoje líčko, nežne zružovelé,
čo nám v radosť bolo sa zardelo...

Stíchly zvonky — stíchol hlas tvoj milý,
ktorý — sťa by zvonky hlaholily —
znel tak sladko, milostno, veselo...

. . . . . .

Bolí to, ach bolí ešte veždy,
že tie zvonky stíchly, zhasly hviezdy,
zvädly ruže na útlučkom stonku...

Anjelský chór viac má o dušičku,
nebo skvelejšie je o hviezdičku —
ale pusto, clivo v našom domku.

*

Keď nemôžem ťa objímať,
tej slasti na zámenok
ti staviam, staviam pomníček
z lúbosti upomienok.

Keď nemôžem ťa celovať
jak srdce, duša túži,
spletám ti, spletám veneček
z lúbosti sviežich ruží.

Keď nemôžem ti, nemôžem
radostnú šeptať skazku,
staviam ti, staviam k mohyle
stráž vernú — vernú lásku.

BESEDA.

† Peter Tomkuliak.

Neočakávano, prekvapujúco, žiaľne dojala i bližšie kruhy nenadála smrť Petra Tomkuliaka, farára detva-hutianskeho; tým väčšmi zarazila a zarmucujúco dotkla sa zvesť o odumretí jeho v širších kruhoch, v ktorých známy bol Peter Tomkuliak ako účinlivou pohyblivosťou, rozmarnou živosťou, ráznou zaujatosťou za kultúrno-národné snahy ľudu slovenského vynikajúci národovec v plnej sile mužského veku.

Dňa 22. septembra došiel do Zvolena, uhospodiac sa v priateľskom dome nášho bodrého Jozefa Hermanna tým cieľom, že sa poradí s lekárom dr. Emanuelom Hermannom, svojím to dôverným

priateľom, ohľadom bolavého palca na pravej nohe. Ako spomínal, dotlačila mu palec ešte okolo Veľkej noci tesná topánka práve po čas pobytu v Pešti. Od tých čias ešte mnoho cestoval, bol v auguste i na Velehrade, nepripisoval ani pri príchode do Zvolena považlivú významnosť bolavému palcu, čo i z toho zatvárať možno, že na 23. sľúbil sa bol odbaviť omšu v kaplici patrona Mik. Kissa na Vígľašskom zámku. Povolaný dr. Emanuel Hermann, preskúmajúc bolavý palec na nohe, vidiac, že je zhranený, vyslovil mienku, že palec musí sa amputovať; a skutočne, ponevádž iné prostriedky nepomáhaly, dr. E. Hermann s dr. Paleschom dňa 27. sept. urezali otázny prst. Peter Tomkuliak bez narkotovania mužne prestál operáciu, ale bieda neprestala, zapálenie na nohe siahalo vždy vyššie, nastúpily vzdor ľadovým obkladkom 40—41-stupňové alterácie, tak že bolo badať otrávenie krve. Peter Tomkuliak netušil osudný stav nemoci, okrem častého spánku bol pri sebe a s oddaným priateľom-lekárom, s priateľom Jozefom Hermannom, pacienta i so šľachetnomyseľnou manželkou obetovavo, verne ošetrujúcim, so sestrou dobrou, k lôžku nemocnému z Detvahuty došlou, nad bratom bdiacou, začasto rozmarne besedoval; medzitým stav neodolateľno postupujúcej nemoci sa rapídne horšil, tak že v sobotu ráno bol Peter Tomkuliak ospovedaný a v nedeľu večer, dňa 30. sept., tíško usnul v Pánu. I v posledný deň bol zväčša pri sebe, zamestnaný mediáciami, na lôžku nemocnom nahlas odriekal premyšľovania rečníckym patosom hlavne z tých dvoch tém: „miluj bližného svojho“ a „čiň pokánie“. Keď pri patetickom prednášaní do izby vkročivší Jozef Hermann spytoval sa chorého, čo ho bolí, čo si žiada? nedal sa vyrušiť, ale pri slovách: „počkaj, počkaj,“ pokračoval ďalej, až premyšľovania dokončil a povedal: „amen“; potom rozhovoril sa s priateľom. Odomretie i v meste známeho, váženého muža urobilo veliký sensáciu; nemoc, smrtný pád zapríčinivšia, označená bola „gangrenou“.

Strany pohrabnej počestnosti ustáleno, že zvečnelý pochovaný bude dňa 2. okt. do krypty zvolenského kat. chrámu. Dňa 1. okt. pod večer došli farníci z Detvianskej Huty a predstavení obce s notárom a vyslovili žiadosť, že oni stoj čo stoj mrtvolu svojho milovaného pastiera chcú na Detviansku Hutu previezť, tam ho pochovať, kde farár ich tak verne, láskave ľud sebe sverený spravoval, k poznaniu a nasledovaniu právd a príkazov Božích viedol. A ač im neodôvodnené prekážky boly činené, porobily potrebné poriadky, a v druhý deň, 2. oktobra, po obradoch v dome a po zádušniciach v chráme želiacimi farníkmi a obecnými predstavenými sprevádzaná mrtvola bola odvezená na Kriváň. Prievoz došiel na Kriváň o 10. hodine večer, tam už očakával nový zástup Detvahuťanov a okolitých a s nárekom vrúcim preložili mrtvolu na druhý voz a pri sprievode veľkého zástupu, s fakľami tiahol smútočný kondukt cestou hríňovskou, dolinou medzi stinnými zápoľami Lazov detvianskych, Korytárok, Krivca prvého i druhého. V Slanci, tiež laze detvianskom, odráža sa cesta na východ, smerom k Detvianskej Hute; tu zas nový zástup očakával s krížom a cirkevnými zástavami, asi so

120 lampášmi smútočný návrat horlivého kňaza. Tak tiahol sprievod nocou ku „Skalisku“, popod „Mangutovo“, „Komúrno“ (tiež lazmi) a úbočím vinul sa vždy vyššie k Detvianskej Hute, ktorú nebožtík i s jej ľudom tak verne, vrúcne miloval. Detvianska Huta leží vysoko po hromadách domov, sadami krúženými rozprestiera sa po priestranných nivách, poľanách, zápoliach, údoliach ďaleko; na pahorku zelenou pažiťou pokrytom belie sa úhľadný kostol, z ktorého veže smutne ozýval sa v nočnú tmu hlahol zvonov naproti sprievodu pri desivom trblietaní sa lampášov a fakieľ s mrtvolou postupujúcemu, až dospel sprievod ku chrámu, kde prijatý bol pri hlasitom nárek shromaždeného ľudu. Sprievod trúchlivý zastal, mrtvola v rakvi uzavrená složená a do osvetleného chrámu vnesená. 3. okt. o 11. hodine predpoludním odbavoval sa pohrab s omšou; ľud dohrnul sa v massách nepriehľadných z celého okolia, kostol dosť priestranný nebol v stave prijať dostavivšie sa obecenstvo. Po obradoch cirkevných mrtvola nesená bola na blízky, pri kostole nachodiaci sa cintorín, kde na odpočinok uložený nezapomenuteľný pastier, otec duchovný ľudu, pri boku pred rokami zosnulej drahej matky, u syna svojho v láskavej opatere zostávavšej. Tak trúchlivý bol to pohrab, že oka nebolo, ktoré by nebolo slzy vyronilo nad ľudomilom, delníkom verným na rodnej postati. — Budiž pamiatka Petra Tomkuliaka nehynúca a požehnaná v cirkvi a národe!

Peter Tomkuliak narodil sa dňa 29. júna 1838 v Krivej, stolici Oravskej, kde jeho otec bol učiteľom; gymnasiálny kurs po šiestu triedu odbavil v Levoči, klerikom bol v 7. a 8. triede v Spišskom Podhradí, teologické štúdia absolvoval v B. Bystrici, kam pre prenasledovania bol prestúpil; vysvätený za kňaza bol r. 1863, kaplanoval v Jastrabej a v Kremnici; roku 1869 stal sa professorom teologie na b.-bystrickom semenisku, složiac professorské rigorosum v Prahe. R. 1878 stal sa farárom detviansko-hutianskym, kde požehnano pôsobil až do smrti. Cirkev, obec boly v zanedbanom stave, keď zaujal faru, Peter Tomkuliak však neunavnou činnosťou, horlivým namáhaním, obdivuhodným vymáhaním peňažných prostriedkov previedol základné obnovenie padajúceho chrámu, opatril ho novým krásnym organom od bratov Rigerovcov, vežu dal základne prestaviť, vyvýšiť; pod ním vystavila sa priestranná školská sieň, fara zreparovaná. Nielen na tieto stavby mal péč, ale staral sa jak o materiálno, tak i o duševné pozdviženie, povznesenie zaostalého, zanedbaného, dobrého ľudu, jeho duchovnej správe svereného. Hneď asi po dvojročnom úradovaní povolal k mravnému oživotvoreniu missionárov, ktorí pobudli asi 6 týždňov v cirkvi a zanechali po sebe výsledok blahonosný: ľud stal sa striezlivým, mravne polepšeným. Peter Tomkuliak vymohol si i kaplána, nakoľko farnosť obťažná síly jednotlivca presahovala, občianstvo roztýlené a na priestore viac míľ po lazoch roztratené vyhľadáva snažívú bedlivosť i farára i kaplána. Peter Tomkuliak bol neunavný, nedal sa zhroziť upodozrievaním, — veď to dávno nešľachetná zbroj proti vznešeným snahám; nedal sa zhroziť ani udávaním, ktoré mu menovite u biskupa Ipolyiho mnohé nepríjemnosti zapríčinilo, učil,

vystríhal, káral, ako bolo treba; jeho účinkovanie bolo kulrúrno-mravné, a už na základe toho najpatriotickejšie. Vlasti našej patriotické služby ten preukazuje, kto ľud k mravnosti, k svojskej kultúre vedie. Peter Tomkuliak bol vrelým, verným synom národa slovenského, a jeho čisté snahy došly uznania vzdor upodozrievaniam nielen u ľudu, ktorý i pri smrti tak dotklivým spôsobom prejavil svoju vďačnosť, ale i vo vyššich kruhoch. Patron cirkve, M. Kiss, bol mu tiež odcudzený, ale on našiel spôsob vzorným pôsobením svojím získať si sympatie, tak že stal sa u patrona svojho temer miláčkom, a pri rakvi zvečnelého priateľ i nepriateľ uznať musel, že Peter Tomkuliak bol vzorným kňazom, horlivým, nezištným priateľom ľudu, neohroženým zastancom práv národa slovenského, spolu však nepochybným a opravdovým vlastencom. Rozprávajú, že raz patron jeho M. Kiss prerieknol: „Plébános úr, igaz-e, hogy ön panszláv?“ — „Igen is, méltóságos úr,“ bola odveta, „az vagyok, mert mainap felvidékünkön minden becsületes ember panszláv.“ Na to p. Kiss sa usmial a panslávčina mala pokoj. Patron tak si ho obľúbil, že mu ornát veľmi drahocenný daroval.

Peter Tomkuliak bol mužom činným, pohyblivým, povahy veselej, rozmarnej; rád cestoval, účasť bral temer na všetkých podnikoch cirkevno-národných. Pri účinkovaní horlivom v cirkvi a obci začasto podniknul väčšie cesty či na shromaždenia do Sv. Martina, či na sjazdy spolku Sv. Vojtecha, či na rozličné kňazské schôdzky, či na meetingy, ako na pr. tisovský. Keď sberal sa na takéto cesty, tedy obyčajne povedal svojim: „Idem sa rozčičrať“ — „idem i druhých rozčičrať“ (pohýbať, roznietiť). Málo jest verejne pôsobiacich našincov, ktorých by bezprostredne, osobne v tak širokých kruhoch boli znali, ctili, milovali, preto nad žiaľnym, predčasným odumretím Petra Tomkuliaka je sústrasť všeobecná. Osláv ho Boh! *x.*

Zemianski veršovníci slovenskí.

8.

Keď som išiel z Pribyliny,
spadol mi kôň do bariny:
pomoc, Bože, z tej bariny,
zarečiem sa Pribyliny.

Preletely ma dve sovy,
to mi hneď nebolo k vôli;
preletely ma dve straky,
to sú všetko mrcha znaky.

V Pribyline ženy strigy,
nepôjdem ja do nej nikdy;
ver' mne ony počarily,
koňa čímsi namastily.

9.

Ktorá málo spáva,
tá sa dobre máva;
ktorá dlho leží,
za tou bieda beží!
Bieda do dediny
prielohami chodí,
a na oráčine
majetnosť sa plodí.

10.

Krčmárka, málo máš,
nedávaj na rováš,
rováš sa ti ztratí,
ktože ti zaplatí?
Nedávaj na kriedu,
bo budeš mať biedu,
sotre sa ti krieda,
pôjde tvoja bieda!

11.

Kým som sa ja neoženil, bol mi svet veselý:
nepýtaly deti chleba, ani žena soli.
Kúpil som si za groš chleba, bolo mi ho dosti,
teraz kúpim za šesť groší, nebudem ho jesti.
Ľahnul som si na holú zem, vyspal som sa dosti,
teraz ležím na perine, a bolia ma kosti.
Každý sviatok, každý tanec bol som cifrovaný,
teraz chodím vo dne v noci cele otrhaný.
Na poriadku ma vyženú, ta ja idem bosý,
exekútor na chrbáte moje bydlo nosí.
Sypáreň mám otrhanú, kúštik chleba žiadam,
a keď pozrem do mešteka, ani babky nemám:
ach, ja biedny, prebiedený, čo si ja počať mám?

12.

Chudobné dievčatá medzi bohatými,
ako šuty kozy medzi rohatými.
Veru sme chudobné, a vôle nemáme,
lebo sa bojíme, že sa nevydáme.
Naša mať moc nemá, ani nám moc nedá,
bo sme my dve dcéry, obidvom nám treba.
Nič sa nestarajte, dievčatká chudobnie,
veď sa tým bohačkám nič lepšie nevedie!

13.

Ožeň sa, šuhaj, vezmi dve,
ktorá bude krajšia, dáš ju mne.
Bol by ja blázon po dve brať,
ktorá bude krajšia, tebe dať!

14.

Všetko by to dobre bolo,
keby dievča naše bolo;
ale dievča je nie naše:
napime sa z prázdnej fľaše.

15.

Išiel z krčmy, klobúk ztratil,
prišiel domov, ženu mlátil.
„Mužu, mužu, čo ma biješ?
Ja gazdujem, a ty piješ.“

16.

V úbočí na prti
kozička sa vrtí;
ovčiari zvedeli,
dobre ju nezedli.

Bola to kozička,
čo predok vodila;
ale už nebude,
rožtek si zvalila.

Rožtek si zvalila,
nôžku si zlomila,
všetku svoju krásu
naraz utratila.

Svojou krvou farbí
v úbočí poľanu,
teraz žiadny kozár
nedá toliar za ňu.

17.

Najprvší dom môj bol drevená kolíska,
ostatný mi bude hrob, jalová doska.
Načože som staval z kamenia pekný dom,
keď miesto mňa druhý zajtra má bývať v ňom?

18.

Prevez, prevez, prievozníčku...

(Prvý raz tlačená v *Hronke*, diel I., sv. 1.)

19.

Stežování se mesíčku. (*Hronka*, diel I., sv. 1.)

Emerich Pongrác de Szt. Miklós & Óvár,
cis. kr. kapitán.

20.

Ach, načože mám na svete živá byť,
keď mám jak rab vo väzení sa trápiť?
Ach, čo som sa na tento svet zrodila,
žiadneho v ňom pokoja som nemala.

Ak som ho i poznala, bol len krátky,
jak sirota ostala som bez matky;
radšej by ho bola nikdy neznala,
šťastlivejšia by som bola bývala.

I v čom som si ja nádeju skladala,
i v tom som vždy oklamaná ostala;
už som i na tie myšlienky stupila,
že k nešťastiu som sa na svet zrodila.

21.

Nechoď k nám, šuhajko, neradi ťa majú,
čo by si ma pýtal, veru ma nedajú.
Už je nám, šuhajko, daromná hodina,
tebe bráni matka, mne celá rodina.
Nebráňte, nebráňte, pobrať sa nám dajte,
pobrať sa musíme, radi sa vidíme.
Nebráňte, nebráňte, už je brániť darmo,
už je moje srdce šuhajovo dávno.
Nebráňte, nebráňte, ani nezbránite,
dala som mu ruku, ako vy nevíte.

22.

Nechoď k nám, šuhajko, neradi ťa majú,
ani mi zapierať za tebou nedajú;
za tebou nedajú, za druhým mi kážu:
Bože môj, Bože môj, s kýmže mi svet sviažu?
Nebráňte, nebráňte, rodičovia moji,

už nezabránite, čo je k mojej vôli.
Keby ste vedeli, rodičovia moji,
nebránili by ste, čo je k mojej vôli.

23.

Kľajú ma, bijú ma, šuhajko, pre teba,
že som pozerala v kostole na teba.
Keby ťa, šuhajko, rada nevidela,
veru by na teba nikdy nepozrela;
ale to hneď poznať, kto koho miluje,
ešte je ďaleko, už sa mu raduje.

24.

Ach, srdiečko moje, čože ma tak bolíš?
Asnáď sa mi už viac nikdy nezahojíš?
Potešila by sa, že mi dobre bude,
žalosti že mojej niekdy konec bude.
Vtedy bude konec tej mojej žalosti,
keď budú složené v cinteri mé kosti;
v cinteri složené, pochované v zemi,
vtedy bude konec mojemu súženi.
Keď na mojom hrobe trávička rásť bude:
vtedy moje srdce na teba zabudne.

25.

Falošný si, milý, falošné srdce máš,
ani kvapky krve spravodlivej nemáš!
Keby som ťa bola nikdy nepoznala,
bola by veselšia na svete bývala;
ale ako som ťa počala poznávať,
tak moje srdiečko počalo plakávať.
Dosť som ťa, šuhajko, dosť rada videla,
kým som falešnosti tvoje nezvedela.
Teraz sa už, milý, s tebou rozlučujem,
za falešnú lásku sa ti poďakujem.
Keď si ty mňa nechal pre voľáku inšiu,
ale si nenašiel nado mňa vernejšiu,
ale si nenašiel, by tak bola stála,
by ťa tak, ako ja, verne milovala.
Bránili teba mne, tebe našli inú,
čo na teba pozrem, kľajem ti rodinu;
kľajem ti ju, kľajem, veru ti ju kľajem,
ale tebe, milý, všetko dobrô prajem!

26.

Ach, milá, premilá, keď ti mám povedať:
alebo ma miluj, alebo srdce vráť.

„Milovala by ťa srdečne na veky,
ale ťa nemôžem pre ľudské jazyky.
Ľudský jazyk mrcha, našu lásku kláti,
kto nás dvoch rozlúčil, nech mu Pán Boh platí!

27.

Veď som ťa ulapil, čo rybku vo vode,
bo som sa domnieval, že mi dobre bude.
Dobre mi je, dobre, bodaj bolo lepšie,
od môjho srdiečka potokom krv tečie.

28.

Trávička zelená, ktože teba sožne?
Mámilá chudobná, ktože teba vezme?
Mať moja, mať moja, keby nie mať moja,
dávno by ja bola, šuhajíčko, tvoja!
Dajže ma, mamička, keď ma chce Janíčko,
rada by si ma dať, keby ma tak chcel vziať.

29.

Všetko sa mi, všetko včera večer zdalo,
že mi potešenie pod oblôčkom stálo;
nestálo, nestálo, len sa mi tak zdalo:
moje potešenie doma nocovalo.

30.

Hore-dolu idem, na seba nepozrem,
ešte ľudia vravia, že si hrdo vediem.
Prečože by som si aj hrdo nevedla?
Veď sme nie štyri, päť, — len som sama jedna!

31.

Prechodí sa milá smutná po hájičku,
padajú jej slzy po jej bľadom líčku;
prechodí sa smutná, zalamuje ruky,
nedá sa potešiť, ach, nedá na veky!
Veď čím sa potešiť, keď som to ztratila,
čo som si najdrahšie na svete vážila?
Ztratila som poklad od srdca mojeho,
nebolo mu nikde v svete podobného.
Pomocte, hrdličky, vravte lastovičky,
snáď ste ho videly niekde u studničky?
Vetríček ľúbezný, ktorý milo duje,
povedz mi o milom, ach, či ma miluje?

Sokole, sokole, ty lietaš vysoko,
či ho nevidelo tvoje bystré oko? —
Ach, ticho je, ticho, nik mi neodvráva,
a moje srdiečko smutne dokonáva.

32.

Chodievali by k nám, že sivé oči mám,
ale už nebudú, mrcha súsedov mám.
Chodili, chodili, ale už nebudú,
už naše oblôčky spokojne spať budú.
Chodili, chodili dvaja bratia k jednej,
keby ku bohatej, ale ku chudobnej!

Katarína Kiszely.

Literatúra.

„Magyarország dalokban“. Čo pán Poludnický o podujatí pána Serlyho, „Magyarország dalokban“, v 9. sošite *Pohľadov* napísal, kde totiž hovorí a dôvodami mocnými preukazuje: že slovenský spev, slovenská hudba naskrze a nijak nemôže sa tak považiť, ako nejaký odrod, alebo nejaká haluz, ratolesť hudby maďarskej, to v úplnej platnosti musí ostať, to nemožno oddišputovať. Je to v pravde chimérny náhľad chcet položiť slovenský spev i slovenskú hudbu za nejaký „közös nyelv“ s maďarskou hudbou; ba ja som toho presvedčenia, že mnoho by sa dalo z maďarskej hudby vziať, čo je pôvodu slovenského, práve tak, ako veľká čiastka maďarských slov sú pôvodom a koreňom slovenské.

Ale čo pán Poludnický predniesol na obránenie pôvodnosti slovenskej hudby a spevu, to sa mi vidí ešte neúplné, — dá sa tá pôvodnosť ešte omnoho dôkladnejšie a v jasnejšom svetle preukázať. Tedy toto nech bude doplnok p. Poludnickým počatej práce.

Kto chce študovať a posudzovať ráz a charakter niektorej hudby a spevu so stránky pôvodnosti, ten musí nahliadnuť do prirodzenosti toho spevu, to jest: poznať elementy, čiže prvky jeho, ako sú *rytmus*, *modulácia* a napodobňovanie čiže *imitácia*. Pritom príde poznať ešte i *odrody* hudby. Prehovoríme tedy o týchto veciach zovrubnejšie, a učinivše toto, úfam, že každý, kto posúdi túto rozpravu, nahliadne: že čo v slovenskom speve jest a sa nachádza, a v maďarskom toho niet, že po tom nemožno následkovať: že by to slovenské od toho maďarského, ktorého niet, pochádzať a od toho nejestvujúceho sa odvodiť mohlo.

A) *Rytmus* pri speve a hudbe rozoznáva sa dvojaký, takrečený podrobný alebo *taktový*, a väčší *úsekový*.

Podrobný rythmus pán Poludnický už vysvetlil v *Pohľadoch* v sošite 9. na strane 560 pod literou *c* veľmi dobre, a to i slo-

venský pod literou *d*, ale o tom úsekovom rytme niet spomienky. Preukážeme ho tedy my. Nech považi ktokoľvek nasledujúci spev slovenský, a potom nech rozsudzuje, či taký rytmus jest v maďarskom speve:

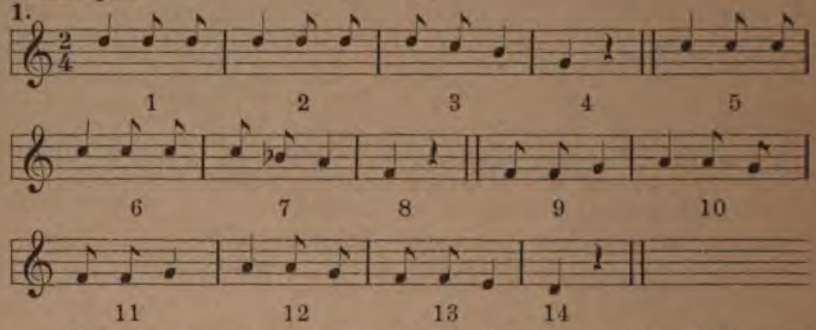

Treba sa tomuto prizrieť ohľadom kvantity sylláb. Však ver' to takto ide: — ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | ⏑ ⏑ — | — ⏑ ⏑ ‖ — ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | ⏑ ⏑ — — ⏑ ⏑ ‖ ⏑ ⏑ — | — ⏑ ⏑ | ⏑ ⏑ — — ⏑ ⏑ | ⏑ ⏑ — | — ⏑ ⏑ |. To je národný spev: „Anička, dušička, kde si bola, kde si si čižmičky zarosila? Bola som v hájičku, žala som trávičku, duša moja.“ Prvé dva takty sú rovnaké, ale tretí je už naopak k tým dvom predošlým obrátený. Prvé dva takty majú prvú syllabu dlhú a potom dve krátke, tretí však naopak prvšie dve, prvú a druhú krátku a tretiu dlhú. Štvrtý takt je naopak k tretiemu položený, má totiž zase prvú syllabu dlhú a tak dve krátke, ktoré sa pausou vydržia. Piaty, šiesty, siedmy a ôsmy takt sú práve tak složené, ako prvé štyri. Prvý, druhý, tretí a štvrtý takt sú jeden úsek; piaty, šiesty, siedmy a ôsmy druhý úsek. Ale možno i každé dva takty za osobitný úsek brať.

Teraz deviaty a desiaty takt je zase jeden úsek, a majú takty čiže syllaby takto jedno k druhému obrátené ⏑ ⏑ — — ⏑ ⏑, tedy skorej dve krátke a tak dlhá, a nasledujúci takt (k deviatemu desiaty) naopak, skorej dlhá a tak dve krátke. V takomto pomere sú jedno k druhému i jedenásty a dvanásty takt, a potom i trinásty a štrnásty.

Nech niekto probuje premeniť túto kvantitu sylláb, a uvidí, ako veľmi až do nepoznania pofušuje tento krásny spev. Raz som videl kdesi tento spev tak napísaný, že v deviatom a dvanástom takte bola položená krátka syllaba na počiatku taktu a v prostriedku dlhá, tedy takto: ⏑ — ⏑, a ako to smiešne vypadlo v speve, keď sa muselo spievať: „v hajíčku, travíčku“, lebo totiž tie slová na ten tak spotvorený deviaty a dvanásty takt padly v speve.

A koho ešte toto náležite nepresvedčí o pôvodnosti našich spevov a o tom, že takéhoto sporiadania taktov ohľadom kvantity sylláb v maďarských spevoch niet, ten nech posúdi i nasledujúci spev:

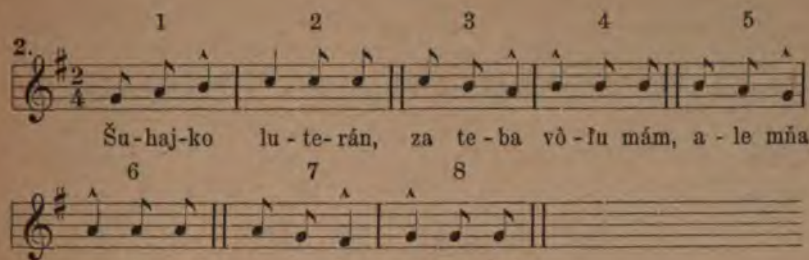

Toto je tiež to isté, každé dva takty sú jeden úsek, a každý nasledujúci takt k predchádzajúcemu opakom obrátený, tedy takto:

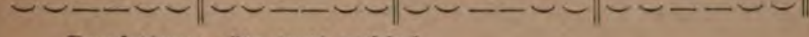

Preukážeme ešte tretí príklad.

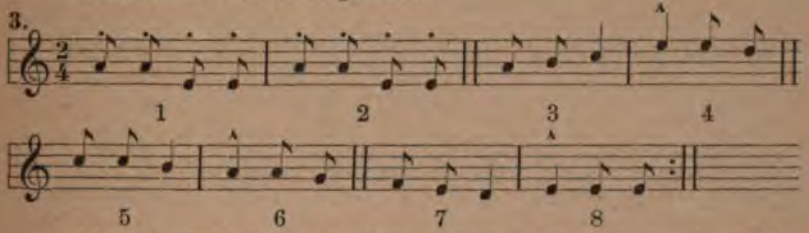

Toto je národný spev: „Kde si bola, kde si bola, Anulienka moja, Anulienka moja, Anulienka moja“ atď. Nech niekto probuje len jednu syllabu tu *kvantitatívne premeniť*, a hneď uvidí, aká spotvorenina sa mu ukáže z toho. A koľké príklady by ešte bolo možno tu preukázať!

A takýto úsekový rytmus sa nachodí v každom národnom speve. Často ho je, pravda, ťažko vynajsť, a zvlášť tomu, kto je s duchom národných našich spevov neobznámený. Preto tedy, pre ťažkosť vypoznania rytmu mnohého národného spevu, ťažko ho je na písmo do nôt pobrať.

Tu tedy ukazuje sa, že naše národné spevy o veľa širšie pole zaujímajú v ohľade rytmu, a to jak taktového, podrobného, tak i širšieho úsekového.

Potom takt je ohľadom rytmu rozličný. Najprv sa rozdeľuje takt na takt *rovný*, ako je $^2/_4$, $^4/_8$, $^2/_2$, $^4/_4$, potom *nerovný*, trojúderný, ako sú $^3/_8$, $^3/_4$, $^6/_8$, $^3/_{12}$, $^3/_2$.

V tomto ohľade sú maďarské spevy z velikej čiastky taktu len rovného; národného spevu maďarského v trojúdernom takte, hádam, ani niet. I v slovenskom národnom speve síce málo sa nachodí trojúderný takt, ale sa predsa najde. Vidzme nasledujúci príklad:

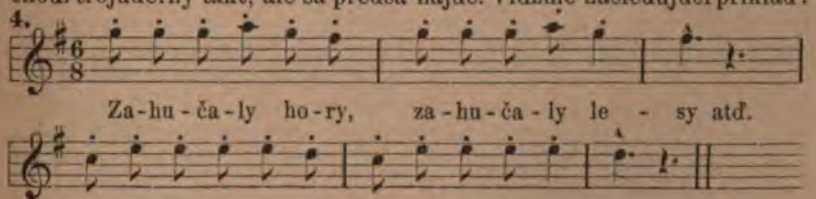

Ale i kde taký podrobný rytmus má náš slovenský národný spev, ako ho maďarské spevy takmer výhradne užívajú, ako ho totiž p. Poludnický v Pohľadoch na str. 560 lit. *c* preukázal, tedy tento 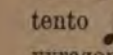 , ešte i tam charakter slovenského spevu tak je vyrazený, že v takom slovenskom speve do cela charakter maďarského spevu alebo i len približnosť objaviť nemožno. Vidzme nasledujúci príklad:

5.

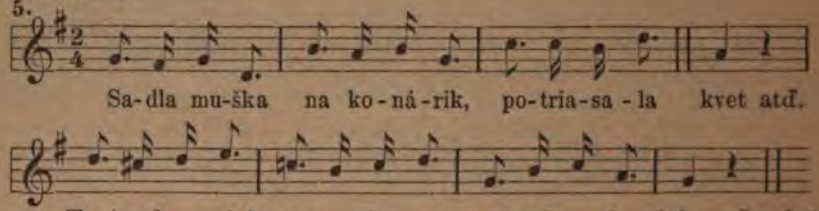

To je slovenský spev, tým rytmom spievaný, aký maďarské spevy najviac majú, a predsa v tom ani zbla maďarského charakteru niet, ale len sama slovenská rýdzosť. Z takého spevu naskrze nevyniká charakteristikon maďarského spevu: „sírva vigad a magyar".

Kto by však nebol týmto všetkým o tom presvedčený, že náš slovenský spev je ohľadom rytmu *o veľa* rozmanitejší a do cela osobitého, vlastného svojho pôvodu, a nie len dajaký odrod niektorého iného spevu, nech ide medzi národy maďarský a slovenský v čas taký, keď sú svadby; a tam iste zkúsi, že náš Slovák, pri hudbe maďarským tempom a taktom hranej, do cela nebude vedieť tancovať, nebude mu taká hudba, ako sa hovorí, „pod nohy". Ale zase ani Maďar, na slovenskej svadbe, pri slovenskej hudbe, nebude vedieť svoj „lassú" vykonávať. Kto toto vskutku chce vidieť a zkúsiť, nech zajde do Gemera na Kokavu, Klenovec, a vôbec do horného Gemera; tam hudci, prišlí ta od Rimaséču, Tornali, naskrze nebudú vedieť Slovákom do tanca hrať. Maďarský hudec hrá Maďarom tempom andante lentissimo, kdežto Slovákom treba hrať adagio vivace, ba práve vivacissimo. Nech si neveriaci tomuto probuje „Abelovskú" tempom andante, a ešte andante lentissimo hrať, uvidí, ako mu to osvetlí *rýchlosť slovenského* a *úvlačnosť*, ba spozdilosť maďarského rytmu.

B) Teraz povedzme niečo o *modulácii*. Modulácia v hudbe je dvojaká, jedna je tá, kde príhodnými akkordy sa *moduluje*, to jest, prechodí z jednej toniny do inej tak, aby to ucho poslucháča nejak krikľavo neurazilo, ale poslucháča tak milo previedlo z jednej toniny do inej, aby to jeho ucho a cit takmer ani nezbadaly. To sa menuje *harmonična modulácia*. O tejto teraz nám hovoriť nepotrebno.

Druhá modulácia je tá, ktorá ukazuje, ako spev po intervalloch toniny hore dolu, viac alebo menej príjemne sa pohybuje. I v tomto ohľade má spev každého národa svoje osobité zvláštnosti. Na tomto základe zakladajú sa takrečené *škály*, čiže *stupnice*. V niektorej stupnici ide spev, alebo vôbec hudba, veselšie, v inej smutnejšie, v jednej velebnejšie, v inej chatrnejšie, v jednej milšie, pokornejšie, v inej bolastnejšie, trpkejšie, v jednej tvrdšie, v inej mäkšie. Naše

spevy na všetky toto majú a môžu dať príklady, ako ovšem i maďarské, ač dlžno poznamenať, že tu má koreň a základ maďarské porekadlo „sírva táncol a magyar“. Tu ovšem nemožno veľmi zovrubne určiť pravidlá melodistiky, lebo stvoriť a složiť melodiu alebo nápev, vôbec spev, je výplyvom okamžitým oduševneného hudobného geniusa, ktorý v okamžení svojho oduševnenia utvorí spev dľa rozhorleného národného citu primerane svojim národným citom, túžbam, vidinám a národnému charakteru, a aj stupňu vzdelanosti. I tu jest rozdiel medzi slovenskými spevy a maďarskými.

Ale pri všetkom tom, že v tomto ohľade takmer nemožno vystaviť isté určité pravidlá, podľa nichž národy tvoria svoje spevy, my predsa môžeme preukázať také modulačné postupy po tónoch stupnice, aké v maďarských spevoch — ba hádam ani v inonárodných, sa nenachodia. Ukážeme to príkladom.

6.

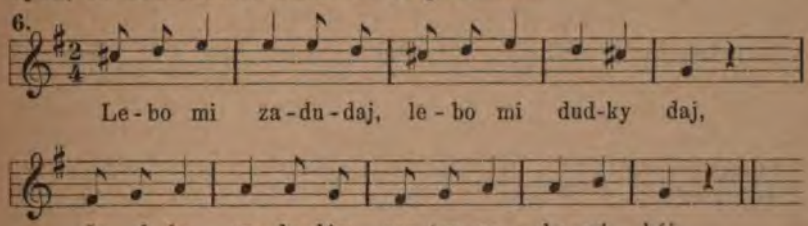

Tento spev počína povýšenou kvartou, lebo *cis* je povýšená kvarta do *g* toniky, v ktorej totiž spev je napísaný. A druhá zvláštnosť tohto spevu je to, že zo štvrtého taktu do piateho *skočí z tejže povýšenej kvarty do toniky*, tedy z *cis* do *g*. Tento krok by, hádam, žiadna melodistika, žiadna nauka súhlasu neospravedlnila a za dobrý neuznala; a v slovenskom speve je to predsa dobre, dobre znieje, ucho a cit neuráža. To je takrečený tritonus, a spev ten ukazuje stupnicu *lydickú*. Tento krok sa nachodí i v ukázanom už príklade: „Zahučaly hory, zahučaly lesy“. — Takýto krok sa iste nenachodí v maďarských spevoch; a tak takéto kroky nemožno odvodiť z maďarských spevov ako odrod; tým dlžno priznať vlastnú pôvodnosť a samorostlosť.

C) Prichodí prehovoriť o *napodobnení* (imitatio).

Každý spev a každá hudba záleží z istých *motívov*, to jest: hrá sa alebo spieva istá sada, počatá z niektorého tónu toniky, ktorá, prejdúc po niekoľko tónoch, sa zavŕši. Táto istá sada opakuje sa potom, ale sa vtedy hrá z niektorého iného tónu. To sa menuje *nápodoba, imitácia*. Vysvetlí sa to jasnejšie príkladom. Vezmeme spev: „Čierne oči, poďte spať“. Tento spev skladá sa z nasledujúceho motívu:

7.

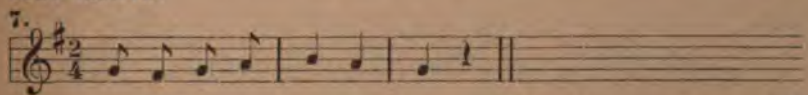

Toto je motív tohoto spevu, hraný najskorej *zo základného tónu toniky*. Teraz to isté bude sa hrať *z tercie*, potom *zo sekundy*, a

zase z prímy alebo *zo základného tónu* toniky; a spev je hotový, složený *z jednoho jediného motívu*. Ukáže to príklad:

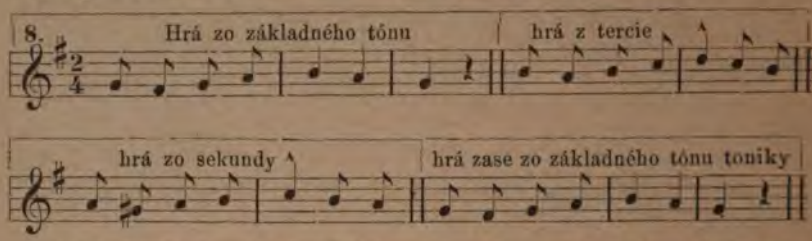

Toto isté ukazuje i pod číslom 2. už preukázaný príklad. Tam v každých dvoch taktoch ten istý motív hrá, ktorý je v prvých dvoch taktoch položený. Tam najprv hrá z toniky, potom z kvarty, potom z tercie a tak zo sekundy, a spev je hotový.

Ale sú spevy i z viac motívov složené, nie len z jednoho. Tak v príklade pod číslom 1. v prvých štyroch taktoch je jeden motív, hraný z toniky, ten potom opakuje sa zo septimy. A to pôsobí polovičku spevu. Od polovičky vo dvoch taktoch — tedy v deviatom a desiatom — hrá druhý motív, ktorý sa opakuje v takte jedenástom a dvanástom, a príde závierka v trinástom a štrnástom takte.

Ešte jeden príklad.

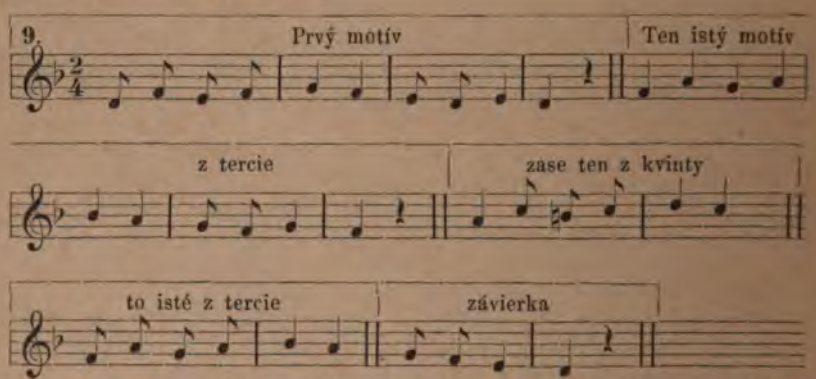

Z týchto príkladov vidno, ako *veľmi bohatá je imitácia* našich spevov, ako sa totiž zavzaté motívy imitujú *z prímy, sekundy, tercie, kvarty, kvinty, sexty* (vidz príklad 3., takt 7.), *septimy*, aj *oktávy*; vidno aj *hudobnú umeleckosť* v sporiadaní taktov ohľadom kvantity sylláb, — takú umeleckosť, aká sa nie tak snadno nachodí v daktorom inonárodnom speve. Dlžno sa podiviť, či to sám národný cit hudobný, a či nejakí hlboko v hudbe zbehlí znalci tak umelecky poskladali tie naše národné spevy.

V maďarských spevoch tiež jest *imitácia*; ale tam z najväčšej čiastky imituje sa *len z kvinty*, tam niet tak obšírnej imitácie, že by sa z každého intervallu stupnice imitovalo. Ukážeme to v príkladoch, ako sa tam imituje najviac z kvinty.

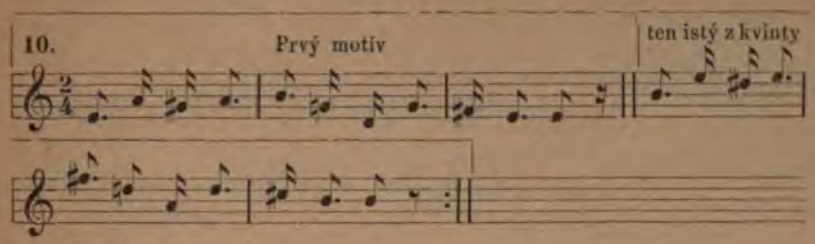

alebo:

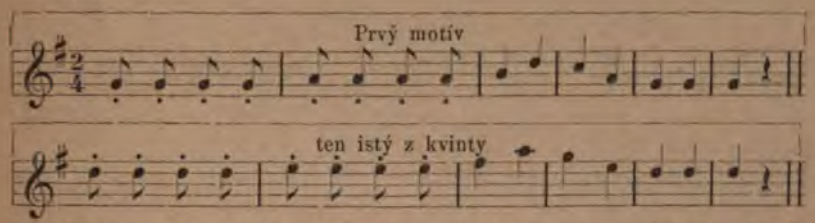

Tak, myslím, že je dostatočne preukázaná a osvietená pôvodnosť a samorostlosť slovenského národného spevu. Kto sa chce o tom hlbšie presvedčiť, nech študuje obšírnejšie tie spevy, a tá pôvodnosť i samorostlosť objaví sa mu iste ešte v jasnejšom svetle. Nech študuje rytmus podrobný, taktový i úsekový, nech študuje nápevy i imitáciu, a iste ešte hlbšie vnikne do pôvodnosti tých spevov, nežli je to tu osvietené. Podiví sa pri tom, aká je v tom mnohokrát umeleckosť, a predloží si otázku, že to, hádam, hlboká umelecká, teoretičná zbehlosť v hudbe tak pekne, umelecky naskladala. A keď to nemožno uisťovať, že by to teoretičná, umelecká zbehlosť hudobná bola naskladala: nuž ukáže sa druhá otázka, tá totiž: že aký hlboký, umelecký, prirodzený hudobný cit musí byť u toho národa, ktorý cit tie spevy tak vytvoril, a tomuto citu iste potom neupre *hlbokú geniálnosť.*

Pritom potrebno ohľad vziať i na starobylosť týchto spevov, že sú mnohé utvorené v tých starobylých gréckych škálach, ktoré v dávnom veku iste i na Slovensku boly obyčajné, keď v nich skladali spevy; alebo sú to, hádam, škály *nielen* grécke, ale i *slovenské?* len s tou chybou, že o gréckych škálach písali grécki dejepisci, o čom máme dejepisné zprávy, ale o slovenskej starodávnej hudbe nepísal nič nikto, — alebo to písané nepriazňou pozdejších vekov zaniklo. Čo je tedy výplodom spevov dávnej, v antických škálach sa pohybovavšej hudby, to nemôže byť výplodom novej, modernej hudby.

D) Napokon treba i to spomenúť, že slovenská národná hudba, alebo spev, má i svoje odrody. Tu možno rozoznať *spev tanečný,* potom *žatvový,* ktorý pri žatve spievajú, a *svadobný.*

Tanečný spev, alebo už *tanečnú hudbu* v slovenskom národnom speve ovšem treba rozoznať, lebo jej jest. *Tanečný spev* národný má i maďarská národná pieseň; a tak sa zdá, že *len tento* má; lebo tam, hádam, *žatvových* piesní niet, a aj *svadobných sotva.*

V nasledujúcich dvoch príkladoch preukážeme dve žatvové piesne, v ktorých iste žiadne ucho a žiaden hudobný cit nebude hľadať tanečnú hudbu, tanečný rytmus.

11. *Povoľno*

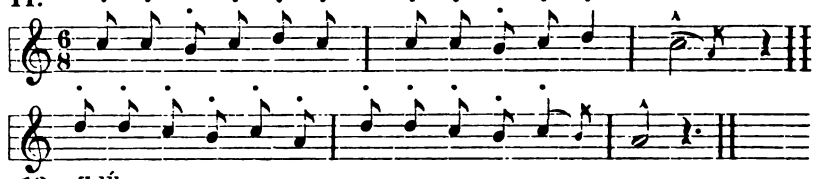

12. *Zdĺhavo*

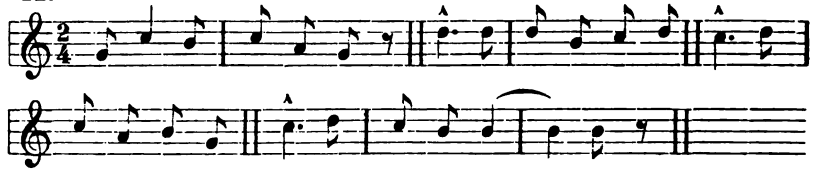

Príklad čísla 11 zhusta počuť pri žatve vo vrchoch Novohradu, vo viac obciach; príklad čísla 12 poslyšno pri žatve i v Novohrade, i v Gemeri, a možno i inde. A koľko je ešte takýchto spevov nesosbieraných, iste pre tú ťažkosť, že je týmto spevom ťažko na rytmus trafiť a ich rytmicky na písmo vziať.

A o *svadobných spevoch* čo potrebno rieť? To, že každý vidiek takmer svoje vlastné svadobné spevy má. Kto a kedy ich sosbiera? — Tu ešte dva príklady svadobných spevov, ač ich ináče mnoho jest.

13. *Pomaly a zdĺhavo*

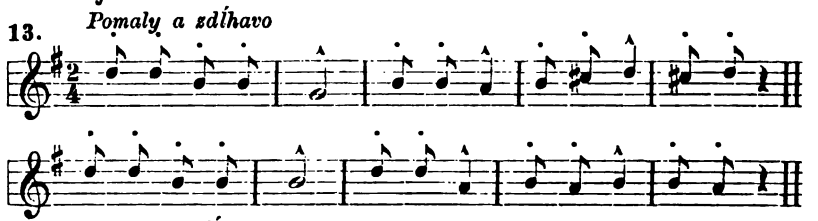

14. *Pomaly, zdĺhavo*

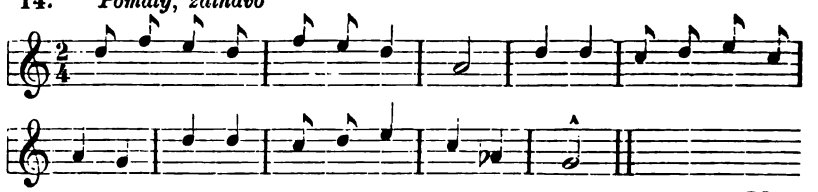

Lk.

Oprava. V článku *Kráľ Gabriel Bethlen v Kremnici* na str. 642 miesto 16 a 17 riadku má stáť:

V tretej vojne Bethlenovej s Ferdinandom, skončivšej sa až roku 1629, videla Kremnica v novembri 1626, keď tiahnul tadiaľto so svojím vojskom, tohoto svojho bývalého hosťa, ale ho viac tak, ako prv, nepohostila.

Rok 1894. Sošit 12.

Slovenské Pohľady.

Stopy tureckého hospodárenia v Trenčiansku v XVI. a XVII. storočí.

Dľa pôvodných protokollov trenčianskych ev. seniorátov podáva *J. L. Holuby.*

(Dokončenie.)

Príklad *hromadných prosieb* o povolenie nového manželstva, pre uchvátenie žien do tureckého zajatia a ich tam vierepodobného zahynutia, nachodíme v protokolle partikulárnej kongregácie na fare ilavskej, v prítomnosti superintendenta Joachima Kalinku, dňa 11. nov. 1667 odbývanej. *Štefan Chrastina* z Kočkoviec u Púchova menom svojho syna Ondreja Chrastinu, *Jakub Majdan, Mikuláš Majdan, Mikuláš Kutej* dolný a *Ján Hulvath* z Nosíc, všetci farníci kočkovskí a poddaní Štefana Petrőczyho, podali pred svojho zemského pána prosbu, v ktorej udávali, že im v čas plienenia tureckého ženy do zajatia odvlečené boly, a ačkoľvek ich už od štyroch rokov očakávali a od navrátivších sa zajatcov pilne po nich sa dopytovali, ba aj, opatrení listami svojho zemského pána, po území Turkami obsadenom pilne ich hľadali, ničoho sa o nich dopočuť nemohli, či sú živé, či mrtvé? Že však aj hospodárstvo jejich mnohú škodu tým trpí, aj rodiny upadajú, keď není prosebníkov žien, a ani povinnosti, jakými sú zaviazaní zemskému pánovi, vykonávať nemôžu: prosia zemského pána o povolenie nového manželstva. Túto prosbu svojich poddaných „Veľkomožný pán Štefan Petrőczy, jako sa na pobožného pána sluší, spolu i so svojou prímluvou oddal velebnému bratstvu.“ Preto zasadli vo fare ilavskej a dali sa do pojednávania tejto dôležitej veci. Vyzvaní prosebníci, aby svoju žiadosť vystavili, hovorili takto: *Štefan Chrastina* menom svojho syna Ondreja rozprával: že viac ráz so značnými útratami, súc opatrený listami veľkomožného pána, jako aj pomocou priateľov jelšavských a košických, ktorí sa *so Srbmi* častejšie schádzajú, pilne sa dopytoval po svojej žene zajatej, ale od tých Srbov (a Rasciis) ničoho dozvedieť sa nemohol. Nadto sa aj dopytoval od Skaličanov a Vrbovčanov, zo zajatia domov sa navracajúcich: ale ani tí mu ničoho povedať nevedeli.

Ján Majdan menom svojich synov Jakuba a Mikuláša hovoril: že od tej doby, jako mu nevesty boly odvedené, ničoho o nich nepočul, ačkoľvek sa na všetky strany dosť po nich nadopytoval.

Ján Hulvath rozprával, že osobne, podopretý listami veľkom. pána, chodil do Nových Zámkov, tam si vyprostredkoval list od

tureckého bašu, a tak v spoločnosti behúňov (cursoribus) Gjurana a Zbína podhorského bol v Nových Zámkoch, Novohrade, Vacove, Pešti, Budíne, a na zpiatočnej ceste v Hatvane a v Jágri: ale ani najmenšieho sa o zajatých dozvedieť nemohol, ani od žien susedov svojich, zo zajatia sa navrátivších.

Mikuláš Kutej udal, že *z jeho rodiny 16 osôb do zajatia upadlo*, a medzi tými aj jeho žena; ale ač s ostatnými pilne sa po svojich zajatých dopytoval, ničoho sa o nich dozvedieť nemohol.

Výrok znie: Vedení spoluútrpnosťou k týmto predmenovaným, prosbu ich sme dľa svedomia pilne skúmali. A že už predtým v tejto záležitosti zákonne pokračovali, Bôh bezpochyby ukáže cestu a spôsob, aby sa žiadosti prosebníkov za dosť urobilo. Že však je toto ich prvá, pred forum svedomia predložená prosba, a uvedené dôkazy ešte ďalšie potvrdenie vyžadujú: odkladá sa táto záležitosť na budúcu generálnu kongregáciu, ktorá, až Bôh dá, budúceho roku po Zjav. Kr. P. M. vydržiavať sa má. Príčiny oddialenia veci sú tieto: 1) Neprítomnosť pána seniora, v jehož prítomnosti sa takéto prípady pojednávajú; 2) potrebné potvrdenie uvedených udaní a dôkazov. Preto sa napomínajú prosebníci, aby mali do budúcej kongregácie strpenie, a aby Boha prosili, aby im bol na pomoci. A poneváč Štefan Chrastina hovoril, že pomocou Jelšavanov a Košičanov, svojich priateľov, u Srbov sa dopytoval po zajatých ženách svojich synov, nakladá sa mu: aby pre lepšie potvrdenie svojich dôkazov, až Bôh dá, v čas jarmoku prešovského na deň Ondreja, lebo sám osobne, lebo kroz spoľahlivého a hodnoverného človeka, šiel ta, a pomocou k tomu spôsobných ľudí, u Srbov a Moldavanov (Valachov, Románov) a podobných, ktorých by natrafil, po zajatých sa dopytoval, a čo by počul o nich a pred kým, o tom aby písomné svedectvo doniesol. Tak nielen že jeho udania potvrdené budú, ale sa aj bezpečnejší spôsob ukáže, ktorým by aj ostatní prosebníci žiadúci výsledok obsiahnuť mohli. Aj ostatní nech sa medzitým pilne dopytujú od zajatých, domov sa navracajúcich, kde by ktorého našli: či by sa čo od nich vyzvedieť mohli? Na generálnej kongregácii, dňa 18 jan. 1668 vo fare trenčianskej vydržiavanej, medzi inými predmetami pojednávaná bola zase causa Kočkovanov. Tu predložili svedectvá, medzi inými Jána Messtenjna, mešťana prešovského (Joh. Messtenju civis Eperiesiensis), ktorý vyznania mnohých *Grékov* uvádza, písomne svedčiacich, že o týchto zajatých ženách nič istého vyzvedieť sa nemohli. To isté svedčil aj notár sibínsky v Sedmohradsku. Aj svedectvá štyroch, zo zajatia sa vrátivších osôb boly predložené, a síce Tomáša Slobodného z Ludaníc, ktorý bol zajatým vo Varadíne, Gregora Mészárosa od Temešu, ktorý bol zajatý v Ostrihome, Ondreja Skryzova, ktorý bol zajatý v Budíne, a Georga Rutkayho, ktorý bol zajatý v Nových Zámkoch. Títo všetci boli examenovaní pred rychtárom kočkovským, kroz tamejšieho farára, a vyznali: že o spomenutých zajatých Kočkovankách ničoho nepočuli. Na to vynesený bol tento výrok: Poneváč velebné bratstvo vyrozumelo, že Štefan Chrastina kočkovský, ktorý výšuvedené svedectvá predložil, odišiel bol na jarmok do Prešova,

a vznešeným pánom superintendentom bol napomenutý, aby tam ďalšie, jak možno, vyhľadával svedectvá, k pevnejšiemu potvrdeniu prosby svojej, uzaviera sa: že sa má očakávať návrat Štefana Chrastinu, a táto causa má sa ešte odložiť na najbližšiu kongregáciu, kde aj svedectvá, jestli také Štefan Chrastina donesie, predložené budú, a medzitým Bôh niečo istejšieho ukáže. Nech si dajú na tom záležať, aby zatiaľ čistotne, pobožne na modlitbách zotrvávali, aby Bôh i im, i nám otvoril dvere, jakoby sa v tejto veci so zdarom pokračovať malo. Ponevádž ale Chrastina ani 16. jan. r. 1669 na kongregácii, v Lieskovci u Dubnice odbývanej, tie doplňujúce svedectvá z Prešova nedoniesol, zase mu len naložili, aby si ich opatril, a causa zase len bola odročená. Tohože roku 11. febr. vydržiavaná partikulárna kongregácia vo fare košeckej, dľa 4. punktu protokollu zase zapodievala sa s causou Chrastinovou. Chrastina, chtiac za dosť urobiť nedávnemu výroku, priniesol z Prešova list a predložil ho; ponevádž sa ale zdalo, že ten list nie je hodnoverný, a zase len od toho Messtenjna písaný bol, a že sa táto causa na generálnej kongregácii bola pojednávala: poslali Chrastinu s tým listom k superintendentovi do Ilavy, aby ho tomuto predložil. To aj urobil; ale ponevádž superintendent práve v tej chvíli mal plné ruky práce okolo svadby svojej vnučky, poslal ten list seniorovi, aby ten dal radu. Konečne 20. febr. pri príležitosti posviacky kandidáta v Ilave senior túto záležitosť do reči priviedol; ale zase len bola odložená. Konečne Chrastinovi, sem a ta rozháňanému, pukla struna trpelivosti, a syna svojho i s jeho snúbenicou vystrojil po tichúčky k sobášu do Štiavníka k vyhnancovi kňazovi Ambrosiadesovi, a ten ich aj, vzdor zákazu superintendentovmu a výroku žilinského kontubernia, bez všetkých okolkov pekne, rúče osobášil. Za tento sobáš bol Ambrosiades superintendentom Kalinkom, na púchovskej kongregácii, 8. febr. 1669 zažalovaný, a keď sa dostatočne ospravedlniť a platne vyhovoriť nevedel, odsúdili ho, a síce takto: 1. bol na tri hodiny do kostola púchovského zatvorený, aby tam Boha za odpustenie prosil; 2. všetky dôchodky, ktoré za nepríslušné sobáše (tedy viac takých párov musel osobášiť, dostal, musel do kontuberniálnej kassy vrátiť; 3. musel vystaviť revers, že také nepríslušné sobáše viac vykonávať nebude. Jak by však daný sľub zrušil, oddaný bude superintendentovi k potrestaniu. Pri tomto Chrastinovom páde si kňazi dolno-trenčianski obľahčili svedomie tou, do protokollu vpísanou frásou: „Tak, jestli sa jeho prvá manželka zo zajatia vráti, my budeme oslobodení od bremena, a sám bude pred Bohom a vrchnosťou zodpovedným.“ Čo sa stalo s ostatnými farníkmi kočkovskými, ktorí spolu s Chrastinom boli 1667 11. nov. prosili o povolenie nového manželstva? o tom protokolly mlčia. Dosť podivno vyzerá, že zo všetkých piatich prosebníkov kongregácie práve len samotného Chrastinu naháňaly po vyhľadávaní svedectví, a ostatní boli na boku. Že sa ale tak bohatý zemský pán, jakým bol Petrőczy, za nich primlúval, nie tak z čistého milosrdenstva, ale z príčiny sebeckej, aby mu poddaní lepšie panštinu zrábali: nepochybujeme, že ostatným manželstvo bolo povolené.

R. 1668 dňa 18. jan. na fare trenčianskej prosil aj *Ondrej Štepan* z Prielesu o povolenie ženby, lebo mu Turci prvú ženu do zajatia odvliekli. Predložil aj svedectvo Babuše Koyšovej z Teplej, zo zajatia sa vrátivšej, ktorá vyznala, že so ženou prosebníkovou jednými putami sputnaná bola, potom ďalej predaná, zanechala ženu prosebníkovu v putách, a nevie, či ju Turek predal, alebo či z nemoci umrela. Naložilo sa mu: aby tú svedkyňu na budúcu kongregáciu predstavil. Viac sa tento pád nespomína; a tak zatváram, že sa buď žena prosebníkova vrátila zo zajatia, alebo muž upustil od ďalšieho vyhľadávania svojej ženy a v daktorej vzdialenejšej fare sa dal osobášiť: čo sa tiež stávalo.

Pri tejto príležitosti dostavil sa aj *Pavel Jurčo* zo Zemianskeho Lieskového (v protokolle meno tej dedinky píše sa „Lieszkowecz", ale Lieskovec leží u Košece) k fare kochanovskej patriaci, že sa istý kraviar z Malých Stankoviec vrátil zo zajatia, a svedčí, že jeho (Jurčovu) ženu barbar sofal; prosí tedy povolenie nového manželstva. Predložil aj svedectvo, dvoma zemanmi, Jánom a Petrom Zambokrethym, na písmo položené. Poneváč ale svedka nepredviedol, aby mohol byť pod svedomím examenovaný, naložilo sa prosebníkovi: aby toho svedka hľadal a najdeného predviedol; a keď sa jeho svedectvo pravdivým dokáže, vynesený bude konečný výrok. Viac sa tento pád nespomína.

R. 1669 dňa 16. jan. na spomenutej kongregácii, v Lieskovci u Košece odbývanej, prosil aj túrňanský farár *Tomáš Dentulinus* (Zubor, dľa iných Zúbek), syn Tomáša Dentulina staršieho, českého vyhnanca a farára drietomského, o povolenie nového manželstva, o čom punkt 11. protokollu znie: Ctihodný p. Tomáš Dentulinus predložil svoju causu strany svojej manželky Anny Fabriciovej, do zajatia barbarského odohnanej, tvrdiac, že umrela pri Belehrade, a preto prosí slobodu inú ženu si môcť prijať. Svedectvá dľa poverenia vznešen. p. superintendenta, ctihodnými mužmi pp. Georgom Bučánim, farárom drietomským, a Matiašom Rudinským, farárom kochanovským, pod prísahou vybrané, takto znejú:

1. Poctivá matrona Zuzanna Krmannová, manželka uroz. p. Mikuláša Bugára, navrátivšia sa nedávno zo zajatia, svedčila: „Gá sem gegjho mrtwého těla newiděla, ani kdy skonala: než sem slyssela po rabowanj nassem ale w poldruhém roku od Barbory Gelssoweg, nekdy hoferkyně mégj, že ona očima swýma widěla, kdy skonala, y rukama se týkala gegj mrtwého těla, tehdáž když s ginssými raby to gegj mrtwé tělo do Dunage na rozkaz Turka toho, který s nu wládl, uhodila (sic!), a to při Bělehradě, kdy se Turek wracowal od Kaniže, z teg wogny, kterau wyedl s pánom Zrjnim." Tá istá svedkyňa pred touto Zuzannou dodala: „A k tomu, prawj, usmrcenj swemu přissla eadem Anna Fabrici, skrze násylnost welikau, pohanskau, kterau snásseti nemohauce wssecka w krwy utonula byla, a w tom kázal Turek ten, který s ňu wládl, a neprawost tau prowodil, osem welikých a těžkých kobercow na nj uházeti, aby skoreg pod nimi udusena byla, co se y stalo: a tak ze Šjfa do Dunage gest uwržena."

2. Zemianska matrona Magdalena Pettko to isté svedčila všetko, len to dodala, že to od Zuzanny Krmannovej počula.

Výrok znie: Nech má (Dentulinus) ešte strpenie do budúcej kongregácie, z toho ohľadu, že len jedného svedka priviedol, ktorý len počul vec: a na tom sa konečný rozsudok zakladať nemôže; ani nie je prítomná tá, ktorá sa za očitú svedkyňu vydávala pred Zuzannou Krmannovou. — Až r. 1670 dňa 22. jan. na kongregácii, v košeckej fare vydržiavanej, pojednávaná bola znovu záležitosť Dentulinova, takto: Ctihodný p. Tomáš Dentulinus predložil druhé svedectvo k prvému, z Belehradu prinesenému, v záležitosti smrti manželkinej, ktoré takto znie:

„Na wýpowed Zuzanny Bugarky z Drietomeg, žeby někdegssjho Pána Farára Tomásse Dentulina manželka, gménem Anna Fabriciuska, jakžto Rabkyně, w Gréckém Belehradu zustawagjce, od swého Turka a Pána zadusena a do Dunage whozena byla: w kteregžto wecy sauce gá pohledáwaný swého Tlmače sem se wyzwěděti, gestliby tomu tak bylo, a na to wyptáwati pilně poručil. Oznámil mně, že to w Stolicy slyssel, a že gistotně tomu tak gest, a žeby giž wyce u tohože Pána a Turka sa nenacházela: dalegi aneb důwodněgi se ptati na tau wěc nesměl. Neboby byl Camirum a Saudce města cruentum weliké od něho wzal, a geho potřestal, odkudby nepřjležitost weliká mohla byla y nám nasledowati. To sem chtěl na pohledánj předgmenowaného Pána farára attestirowati, a zprawu učiniti. Datum Trenchinii die 17. Nov. Ao. 1669. (L. S.) Johann Rottenhoffer Wznesseneg Orientálskeg Companii Spolu-Interessowaný kupec, Buchhalter a Cassier w městě Belehradu Greczkem." Výrok tento bol vynesený: Poneváč dv. p. Tomáš Dentulinus k predošlým svedkom ešte iné svedectvo predložil, ktoré sa aj za hodnoverné považuje: preto sa aj Jeho ctihodnosti voľnosť dáva vstúpiť do nového manželstva; avšak nech čaká do kongregácie v Ilave, na deň Doroty vydržiavať sa majúcej, s touto cautelou: aby pán farár trenčiansky svedectvo prinesené so sebou vzal a u pána Lipského pilne sa vyzvedal, či toto svedectvo za platné uznáva, tak že by sme sa naň s dobrým svedomím spoľahnúť mohli? Za tým nasledovať bude riadnym behom výrok. Konečne na partikulárnej kongregácii, 1670 dňa 22. júla v Ilave u superintendenta Kalinku odbývanej, svedectvá tieto boly za platné uznané a Dentulinovi sa nové manželstvo povolilo.

V Sedličnej u Trenčína prihodil sa ten zvláštny pád, že sa tamejší sviňský pastier[1]) oženil a vzal si za ženu osobu, ktorej muž bol v zajatí tureckom, a potom sa vrátil, a žena zase k nemu sa pripojila. Takto o manželské radosti netušene a šmahom pripravený sviňský pastier chcel sa zase oženiť. Tu bola dobrá rada vzácna!

[1]) „Subulcus" radšej prekladám bežným v mojom rodisku — Lubine — slovom „sviňský pastier", než správnym síce a kratším, ale odporný a potupný význam majúcim „sviniar"; lebo sviniar v obyčajnej reči asi toľko znamená Slovákovi, čo Nemcovi „Schweinskerl": a to je omnoho nižšia hodnosť, než Schweinhirt.

Toto kuriosum nám rozpráva protokoll od r. 1669 25. júla takto: V tomže roku... podaný bol list zemanov obce Sedličnej, ktorí sa primlúvajú v cause svińského pastiera, ktorý jako vdovec pojal takú ženu za manželku, ktorá mala v tureckom zajatí živého muža, a keď sa vrátil, žena bola odňatá svińskému pastierovi, a tento chce si inú pojať. Obsah listu na seniora upraveného je nasledujúci:

„Adm. Rev. et Cl. Dne Pater in Christo nobis honorande. Salutem etc. Poněwadž gistá wěc přiwédla nás k tomu, že W. D. musýme nynj pohledáwati toliko z strany služebnjka nassého dédinského, kterého způsob gest taký, že w tomto roku wčilegssjm dal se k nám na službu, prigdauce z městečka Belusse, zůstáwal s manželkau swau try týdne, w čtwrtém týdni mu zemřela Za tím slobodným vdovcem bywsse, tehdy pogal sebe pastiera nasseho manželku, který pred Rabowánjm w nassej dědině poctiweg slaužil, a skrze Pohanow zagatý bywsse, Pán Bůh ho vyslobodil z pohanského wězenj, takže přigdauc domow, ženu swau žádal k sobě, která hnedky zanechagjce tohoto *starého*, k prwněgssjmu *mladému* ssla, a tohoto zas w wdowstwj zanechala. Tento gistý zase rádby se oženil, ale newie, gak? za námi chodj, aby sme mu dopomohli. Gakož sme nasseho Pána Farára skrze teg wěcy pohledávali: ale geho Dwogjctihodnost na to se wzyti nechce, aby ho sobássil, bez Commissie Pána Biskupoweg, aneb Wasseg D. kterému dosti gest zle bez ženy, nebo sám sobě newie gako rady dáti: protož W. D. prosýme služebně: Poněwadž tá, s kterau se byl sobássil w *Beckowě*, přidala se k prwněgssjmu muži: tehdy pro tau přjčinu prosýme a žádáme, aby ráčili s Pánom Biskupom W. D. toto rozeznati, a gemu ze Samotnosti pomocy. Odpowědi gisteg od W. D. očekávagjce, s tjm w moc a w ochranu P. B. poraučjme etc. Datum in Sedličžna die 25. Julii Ao. 1669. Ad Rev. D. Servitores et Amici paratissimi, Judex et universi Nobiles possessionis Sedličnae.“ Na toto dal duchovný súd túto rozhodnú odpoveď: Tento pád celkom odvrhujeme od nášho súdu, poneváč tento človek aj naším stavom, aj domácim farárom opovrhol. Vzal si za ženu takú, o ktorej vedel, že má živého muža, a tak sa vedome cudzoložstvom poškvrnil. Svedomie nám nekáže, aby sme takému cudzoložníkovi, jehož causa najprv pred politickým súdom vybavená byť mala, povolili manželstvo a sobáš s inou ženou; lebo tak by sa bigamia napomáhala: poneváč by mal dve sobášne ženy. Nech sa tedy páni zemani varujú, aby pre tento pád seba samých do nejakých ťažkostí nezaplietli; ale nech vec oznámia p. podžupanovi. Jeho Urodzenosť bude vedieť, čo v takomto páde dľa krajinských práv urobiť má. Čo sa s tým ženbychtivým pastierom stalo? neznáme. Toho času už v Beckove stáleho evanj. farára nebolo, ale sa občas zdržovávali z fár vyhnaní kazatelia u tamejších zamanov, a daktorý taký vyhnaný kňaz pastiera osobášil. Nemôžem nevysloviť to podozrenie, že keď tomu pastierovi, človeku už starému, zákonná žena umrela, a on pasúc zemianske svine, deň čo deň s nimi po poli zarážať sa musel, a doma mu ani kto čo uvariť a kedy-tedy šatočky opraviť a ozvárať nemal, na radu zemanov si ocbhádzal na polo ovdovelú pastierku,

jejž muž žil v tureckom zajatí, a aj na radu týchže zemanov, ktorí o tom vedieť mohli, že sa daktorý vyhnaný kňaz v Beckove zdržuje, ta sa vystrojil k sobášu. Keď sa ale zajatý prvý pastier vrátil a žena s radosťou k nemu jako k mladšiemu sa vrátila: už si zemani sedličianski netrúfali sami vec do pravej koľaje priviesť, ale hľadali pomoc u seniora a biskupa! Vrchnosť dozaista pre bigamiu potrestala starého pastiera i neprísušne s ním sosobášenú ženu: ale zemani sa dajako vylízali a bez trestu obišli.

Aj *Martin Nemec* z Malých Stankoviec sa dostavil na ilavskú kongregáciu r. 1670 dňa 6. febr. so zákonne vystaveným svedectvom o smrti manželky svojej, v zajatí tureckom podstúpenej. Svedectvo predložené hovorí: „Ao 1669. 29. Nov. My Martin Husar, na ten čas Rychtar dědiny Welkých Stankowiecz, Misso Wakoš, Misso Domko Přjsažný, Andráš Nowák a Gurik Tkadlec. tolikéž Přjsažnj z Malých Stankowiecz: znamo činjme tymto nassim psanjm, wssem wůbec, obzwlasstě komu wěděti přináležj, že my nažádanj sauce od Martyna Nemecza Sauseda a Obywatele Malo-Stankowského, z strany gistého Wyswědčenj od nás, aby sme gemu wydali, a to z strany manželky geho, kterau mu pohan zagal do Tureckeg země, kterážto dostala se do Dolnjho Belehradu: toho času zagatý sauce Wlk Michal pastýr Sedličžanský, též se do toho Belehradu dostal, a tam zůstáwala, a často s sebau bywali na řeči; s mocý Božskau wyslobozený suce, dal se zas na službu do Welkých Stankowiecz za Pastýra. A tak my obeslawsse tohože Mychala Wlka pred sebau twrdo sme geho přjsahali, napomjnagjce prw dobrými slowy, aby usstipek dussi sweg neučinil: kterýžto po přjsaze to oznámil: že w tom Belehradě neyprwe zůstawsse těhotnau, po půrodě zůstáwala zdrawá, než s druhým bremenem chodjce, při tom žiwot swůg gest dokonala táže manželka Nemecz Martynowa, gménem Dubnický Anna, kterýžto Wlk Michal byl přjtomný při tom, když gu ten Turek pochovával, u kterého byla. Pro lepssj toho gistotu tento list a Wyswědčenj sme gemu wydali, a to w přjtomnosti niže psaných osob zemanských. Actum in Nagy-Sztankócz die 21. Januarii Ao 1670. Martyn Husar na ten čas Rychtár, Walko Stankowský s přjsažnými z wrchu psanyma: manu aliena. Andreas Nowák, Georgius Tkadlec, manu aliena. To powedá Wlk Michal, že y za tým kdykolwek a kdekolwek hotowý gest z strany tegto wěcy přjsahu položiti. Coram me Nicolao Valentini m. p. Coram me Francisco Tomczani m. p.“ Výrok znie: Svedectvo sa uznáva za platné; ale pre lepšiu istotu musí sa svedok dostaviť pred forum svedomia. Preto sa uzaviera: aby svedok prišiel na budúcu stredu do trenčianskeho kostola, kde po náležitom examenovaní ho, v prítomnosti farára trenčianskeho, dveth. p. Urbanoviča, a dveth. p. diakona trenčianskeho, na svoje svedectvo prísahu musí složiť. Potom sa prosebník vyhlási za slobodného. Že sa viac tento pád nespomína, Nemec naisto dostal povolenie k ženbe, a ho aj hneď použil.

Aj urodzenému pánu *Ondrejovi Chomútovi* — ináč *Rodi* zvanému — manželku Justínu Kamenickú Turci r. 1663 zajali. To ale bola mršina ženská, lebo sa jej Turek, ktorému sa dostala, tak

zaľúbil, že odkázala mužovi, aby na ňu viac nečakal, lebo že sa ona viac nevráti. Musela to byť mladá a driečna žena, a pritom ľahko- a márnomyseľná, lebo nepovážila, že keď sa jej Turek nasýti, predá ju trebárs židovi, lebo komukoľvek: a bude po pohodlí, a po paráde! Pád tento bol pojednávaný r. 1670 dňa 22. júla v Ilave vo fare superintendentovej, o čom protokoll takto hovorí: Urodzený p. Pavel Reyman, zastupujúci svojho principála, urodzeného p. Ondreja Chomúta ináč Rodiho, jehož manželka Justina Kamenická, v čas tureckých nájezdov pred 6. rokami odvedená bola a potom odkázala svojmu mužovi, že sa svojmu manželstvu odcudzila, jako to aj predložené svedectvá dokazujú. I prosí, aby ho velebné kontubernium v tejto záležitosti podporovalo. Svedectvá, dľa komisie p. podžupana sl. stolice Trenčianskej, hlavným slúžnym a boženíkom, Pavlom Bogádim a Ondrejom Szilagyim, týmto spôsobom vystavené sú, tak aj otázky svedkom predložené, od slova do slova tu uvedené sú.

„Deutrum. Wieli swědek, že temito pominulými Roky, kdy Lewice spatky od Turka sau wzaté, toho Roku gistá žena od Frayssták rodem, z Marketánmy cez Stankowce gdauce prawila by, že žena Ondrásse Rhodi, ginače Chomauta z Turneg by odkázala z Lewjc, žeby gu wjce muž dotčený Chomut Andráss domů nečekal, poněwádž ona za Turka se wdala, a s Turkem y preč yssla, kdy gsau přepustěnj od křesťanů z Lewjc, což y tá gistá žena, žeby očitě widěla, kdy s Turkem na koč sedla, a preč z Lewjc do Tureckeg země s njm yssla, pred fatensmi zgewně mluwila: která žena žeby byla od predgmenowaného Andrássa Chomuty Manželky prosena, a nárokem poslaná k němu, žeby mu oznámila, aby nečekal gu wjce."

Svedci nasledovne svedčili:

1. Zemianka pani Barbara Tarnóczy, vdova po uroz. p. Georgovi Dubnickém z Malých Stankoviec, pod prísahou vyznala, že všetko tak od tej ženy počula, a ešte aj to, „žeby mu y to od teg isteg ženy odkázala, aby se slobodně oženil."

2. Zemianka Žofia Jesenská, vdova urodz. Mik. Ripschera, pod prísahou to isté svedčila, doložiac, že tá žena v jej dome prenocovala v Klačanoch pri Višňovém a Kamenici v Nitriansku, kde svedkyňa mala vtedy svoju „residenciu".

3. Katarína Pavlíková ináče Zámečníčka, manželka tehotná urodzeného Štefana Borovského z Belej u Túrnej, examenovaná bola „v svojej a manželovej residencii", a o všetkom tiež tak svedčila."

Na to boly predložené otázne punkty:

1. Mohau-li pod dobrým svědomjm powěděti, že tá žena, která přinésla tau řeč, od teg Justiny Kamenickeg, aby se on oženil, nemá porozumenj a známost s temato svedky?

2. Z gakeg přjčiny tá istá sem mezy nich se dostala?

3. Mělali gakau známost s Pánom Chomut Andrássom?

4. Neprenagalli on gj sám od sebe, anebo skrze ginych, aby to mluvila?

5. Mohauli na dobré swědomj wzýt, žeby giž tá žena umřela?

6. Od toho času slyssalli co o teg ženě sweg Justine, a odkázala-li co, či nic, žiwáli ge, anebo né? a ptalli se o něg od Rabůw kteřj wycházegj, či nic?

7. Máli gesste swé Rodiče, a zdali k tomu dowolugj, aby se oženil?"

Odpovede znely na bod 1.: že tú ženu svedci prv neznali, ani s ňou sa neschádzali. Na 2.: „Žeby Rabkyna oswobozena suce s Markytanmi sem přissla, s kterau y Justina, kdyby byla chtěla, mohla se nawrátit." Na 3.: Nemala žiadnej známosti, ale volaná prišla, a ten odkaz vyrídila. Na 4.: Na dobré svedomie tvrdí, že ju nenajal. Na 5.: Ovšem, že je mrtvá, že sa na ňu osobne pýtala, a natrafila na istú osobu „z Kamóce", zkadiaľ ona pochádzala, a tá jej povedala, že už umrela. Na 6. punkt je pod č. 7 odpoveď. Na 7. a posledný: Že rodičia tej odbehlice vystrojili človeka, aby ju po tureckom pohraničí hľadal, ale ač už 40 zlatých vynaložili na to, nemohli jej najsť; áno aj rodičia privoľujú na to, aby si Rhodi (Chomút) inú ženu pojal. Na to vynesený bol výrok: Poneváč sa svedectvá za hodnoverné uznaly, že manželka Chomútova, Justina Kamenická, ač sa slobodne mohla zo zajatia vrátiť spolu s ostatnými zajatými, ale to neurobila, než s Turkom na koči preč odišla a mužovi svojmu odkázala, aby na ňu viac nečakal, lebo sa nevráti: preto ju za zlomyseľnú odbehlicu a jej muža za slobodného od jarma takejto ženy vyhlasujeme a mu nové manželstvo povoľujeme, a to tým viac, že na to aj rodičia tej odbehlice privoľujú.

Trenčianskemu meštanovi *Mikulášooi Trojanidesovi* manželku tehotnú tiež vtedy Turci do zajatia odvliekli a ničoho sa o nej dozvedieť nemohol, jako to jedno: že istá z novozámockého zajatia pred pár rokami sa navrátivšia žena v Trenčíne u obyvateľa Feyka hovorila: že s Trojanidesovou ženou v Nových Zámkoch spolu bola zajatá, a že tam pri pôrode umrela. Na to farárom Sinapiom viac svedkov bolo vyslýchaných, ktorí svedčili: že tak to počuli hovoriť od tej, zo zajatia sa navrátivšej ženy. Causa táto bola odložená na budúcu kongregáciu, na ktorú bude povinný actor svedkov doviesť, ktorí to od tej, zo zajatia prišlej, medzitým už zomrelej ženy počuli, že manželka Trojanidesova pri pôrode umrela. Ktorížto svedci, keď zákonným spôsobom vyexamenovaní budú a to isté dosvedčia: prosebník dostane konečný výrok. Na to r. 1670 dňa 21. sept. vo fare ilavskej tento pád bol pojednávaný, keď najprv predložené boly Sinapiom a trenčianskym diakonom vybrané svedectvá. Svedectvá tieto sú nasledujúce:

1. Ján Čerňanský, obyvateľ trenčiansky, pod prísahou svedčil: že počul od svojho svokra, Jána Ditmera, odvtedy už zosnulého, že od tej, zo zajatia sa navrátivšej ženy, menom Kulkovej z Opatovej, počul, že Trojanidesova žena po pôrode umrela v jej prítomnosti, a že je hotová na to aj sto ráz prísahať.

2. Dorotea, manželka Georga Hrabovského, obyvateľa trenčianskeho, vyznala, že jej muž počul v rodine Jakuba Faixa [1]), kto-

[1]) Tu sa píše meno to *Faix*, a vyše *Feyk*.

rému vtedy (Hrabovský) slúžil, a v jehož dome žena, zo zajatia sa vrátivšia, ležala a umrela, že rozprávala o manželke Trojanidesovej, že v Nových Zámkoch porodila mrtvé dieťa a umrela, čomu ona bola prítomná a videla to.

3. Katarína, manželka Georga Jankoviech, obyvateľa trenčianskeho, svedčila: že jej tetka Barbara Čertíčka z Hámrov, nedávno umrelá, hovorila, že chodila k vrátivšej sa Kulkovej dopytovať sa: či nepočula niečo o jej zajatom synovi? a medzi inými tú odpoveď dostala, že manželka Mik. Trojanidesa po pôrode umrela, na počiatku zimy, v tábore u Nových Zámkov.

Výrok: Ačkoľvek prosebníkovi predošlým výrokom bolo naloženo, aby svedkov, ktorí počuli onú zo zajatia sa navrátivšiu ženu, ktorá bola očitou svedkyňou smrti jeho manželky, osobne pred konsistorium predviedol: avšak keď sme shliadli, že pán farár trenčiansky Ján Sinapius s pánom diakonom Mat. Michalovičom predmenovaných svedkov zákonným spôsobom examenovali: máme tieto svedectvá za pravé, a preto uzavierame: 1) aby pán farár cirkve trenčianskej Ján Sinapius tých uvedených svedkov vyskúmal: či nie sú priateľmi prosebníkovými, a len z náklonnosti k nemu tak svedčili, a na to nech ich sprísahá. Jestli to pod svedomím dosvedčia, že nie vedení priazňou, alebo úplatkom a darom prosebníkovým svedčili, ale len, jako sa vec v pravde má: dobre bude stáť záležitosť. 2) Nadto nech p. farár trenčiansky pilne se dopytuje: či zajatá žena prosebníkova má v Trenčíne alebo na blízku priateľov? Jestli má: nech aj tých povolá a pilne sa vypytuje, čo o tej veci budú hovoriť? a či o tých svedectvách nemajú dajaké pochybnosti a neprotivia sa prosebníkovmu novému manželstvu? 3) Ukladá sa mu prísaha, že mimo tejto, už mrtvej svedkyne, od toho času žiadnej správy o svojej zajatej žene nepočul, a že od toho času, čo bola odvedená, vhodným spôsobom sa vyzvedal, či je mrtvá, lebo živá? Keď toto všetko bude zákonne vykonané, povoľuje sa mu manželstvo v mene Pánovom. — Že viac tento pád nespomína sa v protokolloch, naisto urobilo sa za dosť tomuto výroku, a Trojanides sa oženil. Dosť podivno vyzerá vyslýchanie takých svedkov, ktorí sami o Trojanidesovej žene ničoho nevedeli, len to, čo počuli od ženy zo zajatia sa navrátivšej, ale v čas pojednávania causy tejto už mrtvej, alebo čo počuli od takých, ktorí sa kedysi s tou svedkyňou boli shovárali. A ačkoľvek sa aj táto causa dosť dlho vliekla a s častým vyslýchaním a prísahaním svedkov spojená bola, až i konečne nové manželstvo povolili: predsa ani jednoho úplne spoľahlivého svedectva o istej smrti ženy Trojanidesovej na svetlo nepriviedli.

Predposledný taký pád, a to nevernej a veľmi ľahkomyseľnej ženy sa týkajúci, pojednávala generálna kongregácia dňa 27. jan. 1672 vo fare košeckej odbývaná. Punkt 3. protokollu tejto kongregácie takto nám ho podáva: *Štefan Palko* z Beluše prednášal, jako s pilnosťou vyhľadával hodnoverné svedectvá o svojej manželke, do tureckého zajatia upadnuvšej, a pri tom už aj mnoho utrovil, keď ju po rozličných miestach hľadal, ale ničoho o nej dozvedieť sa

nemohol. Až mu jeden zo zajatia sa vrátivších Belušanov rozprával, že s jeho ženou v zajatí tureckom hovoril v meste Bulla rečenom, kde mu povedala, že sa viac k mužovi nevráti, preto že je prvou ženou istého Turka. Svedectvá predložil nasledujúce:

1. „Nicolaus Petrjczek Beluschensis oznámil, co od nawracugjcýho se z Turek slyssel před dwěma léty, gdauce s njm z Belusse až do Swerepán, který se prawil býti od Wařjna: že Šteffana Palky manželka u gistého Turka 14 žen magjcýho, a ona patnáctá neypředněgssj, odkázala, že ona wjce nikdy nepřigde k němu, a tak aby on gj nečekal. Doložil y Rad od Wáhu, na kterém Šteffan Palko bydlj, k tomu že ona má s Turkem pachole. Na co Fatens, gako slyssané, přjsahu chce položiti.

2. Gířjk Petráš Belussensis, že gdauce před dwěma léty z Illawy z Panskeg Swadby, potkal se s tým člowěkem z Turek se nawracugjcým u Kossece, a ssel s njm až do Belusse y hospodu mu ukázal, který oznámil, že manželka Šteffana Palky nikdy se nenawrátj; aby gi nečekal. Šel pak ten člowěk z města Bule Tureckého.

3. Ďuro Yzwolt klobučnjk hoffer Katařjny Kačenkoweg, u ktereg Hromadowá spolu s hospodářinou tau Kačenkowau, u ktereg ten člowěk nocowal, co od něho tam slysseli, powěděli: že manželka Šteffana Palky u sweho Turka neypěkněgssj chodj, a gemu gest neyljbezněgssj, a že o swém nawrácenj powěděla, že aby y neymenssjm w Belussi toto powěděl, aby tak Šteffan Palko wěděl, co má dalegi činiti."

Sám Št. Palko hovoril: „Gá sám Stephanus Palko wsseligak sem až dosawád se staral, abych nětco o még odwedeneg manželce zwěděti mohl. Chodil sem s Pawlom Ruczkem sausedem nassjm do Kokawy, k Rymawskeg Sobote k pánu farárowi Andreasowi Piscatoris, který s Pány farářmi ginými sebranými, o mau wěc pracugjce, wyprawily posla mého do Yágru, manželku mau hledagjcýho; nic pak nemohlo býti. Odtud ssel sem do Rymawskeg Soboty, awssak nic wyzwěděti sem nemohl. Towaryss pak můg, Pawel Ruczek w Kokawě mne očekáwal. Nakladal sem i na giných dosti poslů, kteřj chodili hledati do Budjna, Ostřihoma, a po giných mjstech y městech Tureckých, bez užitku wssak že wssecko. A tak znati se může, gak s welkau starostj a nákladkom, o manželku odwedenau sem až dosawad pečowal. Giného zpuosobu giž wyzwěděti nemuožem."

Výrok znie: Čo sa týka prosby tohoto Štefana Palka, poneváč sa usiluje patrnejšie svedectvá predkladať, zdá sa zasluhovať hojnejšej modifikácie; že však to teraz len po prvý raz pred vel. kontubernium predložil, a prv, než by to bol urobil, vedený hlavatosťou a svevoľou, ani nečakajúc vyhlásenia ho za slobodného od svojej zajatej ženy, inú si zasnúbil, a to urobil na pohoršenie cirkvi a s opovrhovaním kňazstva, prv, než by sa o jeho žiadosti konečne bolo rozhodlo, predovšetkým pre pohoršenie zavdané a opovrhovanie rádom cirkve evanjelickej: zloží za pokutu (ktorú by ináče verejným odprosením podstúpiť musel) 3 zlaté, a snúbenica tiež 3 zl. Potom, poneváč sme sa dozvedeli, že sa dakoľko zajatých žien v najnovšom čase zase navrátilo z Turecka, a tieto zčiastky

v okolí bánovskom, zčiastky okolo Trenčína byť musia, nakladáme mu: aby sa u nich na svoju ženu dopytoval, na potvrdenie svojich dosavádnych svedectví, a aj od nich dajaké vyznania vyhľadával. Potom až môže očakávať prajný výsledok. — Ani o tomto páde nevieme, jako sa skončil: lebo toto bola vôbec posledná konkregácia dolno-trenčianskeho kontubernia v XVII. storočí.

Hneď za týmto nasleduje v protokolle pád *Mikuláša Mlynára* horného, ktorý tiež mal zajatú ženu, a ačkoľvek ju pilne na všetky strany hľadal, ničoho sa o nej dopočuť nemohol, a preto prosí slobodu k novej ženbe. Na túto prosbu bol vynesený tento výrok: Keby tento Mikuláš Mlynár horný v tejto svojej záležitosti zákonným poriadkom a bez pohoršenia bol pokračoval, pre obstojné dôkazy a pilné vyhľadávanie svojej zajatej ženy bolo by sa už snáď jeho žiadosti za dosť urobilo. Že sa to nestalo: nech sebe pripíše. Aby jeho záležitosť zákonne napredovať mohla, predosielajú sa tieto veci, ktoré najprv vykonať má. 1) Poneváč veľké pohoršenie zapríčinil, že v treťom stupni pokrevnosti, proti zákazu, ač ešte nebol od prvej manželky oslobodený, sa zasnúbil, a v tom sa hlavatým proti vrchnosti dokázal: pokutuje sa na zaplatenie 6 zl. 2) Poneváč sa dopustil vzdorovitosti aj proti vrchnosti, nemyslíme, že by sa to bez vedomia vrchnosti rozsúdiť mohlo; preto nech čaká, až sa vec oznámi veľkomožnému pánovi, čo sa za málo dní stať môže, aby sa niečoho proti auktoríte veľk. pána ďalej nedopúšťal. 3) Nakladá sa mu, aby so Štefanom Palkom od navrátivších sa zajatých vyzvedal, či by sa čoho mohol dopočuť o zajatej svojej žene. Jakmáhle príjde odpoveď od veľkom. pána, očakávať môže ukončenie svojej záležitosti. Čo sa však slúbenice týka: poneváč, súc predvolaná, neprišla, a okolo sľubov mala byť opatrnejšou, tiež sa pokutuje na 6 zl.“ Toto je vôbec posledný taký manželský pád, pojednávaný pred duchovným súdom dolno-trenčianskeho seniorátu.

Každému, kto mal trpelivosť prečítať si tu uvedené výpisky z protokollov trenčianskych ev. kontubernií, musí byť hneď na prvý pohľad nápadným, že sa nepomerne viac Turkami zajatých žien, než mužov spomína. Či snáď Turci viac číhali na lapanie žien než mužov? či sa ženy všetečne vystavovaly väčšiemu nebezpečenstvu zajatia? či na úteku dlhé rúcho im prekážalo a tak snadnejšie mohly byť polapené? Na to určitej odpovede dať nevieme. Bez pochyby však všetky tri príčiny mohly zaviniť nepomerne väčší počet zajatých žien. O ovdovelých, alebo ešte slobodných osobách, jako aj o odrastlejších deťach, do zajatia upadnuvších a do otroctva odvlečených, v týchto protokolloch zmienka sa nerobí, lebo tu len o takých je reč, ktorí nemohúc k zajatým ženám prísť a ich vyslobodiť, ani o nich ničoho sa vyzvedieť, alebo jak o ich smrti slabý chýr počuli, — o povolenie nového manželstva žiadali. Keď, jako sme vyššie spomenuli, len jedinému Mikulášovi Kutejovi z Nosíc r. 1663 *šestnásť osôb* z rodiny Turci do zajatia odvliekli: môžeme si predstaviť, jaká pohroma tým tureckým plienením stihla naše Považie!

V rukopise superintendenta Daniela Krmanna „Fata Familiae

Krmannianae" dočítame sa v §. 16. aj toto: „V cirkvi blesovskej Danielovi Krmannovi staršiemu... šťastie prialo, ale nie na dlho, lebo r. 1663 pred pustošiacimi Tatármi utekal i so ženou a s deťmi do Trenčína, kde si bol dom kúpil. Na úteku obrátili sa do Omšenej pri Trenčianskych Tepliciach, kde sa mu narodil syn Daniel, potomný superintendent. Toho času bol farárom v Omšenej Matej Domko... Domko svojich hostí nechcel prepustiť od hodov cirkve svojej, v týchto nebezpečných časoch slávených. Avšak Dan. Krmann starší, tušiac nebezpečenstvo, odoslal šestonedeľku manželku svoju do Trenčína, a že tu bol práve prítomný aj urodz. p. Bossányi, Krmannov kmotor, pripojil sa k nej na cestu; ale nešli zrovna do Trenčína, lebo to bolo pre Tatárov sem-tam behajúcich s velikým nebezpečenstvom spojené, ale cez hory na Porubu a Ilavu. Sotva vyšli z fary omšenskej, dovalili sa ta Tatári, a boli by istotne aj Domka lapili, keby nebol uskočil do záhrady a tam sa ukryl, a tolikým nebezpečenstvom prestrašený, za tri dni blúdil po horách, až sa konečne do Trenčína dostal. Daniel Krmann starší, nechtiac sa ďalej po horách zarážať, seba a svojich poručiac Bohu, odišiel do Trenčína... Stalo sa Božím riadením, že ho na ceste potkali dakoľkí stoliční ozbrojenci, ktorí sa pripojili k jeho vozu, a sem-tam obletujúcich Tatárov srdnate odháňali, tak že sa šťastne do Trenčína dostal a spoločný s Trenčanmi los zakúsil. Keď sa tu za viac týždňov pobavil a Tatárov, na predmestie dorážajúcich, spolu s inými mešťanmi zaháňať pomáhal, vrátil sa do Blesoviec. Poneváč však Blesovce cele vypálené boly, strávil aj s ľudom dlhý čas v horách... Matej Domko (farár omšenský) následkom pretrpeného strachu umrel"...

Že aj okolie bánovské r. 1663 spustošené bolo, dokazuje aj starý protokoll mestečka *Bánoviec*, kde medzi iným toto čítame: „Za tohože Richtarstwy Andr. Fillo (1663), Turczy a Tatary excursij učynily do Uherskej zeme. Welyke Paleny... Prowodyce, Lidu množstwy mladych do Wezeny Prowodyce, starych ukrutne mordugyce. In summa suženym welikym a strachem wssy kraginu ne tolyko Uhersku ale y Morawsku a gine okolnye naplnyce. W tom Roku 1663. in Septembri Tatare do Mestečka Banowicz nassého nenadale wpadnuce, Lidu obecniho Neco zagaly, Neco zmordowaly, P. Richtare *Andr. Fillo* rowne zmordowaly, Mesteczko wypalyly a mnoho bid a tesskosty učinily..." Výpisky daktoré z tohoto protokollu, do ktorého mi, pre prílišnú vzdialenosť, nahliadnuť dosiaľ nebolo možno, ďakujem láskavosti pána Minárika v Bánovciach.

Protokolly hradnianskeho (bánovského, alebo záhorského) ev. kontubernia sú dávno ztratené. Už koncom minulého storočia ich nebolo, ináče by ich zázračne pilný takých listín sberateľ, Martin Lauček, dozaista bol do svojich Collectanei odpísal. Zato máme visitačné protokolly prvých superintendentov, počna od Eliaša Laniho až po Kalinku, a kde-tu roztrúsené zápisky. Tak vieme z Laučekových Collectanei a z Tablicovho vydania „Pamět. Příhod Štěpána Pilaříka" pag. 56, že keď Turci pustošili v okolí Bánoviec, a aj Pravotice vypálili a vyrabovali, zajali aj tamejšieho farára *Jána*

Crispího, a keď sa pokúsil útekom sa zachrániť, dohonili a zabili ho v Bánovciach pri hornom kostole, kde aj pochovaný leží. Všetky obce tohoto okolia boly poplienené. Ba drancujúci Turci odvážili sa aj do slatinskej doliny a v popol obrátili toho času napospol z drevených chalúpok sostávajúce dedinky, vyrabovali a vypálili aj veľko-slatinský kostol. Mám odpis supplikačného listu (Litterae Intercessionales) z r. 1669, vystaveného obecným úradom veľko-slatinským Václavovi Kyseľkovi, nímž ho odporúčajú dobrodincom, jako sberateľa milodarov na stavbu Tatármi rozrumeného kostola. Povam ho tu v celom znení z Laučekovho priepisu.

„My Rychtary Zákupnj i s poctiwym Uradem nassjm, y se wssj Obcy k Cyrkwi Slatinskeg přislauchagjcy etc.

Wssem wůbec gak duchownjho, tak y Panského Stawu lidem zdrawj, pokoge, a we wssech wecech požehnánj Páně hogného winssugjce, nasse modlitby a Služby wždy hotowe offerugeme.

Welikeg pochwaly a kresťanského gmena hodnj gsau ti lidé, kteřj wedle swég nagwětčj možnosti předně o chrámy Boské starost znássegj, a radegi swým wlastnym nakladem, nežli od giných wyžádaným skazu chrámůw Swatých oprawugj: nebo to slaužj gak k sláwě Božj, tak i k užitku gegich wlastnýmu, a giným nenj také k obtjženj. Ale kdy ginače nemůže býti u těch, kteřj často okolo chrámu swého budowati musegj, a pro weliký nedostatek křesťanských Patronow a Dobrodincow na pomoc skrze swatau Almužnu wyhledáwati magj: gako se y při nassem chramu, který gest k památce Swateg Alžbeti zastawený, takowý weliký nedostatek zwlasste nachází, a který gest od *Tatara* pohana splundrowaný a spálený, gak zwony, oltář, škola, fara y wssecka poctiwa Osada, a wssecko nawniwec obrácené a zkažené. Protož k wěcy tak swateg a potrebneg společnau radau wsseckeg Cyrkwi nasseg, wyslali sme tohoto Poctiwého muže *Wáclawa Kyselku*, aby on statečné a poctiwě se chowagjce, y kamkoli od nás přicházegjce, buďto před Chrámem Božjm sedjce, buďto příbytky dobrých lidj s nassj pokladnicy nawsstěwugjce, porádne na náš Chrám žádal Almužnu. A protož wedlé neywetssj ponjženosti W. M. snažně žádáme, aby na tohoto nasseho wyslaného, dobrotiwým obljčegem pohlednauti, geho poctiwě přigati, k němu se sstědře prokázati, a nasse dobré předsewzetj napomáhati ráčili. Učinj w tom wěc člowěka křesťanského hodnau, nám potřebnau y užitečnau, Pánu Bohu pak wděčnau, očekáwagjce od něho odplatu, gak časnau, tak též y wěčnau. W giných wěcech W. M. Pánu Bohu w ochranu poraučegjce dobře a sstastně mjti se žádáme. Dán z nasseg Obcy poctiweg Welikej Szlatiny z domu Rychtářského, dne na Swatého Matěge Aposstola Páně, Roku Páně 1669.

Postulati in subsidium has Intercessionales Venerabilis Contubernii sigillo et nominum subscriptione confirmare volunt

(L. S.)

Joannes Dureus Ecclae Ugroczensis Ecclesiastes Senior, Decani, Assessores et Alma Fraternitas Districtus Transmontani Comitat. Trenchinien.

V Laučekových Collectaneach (XXII, p. 199—203) je aj výťah z protokollu cirkve ev. limbašskej pri Pezinku, kde sa tiež spomína, že r. 1663, keď všetky okolité obce Tatármi spustošené boly, aj v Limbachu 8 ľudí Tatári zabili. Tamejší farár Christian Müller toto vpísal do protokollu: „September. 17-ty deň tohoto mesiaca bol v mnohých súsedných obciach, a tak aj nášmu Limbachu, pre nabiehajúcich Tatárov, veľmi nešťastný a krvavý; lebo z našej zdejšej evanj. cirkve tyransky a biedne zosekané boly nasledujúce osoby: Václav Pokorný alebo Demüthig, súsed a bednár zdejší; starý Ján Bärisch, súsed zdejší, v 63. roku veku; Ján Pühler, súsed zdejší, v 60. roku; jeho ešte slobodný brat Wolf Pühler v 65. roku. Georg Creutz, obyvateľ zdejší, blízko 60-ročný. Dňa 18. okt. Oswalda Reutera, súseda a kurátora zdejšieho a jeho manželky Márie syn, menom Michal, umrel na úteku, a bol tu pochovaný, vyplniv veku 13 rokov. Posledného decembra umrel synáček Matiaša Sackmayra z Zuckersdorfu, tamejšieho súseda a jeho manželky Kristíny, menom Tomáš, vo veku 13 dní, a bol pochovaný. Aj tohoto dieťaťa otec bol Tatármi zajatý.“ Protokoll tento je nemecky písaný.

Týmito z rozličných súčasných rukopisov podanými a, jako otvoreno a skrúšene vyznám, povykrádanými výpiskami, chcel som trošku posvietiť do tých dávnych, často bez rozvahy dobrými nazvaných časov, kde v našom kraji nikto nemal príčiny prílišne sympatisovať s Turkami, ktorí kdekoľvek sa ukázali, ukrutnosti páchali a pokojné obyvateľstvo do nevýslovnej biedy uvaľovali, mečom a ohňom pustošiac utešené Považie naše. Myslím však, že aj podanie pojednávania manželských pádov pred duchovným súdom evanjelickým, osôb, jimž Turci manželky do zajatia odvliekli, trpelivým čitateľom nebude nevítaným: lebo im dovoľuje nahliadnuť do cirkevného súdobníctva vtedajšieho, ktoré je v kultúrno-historickom ohľade zajímavé. Celý tento článok nie je mojou prácou, lebo je všetko povyberané z iných spisov, a ja som to len vyrozprával. Tie, nie zo starých rukopisov vybrané, ale mnou kde-tu do textu prsknuté krátke poznámky, viem, že mi čitatelia odpustia.

Smrť, pohrab a mrtví v tradícii a zvykoch ľudových.

Napísal *Krištof Chorvát.*

(Venované pamiatke môjho verného sberateľa povier, † Pavla Andrášа.)

O pohrabných zvykoch a poverách slovenských písalo sa posiaľ veľmi málo. Zo starších spisovateľov iba Bartholomaeides a J. Csaplovics venovali vo svojich väčších prácach niekoľko riadkov tomuto predmetu; z novších sluší sa spomenúť B. Němcovú a ovšem P. Dobšinského, ktorý ešte najviac podal. Odhliadnuc od neúplnosti,

majú však i tieto opisy vady, ktoré čitateľa, očakávajúceho *objektívny* opis, vyrušujú. Sú to na pr. u Csaplovicsa rôzne satirické poznámky, u Dobšinského zbytočné reflexie a dedukcie, rázu často až priveľmi hypotetického (cf. Úvahy o slov. pov., str. 133—7 a Prostonár. obyč. atď., str. 111 passim).

Za to však roztrúsených po knihách a časopisoch väčších-menších dát jest dosť pekný počet. Tieto dľa možnosti sobrať, do súvisu priviesť a zo svojich a svojich priateľov sbierok doplniť, eventuelne jedno-druhé objasniť je úlohou prítomných riadkov. No doplňovať bude ešte vždy treba. Jestli v ktorých zvykoch, to iste v pohrabných javí sa najvypuklejšie smýšľanie ľudové, ľudová filosofia, abych tak riekol. Je preto súrna vec sbierať jednotlivé dáta, tým viac, že sa nám deň čo deň väčšmi tratia. Môj priateľ J. B. jasno udáva príčinu, píšuc mi: „Divil som sa, vypĺňajúc tvoj hárok, jako málo pohrabných zvykov sa u nás udržalo. Tu (v Novohrade) ľud z roka na rok zanecháva takéto zvyky, a hádam všade, ponevač je školstvo koľko-toľko sriadenejšie, a dačo chytá sa na ľud i z tej vychýrenej vzdelanosti 19. storočia“ atď.

Nasledujúce riadky, myslím, ukážu aspoň v hlavných črtách ľudovú vieru ohľadom mŕtvych. No patrno bude z nich i to, že, keď sa aj najdú jednotlivé svojrázne ťahy slovenské, substrát je spoločný s vierou iných národov. Je to animismus, jehož štúdiumu iba v novších časoch venuje sa pozornosť, ale ktorého dôležitosť pre rozvoj náboženských ideí a kultúry vôbec je tak veľká (srov. sem spadajúce práce D. Tylorove, Spencerove, Lippertove, Waitzove a čiastočne Caspariho atď.)

Prv než by sme pristúpili k opisovaniu samých zvykov a povier, vidzme veštenie smrti a jej predzvestovanie.

1. Omina smrti.

Smrť bola vždy udalosť, ktorá najväčšmi zaňala myslenie národov. „Pojem prirodzenej smrti ešte ani dnes mnohé národy nemajú; každá smrť je im „neprirodzenou“, a preto aj prvým popudom k premýšľaniu,“ hovorí Lippert (Seelenkult, str. 3). Nie je teda div, že ľud celý akt smrti obsnoval najrozmanitejšími myšlienkami, a že mu takmer nikdy nevychádza z mysli. Na tom zakladá sa i predzvestovanie. Každá nápadná a teda dľa jeho logiky abnormálna vec, udalosť pripomína mu ju.

Symbolika veštenia smrti a jej predzvestovania zakladá sa buď na podobnosti, buď na prostej associácii ideí atď. No časté sú i prípady, kde iného objasnenia nevieme dať, ako to staré: post hoc, ergo propter hoc. Avšak i myšlienky, súvisiace s animistickým ponímaním, hrajú kde-tu rollu. Príklady objasnia to najlepšie (topografické dáta kladiem iba tam, odkiaľ mám direktné zprávy).

Po čas nemoci každá najmenšia udalosť vzbudzuje pozornosť. Znamením smrti nemocného je, jestliže sviečka pri ňom temno horí (Michalko, 287). Keď v blízkosti domu, kde nemocný leží, *kuvik* alebo sova zaškrečí, znamená, že nemocný umre (Novohrad a Hollý

„Cirillo-Methodiada“ 1835, str. 111). Preto stali sa títo vtáci vôbec zvestovateľmi smrti (Michalko „O škodlivosti povêry“ 1802, str. 189 a Ethnographia II, 133), a preto keď ich ľudia niekde vo dvore zbadajú, obháňajú ich, prípadne zastrelia (Báčka). V Orave naopak nesvobodno ich zabiť, lebo by povstal požiar (Ethnogr., 133). Podobne *svrček* zvestuje svojím hlasom, že v dome, v ktorom sa zjavil, niekto o krátky čas umre (Michalko, str. 189 a Sarvaš). Smrť oznamuje: *holub*, ktorý lieta po izbe a len nemocný ho vidí a o ňom hovorí; *kôň*, keď na pr. idú do mesta pre lieky a kôň sa naraz nechce z miesta hnúť. Vtedy sa len obráťa nazpäť domov, lebo chorému niet pomoci (Báčka). Ominósne zvieratá sú ďalej: *žaba*; pred ňou treba ústa zavrieť, aby neprečítala zuby, lebo človek by len toľko žil rokov, koľko mu zubov načítala (Turec). V Bošáci komu žaba pred Jurom zuby spočíta, ten do roka umre (Pohľady VIII, 271). *Pes*, keď hrabe pod stenou dieru a zavýja, pysk dolu držiac; keď ho hore drží, bude oheň (Báčka). V Novohrade keď vôbec jamu hrabe, v Turci keď veľmi šteká, zvlášte večer, vidí Smrť, ktorá si pre niekoho ide (i Dobšinský, 46; tak už i u starých Židov, cf. babyl. Talmud. Babba qamma 60 b). Dievčatá hádajú z toho, na ktorú stranu *pánbožkova kravička* letí, na tú stranu že sa vydajú, a keď letí hore, že skoro umrú (Němcová, Sebr. spisy III, 271).

Podobne veští sa pri dôležitejších rodinných a domácich udalostach. Keď prvorodzenému dieťaťu dajú také krstné meno, aké má otec alebo matka, dosť skoro umre (Orol 1874, 316). Dieťa keď sa vezme otcovi z náručia, kladú do kúta; jestliže ho položia nohami oproti dverám, skoro ho mŕtvé vynesú (Csaplovics, Gemälde v. Ung. II, 302). I keď sa narodí dieťa v čas kopania nového hrobu, umre zavčasu, lebo sa narodilo „do hrobu“ (Novohrad a Nár. Nov. 1892, č. 36 v Besednici), a jestli sa silno vyvinuje, podobne (i Dobš. 117). Narodzenča s dlhými vlasmi na hlave skoro umre (Dobšinský, Prostonár. obyč. atď. 5.).

Prvú noc kto z mladoženíchov prvý zaspí, prv umre (Dobš. 28, Rizner v Orle 1874 str. 283 a Pohľ. XIV, 133). V deň sobášu vidieť jamu na cintoríne otvorenú, je zlé znamenie pre mladoženíchov — čaká ich smrť (Novohrad, Turec a Pohľ. XIV, 133). Keď prevážajú periny na bielom koni, jeden z mladých umre (Turec).

Ktorý človek do nového domu prvý vkročí, i prvý umre; preto vpúšťajú napred psa alebo mačku (Michalko o. c. 287, Dobš. 47). Kto prvý kúri v novovystavenej peci, do roka príde Smrť pre neho (Novohrad a Pohľ. XII, 376). Jestliže v dome, kde je podlaha len zo zeme, krt ryje, znamená veľké nešťastie; za krátky čas niekto z rodiny umre (Ethnogr. II, 133).

Keď má mrtvý jedno oko otvorené, volá niekoho za sebou, a ten aj skoro pôjde (Pohľ. XIV, 132).

Tajomstvenné, dľa ľudovej logiky racionálnym spôsobom nevysvetliteľné zjavy obzvlášte pútajú jeho pozornosť. Tajomné zabúchanie na oblok, pri čom domáci nikoho nevidia, je znakom blízkej smrti (Báčka). Stôl, stolice, dvere keď prasknú alebo vrz-

gajú (Turec a Dobš. 113), hodiny na stene keď zastanú, obraz, zrkadlo keď sa pohne alebo spadne (Ethnogr. II, 133), pohár alebo sklenica keď sa pukne, zo stolca noha vypadne atď. — to všetko sú ominósne veci. Vysvetľovať sa to dá buďto tým, že Smrť týmto spôsobom dáva svoj príchod na javo (cf. príklad z Báčky), alebo že sám duch človeka svoje lúčenie s telom dáva znať takými hlasy, zvuky atď. Niekedy obe myšlienky sa križujú (cf. Tylor, Anfänge der Kultur I, 144—5). S týmto súvisí i takzv. „Doppelgänger", alebo „zweites Gesicht", o ktorom pekné príklady podala asi pred dvoma rokmi p. T. Vansová v Besednici Nár. Novín. Sem patrí i zjavovanie sa mrtvých priateľov nemocným (Michalko 45. Ohľadom vysvetlenia cf. Tylor I, 441).

Keď zvon temno hučí, niekto z prednejších osôb cirkevných (farár, učiteľ, kurátor atď.) umre (Turec a Orol 1874, 315). V niektoré dni a sviatky obzvlášte na takéto veci dáva sa pozor. Tak kto v stredu alebo v piatok ochorie, ten iste umre (Nár. Nov. 1893 zo dňa 28. aug. v Besednici). Zo sviatkov sú to zvlášte Štedrý deň, Vianoce, na Sylvestra a Nový rok. Komu na Štedrý večer ukážu sa dve tône na stene, umre do roka. V rodine kladú pred každého hŕbku soli na stôl; čia hŕbka „sa oští", ten do roka umre prv alebo neskôr, dľa toho, či sa jeho hromádka prv alebo neskôr „ošťala". Hmla na Štedrý deň zvestuje častú smrť a mor (Sborník matičný I, 172). Známo je i veštenie z plného alebo prázdneho orecha, jablčka atď. (Letopis Mat. Slov. X, sv. 1, str. 52 a Pohľ. XI, 747). Predo dňom Božieho narodzenia donesú do izby za náručie dreva; hospodár číta polená a jak ich je nepárne číslo, umre niekto z rodiny. 25. sept. pozorujú sviece oltárne: smutno-li horia, je to znak smrteľnosti; vyhasne-li niektorá, umre kňaz alebo učiteľ atď. (Všetko Sborník I, 174—5.)

V Nitre na Sylvestra veštia z orechov. Do nádoby položia 6 orechov. Hospodár vezme jeden, roztlkne ho atď. Ak je zo všetkých 6 orechov ani jeden nie zdravý, celá rodina do roka vymre (Vercsényi v Programme kremn. reálky 189½ str. 19—20). Dľa toho, jakého veku človek umre na Nový rok, takého veku ľudia budú toho roku mrieť. (Ibidem 22.)

Keď je na deň Obr. sv. Pavla hmla na zemi rozprestretá, bude ľud a pospolitosť mrieť; leží-li po horách, bude mrieť panstvo atď. (Trenčín a Orol 1874, str. 283). Keď na Mládťatká prší, budú mrieť deti (Orol, 314). Deň Adama a Evy považuje ľud za deň smrti; o svojich chorých verí, že ten vyzdravie, kto dožije sa toho večera (Sborník I, 211).

Oneiromantika je snáď najrozšírenejší spôsob veštenia, a i smrť má tu svoj lví podiel. Smysel snov odokrýva symbolikou, ktorá je v tomto prípade väčšinou veľmi jasná, na pr. keď sa sníva dakomu, že mu zub vypadol, umre niekto z priateľov; keď i krv tečie pri tom, niekto z rodiny (Turec, Báčka a Pohľ. XIV, 132). Ale začasto ťažko je najsť kľúč k rozlúšteniu smyslu. Na pr. prečo snívanie sa s kapustnými hlavami alebo s tekviciami značí smrť? (Turec.) Tu je iste nejaká nárážka, špeciálny prípad, ktorý bol ke-

dysi zcela jasný, no dnes zabudol sa už jeho význam. Za to pri opačnej symbolike (opak toho, čo sa sníva) je vo väčšine myšlienka jasná, a je to ten istý „logický pochod", jako keď Zulovia majú sen o smrti niečej a predpovedajú práve dlhý život (cf. Tylor I, 120—2). Ostatne veľká otázka je pri oneiromantike, koľko je pôvodne ľudového a koľko prevzal ľud z rozličných jarmočných „Snárov" a „Egyptských vykladačov". Preto aj obmedzujeme sa len na niekoľko príkladov. Známeho vidieť v bielom odeného (Dobš. 47); snívať, že odpadla podošva z čižmy (Pohľ. XIV, 132), že sa niekto v kalnej vode topí — všetko znamená smrť. Snívať o bielych doskách, o brvne, o tesároch, čo na streche krešú, o vyvážaní hnoja alebo dosiek zo dvora (Turec) — to isté. V Báčke veria, že keď človek sníva o niekom, že tento bol zatom alebo nevestou, má sa rýchla smrť očakávať atď. Či pri našich snoch aj animistické idey maly nejaký vliv (cf. Tylor I, 433, 436, Lippert, Rel. d. eur. Kulturvölker 43), je ťažko rozhodnúť.

Botanomantiku i náš ľud hojne prevádza. Známy je mi tento prípad. Večer pred sv. Jánom zapichnú králikov do hnoja toľko, koľko je údov rodiny, a každý sa poznamená. Ak niektorý do rána hlávku skloní, umre patričný (Novohrad; Pohľ. XII, 378; Sborník I, 200). Němcová (Sebr. sp. III, 282) zná podobnú versiu; za „gradu" pokladú večer rad-radom „biele králike", inak „kvet sv. Jána" (Chrysanthemum leucanthemum), a čí kvietok cez noc uschne, toho čaká do roka smrť.

A nakonec ešte niektoré veštby. Ľudia hovoria, že v ten čas, keď hviezda padá, niekto umiera. (Michalko 172; ohľadom výkladu cf. Веселовскій Разысканія XIII, str. 239. Hviezda = duša). Kto zdravé ovocné stromy vytne, stihne ho skorá smrť (Novohrad). Ktorá žena po ceste triesky sbiera, onedlho ovdovie (Novohrad). Zajímavú poveru sdeľuje Bél (Notit. Hung. novae II, str. 303): „accedit plebeia superstitio; turbari suapte fontem, si eius causa hauriatur, qui in Libitinae rationes concessurus proxime est; limpidem contra perdurare, ubi salubritatis pristinae spes haud decollavit." Vzťahuje sa na budišskú slatinu v Turci.

2. Umieranie. Smrť.

Keď sa už smrť blíži, shromaždia sa obyčajne domáci okolo nemocného, zvlášte je-li to otec, matka alebo niekto zo starších. Nastane lúčenie, „odobierka". Domáci plačúc obstupujú nemocného a on sa od každého podaním ruky a povedaním niekoľko „vinšov" rozlúči. K tomu družia sa i nariadenia, vzťahujúce sa obyčajne na jeho pochovanie; rozkáže si, akú mu majú dať truhlu, do akých šiat oblieť, kde vybrať hrob a p. (Novohrad, Dobš. 107). Deje sa to obyčajne pred alebo po poslednom pomazaní (večeri Pána), poneváč po tomto akte riadne očakávajú katastrofu (Turec). Zvyky tieto líča i povesti. Starý kráľ, keď videl, že mu je blízko ostatná hodina, kázal zavolať synov a dcéry, aby ešte ostatný raz k nim prehovoril. Rozkázal si, aby ho pochovali ako sa svedčí, na jeho

hrobe aby plakali atď. (Otcov hrob, dľa Salvovho vydania 585). Podobne v „Myšacej bundičke“ (Ibidem 99). Zomierajúca matka, ktorá nechce svoje dieťa nechať na svete, káže, aby ho popod jej truhlu tri razy pretiahli. Tak pôjde i ono za ňou (Novohrad). Otcovia sdeľujú tajnosti svojim deťom, lebo duša ničím nesmie byť obťažená; ináče mrtvý nemal by pokoja v hrobe.

Potom složia obyčajne mrtvého na zem, aby ľahšie umrel (Csaplovics II, 307, B. Němcová III, 324). V Blatnici v Turci kladú ho „medzi štyri hrady“, v Pravne odložia stôl a na to miesto príde umierajúci. Rovnobežne s hradami klásť je vo zvyku v Báčke (cf. i Dobš. 113 a Nár. Nov. 1892 č. 15). Či mienka Harlezova, že mrtvých (v Číne) preto kladú na zem „afin qu'il y reprenne la force vitale, qui lui échappe“ (Le Muséon 1891, str. 524) je pravá, neviem. U Slovákov je cieľom toho: obľahčenie posledného zápasu. No aký má vec základ? — Za ten čas okolostojací udušujú plač a ticho sa modlia, ponevráč hlasitým plačom a modlením „zaplakali“ alebo „zamodlili“ by ho, obťažili by mu smrť (Dobš. 113, Němcová 324, trochu nejasne Nár. Nov. 92 č. 15). V Báčke zavše kričia a vodou ho fŕkajú, aby ho „prebrali“; ale i „prebraný“ žije najviac 24 hodiny. V Novohradsku okolo Ďarmôt, aby obľahčili smrť, obkadia nemocného durmanom — Datura stramonium (Němcová 324), v Malohonte ho umývajú (Nár. Nov. l. c.). Kto ťažko skonáva, v Bošáci zapije si odvarku „Rozlučsveta“ (Aiuga genevensis), aby sa mohol ľahšie rozlúčiť so svetom; k tomu cieľu sa umierajúcemu aj posteľ touto rastlinou posype alebo vypchá. Často núťa ho piť aj odvar z levenduly — Lavandula vera (Letop. Mat. Slov. X, 1, 46). Ťažká je smrť na sliepačom perí, preto ho aj z perín vyberajú (Blatnica, Báčka). Mnohé neduživé dieťa nemôže umrieť len preto, že ešte kmotra nedoniesla kôš, t. j. do kúta; keď ho donesie, hneď ľahšie umre (Orol 1874, 317). Michalko hovorí: to povidají, že kdo tichou smrtí umírá, že ten bude blahoslavený; a kdo v mnohém trápení dokonává, že ten do pekla prichádzí (str. 271). Súvisí to patrne s tou mienkou ľudovou, že kto ako žil, tak i umiera. Ťažko skonávajúci musel sa dopustiť nejakých veľkých hriechov, a naopak.

Konečne nastúpi smrť, keď „duša z tela vyletí“, keď nemocný „pustí, vydýchne dušu“. Piesne to často opakujú:

Tretí raz sa napila, dušičku pustila (Sborník II, 13).

Alebo: Moja duša mladá zo mňa vyletela,
keď do môjho boku flinta vystrelila (Vlastná sbierka).

Preto aj privolávajú: Sedlajte druhého, iďte pre milého,
a on v nej zadrží sám ducha živého (Sborn. I, 8) atď.

Tieto výrazy svedčia, že Slováci, zcela ako i druhé národy, dušu v podobe vtáka si predstavovali. V povestiach je tento názor ešte úplne zachovaný. Tak na pr. Mataj po prežehnaní „mrtvý premenil sa tiež na holuba a letel za ostatnými do neba“ (Dobš. Slov. Pov. 2, 25—6). Matej stál Ulianu, a z jej hrdla vyletely dva biele holuby (Matej kráľ a Uliana, Salvovo vyd. str. 76). Podobné i Dobš. Pov. 7, 71. Slov. Spevy I, č. 53 atď. Aby duša svobodne

mohla uletet, otvoria, akonáhle nemocný umre, okno na izbe, ba často držia ho vopred otvorené (Němcová 324, Csaplovics 307—8, Dobš. 107). V Turci je tento zvyk neznámy, ba v Pravne je zakázané v taký čas oblok otvárať — roztrhlo by mrtvolu. Oboje sú zaujímavé prípady pre porozumenie animistických myšlienok: tam duše hľadia sa sprostiť, tu zadržať ju doma. Premnohé podobné prípady vidz v Tylorovom alebo Lefèvreovom diele. — Keď chudobnému dieťa umre, ani vraj nejde dušička jeho z domu, ale skryje sa (Nár. Nov. 1892 č. 15).

Dľa stredovekých predstáv kresťanských, zakladujúcich sa na Ev. Luk. 16, 22, každú dušu prijíma anjel alebo čert, dľa toho, aký život viedol zomrelý. Tak Bôh káže svojmu poslovi, aby mu doniesol duše všetkých 12 dietok, ktoré on potom hviezdičkami spravil (Sborník I, 67). No i čert strežie na duše. Keď traja bratia išlí ku šibenici, „tam stáu šárt šánták, a šákau na ich zráckia tri duše.“ A po obesení „šárt tri duše uchyćiu a ta ich zvău do toho kotla miášáč“ My trá bratá, vyd. Salv. str. 421). Inde to robí zmok, pikulík za služby preukázané (Kollár Zpiewanky I, 414—16 a Máchal Nákres bájesl. slov. 170).

Duša teda unikla z tela — ale prečo? Ako vysvetliť si túto hádanku? Muselo byť patrne niečo, čo zapríčinilo oddelenie sa duše od tela. A to je Smrť, Smrtka. Krauss správne hovorí: Die Vorstellung von einer gesetzmässig wirkenden Naturkraft, deren Endwirkung von uns Tod genannt wird, übersteigt das Begriffs- u. Fassungsvermögen des Naturmenschen. Er vermutet u. glaubt, es habe über den Geist im Leibe ein anderer, mächtigerer Geist den Sieg davongetragen und ihn vom Leibe geschieden“ (Volksgl. u. rel. Brauch d. Südslaven 134). Túto rollu hrá u Slovákov, ako aj u iných národov, personifikovaná Smrť.

Opisuje sa veľmi rozmanito. V Turci je to vysoká tenká, v bielej plachte zakrútená žena. Ovčiar počuje hlas: „Nenáhli, neujdeš!“ Obzre sa — a tu len tak zamihoce sa mu v očiach stvora vysoká, vyziabla, bielou plachtou zastretá, ako čo by aj tam bola, aj nebola (Dobš. Pov. 5, 67. Kmotra Smrť). Ako kostlivca predstavuje ju staršia rezbárska práca slovenská z Trenčianskej (Český Lid IV, 13). Keď sa ovčiar bližej prizre, vidí „temä holé, miesto očú jamy, čo by päsť vošla do nich, miesto nosa len diera do prostred tvári, zuby ako koly, hrdlo iba kostrnky, rebrá holé, nohy ako dve palice, v dlhej suchej ruke ostrá kosa; — a celá kostrba čo pohne sa, to kosti hrkocú, ako by sosypať sa mały na hromadu.“ (Dobš. Pov. 5, 68.) Niekedy sa však aj v inej podobe zjaví. Aby sviedla ovčiara, premení sa na decko, ktoré on naučí modliť sa otčenáš atď. (Ibidem 74—5)

Moc a vlastnosti jej opisuje ľud nasledovne. Niet tých zámkov, cez ktoré by sa ona neprešmykla, ani nešuchne, ani nebuchne, ani to nik nezbadá. Má také nohy, ktoré od razu s kraja na kraj sveta dokročia. Ruky dlhé — každého dočiahnu; oči, ktoré vidia každého červiačika i človiečika, čo by kde bol, zuby, ktoré každého zedia atď. (Dobš. Pov. 3, 82.) Ona je naveky každému človeku za

chrbátom (5, 67). Často dáva sa ľuďom nosiť. Michalko udáva: „... povídal, že se mu jedenkrát Smrt na krky obésila, a že ji musil do cynterina nésti. Mezi nesením že se ho zeptávala, či je velmi těžká aneb lehká. A když on odpověděl, že je lehká, tedy že mu velmi otěžela; když pak pověděl, že je těžká, tehdy že mu velmi odlehčela.“ (Str. 65.) — Ovčiara žiada, aby ju do mesta bez jajkania odniesol za kmotrovstvo. „Už mu bola na chrbáte a zdala sa mu ľahunká ako pierce. Kročí s ňou prvý krok, tu mu otaží ako sto centov, a kolená podlomia sa mu. ‚Človeče, či som ti ťažká?‘ opytuje sa stará. „Ach, nie!“ vystenal a v tom okamžení odľahčela mu jako pierce.“ To sa opakuje i pri ostatných dvoch krokoch. (Dobš. Pov. 5, 67.)

Smrť obchádza po domoch, kde ležia nemocní. V Blatnici ležala stará Ňanková na smrteľnej posteli, a v súsednom dome tiež akýsi starec. Smrť išla si najprv pre tohoto, ale idúcky stavila sa v Ňankovej dome, strčila hlavu do obloka a zvolala: „Ste doma všetci?“ To nevidel ani nepočul nikto, iba tá na smrteľnej posteli. Že psi vidia smrť a hlasom svojím oznamujú jej príchod, bolo už podotknuto.

Do jej bytu ide sa cez tesnú dolinu, na konci ktorej je temná diera. „Voviedla ho (ovčiara) dnu, ako do nejakej paloty. Tam, ako v nejakom nádhernom kostole, plno voskových sviec horí po stenách navešaných; jedny ešte len čo zažíňajú sa; druhé už blčia ako najkrajšie a veselo; tretie, zpolovice už odhorené, horia ticho; štvrté dohárajú a sa rozlievajú.“ (= Sviece života každého človeka, Dobš. Pov. 5, 72—3.)

Symbolom jej usmrcujúcej moci je kosa, ktorou podtína, podkáša životy ľudské (Němc. III, 249). Grimm objasňuje to takto: da des Lebens Vergänglichkeit schon in der heil. Schrift dem Gras und Heu verglichen wird, konnte man leicht in dem Tod einen Mäder oder Schnitter sehen (Deutsche Myth. II, 707). Starý bača spieva si, že ho smrť „vedie na tanec“ (Sborník I, 30).

Niet pochybnosti, že jednotlivé črty tradície o Smrti môžu byť veľmi starodávne. Platí to hlavne o tých, ktoré predstavujú Smrť ako samostatnú bytnosť, ktorá dľa svojich plánov koná. Ale dnešné líčenia smrti ukazujú už dva rady predstáv, ako sa križujú: Smrť ako autonomná bytnosť a Smrť ako Bohu podriadená a jeho vôľu vykonávajúca. Bôh odkazuje Smrti, aby mu tú a tú osobu predviedla pred jeho trón (Sborník I, 65). Snáď máme tu taký zjav, že mocnosti pohanské stávajú sa poddanými duchy kresťanského Boha. Aspoň analogií jest na to dosť.

V Sarvaši verí ľud, že kto zo zasnúbených umre, stane sa Smrťkou. Ktorá žena večer ručník s hlavy si nedbalo shodí, bez toho, aby uzol rozviazala: do toho ručníka sa jej nanosí Smrť (Pohľ. XII, 213). Kto by chcel pôvod Smrti klásť do pohanskej doby, mohol by snáď najsť oporu v tom, že Smrť zakázala modliť sa ovčiarovi „otčenáš“ (Dobš. Pov. 5, 74).

3. Pred pohrabom.

Prvá vec je: obriadiť mŕtvého, predovšetkým umyť. Skonal-li na zemi, zdvihne ho niekde baba dedinská, jako bola zdvihla človeka do prvej kúpeľky (Dobš. 107), inde „smelé ženy“ (Báčka, Blatnica) a zase inde dôvernejší súsedia a priatelia (Pravno), ktorí ho aj umyjú obyčajne vodou (Novohrad atď.), v Blatnici vínom. Voda vyleje sa na miesto, kde ľudia nechodia (Báčka), alebo aj s miskou oblokom von (Novohrad). Miska sa vždy musí rozbiť. Potom oblečú ho riadne do nových šiat, manželov do sobášnych. V okolí Pravna iba malým deťom dajú nové „háby“ do hrobu. Biela farba má vždy prevahu. Mladších a zvlášte deti vystroja až nádherne, do najkrajšieho a najpestrejšieho obleku; pannu práve tak, jako by šla k sobášu. Mladým vraj i tam pekne ukázať sa treba (Dobš. 107). V Jelšave je vo zvyku obliekať do dlhého, čierneho „šlafroka“, tak že vyzerá ako farár v luteráku. V Bošáckej doline obliekajú do cela tak, ako za živa chodil, ešte na pr. gazdovi aj čižmy obujú (Orol 1874, 245), inde riadne pantofle. Jestliže je telo zdrevenelé, treba len krstným menom naň zavolať, a môže ho pohybovať ako chce (Turec). Len strigy a strigôni nezdrevenejú (Dobš. 116, Csaplovics 309). Obliekanie deje sa v posteli, niekde až „na doske“, lešení to pripravenom zo stolcov a dosiek na prostred izby pod zrkadlom. Mrtvý musí vždy ležať nohami k dverám obrátený. V Blatnici kladú mrtvého vždy na tú istú dosku, ktorá sa po celej dedine požičiava. Preložiť mŕtvého z postele na dosku sa veľmi boja; len ťažko uprosia niekoho, čo sa osmelí (Blatnica). Malé deti kladú obyčajne na stôl. Pod dosku v Pravne kladú dežu s vodou.

Obrazy, a zvlášte zrkadlá, zastierajú niečím, lebo by sa v nich mrtvý ukázal. I hodiny zastavujú (Turec).

Ešte pred umývaním, hneď po smrti, zatlačia oči. Ľud odôvodňuje to tým, „že je to strašné“, keď má mrtvý oči otvorené. No smysel veci nie je pochybný. Patrí snáď do toho radu zvykov, ktoré majú za cieľ odstrániť možnosť návratu ducha zomrelého človeka. Akt taký je dľa nášho smýšľania veľmi podivný, no dľa logiky primitívneho človeka úplne správny. (Hojnosť podobných príkladov vidz Lippert Seelenkult 10 sq, Lefèvre La Religion 172, Lippert Christentum, Volksgl. u. Volksbrauch 390 sq atď.) „Nemá mu kto oči zatlačiť“ — značí úplnú opustenosť. Deva žiada si od milého, s ktorým sa nemôže sobrať:

Keď budem umierať, ráč pri mne stáť,
moje čierne očká potlačovať. (Sborník II, 125.)

Oči sa vraj preto musia hneď po umretí zatlačiť, lebo neskoršie by sa nedaly. Často sa i tak ešte otvoria, a tu potom kladú na vička krajciar (Báčka). Súčasne podväzujú bradu, „aby pekne stála“, zavrú ústa (otvorené ústa svedčia, že mrtvý voľakedy idúcky z kostola niečo jedol, Csaplovics 310), urovnajú nohy, poťažne sviažu o palce (Pravno). Keď už telo úplne stuhne, odviažu všetko a tým potom „vračajú“ (čarujú, Báčka). Ak sa vdovec chce ešte oženiť,

nech dá si dobrý pozor, aby mu ženu nepochovali so zaviazanýma rukama, nohama a podviazanou bradou. Lebo niekde, aby sa viac neoženil, keď vkladajú ženu do rakve, nerozviažu nohy, ruky, ani ručníka, ktorým brada bola podviazaná, neodkladajú (Pohl. XII, 40).

Sotva sa po dedine rozchýrilo, že ten a ten umrel, už sa hrnú ženy a deti do domu obzerať mrtvého. Blatnický kostolník hovoril mi síce, že: „keď umre bohatý, zvie to aj čert rohatý, a keď umre chudobný, nevie to ani súsed uholný," ale porekadlo toto platí iba zčiastky a pôvodcom jeho bol iste nejaký dedinský pessimista. Lebo účasť berie temer celá dedina, jedni z púhej zvedavosti, iní zo súcitu. „Mužskí členovia rodiny sedia alebo stoja po strane a slzia. Ženské domáce i došlé príbuzné nad mrtvým zalamujú rukama, jako najkrajšie a najhlasnejšie znajú — vykladajú." (O tomto obšírnejšie dolu.) Súsedia potešujú, prehovárajú domácich, spomínajú posledné slová zomrelého, jeho dobré vlastnosti, ctnosti, jak dlho bol chorý, čo hovorieval, čo sa mu žiadalo jesť, aký bol kaľavný atď. „Tak ste už ozdraveli! Pomohol mu Pán Boh!" a iné podobné výrazy sa husto ozývajú. A keď odchádzajú: „S Bohom, nak vás len Otec nebeský potešíl" atď. (Báčka). Začasto sa príbuzní smútiaci modlia, spievajú nábožné piesne alebo čítajú z biblie.

Domáci sa oblečú do každodenných čistých šiat, ženy do čiernych (Báčka). V Novohrade sa vôbec nepreobliekajú, inde oblečú si šaty čo najchatrnejšie na znak smútku a pokory (Dobš. 108.) V Cerove v Honte rodina zomrelého až do pochovania mrtvého ani sa neumýva, ani do krajšieho rúcha neoblieka, ale chodí tak, ako v robotné dni. (Český Lid III, 213.) Všetka práca prirodzene zastane, v dome sa nič nevarí (Báčka) a smútiacim alebo od súsedov donesú jesť, alebo sami ta idú (Blatnica). Kým je mrtvý v dome, nezametajú dom (Novohrad), v Pravne len tú izbu, v ktorej leží mrtvý. V Blatnici vraj za 9 dní nechajú všetko tak stáť. Motív je pri tom asi ten istý, jako keď po smrti peruánskeho Inky celé jeho obydlie zostane nedotknuté atď. (Lippert Seelenkult 12, Volksgl. etc. 387).

„Truhly boly predtým jednoduché, nefarbené, teraz ich už vycifrujú všelijakými ďobkami a sú väčšinou čierne. Bohatí majú politirované" (Báčka). V horných krajoch dávajú robiť pre mladých rakve orechovej, pre starších čiernej farby.

Medzitým sa zvoní denne 2—3 razy a zakaždým je národa v dome plno. Kým mrtvému vyzváňajú, nikto nech sa nedá sobášiť (Dobš. 28). Keď niekomu žena zomre a zvonia prvý „puls", a ktorá by sa chcela za ovdovelého muža vydať, sadne si rýchlo na mažiar, ide pozrieť nebohú, obíde tri razy truhlu a zakaždým si sadne na posteľ (Mošovce). Alebo ešte po čas prekladania na dosku nech si holou zadnou čiastkou tela sadne na posteľ (Ibidem).

Keď je truhla hotová, vložia mrtvého do nej za zvonenia a nariekania rozžialených priateľov (Dobš. 108). Položiť svobodno ho len na chrbát, nikdy nie na stranu (Csaplovics 309). Ale v čas cholery, jestliže mnoho ľudí umiera, tak sa tomu dá odpomôcť, keď nejakého mrtvého položíme na brucho do rakve a tak pochováme.

(Stalo sa r. 1873 v Lovinobani v Novohrade.) Pod nebohého kladú väčšinou stružliny (v Báčke piliny), ktoré pri hotovení rakve odpadaly. Na to položia bielu plachtu, jednu pod, druhú na vrch, ktorou ho zakryjú. Tieto plachty bývajú v Báčke veľmi drahé (9—10 zl.), inde celkom jednoduché, ktoré si najmä dospelejšie ženské často napred prihotovia (Dobš. 108). I v povesti zvonár ležal v bielych plachtách ukrútený (Dobš. 4, 64) a v piesni nitriansko-prešporskej stojí: pro vašeho syna

biuú puachtu dajte. (Sborník I, 11.) Vankúš pod hlavou musí byť plnený tiež stružlinami (Csapl. 309, Němc. 324, Dobš. 108); perie preto nesmie sa dať, lebo by gazdinej všetky husi podochly (Novohrad a Pohl. XII, 117). Ale v Blatnici málokedy dbajú na to. „Veď si ho zaslúžil," hovoria a dajú mu perím plnený vankúš. Do rakve nesmie sa dostať ani stebielko slamy alebo zeleného, lebo by sa na poli nič neurodilo, alebo by krúpy sbily úrody (Němc. 324, Dobš. 108), alebo mráz spálil (Michalko 272). Myšlienka je jasná: s čímkoľvek príde mrtvý do akéhokoľvek kontaktu, na to prenáša sa čiastka jeho tajomstvennej moci, ktorá by časom mohla zlo narobiť. Príkladov tohoto druhu uvidíme ešte celú hŕbu (cf. Lippert, Rel. 179, Wlislocki „Volksgl. d. Zigeun. 97, 102 etc.). Veci také alebo sa musia zničiť (na pr. slama, miska, v ktorej bola voda na mytie atď.) alebo do hrobu dať, že by medzi živými nemaly moci (stružliny atď.), alebo vôbec nesmú prísť do potyku s mrtvým (v. hore), alebo konečne iným spôsobom musí sa predísť ich zlodarnej moci. Tak slama, na ktorej mrtvý ležal, sa spáli, alebo pohodí sa na pusté miesta. Niekde spália ju uprostred dediny práve vtedy, keď mrtvého nesú na hrbitov (Bartholomaeides, Notit. Com. Göm., partis I, cap. IV, § 18—31, Csaplovics 308), inde na záhumní pod stromami (Dobš. 107). V Pravne a Blatnici ju vyhodia, ale nie do hnoja, spáľa ju len keď na nej umreli ľudia čary prevodzovavší (v Pravne r. 1892 po starej Briesťanskej). Hrebeň i s načesanými vlasy dávajú do rakve (Báčka), inde ho zahadzujú (Blatnica). Šaty nebohého vezme si baba, ktorá ho obliekala (Dobš. 107), alebo rozdajú ich chudobným, žobrákom (Blatnica, Báčka, Novohrad), alebo konečne sami príbuzní užívajú (Pravno). Periny tiež hneď po pohrabe operú (lebo by ináče mrtvý nemal pokoja, Báčka). Tu vidieť už kompromiss predstáv, keď mrtvého veci dajú chudobným. (Príklady podobné u Lipperta Volksgl. 413 sq.) Klobúk sa mužovi vždy priloží (Pravno a Csaplovics 309). V Mošovciach dajú do rakve ešte i smeti, z ktorých trochu aj na všetky obloky nasypú, „aby nechodil po smrti". Alebo „keď zomre gazda alebo gazdiná, ušijú z domáceho plátna vrecko, a dajú do neho zo všetkého po troche, okolo čoho zomretí robievali" (Ibidem).

Tieto posledné zvyky prevádzajú nás k takzvaným milodarom, ktorých cieľom je: preukázať mrtvému nejakú službu. Ale často nedá sa nadobro rozhodnúť, aký motív viedol pozostalých k tomu; ponevač tá myšlienka, že čokoľvek bolo v potyku s mrtvým, jemu patrí, a tá myšlienka, že zomretému treba dať to, čo jemu patrilo tu, aby mohol i na druhom svete normálnu existenciu viesť —

tieto dve idey často splývajú jedna do druhej. Napríklad dávajú mrtvému fajku, často i s tabakom; kto rád si nahnul zo sklenice, dajú mu ju tiež, často plnú (Báčka, Turec, Novohrad atď.). Ako to teraz vysvetliť? Dávajú mu preto, „lebo ju rád videl" — teda: lebo s ním vo spojení stála, a tak mohla by sa stať pre pozostalých snáď škodnou atď. — a či mu ju obetujú tým cieľom, aby i tam za hrobom si mohol zafajčiť, zapiť? Možno vysvetľovať i tak i tak, a to tým skorej, že ľud už dnes sám nevie motívy svojho konania. Na otázku: prečo? odpovie bez všetkého rozmýšľania: „aby sa mrtvý nevracal nazpäť" — dá teda taký výklad, ktorý konečne nevytvára ani jednu ani druhú interpretáciu. Príčinou toho je, že všetky tieto zvyky sú iba prežitky z dávnych čias, rudimenta, ktoré fakt síce ukazujú, ale ďalšie modifikácie nie, lebo tie postupom času a vzdelanosti nepozorovane poodpadúvaly. Zostal peň, vetve a listy sú tatam. Čo ľud kedysi s plným vedomím konal, to koná dnes viacej machinálno, „lebo to tak aj starí robili". — Dala by sa aj tá otázka nadhodiť: užívajú mrtví predmety im dané tak, ako sú v skutočnosti, a či tiež len ich fantomy, snáď nejaké „duše", „many" atď. Inými slovy: majú aj bezživotné predmety akúsi substanciu, analogickú s našou „dušou"? Čo o tom ľud drží? I jedno i druhé je v etnografii známo, no u nášho ľudu darmo hľadáme vysvetlenia. (Ad rem. cf. Tylor I, 473—90.) Ostatne v ľudovej tradícii nesvobodno ani príliš jemné rezy robiť a vo všetkom hľadať logiku. Dosť na tom: otázku tú teraz, myslím, rozhodnúť nemožno.

No vidzme niekoľko príkladov k horejiemu. Už Bartholomaeides (Memor. provinciae Csetnek, str. 59) hovorí: „Superstitiosi, qui olim erant, mortuis patribus aut matribus familias, ex singulo frugum genere, nonnihil tumbae imponebant, ea re eos quasi placantes ac ne iidem prosperum oeconomiae successum auferant, impedientes." Teda zbožie dávali, aby im úrody boly dobré — pravý opak toho, čo sme vyššie uviedli (Němc. 324, Dobš. 108 atď.). Ale dnes zvyk ten nutno považovať, myslím, za vyhynutý. Zrno do rakve sotva kde dávajú. — Hollý (Cir.-Met. 1835, str. 127) spomína, že zomrelým dávali pod hlavu peceň chleba, ľáhvicu vína, „gaké w Blaňe, že Drewo zhňilo, na Spósob Wagca bez škrupini sa našlo od Hrobára". V Blatnici do každého rohu truhly dajú smidku chleba. Mimo toho po celom Slovensku je vo zvyku dávať nebožkému „čo veľmi rád mal", alebo čím sa zamestnával. Remeselníkom priložia jednotlivé nástroje, pijanom a fajčiarom sklenice a fajky, pobožným kresťanom nábožné knihy, ktoré niekde na prsia položia (Novohrad), dievčatom okrasy, zvlášte šperky (Němc. 324, Dobš. 108). V Trenčíne, Gemeri, Novohradsku dávajú umrelému do rúk peniaz (Němc. 324). V Bošáci dajú mu ho do ruky alebo do vrecka hneď, akonáhle zomre, a keď ho do truhly dávajú, pozostalí mu ho vezmú, aby im gazdovstvo na druhý svet neodniesol (Orol 1874, 245). Csaplovics zná ten zvyk v Jasenovom v Turci, dedine dnes úplne slovenskej (za jeho časov boli tam ešte Nemci, 307). Známy je i v Turci, kde do ruky dvojgrošník dávajú. — Zase otázka: je to tiež len obyčajný milodar, ako na pr. u starých Prusov,

a či je to isté, čo grécky obolos = τὰ πορθμία = naulum? Posledné zdá sa byť pravdepodobnejšie. Grimm opiera sa o tradíciu nemeckú, o niektoré príklady (Deutsche Myth. II, 694), analogie temer u všetkých Arijcov, a Veselovskij hovorí Разысканія XII, str. 120): „Языческому или христіанско-апокрифическому повѣрью принадлежатъ напр. народныя представленія о потокѣ, который предстоитъ переплыть или переити умершему и т. пр.“ Tým viac, že i v staroslovanských ritoch došla táto predstava vyjadrenia spalovaním mrtvého na lodi (Zpráva Ibn Fosslana, ed. Frähn str. 12 ff, podaná i v Pohl. III, 4).

Iné predstavy spojené sú asi so zvykom, známym mne iba z Trenčína a z Bošáce (Orol 1874, 317). Tam totiž, keď kladú mrtvého do truhly, tri razy hodia vzpak ruky *soli* na neho, „aby nechodil mátať“. Príčina teda dľa ľudu tá istá, ako pri milodaroch, no v tomto prípade aj doista správna. Myslíme, že sme na pravej stope, keď tvrdíme, že smysel tohoto aktu je ten: zabrániť, aby duch zomrelého, zkrátka mrtvý, niečo škodného vyviedol. Soľ, ako prostriedok proti strigám a zlým duchom hrá v čaroch veľkú rollu (srovn. na pr. Csaplovics II, 279, Ethnogr. II, 132 a m. i.). I v cirkevných ritoch. Na pr. s exorcismom spojené t. zv. gustatio salis (kňaz medzi modlitbou dá dieťaťu trochu soli do úst) v ev. cirkvi uhorskej iba ružomberská synoda odstránila (r. 1707 v apríli. Cf. Csecsetka Egyházjogtan, str. 661). Tá istá vec je, keď Decretalia pseudoisidoriana v 1. liste Alexandra I. (údajne z r. 119) majú nariadenie, aby kňaz vodu so soľou smiešanú požehnával (svätená voda). Za príčinu sa udáva medzi iným, že soľ chráni proti „fantasmatum versutiae“, lsti zlých duchov, mátoh (srov. Herzog Theol. Realencyklop. XVII, str. 607—8). Grimm pokúsil sa dať výklad, prečo je soli pripisovaná táto vlastnosť (o. c. II, 875—7). Či vec aj vskutku objasnil, je ťažko riecť.

Ten istý zástoj čo soľ hrá snáď i železo, v slovenskej mantike tiež dobre známe. Jeho vlastnosť: duchy odpudzovať, je dávno dobre známa. Schol. Q. k Odyss. XI, 48 hovorí: κοινή τις παρὰ ἀνθρώποις ἐστὶν ὑπόδηψις, ὅτι νεκροὶ καὶ δαίμονες σίδηρον φοβοῦνται (citované v Zeitschr. d. Ver. f. Volkskunde 1893 I, str. 29—30). V Báčke kladú mrtvému na prse kus železa. Odinakiaľ mi je zvyk tento nie známy. (Ad rem cf. Tylor I, 140.) Chlieb býva často užívaný so soľou k tým istým cieľom (Grimm III, 440, 453 a inde); i v Trenčíne dávajú ho zomretému do vrecka, aby zabránili mátanie. Z tejže príčiny prikladajú do rakve v Blatnici kúsok bazy, v Mošovciach kríž z bazy, a mimo toho bývalým zločincom aj švihoľ, drevo, ktorým furmani priťahujú na voze tovar.

Výzdoba ležiaceho mrtvého je rôzna. Ruky položia mu alebo vedľa tela, alebo „na brucho dovedna složia“ (Novohrad, Turec atď.). Do nich dajú mu často šatôčku, devám voňačky, mládencom pierca; niekde i stužky, vraj „znak slobodnosti“ (Báčka). I v šarišskej piesni stojí: Kedz ja umrem, krasne mne hovajce,
frajirku mi na pohreb volajce,
na ručky mi pantličky zaviažce atď. (Sborník I, 28.)
A Nitran spieva o svojej výbornej žene:

Ej, leží ona, leží v čiernej zemi,
zelený rozmarín v ruce drží. (Sborn. II, 22.) Mimo toho kvetami vyzdobia mrtvolu, ako len vedia najlepšie (predovšetkým mladého [1]). Dievčatu v Pravne dávajú venec na hlavu, „ako by k sobášu išla", mládencovi pierko na kabát. Katolíci i obrázkami svätých, pátrikami atď. okrašľujú svojich mrtvých.

Jestli sa mrtvému z úst pení, kladú medzi pery ihlu (Báčka). Očernie-li dieťaťu ruka, hovoria, že za živa bilo ňou svojich rodičov (Pohl. II, 305).

Rakev kladie sa vždy do prostred izby, na miesto dosiek. Pod ňu kladú báčanskí Slováci, tak ako v Pravne pod dosku, šafeľ s vodou (ľadom), „aby telo nešlo hor". Okolo nej stavajú sviece. Rytier vzal starcovo telo a položil do najväčšej izby na prostriedok, sviece okolo neho zapálil atď. (Salvovo vyd. Povesti str. 489 „Svetovládny rytier".) I okolo zvonárovej truhly zapaľovali svetlá (Dobš. Slov. Pov. 4, 63 „Nebojsa"). Sviece takéto museli kedysi k nejakým čarom upotrebovať, lebo len tak má smysel zákaz synody ružomberskej: „Tollantur ... ad caput et pedes mortui appositae et *servari solitae* cereae candelae atď. (XV. Canon cf. Csecs. Egyházjogtan 881, pozn.) V Mošovciach kladú 4 sviece okolo truhly, ktoré cez noc zapaľujú.

Nočným časom sú domáci zväčša pri mrtvom a modlia sa, z času na čas rozprávajúc si niečo o ňom (Novohrad). V Turci nahrnie sa vždy hromada známych a priateľov, ktorí spievajú pohrabné piesne, modlia sa a spomínajú mrtvého, alebo mrtvých „Cechovní" nechýbajú nikdy; patrí to takmer medzi ich práva. Niekde striedajú sa o polnoci. Tu i tu si zahryznú a zapijú — v Turci ženy slivovice, muži páleného (hriateho) a chleba. V Báčke jedia len o polnoci — slaninu, brezák a k tomu pálené. Hovor točí sa často aj okolo biblických historií obľúbenejších, z ktorých si jednu-druhú aj prečítajú, ale i menej vážne predmety prídu na tapet, tak zvlášte prostonárodné povesti, hádanky atď. Tieto nočné schôdzky a do istej miery aj zábavy sú doista staré. Myslím, že sluší prisvedčiť Lippertovi, ktorý v dnešných týchto vigíliach vidí priamo pokračovanie toho, čo stredoveká cirkev tak silne odsudzovala. Boly to pôvodne quasi večierky, ichž cieľom bolo obveselit mrtvého, respektive jeho dušu, lebo pražský pocnitenciálny kodex z XI. storočia nazýva ich „cachinos", „risus", a piesne tam spievané sú „carmina diabolica" (Rel. d. eur. Kulturvölk. 85 a Volksgl. 404 sq). Cirkev zvyky tieto vždy prísne zakazovala — znak, že ich obsah nesrovnával sa s jej naukami. Grimm uvádza (III, 405) na pr. otázku 54. zo sbierky dekrétov Burcharda Wormského: Est aliquis, qui supra mortuum nocturnis horis carmina diabolica cantaret, et biberet et manducaret ibi, quasi de eius morte gratularetur etc. Je teda veľmi prirodzené, že „diabolské piesne" nahradily sa kresťanskými, žarty a smiechy sa premenily na vážne

[1]) V piesni: Magdalienka leží medzi ružičkami atď. (Sborn. II, 102. Srov. i Dobš. Pov. 5, str. 17.)

rozhovory, a vec zostala i na ďalej tá istá. No ešte i dnes nakladá sa kňazom: „a virrasztás stb.... megszüntetésén a lelkész szilárd kitartással működjék“ (Csecsetka Egyházjogtan 883). Tento zvyk je teda tiež jedným z mnohých prežitkov z dôb iste veľmi dávnych.

Zomre-li gazda, domáci bežia to alebo hneď, alebo pred samým pohrabom oznámiť včelám zaklopaním na každý úľ po tri razy a rieknutím „Gazda vám zomrel“ (Pohl. XII, 33). Toto má byť iste präservativum, aby i „duše“ včiel (niekde i statku) nevzala si duša zomrelého so sebou, ako svoj majetok (Lippert Volksgl. etc. 388, srov. i Tylor I, 283). Ostatne za gazdom vymrú obyčajne vraj aj včely (Pohl. l. c.). Toto posledné veľmi dobre illustruje význam klopania na kláty (cf. aj Grimm III, 454). V Novohrade, keď gazda zomre, ide jeho nástupca oznámiť smrť statku: „Nezomrel gazda, ja som vám gazda“. V opačnom prípade by statok vyhynul. Podobne sa robí i pri smrti gazdinej. [1])

Luzern.

Zo zápisiek kňaza D. Nechľudova.

L. N. Tolstého.

8. júla.

Včera večer prišiel som do Luzernu a sosadol som v najlepšom zdejšom hostinci, v „Schweizerhofe“.

„Luzern, staré kantonálne mesto, ležiace na brehu Vierwaldstättského jazera, — hovorí Murray, — je jedna z najromantičnejších polôh vo Švajciarsku; tu križujú sa tri hlavné dráhy a po parolodi len na hodinu cesty nachodí sa hora Rigi, s ktorej otvára sa jeden z najveľkolepejších výhľadov na svete.“

Či je pravda alebo nie, iní sprievodcovia hovoria to isté, a preto cestovateľov všetkých národov, najmä Angličanov, v Luzerne je množstvo.

Veľkolepý „Schweizerhof“, na päť poschodí, vystavený je nedávno na nábreží, nad samým jazerom, na tom samom mieste, kde za starodávna bol drevený, krytý, točitý most, s vežami na rohoch a obrazmi na krokvách. Teraz, vďaka veľkému prívalu Angličanov, ich potrebám, ich vkusu a ich peniazom, starý most strhli a na jeho mieste spravili vykladanú, rovnú, ako palica, nábrežnú; na nábrežnej nastavali rovné štvorhranné domy po päť poschodí, popred domy v dva rady posadili lipky, postavili podpory, a medzi lipkami, ako sa patrí, zelené lavičky. To je prechádzka; a tu horedolu chodia Angličianky v švajciarskych slamených klobúkoch a An-

[1]) Druhú polovicu tejto práce prinútení sme nechať do nasledujúceho ročníka. Pol druhej strany v prvom hárku tohoto čísla už bolo vytlačeno, keď ukázalo sa, že rukopis primnoho vydáva. Nepríjemnosť; ale sme presvedčení, že interessujúci sa vyhľadajú si dokončenie peknej práce pána K. Chorváta.
Red.

gličania v trvácich a pohodlných šatách, i radujú sa svojmu dielu. Možno, že tieto nábrežné, i domy, i lipky, i Angličania sú veľmi pekní kdekoľvek, no len nie tu, uprostred tejto podivne veľkolepej a zároveň nevýslovne harmonickej a mäkkej prírody.

Keď vošiel som hore, do svojej izby, a otvoril som okno na jazero, krása tejto vody, tých hôr a toho neba v prvom okamžení doslovne ma oslepila a dojala.

Pocítil som vnútorný nepokoj a potrebu vyjadriť nejako prebytok čohosi, razom preplnivšieho moju dušu. Žiadalo sa mi v tom okamžení objať niekoho, tuho objať, zarapotať, uštipnúť ho, vôbec urobiť s ním i so sebou niečo neobyčajného.

Bolo 7 hodín večer. Celý deň pršalo a teraz jasnilo sa. Svetlé, ako horiaca síra, jazero, s punkty člnkov a ich tratiacimi sa stopami, nepohnute, hladko, akoby vypuklo, stlalo sa pred oknami medzi rozmanitými zelenými brehami, uchodilo napred, stláčajúc sa medzi dvoma velikými ústupmi a, temnejúc, opieralo sa a mizlo v nahromadených jedna na druhej horách, oblakoch a ľadovcoch. Na predku mokré, svetlo-zelené, rozbehujúce sa brehy s trstím, lúkami, sadmi a dačami; ďalej temno-zelené zarastené ústupy s rozvalinami zámkov; na dne stlačená, bielo-ľaliová horná diaľ s čudnými skalistými a bielo-mdlými sňahovými končiarmi; a všetko zaliate nežnou, priezračnou modrinou povetria a osvetlené preborivšími sa z roztrhnutého neba horúcimi lúčami západu. Ani na jazere, ani na horách, ani na nebi ani jednej celej línie, ani jednej celej farby, ani jediného pokojného momenta; všade pohyb, nesymmetričnosť, čudnosť, nekonečná smes a rozmanitosť tiení a línií, a vo všetkom pokoj, mäkkosť, jednota a nevyhnutnosť krásneho. A tu, uprostred neurčitej, pomiešanej, svobodnej krásy, pod samým mojím oknom, hlúpo, komediantsky trčala biela žrdka nábrežnej, lipky s podpôrkami a zelené lavičky — biedne, nechutné ľudské diela, neutonuvšie tak, ako ďaleké dači a rozvaliny, vo všeobecnej harmonii krásy, ale, naopak, hrubo protirečiace jej. Neprestajne, nechtiac môj zrak odstrkávalo od tej úžasne rovnej línie nábrežnej, a v myšlienkach chcel ju odmrštiť, zničiť, ako čiernu škvrnu, ktorá sedí na nose pod okom; no nábrežná s prechádzajúcimi sa Angličanmi ostávala na mieste, a ja mimovoľne usiloval som sa najsť stanovisko, s ktorého by som ju nevidel. I podarilo sa mi, a do večera, sám, nasládzal som sa tým neúplným, ale tým sladšie umárajúcim citom, ktorý máš pri samotnom pozorovaní krásy prírodnej.

O pol ôsmej volali ma na večeru. Vo veľkej, veľkolepe pristrojenej izbe, v nižnom poschodí, boly zakryté dva dlhé stoly, najmenej pre sto ľudí. Okolo troch minút trvalo mlčanlivé hýbanie sa hostí: šuštanie ženských šiat, ľahké kroky, tiché dotazovanie s úctivými a elegantnými kellnermi; a všetky príbory boly zaujaté mužskými a dámami, veľmi pekne, až bohate a vôbec neobyčajne čistotne odetými. Ako vôbec vo Švajciarsku, väčšia časť hostí sú Angličania, a preto hlavnou známkou spoločného stola je prísna, za zákon uznaná slušnosť, nesdieľnosť, založená nie na pýche, ale na tom, že niet potreby sbližovať sa, a jednaká spokojnosť pre po-

hodlné a príjemné vyhovenie svojim potrebám. So všetkých strán blýskajú sa najbelšie čipky, najbelšie límce, najbelšie pravé i vsadené zuby, najbelšie líca i ruky. Ale tváre, z ktorých mnohé sú veľmi pekné, ukazujú len povedomie vlastného dobrobytu a úplnú nepozornosť oproti všetkému okružujúcemu, čo nie priamo týka sa vlastnej osoby, a najbelšie ruky s prsteňmi a v mitellách hýbu sa len napraviť límce, rozkrojiť hovädzinu a naliať vína do pohárov: nijaký duševný nepokoj nebadať na ich pohyboch. Rodiny niekedy tichým hlasom prehodia slovo o príjemnej chuti jedla alebo vína a krásnom výhľade s hory Rigi. Samotní cestovatelia a cestovateľky samotne, mlčky sedia v rade, ani nehľadiac jeden na druhého. Jestli zriedka, z týchto sto ľudí, dvaja shovárajú sa medzi sebou, to iste o pohode a východe na horu Rigi. Nože a vidličky hýbajú sa po tanieroch, že ledva počuť, jedla naberá sa málo, ovocie jie sa vidličkou; kellner, mimovoľne poddávajúc sa všeobecnej mlčanlivosti, šepotom opytuje sa, akého vína kážete. Pri takých stoloch mi je vždy ťažko, nepríjemne a konečne smutno. Vždy sa mi vidí, že som zvinil v niečom, že som potrestaný, ako za detinstva, keď pre šialenosť posadili ma na stoličku a ironične hovorili: „oddýchni si, duša moja!“ — vtedy, keď v žilách kypí mladá krv a z druhej izby počuť veselý krik bratov. Ja prv usiloval som sa sprotiviť sa takému citu potlačenosti, ktorý mával som pri takých stoloch, ale márne: všetky tie mrtvé tváre majú na mňa neodolateľný vliv, a ja stanem sa tiež takým mrtvým. Nič sa mi nechce, nič nemyslím, ani len nepozorujem. Zprvu proboval som zaviesť reč so súsedmi, ale okrem frás, ktoré iste opakovaly sa stotisíc ráz na tom mieste a stotisíc ráz tou istou osobou, nedostal som iných odpovedí. A veď všetci tí ľudia nie sú hlúpi, ani bezcitní a iste u mnohých z týchto zamrzlých ľudí je taký istý vnútorný život, ako i vo mne, u mnohých i oveľa složitejší a zaujímavejší. Tak prečože sa pozbavujú jednej z najkrajších radostí života — vzájomného nasládzania sa, nasládzania človekom?

Či tak bývalo v našom parížskom pensione, kde my, dvadsať ľudí najrozličnejších národov, professií i charakterov, pod vlivom francúzskej sdielnosti, schodili sme sa k spoločnému stolu ako na zábavu! Tam hneď, s jednoho konca stola na druhý, rozhovor, miešaný žartmi a hrou slov, hoc často i lámanou rečou, stal sa všeobecným. Tam každý, nestarajúc sa o to, čo z toho vyjde, lapotal, čo mu prichodilo na um; tam sme mali: svojho filosofa, svojho škriepnika, svojho pekného ducha, svojho plastrona, — všetko bolo spoločné. Tam, hneď po obede, odtiahli sme stôl a či do taktu, či bez taktu tancovali sme na zaprášenom koberci poľku do samého večera. Tam sme boli hoc i koketní, no veľmi umní a poriadni ľudia, no boli sme ľudia. I španielska grófka s romantickými príhodami, i taliansky abbat, deklamovavší *Božskú komédiu* po obede, i americánsky doktor, majúci prístup do Tuilerií, i mladý dramaturg s dlhými vlasmi, i pianistka, skomponovavšia, dľa vlastných slov, najkrajšiu poľku na svete, i nešťastná krása-vdova s troma prsteňmi na každom prste, — my všetci po ľudsky, trebárs povrchne,

ale priaznive chovali sme sa jeden k druhému, a odniesli sme jeden o druhom kto ľahké, kto úprimné, srdečné spomienky. Pri anglických table d' hôtoch často myslím si, dívajúc sa na všetky tie čipky, stužky, prstene, pomádené vlasy a hodvabné šaty: koľké iné ženské boly by šťastlivé a urobily by ešte iné šťastlivými týmto vystrojením! Až čudno pomysleť si, koľko tu priateľov a milovníkov, — najšťastlivejších priateľov a milovníkov, — sedí radom, možno nevediac o tom. A, boh vie, prečo, nikdy nezvedia o tom a nikdy nedoprajú jeden druhému toho šťastia, ktoré tak ľahko dopriať a ktorého tak sa im žiada.

Bolo mi smutno, ako vždy po takom stole, a, nedojediac dessert, v najneveselšom rozpoložení ducha, šiel som potĺkať sa po meste. Úzunké, nečisté ulice, bez osvetlenia, zatvorené sklepy, stretávanie sa s opitými robotníkmi a ženskými, idúcimi po vodu, alebo v klobúčkoch, neprestajne obzerajúc sa, vrtiacimi sa po bočných uličkách, nielen nerozohnaly, ale ešte zväčšily moje smutné rozpoloženie ducha. V uliciach už bolo cele temno, keď ja, neobzerajúc sa, bez všetkej myšlienky v hlave, vracal som sa domov, nádejúc sa snom sa zbaviť mračného nastrojenia ducha. Bolo mi úžasne duševno-chladne, opusteno a ťažko, ako býva, niekedy bez zrejmej príčiny, pri priechode na nové miesto.

Hľadiac si len pod nohy, šiel som po nábrežnej k „Schweizerhofu", keď razom prekvapily ma zvuky podivnej, ale neobyčajne príjemnej a milej muziky. Tieto zvuky okamžite oživujúce účinkovaly na mňa. Bolo mi dobre, veselo. Zasnuvšia pozornosť moja znova bola obrátená na všetky okružujúce predmety. I krása noci a jazera, oproti ktorým prv bol som ľahostajný, razom, ako novosť, radostný dojem robily na mňa. Mimovoľne, v okamžení, uspel som zbadať i pošmurné nebo, so šerými kúskami na temnej siňave, osvetlené dvíhajúcim sa mesiacom, i temno-zelené hladké jazero, s odrážajúcimi sa v ňom svetlami, i v diaľke hmlisté hory, i škreky žiab z Fröschenburgu, i rosistý svieži hvizd prepelíc s tamtoho brehu. Rovno predo mnou, s toho miesta, s ktorého bolo počuť zvuky a na ktoré hlavne opierala sa moja pozornosť, videl som v polomraku, na prostred ulice, v polokruhu stisnutú tlupu národa, a pred tlupou, v istej vzdialenosti, malinkého človeka v čiernych šatách. V úzadí tlupy a človiečka, na temnom, šedom a sinom potrhanom nebi, strojne oddeľovalo sa niekoľko čiernych žrdiek záhradných a vznešene pnuly sa po oboch stranách starobylého chrámu dva prísne vrchole veží.

Blížil som sa, zvuky boly jasnejšie. Rozoznal som jasne vzdialené, sladko kolembajúce sa vo večernom vzduchu, plné akkordy guitarry a niekoľko hlasov, ktoré, pretrhávajúc jeden druhý, nespievaly temu, ale kde-tu zachytávaly najviac vystupujúce jej miesta, dávaly ju cítiť. Tema bola akýsi druh milej a graciósnej mazurky. Hlasy zdaly sa to blízkymi, to ďalekými; bolo počuť tu tenor, tu bass, tu hrdelnú fistulu s vrkotajúcim tyrolským prelievaním hlasu. Rola to nie pieseň, lež ľahká majstrovská skizza piesne. Nemohol som pochopiť, čo je; ale bolo veľmi krásne. Tie smyselné, slabé

akkordy guitarry, tá milá, ľahká melodia a tá opustená figúrka čierneho človiečka, uprostred fantastickej obstanovky temného jazera, prebíjajúceho sa mesiaca a mlčanlivo čnejúcich dvoch veľkých vrcholov veží a čiernych žrdiek záhradných, — všetko bolo podivné, ale nevýslovne krásné, alebo zdalo sa mne takým.

Všetky zamotané, mimovoľné dojmy života razom dostaly pre mňa význam a prelesť. V duši mojej ako by sa bol rozvil svieži, voňavý kvietok. Miesto ustalosti, roztržitosti, ľahostajnosti oproti všetkému na svete, ktoré cítil som za okamženie predtým, razom pocítil som potrebu lásky, plnosť nádeje a bez všetkej príčiny radosť života. Čo si žiadať, čo si želať? — prišlo mi na um mimovoľne. Hľa, so všetkých strán obstupuje ťa krása a poesia. Dýchaj ju širokými, plnými dúškami, koľko len máš sily, nasládzaj sa, — čoho ešte potrebuješ? Všetko je tvoje, všetko blaho...

Priblížil som sa. Malinký človiečik bol, ako sa zdalo, putujúcim Tyrolčanom. Stál pod oknami hostinca, vystaviac nôžku, vyhnúc nahor hlavu a, brnkajúc na guitarre, spieval rozličným hlasom svoju graciósnu pieseň. Ja hneď cítil som nežnosť k tomuto človiečku a vďačnosť za tú premenu, ktorú spravil vo mne. Spevák, nakoľko mohol som vidieť, bol v starom čiernom kabáte; vlasy mal čierne, krátke, a na hlave cele meštianska, prostá, stará čiapka. V odeve jeho ničoho nebolo umeleckého, ale hybká, detsky veselá posa a pohyby, s jeho malým vzrastom, tvorily dojemné a zároveň zábavné divadlo. V bráne, oknách a na balkonoch veľkolepe osvetleného hostinca stály nádherou blýskajúce panie v širokých šatách, páni s najbelšími límcami, vrátny a lakaji v livrejach zlatom obšívaných; na ulici, v polokruhu tlupy a ďalej po bulevarde, medzi lipkami, sobrali sa a stáli elegantne odetí kellneri, kuchári v bielych čiapkach a kamizoloch, objato sa držiace a zahľadajúce dievčatá. Všetko, tak sa zdalo, malo ten istý cit, ktorý mal som i ja. Všetko mlčky stálo okolo speváka a vnímavo poslúchalo. Všetko bolo ticho, len v prestávkach piesne, kdesi z dialky, rovnomerne po vode, dochodil zvuk kladiva a z Fröschenburgu krehkou trillou niesly sa hlasy žiab, pretŕhané vlažným, monotónnym hvizdom prepelíc.

Malinký človiečik v temnote, prostred ulice, zalieval sa ako slávik, kuplet za kupletom a pieseň za piesňou. Napriek tomu, že postavil som sa až k nemu samému, jeho spievanie neprestalo mi robiť veľkú radosť. Neveľký hlas jeho bol nadmier príjemný, nežnosť však, vkus a cit miery, ktoré dokazoval pri tom hlase, boly neobyčajné a svedčily o jeho ohromnom prirodzenom dare. Refrain každého kupleta spieval rozlične, a vidno bolo, že všetky tie graciósne premeny svobodne, okamžite mu prichodily.

V zástupe — i hore v Schweizerhofe, i dolu na bulevarde — bolo počuť často odobrujúci šepot a panovalo úctivé mlčanie. Na balkonoch i v oknách vždy viac a viac pribúdalo parádnych, v svetle z domu idúcom malebne opierajúcich sa mužských i ženských. Okolo mňa, kúriac cigary, stáli, trochu oddeleno od zástupu, aristokratickí lakaj a kuchár. Kuchár silne cítil prelesť muziky a pri každej vysokej fistulovej nóte s vytržením, rozpačite kýval celou

hlavou lakajovi a socal ho lakťom, s výrazom, hovoriacim: aký spev, ha?... Lakaj, po širokom úsmeve ktorého badal som celú ním cítenú spokojnosť, na pichnutie kuchára odpovedal skrčením pliec, ukazujúcim, že jeho podiviť dosť ťažko a že on slýchal mnoho krajšieho.

V prestávke piesne, keď spevák odkašľával si, pýtal som sa lakaja, kto je to, a či často prichodí sem.

— Áno, v lete so dva razy prichádza, — odpovedal lakaj. — Je z Aargau. Taký žobrák.

— A čo, mnoho ich takých chodí? — pýtal som sa.

— Áno, áno, — odpovedal lakaj, nepochopiac hneď, čo som sa ja spytoval, ale, rozhútajúc si potom moju otázku, doložil: — O, nie! Tu ja len jeho samého vídam. Viac ich niet.

V tom malinký človiečik skončil prvú pieseň, rázne prevrátil guitarru a riekol čosi pre seba svojím nemeckým patois, čomu ja nemohol som rozumeť, čo však spôsobilo smiech v zástupe.

— Čo to hovorí? — pýtal som sa.

— Hovorí, že mu hrdlo vyschlo, vypil by si vína, — preložil mi lakaj, stojací vedľa mňa.

— A čo, iste rád si vypije?

— To sú všetko takí ľudia, — odpovedal lakaj, usmejúc sa hodiac rukou na neho.

Spevák sňal čiapku a, rozoženúc sa guitarrou, priblížil sa k domu. Zahodiac hlavu nazad, obrátil sa k pánom, stojacím u okien a na balkonoch: „Messieurs et mesdames, — hovoril polotalianskym, polonemeckým akcentom a s tými intonáciami, s ktorými komedianti obracajú sa k obecenstvu: — Si vous croyez, que je gagne quelque chose, vous vous trompez; je ne suis qu'un pauvre tiaple.“ Zastal, pomlčal trochu; ale poneváč nikto nedal mu nič, znova hodil guitarrou a hovoril: „A présent, messieurs et mesdames, je vous chanterai l'air du Righi.“ Hore obecenstvo mlčalo, ale zato ostalo stáť v očakávaní nasledujúcej piesne; dolu, v zástupe, zasmiali sa iste tomu, že tak čudno hovoril, i tomu, že nedali mu ničoho. Ja dal som mu pár centimov, on chytro prehodil ich z ruky do ruky, strčil do vrecka vesty a, postaviac si čiapku, znova začal spievať gracióznu, milú tyrolskú pieseňku, ktorú nazýval l'air du Righi. Táto pieseň, ktorú nechal na konec, bola ešte krajšia od všetkých predošlých, a so všetkých strán v rozmnoženom zástupe bolo počuť zvuky odobrenia. On dokončil. Znova rozohnal sa guitarrou, sňal čiapku, vystavil ju pred seba, na dva kroky priblížil sa k oknám a znova hovoril svoju nesrozumiteľnú frásu: „Messieurs et mesdames, si vous croyez, que je gagne quelque chose,“ — ktorú iste pokladal za veľmi príhodnú a ostroumnú, ale v hlase a v pohyboch jeho ja spozoroval som teraz istú nerozhodnosť a detskú bojazlivosť, ktoré obzvlášte primerané boly jeho malinkému vzrastu. Elegantné obecenstvo vše tak malebne, v osvetlení, stálo na balkonoch a v oknách, blýskajúc bohatými šatami; niektorí ticho, slušným hlasom, shovárali sa medzi sebou, iste o spevákovi, ktorý s vystretou rukou stál pred nimi; iní zaujato, zvedavo pozerali dolu

na tú malinkú čiernu postavu; na jednom balkone bolo počuť zvučný a veselý smiech mladého dievčaťa. V zástupe, dolu, hlasnejšie a hlasnejšie ozýval sa hovor a posmievanie. Spevák tretí raz opakoval svoju frásu, no ešte slabším hlasom, a ani ju nedokončil, znova vystrel ruku s čiapkou, ale hneď ju i opustil. I po tretí raz z niekoľko sto skvele odetých ľudí, shrnuvších sa počúvať ho, ani jeden nehodil mu ani krajciara. Zástup nemilosrdne sa zachichotal. Malý spevák, ako sa mi videlo, stal sa ešte menším, vzal do druhej ruky guitarru, podvihol nad hlavou čiapku a riekol: „Messieurs et mesdames, je vous remercie et je vous souhaite une bonne nuit," a postavil si čiapku. Zástup rozrehotal sa od radostného smiechu. S balkonov začali pomaly tratiť sa krásni mužskí a dámy, spokojne shovárajúc sa medzi sebou. Na bulevarde zase obnovila sa veselosť. V čas spievania mlčanlivá ulica znova ožila; niekoľkí len, nesblížiac sa mu, dívali sa zďaleka na speváka a smiali sa. Počul som, ako malinký človiečik povedal čosi sebe pod nos, obrátil sa a, ako by sa bol stal ešte menším, skorými krokami pošiel k mestu. Veselí postavači, dívavší sa na neho, ešte vždy tak, v istej vzdialenosti, šli za ním a smiali sa...

Ja celkom pomýlený nechápal som, čo všetko to znamená, a, stojac na jednom mieste, bezsmyselne hľadel som do temnoty, za vzdiaľujúcim sa drobným človiečkom, ktorý, robiac veľké kroky, bystro šiel k mestu, i za smejúcimi sa postavačmi, idúcimi za ním. Bolelo ma, bolo mi trpko, a hlavne, že hanbil som sa za malinkého človeka, za zástup, za seba, ako by som si ja bol pýtal peniaze, mne nedali ničoho a nado mnou sa smiali. Tiež neobzerajúc sa, so stisnutým srdcom, rýchlym krokom šiel som na svoj byt, do „Schweizerhofu". Ešte nebol som si povedomý, čo som to cítil; len čosi ťažkého, nerozhodnutého, napĺňalo mi dušu a dávilo ma.

Vo veľkolepom osvetlenom vchode potkal som úctive stránivšieho sa vrátneho a anglickú rodinu. Tuhý, pekný a vysoký muž, s čiernou anglickou bradou na lícach, v čiernom klobúku a s plaidom na ruke, v ktorej držal bohatú trstenicu, lenivo, povedome šiel pod ruku s dámou, v ťažkých hodvabných šatách, v čepci s blýskavými stužkami a v najvzácnejších čipkách. Radom s nimi šla pekná, svieža slečna, v graciósnom švajciarskom klobúku s perom, à la mousquetaire, zpod ktorého, okolo jej bielunkej tváričky, padaly mäkké, dlhé, svetlo-rusé kadere. Popredku poskacovalo desaťročné, rumené dievčatko, s plnými bielymi kolienkami, vyzerajúcimi zpod jemných čipiek.

— Krásna noc, — hovorila dáma sladkým, šťastlivým hlasom vtedy, keď som ja prechodil.

— Ohe! — zavrčal lenivo Angličan, ktorému iste tak dobre bolo na svete, že nechcelo sa mu ani hovoriť. A im všetkým, zdalo sa, tak bolo pokojne, pohodlne, čisto a ľahko žiť na svete, taká v ich pohyboch a tvárach vyrážala sa ľahostajnosť oproti každému cudziemu životu a taká uverenosť v tom, že vrátny im odstúpi a pokloní sa a že, vráťac sa, najdú čistú, pokojnú posteľ a izby, a že to všetko musí byť a že na všetko to oni majú právo, — že ja

razom nechtiac protipostavil som im putujúceho speváka, ktorý — ustatý, možno hladný — s hanbou utekal teraz od smejúcej sa tlupy, — pochopil som, čo dávilo mi takým ťažkým kameňom srdce, i cítil som nevýslovnú zlobu na týchto ľudí. Dva razy prešiel som ta a nazad vedľa Angličana, s nevýslovným nasladením po obidva razy, nevystupujúc mu, udrúc ho lakťom a, spustiac sa so schodov v bráne, bežal som potme smerom k mestu, kde stratil sa malinký človiečik.

Dohoniac troch ľudí, idúcich spolu, pýtal som sa ich, kde je spevák: oni, smejúc sa, ukázali mi ho na predku. Šiel sám rýchlym krokom. Nikto neblížil sa mu, — on vše čosi, ako sa mi videlo, srdito hundral pod nos. Dohonil som ho a ponukol mu, aby sme šli niekam spolu vypiť si sklenicu vína. Šiel len tak skoro a nespokojne obzrel sa na mňa; ale, keď rozoznal, čo je vo veci, zastal.

— Čože, ja neodoprem, keď ste vy tak dobrí, — riekol. — Hľa, tu je malá kaviareň; tu možno vojsť, — taká jednoduchá, — doložil, ukazujúc na krámik, ktorý bol ešte otvorený.

Jeho slovo: „jednoduchá“ — mimovoľne priviedlo ma na myšlienku nejsť do jednoduchej kaviarne, ale ísť do „Schweizerhofu“, ta, kde boli tí, ktorí ho poslúchali. Napriek tomu, že on s bojazlivým nepokojom niekoľko ráz vzpečoval sa „Schweizerhofu“, hovoriac, že tam príliš parádno, — ja nástojil som, a on, pretvárajúc sa už, že nie je znepokojený, veselo rozháňajúc sa guitarrou, pošiel so mnou nazad po nábrežnej. Niekoľko postavačov, akonáhle priblížil som sa k spevákovi, pomklo sa k nám, počúvali, čo som hovoril, a teraz, rozsudzujúc medzi sebou, šli za nami po samú bránu, očakávajúc iste od Tyrolčana ešte nejaké predstavenie.

Pýtal som butelu vína u kellnera, ktorého potkal som v sieni. Kellner, usmievajúc sa, pozrel na nás a, ničoho neodpovediac, odišiel. Starší kellner, ku ktorému obrátil som sa s touže prosbou, seriosne vypočujúc ma a obzrúc si od nôh do hlavy bojazlivú, malinkú figúru speváka, prísne povedal vrátnemu, aby nás previedli do sály na ľavo. Sála na ľavo bola izba, v ktorej meralo sa ľudu. V kúte tejto izby hrbatá slúžka umývala riad, a všetko náradie pozostávalo z drevených holých stolov a lavíc. Kellner, ktorý prišiel obslúžiť nás, prizeral sa nám s krotkým, násmešlivým úsmevom a strčiac ruky do vrecka, dohováral sa o čomsi s hrbatou umyvačkou. Iste usiloval sa ukázať nám, že, cítiac seba podľa spoločenského postavenia a podľa zásluh nesmierne vyše speváka, jemu nielen nie je urážlivo, lež iste zábavno posluhovať nám.

— Obyčajného vína rozkážete? — hovoril, so znaleckým výrazom mihajúc mne na môjho spolubesedníka a z ruky do ruky prehadzujúc si servít.

— Šampaňského, a najlepšieho! — povedal som ja, usilujúc sa ukázať čo najhrdšiu a najvznešenejšiu tvár. Ale ani šampaňské, ani moja akoby hrdá a vznešená tvár neúčinkovaly na lakaja: usmial sa, postál trochu, dívajúc sa na nás, neskonfundujúc sa pozrel si na zlaté hodinky a tichým krokom, ako by sa prechádzal, vyšiel z izby. Vrátil sa skoro s vínom a ešte s dvoma lakajmi. Dvaja

sadli si pri umyvačke a s veselou pozornosťou a krotkým úsmevom na tvárach dívali sa na nás, ako dívajú sa rodičia na milé deti, keď milo sa hrajú. Len hrbatá umyvačka, tak sa zdalo, nie posmešne, ale s účastenstvom dívala sa na nás. Hoc bolo mi i veľmi ťažko a nepohodlne pod ohňom tých lakajských očí besedovať so spevákom a častovať ho, usiloval som sa robiť svoju vec nakoľko možno nezávislo. Pri svetle obzrel som si ho lepšie. Bol to drobný, proporcionálne zložený, žilnatý človek, temer trpaslík, so šštetinatými čiernymi vlasmi, vždy plačúcimi veľkými čiernymi očami bez mihalníc a mimoriadne príjemnými, milo zloženými ústami. Od brady nahor líca mal krátučko zarastené, vlasy nedlhé, šaty veľmi jednoduché a biedne. Bol nečistý, otrhaný, ohorený a vôbec vyzeral ako človek ťažko pracujúci. Skorej podobal sa biednemu kupcovi, než umelcovi. Len v stále vlažných, blyštiacich očiach a sobraných ústkach bolo čosi originálneho a dotklivého. Naoko mohol mať od dvadsiatichpiatich do štyridsať rokov; skutočne mal tridsaťosem.

Nuž s dobrodušnou ochotou a nepochybnou úprimnosťou čo mi rozpovedal o svojom živote. Pochodí z Argovie (Aargau). Ešte za detstva ztratil otca i mať; inej rodiny nemá. Majetku nikdy nemal nijakého. Učil sa stolárskemu remeslu; ale pred 22 rokmi dostal do ruky hostec, tak že nemohol robiť. Od detinstva mal náklonnosť k spevu, i začal spievať. Od cudzincov niekedy dostal niečo peňazí. Stalo sa mu to profesiou, kúpil si guitarru, a hľa osemnásty rok putuje po Švajciarsku a Taliansku, spievajúc pred hostincami. Všetka jeho batožina je guitarra a meštek, v ktorom teraz mal len pol druha franka, ktoré mu budú teraz na nocľah a večeru. Každý rok, už osemnásty raz, pochodí všetky lepšie, najviac navštevované miesta Švajciarska: Curich, Luzern, Interlaken, Chamouni atď.; cez sv. Bernard prechádza do Talianska a vracia sa cez sv. Gotard, alebo cez Savoju. Teraz mu je ťažko chodiť, preto že cíti prestydnutie, že bolesť v nohách, ktorú on nazýva gliedersucht, rozmáha sa mu s každým rokom, a že mu oči i hlas slabnú. Napriek tomu teraz odchodí do Interlaken, Aix les-Bains a, cez malý sv. Bernard, do Talianska, ktoré on obzvláštne ľúbi; vôbec, ako sa zdá, je veľmi spokojný so svojím životom. Keď opýtal som sa ho, načo sa vracia domov, či má rodinu, alebo dom a zem, — pery jeho, akoby posbierané, složily sa na veselý úsmev, a on odpovedal mi:

— Oui, le sucre est bon, il est doux pour les enfants! — a pomihal na lakajov.

Ja nerozumel som nič, ale v lakajskej gruppe zasmiali sa.

— Ničoho nemám; veď či by som chodil takto? — vysvetlil mi. — A prichodím domov preto, že predsa akosi ťahá ma do domova.

A ešte raz s úsmevom chytrým, sám so sebou spokojným opakoval frásu: „Oui, le sucre est bon," — a dobrodušne sa rozosmial. Lakaji boli veľmi spokojní a chichotali sa; len hrbatá umyvačka veľkými, dobrými očami vážne pozerala na malinkého človiečka a zdvihla mu čiapku, ktorú, po čas rozhovoru, srútil si

s lavice. Zbadal som, že putujúci speváci, akrobati, ešte i komedianti radi nazývajú sa umelcami, preto niekoľko ráz narážal som mu na to, že on je umelec, ale on naskrze neuznal sebe tú vlastnosť, a veľmi jednoducho, ako na prostriedok výživy, hľadel na svoje dielo. Keď opýtal som sa ho, či neskladá sám piesne, ktoré spievava, podivil sa takej čudnej otázke a odvetil, že — čože by on? — to všetko sú staré tyrolské piesne.

— A čože pieseň Rigi, ja myslím, nie je starodávna? — riekol som ja.

— Áno, tá je takto pätnásť rokov složená. Bol jeden Nemec v Baseli — umný bol človek! — to ju on složil. Znamenitá pieseň! To, vidíte, on pre cestovateľov složil.

A začal mi, prekladajúc po francúzsky, vykladať slová piesne, ktorá sa mu veľmi ľúbila:

Jestli chceš ísť na Rigi,
Do Wegisa nepotrebuješ čižiem
(Preto že na lodi sa ide),
A od Wegisa vezmi si hodnú palicu,
Pod ruku vezmi si dievča,
Zajdi si vypiť pohárček vína.
Len nepi príliš mnoho,
Lebo ten, kto chce piť,
Najprv musí si zaslúžiť.

— O, znamenitá pieseň! — skončil on.

Lakajom, iste, pozdala sa pieseň, lebo priblížili sa k nám.

— A nápev ktože složil? — pýtal som sa.

— Nuž nikto; to, viete, tak, keď má sa spievať cudzím, treba niečo nového.

Keď nám priniesli ľadu a ja nalial som svojmu besedníkovi pohár šampaňského, on necítil sa dobre a obzerajúc sa na lakajov, hnieždil sa na svojej lavici. Štrngli sme si za zdravie umelcov; on odpil pol pohára a uznal za potrebné zadumať sa a hlbokomyseľne stiahnuť obrvi.

— Dávno som ja nepil také víno, je ne vous dis que ça. V Taliansku víno d'Asti je dobré, ale toto je ešte lepšie. Ach, Taliansko!... Tam je dobre byť! — doložil.

— Áno, tam vedia vážiť si muziku a umelcov, — hovoril som ja, chcejúc ho priviesť na večerný nezdar pred „Schweizerhofom".

— Nie, — odpovedal on, — tam muzikou ja nemôžem nikomu radosť spraviť. Taliani sú sami muzikanti, akých niet na svete; a ja len s tyrolskými piesňami. Tie sú im predsa nové.

— Čo, tam sú štedrejší páni? — pokračoval som, chcejúc ho prinútiť hnevať sa so mnou spolu na obyvateľov „Schweizerhofu". — Tam nestáva sa tak, ako tu, že by z ohromného hotela, kde žijú boháči, sto ľudí počúvalo umelca a ničoho by mu nedali?

Moja otázka účinkovala naskrze nie tak, ako som očakával. Jemu ani na um neprišlo hnevať sa na nich; naopak, v mojej po-

známke videl výčitku svojmu talentu, ktorý nezaslúžil si odmeny, i usiloval sa vyhovoriť sa predo mnou.

— Nie každý raz dostaneš mnoho, — odpovedal. — Niekedy i hlas sa stratí, — ustaneš, — veď ja teraz šiel som deväť hodín a spieval som celý deň temer. Ono je to ťažko. A vážni páni sú aristokrati... im niekedy ani nechce sa počúvať tyrolské piesne.

— Predsa, ako možno nič nedať? — opakoval som ja.

On nepochopil moju poznámku.

— Nie to, — hovoril on, — ale tu je hlavné on est très serré pour la police, nuž to je. Tu, podľa týchto republikánskych zákonov, vám nedovolia spievať, ale v Taliansku môžete spievať, koľko chcete, nikto vám nič nepovie. Tu ak chcú vám dovoliť, nuž dovolia, ale ak nechcú, môžu vás posadiť do temnice.

— Ako, ozaj?

— Áno. Ak vám raz zbadajú, a vy budete ešte spievať, vás môžu do temnice posadiť. Ja som už vysedel tri mesiace, — hovoril, usmievajúc sa, ako by to bola jedna z najpríjemnejších jeho rozpomienok.

— Ach, to je strašná vec! — hovoril som ja. — Prečože?

— To je u nich tak podľa nových zákonov republiky, — pokračoval on, — rozohnený. — Oni nechcú považiť, že treba, aby i bedár žil nejako. Keby ja nebol kalika, ja by som robil. A že spievam, nuž vari tým škodím niekomu? Čože je to? Bohatí môžu žiť, ako sa im chce, un pauvre tiaple, ako ja, už ani žiť nemôže? Čo sú to za zákony republiky? Jestli tak, my nechceme republiku, — či nie, vaša milosť? My nechceme republiku, ale chceme... my chceme jednoducho... chceme... — skonfundoval sa trochu: — my chceme prírodzené zákony.

Dolial som mu ešte do pohára.

— Vy nepijete, — hovoril som mu.

On vzal do ruky pohár a poklonil sa mi.

— Ja viem, čo vy chcete, — hovoril, žmurkajúc a hroziac mi prstom: vy ma chcete opojiť, podívať sa, čo bude zo mňa; nu, nie, to sa vám nepodarí.

— Prečo by som vás opojil? — hovoril som ja. — Ja by vám chcel urobiť len radosť.

Iste prišlo mu ľúto, že ma urazil, zle si vyložiac môj úmysel, — bol znepokojený, vstal a stisol mi laket.

— Nie, nie, — hovoril s výrazom odpytovania, hľadiac na mňa svojimi vlažnými očami: — ja len tak, žartujem.

A hneď za tým povedal akúsi úžasne zmotanú, chytrú frásu, ktorá mala znamenať, že som ja predsa dobrý človek.

— Je ne vous dis que ça! — dokončil.

Tak pili a besedovali sme ďalej so spevákom, a lakaji tiež, nedajúc sa mýliť, s úľubou dívali sa ďalej na nás a, zdá sa, robili i posmešky. Trebárs zaujímal ma môj rozhovor, predsa nebolo mi možno nezbadať to a, priznám sa, zlostilo ma vždy viac a viac. Jeden z nich vstal, pristúpil k malinkému človiečku a, dívajúc sa mu na temeno, začal sa usmievať. Už prv mal som zásobu zlosti

na obyvateľov Schweizerhofu, ktorú nestačil som ešte vyliať na nikom, a teraz, priznávam sa, pri tomto lakajskom obecenstve už ma až tak dvíhalo. Vrátny, nesnímajúc čiapku, vošiel do izby a, oprúc sa lakťami na stôl, sadol si vedľa mňa. Táto okolnosť, dotknúc sa mojej samoľúbosti a či márnomyseľnosti, vyniesla ma celkom z trpelivosti a dala vypuknúť dávivšej zlosti, ktorá celý večer sbierala sa vo mne. Prečo pod bránou, keď som ja sám, klania sa mi ponížene, a teraz, preto že sedím s putujúcim spevákom, on hrubo sadá si do radu so mnou? Celkom zachvátila ma kypiaca zloba rozhorčenosti, ktorú ja rád v sebe, ešte i budievam si ju, keď ma popáda, preto že ona uspokojive účinkuje na mňa a dodáva mi hoc na krátky čas akejsi neobyčajnej hybkosti, energie a sily všetkých fysických i morálnych spôsobností.

Skočil som s miesta.

— Čomu sa smejete? — skríkol som na lakaja, cítac, ako mi tvár bladne a pery mimovoľne sa potrhujú.

— Ja sa nesmejem, ja tak, — odpovedal lakaj, odstupujúc odo mňa.

— Nie, vy sa smejete nad týmto pánom. A aké právo máte tu byť a sedeť tu, keď sú tu hostia? Nesmiete sedeť! — skríkol som.

Vrátny, vrciac čosi, vstal a odišiel k dverám.

— Aké vy máte právo smiať sa nad týmto pánom a sedeť vedľa neho, keď on je hosť a vy — lakaj? Prečo nesmiali ste sa nado mnou pri večeri a nesadli ste si ko mne? Preto, že on je biedne odetý a spieva na ulici, — preto? a na mne že sú dobré šaty? On je biedny, ale tisíc ráz lepší od vás, o tom som presvedčený, lebo on nikoho neurazil, a vy urážate jeho.

— Veď ja nerozumiem... — bojazlivo odpovedal môj nepriateľ-lakaj. — Vari mu ja prekážam sedeť?

Lakaj nerozumel ma, a moja nemecká reč bola márna. Hrubý vrátny zastal lakaja, ale ja napadol som ho tak prudko, že vrátny urobil sa, že ma ani on nerozumie, a hodil rukou. Hrbatá umyvačka, či zbadajúc moju rozhorčenosť a bojac sa škandála, a či uznávajúc moju mienku, zaujala sa za mňa a, usilujúc sa stáť medzi mnou a vrátnym, prehovárala ho, aby mlčal, hovoriac, že ja mám pravdu, a mňa prosila, aby som sa uspokojil. „Der Herr hat Recht; Sie haben Recht," tvrdila ona. Spevák bol naľakaný, a iste nechápajúc, prečo som ja rozhorčený a čo chcem, prosil ma, aby sme skorej odišli odtiaľ. Ale vo mne viac a viac vrelo a chcelo sa mi vadiť. Všetko mi prichodilo na pamäť: i tlupa, ktorá smiala sa nad ním, i poslucháči, ktorí nedali mu ničoho, a za nič na svete nechcel som sa utíšiť. Myslím, že keby kellneri a vrátny neboli bývali tak ústupní, mne by sladko bolo pobiť sa s nimi, alebo palicou po hlave bol by som udrel nechránenú anglickú slečnu. Keby som v tom okamžení bol býval v Sevastopoli, s nasladením hodil by som sa klať a rúbať za anglický násyp.

— A prečo zaviedli ste ma s týmto pánom do tejto, a nie do tamtej sály, ha? — pýtal som sa vrátneho, chytiac ho za ruku, aby mi neušiel. — Aké právo ste mali rozhodnúť podľa zovňajška,

že tento pán patrí do tejto, a nie do tamtej sály? Kto platí, či nie každý je rovný v hostincoch — nielen v republike, ale v celom svete? Prašivá vaša republika!... Tu máš — rovnosť! Angličanov neopovážili by ste sa zaviesť do tejto izby, — tých samých Angličanov, ktorí zdarma poslúchali tohoto pána, to jest ukradol mu každý po niekoľko centimov, ktoré dať mu boli povinní. Ako ste smeli ukázať túto sálu?

— Tamtá sála je zapretá, — odpovedal vrátny.

— Nie, — skríkol som ja, — nepravda, nie je zapretá sála!

— Tak vy lepšie viete.

— Viem, viem, že vy lužete!

Vrátny odvrátil sa plecom preč odo mňa.

— E, čo hovoriť! — zavrčal.

— Nie, nie „čo hovoriť," skríkol som, — ale veďte ma v tomto okamžení do sály!

Napriek napomínaniam hrbatej a prosbe speváka, aby sme radšej odišli, ja dal som si zavolať hlavného kellnera a šiel som do sály so svojím spoločníkom. Hlavný kellner, počujúc môj rozzlobený hlas a vidiac moju vzrušenú tvár, nepriečil sa a s opovržlivou úctivosťou povedal, že môžem ísť, kam mi ľúbo. Vrátnemu nemohol som dokázať jeho lož, lebo ztratil sa ešte prv, než vošiel som do sály.

Sála bola skutočne otvorená, osvetlená, a za jedným stolom sedeli, večerajúc, Angličan s dámou. Napriek tomu, že nám ukazovali osobitný stôl, ja s nečistým spevákom prisadol som si k samému Angličanovi a kázal som priniesť nám sem nedopitú butelu.

Angličania najprv s podivením, potom rozzlobeno pozreli na malinkého človiečka, ktorý ani živý, ani mrtvý sedel vedľa mňa; povedali si niečo, ona odstrčila tanier, zašuštala hodvabnými šatami a oba sa ztratili. Za sklenenými dvermi videl som, že Angličan čosi nazlobeno hovoril kellnerovi, neprestajne ukazujúc rukou naším smerom. Kellner strčil sa do dvier a pozrel na nás. Ja s radosťou som očakával, že prídu vyviesť nás a možno bude konečne vyliať si na nich všetok svoj hnev. No, na šťastie, trebárs vtedy bolo mi to nepríjemné, nechali nás v pokoji.

Spevák, prv odhŕňajúci sa od vína, teraz chvatom dopil všetko, čo bolo zostalo v butelke, aby len skorej dostal sa odtiaľ. Predsa, ako sa mi videlo, s citom ďakoval mi za pohostenie. Plačlivé oči jeho staly sa ešte viac plačlivými a blyštiacimi, a povedal mi najčudnejšiu, najzamotanejšiu frásu vďačnosti. Ale predsa tá frása v ktorej hovoril, že keby všetci tak vážili si umelcov, ako ja, už bolo by mu dobre, a že želá mi všetkého šťastia, — bola mi veľmi milá. Spolu vyšli sme na chodbu. Tam stáli lakaji a môj nepriateľ vrátny, zdá sa, žalujúci sa im na mňa. Všetci, tak sa zdá, dívali sa na mňa ako na pochabého. Ja malému človiečku dal som prejsť popred nich všetkých a tu s celou úctivosťou, akú som len v stave vyraziť, sňal som klobúk a stisol mu ruku s kostnatelým, uschnutým palcom. Lakaji spravili tvár, ako by ma ani nevideli. Len jeden z nich zasmial sa sardonickým smiechom.

Keď spevák, odoberúc sa, zmizol v temnote, ja šiel som hore do svojej izby, že vyspím všetky tieto dojmy i hlúpu detskú zlosť, ktorá tak neočakávane ma zachvátila. No, cítiac sa príliš vzrušeným do spania, zase šiel som na ulicu s tým, že budem chodiť, kýmkoľvek sa neuspokojím a, priznávam sa, okrem toho, v mútnej nádeji, že najde sa príležitosť pochytiť sa s vrátnym, lakajom, alebo Angličanom a dokázať im všetku ich divokosť a, hlavne, nespravedlivosť. Ale okrem vrátneho, ktorý uvidiac ma, obrátil sa ku mne chrbátom, nikoho som nestretol, a cele samotný začal som hore-dolu chodiť po nábrežnej.

„Hľa, podivný osud poesie! — rozvažoval som, uspokojac sa trochu. — Každý ju miluje, hľadá, ju samú žiadajú si a hľadajú v živote, a nikto neuzná jej silu, nikto neváži si toto najvyššie blaho sveta, neváži si a neďakuje tým, ktorí dajú ho ľuďom. Spýtajte sa koho chcete, všetkých týchto obyvateľov Schweizerhofu, čo je najvyššie blaho v svete, — a všetci, alebo deväťdesiatdeväť na sto, spraviac sardonickú tvár, povedia vám, že najvyššie blaho sveta sú peniaze.“ „Možno, myšlienka táto nepáči sa vám a nesrovnáva sa s vašimi vznešenými ideami, — povie on, — ale čože robiť, keď je život ľudský tak ustrojený, že len peniaze tvoria šťastie človeka? Ja som nemohol nedovoliť môjmu umu vidieť svet, aký je, — doloží on, — to jest vidieť pravdu.“ Mizerný tvoj um, mizerné to šťastie, ktoré si ty žiadaš, a nešťastný si ty tvor, sám neznajúci, čoho ti treba!... Prečo vy všetci opustili ste svoju otčinu, rodinu, zaujatie a peňažné záležitosti a shrnuli ste sa v malom švajciarskom meste Luzerne? Prečo vy všetci teraz večer vysypali ste sa na balkony a v úctivom mlčaní poslúchali ste pieseň malinkého žobráka? A keby on bol chcel spievať ešte, ešte by ste boli mlčali a poslúchali. Čo, za peniaze, trebárs za milliony, bolo by vás možno všetkých vyhnať z otčiny a shromaždiť v malinkom kútiku Luzerne? Za peniaze bolo by vás možno všetkých sobrať na balkonoch a prinútiť za pol hodiny stáť mlčanlivo a nepohnute? — Nie! Ale núti vás konať jedno, a večne bude vás hýbať silnejšie od všetkých hybadiel života — potreba poesie, ktorú neuznávate, ale cítite a naveky budete cítiť, kým vo vás ostane niečo ľudského. Slovo „poesia“ vám je smiešno, — vy upotrebujete ho ako posmešnú výčitku, vy dopúšťate lásku k poetickému u detí a hlúpych dievčat, a potom tiež smejete sa nad nimi; vy potrebujete positívnu vec. Deti veru zdravo hľadia na život: ony milujú a vedia to, čo treba milovať človeku, i to, čo poskytuje šťastie, — ale vás život natoľko zamotal i zkazil, že smejete sa nad tým, čo jediné milujete, a hľadáte to jediné, čo nenávidíte a čo je vaším nešťastím. Vy ste sa tak zamotali, že nechápete povinnosť, ktorú máte oproti biednemu Tyrolcovi, poskytnuvšiemu vám čistého nasladenia, a zároveň pokladáte sa za povinných bez úžitku a radosti, darmo, ponižovať sa pred lordom a prečosi obetovať mu svoj pokoj a pohodlie. Aká hlúposť, aký nerozriešiteľný nesmysel! No najväčšmi nie toto zarmútilo ma dnes večer. Tú nevedomosť toho, čo je šťastím, tú nepovedomosť poetických nasladení ja temer chápem, alebo

privykol som k nej, stretajúc sa s ňou často v živote; hrubá nepovedomá divokosť tlupy tiež nebola pre mňa novinou; čokoľvek by hovorili obrancovia smyslu ľudu, tlupa je spojenie trebárs by i dobrých ľudí, no stýkajúcich sa len zverskými, hnusnými stranami a ukazujúca len slabosť a divokosť ľudskej prírody. No ako ste vy, deti svobodného, učlovečeného národa, — vy, kresťania, — vy, jednoducho ľudia, — na čisté nasladenie, ktoré poskytol vám nešťastný prosiaci človek, odvetili chladnosťou a posmechom? No, nie, vo vašej otčine sú útulne pre žobrákov. — Žobrákov niet, nesmú byť, a nesmie byť ani citu útrpnosti, na ktorom zakladá sa žobrota. — Ale on namáhal sa, on robil vám radosť, on prosil vás, aby ste mu dali niečo zo svojho zbytku za jeho prácu, ktorú vy ste využili, — a vy s chladným úsmevom pozorovali ste ho, ako zvláštnosť, zo svojich vysokých blýskavých palôt, a zo sta vás, šťastlivých, bohatých, nenašiel sa ani jeden, ani jedna, ktorá by mu bola hodila niečo! Zahanbený, on odišiel od vás, a bezsmyselná tlupa, smejúc sa, prenasledovala a urážala nie vás, ale jeho, za to, že ste chladní, divokí a nečestní, — za to, že ukradli ste mu pôžitok, ktorý vám on poskytol, za to *jeho* urážali.

„Siedmeho júla 1857, v Luzerne, pred hotelom Schweizerhofom, v ktorom bývajú najbohatší ľudia, putujúci žobrák-spevák za pol hodiny spieval piesne a hral na guitarre. Okolo sto ľudí ho poslúchalo. Spevák po tri razy prosil všetkých, aby mu dali niečo. Ani jeden nedal mu ničoho a mnohí smiali sa nad ním.“

Toto nie je výmysel, ale fakt positívny, ktorý môžu vyšetriť tí, ktorí chcú, u stálych obyvateľov Schweizerhofu, ak vyhľadajú v novinách, kto boli cudzozemci, ubytovaní v Schweizerhofe 7. júla.

To je udalosť, ktorú historikovia našej doby povinní sú zapísať ohnivými, nevyhladiteľnými literami. Táto udalosť je značnejšia, vážnejšia a má hlbší smysel, než fakty, zapisované v novinách a historiach. Že Angličania pobili ešte tisíc Číňanov za to, že Číňania nič nekupujú za peniaze, ich krajina však pohlcuje zvučiacu mincu; že Francúzi pobili ešte tisíc Kabylov za to, že zbožie dobre sa rodí v Afrike a že stála vojna je prospešná pre vycvičenie vojska; že turecký vyslanec v Neapoli nemôže byť žid a že cisár Napoleon prechádza sa peší v Plombières a tlačou ubezpečuje národ, že on panuje len dľa vôle celého národa: to sú všetko slová, skrývajúce alebo ukazujúce dávno známu vec; ale udalosť v Luzerne 7. júla mne zdá sa úplne novou, podivnou, a súvisí nie s večnou zlou stránkou ľudskej prírody, ale s istou epochou rozvitia spoločnosti. To je fakt nie pre historiu skutkov ľudských, ale pre historiu progressu a civilisácie.

Prečo tento neľudský fakt, nemožný v nijakej dedine nemeckej, francúzskej alebo talianskej, možný je tu, kde civilisácia, svoboda a rovnosť dovedené sú do najvyššieho stupňa, kde schádzavajú sa cestujúci najcivilisovanejší ľudia najcivilisovanejších národov? Prečo títo rozvití, humánni ľudia, spôsobní vo všeobecnosti na každú čestnú, humánnu vec, nemajú ľudského srdečného citu pre osobnú dobrú vec? Prečo títo ľudia, v svojich snemovňach, meetingoch a

spolkoch vrelo starajúci sa o stav neženatých Číňanov v Indii, o rozširovanie kresťanstva a vzdelanosti v Afrike, o zakladanie spolkov k napraveniu celého človečenstva, — nenachodia v duši svojej prostého, pôvodného citu človeka k človeku? Niet vari toho citu a miesto jeho zaujaly márnomyseľnosť, ctižiadosť a ziskuchtivosť, podľa ktorých spravujú sa títo ľudia v svojich snemoch, meetingoch a spolkoch? Vari rozšírenie rozumnej, samoľúbej associácie ľudí, ktorú nazývajú civilisáciou, ničí a protimluví potrebe inštinktívnej a láskavej associácie? A vari je to rovnosť, za ktorú preliato bolo toľko nevinnej krve a toľko vykonano zločinov? Vari národy, ako deti, môžu byť šťastlivé od samého zvuku slova „rovnosť“?

Rovnosť pred zákonom?... Vari celý život ľudí točí sa v sfäre zákona? Len jedna tisíca časť jeho podlieha zákonu, ostatný život je mimo zákona, v sfäre mravov a názorov spoločnosti. A v spoločnosti lakaj je lepšie odetý než spevák — a beztrestne uráža ho. Ja som lepšie odetý než lakaj — a beztrestne urážam lakaja. Vrátny pokladá mňa vyše, a speváka niže seba; keď ja spojil som sa so spevákom, on pokladal sa za rovného s nami a začal hrubo. Ja začal som opovážlive s vrátnym — a vrátny uznal seba nižším odo mňa. Lakaj začal opovážlive so spevákom — a spevák uznal seba nižším od neho. A vari je to svobodný, — ten, čo ľudia nazývajú positívne svobodným, — štát, — ten, v ktorom je hoc jeden občan, ktorého posadia do temnice za to, že on, nikomu neškodiac, robí jedno, čo môže, preto, aby neumrel od hladu.

Nešťasný, biedny tvor je človek sa svojou potrebou positívnych rozrešení, hodený v tento večne pohybujúci sa, nekonečný oceán dobra a zla, faktov, predstáv a protimlúv! Od vekov bijú a trudia sa ľudia, aby pohli k jednej strane blaho, k druhej neblaho. Prechodia veky, a kdekoľvek čokoľvek priložil by nepredpojatý um na vážku dobrého a zlého, vážka nekolimbá sa a na každej strane je toľko blaha, koľko i neblaha. Keby len človek naučil sa nesúdiť a nemyslieť príkre a rozhodne a nedávať odpovede na otázky, dané jemu len nato, aby večne ostávaly otázkami! Keby len on pochopil, že každá myšlienka je i nepravá, i spravedlivá: nespravedlivá jednostrannosťou, podľa nemožnosti objať človeku všetku pravdu, a spravedlivá vyjadrením jednej strany ľudských snáh! Spravili si pododdelenia v tom večne pohybujúcom sa nekonečnom, nekonečne pomiešanom chaose dobra a zla, vytiahli predstavované čiary po tom mori a čakajú, že more tak i rozdelí sa. Ako by nebolo na milliony iných pododdelení so stanoviska cele iného, na inom priestore! Pravda, vypracúvajú sa tieto nové pododdelenia vekami, no i vekov prešly a prejdú milliony. Civilisácia je blaho, barbarstvo je zlo; svoboda je blaho, nevoľa je zlo. Nuž toto predstavované znanie ničí inštinktívne, blaženejšie prvopočiatočné potreby dobra v ľudskej prírode. A kto mi určí, čo je svoboda, čo despotism, — čo civilisácia, čo barbarstvo? A kde sú hranice jednoho alebo druhého? Komu v duši tak nezvratná je táto miera dobra alebo zla, že by mohol ňou merať pomíjajúce, zamotané fakty? Či um je tak veliký, že by hoc v nepohyblivej minulosti objal všetky fakty a odvážil ich? A kto videl taký stav, v ktorom by nebolo

dobrého a zlého spolu? A prečo ja viem, že vidím viac jednoho, než druhého, nie preto, že stojím nie na náležitom mieste? A kto je v stave tak úplne odtrhnúť sa umom hoc na okamženie od života, že by neodvisle, shora, mohol naň pozrieť?... Jeden, len jeden je neomylný riaditeľ, prenikajúci nás všetkých spolu a každého ako jedničku, vkladajúci v každého snahu k tomu, čo je treba, — Ten, ktorý v strome velí mu rásť k slncu, v kvietku velí mu pohodiť semä na jaseň a v nás velí nám nepovedome vinúť sa jednomu k druhému.

A tento jediný neomylný, blahoslavený hlas zahlušuje hlučné, náhlé rozvitie civilisácie. Kto je viac človekom a kto viac barbarom: či ten lord, ktorý uvidiac ošuchané šaty speváka, zlobne utiekol zpoza stola, za jeho trudy nedal mu milliontú časť svojho majetku, a teraz, sýty, sediac v svetlej, pokojnej izbe, spokojne uvažuje záležitosti Číny, pokladajúc za spravedlivé tam vykonávané vraždy, — alebo malinký spevák, ktorý, riskujúc, že ho zavrú, s frankom vo vrecku, dvadsať rokov, nikomu nerobiac ujmy, chodí hore-dolu, spôsobujúc ľuďom radosť svojím spevom, ktorého urazili, temer vysotili teraz, a ktorý — ustatý, hladný, zahanbený — odišiel spať niekam na hnilú slamu?

V tom z mesta, v mŕtvej tíšine noci, ďaleko, ďaleko, počul som guitarru malinkého človiečka a jeho hlas.

Nie, hovoril som si mimovoľne, ty nemáš práva ľutovať ho a horšiť sa na dobrobyt lorda. Kto odvážil vnútorné šťastie, ktoré leží v duši každého z týchto ľudí? Hľa, on sedí teraz niekde na nečistom prahu, díva sa na skvelé mesačné nebo a radostne spieva uprostred tichej, voňavej noci; v duši jeho niet ani výčitky, ani zloby, ani ľútosti, že vykonal niečo zlého. A kto vie, čo robí sa teraz v duši všetkých týchto ľudí, za týmito bohatými, vysokými stenami? Kto vie, či u nich všetkých jest toľko bezstarostnej, krotkej radosti života a harmonie so svetom, koľko jej žije v duši toho malinkého človeka? Nekonečné je milosrdenstvo a premúdrosť Toho, Kto dovolil a velel jestvovať všetkým týmto protimluvám. Len tebe, chatrnému červiaku, drzo, nezákonne pokúšajúcemu sa preniknúť Jeho zákony, Jeho úmysly, — len tebe vidia sa protimluvy. On ticho hľadí so svojej svetlej, nesmiernej výšky a raduje sa z nekonečnej harmonie, v ktorej vy všetci v protimluve, nekonečne sa pohybujete. V svojej hrdosti ty myslel si vytrhnúť sa zpod zákonov všeobecného. Nie, i ty so svojím malinkým, nechutným zanevrením na lakajov, — i ty tiež odvetil si na harmoničnú potrebu večného a nekonečného.

1857.

Svieť, slnko!

Svieť, slnko, svieť na naše háje, nivy,
a nedaj zakryť rieky ľadu škrupinou,
žič tepla im a rozsyp dary Živy,
už založ ohnisko nad mojou otčinou!

Dosť hreješ tam, kde teba nemilujú,
kde majú hojnosť tepla, dreva zásoby,
hrej naše hniezda — kuriatka sa kľujú
a nieto teplých krýdel v kraji poroby —.

Nám spálil mráz, čo oddali sme roli,
kde zbudla útla býľ, tú búrka soťala;
sme nereptali — všetko v Božej vôli,
no bôľna otčina ver' často zalkala...

Nech páli nás i mozoľ pracovitých,
nech strašia strely, ale v práci na svojom,
len nie na cudzom k hrude jarmom sbitých
a ovinutých rabov noci závojom!

Svieť, slnko, svieť a zohrej zámkov rumy,
kde toľko krve dedov — tá sa zohreje,
z tej azdaj strela švihne v čierne dumy
a kliatbu večnej zimy od nás odveje.

Svieť, slnko, svieť a zohrej chladné hrude,
i rozptýľ slabým s čela hmly a mrákavy;
žič tepla nám a dielo kvitnúť bude,
oj, rozviň, kráľu žitia, svoje zástavy!

Somolický.

Z našej dediny.

Rozprávky.

Spisuje *Terezia Vansová.*

XI.

Na Čertovici.

Išli raz hudci hrať na svadbu do Brezna. Idú, idú, prídu pod Diel, kde to tá krčma „Pod Dielom". Ztade ide sa na vrchy: na Plačkovú a na Čertovicu. Tam blízko je aj povestná, čarokrásna dolinka Čertov potok zvaná.

Večerilo sa, a cigáni neradi nocou chodia, i báli sa, ako oni dôjdu do Brezna, keďže ešte ani na Polhore neboli.

Zrazu, kde sa vezme, tam sa vezme, prifrčí za nimi hyntov na štyroch paripách. Na koči sedel pán, cifrovaný, ako páni bývajú. Ako tak cigáňov zočí, zastaví koč a spytuje sa:

„Kdeže idete, muzikanti?"

„Do Brezna na svadbu!" kričia hudci a strhli klobúky s hlavy, aby takého pána uctili.

„A či by ste nešli tej noci mne zahrať?"

„Jaj, pán velikámožný, my sme pod závdavkom," vyhovára sa primáš.

„Čo tam pod závdavkom, zaplatím vám bohato, i závdavok vrátite, i vám zostane dosť. Len poďte!"

Cigáni nedali sa dlho núkať. Pán pobral ich do koča, a potom šli, ako vo vetre.

Šli — ale nevedeli, kade — len tí tu odrazu krásny kaštieľ pred nimi, a v kaštieli veselo. Páni privítali muzikantov a len tak sypali im dukáty, že sa cigáňom oči len smialy, a pravda hrali, čo len vedeli najkrajšie.

Páni ihrali a tancovali, že sa mali potrhať. A k tomu pili ohnivé víno, len tak bežalo po žilách ako merný oheň.

Už bolo hodne pozde, keď tu ten najväčší medzi nimi zvolá: „Strapanka, poďže ty dolu s toho klinca!"

A to ti na klinci sedela jedna ženská — tí hudci ju dobre poznali, Klenovčianka, Strapanka.

Ako to cigáni videli, len popozerali jeden na druhého, že je to veru už nie s tým dobrým.

Skočila tá Strapanka s toho klinca a potom začal sa ešte len tanec — mali ju tí páni roztrhať.

Zrazu prišlo na cigáňov spanie, páni hneď ochotní odviedli ich do osobitnej izby a poukladali. Cigáni políhali si a peniažky položili si každý pod hlavu.

Len tu raz začne svitať. Zobudí sa jeden, zima mu je, — siahne vedľa seba a tu: mokro.

„Chlapci, zle je!" budí ostatných, ešte v tuhom spánku odfukujúcich. „Vstaňte!"

Postávali hudci a poobzerali sa. Vôkol nich šumí hora, belejú sa skaliská, nad nimi trasú sa hviezdičky, vôkol nich vetor fučí — a oni ležia v barine.

Len teraz im svitlo v hlave a s hrôzou zbadali, že akým to pánom hrali tamtej noci.

Slovenský jazyk.

Študovanie slovenčiny.

Od poslední mé zprávy v tomto časopise, na str. 304—308, uplynulo více než půlletí. Měl jsem sice opět úmysl, po čas velkých prázdnin, zavítati na Slovensko a pokračovati ve sbírání materiálu pro popis nářečí, avšak rozmanité okolnosti tomu zabránily. Zájem pro podnik můj zatím neutuchl docela, jakož vysvítá z příspěvků, jichž se mi během této doby dostalo.

Rozprávku o „hvezdárovi, doktorovi a hodinárovi na dedine" zaslali mi: p. uč. *Pavel Slávik* v Myjavě (prostřednictvím p. red. *A. Pietra*); p. bohosl. *Ern. Schifferdecker* nářečím oravsko-trsten-

ským; p. *Ignác Štubňa*, dvojí opis, podle výslovnosti, jaká panuje v Šalkové a Riečke, ve Zvolenské stolici; p. uč. *Gustáv Timko* v Selcích, v téže stolici. Poslední tři opisy zaopatřil mi vys. důst. p. děkan *Fr. Šujanský*.

Pan *Jur Bánik* připomíná ke zprávě mé na str. 254, že jsem slovo „*dvouč*“ dobře přečetl a dodává: „*dvoučom* menujú mocné, biele, úhľadné plátno, utkané z pamokových nití, dva razy tak hrubých, jako na patelate; menujú ho i tureckým plátnom, a pod týma menami kupujú ho v sklepoch kupeckých.“ Slovo „*dvouč*“ zdá se býti cizím; než odkud by pocházelo, pověděti dosud neumím. Jiné slovo v téže zprávě třeba opraviti. „Sukňa“ není obroubena, podšita „plackom“, nýbrž „*plachom*“: *plach* je něm. *blech*.

Slečna *Lud. Koričánska* vyhověla ochotně mé prosbě, kterou jsem na str. 307 tohoto časopisu vyslovil, a přispěla dále, pomocí p. uč. *Roháča*, popisem nářečí, jehož „s nepatrnými odchýlkami užívajú obce: Dvorníky, Tesáre, Hornie Rikinčice, Šudince, Lišov, Moravce, Šipice, Báčovce, Drášovce, Ladzany.“ Některé ukázky: *De ste bole, a čo ste tam robyle? — Kode ste bole u nás? — Kobe som vám mohou spomvoci. — Tode pvojdeme do susedou, kod ňebuďeme mati robotu.* Vzdávám spanilomyslné slečně opět nejsrdečnější díky a prosím, aby na můj podnik nezapomínala.

Pan *Michal Bencúr*, kolár v Slovenskom Komlóši, píše: „Po pozornom prečítaní 4. čísla Slov. Pohľadov z tohoto roku myslím, že som nebol dobre porozumel svojej úlohe, keď som odpisoval rozprávku o hvezdárovi; teraz ale dám si záležať celkom na tom, že by som bez chyby podľa nárečia Slov. Komlóšskeho písal nasledujúce príslovia a porekadlá.“ Jsem panu zasílateli velmi povděčen, že tak poctivě se vynasnažuje, přispěti k poznání nářečí slovenských a ubezpečuji ho, že mi novou ukázkou velmi posloužil. Kéž by našel následovníků! Připojuji několik přísloví, aby výslovnost Slov. Komlóšská vynikla: *Keť Pám Boch kce, tak aj* (nezní to spíše: *tag aj?*) *motika vistrelí. Komu Pám Boch, tomu šeci svatí. Čertu slúžiu, čert ho zau. Lepší ňeská edom vrabec, ako zajtrá túzok. Nak mu psi na kare hudú. Ber nohe na plecja. Škoda z osohon chodí.*

Pěknou sbírečku zvláštních výrazů lidových zaslal mi p. uč. *Vlad. Mičátek* z Kysáče (Báčka). Vynímám několik příkladů: *a čo by sa oblaky zo zemóv bili, ňepóm za ňu; ňemôžem sa motúzom zaklať, alebo za stuňu skočiť:* keď nekdo za nečo nemôže, na pr. tučný človek; *aký otec taký sym, akvo drevo taký klím.* Pan zasílatel „za povinnosť si drží, i na ďalej značiť zvláštne výrazy nášho ludu, a jakmile nečo nasbiera,“ mně zaslati. Ubezpečuji, že každý příspěvek radostně uvítám a věrně ho použiju. Prosím jen, aby lidová výslovnost jednotlivých hlásek bedlivě zaznamenána byla.

Vel. p. far. *J. Vansa* pokračuje též neunavně ve sbírání materiálu. Z poslední zásílky vynímám některé: a) zvláštnosti hláskové na Píle: *ďesky* na místo „dosky“ alebo „dasky“; *ložka* na místo „lyžka“ anebo „iyžica“; *tižmy* = čižmy; *hrinšok* (s polovičným „i“) = hrnčok; b) odchýlné tvorby: *poj že sem* = poď; *klac* = klať:

„ta ve klac do tých kachlí"; c) slova: *lotač* („maslo žltuo ani lotač"), slovo v našich slovníctch nedoložené, jež znamená totéž co v Turci „záružlia" Butterblume; *nerozdílný* = ktorý nezná rozdiel robiť, unverständig; *nasprostatý* = unverständig. Dobře upozorňuje vel. p. far. Vansa na slovenské rčení *k sebe, od sebe* = na ľavo, na pravo. „Ľud náš nezná „na pravo, na ľavo", len „k sebe, od sebe"; obzvlášte furmani nepovedia ináč." Podle dokladu v slovníku Jungmannově (IV, 41) z r. 1626: „vždycky k sobě a nikdá od sebe, praví forman že se tak dobře nejede," zdá se, že rčení takové kdysi i mimo Slovensko známo bylo. Nyní panuje ten výraz u Poláků (viz slovník Linde-ho V, 226), u Slováků a tušim i u Chrvatů.

Vel. p. far. Vansa neobmezuje se na nejbližší své okolí, nýbrž pozoruje pilně, kdykoliv příležitost se mu naskytne, i výslovnost ostatních Slováků. Tak zapsal podle řeči jedné ženičky z Hrachova: *svedci* = svedkovia; *v Čerenčách* = v Čerenčanoch; *svojou vlastnou hlavou pôjdem do Soboty* atd. Žena Skálnická tak hovořila: *sán* = sám, *položeli* = položili, *vybele* = vybili, *hneď e* = hneď je, *žene* = ženy, *kod som já slúhúvala* = slúžila atd. V Málinci (a Uhorsku) v Novohradě tak vyslovují: *tuot* = tot, ten; *bugnovať* = bubnovať; *s pánim Bohom; holúby*, s dlouhým *ú*; *Pám Boh nás pomáhaj* atd.; v Málinci: *ve suke* = vy suky; *ukéjzau son ti*; *na moj duši, daj tú kaši*; *öheň* aj *óheň*; *z öčí ma prišlo*; *žöč* = žlč atd.

Jak viděti, získává si vel. p. far. Vansa velikých zásluh o můj podnik. Kéž by jen více takových ochotných sběratelů se našlo! Vždyť já nežádám žádné systematické práce, jen zapisování, cokoliv pozoruhodného v řeči lidové se naskytne, na kus papíru „jak stádo běží" — a zaslání.

Vel. p. far. Vansa připojil konečně sbírku synonym pro sloveso *biti*. Podám na ukázku jen několik: 1. *buchnúť*, 2. *capiť* (čapiť) čapnúť, 3. *dostať* (facku), 4. *fuknúť*, 5. *hlemaždiť*, 4. kecnúť (máličko) atd. Celkem 71 souznačných slov a výrazů.

Pamatuje dále na mne též p. *Š. Roháček-Uher*. „Súc celý týždeň zamestnaný," píše mi, „dobre mi padne v nedeľu výsť trochu do prírody. Zavše si takú príležitosť najdem, kde by som mohol prísť do styku s naším ľudom. I v predošlú nedeľu vybehol som si za rána z Ružomberku vrchami do Komjatnej... Hlavne som si dával pozor na tu panujúci dialekt, poneváč som ale rozprával iba s chlapmi, nepobadal som takých zvláštností. Naschvál som jednoho chlapa oslovil, prečo tak nerozpráva, ako „Komjatňanci". Ten mi povedal, že to *iba len ženy tak vravă*. A pripomenul: Dubovec povie miesto „daj": *ďaj*; Komjatňan miesto „nemôžem": *nemãm* a Švošovani že šušlú." Tímto vzbuzen byl u pana zasílatele zájem pro nářečí Švošovské a on „pustil sa dolu dolinou z Komjatnej do Švošova. Výsledek této užitečné vycházky byl pěkný materiál pro poznání nářečí Švošovského, jenž mi p. Roháček-Uher ochotně zaslal. Vzdávám upřímné díky a připojuji ještě jednu poznámku. „Keď som sa pýtal," zaznamenává p. Roháček-Uher, „prečo tak šušlú, túto odpoveď som dostal: *My Svosovci a Ratkovaňi h Turci to us tak zanãsame, a ket tý tak zacali, my us len za nymi puojdeme.*"

Statečný přispívatel, jenž se dosud pod písmeny *J. R.* skrývá, poslal mi další zprávy, nejen o nářečí horňo-spišském, nýbrž i lupčanském. Podávám několik ukázek z polštiny horňo-spišské: *jo še zlonk* = ja som sa zlakol, *cne še m* = nuda ma trápi, *šicko bylo po hromadze* = všetko bolo spolu, *pošol do nif* = pošol k nim, *fceč, nefceč* = chcieť, nechcieť atd. „Kraj tento vyzerá ša osamelá kolonia v stredu iných živlov! Na sever súsedí s krajmi, kde sa už poľská reč zakorenila, kde je už cele bežné: „Padam do nog!“ S ostatných strán hraničí s obcami, ktorých nemeckí obyvatelia hovoria spotvoreným nárečím, nesrozumiteľnou intonáciou.“ Všechny tyto zprávy jsou mi důležité a cenné a proto dovoluji si prosbu, aby p. zasílatel v záslužném díle svém pokračovati ráčil.

Vzácným příspěvkem potěšil mě opět vel. p. far. *Štefan Mišík*. „Mal som,“ píše můj nad míru horlivý a důkladný přispívatel, „veľa práce a starosti pri stavbe nového kostola, a budem ich mať i na rok; no pritom všetkom myslím i na Vašu šľachetnú snahu v záujme našej slovenčiny a rád by som podľa chatrných síl svojich napomáhať ju. Nateraz zahĺbil som som sa trochu lepšie do poľského nárečia v Spišskej Magure a posielam vám: 1. Odpovede na otázky Vašeho tlačeného hárku (obec Lechnica). 2. Piesne ľudové zo Spišskej Magury. 3 Niektoré slová zo Spišskej Magury. 4. Sbierku topografických mien zo Spišskej Magury. 5. Spišské slová, v nárečí spišsko-slovenskom. 6. Piesne z Hnilca.“

Popsané nářečí polské panuje v severo-západním koutě stolice Spišské. Do obvodu jeho náleží obce: Nová Belá, Krempachy, Fridman, Durštín, Tribš, Čarnagura, Repisko, Vyšné i Nižné Lapše, Falštín, Stará Ves, Golimbark (Kahlenberg), Nedec, Šváby (Sub-Lechnici), Lechnica, Lesnica, Haligovce, Richvald, Havka a více méně i Kacvin a Jurgov. Zprávy o nářečí tohoto těžce přístupného koutu jsou mi obzvláště vítány. Chci připojiti několik ukázek: *Me hovome kuňe, krovi, ofce i prošinta. Macine slova som slotse jak macosine. Dobrif a ňevinif ľudži buk ňeopušći.* Perfektum se tvoří takto: *jo jef jus przisel* (ja som už prišiel), *jedli me* (jedli sme) Podám též jeden krátký popěvek:

Rektori. ve šće psi,
ve šće nasom loncke, nasom otavecke
vepašli.
Breses te, jako pjes;
ňebela to loncka, aňi otavecka,
ľem ovjes.

Na východní straně panuje, jak z ukázek pana J. R. vysvítá, asi totéž polské nářečí, avšak rozličnosti jeho jsou patrny. Okolo Křížové Vsi 1. osoba v množném počtě končí se vždycky na *-mo: šijemo*, kdežto v Zamaguří vyslovují pouhé *-me: hovome, zme.* A takových rozdílů by se snad, při obšírnějším srovnání, nalezlo mnoho.

Polské obyvatelstvo v Zamaguří zaujímá sídla svá od nepaměti. V listinách spomínají se jednotlivé obce již v XIV. století, na př. Čarnagura okolo roku 1300, Osturňa (nyní rusínská) 1313, Velká

Franková 1320 atd., Stará Ves dokonce již r. 1108. Dokazují to též místopisné názvy, které skoro vesměs jsou slovanské. Některé německé názvy jsou pozůstatky bývalé německé kolonisace. Dnes, kromě v Šváboch (Sub-Lechnici) není žádných Němců ve Spišské Maguře. „Sbierka topografických mien zo Spišskej Magury," kterou pomocí Nejta Volaja, býv. učitele v Lechnici, sestavil vel. p. far. Mišík, je vskutku znamenitý kus svědomité a soustavné práce, obsahujíc: I. role, II. lúky, III. pastviská, IV. poľany, V. lesy, VI. vrchy a pahorky, VII. skaly, VIII. pramene a IX. potoky, každý oddíl v pořádku abecedním, s udáním obce, u níž se místnost pojmenovaná nachází. Vel. p. far. Mišík dobyl si neocenitelné zásluhy o podnik můj. Díky jeho neunavné a nezištné pomoci objevují se nám jazykové a národopisné poměry stolice Spišské ve světle čím dále tím jasnějším.

Konečně i o vzdálené šarištině dostalo se mi, laskavostí pana red. *Joz. Škultétyho*, příspěvku, ovšem již před delší dobou tištěného, mně však dosud nepřístupného. Jest to: Sárosi tót nyelvtan vázlata. Kidolgozta Urbán Ádolf, sárosmegye iskolaszéki tanácsos. Eperjes, 1875, 8°, 25 str. Jelikož původce je od dávna farářem v Hanušovcích, na východě stolice, už blízko Zemplína, můžeme předpokládati, že má na zřeteli především šarištinu východní. Pan A. Urban píše tedy takto: *vežem, vežeš, veže, vežeme, vežece, vežu;* anebo *vjažňem, vjažňeš, vjažňe* atd.; dále od téchže sloves: infin. *vézc, vjaznuc;* podmiňovací způsob *bul bi som vezol, buli bi sme vežli* a *bul bi som vjaznul, buli bi sme vjazli* (nikoliv *vjažli!*) a vedle toho *bul bim vjaznul bul*, tedy *bim* vedle *bi som*. Jiné sloveso: *višim, višiš, viši, višime, višice, viša* (tedy nikoliv *višu!*), a taktéž *vožim*, 3. os. mn. *voža*, a podobně *jedza, zjedza*, tak i partic. *višác, vožác, jedzác*. Ve skloňování nacházím: plur. gen. a lok. *gazdoch*, avšak u jmen ženských rozdílně: gen. *žen, duš*, lok. *ženoch, dušoch*. V oboru hláskoslovném jsou důležita taková slova, jako *špív* (zpěv), *chlib* (chléb), *pišeň* (píseň), *šmich* (smích); *kuň* (kůň), *dum, dzvun; zarno, verch* atd. Podrobnější rozbor ukáže snad leckterou nesrovnalost; v podstatě však je pro mne knížka p. A. Urbana důležitý a platný příspěvek.

Tím bych mohl zprávu svou ukončiti. Nemohu však nepřipojiti prosby, aby se na můj podnik nezapomínalo. Jsme ještě od cíle velmi vzdáleni. Dosud je mnoho krajů slovenských, odkud se mi nižádných zpráv nedostalo. Odjinud jsou mé zprávy velmi neúplné. Jsem ovšem i za každou nepatrnou zprávu povděčen, avšak snažně prosím o příspěvky obšírnější.

Vím, že doba nynější pro podobné, abych zrovna řekl, ideální podniky je velmi nepříznivá. Ba ozval se i závažný hlas, na str. 371. těchto Pohladů, jenž velkým nadějím bohužel vzniknouti brání. Přece však držím se raději povzbuzujících slov téhož neunavného spoludělníka a vyzývám opět k spolučinnosti, aby aspoň největší mezery se vyplnily.

Ve Vídni dne 19. listopádu 1894.

František Pastrnek.

BESEDA.

☩ Cár Alexander III.

Veľkej, svetovej udalosti boli sme svedkami. V septembri začaly poletovať zvesti, že ruský cár Alexander III. je na ľadviny nevyliečiteľne chorý. Onedlho už prevážali ho do Livadie, pod južné podnebie, a lekárske bulletiny nezakrývaly nebezpečný stav. Tu v hĺbke svojej duše zhrozený ruský národ začal sa hrnúť do svojich chrámov modliť sa za vyzdravenie cára, a nanovo a novo sa modlil po celej nesmiernej ríši. No ustrnutie bolo veľké v celom vzdelanom svete; ľudia mimovoľne cítili, že idú tratiť niečo potrebného, akúsi podporu. Vo Francúzsku tak hrnul sa národ do chrámov modliť sa za zdravie cára, ako temer v samom Rusku.

Nevyhnutná smrť nastúpila skoro, dňa 1. novembra (20. okt. st. št.) A taký účinok smrti Európa ešte nepamätá. V smútok odely sa residencie i súkromné domy, veľké mestá i mestečká, v novinách najlepší ľudia dávali výraz sústrasti spoločnosti, politikovia a štátnici hľadali príležitosť k verejným rečiam, aby mohli vzdať úctu Alexandrovi III. Za cára pravoslávneho v katolíckych chrámoch francúzskych s povolením pápežovým vydržiavaly sa zádušnice; za nenárodných považovaní socialisti francúzski sponáhľali sa, aby neboli vynechaní pri peňažitej sbierke na venec.

Veľká, svetová udalosť. Jej dosah ešte len bude objasnený a vynesený na poučenie národom... Za nášho času, keď pre prevrátenosti v štáte i v spoločnosti už prekypuje trpelivosť ľudí, keď prevratné elementy množia sa všade úžasným spôsobom, — za nášho času, v tom roku, keď obeťou prevratných snáh a či prekypujúcej nespokojnosti stal sa už krotký, šľachetný prezident demokratickej republiky francúzskej, — Európa takto zažalostí nad smrťou ruského samovládneho cára.

Alexander III. narodil sa 10. marca (26. febr. st. št.) 1845, ako druhý syn následníka trónu, Alexandra Nikolajeviča. K manifestu, ktorým oznamovala sa táto udalosť, cár Nikolaj, starý otec jeho, doložil tieto slová: „Úplne sme presvedčení, že všetci verne poddaní naši vzniesú s nami k Najvyššiemu vrelé modlitby za šťastný vzrast a prospievanie novorodzeného.“ Ako dieťa najprv bol sverený zkúsenej bonne. (Teraz pred dvoma rokmi bolo možno čítať v novinách, že ruský cár dojatý odprevádzal k večnému odpočinku túto svoju prvú vychovavateľku — šiel za rakvou.) Potom výchovu jeho viedli generál-adjutant gróf Boris A. Perovskij a professor moskovskej university Alexander I. Čivilev. Dľa mienky svojich súčasníkov, professor Čivilev bol neobyčajne pracovitý muž; „čistotu mravov,

šľachetnosť a čestnosť v celom svojom živote zachoval bez úhony"; vyznamenával sa ruskými názormi a citmi. Učiteľom Alexandra Alexandroviča stal sa i nedávno zosnulý akademik J. K. Grot. (Čím bol Grot pre výchovu vnuka cára Nikolaja, možno súdiť i z toho, ako vychoval svojich synov. Z nich jeden, Konstantín, je profesorom historie na universite varšavskej, druhý, Ivan, professorom filosofie na universite moskovskej. Professor Konstantín J. Grot je vrelým priateľom i nás, Slovákov.) Okrem špeciálneho zaneprázdnenia dielami vojenskými a námorníckymi, mladý veľký kňaz spolu so svojím starším bratom, carevičom Nikolajom, poslúchal i prednášky povolávaných professorov petrohradskej a moskovskej university, pričom ruská historia a vôbec rodná starina staly sa zamilovanými jeho predmetmi. „Mne — písal Alexander pozdejšie — dobre padne povedať, že *Poslědnij Novik*, *Leďanoj Dom* a *Basurman*, spolu s románmi Zagoskina boly v prvé roky mladosti obľúbeným mojím čítaním a budily vo mne pocity, na ktoré i teraz s radosťou sa rozpomínam. Bol som vždy tej mienky, že spisovateľ, oživujúci historiu svojho národa poetickým predstavením jej udalostí a dejateľov v duchu lásky k rodnému kraju, napomáha oživenie národného povedomia a preukazuje vážnu službu nielen literatúre, lež i celej spoločnosti."

Svoju lásku k posvätným ruským drievnostiam šestnásťročný Alexander Alexandrovič zrejme dokázal pri návšteve Moskvy v auguste roku 1861. Prišiel do Moskvy so svojím starším bratom, carevičom, a vnímave obzeral si kremľovské svätyne, poklady Oružejnoj palaty, dom bojarov Romanovcov na Varvarke a takzvanú „Kutuzovskú izbu" na Filach; v tejto, vidiac podobizne ôsmich generálov a spomenúc si, že z nich živý je už len Jermolov, sadol k stolu a zahĺbil sa do čítania nachodiaceho sa tam opisu sela Fili. Mnohí z Moskvičov dosiaľ nezabudli jednu príhodu tejto návštevy. V Novodevičom monastyre očakávali následníka trónu, preto prihotovili ikonu Smolenskej Božej matky a hostiu. No prv než následník, prišiel do monastyra jeho brat, veľký kňaz Alexander, ktorému mníšky, v neprítomnosti abatysy, podaly prihotovený obraz a hostiu. Keď došiel následník Nikolaj, predstavená monastyra vyšla s pravdou, povedala o omyle a prosila, aby prijal druhý obraz a hostiu. Carevič vypočul abatysu, prijal podané veci a riekol: „Ja som rád, že v požehnanie mne určená sv. ikona a hostia podané boly môjmu bratovi. On je hoden toho." Carevič Nikolaj podobne vyslovil sa o bratovi i krátko pred svojou smrťou: „On je čestná, spravedlivá, kryštálová duša."

Carevič Nikolaj umrel 31. marca 1865. Alexander bol vyhlásený za následníka trónu, a v októbri 1866 vstúpil v manželstvo so snúbenicou svojho nebohého brata, dánskou princeznou Sofiou Frederikou Dagmarou, v pravoslávnej cirkvi prijavšou meno Márie Feodorovny. Moskovský mitropolit Filaret pozdravil novomanželov: „Budiž manželský svätok Váš plný čistej lásky; budiž šťastie rodinného života Vášho obľahčením činov Vášho života panovníckeho." Alexander poslal mitropolitovi odpoveď: „Buďtež vyslyšané Vše-

mohúcim tieto modlitby najstaršieho a najdôstojnejšieho arcipastiera ruskej cirkve; budiž nám dano napomáhať šťastie pobožných rodičov našich a obľahčovať starosti deti milujúceho nášho otca a monarcha o vrelomilované Rusko.“ Po tom, čo je všeobecne známo o príkladnom rodinnom živote cára Alexandra III., teraz dvojnásobný dojem robí to požehnanie moskovského mitropolitu. A u neho i slová „vrelomilované Rusko“ veru neboly frásou. Za svojho následníctva býval zaujatý ako ataman kozáctva, ako náčelník rozličných vojenských oddielov, ako veliteľ vojsk petrohradského vojenského okresu, ako člen štátnej rady, ale zato mal času všímať si i administrácie velikej dŕžavy a vnikať do všetkých jej odvetví. Ako ochranca Archäologického spolku moskovského dával štedré podpory na vedecké expedície a kopanie na mnohých stranách Ruska; ako predseda Historického spolku ruského napomáhal vydávanie vážnych dokumentov, osvetľujúcich „diela minuvších liet“, a obodril spolok k vydávaniu „Slovára všetkých značných ruských dejateľov“. Ako na opravdového Rusa a Slovana i mimoruskí Slovania s trepotom srdca myslievali na careviča Alexandra Alexandroviča.

Ducha jeho ukazovaly i slová, ktorými začínal svoj manifest pri nastupovaní trónu. „Vezmeme na seba ťažké bremä, Bohom na nás skladané, s pevným upovaním na Jeho všemohúcu pomoc...“ Otec jeho, v ten deň, skonal smrťou strašnou, okolnosti boly desné. Ale Boh pomáhal tomu, kto tak pevne veril v neho. Rusko nikdy nebolo tak pomýlené rozličnými fantásiami a nakvasené prevratnými naukami europejskými, ako v posledných rokoch panovania Alexandra II.; sami rozhodujúci ludia už boli potratili vieru v inštitúcie, ktoré i v najťažších dobách ruskej historie dávaly národu silu. Prešlo len pár rokov pod panovaním Alexandra III., a fantásií viac nebolo, pochybnosti prestaly, viera sa vrátila, Rusko ožívalo a mocnelo; ešte pár rokov, a stalo sa mocným, akým nikdy nebolo. V europejských štátoch práve tohoto času nakopilo sa hrozne prevráteností, nespokojnosť začala sa prejavovať výbuchy desnými: a Rusko stalo sa spokojným, akým snáď ešte nebolo. Ticho, bez šumu a tresku-plesku dialo sa toto ozdravovenie Ruska; národ ešte ani nevedel dostatočne, koho má v Alexandrovi III., ustrnutý začal si predstavovať jeho pravý obraz a pochopil všetko okamžite, až keď rozniesly sa vesti o nevyliečiteľnej nemoci cára. Dosiaľ ešte i sotva je ukázaný zrejmejšie kľúč velikých úspechov jeho. No istá vec je, že jeho osobná čistota, svetlosť, vysoká čestnosť, jeho ruská duša sú hlavným činiteľom toho úspechu. Jeho plná brada, ktorú, po rusky, začal nosiť od samého počiatku svojho panovania — od 150 rokov prvý z ruských cárov, nebola prázdnym znakom jeho národného ducha. Duši Alexandra III. bolo blízke a drahé všetko, čo bolo ruské, národné. Vymietol cudzotu predovšetkým pri dvore a v rodine cárskej; vojsko obliekol do ruských šiat; Vianoce, Nový rok pri jeho dvore slávily sa tak, ako v starodávnych ruských teremoch. Vôbec tradíciu národnú, Petrom Veľkým až surovo pretrhnutú a zavrhnutú, Alexander III. na svojich širokých pleciach nanovo vyniesol a privesil k rozvoju života ruského. „Odteraz niet

rozdielu medzi starým a novým Ruskom. Shladil ho skončivší cár... V Petro-pavlovskom sobore spočíva prach toho smelého, všeobsiahleho vladyku, ktorý s takou energiou lámal staré Rusko, usilujúc sa stvoriť na rozvalinách ruských mravov, obyčají, tradícií nové europejské Rusko. No akokoľvek veľké boly jeho sily, dvoje storočí bolo treba, aby sa rozoznalo dobré a zlé, večné a pominuteľné, potrebné boly reformy Alexandra II. a bolo treba vtelenia ctností a politického umu starej Rusi a pokojamilovnosti čestnej a dobrej duše skonavšieho hosudara, aby Rus hrdo mohol povedať, že on je Rus, plný sily a povedomia. A tieň Petra Veľkého, ktorý bol vtelením napred sa ženúcich a plamenných stránok ruskej povahy, s láskou skloní sa nad hrobom Alexandra III. Na priestranstve dvoch storočí títo dvaja panovníci v úplnosti predstavujú všetky črty ruskej povahy — jeden výlučné, bezmierne smelé, druhý stále a pokojné. (Nov. Vremä, 6709.)"

„Od času cára Pavla I. do vstúpenia na prestol Alexandra III.," hovoril prof. V. I. Lamanskij v svojej reči v Slavianskom spolku, „ako v XVIII. storočí od smrti Petra II. do vstúpenia na prestol Alžbety Petrovny, vyvyšoval sa u nás jeden z nemnohočíselných inorodých elementov, silný svojím vzdelaním a vekami vypestovaný v nepriateľstve k Slovanstvu, nad časťou ktorého on privykol panovať. Pri ruskom dvore, v našej diplomacii, v ruskej armáde, vo vyšších centrálnych inštitúciach nemecký element zaujímal, pomerne hovoriac, prevládajúce, panujúce postavenie... Po Alžbete Petrovne a Kataríne II., okrúžený plejadou nadaných ruských štátnikov, Alexander III. prvý pozrel priamo a prosto, v súhlase s celým ruským národom, na toto privilegované postavenie nemeckého elementu v Rusku. Neprechovávajúc proti nemu ani najmenšie nepriateľstvo, ceniac a vážiac si každého poctivého človeka nemeckej národnosti, Alexander III. spoznal nenormálnosť a nepríhodnosť predošlej zjavnej prednosti a obzvláštne láskavého ochraňovania nemeckého elementu v Rusku a uznal za nevyhnutné dať rovnoprávnosť Latyšom, Estom a Rusom v Pribaltickom kraji a zrušiť všade predošlé privilegované postavenie nemeckého elementu v Rusku: v nemeckých kolóniách na juhu i západe, v universite derptskej..." Lamanskij toto pokladá za druhú historickú zásluhu Alexandra III. Prvú vidí v tom, že dokonal nazpäťuvedenie toho, čo bolo sa odobralo Rusku parížskou smluvou, t. j. vystavil Sevastopoľ a černomorskú flottu; tretiu však v tom, že zveľadil vojenskú moc Ruska, zdokonalil mobilisáciu, dal armáde novú zbraň, opevnil západnú hranicu a — tým zabezpečil mier Európe. Nech neurobí sa vraj všetko toto, v niektorý z posledných desiatich rokov do Ruska iste boly by vtrhly dve nepriateľské armády. A táto tretia veľká historická zásluha Alexandra III. doplňuje sa zblížením Ruska s Francúzskom, ktoré tvorí epochu v ruskej politike.

Silný muž Alexander III. v svojom každodennom živote bol samá prostota a dobrodušnosť. On v Petrohrade nežil vo veľkom, pyšnom Zimnom dvorci, residencii cárov, ale zostal bývať v neveľ-

kom, skromnom Aničkovskom dvorci, v ktorom sa narodil, vyrástol a žil ako carevič za života svojho otca. Tu, keď utrhol si času, svobodného od ťažkého zaujatia panovníckeho, trávil ho so svojou rodinou. Riadil hry svojich detí, v zime vozil ich na saňach, so synmi pral sa sňahovými guľami. Taký život viedol i v Gatčine a Peterhofe. Vo Fredensborgu, v Dánii, kde bývaval v lete, so starými rybármi chytával ryby, s deťmi svojimi chodil na jahody alebo kvety.

A ako žil, tak i umieral — pokojne, ako umierajú ľudia čistí dušou a dobrí kresťania. Bohatier, obor, ktorý mohol v prstoch podkovy lámať, v posledné časy svojej choroby veľmi náhle tratil sily. Už vedel, čo je s ním, a predsa ani na okamženie neopustila ho trpelivosť. Keď carica plakala nad ním, on jej hovoril: „Uspokoj sa, ja som spokojný.“ Dňa 31. okt. už mal tak ťažké dýchanie, že bolo treba pomáhať kyslíkom; predsa chytal sa ešte i do práce, ale sily opustily ho tak, že bol prinútený ľahnúť si včaššie od obyčajného. Noc mal veľmi nepokojnú; do samého rána ani nezavrel oči. Ráno zavčasu dal sa obliecť a zaviesť ku kreslu. Dýchanie bolo čím ďalej ťažšie. O 7. hodine žiadal k sebe syna Nikolaja a zostal s ním medzi štyrmi očami celú hodinu. Ešte raz dal sa ospovedať, svojich najbližších viac už nepustil od seba, každému vedel niečo srdečného povedať, prehováral, potešoval, deti svoje požehnával. Do posledného dychu bol pri úplnom povedomí, ale sily postupne slably a čím ďalej častejšie skláňal hlavu na plece caricino. Tak i vypustil ducha — popoludní o 2. hod. a 15 minútach — s hlavou na jej pleci a poddržiavaný synom-carevičom...

Ešte nedávno mysleli sme si, že má zdravia a sily na dva veky ľudské. A pominul sa. No diela jeho zostanú. On zvelebil ruský národ a s ním spolu — čo by sa čo hovorilo a ako myslelo — i ostatné Slovanstvo, ktoré nikdy neprestane klaňať sa pamiatke Alexandra III.

J. Šk.

Zemianski veršovníci slovenskí.[1])

33.

Nechoď, šuhaj, ko mne, bo ťa pre mňa lajú.
vo Viedni nech tebe ženu pohľadajú;
vo Viedni, Prešporku alebo v Budíne,
nech sa k vôli stane tej tvojej rodine. —

[1]) Sbieram pozostalé verše zemianskych veršovníkov slovenských, ktorí žili na konci minulého a na začiatku tohoto stoletia. Sosbierané už mám verše od Emericha Pongráca, Judity Kiszely, Gregora Vitáliša, Antona Plathyho, Kataríny Kiszely, Terezie Vitáliš, Jána Čemického, Karla Čemického, Ezechiela Ruttkaya, bar. Antona Radvanského a Barnu Szentiványiho. Prosím každého, kto má v rukopisoch niečo podobného po takýchto milovníkoch slovenskej reči, aby mi to v odpise, podľa možnosti i s krátkym životopisom veršovníka, láskave poslal.

V Lipt. Sv. Mikuláši. *Rehor Uram.*

Choď len ta, šuňajko, kam ťa tí volajú,
ktorí ti tisíce s dievčatkom dávajú.
Moja mať ti nedá, bo štyri dcéry má,
otec menej z toho, bo má synov mnoho.

Judita Ruttkay vyd. *Majer.*

34.

Každý pes mládenec, kto mnoho keltuje,
na cudzieho koňa kantáre kupuje.
Nekupuj, nekeltuj, mohol bys želieti,
a keď sa oženíš, bude ti na deti.
Každý pes mládenec, čo sa neožení:
chodí hore, dolu, ako obarený.

Judita Kiszely vyd. *Ruttkay.*

35.

Chudobný som františkán,
musím chodiť bosý,
kde zaklopem na dvere,
spýtajú sa: „kto si?“
„Ja som otec františkán,
ktorý dievky plaší,
a na sebe kutňu mám,
ktorá dietky straší.
Čižmy mám cifrované
z dreva lipového,
a šumne vystrúhané
dľa konventu mého.
Pátričky pri sebe mám,
a na nich za kresťanov
Pána Boha prosím.
Dobre mi je, kde zvony
ku pohrabu zvonia,
alebo kde pri svadbe
pečenka mi vonia.
Dostanem i koláčov,
jestli mi ich dajú,
i vína sa napijem,
kde vody nemajú.
Šišky a hrach s krúpami,
to sú naše hody,
a keď vína nemáme,
napijem sa vody.
Salus, vivat františkán,
drž nás Pán Boh v zdraví,
a po smrti prijmi nás
do nebeskej slávy.

Gregor Vitáliš de eadem et in *Stošháza.*

36.

Cez Paludzu bystrá voda pretekáva,
ach, už ma môj najmilejší zanecháva,
milovať ma už prestáva,
a moje ho sivé očko oplakáva.

Neplačže ty, moja milá, nebuď smutná.
Veď každý sa vody bojí, keď je mutná.
Čistú vodu holub pije,
aj to očko bystro hľadí, čo miluje.

Nechže sú ti veselé vždy tvoje oči,
nechže sa ti sníva so mnou vo dne v noci,
pri obede, pri večeri
nechže ti je moje meno k potešení.

Bárs i hory, vody budú medzi nami,
nech ťa len vždy, moja milá, Pán Boh chráni;
nechže ťa vždy opatruje,
ako verne moje srdce ťa miluje.

Anton Platby de Thuróc-Divék & Nagy Palugya.

Literatúra.

Niekoľko myšlienok o románe Eleny Maróthy-Soltészovej: „Proti prúdu“. [1])

Spisovateľka vystupuje zase pred obecenstvo po dlhšej prestávke, a to s románom rozmerov neobyčajných u nás. Už to samo, ten rozmer, budí zaslúženú pozornosť a kde-tu i obdiv.

Kdesi som čítal, že spisovatelia sú ako — prepytujem vám poctivú hlavičku — kohúti. Nie azda preto, že sa medzi sebou klbčia, sťa kohúti na jednom smetisku, bárs i to nenie nič nevídaného. Pravda, Bohu chvála — u nás nie. Ale ako kohúti preto, že keď jeden zakikiriká, zrazu ohlási sa druhý. Nuž toto porovnanie sa mi zapáčilo i spomínam ho, berúc na seba vďačnú a či nevďačnú úlohu toho „druhého“. Ale to prirovnanie s kohútom mi ešte vrtí v hlave. Kohút, hľa, budí, len čo počína brieždiť, spáčov z hlbokého, pohodlného, sladkého sna. On cíti zoru ešte prvej, než počala pukať. Kohút — symbol strážnosti. Hľa, i Písmo ho uvádza, jako prebudil Petra z jeho pozabudnutia, ako spevom svojím vzbudil v ňom hlas svedomia.

[1]) *Proti prúdu.* Román od Eleny Maróthy-Soltészovej. Turč. Sv. Martin. Nákladom spisovateľkiným. 1894. Tlačou kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku. 16°, str. 576. Cena brož. výtisku 1 zl. 60 kr., v plátne viazaného 2 zl.

No k takejto úlohe by sa mohlo spisovateľom len blahoželať, zvlášte u národa, ktorý nemá literatúru iba pre luxus, ale hlavne pre životnú potrebu a nevyhnutnosť.

Ak o kom, môže sa to riecť o autorke prítomnej knihy. Ona už dávno stojí na predstráži a neobyčajne ostro hľadí do predu. Preto i vidí, čo iní snáď *ešte* nevidia.

Bez affektácie, zo skromnosti sa priznáva, že svedomite dbala, aby *nepodávala nemožnosti*. Radšej si stavila hranicu širšiu, len aby neztratila smer. Preto len a jedine s tohoto stanoviska je slušno i spravedlivo hľadeť na jej trud. Tu odpadnú samy po sebe všetky postuláty takzvaného realismu. Ona si rada zaidealisuje, ale vždy v hraniciach možnosti: maľuje život nie celkom takým, akým v skutočnosti je, ale akým by *mohol* byť a akým by *mal* byť. Ona si namyslela, že toto stanovisko jej úplne dostačí k dosiahnutiu toho, čo mala za lubom. A to je: pozdvihnúť myseľ národa, trochu skľúčenú, poklesnutú. Ukazuje mu: hľa, tvoje ideále, nepadaj, neustávaj, nezaostávaj, netrať ich zpred očú, národe! A už k vôli tomu vyplatí sa potrudiť, ako sa potrudila ona. Menovite, keď sa ti podarí dostihnúť úplne svojho cieľa, ktorý si vytkol, tak ako ho dosiahla ona.

A akými prostriedkami? Prajednoduchými. Jej arsenál je nesmierne prostý, chudobný. Nenajdeš tam podivuhodných skokov, krkolomných kotrmelcov, ani preháňania, ani effektov s bengálskym ohňom, ani — čo je nesmierna zásluha — sentimentálnosti. Ak sa nemýlim, na celých 575 stranách nenajdeš ani jedného „ach, oh, uch", ba ani nevyhnutného „ha!" A predsa, v mene Božom, i bez týchto pomôcok podarilo sa jej skončiť román, a to tak chytrácky, tak zručne, že tvoj vždy rozmýšľajúci, vždy rozberajúci a následkom toho vždy pochybujúci rozum i triezvy úsudok, podkúpený jednoduchosťou, puritánskou čistotou a priehľadnosťou tejto románovej skladby — prekročí, akosi sám nezná ako, tie roklíny a trhliny, ktorými nebol ušetrený ani tento román.

Román záleží zo dvoch dielov. Prvý diel je zaokrúhlený celok, tak reálny, pravdivý, že podpíše ho najzarytejší realista. Látka ním je vonkoncom vyčerpaná, duševný prevrat v Šavelskom úplne dokončený. Ak cieľ spisovateľky bol ukázať na živom príklade, ktorým pochodom duševným stane sa renegát národovcom, tak týmto prvým dielom svoju úlohu úplne dokončila. A zdá sa, že to bol jej prvotný úmysel. Druhý diel je už len kommentár prvého. Nepodáva takrečeno nič nového — všetko je to isté, čo s nevyhnutnou pravdepodobnosťou dá sa zatvárať z dosavádneho.

Ona druhý diel pozdejšie pripracovala; k prvému dielu pripojila akoby prívesok. Superflua non nocent. Čitateľ jej bude vďačný, že jeho predpokladania o ďalšom pôsobení Šavelského boly odôvodnené. Lenže túto potechu čitateľovu spisovateľka dosť draho zaplatila: zaplatila ju reálnou cenou svojej práce, dosiaľ celkom solídnej. Týmto dodatkom prvý diel nebol naskrze upevnený, podopretý, skôr do istej miery oslabený. Spisovateľka pôvodne založila dej tak, aby končil v najbližšej minulosti. A tu k deju hotovému už naviazala dej nový, pre ktorý nestačí ani dnešná doba, ale musí

si požičať ešte čosi z budúcnosti. Prebehla, sama nevie ako, prítomnosť, súčasnosť, a vidí naraz, že *skutočnosť zmizla* jej zpod nôh a ona nachodí sa v číro-čistom vybájenom kraji blízkej-ďalekej, nedá sa určiť, ako blízkej alebo ďalekej — budúcnosti. Ona sa ospravedlňuje takto: „Keď som v tom podala viac začiatok ideálnejšej, vytúženej nami budúcnosti, než skutočnosti zodpovedajúci opis nášho prítomného stavu, nuž aspoň podala som ho v miere pravdepodobnej, ktorú pri seriosnom, vytrvalom usilovaní možno dosiahnuť. To, myslím, dozná každý, a tak som ospravedlnená."

Chyba je len tá, že iný nemá zabráneno predpokladať ináč, na pr. menej priaznive, ale tiež „v miere pravdepodobnej", a následkom toho ani zabráneno prísť asnáď do celkom opačných záključiek. Práve v tom je háčik, že „každý" nebude to *chcieť* doznať, a spisovateľka už potom nemá spôsobu, aby ho *prinútila*. Ako má spisovateľka právo robiť záključky, tak to isté právo nemožno uprieť inému, ktorý zakľúči trebárs celkom opačne. A nemáš zbrane vyvrátiť jeho záključky, veď sú tiež vedené v miere pravdepodobnej.

Ale spisovateľka na to môže nadmietnuť, že jej čitateľstvo uverí všetko, do slova. A skutočne, ona obecala svoj román tým kruhom čitateľstva, ktoré nie sú škrupulósne: tým kruhom, ktoré sa ustavične vyhovárajú, že musejú hľadať u Nemcov, čo nemajú doma — t. j. rodinné romány. Zaprela samú seba a prispôsobila sa ich požiadavkom, spôsobu myslenia; narobila im koncessií, snáď na škodu svojho umenia. Sú to kruhy, ktoré bočia od ťažšej, vážnejšej lektury. Im treba kniha, ktorá v prvom rade zabáva a zabáva, aby sa zabudlo na denné trampoty. Nechže si ju tedy majú — túto veľkodušnú obeť. Uvidíme, či ich odtiahne od cudzej lektury a či sa ponad ňu nenavráťa, kde boly predtým. Bojím sa, že sa stane to druhé. Lebo tie kruhy naučené sú nie čítať, ale hltať romány, bez zažitia. Túto hltavosť by neuspokojili ani všetci, čo trochu vládnu perom, keby sa dali na fabričnú výrobu románov: a tak ani neodtiahli by ich od zabehúvania na pašu cudziu. A vkusu tohto obecenstva pristrihla i fabulu. Najdeš tam všetky radosti i trampoty života rodinného — a menovite radosti. Od zaliečania prevedie ťa všetkými jeho fásami až po tvrdú, neustupnú smrť. A všetko opísané živo, príťažlivo, ako len žena môže vypísať a menovite vycítiť. Tu slávi triumfy to kúzlo ženskosti, ktoré ničím nahradiť sa nedá. Tak rozhovory, štebotanie a blabotanie detí nemožno aby podal človek, ktorý neobcuje ustavične s deťmi.

I osoby aké utešené! Na všetky je dýchnuto akýmsi kúzlom priamosti, úprimnosti a nadovšetko skromnosti, až pokory. Ako silno vyrazená je táto črta menovite na hlavnom hrdinovi, Šavelskom. Bije do očú tým nápadnejšie, že je to v istých okolnostiach človek tvrdý, bezohľadný, neústupný. A aký je v oči svojej žene! A Oľga sama v oči nemu samá uznanlivosť, samá pokora. Ani figúry z druhého tábora neprešly jej perom bez tohoto umierňovacieho vlivu. Ponechala im istú črtu noblessy, alebo aspoň pripúšťa súdiť o nich, že pokračujú z dobrého presvedčenia, ako pokračujú. Potkla sa, pravda, i o také individua, ktoré si už ani sama netrúfa zmierniť.

Tu si pomôže radšej tak, že sa ich iba dotkne, načrtá ich v hrubých kontúrach, nepúšťa sa do hlbšieho rozberania ich „ja“ a čo možno najrýchlejšie dá sa im prepadnúť pod javisko. Dakto vytkne, že je to metoda pohodlná — druhý zas jej uzná, že je múdra. Čože by si počalo publikum, na ktoré ona appeluje, so spustlými figúrami à la Agnusz, Arany, Barcsány atď.? Myslím, nemalo by odvaby cez tento tuhý chren prehrýzť sa k jadru, a pohodilo by všetko na stranu, v ťažkom sklamaní. Takto sa pred jeho nevoľou oratovala. Zato mu presentovala elegantnú figúru Vlaszthu, ťažkopádnych Radóczych i Maršinského, ktorého ešte k tomu humoristicky prifarbila. To znamená vychodiť v ústrety vkusu a možno i chúťkam čitateľstva, s ktorým máš iné, celkom pobočné — netvrdím, že nečestné — zámysly. Ale o tom pozdejšie. Tu len zas nanovo musí sa vyzdvihnúť, že takého taktu schopná môže byť len ruka ženská. I toto kúzlo ženskej jemnosti rozlieva sa ti po celom románe a dáva mu zvláštny, neobyčajný ráz.

O hlavnej osobe, Šavelskom, hovorí v doslove: „Kde si ho vzala? Veď takého zemana nemáme, lebo keby sme ho mali, čuli by sme ho... nadmietne čitateľ tejto knihy.“ Nuž *zo života* ho vzala, odpovedáme my. Takých ľudí, Bohu chvála, i mali sme už, i *máme* a Boh dá — i mať budeme ešte. Ľudí *nezemanov*. Môžete ihneď prstom ukázať na nich. A konečne i zemanov sme mali takých, i máme. Lenže tí sa tak stopili s nami nezemanmi, že ich už rátame len medzi seba. Šavelský nenie naskrze vybásnená figúra. A spisovateľka dodáva predsa: „Žiaľ, nemáme ho; naše odrodilé zemianstvo ešte nevykázalo sa s takým — ešte nám ho dlhuje. Mne tanul na mysli, ako nevyhnutnosť, ktorá skôr-pozdejšie musí sa zjaviť v našich zvláštnych pomeroch. Je nemožnosť, že by neprišiel. Predvídanie takého zjavu nezakladá sa na nadprirodzenom prorockom nadaní, lež skôr na historickej poučke — a nadovšetko na samom mravnom povedomí duše.“ Prečo tvrdí, že „ho ešte nemáme“? Preto, že sme v tom stave, v ktorom sme, že sme sa nevyšinuli na zelenú ratolesť, na ktorú nám dopomôžu nehovorím *výlučne*, ale *hlavne* osoby à la Šavelský — to je asi myšlienka spisovateľky.

Odhliadnuc od všetkého, čo sme riekli prvej, postavme sa na jej stanovisko a pýtajme sa: „Kedy, ako príde?“

A na to je odpoveď ťažká. Veď práve *historia* učí — a na ňu sa odvoláva — že „mravné povedomie duše“, ten motor, ktorý má nám stvoriť Šavelských, môže roky, ba storočia skryté byť „pod nádobou“, môže blúdiť po krivých cestách, ako i dnes blúdi. Veď sama, ústami svojho Šavelského vyznáva, ako ťažko i v osvietenom, šľachetnom človeku tomu „mravnému povedomiu duše“ preboriť ľad istých predsudkov a zakorenať sponte sua, celkom bezohľadne, na cestu rozhodnú. Preto je pravdepodobné, ba temer isté, že „historická poučka“ bude nám ešte veľmi, veľmi dlho vykazovať ľudí à la Vlaszthа, Radóczy Venduš, alebo najviac Maršinský — ľudí, ktorí nevodia, ale ktorí *musia byť nosení*. Je pravda — zemianstvo všetkých národov stálo na čele každého nového hnutia.

Lenže to bolo *dávno. Vtedy ešte zemianstvo vývodilo vo vzdelanosti.* Nepomer medzi vzdelanosťou zemianskou a plebejskou vtedy bol práve taký, ako dnes — iba že prevrátený. Dnes vzdelanosť zemianska pokuľháva ďaleko za plebejskou. Žezlo vzdelanosti dávno vypadlo z ruky zemianstva a menovite v našom národe. Tedy ani politické vodcovstvo tak skoro neprevezme — ak ho totiž vôbec prevezme — z rúk plebejských. Preto spisovateľka krivdí nezemanom, keď predpokladá, že rozhodný obrat môže nastúpiť *hlavne* vtedy, keď vodcovstvo prevezme vplyvný zeman à la Šavelský. Na toto tema môže si spisovateľka odvodiť celkom druhú „historickú poučku", na pr. z nedávnej minulosti Čechov. Akú hrali tam zemania rollu v diele buditeľskom, akú hrali pri vymáhaní politických práv? Ak áno — to bola rolla episodná, ale nikdy nie vodcovská. A predsa Česi dosiahli aspoň čo to.

Zemianstvo ťažko sa nakloní k vodcovskej úlohe vo veciach národných. Idea národná nenie aristokratická, naopak výrazne demokratická. Preto isté panstvo tak bočí od nej. A prikloní sa k nej, iba *keď musí*, t. j. keď to jeho stavovské záujmy nutne vyžadujú: tedy ani vtedy nie „mravným povedomím duše", ale na základe všakových výpočtov.

Spisovateľke stálo patrne pred očima zemianstvo iného národa — maďarského, o ktorom rozniesla fama, že vydobylo svojmu národu všetky požehnania konštitúcie a svobody. Menovite „demokratičtí" Česi vedia o tom v svojich shromaždeniach báječ opravdové zázraky. Ale i táto „historická poučka" vypadne inak, keď sa presvedčíme: komu padla na úžitok svoboda, konštitúcia a čo ja viem, väčšmi — národu či zemianstvu samému? Či to zemianstvo bolo pritom vonkoncom nezištné? Či mu boly záujmy národa prednejšie od záujmov jeho vlastných? Ja myslím, že maďarskému zemianstvu maďarský národ zaplatil pekný tribút za tú veľkodušnosť — väčší nebol by platil ani Viedni za svoje vykúpenie.

Nik netají, že osud národa môžu pošinúť o veľa, veľa napred prípady, aký je pri Šavelskom, zvlášť keby boly hromadnými. Je pravdepodobné, že na ten spôsob dožili by sme sa konečne i visít takých vznešených, aká je opísaná na konci románu. Ale to všetko by bolo *nahodilé*, ako keď žobráka stihne šťastie, že najde na ceste mešec zlata, a on nevie, čo s ním počať a rozmrhá ho. Lebo výlučne to má cenu, k čomu prídeš vlastným trudom, na čom sú stopy tvojho znoja. Ostatok rozfŕkáriš nemilobohu. Ani poddaným, keď im svoboda padla nenazdajky s neba, nebolo to na zdravie. Prišla im darmo, bez truda, nevedel ju oceniť, hazardoval s ňou a z panského poddanstva prišiel pod druhé poddanstvo, horšie než prvé — pod krčmárske. A ten istý prípad opakuje sa pred našima očima s národami na Východe, ktoré tiež prišly k svobode sami neznajúc ako a tiež ju o preteky hľadia rozmárniť.

Snáď takto nahliadneme, že všetky také mimoriadne prípady, ako zmena so Šavelským, všetky takzvané „obraty", „premeny", „náhody", „šťastné vonkajšie pomery" atď. môžu mať na osud národa veliký vliv, snáď i rozhodný vliv, ba i požehnaný vliv, ale

03669 9802

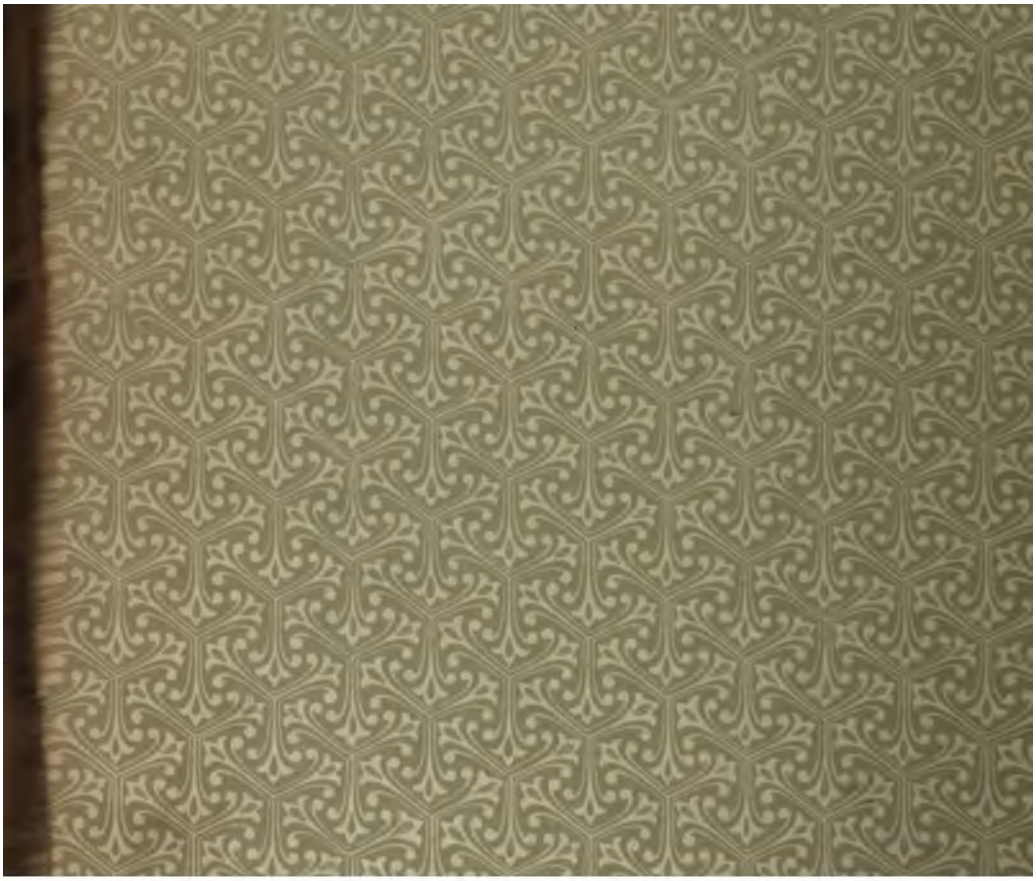

3015 03669 9802